

Coperta de *Bogdan Stih*

CERVANTES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Traducere de ION FRUNZETTI și EDGAR PAPU

Cu un cuvînt înainte de MARÍA TERESA LEÓN

Postfața de OVIDIU DRIMBA

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1965

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această versiune a celor două părți ale romanului «DON QUIJOTE», pentru prima dată tradus integral în românește din originalul spaniol, a fost lucrată după ediția critică a lui Francisco Rodríguez Marín: Miguel de Cervantes Saavedra, EL INGENIOSO HIDALGO DON QUIJOTE DE LA MANCHA, Madrid, Ediciones de «La Lectura», 1922.

Partea întâi a fost tradusă de Ion Frunzetti, căruia-i aparține și traducerea versurilor din ambele părți.

Partea a doua a fost tradusă de Edgar Papu.

Notele critice, filologice și istorice sînt alcătuite, pentru întreaga ediție, de Ion Frunzetti, iar postfața de Ovidiu Drimbă.

Cuvîntul introductiv e datorat poetei spaniole María Teresa León.

CUVÎNT ÎNAINTE

Întotdeauna va fi o onoare pentru un scriitor spaniol să scrie câteva cuvinte care să preceadă cea mai mare carte a limbii noastre. Și este o dublă onoare dacă aceste cuvinte stau în fruntea traducerii lui *Don Quijote de La Mancha* în limba română, idiom cu care noi, spaniolii, avem o comunitate de obârșie.

Printr-un miraculos efect de adaptare, viața și aventurile nenorocosului nostru cavaler continuă să intereseze una după alta generațiile, și nu numai pe cele spaniole, fiindcă e poate cartea cea mai mult tradusă din lume. Sînt încă vii grația, vraja, iubirea de poporul pe care îl reflectă și de unde a răsărit cu ușurința cu care se iscă din vîna de apă izvorul.

Această carte va însemna mereu, pentru orice cititor, triumful rațiunii asupra forței, al justiției asupra în Justiției, al dreptului asupra a tot ce-i arbitrar, și, deși s-ar părea că don Quijote iese biruit, fiindcă scriitorul rîde de el, în cugetul nostru cavalerul cel înfrînt triumfă. N-are nici o importanță că totul pare travestit în nebunie, fiindcă sub masca ei se afirmă un adevăr lipsit de orice ambiguitate: viața poporului spaniol, care are nevoie de cavaleri rătăcitori și de dreptate în toate clipele istoriei sale.

Aceasta este cartea cea mai plină de bunătate de pe pămînt, învățătura cea fără de fiere, gramatica din care s-a născut

idiomul spaniol, pe care-l vorbesc astăzi douăzeci de națiuni cu infinitele sale variante. Da, acest soldat fără avere este părintele romanului spaniol; acest strângător de biruri, care a sfârșit în temniță pentru datorii, ne-a lăsat un cod de onoare; acest îndrăgostit fără noroc ne-a dăruit-o pe Dulcinea din Toboso.

În violenta Spanie a conquistadorilor unui imperiu unde nu apunea soarele, Cervantes își întoarce fața către dulcea lumină a țăranilor care ară ogoarele patriei sale.

Omul care a scris aceste pagini atât de umane și-a dus viața dorind și neîmplinindu-și dorința, tot umblînd și veșnic visînd să se poată opri, fără de dragoste și îndrăgostit de diafana doamnă a gîndurilor sale. Cu o uimitoare putere de percepție știa din instinct că tot ce-i mai bun în Spania este poporul și că tot ceea ce nu se sprijină pe el se preface în năluca trecătoare și pieritoare.

Într-un faimos pasaj din această carte, don Quijote dorește pentru oameni, prin îmbinarea armelor cu literale, o nouă vîrstă de aur. Nici el și nici poporul său n-au apucat-o; este totuși mai mult decît o speranță.

Viața lui Miguel de Cervantes a fost ca oricare din viețile îndurate de oamenii din timpul nostru, plină și ea de războaie, de lagăre de concentrare, de captivități și nedreptăți. L-au întîmpinat în viață atîta amărăciune și atîtea dezamăgiri, încît ar fi putut să scrie multe cărți triste. Fapt extraordinar este că Cervantes nu le-a scris și ne-a lăsat, în schimb, zîmbetul care alină totul laolaltă cu adîncă lui înțelegere a ființei umane, însușiri care ne deschid larg porțile lui *Don Quijote de la Mancha*.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

Viața sa

Alcalá de Henares era, prin 1547, un micuț oraș spaniol, nuanțat în tonuri verzi de malurile râului său. Aripile deschise ale lui octombrie trimiteau cele dintâi suflări de vînt tomonic asupra studenților mulțumiți să uite disputele teologice și mîna aspră a Arhiepiscopului de Toledo care apăsa greu asupra colegiilor conduse de el; dintre acestea, cel mai important era colegiul « San Ildefonso », întemeiat de cardinalul Cisneros. Cine ar fi putut ghici că acea lună a lui octombrie a fost atît de darnică cu literele spaniole? Nimeni. Minunile sînt hărăzite națiunilor pe negîndite.

Întîmplarea a făcut ca într-o casă destul de sărăcăcioasă și de veche, locuită de felcerul Rodrigo Cervantes, a cărui profesiune era inferioară aceleia de medic și ținea mai mult de a bărbierilor, să se nască un al patrulea copil. Un al doilea băiat deschidea ochii la lumină, deși aceasta e mult spus, fiindcă mizeria unui cămin nevoiaș acoperea lumina strecurată prin ferestrele abia întredeschise ale locuinței familiei Cervantes. Mama, doña Leonor Cortinas, se căsătorise cu fiul licențiatului don Juan de Cervantes, judecător și om de încredere al contelui de Ureña din Cordoba, în Andaluzia. Membrii familiei Cervantes y Saavedra își atribuiau mereu diferite obîrșii nobiliare, viața a fost însă foarte zgîrcită mai ales cu mama. Legănîndu-și pruncul,

se gîndește că ceilalți copii ai săi nu s-au născut în zvon de cîntări ca acesta din urmă. El se ivește pe lume însoțit de cîntările pe care poporul le înalță întru slava Sfîntului Mihail, și Mihail (Miguel) se va numi și pruncul.

«Duminică, în ziua de nouă a lunii octombrie din anul Domnului una mie cinci sute patruzeci și șapte, a fost botezat Miguel, fiul lui Rodrigo Cervantes și al soției sale, doña Leonor, naș a fost Juan Pardo, l-a botezat Cucernicul domn bacalaureat Serrano, preot la biserica Sfîntei Fecioare, martori fiind Baltasar Vazquez, sacristan și eu, care l-am botezat și am semnat cu numele meu,

Bacalaureatul Serrano.»

Unde s-a născut Miguel? Firește, în Spania, un regat peste mină pentru împăratul Carol Quintul, pictat de Tizian, cel mai mare pictor al creștinătății, călare pe un cal negru. După ce fiul său, Filip — cel cu barba aurie și cu privirea rece — a cîștigat o bătălie, toți ochii erau ațintiți asupra lui. Lumea e zguduită. Pînă și solida armătură a Bisericii s-a văzut clătinată de Martin Luther, iar sultanul, stăpîn al trecătorilor către Orient, domnește și pradă în Marea Mediterană. Negreșit că produsele Orientului nu vor mai urma drumul caravanelor, fiindcă negustorii știu cît au de cîștigat de pe urma noilor căi ale Indiilor Occidentale, ale acestei Americi privite ca mijloc de înfăptuire a tuturor visurilor, pînă și ale englezilor, care pîndesc, ascunși în valurile atlantice, prilejul de-a jefui de aur galioanele spaniole, aur ce va schimba istoria europeană o dată cu cei dintii zori ai capitalismului.

Dar America este a Spaniei. Ba, mai mult, este a coroanei Castiliei, și cele dintii neplăceri ale împăratului Carol au fost înlăturate pe măsură ce timpul i-a consolidat puterea. Lucrul acesta îl știe și Franța, care nu l-a uitat pe regele ei, Francisc I, prizonier la Madrid după bătălia de la Pavia, și-l știe pînă și Papa. Dar spaniolii nu l-au acceptat cu surîsul pe buze pe Carol Quintul, și mai păstrează în suflet unele amărăciuni pentru că au fost lăsați ultimii, în favoarea străi-

nilor, la slujbele din preajma coroanei, pentru că au fost abolite legile protecționiste și privilegiile, distruse comunitățile lor, uciși capii lor în bătălia de la Villalar, închisă regina lor nebună, doña Juana, care a trăit o moarte vie în castelul-temniță de la Tordesillas. De acum — din 1547 — numai câțiva ani mai lipsesc pînă cînd Carol al Germaniei se va retrage să-și murmure rugile de penitență la Yuste, mănăstire apropiată de o alta, tot renumită, aceea din Habida, în provincia Huelva, unde, cu cincizeci de ani mai înainte, călugări instruiți au crezut în visurile lui Cristofor Columb.

Astfel, copilul Miguel se naște în clipa hotărîtoare pentru istoria patriei sale. Dintr-un regat mărginaș, Spania a ajuns în fruntea noii Europe și, pentru a-și susține rangul, i-a făcut pe spanioli mîndri și curajoși, îngîmfați și lăudăroși, prototip de războinici și de îndrăgostiți leali. Dar micul oraș unde s-a născut Miguel este doct și plăcut. A trecut asupra-i suflul Vechiului Testament, o dată cu traducerea și editarea unui extraordinar monument de știință: «Biblia Poliglotă din Alcalá de Henares», dar ciorile și porumbeii rămîn tot aceiași. Pe ulițele sale se vinde miere din Alcarria vecină, iar soarele se izbește de turnul mănăstirii Templierilor, devenită biserica Sfînta Maria Mare (Santa María la Mayor), așa cum se izbea și cînd l-au adus pe Miguel să-l boteze.

Bacalaureatul Serrano a prins din nou să se uimească cît de ușor e să faci îngerași de-ai lui Dumnezeu: *In nomine Patris et Filii*, și, după ce l-a înscris în registru, a plecat cu tatăl și cu nașul fără ca nimeni să bage de seamă, fiindcă muzica nu însoțește botezurile copiilor săraci. Au ajuns acasă la familia Cervantes. Poate că doña Leonor o fi cerut: «Dați-mi-l încoace c-o fi înghețat, mititelul», și prietena ei Luisa i l-o fi trecut ei, iar ea l-o fi primit la sîn, pentru ca amîndouă inimile să înceapă cea mai duioasă zvîcnire din întreaga existență umană. Care-i va fi destinul? Nici preotul, nici nașul, nici prietena, nici tatăl, nici bacalaureatul Pedro Bermudez, primele ființe care au stat în jurul lui Miguel, nu puteau să spună. Câțiva băiețași cîntară urările, scăpătă lumina soarelui, adormiră privighetorile, iar casa învecinată

cu grădina capucinilor se cufundă iarăși în tăcerea-i obișnuită: bărbatul surd, copiii adormiți. Nu-i acesta un prilej binevenit de a-i scrie bunicului, lui don Juan de Cervantes, care se află în Cordoba? « Un nepot mai mult! » va spune judecătorul și omul de încredere al contelui de Ureña. De când s-a căsătorit fiul său Rodrigo, în 1532, cu doña Leonor Cortinas, numai de nenorociri are parte bietul de el. Doña Leonor o fi stăruit: « Ascultă, spune-i tatălui tău că-l cheamă Miguel ». Dar bărbatul ei de-atât amar de vreme n-o mai aude. Aerul învăpăiat cîntă, cîntă în acea zi de 9 octombrie 1547, deși ulițele Alcaliei n-au auzit nimic și nici locuitorii cărturărescului oraș n-au fost înștiințați prin vreo străfulgerare. Cum erau să ghicească faptul că, o dată cu trecerea vremilor, fiii lor și toți fiii din generațiile fiilor lor vor trebui să învețe numele acelui copil: Miguel de Cervantes?

Iată rațiunea acestei cărți: să depănăm povestea celui mai mare scriitor de limbă castiliană. Ea va precede miracolul care se numește: AVENTURILE ISCUSITULUI HIDALGO DON QUIJOTE DE LA MANCHA. Aceasta e cartea cărților. E poate aceea care a atins cel mai mare număr de ediții din lume, aceea care a fost tălmăcită în toate limbile cunoscute de civilizație. Citirea ei nu este o îndeletnicire de lector, ci un orgoliu de om. Fiecare generație, ca și fiecare vîrstă, întîlnește în paginile ei felurite desfătări, învățături, surprize. Mii și mii de eseuri s-au scris despre Don Quijote. Este un prototip mai uman decît Don Juan, mai popular decît Faust. Dar autorul ei n-a scris numai această carte-far. De la prima sa operă pastorală *Galatea* (*La Galatea*) și pînă la ultima carte, *Grelele încercări ale lui Persiles și ale Sigismundei* (*Los trabajos de Persiles y Segismunda*), Cervantes a mai scris și teatru care poate atinge frumusețea din *Asediul Numanciei* (*Destrucción de Numancia*) sau din *Temnițele Algerului* (*Los baños de Argel*); și interludii (entremeses) unde observațiile sale asupra lumii mărunte ce-l înconjură cuprind totul, de la *Straja grijulie* (*Guarda Cuidalosa*) și

pînă la *Flecarii* (*Los Habladores*); nuvele exemplare care merg de la suava *Țigăncușa* (*Gitanilla*) și pînă la oglindirea pleavei umane din Sevilla în *Rinconete* și *Cortadillo*. Pe lîngă aceasta Cervantes mai e și un om. Un om pe care angrenajul societății în care trăia l-a lovit, purtîndu-l din sărăcie în sărăcie, din dezamăgire în dezamăgire. A suferit, ca și don Quijote al său, un destin de vitregii. Nu-i ușor să te naști și să trăiești într-o astfel de Spanie. Lumini și umbre iberice învăluiesc greutățile unui student sărac.

Miguel era încă foarte mic cînd, în 1554, tatăl său, chirurgul Rodrigo de Cervantes, a plecat, pare-se, în căutare de bolnavi la Valladolid, fiindcă oamenii din Alcalá nu voiau să se mai îmbolnăvească. Împăratul nu prea pare încîntat de povara multiplei sale coroane, și mai lipsesc abia trei ani pînă ce principele Filip va moșteni prilejul de-a sta față-n față cu istoria Spaniei. De asta micuțului Miguel nu-i pasă prea mult. Crește, și atît. În curînd e dat la carte în orașul pămînturilor bogate, unde țăranii abia își ridică privirea, lipsită de interes, către soldații care se întorc din Flandra, din Italia sau din America. Urechile lui Miguel trebuie să se fi deschis la frumoasele balade (*romances*), care vor ajunge apoi atît de des sub condeiul său, pînă în clipa morții, sau, cum ar spune don Quijote, pînă ce va fi și pus « un picior în scară ». La aceasta contribuie fără îndoială doña Leonor; obsedată de insuccesele mediocrului student care fusese bărbatul ei, dorește pentru fiul său Miguel învățătura temeinică, acea învățătură care intră prin coate și își are drept nașă stăruința. Cîți ani și-a frecat Miguel coatele în copilărie? La 15 ani se și află la Madrid, orașul devenit capitală în 1561, pentru că regelui Filip îi plăcea uscăciunea stejarilor și stropii rotunzi, sîngerii și dulci de mierea-ursului¹.

Madridul era un biet tîrgușor pe care originea arabă nu-l înfrumuseța prea mult. Resursele familiei Cervantes nu trebuie să fi fost grozave, fiindcă li se mai născuseră încă trei copii.

¹ Arbust din împrejurimile Madridului, care se află chiar pe stema acestui oraș.

Pe Miguel îl găsim în 1568 ca pedagog la clasele de retorică ale magistrului Lope de Hoyos, de unde cuvintele: « Din cea mai fragedă a mea vîrstă am iubit arta dulce a plăcutei poezii. Și cu ea m-am străduit totdeauna să te desfățez. » E un tînăr călit. Într-o zi a rămas să se înfrunte cu slujitorii cardinalului Aquaviva, legat al sanctității-sale, care a trecut prin Madrid în mare grabă: « Vai, Doamne, ce murdară e capitala asta a unei jumătăți din lume! » Dar nu venise ca să vorbească rău de spanioli, ci în vizită de condoleanțe pentru moartea reginei Isabel de Valois. Studentul sărac l-a condolat și el în felul lui pe regele Filip al II-lea, scriind o elegie pentru regina iubită, dar ceea ce nu putea să ghicească era că aceste versuri aveau să-i deschidă porțile Nunciaturii. Versuri dedicate unei regine pe care nu o cunoscuse mai mult decît pe regina Ginevra din poemul cavaleresc *Lanzarote del Lago*. Cardinalul era un tînăr firav, învăluit în miros de doctorii. I-a plăcut tînărul spaniol. « Postul s-a ocupat », strigă canonicul Fumagalli către concurenți.

Peste cîteva zile, Filip al II-lea, în salonul minuscul unde-i primea pe reprezentanții puterilor europene, îl primi și pe trimisul sanctității-sale. Se spunea că regina murise de necazurile căsnicieii. Regele mulțumi în puține cuvinte, iar legatul pontifical se retrase mînios. « Numaidecît, înapoi în Italia! » Voia oare să plece cu el și Cervantes? Mai e vorbă? Rămas bun, magistre Juan Lope de Hoyos! Mulțumiri pentru clasele tale de retorică! Italia e un orizont minunat pentru Miguel, student sărac, poet cu rime sărace și tocite, adresate aceloră pe care nu i-a văzut niciodată. Dar în timp ce monseniorul Giulio Aquaviva, fiu al ducelui de Atri, napolitan, își scutura dantelele batistei pentru a alunga miasmele Manzanaresului, Miguel privea îngrămădeala de cocioabe ale Madridului, reședință a familiei de Austria, cu ușoara strîngere de inimă agresivă cu care tine-retul își leapadă pielea și apucă un nou drum.

În vremea aceea călătoriile erau grele, cu toate acestea, niciodată oamenii nu s-au aflat atîta pe drumuri. Rotun-

jimea pământului, care răstoarnă vechile concepții, pare să dea spaniolilor o nouă desfătare. Miguel trebuie să fi trecut din încântare în încântare, mai cu seamă de la Valencia, când a văzut pentru prima dată marea. Barcelona i se pare « floare a orașelor, școală de cavaleri », iar Roma îl orbește de strălucire :

*O, mare, o, puternică, o, sfântă
și venerată Romă ! Mă-nchin ție,
nou pelerin plin de cucernicie,
pe care-a ta splendoare îl încântă.*

Și, într-adevăr, Roma merita toată osteneala. Domnea Papa Pius al V-lea, și toate drumurile creștinătății duceau la Vatican, unde avea să locuiască Miguel. Se zice că a fost instalat într-un cat scund din turnul Papei Pascal. Era frig acolo ? Zburau liliicii ? Ce-are a face, o dată ce Roma, cu clericii, cu demnitățile, cu frumusețile, cu soldații, cu femeile sale ușoare, oferea privirilor toată învălmășeala ei colorată de Renaștere ! Bietul cardinal, n-a avut nicio dată nevoie de profesorul său de spaniolă, și canonicul Fumagalli a rămas surprins de hotărîrea tînărului : « Mă fac soldat ! »

Și porni cu căpitanul Diego de Urbina, din regimentul lui don Miguel de Moncada. Ochii săi încep de pe-acum să toarcă, lăuntric, descrierea celor văzute, pentru a o depăna mai tîrziu în scrieri. Pentru moment nu e decît un soldat spaniol îmbrăcat în haina-i veselă, cu festoane verzi, și care va fi în curînd trimis către cea mai mare aventură pe apă a aceluia secol.

« A fost un om trimis de Dumnezeu, pe nume Juan. » Pentru ce de prin toate colțurile creștinătății se repeta această frază a pontifului Pius al V-lea ? Pentru că Papa, venețienii și Spania l-au înfrînt pe turc în bătălia de la Lepanto. Dar Miguel de Cervantes, de pe galera « Marquesa », prea puțin a văzut din acea bătălie ; îl scutură frigurile și trebuie să facă un mare efort ca să se scoale în picioare ; își ocupă

locul și e rănit, mai întâi la o mână și apoi la piept. « A fost un om trimis de Dumnezeu, pe nume Juan. »

*Și pieptul meu, de rana prinsă-n luptă,
de-al sfirtecării chin gemea, și mîna stîngă
prin mii de părți de trup îmi era ruptă,*

va scrie el mai tîrziu. Pentru moment, victoria se cuvine a fi închinată ciprioților asasinați de pirații berberi, care le-au răpit femeile și i-au pus pe captivi să vîslească la galere. Escadrele, de la Golful Lepanto, așternut cu stindarde înfrînte pleacă la Messina, și acolo Miguel cere să fie dus ceva mai aproape, pentru a-l vedea trecînd pe Amiral. Trecea don Juan de Austria, frate vitreg cu Filip al II-lea, turnat în smalțul de aur al armurii sale, cu mîna pe spada de luptă. Miguel încearcă să se scoale în picioare. Pe pasarela corăbiei apare un zeu tînăr de 27 de ani; Miguel abia a împlinit 24. Pe don Juan mulțimea îl aclamă în triumf, dar lui Miguel îi astupă vederea eroului său, și e nevoit să-i roage pe cei din față să se dea la o parte ca să-l poată vedea. Don Juan n-a știut niciodată că el și eroica lui faptă se vor stinge încetul cu încetul, în vreme ce gloria acelui soldat cu mîna însîngerată și moartă va fi în veci de veci păstrată în sacra amintire a poporului său, cît timp va dăinui graiul castilian. « A fost un om trimis de Dumnezeu, pe nume Juan. »

Ce-a cîștigat Miguel atunci? Un simplu ordin militar: « Să i se acorde acestui soldat un spor de trei scuzi peste plata lui obișnuită și să fie bine îngrijit, raportîndu-mi-se despre starea sănătății lui ». Această compasiune birocratică n-a mers prea departe. Miguel a ieșit de la spitalul din Reggio și a fost reîncorporat într-unul din regimentele de infanterie, pentru că invalizii se aflau atașați la arma corpului pentru care mai erau încă apți să lupte. Dar Cervantes nu va mai lupta. Frămîntată de neînțelegeri, Liga Creștinătății se desface. A trecut poate prin Roma pentru a revedea garda Vaticanului, pentru a întreba de al său Cardinal Aquaviva, de canonicul Fumagalli. . . Muriseră cu toții. Și Cervantes trebuie să pornească mai departe și să se oprească la răstimpuri, așa

cum fac soldații lăsați la vatră, povestind isprăvi de tot felul și mișcînd sufletele femeilor miloase. Se zice că o hangîță din Lucca a vrut să-l rețină și să-l încorporeze inimii și negoșului ei, dar n-a izbutit, fiindcă se mai afla pe atunci ca soldat în Italia și Rodrigo, fratele mai mic al lui Miguel, și au luat împreună hotărîrea să se întoarcă. Da, de ce să nu se înapoieze în Spania, la măicuța lor, care acum îmbătrînise?

Porniră pe o galără numită « El Sol ». Pluteau apropiate trei corăbii pe liniștita Mare Tireniană, cînd în dreptul gurii Ronului, au fost ajunși de cîteva galere turcești, comandate de renegatul arnăut Mami. Nu le-a fost aproape de nici un ajutor artileria comandată de generalul Pero Diez Carillo de Tejada. « Legați-i pe acești cîini de creștini! Direcția Alger! » fu porunca bicelor pe spinările vîslașilor captivi. « Direcția Alger! » fu porunca adresată acelor care ridicau pînzele. « Înainte! Vîslește! Vîslește! » Totul era pierdut!

Bun rămas, Libertate!

Aici începe cea dintîi deznădejde a lui Miguel de Cervantes. Este cel dintîi semn real al destinului său potrivnic. Scrisorile de recomandatie ale șefilor săi îl preschimbă într-un sclav menit răscumpărării», iar împărțirea sclavilor este dată pe seama unui personaj sinistru, Dali Mami.

Algerul l-a primit cu cerul lui strălucitor. Pentru ce atîta soare, dacă niciodată o mai adîncă deznădejde omenească n-a fost acoperită cu o mai frumoasă mantie? Algerul este cuibul pirateriei, labirint a toate soiurile de semînții care-și plîng libertatea. Galerele trebuie să-și zvîrle vîslele în mare ori de cîte ori sosesc, de teamă ca vîslașii să nu fugă, și, totuși, acest oraș, pașalic al Ștambulului, e de-o frumusețe unică, cu terasele sale albe, cu portocalii și castelele sale. Copiii de pe ulițe nici nu știu cît de adînc rănesc inima lui Miguel cîntînd:

*Don Juan n-o veni
să te ia, nu fugi,
cîine rău, mori aci,
mori aci.*

Nu, don Juan nu va veni să-i răscumpere din ceea ce turcii numesc temniță. Unii vor munci, alții vor fi ținuti în lanțuri pînă la sosirea sumei de răscumpărare. Și pentru Miguel e atît de mare! Douăzeci de mii de captivi împart cu el mizeria în acest morman de bălegar luminos care se numește Alger. Merg pe ulițe cu boneta lor roșie pentru a putea fi recunoscuți, dar sînt identificați mai cu seamă după mizeria lor, acea mizerie care face să trăiască din nefericirea lor treizeci de mii de spectatori. Miguel, înlănțuit în firida lui de piatră, nu geme. După unii martori, a scris și versuri, și tot el, cu felul lui de a fi, i-a convins în două rinduri pe captivi să fugă. Ne și aflăm în anul 1580? Da, și regele Filip al II-lea este îndrăgostit de prințesa de Eboli, faimos Polifem feminin, care, cu ochiul ei scînteietor, va provoca în Spania moartea lui Escobedo, iar din pricina secretarului Antonio Perez neînțelegerea cu Aragónul. Știrile trebuiau să sosească zăbavnice și mincinoase. După încercările lor de evadare captivii sînt și mai strașnic înlănțuiți, deși Asan-Bey a pus la gleznele lui Miguel de Cervantes lanțuri de argint pentru a-i cinsti vitejia. Persoane de condiție dubioasă, oameni de prin port, o necurmată scursură de inși deșuchiați și de renegați fac pe mijlocitorii între ei și cei ce vor să le aducă salvarea. Sosesc neîncetat călugări redemptoriști ca să-i răscumpere. Într-un rînd, nefind bani de ajuns, este răscumpărat Rodrigo de Cervantes, iar nu Miguel. Ce nenoroc!

În 1579 Miguel cunoaște un fost dominican, Fray Blanco de Paz. Altă încercare de evadare se datorește unui negustor valencian, Onofre Exarque, care cumpără o fregată pentru a salva într-însa diferiți captivi. Se vede, însă, denunțat de fostul călugăr, care, pentru această ispravă, primește un ban de aur și un borcan de miere. Și totuși Miguel trăiește pentru a vedea sosirea galerei «Trinidad». Nenorocirile sale, cinci luni cu picioarele în fiare, sînt pe cale de-a lua sfîrșit. Călugărli trinitari Juan Gil și Antonio de la Bella au răscumpărat atunci peste o sută de captivi. Lor le-a încredințat doña Leonor Cortinas, pentru viața fiului ei

Miguel, ultimul ban. Dar ce anevoioasă era orice înțelegere cu acei oameni ! Hasan-Pașa pleca la Constantinopole în ziua de 9 septembrie 1580. Călugărul a sosit tocmai când ordinul de ridicare a ancorei anunța că beiful se pregătea să se urce pe corabie. Mulți dubloni se mai cer pentru un biet om fără nimic pe el ! Învoiala a fost întocmită și semnată de notarul apostolic Pedro de Ribera. Dar încă mai trebuia să se războiască cu umbrele, să ceară deschiderea unei anchete asupra vieții și purtării lui de captiv, nu-i de ajuns că cei cinci sute de scuzi de aur au fost plătiți, numai Dumnezeu știe prin câte umilințe, de către surorile lui Miguel și mama sa. Aproape cinci ani în Alger, Doamne Dumnezeule ! Dar pînă la 24 octombrie corabia lui nu ridică ancora pentru Valencia. Sosesc la Denia, în Spania, pămîntul dorit : « Să coborîm pe uscat, să sărutăm pămîntul. » A împlinit 33 de ani. Această îndelungă durere în lagărul de concentrare care era pe atunci Algerul îl preschimbă pe Miguel de Cervantes într-un om actual, plin de răni cunoscute nouă, o inimă a timpului nostru.

Nu-i ușor să bați la o poartă pe care nu o cunoști, dar în dosul căreia se află ceea ce atît de mult dorești. Așa trebuie să fi bătut Miguel cu ciocanul în ușa căsuței sărace a tatălui său, chirurgul Rodrigo de Cervantes, unde locuiesc, laolaltă cu părinții, sora sa, Andrea, și fiica ei, Constanza de Ovado y Magdalena, Andrea avînd încă de pe atunci frumusețea veștejită, dar pretinzînd să fie luată de nevastă, chiar și prin sentința de acțiune judecătorească, de către ultimul ei amant. Mama lui e o bătrînică blajină și prăpădită de pe urma vieții ei grele. Cum a mai răvășit-o vîntul vieții ! Și de ce fiul ei ține brațul stîng la spate ? Da, mamă, da, Miguel n-are dintr-însul decît un ciot și i se spune Ciungul. Dar viața este plină de trufie și de încăpăținare, ne urmează fără să ne ceară voie, umblă cu noi silindu-ne să-i primim tovărășia. În felul acesta s-a pomenit și Miguel de Cervantes apăsător de griji alături de familia sa, trăind atît de lipsit, încît se hotărăște să ceară, să reamintească povestea sa, să trimită

memorii, doar-doar s-o găsi cineva care să-l ia în seamă pe soldatul din Italia, din Grecia, din Alger. Încă din captivitate i-a trimis lui Mateo Vazquez de Leca, prietenul său, secretar al lui Filip al II-lea, un memoriu în versuri, astăzi faimos, pe atunci nici măcar citit. Cei mari sînt atît de ocupați cu noul regat al Portugaliei, cucerit de Ducele de Alba! Ne putem da seama că Madridul, acum capitală a lumii, cu viața lui pestriță și zgomotoasă, nu este un loc potrivit pentru meditație, și timpul i se scurgea între San Felipe, sediul birfelilor, și frecventarea teatrelor, Miguel fiind un admirator al lui Lope de Rueda, pe care-l văzuse jucat încă din copilărie. Acum Miguel e și el autor dramatic. A scris o foarte frumoasă tragedie — *Asediul Numanciei* — și o « comedie » pe tema captivilor — *Temnițele din Alger*; dar stau să-l pîndească monstruoasele zîne ocrotitoare ale lui Lope de Vega, care, peste cîțiva ani numai, își va întrona « monarhia comică ».

De ce să nu se ducă și el în noul regat? Portugalia e o binecuvîntată țară verde, unde Miguel îi poate întîlni pe prietenul său Vazquez, pe tovarășul său de captivitate, don Antonio de Toledo, fratele ducelui de Alba, și, ceea ce-i mai important pentru el, pe bătrînul Tajo, întîiul zămislitor al nimfelor. Înspre culmile orașului Toledo cursul rîului închipuie o seceră care încinge orașul. Pe malurile sale a făcut cunoștință Garcilaso de la Vega cu noutățile pastorale ale metricii italiene, cărora prietenul său Boscan le-a cules cele dinții roade. Tajo este un fluviu zorit să ajungă la mare. O dată ajuns, se azvîrle în sînul ei sălciiu între îngrămădiri albe de case, fericit că a lăsat muritorilor înfloritul plai lusitan.

Ca și regele Filip, care trimite din Lisabona cele mai duioase scrisori primite vreodată de fiii săi, trăiește și Cervantes în Portugalia clipele sale cele mai luminoase. S-ar părea chiar că începe să-l însoțească o anumită favoare, fiindcă e trimis la Orán într-o misiune strict confidențială și i se dau cincizeci de ducăți de aur, ceea ce-l face pe Miguel să se încredințeze că norocul îi zîmbește din nou. Cînd se

întoarce în Portugalia cu misiunea împlinită, îl vede plecînd, tot soldat, pe fratele său Rodrigo, pentru a lua parte la bătăliile navale din dreptul insulelor Azore, rămase credincioase vechii dinastii portugheze, reprezentată prin deposedatul abate de Ocrato, sprijinit de Anglia și de Franța, care nu vor să-și lase pirații de izbeliște în drumul galioanelor venite din America.

S-ar părea că Miguel și-a trăit aici ultimele clipe de ambiție curteană. Ce aduce cu el din Portugalia cînd se întoarce la Madrid? O carte, o carte în care amestecă versuri vechi cu entuziasme noi: *Galatea*. « Iubirea e un soi de dorință tinzînd către bunul care se numește frumos ». De ce oare acest om puternic și asprit de încercări și mizerii se lasă tîrit de moda pastorală? Cine a fost păstorița din Portugalia?

— Binecuvîntat pămînt! va fi exclamat el.

— E al meu, domnule, i-o fi răspuns vreo fetișcană desculță.

— Atunci e de două ori binecuvîntat. Dar ce-s cu acele oi care urcă priporul?

— Sînt turmele ducesei de Braganza, la care-i cioban frate-meu.

— O să scriu ceva despre el și despre frumusețea mîndrei lui.

— Da' știi că ai haz? Frate-meu e sărac, nu mănîncă altceva decît praz și n-o să se poată însura niciodată.

— Ia te uită ce sate frumoase!

— Da' sînt prăpădite, domnule, le-au jefuit soldații.

— Primăvara acoperă totul.

— Cum o să acopere totul cînd acuma-i iarnă?

— Ce rochie minunată îți îmbracă frumusețea!

— Cum, domnule, cînd sînt toată numai petice și desculță?

Și copila, de la care a pornit poate prima idee a *Galateii*, prinse să alerge strigînd: « Nebunul, nebunul! »

Înlăuntrul lor, înlăuntrul poeziei spaniole, idilele se travestesc pentru a scăpa atît de cenzura și de opreliștile pe care regii le pun vieții amoroase a nobililor lor, cît și de rigida putere a obiceiului. Miguel acceptă, nu știm dacă în numele lui sau din însărcinarea altcuiva, așa cum va face mai tîrziu Lope de Vega, să suspine travestit. Miguel n-a

auzit încă glasul ciinelui Berganza rîzînd de egloge și de păstorii lor închipuiți, cînd cei adevărați sînt de fapt zdrențăroși și miros a zer. Să se fi luat oare doar după curentul modei, și atîta tot? Nu, ceva cu mult mai dulce și mai puternic îl leagă pe Miguel, neocrotitul, de această *Galatea*, carte din care a tot făgăduit mereu o a doua parte, ca un fel de revenire la o anumită iubire sau senzație pierdută, la paradisul vîrstei de aur. Soldat și îndrăgostit, acestea ar fi fost caracteristicile dorite ale dezmoștenitului. Și cînd, mai tîrziu, don Quijote, cu un pumn de ghinde dulci în mînă, semn al înfrățirii hidalgului cu poporul său, rostește o cuvîntare despre vîrsta de aur, încă îl mai vedem stăruind asupra acestui lucru: « Pe atunci într-adevăr că rătăceau neîmpodobite frumoasele păstorite din vîlcea în vîlcea și de pe colnic pe colnic, fără alte veșminte decît acelea de care era nevoie pentru a-și acoperi în chip cuviincios ceea ce cuviința cere și a cerut totdeauna să fie acoperit. » Nimfele cîmpurilor! Și îndrăznește ceva ce nici pictorii — în afară de Velazquez în *Venus la oglindă* — n-au îndrăznit, și anume să le dezgolească.

Cînd Miguel de Cervantes se întoarce la Madrid, îl așteaptă veșnica boală a încurcăturilor economice de care au suferit, endemic, și el și familia sa. În anul 1583 trebuie să ducă la amanetat brocarturile aurii dăruite de un italian surorii sale Andrea ca recunoștință pentru favorurile ei. Adevărul este că în acel du-te-vino în căutare de bani vedem întrucîtvă imaginea scriitorului de atunci și de totdeauna. Societățile, prea puțin interesate în răspîndirea învățaturii, se apărau prin incultura popoarelor lor. La Madrid mereu se găsesc postulanți ai Parnasului, amestecați cu actori și cu acrobați. Nu e greu ca la întoarcerea din Portugalia să fi auzit de un tînăr și exuberant înrobitor al Muzelor, care se numește Felix Lope de Vega Carpio, ca și de un cavaler din Córdoba, Luis de Góngora y Argote, dar Miguel va fi numai ochi, ca s-o soarbă pe Ana de Rojas, cunoscută printre actorii ambulanți sub numele de Ana Franca.

Asta da, dragoste! Miguel locuiește acum pe Calle de Matute. A găsit un editor pentru *Galatea*, pe Blas de Robles,

și cartea a dedicat-o lui Ascanio de Colonna, abate de Santa Sofia. Cervantes nu mai e fericit cînd pleacă de-acasă, ci numai cînd se-ntoarce. Îl așteaptă acolo două ființe: Ana și fiica sa, Isabelita. Actrița îl primește de obicei prost, pentru că nu-și dă bine seama care mai poate fi însemnătatea scriitorilor de comedii, o dată ce există marii actori care le improvizează ei singuri cu talentul lor. Îi e greu s-o educe și s-o domesticească pe Ana Franca a lui, care rezistă și se dă în lături, împotrivindu-se ca o sălbăticiune. Și la ce folosește că a scris *Piesa amuzantă (La entretenida)*, sau *Zăpăcita (La confusa)*, dacă sînt comedii care nu se reprezintă? Într-o bună zi amorul îi zboară din colivie, lăsînd acolo o copiliță care plînge. Cînd tatăl ei dă să deschidă ușa, o găsește pe Isabelita mîncîndu-și degețelele și lacrimile, în timp ce vecinele îi deslușesc cum a fugit maică-sa cu actorul Alonso Rodriguez, impresar de comedii. Ce proastă! Nici numele ei, nici al acelui actor care i-a fost soț nu vor rămîne scrise pentru posteritate, ci numai numele bieteii ființe disprețuite care o îmbrățișează pe Isabelita, presimțind că nici povara ei atît de ușoară nu va putea fi ținută pe brațele sale.

Un cămin sărac și rece îl așteaptă pe Miguel de Cervantes la Toledo. S-a isprăvit acum cu dragostea veselă și zgomoasă a actriței; bărbatul de 40 de ani trebuie să se așeze. Lasă în urmă cîțiva prieteni: pe Lopez Maldonado, pe Vicente Espinel și pe impresarul său Pedro Morales, amintit de Cervantes în a sa *Călătorie în Parnas (Viaje al Parnaso)*, și, de asemenea, pe Luis de Guevara. Dar cei o mie trei sute treizeci și șase de reali pe care i-i aduce *Galatea*, precum și o oarecare stimă de care se bucură de pe urma comediilor nu erau o avere îndestulătoare ca să-i acopere nevoile. Să se însoare? Și de ce nu?

Toledo e o încîntătoare îngrămădire de case, cocoțate între stînci și povîrnișuri. Totul urcă acolo. Urcă credinciosul către cerul multelor biserici, și urcă și apa « prin meșteșugul roților înalte », născocit de Juanelo, și trece din lunca Tagului la fîntînile arteziene de prin curțile interioare.

Acest giuvaer unic pe lume a fost cucerit de Alfons al VI-lea, împăratul celor trei religii: iar astăzi, ca și atunci cînd îl străbătea Cervantes, e tot un labirint de ulicioare miste-rioase, în care orice surpriză a trecutului e cu putință. Casa lui Rodrigo Cervantes, chirurgul, nu e la fel cu a lui Dome-nico Theotocopulos, căruia i se zice El Greco. Casa unde a sosit Miguel era dintre acelea care, în fundul rîpii, se oglindesc în ape. Firește că doña Leonor a servit vin de Rueda și, cufundați în discuția dragă lui Fray Luís de León, dacă viața de țară e mai bună decît viața de oraș, au ieșit cu toții din casă și i-au oferit o logodnică, pe doña Catalina de Salazar Palacios y Vozmediano, rudă mai depărtată de-a lor, care trăia cu mama ei în Esquivias.

Peste cîteva zile Cervantes își făcu intrarea în sat. Fără îndoială că găinile vor fi ciugulit pe la intrările caselor de hidalgi cu acea lipsă de cuviință care intră în obiceiul lor, iar localnicii satului, plugari și negustori, vor fi fost înștiințați de vizita străinilor de către cîtuși de puțin curioasele lor ne-veste. « Acesta e Miguel ! » o fi zis preotul, prezentîndu-l. Copila Catalina l-o fi privit cu o ușoară mirare scandalizată, văzîndu-l atît de bătrîn și de gălbejit. Mama o fi găsit foarte convenabilă acea *anumită vîrstă*, care-l scutea de ștregării, în timp ce Miguel, nici vorbă, speriat la gîndul că va deveni un om aproape bogat, își pleca privirile în fața celor o sută optzeci și două de mii două sute nouăzeci și șapte de mara-vedis, pe care-i avea de zestre viitoarea sa soție.

Nouăsprezece ani ! Catalina are 19 ani și un frate preot, Francisco Palacios. Pămînturile sînt roditoare, bune pentru vii. În schimb, o viață stearpă avea să-l întîmpine în intimitatea do-ñei Catalina, foarte sigură de foaia ei dotală, ce a fost înregis-trată pe ziua de 9 august 1586 în fața lui Alonso de Aquilera, notar din Esquivias, locul unde s-a dus să trăiască Cervantes. Căsătorit ? Liniștit ? Mult va mai rîde mai tîrziu, în interludiul său, *Judecătorul de divorțuri* (*Juez de los divorcios*) pe seama liniștii celor căsătoriți. Bogat ? Dar fără a dispune de nimic ! Doña Catalina era o femeie pe care o speriau isprăvile cava-lerilor vii și o entuziasmau bravurile cavalerilor de prin

cărți. Niciodată nu l-a lăsat pe Miguel să vorbească de adevăratele aventuri întâmpinate de realii eroi fabuloși, de către acei Garay și Alvar Nuñez, Pizarro și Cortes, Orellana și Ponce de León. Cervantes ajunsese să dorească pînă și lanțul care-i strîngea piciorul în fortăreața algeriană. Ce plictisitor și ce trist îi apărea satul! Cine avea să treacă pe dinaintea ferestrelor lui? Un moșneag, un măgar, un copil, un ciîne? Și ce vecini? Țesătorul, morarul, crîșmarul, curelarul? În felul acesta, satul spaniol îi intra lui Miguel în suflet. Era începutul a ceea ce avea să rețină pupila sa lăuntrică, marele ochi pe unde-și primește hrana imaginația poezilor. Acest sat a ajuns să-i devină un prieten aproape exclusiv, și-n timp ce-i vedea pe vajnicii țărani încleștați de pămînt, sugînd rodul de pe dulcea față muncită a Spaniei, ei își vedeau mai departe de treburile lor, fără a bănuî că bărbatul doînei Catalina avea să-i immortalizeze.

Într-una din zilele petrecute la Toledo, mama sa îl înștiință de moartea bietului chirurg Rodrigo de Cervantes, care răposase ducînd cu el pe ceea lume și surzenia, și nenorocul lui. Catalina nu-l înțelegea pe Miguel. Miguel se ducea la Madrid, iar ea rămînea să se încînte cu Amadís de Gaula. Miguel luase din nou înțelegere cu niște impresari de comedii, soții Velasquez, care locuiau pe Calle del Avapies. Nevasta lui Velasquez se numea Ines Osorio, iar fiicei lor, Elena, un poet, autor de piese, i-a dat curînd numele de Filis, lui însuși dîndu-și-l pe acela de Belardo; amanții se ascundeau, dar nu chiar atît de bine ca să nu se izbească de ei Miguel de Cervantes, care încremeni simțind asupra lui privirea rugătoare a lui Lope de Vega.

Catalina și Miguel continuau să se ciocnească: unul cu orgoliul lui, cealaltă cu zgîrcenia ei. Catalina se prefăcea că nu-i cunoaște meritele, în timp ce el rîdea de cărțile minci-noase pe care o rudă de-a ei, Alonso de Quijada, i le dădea de citit. Ce cămin tăcut, rece, puțin atrăgător! Într-o bună zi Miguel socoti că-i e de ajuns, porunci să i se pună șaua pe catîr și părăsi casa din Esquivias fără a mai întoarce capul. Cîmpiile din La Mancha se deschiseră să-l primească.

Cervantes se avîntă în cîmpul unei îndeletniciri grele, ca omul ce scoate spada victorioasă spre un abis. La Madrid trăiesc mama și surorile lui, cărora li s-a mai adăugat și Isabel de Saavedra, copila dragostei sale. În 1585 pleacă la Sevilla, unde, cum spune, « avui alte lucruri cu care să mă îndeletnicesc ». Ajunge comisar pentru aprovizionarea flotei, una din acele « păsări cobitoare », cum îl numește Mateo Alemán. Lui Miguel îi cad, ca un blestem, sorții să fie tocmai el anticavalerul rătăcitor, omul care trebuie să numere bani și să-i scoată cu binele sau cu anasîna, ridicînd bîta regelui asupra văduvelor și orfanilor în loc să-i ajute în numele lui. Renghiul pe care i l-a jucat soarta e atît de vădit, încît astăzi ne dau lacrimile cînd ne gîndim la catîrul său, « cu desagii pe spinare, într-unul un guler și o cămașă, în celălalt jumătatea lui de bucată de brînză și burduful, fără a mai adăuga la straiele purtate pe drum decît niște pulpare și un singur pinten ». (*Judecătorul de divorțuri.*)

Regele Spaniei s-a hotărît, nici mai mult, nici mai puțin, decît să cucerească Anglia. Filip al II-lea și-a văzut murind soția, pe Maria Tudor, și, o dată cu ea, și speranța unei Anglii catolice, prietenă Spaniei. Văduvul Mariei Tudor, Filip, rege al Spaniei, adună o flotă uriașă pentru a o ataca pe regina Elisabeta, protestantă și fecioară, fiică a lui Henric al VIII-lea și a Anei Boleyn, luînd drept pretext pe Maria Stuart, regina Scoției, decapitată. E o impresionantă aventură cavallerească: « o sută șazeci de corăbii, două mii două sute de tunuri, opt mii de marinari și douăzeci de mii de soldați ». Sarcina de a-i alimenta va fi a *proveedor*-ului general al flotei, don Antonio de Guevara. Miguel umblă acum tot timpul călare pe catîrul lui, ieșind din Sevilla și pornind-o spre sate, venind înapoi, încurcat în cifre, fără a avea timp de nimic, dar înconjurat de strălucirea aurului din orașul care-l primea din America.

Sevilla este centrul Indiilor Occidentale. La Casa Regală de contractări din Indii soseau cele mai fabuloase încărcături de aur. Pînă și amintirea arabilor s-a șters, și numai Giralda rămîne, ca un martor vechi în timpuri noi. Perle,

perle din *Pământul Făgăduinței* ! « Și s-a înmagazinat în Casa de contractări încărcătura a trei sute două căruțe pline cu argint, cu aur și cu perle de mare preț », scrie un martor. « Au sosit din Portugalia pe uscat cinci sute de încărcături de argint, aur și perle . . . ceea ce făcea să fie văzut, fiindcă timp de șase zile n-au încetat să tot treacă încărcăturile de la numita Amiralitate prin Poarta Trianei. » Și la Sevilla, ce nu se vinde, ce nu se negociază ! Totul prosperează acolo, de la studiile cosmografice pînă la drojdia orașului. Ce tristă slujbă pentru Miguel ! S-au sfîrșit mărețele bătălii în care putea să-și piardă mîna, dar în bătălia care începe poate să-și piardă onoarea. Se duce în multe locuri : Villanueva del Arzobispo, Ardales, Ecija, Lora del Río, Balza, Alora, Granada . . . și pretutindeni îl primesc cu strigăte, pentru ca toți să se pregătească sau să fugă : « Comisarul regelui ! Comisarul regelui ! » ca și cum ar striga către vecini că vin hoții : « Fă strigarea, prietene ! », îi spune ajutorului său :

« Numitul comisar Miguel de Cervantes se află împuternicit să ridice — de unde ar crede că este sau se găsește — grîu, untdelemn sau orz. Le va lua și le va ridica din posesia oricărei persoane care le-ar avea, din orice stare, clasă sau condiție, fie ecleziastică fie seculară. Serviciul Regelui ! Serviciul Regelui ! »

Și așa în toate satele, sperînd fetele, făcîndu-i pe nevoiași să-l blesteme, cunoscînd hanuri de toată mîna și purici de toate soiurile, încercînd pe pielea lui asprimea perinilor străine și tovărășia unei adunări atît de pestrițe de oameni, încît nici un alt scriitor spaniol nu va da la lumină în romanele sale atîtea personaje. Și poate că-i mai rămînea timp să privească — în afară de ușile pe care le forța și de ascunzișurile pe care căuta să le dibuiască cu codirișca — și plăcuta tovărășie a copacilor. « O, singurătate, veselă soață-a mîhnitelor, unde te afli ? » I-o fi fugit singurătatea, speriată de negurosul său destin, și nu izbutea s-o mai găsească. Pregătirile militare își urmau cursul ; comanda flotei trîcea, prin moartea lui don Alvaro de Bazan, în mîinile ducelui de Medina Sidonia ; și Miguel de Cervantes puse atîta zel în

căutarea a ceea ce lumea ascundea de jaf încît zelul lui se ciocni cu Biserica. Englezii luterani? Triumful credinței? Respectul față de Papa de la Roma, fiindcă alt Papă nu-i slujește pe adevărații catolici? « Toate prostii, numai pentru a înhăța de la mine o sută douăzeci de banițe de grîu », trebuie să se fi gîndit don Francisco Enriquez de Ribera, superior al catedralei din Sevilla, neam cu ducii de Tarifa. Miguel fu excomunicat. Cînd sosi la Ecija, localnicii veselului tîrg îl trimiseră la toți dracii pe comisarul galerelor, prea puțin păsîndu-le de nevoile regelui, de flota spaniolă, botezată *Invincibila*, și de tot protestantismul englezilor. Vai, sărmane Miguel, toate strădaniile tale s-au dus pe apa sîmbetei! Iar vîntul va zdrobi corăbiile și artileria, și pe soldați, și pe comandanți, și toate numele solemne: conte de Aytona, Bernardo de Velazco, marchiz de Aguila Fuente, mareșal Noves, Orgaz, Lemos, Portocarrero și don Tomás Perrenot de Granvela, succesor al lui Lope de Vega în inima largă a actriței Elena Osorio. Și furtuna avea să se încheie cu cei o sută optzeci de călugări tocmiți pentru mîntuirea sufletelor, și cu acei bieți cinci medici și cinci chirurghi trimiși să oblojească rănile trupurilor.

Așa excomunicat cum era, și tot a mai găsit timp Miguel de Cervantes să scrie două *canciones* dedicate acelei *Armada Invencible*, care pe el personal l-a costat ceasuri întregi de rușine, de jigniri și de apăsare a conștiinței. « Preamîndrului tău leu călcatu-i-s-a coada », va scrie el îndurerat. Da, și starea aceasta a lui cuprindea cu mult mai mult adevăr decît atitudinea regelui Filip, îngenuncheat în Escorial, neprimind să i se dea știri mai înainte de terminarea liturghiei în acea tristă zi din 1588. O stea abia mai clipocește sau s-a și stins pentru Spania. Fiii ei

.la sinu-ți se-nturnară,

lăsînd în urmă marea care le-a fost amară,

și în timp ce poporul spaniol scui pă pe unde trece ducele de Medina Sidonia, întors după înfrîngerea lui, un biet comisar regal pentru rechiziții plînge răpusele gloriei militare,

care totdeauna i-au desfătat atîta inima, iar o regină îl întreabă pe marinarul-pirat Francis Drake:

« — Nu oare în numele Domnului venea Filip împotriva Angliei?

— Ba da, preagrațioasa mea Lady, dar Domnul a suflat și vrăjmașii au pierit ca fumul. »

Nimic nu-i mai de preț decît refugiul în prietenie atunci cînd tot sufletul ți-e îndurerat. Cervantes încearcă să uite, dar nu alături de poeții iluștri ai Sevillei, cum era Gutierre de Cétina sau Fernando de Herrera, ci întorcîndu-se la primele iubiri, la acel Tomás Gutierrez, foarte dibaci pe vremuri în a aduna actori și a pune la cale spectacole, acum hangiu la Sevilla, care-l ajută pe descumpănitul său prieten. Ceea ce-i mănîncă sănătatea sînt socotelile foarte încurcate în scuzi, dubloni și maravedis, apoi excomunicarea și obligația de a dovedi că e creștin vechi și că are sînge neaoș — din Galicia, după neamul Cervantes, și din Andaluzia, după neamul Saavedra. Din nou hîrtii și acte pentru a îndupleca inima întunecată a administrației publice, o droaie de nenumărați mijlocitori pentru care orice abatere este îngăduită. Ca să aibă ce să mănînce, Miguel trebuie să cutreiere mai departe, călare pe catîr, satele care-l urăsc, ridicînd bîta, fără să-și umple timpul cu altceva decît cu număratul și renumăratul ducașilor, dublonilor, realilor și maravedisilor... Socotelile îi ies prost: grîu, orz, untdelemn. și iarăși sate. e sătul pînă peste cap de drumuri, de vîntoase, de insolații. Nu mai poate. Ar fi mai bine să le pună capăt

În 1590, dezamăgitul de viață scrie un memoriu adresat Regelui unde « .cere și roagă cu umilință, cit poate de mult, pe majestatea-sa, să binevoiască a-l milostivi cu o slujbă în Indii, una din cele trei sau patru care în prezent se află vacante, adică fie *contador* în Noul Regat al Granadei, fie *gobernador* la Soconusco în Guatemala, sau *contador* al galerelor în Cartagena, ori *corregidor* în orașul La Paz... » (Visuri, visuri, de astă dată în legătură cu America « refugiu și adăpost al disperaților din Spania », și nu cere puțin fiindcă

are conștiința valorii sale. Legenda americană trebuie să fi fost un vis comun în rîndul spaniolilor săraci din bogata Sevilla. O fi adevărat că dincolo de Atlantic se află un pămînt al Păcii? Poate că da, dar lui Miguel nu-i va fi dat să-l atingă, fiindcă în josul memoriului își va pune parafa doctorul Nuñez Morquecho: « *Căutați, pentru a solicita, o slujbă dincoace de Ocean* ».

Și astfel l-au lăsat iarăși față în față cu taurul de la vistieria regală a unei țări cu atîtea obligații istorice, iar foamea l-a silit din nou să încalece pe catîr, să înșface bîta, să-și scuture visurile închipuirii și să lovească mai departe spinările nevoiașilor: grîu, untdelemn, orz.

În acest an, 1590, lui Cervantes i se cere să dea deslușiri despre cantitățile colectate de el. Socotitorul Cétina a găsit șapte sute nouăzeci și cinci de reali lipsă. Răspund garanții lui Cervantes. Viața trebuie să-i fi devenit foarte grea, fiindcă în luna noiembrie, cînd la Sevilla prind să se ridice negurile de pe Guadalquivir, actorul-hangiu Tomás Gutierrez — care a stăruit tot timpul pe lîngă el: « Miguel, de ce nu scrii o comedie în care să ridă doi inși, că eu o să găsesc o curte unde să se reprezinte! » — a trebuit să se pună chezaș ca niște negustori să-i livreze prietenului său stofă pentru un rînd de haine.

Ce viață încurcată! Nu se mai poate plimba acum liniștit pe malul Guadalquivirului. Coroana îi cere socoteli limpezi, în vreme ce lui îi datorează salariul pentru două sute șaptezeci și șase de zile cît a stat la Ecija. Din nou călare pe măgar, bătînd drumurile. Acest necurmat du-te-vino al lui Cervantes printre cătunele andaluze, aproape că face din el un andaluz. Cît de mult vor datora nuvelele și *entremés*-ele sale conviețuirii necurmăte cu acești oameni hazlii, atinși de luminoasele degete îngerești ale harului! Firește că de această înmagazinare de zicale, locuțiuni, expresii și întîmplări care se vor preschimba în cel mai ales model de scriere al limbii castiliene, nu-i pasă cîtuși de puțin furnizorului regal, don Pedro de Isunza. El se mai zbătea, și încă atît de mult, între hula satelor și cererile flotei spaniole, încît mai-

mai să moară de durere, dar pentru Miguel rămăneau în picioare dovezile de lealitate, rapoartele date sub jurământ, suspiciunile și toată acea țesătură care pentru stricta funcționare a regatelor le alcătuiește însăși temelia; această rețea apare la lumină numai când vreuna din verigile ei complicate iese din anonimat, și atunci o sumedenie de hîrtii, documente și dosare vin să-i denunțe activitatea ascunsă, împingînd țara către cele mai adînci tulburări și mizerii.

*« O, Adam între poeți, o, zi-ne
ce-s desagii și ce-i straiul care
îl vedem că-l ai acum pe tine? »*

*Am răspuns și eu la întrebare:
« Spre Parnas mă duc cu sărăcia,
asta e podoaba mea cea mare. »
El îmi spuse: « Mare ți-e tăria
duhului și supraomenească.*

*Dar de veselia vrei și mîngîierea
din răstriște să te mîntuiască,
șezi pe-a ta manta, de-așa ți-e vrerea. »
« Domnule, îmi pare, nu bagi seamă
că nici n-am manta », îmi fu răspunsul.*

În starea aceasta se află Miguel, fără manta, dar cu prieteni, cum e acel hangiu de la « Văduva greacă », prieten care și acum, ca și în tinerețe, îl mai îndeamnă să scrie, cînd iată că-i vine o somație adusă de un alguazil, în care i se notifică faptul că trebuie să răspundă pentru două milioane cinci sute cincizeci de mii douăzeci și nouă de maravedies. « Să răspund eu pentru șase mii de scuzi, cînd nici măcar pat n-am? » Și iarăși îi vine în minte Algerul, oraș în care a fost prețuit la două mii de scuzi, cînd răscumpărarea lui a secătuit finanțele întregii familii. Cine-a mai rămas dintr-însa? Fratele său Rodrigo, surorile lui, fiica sa, Isabelita, și mama sa, duioasa doña Leonor, care în curînd avea să moară, fără a-l mai vedea pe Miguel al ei, în care își pusese atîtea nădejdi.

Cu neputință să recurgă la ea în acest moment critic, și cu atît mai puțin la doña Catalina Palacios Salazar, care părea că se simte foarte bine nemaivăzîndu-l pe pămînturile ei de la Esquivias. Așa că a trebuit să-i mai știe oasele și de temnița din Sevilla. «Pe cel nenorocit umblă să-l caute nenorocirile», și nenorocirea începu să-l caute cu înverșunare pe Miguel de Cervantes. Și a și dat de el în casa bancherului portughez Simon de Freire, care depozita încasările din Malaga. Dar acest Simon de Freire își cam încurcase și el socotelile, așa că fugi cu șaizeci de mii de ducăți, luînd calea Americii, căci Atlanticul slujea drept parapet spre a fi sărit de cei prizoniți pentru datorii. Cine să mai alerge acum după fugar și să scoată banii încredințați lui de către Miguel? Nimeni. Așa că nenorocirea s-a ținut și mai strîns de el prin anii 1594, 95, 96. Înfrînt și obidit, caută să-și păstreze vechea iubire pentru poezie, doamna lui de totdeauna, trimițînd patru *coplas* în strofe duble de cîte cinci versuri la un concurs în cîntea sfîntului Jacint, sărbătorit la Zaragoza. Cîștigă el premiul, însă — vai, Doamne! — un premiu derizoriu pentru un înfometat: două lingurițe de argint.

Nenorocirea își bate joc și mai departe de el, așezată în cine știe ce colț din ulicioarele pe care le cutreieră. Ei i s-o fi părut poate că «nu-i mare lucru să se ocupe» de acea veșnică peregrinare a lui Miguel precum și de noul lui chip de-a privi viața, rîzînd amar, ca omul ce-i gata să-și făurească lăuntric toate bucuriile. Cînd în ziua de 6 septembrie 1597 președintele de la Contaduría Mayor de Hacienda, la cererea lui Juan Gasco, i-a pus în vedere lui Gaspar de Vallejo, sub constrîngerea amenințării, ca Cervantes să dea socoteală de banii ce lipseau, nenorocirea, care i-a călcat pe urmele pașilor pînă la temniță, a izbucnit în rîs văzînd că nimeni nu dădea un ban garanție pentru acest om uscățiv și trist.

Temnița din Sevilla! S-au deschis porțile, s-a bătut cu ciocanul ca să se dea de veste; halebardele și toată liota temniței s-au pus în mișcare ca să-l vadă pe noul prizonier. «Deschide, domle alcaide, că mă mănîncă ploșnițele! Deschide, domle alcaide că mă mușcă căpușele!» Toți țipau,

fiindcă acolo niciodată nu poțiafla nici liniște și nici tihnă. Scoteau cărțile de joc, jucau. « Ei, tu, ăsta cu mutra amărită, îți place să joci cărți? Nu? Da' de ce ești ciung? Ți-au tăiat mîna cînd te-au prins cu ea în vreo pungă? » « Da, firește », îngînă Miguel cu un oftat. Cum era să vorbească acestei liote de onoarea bătăliilor, de Lepanto, Coleta, Italia sau de captivitatea în Alger? De cît amar de ani nici el singur nu-și mai amintea de trecutul lui? Acum se află în mijlocul celei mai ciudate adunături din cîte i-a fost dat să vadă, înconjurat de hoți, de deșucheai, de pușcăriași, de jucători cu cărți măsluite, scursori de toate soiurile. Îi hrăneau femeile și apoi dănțuiau și cîntau pentru ei, unii dintr-înșii trecînd de la viață la moarte cu aceeași injurioasă nepăsare. Nu atunci, oare, i-a întîlnit pe Repolido, pe Cariharta, pe Cortado, pe Gananciosa, pe Rinconete, pe Ginesillo de Pasamonte? O lume de soiul ăsta îl înconjoară pînă cînd Gutierrez a obținut, prin bani, o celulă pentru el singur, în care i-a adus hîrtie, cerneală, pană, pîine. « Ca un rege ai să stai dumneata acolo. Scrie, scrie numaidecît o suplică către Consiliul Regal al Contabilității din Madrid, cu toate dovezile de dezvinovățire. » Da, asta e, să scrie.

De ce nu și-ar fi privit el cu oarecare simpatie această celulă, unde, în sfîrșit, găsea tihna? Și-o fi tăiat pana de scris, și-o fi rînduit hîrțile, și-o fi mutat masa mai la lumină, gîndindu-se la cuconița cea neîngăduitoare de la Esquivias, care niciodată n-ar fi încuviințat vreo schimbare în rînduiala casei, și o fi zîmbit în fața acestei locuințe plătite pentru o lună. Unde se află? Ce departe de lume, poate în tăcuta corabie a nebuniei, iar el, pe puntea ei! Din nou în minte suferințele din Alger. « Aceasta este oare Spania? Îți amintești cînd ai plecat să-l urmezi pe legatul pontifical către glorie? Don Juan nu veni. Nu? Unde mi-am risipit viața? Visuri de pace, visuri de glorie, visuri de faimă, o, unde v-ați ascuns? »

Și își aminti că doar un singur om fericit întîlnise în viața lui, un prieten pe jumătate nebun al soției sale, liniștit în blajina lui nebunie de a se crede cavaler rătăcitor; și scrîn-

reală îi venise de la faptul că se îndrăgostise de o domnișoară din Toboso, Aldonza Zarco de Morales. Îl îngrețoșa gândul la lumea certurilor, a prețurilor, a banilor, a constrîngerilor și a afacerilor, de care-și bătea joc, fiindcă el credea încă în gloria luptelor, în onoarea femeilor, în mărinimia cavalerilor și în mantia milei.

Ce tăcută e celula lui Miguel, într-atîta încît pînă și bătăile inimii a ajuns să și le audă ! A șovăit o clipă, a aprins lumina, s-a așezat la masă, a privit hîrtia pe care sta scris doar atît : « Domnului președinte al Consiliului Regal al Contabilității din Madrid » Trase asupra acestora o linie groasă și începu să scrie primele cuvinte din cartea care, atîta vreme cît va dăinui graiul castilian, va face să ne zvîcnească inima și tot sîngele din vine :

« Într-un sătuc din La Mancha, de al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de cînd trăia un cavaler din cei cu lancea în panoplie, scutul străvechi, mîrtoaga pricăjită și cu ogarul iute de picior. » Semnalele străjilor întrerupeau din ceas în ceas tăcerea nocturnă. Temnița Sevillei sforăia. Miguel de Cervantes, treaz, trecea acum să locuiască în sînul Gloriei.

Un monument de bunătate și de grație începe să se profileze între grătile temniței. Poate n-o fi fost tocmai așa, și desagii comisarului pentru rechiziții or fi reținut într-înșii încă dinainte vreun capitol al genialei cărți, dar acest secret de elaborare a operei creatoare, secret care a trecut din pagină în pagină dîndu-ne *Viața și Aventurile Ingeniosului Hidalgo Don Quijote de La Mancha*, prea puțin ne interesează. Adevărul e că timp de trei luni a auzit strigăte, gîlcevi și ocări « domnul o sută de ducați », cum îl porecliseră pușcăriașii, care a cunoscut acolo un sevillan, un picaro cam la vreo 50 de ani, cît avea și el, încurcat deopotrivă în datorii, Mateo Alemán, autorul lui *Guzmán de Alfarache*, carte socotită « pisc al vieții omenești și unde toată înțelepciunea se adună ». Se spune — și aceasta a devenit tradiție — că Miguel de Cervantes a citit diferite capitole din opera sa

adunăturii aceleia de oameni liberi doar în visurile lor și care au râs atîta de aventurile lui Alonso Quijano, încît l-au atras și pe alcaidele pușcării. Miguel citea: « .Așa că hangiuul îi răspunse: După cîte spuneți, pentru luminăția-voastră, patul e doar stîncă goală, somnul veghe necurmată; dacă-i așa, n-aveți decît să descălecați și să fiți încredințat că veți găsi în bordeiul meu prilej și prilejuri de-a nu da ochii în gene un an încheiat, darămite o noapte! »

Noaptea în care cele dintîi urechi au auzit aventurile iscusitului hidalgo trebuie să-și fi continuat drumul deasupra Sevillei, îndepărtată ca totdeauna de durerile și de bucuriile ființelor muritoare, fiindcă așa, nepăsătoare e natura care ne însoțește viața; totuși, ceva trebuie să fi rămas din sunetele acelei lecturi, o dată ce ne ating atîta inima cînd ne gîndim la ele.

Apoi sosi libertatea. Din nou pe drum. Poate că unii din pensionarii de după « poarta de aur » a temniței din Sevilla i-or fi sărutat mîna, mîna care a fost în stare să-i miște, purtîndu-i spre dulcele țărîm al rîsului, de unde orice răutate fuge. Și-o fi ridicat manuscrisul, nemaigăsit niciodată după aceea, și-o fi dus mîna la piept ca semn pentru cei triști că-i duce cu el în inimă, și « la ivirea zorilor » va fi fost cînd a ieșit Cervantes din temnița Sevillei, însoțit de Tomás Gutierrez, simțîndu-și capul cuprins de tărăzuirea gîndurilor, care erau și aveau să fie mereu gînduri de grație, de frumusețe, de înțelegere, de bunătate umană pentru întregul său popor.

Tocmai murise regele Filip, ție-l Domnul la el în mormînt, cînd Miguel începu din nou să-și poarte pașii pe ulițele Sevillei. Sevillanii făcuseră regelui un mormînt măreț, dar, din pricina neînțelegerii ivite între canonici și inchizitori pe temeiul dreptului de întietate, mormîntul fu lăsat fără slujba pentru morți. Sevillanii se duceau să vadă cînd se oficia liturghia, și a intrat și Cervantes în mulțimea curioșilor, exclamînd apoi într-un sonet:

Zău, mă-nspăimîntă-atîta măreție

Și aș da și un dublon s-o pot descrie...

dar cum nu avea dublonul, a folosit și el cele patrusprezece versuri spre a-și exprima cu haz, în noul lui stil, tot disprețul pentru gloriile regale. Regele, putrezit încă de viu, nici acum, că-i mort, parcă nu s-ar îndura să-și părăsească Escorialul, chiar de-ar fi să-l strivească toată acea uriașă clădire de piatră. Începea declinul Spaniei ca națiune conducătoare a națiunilor, însă niciodată atâtea talente strălucite nu și-au mai dat întâlnire în Peninsulă. Era privit și Miguel drept unul din ele? Negreșit că da, și se aflase pînă și de existența lui *Don Quijote* chiar mai înainte de apariție. Conviețuiau, cunoscîndu-se sau nu, pe de o parte, un Argote de Molina și un Arias Montano, iar pe de altă parte, Fray Luís de Granada, Gutierre de Cetina, Francisco de Quevedo, Juan de Jáuregui, Vicente Espinel, Pedro de Espinosa, Luís de Góngora Valdivielso. Inteligența se cultivă cu dragoste în toată Spania, dar cititorii își urmează calea gusturilor lor, preferînd romanele cavalierești, criticate chiar și în cortesuri de către Luís Vives, Luís de Granada și eruditul Arias Montano. « A cui e casa asta înconjurată de arbori? » o fi întrebat poate vreodată Cervantes în Sevilla. « A lui Arias Montano, un om de mare valoare », i s-o fi răspuns; totuși, n-o fi îndrăznit să intre la el să-l stînjenească, cu toate că și acel erudit își frînsese săgețile împotriva legiunilor de Fierabrași, de Ricamonti, de Caramalzamani și de Amadiși, iar Cervantes ducea cu el anticartea Cavaleriei, revenirea la rațiune pe calea nebuniei, viața duiosului cavaler îndrăgostit.

O mai fi străbătut încă mult ulițele din Sevilla, orientîndu-se după Giralda, călăuza trecătorilor, și ceea ce-o fi văzut pe acele ulițe avea să-i slujească în mai multe prilejuri pentru cele ce urma să scrie de-acîi înainte. Se povestește că inima lui Miguel tresări văzînd la un moment dat un tînăr cu tocă verde și cu lanțuri de captiv la mîini. Îi păru că se vede pe sine cu ani în urmă, cu mulți ani în urmă. Tînărul ruga să se oprească ceremonia intrării în ordinele călugărești a două preafrumoase fetișcane: « Atîta timp cît trăiesc eu, tu n-ai să fii călugăriță! », striga fostul captiv, și atît a strigat, de s-a strîns lumea, preschimbîndu-se astfel nunțile cerești

în nunți pămîntești. « De ce nu descrii domnia-ta o întîmplare atît de neobișnuită? » îi spuse clericul Porras de la Cămara, secretar al excelenței-sale cardinalul Fernando Niño de Guevara, arhiepiscopul Sevillei, al cărui portret, lăsat nouă de către El Greco, ne dă fiori. Și Miguel a scris, gîndindu-se la domnul cel auster, nuvela sa exemplară *Spaniola engleză* (*La española inglesa*).

Miguel a mai stat cîtva timp în Sevilla, cea cu chipul de aur, între portaluri, curți interioare, ulicioare, răscruci și piațete. Nimeni nu spunea cînd trecea el: « Uite-l pe Cervantes! » așa cum spuneau sevilanii despre Lope de Vega, atunci cînd locuise, un an, în orașul andaluz. Cervantes rămîne mereu un preaumil cavaler, aproape bătrîn, un soi de don Quijote, aproape hoinar: « Taci, tu ești ca și mine, acela pentru care sînt puse deoparte primejdiile, marile isprăvi, faptele vitejești! » Și ce poate fi mai eroic decît să trăiești? Și a trăi însemna pentru Miguel să depinzi de citațiile Consiliului de Contabilitate al Regatului. Tot pe atunci a căutat să afle de ce a murit fratele, său Rodrigo — rămas tot bunul soldat — în bătălia de la Dunas; iar sora sa Andrea îi cerea să-și amintească de fiica lui Isabelita, de Magdalena, de ea, de Catalina. Numai femeii îl mai așteaptă acum? Vacanțele lui andaluze par să fi luat sfîrșit.

O hîrtie din partea justiției, sub constrîngerea amenințării, îi puna în vedere să se prezinte la Valladolid, devenit capitala Spaniei din inițiativa ducelui de Lerma. Sevilla avea să rămînă cu amintirile tinereții sale. Bun rămas, Tomás Gutierrez! Plînse stăpînul hanului « Văduva greacă » pe umărul lui Miguel anii cei mulți de apropiere și de prietenie. « Dacă într-o zi numele meu va străluci ca și aceste stele ce se înalță deasupra lui Torre del Oro, cu numele meu laolaltă va străluci și al tău, tu, om bun, inimă mare, refugiu al sărăciei mele, alinare a nebuliei mele! » Se despărțiră, și Miguel se depărtă de Sevilla, lăsînd-o pe zvelta Giralda să stăpînească peste arzătoarea viață a orașului unde se încru-cișau lumile de peste mare, dezlănțuirea patimilor, isteșimea picarilor, erudiția înțelepților și delicatetea poeților.

În Spaniile obținute de el prin moștenire, Filip al III-lea s-a căsătorit cu Margareta de Austria. Diego Velázquez, pictor al palatului, nu i-a portretizat încă chipul clorotic, dar ducele de Lerma se și gîndește că numai prietenii lui cei bogați sînt oameni apți pentru a domni. Curtea se află la Valladolid și către acest oraș din Castilia Veche trebuie să se îndrepte Cervantes.

Călătoriile sînt peste mină, dar priveliștea e încîntătoare. Miguel urcă de pe plaiurile brune ale Andaluziei către cele verzi ale La Manchei, și îi pare că se întoarce la tinerețea lui. Merge la trap pe gloaba lui către Ruidera, Montiel, Cripiana. către dragile meleaguri ale Tobosului, ale Argamasillei. Multslăvite ceasuri de libertate! Umblă alături de cărăuși, se spală pe față în adăpătorile satelor sau în smîrcuri și se odihnește lîngă crucea drumurilor. Ies să-l vadă toți acei care se află încă de pe-acum în cartea eternă: preotul și nepoata, hangiul și ibovnicele de han, și Tereza Panza, și Sanchica, și însuși Alonso Quijada, care se întoarce dimpreună cu bacalaureatul Samsón Carrasco, după ce-au fugărit iepurii cei suri și speriați. « Eu sînt acela pentru care sînt puse deoparte, marile isprăvi, faptele vitejești. » Privind și ce-avea de făcut tot ca pe-o faptă vitejească, el se îndreaptă către Esquivias, unde trebuie să se afle femeia lui, Catalina, dichisită și țepoasă, îndrumată de fratele ei, preotul.

Cum a fost întrevederea, dacă într-adevăr a fost? Proastă. Catalina își și ticluisese testamentul, lăsîndu-și moștenitor fratele, pentru ca Miguel să nu se poată atinge nici de livada din Seseña și nici de viile, găinile, berbecii și cocoșii ei. Sosea la poartă un vîntură-tară. Stăpînul? Bietul stăpîn! Principele geniilor descălecă lăsînd dirlogii gloabei pe seama unui băietan. Din nou aceleași fereștruici închise, acciași vălătuci crăpați, aceleași clopote cu același dangăt. Catalina își plecă ochii de copilă neroadă, ochi pe care cititul îi ținea îndelung treji, încrețindu-le pleoapele, și, nevastă și bărbat, se așezară ca niște străini pe cele două singure jețuri de nuiiele împletite din salon. Ce greu se închegau vorbele! Obloanele ferestrelor erau închise, Miguel ceru să le deschidă. Nu,

vor rămîne închise; de ce să schimbe obiceiurile casei? Și peste cîteva zile Cervantes îi spuse:

— Rămii cu bine, Catalina, eu mă duc.

— Du-te.

— Mă duc și eu ca și don Quijote.

— Ca și cine ai spus?

— Ca și don Quijote.

— Ce aiureală!

— N-ai auzit vorbindu-se de el, Catalina?

— Nu.

— Păi e un cavaler rătăcitor.

— Fugi cu el, noi aici în casă sîntem oameni onorabili!

Bun rămas la ceea ce-ar fi trebuie să fie pace sacră a căminului, seri liniștite, dulce înțelegere! Totul s-a încheiat pentru Miguel. Niciodată nu va moșteni nimic, niciodată nu va atinge nimic din frumușica avere a Catalinei. Cînd sosi la Toledo, descălecă la « Hanul sîngelui », unde era slujnică o fetișcană pe nume Constancica. Altă nuvelă exemplară? Ilustra spălătoare de vase? Ceru fetei călimară și un top de hîrtie. Îi trecuse prin cap o idee poznașă, să se răzbune vîrtos pe doña Catalina Palacios Salazar y Vozmediano. « Și cu ce mă aleg eu din faptul că-ți păstrezi cinstea, o dată ce te arăți veșnic îmbufnată, plictisită, geloasă, posomorîtă, risipitoare, certăreată, bombănitoare, dimpreună cu alte podoabe de acest soi, care sînt prea de ajuns ca să mănînce zilele la o sută de bărbați? » (*Judecătorul divorțurilor.*)

Cînd un călător duce în sipetul lui de nuiele împletite un manuscris pe care-l crede temelia, cheia de boltă a faimei sale, prea puțin cată el la orașul destinului său. Valladolidul nu-i prea atrăgător, rîul său, Pisuerga, e cam sărac în ape, și pe lîngă aceasta, nici un munte și nici un copac nu împlînzesc zădufurile verii și înghețurile iernii. Surorile lui Miguel locuiau pe lîngă abatoare, nu departe de spitalul « Misericordia ». Cîrpeau rufăria marchizului de Villafranca, și cele două fete, Constanza de Ovando și Isabelita de Saavedra, încercau să trezească interesul tinerilor curtenitori. Andrea, sora lui

cea mare, era mereu cu gîndul la soarta acestui frate care trăiește departe de ea :

— O carte ? Duci cu tine o carte ca să faci avere în capitală ? Ești nebun, frate dragă !

— Nu ale mele sînt nebuniile, ci ale lui don Quijote de La Mancha. E o nebunie care caută să pună judecata deasupra puterii, dreptatea deasupra nedreptății, dreptul.

— Da prost mai ești, frate dragă ! Niciodată n-o să se publice nimic din ce-ar putea să atingă drepturile celor puternici.

În ciuda acestei păreri a surorii sale, Miguel de Cervantes l-a întîlnit pe Francisco de Robles și i-a încredințat manuscrisul iscusitului hidalgo.

Toamna lui 1604 și-a petrecut-o Cervantes așteptînd apariția cărții, lucru cîtuși de puțin ușor în Spania lui Filip al III-lea. Pe-atunci publicațiile trebuiau să capete aprobarea diferitelor oficii de cenzură. La 20 decembrie i s-a acordat stabilirea prețului cărții, și nu se știe chiar cu exactitate, fiindcă sînt unii care cred că apariția cărții a avut loc mai înainte, dar în orice caz, prin ianuarie a ajuns în mîinile lui Miguel cel dintîi exemplar al glorioasei cărți. Concesiunea tipăririi pentru Madrid i-a fost acordată lui Juan de la Cuesta, iar cartea se vindea în librăria lui Francisco Robles, librar al regelui, stăpînul nostru.

Miguel trimise după o luminare. « Dar, dragă unchiule, e soare », i-o fi zis nepoata ; el, însă, avea nevoie să parcurgă toate foile, una cîte una, să le privească de aproape. Era chiar inima lui care trecea în genialele aventuri, poposind asupra amintirilor a tot ceea ce fusese văzut, închipuit și presimțit de el. Viața i le dezghiocase așa cum dezghiocase și griul acela bălan pe care Aldoncica îl vîntura între degete cu demnitatea unei starețe de mănăstire, așa cum dezghiocase și acele visuri unde fusese întronată Dulcinea. Cît de multe pagini, ce literă plăcută și ce frumoasă e deviza împletită în desenul care reprezintă leul așezat pe un dîmb, mîna și șoimul ! O emoție cum niciodată nu mai încercase îi cuprinsese sufletul. Simțea oare orgoliu ? I se arăta viitoarea strălucire ?

Nici vorbă că nu. I-au trebuit aproape şaizeci de ani ca să înfrunte giganţi şi monştri, de prea multe ori l-a întâmpinat nenorocul cu faţa suptă ca să mai creadă în ceva. S-a privit în oglindă:

Acesta pe care-l vezi aici cu obrazul prelung şi uscat, cu părul castaniu, cu fruntea netedă şi senină, cu ochii vioi şi nasul scurt, deşi bine proporţionat, cu barba acum argintie, dar care, cu nici douăzeci de ani în urmă, era aurie, cu mustăţile mari, gura mică, dinţii nu prea creşcuţi, fiindcă nici n-are decât şase, şi chiar şi aceştia prost întăriţi şi şi mai prost aşezaţi, deoarece nu răspund unul cu altul, cu trupul între şi între, nici mare, nici mic, cu pielea plăcută la culoare, mai curînd albă decât smolită, adus ceva de spate şi nu prea uşurel la picior; acesta, spun, este chipul autorului care a scris « Galatea » şi « Don Quijote de La Mancha » al aceluia care a aşternut « Călătoria în Parnas » şi alte opere ce se răspîndesc pe-aici răzleţe, şi poate chiar fără numele stăpînului lor: i se spune obişnuit Miguel de Cervantes Saavedra.

Fraţii între ei trebuie să fi plîns şi să fi rîs. Andrea i-o fi zis, alintîndu-l: « Ai scris cartea fără de fiere, aşa cum i-ar fi plăcut măicuţei noastre ». Şi cartea fără de fiere şi-a deschis drum, urcînd scări de palate, coborînd în mîinile studenţilor, oprindu-se pe masa cărturarilor. Spania întreagă şi-a descreţit fruntea pentru a rîde cu Sancho. Cartea cea fără de fiere era oglinda neîntrecută a tuturor, vorbind după moda cavalierilor sau în felul poporului, netedă şi simplă în felul proaspăt şi plin de sevă al drumurilor, al uliţelor, pieţelor şi hanurilor. Cartea cea fără de fiere era un ulcior plin cu apa proaspătă a zicalelor şi a frazelor din bunul obştesc al limbajului, şi o sorbitură dintr-însa aducea desfătare. Don Quijote şi scutierul său au ieşit din tiparniţa Madridului călări pe calul şi pe asinul lor, nu pentru a spune adevăruri dureroase, ci pentru a înfrunta încercările şi a trece de ceasurele de grea cumpănă în care-i arunca buna lor credinţă întru ajutorarea nefericiţilor. Şi toată Spania rîdea, identificînd mereu la Quijoţi şi la Sanchi. « Mai spune dumneata, dacă-ţi dă mîna, că părintele Luís Aliaga, duhovnic al maiestăţii-sale,

nu-i portretul viu al lui Sancho Panza ! Tot așa-i de gras, și-și trece ziua înșirînd la zicale.» «Și pe don Quijote nu l-ai întîlnit dumneata ? » « Eu aș spune că toți Quijoții pe care i-a avut Spania au plecat în Indii : Hernán Cortes, Pizarro, Alvar Nuñez, Belalcazar, Orellana, Balboa, Solis . » « Dar Dulcinea ? ».

Dulcinea s-a arătat spaniolilor drept sinteza iubirii plato-nice, dorită de scriitorul León Hebreo, evreu spaniol expulzat în 1492 dimpreună cu ceilalți evrei, tălmăcit de către Garcilaso de la Vega, zis Incasul. Cine să fie această făptură fără de pereche ? Negreșit că ea nu e nimic altceva decît candela pe care și-o aprind spaniolii ca să nu se împiedice atunci cînd li se închide pădurea vieții.

A petrecut familia Cervantes zile plăcute. S-a născut la Valladolid noul principe Felipe, care va fi mai tîrziu Filip al IV-lea al Spaniei. Mizeria lui Miguel părea alungată ca o vrajă rea. Șapte ediții puteau să-l îndreptățească pe autorul lui *Quijote* de-a pași cu capul sus și chiar de-a zîmbi cînd auzea : « Uite-l pe Cervantes ! » La Valladolid se dădeau multe serbări, se organizau lupte de tauri. Într-o noapte, cînd tocmai domneau pe uliță o pace și o tihnă ca niciodată, se auzi un strigăt de moarte. Coborîră să vadă cine era rănitul nu numai cei din familia Cervantes, ci și familia Garibay, care locuia perete în perete cu ei, precum și alte familii vecine. Lîngă un podeț găsiră un om străpuns de pumnal. Se descoperi în cele din urmă că era don Gaspar de Ezpeleta. Cu destulă osteneală îl urcară pînă la locuința vecinei lor, Luisa de Montoya, aduseră un duhovnic și un chirurg. Cei din straja de noapte, dimpreună cu licențiatul Cristobal de Villarroel, întrebă : « Cine-a fost ucigașul ? » Tăcură cu toții, fiindcă nimeni nu-l văzuse ; numai muribundul izbuti să se facă auzit : « Este marchizul de Falces ».

Dar isprăvile de-acest soi nu le săvîrșesc niciodată de-a dreptul marchizii, ci oameni tocmiți de ei cu leafă și plată. De pe urma declarațiilor unei bătrîne, toți locatarii casei deveniră suspecti și fură arestați, pînă și Miguel de Cervantes, fără să se țină seama de faima, de vîrsta și de numele lui.

Procesul n-a lămurit altceva decît fanfaronada și dezmațul mortului, amarez al unei femei măritate. Nici vorbă că promiscuitatea de prin casele vecinilor nu era oglindă de moravuri model, în vreme ce totul apărea mai curînd ca un fel de roman picaresc, unde a mai ieșit la iveală că nici fetele din familia lui Cervantes nu prea erau ușă de biserică. În casa aceea locuiau tot soiul de țiitoare de-ale cavalerilor, și, ca să nu lipsească chiar nimic la toată adunătura asta, în odaia din pod se mai oploșise și o codoașă care făcea pe sfînta, o oarecare Isabel de Ayala. Cotoroașă, ca să nu fie denunțată, a denunțat ea mai întîi, și cum era, într-adevăr, acolo multă pritoceală și un du-te-vino de cavaleri de pe la curte, procesul a fost aproape trecut sub tăcere de către judecător, ca să acopere scandalul.

Cînd i s-a dat drumul din temniță lui Miguel de Cervantes, ai lui au hotărît cu toții să se întoarcă la Madrid.

Încă din 1606, întreaga Curte spaniolă se află din nou în capitala ei din centrul Spaniei. Tot ce va avea mai strălucit Spania acestui veac al XVII-lea, care abia se născuse, nu-l va datori nici gloriilor militare și nici dibăciilor politice, ci unor nume ca acelea ale lui Quevedo, Góngora, Argensola, Tirso de Molina, Guillén de Castro, Velez de Guevara, Cervantes, Alarcón, Mateo Alemán, Lope de Vega, Quiñones de Benavente, Antonio Mira de Amescua, Vicente Espinel. Și părintelui Mariana, și lui Hortensio Felix Paravicino, și lui Garcilaso de la Vega, zis Incasul. Avea să fie un veac pe care Calderon de la Barca îl va trăi aproape în întregime, fiindcă se naște în 1600, pentru a muri optzeci și unu de ani mai tîrziu. Un veac în care va înflori și teatrul și lirica și vor trăi, apropiați unul de altul, El Greco, Zurbarán, Velázquez, Murillo, Ribera, Valdes Leal, toți pictori străluciți. Și «secolul de aur» se va ivi într-un sătuleț aproape risipit lîngă malul unui «ucenic de rîu», care se numește Manzanáres. Miguel de Cervantes, în acel an al întoarcerii sale din Castilia Veche, închiriază o casă pe Calle de la Magdalena, o căsătorește pe fiica sa, Isabelita,

cu don Diego Sanz de Aguila și se pregătește să îmbătrînească.

De multă vreme se simte înclinat către credință. « N-ai vrea domnia-ta să faci parte din pioasa congregație a nevrednicilor robi ai preasfântului sacrament? Vor fi frați de-ai noștri și Espinel, și don Francisco de Quevedo, și marele Lope. »

Marele Lope! Într-adevăr, așa e, marele Lope de Vega! Cînd o să-i sosească gloria și lui Cervantes, o dată pentru totdeauna? Are 60 de ani. O s-o vadă peste puțin murind și pe sora sa, Andrea, aceea care-i amintea de măicuța lor Leonor de Cortinas. Continuă să meargă la San Felipe, sediul birfelilor, se interesează de operele celorlalte talente, este prieten cu librarul de la Cuesta, trăiește mereu visînd. După un an de căsătorie, Isabelita rămîne văduvă cu un copil, dar după un an de văduvie se căsătorește din nou cu don Luis de Molina, om de afaceri nu prea curate. Nașă este doña Catalina Palacios, un fel de mamă vitregă pentru fica actriței Ana Franca, moartă la vremea aceea.

Cervantes și ai lui locuiesc acuma pe Calle del León, la parter. Sora sa, Magdalena, îl roagă din suflet: « Nu mai bea atîta apă ». Dar lui Miguel îi e sete. « Nu te mai duce atît de des la adunările Academiei Sălbaticе ». Dar Miguel vrea să ducă o viață pe care să și-o trăiască din plin.

Calle del León era îmbălsămată de mireasma pîinii calde, ciubotarul bătea cu ciocanul, strigau sacagiul, fructăreasa, negustorul de ulcioare. Calle del León era, ca și Miguel, săracă, sînguincioasă și curată. Au început toți vecinii să-l cunoască pe scriitorul ciung. Pe acea uliță locuiau oameni din popor, cu inima deschisă și plini de prospețime, de aceea îi plăcea lui Miguel să se arate la fereastra zăbreliată, rămînînd cu pana ridicată și ascultîndu-i cum trăiesc. Tot așa o fi ascultat, poate, cum îi era obiceiul, și în ziua aceea, cînd s-a pomenit cu Francisco Robles la el acasă. Ce altă nouă amărăciune ascunde în mîna dreaptă? O carte? Da, o carte. Se numește: *Al doilea volum din Iscusitul Hidalgo Don Quijote de La Mancha*, care cuprinde a treia sa ieșire și este a cincea

parte din aventurile sale. Alcătuit de licențiatul Alonso Fernandez de Avellaneda, născut în orașul Tordesillas.

Miguel simți că i se întunecă vederea. Cine era acel nou și tănuț vrăjmaș? N-a știut nici el, și nici noi n-o știm. Problema identificării autorului va fi unul din acele mistere literare care nu se vor lumina niciodată. Ce ceas rău! Nici n-au fost încă acoperite în întregime lipsurile bănești lăsate de vechiul comisar regal pentru rechiziții, când ginerele lui, o lichea, insistă să-i dea cei două mii de ducăți de zestre ai Isabelitei din banii pentru care Urbina a fost garant. Din toate părțile îl pîndesc curse și necazuri. A vrut nefericitul să se adreseze Academiei Sălbatică, întemeiată de către don Francisco de Silva și funcționînd ca loc de reuniune literară în palatul Pastrana, pentru a căuta să afle cine ar putea fi ticălosul. Apariția celui *Quijote* apocrif era cunoscută acum de toți. N-a obținut altceva decît compătimire și tăcere. Ce nevolnic se simțea! Își publicase cele douăsprezece minunate nuvele exemplare și pe masa lui, în lucru, se afla partea a doua din *Don Quijote de La Mancha*. Tocmai acum să renunțe la ea, cînd Sancho era gata să pună mîna pe o bună ocîrmuire, și să mănînce după pofta inimii la nunta lui Camacho bogătașul, și să aibă de-a face cu duci și ducese, și să plece pînă și la Barcelona, unde să-i întâlnească pe adevărații cavaleri rătăcitori? Cîte scene de-o nespūsă frumusețe eram cît pe ce să pierdem. Și ce povește iscusite: « Să nu mănînci usturoi și ceapă, pentru ca prin duhoarea lor să nu-ți scoată în vileag bătărănia. » Duhoare de bătăran răsîndea Avellaneda, duhoare de ființă răzbuătoare și spurcată. « Cine, cine poate fi? » își frămînta mintea Miguel de Cervantes, care niciodată nu făcuse vreun rău nici unuia dintre scriitorii contemporani cu el. Sorbi o lungă înghițitură de apă. Ah, ce sete de moarte îi stîrnea inima rănită!

« .Eu, domnilor, simt că mă apropii cu pași repezi de moarte; lăsați gluma la o parte și aduceți-mi un duhovnic ca să mă spovedească și un notar ca să-mi scrie testamentul; căci în clipe de grea cumpănă ca astea nu-i de glumit cu sufletul omului. »

Să fi fost oare adevărat că el nu era cel care credea că este și să fi avut dreptate cei care luau în rîs poezia și pînă și *entremés*-ele sale, păstrate într-o ladă, și publicate abia după aceea, în 1615? Își lăsa capul pe cărți. Se povestește că n-a auzit cînd a intrat un tînăr preot. Acesta îl atinse pe umăr. Cervantes ridică ochii. Lope de Vega, mișcat de astă dată, murmură: « Ce vi s-a întîmplat, fiindcă parcă plîngeți, domnule Miguel de Cervantes? »

Lacrimile lui Miguel de Cervantes ! Acum e un om bătrîn ; ce-ar avea mai bun de făcut decît să-i urce pe contemporanii săi în Parnas ? A sa *Călătorie în Parnas* prefigurează ultimul său drum către glorie. Dar nu va pleca singur ; mărinimos, îi umple de laude pe toți scriitorii și vorbește de sine însuși cu voioșie și cu haz. A lăsat în urmă vîrsta bărbăției și încă mai caută un ocrotitor. *Călătoria în Parnas* a închinat-o lui don Rodrigo de Tapia, cavaler al ordinului de Santiago. Acesta este nici mai mult, nici mai puțin decît un mic Mecena, fiindcă n-are decît 15 ani, dar tatăl său este *consultor* al Sfîntului Oficiu. *Nuwelele exemplare* vor fi închinat lui Pedro Fernández de Castro, marchiz de Sarriá, conte de Lemos, și tot lui și partea a doua din *Don Quijote* precum și *Grelele încercări ale lui Persiles și ale Sigismundei*. De ce are mereu nevoie de un toiag în care să se sprijine ? Semn al vremilor, prea puțin luați în seamă sînt cei ce trudesesc în ogorul muzelor, au greutate în viață. Să ne gîndim numai la jalnicele îndeletniciri la care și-a supus pana Lope de Vega pentru a-l măguli pe ducele de Sessa. Dar din asemenea îndeletniciri Miguel a profitat cu mult mai puțin decît confratele său ; e adevărat că nu și-a pierdut niciodată nădejdea pe care și-a pus-o în contele de Lemos, vicerege al Neapolului. Cît ar mai fi vrut să se ducă și să trăiască la această curte unde străluceau cei doi Argensolas (Lupercio-Leonardo și Bartolomé) și poetul Mira de Amescua ! De aceea, cu cîtiva ani mai înainte a și solicitat acest lucru lui Lupercio de Argensola, dorind să se întoarcă în Italia tinereții sale, a cărei mireasmă o pierduse pentru totdeauna. Dar cei de la curtea din Napoli

nu păreau dispuși să se încarce cu un om bătrîn și sărac ca Miguel, așa că slujba a primit-o un fiu al poetului aragonez.

Da, niciodată n-a fost ușoară conviețuirea cu ceilalți scriitori. Se dă între ei o primejdioasă bătălie versificată, un fel de înveninare domnește în ambiția de-a se întrece între dîșii. Timp de mai mulți ani și-au azvîrlit în cap unul altuia o sumedenie de sonete și de *coplas* cu versuri șchioape sau neșchioape — artilerie anonimă, care trecea din mînă în mînă, înveselindu-i pe toți. Și nu pare să fi fost Lope de Vega printre cei mai puțin dibaci dacă-i adevărat că de el este un sonet feroce împotriva lui Cervantes:

Cu le-, li-, la-, eu mintea nu mi-o storc,
nici știu de ești Cervantes, co-, sau cu-,
știu doar că Lope-i Apolo, iar tu
cal butcii lui, și-n chip de om, un porc.

Vai, într-adevăr, Lope era un zeu triumfător în timp ce-și rotea în juru-i mantia de preot! Cine, însă, îl ataca? « Frate Lope, șterge-mi tu sone. » va scrie Góngora, dar Lope va crede mereu că Cervantes e făptașul, și în această *guerilla* de lucrături își petreceau timpul marile spirite de la curte, amestecînd în bătălii meschinăriile lor literare.

Putea oare Miguel să-și afle refugiul în sînul familiei? Din 1608 are o nepoțică, pe care o cheamă Isabel, ca și pe fiica lui. I-o fi plăcînd mult s-o aibă pe-aproape, dar nu o prea vede, fiindcă nici cu fiica lui, señora de Molina, nu se află în bune relații, așa că am pierdut urmele acestei nepoate, și pe Cervantes îl vedem preumblîndu-se singur, cu pași din ce în ce mai obosiți, oboseală care se întindea și peste Spania.

Șaizeci și doi de ani! Vîrsta cea blîndă a bărbii argintii, senina bătrînețe se așază să-l însoțească. Au și început să-l salute vecinele cu un oarecare respect. Sora sa, Andrea, aproape o mamă pentru el, nu se mai află, cu buna ei povață, printre cei vii; în curînd se va sfîrși și cu doña Magdalena. Mai rămîn nepoata lui, doña Constanza,

și cu soția lui. Cervantes a ținut să lase această însemnare despre el:

*.Din geniul meu mi-am făurit veșmîntul
cu care-n lume dulcea G a l a t e a
ieși să-și smulgă din uitare cîntul.*

*În D o n Q u i j o t suflat-am desfătare
spre inimi în alean și în mîhnire,
la orice ceas și-orice împrejurare.*

*De-aceea prinde-n suflet să mă doară
că mă văd singur în picioare; nu e
copac de reazăm pentru-a mea povară.*

Cu cîtă noblețe stă să-și deșire rozariul jignirilor! O, acest copac care cu atîta înconștiență i-a fost refuzat, această glorie care va veni după ce va fi închis ochii! Mulți îi spun, cu brutalitate, că ei nu cred în versurile pe care le scrie și nici în comediile sale, lăudîndu-i numai proza. Nu mică mîngiere a fost pentru Cervantes văzînd că apare a doua parte din *Don Quijote de La Mancha*.

Cervantes e pregătit acum pentru moarte. Mai înainte lui făcuse don Quijote acest lucru, fără a fi ajuns totuși la dezlegarea de vrăji a Dulcineii. Acum cavalerul e gata să încheie cu viața și n-o mai numește pe doamna cea fără de pereche, făurită toată din gînduri nemuritoare. S-a așternut tăcerea. Și ce-i mai trist este că începe să se cufunde în tăcere însăși Spania cea prost cîrmuită, care nu mai are acum nevoie de eroi exaltați, nici de nebuni, aproape nici de iluzii, deoarece pare să se reîntoarcă de la aventurile ei prin istorie cu melancolia celor osteniți. În ultimele clipe dinainte de moarte don Quijote își recapătă rațiunea. Își recapătă, sau își pierde rațiunea lui de a umbla, de a trăi?

Către ultima rațiune a existenței se îndrepta Cervantes. La un moment dat a călătorit pînă și la Esquivias, unde soția lui făcuse un testament dezmoștenindu-l. Poate o fi văzut și Toledo. «O, grea ca o stîncă, glorie a Spaniei!» Cît o fi suspinat străbătînd iarăși ulicioarele unde existența și astăzi încă alunecă atît de tihnit.

Sînt optzeci de kilometri între Toledo și Madrid. Soarele, ca de obicei, străpunge totul. Pe Miguel de Cervantes îl desfăta să vadă trecînd berzele, al căror zbor era ca o scriere peste peisaj, îi plăcea să se uite la cărăuși, cu șirurile lor de catiri și de măgari, să petreacă cu ochii femeile care-și legau albele năframe deasupra gurii, după datina maură, spre a-și feri fața de soare. O fi dorit să adune în pupilele sale singeriul pămîntului, muchiile argiloase ale dîmburilor și mai cu seamă poporul spaniol, țărani desculți, lăsați în părăsire de lăcomia celor cu nume răsunătoare, copii ai bulgărilor suri pe care ei i-au înnobilat cu atîta dragoste. Cel ce trece călare pe pămîntul toledan e un bătrîn plin de noblețe și de distincție, purtînd răsfrîntă pînă în fundul sufletului imaginea frumosului chip pe care-l au fiii acestui pămînt. Se povestește cum un student, aflînd că omul cel vîrstnic de pe cal nu e altul decît autorul lui *Don Quijote*, a coborît să-i sărute singura mîină. Se mai spune că Madridul s-a îmbrăcat de sărbătoare pentru a primi pe împuterniciții regelui Franței veniți să pună la cale o cununie regească. Căutînd ei să afle din ce trăia Cervantes, autorul lui *Don Quijote*, au întreat cum era, și li s-a răspuns că era « bătrîn, hidalgo și sărac ». « Sărac? Dacă un om ca el nu s-a îmbogățit din operele sale, ar fi trebuit să-l îmbogățească națiunea », au răspuns francezii. Totuși, un asemenea lucru nu s-a întîmplat.

Totul îi sosește prea tîrziu lui Miguel, pînă și ultimul protector, don Bernardo de Sandoval, arhiepiscop de Toledo, îl ajută tîrziu. La dovezile de bunătate ale acestuia, Cervantes i-a răspuns în ziua de 26 martie 1616:

« Acum cîteva zile, preailustre domn, am primit scrisoarea senioriei voastre ilustrisime, și, o dată cu ea, noi semne de mărinimie. Dacă răul care mă chinuiește ar putea să aibă leac, ar fi de ajuns să-l obțin din repetatele dovezi de favoare și de sprijin cu care mă copleșește ilustra domniei-voastre persoană; dar semnele clipei din urmă se întetesc într-atîta, încît cred că se va sfîrși cu mine, nu însă și cu recunoștința mea. Dumnezeu să vă țină să săvîrșiți mereu fapte atît de

sfinte, ca să vă bucurați de rodul lor acolo, în stînta lui glorie, așa cum vă dorește preaplecatul domniei-voastre serv, care vă sărută binefăcătoarele mîini.»

Această scrisoare este cel mai prețios tezaur, care premerge hotărîrile solemne ale Academiei Regale Spaniole, în frunte cu don Ramón Menéndez Pidal, hotărîri luate cu privire la limba noastră, îmbogățită de graiul a douăzeci de națiuni cu o singură patrie idiomatică.

Și setei de viață i-a luat locul setea de moarte. Se sfîrșea cu inima lui Cervantes. Cîte încercări n-au apăsas pe zvîcnirile ei! Și cîte amintiri. Acea Italie unde nu i-a mai fost dat să se întoarcă. Și ciotul lui dus la piept care spunea «Lepanto» Ah, cită sete! Pirateria, Algerul și cei ce l-au luat captiv, evadările, lanțul, greutățile, călugării care l-au răscumpărat, și sărutul pe pămîntul patriei la întoarcere. Ah, cită sete! Își mai amintește și de doña Leonor, atît de inteligentă, și de chirurgul cel surd don Rodrigo, și mereu întîmpinînd sete și foame în adîncul sărăciei sale. Portugalia cu Galatea și cu Ana Franca, dragostea care l-a hărțuit. Apoi înstărita din Esquivias, oamenii din La Mancha și din Toledo și din Andaluzia. Ce sete îi e mereu de Spania! Și ce foame! Cîtă nevoie de dreptate! O defilare de sate, de oameni. Va cînta fără istov, izvor al torturilor sale de strîngător de biruri care-i despoaie pe cei sărmani. Poeții cei trufași cu bietul ciung plin de bună-tate. Cîtă sete de prestigiu a simțit mereu! Și un singur cotlon plăcut în toată existența lui: temnița din Sevilla. «Ah, Isabel, fiica mea, dă-mi apă!»

S-a ridicat de pe pernele care aveau privilegiul de a-i susține capul pentru a scrie cuvintele de închinare la *Persiles*, gîndind că așa vor fi ocrotiți ai săi după clipa de grea cumpănă a morții:

«Ieri am primit extrema oncțiune și astăzi scriu aceasta: timpul e scurt, neliniștile cresc, speranțele scad, și cu toate acestea îmi mai duc viața peste dorința ce-o am de-a trăi »
Dorință de-a trăi! Și-a încheiat la 19 aprilie 1616 cuvintele

de închinare către contele de Lemos, și le-a semnat la Madrid :
« Serv al excelenței-voastre, Miguel de Cervantes ».

Cavalerul e acum gata să-și dea obștescul sfârșit, « deoarece lucrurile omenești nu dăinuie veșnic. și asta se întâmplă îndeosebi cu viețile oamenilor, și deoarece viața lui don Quijote n-avea nici un înscris din partea cerului ca să nu-și oprească curgerea, îi sosit și lui sorocul și veleatul tocmai când nici cu gândul nu gândea. » Sfârșise don Quijote în bună pace cu rătăcirea minții sale ; în pace muri și Miguel de Cervantes. Toate fapăturile închipuirii sale sînt de față. Toate au venit să șteargă fruntea cea înaltă care le-a zămislit, frunte curată și boltită, așa cum a lăsat-o în portretul său Juan de Jáuregui. Toți sînt de față. Pînă și Rocinante și asinul se arată spre a vedea glorioasa agonie. Da, agoniza don Quijote înlăuntrul lui Miguel : « Iartă-mă, dragul meu, de prilejul ce ți l-am dat de-a părea tot atît de smintit ca și mine, făcîndu-te să cazi și tu în greșeala mea, și anume în credința că s-au aflat cavaleri rătăcitori pe lume. » Plîngea Sancho cu toată fața lui buclălată : « Vai, stăpîne, nu mai muri, ci ascultă povața mea și mai trăiește încă o sută de ani, fiindcă cea mai mare nebunie pe care poate s-o facă un om în viața lui este să se lase să moară ».

Zimbi în anticamera morții Miguel de Cervantes. Ce de prieteni credincioși : pînă și preotul Francisco Martinez Mansilla. Ah, ce mărinimoși sînt vecinii că au venit să ingenuncheze și să-i ureze o moarte ușoară ! « Luați-o mai cu binișorul, domnilor, fiindcă-n cuibul de mai an nu prinzi pui de ciocîrlan. »

Doña Catalina a venit și ea să-și vadă bărbatul în clipa cea grea a morții, după cum a venit și Isabel, fiica dragostei lui. Amîndouă au crezut că omul cel vîrstnic le zîmbea lor, dar nu, bătrînul paladin al sărăciei zîmbea către Dulcinea cea impalpabilă și făurită din cele mai frumoase cuvinte ale graiului castilian. Apoi Dulcinea l-a luat de mîină, și s-au pierdut amîndoi ca un fum.

Cînd călugării din venerabilul Ordin Terț al Sfîntului Francisc și-au luat sarcina de-a îngriji de ilustrul defunct,

l-au dus să-l înmormînteze în Mănăstirea Trinitarilor. A fost de ajuns și încă prea mult o mică ceremonie. Poate din umilință, nici lespede nu i-au pus, așa încît nimic n-a dat de veste unde odihnea după grelele sale încercări pămîntești părintele atîtor frumuseți. Dar nu era nevoie. Ca într-o alegorie de Calderon de la Barca, poet ce începea să se înalțe, Gloria și Faima vor avea să poarte de-atunci și pentru totdeauna numele lui Miguel de Cervantes.

MARÍA TERESA LEÓN

P A R T E A Î N T Î I

Traducere de
Ion Frunzetti

DUCELUI DE BÉJAR

*Marchiz de Gibrleón, conte de Benalcázar y Bañares,
viconte de La Puebla de Alcocer, Domn al oraşelor Capilla,
Curiel şi Burguillos.*

Cu deplină încredere în primirea bună şi cinstea pe care o face Excelenţa-Voastră atîtor soiuri de cărţi, ca un principe înclinat a fi protectorul artelor frumoase, mai cu seamă al aceloră din ele a căror nobleţe nu se înjoseşte să slujească vulgului ori să-i fie spre cîştig, m-am hotărît să-l dau la lumină pe « Iscusitul hidalgo Don Quijote de La Mancha », la adăpostul numelui ilustru al Excelenţei-Voastre, pe care o implor, cu toată smerenia cuvenită unei atît de mărite feţe, să primească bucuros a-l lua sub aripa sa ocrotitoare, pentru ca, la umbra acestui nume, opera, chiar lipsită de preţioasele podoabe ale eleganţei şi erudiţiei ce înveşmîntă de obicei operele ticluite în cuhnia oamenilor cu mare ştiinţă de carte, să îndrăznească a înfrunta, sigură de sine, judecata aceloră care, nepăzind limitele impuse de ignoranţa lor, au obiceiul să condamne, cu mai multă asprime decît dreptate, munca altora: căci de-o fi să-şi plece înţelepciunea Excelenţei-Voastre urechea spre cinstita rugă ce-i fac, am credinţa că n-ar dispreţui puşina însemnătate a acestei atît de umile slujbe.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

PROLOG

Cetitorule lipsit de alte treburi, și fără să mă jur m-ai putea crede că tare-aș vrea să fie cartea asta, ca una ce-i odrasla minții mele, cea mai desfătătoare și mai înțeleaptă din câte s-ar putea închipui. Dar n-am avut cum face eu de-a-ndoaselea decît cer legile naturii, că-n sînul ei făptura toată naște doar ce-i seamănă. Așa că, la ce să fi putut da ea născare, așa de stearpă și de lipsită de orice șlefuială a culturii cum îmi e biata minte, dacă nu istoriei unui plod uscat ca acesta, ațos și plin de toane și de hachițe, avan bănut de gînduri felurite, ce n-au trecut nicicînd altcuiva prin cap, cum se și potrivește să se nască un prunc a cărui zămislire s-a petrecut în temniță, unde-i la el acasă orice neajuns și unde-și fac cuibar toate zvonirile lugubre?

Răgazul tihnei, pacea deplină a locului, întinderea îmbietoare a cîmpiei, seninul cerului ori susurul izvoarelor și duhul împăcat, au deopotrivă merit dacă muze chiar mai sterpe se-arată rodnice și dau luminii lumii feți care s-o umple de uimire și de har. Se întîmplă cîte unui tată să aibă un fecior urît și neînzestrat în nici un fel, și dragostea ce-i poartă să-l orbească atît, cît să nu bage de seamă ce de lipsuri are, ba să-i mai socotească și drept mîtoșenie ori drăgălășii cusururile, vorbindu-le cu mulțumire amicilor despre ele, ca despre tot atîtea haruri și daruri ale celui vlăstar. Dar eu,

care, cu toate că par tatăl drept, nu-s decît tatăl vitreg al lui *Don Quijote*, nu vreau să fac cum face toată lumea, și nici cu lacrimile în ochi să mă rog ție, cum fac alții, iubite cetitor, să ierți sau să te faci a nu fi băgat de seamă ce neajunsuri vei găsi acestui fiu al meu, căci tu nu-i ești nici rudă nici prieten, și capul ți-e la locul lui pe umeri, avîndu-ți ca și cel mai dăruit de ceruri, liberul tău arbitru; nu stai la ușa altuia să ceri pomană, și ești, la urma urmei, stăpîn în casa ta la fel cum regele-i stăpîn pe birul cuvenit Cezarului, și nu-i nici o nevoie să-ți aduc aminte eu de vorba știută, care zice: « În casă la mine domnesc cum se cuvine; și sub oghialul meu de-mi intră și vlădica dă de greu! »

Tot lucruri care te absolvă în ochii mei și te slobod de orice obligație și de orice cuviință, așa că poți să zici de povestirea asta tot ce ți-o place, fără de temerea c-ai să te vezi hulit pentru c-ai vorbit-o de rău, nici răsplătit pentru tot binele pe care poate ai avea a-l spune pe socoteala ei.

Atîta doar că aș vrea să ți-o dau în mînă goală-goluță, fără podoaba unei precuvîntări, ca și fără de cea a nenumăratelor pomelnice de sonete, epigrame și elogii, ce-n chip obișnuit sînt puse la începutul cărților, pentru că tot ce aș ști să spun este că, oricîtă muncă m-ar fi costat s-o alcătuiesc, n-a fost mai mare decît cazna de-a scrie prefața pe care-o ai sub ochi. De cîte ori n-am luat în mînă peana ca s-o aștern pe hîrtie, și de cîte ori n-am lăsat-o, neștiind ce să scriu! Și stînd eu o dată așa, nehotărît, cu hîrtia dinainte și peana după ureche, cu coatele pe masă și cu capul în pumni, tot frămîntîndu-mi creierii ce-ar fi cu cale să scriu, îmi intră pe nepusă masă în odaie un prieten de-al meu, om firoscos și plin de duh, care, cînd mă văzu așa de dus pe gînduri vroi să știe din ce pricină; și cum n-aveam nici un motiv să i-o ascund, îi spusei că-mi băteam capul ce prolog să dau istoriei lui *Don Quijote*, și că-n așa hal mă înfură gîndul acesta, că bucuros m-aș fi lăsat păgubaș să mai fac vreun prolog, și chiar să mai dau la lumină isprăvile acestui cavaler de neam atît de înalt.

— Căci, cum vrei dumneata să nu-mi fie teamă de ceea ce va zice venerabilul legislator care e vulgul, cînd va vedea că, după atîția ani de cînd tot dorm în tăcerea uitării, apar acum, împovărat de vîrstă, cu o legendă mai seacă decît un strujan, în care nici vorbă nu poate fi de iscusința născocirii, scrisă într-un stil meschin, săracă în concepte și lipsită de erudiție și de înțelepciune, fără de adnotări pe margine și fără comentarii la sfîrșitul cărții, cum văd că sînt alcătuite altele, chiar dacă-s cărți de povești, mirene, da-s burdușite pînă-n gît cu sentințe din Aristotel, din Platon și din toată liota filozofilor, încît îi lasă cu gura căscată pe cititori, iar pe autori îi fac să treacă drept oameni peste măsură de citiți, de docti și de meșteri în ritoriceasca iscusință? Dar-mite cînd se mai apucă să și citeze din scriptură?! Juri că-s niște Sinți Toma, doctori ai ecleziei nu alta; atît de ingenios se pricep să păstreze conveniențele încît într-un colț mi-ți zugrăvesc un îndrăgostit cu mintea risipită, și-n altul mi-ți toarnă o drăguță de predică preacreștinească, că-i mai mare plăcerea s-o auzi sau s-o citești, de drag nu alta! De toate astea va fi lipsită cartea mea, că n-am de gînd nici s-o adnotez pe margine și nici s-o comentez la sfîrșit, și cu atît mai puțin știu după ce autori m-am luat cînd am scris-o, ca să-i pot înșirui la început, cum face toată lumea, după literele alfabetului, începînd cu Aristotel și terminînd cu Xenofon, ori cu Zoil și cu Zeuxis, cu toate că unul era doar bîrfelnic, și celălalt pictor, nu scriitor. Au să-i mai lipsească săracei mele cărți și sonetele de la început, sau cel puțin n-o să aibă sonete ai căror autori ar fi ducii, marchizii, conții, vlădicii, curtezanele sau poeții cu faimă ce-a înconjurat tot rotocolul pămîntului; chiar dacă, de-ar fi să le cer eu, sonetele astea, cîtorva prieteni de drept, știu bine că mi le-ar da, ba încă așa de bine scrise, că nu le-ar putea sta alături altele, chiar dintre ale acelora cu nume mare în Spania noastră. În sfîrșit, domnul și prietenul meu — urmai — mă bate gîndul să-l las pe seniorul don Quijote îngropat în arhivele lui din La Mancha, pînă cînd cerul va fi să trimită pe cel care să-l împodobească bogat cu toate cîte-i sînt de tre-

buință, căci eu mă aflu neînstare să le dau de capăt, nevolnic și puțin știutor de carte cum sînt, mai cu seamă că-s mișel din fire și leneș cînd e vorba să tot caut prin autori care să zică ceea ce eu mă știu spunînd și fără ei. De aici nehotărîrea și aiureala în care m-ai găsit; că nu puțină pricină-i, ca să mă aducă în starea asta, tot ce m-ai ascultat spunîndu-ți.

Lucruri pe care auzindu-le prietenul meu, numai ce-și dete o palmă peste frunte și, izbucnind într-un hohot de ris, îmi spuse:

— Pe Dumnezeuul meu, că abia acuma ajung să-mi dau seama cît mă înșelam de atîta amar de vreme de cînd te cunosc, și de cînd te-am socotit om înțelept și cu chibzuință în tot ceea ce faci! Cînd colo, ce vād acuma e că de la tine și pînă la înțelepciune e cît de la cer la pămînt! Cum e cu putință ca o treabă ca asta, un fleac de i-ar găsi leac și copiii, să aibă, pentru o minte coaptă ca a dumitale, tăria de-a te absoarbe și aiuri, cînd ești deprins, ba chiar călit, de atîta hrîntuială și de atîtea frămîntări, din pricina unor greutăți mult mai mari și adevărate? Pe cinstea mea, toate astea nu-ți vin din lipsă de iscusință, ci din belșug de lene și din secetă de judecată. Vrei să vezi dacă-i adevărat ce-ți spun? Fii cu băgare de seamă și ai să pricepi cum toate greutățile astea ale dumitale mi ți le răstorn cît ai bate din palme, și aflu leac la toate neajunsurile cîte zici că te fac să fii dus pe gînduri și înfricoșat pînă-ntr-atîta încît să te lehămetească a mai da la lumina zilei istoria faimosului dumitale don Quijote, oglindă și far călăuzitor al întregii cavalerii rătăcitoare!

— Spune, îi întorsei eu vorba la auzul celor ce-mi spunea, în ce chip gîndești c-ai putea să-mi umpli la loc burduful golit al fricii, și să lămurești haosul gîndurilor mele, confuze, scoțîndu-le limpezi ca lumina zilei?

La care el zise:

— Cel dintîi lucru pentru care te nelinișteai, adică în privința sonetelor, epigramelor sau elogiilor ce-ți lipsesc de început de carte, și care trebuie să fie scrise de oameni cu greutate și cu titluri, poate fi lecuit dîndu-ți dumneata

singur osteneala să le faci, fiindcă după aceea le și poți boteza, punându-le orișice nume ți-ar veni poftă să le pui, și făcându-i fie feciori ai preotului Juan de las Indias, fie ai împăratului de Trapezunt, de care știu eu că scrie undeva că au fost poeți faimoși; și chiar de n-ar fi fost, și s-ar găsi niscăi pedanți de licențiați care să te muște pe dindărăt și să clevească pe seama acestui adevăr, să nu-ți pese nici de doi bani, fiindcă și de-ar fi să te dovedească de mincinos, tot n-o să-ți taie mîna cu care-ai scris ce-ai scris! Iar cînd e vorba să dai, pe marginile foilor cărții, citate din cărțile și autorii de unde ți-ai scos sentențele și maximele pe care le-ai vîrit în povestire, n-ai decît să faci în așa chip încît să se potrivească niscăi sentențe lătinești pe care le știi din cap, sau cel puțin care să nu te coste multă osteneală de-ar fi să le cauți, ca spre pildă, cînd e vorba de libertate și robie:

*Non bene pro toto libertas venditur auro*¹.

Și pe loc, pe margine, să-i arzi un « Horațiu » sau un « cine l-o fi spus ». De vine vorba despre puterea morții, numaidecît să sari cu:

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.*²

Dacă vine la rînd prietenia și dragostea, pe care Dumnezeu poruncește să le ai și pentru vrăjmaș, dă o raită fără să mai aștepti prin Sfînta Scriptură, lucru pe care l-ai putea face chiar și fără prea multă băgare de seamă, și să citezi cel puțin cuvintele lui Dumnezeu în persoană: *Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros*³. Dacă vine vorba de gînduri necurate, dă-i zor cu Evanghelia: *De corde exeunt cogitationes*

¹ Libertatea nu se vinde nici pentru tot aurul [din lume] (în limba latină în original).

² Palida moarte bate cu aceeași lovitură de picior și la colibele săracilor, și la turnurile regilor (Horațiu, Ode, cartea I, oda IV); (în limba latină în original).

³ Eu, însă, vă spun vouă: iubiți pe vrăjmașii voștri (în limba latină în original).

*malae*¹. Iar dacă deplingi nestatornicia prietenilor, îl ai la îndemână pe Cato, care o să-ți servească distihul lui:

*Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris*².

Și, cu lătineasca asta și altele ca ea, te-o ține lumea drept grămatic, dacă nu și mai sus, că nu-i puțină cinste să fi și nici de puțin folos nu-i în ziua de azi. Cît despre comentariile de la sfîrșitul cărții, nu încape îndoială că le poți face, și iată cum: dacă-i spui în cartea dumitale vreunui gigant pe nume, fă-l să fie gigantul Golias, și doar cu treaba asta, care nu te costă cine știe ce, ți-ai făcut rost de un coșcogea comentariu, fiindcă n-ai decît să pui acolo: *Gigantul Golias sau Goliath: filistinul pe care păstorul David l-a ucis cu un bolovan, în valea Terebintului, după cum este povestit în Cartea Regilor, în capitolul*. În care vei găsi dumneata că e scris.

După asta, ca să te arăți om învățat, erudit într-ale umanioarelor, și cosmograf, fă în așa chip încît prin istoriile dumitale să se strecoare numele riului Tajo, și-ai să te vezi într-o clipită îmbogățit cu altă faimoasă adnotare, fiindcă n-ai decît să pui: «*Rîul Tajo a fost numit așa de către un rege al Spaniei; își are izvorul în cutare loc și moare în marea Ochean, sărutînd zidurile faimoasei cetăți a Lisabonei, și se crede că duce nisipuri de aur în valuri etc.* Dacă vorbești de hoți, ți-aduc eu pe tavă povestea lui Cacos, că o știu pe de rost, iar de-i vorba de muieri deocheate, hop cu episcopul de Mondonedo, care ți le împrumută pe Lamia, Laida și Flora, prin care poți să cîștigi credit mare, comentîndu-le. Ai de-a face cu cruzimi? Ovidiu ți-o servește pe Medeea; vrei vrăjitoare și farmazoane? În Homer o afli pe Calipso și în Virgiliu pe Circe. E rîndul căpitanilor viteji de oști? Însuși Iuliu Cezar ți se va preda pe sine în comentariile lui,

¹ Din inimă ies gîndurile cele rele (în limba latină în original).

² Cît timp vei fi fericit, vei număra mulți prieteni,

Dacă timpurile îți vor fi neprielnice, vei fi singur. (În realitate versurile citate sînt din Ovidiu, Tristele, elegia VI); (în limba latină în original).

iar Plutarh poate să-ți dea o mie de Alexandri ! De se-ntîmplă cumva să se vorbească de dragoste, cu toscana de două parale pe care o rupi poți să dai ochi cu León Ebreul ¹ care să te-ndestuleze cu asupra de măsură. Și dacă n-ai chef să te preumbli prin țări-străine, îl ai acasă la tine pe Fonseca ², *Del Amor de Dios*, ce închide tot ce ți-ai putea dori, nu numai dumneata ci și cel mai iscusit născocitor, în această privință. Hotărît lucru n-ai altceva de făcut decît să te-ngrijești a-nșira numele acestea, și să atingi, în povestire, povestirile de care am vorbit aici, iar sarcina adnotărilor și comentariilor las-o pe seama mea, că să mă ia dracu de nu-ți umplu toate marginile filelor și de nu-ți viu de hac la patru fascicule *in folio*, la sfîrșitul volumului, înșesate.

Și acuma hai să ne întoarcem la citarea autorilor, puși în fruntea altor cărți, și care lipsesc din a dumitale. Nu-i leac mai ușor de găsit bubei ăsteia, căci n-ai decît să cauți o carte care îi înșiră pe toți, de la A la Z, cum zici. Și chiar alfabetul acesta îl poți pune în cartea dumitale fiindcă, oricît s-ar vedea ea, minciuna, de la o poștă, cum n-ai nici o nevoie să te folosești de ei, totuna ți-este ; și poate se mai află vreunul destul de naiv încît să creadă că pe toți i-ai folosit în istoria dumitale, simplă ca bună ziua. Iar de-ar fi să nu-ți servească altfel, catalogul acesta lung de autori, ți-o sluji cel puțin ca să dea de la bun început autoritate cărții. Cu atît mai mult cu cît, cine-o să se-apuice să cerceteze dacă te-ai luat după ei sau dacă nu te-ai luat după ei, cînd

¹ După adevăratul său nume, Iuda Abravanel, poet și filozof evreu, portughez la origină; care a trăit în Italia pe la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul celui următor. Este cunoscut, mai cu seamă, prin lucrarea sa filozofică din 1502 intitulată *Dialoghi d'amore* (Dialoguri despre iubire) în care dezvoltă direcția de gîndire a Academiei Platonice din Florența. Carte de mai multe ori tradusă în castiliană în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

² *Pedro de Fonseca* (1528—1599), supranumit *Aristotelul portughez*, filozof și teolog portughez, care, împreună cu compatriotul său, Molina, a inițiat acea *scientia media* (știința mijlocie), doctrină ce urmărește să împace cele două vederi teologice antagoniste, a *predestinării* și a *liberului arbitru*. Este confundat adeseori cu Fray Cristóbal de Fonseca, monah augustinian, autor al unui tratat similar, tipărit în 1592.

nu-i iese nimic din asta? Și pe deasupra, la urma urmei, dacă-mi dau eu bine cu socoteala, cartea asta a dumitale n-are nevoie de nici un lucru dintr-acelea de care zici că-i lipsesc, fiindcă toată nu-i decît o înjurătură îndreptată împotriva cărților de cavalerie, de care habar n-avea Aristotel, iar Sfîntul Vasilie-cel-Mare nu le-a luat în discuție cum nici Cicero n-a ajuns la ele, iar exactitățile adevărului istoric nu i se pot cere unei cărți de năzdrăvăanii fabuloase, după cum nu i se pot cere nici indicații astrologice, și nu-i sînt de vreo însemnătate argumentațiile geometriei, ori refutarea argumentelor celor retoricești; n-are de ce să propovăduiască nimănui nimic, amestecînd pentru asta omenescul cu dumnezeiescul, amestec de un soi ce nu îmbracă bine judecata nici unui creștin cu scaun la cap. Singură imitația îi poate fi de folos în ceea ce vrea să cuprindă, fiindcă, cu cît va fi ea mai desăvîrșită, cu atît mai reușit va fi ceea ce e de scris. Și cum scrisul dumitale nu țintește mai sus decît să ruineze autoritatea pe care o au în lume și trecerea de care se bucură în ochii mulțimii cărțile de cavalerie, n-ai de ce să umbli cu cerșitul ca să culegi sentințe de-ale filozofilor, sfaturi din Scriptură, fabule de-ale poezilor, orații de-ale ritorilor, minuni de-ale sfinților, ci doar să ai grijă s-o scoți la capăt cu vorbe pline de miez, cinstite și la locul lor, ca fraza să-ți fie bine răsunătoare, sărbătorească, și colorată cum se cuvine în tot ce-ai năzui și ți-ar sta în putință să așterni în scris, dînd de înțeles ce-ai vrut să spui fără să-ți întuneci ori să-ți încâlcești prin vorbe gîndul. Fă în așa fel încît, citindu-ți povestea, cel melancolic să moară de rîs, cel veșnic pus pe glume să-și sporească și mai mult hazul, naivul să nu se plictisească, priceputul să se minuneze de iscusința născocirii, cel grav să n-o disprețuiască și nici cuminiții să nu se lipsească de a o lăuda. Într-adevăr, dacă ți-este ținta să dai de pămînt cu arsenalul prost alcătuit al cărților ăstora cavaleriești, urîte de atîția și suite în slăvi de și mai mulți, dacă asta țintești, nu la puțin lucru ai țintit!

În mare tăcere stăteam să ascult tot ce-mi spunea prietenul, și într-asa chip se întipăriră în mine spusele lui că,

fără să le mai pun în discuție le-am luat drept bune, și mi-a venit chef să fac din ele chiar precuvîntarea, în care vei vedea, gîngăș lector, înțelepciunea acestui prieten al meu, și ce noroc am avut să găsesc, chiar cînd aveam mai mare nevoie, asemenea sfătuitoare, precum și cîtă desfătare îți va da ție să afli aici, spusă pe șleau și fără ocolișuri, istoria faimosului don Quijote de La Mancha, de cîte toți locuitorii distric-tului Montielul-de-Cîmpie au părerea c-a fost cel mai cast dintre îndrăgostiți și cel mai viteaz cavaler ce s-a văzut de atîția ani înapoi pe meleagurile acelea. Nu vreau să laud serviciul pe care ți-l fac aducîndu-te la cunoștința unor atît de vestite și de ținute în cinste fapte cavaleriești, dar mi-ar plăcea să-mi fii recunoscător c-ai ajuns să-l știi și tu pe vestitul Sancho Panza, scutierul, în persoana căruia, pe cîte mi se pare mie, îți dau puse sub cheie comorile tuturor harurilor scutierești, cîte sînt răspîndite în noianul de cărți deșarte de cavalerie.

Și cu asta, să-ți dea Dumnezeu sănătate, și să nu mă uite nici pe mine. VALE !

CĂTRE CARTEA LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

*Urganda cea Neștiută.*¹

Dacă vrei să treci drept bu-,	(nă,)
Carte, și să placi citi-,	(tă,)
Să nu-i crezi pe imbeci-	(lii)
Care-ți foarfecă, zor, spu-.	(sa.)
Unde-și bat tâmpiții gu-,	(ra,)
De socoți că n-ai ce fa-,	(ce,)
Ai să vezi că nici cioca-	(nul)
Nu izbește-n cap tot cu-.	(iul.)
Chiar de-ar fi să-și muște mi-	(na)
Ca s-arate cât le pa-,	(să,)
Știe-o lume că-n copa-	(cul)
Falnic, afli umbra sfi...!	(...ntă!)
În Béjar, steaua ta bu-	(nă)
Trunchi umbros în cale-ți scoa-.	(te.)
Prinți de singe dă drept roa-,	(de,)
Și-înflorește-n el un Du-!	(ce!)
E un Alexandru-al vre-!	(mii!)
Vin' sub umbra-i! Îndrăzne-	(la)

¹ Vrăjitoarea *Urganda* a fost prietena și protectoarea lui *Amadís de Gaula* și se numea « *La Desconocida* » pentru motivul că avea obiceiul să se preschimbe în fel și chip, inducând în eroare pe adversarii asupra prezenței ei în luptele lui *Amadís*.

Ți-e chiat de Noroc dicta-l	(tă!)
Povesti-vei de manche-	(gul)
Cu-aventuri faimoase-n lu-,	(me,)
Care tot citind bucoa-	(vne)
Și-a scrîntit amarnic ca-:	(pul:)
Arme, cavaleri și dra-	(gosti)
L-au înnebunit cu to-	(tul)
Ca pe-Orlando furio-	(sul!)
Ca și-Orlando-nnamora-,	(tul,)
Și-a-nchinat pe viață bra-	(tul)
Dulcinei din Tobo-.	(so.)
Hieroglife năzdrăva-	(ne)
Nu-ți grava pe scut și ar-:	(me:)
Cine-n lume e fățar-	(nic)
Nimeni nu-i mai calcă pra-	(gul.)
De-i umilă dedica-	(ția)
Cinicii pe loc vor spu-:	(ne:)
— « Ce Don Alvaro de Lu-,	(na,)
« Ce-Anibal Cartagine-,	(zul,)
« Ce rege Francisc al Fra-,	(nței,)
« S-ar jeli-njurînd Fortu-? »	(na?")
Deci, cum cerul nu-ndura-	(t-a)
Tuciuriu să-ți fie chi-	(pul)
Și să pari un Juan Lati-,	(no,)
Nu pe latinește-i tra-!	(ge!)
Să nu-mi faci pe mascara-,	(ua,)
Dîndu-i cu filozofè-	(le)
Că-ți întorc pe dată na-	(sul)
Cei ce știu ce-nseamnă pea-,	(na,)
Și-or să-ți strige verde-n fa-:	(tă:)
« Ce ne iei cu florice-? »	(le?")
Nu te pierde-n flori degea-,	(ba,)
Nu vorbi de ce n-ai ști-	(re).

Căci de intri-n vieți străi-,	(ne,)
Poți să-ncurci al naibii trea-!	(ba!)
Capătă dupaci în cea-	(fă)
Cei ce fac pe firoSCO-	(șii.)
Dar tu foc dă-ți la sprîncea-	(nă)
Ca să vezi mai bine cu-o-,	(chii,)
Și să nu-ți scoți de sub tea-	(scuri)
Tot dobînzi la vreo neghio-!	(bie!)

Bagă seamă că-i prosti-	(e)
Să iei singur piatra-n mî-	(nă)
Și să-ți spargi chiar tu geamli-	(cul)
Vrînd să-ți bombardezi veci-	(nul)

Pună-și plumb la tălpi, minto-!	(sul!)
Căci acel ce scrie flea-	(curi)
Ca să rîdă-n piețe plea-	(va)
Nu-i de-un fel cu scriito-!	(rii!)

Amadís de Gaula către Don Quijote de La Mancha

S o n e t

Tu, care-ai imitat de voie traiul
 Ce-am dus, disprețuit și singur, lîngă
 Peretele de stean din Stearpa Stîncă,
 În iad schimbată, cînd fusese raiul!

Tu, cel ce te-adăpași din ochii-ți, încă
 Mai din belșug ca mine, pe cînd straiul
 Cămașa de căinți ți-a fost, și-alaiul
 Doar arborii, privindu-și cum mănîncă

Pe țărână, rodul țărniei, suzeranul:
 Poți liniștit să fii, căci telegarii
 Cît Phoibos o să-și mîne pe țările,

Avea-vei nume de viteaz, și larii
Slăviți ți-or fi, și patria,-n tot anul,
Iar autoru-ți gloria va s-o știe!

Don Belianis de Grecia lui Don Quijote de La Mancha

S o n e t

Tăiam, scurtam, zdrobeam, făceam, dregeam,
Cum nici un cavaler n-a dres pe lume.
Viteaz și hîtru, — avui măreț renume:
Mii de jigniri plăteam și răzbunam.

Hrăni cu fapte faima unui neam.
Fui bun ibovnic, ca să-mi spun pe nume.
Orice uriaș mi-a fost pitic de glume,
Și-n luptă dreaptă vajnic mă bateam.

Țineam ingenuncheat în praf norocul
Căci apucasem temerea de cocul
Ce face ca pe mări să piară flote.

Pe cornul lunii mi-am înscris povestea,
Pe veci de veci. Dar sînt cu toate-acestea
Pizmaș pe faima-ți, mare Don Quijote!

Señora Oriana către Dulcinea del Toboso

S o n e t

O, Dulcinea, dacă mi-ar fi scos o
Măiastră zîă-n drum chiar satul care
Ți-e patrie, din Miraflor pe mare
Veneam să schimb azi Londra pe Toboso.

Lui Don Quijote să-i fi dat chemare,
Să fi putut fi pentru-acel colos o
Icoană-n lupte, inima mi-a ros-o
Dorința, vie fără de-ncetare.

De-aș fi scăpat și eu la fel de castă
Lui Amadís din brațe, cum putut-ai
Cu-al tău curtenitor hidalg Quijote,

Azi n-aș ști ce-i invidia nefastă.
M-ar bucura, nu m-ar jigni, plăcuta-i
Tovărășie, dînd plăcerii cote.

*Gandalin, scutier al lui Amadís de Gaula, lui Sancho Panza,
scutierul lui Don Quijote*

S o n e t

Salut, bărbat faimos, ce-a vrut Norocul
Să-mbraci pe lume scutierești veșminte,
Și-a fost cu tine darnic, — cum dezmințe
Doar faptul că-ți aflași acum sorocul.

Ca secera și bîta să ia locul
Cavalerești spade dinainte,
Blîndețea ta făcu, și-a dat cuvinte
Pe cei trufași să-i certe sărăntocul.

Îți pizmuiesc și numele și-asinul !
Desagilor tăi plini le port invidie,
C-au dovedit cumintea ta prudență.

Salut, o Sancho, iar ! Ăst vers închinu-l,
Căci ție doar hispanicul Ovidie ¹
Cu-o pleasnă-n ceafă-ți face reverență !

¹ Clemencin socotește că prin « Ovidio español », Cervantes se califică pe el însuși.

*De Donoso (cel înzestrat), poet împănat, lui Sancho Panza
și lui Rocinante*

L u i S a n c h o P a n z a

Sancho Panza sînt: scutiè-	(rul)
Cavalerului Quijò-;	(te;)
Darnic foarte s-am onò-,	(ruri,)
Țin la fel să-mi scap și piè-!	(lea !)
Căci tăcutul Villadiè-,	(go,)
Tot secretul diplomà-,	(tic,)
Ni l-a spus: să știi la vrè-	(me)
Să dai birul cu fugà-!	(rii! .)
Așa-i scris în Celestì-,	(na,)
Carte ce-o socot divì-	(nă)
Căci cuprinde-ntreg umà-.	(nul.)

L u i R o c i n a n t e :

Rocinante-s eu: faimò-,	(sul,)
Geamăn marelui Babiè-,	(ca.)
Pentru păcatele mè-	(le)
Călăritu-m-a Quijò-;	(te;)
Veșnic tot cu burta goà-,	(lă,)
Rar am luat în gură-o boà-	(bă)
De ovăz. Iar fîn sau pà-	(ie)
Am văzut, cît Lazari-	(llo)
Ce fura cu paiul vi-	(nul)
Orbului, prin fundul oà !	(lei !)

Orlando-furiosul, lui Don Quijote de la Mancha
S o n e t

De n-ai fost par¹, mai 'nalt ești decît parii,
Căci între mii de pari puteai fi par.

¹ Par sau pair — unul din cei 12 «egali», marii palatini francezi, de la Curtea Carlomagnului, printre care și Roland.

Impar ești. N-ai pereche. Unu-i doar
Ne-nvinsul ce și-a-nfrint pe toți contrarii !

Orlando sînt, acel ce-și poartă larii
Pe mări pentru Angélica, altar
Dînd faimei ei, prin vitejescul har
Ce l-au cîntat prin veacuri cărturarii.

Nu-ți pot, Quijote, fi egal. Căci laur
Doar faimei tale știi că se cuvine
De vreme ce-ți pierduși, ca mine, capul.

Dar tu egal îmi ești, de-l poți pe-ăst Maur
Ca și pe mîndrul Scit, da de rușine,
Negînd că ne-a pus coarnele Harapul !

Cavalerul lui Phoibos, către Don Quijote de la Mancha

S o n e t

Cu spada ta nu-mi măsur vitejia,
Hispanic Phoibos, straniu curtezan !
Căci mîna mea, de brațul tău avan
Departe-i cum de țarnă e tăria !

Disprețuii imperii. Monarhia
Ce-mi dete-Orientul Roșu fu în van.
Plecai, să-i văd doar chipul suveran
Clarindei, ce vroiam a-mi fi soția.

Căci o iubii, miracol scump și rar ;
Stingher, neluat în seamă, și infernul
L-am îngrozit cu furia-mi fierbinte !

Dar tu, Quijote, strălucit hoinar,
Prin Dulcinea ai atins eternul.
Și ea, prin tine-i castă și cuminte.

S o n e t

Măcar, Senior Quijote, că scornirea
Ți-a-ntunecat a minților lumină,
Nicicînd vreun om nu-ți va găsi pricină
Spunînd că ți-a fost josnică pornirea.

Cîntate-ți fi-vor faptele, menirea
De-a alina durerea fără vină;
De mii de ori te-au prăvălit în tină
Bătut, cei ce-apărau nelegiuirea.

Și dacă preafrumoasa Dulcinea
Nu s-a purtat așa cum se cuvine
Și-a fost cu tine fără de simțire,

Să știi că toate se petrec de-aceea
Că Sancho Panza n-a pețit-o bine:
El prost, iabrașă ea, și tu rău mire!

Dialog între Babieca² și Rocinante

S o n e t

B. — De ce ești, Rocinante, — așa calic?

R. — Muncesc din greu și nu pun pai în gură!

B. — Cum, n-ai tain de-ovăz? Vreo-imbucătură
De fîn?

R. — — Stăpînul meu nu-mi dă nimic.

B. — Ei, fugi de-acolo, nu mai fi mojic:
Măgarii doar, stăpînul și-l înjură!

¹ Solisdán: anagramă a numelui lui Lassindo, scutierul cavalerului Bruneo de Bonamar, armat cavaler în aceeași zi cu Gandalín, scutierul lui Amadís de Gaula.

² Bidiviul legendar al marelui Cid Campeador, Don Rodrigo Diaz de Bivár, eroul epopeii spaniole medievale.

- R. — Curat măgar, acel ce-atîtea-ndură!
De-amor, stăpînul s-a smintit un pic.
- B. — E prost cine iubește?
- R. — — Nici deștept.
- B. — Ești filozof!
- R. — — Sînt, că-s cu burta goală!
- B. — Cere-i scutierului!
- R. — — Mare scofală!
- B. — Mult crezi c-o căpăta cine-o să-l roage,
Cînd și scutierul și stăpînu-s drept
Ca Rocinante însuși de mîrtoage.

Capitolul întâi

*Care povestește despre firea și felul de viață al
vestitului hidalgo don Quijote de La Mancha*

Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte ¹, nu-i mult de când trăia un hidalgo ² din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogîrjit și ogar de hăituit vînatul. Cîte-un ghiveci, mai mult cu carne de vacă ³ decît de berbec, și seara cele mai adeseori tocană; jumări cu slănină simbăta, linte vinerea și cîte-un porumbel fript duminica, pe deasupra, îi mistuiau trei sferturi din venit. Ce-i rămînea se ducea pe vreun pieptar de stofă aleasă, pe nădragi de sărbătoare, de catifea, și cu pantofi

¹ Satul de numele căruia Cervantes nu dorește să-și mai amintească pare să fi fost Argamasilla de Alba, unde Cervantes a conceput, în temniță, povestea lui don Quijote. Unii comentatori, bazîndu-se pe faptul că între documentele privitoare la Cervantes nu se află nici unul care să indice trecerea sa prin ținutul La Mancha, socotesc că, vrînd să satirizeze în opera aceasta ocîrmuirea capitalei regatului spaniol, scriitorul și-a plasat acțiunea într-o provincie ca să-și abată pe altă pistă cititorii, și să nu sufere urmările unui asemenea atac.

² Titlu de noblete mărunță, acordat celor ce-și puteau dovedi obîrșia veche spaniolă și creștină, fără amestec cu alte neamuri; îl purtau în special micii proprietari agrari. Cuvîntul este o contragere din *hijo de algo*, fecior de ceva, fiul unui om care-a însemnat ceva, a fost cineva; nu indică deci meritele personale ale purtătorului de titlu, ci doar originea sa.

³ «... ghiveci, mai mult cu carne de vacă decît de berbec»: e vorba de un fel de mîncare asemănător ghiveciului balcanic, dar mai picant, numit *olla podrida*. În epocă, berbecul era considerat mai gustos decît vaca și se vindea mai scump.

la fel, căci peste săptămână se cinstea cu stofe de lână nevopsită, toarsă subțire.¹ Avea în casă o chelăreasă trecută de 40 de ani, o nepoată care nu împlinise încă 20 și un argat, bun și la plugărie și ca fecior în casă, la fel de priceput să înșeuzeze calul, ca și să altoiască pomii.² Ani să tot fi avut hidalgul nostru ca la vreo 50: era bine legat și vinos la trup, uscățiv la față, se scula cu noaptea-n cap și era vînător pățimaș. Unora le place să spună că era poreclit Quijada³ ori Quesada⁴ — asupra acestui punct există oarecare divergențe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui — cu toate că, după coniecturile cele mai vrednice de crezare, se poate deduce că i se zicea Quejana⁵. Dar asta n-are cine știe ce însemnătate pentru povestirea noastră: e de ajuns ca, depănîndu-i firul, să nu ne depărtăm de adevăr nici cu o iotă.

Ceea ce trebuie știut, așadar, este că sus-zisul hidalgo, în răstimpurile lui de răgaz (care țineau mai tot anul), se dedase la cititul romanelor cavalierești cu atîta foc și cu atîta plăcere, că-și uită aproape cu totul de vînătoare și chiar de gospodărirea avutului său; și pînă într-atîta își înteeți sminteala asta și atît de departe ajunse cu patima lui, că-și vîndu sfoară de moșie după sfoară de moșie, bune toate de arătură, ca să-și cumpere cărți de cavalerie pentru citit, și ajunse să și le îngrămădească în casă pe toate cîte le putu găsi.

¹ Stofele de lână nevopsită, toarsă subțire (*vellorí*), erau mai ieftine decît catifeaua (*terciopelo*) sau decît speta de stofă numită și *vellido*, din care se făceau și pantofi de gală, ori decît așa-zisul *velarte*, postav negru de pelerine.

² În restul operei nu se va mai vorbi nimic de acest argat bun la toate. Se pare că, într-o primă intenție, autorul îl menise pe el să devină scutier, loc pe care l-a ocupat mai tîrziu cu atîta succes Sancho Panza. Expresia de care se folosește aici Cervantes pentru a arăta destoinicia acestui fecior în casă ori argat, « *tomar la podadera* », înseamnă « să minuiască un cosor », ceea ce este echivoc ca sens: e vorba de muncile grădinăriei, care se fac cu cosorul, ori e vorba de destoinicia în duelurile populare, cu bricica.

³ *Quijadu* înseamnă, în limba spaniolă, falcă.

⁴ *Quesada* sau *quesadilla* înseamnă brînzoaică (de la *queso* — caș).

⁵ *Quejana*, nume derivat din *queja*, care înseamnă plîngere, jalbă.

Dar din toate, nici unele nu i se păreau atât de prețioase ca acelea compuse de faimosul Feliciano de Silva¹; căci proza lui limpede și tâlcurile lui adânci i se păreau adevărate perle, mai cu seamă când ajungea cu cititul la declarațiile acelea înflăcărâte și la scrisorile de dragoste, unde nu o dată găsea scris: « Rațiunile iraționalelor chemări la uzul rațiunii, din care zilnic îmi faceți rațiunii mele rație, îmi anemiează în așa măsură rațiunea, încît am rațiuni a mă plînge de frumusețea domniei-voastre ». Sau, și mai abitir, cînd citea: « Înaltul cerului care-ți înalță, în chip dumnezeiesc, dumnezeiescul chip, cu stele, te face să fi binemeritat meritul pe care înălțimea-ta îl merită ».

Cu cimituri ca acestea își storcea bietul cavalier creierii, și nu dormea nopțile ca să le dea de rost și să le smulgă din măruntaie tâlcul, cu toate că nu le-ar fi venit de hac chiar Aristotel și nu le-ar fi putut pricepe nici el dac-ar fi înviat din morți anume pentru asta. Nu se prea dumerea cum vine treaba cu rănila pe care le-mpărțea și le primea don Belianis², căci își închipuia că, oricît de măiestri vraci l-or fi îngrijit, nu se putea să n-aibă tot obrazul și tot trupul brăzdat de balafre și de semne. Cu toate astea, lăuda la

¹ Scriitor din prima jumătate a secolului al XVI-lea, despre care criticul Menéndez Pelayo spunea că e marele fabricant de literatură care a inițiat în Spania, și poate în Europa chiar, o industrie de romane devorate de public cu tot atîta lăcomie ca Mușchetarii lui Alexandre Dumas. A scris romanele cavalierești *Lisuarte de Grecia* (1510), *Amadís de Grecia* (1530), *Florisel de Niquea* (1532), *Rogel de Grecia* (1536—1551). Este, de asemenea, autorul unei opere de un gen cu totul diferit, intitulată *Segunda Comedia de Celestina* (1534), inspirată de celebra tragicomedie a lui Fernando de Rojas, cunoscută sub numele de *Celestina* (1499—1501). Aluzia lui Cervantes la Feliciano de Silva este net dezavantajoasă pentru acest pseudoliterat, care întruchipează perfect gustul publicului curtean și aristocrat al epocii.

² Personajul principal al romanului cavaleresc *Belianis de Grecia* (1547) al lui Jerónimo Toribio Fernández; romanul se termină cu afirmația că înțeleptul Fristón, autorul originalului, după cum spune textul, trecînd din Grecia în Nubia, a pierdut restul manuscrisului, pe care s-a întors apoi să-l caute fără să-l afle, fapt pentru care Fernández lăasă neterminată cartea, ca să nu comită sacrilegiul de a înlocui prin ficțiuni adevărurile cuprinse în originalul dispărut. Autorul își ascunde numele, dînd romanul drept tradus din limba greacă.

autorul lui Belianis felul de a-și încheia cartea, cu făgăduiala încheierii aventurii acesteia de neîncheiat, și nu o dată îi veni cheful să pună mîna pe pană și să-i dea el un sfîrșit în lege, așa cum făgăduise în carte autorul; și, fără nici o îndoială, ar fi făcut-o, ba încă s-ar fi descurcat cum nu se poate mai bine, dacă alte gînduri, mai însemnate și mai statornice, nu l-ar fi sustras de la aceasta.

Avusese de atîtea ori discuții cu preotul satului (om învățat foarte, trecut prin școli înalte și licențiat de la Sigüenza), întrebîndu-se care să fi fost mai plin de virtute cavalier: Palmerin al Engliterei¹ sau Amadís de Gaula²? Dar meșterul Nicolás, bărbierul din satul lor, o ținea morțiș că nici unul din doi nu se putea măcar apropia de cavalerul lui Phoibos³, și că dacă era vreunul care să-i poată sta alături, acela nu putea fi decît don Galaór⁴, fratele lui Amadís de

¹ Personajul principal al romanului cavaleresc cu același nume, apărut în 1547—1548 în limba spaniolă și socotit ca o traducere a originalului portughez scris de Francisco Moráes Cabral, care, însă, n-a fost tipărit decît în 1567. Un alt Palmerin, *Palmerin de Oliva*, datează din 1511 și se crede că este opera unei femei din popor, fiică de tîmplar, căreia Francisco Vázquez i-a corectat stilul.

² Personajul principal al romanului cavaleresc cu același nume, compus în epoca recuceririi peninsulei (pe la 1492), a cărui primă ediție cunoscută, din 1508, este semnată de Garcí Ordóñez de Montalbo, care se dă doar drept « corectorul vechilor originale, corupte și compuse în stil antic ». Este probabil că « originalele străvechi » de care vorbește Montalbo sînt cele scrise de Joao Peires Lobeira pe vremea regelui Dionis, în secolul al XIII-lea; un alt Lobeira (Vasco), adesea confundat cu primul, a modificat, sub Alfonso IV (1291—1325), unele episoade din roman. *Amadís* este compus după tipicul romanelor cavaleriești franceze din ciclul breton. Numele și episoadele sînt împrumutate din *Tristan*, din *Lancelot du Lac*, *Maugis*, *Renaud*, *Girart de Viane*. Dar în Spania *Amadís* n-a devenit popular decît trecut prin condeiul lui Montalbo, în secolul al XVI-lea, într-o epocă de recrudescență a sentimentelor curtene și cavaleriești, necesare absolutismului monarhic după unificarea regatului,

³ Personajul principal din *El caballero del Febo* (*Cavalerul lui Phoibos Apollo*), roman cavaleresc tîrziu, foarte citit la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

⁴ Personaj din *Amadís de Gaula*, fratele eroului principal, mai aventuros și mai temerar încă decît acesta, mai puțin cast în pasiunile sale, întîia schiță spaniolă a personajului literar pe care piesa lui Tirso de Molina (*El Burlador de Sevilla*) îl va boteza « don Juan ».

Gaula, căci era oricînd gata de orice încercare: nu era miștit și plîngăreț ca frate-său, și în vitejie nu rămînea mai prejos decît el.

Ce mai vorbă lungă; se cufundă hidalgul nostru în așa hal în citanie, că-și trecea nopțile toate citind, din murgul serii și pînă-n revărsatul zorilor, și toate zilele, de cum se lumina și pînă ce se-ntuneca; și așa, din prea mult citit și din prea puțin dormit, i se uscară creierii, încît își pierdu mințile. Închipuirea i se împute cu tot ce citea în cărți, cu farmece și cu lupte drepte, cu bătălii și cu provocări la duel, cu declarații de dragoste și cu iubiri, cu chinuri și cu sminteli nemaiauzite. Și-i intră în cap așa de strașnic că toată grămada aceea de scorneli pe care le citea, petrecute doar în vis, erau adevărul-adevărat, încît pentru el nu se afla pe lume istorie mai vrednică de crezare. Spunea că Cidul Ruy Díaz¹ fusese cavaler fără cusur, dar că nici nu putea măcar sta alături de Cavalerul Spadei Înflăcărate², care numai dintr-o lovitură spintecase din creștet pînă-n tălpi doi uriași, peste măsură de hîzi și de trufași. Se împăca mai bine cu Bernardo del Carpio³, pentru că, în trecătoarea Roncesvalles, pusese capăt zilelor lui Roldán cel Fermecat, slujindu-se de șiretlicul lui Hercule, care-l înăbușise pe Anteu⁴, feciorul Țărînei, strîngîndu-l cu brațele pînă-și dăduse duhul. Nu-l vorbea decît de bine pe uriașul Morgante⁵, fiindcă, deși se trăgea din neamul acela al uriașilor, care-s

¹ Eroul spaniol devenit legendar, pe numele său întreg Rodrigo Ruy Díaz de Bivar, supranumit « El Cid Campeador » (nume dat de musulmani, de la *sidi* = domn, stăpîn).

² Cavalerul Spadei Înflăcărate era Amadís de Grecia, care avea gravată pe piept o spadă roșie ca jăraticul.

³ Bernardo del Carpio și Roldán (Orlando, Roland), eroi legendari de romances viejos (cîntece bătrînești), inspirate din episoadele războaielor lui Carol cel Mare (secolul al VIII-lea), fapte foarte denaturate de legenda spaniolă; Roldán era invulnerabil la fier, de aceea i se spunea « cel fermecat ».

⁴ Uriaș din mitologia greco-romană, fiul lui Poseidon-Neptun și al Terra-Gheei, care-și improspăta forțele ori de cîte ori atîngea pămîntul-mumă. Hercule, dîndu-și seama de aceasta, îl ridică în aer și-i zdrobi toracele.

⁵ Uriaș din poemul eroicomic *Morgante Maggiore* al poetului italian Luigi Pulci (1432—1487).

cu toții înfumurați și lipsiți de bună-cuviință, era singurul dintre ei binecrescut și cuviincios. Dar, mai presus de toți, se avea bine cu Reinaldos de Montalbán¹, mai cu seamă cînd îl vedea ieșind din castelul său și prădînd pe oricine întîlnea, sau cînd fură de peste mări și țări chipul acela cioplit al lui Mahomed, cu totul și cu totul de aur, cum povestește legenda. Ca să-i poată trage o chelfăneală trădătorului de Galalón², și-ar fi dat bucuros chelăreasa, ba chiar și pe nepoată-sa pe deasupra.

Într-adevăr, de îndată ce nu mai fu în toate mințile, îi intră în cap cel mai năstrușnic gînd ce-a stăpînit vreodată-n lumea asta pe vreun nebun, și anume: începu să i se pară cu cale, și chiar neapărat trebuincios, atît pentru faima bunului său nume, cît și pentru folosul țării sale, să se facă nici mai mult nici mai puțin decît cavaler rătăcitor și s-o pornească prin lumea întreagă, călare și cu armele-n mîini, în căutare de aventuri, făcînd toate isprăvile pe care citise el că le făceau cavalerii rătăcitori, lecuind tot soiul de rele și dînd piept cu primejdiile în fel și chip de prilejuri, de unde, ieșind cu bine la capăt, să-și cîștige renume și glorie eternă. Sărmanul de el, se și vedea răsplătit, pentru brațul său viteaz, cel puțin cu coroana împărăției Trapezuntului³; și așa, cu asemenea gînduri desfătătoare, lăsîndu-se furat de vraja lor stranie, se grăbi să-și pună în aplicare planul.

Cel dintîi lucru pe care-l făcu fu să-și curețe o armură ce slujise strămoșilor săi, și care, mîncată de rugină și mucegăită, de veacuri în șir zăcea uitată într-un ungher. O curăță și și o dresă cît putu mai bine, dar văzu că avea un cusur însemnat, și anume că n-avea cască de bătălie cu apărătoare

Erou dintr-o carte cavalească apărută în 1586, inspirată din Renaud (de Montauban), roman din ciclul breton al secolului al XII-lea.

² Denaturarea numelui lui Ganelon din *Chanson de Roland*, devenit tipul trădătorului.

³ Trapezuntul sau Trebisonda, oraș de pe coasta meridională a Mării Negre, capitală a imperiului cu același nume, una din cele patru părți în care s-a divizat imperiul grec (imperiul latin de răsărit, statornicit de Cruciada a IV-a) prin anii 1220; nume folosit adesea în cărțile cavalești.

de jurîmprejurul capului, ci un simplu coif, cu marginile ridicate; dar iscusința lui găsi de îndată leacul, pentru că înjghebă din cartoane un soi de apărătoare, pe care, îmbucînd-o cu coiful, îl făcu să pară cască adevărată. E drept că, vrînd el să încerce dacă era destul de tare ca să poată înfrunta riscul unui duel, cînd trase spada și-i arse două lovături, de la cea dintîi nimici într-o clipă tot ce muncise o săptămînă; și nu-i prea plăcu ușurința cu care o făcuse bucăți, așa că, vrînd să-și ia toate măsurile împotriva acestui pericol, se apucă s-o facă la loc, punîndu-i și niște vergele de fier pe dinlăuntru, așa că rămase mulțumit de tăria ei și, fără să mai dorească a o pune din nou la încercare, o decretă cască războinică de mîna întîii, cu vizieră, și o ținu ca atare.

Se duse apoi să-și vadă calul și, cu toate că-i putea număra cusururi mai multe decît gologanii dați cusur de la un galben și-avea mai multe metehne decît calul lui Gonéla¹, care *tantum pellis et ossa fuit*, lui i se păru că nici cu Ducipalul lui Alexandru, nici cu Babieca, bidiviul marelui Cid, nu l-ar fi putut asemui. Își pierdu patru zile gîndindu-se ce nume să-i pună; căci (după cum își tot spunea vorbind singur) calul unui cavaler atît de vestit și, pe lîngă asta, un cal atît de minunat, nu se cădea să rămînă fără de nume celebru. Așa că-și bătu capul să i-l găsească, și să i-l găsească în așa chip încît să se vadă din el și ceea ce fusese înainte de a fi cal de cavaler rătăcitor, și ceea ce era atuncea; fiindcă stătea la mintea omului că, schimbîndu-se starea stăpînului său, trebuia să i se schimbe și lui numele, și să-și cîștige unul ilustru și răsunător, așa cum se cădea față de noul lui cin și de noua slujbă pe care o îndeplinea. Așadar, după ce scornî în închipuirea lui o mulțime de nume, pe care le compuse, le șterse și le părăsi, le lungi și le scurtă, le făcu și le desfăcu în minte, ajunse în cele din urmă să-l numească

¹ Unul din măscăricii ducelui de Ferrara (secolul al XV-lea); în italiană, numele lui înseamnă „fustiță”; călărea o mîrtoagă vlăguită, ceea ce a dat loc la multe glume în cîntecele vesele ale epocii.

Rocinante¹, nume — după părerea sa — și nobil și sonor, lămurind și ceea ce fusese când era mîrtoagă, pînă a nu fi ceea ce era acum, când le-o lua înainte tuturor mîrtoagelor de pe lume și ajunsese cel dintîi dintre ele.

Cum își văzu calul botezat atît de pe gustul său, îi veni chef să-și pună și lui un nume, și-și mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească *don Quijote*²; de unde, așa cum am mai spus, traseră cei care au scris despre această poveste, atît de adevărată, încheierea că, fără nici o îndoială, n-avea cum să se numească altfel decît *Quijana*, și nu *Quesada*, cum pretind alții. Totuși, aducîndu-și aminte că viteazul *Amadís* nu se mulțumise să se cheme *Amadís*, și atîta tot, ci-și adăugase la nume numele regatului și patriei sale, ca s-o facă vestită, și-și zisese *Amadís de Gaula*, tot așa vru și el, ca un bun cavaler ce era, să-și adauge pe al ținutului în care se născuse, și să-și spună *don Quijote de La Mancha*, nume prin care, după părerea lui, își arăta pe șleau obîrșia și patria, cinstind-o pentru că-și lua porecla de la ea.

O dată armura curățată, coiful cu marginile ridicate preschimbat în coif cu apărătoare, mîrtoaga bine poreclită și el însuși botezat din nou, ajunse la încheierea că nu-i mai lipsea nimic altceva decît să-și caute o domniță de care să se îndrăgostească; fiindcă un cavaler rătăcitor fără iubită e ca un arbore fără frunze și fructe și ca un trup fără suflet. Își zicea:

„Dacă cumva păcatele mele multe și grele, ori, mai curînd, steaua mea cea bună, mă pun față în față cu vreun uriaș,

¹ Nume derivat de la *rocin* (mîrtoagă), compus cu sufixul augmentativ, a cărui coincidență cu *antes* (înainte) dă aici loc jocului de cuvinte cu dublu sens. Atragem atențiunea în mod special asupra faptului că acest nume este masculin (se citește aproximativ: *Rosinante*).

² *Quijote* — partea din armură care acoperea piciorul. După cum comentează *Clemencín*, *Cervantes* a ales bine numele protagonistului, căutîndu-l printre obiectele proprii profesiei cavalerești și dînd, dintre acestea, preferință unei părți din armură, desemnată printr-un substantiv cu terminația în *ote*, sufix augmentativ, care în spaniolă se aplică de obicei substantivelor determinînd lucruri sau persoane ridicole (*librote* — ărlot; *monigote* — om de nimic; *mazacote* — om greoi, plicticos).

aşa cum li se întâmplă de obicei cavalerilor rătăcitori, şi-l dobor la pământ dintr-o lovitură, ori îl spintec în două, ori, în sfârşit, îl birui şi-l fac să-mi ceară să-i cruţ viaţa, strică oare, la o adică, să am cui îl trimite să se înfăţişeze drept ofrandă, intrînd şi aruncîndu-se în genunchi dinaintea dulcii mele stăpîne, căreia să-i spună cu voce smerită şi plină de supunere: « Eu, stăpînă, sînt uriaşul Caraculiambro, domn al insulei Malindrania, învins în luptă dreaptă de cavalerul care nu va fi nicicînd îndeajuns de lăudat precît merită, don Quijote de La Mancha, care mi-a poruncit să mă înfăţişez dinaintea înălţimii-tale, pentru ca măria-ta să hotărască de soarta mea după cum i-o fi placul »? ”

O, cît se bucură bunul nostru cavaler după ce-şi ticlui logosul acesta, şi mai cu seamă după ce găsi cui să dea numele de aleasă a inimii sale ! Se întâmplă, pe cît se presupune, ca într-un cătun alăturat de-al său să se afle o ţarancă tînără, foarte chipeşă, de care el fusese o vreme îndrăgostit, deşi fata, se înţelege de la sine, habar n-avusese vreodată şi nici nu-l băgase în seamă. O chema Aldonza Lorenzo, şi ei i se păru cu cale cavalerului nostru să-i dea titlul de stăpînă a gîndurilor lui ; căutîndu-i deci un nume care să nu se depărteze prea din cale-afară de-al ei şi care să aducă a nume de prinţesă, amintind vreo doamnă de neam mare, se hotărî să-i spună Dulcinea ¹ del Toboso (pentru că era de fel din Toboso), nume, cum i se părea lui, mîngîios la auz, ieşit din comun şi plin de tilcuri adînci, ca toate celelalte pe care şi le dăduse sieşi şi alor sale.

Capitolul II

*Care povesteşte cea dintîi plecare din satul său a
iscusitului don Quijote*

Cînd îşi văzu isprăvite toate pregătirile acestea, nu vru să mai piardă vremea, ci căută să-şi ducă gîndul la înfăptuire,

¹ Se citeşte aproximativ : Dul-si-né-ea. Pronunţarea exactă este Dul-θi-né-a, semnul θ transcriind sunetul s, rostit din virful limbii, ca th în engleză.

căci îi dădea ghes starea nevoiașă în care-și zicea el că zace lumea din pricina întârzierii lui, într-atît de multe erau nedreptățile pe care-și pusese în gînd să le îndrepte, jignirile pe care să le răzbune, relele pe care să le vindece, silniciile pe care să le înlătore și datoriile pe care să le stingă. Și astfel, fără să împărtășească nimănui nimic din ceea ce avea de gînd, și fără să fi prins nimeni de veste, într-o dimineață, pînă a nu se lumina încă de ziuă — una din zilele de zăduf ale lunii lui cuptor — se ferecă în fier pînă-n dinți, încălecă pe Rocinante, după ce-și puse casca lui cîrpocită ca vai de ea, își trecu un braț pe după mînerul scutului, strînse lancea în pumn și ieși, pe poarta de dindărăt a ogrăzii, afară în cîmp, bucuros nevoie mare și foarte mulțumit că-și vedea planurile cu atîta ușurință purcese către înfăptuire. Dar nu apucă să se vadă bine în cîmp deschis, că-l și năpădiră gînduri înfricoșătoare, atît de înfricoșătoare, că numai cît nu se lăsă păgubaș de isprava începută; își aduse, anume, aminte că nu era armat cavaler și că, după toate legile cavaleriei, nici putea și nici se cădea să înfrunte cu armele pe vreun cavaler; apoi că, de-ar fi fost chiar armat cavaler, se cădea să nu poarte decît arme albe¹, ca un novice în ale cavaleriei ce se afla, și fără nici un fel de deviză pe scut, pînă în ziua cînd și-ar fi cîștigat-o prin vrednicia brațului. Gîndurile acestea îl făcură să șovăie în hotărîrea sa; dar cum la el scrînteala avea mai multă putere decît orice argument, își făgădui să se lase armat cavaler de către cel dintîi venit, după chipul și asemănarea altor mulți cavaleri care fuseseră armați în felul acesta, așa cum citise el în cărțile care-l aduseseră în halul în care era. Cît despre armele albe, își zise că și le va freca pe ale sale de îndată ce va avea răgazul, așa încît să fie mai albe ca hermina; și cu asta se liniști și-și urmă drumul, lăsîndu-se în voia calului, să aleagă el ce cale i-o plăcea, căci avea credința că în asta și stă secretul aventurilor.

¹ « Arme albe » sînt armările fără insigne, fără devize, lăsate « albe » pînă cînd isprăvile purtătorului ar îndreptăți anume inscripții și imagini simbolice, ce vor urma să fie gravate pe ele.

Văzîndu-și deci de drum înainte, înflăcăratul nostru aventurier vorbea singur în cugetul lui și-și zicea:

„Cine se mai poate îndoi că odată, cîndva, într-o epocă viitoare, cînd va fi să vadă lumina tiparului istoria adevărată a faimoaselor mele isprăvi, cărturarul care le va scrie nu va pune, ajungînd cu povestirea la această dintîi plecare a mea în revărsatul zorilor, o frază cam în felul acesta: «De-abia-și întinsese rumenul Apollo pe suprafața vastă a spațiului terestru șuvițele aurii ale frumoaselor lui plete, de-abia apucaseră păsărelele pictate în mii de culori să salute cu limbile lor, sonore ca niște harfe, într-o dulce și curgătoare ca mierea armonie, venirea aurorei cu degetele-i trandafirii, care, părăsind patul moale al soțului ei gelos, se arăta muritorilor la ușile și balcoanele orizontului provinciei La Mancha, că ilustrul cavaler don Quijote de La Mancha, smulgîndu-se odihnei dintre pernele de puf, își încălecă faimosul bidiviu, pe Rocinante, și purcese la drum de-a lungul străvechiului și cunoscutului șes al Montielului¹ » “ (căci, într-adevăr, pe șesul acela o pornise); și adăugă: „Fericită epocă și fericit veac cel în care vor vedea lumina faimoasele mele isprăvi, vrednice de gravat în bronz, de sculptat în marmură și de zugrăvit prin tablouri, ca să le rămînă amintirea în viitor! O, tu, cărturarule-vraci, oricine-ai fi, căruia-ți va fi dat să devii cronicarul acestei istorii minunate, nu-l uita, rogu-te, nici pe bunul meu Rocinante, tovarăș nedespărțit al tuturor călătoriilor și urcușurilor mele!“

După aceea prindea să spună, de parcă ar fi fost, într-adevăr, îndrăgostit:

„O, domniță Dulcinea, stăpînă a acestei sărmane inimi ostatice, adîncă jignire mi-ai adus arătîndu-mi ușa și poruncindu-mi, sub pecete de blestem, să pier din ochii tăi frumoși. Ai milă, stăpînă, și înduplecă-te de inima mea, care-ți este supusă ca un cîine și care îndură atîtea de dragul tău!“

¹ Se numea Montiel, în secolul al XVI-lea, o parte din cîmpia provinciei La Mancha, în regiunea Ciudad Real. Azi e doar o localitate.

Pe lângă acestea, înșira altele multe, la fel de smintite, toate aidoma celor pe care le învățase din cărți, imitându-le cît putea mai bine limbajul. Și-n vremea asta se-ndemna la drum atît de anevoie, iar soarele-l pătrundea atît de înfocat și cu atîta înverșunare, că ar fi fost de ajuns să-i topească mințile-n cap, de-ar mai fi avut măcar urmă.

Merse aproape toată ziua fără să întîmpine ceva ce-ar fi vrednic de povestit, lucru care-l scotea din sărîte, căci dorea să dea piept repede și degrabă cu cel asupra căruia avea să-și încerce puterea brațului său vrednic.

Sînt unii autori care susțin că prima aventură întîmpinată a fost cea de la Puerto Lápice¹, în vreme ce alții spun că a fost cea cu morile de vînt; dar ceea ce am putut eu adevări în privința asta și ceea ce am găsit scris în analele din La Mancha este că merse toată ziua, iar la lăsarea serii, atît mîrtoaga lui cît și el se aflară istoviți și morți de foame, și, uitîndu-se el în toate părțile ca să vadă dacă nu cumva descoperă vreun castel, sau vreo colibă de păstori măcar, unde să-și întindă mădularele ostenite și unde să-și poată afla leac foamei și nevoinței, văzu, nu departe de drumul pe care-l străbătea, un han, și i se păru că vede steaua care-l călăuzea spre porțile — ba chiar înspre palate — mîntuirii sufletului său.

Grăbi cît putu pasul și ajunsese la han tocmai cînd înnopta.

Din întîmplare, la poartă stăteau două tinere, din cele cunoscute sub numele de *femei de stradă*², ce se duceau la Sevilla împreună cu niște cărauși, cu care căzuseră la învoială să poposească noaptea aceea la han; și cum aven-

¹ Această anunțată aventură de la Puerto Lápice (trecătoare din Toledo), pînă la urmă nu a mai fost povestită de autor, care anticipează aici asupra intenției sale de a-și localiza un episod. Nu este singurul caz.

² «... *mozas del partido*», în original. În secolul al XV-lea, femeile *del partido* umblau dintr-o localitate într-alta (*partir* înseamnă uneori a pleca) în căutarea mușteriiilor, în vreme ce *las ramerzas*, femei de aceeași profesiune, trăiau în grup, în case anumite, însemnate cu ramuri la ușă (*ramo* — creangă), de unde le vine și numele.

turierului nostru tot ce-i trecea prin cap, tot ce vedea sau își închipuia i se părea alcătuit sau săvîrșit în felul celor citite, de îndată ce văzu hanul, își făcu singur nălucă, închipuindu-și-l castel cu patru turnuri și cu coperișurile de argint strălucitor, căruia nu-i lipseau nici puntea ce se lasă și se ridică, nici hrubele cu tainițe, nici toate cuvenitele acareturi cu care asemenea castele sînt zugrăvite de obicei.

Se apropie de han (care lui i se părea castel), și cînd fu la cîteva pași de el, trase de dîrlogi și-l opri pe Rocinante, așteptînd să se ivească vreun pitic între creneluri și să dea semnal din surlă, crăinicind că se apropia de castel un cavaler. Dar cum văzu că surla se lasă așteptată și că Rocinante ardea de nerăbdare să ajungă la grajd, se dădu mai înspre poarta hanului, unde le zări pe cele două tinere dezmațate, care lui i se părură două încîntătoare domnițe sau două jupînițe gingașe, ieșite în poarta castelului ca să se desfete.

Întîmplarea fu ca tocmai atunci un porcar, care umbla să-și adune de prin miriști o turmă de porci (ăsta li-e numele ¹, nu vă fie cu supărare), suflă din corn, semnal la care aceste dobitoace se adună, și pe loc don Quijote își închipui ceea ce dorea, anume că se ivise un pitic care să dea de veste că sosea el. Așa că, nemaștiind pe ce lume se află de fericire, se apropie de han și de femei, care, văzînd că vine spre ele un om înarmat, așa cum era el, cu lance și cu scut, dădeau să între, înfricoșate, în curtea hanului; dar don Quijote, ghicindu-le spaima după felul cum fugeau, își ridică viziera de carton și, descoperindu-și fața prăfuită și osoasă, le vorbi cu glas domol și plin de curtenie:

— Nu fugiți, mărite domnițe, și nu vă fie teamă de vreun neajuns, căci cavalerilor din tagma de care țin eu nu le este îngăduit și nici nu le stă bine să se atingă măcar de-un fir de păr al cuiva, și mai cu seamă de niște domnițe de neam, așa cum vă arată chipul a fi.

¹ Tăranii spanioli cer iertare ori de cîte ori rostesc numele porcului, « animal urît la vedere », ca și al altor ființe și lucruri considerate josnice ori rușinoase.

Femeiuștile îl priveau și-i căutau din ochi obrazul acoperit de viziera cîrpocită; dar auzindu-se numite domnițe, lucru atît de străin meseriei lor, nu-și mai putură ține risul și hohotiră pînă într-atîta, încît lui don Quijote îi sări țandăra și le spuse:

— Bine le stă frumoaselor măsura în toate, și de altfel numai cel slab de minte rîde din te miri ce; dar nu v-o spun ca să vă supăr și să vă stric inima, căci a mea nu bate decît spre a vă fi de folos.

Vorbirea aceasta, de neînțeles pentru cele două femei, ca și boiul ciudat al cavalerului nostru, nu făcea decît să le sporească lor rîsetele, iar lui furia, și ar fi ajuns departe de tot dacă n-ar fi ieșit chiar în clipa aceea în poartă hangiu, om care, gras fiind, era peste măsură de pașnic și care, văzînd în fața ochilor un asemenea irod, înarmat cu arme așa de despărecheate cum erau curelele, lancea, pavăza și zaua, era gata-gata să le țină și el isonul celor două domnițe, dînd semne de mare veselie. Dar, pînă în cele din urmă, temîndu-se să nu stirnească ditamai arsenalul, se hotărî să-i vorbească după cuviință, așa că-i zise:

— Dacă măria-ta, slăvite cavaler, cauți adăpost, în afară de pat (căci în tot hanul nu-i nici unul, de leac), le poți găsi aici pe toate celelalte, din belșug.

Văzînd don Quijote smerenia alcaidelui ¹ fortăreței (căci asta i se părură lui a fi hangiu și hanul), răspunse:

— Mie, seniore castelan, mi-e destul te miri ce și mai nimic, « *căci podoabă-mi este zaua, iar odihnă lupta-mi este* » ², ș.a.m.d.

Gazda socoti că-l numise castelan pentru că-l luase drept castilian nea'os, cu toate că el era de fel din Andalucia, crescut pe țărîmul mării, la Sanlúcar ³, nu mai puțin potlogar

¹ Alcaidele era comandantul unei fortărețe, al unui castel întărit ori al unei închisori. Cuvîntul vine din arabă.

² Versurile unui cîntec bătrînesc, intitulat *Cîntecul Mariane* și al marelui Galván. Cervantes le citează transcrise în rînd cu restul povestirii, obicei curent în secolul al XVI-lea.

³ Orășel maritim din Andalucia, în apropiere de Cadiz. « Plaja din San Lúcar — zice Clemencin — era pe vremea lui Cervantes unul din locurile cele mai bătute de vagabonzi și oameni decăzuți din toată Spania. »

decît Cacus¹ şi nici mai puţin pişicher decît un student ori un paj². Aşa că îi răspunse:

— După cîte spuneţi, pentru luminăţia-voastră «*patul e doar stînca goală, somnul — veghe necurmată*»³: dacă-i aşa, n-aveţi decît să descălecaţi şi să fiţi încredinţat că veţi găsi în bordeiul meu prilej şi prilejuri de-a nu da ochii în gene un an încheiat, darmite o noapte!

Şi, spunînd asta, se repezi să-i ţină calul lui don Quijote, care descălecă doar cu mare greu şi chin, ca unul ce nu pusese nimic în gură o zi întreagă. Spuse hangiului să aibă grijă de cal ca de ochii din cap, fiindcă era calul cel mai vrednic din cîţi făceau umbră pămîntului pe lumea asta. Hangiul se uită la el, dar nu i se păru atît de desăvîrşit cum spunea don Quijote, ba nici pe jumătate, aşa că, făcîndu-i loc în grajd, se înturnă să afle ce porunci avea de dat oaspetele, pe care domniţele — împăcate cu dinsul — îl ajutară să-şi lepede armura şi, cu toate că îi liberaseră pieptul şi umerii, nu se pricepură în nici un chip şi nici nu fură în stare să-i deschidă colivia din jurul gîtului, nici să-i desfacă mîndreţea de coif, legat cu panglici verzi, care-ar fi trebuit tăiate, căci nu se mai puteau deznoda; dar el nu vru să consimtă la asta cu nici un chip, aşa că rămase toată noaptea cu casca în cap, ceea ce alcătuia o icoană decît care mai ciudată şi mai plină de haz nici nu se poate închipui. Şi pe cînd îl dezarmau, cum el credea că făpturile acelea trecute prin ciur şi prin dîrmon, care-i scoteau armura, erau niscăi jupîniţe de neam şi domniţe ale aceluia castel, le recită cu multă graţie:

*«Nu va fi nicicînd viteaz
De femei slujit mai bine*

¹ Personaj din mitologia latină, un monstru viclean şi abil hoţ de turme; a fost ucis de Hercule.

² «...estudiante o paje»: categorii din care se recrutează mulţi din eroii romanelor picareşti, contingentele de delinvenţi provenind din rîndul acestor tineri, puşi în situaţia de a flămînzii şi obligaţi să se descurce prin orice mijloace.

³ Două versuri din cîntecul citat în p. 92. Hangiul cunoştea, cum se vede, literatura veche populară.

Decît fuse don Quijote
Cînd din satul său veni;
Domnițe-ngrijeau de el,
Castelane, de-armăsaru-i. »¹

adică Rocinante, fiindcă acesta este, doamnele mele, numele calului meu, așa cum mie mi se spune don Quijote de La Mancha. Căci, cu toate că n-aș fi vrut să mă dau pe față pînă cînd nu m-ar fi dat în vileag singure isprăvile săvîrșite de mine în slujba domniilor-voastre și *pro me*, nevoia de a potrivi pentru prilejul de față acest cîntec bătrînesc al lui Lantaróte a fost pricina pentru care-mi aflareți numele pînă a nu se fi plinit vremea; însă veni-va ziua cînd luminățiile-voastre îmi veți porunci, și eu mă voi supune, iar vrednicia brațului meu va sta mărturie rîvnei mele de-a vă sluji!

Fetele, care nu prea erau deprinse cu asemenea meșteșugită vorbire, nu răspunseră un cuvînt; îl întrebă doar dacă poftea ceva de mîncare.

— Aș gusta ceva, răspuse don Quijote, căci, pe cît îmi dau eu seama, mi-ar cădea cum nu se poate mai bine.

Din întîmplare se nimerise a fi tocmai într-o vineri și nu se afla în tot hanul nimic alt decît niște hălci dintr-un pește, care în Castilia se cheamă *abadejo*, în Andalucia — *bacallao*, iar în alte părți — morun sau vițel-de-mare. Atunci îl întrebă dacă nu care cumva ar voi înălțimea-sa să mănînce vițel-de-mare, căci n-aveau alt soi de pește să-i dea de mîncat.

— Cu cît or fi mai mulți viței, răspuse don Quijote, cu atît vor ține mai bine loc de vacă; căci mi-e totuna dacă-mi dai opt reali în gologani, sau o piesă de opt reali. Cu atît mai mult cu cît s-ar putea întîmpla să fie vițeei aceștia cum e juninca, de care se știe că e mult mai bună decît vaca, sau ca iada, care întrece capra. Dar n-are decît să fie ce-o

¹ Adaptarea unui cîntec bătrînesc (*Romance de Lantaróte del Lago*) la cazul lui don Quijote. Aceste cîntece bătrînești (*romances viejos*) erau cuprinse în nenumăratele *Romanceros*, antologii de largă circulație, ce se publicau în Spania, fiind denaturarea vechilor *Cantares*, poeme epice culte, refăcute din memorie și rescrise în stil popular de către poeți anonimi,

fi, numai să vină mai repede, căci truda și greutatea armelor nu pot fi răbdate fără sprijinul stomacului.

Îi puseră masa în poarta hanului, ca să-i fie răcoare, și hangiul îi aduse o porție de morun, rău desărat și și mai rău gătit, dimpreună cu o pîine, la fel de neagră și de murdară ca și armura lui; și aveai de ce rîde văzîndu-l cum mănîncă, pentru că, așa cum rămăsese, cu casca în cap și cu viziera lăsată, nu putea să ducă nimic cu mîna lui la gură dacă nu-i dădea altul îmbucătura, așa că una din cele două doamne îi împlinea această nevoie. Dar să-i dea de băut tot nu-i fu cu putință, și nici n-ar fi fost dacă hangiului nu i-ar fi venit în minte să scobească de măduvă o trestie, pe care virîndu-i-o cu un capăt în gură, îi turna vin pe celălalt. El primea răbdător toate acestea, mai curînd decît să rupă panglicile coifului. Cu asta se îndeletniceau ei, cînd la han sosi din întîmplare un jugănar ca să scopească vierii, și, cum ajunsese, prinse să-i zică din trișcă, de patru-cinci ori la șir, lucru care sfîrși prin a-l încredința pe don Quijote că se afla în cine știe ce faimos castel și că-i aduseseră la cină și muzicanți, că morunul sărat era păstrăv pescuit atunci, pîinea — cozonac, tîrfele — doamne de viță, iar hangiul — castelan al fortăreței, și cu asta socotea că nu dăduse greș atunci cînd luase hotărîrea de-a porni la drum. Dar ceea ce-l neliniștea era faptul de a nu se fi văzut încă armat cavaler, fiindcă i se părea că nu și-ar fi putut îngădui în chip legiuit nici o aventură înainte de-a fi obținut investitura în tagmă¹.

Capitolul III

*Unde ni se povestește chipul hazliu în care don Quijote
a fost armat cavaler*

Chinuit de atare gînduri, dădu zor să termine cu cina aceea săracă de crîsmă, pe care sfîrșind-o, chemă numaidecît

¹ Ceremonia primirii unui neofit în rîndurile cavalerilor unui ordin se făcea cu anumită pompă, după un ritual ce trebuia păstrat cu strictețe.

hangiuł și, închizîndu-se cu el în grajd, se aruncă dinaintea lui în genunchi, spunîndu-i:

— Nu mă voi ridica niciodată de unde sînt, viteze cavalcr, pînă ce bunăvoința înălțimii-voastre nu-mi va fi hărăzit darul pe care vreau să i-l cer, și care se va întoarce întru lauda înălțimii-voastre și spre folosul întregului neam omenesc.

Hangiuł, cînd își văzu oaspetele așternîndu-i-se la picioare și auzi din gura lui asemenea vorbe, se uită la dînsul aiurit, neștiind ce să facă, nici ce să spună, și căută să-l hotărască a se ridica, ceea ce don Quijote nu se învoi nici în ruptul capului, pînă ce, nemaiavind încotro, trebui să-i spună că-i hărăzea darul cerut.

— Nu mă așteptam la mai puțin de la nemăsurata înălțimii-voastre dărnicie, stăpîne, răspunse don Quijote, așa că vă pot spune că darul cerut de mine și hărăzit mie de mărinimia luminăției-voastre este ca mîine dimineață să mă armați cavalcr. Noaptea asta îmi voi priveghea armele în capela acestui castel al luminăției-voastre, iar mîine, cum am mai spus, se va săvîrși lucrul pe care-l doresc atîta, ca să pot umbla cum se cuvine în cele patru vînturi, căutînd prilej de isprăvi în folosul nevoiașilor, așa cum e dat în sarcina tagmei noastre cavaleresti și cavalerilor rătăcitori, precum sînt și eu, al căror suflet tinjește după asemenea fapte.

Hangiuł, care, așa cum s-a mai spus, era cam pișicher și apucase să intre la oarecare bănuieli în privința trăsnelii oaspetelui său, se încredință de-a binelea cînd ascultă pînă la capăt asemenea vorbe; și ca să aibă de ce ride noaptea aceea, hotărî să-i cînte în strună; așa că-i spuse că găsea foarte cu cap ceea ce dorea și cerea el, și că asemenea hotărîre era firească și proprie tuturor cavalerilor de neam, cum arăta el a fi și cum o dovedea chipeșa lui înfățișare; că și el, în anii tinereții sale, se dedase acestei îndeletniciri aducătoare de cinste, fără să fi ocolit viile din Málaga¹.

¹ Aici e vorba doar de haracii viilor, *Los Percheles de Málaga*, loc în afara orașului, unde își uscau pescarii peștele, atînat de niște prăjini orizontale, fixate pe haraci. Cartierul haracilor, numit *Perchel*, era vestit prin frumusețea femeilor și fetelor malaghene.

însulele Riarán¹, vestitul Compás de Sevilla², apeductul Segoviei³, livezile de măslini din Valencia⁴, Rondilla din Granada⁵, plaja din Sanlúcar, oborul din Córdoba⁶ și las Ventillas din Toledo⁷, precum și alte nenumărate locuri unde și-a pus la încercare iuțeala picioarelor și dibăcia mâinilor, pricinuind altora multe necazuri, îmbărbătind multe văduve desfetind multe domnișoare, trăgînd pe sfoară o seamă de orfani tutelați și făcîndu-se în cele din urmă vestit prin toate judecătoriile și tribunalele din aproape întreaga Spanie; în fine, că venise să se reculeagă în acest castel al său, unde trăia din avutul lui și din al altora și unde primea pe toți cavalerii rătăcitori din orice tagmă și de orice rang ar fi fost ei doar din marea dragoste ce le-o purta, numai să-și împartă cu dînsul avutul, drept răsplată a frumoaselor sale porniri. Îi mai spuse că în castelul său nu se afla capelă unde să-și poată petrece veghea armelor, căci o dărimase ca s-o reclădească din temelii; totuși, în caz de mare nevoie, știa că veghile se puteau petrece oriunde aveai chef, și că în noaptea aceea putea să-și vegheze armele într-un *patio*⁸ al castelului; căci în zori, cu vrerea lui Dumnezeu, avea să se săvîrșească îndătinatul ritual, în așa chip încît el să rămînă armat

¹ « Insulele » Riarán nu erau insule: se numeau așa de la *islas menzanas* (însulele de fructe) adică livezile din partea locului. După cucerirea cetății Málaga, Ferdinand Catolicul și Isabela au dăruit cavalerului vizcain Garcí López de Arriarán o bucată de pămînt în apropierea acestui oraș, unde a plantat livezi; de aici numele de *islas de Riarán*.

² Compás de Sevilla — cartier de prostituate, situat la marginea orașului.

³ Apeductul roman din cetatea Segoviei era adăpost al multor vagabonzi.

⁴ Punct din orașul Valencia, unde se îngrămădiseră declasații.

⁵ După unii comentatori, azi se cheamă Campillo; pe vremuri, era un loc viran, în vecinătatea lupanarului; după alții, e doar un drum ocolit (*camino de ronda, rondilla*), care există și astăzi, sub alt nume însă.

⁶ Cartierul sudic al orașului, numit astfel după o fîntînă, în centrul căreia se vede un minz (*potro* — cal tînăr, noaten) cabrînd pe un glob de piatră. Era sediul lumii interlope din Córdoba.

⁷ Vestite cîrciumi dinafara cetății Toledo, pe drumul către Madrid, unde se bea, se mîncă și se încingeau jocuri de noroc între oameni de toată mîna.

⁸ Curte interioară, caracteristică locuințelor spaniole, înconjurată de stîlpii cerdacului din toate cele patru părți; era, adeseori, sursa principală de lumină a încăperilor, cît mai puțin deschise spre stradă.

cavaler, atît de cavaler cum mai mult nici că se poate pe lume.

Îl întrebă dacă avea asupra lui ceva bani; don Quijote răspunse că n-avea para chioară, pentru că nu citise niciodată în istoria cavalerilor rătăcitori să-și fi luat vreunul bani la dînsul. La aceasta hangiuul îi spuse că se înșela, căci, admițînd că în istorii nu stătea scris lucrul acesta din pricina că autorii lor nu mai găsiseră cu cale să scrie un lucru atît de lămurit și atît de folositor, ce trebuie avut asupra-și, cum sînt banii și cămășile curate, nu era cuvînt să creadă cineva că nu-și luau; așa că să fie încredințat și sigur că toți cavalerii rătăcitori, de care sînt pline atîtea cărți ce-o dovedesc, duceau cu ei pungi bine burdușite pentru orice întîmplare și că aveau asupra-și de asemeni și rufărie, precum și un cufăraș mic, plin de alifii pentru oblojirea rănilor primite, căci nu întotdeauna pe cîmpurile și în pustietățile unde se luptau și cădeau răniți avea cine să-i îngrijească, dacă nu cumva erau prieteni cu vreun vrăjitor înțelept care să le vină numaidecît într-ajutor, aducînd prin văzduh, în cîte-un nor, vreo domniță sau vreun pitic cu vreun șip de apă vie, din care doar gustînd o singură picătură se însănătoșeau pe loc de toate rănilile și zgaibele, ca și cum de cînd lumea n-ar fi suferit de nimic; iar dacă s-ar fi întîmplat să nu fie așa, cavalerii din vremi de mult trecute găseau cu cale ca scutierii lor să fie burdușiți cu bani și cu alte lucruri trebuincioase, ca scama și irurile de oblojit; și dacă se întîmpla să n-aibă scutieri (cazuri prea puține și rare), cavalerii își cărau ei înșiși toate acestea în niște drăgălași de coburi, mici că aproape nici nu se vedeau pe crupa calului, ca și cînd alte lucruri și nu acestea ar fi fost pentru ei mai de preț; căci, în afară de asemenea nimicuri, obiceiul de-a duce cu sine desagi n-a prea fost încuviințat de către cavalerii rătăcitori; din pricina asta îi dădea sfatul (măcar că ar fi putut să i-o și ordone, ca unul ce avea să-i fie în curînd naș) să nu mai pribegască de aici înainte fără bani și fără pomenitele măsuri de prevedere, căci avea să vadă el cît de bine i-or prinde cînd nici cu gîndul n-o gîndi.

Îi făgădui don Quijote să îndeplinească tot ceea ce îl sfătuia, pînă într-un cuvînt; așa că fură date numaidecît poruncile pentru veghea lui de arme, care avea să se petreacă într-o ogradă din coasta hanului. Și adunîndu-și don Quijote toată armăria, și-o clădi deasupra teucei de lîngă o fîntînă, apoi, trecîndu-și scutul pe după braț, strînse lancea în pumni și începu să se plimbe măreț încoace și încolo pe dinaintea jgheabului. Și nu-și începu bine plimbarea, că se și înnoptase.

Hangiul le povesti la toți cîți erau în han despre scrînteala oaspetelui său, despre veghea lui de arme și despre investi-tura cavaleriească pe care-o aștepta. Se minunară toți de-așa ciudat soi de sminteală și, ieșind să-l privească de departe, îl văzură cum pășea domol și demn un timp, apoi rămînea proptit în lance să-și ațintească ochii asupra armelor, fără să și-i mai dezlipească de ele o bună bucată de vreme. Se înnoptase de-a binelea, dar atît de luminoasă era luna, încît se putea lua la întrecere cu astrul care-i împrumută strălu-cirea, așa că toate cîte le săvîrșea novicele în ale cavaleriei erau văzute pe deplin de toată lumea.

În vremea asta îl împinse diavolul pe unul din cărăușii ce măseseră la han să-și adape catîrii, și n-avea cum face asta decît dînd la o parte armele lui don Quijote, care erau clădite deasupra jgheabului. Văzîndu-l că se apropie, don Quijote îi strigă cu glas tunător:

— O, tu, oricine-ai fi, cutezătorule cavalier ce vii cu gînd de-a te atinge de ar melecului mai viteaz rătăcitor din cîți vor fi încins vreodată spada, ia seama la ceea ce faci și nu te-atinge de ele, de vrei să nu-ți lași viața zălog pentru cutezanță.

Pe cărăuș nici capul nu-l duru de vorbele lui (dar mai bine le-ar fi luat în seamă, ca să nu-l doară capul după aceea), ba, dimpotrivă, apucînd armele de curele, le azvîrli cît colo. Văzînd una ca asta don Quijote, ridică ochii la cer și, înăl-țîndu-și gîndul (pe cît se pare) la doamna și stăpîna sa Dulcinea rosti:

— Vino-mi într-ajutor, stăpînă, întru această dintîi obidă ce întîmpină în cale-i inima vasală ție, și nu mă lipsi, în astă dintîi primejdie de sprijinul și oblăduirea ta!

Rostind vorbele acestea și altele ca ele, își lepădă scutul și, ridicînd lancea cu amîndouă mîinile, îi arse căraușului una în cap cu atîta tărie, încît îl lungi la pămînt frumos și bine, că dacă ar mai fi urmat o lovitură, n-ar mai fi fost nevoie de felcer să-l oblojească. După isprava asta, își culese armele și-și reluă plimbarea, la fel de netulburat ca mai înainte.

Nu mult după asta, fără să aibă habar de ce se petrecuse (căci căraușul zăcea încă năucit), se apropie un altul, tot cu gînd să-și adape catirii, și tocmai cînd se pregătea să dea armele la o parte ca să descotorosească teuca de ele, don Quijote, fără să sufle o vorbă și fără să ceară voie de la nimeni, își mai lepădă o dată scutul, mai ridică încă o dată lancea și, chiar dacă nu-i făcu scăfîrlia zob, nu mai avu nevoie să-l atingă de trei ori în numele tatălui pe cel de-al doilea cărauș, căci îi crăpă țeasta în patru. Auzind zarvă, toți cei din han deteră fuga într-acolo, și printre ei și hangiuul. Văzînd asta, don Quijote își îmbrățișă scutul și, cu mîna pe spadă, rosti:

— O, stăpînă a tuturor frumuseților, tărie și liman al bieteii mele inimi, a sunat ceasul să-ntorni ochii măriei-tale înspre acest cavaler robît de tine, pe care îl așteaptă o atît de vajnică încheștare!

La care vorbe se simți prinzînd atîta inimă, că dacă ar fi fost să-l încolțească toți căraușii din lume, și tot n-ar fi dat înapoi nici c-o palmă. Tovarășii celor răniți, văzîndu-i în ce hal erau, începură a azvîrli de departe o ploaie de pietre asupra lui don Quijote, care se apăra cu pavăza cît putea mai bine și nu îndrăznea să se depărteze de jgheab, ca să nu-și lase armele în părăsire. Hangiuul zbiera la ei să-l lase în pace, că doară le spusese cît de nebun era și, nebun fiind, avea să scape neosîndit, măcar de-ar fi fost să-i ucidă pe toți. Don Quijote zbiera și el, încă și mai tare, făcîndu-i perfizi și trădători și spunînd că stăpînul castelului era un mișel și un cavaler de neam prost dacă putea consimți să-i vadă în așa chip tratați pe cavalerii rătăcitori, și că, să fie el gata investit cavaler, l-ar învăța pe loc să mai umble cu șoalda.

— Iar de voi, adăugă el, gunoaie și ciurucuri ale omenirii, nici nu-mi pasă! Aruncați cu ce vreți, apropiați-vă, veniți

și atacați-mă dacă vă dă mîna, și-aveți să vedeți voi cît are să vă coste nebunia și cutezanța voastră!

Rostea toate acestea cu atîta înfocare și îndrăzneală, că viri spaima morții în cei care-l împresurau și, atît din pricina asta, cît și datorită argumentelor hangiului, căraușii încetară să-l mai împoaște cu pietre, iar el, la rîndul lui, îi lăsa să-și care răniții și se înturnă să-și vegheze armele cu liniștea și gravitatea de la început.

Nu-i prea veniră la socoteală hangiului șotiile oaspetelui său, așa că se hotărî să le pună capăt și să-i dea pe loc blestematul rang de cavaler, pînă a nu apuca să se mai iște și altă încurcătură. Așa că, apropiindu-se de el, își ceru iertăciune pentru necuviința cu care îl înfruntase prostimea, fără știrea lui; dar pentru cutezanța asta erau acuma pedepsiți, pe bună dreptate. Îi mai spuse o dată că în castel n-aveau capelă, dar că pentru ceea ce mai rămăsese de făcut nu prea era nevoie de-așa ceva, căci tot meșteșugul investirii cavalerilor stătea în cele două lovituri date pe ceafă și pe umeri, după cîte avea el cunoștință de ceremonialul tagmei, lucru care se putea săvîrși și în cîmp deschis, mai ales că dusesse cu bine la capăt priveghiul armelor, pentru care sînt îndeajuns două ceasuri, pe cînd el veghease mai mult de patru. Don Quijote dădu crezare tuturor acestora și spuse că era gata să-l asculte, numai să officieze cu cea mai mare grabă, căci, de-ar fi să fie atacat încă o dată după ce s-ar vedea armat cavaler, avea de gînd să nu mai lase picior de om viu în tot castelul, afară de cei pe care i-ar porunci gazda să-i cruce și pe care, din respect pentru porunca aceasta, i-ar lăsa cu viață.

Virît în sperieți de ceea ce auzise și temîndu-se să nu-l vadă trecînd la fapte, castelanul cără fără zăbavă un cărțoi, în care însemna paie și ovăzul date căraușilor și, cu un capăt de luminare pe care i-o ținea un băiat, veni împreună cu cele două pomenite domnițe la locul unde străjuia don Quijote, căruia îi porunci să îngenuncheze. Și citind el din catastif ca și cum ar fi recitat vreo molitvă cucernică, pe la mijlocul citaniei ridică mîna și-i trase un dupac zdravăn după ceafă, iar îndată după aceea, cu propria lui spadă, îi dădu o acoladă

măreață, mormăind mereu printre dinți ca și când s-ar fi rugat. Acestea fiind împlinite, dăte poruncă uneia din cele două femei să-l încingă pe don Quijote cu spada, ceea ce ea îndeplini cu multă dibăcie și înțelepciune, căci nu de puțină era nevoie ca să nu te pufnească risul la fiecare punct al acestui ceremonial; dar vitejiile de care dăduse dovadă novicele de cavaler puneau risului stavilă. Încingându-l cu spada, binevoitoarea domniță îi zise:

— Facă Dumnezeu din luminăția-ta un cavaler plin de noroc și deie-ți izbîndă în lupte!

Don Quijote o întrebă de nume, ca să știe de-aici încolo cui îi rămăsese datornic pentru binefacerea asta, căci avea de gînd să-i facă parte de onorurile pe care le va dobîndi prin vrednicia brațului său. Ea răspunse cu multă smerenie că i se spunea La Tolosa și că era fiica unui cîrpaci de fel din Toledo, care-și ducea zilele în mahalaua bazacei lui Sancho Bienaya, și că avea să-l slujească și să-l socotească drept stăpîn oriunde o vor purta pașii.

Don Quijote îi întoarse vorba rugînd-o să-i facă hatîrul ca de aici încolo să-și pună înaintea numelui un *don*, de dragul lui, și să se numească doña Tolosa.¹ Ea îi făgădui, iar cealaltă fată îi încătără-mă pintenii, și el înfiripă și cu dînsa aproape același dialog, ca și cu cea care-l încinsese cu spada. O întrebă de nume și află că i se zicea La Molinera și că era fata unui preacinstit morar din Antequera; și ei îi ceru don Quijote să-și adauge un *don* și să-și spună doña Molinera, oferindu-se o dată mai mult s-o slujească și s-o ocrotească. După ce fură împlinite la galop și pe nerăsuflăte ceremoniile acestea nemaivăzute pînă atunci, pe don Quijote îl cuprinse dorința de a se vedea odată pe cal, porniț în căutarea aventu-

¹ Cervantes, făcîndu-l pe don Quijote să acorde titlul de doñas unor femei ca acestea, se referă la deprecierea titlului: pe la mijlocul secolului al XVI-lea se făceau cuplete despre femeile care-și spun doña: « *Las que no se ponen don no se tienen por mugeres* ». « *Don que antes es desdon pues por él nada se dona* », scrie Sebastian de Horozco. (« Cele ce nu-și adaugă un don nu se socotesc femei. » « Don, care-i mai curînd ne-don, pentru că nu se dă pe el nimica. ») « Desdon » e o formație lexicală ad-hoc, sugerînd și disprețul (*desdén*), și jucînd pe radicalul don = dar.

rilor; așa că, înșeuindu-și-l numaidecît pe Rocinante, îl încălecă și, îmbrățișîndu-și gazda, îi spuse lucruri atît de ciudate, drept mulțămîtă pentru că-l armase cavaler, încît nici nu e cu putință să fie scrise. Hangiul, ca să-l vadă o dată plecat de la han, îi răspunse cu nu mai puține înflorituri, cu toate că-și scurtă cît putu vorbirea, și, fără să-i mai ceară plată pentru mînecat, îl lăsă să plece cu Dumnezeu.

Capitolul IV

*Despre ceea ce i s-a întîmplat cavalerului nostru după
plecarea de la han*

Se crăpa de ziuă cînd don Quijote plecă de la han, voios nevoie mare, mulțumit cum nu se mai poate și pînă într-atîta de tulburat că se vedea armat cavaler, încît fericirea îi da ghes să gonească în galop, cît o țineau pe mîrtoagă chingile. Dar amintindu-și sfaturile gazdei în privința lucrurilor atît de trebuincioase pe care era nevoie să le aibă cu el, mai cu seamă banii și rufăria, hotări să se întoarcă acasă și să-și ia de toate, ba și un scutier pe deasupra, făcîndu-și socoteala să-l tocmească pe unul din plugarii cu care se învecina, om sărman și împovărat de copii, dar cît se poate de nimerit pentru slujba de scutier al unui cavaler. Cu acest gînd îl îndrumă către satul lui pe Rocinante, care, simțind că se apropie de iesle, începu să depene din picioare cu atîta foc, încît părea că nici nu mai atinge pămîntul cu copita. Nu bătuse mult drum, cînd deodată i se păru că aude, venind din dreapta, din desîșul unei păduri, niște țipete ascuțite ca de făptură ce se văicărește, și nici n-apucă să le-audă bine că și rosti:

— Slavă Domnului că m-a învrednicit de mare mila sa, scoțîndu-mi în cale un atît de grabnic prilej de a-mi putea duce la îndeplinire datorințele îndeletnicirii mele, prilej din care să pot culege roadele gîndurilor mele bune! Strigătele acestea, fără îndoială, sînt ale vreunui nevoiaș sau ale

vreunei nevoiașe, care, în nevoința în care se află, are nevoie de sprijinul și de ocrotirea mea.

Și, smuncind friul, îl mână pe Rocinante înspre partea de unde i se părea că vin vaietele. Mai făcînd el cîteva pași prin pădure, văzu legată de un stejar o iapă, iar de altul, legat un băietan, gol de la briu în sus, care să tot fi avut cincisprezece ani; el era cel care se văicărea, și nu din senin, căci îi căra la curele pe spinare o namilă de țăran, care-și întovărășea fiecare lovitură cu cîte o sudalmă și cîte un imbold, zicîndu-i într-una :

— Na, să te-nveți să-ți ții gura ! Na, să te-nveți să caști ochii !
Iar băietanul răspundea :

— Nu mai fac, stăpîne, să mă trăsnească Dumnezeu dacă mai fac vreodată și dacă n-am să am de-aici înainte grijă de turmă ca de ochii din cap !

Văzînd ce se petrecea, don Quijote strigă cu glas mînios :

— Cavaler lipsit de cavalerism, rău îți șade să-ți pui mintea cu cei fără apărare ! Încalecă și pune mîna pe lance (căci se afla și o lance ¹ sprijinită de stejarul de care era legată iapa), și-am să te fac eu să pricepi că numai lașii fac ceea ce faci dumneata !

Țăranul, cînd se pomeni pe cap cu momîia aceea înarmată pînă-n dinți, care-i vîra sulița sub nas, crezu că i-a sunat ceasul, și, cu vorbe mieroase, îi răspunse :

— Stăpîne cavaler, băietanul ăsta pe care-l pedepsesc e un argat de-al meu, care-mi slujește la păzitul turmei de oi ce am pe-aici, prin împrejurimi, și e în așa hal de lăsător, încît nu-i zi să nu-mi lipsească vreuna, iar dacă-l pedepsesc pentru nebăgarea lui de seamă, sau, mai curînd, pentru furtisag, zice c-o fac de afurisit ce sînt, ca să nu-i plătesc simbria cuvenită, dar pe Dumnezeu și pe sufletul meu dacă nu minte !

— « Minte » în fața mea ², bătărane ? zise don Quijote. Pe sfîntul soare care ne luminează dacă nu-ți trec acuma

¹ Țăranii purtau adeseori lance și chiar scut. Se vede acest lucru și în alte scrieri ale vremii.

² Se considera o insultă adusă persoanei cu care vorbeai să declari de față cu aceasta că un al treilea minte. Chiar și faptul de a-l dezminți pe un tert era o necuviință față de interlocutor.

fierul lăncii ăsteia dintr-o coastă-n cealaltă! Să-l plătești îndată și fără să cricnești, că de nu, pe Dumnezeu atoa-te-ocîrmuitorul, aici pe loc sfîrșesc cu tine și te nimicesc: dezleagă-l numaidecît!

Țăranul puse capul în piept și, fără multă vorbă, își dezlegă argatul, pe care don Quijote îl întrebă cît îi datora stăpînu-său. El îi răspunse că-i datora simbria pe nouă luni, cîte șapte reali pe lună. Don Quijote făcu socoteala și găsi că suma se urca la șaizeci și trei de reali, așa că-i porunci țăranului să-i scoată fără întîrziere din pungă, dacă-i era dragă viața. Țăranul, virit în sperieți, răspunse că să n-aibă parte de năpasta ce-i căzuse pe cap și de jurămîntul pe care-l făcuse (cu toate că n-apucase să se jure pe nimica) dacă erau atîția; pentru că mai avea să-i scadă și să-i pună în socoteală trei perechi de încălțări pe care i le dăduse, și un real, costul a două rînduri de lipitori¹, ce pusese el să-i pună cînd fusese bolnav.

— Toate astea-s bune și frumoase, îi întoarse don Quijote vorba, numai că încălțările și lipitorile trebuie să rămîină în prețul bicelor pe care i le-ai tras fără să-ți fi greșit cu nimica, căci dacă el a rupt pielea încălțărilor plătite de dumneata, apoi și dumneata i-ai rupt lui pielea; iar dacă bărbierul i-a luat sînge cînd era bolnav, dumneata l-ai sîngerat teafăr-sănătos; așa că dinspre partea asta nu ți-e dator cu nimica.

— Din păcate, stăpîne cavaler, n-am bani la mine; dar să vină Andrés cu mine acasă, că i-i dau pe toți, pînă într-o para.

— Eu, să mă duc cu el? strigă băietanul. Iar? O dată cu capul! Nici prin gînd nu-mi trece, stăpîne, căci dacă s-o vedea iar singur cu mine, mă jupoaie de viu, ca pe sfîntul Bartolomeu!

— Ba n-are s-o facă, îi întoarse vorba don Quijote. Ajunge să i-o poruncesc eu, și are să-și țină cuvîntul din respect pentru mine, iar dacă-mi și jură pe sfînta lege a tagmei cava-

¹ În text, *sangrías* — lăsări de sînge. La noi, aceste sîngerări se practicau prin punerea lipitorilor pe diversele părți ale trupului bolnav. În Spania se deschideau cu bisturiul unele vene, lăsîndu-se să curgă o cantitate de sînge. *Las sangrías* era un leac la mare cinste în medicina medievală.

lerești în care a fost primit, îl las să plece slobod și mă pun chezaș pentru plata simbriei.

— Ia seama, măria-ta, stăpîne, la ce vorbești, zise iar băietanul, căci stăpînu-meu pe care-l vezi aicea nu-i cavaler nici de leac, și nici n-a fost primit vreodată în vreo tagmă cavaleriească, fiindcă el nu-i altul decît Juan Haldudo chia-burul, sătean din Quintanar.

— N-are-a face, răspunse don Quijote, fiindcă și Halduzii pot fi cavaleri, cu atît mai mult cu cît fiecare om e odrasla faptelor sale.

— Asta așa-i, răspunse Andrés, dar dacă-i vorba de stăpînu-meu, odrasla căror fapte poate fi el, cînd îmi poprește simbria, și sudoarea, și truda?

— Nu-ți popresc nimica, frate Andrés, îi întoarse vorba țăranul, dar fă-mi numai hatirul și vino cu mine, căci jur pe toate tagmele care-s cavalerești pe lumea asta c-am să-ți plătesc tot, așa cum am spus, pînă într-o para, ba încă și cu dobîndă.

— De dobîndă te scutesc, zise don Quijote. Dă-i simbria în reali, și-s foarte mulțumit cu asta. Dar bagă de seamă să faci așa cum ai jurat, că de nu, îți jur și eu, tot pe jurămîntul pe care-ai jurat, că mă voi întoarce să te caut și să te pedep-sesc, și că nu scapi de mine nici dacă te ascunzi în gaură de șarpe. Iar dacă vrei să știi cine ți-o poruncește, ca să te simți și mai virtos legat să-ți ții jurămîntul, află că eu sînt viteazul don Quijote de La Mancha, tămăduitorul nedreptăților și obidelor, așa că rămîneți cu Dumnezeu, și să nu-ți muți gîndul de la cele făgăduite și juruite, sub pedeapsa pedepsei de care-am pomenit.

Și spunînd acestea, dete pînteni lui Rocinante și se îndepărtă cît putu mai grabnic. Țăranul îl urmări cu privirea, și cînd îl văzu ieșit din pădure și pricepu că n-avea de gînd să se mai arate, se înturnă spre argatul său Andrés și-i vorbi așa:

— Vin'la taica, băiete, să-ți plătesc ce-ți sînt dator, așa cum mi-a poruncit tămăduitorul obidelor.

— Ți-o dau cu jurămînt, zise Andrés, și poți fi încredințat dumneata că n-ai cum să nu îndeplinești porunca acestui

milostiv cavalier, ție-l Dumnezeu o mie de ani cu viață, că după cât e de viteaz și de bun judecător, te-a văzut sfântul dacă nu-mi plătești, că se întoarce, și pe loc face ce-a zis că face.

— Ți-o dau și eu cu jurământ, spuse țăranul, dar de mult ce te iubesc, vreau să-mi sporesc datoria, ca să-ți pot spori și plata.

Și, apucându-l de-o mină, îl legă din nou de stejar și-i trase la gîrbace, de-l lăsă mai mort.

— Cheamă-l acum, jupine Andrés, zicea țăranul, pe tămăduitorul nedreptăților, să vezi cum are s-o tămăduiască și pe asta, cu toate că mă bate gîndul că n-am dus-o la capăt, fiindcă-mi vine chef să te jupoi de viu, așa cum te temei.

Pînă în cele din urmă îl dezlegă, totuși, și-i dădu drumul să-și caute judecătorul, ca să-și ducă la îndeplinire județul în care se rostise. Andrés plecă tare cătrănit, jurînd să meargă în căutarea viteazului don Quijote de La Mancha și să-i povestească de-a fir-în-păr toată pătărania, mai jurînd și că stăpînul său avea să i-o plătească cu vîrf și îndesat; cu toate acestea, el plecă plîngînd și stăpînul său rămase rîzînd; acesta-i felul în care îndreptă nedreptatea viteazul don Quijote, care, cum nu se poate mai încîntat de cele întîmplate, căci i se părea că-și începuse într-un ceas bun și cu măreție isprăvile cavalierești, se îndemna la drum cu multă mulțumire de sine spre satul lui, rostind ca pentru dînsul:

— Ferice te poți socoti între cîte femei viețuiesc pe pămînt, o, tu, frumoasă între frumoase, Dulcinea del Toboso, că ți-a fost ursit de soartă să robești voinței și meritelor tale pe un cavalier atît de vajnic și de vestit cum este și va fi don Quijote de La Mancha, care, cum știe o lume întreagă, doar de ieri armat cavalier, a și lecuit azi cea mai mare nedreptate și jignire pe care nelegiuirea o putea închipui și cruzimea omenească săvîrși, căci astăzi smulse biciul din mîna celui neimblînzit vrăjmaș, care atît de pe nedrept tăbărîse cu bătaia asupra unui biet copil nevolnic!

Între timp ajunse la o răs_pîntie de unde porneau patru drumuri, și-i veniră pe loc în minte răscrucile la care stăteau

cavalerii rătăcitori să chibzuiască pe ce drum, din câte aveau în față, să apuce; și, ca să facă întocmai ca ei, rămase o bucată de vreme locului, și, după ce se gândi mult și bine, dădu friu liber lui Rocinante, lăsându-se în voia calului, care-și urmă primul îndemn, acela de a lua calea grajdului. Iar după ce merse ca la vreo două poște, don Quijote văzu pe drum o grămadă de oameni care, cum se află mai tirziu, erau niște neguțatori toledani plecați să cumpere mătase din Murcia. Erau șase, și umblau cu umbrelele deschise, cu alți patru oameni călări în urmă, slugile lor, și cu trei catîrgii umblînd pe jos. Nici nu-i zări bine don Quijote, și-i intră pe dată în cap că-i vorba de o nouă aventură, și, ca să imite întru totul — atîta cît i se părea cu puțință — isprăvile citite în cărți, își zise că se potrivește aici de minune una pe care-avea de gînd s-o săvîrșească. Și, astfel, luîndu-și o ținută măreață și sigură de sine, se înfipse bine în șa, își strînse scutul la piept, cu lancea în cumpănire, și, proțăpit în mijlocul drumului, stătu să aștepte apropierea cavalerilor acelora rătăcitori (căci îi și judecase drept atare și hotărîse că asta sînt), iar cînd ajunseră ei la depărtarea de la care se puteau vedea și auzi unul pe altul, don Quijote dete glas și rosti, cu ton de sfidare:

— Să stea locului toată lumea dacă nu mărturisiți cu toții că nu se află pe fața pămîntului domniță mai frumoasă decît împărăteasa din La Mancha, neasemuita Dulcinea del Toboso!

Stătură locului neguțătorii la auzul acestor cuvinte și la văzul ciudatei figuri a celui care le rostea și, după chipul și vorbele lui, nu le trebui mult pînă să-și dea seama de nebunia insului; dar avură chef să vadă mai pe îndelete încotro țintea mărturisirea aceea, care le era cerută, așa că unul din ei, cam mucalit din fire și hitru cum nu se mai poate, răspunse:

— Señor cavalier, noi, ăștia, habar n-avem cine este frumoasa domniță de care vorbești; arată-ne-o, și dacă o fi să fie de-așa neasemuită frumusețe cum ne lași să înțelegem, cu dragă inimă și fără să ne strîngă nimeni cu ușa vom

recunoaște adevărul pe care ne ceri să-l mărturisim dinspre parte-ți.

— Dacă v-aș arăta-o, îi întoarce don Quijote vorba, cu ce mare ispravă v-ați mai putea lăuda mărturisind un adevăr atît de vădit? Lucrul de căpetenie este să credeți fără s-o fi văzut, să mărturisiți, să declarați, să jurați și să susțineți, că de unde nu, aveți de-a face cu mine, țopirlani și neamuri proaste ce sînteți! Veniți numaidecît, unul cîte unul, așa cum cere rînduiala cavaleriei, sau toți buluc, cum e obiceiul și năravul celor de teapa voastră; vă aștept aici, gata de orice-o fi să fie, încredințat că am dreptatea de partea mea.

— Señor cavaler, răspunse neguțătorul, cu rugămintे cad la picioarele mării-tale și te rog, în numele tuturor acestor principii ce sînt aici de față, să te milostivești, ca să nu ne încărcăm sufletul mărturisind un lucru nemaiauzit și nemai-văzut de noi vreodată, mai cu seamă că ar fi în paguba împărăteselor și regilor din Alcarria și Extremadura, și să fii bun a ne arăta vreo icoană de-a acestei domnițe, măcar de-ar fi ea doar cit un bob de grîu, căci dintr-un fir de ață poți ști cum e tot ghemul, și cu asta noi rămînem mulțumiți și încredințați, iar mări-ta vei rămîne încîntat și răsplătit. Ba încă socot că sîntem pînă într-atîta de părerea mării-tale, încît, chiar dacă portretul ne-ar arăta că e chioară de un ochi, iar din celălalt i se scurge rugină și pucioasă, cu toate astea, ca să fim pe placul mării-tale, vom spune spre cîntea sa tot ce ți-o plăcea să spunem!

— Nu i se scurge, lepădătură nemernică, răspunse don Quijote aprins de furie, nu i se scurge, zic, ceea ce zici, ci dimpotrivă, ambră și parfum de mosc, și nu e nici chioară, nici gheboasă, ci e mai dreaptă decît un fus de Guadarrama¹, iar nemaiauzita hulă ce v-a ieșit din gură împotriva unei atît de cerești frumuseți, ca aceea a doamnei și stăpînei mele, aveți să mi-o plătiți!

¹ Comparația cu fusul, pentru a arăta cît e de zvelt și de drept un trup omenesc, este curentă. La Madrid se spunea: « Drept ca un fus de Guadarrama », pentru că din brazii înalți ai munților acestora se fabricau fusele ce se aduceau pe piața capitalei.

Și, zicînd acestea, se năpusti cu lancea în jos împotriva celui care vorbise, cu atîta furie și necaz, că dacă soarta milostivă n-ar fi făcut să se poticnească Rocinante și să cadă la jumătatea drumului, ar fi fost vai și-amar de îndrăznețul negustor. Rocinante se prăvăli și-și trimise stăpînul de-a rostogolul cît colo pe miriște. Și, încercînd el să se ridice, ridică-te dacă poți! Așa de tare îl trăgeau în jos lancea, scutul, pintenii și casca, pe lîngă greutatea armurii străvechi! Și pe cînd se lupta să se scoale și nu izbutea, zicea într-una:

— Nu fugiți, mișeilor, oameni de nimic! Stați un pic, că nu din vina mea, ci dintr-a calului, zac eu acuma la pămînt!

Unul din catirgiii care mergeau după neguțatori, și care trebuie să fi fost cam țifnos din fire, auzind cît de neobrăzat îi înfrunta bietul cavaler căzut, nu-l mai răbdă inima să nu-i răspundă cu cîțiva ghionți în coaste. Așa că, apropiindu-se de el, puse mîna pe lance și, după ce i-o făcu bucăți, începu să-l ciomăgească pe don Quijote al nostru cu una din ele. Și, oricît era el de turnat în fier din cap pînă-n picioare, îl îmblăti ca pe-un sac de fasole. Strigau la argat stăpînii să nu-i care atîtea lovituri cavalerului și să-l lase; dar băietanul se înfierbîntase și nu se îndură să părăsească jocul pînă ce nu-și vărsă toată mînia; așa că, adunînd de pe jos și celelalte scurtături de lance, nu se lăsă pînă nu le mai rupse o dată în capul bietului cavaler căzut, care, cu toată grindina de lovituri ce se abătuse asupra lui, tot nu-și punea friu limbii, amenințîndu-i, c-o falcă în cer și cu una în pămînt, pe bandiți, căci drept asta îi lua acuma.

Băietanul osteni, și neguțatorii își urmară drumul, avînd ce-și spune, cît vor fi umblat, pe socoteala sărmanului cavaler ciomăgit, care, după ce se văzu singur, se apucă din nou să încerce dacă se poate ridica; dar dacă nu putuse cînd era bun-teafăr, cum avea să poată acuma, îmblătit și deznodat? Ba încă se socotea norocos, părăindu-i-se nenorocirea dintre cele nelipsite cavalerilor rătăcitori și punînd vina pe de-a-n-tregul pe seama calului; dar de ridicat n-avea cum să se ridice, după cît îi erau de muiate oasele.

Unde se povestesc mai departe nenorocirile cavalerului
nostru

Văzînd aşadar că, într-adevăr, nu se putea mişca, n-avu altceva de făcut decît să-şi afle scăparea în leacul lui obişnuit, acela de a se purta cu gîndul la vreo ispravă din cărţile sale, şi sminteala îi aduse în minte întîmplarea cu Baldovinos şi cu marchizul de Mantua ¹, cînd l-a părăsit Carloto în munţi, rănit — istorie pe care o ştiu pînă şi copiii, n-o trec cu vederea nici cei tineri, o laudă şi o cred chiar cei bătrîni, şi, cu toate astea, nu e mai adevărată decît minunile lui Mahomed. ² Deci povestea asta i se păru lui că se potriveşte de minune cu împasul în care se găsea; aşa că, dînd semne de mare suferinţă, începu să se rostogolească în ţărîină şi să rostească, abia trăgîndu-şi sufletul, întocmai ceea ce se zice că zicea Cavalerul Pădurii, rănit:

« Unde eşti, stăpîină-doamnă,
Că durerea-mi nu te doare?
Ori nu ştii că mor, stăpîină,
Ori mă-nşeli şi eşti sperjură ! » ³

În chipul acesta spuse pe de rost tot cîntecul bătrînesc, pînă la versurile care sună:

« Nobile marchiz de Mantua,
Unchi şi domn al meu pe lume »

¹ Personaje dintr-un cîntec bătrînesc (*romance viejo*), foarte popular în vremea lui Cervantes, care circulase oral pînă la publicarea lui în *Cancionero de Ambéres (Culegerea de cîntece din Anvers)*, în 1555, volum pe care Cervantes s-a dovedit că nu-l citise, aşa că se explică de ce va transcrie primele versuri ale baladei (vezi nota 3) în altă versiune.

² În epocă se folosea aluzia la pretensele minuni ale profetului fondator al islamismului, ca o batjocură adresată de către creştini maurilor.

³ Versurile citate aici de Cervantes nu sînt, cum s-ar putea crede, extrase din balada populară a marchizului de Mantua, ci reprezintă un citat dintr-o baladă cu aceeaşi temă, imitaţie a celei vechi, compusă, chiar în vremea lui Cervantes, de un anume Jerónimo Treviño şi tipărită în 1598 într-o culegere de la Alcalá, versiune pe care *Don Quijote* pare să o ia drept cea originală.

Și vru soarta ca, ajuns la versul acesta, să treacă pe acolo un plugar din chiar satul său, un vecin, care tocmai își dusesese niște saci de grâu la moară; văzînd țăranul un om întins la pămînt, se apropie de el și-l întrebă cine era și de ce boală suferea de se văicărea așa de jalnic. Don Quijote nu mai avu nici o îndoială că omul nu era altul decît marchizul de Mantua, unchiul său, așa că nu-i răspunse altceva decît ceea ce urma în stihul cîntecului bătrînesc, unde trebuia să-i dea socoteală de toată nenorocirea lui și de dragostea dintre fiul de împărat și nevestă-sa, totul în același chip în care se cîntă din bătrîni. Țăranul stătea uluit și asculta taclalele acestea fără rost. Iar cînd îi ridică viziera, hărtănită toată de ciomăgeală, și-i șterse fața plină de țărînă, nici nu i-o ștersese bine că-l și recunoscă și-i vorbi:

— Señor Quijada (că așa trebuie să-l fi chemat cînd era în toate mințile și nu se preschimbase dintr-un hidalgo pașnic în cavaler rătăcitor), cine te-a adus, luminăția-ta, în starea asta?

Dar el îi dădea zor cu cîntarea la orice-l întreba. Văzînd omul acela de ispravă una ca asta, îi scoase cit putu mai binișor armura care-i încingea pieptul și spatele, ca să vadă dacă n-avea vreo rană, dar nu văzu nici urmă de sînge ori vreun alt semn. Se încumetă să-l ridice de la pămînt și, cu chiu cu vai, îl sui pe măgarul lui, care i se părea un animal mai liniștit. Culese de pe jos armele, pînă și scurtăturile de lance, și le legă toate pe spinarea lui Rocinante, pe care-l luă de friu, și pe măgar de căpăstru, și o porni la drum spre satul său, pus pe gînduri de-a binelea de prăpăstiile pe care le tot îndruga don Quijote; și nu mai puțin dus pe gînduri călătorea don Quijote, care, de hărtănit ce era și de frînt în bătaie, de-abia se putea ține pe măgar, oftînd din cînd în cînd din băierile inimii, încît îl sili din nou pe țăran să-l întrebe ce-l durea. Și n-are cum fi altfel decît că îi aducea diavolul în minte toate istoriile croite după tiparul pățaniilor sale, căci în clipa aceea, uitîndu-și dintr-o dată de Baldovinos, îi răsări în minte maurul Abindarráez, în momentul cînd alcaidele de Antequera, Rodrigo de Narváez, îl luă și-l duse rob în cetatea sa. Așa că, atunci cînd țăranul începu să-l întrebe

cum se simțea și ce-l durea, îirăspunse cu vorbele și cu frazele cu care *abencera*¹ -ul prins îi răspundea lui Rodrigo de Narváez, întocmai așa cum citise el povestea asta în *Diana* lui Jorje de Montemayor², unde se află scrisă, folosindu-se de ea cu atîta simț al potrivirii, încît plugarul începu să-și blesteme zilele, fiindu-i lehamite să tot asculte grămada aceea de neghiobii, și din asta își dă seama că vecinul său se cam zărghise, așa că zorea cît putea să ajungă mai repede în sat, ca să fie scutit de plictiseala ce-i pricinuia don Quijote prin cuvîntarea lui peste măsură de lungă. Ajuns la capătul ei, acesta adăugă:

— Trebuie să știi, luminăția-ta, señor don Rodrigo de Narváez, că frumoasa Jarifa, de care ți-am vorbit, este, în clipa de față, gingașa Dulcinea del Toboso, pentru care am săvîrșit, săvîrșesc și voi săvîrși cele mai faimoase isprăvi cavalerești din cîte s-au văzut, se văd ori se vor vedea vreodată pe lume.

La acestea, plugarul răspunse:

— Ia seama, luminăția-ta, că eu nu sînt, păcatele mele, nici don Rodrigo de Narváez, nici marchizul de Mantua, ci Pedro Alonzo, vecinul luminăției-tale, iar luminăția-ta nu ești cîtuși de puțin Baldovinos ori Abindarráez, ci preacinstitul hidalgo, señor Quijada, așa cum mă vezi și te văd.

— Știu eu prea bine cine sînt, răspunse don Quijote, și știu că pot fi nu numai ceea ce am spus, ci pot să fiu toți cei

¹ Rodrigo de Narváez a fost cel dintîi alcaide al cetății Antequera, pe vremea luptelor cu maurii pentru recucerirea peninsulei. *Abencera* înseamnă membru al unei vestite familii nobile, la mare cinste printre maurii din Granada pe vremea regatului arab.

² Scriitor spaniol, originar din Portugalia (al cărui nume exact, Montemor, vine de la localitatea în care s-a născut, lângă Coimbra). Este autorul vestitelor *Șapte cărți ale Dianei*, roman pastoral cu mare răsunset în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, devenit modelul spaniol al genului, plin de artificialitate și convenționalism, tipică literatură curteană; ca dată de apariție a *Dianei* (ediția I a apărut fără indicația anului) uneori e trecut anul 1542, alteori 1545, dar se pare că această carte nu e anterioară anului 1558, cînd s-a tipărit la Valencia, deși e cert că lucrarea a fost scrisă mai demult, sub Carol Quintul. Istoria *abencera*-ului Abindarráez și a frumoasei Jarifa, o nuvelă tipărită în 1565, a fost integrată de Montemayor în Cartea a IV-a.

doisprezece *pairs* ai Franței laolaltă, și toți cei nouă cavaleri ai Faimei¹, pentru că toate isprăvile pe care le-au făcut ei, luați buluc și fiecare în parte, nu-s nimica pe lângă ale mele!

Tot în asemenea taclale, și în altele de același soi, o ținură într-una pînă-n sat, unde ajunseră pe înnoptate; dar plugarul se opri la marginea lui, așteptînd să se întunece de-a binelea, ca să nu fie văzut cinstitul hidalgo așa zdrumicat cum era și călărind ca vai de el. Cînd i se păru c-a venit clipa, intră în sat și porni spre casa lui don Quijote, pe care o găsi toată cu susu-n jos. Erau acolo preotul din sat și bărbierul, prieteni buni cu don Quijote, cărora le striga, cît o ținea gura, che-lăreasa:

— Ce spui dumneata, domnule licențiat Pero Pérez (căci așa-l chema pe preot), de nenorocirea stăpînului meu? Iaca-s trei zile de cînd ia-l de unde nu-i, și pe el, și calul, și scutul, și lancea, și armura. Că-mi vine să cred, și zău că ăsta-i adevărul adevărat, tot așa cum e-adevărat că m-am născut ca să mor, că blestematele astea de bucoavne de cavalerie, pe care le-a adunat și le tot buchisește într-una, l-au scos din minți; că acum abia mi-aduc eu aminte cum l-am auzit de multe ori vorbind singur și spunînd că avea de gînd să se facă nici mai mult nici mai puțin decît cavaler rătăcitor și să plece în căutare de aventuri în lumea largă. Fir-ar ele ale dracului de terfeloage, și avea-le-ar în grijă flăcările iadului, c-au dat de rîpă mințile celui mai deștept om din toată La Mancha!

Nepoata îi ținea hangul, ba încă spunea și mai și:

— Află dumneata, jupîn Nicolás (acesta era numele bărbierului), că nu o dată i s-a întîmplat unchiului meu să procitească în ticăloasele astea de cărți de aventura-vura cîte două zile și două nopți în șir, după care zvîrlea cît colo cartea din mînă, apuca spada și începea să dueleze cu pereții; și cînd

¹ Cei nouă cavaleri ai Faimei evocă o scriere franceză veche, intitulată *Cronica numită triumful celor nouă ai Faimei*, proslăvind faptele a trei eroi biblici (Iosua, David și Iuda Macabeul), a trei eroi din antichitatea greco-romană (Alexandru cel Mare, Hector și Iuliu Cezar) și a trei eroi medievali ai creștinătății (regele Arthur, Carol cel Mare și Godeffroy de Bouillon).

cădea de oboseală, spunea că omorise patru uriași cît patru bivoli, iar sudorile care-l treceau de-atîta hrintuială el le lua drept sîngele rănilor primite în bătălie și, bînd pe loc o bărdacă de apă rece, se simțea teafăr și împăcat și zicea că apa aceea era un balsam prețios, pe care i-l adusese înțeleptul Esquife, un mare vrăjitor, ce-i era prieten. Dar numai eu sînt de vină pentru toate cele întîmplate, că nu v-am dat dumnea-voastră de știre, de-atuncea, de smintelile unchiului și stăpînului meu, ca să-i găsiți leacul pînă a nu fi ajuns unde a ajuns, și să dați pe foc toate cărțile astea afurisite (de care e plină casa), că merită să fie puse pe rug, mai dihai decît dac-ar fi scripturi eretice!

— Asta zic și eu, rosti preotul; și, pe ce am mai sfînt dac-oi lăsa să treacă ziua de mîine fără să le aduc la judecată în văzul lumii, ca să fie osîndite la rug și să nu mai dea prilej celor ce le-ar citi să mai facă ceea ce bunul meu prieten trebuie să fi făcut.

Toate acestea le-auzeau țăranul și cu don Quijote, și din ele pricepu pe de-a-ntregul plugarul de ce boală suferea vecinul său, așa că porni a spune, strigînd cît îl ținea gura:

— Deschideți, deschideți, boieri mari, deschideți poarta, să intre seniorul Baldovinos și marchizul de Mantua, care se întoarce rănit, împreună cu seniorul maur Abindarráez, luat rob de viteazul Rodrigo de Narváez, alcaidele din Antequera.

La strigătele acestea ieșiră cu toții și, recunoscîndu-și ei prietenul, iar ele, unchiul și stăpînul, care tot nu se dăduse jos de pe măgar, pentru că nu putea descăleca, deteră fuga să-l îmbrățișeze. Dar el le spuse:

— Stați cu toții locului, că mă întorc rănit de moarte din vina calului meu: întindeți-mă în așternut și chemați, dacă se poate, pe înțeleapta Urganda, ca să mă oblojească și tămăduiască de răni.

— Ia te uită, ceasul rău! strigă, auzind acestea, chelăreasa. Îmi spunea mie inima de unde i se trage stăpînului meu! Intră, luminăția-ta, în casă, și fii binevenit, că și fără Spurcanda aia, om ști noi să te îngrijim aici cum se cuvine. Afuri-

site fie, încă o dată și de o sută de ori, terfeloagele acelea de cavalerie care te-au adus în asemenea hal !

Îl duseră numaidecît în pat și, umblind să-i vadă rănilor, nu-i aflară nici una. El le spuse că n-avea decît vînatăi, fiindcă îl bușise zdravăn de pămînt calul său, Rocinante, pe cînd se lupta cu zece uriași, cei mai vajnici și mai uriași dintre uriașii ce se pot afla pe aproape toată fața pămîntului.

— Aha-ha-ha-ha, zise preotul, au intrat și uriașii în horă ? Pe crucea mea că nu mă prinde noaptea de miine fără să le fi ars !

Îi puseră mii de întrebări lui don Quijote, dar el nu vru să răspundă la nici una, alt decît că vroia să guste ceva și să fie lăsat să ațipească, că de asta avea mai mare nevoie acuma. Asta și făcură, iar preotul îl descusu amănunțit pe țaran asupra chipului în care-l găsise pe don Quijote. Omul le povesti totul, și toate prăpăstiile cîte i le îndrugase atunci cînd îl găsise și în timp ce-l căra, lucru care turnă ulei peste foc, întărindu-i licențiatului¹ dorința de a face ceea ce și făcu a doua zi: să-l cheme adică pe prietenul său bărbierul, jupîn Nicolás, și, împreună cu el, să vină acasă la don Quijote.

Capitolul VI

Despre marea și plina de haz rînduială pusă de preot și de bărbier în biblioteca iscusitului nostru hidalgo

Acesta nu se sculase încă. Preotul ceru de la nepoată cheile odăii unde erau cărțile aducătoare de pacoste, și ea i le dădu cu dragă inimă. Se vîrîră cu toții în odaie, și chelăreasa împreună cu ei, găsind acolo mai bine de o sută de cogeamitea bucoavne, cu scoarțe meșteșugit lucrate, și alte cărți mai micșoare ; și cum le văzu, chelăreasa se răsuci pe călcii și ieși din odaie în graba mare, ca să se întoarcă numaidecît cu o străchioară de agheasmă și un pămătuf, zicînd :

— Ia ține dumneata asta, domnule licențiat, și stropește prin odaie, să nu fie pe-aici vreun vrăjitor din cei de mișună

¹ Adică preotulul, care-și luase diploma de absolvent al universității.

prin cărțile astea, că te pomenești că s-apucă să ne mai și farmece, drept pedeapsă că vrem să-i osindim, trimițându-i pe ceea lume!

Licențiatului îi veni să ridă de naivitatea chelăresei și-i ceru bărbierului să-i dea din vraful de cărți câte una, ca să vadă despre ce-i vorba în fiecare, fiindcă se putea întâmpla să se fi aflat printre ele vreunele care să nu merite a fi osindite la rug.

— Nu, zise nepoata, n-avem cuvînt să ne milostivim de nici una, pentru că laolaltă au fost făptașii! Mai bine le-am arunca pe fereastră în *patio* și-am face din ele un morman ca să-i dăm foc, sau, mai curînd, le-am duce în curtea din dos¹ și-am înălța rugul acolo, ca să nu ne supere fumul.

La fel vorbi și chelăreasa, așa de mare chef aveau amîndouă să vadă moartea acelor nevinovați; dar preotul nu se învoi la una ca asta mai înainte de-a le fi citit măcar titlurile. Cea dintîi operă pe care i-o dete în mîini jupîn Nicolás fu *Amadís de Gaula*, în patru volume, și preotul rosti:

— Pare să fie o tainică potriveală, căci, pe cîte am auzit eu vorbindu-se, cartea asta a fost cel dintîi roman cavaleresc din cîte s-au tipărit în Spania, și din ea își iau izvodul și obîrșia toate celelalte, așa că, după părerea mea, sîntem ținuți să-l osindim la rug fără nici o amînare, ca pe un propovăduitor de erezii care a dat naștere unei atît de spurcate secte.

— Ba nu, domnule părinte, vorbi bărbierul, că eu am mai auzit spunîndu-se și că e cea mai bună dintre toate cărțile de soiul acesta cîte au fost vreodată scornite, așa că trebuie iertată, ca una ce este unică în felul ei.

— Adevărat, zise preotul. Așa că, pînă una-alta, o lăsăm cu viață. S-o vedem pe cealaltă, de-alături.

— Asta, citi bărbierul, se cheamă *Isprăvile lui Esplandián*², *fiul legitim al lui Amadís de Gaula*.

¹ Curtea din dos (*corral*) nu mai făcea parte din arhitectura locuinței, ci era în afara zidurilor casei, ca ogrăzile noastre.

² Titlul complet al acestei lucrări e *Las sergas del muy virtuoso caballero Esplandián* (*Isprăvile preavirtuosului cavaler Esplandián*), alcătuiind cea de-a patra carte pe care Ordóñez de Montalvo o adaugă la cele trei, existente ante-

— Apoi, vorba ceea, grăi preotul, ce folos că tata-i ban, dacă eu-s golan : pune mîna pe ea, coană chelăreasă, deschide fereastra și fă-i vînt în ogradă, ca să fie temelie rugului ce-avem de înălțat.

Chelăreasa, cu mare mulțumire, făcu întocmai, și bună-tate de *Esplandián* își luă zborul spre ograda din dos, așteptînd cu răbdare pîrjolul ce-l amenința.

— Mai departe ! porunci preotul.

— Cel care vine la rînd, zise bărbierul, este *Amadís de Grecia*¹, ba aș putea jura chiar că în tot șirul ăsta nu-s decît rubedenii de-ale lui *Amadís* !

— Atunci, în ograda din dos cu ei, zise preotul, că l-aș arde și pe tata care m-a făcut de l-aș vedea ivindu-se cu chip de cavaler rătăcitor, numai să pot trimite la rug pe regina *Pintiquiniestra* și pe păstorul *Darinel*, cu eglogele lor cu tot, și cu afurisita aceea de vorbărie întortocheată a autorului !

— Sint de aceeași părere, zise bărbierul.

— Și eu la fel, adăugă nepoata.

— Păi, dacă-i așa, rosti și chelăreasa, dă-le încoa, și-n ogradă cu ele !

I le dădură, că erau o mulțime, și ea își cruță osteneala atîtor trepte și dădu cu ele de pămînt de sus de la fereastră.

— Ce-i cu balerca asta ? făcu preotul.

— Asta e, răspunse bărbierul, *Don Olivante de Laura*².

rior, ale romanului *Amadís de Gaula* (vezi nota 2, p. 82), spre a proslăvi faptele fiului lui *Amadís*. Titlul, corupt din *Las ergas*, provine din grecescul *erga* (fapte). A apărut și separat la Sevilla, în 1510, cu subtitlul *Ramo de las quatro libros de Amadís* (*Buchet al celor patru cărți ale romanului « Amadís »*).

¹ *Amadís de Grecia* este intitulată a noua carte a lui *Amadís de Gaula*, de fapt istoria altui cavaler, fiul lui *Lisuarte de Grecia*, care fusese cîntat într-un roman din 1514. Versiunea datorată lui *Feliciano de Silva* este din jurul anului 1530. În urma succesului acestor două cărți (mai este și un alt *Amadís de Grecia*, tot din 1514) au ieșit la iveală *Florisel de Niquea* de același *Feliciano de Silva*, industriaș al literaturii de succes, apoi *Rogel și Esferamundi*, tratînd poveștile puse pe seama urmașilor lui *Amadís de Gaula*. *Florisando* e istoria nepotului acestuia. De aici aluzia bărbierului la filiația acestor cărți.

² *Historia del invencible caballero D. Olivante de Laura, principe de Macedonia, que por sus admirables hazañas vino á ser principe de Constantinopla . . .* (Povestea neînvinsului cavaler *Don Olivante de Laura, principe de*

— Autorul acestei cărți, zise preotul, e tot cel care a compus *Grădina de flori*, și pe drept cuvânt e greu de spus care din două e mai adevărată, sau, mai bine zis, care din două e mai puțin mincinoasă; tot ce pot spune e că are să ia drumul ogrăzii, de fistichie și trufașă ce e.

— Asta care vine acuma e *Florismarte de Hircania*¹, zise bărbierul.

— Aici erai, seșor Florismarte? răspunse preotul. Pe cinstea mea, că repede și degrabă ai să te mai vezi în curtea de din dos, în pofida ciudatei tale nașteri și a atîtor isprăvi care nici în vis nu se pot săvîrși; căci nu la altă soartă te poate mîna asprimea și uscăciunea stilului tău. În ogradă cu el și cu cestălalt, cocoană chelăreasă!

— Foarte bucuroasă, domnule, răspundea ea, făcînd pe loc ceea ce i se cerea, într-adevăr cu multă bucurie.

— Asta de-aici e *Cavalerul Platir*², rosti bărbierul.

— Străveche bucoavnă e și asta, zise preotul, dar nu aflu în ea nimic care să merite iertare; trimite-o să țină tovărășie celorlalte, și gata povestea.

Așa se și făcu.

Deschiseră o nouă carte și văzură că avea drept titlu *Cavalerul crucii*³.

Macedonia, care, prin faptele sale minunate, a ajuns domn al Constantinopolei) e un roman cavaleresc tirziu, publicat la Barcelona în 1564 de Antonio de Torquemada, scriitor mediocru, autor și al cărții fantasmagorice *Jardín de flores curiosas*.

¹ Roman cavaleresc, cunoscut și sub numele de *Felixmarte* (*Fericitul Marte, războinicul ferice*), publicat întîi la Valladolid în 1553 și semnat de Melchior Ortega, cavaler de Ūbeda. Abia ediția din 1556 îi schimbă numele în *Florismarte*, prin analogie cu Florisel și Florisando, urmașii lui Amadis de Gaula.

² *Crónica del muy valiente y esforçado cavallero Platir, jijo del emperador Primaleón* (*Cronica viteazului și puternicului cavaler Platir, fiul împăratului Primaleón*), apărută la Valladolid în 1533; este urmarea unui roman al lui Primaleón (1516); atribuite ambele lui Francisco Vázquez de Ciudad Rodrigo.

³ *Crónica de Lepolemo, llamado el Caballero de la Cruz, hijo del emperador de Alemania* (*Cronica lui Lepolemo, numit Cavalerul Crucii, fiul împăratului Germaniei*) a apărut la Valencia în 1521; autorul, Alonso de Salazar, pretinde că a tradus-o din arăbește și că e opera unui anume Xartón, ceea ce e o ficțiune literară obișnuită în epocă.

— De hatîrul unui nume așa de cuvios cum are cartea asta, i-am putea trece cu vederea neghiobia; dar să nu uităm ce zice o vorbă: « De dindărătul crucii se ițește Diavolul », așa că dă-o focului.

Punînd bărbierul mîna pe altă carte, zise:

— Asta e *Oglinda cavaleriei* ¹.

— Aha, sîntem cunoștințe vechi cu măria-sa, rosti preotul. Aici e vorba despre seniorul Reinaldos de Montalbán și despre tovarășii și amicii săi, mai hoțomani decît Cacus, și tot aici și despre cei doisprezece pairi ai Franței, cu preaiubitorul de adevăr Turpin ², cronicarul lor; și, de ce să nu spun drept, eu sînt pentru condamnarea lor la surghiun veșnic, de n-ar fi de alta decît pentru că din cartea asta au ieșit născocirile faimosului Mateo Boyardo ³, și tot de aici a purces să-și țeară pînza și poetul preacreștin Lodovico Ariosto, pe care, de-o fi să-l aflu pe aici prin preajmă vorbind altă limbă decît pe a sa, îl voi trata fără de nici un respect, în vreme ce, dacă vorbește în graiul său, mă închin lui pînă la pămînt.

— Păi îl am eu în italienește, zise bărbierul, dar nu-l pricep.

— Și nici n-ar fi bine să-l pricepi! răspunse preotul. Așa că, dinspre partea asta, i-am ierta-o cu dragă inimă domnului căpitan ⁴, numai să nu-l fi tîrit în Spania și să nu-l fi făcut

¹ *Espejo de Caballerias* era un fel de imitație a lui Orlando innamorato (Orlando îndrăgostit), cunoscutul poem eroicomic al scriitorului italian Matteo Maria Boiardo, avînd drept temă faptele acestui Roldán și ale lui Reinaldos, ca și povestea dragostei dintre Roldán și Angelica. Apăruse recent, în 1586, la Medina del Campo, orașul autorului lui *Amadis de Gaula*.

² Cervantes îl denuște în ironie pe arhiepiscopul Turpin « preaiubitorul de adevăr », întocmai cum face cu acest personaj și poetul italian Ariosto, numîndu-l *verace* (veridic) în același chip batjocoritor, pentru că lui Turpin îi este atribuită o cronică mincinoasă a domniei lui Carol cel Mare, plină de năzdrăvăni și de absurdități (cf. *Orlando furioso*, Cîntul XXX, octava 49).

³ Matteo Maria Boiardo (1430—1494), poet italian, în text cu numele transcris spaniolește, autor al marelui poem eroicomic *Orlando innamorato*, apărut în 1486 și 1495, al cărui subiect l-a preluat apoi alt poet italian, Lodovico Ariosto (1474—1533), în al său *Orlando furioso*. Cervantes, intervertind cronologiile, caută aici efecte de humor.

⁴ Aluzie la căpitanul Jerónimo de Urrea, care a tradus în 1556, în versuri spaniole proaste, *Orlando furioso*.

castilian; căci i-ar lua mult din virtutea lui înăscută, și același lucru vor face toți acei ce-ar dori să tălmăcească în altă limbă cărți de versuri; fiindcă, oricâtă bătaie de cap și-ar da și oricâtă iscusință ar dovedi, n-ar ajunge niciodată la înălțimea la care se află ele din naștere. Zic, deci, ca încheiere, să fie luate și ținute într-o fîntînă părăsită, și cartea de față și toate cele ce vor mai fi găsite vorbind despre treburile astea din Francia, și asta pînă cînd vom avea răgazul să vedem mai pe îndelete ce-i de făcut cu ele, lăsînd deoparte pe un *Bernardo del Carpio*¹, care trebuie să fie și el pe aicea, ca și celălalt volum, numit *Roncesvalles*², căci acestea, o dată ajunse în mîinile mele, au să treacă într-ale chelăresei, și de acolo în seama focului, fără nici un drept de apel.

Toate le întări bărbierul, socotind lucru bun și bine chibzuit tot ceea ce făcea preotul, căci știa cît de bun creștin era acesta, prieten al adevărului pînă într-atîta, că n-ar fi spus altceva decît adevărul, să-i fi dat marea cu pămîntul. Și, deschizînd altă carte, văzu că era *Palmerín de Oliva*³, iar alături de ea, alta, care se chema *Palmerín de Ingalaterra*⁴,

¹ *Historia de las hazañas y hechos del invencible caballero Bernardo del Carpio* (Istoria isprăvilor și faptelor neînvinsului cavaler Bernardo del Carpio), scrisă în octave de Augustin Alonso, apărută la Toledo în 1585.

² *El verdadero succeso de la famosa batalla de Roncesvalles, con la muerte de los doce Pares de Francia* (Adevărata povestire a faimoasei bătălii de la Roncesvalles, cu moartea celor doisprezece pairi ai Franței), poem compus de Francisco Garrido de Villena, apărut la Toledo în 1583; foarte gustat în epocă, deși prost versificat.

³ Un *Palmerín de Oliva* apăruse la Salamanca în 1511. Altul, *Libro del famoso caballero Palmerín de Oliva* (Cartea faimosului cavaler Palmerín de Oliva), a apărut, în spaniolește, în 1526, într-o tipografie din Veneția, iar în 1580 la Toledo. A doua parte a povestirii se intitula *Libro segundo del emperador Palmerín, en que se cuentan las hechos de Primaleón y Polendos, sus hijos* (Cartea a doua a împăratului Palmerín, în care se povestesc faptele lui Primaleón și Polendos, fii săi) și apăruse la Medina del Campo în 1563. Nu știm despre care vorbește aici Cervantes.

⁴ *Libro del muy esforzado caballero Palmerín de Ingalaterra* (Cartea preaviteazului cavaler Palmerín de Englitera), roman atribuit portughezului Francisco Moraes Cabral, deși a apărut în limba acestuia abia în 1567, în vreme ce traducerea spaniolă era cunoscută și apreciată cu două decenii înainte (din 1547—1548). Legenda spunea că autorul ei ar fi un rege portughez, cum

pe care, după ce-o trecu pe sub ochii licențiatului, îl auzi rostind:

— Oliva asta faceți-o pe loc bucățele și dați-o pe foc, să nu rămână din ea nici scrumul; în vreme ce palmierul¹ acesta, crescut în țara Engliterei, să fie cruțat și păstrat ca lucru fără seamăn pe lume, și să se facă pentru el o lăcriță ca aceea pe care a găsit-o Alexandru între rămășițele comorii lui Darius și a menit-o să închidă înlăuntrul ei, spre a o păstra, opera poetului Homer. Cartea asta, cumetre, te face să i te închini din două pricini: mai întâi, pentru că e o carte bună în sine; și al doilea, pentru că umblă vestea că a compus-o un rigă înțelept din Portugalia. Toate aventurile din castelul Miraguarda sînt cum nu se poate mai reușite și cu mare meșteșug povestite; iar dialogurile sînt limpezi și curtenitor rostite, limitîndu-se la felul de a fi al celui care vorbește și oglindindu-l cu multă îngrijire și cu mult bun-simț. Așa că, dacă nu ți-e cu supărare, jupîne Nicolás, eu aș crede că asta și cu *Amadis de Gaula* să fie iertate de rug, iar toate celelalte, fără a mai sta să ne gîndim ce și cum, să piară.

— Ba nu, domnule părinte și cumetre, îi întoarse bărbierul vorba, căci asta pe care o am în mînă e faimoasa poveste a lui don Belianís.

— Don Belianís ăsta, răspunse preotul, dimpreună cu partea lui a doua, a treia și a patra, are nevoie de-o sare amară, ca să-l mai curețe de prea multa fiere ce i se îngrămădește, de furie, la cap, și ar trebui scos din el tot ceea ce privește Castelul Faimei, dimpreună cu toate celelalte necuviințe și mai și, pentru care ar merita să fie trimis în surghiun dincolo de ocean; și, după cum o fi să se îndrepte, așa și-o

relese și din textul lui Cervantes. În ceea ce privește caseta în care a pus Alexandru să se țină nu tezaurul împăratului persan, ci opera lui Homer, edițiile diferite dau cînd textul: «...*que la diputo para guardar en ella las obras del poeta Homer*» («pe care a hărăzit-o să se țină în ea operele» etc.), cînd textul: «...*que la disputo...*» («pentru care s-a certat» etc.).

¹ «*Esa Oliva... esa Palma*»: joc de cuvinte bazat pe faptul că numele personajelor au rezonanțe vegetale, *oliva* însemnînd și în spaniolește măsline, (deși numele curent al acestui fruct este *aceituna*), iar *palma* (de unde: Palmerin), palmier.

afla și la noi dreptate și milă. Iar pînă una-alta, ține-l dumneata, cumetre, la dumneata acasă, și nu lăsa pe nimeni să-l citească.

— Cu plăcere, răspunse bărbierul și, nevrînd să se mai ostenească tot procitind ce cărți de cavalerie erau, zise chelăresei să le ia pe toate cele mai pîntecoase și să dea cu ele de-azvîrlita în ogradă.

Cum nu-i vorbise unei toante, nici unei surde, ci uneia care avea mai multă poftă să le ardă decît să le scoată basma curată, chiar de-ar fi fost să fie ele năframe de borangic, ea, înșfăcînd ca la vreo opt dintr-o dată, le făcu vînt pe fereastră. Dar, cum luase prea multe laolaltă, îi scăpă una la picioarele bărbierului, și lui îi veni chef să vadă de cine era. Află deci că se numea *Istoria vestitului cavaler Tirante cel Alb*¹.

— Domnul fie lăudat ! dete glas preotul, strigînd. Dădurăm peste Tirante cel Alb ! Adu-l încoace repede, cumetre, pe răspunderea mea, căci am găsit în el o comoară de desfătări și o mină de aur pentru clipele de răgaz. Aici e don Quirieleisón de Montalbán², cavaler viteaz, și fratele său, Tomás de Montalbán, și cavalerul Fonseca, și băătălia pe care voinicul de Tirante o dete cu dulăul, și vorbele de duh ale domniței Placerdemivida³, ba încă și amorurile pline de pățanii hazlii ale văduvei Reposada⁴, pe urmă și cucoana împărăteasă

¹ Romanul, de Joan Martorell, scriitor catalan, a fost tipărit sub titlul de *Tirant lo Blanch*, la Valencia, în 1490, în limba catalană, și tradus în 1511 sub titlul castilian *Los cinco libros del esforzado e invencible caballero Tirant el Blanco* (*Cele cinci cărți ale viteazului și neînvinsului cavaler Tirant cel Alb*); pare să fie unul din primele romane cavalierești tipărite în Spania, fiind, în chip curios, un amestec de naivitate și satiră.

² Unul din personajele romanului, al cărui nume derivă din : « *Kirie eleison* » (« Doamne miluiește », în liturghia greacă), ceea ce sună foarte ciudat.

³ Placer-de-mi-vida (plăcere a vieții mele) e numele tinerei din romanul *Tirante cel Alb*, pentru care cavalerul Fonseca ducelează cu francezul Villermes, amîndoi numai în cămașă de noapte.

⁴ Văduva Reposada (repauzată, odihnită, răposată) e, de asemenea, un personaj cu nume semnificativ din *Tirante cel Alb*, care se dovedește astfel a fi o primă parodie a romanului medieval cavaleresc. Faptul explică motivul pentru care a fost cruțat de Cervantes autorul parodiei ce dă lovitura de grație genului. Unii comentatori au socotit că laudele din acest pasaj sînt ironice.

căreia i s-au aprins călciile după Hipolit, scutierul ei. Nu-ți îndrug povești, cumetre, dar prin stilul ei, aceasta este cea mai bună carte de pe lume: în ea cavalerii mănîncă și dorm, și mor în patul lor, și-și fac testament înainte de a muri, și alte multe lucruri pe lîngă acestea, de care toate celelalte cărți de soiul ei duc lipsă. Cu toate astea, aș spune că merită cel care a compus-o (de vreme ce nu cu tot dinadinsul a căutat să scrie atîtea neghiobii cîte scriu alții!) să fie măcar trimis la galere pentru tot restul zilelor sale. Ia-o acasă și citește-o, și ai să vezi că tot ce ți-am spus despre ea e purul adevăr.

— Așa o fi, răspunse bărbierul, dar ce facem cu cărțile astea mărunte, care-au mai rămas?

— Astea, zise preotul, trebuie să fie nu cărți de cavalerie ci de poezii.

Și, deschizînd una, văzu că era *Diana* lui Jorje de Montemayor, așa că spuse, crezînd că toate celelalte erau de același fel:

— Astea nu merită să fie arse în rînd cu celelalte, pentru că nu fac și nu vor face răul pe care l-au făcut cele cavale-rești. Sînt cărți de oameni cu scaun la cap și nu pun în primejdie pe aproapele nostru.

— Vai, domnule părinte, zise nepoata, le poți trimite dumneata fără grijă la rug, ca și pe celelalte, căci n-ar fi de mirare ca, o dată lecuit unchiul meu de boala cavaleriei, să nu le citească pe astea și să-i trăsnească prin minte să se facă păstor și să bată coclaurii și codrii cîntînd, sau, ceea ce ar fi și mai rău, să se facă poet, căci a fi poet este, zice-se, o boală de nelecuit și foarte molipsitoare.

— Are dreptate fata, întări preotul, și n-ar fi rău să-i luăm prietenului nostru din cale piatra asta de poticnire și prilejul ispitei. Dar fiindcă am început cu *Diana* lui Montemayor, sînt de părere să nu fie arsă, ci doar să se scoată din ea tot ce e în legătură cu înțeleapta Felicia și cu apa vrăjită, dimpreună cu aproape toate versurile culte¹, lăsînd-o să-și

¹ În original: « ... versos mayores », așa cum se numeau versurile ce numărau mai mult de opt silabe, cite are versul tipic al poeziei populare spaniole. Versurile trubadurești au aceeași măsură, la care se renunță doar prin introducerea așa-numitei *arte mayor*, în speță, poezia cultă, metrele italiene ale Renașterii. De aceea am tradus « versos mayores » prin versuri culte.

păstreze proza, ca și onoarea de a fi cea dintâi dintre lucrările de acest soi. Și să-i fie de bine.

— Asta care urmează este, începutu bărbierul, tot o *Diană*, numită *Segunda del Salmantino*¹; iar ceastăaltă, cu același nume, e scrisă de Gil Polo².

— Apoi, pe cea a Salmantinului, răspunse preotul, trimite-o să sporească numărul osîndiților și să-i întovărășească în ogradă, pe cînd cea a lui Gil Polo să fie păstrată ca și cum ar fi a lui Apollo însuși; și treci mai departe, cumetre, și să-i drumul mai repegior, că s-a făcut seară.

— Cartea asta cuprinde, zise bărbierul deschizînd alta, *Cele zece cărți despre norocul în amor*, compuse de Antonio de Lofraso³, poet din Sardinia.

— Pe harul preoției în care am fost hirotonisit, răspunse preotul, că de cînd Apollo e Apollo, muzele muze și poeții poeți, carte ca asta, atît de nostimă și plină de fantezie, nu s-a mai scris, fiindcă, în felul ei, e cea mai bună și mai fără de pereche din cîte au ieșit de soiul ăsta la lumina zilei; iar cel care n-a citit-o poate fi sigur că n-a citit niciodată vreun lucru de desăvîrșit bun-gust. Dă-mi-o numaidecît, cumetre, căci mai mult mă bucur de a o fi găsit decît dacă mi-ar fi dat cineva o sutană de stofă florentină.

¹ Exista o a doua *Diană*, apărută la Alcalá în 1564, numită a *Salmantinului*, după autorul ei, Alonso Pérez, medic din Salamanca, scriitor mediocru.

² Gaspar Gil Polo, scriitor valencian (mort în 1591), autor, în 1564, al romanului pastoral *Diana enamorada*, în care sînt cîntate, în proză și în versuri, nenorocirile Diane și ale iubitului ei Sireno, despărțiți în romanul lui Montemayor și reușiți aici prin vrăjile zinei Felicia.

³ Lo Frasso, poet italian din Sardinia, ortografiat spaniolește cu un singur s (Lofraso), a publicat la Barcelona, în 1573, *Los diez libros de Fortuna en amor*. Lucrare scrisă în limba spaniolă, pentru că Sardinia era pe atunci o posesiune spaniolă. Acest roman pastoral este la fel de prost compus și ticluit pe cît de prost e scris, așa că judecata de valoare a preotului reiese a fi o ironie a lui Cervantes. *Gracioso* nu are numai înțeles pozitiv, ci și sensul de: comic, nostim, caraghios, rizibil, iar *disparatado* vine de la *disparate* — absurditate, fantasmă, trăsneală.

O puse foarte mulțumit deoparte, și bărbierul îi dădu înainte, zicînd:

— Astea care vin la rînd sînt *Păstorul din Iberia*¹, *Nimfele din Henares*² și *Leacul geloziei*³.

— Păi n-avem ce le mai face, zise preotul, decît să le dăm pe mîna chelăresei, care întruchipează puterea laică. Și nu mă mai întreba de ce, că nu mai sfîrșim pînă-i lumea.

— Cel care vine la rînd este *Păstorul Filidei*⁴.

— Păstorul ăsta nu-i de fel de la oi, zise preotul, ci un curtean înțelept; să fie deci păstrat ca un giuvaer prețios.

— Iar cărțoiul care vine-acuma la rînd, continuă bărbierul, poartă titlul *Tezaur de felurite stihuiuri*⁵.

— De n-ar fi atîtea, și atît de felurite, îi întoarse preotul vorba, ar fi cu mult mai de preț; dar e nevoie să i se scoată cărții ăsteia țepușele întrate în carne și să fie spălată de anume puroaie pe care i le descóperi printre frumusețile sale; fie iertată de foc, pentru că autorul mi-e prieten și din respect pentru alte opere, de înalt eroism, pe care le-a scris.

— Asta de-aici, urmă bărbierul, e *Canțonierul* lui López Maldonado⁶.

— Și autorul cărții ăsteia, îi răspunse preotul, mi-e bun prieten, iar cînd spune versuri, îl admiră toți cîți i le aud;

¹ *El pastor de Iberia*, o nuvelă pastorală scrisă de andaluzul Bernardo de la Vega, publicată la Sevilla în 1591.

² *Primera parte de las Ninfas y pastores de Henares* (Cea dintîi parte a nimfelor și păstorilor din Henares), scrisă de Barnardo Gonzáles de Bobadilla, și tipărită la Alcalá în 1587.

³ *Desengaño de célos*, nuvelă pastorală a lui Bartolomé López de Enciso, apărută la Madrid în 1586.

⁴ *El pastor de Filida*, nuvelă pastorală scrisă de Luís Gálves de Montalvo, apărută la Madrid în 1582.

⁵ *Tesoro de varias poesías*, culegere de poezii alcătuită de fratele carmelitan Pedro de Padilla din Linares și tipărită la Madrid în 1580. Cartea avea 482 foi «in cuarto». Baltasar de Alcázar scrie despre ea că, pusă la cîntar, trage un chintal («*pesa un quintal*»), adăugînd că, sub raportul valorii, nu e în ea un vers care să cîntărească mai mult decît un fulg. Cervantes îl iartă pe Padilla, pentru că a mai scris și *Eglogas pastoriles* (*Egloge pastorale*) (1582), *Romancero* (1583), *Jardín Espiritual* (1585), (*Grădina duhovnicească*) și altele.

⁶ *El Cancionero* de Gabriel López Maldonado, apărut la Madrid în 1586.

și într-atît de suavă îi e vocea cînd le cîntă, că te încîntă; se cam lungește el în egloge, deși ceea ce-i bun nu-ți pare niciodată prea mult; păstrează-i cartea printre cele alese. Dar ce carte e cea de alături?

— *Galatea*¹ lui Miguel de Cervantes, zise bărbierul.

— De atîta amar de ani mi-e bun prieten Cervantes ăsta, și știu că e mai deprins cu nenorocirile decît versat în versuri. Cartea lui arată un simbur de talent; cată el să schimbe cite ceva pe lume, dar n-ajunge la nici un capăt. Trebuie să așteptăm partea a doua, pe care ne-o făgăduiește; poate că, îmbunătățindu-se, va merita întru totul mila ce nu i se face acum; și, pînă cînd se va putea vedea cum stau lucrurile, pune-o la popreală, acasă la dumneata, jupîne și cumetre.

— Bucuros, răspunse bărbierul, și iată că vin acum altele trei deodată: *Araucana*² a lui don Alonso de Ercilla, *Austriada*³ a lui Juan Rufo, jurat din Córdoba, și *El Monserrate*⁴ a lui Cristóbal de Virués, poetul valencian.

— Toate aste trei cărți, rosti preotul, sînt, împreună, cele mai bune din cite au fost scrise în vers eroic pe limba noastră castiliană, și se pot lua la întrecere cu cele mai vestite ale

¹ *Galatea*, roman pastoral scris de Cervantes în 1584, inspirat de *Diana* lui Montemayor, în care personajele, numite convențional, sînt cu cheie, reprezentînd pe contemporanii scriitorului și pe Cervantes însuși, cu logodnica sa de atunci, alta decît doña Catalina de Salazar, cu care se va căsători. Roman de debut, asupra căruia Cervantes și-a propus să revină, scriindu-i o urmare, a rămas fără partea a doua. Falsitatea sentimentului, convenționalismul și lipsa de originalitate a episoadelor sînt aici aceleași ca în toate romanele pastorale, abuzînd de erudiție clasică și mitologică, de magie și descințe, de fantezii fade, în ciuda stilului elegant și a cîtorva pasaje pline de grație («debuturi ale talentului meu șchiop» — «*premices de mi corto ingenio*», scrie Cervantes).

² Important poem istoric, scris de Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533—1590) ca o gloriificare a expediției spaniole în America de Sud, unde a fost înfrîntă populația băștinașă a araucanilor, condusă de Caupolicán, erou descris de Ercilla, în chip surprinzător pentru epocă, drept o figură plină de noblete și vitejie. A fost publicat parțial la Madrid în 1569, și complet, în 1590. Ercilla luase parte la acest război ca soldat, scriind în fiecare noapte ceea ce se întîmpla în cursul zilei.

³ Poem epic (apologie a lui don Juan de Austria, bastard al lui Carol Quintul), care a apărut la Madrid în 1584.

⁴ Poem epic în douăzeci de cînturi, foarte bine versificat, a apărut în 1588.

italienilor. Să le păstrăm ca pe cele mai bogate comori de poezie ale Spaniei.

Ostenise de tot preotul și nu vru să mai vadă alte cărți, așa că porunci ca toate cîte mai rămăseseră să fie arse cu toptanul, fără să mai fie cercetate. Dar bărbierul și deschisese una, care se numea *Lacrimile Angelicăi*¹.

— Le-aș plinge eu, lacrimile astea, grăi preotul la auzul acestui titlu, de-ar fi să fie trimisă la rug asemenea carte, pentru că autorul ei a fost unul din cei mai vestiți poeți ai lumii întregi, nu numai al Spaniei, și a tradus în chipul cel mai fericit cîteva din fabulele lui Ovidiu².

Capitolul VII

Cea de a doua plecare a bravului nostru cavalier, don Quijote de La Mancha

La asta ajunseseră, cînd don Quijote prinse a striga, zicînd :

— Aici pe loc, viteji cavaleri, aici e nevoie să arătați cît prețuiește puterea brațului vostru, căci curtenii în turnire își arată vrednicia !

Ca să poată da fuga într-acolo la zgomotul și hărmălaia aceea, lăsară baltă puricarea cărților ce mai rămîneau, așa că, după cît se crede, luară drumul focului, fără să se poată dezvinovăți ori măcar înfățișa judecății, *La Carolea*³ și *El*

¹ *Las lágrimas de Angélica*, prima parte a unui poem epic în douăsprezece cînturi, compus de Luís Barahona de Soto, a fost tipărit în 1586 la Granada.

² Fabulele (legende) lui Ovidiu, traduse de Barahona de Soto, nu ni s-au păstrat în întregime. În culegerile timpului apare *Fabula lui Acteon*, tipărită în *Parnasul spaniol* al lui López Sedano. O a doua, *Fabula lui Vertumn* și a *Pomonei*, a fost pusă în evidență de criticul Fr. Rodríguez Marín în 1903, în cartea sa despre Luís Barahona, unde se vorbește și despre prietenia poetului cu Cervantes.

³ Nume sub care se cunosc două cărți. Una, un poem epic, în versuri, tratînd despre Carol Quintul, scrisă de Jerónimo Sempere (Jérôme de Saint-Pierre), un flamand, a fost tipărită în 1560 la Valencia. A doua, apărută un sfert de veac mai tîrziu, la Lisabona, e de Juan Ochoa de la Salde și e scrisă în proză. Cervantes nu precizează despre care e vorba.

*León de España*¹, cuprinzînd isprăvile împăratului, compuse de don Luis de Avilla², care nici nu mai încapе îndoială că se găseau în bibliotecă; și că, cine știe, de le-ar fi văzut preotul, n-ar fi trecut printr-аșa înfricoșată caznă. Cînd ajunseră la don Quijote, el se și sculase din pat, dînd înainte cu strigătele și scălimbăielile lui, împărțînd lovituri de spadă încoace și încolo, cu tăișul și cu latul lamei, la fel de treaz ca și cum n-ar fi dormit de cînd era. Se încleștară cu el și-l aduseră la loc în pat cu de-a sila. Iar după ce se mai liniști puțin, se întoarse către preot să-i vorbească și rosti:

— De bună seamă, preasfînte arhiepiscopе Turpin, mare rușine pentru noi cei ce ne chemăm а fi în rîndul pairilor, doisprezece la număr, să lăsăm, nici una, nici două, să ne fure de sub nas izbînda în acest turnir cavalerii curteni, după ce noi, ceștilalți, cavalerii rătăcitori, am fost vrednici de cununi toate cele trei zile trecute.

— Tacі, luminăția-ta, stăpîne și cumetre, vorbi preotul, că, dac-o vrea Dumnezeu, se mai întoarce ea soarta, și poți cîștiga mîine ceea ce pierzi pe ziua de azi. Аșa că să n-ai altă grijă acuma decît să te înzdrăvenești, fiindcă trebuie să fi sfîrșit de oboseală, pe cîte cred, dacă nu cumva ești chiar grav rănit.

— Rănit, nu, zise don Quijote, dar hărtănit și cu oasele muiate, fără nici o îndoială, căci bastardul acela de Roldán m-a stîlcit în bătaie, pisăgîndu-mă cu un trunchi de stejar, și toate astea de pizmaș ce e, fiindcă vede că eu singur pot sta să mă măсор cu el în voinicie. Dar nu m-aș mai numi Reinaldos de Montalbán dacă, de cum m-oi scula din patul acesta de suferință, nu l-oi face să mi-o plătească, în ciuda tuturor vrăjitorіilor lui! Pînă una-alta, să mi se deа să gust ceva, căci mi-ar prinde mai bine decît orice; cît despre răzbunare, lăsați-o pe seama mea!

¹ *Leul Spaniei* celebrează tot pe Carol Quintul în douăzeci și nouă de cînturi, rimate de Pedro de la Vecilla Castellanos și tipărite în 1586 la Salamanca.

² Se pare că aici se înșală memoria lui Cervantes: nu e vorba de Luis de Avilla, ci de Luis Zapata, autor al unui poem în cincizeci de cînturi, intitulat *Carlo famoso* (Carol vestitul) și apărut în 1566 la Valencia.

Aşa şi făcură: îi dădură să mănânce şi-l lăsară iarăşi, ei pe el adormit şi el pe ei uluiţi de aşa sminteală.

Noaptea aceea chelăreasa trecu prin foc şi pară cărţile, toate cîte erau în ogradă şi în casa întreagă, aşa că trebuie să fi ars şi cele ce meritau să rămînă în arhiva nepieritoare, dar soarta şi lenea cenzorului nu le îngădui, ca să se împlinească şi în privinţa lor zicala că plătesc cîteodată şi dreptii de-a valma cu păcătoşii. Unul din leacurile aflate atunci cu cale de preot şi de bărbier pentru tămăduirea bolii prietenului lor fu să i se zidească şi tencuiască încăperea cu cărţile, ca atunci cînd va avea să se scoale să nu le mai găsească (şi, cine ştie, poate că o dată cu cauza avea să dispară şi efectul) şi să i se spună că un vrăjitor venise şi le luase, cu încăpere cu tot; ceea ce se şi făcu în graba mare. Peste două zile don Quijote se sculă, şi cel dintîi gînd fu să se ducă să-şi vadă cărţile; dar cum nu găsea odaia în care le lăsase, umbla de colo-colo căutînd-o. Ajungea în locul unde fusese uşa şi pipăia peretele cu mîinile, tot rotindu-şi ochii în toate părţile, fără să scoată o vorbă. Totuşi, după o bună bucată de vreme, o întrebă pe chelăreasă în ce parte era încăperea cu cărţile. Chelăreasa, care fusese dăscălită bine asupra răspunsului ce avea de dat, îi zise:

— Care încăpere mai stai naibii să tot cauţi luminăţia-ta? Că nu mai e nici urmă de încăpere şi de cărţi în casa asta, fiindcă le-a luat toate, pe sus, Necuratul însuşi.

— Nu era Necuratul, se amestecă în vorbă şi nepoata, ci mai curînd un vrăjitor venînd prin văzduh pe un nour, într-o noapte, a doua zi după ce ai plecat luminăţia-ta de-aici, şi care, descălecînd de pe un balaur care-l adusese în spate, a intrat în odaie şi nu ştiu ce a trebăluit înăuntru, că nu după multă vreme a ieşit în zbor prin acoperiş şi a lăsat toată casa plină de fum; iar cînd ne-am venit în fire şi ne-am adus aminte să ne uităm ce ispravă făcuse, ia-le de unde nu-s, şi cărţile, şi odaia! Tot ce ne-amîntim bine, şi eu şi chelăreasa, este că, în clipa cînd pleca, moşneagul acela răutăcios a strigat cu glas puternic că din pricina vrăjmăşiei tănuite pe care o nutrea faţă de stăpînul cărţilor şi al

încăperii lăsa în casa asta prăpădul ce avea să se vadă mai târziu: mai spuse și că se numea înțeleptul Muñatón.

— Frestón o fi zis, răspunse don Quijote.

— Habar n-am dacă-i zicea Frestón sau Friptón! îi întoarse chelăreasa vorba. Tot ce știu e că avea un nume care se sfîrșea cu tón.

— Așa și este, vorbi don Quijote, căci e vorba de un mag ce-mi e vrăjmaș de moarte și-mi poartă pică, fiindcă știe, din vrăjitoriile și bucoavnele lui, că voi veni eu, atunci cînd se va plini vremea, să dau piept în luptă dreaptă cu un cavalier pe care-l ocrotește, și c-am să-l birui, fără să mă poată el opri, așa că de aceea umblă să-mi facă toate neajunsurile care-i stau în putere; dar adevăr îi spun că nu va izbuti să-mi stea împotriva sau să ocolească soarta hărăzită mie de ceruri!

— Mai încape îndoială? zise nepoata. Totuși, de ce te amesteci dumneata, unchiule, în vrăjmășii de astea? N-ar fi mai bine să stai liniștit acasă și să nu mai vînturi lumea, tot umblînd după potcoave de cai morți, fără să iei în seamă că mulți-s cei care pleacă după lină și se-ntorc tunși chilug?¹

— Of, nepoată, răspunse don Quijote, ageamie mai ești în asemenea lucruri! Pînă să mă tundă cineva pe mine, le rad eu și barba și chica la toți cîți și-or închipui că se pot atinge măcar de-un fir de păr de-al meu.

Nu mai încercară, nici una, nici cealaltă, să-i răspundă, fiindcă văzură că începea să se aprindă de minie.

Fapt este că el rămase în casă două săptămîni, foarte liniștit și fără să dea semne că ar avea cumva de gînd să înfăptuiască ceea ce visa pînă mai deunăzi. Tot timpul acesta avu fel de fel de discuții hazlii cu cei doi cumetri, preotul și bărbierul, pentru că el susținea că lucrul de care avea mai mare nevoie lumea erau cavalerii rătăcitori, și cavaleria rătăcitoare trebuia să reînvie în ființa lui. Preotul îi mai ținea cîteodată calea, dar de multe ori îl lăsa într-ale lui, căci, dacă nu s-ar fi folosit de niscai tertipuri, n-ar mai fi putut-o scoate cu el la capăt.

¹ «... muchos van por lana y vuelven tresquilados» («... mulți is cei care pleacă după lină și se întorc tunși chilug»); proverb spaniol.

În vremea asta don Quijote intră la tocmeală cu un țăran din vecini, om vrednic de toată cinstea (dacă se poate da titlul acesta și unui sărăntoc), dar cam sărac cu duhul. Pînă în cele din urmă, atîtea îi tot îndrugă și făgădui, atîta stătu de capul lui, că bietul țăran se hotărî să plece cu el și să-i slujească de scutier. Între altele, don Quijote îi spunea să vină cu dînsul cu tragere de inimă, pentru că s-ar prea putea întîmpla să dea odată și odată peste aventura care să-l facă, într-o clipită, stăpînul vreunei insule, și atunci are să-l lase pe el guvernator al insulei. Cu asemenea făgăduieli și cu altele de același fel, Sancho Panza¹ (căci așa îl chema pe țăran) își lăsă femeia și copiii și se tocmi scutier la vecinul său.

Începu, deci, numaidecît don Quijote să umble ca să facă rost de bani, și, mai vînzînd el cîte un lucru, mai punîndu-și amanet altul, date toate cu preț de nimica, strînse o grămă-joară bunicică. Își făcu rost, de asemeni, de-o pavăză, luată cu împrumut de la un prieten, și, cîrpocindu-și coiful spart cît putu mai bine, dădu știre scutierului său Sancho de ziua și de ora cînd avea de gînd s-o pornească la drum, ca și el să-și facă rost de tot ce-o crede că i-ar fi mai de trebuință; îl însărcină, mai presus de toate, să se îngrijească de niscai desagi. Omul spuse că da, va lua desagi, că-l bătuse și pe el gîndul să-și ia într-ajutor un măgar pe care-l avea, învățat să ducă greul, pentru că pe el umbletul îndelungat pe jos îl obîosea. În privința măgarului, don Quijote stete o vreme să chibzuiască și căută să-și aducă aminte dacă vreun cavaler rătăcitor cărase după dînsul vreodată scutieri călărind pe măgari. Dar nici în ruptul capului nu-și putu aminti de vreunul. Cu toate astea, îi îngădui să ia măgarul cu el, căci își pusese în gînd să-și blagoslovească scutierul cu vreun bidiviu mai acătării de îndată ce i se va ivi prilejul să-l lase fără de cal pe cel dintîi cavaler ce-ar fi să-l înfrunte cînd l-ar întîlni. Se îngriji de cămăși și de tot ce putu din celelalte, urmînd sfatul dat de hangiu.

¹ Panza înseamnă în limba spaniolă burtă, pîntece, burdahan.

O dată împlinite și duse la capăt toate acestea, fără să-și mai ia rămas bun Panza de la copii și de la nevastă, nici don Quijote de la nepoată și de la chelăreasă, ieșiră într-o noapte din sat nevăzuți de nimeni: destul și bine că bătură atîta drum, încît la revărsatul zorilor își luară grija că-i va mai găsi cineva, chiar de-ar fi fost să-i caute. Mergea Sancho Panza pe măgarul lui ca un patriarh, cu desagii și cu plosca, arzînd de dorința să se vadă mai repede guvernator al insulei făgăduite de stăpînu-său. Don Quijote găsi cu cale s-o apuce tot într-acolo unde-o pornise în cea dintîi a sa călătorie, adică pe cîmpia Montielului, pe unde acuma îi venea mai puțin peste mîină decît data trecută să umble, căci, cum era în faptul dimineții și cum razele soarelui nu săgețau de-a dreptul, ci pieziș, căldura îi supăra mai puțin. Prinse a zice Sancho Panza în vremea asta stăpînului său:

— Ia seama, luminăția-ta, seniore cavalier rătăcitor, și nu-ți uita vorba cu insula pe care mi-ai făgăduit-o, că m-oi pricepe eu s-o cîrmuiesc, oricît o fi de mare.

La care don Quijote răspunse:

— Trebuie să știi, prietene Sancho Panza, că a fost un obicei îndătinat din vechime al cavalerilor rătăcitori să-și facă scutierii guvernatori ai insulelor sau regatelor ce dobîndeau, și eu sînt hotărît să nu las să se piardă din pricina mea o datină atît de vrednică de laudă, ba, dimpotrivă, am de gînd să le-o iau la toți înainte în privința asta, pentru că ei, cîteodată, și poate chiar de cele mai multe ori, așteptau să le îmbătrînescă mai întîi scutierii, și-abia după ce li se lehametea de atîta slujit și de dus greul atîtor zile negre și atîtor nopți și mai și, îi miluiau cu vreun titlu de conte, acòlo, sau cel mult de marchiz al vreunei văi ori vreunei provincii de trei parale; pe cînd noi, dac-om avea zile și-om trăi și eu și tu, se prea poate întîmpla să nici nu treacă o săptămîină încheiată pînă să dobîndesc vreo mîndrețe de împărăție, care să aibă altele supuse ei, numai bune să te încoronez rege al vreuneia din ele. Și să nu ți se pară de-a mirare, căci lucruri ca acestea și alte asemenea aventuri li se întîmplă cavalerilor rătăcitori într-un chip atît de nemai-

văzut și nemaiauzit, încît ușor mi-ar fi să-ți dau chiar și mai multe decît îți făgăduiesc.

— Păi, în chipul ăsta, răspunse Sancho Panza, de-ar fi s-ajung eu rege prin vreo minune din cele de care vorbești înălțimea-ta, atuncea Juana Gutiérrez, muierea mea, ar ajunge nici mai mult, nici mai puțin decît regină, iar copiii mei, infanți!

— Se mai îndoiește cineva? zise don Quijote.

— Mă îndoiesc eu, răspunse Sancho Panza, căci, după cît mă taie pe mine capul, chiar dac-ar ploua Dumnezeu cu regate pe pămînt, tot nu s-ar găsi vreo coroană care să-i stea bine Mariei Gutiérrez¹ pe scăfirlie. Află, seniore, că n-ar face două parale ca regină; contesă, da, mai treacă-meargă, dar și asta numai dac-o vrea Dumnezeu!

— Că bine zici, las-o pe seama lui Dumnezeu, Sancho, rosti don Quijote, și i-o da el ce i se potrivește mai bine; dar să n-ajungi la așa micime de suflet, încît să te mulțumești cu un titlu mai mărunț decît cel de *adelantado*².

— Nici gînd, seînor, răspunse Sancho, mai cu seamă cînd am în luminăția-ta un stăpîn atît de sus-pus, care să fie în stare a-mi dărui tot ceea ce mi se potrivește mai bine și ceea ce pot duce eu la capăt.

Capitolul VIII

Despre biruința viteazului don Quijote în înfricoșătoare și nemaiînchipuita aventură a morilor de vînt, dimpreună cu alte isprăvi vrednice de fericită amintire

Vorbind ei așa, zăriră deodată vreo treizeci-patruzeci de mori de vînt, care se aflau pe toată cîmpia aceea; și astfel, cum le văzu don Quijote, grăi către scutierul său:

¹ Mai sus i se spusese Juana Gutiérrez acestei Marii, care, în altă parte a cărții, devine Teresa Panza, Cervantes uitînd mereu cum a botezat-o mai sus și dîndu-i primul nume ce-l venea în minte.

² Guvernator militar și politic al unei provincii de frontieră, cap al justiției regatului în timp de pace, căpetenie a oștirii în război, ori șef al unei expediții maritime, căruia i se conferă anticipat guvernarea pămînturilor ce va descoperi în acea expediție.

— Norocul ne călăuzește pașii mai bine decît ne-am putea-o noi dori, căci ai în față, prietene Sancho Panza, o priveliște care ne descoperă treizeci și mai bine de uriași, nemăsurat de mari, cu care am de gînd să mă lupt și să le fac la toți de petrecanie, și ce-om lua de la ei drept pradă să ne fie cheag îmbogățirii; că-i bătălie dreaptă ¹, și înseamnă să-l slujești pe Dumnezeu dacă stingi sămînța lor afurisită de pe fața pămîntului

— Ce uriași? zise Sancho Panza.

— Aceștia pe care-i vezi, răspunse stăpînul său, aceștia cu brațe cît toate zilele, că sînt unii la care măsoară cît două leghe.

— Ia seama, luminăția-ta, i-o întoarse Sancho Panza, că ăștia care se văd aicea nu-s uriași, ci mori de vînt, iar ceea ce iei dumneata drept brațe sînt aripile, care, învîrtite de vînt, mișcă pietrele morii.

— Se vede cît de colo, răspunse Don Quijote, că nu prea ești citit cînd e vorba de aventuri cavalierești; sînt uriași, și dacă ți-e frică de ei, șterge-o de-aici și pune-te pe rugăciuni, cît timp m-oi încheșta eu cu ei în luptă crîncenă și de fel dreaptă ².

Și spunînd asta, dete pînteni lui Rocinante, fără să mai ia în seamă ce-i tot îndruga scutierul său, Sancho, care-i dădea înainte cu strigătele, înștiințîndu-l că, fără urmă de îndoială, erau mori de vînt, și nu uriași cei pe care voia să-i atace. Dară el era atît de incredințat că uriași erau, încît nici n-auzea strigătele scutierului său Sancho, nici n-apucă să vadă, cu toate că ajunsese la o palmă de ele, ceea ce de fapt erau, ba încă le mai și probozea cît îl ținea gura:

— Nu dați bir cu fugiții, mișeilor și lepădăturilor, că nu-i decît un singur cavaler cel ce vrea să dea piept cu voi!

¹ Soldații puteau rămîne cu prada cîștigată în bătălie dreaptă (*en buena guerra*), adică într-o luptă purtată cu arme egale.

² «... *batalla desigual*» e socotită de Quijote lupta sa disproporționată cu giganții.

Stîrnindu-se tocmai atunci un pic de vînt și începînd aripile uriașe să se miște, don Quijote spuse, cum văzu una ca asta :

— Chiar dacă ați vîntura voi mai multe brațe decît uriașul Briareu¹, mie tot aveți să mi-o plătiți !

Cu aceste vorbe și încredințindu-se cu trup și suflet stăpînei sale Dulcinea, pe care o rugă să-l ajute în atare primejdie, se acoperi cît putu mai bine cu pavăza și, legănîndu-și lancea în cumpănire, se năpusti în galop, cît îl țineau picioarele pe Rocinante, să dea piept cu cea dintîi moară care-i stătea în cale. Și arzîndu-i una cu lancea în aripă, vîntul o roti cu atîta furie, încît făcu din lance o scurtătură ce trase după ea și calul și călărețul, care fu azvîrlit de-a berbeleacul, ca vai de capul lui, pe cîmp. Dete Sancho Panza fuga să-l ajute, cît îl țineau pe măgar picioarele, și cînd ajunse la dînsul, îl află lat, fără să se mai poată mișca, așa de cumplit bușise cu el de pămînt Rocinante.

— Vai de păcatele mele ! se văită Sancho. Nu ți-am spus eu luminăției-tale să bagi bine seama la ce faci, că nu erau decît niște biete mori de vînt, și că numai cui îi umblă morile de vînt în cap poate să nu-și dea seama de asta ?

— Taci, prietene Sancho, răspunse don Quijote, căci treburile războinice sînt mai supuse decît oricare altele neconținutelor schimbări. Cu atît mai mult cu cît eu cred, și ăsta e adevărul, că magul acela, Frestón, cel care mi-a furat încăperea cu cărțile, i-a preschimbat pe uriașii aceștia în mori de vînt, ca să mă lipsească de gloria răpunerii lor, atîta vrăjmășie îmi poartă ! Dar pînă în cele din urmă n-au să aibă cine știe ce putere vrăjitoriile lui afurisite împotriva spadei mele viteze.

— Facă Domnul așa cum are el putere, răspunse Sancho Panza și, ajutîndu-l să se ridice, îl urcă din nou pe spinarea lui Rocinante, care era pe jumătate deșălat.

Și tot vorbind ei de pătărania lor, luară drumul către Puerto Lápice, căci acolo, după cîte spunea don Quijote,

¹ Uriaș din mitologia greco-romană, fiu al Cerului (Uranos), și al Pămîntului (Gea), avînd cincizeci de capete și o sută de brațe.

era cu neputință să nu întâmpine multe și felurite aventuri, fiind un loc foarte umblat. Doar că mergea tare necăjit fiindcă-l trădase lancea; și spunînd asta scutierului său, adăugă:

— Mi-aduc aminte c-am citit cum un cavaler spaniol, numit Diego Pérez de Vargas, după ce i se rupsesse într-o bătălie spada, smulse unui stejar o cracă groasă, sau chiar trunchiul, și cu asta făcu atîtea isprăvi în ziua aceea și pocni la mir atîția mauri, că-i rămase porecla de « Măciuca », așa că și el, ca și urmașii lui, și-au zis, de-atunci încolo, Vargas y Machuca¹. Ți-am spus asta fiindcă din cel dintîi stejar sau fag ce mi-o ieși în cale am de gînd să rup o cracă, un par la fel, și tot așa de bun ca acela de care-ți vorbii, cu care mi-am pus în gînd să fac, și cred că voi face, asemenea isprăvi, încît să te socoți norocit c-ai meritat să ajungi a le vedea, fiind martor la lucruri ce cu mare greu pot fi de crezut.

— Cum o vrea Dumnezeu! zise Sancho. Eu nu pun la îndoială nici atîtica din tot ce spui luminăția-ta; dar ține-te ceva mai drept, că parcă stai cam într-o rînă, și cred că asta-ți vine de la căzătura aceea, care ți-a cam muiat oasele.

— Aici ai nimerit-o, răspunse don Quijote, și-dacă nu mă plîng de durere, e numai fiindcă un cavaler rătăcitor nu se cade să se plîngă de vreo rană, chiar de-ar fi să-i iasă și mațele prin ea.

— Dacă-i așa, n-am ce mai spune, răspunse Sancho, dar martor mi-e Dumnezeu dacă n-aș fi mai bucuros să te văicărești luminăția-ta ori de cîte ori te-o durea cîte ceva. Cît despre mine, știu că m-aș văita de orice fleac de durere, numai cît m-ar apuca, dacă nu cumva opreliștea de-a te plînge se întinde și asupra scutierilor de cavaleri rătăcitori!

Don Quijote nu se putu împiedica să nu rîdă de prostia scutierului său, așa că-i spuse că n-avea decît să se vaite ori de cîte ori i-o plăcea și cum i-o plăcea, de-o avea sau de n-o avea poftă, că lui pînă atunci nu-i căzuse sub ochi vreo asemenea opreliște, care să fi fost trecută în rînduiala cavaleriei.

¹ Diego Pérez de Vargas y Machuca este eroul unui cîntec bătrînesc referitor la asediul cetății Xeres, sub domnia lui Fernando al III-lea. Cervantes va fi putut citi episodul în *Valerio de las Historias* de Diego Rodríguez de Almela.

Sancho îi atrase luarea-aminte că era vremea prinzului. Stăpînul îi răspunse că pînă una-alta nu simțea nevoia să mănînce, dar el n-avea decît să se ospăteze după pofta inimii. Aflînd că i se dă învoire, Sancho se așează cît putu mai bine pe măgar și, scoțînd din desagi ce-și pusese de drum în ele, îmbuca din mers, ținîndu-se la pas după stăpînul său, iar din cînd în cînd ridica la gură burduful de vin cu atita plăcere, încît și cel mai ghiftuit birtaș din Malaga l-ar fi putut pizmui. Și cum mergea el așa, tot trăgînd cîte-o dușcă, uitase de toate făgăduielile ce-i făcuse stăpînul, și nici nu se mai ținea tocmit pentru vreo muncă, ci i se părea o nemăsurată desfătare să tot umbli căutînd aventurile cu lumînarea, oricît de primejdioase ar fi ele.

În cele din urmă petrecură noaptea aceea sub un pîlc de copaci, și don Quijote rupse dintr-unul o creangă uscată, care aproape că i-ar fi putut sluji drept lance, și-i puse în vîrf fierul luat de la cea care i se frînsese. Toată noaptea nu închise ochii don Quijote, ci se gîndi la doamna și stăpîna sa Dulcinea, ca să fie pe măsura celor citite în cărțile lui, unde cavalerii petreceau multe nopți stînd de veghe prin codri și pustiiuri, susținuți doar de amintirea domnițelor îndrăgite de ei. Nu tot așa-și petrecu noaptea Sancho Panza, care, cum avea stomacul plin, și nu de apă de cicoare¹, dormi buștean pînă dimineța, și n-ar fi putut să-l trezească, dacă nu-l striga stăpînul său, nici razele soarelui care-i gîdilau fața, nici cîntecul păsărelelor mii, ce salutau, bete de bucurie, ivirea dimineții. Cînd se sculă, Sancho își pipăi burduful de vin și, găsindu-l ceva mai moale decît seara trecută, i se strînse inima, căci își dădea el seama că n-aveau cum să lecuiască așa, cu una, cu două, o lipsă ca asta. Don Quijote nu vru să mănînce nimic, căci, așa cum s-a mai spus, ajunsese a se hrăni din amintiri desfătătoare.

O luară tot pe drumul care ducea spre Puerto Lápice, așa cum apucaseră, și pe la vreo 3 după prînz îl aveau în fața ochilor.

¹ « *Agua de chicoria* » sau « *de achicoria* » era un medicament folosit în farmacopeea medievală ca lenitiv (« *aqua cicoria* », în limba latină).

— Aici, grăi, zărindu-l, don Quijote, ne putem virî mîinile pînă la coate, frate Sancho Panza, în ceea ce se cheamă aventuri. Dar ia bine seama, că de-ar fi chiar să mă vezi înfruntînd cele mai grozave primejdii din lume, n-ai dreptul să tragi spada spre a-mi veni într-ajutor dacă nu te-ai asigurat mai întîi că aceia care mi-au adus ocară sînt oameni de rînd și din prostime, singurul prilej în care poți să-mi dai sprijin, pe cînd dac-ar fi să fie cavaleri, în nici un caz nu-ți e permis, nici îngăduit de către legile cavaleriei să m-ajuti, pînă ce nu vei fi armat și tu cavalier.

— Nici o grijă, stăpîne, răspunse Sancho, nu-ți fie teamă c-am să ies din cuvîntul luminăției-tale în privința asta, mai cu seamă că eu sînt, de felul meu, om pașnic și foarte împotriva oricărui amestec în zurbe și certuri; e drept că, dacă-i vorba să-mi apăr pielea, nu prea dau multe parale pe legile astea, căci și cele dumnezeiești și cele omenești îngăduie fiecăruia să se apere de oricine ar avea chef să-i facă vreun rău.

— Nu zic ba, spuse don Quijote, dar în ceea ce privește ajutorul pe care-ai vrea să mi-l dai împotriva cavalerilor, să-ți pui friu imboldurilor tale înăscute.

— Am spus și mai spun o dată că așa voi face, răspunse Sancho, și că voi păzi rînduiala asta cu tot atîta sfințenie ca și ziua Domnului.

Pe cînd își treceau ei vremea cu asemenea vorbe, numai iată că se arată pe drum doi călugări din tagma sfîntului Benedict, călărind două cămile, căci cu adevărat cămile păreau cei doi ditamai catîrii pe care-i încălecaseră. Purtau ochelari de drum și umbrele deschise. Îndărătul lor venea o caretă, cu patru-cinci călăreți împrejur, și doi slujitori pe jos, umblînd pe lîngă catîri. În caretă călătorea, cum putură afla mai tîrziu, o cucoană din Biscaya, care se ducea la Sevilla, unde îi era bărbatul, ce urma să plece în Indii ¹ cu o însărcinare de mare încredere. Călugării nu călătoreau împreună cu ea, cu toate

¹ « Indiile Occidentale », adică pămînturile proaspăt descoperite peste Atlantic, de care Columb crezuse că ar fi India.

că aveau același drum. Nici nu dote bine don Quijote cu ochii de ei, că și grăi către scutierul său :

— Ori nu știu eu ce spun, ori are să fie asta cea mai faimoasă aventură din câte s-au văzut, căci matahalele acelea negre ce se arată acolo trebuie să fie și nu-i nici o îndoială că sînt niscai vrăjitori, care duc în caleașcă vreo prințesă răpită, așa că trebuie să fac tot ce-mi stă în putință ca să înlătur silnicia asta.

— Asta-i și mai și decît morile de vînt ! zise Sancho. Ia seama, stăpîne, că matahalele alea nu-s decît niște călugări benedictini, iar caleașca trebuie să fie a vreunor călători ; ia seama la ce faci, ca să nu te orbească cumva Necuratul.

— Ți-am mai spus, Sancho, răspunse don Quijote, că nu te prea pricepi cînd e vorba de aventuri. Ce-ți spun eu e adevărul adevărat, și-ntr-o clipită ai să și poți vedea cu ochii tăi că așa e !

Și, spunînd acestea, o luă înainte și se proțăpi în mijlocul drumului, pe unde trebuiau să treacă frații benedictini, iar cînd ajunseră destul de aproape, cît să i se poată părea lui că i-ar auzi spusele, le strigă cît îl ținea gura :

— Oameni vînduți Diavolului, oameni ca neoamenii, dați drumul numaidecît slăvitelor domnițe pe care le duceți cu de-a sila în careta aceasta, iar de nu, pregătiți-vă grabnic de moarte, dreaptă pedeapsă a fărădelegilor voastre !

Călugării își struniră catirii și se opriră locului, mirați și de înfățișarea lui don Quijote, și de vorbele lui, la care răspunseră :

— Seniore cavalier, noi nu sîntem nici oameni ca neoamenii, nici vînduți Diavolului, ci doi bieți călugări din tagma sfîntului Benedict, care ne vedem de drum și habar n-avem dacă în careta asta călătoresc sau nu niscaiva domnițe răpite.

— Cu mine vorba mieroasă nu-ți merge, zise don Quijote, că vă știu eu pe voi, lepădături sperjure !

Și, fără să mai aștepte răspuns, dădu pinteni lui Rocinante și, cu lancea în cumpănire, se năpusti asupra celui dintîi frate cu atîta înverșunare, încît, dacă monahul nu s-ar fi aruncat numaidecît de pe catir, don Quijote ar fi dat cu el

de pământ și ar fi fost vai și amar de capul cuvioasei lui fețe, ba încă l-ar mai fi și rănit, de nu cumva l-ar fi lăsat chiar mort pe loc. Al doilea călugăr, cînd văzu ce-i pătimea tovarășul, strînse între pulpe coastele catirului său voinic și începu să alerge peste cîmpuri mai ușurel decît vîntoasele. Sancho Panza, cum îl văzu pe călugăr doborît la pământ, sări frumușel de pe măgar, se apropie de el și începu să-l despoaie de haine. În vremea asta sosiră și cei doi slujitori ai călugărilor și-l întrebă pentru ce-l dezbrăca. Sancho le răspunse că era dreptul lui legiuit, ca pradă din bătălia cîștigată de stăpînul său, don Quijote. Slujitorii, care nu știau de glumă și nici nu prea pricepeau ce înseamnă prăzi și bătălii, văzînd că don Quijote se depărtase și că vorbea cu cele din caretă, se apropiară de Sancho și-l trîntiră jos, apoi, fără să-i mai lase fir de păr în barbă, îl zvîntară în bătaie și-l părăsiră, lat la pământ, fără suflare și fără cunoștință. Călugărul, fără să mai piardă vremea, se chinui să încalece, tremurînd tot de spaimă și alb ca varul la față, iar cînd se văzu călare, porni în zbor după tovarășul său, care, la o bătaie de praștie de locul acela, se oprise să-l aștepte și să vadă cum se va încheia atacul; așa că, fără să mai stea să apuce sfîrșitul pătăraniei, își urmară amîndoi drumul, tot crucindu-se, de parcă le-ar fi călcat Diavolul pe urme. Don Quijote intrase, cum am văzut, în vorbă cu doamna din caretă și-i spunea:

— Frumusețea dumneavoastră, doamna mea, e liberă să facă de-aici înainte din stăpîna ei orice ați avea poftă, pentru că trufia răpitorilor dumneavoastră zace acum la pământ, doborîtă de brațul meu vajnic. Și ca să nu vă mai chinuiți a afla numele salvatorului dumneavoastră, aveți cunoștință că mă numesc don Quijote de La Mancha, cavaler rătăcitor, pornit în căutare de aventuri și rob al neasemuit de frumoasei domnițe Dulcinea del Toboso, iar drept mulțumită pentru binefacerile cu care v-am miluit nu cer altceva decît să vă abateți pe la Toboso și să vă înfățișați din parte-mi dinaintea acestei domnițe, spunîndu-i tot ce-am făcut pentru a vă reda libertatea.

Toate aceste spuse ale lui don Quijote le asculta un scutier din cei ce întovărășeau careta, vizcain¹ de felul lui; acesta, văzînd că este cineva care nu lasă careta să treacă mai departe și care o ține, zor-nevoie, c-aveau de făcut un ocol pe la Toboso, se dădu mai lîngă don Quijote și, apucîndu-i lancea în pumni, îi spuse într-o castiliană stîlcită, ori într-o și mai stricată vizcaină, ceva cam în felul următor:

— Haida-de, cavalerule, mai vede-ți de trebe, că pe Dumnezeu care m-o făcută, dacă nu-i slobode tresura, așa te omoară, cum ești aici, vizcain!²

Don Quijote îl înțelese prea bine și, cu mult sînge rece, îi răspunse:

— De-ar fi să fii cavaler, așa cum nu ești, ți-ai fi și primit pedeapsa pentru îndrăzneala și neobrăzarea ta, creatură bicisnică!

La care vizcainul se întărită:

— Nu-s eu cavaler? Zic zău lui Dumnezeu că mințăști tu, ca cum nu-i fi creștin. Apăi lasă numa prăjinul cela jos, și trage paloș, că-i vede tu care pe care: vizcain pe uscat, hidalgo pe mare; hidalgo, la toți dracii! Și mințăști, bagă samă, dacă-i zice altcumva!³

— Pe dată ai s-o vezi, zise Agraies⁴, răspunse don Quijote și, aruncîndu-și lancea la pămînt, trase spada, își trecu brațul pe sub mînerul scutului și se apropie de vizcain, hotărît să-i pună capăt zilelor.

¹ Originar din Biscaya sau Viscaya, basc. Adjectivul a ajuns să însemneze îninteligibil, confuz, încilcit, din pricina dialectului basc, vorbit de vizcaini. Vorbirea dialectală bască, a fost obiect de batjocură pentru castilieni, în special în secolele XVI și XVII.

² Caracteristică vorbirii vizcainilor era schimbarea persoanelor la verbe, de obicei a doua înlocuind pe prima: «... así te matas como estas ahí vizcaino» («așa te omori, cum ești vizcain») înseamnă de fapt: «... así te mato como estoy ahí vizcaino» («așa te omor, cum sînt vizcain»).

³ A fi vizcain din moși-strămoși se considera, în această provincie, aproape un titlu de noblețe. Fernando al IV-lea, în 1754, a făcut legi care exceptau, deopotrivă, de la unele pedepse pe hidalgi și pe vizcaini.

⁴ Agraies, personaj din *Amadís de Gaula*, care avea obiceiul să zică, ducînd mîna la sold și trîgînd spada: «Ai s-o vezi numaidecît!» («*Ahora lo vereis!*»), cuvinte ce au rămas ca un fel de zicală.

Vizcainul, cînd îl văzu venind așa asupră-i, oricît chef ar fi avut să se dea jos de pe catirul lui — care, fiind din cei mai prăpădiți, luat cu chirie, nu era de nici o nădejde — nu putu face altceva decît să tragă spada; dar tot îi veni bine, căci, aflîndu-se chiar lîngă trăsura, putu smulge din ea o pernă care să-i servească drept scut, și într-o clipă se și aflară față în față, ca doi vrăjmași de moarte. Cei dimprejur ar fi vrut să-i potolească, dar nu izbuti nimeni, căci vizcainul striga, în graiul lui pocit, că dacă nu-l lăsau să-și ducă la capăt duelul, omoară cu mîna lui și pe cucoană și pe toată lumea care s-ar amesteca. Cucoana din caretă, uluită și înfricoșată de ceea ce vedea, porunci vizitiului să tragă ceva mai încolo și prinse a se uita de departe la grozava încleștare, în cursul căreia vizcainul îi trase lui Don Quijote una cu spada în umăr, peste scut, că, de i-ar fi tras-o fără să fi avut cavalerul pavază, l-ar fi spintecat pînă-n brîu. Don Quijote, care simți greutatea acestei lovituri lipsite de orîșice măsură, scoase un strigăt fioros și zise:

— Oh, stăpînă a inimii mele, Dulcinea, floare a tuturor frumuseților, vino într-ajutorul cavalerului tău, care, drept mulțumită pentru marea ta bunătate, se află acuma în impasul acesta de moarte!

Ca să rostească toate acestea, să-și țină spada pregătită și să se adăpostească bine după scut, în vreme ce se apropia de vizcain, nu-i trebui mai mult de-o clipită, căci era hotărit să joace totul pe-o singură carte.

Cînd îl văzu venind așa spre dînsul, nu-i trebui mult vizcainului ca să priceapă, după înverșunarea lui, cît era de mînios, și hotărî în sineși să facă ceea ce hotărîse și don Quijote, așa că-l așteptă și el, ferindu-și trupul cu perna de trăsura, fără să-și poată însă urni, nici într-o parte, nici în cealaltă, catirul, care, de vlăguit ce era și de nedeprins cu asemenea copilării, nu putea face un pas.

Venea, deci, don Quijote, cum am mai spus, împotriva prevăzătorului vizcain, cu spada ridicată, hotărit să-l spintece în două, iar vizcainul îl aștepta și el cu spada ridicată, căptușit cu perna de trăsura, pe cînd toți cei dimprejur

stăteau cu sufletul la gură, temători de ceea ce-ar putea ieși dintr-așa înfricoșate lovituri ca acelea cu care se amenințau unul pe altul. Doamna din trăsura și celelalte femei, slujnice ale sale, înălțau rugăciuni și făgăduiau liturghii și acatiste tuturor altarelor făcătoare de minuni și lăcașurilor de închinăciune din Spania, numai să se îndure Dumnezeu să le mîntuie scutierul, și pe ele dimpreună cu el, de groaznica primejdie în care se aflau.

Dar păcatul cel mare al tuturor acestor întîmplări este că o dată ajuns aici, autorul povestirii lasă bătălia în toi, fără să-i hotărască soarta, dezvinovățindu-se că n-a mai aflat scris nimic altceva despre aceste isprăvi ale lui don Quijote peste cele înșirate. Nu-i mai puțin adevărat că al doilea autor al acestei opere ¹ pare să nu se fi împăcat cu gîndul ca o atît de ciudată istorie să rămînă dată legilor uitării și nici cu ideea că au putut fi atît de puțin iscoditoare mințile celor din La Mancha încît să nu se afle în arhivele acestei provincii sau prin cămările logofetești niscai hîrtii unde să fie pomenit acest faimos cavaler, așa că, intrîndu-i asta în minte, nu deznădăjdui să dea odată și odată peste sfîrșitul acestei pașnice istorii, ceea ce, viîndu-i și cerul într-ajutor, ajunse să afle în chipul ce se va lămuri în partea a doua.

Capitolul IX

*În care își află încheierea și capătul nemaipomenita
bătălie dintre voinicul vizcain și viteazul cavaler din
La Mancha*

I-am lăsat, în prima parte a acestei istorii, pe cutezătorul vizcain și pe faimosul don Quijote cu spadele goale în mîini, ridicate deasupra capului, de parcă aveau de gînd să-și tragă două lovituri înfricoșătoare și așa de grele, încît, de-ar fi fost să nimerească în plin, s-ar fi tăiat unul pe altul în două,

¹ «...al doilea autor al acestei opere» este Cervantes însuși, care se dă drept transcriitorul arabului Cide Hamete Benengeli (vezi și nota 2 de la p. 147), de fapt inexistent, ficțiune literară curentă în epocă.

spintecându-se din creștet pînă-n tălpi și dîndu-și afară măruntaiele, ca rodia simburii; și, ajunsă la acest punct, ce lasă atîta loc tuturor îndoielilor, se oprește povestea de față, atît de plină de miez, și rămîne trunchiată, fără să ne mai dea autorul ei de știre unde s-ar putea cumva afla ceea ce-i lipsește ca să fie încheiată.

Multă bătaie de cap mi-a pricinuit lucrul acesta, fiindcă plăcerea puținului cit putusem citi se prefăcea în neplăcere cînd mă gîndeam ce drum greu mai e de bătut pentru a da de urma multului, care, după părerea mea, îi mai lipsea istoriei acesteia atît de gustate. Mi s-a părut lucru cu neputință și în afara oricărui obicei cuviincios ca unui cavaler atît de tare în virtute să-i fi lipsit vreun înțelept care să-și ia sarcina depănării nemaivăzutelor sale isprăvi, lucru care n-a lipsit nici unui cavaler rătăcitor din cîți spune lumea că umblau la voia întîmplării, pentru că fiecare dintre ei avea cîte un cărturar sau doi, cum le și stătea bine, care nu numai că le treceau faptele pe răboj, ci le zugrăveau chiar și cele mai neînsemnate gînduri, ba pînă și copilăriile, oricît de neștiute le-ar fi fost; și nu se cuvenea ca un cavaler ca el să fie atît de dezmoștenit de soartă încît să-i lipsească ceea ce lui Platir și altora asemenea le prisosea. Așa că nu-mi venea să cred că o istorie atît de hazlie să fi rămas ciungă și schilavă, și dădeam vina pe timpul cel răufăcător, care toate le mistuie și scrumește pe lume, și care ori o ascunsese, ori o făcuse pulbere. Pe de altă parte, mi se părea că, de vreme ce între cărțile lui se aflaseră unele atît de moderne ca *Leacul geloziei* sau *Nimfe și păstori din Henares*, propria lui istorie trebuia să fie de asemenea modernă¹, deci că, măcar de nu va fi fost scrisă, rămăsese în amintirea oamenilor din satul său și în mințile celor de prin vecinătăți. Gîndul acesta mă ținea încurcat și dornic de a afla pe de-a-ntregul și cu adevărat toată viața și minunile vestitului nostru spaniol don Quijote de La Mancha, lumină și oglindă a întregii cavalerii manchege, cel dintîi care, în epoca noastră și în vremuri atît de

¹ « ...propria lui istorie trebuia să fie de asemenea modernă »: adică faptele ei să fie apropiate de zilele în care apare cartea.

nenorocite ca acele pe care le trăim, se supusesese la caznele și la disciplina cavaleriei rătăcitoare, apucându-se să îndrepte nedreptățile, să ajute văduvele, să ocrotească domnițele, pe cele care, cu bicele și cu caii lor, mai avînd pe umeri și toată povara fecioriei, umblau din munte în munte și din vale-n vale; că dacă nu se întîmpla cumva să le siluiască vreun nemernic răufăcător, sau vreun țărănoi cu secure, sau vreun uriaș peste măsură de uriaș, s-au pomenit în vremuri de demult fecioare care, la 80 de ani bătuți pe muchie, puteau jura că în tot cursul vieții nu dormiseră o singură zi sub acoperiș de casă omenească, fiind duse la groapă la fel de întregi ca mama care le născuse.¹ Și cum ziceam, de asta și din multe alte pricini e vrednic bravul nostru Quijote de veșnică memorie și de laude, care nici mie nu mi se cuvin mai puțin pentru bătaia de cap și zelul cu care am umblat să caut sfîrșitul acestei desfătătoare istorii; cu toate că știu foarte bine că dacă cerul, întîmplarea și norocul nu mi-ar fi venit într-ajutor, lumea ar fi rămas cu totul lipsită de zăbava desfătătoare pe care ar putea-o avea timp de două ceasuri cel ce ar citi-o cu toată luarea-aminte. Se întîmplă deci, cînd cu găsitul ei, cam în chipul următor:

Aflîndu-mă eu într-o zi pe Alcaná la Toledo², se apropie un băiat, să vîndă niște caiete și hîrtii vechi unui țesător de mătase; și cum eu mă dau în vînt după citit, chiar de n-ar fi să fie decît bucăți de hîrtie aruncate pe jos, împins de această înclinare firească, pusei mîna pe un caiet din cele pe care le vindea băiatul și-l văzui scris cu litere de care-mi dădui seama că-s arabice. Și cum, cu toate că știam să le deosebesc, habar n-aveam să le și citesc, începui să mă uit dacă nu se ivește prin preajmă vreun maur aljamiad³, care

¹ «...la fel de fecioară ca mama care o născuse» («...tan virgen como la madre que la parió»); contrafacere micalită a zicalei: «tan virgen como la parió su madre» (tot așa de fecioară cum o născuse mamă-sa).

² Stradă, existentă și azi, din cartierul bazarurilor acestui oraș.

³ Aljamiazi se numeau arabii care vorbeau castiliana; adjectivul (*alhamiad*) se aplică și cărților scrise în spaniolește cu caractere arabice. *Aljamía* era spaniola vorbită de mauri, așa cum *algarabía* (de unde francezul *charabia*) era limba arabă pe care, cînd o vorbeau creștinii, o vorbeau stricat.

să le citească; și nu-mi fu greu să aflu asemenea tălmăci, căci chiar de l-aș fi căutat de altă limbă, mai veche și mai cultă¹, tot l-aș fi găsit. Ce mai vorbă multă, soarta îmi scoase în cale unul, căruia spunându-i eu ce doream și punându-i cartea în mână, el, după ce o deschise pe jumătate și-și aruncă ochii nițeluș într-însa, se porni pe râs. Îl întrebai de ce râde, și-mi răspunse că râdea de ceea ce se afla scris pe marginea cărții, ca un fel de însemnare. Îl rugai să-mi spună și mie, iar el, fără să-și poată potoli râsul, rosti:

— Așa cum ți-am spus, aici, pe margine, stă scris așa: « Despre această Dulcinea del Toboso, pomenită de atâtea ori în cursul istoriei de față, se povestește că era neîntrecută între toate femeile întregii provincii La Mancha când era vorba de sărat carnea de porc ».

Cum auzii rostit numele Dulcineei del Toboso, rămăsei prostit și cu gura căscată, căci îmi fulgeră numaidecît prin minte că în caietele acelea nu era altceva decît istoria lui don Quijote. Cu gîndul ăsta îi dădui ghes să citească începutul, și făcînd el așa, tălmăci pe loc arăbeasca în castiliană, zicînd că stătea scris: *Istoria lui don Quijote de La Mancha, scrisă de Cide Hamete Benengeli*², *cronicar arab*.

De multă istețime fu nevoie ca să-mi ascund încîntarea ce mă cuprinse cînd îmi ajunse în urechi titlul cărții; și, suflîndu-i-le de sub nas mătăsarului, cumpărai de la băiat toate hîrtoagele și terfeloagele pe numai jumătate de real; că de-ar fi avut el cap și de-ar fi știut cu ce foc le doream eu, s-ar fi putut gîndi să ia mai bine de șase reali din vînzarea

¹ « ...de altă limbă, mai veche și mai cultă »: adică de limbă ebraică, reputată pe atunci a fi cea mai veche. Mulți evrei neemigrați făceau negoț în Alcaná, la Toledo.

² O vreme s-a crezut că *Cide Hamete Benengeli* este o anagramă incompletă a numelui lui Cervantes. Clemencin a atras atenția că e, de fapt, traducerea cuvîntului spaniol *Cervantes*, care înseamnă fiul cerbului, ales de însuși scriitorul care cunoștea bine araba, ca să se desemneze în fond tot pe sine sub această ficțiune. Presupusul cronicar maur are un nume care sună și ca *beden-cheli*, care înseamnă îmbuibat cu pătlăgele-vinete (*berenjenas*, în spaniolește), confuzie intenționată de asemenea, căci Sancho Panza îi va declara lui Samsón Carrasco, bacalaureatul, că autorul poveștii se numește « *Cide Hamete Beren-jena* » (vezi Partea a II-a, capitolul 2).

asta. Fără să mai aștept altceva, mă trăsei cu maurul mai la o parte, înspre coridoarele mănăstirii vechii catedrale, și-l rugai să-mi tălmăcească pe limba noastră castiliană caietele acelea, adică toate cele care vorbeau de don Quijote, fără să scoată nici să adauge ceva, făgăduindu-i pentru asta orice plată ar dori el. Se mulțumi cu două banițe de stafide și două mertice de griu și mă încredință că avea să le traducă bine și fidel, fără să mă lase să aștept o veșnicie; dar eu, ca să-i ușurez și mai mult treaba și ca să nu scap din mină chilipirul, îl dusei la mine acasă, unde, în ceva mai puțin de o lună și jumătate, mi-o traduse toată, tocmai așa cum e povestită aici.

Se afla, în cel dintîi caiet, zugrăvită cu multă dibăcie, bătălia lui don Quijote cu vizcainul, prinși chiar în postura în care-i lăsase povestirea, cu spadele ridicate adică, cel dintîi acoperindu-se cu pavăza, iar cel de al doilea cu perna de trăsură; era și catîrul vizcainului, atît de bine desenat, că se vedea de la o bătaie de flintă a fi catîr luat cu chirie; la picioarele vizcainului era scris un titlu care glăsuia: *Don Sancho de Azpeitia*, ceea ce, nu mai încapе îndoială, trebuie să fi fost numele lui, iar la picioarele lui Rocinante era alt titlu, care glăsuia: *Don Quijote*. Rocinante era minunat zugrăvit, atît de lung și deșirat, atît de slăbănog și de supt, cu greabănul atît de fierăstrăluit și atît de șui alcătuit, încît sărea oricui în ochi cu cîtă dreptate și cît de pe merit îi fusese dat numele de Rocinante. Alături de el era Sancho Panza, ținîndu-și de căpăstru măgarul, la picioarele căruia stătea scris alt titlu, care suna: *Sancho Zancas*, și asta, de bună seamă, pentru că avea, după cum îl arăta și desenul, pîntecul mare, trunchiul scurt și pulpele groase¹, așa că din pricina asta trebuie să-l fi poreclit lumea cînd « Panza », cînd « Zancas », căci cu amîndouă poreclele astea îl pomenește cîteodată istoria. Aș mai avea de spus și alte cîteva mărunțisuri, dar n-au prea mare însemnătate nici unele, și n-au de-a face de-a

¹ « *Sancho Zancas* »; *zanca* înseamnă picior, pulpă, copan de pasăre, ori stîlp care susține scara.

dreptul cu adevărul desfășurării acestei istorii, căci nici o istorie nu poate fi socotită proastă atîta vreme cît e adevărată.

Iar dacă i se poate imputa ceva acesteia în privința adevărului ei, buba n-are cum avea altă pricină decît faptul că i-a fost autorul arab, căci este în firea celor din stirpea asta să spună minciuni; cu toate că, fiindu-ne ei vrăjmași pînă într-atîta, se poate chiar presupune mai curînd că va fi trecut sub tăcere autorul ei unele isprăvi decît că a adăugat de la dînsul. Fiindcă mie asta îmi apare limpede, de vreme ce, atunci cînd ar putea și ar trebui să-și dea frîu liber condeiului și să-l laude pe cavalerul acesta atît de viteaz, parcă într-adins trece sub tăcere laudele: lucru cusut cu ață albă și de fel bine gîndit, fiind de datoria și în sarcina cronicarilor exactitatea, adevărul și lipsa de patimă, așa încît nici interesul și nici teama, nici dragostea și nici ura să nu-i îndemne a părăsi drumul adevărului, a cărui mamă este istoria, rivala vremii, raclă a tuturor faptelor mari, mărturie a trecutului, pildă și îndemn al prezentului, lecție a viitorului. În această istorie știu că cititorul va putea găsi tot ce ar dori să afle în cea mai plăcută dintre istorii. Și de-o fi să-i lipsească și cite ceva din ceea ce e mai de soi, îmi dau cu socoteala că trebuie să fie din vina cîinelui aceuia de autor al ei ¹ mai curînd decît din vina subiectului povestit. În sfîrșit, ce să mai lungim vorba, a doua parte, așa cum o arată tălmăcirea, începea după cum urmează:

Cu săbiile lor tăioase ridicate în văzduh, cei doi viteji și mînioși vrăjmași păreau nici mai mult, nici mai puțin decît că amenințau cerurile, pămîntul și hăurile iadului, atît de hotărîți arătau și așa de mîndri se țineau. Iar cel dintîi care se ușură dînd lovitura fu arțăgosul de vizcain, și izbitura veni cu atîta strășnicie și furie, încît, dacă spada n-ar fi rătăcit drumul, n-ar mai fi fost nevoie de alta ca să pună capăt tuturor aventurilor cavalerului nostru, precum și făloșeniei lui; dar steaua lui cea bună, care voia să-l păstreze pentru isprăvi și

¹ Creștinii îi numeau pe mahomedani *perros* (cîini), sau *galgos* (ogari), în special cînd era vorba de maurii din Spania, foarte zgîrciți și slabi de nemîncare.

mai însemnate, răsuci spada în mîna vrăjmaşului său în așa chip, încît, deşi acesta îl nimeri în umărul stîng, nu-i făcu alt rău decît să-i zboare cît colo armura dintr-o parte a corpului, uşurîndu-l în drumul ei şi de o parte din coif, dimpreună cu o jumătate de ureche, şi toate acestea căzură la pămînt cu zgomot înfricoşător, lăsîndu-l ca vai de el.

Doamne-Dumnezeule, cine-ar putea povesti acum așa cum se cuvine cită minie zvicni în inima acestui fiu al Manchei cînd se văzu procopsit în așa chip! Ce mai vorbă multă, se ridică din nou în scări şi, strîngînd şi mai virtos cu amîndouă mîinile spada, o repezi asupra vizcainului, nimerindu-l din plin în pernă şi-n țeastă, încît, ca şi cum nici n-ar fi avut el scut atît de straşnic, îl buşi sîngele pe nas, pe gură şi pe urechi, de parcă i s-ar fi prăvălit în cap un munte, şi începu a da semne că are să se rostogolească de pe catîr, de unde nu încape îndoială c-ar fi căzut de nu i s-ar fi agăţat de gît; cu toate astea, picioarele tot îi scăpară din scări, şi nici braţele nu-l mai ţinură mult, în vreme ce catîrul, înspăimîntat de izbitură, o rupse de fugă pe cîmpuri, şi din două-trei salturi dădu cu stăpînu-său de pămînt. Don Quijote stătea şi se uita liniştit, şi cum îl văzu prăvălindu-se, sări de pe cal, se apropie sprinten de el şi, virîndu-i ascuţişul săbiei sub nas, îi spuse să se dea bătut, că de nu, îi taie capul. Vizcainul era prea năucit ca să poată cricni vreo vorbă de răspuns, şi nu i-ar fi mers bine, după cît era de orbit don Quijote, dacă doamnele din caretă, care priviseră pînă atunci cu inima strînsă toată lupta, n-ar fi venit de-a fuga la el, să-l roage cît puteau mai frumos să binevoiască a le face hatîrul de a le lăsa scutierul cu viaţă. La care don Quijote răspunse, foarte de sus şi plin de însemnătatea clipei:

— Desigur, preafrumoase domniţe, sînt foarte fericit să fac ceea ce-mi cereţi; dar numai cu o condiţie, şi anume, ca acest cavaler să-mi făgăduiască a merge în satul Toboso şi a se înfăţişa din parte-mi dinaintea fără de perechii domniţe Dulcinea, ca să facă dintr-însul ce i-o plăcea ei mai bine.

Înfricoşate şi nemîngîiate, doamnele, fără să mai ceară lămuriri asupra condiţiei puse de don Quijote şi fără să mai

întrebe cine era Dulcinea asta, făgăduiră că scutierul lor va îndeplini tot ce-i poruncea el.

— Așadar, mă încred în cuvîntul dat și nu-i voi mai face nici un rău, cu toate că tare-ar fi meritat-o, răspunse don Quijote.

Capitolul X

Despre duhlia convorbire a lui don Quijote cu Sancho Panza, scutierul său

În vremea asta se sculase de pe jos și Sancho Panza, destul de blagoslovit de slugile călugărilor, și urmărise cu luare-aminte lupta stăpînului său, don Quijote, rugîndu-se lui Dumnezeu în adîncul inimii sale să se înduplece a-i da izbîndă, ca să dobîndească prin ea vreo insulă în care să-l facă guvernator, așa cum îi făgăduise. Văzînd deci că se isprăvisc cu duelul și că stăpînul său se pregătea să încalece pe Rocinante, se apropie să-i țină scara șei, și, pînă a nu apuca don Quijote să se aburce în șa, se aruncă în genunchi dinainte-i, îi luă mîna, i-o sărută și-i zise:

— Înduplecă-te, stăpîne don Quijote al meu, și binevoiește a-mi da cîrmuirea insulei cîștigate în lupta aceasta dreaptă, căci oricît de mare ar fi ea, mă simt în stare s-o diriguiesc cu tot atîta pricepere și la fel de bine ca orice alt guvernator de insule din lumea asta.

La acestea, don Quijote răspunse:

— Află, frate Sancho, că aventura asta și cele deopotrivă cu ea nu sînt aventuri care să-ți dea insule, ci sînt încăierări de răscruce de drumuri, din care n-ai alt cîștig decît că te poți alege cu capul spart sau cu o ureche mai puțin; ai răbdare, c-o să avem noi parte de aventuri cîte vrei, din care nu numai guvernator t-ei putea face, ci mult mai mult încă!

Sancho îi mulțumi de mii de ori și, mai sărutîndu-i o dată mîna și marginea platoșei, îl ajută să se urce pe Rocinante, iar el se urcă pe măgar și începu a tropăi pe urma stăpînului

său, care, fără să-și mai ia rămas bun de la doamnele din caleașcă ori să le mai spună vreo vorbă, intră la pas întins într-o pădure din apropiere. Sancho îl urma cu măgăreața lui la trap, dar Rocinante mîncea drumul, nu alta, încît, văzîndu-se rămas de căruță, n-avu încotro și trebui să strige după stăpînu-său, ca să-l aștepte. Așa făcu don Quijote și smunci dîrlogii lui Rocinante, dînd răgaz să-l ajungă din urmă prăpăditul lui de scutier, care, de îndată ce-l ajunse, prinse a zice:

— Pare-mi-se, stăpîne, c-ar fi mai cu cap să mergem să ne adăpostim în vreo biserică ¹, fiindcă după halul în care l-am lăsat pe ăl de-l duelași, n-ar fi de mirare să ajungă treaba la urechile « Sfintei Hermandad » și să ne găbjească; și, să mă ia dracu dacă, de-o fi să fie așa, pînă să ieșim de la bașcă, n-or scoate și untul din noi!

— Fugi de-acolo! zise don Quijote. Unde-ai mai văzut sau unde-ai citit tu vreodată despre vreun cavaler rătăcitor care să fi fost tîrit în fața judecății, oricîte vîrsări de sînge ar fi făcut?

— Vîrzări de sînge n-am mîncat în viața mea, răspunse Sancho, iar pentru alții n-am făcut, niciodată, nici măcar chișcă de sînge ²; dar eu știu una și bună, că « Sfînta Hermandad » are ea ce are cu ăi de se duelează pe cîmpuri, și nu vreau să am nici în clin nici în mînece cu ea.

— Nu-ți face griji, prietene, spuse don Quijote, că, dac-o fi nevoie, te scot eu și din robia babilonică, nu numai din ghearele « Sfintei Hermandad ». Spune-mi mai bine, pe cîntea ta, mai văzut-ai cavaler atît de viteaz ca mine pe tot rotogolul pămîntului? Mai citit-ai în istorii de altul care să aibă, ori să fi avut, mai multă iscusință la atac, mai multă înverșunare

¹ Să uzeze, adică, de dreptul de azil oferit de lege infractorilor urmăriți de justiție. Catedralele, în special, erau azil de hoți și de femei desfrîmate.

² « Vîrzări de sînge »... Sancho folosește cuvîntul vechi, pe atunci, *omecillo* (inimicîție), înlocuind prin el neologismul *homicidio* (omucidere), pe care nu-l cunoaște. Am tradus așa ca să păstrăm jocul de cuvinte, deși în original « pizma », « dușmănia », semnificate prin « *omecillo* », sînt mai aproape de « crimă » decît o plăcintă cu varză (vîrzare), fie ea și cu sînge de porc.

în urmărirea vrăjmaşului, mai multă îndemînare în a-l răni, mai multă agerime în a-l descumpăni?

— Să nu mint, răspunse Sancho, drept e că eu n-am citit în viaţa mea nici o istorie, căci nu ştiu nici să scriu, nici să citesc, dar m-aş prinde, pe orice, că stăpîn mai îndrăzneţ decît luminăţia-ta n-am slujit de cînd mama m-a făcut, şi dea Domnul să nu ispăşeşti îndrăznelile astea acolo unde ziceam adineauri! Numai că te-aş ruga, luminăţia-ta, să te îngrijeşti, că-ţi curge sînge mult din ureche, şi uite, am luat cu mine scamă şi un pic de alifie albă în desagi.

— Aş fi scutit de toate acestea, răspunse don Quijote, dacă n-aş fi uitat să-mi prepar un şip cu balsamul lui Fierabras¹, că numai o picătură, şi-ţi ajunge ca să cruţi şi timp, şi doftorii.

— Ce şip e acela şi ce fel de balsam? întrebă Sancho.

— E un balsam, răspunse don Quijote, a cărui reţetă am învăţat-o pe de rost, şi dac-o ştii, n-are de ce să-ţi mai fie frică de moarte, şi nici gînd să mai mori de vreo rană; aşa că, îndată ce-l voi fierbe şi ţi-l voi da, n-ai să mai ai altceva de făcut decît să iei seama, şi cînd ai vedea că m-au spintecat în două în vreo bătălie, aşa cum se întîmplă adesea, să ridici binişor jumătatea trupului ce va fi căzut la pămînt şi, cu multă dibăcie, pînă să nu apuce sîngele a se închea, s-o lipeşti de cealaltă jumătate ce-ar rămîne în şa, fiind doar cu luare-aminte să le chiteşti cum se cuvine, cît într-o parte, şi în cealaltă; apoi pe dată să-mi dai să beau o duşcă din balsamul de care vorbesc, şi-ai să-l vezi făcîndu-mă pe loc să-mi revin în fire şi începînd să domnesc, mai sănătos şi mai rumen decît un măr domnesc².

¹ Povestea balsamului lui Fierabras apare în *Historia caballeresca de Carlo-magno*, publicată în spanioleşte de Nicolás de Piamonte, unde Fierabras îi spune rănitului Oliveiros să se oblojească cu balsamul pe care-l va afla în balercile legate de şaua calului său, balsam cu care a fost îmbălsămat trupul lui Hristos pogorit de pe cruce şi pe care l-a cucerit el, Fierabras, la Ierusalim; bîndu-l, Oliveiros se însănătoşeşte pe loc.

² « ... más sano que una manzana » (« mai sănătos decît un măr »); aliterare voită, care n-a putut fi tradusă decît ca mai sus, prin echivocul dintre verbul « domnesc » şi adjectivul « domnesc ».

— Dacă-i așa, zise Panza, mă lipsesc de-acî înainte de cîrmuirea insulei făgăduite, și nu cer altceva, drept plată pentru toate cu cîte te-am slujit credincios, decît să-mi dai lumină-ția-ta rețeta licorii ăsteia minunate, căci socot că în orice parte a pămîntului o uncie din ea prețuiește mai bine de doi reali, și mie nici nu-mi trebuie mai mult ca să-mi duc cu cinste și fără trudă zilele; doar atîta mi-e, c-o fi costînd sarea cu marea pregătitul ei.

— Cu mai puțin de trei reali poți fierbe trei ocale, răspunse don Quijote.

— Păcatele mele! îi întoarse Sancho vorba. Păi, atunci, ce-astepti luminăția-ta? Fierbe-o și învață-mă și pe mine.

— Răbdare, prietene, îi răspunse don Quijote, că am de gînd să te învăț taine și mai mari, și să-ți fac și mai multe hatîruri; dar pînă una-alta să ne îngrijim de ureche, că mă doare mai mult decît mi-aș putea dori.

Scoase Sancho din desagă scama și alifia, dar don Quijote, care de-abia atunci își văzu coiful bucățelit, numai cit nu-și pierdu mințile și, ducînd o mîna la mînerul spadei și ridicînd ochii la cer rosti:

— Fac jurămînt celui ce-a zămislit văzutele toate și nevăzutele și celor patru sînte Evanghelii, acolo unde-or fi stînd ele scrise de la un cap la altul ¹, să duc aceeași viață pe care a dus-o marele marchiz de Mantua cînd s-a jurat să răzbune moartea nepotului său Baldovinos, cu alte cuvinte, nici pîine pe față de masă să mănînc ², nici cu soția mea să mă desfăt, și nici altele să săvîrșesc, pe care, cu toate că nu mi le aduc acum aminte, le țin drept rostite în clipa de față, și toate astea pînă în clipa în care mă voi putea răzbuna pe deplin pe cel care mi-a adus asemenea ocară.

¹ Cine jura pe Evanghelii punea mîna pe cartea socotită sacră și pronunța cuvintele cerute, dar cînd nu avea scripturile la dispoziție, le rostea doar numele, adăugînd fraza: « Acolo unde-s ele scrise mai pe larg » (« *donde más largamente están escritos* »).

² A nu mîncea pîine pe față de masă era un obicei al celor ce voiau să arate că sînt în doliu. Apare în scrieri la diverse epoci și mai ales în baladele populare.

Auzind acestea, Sancho vorbi așa :

— Ia seama, luminăția-ta, stăpîne don Quijote, că dacă acel cavaler o fi făcut cum i-ai poruncit măria-ta, și s-o fi dus să se înfățișeze dinaintea stăpînei mele Dulcinea din Toboso, și-a făcut datoria așa cum se cuvine și nu merită altă pedeapsă dacă nu săvîrșește vreo nouă nelegiuire.

— Bine-ai grăit, și ai pus degetul pe rană, răspunse don Quijote, așa că-mi iau înapoi vorba în ceea ce privește dorința de-a mă răzbuna din nou, dar fac iarăși jurămint și-l întăresc o dată mai mult, cu hotărîrea de a-mi duce viața cum am spus, pînă în ziua în care voi putea lua cu de-a sila alt coif la fel, și tot atît de bun ca și acesta, de la vreun cavaler. Și să nu-ți treacă prin gînd, Sancho, că spun asta de florile mărului, fiindcă eu am pe cine imita în privința asta, căci întocmai așa s-a întîmplat, fără să schimb o iotă, cu coiful lui Mambrino, care l-a costat așa de scump pe Sacripante.¹

— Mai dă-le dracului de jurăminte, luminăția-ta, că nu-s prielnice nici sănătății și te mai și smintesc la minte ! Spune-mi mai bine ce ne facem dacă se întîmplă să treacă zile în șir și nu dăm de nici un om care să poarte coif ? Ai de gînd să-țiții vorba, la oricîte neajunsuri și strîmtorări te-ar sili, ca, de pildă : să dormi îmbrăcat, să nu mîi seara în casă de om, și o mie de alte canoane cîte cuprindea jurămintul smintitului aceluia de bătrîn, marchizul de Mantua, pe care luminăția-ta are poftă să-l îndeplinească acuma ? Mai bine stai și te uită cu ochii bine deschiși, că nu pe toate drumurile umblă cavaleri implătoșați, ci cărauși și catîrgii, care nu numai că nu poartă coif, dar nici de nume nu i-au auzit de cînd trăiesc.

— Aici te înșeli, reluă don Quijote, căci nu vor trece două ceasuri pînă vom vedea, pe la răscrucile astea, mai mulți oameni înarmați decît au năvălit asupra cetății Albraca² atunci cînd a fost cucerită frumoasa Angelica.

¹ În Cîntul al XVIII-lea din *Orlando furioso*, Ariosto povestește episodul cu coiful lui Mambrino, dar nu e vorba de Sacripante, ci de Dardinel de Almonte. Cervantes se înșală încă o dată, sau poate îl face anume pe don Quijote să pară a avea memoria imprecisă.

² Albraca era un castel fortificat pe vîrf de stîncă, menționat în *Orlando innamorato* al lui Boiardo, fort asupra căruia au năvălit mai bine de două

— Păi halal, așa să fie, zise Sancho, și placă-i Domnului să ne meargă toate din plin, și să ne vedem odată ajunși la vremea cînd ne-o fi dat să dobîndim insula aceea, care mă costă scump de pe acum, că pe urmă pot să și mor.

— Ți-am mai spus, Sancho, să nu-ți faci nici o grijă, că, de-or lipsi insulele, n-avem decît să luăm fie regatul Danemarcei, fie împărăția Sobradisei¹, care ți-ar veni ca un inel pe deget, ba încă și mai bine, căci de vreme ce-s pe uscat te-ar bucura și mai mult decît un ostrov. Dar să lăsăm asta pentru cînd i-o veni vremea, și uită-te mai bine dacă ai în desagă ceva de îmbucat, acolo, ca să pornim apoi pe dată în căutarea vreunui castel unde să mînem noaptea asta și să fierbem balsamul de care ți-am spus, căci zău că mă doare strașnic urechea!

— Am o ceapă și-o pișcătură de brînză, și mai am două-trei coji de pîine, zise Sancho, dar asta nu-i mîncare de obrazul unui cavaler atît de viteaz ca luminăția-ta.

— Tare nepriceput mai ești, răspunse don Quijote. Află, Sancho, că e o mîndrie a cavalerilor rătăcitori să nu pună nimic în gură cîte-o lună, iar cînd e vorba de mîncat, să se îndestuleze din puțînul ce le pică mai la îndemină. Toate astea ar fi lucruri neîndoielnice pentru tine dac-ai fi citit atîtea istorii cîte am citit eu; căci, oricît de multe mi-au căzut în mină, n-am găsit în nici una povestindu-se că au obiceiul cavalerii rătăcitori să mănînce, altfel decît din întîmplare, ori pe la niscai ospețe strălucite, date în cinstea lor, pe cînd restul zilelor se hrănesc cu te-miri-ce. Și, cu toate că autorii lasă să se înțeleagă că n-aveau cum trăi fără să mănînce și fără să-și facă toate celelalte nevoi firești, pentru că, la urma urmei, erau oameni ca și noi, trebuie să pricepem de bună seamă că, petrecîndu-și viața tot prin codri și pe coclauri, fără bucătar, hrana lor de toate zilele era merindea țărănească, tocmai aceea pe care mi-o oferi

milioane de soldați, ocupînd un spațiu de patru leghe, cînd au trebuit s-o răpească de acolo pe frumoasa Angelica.

¹ Regatul, existent, al Danemarcei, ca și cel, fictiv, al Sobradisei, sînt indicații geografice luate din *Amadis de Gaula*, unde apar de mai multe ori.

tu acum; așa că, Sancho prietene, nu te necăji pentru ceea ce mie-mi face plăcere, și nici nu căuta să zidești tu lumea din nou, ori să scoți cavaleria rătăcitoare din făgașele ei firești.

— Să mă ierte luminăția-ta, zise Sancho, dar de vreme ce eu nu știu nici să citesc, nici să scriu, așa cum ți-am mai spus o dată, habar n-am de rinduiala îndeletnicirii cavale-rești, și nici n-am dat în doaga asta; dar de aici înainte am să-mi burdușesc desagii cu tot soiul de gorgoaze și poame uscate, pentru luminăția-ta, care ești cavaler; iar pentru mine, care nu-s, am să le umplu cu de-alde altele, zburătoare fripte și mîncăruri care pot să-ți pună mai bine burta la cale.

— Nu spun nici eu, Sancho, răspunse don Quijote, că-i neapărată nevoie ca un cavaler rătăcitor să nu mănînce altceva decît uscături de astea, cum le zici; eu susțin doar că hrana cea mai obișnuită a cavalerilor rătăcitori erau asemenea fructe, și niscai ierburi pe care le culegeau de pe cîmp, cunoscute doar lor și mie.

— Mare virtute, răspunse Sancho, e să te pricepi la ierburi, că, după cîte îmi dau eu cu gîndul, într-o bună zi n-om avea încotro și ne-om folosi și noi de cunoștințele astea.

Și, scoțînd el în vremea aceea tot ce spusese că luase cu sine, mîncară amîndoi în pace și bună învoire. Numai că, dornici să găsească mai repede loc de mas pe noapte, nu prelungiră prea mult cina aceea rece și sărăcăcioasă; încălecară și se grăbiră să ajungă la vreun sat pînă a nu se înnopta; dar n-avură multă vreme parte de soare, și lîngă colibele unor păstori de capre, le apuse, o dată cu el, și nădejdea de-a ajunge unde doreau, așa că se hotărîră să înnopteze pe loc. Și, pe cît de necăjit fu Sancho că nu putu-seră ajunge la casă de om, pe atît fu de mulțumit stăpînul său să doarmă sub cerul liber, căci credea că, de fiecare dată cînd i se întîmpla una ca asta, mai înscria pe numele lui încă un act pozitiv ¹, care să-i ușureze examenele tagmei cavale-rești.

¹ În text, « *acte posesive* » (greșit transcris); acte pozitive erau socotite faptele ce calificau virtutea, noblețea sau puritatea singelui unei familii ori unei persoane în fața legilor vremii.

*Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu niște
păstori de capre*

Păstorii de capre îi primiră cu dragă inimă, și Sancho, după ce-și rostui cît putu mai bine măgarul și pe Rocinante, se lăsa îmbiat de mirosul pe care-l răspîndeau niște cioz-vîrte de ied ce clocoteau pe foc într-un ceaun. Și cu toate c-ar fi dorit să încerce chiar în clipa aceea dacă nu cumva erau tocmai bune de trecut din ceaun în burtă, mai amîna puțin, căci păstorii de capre veniră să le ia de pe foc și, întinzînd pe jos niște piei de oaie, se grăbiră să pună într-o clipită masa lor țărănească, poftind la ea și pe cei doi să îmbuce din ce-aveau și arătîndu-se foarte bucuroși de oaspeți. Roată, pe piei de oaie, se așezară șase din ei, căci atîția erau la stîină, după ce mai întii îl rugaseră pe don Quijote, cu politețea lor cam din topor, să se așeze pe-o troacă întoarsă cu fundu-n sus și adusă acolo anume pentru dînsul. Don Quijote luă loc, iar Sancho rămase în picioare, ca să-i toarne de băut într-o cupă ce era făcută dintr-un corn de vită. Văzîndu-l stăpînul său că stătea în picioare, îi zise:

— Ca să vezi și tu, Sancho, cît bine cuprinde în sine rîndu-iala cavalerilor rătăcitori și în ce măsură cei care-și fac ucenicia în noviciatele tagmei acesteia ajung întotdeauna a fi onorați și respectați de toată lumea, vreau să te așezi aici lîngă mine, în tovărășia acestor oameni cumsecade, și să fii una cu mine, care sînt domnul și stăpînul tău firesc, să mîncăm pîine și sare de pe același taler și să bei din ce-oi bea și eu, căci despre cavaleria rătăcitoare se poate spune ceea ce se spune despre dragoste: că pe toate le face să fie deopotrivă.

— Îți foarte mulțumesc, răspunse Sancho, dar ți-aș răspunde, înălțîndea-ta, că mi-e destul să am demîncare din belșug, fiindcă mîncînc la fel de bine stînd de unul singur în picioare, ca și așezat la o masă cu împăratul. Și, dacă-i vorba să spun lucrurilor pe nume, cu mult mai bine îmi priește tot ce mîncînc pitit în ungherul meu, fără mofturi și onoruri,

măcar de-ar fi să am doar pîine goală cu ceapă, decît curcanii de pe la mesele mari, unde să fiu silit să nu dau din fălci după pofta inimii, să beau cu țîrița, să mă tot șterg la gură, să nu strănut și să nu tușesc cînd îmi vine, și nici să fac alte lucruri pe care singurătatea și libertatea mi le îngăduie. Așa că, stăpîne, onorurile pe care înălțimea-ta vrei să mi le faci, ca unui ucenic și învățcel al cavaleriei rătăcitoare, așa cum sînt, de vreme ce-s scutierul luminăției-tale, fiu bun și preschimbă-le în altceva, care să-mi cadă mai bine și să-mi fie mai cu folos, fiindcă de astea, cu toate că socot a le fi și primit, mă lipsesc de-aci înainte pînă la sfîrșitul lumii.

— Cu toate astea, trebuie să te așezi, căci pe cel care se umilește Dumnezeu îl înalță, zise don Quijote și, apucîndu-l de braț, îl sili să se așeze alături de el.

Păstorii de capre nu pricepeau o boabă din tot jargonul acesta de scutieri și cavaleri rătăcitori, așa că nu le rămînea altceva decît să mănînce pe tăcute și să se uite la oaspeți, care înfulecau cu mare poftă, simțindu-se foarte la largul lor, bucăți de pastramă mari cît pumnul. După ce se ghiftuiră toți ca la lăsata secului de carne, puseră deasupra pieilor de oaie un morman de ghindă dulce, alături de care trîntiră o jumătate roată de caș sărat, mai tare decît dac-ar fi fost de tencuială. Nu trîndăvea în vremea asta nici cornul de vită, căci făcea ocolul mesei cît ai clipi din ochi, cînd plin, cînd gol, ca ciutura morii¹, așa că lesne se goli un burduf de vin, din două cîte erau la vedere. După ce don Quijote își simți burta pusă la cale, luă un pumn de ghindă și, uitîndu-se la una din ele cu multă luare-aminte, dete glas și vorbi precum urmează:

— Fericită vîrstă și fericite veacuri cele pe care cei vechi le-au numit « de aur »², și nu pentru că în veacurile acelea

¹ « ...ciutura morii » traduce aici, printr-un aproximativ echivalent local, pe « *arcaduz de noria* », vasul fîntinii cu roată denumită *noria*, tip arab de instalație pentru irigație, pusă în mișcare de un măgăruș ori de un catîr înhămat la o prăjină orizontală cu ax vertical, pe care o învîrtea, mergînd în cerc, ore în șir.

² *Edad de oro, edad dorada* (vîrsta de aur), cîntată de poezii vremii, după modelul lui Vergiliu (*Georgicele*, Cartea I), sau al lui Ovidiu (*Metamorfozele*,

norocite aurul, care în era noastră de fier e la atîta preț, s-ar fi putut culege de pe jos fără de nici o trudă, cît pentru că cei ce viețuiau pe atunci nu cunoșteau cuvintele *al tău* și *al meu*. Erau obștești, în epoca aceea sfîntă, toate lucrurile. Nimeni n-avea nevoie să-și dea osteneală mai mult decît să ridice mîna ca să-și culeagă hrana cea de toate zilele de pe țeangile stejarilor puternici, care-i îmbiau să guste în voie din dulcele și pîrguitul lor fruct. Izvoare limpezi și riuri, curgînd cu mare belșug de apă, le-o dăruiau, cristalină și bună de băut. În crăpăturile stîncilor și-n scorburile copacilor, albinele harnice și înțelepte își întemeiau republicile, oferind oricui voia, fără să ceară nimic în schimb, îmbelșugata recoltă a preadulcii lor trude. Arbori viguroși de plută se despuiau de bunăvoie, fără alt artificiu decît cel al îndatoritoarei lor curtenii, lepădîndu-și scoarța bogată și ușoară, cu care începură a se face acoperișuri de colibe, puse pe stîlpi ciopliți din topor, bune să slujească doar de adăpost față de vitregia cerurilor. Toate erau atunci numai împăcare, numai prietenie, numai bună învoire! Nu cutezase încă tăișul greu al plugului cîrnit să spintece și să dea raita prin măruntaiele milostive ale țărînei, maica noastră dintru-ntîi, căci ea, fără silnicie din partea nimănui, îmbia pe toată lumea la sînu-i îmbelșugat și încăpător, oferind tot ce putea hrăni, îndestula și desfăta pe toți fiii săi, ce se bucurau atunci de dînsa. Pe-atuncea, da, pe-atuncea umblau frumoasele păstorițe cu atîta simplitate din vale-n vale și din colină-n colină, cu capul gol și cu cosițele în vînt¹, fără alte veșminte decît cele trebuincioase pentru a acoperi cu sîială ceea ce sîiala cere și-a cerut întotdeauna să rămînă acoperit; iar podoabele lor nu erau dintre cele ce sînt astăzi la preț, încărcate de purpură de Tyr și de mătase, mucenicită în fel și chip, ci erau frunze de brusture și iederi verzi întreșesute, cu care umblau poate tot atît

Cartea I), este vîrsta legendară a copilăriei omenirii; de fapt, după cum reiese din text, comuna primitivă.

¹ «...en trenza y en cabello»: fără năframă, nici pălărie, lucru admis numai pentru fete, nu și pentru femei.

de făloase și de dichisite cum se poartă astăzi curtencele noastre, cu ciudatele și veneticele lor scorneli în ceea ce privește îmbrăcămintea, desprinse doar din huzurul lor trîndav și lăcomia de noutăți. Pe atunci versurile de dragoste ieșeau din suflet simple, împodobite numai cu sinceritate, întocmai după cum le zămislea sufletul, fără să caute ocolișuri de cuvinte meșteșugite, spre a se face mai de preț. Pe atunci nu se pomeneau furțișaguri, nici înșelăciuni, nici minciună care să se amestece cu adevărul și buna-credință. Justiția își merita pe atunci numele, și nu îndrăzneau s-o tulbure ori s-o înjosească hatirurile și plocoanele, care o scad, o mînjesc și o persecută. Samavolnicia nu se întronase încă în cugetul judecătorului¹, fiindcă pe atunci nu era nimic de judecat și nimeni împlicinat. Fecioarele și cinstea mergeau mîna-n mîna, cum am mai spus, oriunde le plăcea, singure și în văzul lumii, fără să se teamă că desfrînarea și poftele murdare ale cuiva le-ar putea mînji, iar cînd cădeau, o făceau pentru că așa voiau ele. Pe cînd acum, în veacul nostru vrednic de dispreț, nici una nu e în siguranță, chiar de-ar ascunde-o și zăvorî-o alt nou labirint², asemeni celui străvechi din Creta. Căci și acolo, prin crăpăturile zidurilor sau prin văzduh, zelul unei blestemate curtenii face să pătrundă pînă la ele ciuma dragostelilor, care le împinge să-și dea poalele peste cap. Pentru siguranța lor, pe măsură ce se petrec vremurile și sporește stricăciunea, a fost întemeiat ordinul cavalerilor rătăcitori, întru apărarea fecioarelor, oblăduirea văduvelor, ajutorarea orfanilor și a celor nevoiași. Din ordinul acesta sînt și eu, frați păstori, cărora vă mulțumesc de găzduire și de buna primire ce-mi faceți, mie și scutierului meu; căci, cu toate

¹ « Samavolnicia » traduce aici « la ley del encaje », adică arbitrarul hotărîrilor judecătorești, luate fără respectul nici unei legi scrise. Uneori, « la ley del encaje » mai desemnează și legea de castă, nedreptățile comise de tribunale spre a părtini pe nobili.

² Palat cu neputință de abordat, alcătuit din numeroase încăperi și coridoare, construit, potrivit legendei, de către arhitectul Dedal, pentru ca regele Minos să poată închide acolo minotaurul, un monstru uman, cu cap de taur.

că prin legea naturii toți cei ce viețuiesc au îndatorirea să vină în ajutorul cavalerilor rătăcitori, știind că voi, fără să aveți cunoștință de îndatoririle acestea, m-ați primit și m-ați omenit, se cuvine să vă mulțumesc cu toată bunăvoința de care sînt în stare pentru buna voastră voință.

Toată predica asta (de care ar fi putut foarte bine să-i cruțe) o rosti cavalerul nostru doar pentru că ghinda îi adusese aminte vîrsta de aur și-i venise chef să-și împărtășească gîndurile și păstorilor de capre, care, fără să-i răspundă o vorbă, stăteau și-l ascultau prostiți, cu gurile căscate. Sancho tăcea și el și ronțăia la ghindă, dînd fuga la răstimpuri dese să vadă ce mai face al doilea burduf, pe care, ca să se mai răcească vinul, îl atîrnaseră într-un stejar de plută. Mai mult ținu predica lui don Quijote decît toată cina, și cînd, în cele din urmă, luă sfîrșit, unul din păstori grăi:

— Ca să poți luminăția-ta spune mai pe drept cuvînt, seniore cavaler rătăcitor, că te găzduirăm ca niște oameni bucuroși de oaspeți și cu dragă inimă, vrem să-ți descrețim fruntea și să te desfătăm, punînd pe unul din tovarășii noștri, care trebuie să pice din clipă în clipă, să-ți cînte ceva. E un flăcău tare iscusit, și cum e îndrăgostit lulea, mai cu seamă că se pricepe bine și la scris și la citit, fiind și lăutar pe deasupra, mi-ți zice din alăută, că nu-ți mai trebuie altceva pe lume!

Nici nu sfîrșise bine păstorul de vorbit, că-i și ajunseră la ureche lui don Quijote sunetele alăutei, iar nu peste mult veni și cel care-i zicea din ea, un băietan ca la vreo 22 de ani, chipeș și binefăcut. După ce-l întrebă ortacii dacă cinase, și el răspunse că da, cel ce făgăduise că va pune să le cînte îi zise:

— Dacă-i așa, Antonio, fii bun și cîntă puțin, ca să vadă domnul, care ni-i oaspete, că și prin munți și codri sînt oameni pricepuți la muzică. I-am vorbit de iscusința ta, și am dori să i-o arăți și să nu ne dai de minciună. Așa că sezi și zi-ne cîntarea dragostei tale, aceea pe care a scornit-o

pentru tine moșu-tău, cel de la mitoc ¹, și care le-a plăcut așa de mult oamenilor din sat.

— Cu dragă inimă, răspunse băietanul.

Fără să se mai lase rugat, șezu pe un trunchi de stejar și, pișcînd coardele lăutei ², ca s-o acordeze, în puțină vreme începu să-i zică din rărunchi, cam așa cum urmează:

*« Tu mori, Olalla ³, după mine,
Cu toate că nu spui o vorbă;
Măcar să mi-o fi spus cu ochii,
Muțasca limbă a iubirii.*

*Cum știu că poți să mă-nțelegi,
Mă-ncredințez că ții la mine.
N-a fost nicicînd nefericită
Iubirea de-amîndoi știută.*

*E-adevărat că nu o dată
Mi-ai dat, Olalla, semne grele
Că inima ți-e bronz de rece,
Și pieptul alb îți e de piatră.*

*Dar cînd mă dai colò, în lături,
Și mă respingi, cum cere cîntea,
Eu văd nădejdea cum și-arată
Pulpana luminoasei haine.*

*La semnul ăsta mi s-avîntă
Încrederea, ce nici nu poate
Să scadă, că n-o chemi la tine,
Și nici, ales fiind, să crească.*

¹ Beneficiado — persoană care avea un alt soi de beneficiu ecleziastic decît prebenda, venit bisericesc comparabil cu cel al mitocurilor mănăstirești.

² Rabel — lăută, instrument popular cu 3 coarde și arcuș, semăna cu viola trubadurilor.

³ Olalla este forma populară a numelui, de origine greacă, Eulalia (« cea vorbită de bine »).

De-i drept că dragostea-i sfială,
Din cuviința ta pot crede
Că-n capătul nădejzii mele
Stă tot ce mi-am închipuit.

Și dacă inimi poți să-ndupleci
Slujindu-le cum te-am slujit,
Din cîte fac eu pentru tine,
Pricep că pot nădăjdui.

Căci, dac-ai luat cumva aminte,
De-atîtea ori vedeai la mine
Că mă-mbrăcam și luni cu haina
Care duminica-ți plăcuse.

Podoaba scumpă și iubirea
Merg mîndă-n mîndă de cînd lumea.
De-aceea vream s-arăt tot fercheș
Și să-ți iau ochii cu găteala.

De dorul tău, uitat-am dansul.
Și nu-ți mai amintesc cîntarea
Ce-ți fac în fiecare seară,
Și-n zori, cînd se trezesc cocoșii.

Ce să-ți mai spun că-ți urc în slavă
Față de-oricine frumusețea —
Deși pe drept îi cînt osăna —
M-au luat în ris mai multe fete.

Așa, Teresa lui Berrócal
Mi-a spus, văzînd că te tot laud:
« Se-nchină unii la maimuțe,
Crezînd c-ar adora vreun inger,

Căci multele găтели iau ochii,
Ca și roșeața din cutie,

Și plêterile-adăugate ¹
Ce-ar înșela pe Amor însuși ! »

S-a miniat c-am spus că minte,
Și vărul ei, sărind de partea-i,
M-a provocat, și știi prea bine
Ce i-am făcut și ce-mi făcu.

Nu te iubesc ca un bezmetic,
Și nici nu umblu să te-ncînt
Cu perfidii de muieratic,
Căci gîndurile mi-s cinstite.

Biserica,-n sfințite noduri,
Cu laț de borangic te leagă,
Sub pirostriei de-ți vîri tu capul,
Să-l vezi pe-al meu cum se supune.

De nu, mă jur acum, aicea,
Pe hramul sfîntului ce țin,
Să nu mai ies din acești munți
Decît ca să mă fac călugăr. »

Cu asta, păstorul de capre își încheie cîntecul, și cu toate că don Quijote îl rugă să-i mai cînte ceva, Sancho Panza nu-i ținu hangul, căci avea mai mult chef de dormit decît de ascultat cîntări. Așa că-i zise stăpînului său :

— Luminăția-ta te-ai cam putea întinde de pe-acuma pe locul unde-ai să dormi în noaptea asta, căci oamenii ăștia de omenie or fi ostenit muncind cîtu-i ziulica, și nu-i drept să-și piardă nopțile lălăind.

— Pricep eu prea bine ce spui, Sanchó, îi răspunse don Quijote, și mi se pare străveziu lucru că tîrcoalele pe care le-ai tot dat burdufului de vin cer mai curînd răsplata somnului decît pe-a muzicii.

¹ Cabellos postizos — cozi false, prinse în părul femeilor.

— La toți ne-a mers la inimă vinul, slavă Domnului! spuse Sancho.

— Nu tăgăduiesc, îi întoarse don Quijote vorba, numai că n-ai decît să te întinzi tu unde ți-e pofta, fiindcă celor din tagma mea le șade mai bine veghind decît dormind; cu toate că n-ar fi rău, Sancho, să mă oblojești puținel la urechea asta, fiindcă m-a răzbit o durere mai avană decît e nevoie.

Sancho făcu ceea ce-i cerea, și văzînd unul dintre păstorii de capre rana, îi spuse cavalerului să n-aibă nici o grijă, că are să-i pună el o doftorie cu care lesne o să se tămăduiască. Și luînd niște foi de rozmarin, care creștea pe acolo din belșug, le mestecă în gură și le sără cu un praf de sare, după care, oblojindu-i urechea cu ele, i-o legă cît putu mai strîns, încredințîndu-l că de alt leac nu mai avea nevoie cîtu-i lumea; și așa a și fost.

Capitolul XII

Despre ceea ce povesti un păstor de capre celor care erau cu don Quijote

Aici ajunseseră, cînd se apropie alt flăcău, dintre cei care le aduceau din sat hrana, și zise:

— Știți ce se petrece în sat, fraților?

— De unde să știm? răspunse unul dintre ei.

— Păi aflați, urmă flăcăul, că azi-dimineață a murit păstorul acela vestit, studentul care purta numele de Grisóstomo, și lumea șoptește că a murit din dragoste pentru fata aceea dată dracului, Marcela, fica lui Guillermo chia-burul, cea care umblă în straie de păstorită pe coclaurii ăștia.

— De Marcela vorbești? întrebă unul.

— De ea vorbesc, răspunse păstorul de capre. Și toată frumusețea este că mortul a lăsat cu limbă de moarte să-l

îngroape în cîmp, de parc-ar fi harap, și să-i sape, anume, mormînt la piciorul stîncii unde se află Izvorul Stejarului-de-Plută, fiindcă, după cît umblă vorba (și cîcă spunea și el), acela e locul unde a văzut-o întîiași dată. A mai cerut el și altele, și de așa soi, că popii satului zic că nu se pot împlini și că nici n-ar fi bine să se împlinească, fiindcă prea aduc mult a treburi păgînești. La toate astea, Ambrosio acela, studentul — care era prieten la toartă cu el, încît pînă și straie de păstor și-a luat, ca să-i semene întru totul — răspunde că trebuie îndeplinit totul, fără să lipsească nici atîtica, așa cum a lăsat cu limbă dă moarte Grisóstomo. Și treaba asta a întors satul cu susul în jos. Dar după cîte auzii eu, pînă la urma urmei au să facă tot pe placul lui Ambrosio și a celorlalți păstori, prietenii lui, așa că mîine au să-l îngroape cu mare alai acolo unde am mai spus, și-mi dau cu socoteala că are să fie lucru vrednic de văzut; eu, cel puțin, fie ce-o fi, mă duc să văd, de-aș ști că nu mă mai întorc mîine viu de acolo.

— Avem să facem toți ca tine, răspunseră păstorii de capre, și vom trage la sorți cine să rămînă să vadă de caprele celorlalți.

— Că bine zici, Pedro, vorbi unul din ei, măcar că n-are să fie nevoie să ne batem capul cu asta, fiindcă-o să rămîn să le păzesc eu pe toate. Și nu vă gîndiți că rămîn din prea mare virtute sau din prea puțină dorință de-a vedea, ci din pricină că nu-mi dă pas să umblu țepușa care mi-a intrat ieri în talpa piciorului ăstuia.

— Chiar dacă-i așa, foarte-ți mulțămim, răspunse Pedro

Dar don Quijote îl rugă pe Pedro să-i spună ce mort era acela și de ce păstoriță era vorba. La care Pedro răspunse că tot ce știa era că mortul fusese un hidalgo bogat, dintr-un sat care se afla prin apropiere, în munții aceia, și că fusese student la Salamanca mulți ani, la capătul cărora se întorsese în satul lui cu faimă de om tare citit și înțelept cum nu se mai poate. Se spunea, mai ales, despre el că știa și seama stelelor și tot ce se petrece acolo în cer cu soarele și cu luna, fiindcă nu se întîmpla să dea greș ori de cîte ori

prevestea că în cutare zi e lipsă de soare ori că e lipsă de lună.

— *Eclipsă se cheamă, prietene, și nu lipsă*, zise don Quijote, ori de câte ori se întunecă aceste două luminarii mari.

Dar Pedro, fără să țină seama de asemenea fleacuri, îi dădu înainte cu povestirea lui, zicînd:

— La fel de bine ghicea cînd are să fie anul îmbelșugat și cînd *sterpil*.

— *Steril* vrei să zici, prietene, îl îndreptă don Quijote.

— *Steril* sau *sterpil*, răspunse Pedro, ce mi-e tnda, ce mi-e manda! Și cum povesteam, cu cîte le tot spunea, se îmbogățiră tătine-su și ortacii lui, care se uitau în gura băiatului, fiindcă făceau tot ce-i sfătuia el, de cîte ori le zicea: « Semănați anul ăsta ovăz, nu grîu; în ăstălalt puteți semăna bob, și nu ovăz; ăl de vine are să fie belșug de măslina; dar ălalalte trei veri, de după el, n-ai să culegi măcar una de leac ».

— Știința asta se cheamă astrologie, răspunse don Quijote.

-- Habar n-am cum i-o fi zicînd, îi întoarse Pedro vorba, dar știu că pe toate le știa, ba încă și mai multe. Ce mai vorbă lungă, n-au trecut nici cîteva luni de zile de cînd se întorsese de la Salamanca, cînd într-o bună dimineață ne pomenirăm cu el îmbrăcat ciobănește, cu cojoc și cu bită, că-și lepădase sutanele lungi în care umblase ca școlar, și o dată cu el se îmbracă, tot așa ca ciobanii, și un altul, bun prieten de-al lui, pe nume Ambrosio, care îi fusese tovarăș la învățătură. Uitam să vă spun că Grisóstomo, răposatul, era neîntrecut cînd era vorba să scoată din capul lui stihuri; pînă într-atîta, încît de el erau făcute toate colindele pentru noaptea nașterii Domnului nostru Isus Hristos și jocurile de Irozi pentru Anul nou¹, pe care le jucau băietanii din cătun, și ziceau toți că sînt pe cinste. Cînd cei din sat îi văzură dintr-o dată pe cei doi studenți îmbrăcați ca ciobanii, răma-

¹ *Autos para el día de Dios* erau scurte jocuri dramatice, ce se reprezentau de Crăciun, asemeni Irozilor noștri.

seră uluiți, și nu puteau ghici pricina care-i împinsese să facă un schimb atît de ciudat. În vremea asta se întîmplă să moară tatăl lui Grisóstomo al nostru, și el moșteni cîtamai averea, atît bunuri mișcătoare, cît și pămînturi, și nu puține turme, mai mari și mai mici, pe lîngă o hazna de bani, peste care tînărul rămase stăpîn *disolut* pe toate; dar ce-i drept e drept, merita cu vîrf și îndesat, că era tovarăș credincios, om milostiv și prieten al celor cu inimă bună, și doar cît te uitai la el, parcă ți se lumina sufletul. De-abia hăt, tîrziu, și-a dat lumea cu socoteala că, dacă își schimbase el portul, n-o făcuse pentru alta decît ca să poată bate în voie coclaurii ăștia, umblînd pe urmele păstorîței de care pomeni ciobanul nostru mai adineaurea, Marcela, că după ea i se aprinseseră călcîiele bietului răposat, lui Grisóstomo. Și aș vrea să vă spun acum, fiindcă nu-i rău să o știți și dumneavoastră, cine-i prădalnica asta; fiindcă poate că, ba chiar fără nici un poate, de bună seamă că nu veți mai fi auzit treabă ca asta de cînd mama v-a făcut, chiar de-ți fi trăit ani mai mulți decît mătușa Lene.

— Matusalem, vrei poate să zici, îi întoarse don Quijote vorba, căci nu putea răbda chipul în care stîlcea păstorul de capre cuvintele.

— Las', că și lenea trăiește destul¹, răspunse Pedro, iar dacă e vorba să-mi tot întoarceți cuvintele și pe-o parte și pe alta la fiecare pas, nu-i dăm de capăt poveștii, stăpîne, nici într-un an încheiat.

— Iartă-mă, prietene, îi zise don Quijote, că nu ți-am spus-o decît pentru că găseam prea mare distanța de la mătușa Lene la Matusalem; dar mi-ai răspuns cum nu se poate mai cu cap, fiindcă lenea trăiește mai mult chiar și decît Matusalem; așa că urmează-ți povestirea, fiindcă eu mă leg să nu-ți mai tai vorba niciodată.

— Și așa cum îți spuneam, stăpîne al meu drag, își urmă păstorul de capre vorba, era în satul nostru un plugar, încă

¹ În original, etimologie populară între sarna (ziie) și Sara, soția patriarhului biblic Abraham, care ar fi murit după mai multe veacuri de viață.

și mai bogat decât tatăl lui Grisóstomo, care se numea Guillermo, și-l dăruise Dumnezeu, peste multele și marile lui bogății, cu o fată, pe care, născînd-o, muri maică-sa, femeia cea mai vrednică de cinste din cîte se aflau pe meleagurile acestea că parcă și astăzi o văd aievea, cu un obrăjor pe care răsărea de-o parte soarele și de alta luna; iar pe deasupra mai era și mare făcătoare de bine și prietenă a celor sărmani, fapt pentru care cred că-i e sufletul în vecii vecilor la loc de verdeață, bucurîndu-se de vederea lui Dumnezeu sfîntul pe ceea lume. De necazul morții unei așa de vrednice neveste muri și bărbatu-său, Guillermo, lăsîndu-și-o pe fiică-sa, Marcela, copilă și putred de bogată, în puterea unui unchi de-al ei, preot și dregător bisericesc din satul nostru. Și crescui fata atît de frumoasă, încît la toți ne venea în minte frumusețea maică-si, care la vremea ei fusese Cosînzeană, nu alta; și cu toate astea, lumea bănuia că avea s-o întreacă fiică-sa, lucru care s-a și întîmplat, fiindcă de îndată ce ajunse la vîrsta de paisprezece-cincisprezece ani, nu se mai uita nimeni la dînsa fără să dea slavă lui Dumnezeu, care o crescuse ca pe o floare de frumoasă, și n-au fost puțini cei pe care i-a pălit dragostea și și-au pierdut capul de dragul ei. O păzea moșu-său ca pe iarba de leac și o ținea sub șapte lacăte; cu toate acestea, vestea mării ei frumuseți se lăți în așa chip, că mai pentru ea, mai pentru averea ei cea mare, nu numai din partea alor noștri din sat, ci și dinspre partea altora, de la depărtare de multe leghe jur împrejur, și chiar dinspre partea celor mai buni dintre aceștia, se vedea unchiul ei stîngenit cu rugăminți și cu cereri să le-o dea de nevestă. Dar el, cum se și cuvine, e bun creștin; cu toate că i-ar fi plăcut s-o mărite repede, de vreme ce o vedea că i-a venit vremea, nu se înduplecă s-o facă mai înainte de a-și da și ea consimțămîntul; și asta fără să se uite la cîștigul și folosul pe care i le aducea mînuirea averii fetei dacă ar fi aminat căsătoria. Adevărat că și prin sat umbla vorba asta, și toți cei ce se întruneau să mai stea la taifas o rosteau, spre lauda bunului paroh; căci vreau să știi, seniore cavalier rătăcitor, cum că prin sătucele noastre mărunte de toate se vorbește

și de toate se șoptește; așa că judecă și dumneata dacă nu-i drept ceea ce-mi dau eu cu socoteala, anume că peste măsură de plină de virtute trebuie să fie o față bisericească, un paroh pe care enoriașii n-au încotro și nu-l pot vorbi decît de bine, și mai cu seamă pe la sate.

— Asta-i adevărat, zise don Quijote, dar dă-i drumul mai departe, că povestea e plină de miez, iar dumneata, frate Pedro, o povestești cu mult har.

— Fie să nu mă lipsească Domnul de harul lui, că asta-mi stă mai la inimă. Iar cît despre celelalte, aflați că, oricît s-a trudit unchiul tot aducîndu-i nepoatei la pețitori, și tot lăudîndu-i însușirile fiecăruia dintre toți cei ce-o cereau de nevastă, ba chiar rugînd-o să se mărite și să-și aleagă mire după gustul ei, nicicînd n-a primit din partea fetei alt răspuns decît că, deocamdată, n-avea chef de măritiş și că, așa de fragedă copilă cum era, nu se simțea în stare să ducă pe umerii ei sarcina căsniciei. Cu aceste pricini, pe care le înfățișa cu toată dreptatea, pe cît părea, unchiu-său se lăsa mereu păgubaș s-o mai cicălească și aștepta să mai înainteze cîtva în vîrstă, spunîndu-și c-o ști ea, odată și odată, să-și aleagă tovarăș pe plac. Fiîndcă el zicea, și bine zicea, că tații nu trebuie să se silească a-și căpătui fiii și fiicele cu soți împotriva voinței acestora. Și cînd colo, uite unde-a ajuns, că nici prin gînd nu mi-ar fi trecut măcar că ar putea rămîne o singură zi mironosița de Marcela păstoriță; și fără să țină seama nici de moșu-său, nici de toți cei din sat, care căutau să i-o scoată din cap, hotărî să bată coclaurii cu celelalte ciobănițe din sat, și se apucă să-și păzească singură turma. Și așa, de îndată ce ieși ea în lume și-i văzură toți frumusețea la lumina zilei, nici n-aș mai ști să-ți spun cu șir cîți tinerei cu stare, și dintre hidalgi și dintre plugari, au început să umble în portul lui Grisóstomo și să-i tot iasă ei în cale pe cîmpuri. Unul dintre aceștia, cum ați auzit și dumneavoastră, a fost răposatul, care cică nici nu se mai putea spune că o iubea, ci, vorba aceea, se prăpădea de dragul ei. Și nu care cumva să gîndiți că, unde a purces Marcela să ducă o viață ca aceea, slobodă și fără nici un fel de frîne, ba chiar atît

de puțin sau de loc retrasă, va fi dat cumva ea vreun semn, măcar pe departe, de ceva care să-i scadă cinstea și sfiala feciorelnică! Dimpotrivă, atât de mare și așa de vie e grija cu care își apără cinstea, încît, din cîți o slujesc și umblă să-i intre în voie, nici unul nu s-a lăudat și nici nu se va putea vreodată lăuda pe dreptate că i-ar fi dat ea vreo cît de mică nădejde de a-i îndeplini dorintele. Căci, cu toate că nu fuge și nici nu se dă în lături de la tovărășia și de la voroava cu ciobanii, purtîndu-se cu toți cuviincios și cu multă prietenie, de îndată ce ajunge vreunul dintre aceștia să-și dea pe față gîndurile, chiar de ar fi să fie ele atât de drepte și de sfinte cum e gîndul căsniciei, dă cu el de-a azvirlita ca din praștie. Și cu felul acesta de-a se purta face mai mare prăpăd în ținut decît dacă ar fi dat în el ciuma, pentru că gingășia și frumusețea ei atrag inimile celor care au de-a face cu dînsa, silindu-i s-o slujească și s-o îndrăgească; dar disprețul ei și chipul cum îi face să-și vină în fire îi mîină pe toți în pragul deznădejdiei, de nici nu mai știu bieții de ei ce să-i mai spună, afară doar că-i strigă cu glas tare cît e de crudă și de nerecunoscătoare, dimpreună cu alte înfierări asemenea cu acestea, pe care le prilejuiește firea ei ciudată. Și de-ați fi aici, stăpîne, doar o zi, ați vedea cum răsună munții aceștia și văile de tînguierile nefericiților care se țin după ea. Nu-i departe de aici o poiană unde sînt o mulțime de fagi înalți, și n-a rămas măcar unul care să n-aibă încredere pe coaja lui netedă buchiile numelui Marceli, iar deasupra lui, uneori, și vreo coroană săpată în același trunchi de copac, ca și cum îndrăgostitul ar voi să spună cît mai limpede că o poartă Marcela și că o merită, ea mai presus de toată frumusețea omenească. Aici suspină un păstor, dincoace se tînguie altul; colo se aud cîntic_ele de amor, dincolo bocete deznădăjduite. Cîte unul își petrece toate ceasurile nopții stînd sub poalele stejarilor sau la picioarele vreunui stean de stîncă, și acolo, fără să-și fi dat înlăcrimații ochi în gene, beat de gînduri și furat de visări, îl află dimineața soarele; și mai vine cîte unul, care, fără să contenească a suspina și fără să-și zăgăzuiască oftările, în miezul arșiței

cele mai toropitoare după-amiezi de vară, întins pe nisipul fierbinte, își azvîrle hohotele de plîns către milostivul cer. Nepăsîndu-i măcar atîtica nici de unul, nici de altul, nici de ceilalți, nici de ceștilalți, liberă și fără nici o bătaie de cap, adună izbîndă după izbîndă frumoasa Marcela, și toți cei care o cunoaștem stăm cu sufletul la gură, așteptînd să vedem unde are s-o ducă trufia și cine are să fie fericitul care va izbuti să vină de hac unei firi atît de iabrașe și să aibă parte de-o atît de aleasă frumusețe. Și cum tot ce-am povestit aici e adevărul adevărat, mă cam bate gîndul că tot adevărat trebuie să fie și ce-a spus ciobanul nostru în legătură cu pricina morții lui Grisóstomo. Așa că sfatul meu, stăpîne, e să nu lipșiți cumva mîine de la îngropăciune, c-o s-aveți ce vedea, fiindcă Grisóstomo are o grămadă de prieteni, și din locul ăsta pînă la cel unde a zis el să-l îngroape nici nu-i mai mult de-o jumătate de leghe.

— De bună seamă c-am să mă duc, zise don Quijote, și-ți rămîn recunoscător pentru plăcerea ce mi-ai făcut-o cu povestirea asta, spusă cu atîta șart.

— Ehei, îi întoarse păstorul de capre vorba, ba încă n-am eu știre nici de jumătate din cîte-au avut de întîmpinat cei îndrăgostiți de Marcela! Dar s-ar prea putea să dăm mîine, pe drum, de vreun păstor care să ni le spună pe toate. Și pînă una-alta, n-ar fi rău să vă aflați culcuș pentru dormit, colea sub acoperiș, căci roua dimineții ar putea obrinti rana; fiindcă altfel, leacul cu care am oblojit-o eu e de nădejde, și n-avem să ne temem de nimica.

Sancho Panza, care începuse de mult să dea la toți dracii vorbăria păstorului de capre, stărui și el cit putu să între stăpînul său pe noapte în coliba lui Pedro. Așa și făcu don Quijote și petrecu ce-i mai rămăsese din noapte gîndindu-se la stăpîna sa Dulcinea, vrînd să-i imite pe tinerii îndrăgostiți de Marcela. Sancho Panza se cuibări între măgarul lui și Rocinante și dormi, nu ca un ibovnic nenorocos, ci ca un om hărtănit de ciomăgeală.

Unde ia sfîrșit povestea păstoriței Marcela și se întîmplă
multe altele

Dar nici nu prinse bine a se descoperi făptura zilei prin pridvoarele Orientului¹, cînd cinci din cei șase păstori² de capre se sculară și se duseră să-l deștepte pe don Quijote, ca să-l întrebe dacă tot mai avea de gînd să meargă să vadă și el faimoasa îngropăciune a lui Grisóstomo, că i-ar ține ei tovărășie pe drum. Don Quijote, care nici n-aștepta altceva, se sculă și-i porunci lui Sancho să pună șaua pe cal și samarul pe măgar, ceea ce el făcu în toată graba, și așa fel că se așternură numaidecît cu toții la drum. Și nu făcuseră nici un sfert de leghe, cînd, la o răscruce de cărări, văzură venind spre ei ca la vreo șase păstori, îmbrăcați cu cojoace negre și cu creștetele încununate cu ghirlande de chiparos și de laur. Fiecare din ei avea cîte un băț gros de ilice³ în mîină. Cu ei veneau și doi nobili călări, îmbrăcați cum nu se poate mai bine de drum, avînd trei valeti care-i întovărășeau pe jos. Cînd ajunseră unii în dreptul altora, își dădură cu multă cuviință binețe și, întrebîndu-se între ei încotro le era drumul, aflară că se duceau cu toții la locul îngropăciunii, așa că porniră mai departe toți laolaltă.

Unul dintre călăreți, vorbind cu tovarășul său, îi spuse:

— Pare-mi-se, señor Vivaldo, că trebuie să socotim bine-venită întîrzierea la care vom fi siliți, ca să apucăm a vedea faimoasa înmormîntare, care nu poate fi decît faimoasă, după ciudățeniile pe care ni le-au povestit acești ciobani, atît despre păstorul lor, cît și despre păstorița ucigașă.

¹ «...los balcones del Oriente»: metaforă tipică pentru stilul poetic al pastoralismului. Cervantes folosește de mai multe ori acest loc comun stilistic, scontînd efectul comic pentru «pastorala» lui don Quijote.

² Clemencin atrage atenția că acești șase păstori erau de fapt șapte, căci, fiind la început șase, mai sosise unul, în capitolul anterior. Iarăși o inadvertență a lui Cervantes.

³ *Ilíce* — arbore mediteranean, cu frunze perene, de un verde lucios și închis, ca mirtul.

— Așa mi se pare și mie, răspunse Vivaldo, și n-am nimic de zis pentru o zi de întârziere, că și patru aș zăbovi, numai s-o văd !

Îi întrebă și pe ei don Quijote ce le ajunsese la ureche despre Marcela și Grisóstomo. Drumețul spuse că se întâlniseră în dimineața aceea cu ciobanii și că, văzîndu-i cerniți, în portul acela atît de jalnic, îi întrebaseră cu ce prilej umblau așa, iar unul dintre ei le răspunsese povestindu-le despre ciudățenia și frumusețea unei ciobănițe pe nume Marcela, dimpreună cu dragostele multora dintre cei care se țineau pe urmele ei, și cu moartea acestui Grisóstomo, la îngropăciunea căruia se duceau. Într-un cuvînt, el spuse tot ceea ce Pedro îi istorisise lui don Quijote.

Încetă, pînă la urmă, voroava asta și prinse a se înfiripa alta, cel care se chema Vivaldo întrebîndu-l pe don Quijote ce-l mină să umble armat în așa chip printr-o țară atît de pașnică. La care răspunse don Quijote :

— Exercițarea profesiei cavalierești nu-mi îngăduie să umblu în alt chip. Viața ușoară și îmbelșugată, dimpreună cu odihna, a fost născocită pentru curtenii cei molatici în purtări ; dar caznele, neliniștea și luptele au fost scornite și aduse pe lume numai pentru cei pe care oamenii îi numesc cavaleri răătăcitori, dintre care eu, nevrednicul de mine, sînt cel mai mărunt.

Cum auziră una ca asta, îl socotiră cu toții sărit din minți ; și, ca să se încredințeze mai bine și să vadă pe deasupra și ce soi de nebunie era cea care-l stăpînea, Vivaldo începu să-l întrebe ce vra să zică aceea cavaleri răătăcitori.

— N-ați citit oare, domniile-voastre, răspunse don Quijote, analele și cronicile Engliterei, unde se vorbește despre vestitele isprăvi ale regelui Arturo, numit tot timpul, în limba noastră romanică din Castilia, regele Artús, despre care din bătrîni știe toată lumea, pe toată întinderea regatului aceleuia al Marii Britanii, că n-a murit ca toți oamenii, ci că, prin arta vrăjitoriei, s-a prefăcut în cerb ¹, iar cînd se

¹ Regele Artús de Ingalaterra, prefăcut în cerb, nu e o invenție a lui Cervantes, care povestește legenda lui și în romanul său ultim, *Persiles și Sigismunda* (Cartea I, capitolul XVIII). O lege a galilor (din ținutul Wales) interzicea vînatul cerbilor, bazîndu-se pe această legendă.

va plini vremea, are să se întoarcă la domnie, reluându-și regatul și sceptrul, din care cauză nu s-a pomenit ca de atunci și până în vremea noastră să mai fi omorît englezii vreun cerb? Aflați că în timpul domniei acestui bun rege s-au pus temeiurile faimoasei tagme cavalierești a cavalerilor « Mesei rotunde »¹ și s-au petrecut, până într-un cuvânt, poveștile de dragoste care se pun pe socoteala lui don Lanzaróte del Lago și a reginei Ginevra², a căror mijlocitoare și știutoare de toate a fost preacinstita doică Quintañona, fapte din care s-a născut atît de înțeleptul cîntec bătrînesc, cîntat pe toate drumurile în Spania noastră :

*Nu va fi nicicînd viteaz
De femei slujit mai bine
Decît fuse Lanzaróte
Din Bretania cînd veni...*

care continuă atît de gingaș și de dulce cu povestirea faptelor lui de arme și de dragoste. Căci de atunci tagma aceasta cavalierească s-a mărit și s-a întins tot mereu, prin multe și felurite părți ale lumii, și în ea s-au făcut cunoscuți și au dobîndit faimă pentru faptele lor viteazul Amadís de Gaula, cu toți fiii și nepoții lui, pînă într-a cincea spiță, și curajosul Félixmartre de Hircania, și niciodată prea îndeajuns lăudatul Tirant cel Alb; și cel pe care parcă chiar acum, în zilele noastre, îl vedem și-l auzim, și stăm parcă de vorbă cu el, neînvinsul și virtuosul cavaler, don Belianís de Grecia. Asta înseamnă, deci, domnilor, să fii cavaler rătăcitor, și ceea ce v-am spus înseamnă tagma cavaleriei; în care, cum am mai spus-o o dată, și păcătosul de mine am făcut profesie de

¹ Ordinul « Mesei rotunde », numit așa pentru că la masa aceasta, rotundă, construită de înțeleptul vrăjitor Merlin, participanții se puteau așeza oriunde, fără obișnuita preșcanță curteană.

² Lanzaróte del Lago (Lancelot du Lac) este eroul legendei Graalului, apărută în 1515 în limba spaniolă, sub titlul *La demanda del sancto Grial, con los maravillosos fechos de Lanzaróte del Lago y de Galay, su fijo...* Amorul acestui erou cu Genoveva (Ginebra) erau cunoscute în Spania dintr-o traducere după provensalul Arnaud (Arnaldo) Daniel și circulau în romances.

credință, mărturisind și eu tot ce au mărturisit în crezul lor cavalerii de care a fost vorba. Și așa, umblu prin pustietățile coclaurilor ăstora în căutare de aventuri, hotărît în inima mea să-mi pun brațul și ființa în slujba celei mai primejdioase din cîte mi-ar pregăti soarta, dacă e vorba de ajutoarea celor slabi și nevoiași.

Din vorbele pe care le grăi ajunseră să-și dea seama pe de-a-ntregul drumetii și că lui don Quijote îi lipsea mai bine de o doagă, și ce soi de sminteală îl stăpînea, de care lucru mult se minunară, cum trebuie să se fi minunat oricare din cei care luau cunoștință pentru prima dată de ea. Iar Vivaldo, care era om foarte șugubăț și mucalit din fire, ca să-și petreacă fără plictiseală puținul drum ce le mai rămînea de bătut pînă să ajungă la muntele unde trebuia să aibă loc înmormîntarea, căută să-i dea prilej a merge și mai departe cu prăpăstiile pe care le vorbea. Așa că-i zise:

— Pare-mi-se, domnule cavaler rătăcitor, că luminăția-ta ai făcut profesie de credință într-una din cele mai aspre tagme din cîte sînt pe pămînt, și-mi dau socoteala că nici cea a fraților certosani¹ nu-i atît de severă.

— La fel de severă s-ar putea să fie tagma certosanilor, răspunse don Quijote al nostru, dar la fel de trebuincioasă pe lumea asta nu pun nici atîtica la îndoială că n-are cum fi. Pentru că, dacă este să spunem adevărul, nu prețuiește mai puțin soldatul care execută ceea ce-i ordonă căpitanul său decît căpitanul care îi ordonă. Vreau să spun că ei, călugării, au parte de toată pacea și răgazul ca să se roage cerurilor pentru binele pămîntului, în vreme ce soldații și noi, cavalerii, aducem la îndeplinire ceea ce cer ei, apărînd pămîntul prin virtutea brațelor noastre și prin tăișul spadelor noastre, și nu stînd colea, sub vreun acoperiș, ci sub cerul liber, avînd de îndurat arșița grea a razelor soarelui de vară și gerurile năprasnice ale iernii. Așa că sîntem slujitorii lui

¹ Certosanii (*fratres cartujos*) erau călugării *chartreux* din ordinul întemeiat de sf. Bruno în anul 1086, cu o disciplină foarte severă. Din Calabria, unde a murit fondatorul (german) al ordinului, acesta s-a întins și în Spania, sub numele de *cartuja*.

Dumnezeu pe pământ și brațele prin care se înfăptuiește pe lume dreptatea divină. Și cum treburile războinice, dimpreună cu toate cele care vin în atingere în vreun fel cu ele, nu pot fi duse la capăt decît cu sudoarea frunții și a trupului, prin mijlocirea multor necazuri și munci, urmează de aici că acei care le îndeplinesc întîmpină, fără îndoială, mai mari cazne decît cei care stau să se roage în toată pacea și tihna lui Dumnezeu, să se milostivească de puținputincioșii lumii acesteia. Nu vreau să spun, și nici nu-mi trece prin minte, că e la fel de vrednică starea de cavaler rătăcitor ca aceea de călugăr închis în chilie; vreau doar să trag din ceea ce pătimesc eu încheierea că, fără îndoială, e o stare mai istovitoare și mai aducătoare de sfîrșeală, căci umbli infometat și însetînd, rupt și păduchios ca vai de tine; fiindcă, fără îndoială, cavalerii rătăcitori din trecut au avut de îndurat multe protivnicii de-a lungul vieții lor. Și dacă vreunii dintre ei au ajuns pînă și împărați prin virtutea și tăria brațului, zău că i-a costat ceva sînge și sudoare, și dacă ar fi fost să le lipsească celor care au de îndurat atîtea, vrăjitorii și magii înțelepți care să-i ajute, ar fi rămas ei mult și bine văduviți de toate așteptările și înșelați în toate nădejdlile lor.

— Asta e și părerea mea, îi întoarce drumețul vorba, dar un lucru între altele multe îmi bate la ochi la cavalerii ăștia rătăcitori, și anume că, atunci cînd se văd puși în fața unei aventuri mari și primejdioase, unde nu-i greu să-și dea seama că-și pot pierde și viața, niciodată în clipa în care se azzvîrl orbește în ea nu-și aduc aminte să se încredințeze cu trup și suflet lui Dumnezeu, așa cum e de datoria oricărui creștin să facă în asemenea primejdii, ci, dimpotrivă, se încredințează iubitelor lor, cu atîta ardoare și credință, de parcă acestea ar fi Dumnezeul lor, lucru ce mi se pare că miroase puțințel a treabă păgînească.¹

— Señor, răspunse don Quijote, fără asta nu se poate în ruptul capului, și rău ar fi de cavalerul rătăcitor care ar face

¹ După legile regelui Alfonso el Sabio (legea XXII, titlul XXI, partida a II-a), cavalerii « care au prietene, să le rostească numele în bătălii, ca aceasta să le sporească și mai mult curajul și să se rușineze ei de a greși ».

altcum, pentru că e în obiceiul și în datina cavaleriei rătăcitoare ca orice cavaler rătăcitor, purcezînd la vreo ispravă războinică și avînd dinainte-i pe stăpîna sa, să ridice spre ea privirile, galeș și drăgăstos, ca și cum i-ar cere din ochi să-l susțină și să-i fie prielnică în isprava pe care o făptuiește, din care nu se știe cum va ieși; și chiar de nu-l aude nimenea, e legat să murmure anume cuvinte printre dinți, și prin ele să i se încredințeze din toată inima, lucru de care avem nenumărate pilde prin cronici. Și nu trebuie să bănuim din pricina asta că ar înceta să se mai încredințeze și lui Dumnezeu, fiindcă le rămîne răgaz și loc să o facă în răstimpul isprăvii ce săvîrșesc.

— Cu toate astea, îi întoarse drumețul vorba, îmi mai rămîne neînălăturată o bănuială, pentru că de multe ori am citit că își azvîrl doi cavaleri rătăcitori vorbe grele în obraz, și, dintr-una într-alta, numai ce li se aprinde mînia, își întorc caii și, după ce pun între ei o bucată bună de loc, se răsucesc unul spre altul și pe dată, fără să stea să se mai întrebe de sănătate, dau pîteni cailor, venind unul către celălalt, iar în mijlocul goanei își încredințează soarta iubitelor; și ceea ce iese de obicei din ciocnire este că unul cade pe crupa calului, străpuns dintr-o coastă într-alta de lancea potrivnicului, și celuilalt i se întîmplă la fel, încît, de n-ar fi să se țină de coama calului, mai că s-ar prăbuși la pămînt. Și nu prea îmi dau eu cu socoteala cum de află mortul răgaz să se încredințeze lui Dumnezeu în răstimpul isprăvii acesteia atît de grabnice. Mult mai bine ar fi fost ca vorbele cheltuite pe drum, cît i-a trebuit ca să se încredințeze stăpînei sale, să le fi cheltuit cu ceea ce se cădea și cu ceea ce era ținut să facă, de vreme ce era creștin. Cu atît mai mult cu cît, pe cîte pricep eu, nu toți cavalerii rătăcitori au domnițe cărora să li se încredințeze, că n-or fi îndrăgostiți chiar cu toții.

— Una ca asta nu se poate, răspunse don Quijote. Spun adică, și susțin, că nu se poate să se afle cavaler rătăcitor fără de stăpîină, fiindcă e tot atît de firesc și de trebuincios, pentru unii ca ei, să fie îndrăgostiți, cum este pentru cer să aibă stele; nu mă înșel dacă-ți spun că nu s-a scris istorie

unde să se pomenească de vreun cavaler rătăcitor neîndrăgostit; și chiar de-ar fi cumva să se afle pe pământ vreunul, n-ar fi socotit de nimeni drept cavaler legiuit, ci drept copil din flori al cavaleriei și drept unul care a intrat în fortăreața pomenitei cavalerii nu pe poartă, ci dînd cu toporul, ca un bandit și ca un tâlhar de drumul mare.¹

— Cu toate acestea, zise drumețul, mi se pare că am citit undeva, dacă-mi mai aduc aminte cum se cuvine, că don Galaór, fratele viteazului Amadís de Gaula, n-a avut nicicînd domniță știută căreia să i se fi putut încredința; cu toate astea, n-a fost socotit mai prejos de ceilalți, ci, dimpotrivă, a fost un cavaler foarte viteaz și vestit.

La acestea răspunse don Quijote al nostru:

— Cu o rîndunică, señor, nu se face primăvară. Cu atît mai mult cu cît știu eu, în taină, că și cavalerul acesta era îndrăgostit cum nu se mai poate, lăsînd la o parte faptul că năravul de a le iubi pe toate cîte le găsea pe gustul său, era înăscut în firea lui, și nu se putea înfrîna. Totuși, la urma urmei, a ieșit la iveală, cît se poate de limpede, adevărul că n-avea decît una singură pe care să și-o fi făcut stăpînă a voinței sale și căreia nu o dată i se încredința în taina sufletului său, căci se socotea a fi un cavaler în stare să păstreze tainele.

— Păi dacă este de esența oricărui cavaler rătăcitor să fie îndrăgostit, zise drumețul, s-ar putea prea bine să creadă cineva că și luminăția-ta ești, ca unul ce faci parte din tagmă. Și de s-o întîmpla cumva ca luminăția-ta să nu te ții a fi un cavaler cu inima chiar atît de zăvorîtă ca don Galaór, te rog, cît pot mai pe față, nu numai în numele meu, ci și în al tuturor tovarășilor mei, să ne spui numele, patria, rangul și frumusețea stăpînei dumitale, căci ea s-ar putea socoti fericită dacă ar afla o lume întreagă că e iubită și slujită de un cavaler așa de vrednic cum pare să fie luminăția-ta.

¹ În statutele ordinului «Bandeî» (adică ordinul «Eșarfei»), de pildă, era prevăzut că toți cavalerii ce aparțineau acestui ordin trebuie «să aibă o doamnă căreia să-i slujească, nu dezonorînd-o, ci slăvind-o sau căsătorindu-se cu ea».

Aici don Quijote scoase un suspin din băierile inimii și rosti:

— Eu n-aș putea spune dacă dulcea mea vrăjmașă¹ dorește sau nu să știe lumea că îi sînt serv; tot ce știu, dacă ar fi să răspund la ceea ce sînt întrebat cu atîta cuviință, este că numele ei e Dulcinea, patria îi este Toboso, localitate din provincia La Mancha; rangul trebuie să-i fie cel puțin de principesă, de vreme ce-mi este regină și stăpîină; frumusețea, supraomenească, pentru că în ea se adevăresc toate cele mai cu neputință de gîndit și mai himerice atribute de frumusețe din cîte dau poeții iubitelor lor, căci cosițele-i sînt de aur, fruntea îi e o cîmpie eliseană, sprîncenele i-s curcubee, ochii sori, obrajii trandafiri, buzele corali, dinții perle, gîtul alabastru, și marmură pieptul, fildeș mîinile, zăpadă albi-meia pielii, iar părțile pe care cuviința le ascunde ochiului omenesc sînt în așa fel, pe cîte gîndesc și socot eu, încît numai o înțeleaptă pudoare le-ar putea cel mult cînta laude, căci a le asemui cu ceva pe lumea asta nici nu poate fi vorba.

— Din ce viță, ce familie și ce strămoși se trage, am vrea noi să știm, îi întoarse vorba Vivaldo.

La care don Quijote răspunse:

— Nu se trage din viță antică a Curților, Gailor și Scipionilor romani, sau din modernii Colona și Ursini, nici din familia Mancada sau Requesen din Catalonia, nici cel puțin dintre Rebella și Villanova, nobilii Valenciei, nici din familiile Palafox, Nuza, Rocaberti, Corella, Luna, Alagon, Urrea, Foz și Gurrea, protipendada Aragonului; nici dintre cei ce poartă numele de Cérda, Manríque, Mendóza, Guzmán, evgheniții Castiliei; nici dintre granzi, ca Alencastro, Palha sau Meneses din Portugalia, ci este din familia del Toboso de La Mancha, descendență de atîta preț, chiar dacă nouă, încît ar putea da generos început celor mai

¹ «...dulce mi enemiga»: expresie împrumutată în chip evident din stilul dulceag al petrarchismului (*concettismo*), care cultiva asemenea antinomii (*concetti*), preluate în Spania de «cultismul» sau «culteranismul» căruia Cervantes îi este datornic într-o măsură.

ilustre familii din secolele viitoare. Și să nu-mi răspundeți la asta altfel decît ați răspunde la condițiile puse de Cervino pe soclul trofeului cu armele lui Orlando ¹, unde era scris :

...să nu le-atingă

Cel ce pe-Orlando n-ar putea să-nvingă !

— Cu toate că eu sînt din neamul străvechilor Cachopines de Laredo ², răspunse drumețul, n-aș îndrăzni să mă măsoar în privința nobleței mele cu familia del Toboso de La Mancha ; deși, drept să-ți spun, nume ca ăsta pînă azi nu mi-a ajuns la ureche.

— Cum se poate să nu-ți fi ajuns ? se miră don Quijote.

Cu mare luare-aminte ascultau toți ceilalți convorbirea celor doi, și pînă și păstorii de capre și ciobanii pricepură cît de adîncă era nebunia lui don Quijote al nostru. Doar Sancho Panza credea că toate cîte le îndruga stăpînul său erau adevărul adevărat, cu toate că-l știa cine era mai bine decît oricine altcineva, fiindcă îl cunoștea de cînd se născuse ; și singurul lucru asupra căruia mai avea un pic de îndoială era dacă trebuia sau nu să creadă povestea cu frumoasa Dulcinea din Toboso, căci în viața lui nu auzise pomenindu-se nici de un asemenea nume, nici de o asemenea principesă, deși-și făcuse veacul chiar lingă Toboso.

Vorbind așa, își urmau drumul, cînd băgară de seamă că, pe văioaga unui torent dintre două piscuri înalte, scoborau

¹ Cervino, personaj din *Orlando furioso*, fiu al regelui Scoției, care, din recunoștință față de Orlando, ce-i dăruise cîndva libertatea, face din armele eroului un trofeu (*Ariosto, Orlando furioso*, cîntul XXIV), scriind pe soclu : « Armadura d'Orlando Paladino », și nimic altceva. Cervantes se înșală cînd socotește că versurile : « *Nessun le mova / Che star non possa con Orlando a prova* », traduse în textul de mai sus, ar fi chiar inscripția de pe soclu ; ele nu sînt, de fapt, în textul octavei lui Ariosto, decît comentariul autorului : « Ca și cum ar fi vrut să spună (*come volesse dir :*) să nu le clinească nici unul din cei ce nu s-ar putea măsura cu Orlando ».

² Se spunea, în deridere, că se trag din « *los Cachopines de Laredo* » — nume fictiv, compus anume, cu sonorități ce trădează intenții satirice — proaspeții îmbogățiți, care-și scorneau obirșii nobile.

ca la vreo douăzeci de păstori, toți îmbrăcați cu ținde negre de lână și încoronați cu ghirlande, care, după cît băgară de seamă mai pe urmă, erau unele de tisă, iar altele de chiparos. Șase dintre ei cărau o targă, acoperită cu tot soiul de flori și de ramuri. Ceea ce văzînd unul dintre păstorii de capre zise :

— Cei ce vin încoace sînt chiar cei care duc la groapă trupul lui Grisóstomo, și la picioarele stîncii aceleia e locul unde a cerut el să fie înmormîntat.

Din pricina asta se grăbiră cît putură să-i ajungă, și ajunseră tocmai la vreme, căci cei care-l duceau apucaseră să lase năsălia la pămînt, iar patru din ei, cu tîrnăcoape ascuțite, prinseră să și scobească mormîntul, într-o latură a stîncii, tare ca fierul.

Își dădură binețe unii altora cu multă curtenie, și numai decît don Quijote și cei care veneau cu el începură a se uita la năsălie, unde văzură, acoperit de flori, un mort, îmbrăcat în straie de păstor și în vîrstă, pe cît părea, ca de vreo 30 de ani; și cu toate că era mort, se vedea că fusese arătos la chip cît trăise, vajnic și plin de viață. Împrejurul lui erau, pe năsălie, cîteva cărți și mai multe scrisori, unele deschise și altele împăturite. Și așa, cei ce stau și se uitau, ca și cei care săpau mormîntul, și toți cîți mai erau de față păstrau o tăcere plină de taină, pînă ce unul dintre cei veniți cu mortul rosti către altul :

— Ia vezi, Ambrosio, dacă ăsta e locul de care a zis Grisóstomo, că tot voiai să se împlinească pînă într-o vorbă ce-a lăsat el cu limbă de moarte prin testament.

— Ăsta e, răspunse Ambrosio, că nu o dată, ci de atîtea ori mi-a povestit aici nefericitul meu prieten istoria nenorocirilor sale. Aici mi-a spus el că a văzut-o pentru întîiași dată pe acea dușmană de moarte a întregului neam omenesc, și tot aici i-a mărturisit ce gînduri are, gînduri pe cît de cinstite, pe atît de înflăcărâte de dragoste; și tot în locul ăsta a sfîrșit Marcela, ultima dată, prin a-l scîrbi de viață cu disprețul ei, în așa fel încît a pus capăt tragediei nenorocitelor lui zile. Așa că aici, în amintirea atîtor năpaste, îi fu lui voia

să-l scufundăm în măruntaiele veșnicei uitări. Și, întorcându-se către don Quijote și către drumeți, rosti mai departe: Trupul acesta, domnilor, pe care îl priviți cu ochi înduioșați, a fost locuit de un suflet în care cerul pusese mare parte din nesfârșitele sale comori. Este corpul lui Grisóstomo, care era unic în ceea ce privește istețimea minții, fără pereche în curtenie, cum nu se poate mai cuviincios, pildă de adevărată prietenie, neîntrecut în generozitate și fără urmă de calcul meschin, serios fără să fie trufaș, voios fără să se înjosească, și, în sfârșit, cel dintâi când era vorba să fie ceea ce se cheamă un om bun, și cum nu se poate mai nefericit pe lumea asta. Iubi, și fu urît; adoră, și fu disprețuit; înălță rugăciuni unei fiare, imploră o marmură, merse pe urma unei făpturi de vînt și scoase strigăte în pustiu; sluji fidel ingratitudinea însăși, din partea căreia primi ca răsplată dreptul de a fi pradă morții în floarea vieții sale, căreia îi puse capăt o păstoriță, tocmai cea pe care el se străduia s-o nemurească, ca să poată ea trăi vie în amintirea lumii, așa cum ar putea-o dovedi foarte bine hîrțiile acestea la care vă uitați, de nu mi-ar fi poruncit chiar el să le dau focului după ce îi voi fi dat țărinei trupul.

— Ar însemna să vă purtați cu ele cu și mai mare asprime și cruzime, zise Vivaldo, decît s-a purtat însuși stăpînul lor, căci nu este nici drept, nici cu cap să fie îndeplinită voința cuiva care, poruncind ceva, iese cu totul din mersul rațional al lucrurilor. Și nu i-aș ierta-o nici lui August Caesar de-ar fi fost să încuviințeze îndeplinirea a ceea ce divinul Mantovan¹ lăasă cu limbă de moarte prin testament să se facă; așa că, seînor Ambrosio, acum, că tot dai corpul prietenului dumitale țărinei, înduplecă-te și nu mai da scrierile sale veșnicei uitări; căci dacă el a poruncit-o, ca un om jignit ce se simțea, nu-i bine s-o îndeplinești dumneata, ca un om lipsit de înțelepciune ce ai fi; ci, dimpotrivă, fă în așa fel încît, dînd viață acestor hîrtii, să trăiască veșnic

¹ Așa e numit, prin antonomasie, poetul latin Vergiliu, ca o aluzie la locul nașterii sale, Mantova.

cruzimea Marceliei, ca să slujească de pildă, în vremurile ce vor veni, tuturor celor ce trăiesc, spre a se feri cît pot și spre a fugi de asemenea prăpastii în care ar putea să cadă. Căci am aflat și eu, și toți cei care am venit aici, povestea acestui îndrăgostit și deznădăjduit prieten al vostru, și știm și cîtă prietenie i-ați arătat, și cu ce prilej a murit, și ce a lăsat cu limbă de moarte, puindu-și capăt zilelor; istorie vrednică de plîns, din care putem vedea de cîtă cruzime a dat dovadă Marcela, de cîtă dragoste Grisóstomo, de cîtă credință și prietenie dumneata, dimpreună cu ceea ce-i așteaptă pe toți cei ce-și dau drumul la vale, lipsiți de frîne, pe cărarea ce le-o pune sub ochi dragostea neroadă. Noaptea trecută aflarăm de moartea lui Grisóstomo și de locul unde avea să fie înmormîntat, și așa, uimiți de ciudățenia lucrului și deplîngînd păcatul mare al pierderii lui, ne-am părăsit drumul nostru drept și ne-am hotărît să venim, ca să vedem cu ochii ceea ce ne-a îndurerat atîta să auzim. Iar drept preț al întristării noastre și al dorinței ce s-a născut în noi de a o lecui, de ne stă în putință, te rugăm, oh, înțeleptule Ambrosio — sau, cel puțin, eu te rog din partea mea — să părăsești gîndul de a arde aceste hîrtii și să mă lași să iau cîteva din ele.

Și, fără să mai aștepte răspunsul păstorului, întinse mîna și luă cîteva din cele care-i veneau mai la îndemînă; ceea ce, văzînd Ambrosio, spuse:

— Din bună-cuviință voi consimți să rămîneți, seînor, cu cele pe care le-ați și luat; dar să vă gîndiți cumva că voi renunța să le dau focului pe cele ce rămîn, înseamnă să vă faceți nădejdi deșarte.

Vivaldo, care ținea să vadă ce ziceau scrisorile, deschise numaidecît una din ele și văzu că avea drept titlu: *Cîntec deznădăjduit*. Auzindu-l, Ambrosio zise:

— Asta e cea din urmă pagină scrisă de bietul băiat; și, ca să vedeți, seînor, în ce hal îl aduseseră nenorocirile, citiți-o așa fel încît să vă audă toată lumea, că timp pentru asta, nu vă temeți, aveți destul pînă să fie gata săpată groapa.

— Asta am să și fac, cu dragă inimă, răspunse Vivaldo.

Și cum toți cei dimprejur doreau același lucru, făcură roată în jurul lui, și el, citind cu voce tare, văzu că glăsuia așa :

C a p i t o l u l X I V

Unde sînt scrise stihurile deznădăjduite ale răposatului
păstor și alte întîmplări neașteptate

CÎNTECUL LUI GRISÓSTOMO

Pentru că vrut-ai, crudo, să se mute
Din gură-n gură și din sat în sat
Prea aspra faimă-a schimniciei tale,
Voi face, dar, ca iadul să-mprumute
Inimii mele-un sunet disperat
Și ghiersul să mi-l schimbe-n plîns de jale.
Și pe măsura dorului meu viu,
Ce jalea mea și faptele-ți le cîntă,
Accentele tristeții ce-mi frămîntă,
Spre mai mult chin, făptura, ți le-nscriu
În carnea mea arzîndă-amestecate.
Ascultă, deci, și-ncoardă-ți bine-auzul.
Nu-i armonie zgomotul, ursuzul,
Din fundul amăritului meu piept,
Pe care-l duc, să-mi dea mie dreptate,
Cîntări furate,
către tine drept.

Răget de leu, sau lup urlînd sălbatic,
Sau șerpi cu şuier înfricoșător,
Sau geamăt de necunoscute fiare,
Sau croncănit de corbi zburînd noptatic,
Un vînt mîinînd talazurile-n mare,
Un muget cum scot taurii cînd mor
Și-un gîngurit de turturea rămasă
Fără de soț, un plîns de cucuvea
Sub cioc de vrăbii, e durerea mea,

Ce pare dintr-un iad de chinuri scoasă.
Și toate vin cu plinsetu-mi de-olaltă,
Amestecate-n jalea lui înaltă,
Că nervii ți-i răscoală toți vilvoi.
Iar suferința, câtă e în mine,
Va să ți-o-nchine-

-un vers în moduri noi.

Nisipurile Tagului, paterne,
Sau luncile lui Betis, de măslin,
N-au să-mi asculte plinsetele mie,
Ci-n vîrf de munți, pe-abisurile-eterne,
Pluti-va nerostitul meu suspin,
În limbă moartă și-n vorbire vie,
Prin văi adînci, pe plaja cea pustie,
Pe unde omul încă n-a călcat
Și nu revarsă soarele lumină,
Și-s pline tot de șerpui ce-nvenină
Mîlosul fund al lacului secat.
Căci doar pe-un încă nebătut coclaur
Se simte bine cîntul meu — balaur
Rănit de vrăjmășia-ți fără nume.
Iar drept răsplată de-așa tristă soartă
Un vînt mi-l poartă
peste tot în lume.

Disprețul te ucide. Bănuiala,
Pe drept sau pe nedrept, n-o rabzi, te scurmă,
Și gelozia crîncen te-nvenină.
Absența strică vieții rînduiala,
Și temerea de-a fi uitat n-o curmă
Nădejdea fericirii ce-o să vină.
În toate-i moartea singură, deplină.
Dar eu — minune nemaiîntîlnită ! —
Trăiesc disprețuit, lipsit de tine,
Gelos și plin de bănuieli ! Și-mi vine
În părăsirea-n care zac, dospită

Cu focul chinului, să cred că n-are
Nădejdea mea nicicînd îndestulare.
Și plîng de disperat, și n-o mai jîndui !
Ba chiar, cum cred că jalea îmi stă bine,
Tot fără tine
viața jur să-mi rîndui.

Aceeși clipă-ncap, ca-ntro cușcă,
Nădejdi și temeri ? Lași să se-mpletească,
Deși de temeri, doar, ea-ți dă pricină ?
De ce să-nchid dar ochii, cînd mă mușcă,
Rănindu-mi carnea vie, sufletească,
Șoptirla bănuiei ce-nvenină ?
Pe cine nu-l strivește, nu-l întină,
Intrată larg pe porți, ura nebună,
Cînd vede nepăsarea-n ochii dragei,
Și cînd, din bănuiei, tot ce poți trage-i
Concluzia că visul ți-e minciună ?
O, gelozie, tu ești voievodul
Iubirii ! Dă-mi în mîini oțelul rece
Sau dă-mi, dispreț, o funie: fă-mi nodul.
Căci mult aș da izbînda ta cea crudă-n
Mintea-mi zăludă
chipul să-i înece !

Eu mor acum ! Și ca nimic s-aștepte
Sufletul meu din viață ori din moarte,
Voi crede-ntr-una ce am eu în cap:
Îndrăgostitul drept în al său drept e.
Și mult de libertate are parte
Cel ce-i supus amorului-satrap.
Susțin că dulcea-mi veșnică dușmană
Frumoasă-i și la suflet ca la trup
Și că din vina mea-s eu tot o rană.
Din răni ca asta pacea doar emană
Și armonia-n al iubirii stup
Cînd draga mea e matca lui. Juvățul

Brînci către moarte deie-mi, și dezvățul
La care greu m-a-mpins prin nepăsare
Să ia sfîrșit. Mor legănat în vînt;
Flori, nici mormînt,
nici bunuri vreau în viața viitoare !

Tu, ce cu-atîtea nedreptăți dai dreptul
Să fiu nedrept cu viața mea, pe care
Nu pot s-o rabd, atît mi-e de urîtă,
Vezi rana care-mi sfișie tot pieptul,
Și-atunci pricepi cu cită încîntare
Ți-ndeplinesc osînda hotărîtă.
De ești cumva de mila mea tîrîtă
Să-ți tulburi clarul ochilor, n-o face
Doar pentru moartea mea. Căci datoria
Să ți-o plătești plîngîndu-mi nebunia
Și dînd pe mine lacrimi nu mi-ar place.
Să rîzi nepăsător la-nmormîntare,
S-arăți că pentru tine-i sărbătoare.
Dar ce prostie, sfatul ce ți-am dat !
Mîini, faima ta va fi și mai măreață
Cînd trista-mi viață
se va fi curmat.

Să vină deci, că-i timpul, din străfunduri
De-abisuri Tantal¹, cu celebra-i sete,
Sisif², cu-ncărcătura grea a stîncii,
Tizion³, cu șoimul, și, mîinînd pe prunduri

¹ Tantal, rege al Lydiei, în mitologia greacă; vinovat de a fi dat de mîncare pe propriul său fiu, Pelops, unor oaspeți pe care-i bănuia zei și voia să le pună la încercare puterea divinației, Zeus l-a azvîrlit în Tartar, osîndindu-l să fie pe veci prada foamei și setei, stînd în mijlocul apelor unui fluviu ale cărui unde îi fug din dreptul buzelor de cîte ori vrea să bea și avînd deasupra-i ramuri de măr încărcate cu fructe, pe care nu le poate niciodată ajunge.

² Sisif, vestit prin cruzimea sa, osîndit de zei să ridice pe coasta unui munte o stîncă, pînă în vîrfurile de pe care ea, rostogolindu-se la loc, îl obligă să reia truda la nesfîrșit.

³ Tizion: numele hispanizat, ad-hoc, al personajului mitologic Tityos, uriaș din Eubea, căruia în Infern îi sfișiau vulturii ficatul.

O roată, Ixion ¹. Și-acèle fete
 Surori ² ce nu pot da de capăt muncii;
 Și toți, dînd glas durerii lor adîncii,
 Să-și treacă-n pieptu-mi chinurile. Doliu
 (De-i datorat și celor ce-și dau moartea)
 Cîntările să-mi fie, plîngînd soarta
 A celor ce n-au dreptul la lințoliu.
 Portarul cu trei capete ³ să urle,
 Și hârpiile ⁴, crăinicind din surle,
 Să facă melodiei contrapunct.
 Căci altă, mai de preț, ceremonie,
 Precum se știe,
 nu merita ibovnicul defunct.

Cîntare-a disperării, nu mă plînge,
 Că plîns am fost de propriul meu sînge.
 Ci, cum pricina ce te-aduce-n viață
 Prin soarta mea-și sporește prețul, sapă-mi
 Pe lespede, la groapă-mi,
 o vorbă sugubeață.

Li se păru bun celor care-l ascultaseră cîntecul lui Grisóstomo. Dar cel care-l citi zise că nu i se părea prea asemănător cu povestea pe care o auzise el despre sficiunea și virtutea Marcelei, pentru că în cîntec Grisóstomo se plîngea de gelozie și de bănuielile prilejuite de lipsa ei, toate în prejudiciul încrederii datorate bunului renume al Marcelei. La care răspunse Ambrosio, ca unul care știa bine pînă și cele mai ascunse gînduri ale prietenului său:

¹ Ixion, rege al lapișilor, care, primit de Zeus în Olymp, a încercat s-o seducă pe Hera, ceea ce i-a atras osînda de a se rostogoli veșnic, legat de o roată înflăcărată, în Tartar.

² Danaidele, cele 50 de fice ale lui Danaos, care și-au ucis toate, cu excepția uneia, mirii înainte de nuntă și au fost osîndite să trudească veșnic în Tartar, cărînd apă, pentru a umple un butoi fără fund.

³ Cerber, cîinele cu trei capete de la poarta Tartarului, în mitologia greacă.

⁴ Harpiile, monștri mitologici, vorace și neîndurătoare, cu trupuri de păsări de pradă și capete de femeie.

— Pentru ca să vă puteți izbăvi de asemenea îndoieli, seînor, e bine să știți că, atunci cînd nefericitul acesta a scris cîntecul, era departe de Marcela, de care se îndepărtase de bunăvoie, ca să vadă dacă lipsa iubitei avea să aibă și asupra lui urmările obișnuite; și cum pe îndrăgostitul aflat departe de iubită nu-i fleac care să nu-l chinuiască, nici temere care să nu-i bage un cui în inimă, îl istoveau pe Grisóstomo chinurile unei gelozii închipuite și bănuielile care-i vîrîseră frica-n suflet, ca și cum ar fi fost adevărate. Și cu aceasta rămîne la fel cum era adevărul purtat de faimă din gură în gură despre virtutea Marceliei, căreia, în afară de cruzimea ei și de trufia ce-o face să pară foarte disprețuitoare, nici pizma însăși nu se cuvine și nici poate să-i afle vreo pată.

— Adevărat, răspunse Vivaldo.

Și vrînd el să citească altă hîrtie dintre cele pe care le cruțase de foc, îl împiedică o nălucire minunată (căci așa părea), care i se înfățișă ochilor într-un chip cu totul neașteptat; se întîmplă, adică, să apară, pe creștetul stîncii la picioarele căreia se pregătea mormîntul, însăși păstorita Marcela, atît de frumoasă, încît întrecea cu mult faima frumuseții ei. Cei care pînă atunci n-o văzuseră se uitau la dînsa tăcuți, cu mirare; iar cei care erau obișnuîți s-o vadă și pînă atunci nu rămaseră mai puțin uluiți decît cei care nu mai dăduseră ochii cu ea. Dar nici n-apucă s-o zărească bine Ambrosio, cînd, dînd semne de marea înverșunare a sufletului său împotriva-i, îi azvîrli:

— Nu cumva vîi să vezi, vasilisc trufaș al munților ăstora, dacă, fiind tu de față, încep să sîngere rănile ¹ acestui nefericit, căruia cruzimea ta i-a luat viața? Sau vîi poate să te fălești cu isprăvile crude ale firii tale, ori să vezi de pe înălțimile astea, ca un alt nemilos Neron, pojarul care-i mistuie Roma cuprinsă de flăcări ², sau poate vîi să calci în picioare

¹ Sîngerarea rănilor victimei la apropierea celui ce i-a cauzat moartea era o superstiție curentă în epocă. Aluzia apare și la alți scriitori ai vremii. Numele de *vasilisc* vine din fondul folcloric comun popoarelor Europei.

² Aluzie la incendierea Romei, provocată voit de împăratul Neron (sec. I e.n.), care se credea poet și dorea să rivalizeze cu Homer, care descriesese incendiul Troiei.

cu trufie leşul acestui năpăstuit, ca ingrata fică¹ pe tatăl său Tarquinius? Spune-ne repede la ce ai venit, şi ce este, dintre toate, ceea ce te bucură mai mult; căci, de vreme ce ştii bine că gîndurile lui Grisóstomo n-au încetat niciodată să-ţi se supună cît a trăit, voi face în aşa chip încît, chiar de s-a stins el, să-ţi se supună gîndul tuturor acelora ce s-au chemat a-i fi prieteni.

— Nu vin, oh, Ambrosio, pentru nici unul dintre lucrurile cîte le-ai spus, îi întoarce Marcela vorba, ci pentru mine însămi şi pentru a lămuri cît de puţină dreptate au toţi aceia care mă învinuiesc de chinurile şi de moartea lui Grisóstomo; aşa că vă rog pe toţi cei ce sînteţi aici să-mi daţi cu luare-aminte ascultare, că nu-i nevoie de multă vreme şi nici de multe vorbe cheltuite pentru a-i încredinţa pe oamenii cu scaun la cap de un adevăr. Vru cerul să mă facă, aşa cum ziceţi voi, frumoasă, şi chiar pînă-ntr-atîta, încît, fără să vă puteţi măcar împotrivi, vă împinge frumuseţea mea să mă iubiţi, iar pentru dragostea ce-mi arătaţi spuneţi că aş fi şi eu obligată să vă iubesc, ba chiar o doriţi! Ştiu şi eu, cu mîntea pe care Dumnezeu a dat-o firii mele, că tot ce e frumos e vrednic să fie iubit; dar nu-mi intră în cap ca, doar sub cuvînt că este iubit, să fie obligat cel ce este iubit, de dragul frumuseţii sale, a iubi pe cine-l iubeşte. Ba, mai mult: s-ar prea putea întîmpla să fie îndrăgitorul celui frumos urît cum nu se mai poate; şi fiind urîtul vrednic de a fi urît, nu-ţi prea vine la socoteală şi nici nu se potriveşte să spui: «Te iubesc de frumoasă ce eşti; trebuie să mă iubeşti chiar de-s urît». Totuşi, să zicem că sînt vrednice să se măsoare între ele frumuseţile amîndurora; nu înseamnă că trebuie să fie deopotrivă şi dorinţele amîndurora, fiindcă nu toate soiurile de frumuseţe te aprind: unele înveselesc ochiul, dar nu iau ostatice voinţele; că dacă ar fi să te lase îndrăgostit, aprins şi biruit orice soi de frumuseţe, ar însemna să umble

¹ Greşală de istorie a lui Cervantes: nu de regele Tarquinius Superbus e vorba, ci de regele Servius Tullius, pe cadavrul căruia a călcat fîica sa Tullia, soţia lui Tarquinius, pe care ea îl îndemnase să-i ucidă tatăl, spre a-i putea urma la tronul regatului Romei.

voințele prin lume, rătăcite și scoase de pe făgașul lor, fără să știe unde să se oprească; pentru că, de vreme ce ar fi nesfârșit de multe ființe frumoase, nesfârșit de multe ar fi să fie și dorințele, și, după cum am auzit eu spunându-se, dragostea adevărată nu se împarte în mai multe, și pe deasupra mai trebuie să fie și de bunăvoie, iar nu silită. Apoi dacă lucrurile stau așa, cum cred eu că stau, de ce vreți să se dea bătută voința mea de nevoie, silită nu de altceva decît de faptul că ziceți că m-ați iubi? De nu, spuneți-mi: dacă cumva, întocmai așa cum m-a făcut frumoasă, m-ar fi făcut cerul urîtă, drept ar fi să mă plîng că nu m-ați iubi? Cu atît mai mult cu cît, și nu trebuie să uitați asta, n-am ales eu să am frumusețea pe care o am, ci, atîta cîtă este, mi-a dat-o cerul prin harul său, fără să i-o fi cerut eu și fără s-o fi ales. Așa că, întocmai cum vipera nu e drept să fie învinovățită pentru veninul ei, căci i l-a dat natura, chiar dacă ucide cu el, cu atît mai puțin merit eu să fiu certată pentru faptul că sînt frumoasă; fiindcă frumusețea unei femei cinstite e ca focul pe care-l ții departe de tine, sau ca tăișul săbiei ascuțite: nici focul nu arde și nici spada nu taie pe cine nu se apropie. Onoarea și virtuțile sînt podoabele sufletului, fără de care trupul, chiar de-ar fi să fie frumos, nu trebuie să apară ca atare. Fiindcă, dacă e adevărat că cinstea este una din virtuțile ce împodobesc și înfrumusețează mai bine atît trupul cît și sufletul, de ce trebuie oare femeia care e iubită pentru frumusețea ei s-o piardă doar pentru a răspunde planurilor aceleia ce, pentru simpla lui plăcere, se străduiește cu tot dinadinsul, punîndu-și în joc toată iscusința și forța, s-o facă să și-o piardă? Eu m-am născut liberă, și ca să pot trăi liberă am ales singurătatea poienilor: arborii acestor munți îmi țin tovărășie; apele limpezi ale izvoarelor acestora mi-s oglinzi; arborilor și apelor acestora le împărtășesc gîndurile mele și pe ei îi fac părtași la frumusețea mea. Sînt foc ocolit pe departe și spadă ținută la distanță. Pe cei aprinși de mine doar prin chipul cum arăt, i-am potolit prin vorbele pe care le rostesc; și dacă dorințele se nutresc cu speranțe, cum eu nu i-am dat nici una lui Grisóstomo, nici vreunui altuia

dintre ei, în sfârșit, nimănuia, se poate spune că încăpăținarea lui l-a omorât, mai curînd decît cruzimea mea. Iar dacă mi se face o vină din faptul că el avea gînduri cinstite cu mine, spunîndu-mi-se că eram obligată din pricina asta să le răspund, vă spun că, atunci cînd chiar pe locul acesta, unde acum i se sapă groapa, mi-a destăinuit planurile lui cinstite, i-am răspuns limpede că ale mele erau să-mi duc viața într-o veșnică singurătate și să las doar pămîntul să se bucure de fructul sihăstriei mele și de ce-o rămîne din frumusețea mea. Iar dacă el, cu toate că încercasem să-i mut gîndul de la asta, a vrut cu tot dinadinsul să se încapățîneze fără nici o speranță și să navigheze împotriva vîntului, mare mirare este că s-a înecat la jumătatea golfului lipsei lui de judecată? Dacă eu i-aș fi întezit speranțele, ar fi însemnat să fiu mincinoasă; dacă i le-aș fi mulțumit, m-aș fi dezis de tot ce-mi pusesem în gînd. A stăruit, cu toate că i-am spus să-și mute gîndul; a deznădăjduit, fără ca eu să-l fi urît. Spuneți și dumneavoastră dacă ar fi drept să fiu socotită eu vinovată de nenorocirea lui. Tînguiască-se cel înșelat; deznădăjduiască cel căruia nu i-au fost îndeplinite făgăduințele ce i-au nutrit speranța; încreadă-se în mine cel pe care îl voi fi chemat, fălească-se cel pe care îl voi fi îngăduit; dar să nu mă numească ucigașă și crudă cel căruia eu nu-i promit nimic, cel pe care nu-l înșel, cum nu-l chem și nici nu-l îngădui. Căci pînă astăzi cerul n-a vrut să iubesc silită de soartă, iar gîndul că aș putea iubi la poruncă îmi rămîne cu totul străin. Această obștească mărturisire poate sluji oricui din cei care umblă după mine, fiecare cu gîndul să mă aibă pentru el, și să se știe de aici înainte că, de-o fi să mai moară vreunul din cauza mea, nu moare nici de gelos și nici de nefericit ce este, căci cine nu iubește pe nimeni nu poate da nimănu-i motiv de gelozie; fiindcă a-l face pe cineva să vadă limpede nu înseamnă a-l disprețui. Cel care mă numește fiară sau vasilisc n-are decît să se lepede de mine ca de un lucru vătămător și rău; cel care mă socotește nerecunoscătoare n-are decît să nu mă mai slujească; cel care spune că nu-mi poate fi cunoscută firea să nu încerce

a mă mai cunoaște; cine mă crede crudă să nu se mai țină de mine; căci fiara asta, vasiliscul ăsta, ingrata asta, cruda asta cu neputință de cunoscut nici nu-i va căuta, nici nu-i va sluji, nici nu-i va cunoaște, nici nu-i va urma, cu nici un chip! Dacă pe Grisóstomo l-a ucis nerăbdarea și dorințele lui peste măsură de înflăcărare, de ce trebuie aruncată vina asupra chipului cinstit cum m-am purtat eu, care m-am purtat cu toată cuviința? Dacă eu mă pricep să-mi păstrez curăția, întovărășindu-mă aici doar cu arborii, de ce să vrea să mi-o pierd cel care ar dori să mă întovărășesc mai curînd cu oamenii? Eu, cum știți, îmi am bogățiile mele și nu le pizmuiesc pe ale altora; sînt liberă și n-am chef să mă robesc; nici nu iubesc, nici nu urăsc pe cineva; nu-l înșel pe unul, nici nu-l trag de mîneacă pe celălalt; nu glumesc cu unii și nici nu zăbovesc stînd de vorbă cu alții. Stau de vorbă cum se cuvine cu păstorile de prin satele astea și-mi văd cu grijă de caprele mele, și asta îmi dă destulă desfătare. Hotarele dorințelor mele sînt munții aceștia, și dacă trec ele vreodată granița, e doar ca să contemple frumusețea cerurilor, trepte pe care sufletul urcă în lăcașurile stării lui dintîi.¹

Și spunînd acestea, fără să mai vrea să asculte nici un răspuns, întoarse spatele și intră în adîncul cel mai întunecat al pădurii din apropiere, lăsîndu-i uluiți, atît de înțelepciunea, cît și de frumusețea ei, pe toți cei ce erau de față. Ba unii dintre ei (mai ales cei care fuseseră răniți de vajnica săgeată a razelor pornite din ochii ei frumoși) dădură semne că ar avea de gînd să-i ia urma, fără să ia cîtuși de puțin aminte la tilcul obșteștii mărturisiri pe care-o ascultasera și care le-ar fi putut muta gîndul de la una ca asta. Ceea ce văzînd don Quijote, i se păru numaidecît că aici era un bun prilej de a-și folosi cavalerestile înclinări, sărînd într-ajutorul domnițelor aflate în nevoie, așa că,

¹ Concepția platoniciană și neoplatonică, conform căreia contemplarea frumuseții « reamîntește » sufletului de regiunile « înalte » din care — după această metafizică tipică pentru idealismul antichității, reluat în parte și de Renaștere — ar fi « descîns », spre a prinde trup.

ducînd mîna la garda spadei, rosti cu voce tunătoare și răspicată :

— Să nu se încumete nimeni, de orice rang și stare ar fi să fie el, a o urmări pe frumoasa Marcela, fiindcă altfel, furia și indignarea mea îl vor ajunge. Ea a demonstrat, în fraze clare și îndestulătoare, că prea puțină, sau mai degrabă nici un fel de vină nu are în privința morții lui Grisóstomo, arătînd și cît de departe e de ea gîndul de a se lăsa înduplecată de dorințele vreunuia dintre cei ce au îndrăgit-o; din care cauză e drept ca, în loc să fie urmărită și prigonită, să fie onorată și prețuită de toți oamenii cu inimă din lume, căci se vedește a fi pe pămînt singura care trăiește cu gînduri atît de cinstite.

Fie din pricina amenințărilor lui don Quijote, fie pentru că Ambrosio îi hotărî să termine cu ceea ce datorau bunului său prieten, nici unul dintre păstori nu se clinti din loc și nu se îndepărtă pînă ce, groapa fiind în sfîrșit săpată pe de-a-ntregul și hîrțiile lui Grisóstomo arse, pogorîră trupul în mormînt, nu fără șiroaie de lacrimi vărsate de cei de față. Acoperiră mormîntul cu un stean greu de stîncă, pînă ce se va fi pregătit lespedeza pe care Ambrosio avea de gînd, după cîte spunea, s-o poruncească unui pietrar, cu un epitaf deasupra, ce trebuia să sune în chipul următor :

*Aici să zacă, vrut-a soartea,
Un trup de biet îndrăgostit,
Păstor ce, nefiind iubit,
S-a logodit pe veci cu moartea.*

*Ucis a fost de ura grea
A fetei ce-o iubea, prin care
Și-ntinde, disprețuitoare,
Amorul tirania sa.*

Presărară apoi pe mormînt multe flori și ramuri verzi, și pe urmă, după ce-și arătară cu toții părerea de rău în cuvinte de îmbărbătare pentru Ambrosio, prietenul celui mort, își luară rămas bun de la el. Același lucru făcură Vivaldo și

tovarășul său, iar don Quijote se despărți de gazdele sale, ca și de drumeți, care îl rugară să vină cu ei la Sevilla, oraș atît de nimerit pentru căutarea aventurilor, căci nu-i stradă și răscruce unde să nu-ți iasă în cale mai multe decît oriunde în alt loc pe pămînt.¹ Don Quijote le mulțumi de sfat și de gîndul bun pe care-l mărturiseau, vrînd să-i facă un bine, dar spuse că, deocamdată, nici nu dorea și nici nu trebuia să se ducă la Sevilla, pînă ce nu va fi curățat tot lanțul acela de munți de tîlharii făcători de rele de care mersese faima că erau înțesați. Văzîndu-i hotărîrea atît de vrednică de laudă, drumeții nu vrură să-l mai stînjenească și, luîndu-și din nou rămas bun de la el, îl părăsiră și-și văzură de drum, de-a lungul căruia nu le lipsi de fel cheful de a-și petrece vremea vorbind atît despre istoria Marcelei și a lui Grisóstomo, ca și despre smintelile lui don Quijote.

Care, la rîndul lui, hotări să plece în căutarea păstorîței Marcela și să-i pună la picioare tot ce putea face el spre a o sluji; dar nu se întîmplă chiar după gîndul lui, ci cum se povestește în ceea ce urmează din această istorie adevărată, care pune aici punct celei de a doua părți a ei.

Capitolul XV

Unde se povestește aventura nefericită în care a intrat don Quijote, dînd peste niște yangheji neomenoși

Povestește înțeleptul Cide Hamete Benengeli că, îndată ce se despărți de gazdele sale și de toți cei ce se aflau de față la înmormîntarea păstorului Grisóstomo, don Quijote și scutierul său apucară chiar prin codrul unde văzuseră că le-a pierit din ochi păstorița Marcela; și umblind ei mai bine de două

¹ Aventurile care puteau fi întîlnite pe străzile Sevillei erau departe de a fi cele ale romanelor cavalierești. Vivaldo pomenește aici de ele în derîdere, ca o aluzie la faima picarescă a acestui oraș portuar, cu cartiere rău famate și o vestită populație interlopă, foarte numeroasă și rebelă la orice încercare a autorităților de a o ține în frîu.

ceasuri prin pădure, tot căutînd-o în toate părțile, fără să poată da de ea, ieșiră la lumină, pe o pajiște verde, lângă care curgea un piriiaș răcoritor și pașnic, care-i imbie, ba chiar îi și sili să-și petreacă aici după-amiaza, odihnind un ceas, două, căci îi treceau nădușelile de atîta zăduf. Descălecară, și don Quijote și Sancho, și, lăsînd măgarul și pe Rocinante în voia lor, să pască din iarba îmbelșugată a locului, se aruncară asupra desagilor și, fără altă ceremonie, stăpîn și slugă, în bună pace și tovărășie, mîncară tot ce se mai afla în ei.

Nu-și bătuse capul Sancho să-i pună lui Rocinante piedică la picioare, știindu-l bine cît era de liniștit și de puțin dornic de ibovnice; că nici toate iepele de pe pășunile Cordobei nu l-ar fi putut duce într-o ispită. Dar vru soarta și Diavolul, care nu doarme întotdeauna ¹, să se afle la pascut prin văioaga aceea o herghelie de iepe galiciene ² ale unor cărăuși yangheji ³, de care se știe că au obicei să mîie cu caii lor prin ținuturile și meleagurile unde nu lipsește iarba și apa, iar acolo unde găsisese cu cale don Quijote să hodinească era un loc foarte pe placul yanghejilor. Se întîmplă, așadar, să-i vină lui Rocinante cheful să se aibă bine cu cucoanele iepe, așa că, ieșindu-și, de îndată ce le adulmecă, din făgașul lui obișnuit, fără să mai ceară voie de la stăpîn, o luă la trap mărunt, nițel săltat, și dădu fuga să le împărtășească și lor ce dor avea; dar ele, care, după cît părea, trebuie să fi avut chef mai mult să pască decît de alte alea, îl primiră cu potcoavele

¹ «...Diavolul, care nu doarme întotdeauna»: adaptarea ad-hoc a zicalei spaniole «*el que nunca duerme*» (cel care nu doarme niciodată), sau pur și simplu «*el que no duerme*» (cel care nu doarme); se referă la întîmplările nefericite, în care «pare că și-a virit Dracul coada».

² Galicia, provincie spaniolă în nord-vestul peninsulei, care continuă teritoriul de limbă portugheză pînă la coasta de miazănoapte. Locuitorii ei vorbesc un dialect special (*gallego*). Iepele galiciene (*jacas gallegas* sau *hacas galicianas*, cum e în text) sînt mărunte, dar foarte puternice și în stare să poarte încărcături mari, fiind, prin urmare, foarte nimerite pentru cărăușie.

³ Locuitorii din Yanguas, (*los yangueses*) provincia Segovia, aveau de predilecție această ocupație, prin care deveniseră vestiți în toată Peninsula Iberică. În ediția princeps, Cervantes îi face și pe cărăuși galicieni; în următoarele, textul a fost însă corectat.

și cu dinții, în așa chip încît nu le trebui mult ca să-i rupă chingile și să-l lase fără șa pe spinare, în pielea goală, cum s-ar zice; dar ceea ce trebuie să-l fi costat și mai mult fu că, văzînd căraușii cît de hotărît era să le siluiască iepele, dădură fuga cu ciomegele și-i arseră atîtea pe spinare, că-l lăsară lat la pămînt, ca vai de capul lui. În vremea asta, don Quijote și Sancho, care văzuseră cum îl căzneau pe Rocinante, sosiră și ei gîfîind, și don Quijote îi spuse lui Sancho:

— Pe cîte văd, prietene Sancho, ăștia nu-s cavaleri, ci-s oameni de rînd și de soi prost; spun asta fiindcă, dacă-i așa, mă poți și tu ajuta să mă răzbun, pe drept, de jignirea adusă, sub ochii noștri, lui Rocinante.

— Cum dracu să ne răzbunăm, răspunse Sancho, cînd ăștia-s peste douăzeci, iar noi nu sîntem mai mult de doi, și poate chiar nici atîta, ci doar unu și jumătate?!

— Eu fac cît o sută! răspunse don Quijote și, fără multă vorbă, trase spada și se năpusti asupra yanghejilor, și tot așa făcu și Sancho Panza, întăritat și ațîțat de pilda stăpînului său.

Mai întîi și întîi, don Quijote îi trase unuia o lovitură de spadă, spintecîndu-i cojocul cu care era îmbrăcat și zburîndu-i o bună parte din umăr. Yanghejii, văzîndu-se atacați de doi oameni singuri, în vreme ce ei erau atîția, puseră mîna pe bîte și, înconjurîndu-i pe cei doi, începură a-i îmblăți cu de-amăruntul, vîrsîndu-și toată fierea și necazul pe spinarea lor. E drept că de la a doua lovitură îl lungiră pe Sancho la pămînt, și tot așa se întîmplă și cu don Quijote, fără să-i poată sluji la nimic îndemînarea și curajul; și vru soarta ca el să se rostogolească la picioarele lui Rocinante, care tot nu se ridicase de pe jos. De aici se poate vedea cu cîtă furie ciomăgesc bîtele mînuite de brațe rustice și scoase din răbdări! Văzînd, așadar, yanghejii isprava ce făcuseră, își încărcară dobitoacele cît putură mai repede, și pe-acîți-e drumul, lăsîndu-i pe cei doi aventurieri bătuți ca vai de ei și și mai avan de amăriți.

Primul care-și veni în simțiri fu Sancho Panza, care, trezindu-se lingă stăpîn, îl strigă cu voce slabă și plîngăreață:

— Stăpîne don Quijote, vai, stăpîne don Quijote !

— Ce vrei, frate Sancho ? răspunse don Quijote, cu glas tot atît de piţigăiat şi de jalnic ca şi Sancho.

— Aş vrea, dacă s-ar putea, răspunse Sancho Panza, să-mi dai, luminăţia-ta, o duşcă din băutura aceea a fiarei Blaz¹, de-oi fi avînd-o măriia-ta pe-aproape, la îndemînă, că poate mi-o fi de folos şi pentru oasele mele frînte, aşa cum slujeşte cînd e vorba de răni.

— Dacă-aş avea-o eu aicea, păcatele mele, aş mai avea nevoie de altceva ? răspunse don Quijote. Dar îţi jur, Sancho Panza, pe cîntea mea de cavaler rătăcitor, că n-or trece două zile pînă s-o am în puterea mea, dacă nu s-o pune soarta de-a curmezişul, să ştiu că n-am parte de mîinile astea două !

— Dar cînd crezi, luminăţia-ta, c-avem să putem umbla pe picioare ? îl întrebă Sancho Panza.

— Dacă-i vorba de mine, zise cavalerul îmblătit, n-aş prea şti să-ţi spun sorocul. Eu sînt vinovat de toate, că nu trebuia să ridic spada asupra unor oameni ce n-au fost armaţi cavaleri ca mine ; de aceea socot că, drept bine meritată pedeapsă pentru încălcarea legilor cavaleriei, a îngăduit zeul bătăliilor să fiu canonit aşa cum am fost. De asta, Sancho Panza, se cuvine să-ţi atrag luarea-aminte la ceea ce-ţi voi spune acum, fiindcă e de mare pret pentru mîntuirea noastră a amîndurora : cum vei mai vedea că lepădături de teapa ăstora ne mai înfruntă, nu mai aştepta să scot eu spada pentru atîta lucru, căci n-am de gînd s-o fac cu nici un chip, ci scoate tu spada şi pedepseşte-i cum îţi vine mai bine la socoteală, căci dac-o fi să le sară într-ajutor şi să-i sprijine niscăi cavaleri, oi şti eu să te apăr din toate puterile şi să le vin de hac. Doar ai avut pînă azi prilej să vezi, dintr-o mie de semne şi de dovezi, cît preţuieşte vrednicia braţului meu puternic !

Pînă într-atîta de trufaş era bietul hidalgo că-l biruise pe sărmanul vizcain ! Dar lui Sancho Panza nu-i veni la soco-

¹ Etimologie populară a numelui Fierabras. Sancho îl scindează în *fieru* (fară) şi *Blaz* (nume propriu), echivalent cu Vlăsie sau Vlah.

teală hotărîrea stăpînului, sau nu chiar pînă într-atîta încît să nu-i mai răspundă nimic, așa că îi zise :

— Stăpîne, eu sînt om pașnic, liniștit și la locul meu, și știu să rabd orice ocară, căci am femeie și copii de hrănit și de crescut. Așa că ia și luminăția-ta aminte — de poruncă din partea mea nu poate fi vorba — că eu cu nici un chip nu m-oi apuca să trag spada asupra cuiva, fie el mîrlan ori cavaler, și că, de-aci încolo pînă la judecata de apoi, iert toate jignirile cîte mi s-au adus și cîte-au să mi se mai aducă, fie că-mi vor fi venit sau că-mi vor veni din partea unui om sus-pus ori supus, bogat ori sărac, hidalgo sau om de rînd, cuprinzînd aici toți oamenii de pe lume, de orice stare și rang !

Auzind stăpînul său una ca asta, îi răspunse :

— Mi-ar plăcea să pot răsufla mai ușor, ca să-ți vorbesc mai în voie, și măcar de mi s-ar ostoî durerile din coasta asta, să te pot face să pricepi, Panza, cît de greșit judeci ! Vino-ți în fire, ticălosule, căci dacă vîntul soartei, ce suflă pînă astăzi împotriva-ne, se întoarce și ne este prielnic, suflînd în pînzele dorințelor noastre, pentru ca să ajungem cu bine și fără furtuni la țarm, în vreuna din insulele pe care ți le-am făgăduit, ce te-ai face atunci dacă, o dată ce-o voi fi dobîndit eu, te-aș pune pe tine s-o cîrmuiești ? Mi-ai zădărnici toate socotelile, nefiind cavaler și nici avînd îndemnul să fii, dacă n-ai vrednicia și îndrăzneala să răzbuni jignirile ce ți se aduc și să-ți ții rangul ! Fiindcă trebuie să știi că în regatele și provinciile proaspăt cucerite nu-s niciodată prea împăcate spiritele băstinașilor, și nici nu-s de partea noului stăpîn pînă într-atîta încît să lași deoparte temerea că s-ar putea să facă vreo ispravă ca să schimbe iarăși lucrurile și să-și încerce, cum se spune, norocul ; așa că este nevoie ca acela care le ia în stăpînire să fie om cu scaun la cap și să le știe cîrmui, avînd atîta tărie de înger cît să atace și să se apere, orice-ar fi să se întîmple.

— În treaba asta care ni s-a întîmplat nouă acuma, răspunse Sancho, tare-aș mai fi vrut eu să am și scaun la cap și tărie de înger, cum zici luminăția-ta ; dar mă jur pe cîntea mea de

om sărman că mi-ar prinde mai bine oblojelile decât logosurile. Ia vezi, măria-ta, nu te poți cumva sălta? Și să-l ajutăm și pe Rocinante, cu toate că n-ar merita, că numai din pricina lui ne-au muiat nouă oasele. N-aș fi crezut una ca asta despre Rocinante, în viața mea, că-l socoteam ființă fără de prihană și ca mine de pașnică! La urma urmei, bine-a zis cine-a zis că nu poți ști cu una, cu două cu ce fel de ființă ai de-a face, și că nu trebuie să pui mîna-n foc pentru nimic în lumea asta! Cine-ar fi zis că, după cogeamitea lovituri de paloș, cite-ai făcut luminăția-ta să ploaie asupra nenorocitului aceleia de cavalier rătăcitor, avea să se abată, drept urmare, peste noi, o grindină de bîte, ca acelea care ne-au răpăit pe spinare?

— Unde mai pui că spinarea ta, Sancho, îi întoarse don Quijote vorba, trebuie să fie deprinsă cu ropote ca astea, pe cînd umerii mei, ținuți tot în perne de puf și-n cămăși de olandă, e limpede că-s mai simțitori la chinurile unei asemenea nenorociri; și de n-ar fi să-mi închipui — ce zic eu să-mi închipui? — de n-ar fi să știu cu strășnicie că toate neajunsurile astea sînt de neînlăturat în cariera armelor, aș muri pe loc de necaz!

La asta, scutierul răspunse:

— Stăpîne, dacă-i așa, și dacă nenorociri de astea seceră oricine seamănă cavalerie, spune, măria-ta, dacă vin buluc și una după alta, sau dacă au răstimpuri, dinainte știute, cînd se petrec, fiindcă, atîta cît îmi dau eu cu socoteala, după două secerișuri de astea, nu mai avem nevoie de al treilea, de nu ne-o veni într-ajutor Dumnezeu, cu mare mila lui.

— Află, prietene Sancho, răspunse don Quijote, că viața cavalerilor rătăcitori la mii de primejdii și de năpaste e supusă; dar nu mai puțin nemărginită pentru cavalerii rătăcitori este putința de-a se vedea ajunși regi sau împărați, așa cum s-a văzut în cazul multor și feluritor cavaleri, de ale căror istorii am pe deplin cunoștință; și ți-aș putea povesti pe loc, de mi-ar îngădui-o durerile, isprăvile cîtorva care, numai prin vrednicia brațului, au urcat treptele înalte de care ți-am vorbit, și pînă și ei s-au văzut, și înainte și după asta, intrați în fel de fel de buclucuri și de suferințe; căci viteazul Amadís

de Gaula s-a văzut nu o dată în puterea vrăjmaşului său de moarte, vrăjitorul Arcalaús, de care se spune mai mult ca sigur că, ținându-l rob, i-a tras mai mult de două sute de lovituri cu dirlogii calului, după ce l-a legat la stîlp în patio; şi este chiar un autor, ținut sub obroc, dar căruia trebuie să-i dăm crezămînt, care povesteşte că şi cavalerul lui Phebus, după ce-a dat într-o capcană, călcînd pe un chepeng care i s-a scufundat sub picioare într-un anume castel, la capătul căderii s-a trezit într-o hrubă adîncă, legat de mîini şi de picioare, şi acolo i s-a făcut ceva care se cheamă clistir, cu apă cu zăpadă şi cu nisip, care era mai-mai să-l dea gata; şi de nu l-ar fi ajutat în năpasta asta un mag înţelept ce-i era prieten, ar fi fost vai de zilele sărmanului cavaler. Aşa că pot fi şi eu trecut în rîndul atîtor oameni cu vază, căci prin mai mari jigniri le-a fost dat lor să treacă decît cele prin care trecem noi acuma. Fiindcă vreau să te fac să înţelegi, Sancho, că rănile ce ți le-ar face cineva cu unelte luate la întîmplare nu te pot jigni, lucru scris în cuvinte limpezi în legea duelului; dacă ciubotarul dă în cineva cu calapodul pe care-l are în mîină, nu-i cuvînt să se spună, cu toate că unealta e într-adevăr de lemn, ca şi ciomegele, că acela în care a azvîrlit cu calapodul se poate socoti ciomăgit. Spun asemenea lucru, ca să nu-ți treacă prin minte cumva că, rămînînd noi cu oasele muiate din încăierarea asta, am fi fost cumva jigniți, căci armele oamenilor acelora, de care am fost pisăgiți, nu erau altceva decît bitele lor, şi nici unul din ei, pe cît îmi aduc eu aminte, n-avea paloş, spadă au pumnal.

— Nu mi-au dat răgaz să bag de seamă, răspunse Sancho, că nici n-am dus bine mîna la Tizona¹ mea, şi mi-au şi miluit, în numele Tatălui, amîndoi umerii cu parii lor,

¹ Una din cele două spade ale Cidului Campeador, şi cea mai îndrăgită de acesta; fusese cîştigată în bătălia împotriva regelui maur Búcar şi valora «*mil marcos d'oro*» («*o mie de mărci de aur*»), adică mai mult decît prima lui spadă, «*la Colada*», care fusese luată de la învinsul don Ramón, conte al Barcelonei, şi preţuia «*mai bine de o mie de mărci de argint*». Numele de Tizona a devenit cu vremea substantiv comun, desemnînd, pe un ton oarecum ironic, orice spadă bună, tot aşa cum Ducipal poate fi orice cal.

încît pe loc mi s-a întunecat vederea și mi s-au tăiat picioarele, de m-am prăvălit unde zac și-acuma și unde nu-mi bat capul să mă gîndesc dac-a fost sau nu jignire treaba aia cu bîtele, așa cum îmi bat capul să-mi ostoi durerea loviturilor, care cred că-mi vor rămîne în minte la fel de vii ca și pe spinare.

— Află, frate Panza, răspunse don Quijote, că nu-i amintire care să nu se șteargă cu timpul, nici durere pe care să n-o mistuie vremea.

— Apăi, dacă-i așa, răspunse Panza, poate fi nenorocire mai mare decît aceea care numai de la vreme așteaptă alinare, și numai de la moarte sfîrșit? Dacă nenorocirea noastră de acuma ar fi dintre cele care se lecuiesc cu o catapasmă, două, mai treacă-meargă! Dar încep să-mi dau seama că nu ne-ar ajunge toate cataplasmele unui spital întreg ca să ne pună pe picioare.

— Nu te mai văicări atîta, și vezi mai bine de găsește puteri noi în chiar slăbiciunea ta. Sancho, răspunse don Quijote, și hai să cercetăm ce-i cu Rocinante, că, după cît mi se pare, n-a avut, sărmanul, parte mai mică de năpastă.

— Nu-i de mirare, răspunse Sancho, de vreme ce e și el cavaler rătăcitor! Mă mir doar de măgarul meu c-a scăpat teafăr și fără să-l prea coaste, pe cînd nouă ne-au făcut chisăliță din coaste!

— Soarta-ți lasă totdeauna cîte-o porțiță la vreme de cum-pănă, rosti don Quijote. Spun așa pentru că vitișoara asta l-ar putea înlocui acuma pe Rocinante cel căzut, purtîndu-mă pe mine de-aici și pînă la vreun castel, unde să fiu lecuit de răni. Mai cu seamă că nu m-aș socoti dezonorat să-l călăresc, căci parcă mi-aduc aminte să fi citit undeva că moșneagul acela de treabă, Silen¹, tutore și dascăl al veselului zeu al rîsului, atunci cînd a intrat în cetatea cu o sută de porți², călărea, foarte încîntat, pe un măgăruș de toată frumusețea.

¹ Zeitate din Phrygia, tatăl satirilor și « doică » a lui Dyonissos — Bacchus (în mitologia greco-romană).

² « ...cetatea cu o sută de porți »: orașul Theba din Egipt. Cervantes o confundă aici cu Theba grecească, patria lui Dyonissos.

— O fi adevărat ce zice luminăția-ta, anume c-o fi umblat el călare, răspunse Sancho, dar nu-i totuna să umbli călare sau să umbli azvirlit de-a curmezișul, ca un sac de gunoi.

La asta, don Quijote răspunse :

— Rănile primite în bătălii mai curînd fac cinste decît rușine ¹, așa că, Panza prietene, nu-mi mai răspunde nimic, ci ridică-te, așa cum ți-am spus și cum vei putea mai bine, și suie-mă pe măgarul tău în ce chip ți-o plăcea, numai să plecăm de aici pînă nu se întunecă, să nu ne prindă noaptea prin asemenea pustietăți.

— Păi, te-am auzit, luminăția-ta, spunînd că-i foarte în firea cavalerilor rătăcitori să doarmă cea mai mare parte a anului prin pustietăți și paragini și că ei socotesc asta ca un noroc deosebit.

— Așa și este, zise don Quijote, cînd n-au încotro sau cînd sînt îndrăgostiți ; și nu-i minciună, căci s-a aflat cavaler care a stat pe-o stîncă, și pe soare și pe umbră, expus urgiilor cerului, doi ani încheiați, fără ca doamna și stăpîna lui să fi aflat, și unul dintre aceștia a fost chiar Amadís, atunci cînd, luîndu-și numele de Beltenébros ² și alegîndu-și Stîncă Stearpă drept locuință, nu știu dacă opt ani sau opt luni, că le-am cam pierdut răbojul ; destul și bine că a rămas acolo canonindu-se din pricina nu știu cărui neajuns pe care i l-a făcut domnița Oriana ; dar să lăsăm toate astea, Sancho, și să sfîrșim odată, să nu i se întîmple cumva și măgarului vreo nenorocire, ca lui Rocinante.

— Apăi, chiar c-ar fi să-și vîre Dracul coada ! zise Sancho.

Și oftînd de vreo șaizeci de ori din băierile inimii, după ce scosese treizeci de ofuri și vaiuri, împreună cu o sută două-

¹ Aluzie la infirmitatea lui Cervantes, de care unli contemporani răuvoitori au îndrăznit să se lege, denigrîndu-l (vezi și prologul la *Don Quijote* și pe cel al *Nuvelelor exemplare*).

² Numele pe care și l-a dat Amadís de Gaula, ermitul de pe Stîncă Stearpă (Peña Pobre), pentru a-și defini prin el starea sufletească de neagră tristețe în care-l azvirlise trădarea imaginară a domniței Oriana — (Beltenébros ar însemna, într-o traducere liberă, « frumosul cel întunecat »).

zeci de sudalme și de afurisenii pe capul cui îl tirîse aicea, se ridică, rămînînd la jumătate de drum, cocîrjat ca un pod turcesc, fără să-și poată îndrepta spinarea pînă la capăt; și cu toată cazna asta, își înșeuă măgarul, care se cam învățase a zburda de-atîta libertate cîtă dăduse peste el în ziua aceea. Pe urmă îl săltă și pe Rocinante, care, dac-ar fi avut limbă să se plîngă, de bună seamă că n-ar fi rămas mai prejos de Sancho ori de stăpînul său. În cele din urmă, Sancho îl cocoță pe don Quijote pe măgar, îl legă pe Rocinante de coada acestuia și, luînd măgarul de căpăstru, o porni cam într-acolo unde i se părea lui c-ar fi să fie drumul mare; și vru soarta care îi ducea tot din bine în mai bine să nu fi umblat ei nici măcar o leghe pînă să iasă la șleah, la marginea căruia Sancho descoperi un han, care, cu voia sau fără voia lui, dar foarte pe placul lui don Quijote, trebuia neapărat să fie castel. Sancho o ținea una că e han, stăpînul său, că nu e han, ci castel, și se ciorovăiră ei atîta, că nu sfîrșiseră cu ciorovăiala cînd ajunseseră la poartă, unde Sancho, fără să mai cerceteze despre ce era vorba, își făcu intrarea cu tot alaiul lui.

Capitolul XVI

Ce i s-a întîmplat iscusitului hidalgo la hanul pe care îl luase drept castel

Hangiul, cînd îl văzu pe don Quijote azvîrlit de-a curmezișul pe măgar, îl întrebă pe Sancho de ce boală suferea. Sancho îi răspunse că n-avea nimica, decît că se prăvălise de pe o stîncă și că-și rupsesse coastele. Hangiul avea o nevastă de alt soi decît au de obicei oamenii de teapa lui, căci asta era din fire miîloasă și-i părea rău de nefericirea aproapelui; așa că se înfățișă numaidecît să-l oblojească pe don Quijote și-i zise și unei fete de-a ei, tînără nemăritată și foarte atrăgătoare la chip, să-i dea o mîină de ajutor la oblojirea oaspetelui. Mai era la han slugă o tînără asturiană, cu fâlci mari, cu ceafa

groasă, cu nas cîrn, zbanghie de-un ochi și nu cu totul teafără nici de celălalt; e drept că avea un corp plin de nuri în schimbul acestor cusururi; nu era mai înaltă de șapte palme, de la picioare pînă la cap, iar umerii, care-o cam împovărau, o făceau să cate tot în pămînt, mai mult decît ar fi vrut ea. Această mîndră fecioară, așadar, dădea și ea ajutor domnișoarei, și amîndouă îi așternură lui don Quijote un pat ca vai de el, într-o cămară din pod care dădea semne neîndoielnice că slujise în alte vremuri de pătul, ani în șir; acolo dormea de asemenea un cărăuș, care-și avea patul așternut ceva mai departe de patul lui don Quijote, și cu toate că era clădit din coburi și din prelate de catîr, al lui don Quijote nu-i putea sta nici pe departe alături, fiindcă era făcut doar din patru scînduri negeluite, puse pe două capre nu la fel de înalte, și dintr-o saltea, care, de subțire ce era, părea macat, plină de gîlci de tot felul, care, de nu s-ar fi văzut prin cîteva rupturi că erau de lînă, la pipăit se simțeau tari ca pietrele; îi mai puseseră ca așternut două cearceafuri, ce păreau făcute din piei luate de pe-un scut, și un macat, căruia de-ai fi vrut să-i numeri firele, nu te-ai fi încurcat nici cu unul la socoteală. În blestematul acesta de pat se culcă don Quijote, și pe loc hangîța și cu fică-sa îl oblojiră, din creștet pînă-n tălpi, la lumina unei lumînări ținute de Martornes, căci așa o chema pe asturiană; și cum, tot punîndu-i cataplasme pe toate părțile, hangîța îl văzu așa de plin de vînatăi, nu se putu ține să nu spună că semănau mai curînd a lovituri de ciomag decît a căzătură.

— Nu sînt lovituri, zise Sancho, numai că stîncă avea o mulțime de ascuțișuri și de colți, și fiecare și-a pus pecetea. Apoi adăugă: Fă dumneata așa fel, doamnă, încît să-ți mai rămînă ceva cîlți, și nu te teme că n-or avea cui folosi, că și pe mine mă cam dor șalele olecuță!

— Atunci, răspunse hangîța, ai fi căzut și dumneata?

— N-am căzut, răspunse Sancho Panza, dar m-a cutremurat așa spaima cînd l-am văzut pe stăpînul meu căzînd, încît mă doare tot trupul, de parcă mi-ar fi tras cineva o mie de ciomege.

— Se prea poate, își dădu cu părerea fata hangului, că și mie mi s-a întâmplat de multe ori să visez că mă rostogolesc cu capu-n jos dintr-un turn, înalt că nu mai apucam s-ajung la pământ, și când mă trezeam, mă pomeneam așa de zdrobită și de frîntă, de parcă aș fi căzut cu adevărat.

— Aici e aici, duducă, răspunse Sancho Panza, că eu, fără să fi visat nimic, ci fiind mai treaz chiar decît sint acuma, m-am pomenit aproape la fel de plin de vînatăi ca și stăpînul meu, don Quijote.

— Care zici că e numele cavalerului? întrebă asturiana Maritornes.

— Don Quijote de La Mancha, răspunse Sancho Panza, și e cavaler rătăcitor, dintre cei mai buni și mai vrednici ce se vor fi văzut pe lumea asta de veacuri încoace.

— Ce înseamnă cavaler rătăcitor? se miră fata.

— Doar n-ai fi fiind de ieri, de alaltăieri pe lumea asta, să nu știi! răspunse Sancho Panza. Află atuncea că un cavaler rătăcitor e ceva care, din două una: ori iese ciomăgit, ori iese împărătit; azi e cea mai nefericită ființă de pe lume și cea mai nevoiașă, iar mâine poate avea două-trei coroane regale de dat la scutieri, cu tot cu regatele lor!

— Păi, atuncea, cum se face că dumneata, slujind la un stăpîn atît de bun, zise hangița, n-ai, pe cît se pare, măcar vreun comitat, acolo?

— Prea de timpuriu ar fi, răspunse Sancho, căci nu-i nici o lună de cînd umblăm în căutare de aventuri, iar pînă azi n-am dat peste nici una mai acătării, că doar nu o dată se întâmplă una să cați și alta să pați! Drept este că, dacă o fi să se vindece don Quijote de rana... vreau să spun de căzătura asta, și nu rămîn nici eu sluțit de ea, n-aș schimba nici cu cel mai înalt titlu din toată Spania lucrul la care trag eu nădejde.

Toată vorbăria asta o asculta, cu multă luare-aminte, don Quijote, și, ridicîndu-se în capul oaselor cum putu, apucă mîna hangiței și spuse:

— Crede-mă, frumoasă doamnă, că te poți numi norocită de-a fi găzduit în castelul acesta un om ca mine, care este

aşa fel făcut încît, dacă eu nu stau să-ţi-l laud, este numai pentru că vorba din bătrîni spune că lauda de sine nu miroase a bine; dar îţi poate adevăra scutierul meu cine sînt. Nu-ţi spun decît atîta, că voi ţine mînte şi voi păstra veşnic încrustat în amintire binele pe care mi l-ai făcut, şi am să-ţi păstrez recunoştinţă cît oi trăi pe lumea asta. Şi de-ar fi voit cerul să nu mă aflu rob dragostei şi supus pînă-ntr-atîta legilor ei şi ochilor acelei frumoase ingrâte al cărei nume îl şoptesc printre dinţi, mă jur că mi-aş face din ochii frumoasei dumitale domnişoare stăpînii libertăţii mele!

Hangiţa şi fică-sa, ca şi buna Maritornes, rămăseseră cu gura căscată auzind vorbele cavalerului rătăcitor, că tot atîta ar fi priceput din ele dacă ar fi vorbit greceşte, cu toate că ghiciră numaidecît încotro băteau toate spusele sale, adică spre a le oferi serviciile lui şi a le face ochi dulci. Şi, cum nu erau deprinse cu asemenea fel de-a vorbi, se uitau la dînsul şi mult se minunau, părăindu-le el cu totul alt om decît cei ce se pot vedea în fiecare zi, aşa că, mulţumindu-i de gîndul lui, cu întorsături de fraze cîrciumăreşti, îl părăsiră, iar asturiana Maritornes se îngriji de Sancho, care n-avea mai puţină nevoie de oblojeli decît stăpînul său.

Cărăuşul era înţeles cu ea ca noaptea aceea să se aibă bine unul cu altul, şi ea îi dăduse cuvîntul că, de cum s-or mai potoli oaspeţii şi i-or adormi stăpînii, vine să-l caute şi să-i facă pe plac, orişice-ar dori. Şi se povesteşte despre această fată bună că nu şi-a dat niciodată cuvîntul fără să şi-l fi ţinut, chiar de-ar fi fost să şi-l fi dat în pădure şi fără nimeni de faţă, fiindcă se ţinea neam de hidalgo, şi nu i se părea o jignire să slugărească la han, căci, zicea ea, numai nenorocirile şi împrejurările vitrege o aduseseră în starea aceea.

Patul tare, strîmt, meschin şi trădător al lui don Quijote era cel dintîi pus la mijlocul podului cu acoperişul înstelat¹. Şi îndată lîngă el Sancho şi-l clădi pe al său, alcătuit doar

¹ «...acoperişul înstelat»: prin spărturile podului se puteau vedea stelele. Lui don Quijote i se dăduse deci încăperea cea mai dărăpănată.

dintr-o rogojină și-o acoperitoare, ce părea mai mult de buci de cînepă tunse ¹ decît de lînă. După aceste două paturi, urma cel al cărăușului, fabricat, cum s-a mai spus, din tarnițe, coburi și toate podoabele a doi dintre cei mai buni catîri, cu toate că avea doisprezece, grași și lucioși de li se dusesse vestea, căci era unul din cărăușii bogați de la Arévalo, după cum spune autorul acestei istorii, care asupra cărăușului acestuia stăruie îndeosebi, fiindcă-l cunoștea cum nu se poate mai bine, și chiar pretind unii că i-ar fi fost ceva rubedenie; poate pentru că Cide Hamete Benengeli a fost un istoric deosebit de iscoditor și foarte amănunțit în tot ceea ce spunea, lucru care se poate vedea foarte bine, de vreme ce, în toate cele povestite, lucrurile oricît de mărunte și de obișnuite n-a vrut să le lase trecute sub tăcere, pildă pe care ar putea-o lua istoricii serioși ², care atît de sec și de laconic înșiră faptele, că nici nu mai poate ajunge pînă la noi, ci înmormîntat în călimări rămîne, fie din dispreț, fie din răutate sau neștiință, ceea ce era să fie mai plin de miez în toată lucrarea. Slavă de o mie de ori autorului lui *Tablante de Ricamonte*, dimpreună cu autorul celeilalte cărți unde se povestesc faptele contelui Tomillas ³, căci mult amănunțit le mai zugrăvește pe toate!

Și cum spuneam, cărăușul, după ce-și văzu de catîri și le dete al doilea tain din ziua aceea, se întinse pe coburi și începu s-o aștepte pe Maritornes, care nu întîrzia niciodată. Sancho Panza era oblojit și uns cu toate alifile și, cu toate că se străduia să adoarmă, nu-i dădea răgaz durerea din coaste, în vreme ce pe don Quijote junghiurile îl țineau cu ochii deschiși, ca pe iepuri. Hanul se cufundase în tăcere și nu se

¹ «...de buci de cînepă tunse»: s-a tradus așa termenul *anjco*, care desemna o țesătură grosolană, de cînepă cele mai adeseori, dar și de în cite-odată, ce trebuie să-și fi luat numele de la ducatul de Anjou, de unde era importată la început.

² «...historiadores graves» (serioși): în opoziție cu Cide Hamete Benengeli, căruia Cervantes îi atribuisese această istorie comică.

³ Contele Tomillas, personaj secundar din *Historia de Enrique, fi de Oliva, rey de Iherusalem, emperador de Constantinopla* (Sevilla, 1498).

afla în tot cuprinsul lui altă lumină decît aceea a unui felinar, ce pîlpîia atîrnat deasupra porţii.

Această minunată pace, şi gîndurile ce pe cavalerul nostru îl năpădeau din întîmplările povestite la fiecare pas în cărţile lui, vinovate de nenorocirea în care se afla, îi aduseră în minte una din cele mai ciudate nebunii ce s-ar putea închipui vreodată: i se năluci anume că ajunsese la un castel faimos (fiindcă, aşa cum s-a mai spus, castele erau, după părerea lui, toate hanurile la care trăgea), că fiica hangului era fiica stăpînului acelui castel, îndrăgostită pînă peste urechi de frumuseţea lui, şi că-i făgăduise să vină în noaptea aceea pe furiş, nesimţită de părinţi, să se culce cu el şi să stea împreună o bună bucată de vreme. Aşa că, luînd toată năluca asta, pe care-o scornise singur, drept bună şi ade-vărată, începu să se simtă tulburat şi să se gîndească în ce primejdios impas avea să i se afle cînstea, şi-şi puse în gînd să nu săvîrşească nici un fel de trădare faţă de stăpîna sa Dulcinea din Toboso, chiar de-ar fi să le aibă dinainte-i pe regina Ginevra, cu doamna ei de onoare, Quintañona. Cu gîndul la asemenea aiureli, veni şi ceasul (care pentru el fu ceasul rău) în care sosi asturiana, desculţă şi numai în cămaşă, cu părul strîns într-o plasă de bumbac, şi care, cu paşi uşori şi furişi, intră în încăperea unde erau cei trei, să-şi caute cărăuşul. Dar nici n-ajunse bine la uşă, că don Quijote o şi simţi şi, ridicîndu-se în aşternut fără să mai ia seama la cataplasme şi la junghiurile din coaste, întinse braţele, să-şi primească frumoasa domniţă.

Asturiana, care, foarte încordată şi fără să scoată o vorbă, orbecăia cu mîinile întinse, căutîndu-şi ibovnicul, nimeri în braţele lui don Quijote, care o apucă vîrtos de-o mînă şi, trăgînd-o spre sine, fără ca ea să îndrăznească a scoate un cuvînt, o sili să se așeze pe pat. Îi pipăi numaidecît cămaşa, şi cu toate că era de pînză de sac, lui i se păru a fi din cel mai subţire şi domnesc borangic. Purta pe braţe nişte şiraguri de mărgele de sticlă, dar lui îi părură cu străluciri de perle preţioase din Orient; părul, care aducea mai curînd a coamă de cal, el îl luă drept beteală strălucitoare de aur

arăbesc, a cărui lumină o întuneca pe-a soarelui însuși; răsufletul gurii ei, care nu mai încape îndoială că avea izul salatei cu carne, mîncată în ajun, lui i se păru că împrăstie o gingașă mireasmă de arome; ce mai vorbă multă, el și-o zugrăvi în minte cu același chip și în același fel în care citise prin cărțile lui despre cealaltă prințesă, ce venise răzbită de dorul lui să-și vadă cavalerul rănit de moarte. Și într-atîta era de orbit bietul hidalgo, încît nici pipăitul, nici mirosul, nici altele care ar fi putut-o deosebi pe fata aceea bună și care-ar fi putut întoarce mațele pe dos oricărui alt om decît unui cărăuș nu-l făcură să-și dea seama că se înșela, ba, dimpotrivă, i se părea că ține în brațe pe zeița frumuseții. Și ținînd-o cît putea de strîns, începu să-i înșire, cu glas drăgăstos și scăzut:

— Mult aș vrea, frumoasă și înaltă domniță, să fiu în starea de-a mă putea plăti de-o cinste așa de mare ca aceea pe care mi-ai făcut-o, dezvăluindu-mi frumusețea ta fără de seamă; dar soarta, care nu obosește cînd e vorba să persecute pe cei viteji, a vrut să cad la pat, unde zac atît de frînt și de zdrobit, încît chiar de mi-ar fi voia să ți-o fac pe a domniei-tale, tot nu mi-ar fi cu putință, mai cu seamă că la opreliștea asta se adaugă alta, și mai mare, care vine din credința jurată nease-muitei Dulcinea din Toboso, singura stăpînă a gîndurilor mele celor mai ascunse; că dacă n-ar fi asta la mijloc, n-aș fi eu un cavaler atît de nerod încît să las nefolosit prilejul aventurii în care, prin marea domniei-tale bunătate, mă văd intrat.

Maritornes era cum nu se poate mai înfricoșată și o treceau toate nădușelile văzîndu-se ținută într-o asemenea menghină de don Quijote, că, fără să asculte ori să ia în seamă cîte-i îndruga el, căuta, fără nici o vorbă, să scape. Dar cărăușul, pe care-l țineau treaz dorințele lui necurate, o simțise și el, chiar din clipa cînd îi intrase țîitoarea pe ușă, și asculta cu luare-aminte tot ce spunea don Quijote. Și aprinzîndu-i-se gelozia fiindcă asturiana își călcase cuvîntul de dragul altuia, se dădu mai aproape de patul lui don Quijote și rămase nemișcat, așteptînd să vadă unde-avea să

ducă toată vorbăria aceea, căreia el nu-i putea da de rost. Dar cînd văzu că fata se zbătea să se desfacă, iar don Quijote se muncea s-o țină, gluma i se păru prea de tot; ridică un braț în sus și trase un pumn atît de strașnic în falcile înguste ale cavalerului îndrăgostit, încît îi însîngeră gura cu totul. Și, fără să se mulțumească cu atîta, i se urcă de-a călare pe coaste și-apoi, călcîndu-l în picioare ceva mai repede decît la trap, îl pisăgi cît era de lung. Patul, care era cam becisnic și n-avea temelii prea zdravene, neputîndu-l răbda și pe cărăuș, dădu cu el de pămînt, iar la zgomotul acesta nemai-pomenit se deșteptă și hangiul, care pricepu numaidecît că la mijloc trebuie să fie vreo ispravă de-a poznașei de Maritornes, căci, chemînd-o cu glas tare, nu primi nici un răspuns. Cu bănuiala asta, se ridică și, aprinzînd o lumînare, o luă într-acolo de unde venea zarva. Slujnica, văzînd că se întoarce stăpînu-său c-o falcă în cer și cu una-n pămînt, înfricoșată pînă-n măduva oaselor și năucită cum era, se refugie în așternutul lui Sancho Panza, care dormea dus, și acolo se făcu ghem și se piti cum putu. Hangiul intră răcnînd:

— Unde ești, cățea? Că, sînt mai mult ca sigur, astea-s de-ale tale!

Strigătele îl deșteptară pe Sancho, care, de îndată ce simți mogîldeața aceea aproape călărindu-l, își zise că îl chinuie vreun vis urît și prinse a da cu pumnii în dreapta și în stînga, nimerind-o cu nu știu cîți pe Maritornes, care, răzbită de durere, lăsînd deoparte și cinste și rușine, începu să-i care și ea lui Sancho cu nemiluata, încît, spre nenorocul ei, îi trecu omului somnul; și văzîndu-se el mîngîiat cu atîta foc, fără măcar să știe de cine, se aburcă din așternut cum putu și, luîndu-se la trîntă cu Maritornes, începură ei în de ei cea mai înverșunată și mai hazlie păruială din lume.

Văzînd atunci cărăușul, la lumina feștilor hangiului, în ce impas îi era ibovnica, îl lăsă pe don Quijote și dădu fuga să-i vină într-ajutor. Tot așa făcu și hangiul, dar cu gînd tocmai dimpotrivă, căci voia să-și pedepsească sluga, socotind fără doar și poate că numai ea era pricina acelei nemaiauzite

armonii. Și așa, dînd unul într-altul, vorba cîntecului: stăpînul în argat, argatul în vacă, vaca în cîine, cîinele în pisică, pisica în șoarece și șoarecele în păsar, dădea căraușul în Sancho, Sancho în slujnică, slujnica în el, hangiul în slujnică, și-și cărau toți la dupaci cu de-amănuntul și cu-atîta foc, că n-aveau nici cînd își trage sufletul. Noroc că hangiului i se stînsese lumînarea și, cum rămaseră pe întuneric, începură să se înghiontească fără milă, toți buluc, care cum apuca, încît pe care-l ajungea vreun pumn, numai bine nu-i mergea.

Se întîmplă ca în noaptea aceea să fi mas la han, dimpreună cu oamenii lui, un șef de patrulă din cei numiți ostași de-ai « Sfintei frății », « Bătrîna Hermandad » din Toledo ¹. Auzind și el acea ciudată zarvă, arcașul puse mîna pe topuz ² și pe cutia de tinichea în care-și ținea înscrisurile ³ și intră în încăpere pe întuneric, strigînd:

— Opriți-vă, în numele legii, în numele « Sfintei Hermandad » !

¹ « ...la „Santa Hermandad“ vieja » exista încă în orașele Toledo, Talavera și Ciudad Real. Se compunea inițial din nobili care dețineau proprietăți în munții ținutului Toledo, și avea la început doar scopul de a urmări și stîrpi tîlharii de drumul mare, numiți în vechime *golfinos*, care mișunau peste tot pe unde umblau turmele de oi și călătorii. « Sfînta Hermandad », recunoscută în 1220 de San Fernando, se bucura de multe privilegii și avea nu numai dreptul de a aresta bandiții, ci și pe acela de a-i ucide. Tribunalul « Sfintei Hermandad » se compunea dintr-un *cuadrillero mayor*, care, pe lîngă locotenenții lui, mai avea în fiecare oraș și sat sau în hanurile principale cîte un *cuadrillero comisario*, ca acel care l-a apucat de barbă pe don Quijote. Se vorbește de această veche « Sfîntă Hermandad », spre deosebire de cea nouă, decăzută, a cărei critică autorii vremii o fac în mai multe rînduri (vezi Mateo Alemán, *Guzman de Alfarache*, Cartea I, cap. VII; în traducere românească, lucrarea noastră *Isprăvile unor vîntură-lume*, proză picarescă spaniolă, Editura pentru Literatură, colecția « Biblioteca pentru toți », București, 1961, pp. 89—93).

² În original *media vara*, un fel de baston scurt, de culoare verde, pe care-l purtau, începînd din 1512, *cuadrillerii* « Sfintei Hermandad », spre a fi recunoscuți ca atare. Se purta de către șeful patrulelor de arcași ai « Sfintei frății », spre a-i deosebi de reprezentanții autorității regale, care aveau adevărate topuze, bastoane înalte, *varas altas de justicia*, ca și alcazii puterii locale.

³ Adică documentele din care reieșeau atribuțiile patrulei: acestea erau ținute într-o casetă metalică atîrnată de eșarfa uniformei.

Și cel dintîi peste care dădu fu don Quijote, care, zdrobit de pumnul cărăușului, zăcea lat în patul prăvălit pe podea, lipsit de simțiri și întins cu gura căscată la stelele podului. Apucîndu-l de barbă la întîmplare, arcașul striga într-una, cît îl ținea gura:

— Faceți loc patrulei, faceți loc stăpînirii!

Dar văzînd că cel pe care-l apucase nu mișca și nici nu dădea semne de viață, își închipui că era mort și că ucigașii erau cei care se mai aflau cu el în încăpere. La bănuiala asta răcni și mai tare, zicînd:

— Zăvorîți poarta hanului și băgați de seamă să nu iasă nimeni, că s-a făcut moarte de om aici!

Strigătul lui îi băgă pe toți în răcori, și fiecare lăsă bătălia acolo unde îl ajunsese amenințarea. Hangiul se retrase în odaia lui, cărăușul pe patul de coburi, slujnica în iatacul ei; numai nenorociții de don Quijote și Sancho nu se putură mișca de unde erau. În vremea asta arcașul dete drumul bărbii lui don Quijote și plecă după lumină, ca să-i caute și să-i prindă pe vinovați, dar lumină nu găsi, fiindcă hangiul stinsese într-adins felinarul atunci cînd se retrăsese în odaia lui, așa că omul fu silit să caute foc în vatră, unde, cu chiu, cu vai, putu să aprindă altă luminare.

Capitolul XVII

Unde urmează povestirea nenumăratelor cazne ce îndurară viteazul don Quijote și banul său scutier Sancho Panza la hanul pe care îl luaseră, spre nenorocul lor, drept castel

În vremea asta don Quijote își revenise în sfîrșit din leșin și, cu același glas cu care își chemase scutierul în ajun, cînd zăcea întins în valea ciomegelor¹, începu să-l cheme:

¹ În original «...val de las estacas»: aluzie la bîtele cărăușilor care-l snopiseră pe don Quijote, dar și citare, în deridere, a unui celebru vers dintr-o baladă populară, care-l face să treacă pe viteazul Cid Campeador «por el val de las estacas».

— Sancho, prietene, dormi? Dormi, prietene Sancho? ¹

— Cum naiba să dorm, păcatele mele, răspunse Sancho plin de năduf și plictisit, că-mi vine să cred că și-au făcut ris de mine toți diavolii Tartarului în noaptea asta!

— Poți fi încredințat, într-adevăr, răspunse don Quijote, că ori sînt eu un nepriceput, ori castelul acesta e fermecat, fiindcă trebuie să știi că. dar ceea ce am de gînd să-ți spun acum trebuie să-mi juri că vei ține-o pentru tine pînă după moartea mea.

— Bine, mă jur, spuse Sancho.

— Spun asta, reluă don Quijote, fiindcă nu-mi place să aduc vreo atingere cinstei nimănui.

— Păi dac-am zis că mă jur! îi întoarse Sancho vorba. Am să fiu mut ca pămîntul pînă ți s-or sfîrși luminăției-tale zilele, dea Domnul să mă pot ușura de taina asta chiar mîine!

— Așa de rău mă port eu cu tine, Sancho, răspunse don Quijote, încît să vrei să mă vezi mort cît mai curînd?

— Nu de asta, răspunse Sancho, dar nu pot să sufăr să țin multă vreme o taină, și n-aș vrea să-mi putrezească în burtă, învechîndu-se.

— Fie și așa, zise don Quijote, că eu am foarte multă încredere în dragostea ce-mi porți și-n curtenia ta; află, așadar, că noaptea asta mi s-a întîmplat una din cele mai ciudate aventuri cu care m-aș putea lăuda, căci, ca să nu mai lungesc vorba, trebuie să știi că mai adineauri a venit la mine fica stăpînului acestui castel, care este cea mai frumoasă și mai atrăgătoare domniță din cîte se pot afla pe-o bună parte de pe pămînt. Ce să-ți mai vorbesc de farmecul ei! Ce-ți pot eu spune despre vioiciunea duhului acestei făpturi! Darmite de alte lucruri, mai ascunse, pe care, ca să-mi țin cuvîntul de credință dat stăpînei mele Dulcinea din Toboso, le voi lăsa să treacă sub tăcere, neatinse! Tot ce pot să-ți

¹ Parodie a unei romanețe vechi, care începe cu: « *Amigo, duermes? Duermes, amigo?* »

spun este că, fiind pizmaș cerul de norocul pe care soarta mi l-a scos în cale, sau poate (și asta-i mai mult ca sigur) că, așa cum am spus, fiind castelul acesta vrăjit, în vreme ce eu stăteam cu ea în drăgăstoase și dulci șușoteli, fără s-o pot vedea și fără să pot ști pe unde intrase, mă pomenii c-o mînă, mîna de la capătul brațului vreunui uriaș cît toate zilele, care-mi trase un pumn groaznic în fălci, de mi le-a umplut de sînge, și pe urmă m-a ciomăgit în așa hal, că mă aflu și mai vrednic de milă decît ieri, cînd yanghejii ne-au adus jignirea pe care-o știi, din pricina zburdălniciilor lui Rocinante. De unde trag încheierea că acea comoară de frumusețe care este domnița trebuie să fie păzită de vreun maur fermecat și că, de bună seamă, nu-i pentru mine.

— Pentru mine nici atîta, răspunse Sancho, fiindcă mie mai bine de patru sute de mauri mi-au melițat oasele, în așa chip încît ciomăgeala de ieri mi s-a părut, pe lîngă asta, turtă dulce și anafură! Dar spune-mi, stăpîne, de ce-ai numit dumneata frumoasă și rară aventura asta, cînd am ieșit din ea așa cum am ieșit? Măcar luminăția-ta n-ai rămas numai cu ponoasele, fiindcă ai strins-o în brațe pe frumusețea aceea neasemuită de care vorbești; dar eu cu ce m-am ales alt decît cu cei mai grozavi ghionți din cîți am înghițit de cînd sînt pe lume? Vai de capul meu și de-al mamei care m-a făcut, că nici cavaler nu-s și nici nu cred c-am să fiu vreodată, iar din toate belelele, pe capul meu vin cele mai multe.

— Va să zică și pe tine te-au snopit în bătăi? se miră don Quijote.

— Păi nu ți-am spus acuma că da, fi-re-aș eu al naibii, cu tot neamul meu?! zise Sancho.

— Nu fi supărat, prietene, îl mîngîie don Quijote, că voi pregăti numaidecît prețiosul balsam, cu care ne-om înzdrăveni cît ai clipi din ochi!

Sfîrșind în vremea asta cu aprinsul felinarului, capul patrulei intră să-l vadă pe cel pe care-l credea mort, așa că Sancho, cum îl zări intrînd, numai în cămașă, legat cu o

basma la cap¹, c-o lumină în mână și cătind chiorș la ei, își și întrebă stăpînul:

— Señor don Quijote, n-o fi oare ăsta maurul vrăjit, care se întoarce să ne pedepsească iar, că i-o mai fi rămas ceva cerneală pe fundul călimării?²

— Nu poate fi maurul, răspunse don Quijote, căci vrăjiții nu se lasă văzuți de nimeni.

— Nu s-or fi lăsînd ei văzuți, dar al dracului se mai lasă simțiți! zise Sancho. De nu mă crezi, să ți-o spună spinarea mea.

— Păi și-a mea ți-ar cam putea-o spune, răspunse don Quijote. Cu toate astea, nu e un temei îndestulător pentru a crede că ceea ce vedem noi acum ar fi maurul vrăjit.

Arcașul se apropie și, cum îi găsi stînd atît de pașnic de vorbă, rămase cu gura căscată. E drept că don Quijote tot mai stătea lungit pe spate, fără să se poată măcar clinti de zdrobit și de oblojit ce era. Șeful patrulei veni mai lîngă el și-l întrebă:

— Ei, om bun, cum îți merge?

— Eu, să fiu în locul dumitale, aș vorbi mai cuviincios, răspunse don Quijote. Așa o fi obiceiul prin partea locului, să vorbești necuviincios cu cavalerii rătăcitori, nerodule?

Arcașul, văzîndu-se bruftuit în așa hal de un om pe care, văzîndu-l cum arăta, n-ar fi dat două parale, nu mai putu răbda și, ridicînd lămpașul plin cu ulei, îi trase una cu el în cap lui don Quijote, mai-mai să-i crape țeasta. Cum rămăseseră pe întuneric, ieși, iar Sancho Panza zise:

— Nu mai încape îndoială, stăpîne, că ăsta-i maurul cel fermecat, care de bună seamă că-și hărăzește altora co-

¹ În original « ...paño de cabeza »: broboadă, basma de cap. Se numea așa mai demult batista care slujea și drept bonetă de noapte și pe care bărbații și-o puneau uneori și ziua pe cap, ori se legau de cîte ori aveau dureri de cap pentru a le lecui prin apăsarea frunții.

² În original « ...dejarse algo en el tintero » (a mai lăsat cerneală în călimară) se spunea despre cel ce-a uitat să scrie unele lucruri și asupra cărora e nevoie să revină.

moara, în vreme ce pe noi ne ferecește doar cu ghionți și cu lămpașe în cap.

— Așa e, răspunse don Quijote, și nu trebuie să faci atîta caz cînd e vorba de asemenea vrăjitorii, și nici să te mîinii ori să te necăjești din pricina lor, că, fiind nevăzute și părel-nice, n-avem pe cine ne răzbuna, oricît am căuta. Ridică-te, Sancho, dacă te simți în stare, și cheamă-l pe alcadele fortă-reței acesteia, să-mi facă rost de un pic de untdelemn, de puțin vin, sare și rozmarin, ca să fierb balsamul dătător de sănătate, pentru că socot, și pe bună dreptate, că de mare trebuință mi-ar fi acuma, cît sînge pierd din rana pe care mi-a făcut-o vedenia asta.

Sancho se sculă, deși-l dureau toate oasele, și plecă pe bîjbîite să-l caute pe hangiu; dar dînd peste căpetenia patrulei de arcași, care stătea să asculte ce vînt mai bate pe la vrăjmaș, îi zise:

— Oricine vei fi fiind, seînor, milostivește-te și fă bine de ne dă nițeluș rozmarin, untdelemn, sare și vin, că mare nevoie avem de ele, ca să-l îngrijim pe unul din cei mai buni cavaleri rătăcitori din lume, ce zace pe moarte în patul de colo, rănit de mîna maurului aceuia vrăjit care bîntuie hanul.

Auzind arcașul una ca asta, se încredință că omul e sărit din minți și, cum tot începuse a se crăpa de ziuă, deschise poarta hanului, îl strigă pe hangiu și-i spuse ce voia omul. Hangiul îi făcu rost de cele cerute, iar Sancho duse totul la don Quijote, care se ținea cu mîinile de cap, văitîndu-se de durerea pricinuită de lămpaș, care, de altfel, nu-i făcuse alt rău decît două cucuie, destul de măricele, e adevărat, iar ceea ce lua el drept sînge nu erau decît sudorile ce-l trecuseră de spaima pe care-i fusese dat s-o rabde. Ce mai vorbă lungă, puse mîna pe elemente și le combină într-o mixtură, amestecîndu-le pe toate și fierbîndu-le o bună bucată de vreme, pînă cînd i se păru că erau numai bune. Ceru atunci un șip ca să toarne fiertura, și cum nu se găsi măcar unul în tot hanul, se hotărî s-o toarne într-o ploscă de tinichea, pe care i-o dăruî, mărinimos, hangiul. Apoi o

descintă cu mai bine de optzeci de *Pater noster* și cu tot atîtea *Ave Maria*, *Osana* și *Credo*, iar la fiecare cuvînt adăuga și cite-o cruce, în chip de binecuvîntare. La toate acestea erau de față Sancho, hangiul și arcașul, deoarece cărăușul ieșise, pe nesimțite, să-și vadă de catîrîi lui.

O dată săvîrșite toate acestea, vru să facă el însuși, pe loc, încercarea virtuților acelui balsam prețios, cum și-l închipuia, așa că sorbi din ceea ce nu încăpuse în ploscă și rămăsese în oala în care fierse — așa ca la vreo jumătate de oca. Și nici n-apucă să termine de băut, că și începu a vărsa, așa de vîrtos, că nu-i mai rămase nimic în stomac, și, o dată cu opintelile și tulburarea întoarcerii stomacului pe dos, prinseră a-l trece nădușeli peste nădușeli, lucru pentru care le ceru să-l învelească și să-l lase singur. Așa și făcură, iar el rămase toropit, dormi mai bine de trei ore, la capătul cărora se deșteptă și-și simți trupul atît de ușurat și atît de teafăr de orice vătămare, încît se socoti lecuit și începu să creadă cu tot dinadînsul că nimerise balsamul lui Fierabras, și că, avînd la el așa leac, se putea încumeta de-aci înainte, fără de nici o sfială, în orice fel de bătălii, certuri și vălmășaguri, oricît de primejdioase ar fi fost. Sancho Panza, care găsi de asemenea însănătoșirea stăpînului său lucru de minune, îl rugă să-i dea lui ceea ce mai rămăsese pe fundul oalei, și nu rămăsese puțin. Don Quijote îi îngădui, așa că, luînd el oala cu amîndouă mîinile, o ridică la gură de bună-credință și cu mare poftă și înghiți aproape tot atîta cit înghițise și stăpînul său.

Dar se vede că stomacul bietului Sancho trebuie să fi fost mai puțin gîngăș decît al stăpînului său, așa că, pînă să apuce a i se întoarce pe dos, îl găsiră toate bițiielile și tremuriciul, îl trecură toate nădușelile și sughițurile, încît își zise că, fără doar și poate, îi sunase ceasul din urmă; și văzîndu-se canonit în așa hal, înspăimîntat, blestema balsamul și pe banditul care i-l dăduse. Văzînd don Quijote în ce hal îi era scutierul, zise:

— Eu cred, Sancho, că tot răul care te-a apucat vine din faptul că nu ești armat cavalier, căci, după cîte îmi dau eu

cu socoteala, licoarea asta n-are cum fi de folos celor care nu-s !

— Dacă știai asta, luminăția-ta, îi întoarce Sancho vorba, pentru ce m-ai lăsat s-o gust, fi-re-aș al naibii cu tot neamul meu ? !

În vremea asta băutura își făcu lucrarea, și bietul scutier începu să se reverse pe amîndouă părțile, cu furie neînchipuită, încît rogojina pe care se aruncase din nou și macatul de cînepă cu care se învelise fură scoase pe veci din folosință ; asuda și iar asuda, încovrigîndu-se și leșinînd țeapăn, că nu numai el, ci toți cei din jur socotiră că se dădea de ceasul morții. Îl ținură vijelia asta și zgîlțiielile ca la vreo două ceasuri, la capătul cărora nu rămase ca stăpînul său, ușurat, ci atît de sleit și de frînt, că nu se putea nici ține pe picioare ; dar don Quijote, care, așa cum s-a spus mai sus, se simțea ușurel și teafăr, avea chef s-o pornească numaidecît în căutare de aventuri, părăindu-i-se că timpul pe care-l pierdea aici lipsea lumea întreagă și pe toți nevoiașii de ocrotirea și de sprijinul său, mai cu seamă acum, cînd balsamul îl făcea să fie atît de încrezător și de sigur de sine. Așa că, dîndu-i ghes dorința, își înșeuă singur pe Rocinante, pregăti și asinul scutierului său, ba îl mai ajută și pe el să se îmbrace și-l sui pe măgar. Se aruncă apoi în șa și, apropiindu-se de un colț al hanului, puse mîna pe o prăjină sprijinită acolo, luînd-o ca să-i slujească drept lance. Stăteau și se uitau la el toți cîți se aflau în han, adică mai bine de douăzeci de inși. Se uita la el și fiica hangiuului, iar el, așijderea, n-o pierdea din ochi, iar din cînd în cînd scotea și cite-un oftat, care părea smuls din adîncul măruntaielor, și toată lumea socotea că oftează din pricina junghiurilor din coaste, sau cel puțin așa credeau cei care-l zăriseră noaptea trecută, oblojit.

Cînd se văzură amîndoi călări, se proțăpi în poarta hanului și chemă hangiu, spunîndu-i cu glas domol și grav :

— Multe și mari sînt, seînor alcade, binefacerile de care am avut parte în acest castel al vostru, și mă socotesc ținut să vă fiu recunoscător pînă la capătul zilelor mele. De mă pot plăti răzbunîndu-vă de vreun trufaș ce vă va fi adus vreo

jignire, aflați că rostul meu nu-i altul decît s-ajut pe cei ce nu pot multe și să răzbun pe cei nedreptățiți, pedepsind fărădelegile. Scormoniți-vă deci memoria și, dacă găsiți ceva de soiul ăsta să-mi încredințați, n-aveți decît să roștiți o vorbă, și vă făgăduiesc, pe tagma cavaleriei în care am fost primit, să vă dau satisfacție și răsplată întocmai cum v-o fi voia.

Hangiul îi răspunse la fel de grav:

— Domnule cavaler, n-am nevoie să mă răzbune luminația-ta de vreo jignire, pentru că mă pricep să mă răzbun eu singur așa cum îmi place și cînd îmi vine. Singurul lucru de care am nevoie este să-mi plătească luminația-ta tot ce-am cheltuit găzduindu-l noaptea asta la han, adică atît paiele și ovăzul celor două dobitoace, cît și paturile și cina.

— Va să zică, aici e han? îi azvirli don Quijote.

— Și încă unul pe cîste! răspunse hangiul.

— Am trăit pînă-aci în grea înșelare, răspunse don Quijote, căci am crezut cu tot dinadinsul că era un castel, și nu dintre cele mai rele; dar dacă-i adevărat că nu-i castel, ci han, tot ce ai mai bun de făcut, pînă una-alta, e să mă ierți de plată, căci nu pot încălca rînduiala cavalerilor rătăcitori, despre care știu sigur (fără să fi citit pînă azi ceva care să mă dezmință) că nu s-a pomenit în vecii vecilor să plătească găzduirea, nici vreun alt lucru prin hanurile la care mîncau, pentru că de drept și în virtutea străvechilor lor privilegii le este datorată bună primire oriunde, ca răsplată pentru ostenele greu de îndurat la care se supun, căutînd aventuri zi și noapte, iarna sau vara, de jos și de pe cal, însetoșați și înfomețați, răbdînd arșițe și geruri, expunîndu-se vitregiei cerurilor și tuturor neajunsurilor pămîntești.

— Și ce am eu cu asta? răspunse hangiul. Plătească-mi-se tot ce mi se datorește, și să le lăsăm pustiei de povești și de mofturi cavalerești, că mie nu-mi arde decît să mă văd cu bănușii în mînă!

— Ești un gușat și-un precupeț de mindire! răspunse don Quijote, care, dînd pîteni lui Rocinante și ținînd prăjina

ce-i servea drept lance pusă-n cumpănire, ieși pe poarta hanului, fără să îndrăznească cineva a-l opri.

Așa că, uitind să se mai incredineze dacă-l urma și scutierul, merse o bună bucată de drum. Văzînd hangiul că pleacă fără să plătească, se apropie de Sancho Panza, ca să-l despăgubească el. Dar acesta zise că, de vreme ce stăpînul său nu binevoise să plătească, el n-avea să-i dea nici atîta banii, căci, fiind scutier de cavaler rătăcitor, așa cum era, aceeași rînduială și aceleași scuteli îl priveau și pe el, ca și pe stăpînul său, neavînd a plăti nimic pe la hanuri și ospătării.

Se burzului grozav hangiul de una ca asta și-l amenință că, de nu-l plătește, i-o va plăti el, într-un chip care să-l coste. La asta, Sancho răspunse că, pe legea cavaleriei în care fusese armat stăpînul său, n-avea să scoată măcar un firfîric, chiar de-ar fi să-l coste și viața, căci n-avea chef să strice el vechea și buna datină a cavalerilor rătăcitori și nici nu voia să aibă a se plînge de dînsul scutierii ce-aveau să se nască pe lume de-aci încolo, învinuindu-l de încălcarea unui atît de drept privilegiu.

Vru steaua vitregă a nefericitului de Sancho ca printre oamenii ce mîncaseră la han să fie și patru lînari din Segovia ¹, trei marchitani de pe podul Córdobei ² și doi negustori ambulanți din iarmarocul Sevillei ³, oameni veseli și cu gînduri bune, mari șolticari și mehenghi, care, îmboldiți parcă toți de același duh, se apropiară deodată de Sancho și-l

¹ În original *perails*, prin metateză de la *pelaire*, « cel ce smulge părul de pe pielea » cuiva; la propriu, « scărmănător de lînă ». Lînarii din Segovia, ziși și *los finos de Segovia*, aveau o foarte tristă reputație: erau numiți *los de la carda*, « cei cu scărmănatul », expresie frecventă în romanele argotice, cu caracter picaresc, și făcînd în mod vizibil aluzie la faima lor de bătăuși.

² « *El potro de Córdoba* », loc rău famat, ai cărui campioni erau vînzătorii de mărunțișuri (*los agujeros*), intrați în zicalele populare: « *Cordobés, mala res, de una aguja hace tres* » (« Cordobez, om de soi rău, dintr-un ac îți face trei »).

³ Bilciul Sevillei era cel mai de seamă din ținut și se ținea joia, în piața bisericii parohiale « a tuturor sfinților »; obișnuința acestui iarmaroc erau renumiți pentru graba cu care săreau, pentru orice fleac, la bătaie.

dădură jos de pe măgar. Unul din ei aduse de pe patul gazdei o cergă în care-l azvîrliră, apoi ridicară ochii în sus și văzură că tavanul era ceva mai jos decît le trebuia pentru isprava plănuită, așa că hotărîră să iasă în curte, unde n-aveau drept tavan decît cerul, și aici, cu Sancho trîntit în pătură, începură a-l sălta în înaltul cerului și a-și face de joacă cu el așa cum dai cîinii în tîrbacă la lăsata-secului de carne ¹.

Strigătele pe care nenorocosul tîrbăcit le scotea erau atît de puternice, încît ajunseră la urechile stăpînului său, care, oprindu-se să le asculte cu luare-aminte, crezu mai întîi că îi ieșea în întîmpinare o nouă aventură, pînă ce își dete limpede seama că nu striga altul decît scutierul său. Și, smuncind frîul calului, se apropie la galop, ca vai de el, de poarta hanului, pe care, găsind-o zăvorîtă, dădu ocol zidurilor ca să vadă dacă nu era vreun loc pe unde să intre; dar n-ajunsesese bine la gardul de zid al curții, care nu era prea înalt, cînd văzu la ce crud joc era supus scutierul său. Îl văzu înălțîndu-se și căzînd prin văzduhuri cu atîta grație și iuțeală, încît, de i-ar fi îngăduit mînia, mă prind că ar fi rîs cu hohote. Încercă să se dea jos de pe cal de-a dreptul pe creasta zidului, dar era atît de frînt și de zdrobit, că nici să descalece nu putu, așa că, de sus, din spinarea calului, începu să le strige celor care-l canoneau pe Sancho atîtea sudalme și blesteme, că e cu neputință să încerce cîeva a le scrie; dar asta nu-i făcea pe ei să înceteze cu rîsetele și să nu-și ducă mai departe isprava, și nici pe Sancho zburătorul să se lase de văicăreli, amestecate cînd cu rugăminți, cînd cu amenințări. Însă toate acestea nu folosiră la nimic, și nici n-aveau cum să folosească, pînă ce oboseala nu-i sili să-l lase. Îi aduseră măgarul și, urcîndu-l pe el, îl înveliră cu

¹ În Miercurea de cenușă (*Miercoles de ceniza*), la lăsata-secului de carne, era obiceiul să fie dați cîinii în tîrbacă, spre marea bucurie a copiilor, care luau parte, ca și oamenii mari, la acest joc crud, ca o reacție firească față de reculegerea și meditația prescrise de cler creștinilor, ce trebuiau să simtă tristețea semnificației zilelor pentru care se țineau posturile.

sumanul¹, iar milostiva de Maritornes, văzîndu-l atît de vlăguit, socoti că nu i-ar strica să-i vină într-ajutor cu o oală de apă rece, așa că se duse s-o scoată de-a dreptul din puț, ca să fie și mai proaspătă. Sancho apucă oala și, ducînd-o la gură, se pomeni oprit de strigătele stăpînului său, care-i zicea :

— Nu bea din apa aceea, Sancho băiete, n-o bea, că te omoară ; uite, am aici preasfîntul balsam (și-i arată ploscuța cu băutură), din care doar o dușcă să tragi, te și faci, fără greș, teafăr-sănătos !

La strigătele acestea, Sancho se întoarse și se uită la el cam chiorîș, răspunzîndu-i cu altele și mai și :

— Nu cumva ai fi uitat, luminăția-ta, că eu nu-s cavaler ? Ori ai chef să mă vezi vârsîndu-mi mațele cîte mi-au mai rămas de-aseară ? Păstrează-ți licoarea și lasă-mă-n apele mele pe mine !

Nici nu terminase bine ce-avea de spus, că și începuse a sorbi din ulcior ; dar, cum de la prima dușcă văzu că nu era decît apă, nu vru s-o mai tragă pe-a doua, și se rugă de Maritornes să-i aducă vin, ceea ce ea cu dragă inimă și făcu, plătîndu-l din banii ei, fiindcă, într-adevăr, umblă vorba despre dînsa că, deși era de teapa de care era, mai avea încă o umbră de virtute creștinească.

Și așa, Sancho, dacă bău, dete călcîie măgarului, și cum i se deschiseră porțile hanului cît erau de largi, ieși de acolo foarte mulțumit că nu plătise nimic și că plecase așa cum avusese de gînd, cu toate că asta nu se întîmplase decît pe socoteala chezașilor săi obișnuiți, care-i erau șalele și umerii. Drept este că hangiul se alesese cu desagii lui drept plată pentru ce i se datora, dar Sancho nu băgă de seamă că-i lipseau, scos din fire cum era cînd plecase. Hangiul vru să zăvorască bine poarta de îndată ce-l văzu afară, dar nu-l lăsară cei care-l dăduseră pe Sancho în târbacă, fiind ei oameni care, chiar dacă ar fi fost într-adevăr don Quijote dintre cavalerii rătăcitori ai « Mesei rotunde », n-ar fi dat pe el o ceapă degerată.

¹ « ... el gabán » era, pe vremea lui Cervantes, o haină groasă, cu mîneci și cu glugă, cu care se umbla pe drumuri sau la cîmp ; la oraș se numea *gabán* și o haină de casă de aproape aceeași croială.

În care se povestesc convorbirile lui Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote, și alte aventuri, vrednice de-a fi pomenite

Sancho își ajunsese din urmă stăpînul, și era pleoștit și cu inima-n cizme pînă într-atîta, încît nici nu-și mai putea îmboldi măgarul. Cînd îl văzu don Quijote așa, îi zise:

— Acuma m-am încredințat și mai virtos, bunul meu Sancho, că, fără nici o îndoială, castelul acela, sau hanul, ce-o fi el, este fermecat; fiindcă cei care și-au făcut atît de crud de șagă cu tine ce puteau fi alt decît duhuri și vedenii de pe ceea lume? Și spun asta cu atît mai hotărît cu cît am văzut că, atunci cînd stăteam lingă zidurile curții, privind desfășurarea jalnicei tale tragedii, nu mi-a fost cu putință nici să mă urc pe ele, nici cel puțin să mă dau jos de pe Rocinante, fiindcă de bună seamă că m-au vrăjit; căci altfel, ți-o jur pe credința celei căreia-i aparțin, că de-aș fi putut să mă cocoț pe zid sau să descălec, m-aș fi răzbunat în așa fel, încît să-și aducă aminte mișei și derbedei aceia pînă-n vecii vecilor de gluma lor, chiar dacă făcînd asta aș fi încălcat cu bună-știință legile cavaleriei, care, cum ți-am mai spus-o de-atîtea ori, nu îngăduie unui cavaler să ridice mîna împotriva cui nu e cavaler, afară doar dacă o face întru apărarea vieții și persoanei sale, în caz de grabnică și mare nevoie.

— Păi, m-aș fi răzbunat și eu dac-aș fi putut, armat sau nearmat cavaler, dar de unde să pot?! Cu toate astea, îmi dau cu socoteala că cei ce și-au făcut rîs de mine nu erau vedenii, nici inși vrăjiți, așa cum zici luminăția-ta, ci oameni în carne și oase, ca și noi, și toți purtau nume omenești, după cîte i-am auzit eu strigîndu-se cînd mă dădeau în tărbață, fiindcă pe unul îl chema Pedro Martínez, altuia îi zicea Tenorio Hernández, iar pe hangiu auzii că-l strigau Juan Palomeque Stîngaciul; așa că, stăpîne, de n-ai putut sări creasta zidului în curte, nici descăleca de pe cal, asta-ți venea din alte alea, nu din farmece. Iar ceea ce trag eu ca

încheiere din toate astea e că soiul de aventuri pe care le căutăm noi cu lumînarea au să ne vîre pînă în cele din urmă în atîtea buclucuri, că n-avem să mai ştim nici cum ne cheamă ! Aşa că mai bine şi mai cu minte ar fi, după cît mă taie pe mine capul, să facem cale-ntoarsă înspre satul nostru, mai cu seamă că acuma e şi timpul secerişului, şi să ne vedem de treabă, lăsîndu-ne păgubaşi de-a tot umbla după potcoave de cai morţi şi de-a da din lac în puţ şi de la moară la rîşniţă, vorba aia.

— Ce puţin priceput eşti, Sancho, răspunse don Quijote, în treburile cavaleresti ! Taci şi ai răbdare, căci va veni ziua cînd ai să vezi cu ochii tăi ce lucru de cînte este să stărui pe drumul apucat de noi. Iar de nu-i aşa, spune-mi tu, poate fi pe lume mai mare mulţumire, ori se poate asemui vreo plăcere cu aceea de-a fi biruitor într-o bătălie şi de a-ţi înfringe vrăjmaşul ? Nici una, nu mai încape îndoială !

— Aşa o fi, răspunse Sancho, dar de unde vrei să ştiu eu ? Tot ce ştiu este că, de cînd ne-am făcut cavaleri rătăcitori, sau, mai bine zis, de cînd te-ai făcut lumină-ia-ta (că eu n-am de ce mă număra în rîndurile dătătoare de-atîta cînte ale unora ca ei), n-am cîştigat niciodată vreo bătălie, afară de aceea cu vizcainul, şi chiar din ea te-ai ales măria-ta cu jumătate de ureche şi cu jumătate de cască în pagubă ; fiindcă de-atunci încoace n-am avut parte decît de bîte şi de ciomege, de ghionţi şi de pumni, mai răbdînd eu pe deasupra şi zborul cu pătura, păţanie datorită unor făpturi vrăjite, asupra cărora nici nu mă pot răzbuna, ca să ştiu şi eu cît de mare-i plăcerea de a-ţi birui vrăjmaşul, cum zici măria-ta.

— Asta mă necăjeşte şi pe mine, aşa cum trebuie să te necăjească şi pe tine, Sancho, răspunse don Quijote ; dar de-aci înainte mă voi îngriji să pun mîna pe vreo spadă, făcută cu atîta meşteşug, încît cel care-o poartă cu sine să se poată socoti la adăpost de orice vrăji, şi s-ar prea putea întîmpla să mă dăruiască norocul cu spada lui Amadís, de pe vremea cînd îşi luase numele de Cavaler al Spadei Înflăcărate, care-a fost una din cele mai bune arme ţinute vreodată în mîna de vreun cavaler pe lumea asta ; căci, pe lîngă

virtuțile de care ți-am vorbit, era tăioasă ca briciul, și nu se afla pe lume armură, oricît de tare și de vrăjită, care să-i stea împotrivă.

— Apăi, după cît noroc am eu, zise Sancho, chiar de s-o întîmpla așa și de-ai ajunge măria-ta să pui mîna pe asemenea spadă, știu că nu mi-ar sluji la nimic, căci n-ar fi de folos decît celor care-au fost armați cavaleri, ca și balsamul, în vreme ce scutierii descurce-se cum or ști!

— Nu te teme, Sancho, răspunse don Quijote, că cerul va face cum e mai bine în privința ta.

În convorbiri de felul acesta o duceau don Quijote și scutierul său mergînd, cînd don Quijote băgă de seamă că pe-același drum ca și ei venea, dinspre partea dimpotrivă-le, un nor mare și des de praf, și văzîndu-l, se întoarse spre Sancho și-i zise:

— A venit ziua, Sancho, în care se va vedea norocul pe care mi l-a pus deoparte soarta; a venit ziua, repet, în care se va vedea, mai mult decît în oricare alta, vrednicia brațului meu, ziua în care voi săvîrși isprăvi ce-au să rămînă scrise în cartea faimei pentru toate veacurile viitoare. Vezi, Sancho, norul acela de praf care se ridică acolo? Află că vîrtejul acesta e stîrnit de-o armată uriașă, alcătuită din felurite ginți, cu neputință de numărat, care vine asupra-ne.

— Dacă-i vorba de-așa, apoi trebuie să fie două, zise Sancho, pentru că dinspre partea cealaltă se ridică, la fel, alt vîrtej de praf.

Don Quijote se întoarse să se uite, și văzu că era adevărul adevărat. Bucurîndu-se el peste măsură, își zise că, fără nici o îndoială, erau două armate care veneau să se înfrunte și să-și măsoare puterile în mijlocul acelei cîmpii întinse, fiindcă în fiecare ceas din zi și-n fiecare clipă mintea îi era plină de aiureli despre bătălii, vrăji, aventuri, drăgostiri și provocări la duel, așa cum povestesc cărțile de cavalerie, iar tot ce spunea, gîndea și făcea era pornit înspre asemenea lucruri. Dar norul de praf pe care-l văzuse îl stîrneau două turme mari de oi și de berbeci, care veneau pe același drum din două

părți opuse, și care, de atîta prăfăraie, nu erau de văzut decît ajunse la doi pași; iar don Quijote o ținea într-una, cu atîta dîrzenie, că erau armate, încît lui Sancho mai că-i veni să creadă și zise:

— Stăpine, păi noi, în împrejurarea asta, ce-avem de făcut?

— Ce? răspunse don Quijote. Să-i sprijinim și să-i ajutăm pe cei slabi, care au mai multă nevoie. Și află, Sancho, că armata asta care vine drept spre noi o comandă și călăuzește marele împărat Alifanfaron¹, stăpîn al mării insule Trapobana²; iar astălaltă, care vine din spatele meu, e oastea vrăjmașului său, regele garamanților, Pentapolin, cel cu mîneca suflecată, numit așa pentru că se azvîrle în bătălii totdeauna cu brațul drept gol.

— Dar pentru ce se au așa de rău între ei acești doi domnitori? întrebă Sancho.

— Se au rău, răspunse don Quijote, pentru că acest Alifanfaron e un păgîn furios, care s-a îndrăgostit de fiica lui Pentapolin, una din cele mai frumoase și mai pline de nuri domnițe din ziua de azi, și pentru că ea e creștină, și tatăl său nu vrea s-o dea după un rege păgîn dacă acesta nu se leapădă mai întîi de legea profetului său mincinos, Mahomed, și nu se întoarce către dreapta credință.

— Pe barba mea dacă nu face foarte bine Pentapolin, zise Sancho, și jur c-am să-l ajut cît oi putea!

— Făcînd așa, nu faci decît ceea ce ești dator, Sancho, răspunse don Quijote, căci, ca să iei parte la asemenea bătălie, nu se cere să fi fost armat cavaler.

— Pricep și asta, răspunse Sancho, dar unde am putea lăsa măgarul, ca să fim siguri că-l vom găsi după ce-o trece viforul? Fiindcă să te-nvălmășești în asemenea vîjîială călare pe așa bidiviu, nu cred să fie obiceiul pînă-n ziua de azi!

¹ Nume născocit, contras din frecventul Ali, dat în genere de către spanioli maurilor al căror nume nu-l cunoșteau, și « fanfaron », lăudăros, ca și Caraculiambro, Pentapolin și Malendrino, nume ridicole, inventate de Cervantes pentru hazul episodului.

² Trapobana, metateză pentru Taprobana, numele antic al insulei Ceylon.

— Asta-i drept, zise don Quijote; tot ce poți face este să-l lași la voia întâmplării, ori că s-o pierde, ori că nu, fiindcă avem să ne alegem cu atîția cai după ce-om ieși biruitori, că și Rocinante s-ar prea putea să se vadă schimbat cu altul! Dar fii cu luare-aminte și deschide ochii, căci am de gînd să-ți dau seamă de cavalerii cei mai vrednici care s-apropie cu cele două oștiri; și, ca să-i vezi mai bine și să-i ai în minte, să ne retragem pe dimbul de colo, de unde ne-om putea uita ca-n palmă la cele două armate.

Așa și făcură, și se suiră pe o colină, de unde ar fi putut vedea bine cele două turme — care lui don Quijote i se păreau oștiri — dacă norii de praf stîrniți nu le-ar fi tulburat vederea, orbindu-i. Dar, în ciuda acestui fapt, văzînd în închipuire tot ce nu vedea și nici nu era, don Quijote începu să spună cu glas ridicat:

— Cavalerul pe care-l vezi aici, cu armură galbenă, care are pe scut un leu încoronat închinîndu-se la picioarele unei domnițe, este viteazul Laurcalco, senior al Podului de Argint; celălalt, cu armura înflorită de aur, care are pe scut trei coroane argintii pe cîmp de azur, este temutul Mico-colembo, mare duce de Quirocía; celălalt, cu brațe gigantice, care stă de-a dreapta lui, e neînfricatul Brandabarbarán de Boliche, senior al celor trei Arabii, care vine înzăuat în piele de șarpe și are drept scut o poartă care, după cite merge vorba, e un canat de la ușa templului dărimat de Samson, atunci cînd, cu prețul vieții sale, s-a răzbunat pe vrăjmași. Întoarce-ți acum ochii în cealaltă parte și vei vedea înaintea și-n fruntea cesteilalte oștiri pe veșnic biruitorul și nicicînd biruitul Timonel de Carcajona, principe al Noii Viscaya, care vine acoperit de arme împărțite în sferturi albastre, verzi, albe și violete și are pe scut o pisică de aur, pe un cîmp roșcat ca blana leilor, și o deviză care sună: « Miau », ceea ce este începutul numelui doamnei sale, neasemuita, pe cît se zice, Miaulina, fiica ducelui Alfeníquen del Algárbe; celălalt, care împovărează și face să se îndoiaie șalele acelei puternice iepe, cel care poartă arme ca zăpada de albe și scut alb fără de nici o stemă, e un cavaler nou, francez de

neam, numit Pierres Papin¹, senior al baronatului de Utrique. Celălalt, care bate cu călcâiele împintenate coastele uşoarei şi parcă zugrăvitei lui zebre şi poartă armării cu clopoţei de smalt de azur², e puternicul duce de Nerbia, Espartafilardo al Codrului³, care are ca emblemă, pe scut, un sparanghel, cu o deviză în limba spaniolă care sună: « *Rastrea mi suerte* »⁴.

Şi stete în chipul acesta să înşire mulţime de cavaleri, dintr-un escadron şi din celălalt, aşa cum şi-i închipuia, dându-le tuturor, pe loc, arme, culori, embleme şi devize, scoase din închipuirile nemaipomenitei lui sminteli. Şi, fără să se oprească o clipă, zicea într-una:

— Oştirea asta din faţa noastră e alcătuită din oameni de toate neamurile; uite-i pe cei care beau apele dulci ale faimosului fluviu Xanthos⁵; colo sînt muntenii care bat cîmpiile masiliene⁶, apoi cei care cern pulberea mărunţă de aur din Arabia ferice; dincolo, cei care se bucură de vestitele şi răcoroasele maluri ale limpedelui Termodonte⁷, cei care fac să sîngere prin multe şi felurite căi Pactolul de aur⁸; numizii, care făgăduiesc şi nu se țin de cuvînt; perşii, vestiţi prin arcurile şi săgeţile lor; parţii şi mezii, care se luptă

¹ Numele unui francez care, în ultimele decenii ale veacului al XVI-lea, îşi deschisese la Sevilla o tarabă pentru vînzarea cărţilor de joc.

² *Veros*, în heraldică, înseamnă « smalturile care acoperă scutul, în formă de mici clopote, unele de argint şi altele azurii, puse în aşa fel încît să vină gură în gură ».

³ « *Espartafilardo del Bosque* » înseamnă, de fapt « sparanghel de pădure » şi e o nouă dovadă de ingeniozitatea invenţiei onomastice groteşti a lui Cervantes. Enumerarea amănunţită a luptătorilor, cu nume şi porecle pompoase s-ar putea să fie făcută aici de către Cervantes spre a-şi bate joc de Lope de Vega, care, în Cartea a III-a a *Arcadieii* face uz de asemenea sonore şi sfărăitoare prezentări de războinici.

⁴ « *Rastrea mi suerte* »: urmează-mi soarta.

⁵ Rîu care curgea prin Troia, cîntat de Homer în *Iliada* şi de Virgiliu în *Eneida*.

⁶ « ...cîmpiile masiliene » (*masilicos*) de la *másilos*, numele dat în epocă unor populaţii africane.

⁷ Rîu din Capadocia, pomenit de Virgiliu în *Eneida*, pe malurile căruia legenda situează ţara Amazoanelor.

⁸ Mic rîu în Lydia, bogat în nisipuri aurifere.

din fugă; arabii, nomazi; sciții, pe cât de cruzi, pe atât de albi; etiopienii, negri, cu buzele străpunse, și alte nenumărate neamuri, ale căror chipuri le știu și le văd, cu toate că nu mi le-amintesc pe nume. În cealaltă oștire vin cei care beau undele de cleștar ale râului Betis ¹, cel străjuit de măslini, dimpreună cu cei ce-și curăță și-și limpezesc fețele în licoarea veșnic bogatului și auritului Tajo ²; cei care se bucură de apele rodnice ale dumnezeiescului Genil ³; cei care bat cîmpurile tarteziene ⁴, cu pășunile lor îmbelșugate; cei care se veselesc ca pe cîmpiile elizeene în luncile Xeresului ⁵; cei din La Mancha, bogați și încoronați cu spice aurii; cei turnați în fier, străvechi relicve ale singelui got ⁶; cei ce se scaldă în Pisuerga ⁷, râu vestit prin blîndețea cursului său; cei care-și pasc turmele pe întinsele pășuni ale întortocheatului Guadiana ⁸, devenit faimos prin cursul lui subpămîntean; cei care tremură de frig în pădurosul Pirineu ⁹ și sub nămeții albi ai înaltului Apenin; în sfîrșit, toți cîți îi cuprinde Europa în sînul ei.

¹ «...el olivífero Betis»: epitet pe care îl dă Cervantes fluviului acestuia din Betica (numele roman al Andaluziei) — Guadalquivirul; scriitorul spaniol dovedește, prin aceasta, că citise epigrama lui Martial în care se află versul: «Betis olivífera».

² Numit astfel din aceleași pricini ca și Pactolul.

³ Râu andaluz, cu malurile înflorite, care curge prin ținuturi vestite prin rodnicia lor.

⁴ Pare să fie o referire la cîmpiile din Tarifa, numită de locuitorii anticei Betica: Tarteso.

⁵ Aceste campos eliseos se aflau, în credința populară a spaniolilor, prin apropierea orașului Jeres (Xeres), credință care-și are rădăcina în confuzia dintre numele unui râu local, Guadalete, cu riul mitic al uitării, Lethe, ce înconjura cîmpiile elizee.

⁶ Vestidos de hierro (îmbrăcați în fier), aluzie la minele de fier din Biscaya.

⁷ Râu în Spania.

⁸ Râu care formează la sfîrșitul cursului său granița dintre Spania și Portugalia; despre albia lui subterană se va mai vorbi și în paginile următoare. Este, de fapt, un nume propriu provenit dintr-un substantiv comun arab; guadiana înseamnă, în maură, râu.

⁹ «...el silvoso Pirineo» (de la latinescul: silva; în spaniolă: selva): adjectiv care a pus în încurcătură comentatorii, unii dintre ei, ca, de pildă, Pellicer, socotind că e vorba de «șuierătorul Pirineu» (de la silber, a fluiera), aluzie la vînturile furtunoase din munți.

Doamne-Dumnezeule, câte provincii n-a înșirat, câte nații n-a numit, dînd fiecăreia, cu o repeziciune vrednică de uimire, atributele cuvenite, absorbit cu totul și îmbibat de ceea ce citise în hîrtoagele lui mincinoase ! Sancho rămăsese cu gura căscată, sorbindu-i cuvintele, fără să spună nici « pîs » și doar dacă din cînd în cînd mai întorcea capul, ca să vadă dacă se zăresc cumva cavalerii și uriașii de care tot vorbea stăpînul său ; și cum nu-i putu descoperi pe nici unul, în cele din urmă zise :

— Să mă ia mama dracului, stăpîne, că din cîți înșiri luminăția-ta, nu se ivește om, uriaș ori cavaler, cît vezi cu ochii, sau cel puțin nu-i văd eu, cine știe ! O fi tot din pricina vrăjilor, poate, ca și nălucile de astă-noapte.

— Cum poți spune una ca asta ? se minună don Quijote. N-auzi nechezatul cailor, trîmbițele, răpăitul tobelor ?

— N-aud nimic alt, răspunse Sancho, decît o groază de behăituri de oi și de berbeci.

Așa și era, căci cele două turme ajunseseră aproape de ei.

— Frica te face, Sancho, să nu vezi și să n-auzi ca oamenii, zise don Quijote, căci una din urmările fricii e și tulburarea simțurilor, care face ca lucrurile să-ți apară altfel de cum sînt ; dar dacă te temi pînă într-atîta, trage-te mai la o parte și lasă-mă singur, căci singur eu, și-s de ajuns să fac ca biruința să fie de partea celui căruia i-aș da sprijinul meu !

Zicînd acestea, își înfipse pintenii în coastele lui Rocinante și, cu lancea lăsată pentru atac, coborî dîmbul ca fulgerul. Degeaba strigă Sancho după el :

— Întoarce-te, măria-ta, seînor don Quijote, că mă jur pe toți dumnezeii că nu-s decît mînzări și berbeci cei cu care vrei să te mășori ! Întoarce-te, păcatele mele și-ale tatii care m-a făcut ! Ce ți-a cășunat ? Ia seama că nu-s nici uriași și nici cavaleri, nici pisici, nici armuri, nici scuturi înjumătățite ori întregi, nici smălțuri cu zurgălăi de azur, nici mama dracului ! Ce te-a apucat, păcatele mele, bată-mă Dumnezeu să mă bată ? !

Puțin îi păsă lui don Quijote de toate astea, așa că nu se întoarce, ci alergă înainte, zbierînd cît îl ținea gura :

— Haide, cavaleri, voi, care slujiți și luptați sub steagul viteazului împărat Pentapolin, cel cu mîneca suflecată, urmați-mă toți, și veți vedea ce lesne vă dăruiesc biruința asupra vrăjmașului Alifanfaron din Trapobana!

Spunînd acestea, intră în mijlocul escadronului de oi și începu să le ia în suliță cu atîta foc și furie, de parcă și-ar fi tras cu adevărat vrăjmașii de moarte în țeapă. Ciobanii și bacii care veneau cu turma prinseră a striga la el să nu facă una ca asta. Dar văzînd că nu slujește la nimic, începură să-și descingă praștiile de la briu și să-i salute urechile cu bolovani cît pumnul. Pe don Quijote nici capul nu-l durea de bolovani, ci, dimpotrivă, alergînd valvîrtej încoace și-ncolo, rostea:

— Unde ești, trufașule Alifanfaron? Fă-te-ncoa, că nu-s decît eu, un cavaler singur, care vrea să-și încerce cu tine puterile în luptă dreaptă și să-ți pună capăt zilelor pentru necazul pe care-l faci viteazului Pentapolin Garamantul¹!

În vremea asta îl ajunse o piatră de rîu și, izbindu-l într-o rilă, îi îngropă două coaste în trup. Văzîndu-se el lovit în așa hal, nu mai avu nici o îndoială că era mort sau măcar greu rănit și, amintindu-și de balsam, scoase plosca, o duse la gură și începu a-și turna licoarea pe gît; dar pînă să apuce a înghiți cît i se părea lui că era de ajuns, îl mai nimeri o nestemată², care-l lovi la mînă și izbi plosca în plin, făcîndu-i-o zob și zburîndu-i trei-patru dinți și măsele din gură, pe lîngă că-i ciocănise ca vai de ele degetele de la mînă. Așa grozave izbituri fuseseră și cea dintîi și cea de-a doua, încît îl doborîră pe bietul cavaler de pe cal. Ciobanii se apropiară de el și-și închipuiră că-l omorîseră, așa că își adunară în graba mare turma, luară în spinare oile moarte,

¹ După comentariul lui Clemencin, numele lui Pentapolin Garamantul este contras din două nume diferite, care apar în cupletele poetului castilian Juan de Mena, prețuit de Cervantes.

² În original: «*almendra*», adică piesă de cristal șlefuit în fațete, cu care se împodobeau candelabrele, și orice alte lămpi mari pentru tavane. Metafora scontează efectul hazliu, căci pietrele care-l loveau pe don Quijote numai fine sau prețioase și frumos șlefuite nu puteau fi.

care erau mai bine de șapte, și, fără să mai stea să se-ncurce, porniră la drum.

Sancho rămăsese tot timpul pe dîmb, uitîndu-se la nebuliile pe care le săvîrșea stăpînul său, și-și smulgea barba, blestemînd ceasul și locul în care-i fusese ursit de soartă să-l cunoască; dar, văzîndu-l căzut la pămînt, mai ales că păstorii își luaseră tălpășița, veni spre el, coborînd pe coastă în jos, și-l găsi ca vai de capul lui, cu toate că nu-și pierduse cunoștința. Îi zise deci:

— Nu ți-am spus eu, seînor don Quijote, să te întorci din drum, fiindcă ce voiai măriia-ta să ataci nu erau oștiri, ci turme de berbeci?!

— Uite cum poate preschimba și spulbera în vînt lucrurile hoțomanul acela de mag, vrăjmașul meu! Află, Sancho, că nu-i nimic mai ușor pentru de-alde ăștia decît să ne facă să părem ceea ce vor ei; iar vicleanul ăsta care ne persecută, pizmaș de gloria pe care vedea că o voi dobîndi în bătălie, a preschimbat escadroanele vrăjmașilor în turme de oi. De nu mă crezi, Sancho, fă și tu ceva, pe viața mea, ca să-ți vii în fire și să vezi cît adevăr e în ceea ce-ți spun eu: încalecă pe măgar și urmărește-i binișor, și numai ce-ai să vezi cum, de îndată ce s-or depărta nițeluș de-aici, se vor întoarce în forma lor dintii și, încetînd să mai fie berbeci, se vor preface la loc în oameni ca toți oamenii, așa cum ți i-am zugrăvit eu adineauri. Dar mai bine nu pleca acum, căci am nevoie de sprijinul și ajutorul tău. Dă-te mai lîngă mine și uită-te: cîte măsele și cîți dinți îmi lipsesc? Că mi se pare că nu mi-a mai rămas nici unul în gură!

Sancho se dădu atît de aproape, încît numai cît nu-și viri ochii în gîtlejul lui, și asta se întîmpla în vreme ce balsamul își făcea lucrarea în stomacul lui don Quijote. Și chiar în clipa cînd Sancho prinse a-i cerceta măselele, țîșniră din rănît, mai vijelios decît dintr-o flintă, toate cite le avea în stomac, azvîrlite de-a valma în barba milostivului scutier.

— Maică Precistă Marie! strigă Sancho. Ce-o mai fi și asta pe capul meu? Nu mai încape nici o îndoială, sărmanul păcătos e rănît de moarte dacă varsă sînge pe gură.

Dar cercetînd el mai cu de-amănuntul, băgă de seamă, după culoare, gust și miros, că nu era singe, ci balsam din plosca din care-l văzuse bînd; și așa de mare-i fu scîrba, încît, întorcîndu-i-se și lui stomacul pe dos, își vîrșă mașele chiar în nasul stăpînului său, așa că rămaseră amîndoi împodobiți cu toate comorile lumii.

Sancho dădu fuga la măgar, să scoată din desagi ce-i trebuia ca să-l curețe și să-l oblojească pe stăpînu-său, și cum nu și-i află, numai cît nu-și pierdu mințile. Începu din nou să blesteme și hotări, în fundul inimii sale, să-și lase în plata Domnului stăpînul și să se întoarcă la ogorul lui, chiar de-ar fi fost să-și piardă simbria pentru cît îl slujise și nădejdea de-a mai cîrmui vreodată insula făgăduită. În vremea asta, don Quijote se ridică și, cu mîna stîngă la gură, pentru că tot îi mai cădea cîte o măsea, apucă cu cealaltă mîna friul lui Rocinante, care nu se clintise tot timpul de lîngă stăpînul său (atît era de credincios și de bun servitor), și se apropie de locul unde îi era scutierul, care stătea cu pieptul lipit de măgar și cu capul rezemat de mînă, ca un om dus pe gînduri.

Văzîndu-l don Quijote așa cum era, amărit ca vai de el, îi zise:

— Află, Sancho, că omul nu-i mai presus de alți oameni dacă nu face mai mult decît alți oameni: toate viforele astea pe care le întîmpinăm nu-s decît semne că nu-i mult pînă să se facă vreme bună pentru noi și să ne iasă bine toate, căci răul, ca și binele, n-are cum ține o veșnicie, și de-aici se poate trage încheierea că, dacă am dus-o atîta vreme rău, binele nu-i departe; așa că nu trebuie să-ți faci inimă rea de cîte nefericiri cad pe capul meu, de vreme ce ție nu ți-e dat să ai parte de ele.

— Cum așa, nu mi-e dat? sări Sancho. Dar cel dat în tîrbacă, ieri, era cumva altul decît feciorul lui taică-meu? Iar desagii pe care-i găsesc astăzi lipsă, cu toate lucrurile mele, ai altcuiva or fi fiind, nu ai mei?

— Cum, îți lipsesc desagii, Sancho? se miră don Quijote.

— Sigur că-mi lipsesc, răspunse Sancho.

— Păi, atunci n-avem ce mânca pe ziua de astăzi ! zise don Quijote.

— Aşa ar fi, răspunse Sancho, dacă nu s-ar găsi pe câmp ierburi pe care luminăţia-ta zici că le cunoşti şi cu care obişnuiesc să înlocuiască asemenea lipsuri nenorociţii de cavaleri rătăcitori, cum eşti măria-ta.

— Cu toate astea, spuse don Quijote, cred că acuma aş pune mai bucuros în gură un codru de piine sau vreo lipie şi două-trei cozi de scrumbie decît toate ierburile pe care le descrie Dioscorides, chiar de-ar fi să fie el comentat de doctorul Laguna¹ ! Dar ce să-i faci, Sancho bunule ! Urcă-te pe măgar şi vino după mine, căci Dumnezeu, care are grijă de toate, n-are să ne uite, mai cu seamă pe noi, care-l slujim cît putem, căci el nu uită nici gîngăniile văzduhului, nici viermişorii pămîntului, nici mormolocii apelor, şi-i atît de milostiv, încît încălzeşte, cu soarele lui, şi pe cei buni şi pe cei răi, şi trimite ploaie şi celor drepti şi celor nelegiuîţi.

— Ai fi fost mai bun măria-ta, continuă Sancho, dacă te făceai predicator, decît aşa, cavaler rătăcitor cum eşti.

— De toate ştiau şi de toate trebuie să ştie cavalerii rătăcitori, Sancho, zise don Quijote, fiindcă s-au aflat în trecutele veacuri cavaleri rătăcitori ce poposeau să ţină predici ori să propovăduiască în plin câmp, lângă drumul mare, de parcă ar fi fost licenţiaţi ai Universităţii din Paris ; de unde putem trage încheierea că lancea n-a bontit nicio-dată peana, şi nici peana, lancea.

— Bine, dacă aşa stau lucrurile ! Fie aşa cum spui măria-ta, răspunse Sancho. Numai să plecăm odată de-aicea şi să ne găsim loc de mas peste noapte, dea Domnul să fie undeva unde nu sînt nici cergi, nici de ăia de te dau în târbacă, nici năluci, nici mauri fermecaţi, că dacă o fi să dau iar de ei, zău că las naibii şi buceaua, şi ipegeaua !

¹ Doctorul Andrés de Laguna, traducătorul spaniol al tratatelor antice greceşti despre otrăvurile mortale, ca tratatul lui Dioscorides, pe care îl şi adnotează cu competenţă.

— Roagă-te lui Dumnezeu, fiule, spuse don Quijote, și călăuzește-ne tu, pe unde ți-o plăcea, că de data asta vreau să las la alegerea ta masul peste noapte. Dar ia dă mîna încoace și pipăie-mă cu degetul, ca să vezi cîți dinți și cîte măsele-mi lipsesc, aici, pe partea dreaptă, la falca de sus, căci acolo mă doare mai tare.

Sancho îi virî degetele în gură și, pipăindu-l, îi zise:

— Cîte măsele avea măria-ta în partea asta?

— Patru, răspunse don Quijote, afară de măseaua de minte, toate întregi și zdravene!

— Bagă de seamă bine, măria-ta, la ce spui, răspunse Sancho.

— Patru zic, dacă nu cumva chiar cinci, răspunse don Quijote. Pentru că, de cînd mă știu pe lume, nu mi-a scos nimeni niciodată dinte ori măsea din gură, nici nu mi-a căzut vreuna, nici nu s-a stricat, mîncată de carii sau de troahnă.

— Apăi, în partea asta de jos, zise Sancho, măria-ta n-ai mai mult de două măsele și jumătate; iar în cea de sus n-ai nici jumătate, nici măsea întreagă, că toată falca ți-e rasă ca-n palmă.

— Nenorocitul de mine, spuse don Quijote, auzind jalnicele vești pe care i le da scutierul, că mai degrabă mi-ar fi smuls un braț, dacă nu era cel ce minuieste spada! Fiindcă trebuie să înțelegi, Sancho, că gura fără măsele e ca moara fără de pietre, și un dinte e mult mai de preț decît un diamant; dar la asta sîntem supuși noi, cei care ținem la dreapta rînduială a cavaleriei. Încalecă, prietene, și călăuzește-mă, că te voi urma cît ți-o plăcea de repede.

Așa făcu Sancho, și-o porni înspre partea unde i se părea că poate găsi adăpost, fără să se depărteze de drumul mare, care tăia drept pe-acolo. Și mergînd ei încet-încet, căci durerea din falcă nu-i dădea lui don Quijote răgaz, și nici chef n-avea să meargă mai repede, vru Sancho să-l mai înveselească, povestindu-i cîte ceva și vorbind cu el, și între altele multe cîte-i spuse, îi spuse și ceea ce se va vedea în capitolul următor.

Despre înțeleptele gânduri pe care Sancho le-a împărtășit stăpînului său și despre aventura lor cu un răposat, împreună cu alte neobișnuite întîmplări

— Pare-mi-se, stăpîne, că toate nenorocirile care-au căzut pe capul nostru zilele astea au fost fără îndoială pedeapsa păcatului săvîrșit de luminăția-ta împotriva tagmei cavale-rești a mării-tale atunci cînd nu ți-ai ținut jurămîntul rostit, anume de-a nu mai mîncea piine de pe fețe de masă albe, nici de-a te mai desfăta cu regina, nici tot ce vine după asta, lucruri pe care luminăția-ta ai jurat să le împlinești pînă în ziua ¹ cînd ai pune mîna pe coiful acela al lui Malandrino ², ori cum i-o fi zicînd maurului, că nu mi-l mai aduc bine aminte.

— Multă dreptate ai, Sancho, zise don Quijote. Dar să nu-ți mint, îmi pierise cu totul din cap; și, într-adevăr, poți să fii sigur că pentru vina de-a nu-mi fi adus la vreme aminte să-mi țin jurămîntul, ți s-a întîmplat și ție istoria cu tîrbaca; dar am de gînd să-mi dreg greșeala, căci sînt în rînduiala cavaleriei feluri și chipuri de-a drege lucrurile, și în orice prilejuri.

— Păi ce, am jurat eu ceva, la o adică? răspunse Sancho.

— Ce-are a face că n-ai jurat, spuse don Quijote; destul că, după părerea mea, nu ești prea departe de-a fi părtaș la faptă ³, așa că fie c-o fi, fie că n-o fi, nu-i rău să ne îngrijim de leac!

¹ Clemencin a atras atenția asupra acestei inadvertențe a lui Cervantes, care uită că don Quijote nu pusese nici un termen jurămîntului făcut după bătălia cu vizcainul, nici nu arătase că-l va rupe făcînd vreo altă ispravă.

² Nume corupt de Sancho din « Mambrino », prin asimilare cu un substantiv comun ce desemnează un om de nimic sau un răufăcător.

³ În original « ...no estás muy seguro de participantes »: frază ce arată în scrisul lui Cervantes reminiscențele stilului de cancelarie, folosit aici cu tîlc satiric: este extras din acele « bulas de composición » — circulare pe care le dădea comisarul general al « Cruzadei », în atenția celor ce tănuiesc și acoperă bunurile furate, sau bunurile ai căror stăpîni sînt necunoscuți, și a celor ce, avînd de-a face cu excomunicății, își pot atrage și ei pedeapsa excomunicării. Cervantes le cunoștea din experiență proprie, ca unul asupra căruia căzuse afurisenia excomunicării din sînul bisericii din pricina grîului rechi-zionat din averile mănăstirești.

— Păi, dacă-i așa, zise Sancho, bagă de seamă măria-ta să nu-ți mai uiți și de asta, așa cum ți-ai uitat de jurământ, căci cine știe, le-o mai veni chef stafiiilor să șuguiască cu mine și altă dată, și chiar și cu înălțimea-ta, de te-or vedea stăruind atîta în greșeală.

În asemenea schimburi de cuvinte și-n altele de același fel îi găsi noaptea la mijlocul drumului, fără să aibă unde se adăposti pînă a doua zi dimineață; și ceea ce era mai rău în toată treaba asta era că mureau de foame, pentru că, o dată cu desagii, le zburase și toată merindea și cămara. Și, ca să pună vîrf nenorocirii acesteia, li se mai întîmplă și o aventură care, fără nici un fel de tertip, merită pe drept cuvînt numele de aventură.

Se întîmplă ca noaptea să fie destul de întunecată; cu toate acestea, ei mergeau înainte, căci Sancho era încredințat că, de vreme ce șleahul acela era chiar drumul mare, la o leghe, două de-acolo aveau să găsească, de bună seamă, la marginea lui, vreun han. Mergînd ei deci așa, prin bezna nopții, scutierul mort de foame și stăpînul cu mare poftă de mîncare, văzură că, tot pe drumul pe care umblau, veneau spre ei o sumedenie de lumini, care păreau stele mișcătoare, nu alta. Pe Sancho îl trecură fiorii văzîndu-le, și nici lui don Quijote nu-i prea veni la îndemînă. Trase unul de căpăstrul măgarului și celălalt de friul mîrtoagei și stătură locului, uitîndu-se cu luare-aminte, să vadă despre ce putea fi vorba; și băgară de seamă că luminile mergeau, apropiindu-se de ei, și cu cît veneau mai aproape, cu atît păreau mai mari, ceea ce văzînd Sancho, începu să tremure de parcă băuse argint-viu, iar lui don Quijote i se făcu părul măciucă. Dar, făcîndu-și singur curaj, rosti:

— Asta, fără îndoială, trebuie să fie vreo aventură nemai-pomenit de grozavă și de primejdioasă, Sancho, în care va trebui să-mi arăt toată vrednicia și vitejia.

— Vai de păcatele mele, răspunse Sancho, dacă o fi cumva și aventura asta tot cu stafii, așa cum pare! Unde naiba să se mai găsească în trupul meu atîtea coaste care s-o poată îndura?

— Oricît or fi ele de stafii, zise don Quijote, nu le voi îngădui eu să se atingă măcar de-un fir de păr de-al tău, fie el şi părul sumanului ce-l porţi; căci, dacă şi-au făcut ris de tine data trecută, asta s-a întîmplat din pricină că n-am putut sări peste zidul curţii; dar acuma sîntem în cîmp deschis, unde pot învîrta spada după cum îmi place.

— Dar dacă te-or ferma şi te-or înţepeni iar, cum au făcut data trecută, îl întîmpină Sancho, ce folos că sîntem sau nu sîntem în cîmp deschis?

— Cu toate acestea, îi întoarse don Quijote vorba, te rog, Sancho, să fii ceva mai tare de înger, că din ce-ai să vezi ai să înţelegi numaidecît cît de tare sînt eu.

— Oi fi şi tare de înger dac-o vrea Dumnezeu! răspunse Sancho.

Şi dîndu-se amîndoi la marginea drumului, începură să cerceteze din nou, cu luare-aminte, ce putea fi cu luminile acelea mişcătoare; şi nu peste multă vreme descoperiră o mulţime de oameni în cămăşi albe¹, la înfricoşătoarea vedere a căroră lui Sancho Panza i se scobori cu totul inima-n cizme şi începură a-i clănţăni dinţii, de parcă-l scuturau frigurile; iar clănţănitul dinţilor şi tremuriciul îi sporiră şi mai mult cînd văzură limpede ce era, căci zăriră ca la vreo douăzeci de oameni în cămaşă, toţi călări, cu torţe aprinse în miini, pe urma căroră venea o lectică cernită cu zăbranic negru, iar după ea, alţi şase oameni călări, îndoliaţi din cap şi pînă la copitele catirilor, căci se vedea cale de-o poştă că nu puteau fi cai, după cît de molîu păseau. Drumeţii în cămăşi albe mergeau murmurînd ceva ca pentru ei, cu glas scăzut şi tînguitor. Asemenea vedenie ciudată, la aşa ceas tîrziu al nopţii şi în asemenea pustietăţi, era de ajuns să-l vîre în sperieţi pe Sancho, ba chiar şi pe stăpînul său. Şi aşa s-ar fi şi întîmplat de n-ar fi fost vorba de don Quijote,

¹ În original *encamisados*, cum se numeau cei ce luau parte la o *encamisada*, atac nocturn dat pe neaşteptate împotriva inamicilor, în timpul căruia, pentru a se distinge între ei, atacatorii îşi puneau, peste armuri, un soi de cămăşi albe, vizibile noaptea. Se mai numea *encamisada* şi o petrecere nocturnă, cu caval, cadă şi întreceri.

căci chiar cînd Sancho lăsase deoparte și curaj și tot, stăpînului său i se întîmplă întocmai de-a-ndoaselea, fiindcă în clipa aceea îi veni deodată în minte că nu putea fi vorba de altceva decît de vreo aventură de prin cărțile lui. Își închipui că lectica aceea era o năsalie, pe care trebuie să fi fost dus, mort sau rănit de moarte, vreun cavaler, a cărui ucidere doar el singur era în stare s-o răzbune; și, fără să mai stea să piardă vremea, întinse lancea pe lîngă oblînc, se înfipse bine în scări și se proțăpi în mijlocul drumului, dîrz și hotărît să taie calea pelerinilor în cămăși albe, care n-aveau cum trece prin altă parte. Iar cînd îi văzu la doi pași, ridică glasul și rosti:

— Stați pe loc, cavaleri ori ce veți fi fiind, și dați-mi socoteală cine sînteți, de unde veniți, încotro vă duceți și ce cărați acolo, pe targă! Căci, după toate semnele, ori ați făptuit vreo nelegiuire, ori ați avut de îndurat vreuna, așa că se cuvine și e chiar nevoie ca eu s-o știu, fie pentru a vă pedepsi pentru răul săvîrșit, fie pentru a vă răzbuna de strîmbătatea îndurată.

— Sîntem grăbiți, răspunse unul dintre cei cu cămașă albă, și hanul e departe, așa că nu ne putem opri să-ți dăm socoteală de-atîtea cîte ceri.

Și dînd pîteni catirului, trecu mai departe.

Se necăji grozav don Quijote de răspunsul acesta și, apucînd catîrul de frîu, spuse:

— Oprește-te și învață să fii mai cuviincios! Dă-mi socoteală de ceea ce ți-am cerut, că de nu, o s-aveți de-a face cu mine.

Catîrul era năvălaș, și, luat de frîu, se sperie așa de tare încît sări în două picioare și-și trînti călărețul la pămînt. O slugă, care mergea pe jos, văzîndu-l pe cel în cămașă albă căzînd, prinse a-l sudui pe don Quijote, care, apucat de furii, fără să mai aștepte altceva, întinse lancea pe lîngă oblînc și se năpusti asupra unuia dintre cei îndoliați, rănindu-l grav și doborîndu-l la pămînt; apoi, întorcîndu-se către ceilalți, era lucru vrednic de văzut cu ce repeziciune îi ataca și-i dădea de-a berbeleacul, încît parcă într-o clipă îi crescu-

seră aripi lui Rocinante, nu alta, după cît de ușurel și de mîndru se învîrtea.

Toți cei îmbrăcați în cămăși albe erau oameni sfioși și neînarmați, așa că spălară putina cît ai clipi și începură a fugi pe cîmp, cu torțele aprinse în mînă, încît păreau niște mascați din cei ce se vād în nopțile de carnaval sau de sărbătoare, nu altceva. Îndoliații, înfășurați și infofoliți în fustele lor negre și-n sutane, n-aveau libertate de mișcare, așa că don Quijote putu să-i ciomăgească în voie pe toți și să-i scoată din luptă ca vai de capul lor, fiindcă toți credeau că nu era om, ci diavol din Tartar, care le ieșea înainte ca să le fure leșul pe care-l duceau pe năsălie.

Toate astea le privea Sancho, minunîndu-se cu cîtă înfocare se luptă stăpînul său și spunîndu-și în sine: « Nu mai încape îndoială, stăpînul ăsta al meu e chiar așa de viteaz și de vrednic cum spune el! »

O facă rămăsese arzînd pe jos, alături de cel dintîi căzut, pe care-l trîntise catîrul, și la lumina ei îl putu vedea pe don Quijote, care se apropie numaidecît de dînsul și-i vîrî țepa lănciei sub nas, spunîndu-i să se dea prins, că de nu, îi pune capăt zilelor. La asta cel căzut răspunse:

— Sînt eu destul de prins și-așa, că nu mă pot mișca, fiindcă am un picior rupt. Așa că te rog pe luminăția-ta, dacă ești cavaler creștin, să nu care cumva să mă ucizi și să-ți încarci sufletul c-un păcat și mai mare, căci sînt teolog licențiat¹ și am fost hirotonisit de curînd diacon.

— Dar cine dracu te-a adus aicea, zise don Quijote, dacă ești față bisericească?

— Cine? răspunse cel căzut. Ceasul rău!

— Te așteaptă altul și mai rău, urmă don Quijote, dacă nu-mi răspunzi la toate întrebările cîte ți le-am pus adineauri.

¹ « ...licenciado »: grad universitar, între *bachiller* și *doctor*. Nu are aceeași valoare cu licența din universitățile moderne, care este ceea ce era bacalaureatul în Spania secolului de aur, ci e un grad mai înalt. Pe vremea lui Cervantes li se spunea licențiați tuturor celor ce purtau haine preoțești. « Haina face pe licențiat » (« *El habito le hace licenciado* »), sună un cunoscut proverb spaniol.

— Mi-e ușor să te mulțumesc, luminăția-ta, răspunse licențiatul, așa că află măria-ta că, deși am spus mai adineauri că sînt teolog licențiat, nu-s decît bacalaureat și mă numesc Alonso López. Sînt de fel din Alcobendas și vin din cetatea Baezei ¹, cu alți unsprezece preoți, cei care-au luat-o la fugă cu torțele aprinse, și ne îndreptăm către cetatea Segoviei, întovărășind un mort, purtat pe năsălia de colo, trupul unui cavaler răposat la Baeza, unde a fost ținut pe catafalc în biserică; iar acuma, cum spun, îi ducem rămășițele la groapă, în cimitirul din Segovia, de unde era de felul lui.

— Și cine l-a omorît? întrebă don Quijote.

— Dumnezeu, prin mijlocirea unei febre eruptive, pe care i-a trimis-o, răspunse bacalaureatul.

— Dacă-i așa, zise don Quijote, m-a scutit Domnul-Dumnezeul nostru de osteneala de-a mai răzbuna moartea acestui cavaler, cum s-ar fi cuvenit de l-ar fi omorît altcineva; dar, cum l-a răpus cine l-a răpus, nu pot decît să tac și să-mi plec capul, căci tot așa aș face și de m-ar răpune pe mine. Vreau însă să știi, cuvioșia-ta, că eu sînt un cavaler din La Mancha, pe nume don Quijote, iar slujba și îndatorirea mea sînt să umblu prin lume, lecuind nefericirile și îndreptînd strîmbătățile.

— Nu știu cum o fi fiind cu îndreptarea strîmbătăților, zise bacalaureatul, că pe mine, unul, din drept cum eram, m-ai făcut strîmb, lăsîndu-mă c-un picior frînt, care n-are să se mai îndrepte cîte zile-oi avea; iar nefericirea de care m-ai lecuît nu-i alta decît că m-ai nefericit, în așa chip încît voi rămîne slujit pe viață; halal de-așa aventură norocoasă ca întîlnirea mea cu dumneata, care umbli să-ți cauți norocul în aventuri!

¹ Cervantes plasează în orașul Baeza o ceremonie care a avut loc de fapt în 1593 la Úbeda — dacă e drept că aceasta i-a inspirat episodul de mai sus, cum pretind unii comentatori — și anume, transportarea cadavrului lui Juan de Yepes (San Juan de la Cruz), cavaler, stareț și poet de seamă, îngropat la Segovia după un drum plin de peripecii. Din « febra pestilentă » de care se pomeneste ceva mai jos s-a dedus, de către alții, că e vorba totuși de alt cavaler, și anume de don Juan de Austria, născut la Segovia, în vreme ce Juan de la Cruz era din Fontiveros.

— Nu toate se întâmplă după același tipic, răspunse don Quijote. Cine strică dacă umblați cum umblarăți dumneavoastră, domnule bacalaureat Alonso López, noaptea în cearceafuri albe și cu faclele aprinse, mormăind rugăciuni și înfוליți în sutane, că păreați alte alea și de pe ceea lume, așa că n-aveam cum să nu-mi fac datoria atacându-vă, și v-aș fi atacat chiar dac-aș fi știut cu tot dinadinsul că erați înșiși diavolii infernului, că drept asta v-am luat, și tot așa vă voi socoti cît voi trăi! ¹

— Acuma, că tot a vrut soarta așa, zice bacalaureatul, mă rog din suflet de înălțimea-ta, seňor cavaler rătăcitor, care-ai avut o atît de rătăcită purtare în ce mă privește, să faci bine și să m-ajuti a ieși de sub catîr, că mi-am prins un picior între scară și șa. ²

— Acum te trezești să mi-o spui? zise don Quijote. Cît mai aveai de gînd s-aștepți pînă să-mi arăți care ți-e necazul?

Și-l strigă numaidecît pe Sancho Panza; dar acesta nu-și bătu capul să-i dea ascultare, căci era ocupat să ușureze o catîrcă de sacii pe care domnii aceia îi cărau burdușiți cum trebuie cu de-ale gurii. Sancho își făcu din suman un fel de glugă și, adunînd tot ce putu să încapă în ea, își încărcă măgarul, apoi dădu fuga, la strigătele stăpînului său, să-l ajute a-l trage pe domnul bacalaureat de sub catîr și, urcîndu-l din nou pe spinarea acestuia, îi puse în mînă facla, iar don Quijote îi spuse s-o ia înspre partea unde-i fugiseră tovarășii, căroră să le ceară iertare în numele său pentru jignirea adusă, căci nu stătuse în puterea lui să nu le-o fi făcut. Sancho îi zise și el:

— Dacă vor voi cumva domnii aceia să știe cine-a fost viteazul care le-a făcut-o, spune-le dumneata că nu-i altul

¹ Frază interpretată de unii comentatori drept o aluzie anticlericală: «... înșiși diavolii infernului, că drept asta v-am luat, și tot așa vă voi socoti cît voi trăi!» ... e un fel de a-i califica, în genere, pe clerici.

² Inconsecvență a autorului. Reiese de aici că rănitul căzuse o dată cu catîrul, în vreme ce mai sus se spune că animalul își trîntise doar călărețul.

decît vestitul don Quijote de La Mancha, zis, cu alte nume, Cavalerul Tristei Figuri¹!

După asta, bacalaureatul își văzu de drum, iar don Quijote îl întrebă pe Sancho ce-l făcuse să-i dea numele de Cavaler al Tristei Figuri atunci mai curînd decît altădată.

— Am să-ți spun! răspunse Sancho. Fiindcă am stat să te privesc o bucată de vreme la lumina torței pe care-o purta bietul drumeț, și, într-adevăr, măria-ta arăți la chip mai rău decît te-am văzut de cînd te știu. Și se vede treaba că-i așa fie din pricina osteneții acestei lupte, fie din pricina lipse măselelor și a dinților.

— Nu-i asta, răspunse don Quijote, ci, de bună seamă, înțeleptului în sarcina căruia cade slovenirea hronicului isprăvilor mele trebuie să i se fi părut cu cale să-mi iau și eu vreun nume, așa cum își luau toți cavalerii vremurilor trecute: care se numea Cavalerul Spadei Înflăcărate, care-și zicea al Inorogului, care al Domnițelor, care al Păsării Măiestre, care al Balaurului, care al Morții. Și sub aceste porecle și embleme erau cunoscuți pe tot rotogolul pămîntului; așa că acel înțelept, cum ziceam, îți va fi pus pe limbă și-ți va fi șoptit acum să-mi dai numele de Cavaler al Tristei Figuri, cum am de gînd să-mi zic de-aici încolo; și, ca să mă prindă mai bine asemenea poreclă, m-am gîndit să dau să-mi zugrăvească pe scut, cînd oi avea răgaz, o figură cît se poate de tristă.

— N-ai de ce strica timp și bani dînd să-ți faci asemenea figură, zise Sancho, căci tot ce ai de făcut luminăția-ta este să ți-o descoperi pe cea pe care-o ai și să-ți arăți obrazul aceluia care, privindu-ți-l, n-o să mai aibă nevoie de alt

¹ Astăzi, « o tristă figură » nu mai înscamnă, în spaniolește, ca pe vremea lui Cervantes, un chip cu totul nearătos și vădînd doar semne de suferință, așa cum era cel al lui don Quijote în ziua cînd i-a sugerat lui Sancho epitetul. Pe atunci se spunea așa în chip frecvent despre cei ce nu aveau un aer prea înfloritor. Rodríguez Marín citează memoriile licențiatului Gregorio Tovar, din secolul al XVI-lea, care, căutînd să placă superiorilor săi bisericești și să pară auster, își lăsase barba să-i crească și nu-și scotea nici la gît gulerul și nici la mineci manșetele cămășii, așa că avea o « tristă figură » și ridea singur de aspectul său cînd se închidea în casă, fără să-l vadă nimeni...

nimic, căci și fără icoană zugrăvită ori scut te-or numi tot Cavaler al Tristei Figuri; și crede-mă, că nu-ți mint, îți dau cuvîntul meu, stăpîne (fie zis sub chip de glumă), că nu arăți de loc bine, cît ești de flămînd și de știrb de cînd ți-au zburat măselele, așa că, după cum ți-am mai spus, poți să te lipsești foarte bine de întristătoarea zugrăveală.

Don Quijote rîse de hazul lui Sancho; cu toate acestea, hotări să-și spună așa cum îl numise el și să-și dea la zugrăvit scutul, cu emblemă, cum și-o închipuise. Spuse deci:

— Înțeleg, Sancho, să fiu excomunicat pentru c-am ridicat cu silnicie mîna asupra celor sfînte, *juxta illud, sic vis suadente diavolo*. etc.¹, cu toate că știu bine că n-am ridicat mîna, ci lancea; cu atît mai mult cu cît nici prin gînd nu-mi trecea că, în felul acesta, jignesc niscai preoți ori lucruri de-ale bisericii, pe care-o respect și-o venerez ca un catolic drept-credincios și bun creștin ce sînt, ci socoteam că atac stafii și năluci de pe ceea lume. Și chiar dac-ar fi să fie așa, țin minte bine ce i s-a întîmplat Cidului Ruy Díáz cînd a sfărîmat scaunul ambasadorului acelu rege dinaintea sanctității-sale papa, lucru pentru care fu excomunicat, și se purtă, cu toate astea, bunul Rodrigo de Bivar, în ziua aceea, ca un preacinstit și viteaz cavaler.

Auzind toate acestea, bacalaureatul plecă, fără să mai răspundă un cuvînt, așa cum s-a povestit mai sus.

Don Quijote ar fi avut chef să se uite dacă leșul dus pe nășalie era schelet sau nu, dar Sancho nu consimți și zise:

— Señor, luminăția-ta ai pus capăt acestei primejdioase aventuri cît se poate mai spre folosul tău, din toate la cîte

¹ Pasajul începînd de la: « Înțeleg, Sancho, să fiu excomunicat... » lipsea din ediția princeps, care în locul acesta transcria vorbele lui Sancho: « Uitam să-ți spun să bagi bine de seamă înălțimea-ta că poți fi excomunicat, fiindcă ai ridicat cu silnicie mîna asupra unor lucruri sfînte; juxta illud si quis suadente diavolo... etc. » « Nu pricep lătineasca asta, răspunse don Quijote, dar știu bine că n-am ridicat mîna, ci lancea » ș.a.m.d. Ediția a doua urmată de toate celelalte, fac ca fraza lătinească, citată din hotărîrile Conciliului de la Trento (pe care nu era logic s-o rosească Sancho și să n-o priceapă don Quijote), să treacă în gura acestuia din urmă. Pasajul a fost de asemenea interpretat ca fiind, în ciuda declarațiilor ei: prese de fidelitate față de biserică pe care le conține, profund anticlerical și antiecleziastic.

am fost de față. Dar oamenii ăștia, cu toate că înfrinți și puși pe fugă, s-ar prea putea să-și dea seama în cele din urmă că n-au fost învinși decît de un om singur, așa că, mînioși și rușinați de una ca asta, să caute a-și veni în fire și să umble după noi, ca să ne dea de cheltuială: măgarul stă gata pregătit, muntele-i aproape, foamea ne dă ghes; n-avem altceva de făcut decît să ne retragem mărind pasul, și, vorba ceea: mortul sub zăbranic și viii la praznic!

Și, minîndu-și măgarul înainte, își rugă stăpînul să-l urmeze, iar acesta, părăindu-i-se că avea dreptate Sancho, fără să mai caute a-i răspunde ceva, îl urmă. Și nu după multă vreme, umblînd ei printre două dealuri, se pomeniră într-o văioagă tăinuită și largă, unde descălecară, iar Sancho își ușură măgarul de povară. Apoi, lungiți pe iarbă verde, cum foamea e cel mai bun bucătar, își luară gustarea de dimineată, prînziră, uşinară și cinară totdeodată, mulțumindu-și stomacurile cu mai bine de-o desagă de mîncare rece, din cele pe care domnii preoți, sveștanicii răposatului (tagmă de oameni care foarte rareori uită să se îngrijească de sufletul lor), le încărcaseră pe catirul ce le slujea drept cămară. Dar îi pîndea altă pacoste, pe care Sancho o găsi mai grea decît toate celelalte, și anume, că n-aveau nici vin de băut și nici măcar apă ca să-și răcorească gîtlejul; și cum setea îi încolțea, Sancho, văzînd că pajiștea pe care poposiseră era acoperită de iarbă verde și deasă, rosti ceea ce se va vedea în capitolul următor.

Capitolul XX

Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură dusă la capăt fără nici o primejdie de vestitul și viteazul don Quijote de La Mancha, unicul pe lume care-ar fi putut-o sfîrși într-așa chip

— Nu-i cu putință, stăpîne, ca iarba asta să nu fie mărturie că pe-aici prin preajmă se va fi aflînd vreo fîntînă ori vreun rîu în stare s-o hrănească, așa că nu-i rău să mergem ceva

mai încolo, că poate dăm de vreun loc unde să ne putem potoli înfricoșata sete care ne chinuie; fiindcă, nu mai încape îndoială, mai rău e să-ți fie sete decât foame!

Lui don Quijote sfatul i se păru bun și, luându-l pe Rocinante de friu, așa cum Sancho își luă măgarul de căpăstru, după ce-i pusese în spinare rămășițele ospățului, o porniră pe pajiște în sus, bîjbîind, căci bezna nopții nu le îngăduia să vadă nimic; dar nu făcuseră nici două sute de pași, cînd le ajunse la ureche un vuiet mare, ca de ape care-ar cădea de pe niște stînci înalte și drepte. Vuietul îi înveseli cum nu se mai poate; însă, oprindu-se să asculte din ce parte venea, auziră deodată alt zgomot, care le înecă plăcerea pricinuită de apropierea apei, și mai cu seamă lui Sancho, care era de felul lui fricos și slab de înger. Auziră, așadar, niște zgomote cadențate și un anumit scrișnet de fiare și de lanțuri care, întovărășite de vuietul furios al apei, ar fi putut viri spaima în inima oricui dacă n-ar fi fost vorba de don Quijote. Noaptea era, cum am mai spus, întunecoasă, și acolo unde se hotărîseră ei să pătrundă era un pîlc de arbori înalți, al căror frunziș, clătinat de vîntul ușor, scotea un foșnet domol și înspăimîntător în același timp, în așa chip încît singurătatea, locul, bezna, vuietul apei și șuierul vîntului prin frunze, toate acestea le sporeau frica și-i îngrozeau, mai cu seamă cînd văzură că nici pocnetele nu încetau, nici vîntul n-adormea, nici dimineață nu se mai făcea, mai adăugîndu-se la toate acestea și necunoașterea locului unde se aflau.

Dar don Quijote, pe potriva inimii sale năvalnice, sări pe Rocinante și, cu scutul pe braț, întinse lancea pe lîngă obîlinc și zise:

— Prietene Sancho, află că m-am născut, din voința cerurilor, în vîrsta asta de fier în care trăim, ca să pot reînvia în vremea ei vîrsta de aur, sau «vîrsta aurită», cum i se zice de obicei. Eu sînt cel căruia i-au fost puse deoparte primejdiile, faptele mari, isprăvile de vitejie; eu sînt, mai spun o dată, cel care trebuie să reînvie pe cavalerii «Mesei rotunde», pe cei doisprezece pairi ai Franciei și pe cei

Nouă Cavaleri ai Faimei, cel care va face să fie dați uitării Platirii, Tablanții, Olivanții și Tiranții, cavalerii lui Phebus și Belianișii, și toată droaia de vestiți cavaleri rătăcitori ai vremurilor trecute, săvârșind, în cele în care trăim, asemenea minunății, isprăvi nemaiauzite și fapte mari de arme, încît să le întunece pe cele mai strălucite din cîte-au făcut ei. Ia seama bine, credinciosul meu scutier, la beznele nopții acesteia, la ciudata ei liniște, la foșnetul surd și nedeslușit al acestor copaci, la vuietul înfricoșător al apei pe care am pornit s-o căutăm, și care pare că se azvîrle din înaltul Munților Lunii¹, rostogolindu-se în jos; ia seama, în fine, la neîncetatele pocnete care ne sparg urechile și ne lasă încremeniți, toate lucruri care, luate laolaltă și fiecare în parte, n-au nevoie de altele ca să vîre spaima, temerea și groaza în sufletul oricui, fie el și zeul Marte însuși, și cu atît mai mult în inima unuia care nu e deprins cu asemenea împrejurări și aventuri. Căci toate cîte ți le-am zugrăvit aici dau aripi vitejiei mele, deșteptînd-o, că-mi și simt inima în piept arzînd de dorința de-a înfrunta aventura, oricît de anevoioasă ar părea ea. Așa că strînge puțin chingile lui Rocinante și rămii cu Dumnezeu! Așteaptă-mă aici pînă se împlinesc trei zile, dar nu mai mult, iar la capătul lor, dacă nu mă întorc, te poți întoarce la noi în sat, și de aici, drept recunoștință față de mine, dacă vrei să-mi faci asemenea bine, repede-te pînă la Toboso, unde-i vei spune neasemuitei mele stăpîne Dulcinea că robitul cavaler al ei și-a găsit moartea săvîrșind fapte care să-l facă vrednic a-și putea zice rob al ei.

Auzind Sancho vorbele acestea ale stăpînului, prinse a plînge, înduioșat cum nu se mai poate, și a-i zice:

— Doamne și stăpîne, nu știu de ce vrei cu tot dinadinsul luminăția-ta să te vîri într-o aventură așa de înfricoșătoare ca asta. Acuma-i noapte, pe-aici nu-i nimeni să ne vadă, așa că putem foarte bine face calea-ntoarsă, îndepărtîndu-ne

¹ E vorba aici de înălțimile din Etiopia, unde cei vechi socoteau că-și are Nilul izvoarele și unde de fapt se află cataractele acestui fluviu.

de primejdie, chiar de-ar fi să nu bem trei zile nici un strop de apă; și, cum n-are cine ne vedea, n-are să aibă nici cine să ne socotească mișei. Unde mai pui că l-am auzit eu, cu urechile mele, pe preotul de la noi din sat, pe care măria-ta îl cunoști foarte bine, predicînd că cine caută primejdie în primejdie pierе; așa că nu faci bine ispitindu-l pe Dumnezeu și azvîrlindu-te așa, fără nici o socoteală, într-o asemenea ispravă, din care doar printr-o minune de s-o întîmpla să scapi. Ajungă-ți cele săvîrșite de ceruri spre mîntuirea măriei-tale, cînd te-a ferit să fii dat în tărbacă cum am fost dat eu și cînd te-a scos biruitor, slobod și teafăr dintre atîția vrăjmași cîți îl întovărășeau pe răposat. Și dacă tot ce-ți spusei eu aici nu-ți moaie inima împietrită și nu ți-o îmblînzește, îmblînzească-ți-o măcar gîndul și încredințarea că nici nu te-ai depărta bine măria-ta, și eu, de frică, mi-aș și da duhul cui naiba ar avea chef să mi-l ia! Mi-am lăsat ogorul în părăsire și m-am lepădat de copii și de muiere ca să vin să-ți slujesc măriei-tale, socotind că așa oi fi mai cîștigat, și nu mai păgubit; dar cum lăcomia pierde omenia, mi-au pierit și mie toate nădejdlе, căci, cînd îmi ziceam și eu mai cu foc c-a venit clipa să pun mîna pe blestemata și prăpădita aceea de insulă, pe care măria-ta mi-ai tot făgăduit-o de-o sută de ori, ce văd? că-n locul ei, și ca să mă despăgubești, acumа vrei să mă lași singur într-o pustietate pe unde picior de om n-a călcat! Pentru Dumnezeu, unul atotțiiitorul, stăpîne, să nu-mi faci mie asemenea lucru! Iar dacă n-ai vrea și n-ai vrea măria-ta, în ruptul capului, să te lași păgubaș de asemenea ispravă, amîn-o cel puțin pînă mîine dimineață, că, după toate semnele pe care le-am deprins pe cînd eram cioban, de-acі și pîn' s-o crăpa de ziuă să tot fie trei ceasuri, căci botul Ursei e taman deasupra capetelor noastre, iar miezul nopții e atunci cînd ajunge în dreptul mîinii stîngi.

— Cum poți tu, Sancho, zise don Quijote, să vezi în dreptul cărei mîini este, acolo unde-o fi el, botul sau ceafa aceea de care-mi vorbești, cînd noaptea-i așa de neagră, că nu se vede pe tot cerul nici măcar o stea?

— Așa o fi, răspunse Sancho, dar frica are-o mulțime de ochi și vede pînă-n măruntaiele pămîntului, așa că poate vedea și pînă-n înaltul cerului, mai ales că am cuvînt să cred că nu mai poate fi mult pînă la ziuă.

— Mult, nemult, îi întoarse don Quijote vorba, nu vreau să se poată spune despre mine, acum sau altă dată, că lacrimi sau rugăminți m-au îndepărtat de la săvîrșirea celor ce eram dator să săvîrșesc ca un adevărat cavaler ce sînt, așa că te rog, Sancho, să taci din gură, fiindcă Dumnezeu, care mi-a strecurat în inimă dorul de-a înfrunta pe loc această nemai-văzută și înfricoșătoare aventură, va avea el grijă să mă mîntuie și să-ți aline și ție jalea. Tot ce ai de făcut mai bun este să strîngi bine chingile lui Rocinante și să rămii aici, căci mă voi întoarce curînd, viu sau mort!

Sancho, văzînd voința nestrămutată a stăpînului său și dîndu-și seama ce puțină trecere aveau la el lacrimile, sfaturile și rugămințile sale, hotărî să se folosească de un vicleșug ca să-l silească să aștepte pînă la ziuă, dacă i-o izbuti. Și așa, pe cînd strîngea el chingile calului, fără să-l simtă don Quijote, legă binișor, cu căpăstrul măgarului, amîndouă picioarele lui Rocinante, în așa fel încît, atunci cînd don Quijote dădu s-o pornească, ia-o din loc dacă poți!. căci calul nu se putea urni decît berbecește.

Văzînd Sancho Panza că-i izbutise vicleșugul, spuse:

— Iaca, stăpîne, s-a îndurat cerul de lacrimile și rugămințile mele și-a orînduit să nu se poată clinti din loc Rocinante. Iar dacă ai de gînd să te încapățînezi și să-ți tot înfigi pîntenii în coastele lui ca acuma, s-ar putea să-ți atragi urgia soartei pe cap și să dai cu barda-n Dumnezeu, cum zice o vorbă.

În vremea asta, pe don Quijote numai cît nu-l lovea damblaua; dar cu cît dădea mai vîrtos pîtenii calului, cu atît îl putea clinti din loc mai puțin, așa că, fără să bănuiască măcar că Rocinante era împiedicat, găsi cu cale să se potolească și să aștepte ori revărsatul zorilor, ori descotonogirea calului, încredințat, fără îndoială, că din cu totul altă pricină

decît din vicleşugul lui Sancho îi venea acestuia întepeneala
Aşa că zise:

— Dacă-i așa, Sancho, și dacă Rocinante nu se poate urni din loc, mă mulțumesc s-aștept pînă ce-mi va surîde aurora dimineții, cu toate că eu voi plînge fiecare clipă cit ea va întîrzia să se arate!

— Ce să plîngi? răspunse Sancho. Las', că te înveselesc eu, măria-ta, istorisindu-ți la povești pînă ce s-o crăpa de ziuă, dacă nu-i vrea cumva mai bine să descaleci și să tragi un pui de somn pe iarbă verde, cum îi obiceiul cavalerilor rătăcitori, ca să nu fii gata ostenit cînd te-o apuca dimineața și-o veni vremea s-o pornești în aventura asta fără de pereche, care te așteaptă.

— Cui spui tu să descalece? Cui îi spui să doarmă? rosti don Quijote. Oi fi făcînd eu cumva parte din rîndul cavalierilor aceluia care adorm cînd se vîd în primejdie? N-ai decît să dormi tu, care te-ai născut ca să dormi pe lumea asta, ori fă ce ți-o plăcea, căci eu oi face ce-oi crede că se potrivește mai bine cu rostul meu pe pămînt.

— Nu te supăra, măria-ta, stăpîne, răspunse Sancho, că nu de asta ți-am spus eu ce ți-am spus!

Și, apropiindu-se de dînsul, îi vîri o mînă pe după oblînc și cealaltă pe după partea de dindărăt a șei, așa fel că rămase locului, îmbrățișînd piciorul stîng al stăpînului său, fără să îndrăznească a se depărta de acesta nici măcar cu o palmă, atît de mare era spaima care-i intrase în oase la auzul pocnetelor ce răsuna într-una, unul după altul.

Don Quijote îi spuse să înceapă a-i povesti ceva ca să-i mai treacă de urît, așa cum îi făgăduise; la care Sancho îi răspunse c-ar face-o cu dragă inimă dacă l-ar mai slăbi frica, stîrnită de ceea ce auzea.

— Cu toate astea, am să mă silesc să-ți povestesc o istorie, pe care, de-oi putea s-o duc la capăt fără să mă întrerupă nimeni, ai să zici și măria-ta că e cea mai frumoasă poveste de pe lume; și ia aminte, luminăția-ta, că încep: A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi, nu s-ar povesti. Ce-o fi să fie bine, nouă tuturor să ne fie hărăzit, iar răul cîștigue-l

cine-o umbla cu lumînarea să-l caute. Mai întâi și-ntii, se cuvine să recunoști și măria-ta, stăpîne, că felul cum își începeau cei vechi istoriile nu-i chiar așa cum s-ar cuveni să fie, fiindcă este o vorbă, spusă de Catón Zonzorino¹ romanul, care zice: « Și nenorocirea fie pentru cine o caută »², vorbă care se potrivește aici ca un inel în deget, ca să se astîmpere luminăția-ta și să stea binișor, nemaiumblind după potcoave de cai morți niciîncotrova, ci făcînd calea-ntoarsă și îngăduind să ne luăm tălpășița pe altă potecă, fiindcă nu ne silește nimic și nimeni s-o urmăm pe asta, unde atîtea spaime ne fac să ne sară inima.

— Dă-i înainte cu povestirea, Sancho, zise don Quijote, și lasă-mi mie grija drumului pe care-l avem de urmat.

— Și cum ziceam, urmă Sancho, într-un sat din Estremadura era un cioban de capre, vreau să zic unul care umbla cu caprele la păscut, și păstorul sau ciobanul ăsta, cum zic, din povestea mea, se numea Lope Ruiz; și Lope Ruiz ăsta era îndrăgostit de o ciobăniță pe care o chema Torralba; care ciobăniță numită Torralba era fica unui baci putred de bogat; și baciul ăsta bogat.

— Dacă așa știi tu să povestești poveștile, Sancho, îi curmă vorba don Quijote, spunînd de cîte două ori tot ce spui, n-ajungi la capăt nici peste două zile; spune-o mai cu rost și povestește-o ca un om cu scaun la cap; iar de nu poți, mai bine nu mai povesti nimic.

— Așa cum ai văzut că povestesc eu, răspunse Sancho, așa se povestesc acolo de unde sînt eu toate snoavele, și altcum nici eu nu mă pricep să istorisesc, și nici domnia-ta nu faci bine cînd îmi ceri să scornesc acum, pe loc, obiceiuri nemaiobișnuite.

¹ « Catón Zonzorino » (citește: Sónsorino): pronunțare alterată din Cato Censorino (citește: Sensorino). Referire la Cato Cenzorul. E însă nefiresc ca Sancho, care nu-i putea pronunța nici numele, să-i cunoască și să-i citeze sentențele.

² Formula a devenit tradițională și era obișnuită la începutul povestirilor populare; uneori se spunea: « *El mal para los moros y el bien para nosotros.* » — « Cele rele pe capul maurilor și cele bune pentru noi ».

— Zi-o cum ăi vrea, răspunse don Quijote, căci, cum soarta mă silește să te ascult, dă-i înainte !

— Care va să zică, stăpîne drag inimii mele, își urmă Sancho vorba, așa cum ți-am spus, era păstorul ăsta de capre îndrăgostit mort de Torralba ciobănița, care era o fetică dolo-fană, greu de împlînzit și cam băiețoasă, ba chiar mai avea și-o umbră de mustăcioară pe buze, că parc-o și văd.

— Prin urmare, ai cunoscut-o ? îl întrebă don Quijote.

— N-am cunoscut-o, răspunse Sancho, dar cine mi-a povestit mie povestea asta mi-a spus că era așa de adevărată și de sigură, încît putea foarte bine, ori de cîte ori o povestea altuia, să susțină și să jure că văzuse cu ochii lui toate cîte le înșira. Așa că, trece o zi, vine alta, și Dracul, care nu doarme și care în toate își vîră coada, face el ce face, și numai ce se schimbă marea dragoste pe care i-o purta păstorii păstorul în ură curată și în rea-voință ; și zic gurile rele că pricina erau o mulțime de prilejuri de gelozie pe care i le dăduse ea, tot sărind la pîrleazuri prin pogheazuri și călcînd hatul de-a latul ; și pînă într-atîta ajunsese să-i poarte de-atunci pică păstorul, încît, ca să n-o mai vadă, își luă lumea-n cap și-și părăsi țara, plecînd acolo unde n-avea să mai dea ochi cu ea niciodată ; iar Torralba, cum se văzu disprețuită de Lope, pe loc îi și căzu el cu tronc și i se aprinseră călcîiele după dînsul, îndrăgindu-l așa cum nu-l îndrăgise niciodată.

— Așa-i firea femeilor, zise don Quijote. Își bat joc de cine le iubește și iubesc pe cine-și bate joc de ele. Treci mai departe, Sancho !

— Se întîmplă deci, urmă Sancho, să treacă păstorul de la gînd la fapte și, minîndu-și din urmă caprele, s-o pornească pe cîmpiile Estremadurei, ca să treacă în regatul Portugaliei. Torralba, cum află de una ca asta, îi luă urma și merse după el pe jos, desculță, cale lungă să-i ajungă, cu un toiag într-o mînă și cu desagii pe umăr, purtînd în ei, cum zice povestea, un ciob de oglinjoară și un dărab de pieptene, pe lîngă nu mai știu ce șip cu iruri de dat pe obraz. Dar n-avea decît să-și ia ce și-o fi luat, că nu-mi

bat eu acuma capul ca să-i dau de rost; tot ce mai spun e că ajunse, cică, păstorul cu turma lui pe malul râului Guadiana, pe care trebuia să-l treacă, și în vara aceea crescuseră apele, aproape revărsându-se din matcă, și acolo unde ajunsesese el nu era nici luntre, nici corabie, nici cine să-i treacă, pe el și turma lui, de cealaltă parte, lucru de care se necăji grozav, pentru că vedea cum se apropie din ce în ce Torralba, care știa el bine că avea să-l plectisească cu rugămințile și cu lacrimile ei, pînă o să i se facă lehamite de viață, nu alta. Dar tot uitîndu-se el așa, în sus și-n jos, zări un pescar care avea alături o barcă, dar atît de mică, încît abia dacă puteau încăpea într-însa un om și-o capră; cu toate astea intră în vorbă cu dînsul și se tîrgui ca să-i treacă dincolo pe el și cele trei sute de capre cîte mîna din urmă. Intră pescarul în lotcă și trecu o capră; se întoarse, și mai trecu una; și făcu iar calea întoarsă, și luă să treacă alta. Ține măria-ta socoteală de caprele pe care le tot trece pescarul, că dacă uităm una, gata cu povestea, și n-am cum mai spune o vorbuliță dintr-însa! Cum ziceam, așadar, cică vadul râului de cealaltă parte, unde trebuia să dea jos caprele, era tare mîlos și luneca, așa că bietul pescar n-avea încotro și trebuia să zăbovească o grămadă de vreme tot ducîndu-se și întorcîndu-se. În ciuda zăbovei, se întoarse să ia altă capră, și pe urmă alta, și încă una.

— Să zicem că le-a trecut pe toate, îl întrerupse don Quijote, și mai lasă-te de atîta du-te-vino, că așa cum ai început, nu-i mai dai de capăt nici într-un an.

— Pe cîte a apucat să le treacă pînă acuma? întrebă Sancho.

— Dracu le mai știe! răspunse don Quijote.

— Ce-ți spuneam eu? Trebuia să-mi închipui că așa are să se întîmple! Atunci, gata și povestea, zău așa, că nu mai am cum să istorisesc mai departe.¹

¹ Povestea spusă de Sancho e foarte veche și foarte răspîndită prin tradiție orală. Ea a putut fi auzită de Cervantes de-a dreptul din gura unui om din popor, sau a putut fi luată din volumul *Cento novelle antiche* (O sută de povestiri vechi), apărut în 1571 în italienește.

— Cum se poate una ca asta? întrebă don Quijote. Atîta însemnătate are pentru snoava asta să ții socoteala caprelor care au trecut, de-a fir-în-păr, că dacă greșești cu una la numărătoare, nu mai poți urma cu istorisirea?

— Chiar așa, stăpîne! Cu nici un chip! răspunse Sancho. Fiindcă nici n-am apucat bine să te întreb pe măriia-ta cîte capre trecuseră, și nici nu mi-ai răspuns bine că habar n-ai, cînd într-o clipă mi-a ieșit din cap tot ce-mi mai rămînea de spus, și pe cîntea mea că era cum nu se poate mai desfătătoare și mai hazlie snoava!

— Care va să zică, reluă don Quijote, s-a sfîrșit cu ea?

— Mai sfîrșită nu-i nici mama! zise Sancho.

— Drept să-ți spun, îi răspunse don Quijote, ce mi-ai povestit tu acuma e una din cele mai noi snoave, povestiri sau istorii ce-î puteau da vreodată prin gînd unui om de pe lumea asta, și asemenea chip de-a povesti și de-a lăsa povestea baltă nici nu s-a mai văzut și nici nu se va mai vedea cît om trăi, cu toate că nu prea mă așteptam eu să iasă altceva mai bun din capul tău! Dar nu mă mir de fel, pentru că, de bună seamă, pocniturile astea, care nu mai conținesc, trebuie să-ți fi năucit mințile.

— Se prea poate, răspunse Sancho. Dar eu știu una și bună în privința snoavei mele: că nu mai e nimic de spus, fiindcă se sfîrșește chiar în locul unde începe să se încurce socoteala caprelor trecute dincolo de rîu.

— Sfîrșească-se dracului, unde are poftă, zise don Quijote, și hai să vedem mai bine dacă nu-l putem urni pe Rocinante!

Și începu din nou să-i dea pîteni, iar calul să ȗopăie și să rămînă pe loc, așa de bine era legat. În vremea asta, fie din pricina răcorii ce anunța venirea dimineții, fie pentru că mîncase lucruri care te dezleagă la burtă, fie că era o nevoie firească (lucrul cel mai de crezut dintre toate), lui Sancho îi veni cheful și pofta să facă ceea ce nu putea face altul în locul lui, dar atîta frică îi intrase în oase, că nu îndrăznea să se depărteze de stăpînul său nici de-o palmă. Pe de altă parte, să-i treacă prin gînd a nu face ceea ce avea nevoie,

nu era nici atîta cu putință, așa că, neavînd cum s-o dreagă el ca să se ușureze, altfel decît scoțîndu-și mîna dreaptă de sub partea dindărăt a șeii stăpînului său ca să-și dezlege binișor și fără nici un zgomot brăcinarul, care-i ținea nădragii singurel, fără alt ajutor, și să-i desfacă nodul, îi căzură numai-decît nădragii în vine și-i rămaseră ca două lanțuri de ocnaș; în vremea asta își suflecă poalele cămășii cît putu mai bine și-și scoase în afară amîndouă bucle, care nu prea erau micșoare. După ce făcu treaba asta, care, după cum credea el, era tot ce-avea de făcut ca să iasă din strîmtorarea aceea strașnică și din tremurul de moarte care-l apucase, intră în altă încurcătură, și mai mare, căci începu să i se pară că n-avea cum să se miște din loc fără să facă zgomot, așa că începu a strînge din dinți și din umeri, ținîndu-și cît putea mai mult răsufierea. Dar, cu toate aceste măsuri de prevedere, n-avu noroc, căci, la urma urmei, tot nu putu să nu dea drumul unui sunet, cu totul deosebit de cele care-i băgaseră lui atîta frică-n oase; don Quijote îl auzi și întrebă:

— Ce zgomot e ăsta, Sancho?

— Nu știu, stăpîne, răspunse acesta. Trebuie să fie ceva nou, căci aventurile, bune sau rele, niciodată nu se iscă dintr-o nimica toată. ¹

Se sili apoi să-și mai încerce încă o dată norocul și izbuti atît de bine, încît, fără alt zgomot și fără atîta tulburare ca mai înainte, se pomeni ușurat de povara care-i pricinuise un asemenea necaz.

Dar cum don Quijote avea simțul mirosului tot atît de viu ca și pe cel al auzului, iar Sancho era atît de lipit de dînsul încît părea cusut de pulpa lui, aburii veneau în linie aproape dreaptă pînă sus și nu puteau să nu-i ajungă pe la nas; și de-abia-i ajunseseră, că el îi și veni nasului într-aju-

¹ În original «...nunca comienzen por poco»: fraza a fost interpretată de Clemencín fie drept «*siempre comienzen por poco*» (totdeauna încep din nimica toată), fie drept «*nunca comienzen por mucho*» (niciodată nu încep din cine știe ce mare lucru). Harzenbusch socotește că trebuie înlocuit *por* prin *para*: «...niciodată nu încep pentru (a ajunge la) puțin lucru». Pasajul rămîne obscur.

tor, strângându-și-l între cele două degete de la mână și rostind așa, cam fornăit:

— Pare-mi-se, Sancho, că ți-e frică din cale-afară.

— Da, mi-e tare frică, răspunse Sancho, dar din ce vezi măria-ta asta acuma, mai curînd decît altă dată?

— Din faptul că acum, mai curînd decît altă dată, miroși, și nu a ambră, răspunse don Quijote.

— Se prea poate, zise Sancho, dar nu-s eu de vină, ci măria-ta, care mă porți la un ceas ca ăsta pe unde și-a întărcat dracu copiii.

— Dă-te cu trei-patru pași mai încolo, prietene, zise don Quijote (la fel de fornăit și fără să-și descleșteze degetele de pe nări), iar de-acî încolo ai mai multă grijă de tine însuși și de ceea ce-mi datorezi, că numai prea marea mea îngăduință și faptul că mă pun pe picior de egalitate cu tine e pricina acestei lipse de respect.

— Pun rămășag, îi întoarse Sancho vorba, că luminăției-tale i s-a năzărit că voi fi slobozit eu, din mine, ceva ce nu se cade.

— Sînt lucruri pe care e mai bine să le trecem sub tăcere, prietene Sancho, răspunse don Quijote.

În convorbiri ca acestea și altele asemenea își trecură noaptea stăpîn și slugă. Și cînd văzu Sancho că dimineața se apropia cu pași repezi, dezlegă binișor picioarele lui Rocinante și-și legă nădragii la loc. Rocinante, cum se simți slobod — cu toate că de felul lui nu era prea năbădăios — parcă mîncase jărat, așa începu a azvîrli din copite, fiindcă de curbete și volte, s-avem iertăciune, nu putea fi vorba, căci nu era învățat să facă.

Văzînd deci don Quijote că Rocinante începuse a mișca, luă asta drept semn bun și-și închipui că era chiar semnalul începutului înfricoșatei sale aventuri.

În vremea asta se făcuse ziuă de-a binelea și lucrurile se vedeau limpede, iar don Quijote băgă de seamă că se afla între niște copaci înalți, care erau castani, arbori cu umbra deasă. Auzi, de asemeni, că pocnetele nu încetaseră, dar nu putu vedea cine le pricinuieste, așa că, fără să mai stea

la gînduri, își înfipse pintenii în Rocinante și, luîndu-și încă o dată rămas bun de la Sancho, îi porunci să-l aștepte acolo pe loc; trei zile cel mult, așa cum îi mai spusese o dată, și dacă la capătul lor nu se va fi întors, să fie încredințat că Dumnezeu voise să i se sfîrșească zilele în această primejdioasă aventură. Îi mai aminti o dată mesajul și solia pe care trebuia s-o ducă în numele lui doamnei și stăpinei sale Dulcinea, iar în ceea ce privește simbria slujbei, să nu-și facă griji, pentru că el, înainte de-a pleca din satul lor, își lăsase făcut testamentul, prin care se va vedea dăruit cu toată suma la care i se ridica simbria pentru cîtă vreme ar fi fost să-l slujească; dar că, dacă vrea Dumnezeu să-l mîntuie și să-l treacă peste primejdia aceea teafăr sănătos și fără vreun necaz, se putea socoti, mai mult ca sigur, stăpînul insulei făgăduite. Din nou se puse Sancho pe plîns cînd auzi încă o dată înduioșătoarele vorbe ale bunului său stăpîn și se hotărî să nu-l părăsească pînă ce nu-l va însoți în drumul său din urmă și pînă la sfîrșitul isprăvii împreună începute.

Din lacrimile și din hotărîrea atît de lăudabilă a lui Sancho Panza deduce autorul acestei istorii că trebuie să fi fost el de neam bun, sau, cel puțin, creștin din tată-n fiu¹. Și simțămintele lui îl mișcă întrucîtva pe don Quijote, dar nu pînă-ntr-atîta încît să dea semne de vreo slăbiciune, ci, dimpotrivă, stăpînindu-se cît putu mai bine, o porni în partea dincotro i se părea că veneau pocnetele și vuietul apei. Sancho îl urma pe jos, ducîndu-și de căpăstru, cum îi era obiceiul, măgărușul, tovarăș nedespărțit la bine și la rău. Și după ce umblară ei o bună bucată de drum printre castanii aceia și printre alți arbori umbroși, dădură într-o poieniță care se întindea la poalele unor stînci înalte, de unde se rostogolea o cădere năvalnică de ape. La picioarele stîncilor se aflau și niște case ca vai de ele, ce păreau mai

¹ A fi *cristiano viejo* era un titlu de glorie; convertiții recent la creștinism, mauri și evrei, nu se bucurau de simpatii și nici de încredere. Este una din urmările propagandei oficiale care făcea din « curățenia sîngelui » (« *limpieza del sangre* ») un merit.

degrabă clădiri căzute în ruină decît case, și din una din ele își deteră ei seama că veneau zgomotul și zarva pocnetelor aceloră, care nu mai contenciau. Rocinante se sperie de vuietul apei și de pocnete, dar don Quijote îl liniște și se apropie încet-încet de case, încredințându-se în adîncul inimii sale doamnei și stăpînei lui și rugînd-o să-l aibă în paza ei în acea înfricoșată zi și-n acea ispravă, pe lingă că, totodată, se încredință și voii Domnului, rugîndu-se să nu fie dat uitării. Sancho nu-l mai slăbea de-alături, lungindu-și cît putea gîtul și căznindu-se să se uite printre picioarele lui Rocinante, ca să vadă dacă nu se zărește ceea ce-l ținuse toată noaptea cu sufletul la gură și cu frica-n sîn.

Să mai fi tot făcut ei alți o sută de pași, cînd, cotind pe după un stean, le apăru, descoperindu-li-se pe de-a-ntregul, pricina însăși — asupra căreia era cu neputință să se mai înșele — a zgomotului aceuia îngrozitor care-i speriasse într-atîta încît să stea cu sufletul la gură și cu frica-n sîn toată noaptea. Erau (și să nu te necăjești ori să te întristezi din pricina asta, cititorule) șase maiuri de piuă, care, cu pocnetele lor alternative¹, scoteau un zgomot înfricoșător.

Cînd văzu don Quijote despre ce era vorba, amuți și se cutremură din creștet pînă-n tălpi. Sancho se uită la el și văzu că își pusese capul în piept, dînd semne că s-ar rușina. Se uită și don Quijote la Sancho și băgă de seamă că avea bucle obrazilor umflate a rîs și gura jîmbată, dînd vădite dovezi că mare chef ar fi avut să rîdă în hohote, și melancolia sa nu fu atît de tare încît să-l poată opri a pufni și el de rîs văzîndu-l rîzînd pe Sancho. Și cum văzu Sancho că stăpînul său făcuse începutul, își dădu drumul în așa hal, că trebui să se țină cu mîinile de burtă ca să nu plesnească de-atîta ris. De patru ori se potoli și tot de-atîtea ori se porni din nou pe hohotit, cu tot atîta poftă ca și întîia dată, încît don Quijote începuse să-și blesteme zilele de

¹ În original « ...con sus alternativos golpes »: Cervantes folosește neologismele alături de cuvintele cele mai frecvente în limbă ca și de termenii neaoși. E o imbinare caracteristică stilului acestui scriitor, umanist și popular în același timp.

necaz, mai cu seamă că îl auzi pe Sancho spunînd, ca și cînd ar fi voit să-l maimuțărească:

— Află, o, Sancho prietene, că eu din voia cerului m-am născut în această vîrstă de fier în care trăim, ca să pot reînvia în vremurile ei vîrsta aurită sau vîrsta de aur! Eu sînt cel pentru care au fost puse deoparte primejdiile, faptele mari, isprăvile vitejești.

Și urmă așa, repetînd toate vorbele, sau cele mai multe din ele, cîte le rostise don Quijote cînd auziseră întîia oară înfricoșătoarele pocnete. Văzînd, așadar, don Quijote că Sancho își bate joc de el, se mînie și se necăji într-atîta, încît ridică lancea și-i arse două asemenea lovituri, că dacă, așa cum i le arse pe umeri, i le-ar fi ars la cap, n-ar mai fi fost nevoie să-i plătească simbria, decît poate moștenitorilor. Văzînd Sancho cu ce se alege de pe urma șuguielilor, de frică să nu se întreacă stăpînul său de tot cu gluma, îi spuse, cu multă umilință:

— Potolește-te, măria-ta, că, zău așa, am glumit.

— Păi dacă ai glumit tu, află că nu glumesc eu, răspunse don Quijote. Fă-te-ncoace, cumetre zîmbăreț, și spune-mi: crezi cumva că dacă maiurile astea de piuă n-ar fi fost maiuri de piuă, ci altceva, vreo aventură primejdioasă, n-aș fi avut eu tăria de înger cîtă ar fi fost de trebuință ca s-o înfrunt și s-o duc la bun capăt? Sînt eu adică ținut, fiind cavaler, așa cum sînt, să cunosc și să deosebesc zgomotele, știind care sînt de maiuri și care nu? Mai ales că s-ar fi putut întîmpla, precum și este, să nu le fi văzut în viața mea, așa cum le-ai văzut tu, ca un țopîrlan și-un mogîrlan ce te afli, născut și crescut printre ele! Dacă nu mă crezi, n-ai decît să faci ca toate aste șase maiuri să se preschimbe în șase căpcăuni, și pe urmă aruncă-mi-i în spinare unul cîte unul, sau pe toți buluc, și dacă nu i-oi pune pe toți cu zgaibele-n sus la pămînt, n-ai decît să-ți faci atuncea rîs de mine și să mă iei în zeflema cît ai pofti!

— De-ajuns, stăpîne, îi tăie Sancho vorba, recunosc c-am mers cam prea departe cu șuguiala. Dar spune-mi, măria-ta — acuma, că ne-am împăcat, și Dumnezeu să te scoată din

toate aventurile, cite ți-or ieși în drum, la fel de teafăr și de sănătos cum ai ieșit din asta — spune-mi, nu era lucru de rîs, și numai bun de povestit, cîtă frică am tras noi pentru un lucru ca ăsta? Sau, cel puțin, cîtă frică am tras eu, că înălțimea-ta sînt încredințat că nici nu bănuiești ce-i frica ori spaima, și nici n-ai cunoștință de-așa ceva.

— Eu nu tăgăduiesc, răspunse don Quijote, că ceea ce ni s-a întîmplat ar fi lucru vrednic de rîs; dar nu e vrednic de povestit, căci nu toți oamenii sînt la fel de înțelepți încît să priceapă încotro bați cu gluma.

— Cel puțin, măria-ta, răspunse Sancho, știu că te-ai priceput încotro să bați cu lancea, țintindu-mi capul și lovindu-mă pe umeri, slavă Domnului care s-a milostivit să mă apere! Dar nu-i nimic, că iese la spălat, vorba aia: cine nu-și bate nevasta se cheamă că n-o iubește! Mai cu seamă că se obișnuiește prin lumea boierilor mari ca, între două vorbe proaste azvîrlite unei slugi, s-o mai dăruiască și cu cite-o pereche de încălțări; cu toate că nu știu ce le-ar mai putea da după ce le-au tras bețe, dacă nu cumva, între două ciomege, cavalerii rătăcitori vor mai fi dăruind și niscai insule sau niscai împărății pe uscat.

— Zarurile s-ar putea să cadă în așa fel, zise don Quijote, încît tot ce-ai spus să fie adevărul adevărat; așa că iartă tot ce-a fost, căci ești bărbat înțelept și știi că primele zvîcniri ale inimii nu stau în puterea omului, dar fii cu luare-aminte de-aci încolo la un lucru: să te mai abții și să nu mai vorbești așa, vrute și nevrute, cu mine, căci ori-cîte cărți de cavalerie am citit în viața mea — și-am citit cîtă frunză și iarbă — n-am găsit una în care vreun scutier să vorbească atita cu domnul și stăpînul său cît vorbești tu cu-al tău, și, pre legea mea, socotesc asta mare greșală, atit din partea ta, cît și dintr-a mea. Din partea ta, fiindcă mă respecti prea puțin; din partea mea, pentru că nu mă fac respectat mai vajnic. Să-l luăm pe Gandalin, scutierul lui Amadís de Gaula: a fost conte al Insulei Statornice ¹,

¹ În original « *Insula Firme* », prin contagiune cu *tierra firme*, adică uscatul, în limbajul marinăresc.

și despre el scrie în cărți că nu vorbea niciodată cu stăpînul său decît cu căciula în mînă, cu capul plecat și cu trupul îndoit, făcînd temenele *more turquesco*¹. Și ce să mai zicem de Gasabál, scutierul lui don Galaór, care era atît de tăcut, încît, ca să ne facă să înțelegem minunata lui artă de-a tăcea, nu e pomenit cu numele decît o singură dată în tot cursul acelei pe cît de mari, pe atît de adevărate istorii. Din tot ce ți-am spus trebuie să tragi încheierea, Sancho, că e nevoie să se facă o deosebire între stăpîn și slugă, între senior și servitor, între cavaler și scutier; așa că de azi înainte vom avea grijă să ne purtăm cu mai mult respect, fără să ne batem pe burtă, căci, oricare-ar fi pricina că m-aș supăra eu pe tine, tot tu plătești oalele sparte; răsplățile și binefacerile pe care ți le-am făgăduit vor veni la timpul lor, și chiar de n-ar veni, cel puțin simbria tot n-o pierzi, așa cum ți-am mai spus.

— Bune-s toate cîte le spui măria-ta, zise Sancho, dar tare-aș vrea eu să știu (dacă cumva n-ar mai veni niciodată vremea răsplăților și-ar fi nevoie s-ajungem la simbria) cît cîștiga un scutier de cavaler rătăcitor în vremurile acelea și dacă erau năimiți cu luna sau cu ziua, ca salahorii la bina?

— Nu-mi vine să cred, răspunse don Quijote, că scutierii aceia să fi rămas vreodată pe nădejdea simbriei, și nu pe-a răsplății. Iar dacă eu, în zilele noastre, pe tine te-am trecut în testamentul pecetluit pe care l-am lăsat la mine acasă, asta am făcut-o de toată întîmplarea, că nu știu încă bine cum o poți scoate la capăt cu cavaleria în vremuri atît de ticăloase ca ale noastre, și n-aș vrea ca, pentru niște lucruri de nimic, să-mi încarc sufletul, îngreunîndu-mi-l pe lumea cealaltă. Căci vreau să știi, Sancho, că în cea de-aici nu

¹ După obiceiul turcesc (în limba latină în original). De fapt, don Quijote inventează: nicăieri nu se pomeneste în romanul lui Amadis că Gandalin ar fi avut asemenea atitudine. Poate că prin asta Cervantes a vrut să arate nebunia lui don Quijote, care-și închipuie că a citit ceea ce nu citise, ori socotea adevăr ceea ce inventase. Așa se întîmplă și în capitolul al XV-lea cu bicele lui Amadis și cu leacul cavalerului lui Phoebus.

se află stare mai primejdioasă decît aceea a cavalerilor rătăcitori.

— Adevărat este, zise Sancho, de vreme ce doar zgomotul maiurilor unei pive a fost în stare să tulbure și să neliniștească sufletul unui atît de viteaz cavaler rătăcitor în căutare de aventuri, cum ești măria-ta! Dar poți fi încredințat că de-aci înainte buzele mele nu s-or mai dezlipi ca să-mi mai fac de șagă cu treburile măriei-tale, ci doar spre a te cinsti, ca pe stăpînul și domnul meu firesc.

— În felul acesta, răspunse don Quijote, are să-ți fie și ție bine și vei trăi mult timp pe pămînt, fiindcă îndată după părinți, pe stăpîni trebuie să-i cinstești, întocmai ca pe cei care te-au adus pe lume.

Capitolul XXI

Care vorbește de aventura năzdrăvană și de bogatul cîștig al coifului lui Mambrino, dimpreună cu altele, întimplate neînfrîntului¹ nostru cavaler

În vremea asta începu a picura, și Sancho ar fi avut mare chef să se adăpostească în moara cu maiurile. Dar don Quijote le purta atîta pică din pricina batjocurii îndurate, încît în ruptul capului nu se învoi să intre înăuntru; așa că, făcînd un ocol pe mîna dreaptă, ieșiră la alt drum decît cel pe care apucaseră în ajun. Nu departe de acolo, don Quijote zări un om călare, purtînd în cap ceva ce strălucea ca și cînd ar fi fost de aur, și nici nu dădu bine cu ochii de el, că se și întoarse către Sancho și-i spuse:

— Pare-mi-se, Sancho, că nu-i zicală care să nu se adeverească, fiindcă sînt toate vorbe înțelepte, scoase din însăși viața de toate zilele, maică a tuturor științelor. Mai cu seamă adevărată mi se pare zicala care sună: « Unde se încuie o

¹ În original « *Invencible* »: calificativ dat lui don Quijote prin asociere cu titlurile cavalerilor legendari. (« *El invencible caballero Lepolemo* », de pildă.) În memoria cititorului fiind proaspete întîmplările nefericite ale eroului cărții, adjectivul « neînfrînt » îl face să suridă cu îngăduitoare ironie.

poartă, se descuie alta ». Spun asta pentru că, dacă s-a întâmplat ca norocul să ne încuie astă-noapte poarta aventurii pe care-o căutam, păcălindu-ne cu maiurile de piuă, acum ne deschide larg, dînd-o de perete, poarta altei aventuri, mai de preț și mai sigură, căci dacă n-oi fi eu în stare s-o înfrunt, a mea va fi vina, fără s-o mai pot arunca pe spinarea nepriceperii mele la maiuri de piuă, ori pe spinarea beznei de azi-noapte. Vorbesc așa pentru că, dacă nu cumva mă înșel, vine spre noi unul care poartă în cap coiful lui Mambrino, pentru care am făcut eu jurămîntul pe care-l știi.

— Ia seama bine, măria-ta, la ce vorbești, și mai cu seamă la ce faci, zise Sancho, că n-am de loc poftă să ne pomenim din nou cu niște ciocane de piuă, care să se apuce iar a ne ciocăni și a ne pisa, pînă ne-or lăsa lați și fără de simțire.

— Lua-te-ar dracu de om sucit! se răsti don Quijote. Ce-are a face coiful cu ciocanele de piuă?!

— Habar n-am, răspunse Sancho, dar zău că, de-aș putea vorbi eu mai pe larg, așa cum mi-era obiceiul, nu știu dacă nu ți-aș putea spune cîteva, din care să vezi și măria-ta că te înșeli în cele ce vorbești.

— Cum m-aș putea înșela în cele ce spun, trădător mirșav ce ești? Ce-mi tot faci pe mironosița? zise don Quijote. Mai bine spune-mi: nu vezi cavalerul acela care vine spre noi pe-un cal sur rotat, purtînd în cap un coif de aur?

— Ce văd și deosebesc eu, răspunse Sancho, nu-i alta decît un om călare pe-un măgar cenușiu ca al meu, purtînd pe cap ceva ce strălucește.

— Păi ăsta-i coiful lui Mambrino, zise don Quijote. Dă-te la o parte și lasă-mă să mă mășor cu el de unul singur, să vezi cum duc la bun capăt aventura asta, fără să scot o vorbă, ca să nu pierd timpul, și cum rămîne al meu coiful pe care l-am dorit atîta!

— Am eu grijă să mă dau la o parte, răspunse Sancho, dar dea Domnul, mai spun o dată, să fie măghiran, și nu ciocan.

— Ți-am mai spus, frate, să nu-mi mai aduci aminte, nici pe ocolite măcar, de povestea aceea cu ciocanele, zise

don Quijote, că de nu, fac jurământ că. nu spun mai departe, că ți-aș ciocăni inima.

Tăcu Sancho, temîndu-se să nu-și țină stăpînu-său jurământul pe care i-l zvîrlise ca pe-un bolovan.

Și iată ce era cu coiful, cu calul și cu cavalerul pe care-l vedea don Quijote:

În ținutul acela se aflau două cătune, dintre care unul așa de mic, că n-avea nici șpițerie, nici bărbier, iar celălalt, care era în apropiere, avea. Și așa, bărbierul din cătunul cel mare slujea de bărbier și pentru cătunul cel mic, unde se întîmpla să aibă nevoie cîte unul, bolnav, de lipitori, cîte un altul de potrivit barba, ceea ce venea să și facă bărbierul, ducînd cu el un lighenaș de aramă. Și vru soarta ca, pe cînd călătorea el de la un cătun la altul, să înceapă a ploua și, ca să nu i se strice pălăria, care trebuie să fi fost nouă, își pusese pe cap lighenașul, care, cît era de bine frecat, strălucea ca de-o poștă. Călărea pe un măgăruș cenușiu, așa cum spusese Sancho, și asta îi dote prilej lui don Quijote să vadă aievea un cal rotat, și cavaler, și coif de aur, căci toate cîte le vedea în fața ochilor lesne și le croia pe măsura trăsnelilor lui cavaleriești și rătăcitorului său cuget. Așadar, de îndată ce văzu că sărmanul cavaler ajunsese aproape, fără să mai stea cu el la taclale, se năpusti asupra lui cu lancea întinsă, cît îl țineau picioarele pe Rocinante, cu gînd să-l străpungă din coastă-n coastă. Dar cînd fu la doi pași de el, fără să pună nici o stavilă furiei cu care galopa, îi strigă:

— Apără-te, creatură becisnică, sau dă-mi de bunăvoie ceea ce mi se datorește pe drept.

Bărbierul, care se pomeni așa din senin și fără de veste cu arătarea aceea năpustindu-se asupra-i, nu găsi alt leac ca să se poată feri de țepușa lănciei decît să alunece jos de pe măgar, și nici n-apucase s-atingă bine pămîntul, că se și sculă, mai ușurel decît o sălbăticiune, și începu a alerga pe cîmp, de nu l-ar fi ajuns din urmă nici vîntul. Pe pămînt rămăsese lighenașul, cu care don Quijote se mulțumi, zicîndu-și că se arătase înțelept păgînul și că făcuse cum face

castorul, care, văzîndu-se încolțit de vînători, se mușcă singur și-și taie cu dinții lucrul pentru care știe el din instinct că este prigonit. Îl trimise dar pe Sancho să ridice coiful, și luîndu-l acesta în mîini, zise:

— Zău că-i bun lighenașul și că face un real din cei de opt¹, cum ar face o para.

Și dîndu-i-l stăpînului său, acesta și-l puse numaidecît în cap, rotindu-l pe toate părțile și căutîndu-i viziera. Și cum nu i-o găsea, zise:

— Se vede treaba că păgînul pe măsura căruia a fost turnată dintru-ntii această faimoasă cască va fi avut un cap cît toate zilele. Și ceea ce-i mai rău e că-i lipsește jumătatea de jos.

Cînd îl auzi Sancho botezînd lighenașul cască, nu se mai putu ține de rîs; dar își aduse numaidecît aminte cum i se mîniase stăpînul și se opri la mijlocul drumului.

— De ce rîzi, Sancho? întrebă don Quijote.

— Rid, răspunse Sancho, gîndindu-mă la căpățîna pe care trebuie s-o fi avut păgînul ce-a stăpînit ăst coif, care seamănă leit-poleit cu un lighean de bărbier.

— Știi ce-mi trece prin minte, Sancho? Că scula asta vestită, coiful vrăjit pe care-l vezi, trebuie să fi căzut, prin cine știe ce întîmplare ciudată, în mîinile cuiva care nu se pricepea să-i prețuiască valoarea, și, fără să știe ce face, văzînd că e de aur curat, trebuie să fi dat la topit cealaltă jumătate, ca să pună mîna pe bani, iar din jumătatea care i-a rămas a făcut asta, despre care tu zici că seamănă c-un lighean de bărbier. Dar fie ce-o fi, pentru mine, care l-am recunoscut, preschimbarea coifului nu trage prea greu, căci am să-l dreg în cel dintîi sat unde-o fi să se afle vreun fierar, așa fel încît să nu-l întreacă și nici măcar să-i poată sta alături coiful făurit de zeul covăliilor pentru zeul bătă-

¹ În original «...real de á ocho»: monedă de argint de 3,48 grame, al cărui nume se presupune a veni de la *rey* (rege) sau poate de la *res-rei*: *realis* (monedă efectivă); echivalent cu o optime dintr-un taler, care are 28 grame de argint, de unde denumirea. După unii comentatori un *real de á ocho* echivala cu 8 reali de argint.

liilor¹. Iar pînă una-alta am să-l port și eu cum voi putea, că tot e mai bun decît nimica, cu atît mai mult cu cît îmi e de-ajuns ca să mă aperc barem de vreo piatră.

— Așa ar fi, zise Sancho, dacă piatra n-are să fie cumva azvîrlită din praștie, cum ni le-au zvîrlit atunci cînd cu încăierarea celor două armate, de ți-au binecuvîntat mărieitale măselele și ți-au turtit plosca în care era preafericita băutură ce m-a făcut să-mi vărs mațele.

— Mie nu mi-e așa de ciudă c-am pierdut-o, fiindcă tu știi prea bine, Sancho, îi întoarse don Quijote vorba, că țin minte rețeta pe de rost.

— Pe de rost o țin minte și eu, răspunse Sancho. Dar aici să mă trăsnească Dumnezeu dac-aș mai face-o sau dac-aș mai cerca-o vreodată, cite zile-oi avea! Cu atît mai mult cu cît trag nădejde să nu mai vină niciodată prilejul de a-mi fi de trebuință, căci am de gînd să mă păzesc, ascuțindu-mi toate cele cinci simțuri, de-a mai răni pe cineva și de-a mai fi rănit de cineva. Dacă-i vorba să mai fiu dat o dată în târbacă, n-am nimic de zis, căci o năpastă ca asta n-ai cum s-o ocolești, și dacă-ți vine pe cap, n-ai altceva de făcut decît să ridici din umeri, să-ți ții răsufierea, să stringi din ochi și să te lași azvîrlit unde te-o mîna soarta și cerga.

— Halal creștin mai ești și tu, zise don Quijote auzind asta, dacă nu uiți niciodată ocările ce ți-au fost aduse cîndva. Află că inimile nobile și mărinimoase nu se uită de obicei la asemenea fleacuri. Ai rămas cumva șchiop de vreun picior, te-ai ales cumva cu vreo coastă ruptă ori cu capul spart, că nu-ți mai iese din minte, nici azi, gluma aceea? Căci e lucru limpede pentru mine c-a fost doar o glumă și un fel de a-și mai trece vremea! Fiindcă, de n-aș fi luat-o așa, m-aș fi întors pe dată acolo și-aș fi făcut, ca să te răzbun, mai multă pagubă hanului decît au putut face grecii pentru furtul Elenei aceleia², care, dac-ar mai fi trăind în vremurile

¹ Adică de Vulcan pentru Marte.

² Soția lui Menelaos Atridul, frumoasa fugită cu Paris la Troia, cauză a urii aheilor față de troieni și a războiului cîntat de Homer în *Iliada*.

noastre, ori dacă Dulcinea mea ar fi trăit pe vremea aceea, ar putea fi sigură că nu s-ar mai duce atîta vestea de frumoasă ce era, cum i-a mers.

Și scoase un oftat, s-ajungă pîn' la nourii. Sancho zise:

— Fie și glumă, căci răzbunarea nu-i poate ajunge, chiar de n-ar fi fost glumă. Dar numai eu știu ce fel de glumă a fost, și mai știu și că, dacă mi s-o șterge gluma asta din minte cum mi s-a șters de pe șale, n-am s-o uit cite zile-oi avea. Dar să lăsăm asta, și spune-mi mai bine, luminăția-ta, ce ne facem cu calul ăsta sur rotat, care pare măgar cenușiu, și pe care l-a lăsat baltă, aicea, Martin acela¹, pe care l-ai dat măria-ta de-a berbeleacul, că după felul cum și-a luat picioarele la spinare și-a spălat putina, nu cred c-o să se mai întoarcă în vecii vecilor să-l ia; și, pe barba mea, nu-i rău de loc surul.

— Eu n-am niciodată obiceiul, zise don Quijote, să-i despoi pe cei pe care-i birui și nu-i în datina cavaleriei să le iei caii și să-i lași pe jos, afară doar dacă învingătorul nu-și va fi pierdut calul în luptă, căci atunci are tot dreptul să-l ia pe-al învinsului, socotindu-l cîștigat în luptă dreaptă. Așa că, Sancho, lasă calul ăsta sau măgarul, sau orice-ai vrea tu să spui că este, că de îndată ce stăpînu-său ne-o vedea plecați, are să se întoarcă să-l ia.

— Numai Dumnezeu știe cît chef aș avea să-l iau, îi întoarse Sancho vorba, sau cel puțin să-l schimb cu-al meu, care nu mi se pare așa de soi. Ce să spun, aspre mai sînt legile cavaleriei dacă nu te lasă măcar să schimbi un măgar cu altul. Și tare-aș vrea să știu dacă am voie să schimb cel puțin căpestrele și tarnițele.

— În privința asta, n-aș putea să-ți răspund cu toată siguranța, răspunse don Quijote, și, cum este o îndoială la mijloc, pînă ce m-oi lămuri cum stă treaba, îți dau voie să le schimbi, dacă ai într-adevăr atîta trebuință de ele.

¹ Martin, în loc de Mambrino, numit de același Sancho, în alt loc, Malandrino. E vorba de coiful vrăjit cîștigat de Reinaldos de Montalbán în lupta împotriva regelui Mambrino, care-l purta.

— Atît de mare trebuință am, răspunse Sancho, că dac-ar fi să fie pentru mine însumi, n-aș duce lipsă mai mare.

Și pe loc, înarmat cu învoirea stăpînului, săvîrși un fel de *mutatio caparum*¹ și-și împodobi măgărușul cu atîta drag, încît ieși cu întreit sau încincit cîștig.

După ce isprăvi și cu asta, prînziră cu rămășițele ospățului luat pradă de la călugări, băură apă din rîul cu pivele, fără să întoarcă însă ochii să se uite la ele, pînă într-atîta le purtau pică pentru spaima pe care le-o pricinuiseră.

Punînd așadar capăt miniei și tristeții, încălecară și, fără să apuce pe vreun drum anumit (fiind mai aproape de obiceiul cavalerilor rătăcitori a nu lua niciodată unul sigur), o porniră încotro vedeau cu ochii, lăsîndu-se în voia lui Rocinante, căreia voia stăpînului său i se supunea, ca și voia măgarului, care-l urma totdeauna oriunde-ar fi avut chef să-l călăuzească, cu dragă inimă, ca un bun tovarăș. În felul acesta ieșiră din nou la drumul mare, și-l urmară la întîmplare, fără nicio țintă.

Și mergînd ei așa pe șleah, Sancho zise către stăpînul său:

— Stăpîne, nu vrei măria-ta să-mi îngădui a mai rupe o vorbă în doi? Că de cînd mi-ai pus opreliștea aceea strașnică, a mușeniei, mi-au putrezit în burtă, nerostite, mai mult de patru vorbe înțelepte, și n-aș vrea s-o îngrop și pe cea care-mi veni acum pe virful limbii, una singură-singurică.

— Zi-o, îi îngădui don Quijote, și nu te-ntinde prea mult la vorbă, că vorba multă, sărăcia omului.

— Vorba e, stăpîne, răspunse Sancho, că de mai multe zile încoace tot stau și mă gîndesc cît de puțin ai de cîștigat și cu ce te-alegi dacă umbli să tot cauți aventuri de astea, cum cauți măria-ta prin pustietăți și pe la răscruci de dru-

¹ Ceremonie care avea loc în postul Paștelui în sînul bisericii catolice; cardinalii, de obicei îmbrăcați în roșu, își puneau, în semn de doliu, veșminte violete. Aluzia la aceste solemnități indică ironia lui Cervantes.

muri, unde chiar dacă înfrunți și duci la capăt cîteva din cele mai primejdioase, n-are nici cin' te vedea, nici cin' te ști, așa că vor rămîne mute și îngropate pe vecie, în paguba măriei-tale și-a gîndurilor bune cu care le începi, și-n paguba celor ce s-ar arăta vrednici de asemenea fapte. Și așa, mie mi se pare c-ar fi mai bine (dacă nu cumva măria-ta ai alte vederi, mai înțelepte) să ne băgăm în slujba vreunui împărat ori a altui mare domnitor, aflat în luptă cu niscăi vrăjmași, și în slujba lui măria-ta își poate arăta vrednicia, puterile nemăsurate și și mai marea înțelepciune. Căci, văzînd toate astea, stăpînul pe care l-am sluji n-ar avea încotro și ne-ar plăti pe fiecare după cum merităm. Și nu ne-ar lipsi nici cel care s-aștearnă în scris isprăvile măriei-tale, ca să fie în veci pomenite. De-ale mele, nici nu mai zic nimic, căci nu trebuie să iasă din marginile cerute unui scutier, cu toate că, la o adică, dacă este datina cavaleriei să fie scrise și faptele scutierilor, nu cred că ale mele ar trebui să rămînă printre rînduri.

— Nu zici rău ce zici, Sancho, vorbi don Quijote. Dar, fiind cavalier rătăcitor, înainte de-a ajunge acolo unde spui tu, trebuie să cutreieri lumea, punîndu-ți virtutea la încercare, în căutare de aventuri, pentru ca, ducînd la bun sfîrșit cîte unele, să-ți cîștigi renume și glorie, încît atunci cînd vei ajunge la curtea vreunui mare monarh, să și fii cavalier vestit prin faptele tale, și nici să nu te vadă bine intrat cu dinadinsul pe porțile cetății, cînd să și înceapă tineretul a-ți da tîrcoale și a te urma, strigînd în gura mare: « Iată-l pe Cavalerul Soarelui, sau pe al Șarpelui! » ori al altei steme, sub care vei fi săvîrșit fapte mari. « Acesta este, vor zice, cel ce l-a învins în luptă dreaptă pe uriașul Bronca-Bruno, zmeul cu puteri suprafirești, și cel care l-a dezlegat de vrajă pe marele Mameluc al Persiei, care stătuse fermecat vreo nouă sute de ani! » Și așa, din gură-n gură vor trece faptele tale, și pe loc, la zarva asta a tineretului și-a celorlalți oameni, se va arăta, la ferestrele palatului său regesc, regele aceluia regat, și cum va da cu ochii de cavalier, și-l va recunoaște după armărie sau după deviza de pe scut,

neavînd încotro, va trebui să zică: «Ehei, voi, cavaleri, toți ciți vă aflați la curtea mea, ieșiți să-ntîmpinați floarea cavaleriei, pe care iat-o venind!» Și, la porunca lui, se vor arăta cu toții; iar el va coborî scările la jumătate, și-l va îmbrățișa cu toată căldura, și-i va da acolada sărutîndu-l pe amîndoi obrajii, apoi îl va lua de mînă și-l va conduce în saloanele doamnei și stăpînei sale, unde cavalerul o va afla împreună cu infanta, fiica lor, care trebuie să fie una din cele mai frumoase și mai împlinite la trup domnițe din cîte cu mare greutate ai putea găsi pe cea mai mare parte din suprafața pămîntului. După asta, nu se poate să nu se întîmple ca ea să nu-și pună ochii pe cavaler, și el pe ea, și fiecare să nu-i pară celuilalt o apariție mai curînd cerească decît pămîntească, și, fără să prindă de veste, să nu rămînă înlănțuiți și prinși în mreaja de neînlăturat a dragostei, și cu inima plină de grija datorită nepriceperii de a-și da pe față, vorbind cu celălalt, simțămintele și temerile. De aici are să fie dus, fără îndoială, într-altă parte a palatului, împodobită cu mobile de preț, unde, după ce-i vor fi scos armele, îi vor pune o mantie bogată de purpură, cu care să se înfășoare; și dacă arăta chipeș cînd era în armură, la fel de chipeș, dacă nu și mai, va trebui să arate înveșmîntat în mătase. La căderea nopții va cina cu regele, regina și infanta, și nu-și va mai lua ochii de la ea, privînd-o în ascuns de ceilalți, și ea va face același lucru cu tot atîta iscusință, pentru că, așa cum am mai spus, e o domniță foarte înțeleaptă. O dată strînsă masa, are să intre pe neașteptate în sală un pitic mărunțel și viclean, împreună cu o slujnică frumoasă de-a împărătesei, urmîndu-l între doi uriași, ca să propună o anumită încercare, scornită de un mag bătrîn ca lumea, pe care cel ce-o va duce cu bine la capăt va fi socotit drept cel mai viteaz cavaler de pe pămînt. Pe loc, regele va da porunci ca toți cei de față să facă încercarea, și nici unul nu va putea s-o ducă la capăt, în afară de cavalerul oaspete, spre marele folos al renumelui său, fapt de care infanta va fi foarte mulțumită și se va socoti fericită și răsplătită de a fi avut norocul să poată nimeri

aşa de bine; şi frumuseţea este că regele acesta, sau domnitor, sau ce-o fi fiind el acolo, duce un război crîncen cu altul, la fel de puternic ca şi el, iar cavalerul oaspete îi cere voie (după cîteva zile cît a stat la curtea lui) să plece la război ca să-l slujească. Regele îi dă cu dragă inimă voie, iar cavalerul îi sărută curtenitor mîna pentru marele hatîr ce-i face. Şi în noaptea aceea va să se despartă de doamna şi stăpîna sa infanta, luîndu-şi rămas bun printre ostreţele unei grădini ce dă în iatacul ei ¹, printre care i-a mai vorbit de alte multe ori pînă acum, fiindu-le mijlocitoare şi ştiutoare de toate o domniţă în care infanta are multă încredere. El va ofta, ea va leşina, domniţa va pleca după apă rece şi-şi va da în vileag toată părerea de rău pentru că se ivesc zorile şi n-ar dori să fie descoperiţi, ca să nu se vatăme cînstea stăpînei sale. În cele din urmă, infanta îşi va veni în simţiri şi-i va întinde cavalerului, printre zăbrele, mîinile-i albe, pe care el i le va săruta de mii de ori şi i le va scălda în lacrimi! Apoi va rămîne hotărit între ei doi în ce chip să-şi vestească fie ceea ce li se întîmplă de bine, fie ceea ce li se întîmplă de rău, iar prinţesa îl va implora să lipsească cît mai puţină vreme cu putinţă. El i-o va făgădui cu mii de jurăminte şi va începe din nou să-i sărute mîinile şi să-şi ia rămas bun, atît de îndurerat, încît numai cît nu-şi va da duhul. Pleacă de aici în odaia lui, se azvîrle pe pat, nu poate dormi de durerea despărţirii, se scoală cu noaptea-n cap, se duce să-şi ia rămas bun de la rege şi de la regină, şi chiar şi de la infanta; i se răspunde, după ce şi-a luat rămas bun de la cei doi, că señora infanta nu se simte bine şi că nu-l poate primi. Cavalerul crede că ea s-a îmbolnăvit de durerea despărţirii; i se frînge inima, şi puţin lipseşte să nu-şi dea de gol simţămintele. Domniţa mijlocitoare e de faţă şi ia bine seama la toate, apoi se duce să-i povestească stăpînei,

¹ După cum remarca şi Clemencin, ar fi fost mai bine ca Cervantes să fi spus că iatacul dă în grădină decît că da grădina în iatac. De altfel, construcţia spaniolă a sintagmei e neobişnuită aici: « *jardín que cae en el aposento* », în loc de: « *...que cae al aposento* » (grădină care dă în iatac, înăuntrul iatacului, în loc de care dă în iatac, în sensul că se deschide spre iatac).

care-o primește plîngînd și-i spune că una din cele mai mari dureri ale ei este că nu știe cine-i cavalerul, nici dacă e os de domn sau nu. Domnița o încredințează că nu poate încăpea atîta frumusețe, vitejie și curtenie, de cîtă dă dovadă cavalerul ei, decît într-o odraslă regească, într-un om de viță înaltă. Cu asta se mai mîngîie nemîngîiata, hotărîtă să-și ostoaie durerea, ca să nu prindă de veste părinții, și nu trec nici două zile pînă iese din nou în lume. Cavalerul, în vremea asta, e plecat; se luptă în război, învinge pe vrăjmașul regelui, cucerește o mulțime de cetăți, biruie într-o mulțime de bătălii, se întoarce la curte, își vede stăpîna la locul știut și se înțelege cu ea s-o ceară tatălui ei de nevastă, drept răsplată pentru cît l-a slujit. Regele nu vrea să i-o dea, pentru că nu știe cine este. Cu toate astea, fie c-o răpește, fie în cine știe ce alt chip, pînă la urmă infanta ajunge să fie nevasta lui, iar tatăl ei ajunge să socotească mare noroc căsătoria aceasta, pentru că iese la iveală că acest cavaler nu-i altul decît fiul viteazului rege al nu știu cărui regat, care nici n-o fi fiind scris pe hartă. Moare tatăl, infanta moștenește tronul, și, nici una, nici două, cavalerul devine rege. Acuma vine clipa răsplătirii scutierului său și a tuturor acelor care l-au ajutat să se înalțe atît de sus; își însoară scutierul cu una din domnițele infantei, care nu poate fi alta decît cea care-a fost tăinuitoarea dragostei lor, și care-i fiica unui duce din cei de neam de prinț.

— Asta-i! strigă Sancho. Asta cer și eu, ce să mai umblăm cu șoalda! La asta țintesc, fiindcă toate, pînă într-o iotă, au să ți se întîmple mării-tale sub denumirea de Cavaler al Tristei Figuri.

— Să n-ai nici o îndoială, Sancho, răspunse don Quijote, fiindcă întocmai așa, și străbătînd aceleași trepte ca în ceea ce ți-am povestit, ajung de obicei și-au ajuns întotdeauna cavalerii rătăcitori să fie regi sau împărați. Tot ce ne mai trebuie acum este să vedem ce rege, dintre cei creștini sau dintre păgîni, duce în ziua de azi război și are fată frumoasă. Dar vom avea destulă vreme să ne mai gîndim la asta, pentru că, așa cum ți-am mai spus, întîi și-ntîi trebuie

să ne câştigăm renume pe alte meleaguri înainte de-a ne înfăţişa la curte ! Mai e un lucru care-mi lipseşte, căci, chiar de-ar fi să se afle vreun rege care poartă războaie şi are mîndreţe de fică¹, şi chiar de mi-aş fi câştigat eu o faimă de necrezut prin tot universul, nu mă dumiresc cum s-ar putea să iasă la iveală c-aş fi de viţă domnească, sau cel puţin văr de-al doilea cu vreun împărat. Căci regele n-are să vrea să-mi dea pe fică-sa de nevastă dacă nu se va fi încredinţat mai întîi de acest lucru, cu toate că faptele mele, de care s-a dus vestea, merită şi mai mult ; aşa că, din pricina acestei lipse a osului domnesc, teamă mi-e să nu pierd ceea ce braţul meu vrednic a meritat din plin. E drept că sînt hidalgo, boier de viţă veche şi vestită, cu moşie şi acareturi, şi că nu-s din cei care să plătească gloabă.² Şi s-ar prea putea ca vraciul care va avea să-mi scrie istoria să-mi descurce atît de bine spiţa şi viţa, încît să mă găsească strănepot de regi, la al cincilea sau al şaselea neam. Căci trebuie să ştii, Sancho, că sînt două feluri de obîrşii pe lume : unii îşi trag obîrşia din domnitori şi monarhi, pe care timpul i-a făcut să decadă puţin cîte puţin şi să ajungă la vîrfurile de jos, ca o piramidă răsturnată ; alţii au început ca nişte oameni de jos şi au mers urcînd treaptă după treaptă, pînă-au ajuns să se vadă în boierii de cele mari. Astfel că deosebirea dintre ei este că unii au fost ce nu mai sînt, iar alţii sînt ce n-au fost niciodată. Şi cum eu aş putea fi dintre cei dintîi de îndată ce-ar ieşi la iveală că am o obîrşie înaltă şi glorioasă, cu asta va trebui să se mulţumească regele, socru-meu, căci socru va trebui să-mi fie pînă la urmă ; iar de nu se va mulţumi, infanta mă va iubi pînă-ntr-atîta, încît, în ciuda părintelui ei, chiar dacă ar şti neîndoielnic că eu nu-s decît fiul

¹ Don Quijote uită de Dulcinea şi de credinţa veşnică pe care-şi propusese să i-o poarte.

² În original «*Hidalgo de devengar quionientos sueldos*» : boier care să merite cincizeci de galbeni, care să fie susceptibil de a cere plata unor amenzi anumite în folosul său. Aluzie la legile străvechi ale Spaniei, păstrate de datină şi după secolul al XIII-lea, cînd a avut loc o reînnoire a legiuirilor. Ele impuneau plata a cincizeci de *sueldos* (vechi monezi de aur) celor ce jigneau ori « păgu-beau » vreun nobil, ce nu trebuia atins nici cu vorba, nici cu fapta.

vreunui sacagiu, tot m-ar lua de bărbat și de stăpîn. Iar de n-ar vrea, cine mă împiedică s-o răpesc și s-o duc cu mine unde mi-ar plăcea? Că s-ar îngriji el, timpul, sau moartea, să pună capăt supărării părinților ei!

— Aici se potrivește, zise Sancho, vorba anumitor haidăi: «N-aștepta de bunăvoie ceea ce poți lua cu sila». Cu toate că parcă mai bine s-ar potrivi să spunem: «Nu umbla cu bogdaprostea după ce poți lua cu hapca!» Asta vrea să zică, adicătelea, că dacă cumva regele, socrul măriei-tale, nu s-ar învoi să se înduplece a-ți da mîna stăpînei mele infanta, n-ai să ai încotro și, așa cum ziceai măria-ta, va trebui s-o răpești și s-o duci de-acolo. Păcat doar că, pînă să cădeți la pace și să te poți bucura măria-ta în liniște de domnie, bietul scutier s-a lins pe bot de răsplăți! Afară doar dacă domnița tăinuitoare, care trebuie să-i fie nevastă, nu fuge și ea cu infanta, ca să aibă și el cu ce-și mai trece zilele de grea restriște, pînă ce-o vrea cerul altfel; căci, pe cîte cred eu, stăpînul său i-ar putea-o da pe loc drept soață legiuită.¹

— Asta nimeni n-o poate împiedica, răspunse don Quijote.

— Păi, dacă-i așa, spuse Sancho, n-avem decît să ne lăsăm în voia Domnului, ca să ne îndrepte soarta pașii încotro i-o plăcea.

— Facă Domnul, răspunse don Quijote, după dorința mea și după nevoia ta, Sancho, și fie om de rînd pe veci cel ce se ține om de rînd.²

— Slavă Domnului, zise Sancho, că eu sînt creștin de viță veche, și, ca să fiu conte, mi-e prea destul!

— Ba încă ți-e prea mult, spuse don Quijote. Și chiar dacă n-ai fi, n-ar putea să-ți strice cu nimica, căci, fiind eu regele, îți pot da orice rang de noblețe, fără să-l cumperi cu bani și fără să mă fi slujit în vreun fel; pentru că dacă

¹ Sancho, contaminat de nebunia stăpînului, uită, de asemenea, că e om înșurat și cu familie grea.

² De obicei se spune invers: «E nobil cel ce se socotește nobil».

te fac eu conte, iată-te dintr-o dată cavalier, zică oamenii ce-or zice, că n-or să mai aibă încotro și-or să fie nevoiți să-ți spună «înălțimea-ta», oricîtă inimă rea și-ar face!

— Vai de ei, zise Sancho, dacă-și închipuie că n-aș ști eu să-mi fac respectat *ticlul*!

— Titlul vrei să spui, îl îndreptă stăpînul său, că nu-i totuna *ticlul* și titlul.

— Fie, răspunse Sancho, vreau să spun că le-aș veni eu de hac, fiindcă, pe cîntea mea, am fost o vreme paraclisier la o mănăstire, și-mi ședea așa de bine fusta de paraclisier, încît zicea toată lumea că eram destul de chipos ca să pot fi chiar stareț al mănăstirii de care spuneam. Dar ce mă fac cînd mi-or pune coșcogea mantie de duce peste șolduri, sau m-or înveșmînta numai în aur și perle, ca pe conții veniți de peste mări și țări?¹ Socotesc c-are să se strîngă lumea să mă vadă, cale de cinci poște împrejur!

— Are să-ți stea bine, zise don Quijote, dar va fi nevoie să-ți razi barba mereu, că după cît de deasă, de încîlcită și de rău potrivită din foarfece îți este, dacă nu-ți treci briciul pe obraz la fiecare două zile cel puțin, te-ar putea oricine dibui cine ești, de la o bătaie de flintă.

— Ce mare lucru? zise Sancho. N-am decît să iau un bărbier și să-l țin de casa mea, plătindu-l cu simbrie! Ba chiar, de-o fi să fie nevoie, l-oi face să umble după coada mea, ca pe slujitorul unui mare dregător.

— Dar de unde știi tu, întrebă don Quijote, că după marii dregători umblă cîte-un slujitor?

— Am să-ți spun, răspunse Sancho. Mai an, am fost o lună la Madrid, și acolo am văzut că, pe cînd își făcea plimbarea un nobil tare mic, despre care toți ziceau că e tare mare², oriunde se ducea, umbla după el un

¹ Sancho face aluzie la mantia de hermină, pe care n-o puteau purta, în afară de rege, decît ducii.

² Se pare că e vorba de marele duce de Osuna, don Pedro Giron (1579—1624), erou vestit al războaielor de cucerire purtate de regii Spaniei, mort în prizonierat, și despre care s-a spus: «Mic n-avea-n el nimica, afară de statură».

om călare, de parcă era coada lui, nu alta! Am întrebat și eu că de ce omul acela nu venea lângă celălalt, ci umbla tot în dosul lui, și mi-au spus că acela era scutierul și că era un obicei al granzilor să poarte cu ei câte unul din ăștia. De-atuncea știu, că nu mi-a mai ieșit din minte!

— Ce să spun? Ai dreptate! zise don Quijote. Poți și tu să-ți cari bărbierul cu tine, căci obiceiurile nu s-au născut toate deodată, nici n-au fost scornite cu hurta, așa că de ce n-ai fi tu cel dintii conte care să umble cu bărbierul după el? Și unde mai pui că trebuie să-ți fie om mai de-ncredere cineva cînd e vorba să-ți dai barba pe mîna lui, decît ca să-ți pună șaua pe-un cal!

— Lasă bărbierul pe seama mea, zise Sancho, și să rămînă pe seama măriei-tale să dai zor a ajunge mai repede rege și-a mă face pe mine conte.

— Așa va fi! răspunse don Quijote și, înălțînd ochii, văzu ceea ce se va povesti în capitolul următor.

Capitolul XXII

Despre felul cum slobozi don Quijote o mulțime de nenorociți, duși fără de voia lor acolo unde n-aveau nici un chef să se ducă

Povestește Cide Hamete Benengeli, autor arab și mancheg, în această nobilă, răsunătoare, dulce, modestă și ingenioasă istorie, că după ce faimosul don Quijote avu cu Sancho Panza, scutierul său, voroava aceea despre care se spune la sfîrșitul capitolului al XXI-lea, don Quijote înălță ochii și văzu că pe drumul pe care apucase și el veneau pe jos ca la vreo doisprezece oameni, înșirați ca mătăniile pe-un coșcogeamitea lanț de fier petrecut pe după gîturile lor și toți cu cătușe la mîini. Mai veneau împreună cu ei doi oameni călări și doi pedestrași; călăreții purtau archebuze

cu rotiță¹, iar pedestrașii, lănci și spade; și Sancho Panza, de îndată ce-i văzu, strigă:

— Asta-i un lanț de osîndiți de-ai regelui, oameni duși la muncă silnică, pe galere².

— Cum oameni duși la muncă silnică? întrebă don Quijote. E oare cu putință să facă regele silnicie vreunui om?

— N-am spus asta, răspunse Sancho. Am spus doar că sînt oameni care, pentru fărădelegile lor, au fost osîndiți să plece pe galere, în slujba regelui, cu de-a sila.

— Așadar, reluă don Quijote, oricum ar fi să fie, oamenii ăștia, de vreme ce sînt duși, se cheamă că merg cu de-a sila, și nu de bunăvoie.

— Asta așa e, zise Sancho.

— Atunci, dacă-i așa, răspunse stăpînul său, aici intră în joc îndatorirea tagmei mele, de-a împiedica silniciile, de-a sprijini pe cei nevoiași și de-a le veni într-ajutor.

— Ia seama, măria-ta, zise Sancho, că justiția, care întru-chipează pe regele însuși, nu poate face silnicii ori nedreptăți unor asemenea oameni, ci, dimpotrivă, îi pedepsește ca să-și ispășească fărădelegile.

În vremea asta, lanțul ocnașilor se apropie, și don Quijote, cu vorba foarte curtenitoare, le ceru celor care îi păzeau să binevoiască a-i aduce și lui la cunoștință pricina sau pricinile pentru care-i duceau în așa chip pe oamenii aceia. Unul din paznicii călări îi răspunse că erau ocnași, osîndiți ai majestății-sale, că erau duși la galere și că altceva nu mai avea de spus, și nici el de aflat.

— Cu toate astea, îi întoarse don Quijote vorba, mi-ar plăcea să aflu despre fiecare dintre ei, în parte, pricina nenorocirii lui.

¹ Flintele și archebuzele « cu rotiță », spre deosebire de cele mai vechi, care se descărcau prin aprinderea unui fitil, funcționau prin învîrtirea unei cheițe ca de căsornic plasate în mijlocul unei roți care freca bucata de cremene așezată la capătul țevii, făcînd-o să dea scînteie și să aprindă pulberea.

² Expresia din text: « ...gente forzada del rey » (oameni luați cu sila de rege) are sens echivoc: « ...oameni violențați (siliți) de rege », oameni cărora regele le-a făcut silnicie.

Mai adăugă la aceste vorbe și altele de același fel, tot atît de cuviincioase, ca să-i înduplece pe paznici să-i spună ceea ce dorea, încît cel de-al doilea dintre călăreți îi zise :

— Păcat că, deși avem aici catastiful osîndiților și probele de la procesele fiecăruia din acești nenorociți, nu-i momentul să ne oprim tocmai acum ca să le scoatem și să le citim. Mai bine apropie-te domnia-ta și întreabă-i chiar pe ei, că ți-or spune singuri, dac-or vrea, și se vor învoi de bună seamă să-ți spună, pentru că oamenii ca ei au mîncărici la limbă ca și la mînă.

Dobîndind învoirea aceasta, pe care și-ar fi luat-o de la sine de nu i-ar fi dat-o ei, don Quijote se apropie de șiragul înlănțuiților și-l întrebă pe cel dintîi ce păcate ispășea umblînd într-asa hal împodobit. Omul îi răspunse că umbla așa de îndrăgostit ce era !

— Doar atît ? Numai pentru astă ? răspunse don Quijote. Păi, dacă-i așa, și dacă numai pentru că sînt îndrăgostiți sînt duși oamenii la galere, de cînd ar fi trebuit să mă aflu și eu pe ele, vîslind ?

— Numai că dragostele mele nu-s cum crezi măria-ta, zise ocnașul, că mie mi-a căzut cu tronc în așa hal o coșarcă, plină cu vîrf de rufărie, încît am strîns-o pînă într-atîta de voinicește în brațe, că, de nu mi-ar fi smuls-o cu de-a sila oamenii stăpînirii, nici în ziua de azi n-aș fi lăsat-o de bunăvoie din mînă. Am fost prins în flagrant delict, n-a mai fost nevoie de cazne ¹, mi s-au dresat acte, mi-au măsurat spinarea cu o sută de bice și mi-au mai dat pe deasupra și trei încheiați ² de hroance ³, și gata treaba !

— Ce-s hroancele ? întrebă don Quijote.

¹ « ... el tormento » (tortura) făcea parte din procedura anchetei judiciare. În cazurile în care dovezile erau concludente, se renunța la ea, administrîndu-se, în schimb, cu toată strășnicia, ori de cîte ori nu existau probe suficiente și era nevoie de mărturisirea expresă a celui anchetat.

² În original « ... tres precisos » (trei [ani] încheiați) : expresie eliptică din vocabularul argotic al delicvenților.

³ *Gurapas* s-a tradus cu hroance, care în românește înseamnă ghetete vechi, metaforă potrivită pentru o ambarcațiune lipsită de eleganță : « gheată plutitoare ».

— Hroance înseamnă la noi galere, răspunse ocnașul, care era un băietan ca la vreo 24 de ani și zicea că era de fel din Piedrahita.

Tot așa îl întreabă don Quijote și pe-al doilea, care însă nu-i răspunse nimic, trist cum mergea și căzut pe gânduri. Dar răspunse pentru el cel dintâi, care zise:

— Țsta, señor, merge la galere de canar¹ ce-a fost, vreau să zic de cîntăreț și de lăutar ce se află.

— Păi cum așa? întreabă don Quijote. Pentru c-ai fost cîntăreț și lăutar înfunzi galera?

— Da, răspunse ocnașul, că nu se află pe lume lucru mai afurisit decît să cînți² în chinuri.

— Ba, dimpotrivă, zise don Quijote, eu am auzit spunîndu-se că cine cîntă chinu-și înspăimîntă!

— Aici e de-a-ndoaselea, răspunse ocnașul, căci cine-a cîntat o dată își plînge-n pumni toată viața.

— Nu pricep, zise don Quijote.

Dar unul dintre paznici îl lămuri:

— Señor cavaler, în lumea non santa³ a oamenilor acestora, a cînta în chinuri înseamnă a mărturisi atunci cînd ești pus la cazne. Ticălosul acesta a fost supus la tortură și și-a mărturisit vina de-a fi fost geambaș de cai, adică hoț de dobitoace, și pe temeiul mărturisirii lui a fost osîndit la șase ani de galere, pe lîngă două sute de bice, pe care le mai poartă încă pe spinare; și umblă tot timpul gînditor și trist, pentru că ceilalți hoți, pe care-i vezi înșirați aici în marș, îl chinuiesc și-l fac de două parale, bătîndu-și joc de dînsul și socotindu-l om de nimica, pentru că a măr-

¹ Canario se numea, în jargonul pungașilor, cel ce « cînta » în timpul caznelor la care-l supuneau oamenii stăpînirii, adică cel ce-și mărturisea vina.

² « ...cantar en el ansia »: a-și mărturisi delictul în timpul torturilor apei (*el tormento del agua*), care consta din a pune pe fața delicventului, întins la pămînt, o pinză care să-i astupe nările ca să nu poată respira decît pe gură, în vreme ce apa i se turna neconținut în gîtlej și îl obliga să înghită tot timpul, fără a-i da răgaz să tragă aer în piept, ceea ce provoacă o panică animalică a organismului, întocmai ca în toiul crizelor de astm. *Ansia* sau *claviosa* era denumită, din pricina aceasta, în argoul hoților, apa.

³ Adică lipsită de sfințenie; păcătoasă.

turisit și n-a avut tăria să tăgăduiască; deoarece, spun ei, tot atâtea buchii are și un «nu» cîte are și un «da», și cel împetricinat nu-și dă seama ce noroc are că-i stă viața sau moartea în puterea limbii sale, și nu în puterea limbilor celor ce aduc mărturii și dovezi; și, la urma urmei, drept să-ți spun, mai că-mi vine și mie-a crede că nu-s chiar greșiți în ceea ce spun și că au dreptate.

— Și eu tot așa socotesc, răspunse don Quijote, care, trecind la cel de al treilea, îl întreabă ce-i întrebare și pe ceilalți.

Și acesta, fără să se lase prea mult rugat și pîrînd chiar voios, zise:

— Eu merg pe cinci ani la cucoanele hroance fiindcă mi-au lipsit zece ducăți.

— Aș da eu, bucuros, douăzeci, zise don Quijote, numai să te pot scăpa din necaz!

— Asta-i chiar la fel, răspunse ocnașul, ca atunci cînd ai avea bani fiind în largul mării și murind de foame, fără să ai de unde-ți tîrgui cele de trebuință. Spun asta, fiindcă, dac-aș fi avut la vreme aști douăzeci de ducăți cu care mă ispitești acum luminăția-ta, aș fi putut unge cu ei peana grefierului și înviora măiestria avocatului în așa chip, încît astăzi m-aș afla în mijlocul pieței Zocodover¹ din Toledo, și nu aici pe șleah, cu zgarda la gît, ca un ogar! Da' mare-i Dumnezeu! Răbdare, că trece și asta, cum trec toate!

Trecu deci don Quijote la al patrulea, care era un om cu înfățișare venerabilă, cu o barbă albă pînă la briu; și acesta, auzind că-l întreabă de pricina care-l vîrîse în năpasta asta, prinse a plînge și nu răspunse nici un cuvînt; dar cel de-al cincilea osîndit îi sluji de tîlmaci, zicînd:

¹ Dover înseamnă în arăbește piață, dar semnificația întregului nume s-a pierdut cu timpul. Așa se întîmplă și cu alte cuvinte arabe, substantive comune, ca *alcálá* (castel), *alcazár* (palat), *medina* (cetate), *alcántara* (pod), *guadiana* (riu), care au dat în spaniolește nume proprii. Azi se zice *castillo de Alcalá*, *ciudad de Medina*, *punte de Alcántara*, *rio Guadiana* etc.

— Omul ăsta cumsecade e dus pe patru ani la galere, după ce a fost purtat pe ulițele știute¹, îmbrăcat cum se cuvine, cu toată pompa și de-a călare.

— Asta vrea să zică, se băgă Sancho Panza în vorbă, după cîte mi se pare mie, că l-or fi tîrît în piața publică, rușinîndu-l.

— Așa este, răspunse ocnașul. Și vina pentru care a fost osîndit la o asemenea pedeapsă este că a fost misit de ochi dulci, ba chiar samsar de trupuri întregi. Vreau să spun că, ce mai vorbă lungă, pe cavalerul ăsta îl duc la galere de codoș ce-a fost, și pentru că pe deasupra i s-a mai aflat și vina de-a fi făcut vrăjitorii, dar nu mult: doar de două degete pe fundul paharului.

— Să nu se fi adăugat astea două degete, zise don Quijote, nu merita, numai de codoș ce-a fost, dacă n-a făptuit nimica alta, să fie pus să plutească pe galere, afară doar de-ar fi să le comande și să le fie amiral. Căci meseria de codoș nu-i pentru oricine se nimerește; e slujbă de oameni cu socoteală la cap, și foarte trebuincioasă într-un stat bine orînduit, așa că n-ar trebui s-o facă decît oameni foarte nobili și de neam vechi; ba chiar ar trebui să se afle inspec-tori și controlori ai unora ca aceștia, cum sînt pentru celelalte slujbe, și să li se știe numărul, limitat ca al agenților de bursă, fiindcă doar în felul acesta ar fi cruțată lumea de o mulțime de nenorociri, pricinuite de faptul că treaba și meseria asta e dată pe mîna unor ființe nepricepute și scurte de minte, cum sînt muieruștile de doi bani perechea, pajii și măscăricii de bîlci, cioflingari cu caș la gură și care habar n-au ce-i viața, că taman cînd îți plesnește măseaua mai avan și cînd ai avea mai mare nevoie de unul care să se priceapă să aleagă bine, ei rătăcesc drumul, se pierd de la mîna pînă la gură și nu mai știu nici care le e dreapta și care stînga. Aș vrea să merg și mai departe și să arăt moti-

¹ În original «...las acostumbradas» (obișnuitele): expresie din jargonul delicvenților, luată de aceștia din stilul de cancelarie al sentințelor judecătorești: «Să fie dus călare pe măgar de-a lungul ulițelor știute» (sau «ulițelor pe unde sînt de obicei duși»).

vele pentru care s-ar cuveni să fie bine aleși cei ce urmează să dețină în stat o slujbă așa de necesară, dar nu este potrivit prilejul pentru una ca asta; voi spune-o eu într-o zi cui ar putea-o lecui și îndrepta. Tot ce mai am de spus acuma este că amărăciunea pe care mi-a pricinuit-o vederea pletelor acestora albe și chipului ăstuia atât de venerabil, osîndit la asemenea munci doar pentru vina de a fi fost codoș, mi-a risipit-o adaosul că a fost și vrăjitor. Cu toate că știu bine că nu se află pe lumea asta vrăji care să poată silui și schimba voința omului, așa cum gîndesc unii săraci cu duhul, și mai știu că avem liberul-arbitru, pe care nu e iarbă de leac nici descîntec să-l poată birui. Ceea ce fac de obicei anumite femeiuști scurte de minte și unii șarlatani netrebnici sînt doar niște amestecuri de licori și niște otrăvuri cu care-i înnebunesc de cap pe oameni, lăsîndu-i să creadă că au putere de a-i face să fie iubiți, lucru care este, cum spun, cu neputință, căci ar însemna să siluiască voințele.

— Așa și este, zise bătrînul, și spun drept, seînor, că, în chestia asta cu vrăjitoria, zău că n-am nici o vină; cît despre codoșlic, n-o tăgăduiesc. Dar să nu-și închipuie cineva că făceam vreun rău prin asta, fiindcă tot ce doream era să se bucure toată lumea și să trăiască în pace și bună învoială, fără gîlcevi și fără amărăciuni; dar nu mi-a folosit la nimic gîndul meu bun, și nu m-a împiedicat să fiu dus acolo de unde nu mai am nădejde să mă întorc, judecînd după cît de încărcat de ani sînt, mai fiind și bolnav de bășica udului, beteșug care nu-mi dă pas să mă odihnesc mai de fel!

Și prinse din nou a plînge, ca la început; iar pe Sancho îl apucă mila pînă într-atîta, încît scoase din sîn un real din cei de patru ¹ și i-l dădu de pomană.

¹ În original «*real de á cuatro*», monedă divizionară curentă, monedă de cont, cum se spune, valorînd de două ori cît un real de opt, adică fiind un sfert de taler. (Sancho făcea deci un sacrificiu considerabil scoînd, spre a o da ocnașului, o monedă importantă, cu care s-ar fi putut cumpăra peste 120 de ouă. Un ou făcea cam un *maravedi*.)

Trecu mai departe don Quijote și-l întreabă pe altul cu ce greșise, iar acesta îi răspunse, nu mai puțin mucalit, ba chiar mai șugubăț decît celălalt:

— Eu sînt minat unde vezi fiindcă peste măsură de stăruitor am tot șuguit cu două vere primare de-ale mele, și cu alte două verișoare de-ale altora; ce mai vorbă lungă, atîta am tot glumit cu ele, că, din glumă în glumă, a crescut familia, fără să-i mai pot da de firul rudeniei, încît nici mama dracului n-o mai descurcă. Mi se puseră toate în seamă cu probe, nu mă bucurai de nici o bunăvoință neavînd bani, fui cît pe-aci să mor de gîlci, pe care voiau să mi le frece cu ștreangul, mă osîndiră la galere pentru șase ani, și eu încuviințai: îmi ispășesc vina; sînt tînăr: viață să am, că toate se lecuiesc cu asta. Și de ai cumva luminăția-ta, domnule cavalier, cîte ceva cu care să vii într-ajutorul ăstor bieți oropsiți, are să ți-o plătească Dumnezeu în ceruri, și vom avea și noi pe pămînt grijă să ne rugăm lui Dumnezeu pentru sănătatea măriei-tale ori de cîte ori ne-om spune rugăciunile, dorindu-ți viață la fel de lungă și de bună pe cît o merită binefăcătoarea dumitale faptură.

Umbla îmbrăcat în robă de student¹, și unul din paznici spuse că era om cu șart la vorbă și nu-l întrecea nimeni pe lătinie.

La urmă de tot venea un om foarte chipeș, în vîrstă de 30 de ani, care n-avea alt cusur decît că se uita nițel cam zbanghiu. Era legat ceva mai altfel decît restul osîndiților, căci purta la picior un lanț așa de lung, încît îi înfășura tot corpul, și-n jurul gîtului purta două verigi de fier, una prinsă în ochiurile lanțului, iar cealaltă, din cele ce se numesc « uită-te la mine » sau « copita prietenului »², și din ea

¹ În original « ...habito de estudiante »: cum universitățile vremii erau, ca tot învățămîntul spaniol, puse sub controlul sau chiar date în organizarea ordinului iezuit, iar teologia era suverană peste celelalte discipline, studenții erau asimilați clerului și umblau în sutane preoțești, ca unii ce aveau să devină *bachilleres* și *licenciados*, titluri contundate de popor cu acelea ecleziastice și date de obicei preoților.

² În original « ...pie de amigo » (sau *guarda amigo*): furcă de fier, ce se punea sub bărbia condamnaților, ca să nu-și poată ascunde fața cînd erau scoși în piața publică spre biciuire, sau spre fixare la stîlpul infamiei.

scoborau doi drugi de fier ce-i ajungeau pîn' la briu, susținînd două cătușe, în care-i erau vîrîte mîinile, ferecate cu un lacăt cit toate zilele, în așa chip încît nici cu mîinile la gură nu putea s-ajungă și nici să-și plece capul ca s-ajungă la mîini n-avea cum. Don Quijote întrebă pentru ce purta omul acela atîtea fiare, mai multe decît toți ceilalți. Paznicul îi răspunse că avea el singur mai multe păcate decît toți ceilalți laolaltă și că era așa de cutezător și-atît de mare pehlivan, încît, cu toate că-l duceau în felul în care-l duceau, nu erau siguri de el, ci stăteau tot timpul cu frica-n sîn, nu care cumva să le scape.

— Ce păcate așa grele o fi avînd, zise don Quijote, dacă n-a meritat pedeapsă mai mare decît să înfunde galera?

— O înfundă pe zece ani, răspunse paznicul, ceea ce e totuna cu moartea civilă. E destul să știi, ca să nu-ți mai trebuiască altceva, că flăcăul ăsta e faimosul Ginés de Pasamonte, zis, cu alt nume, Ginesillo de Șterpelillo.

— Domnule comisar, zise atuncea ocnașul, ia-o mai domol, și să nu ne-apucăm acuma să dezgropăm poreclele! Ginés mă cheamă, și nu Ginesillo, și Pasamonte-i numele meu de familie, nu Șterpelillo, cum zici dumneata, că mai bine și-ar vedea fiecare de el, și tot s-ar alege cu ceva!

— Nu te rățoi așa, răspunse comisarul, domnule pungaș de mîna-ntîi, dacă nu cumva vrei să te-nvăț eu să-ți mai ții gura și să te fac să-ți plîngi în pumni!

— N-am ce face, răspunse ocnașul, că omului îi merge nu cum vrea el, ci cum dă Dumnezeu; dar într-o bună zi are să mi se ducă vestea-n lumea întreagă, și o să vedem noi atunci dacă mă cheamă Ginesillo de Șterpelillo sau nu!

— Păi nu-ți zice așa, cîrcotașule? întrebă paznicul.

— Da, așa-mi zice, răspunse Ginés, dar îi fac eu să nu-mi mai zică, ori, de nu, îți dau voie să mă razi acolo unde șoptesc printre dinți!¹ Señor cavaler, dacă ai ceva de dat, dă-ne o dată, și du-te cu Dumnezeu, că ne-ai cam plictisit tot vîrîndu-ți nasul unde nu-ți fierbe oala și vrînd să isco-

¹ Pasaj scabros, pus de Cervantes în gura acestui personaj picaresc spre a-l caracteriza din punct de vedere moral.

dești viața aproapelui; iar dacă ai chef s-o știi pe-a mea, află că eu nu-s altul decît Ginés de Pasamonte, a cărui viață e scrisă, na, de degetele astea, uite-le!

— Are dreptate, zise comisarul, că el singur și-a scris povestea vieții, cum nu se poate mai bine; dar cartea a rămas în închisoare, zălog pentru două sute de reali!

— Și am de gînd s-o scot, zise Ginés, chiar de-ar fi ea zălogită și pe două sute de ducăți!

— E-așa de reușită? întrebă don Quijote.

— E-atît de reușită, răspunse Ginés, încît vai de capul lui *Lazarillo de Tórmes*¹ și-a tuturor celorlalte cărți de soiul ei, cîte s-au scris ori se vor mai scrie! Tot ce pot să vă asigur e că spune adevărul, și încă spune adevăruri atît de pline de duh și-atît de desfătătoare, încît nici o minciună nu s-ar putea asemui cu ele.

— Și care-i titlul cărții? întrebă don Quijote.

— Viața lui Ginés de Pasamonte, răspunse însuși autorul ei.

— Și e terminată? întrebă don Quijote.

— Cum poate fi terminată, răspunse el, dacă mie încă nu mi s-au sfîrșit zilele? Ceea ce am scris e de la nașterea mea pînă-n clipa cînd m-au azvîrlit la galără, acum, ultima dată.

— Va să zică, ai mai fost și altă dată la galere? zise don Quijote.

— Slujindu-l pe Dumnezeu și pe rege, am mai fost și altă dată, vreme de patru ani încheiați, și-s deprins și cu gustul de posmagi, și cu gustul de gîrbaci, răspunse Ginés, așa că nu-mi fac cine știe ce inimă rea că mă duc din nou, fiindcă acolo voi avea răgaz să-mi sfîrșesc cartea, căci mai am o mulțime de lucruri de spus, iar pe galerele Spaniei

¹ Întîiul roman picaresc, cel care a dat modelul genului; atribuit lui Diego Hurtado de Mendoza, a apărut în 1555 în trei ediții simultane, presupuse a fi transcrierea unei suite de snoave, *cuentos viejos*, raportate prin tradiție orală mai demult, reflex spaniol al povestirii medievale franceze din secolul al XII-lea. *Le garçon de l'aveugle* (Sluga orbului). (Vezi lucrarea noastră antologică *Isprăvile unor vîntură-lume, proză picarescă spaniolă*.)

ai mai multă tihnă¹ chiar decît aş avea eu nevoie, cu toate că n-am nevoie de cînc ştie ce răgaz pentru ce mi-am pus în gînd să mai scriu, fiindcă le ştiu toate pe de rost.

— Pari om de duh! zise don Quijote.

— Şi nefericit, răspunse Ginés, pentru că nefericirea îl urmăreşte întotdeauna pe omul de duh.²

— Îl urmăreşte pe pezevenghi, vrei să zici! spuse comisarul.

— Ți-am mai spus, domnule comisar, răspunse Pasamonte, s-o lași mai domol, căci domnii aceia nu ți-au pus în mînă topuzul ca să ne chinuiești pe noi, sărmanii ce umblăm înlănțuiți, ci ca să ne călăuzești și să ne duci acolo unde a poruncit majestatea-sa; că de nu, mă jur pe... dar ajunge, că s-ar prea putea să iasă într-o bună zi la spălat petele pe care mi le-ai făcut la han, așa că³ să-și țină toată lumea gura și să trăiască cum i-o plăcea, vorbind numai de bine. Dar mai degrabă hai, s-o pornim mai iute la drum, că destul am stat de taclale!

Comisarul ridică topuzul să dea în Pasamonte, drept răspuns la amenințările lui. Dar don Quijote se virî între ei și-l rugă să nu-l chinuiască, căci nu era de mirare ca un om ferecat cu atîtea lanțuri la mîini să fie ceva mai slobod la limbă. Apoi, întorcîndu-se către toți cei din lanț, rosti:

— Din toate cite mi le-ați spus, preaiubiți frați, am tras încheierea că, deși sînteți pedepsiți pentru greșelile voastre, pedepsele la care sînteți osîndiți nu vă prea fac plăcere și vă duceți să le răbdați fără de nici un chef și cu totul împotriva voinței voastre. Îmi dau seama că s-ar putea întîmpla ca slăbiciunea cutăruia, cînd a fost supus la tortură, ori poate lipsa de bani a cutărui altuia și lipsa de protecție

¹ Aluzie satirică la lipsa de eficiență a amiralității spaniole, care, după mai multe înfrîngeri navale suferite de la distrugerea vestitei *invencible armada*, se preocupa mult mai puțin de urmărirea turcilor corsari în Mediterana, operație riscată și nelucrativă, decît de traficul transoceanic al aurului, nepriemduit pe atunci decît arareori de corsarii reginei Elizabeth a Angliei.

² Aluzie satirică la felul selecționării valorilor în epocă, promovarea celor mediocri și conformiști fiind pe atunci regulă generală.

³ Pasaj obscur, pare să fie o referire la vreun incident știut de amindoi vorbitorii și petrecut în timpul călătoriei ocașilor, pe care însă textul lui Cervantes nu ni-l face cunoscut.

înalță, sau, în sfârșit, judecata sucită a magistratului să fi fost cauza pierzaniei voastre și să fi împiedicat dreptatea să vă iasă la iveală chiar atunci când era de partea voastră. Toate acestea îmi vin acum în minte, spunându-mi, incredințându-mă și chiar silindu-mă să-mi arăt cu voi rostul pentru care cerul m-a sortit să trăiesc pe lumea asta și să îmbrățișez tagma cavaleriei pe care am îmbrățișat-o, făcând jurămint să ajut pe cei nevoiași și pe cei obijduiți de maimarii lor. Dar cum știu că este unul din principiile cumințeniei să nu faci niciodată cu răul ceea ce se poate face cu binele, vreau să-i rog pe acești domni paznici și pe domnul comisar să binevoiască a vă desfereca și a vă lăsa să plecați nestingheriți, că sînt destui care să-l slujească pe rege cu mai bune prilejuri, și mi se pare prea crud să faci robi din cei pe care Dumnezeu și natura i-a făcut oameni liberi. Cu atît mai mult, domnilor paznici, adăugă don Quijote, că oamenii aceștia, bieții de ei, nu v-au făcut vouă nimica, așa că să-și vadă fiecare de păcatele lui ! Este un Dumnezeu în cer și are el grijă să pedepsească răul și să răsplătească binele, așa că nu-i treabă de oameni cinstiți să fie călăii altor oameni cînd n-au a se amesteca în asta. Vă cer asta cu atîta blîndețe și sînge rece pentru că vreau să am de ce vă mulțumi dacă o veți face ; dar dacă n-o faceți de bunăvoie, lancea și spada aceasta, dimpreună cu vrednicia brațului meu, vă vor sili s-o faceți de nevoie.

— Nostimă neghiobie, n-am ce zice ! răspunse comisarul. E bună de tot ! Ia te uită cu ce haz a știut s-o încheie, șolticul ! Vrea să-i lăsăm lui ocnașii regelui, nici mai mult, nici mai puțin, ca și cum am fi de capul nostru și-am putea să-i dăm ascultare, sau ar avea el vreo cădere să ne-o poruncească ! Ia vezi-ți, seînor, de drum ! Du-te cu Dumnezeu și mai îndreaptă-ți puțin țucalul de pe cap, ce-mi tot umbli să ne cauți nod în papură și să ne prinzi cu mîța-n sac ?

— Mîța ești tu ! ¹ și motanul, și șobolanul, și mîrlanul ! răspunse don Quijote.

¹ Gato (pisică) însemna în jargonul pungășilor, chiar hoț. Gatazo înseamnă și azi „pungășie“.

Și, zis și făcut ! Se năpusti asupra lui atît de pe nepusă masă, încît, fără să-i mai dea răgaz să se apere, îl buși de pămînt, rănît greu cu lancea, și o brodisă de minune, căci acesta era singurul care avea archebuză ¹. Ceilalți paznici rămăseseră cu gurile căscate, încremeniți de întîmplarea asta neașteptată; dar, venindu-și în fire, cei călări puseră mîna pe spadă, pedestrașii pe arbaletă, și-l asaltară toți împreună pe don Quijote, care-i aștepta cu mult sînge rece. Și fără îndoială că nu i-ar fi mers bine dacă ocnașii, văzînd ce prilej bun de a-și recîștiga libertatea li se oferea, n-ar fi făcut tot ce le stătea în putință ca să rupă lanțul pe care erau înșirați. Învălmășeala fu așa de mare, încît paznicii, care dădeau cînd să pună mîna pe ocnașii ce se desfereau, cînd să-i țină piept lui don Quijote care-i ataca, nu putură face nimic care să le fi fost de folos. Ajută și Sancho, dinspre partea lui, la slobozirea lui Ginés de Pasamonte, care-și luă cel dintîi zborul, liber și neîmpiedicat de nimic, și, tăbărînd pe comisarul trîntit la pămînt, îl ușură de spadă și de archebuză, cu care, mai ochînd pe unul, mai virînd spaima într-altul, dar fără s-o descarce nici măcar o singură dată, mătură toată garda de pe cîmpul de luptă, căci paznicii o luară la sănătoasa, cît de frica archebuzei lui Pasamonte, cît de-a grindinei de bolovani cu care ocnașii sloboziți îi bombardau.

Sancho se posomorî grozav de isprava asta, fiindcă îi trecu prin minte că cei ce-o luaseră la picior puteau s-aducă totul la cunoștința « Sfintei Hermandad », care avea să iasă numaidecît în căutarea vinovaților, făcînd să bată clopotele în toate clopotnițele. Așa că își mărturisi temerile față de stăpînul său și-l rugă să facă așa fel încît să se depărteze cît or putea mai repede de-acolo și să scape cu fuga, ascunzîndu-se prin munții împăduriți, în apropierea cărora erau.

— Foarte bine, zise don Quijote, numai că știu și eu ce este de făcut acuma.

¹ Inadvertență a lui Cervantes; la începutul capitolului al XXII-lea se spune că amîndoi arcașii călări purtau archebuze cu rotiță.

Și, chemându-i pe toți ocașii, care, după ce-l despuiaseră pe comisar, lăsându-l numai cu pielea, se învîrteau năuciți, îi adună pe toți roată, ca să asculte ceea ce le porunceau, apoi le zise :

— Orice om nobil trebuie să fie recunoscător pentru binefacerile primite, și unul din păcatele ce-l supără mai mult pe Dumnezeu este nerecunoștința. Spun asta pentru că ați avut prilejul să simțiți, domnilor, din experiența cea mai nemijlocită, binefacerea săvîrșită de mine întru binele vostru ; drept răsplată pentru ea, aș dori, și asta-mi este voia, ca, împovărați cu lanțul pe care vi l-am luat de pe grumaji, să purcedeți numaidecît la drum și să vă duceți în cetatea Toboso, și-acolo să vă înfățișați dinaintea domniței Dulcinea del Toboso și să-i spuneți că robul său, Cavalerul Tristei Figuri, v-a trimis ca să vă închinați ei și să-i povestiți de-a fir-a-păr tot ce-a cuprins această faimoasă aventură, pînă ce v-am putut dărui din nou multdorita libertate. Iar după ce veți fi îndeplinit aceasta, vă puteți duce oriunde veți voi, să vă căutați norocul.

În numele tuturor răspunse Ginés de Pasamonte, care rosti :

— Ceea ce ne ceri măria-ta, domnul și mîntuitorul nostru, ne este cu neputință, ba chiar e mai mult decît peste puterile noastre să împlinim, căci nu putem merge toți laolaltă pe drumuri, ci numai cîte unul și răzlețiți, avînd fiecare grijă de pielea lui și ascunzîndu-ne și-n gaură de șarpe, ca să nu ne afle « Sfînta Hermandad », care nu mai încapе îndoială că se va urni în căutarea noastră. Ceea ce ai putea domnia-ta face, și drept ai destul s-o și faci, este să ne strămuți închinarea asta și tributul datorat domniței Dulcinea del Toboso într-o cîtime oarecare de *Credo* și de *Ave-Maria* pe care noi să le rostim pentru luminăția-ta, lucru ce s-ar putea împlini fie zi, fie noapte, din mers ori stînd culcat, la vreme de pace sau de război. Dar să-ți treacă prin cap c-avem să ne întoarcem acuma la hîrburile Egiptului¹, vreau să

¹ În original « ...las ollas de Egipto » : locuțiune folosită cu verbele *desear* (a dori), *recordar* (a-și aminti), *volver* (a se întoarce la...). Noi am tradus cu sensul de «revenire la antichitate», «întoarcere la starea străveche», dar *ollas*

spun, să crezi că ne vom lua lanțul și ne vom așterne drumului către Toboso, ar însemna să-ți închipui că-i noapte afară acuma, cu toate că nu-i nici zece dimineața, și să ne ceri nouă una ca asta, înseamnă să ceri plopului mere.

— Atunci, mă jur pe orice, zise don Quijote (căruiă îi și sărise țandăra), don Pui-de-Lele, don Ginesillo de Șterpelillo, sau cum te-o fi chemînd, c-ai să te duci tu singur, cu coada-ntre picioare, și cu toată fierăria asta pe umeri, fără doar și poate, cum te văd și mă vezi!

Pasamonte, care nu prea era răbdător din fire (mai fiind și încredințat că don Quijote n-avea mințile toate de vreme ce putuse săvîrși una atît de boacăină, dîndu-le lor libertatea), cînd se văzu în așa chip tratat, nu făcu decît un semn cu ochiul tovarășilor săi și, trăgîndu-se cu toții mai la o parte, pe dată începură să arunce o ploaie de pietre în don Quijote, căruiă cele două mîini nu-i mai ajungeau ca să se poată feri, acoperindu-se cu scutul, în vreme ce sărmanul Rocinante numai de pîntenii lui n-avea timp să se sinchisească, mai abitir decît dacă ar fi fost de bronz! Sancho se dădu îndărătul măgarului, ca trupul dobitocului să-l ferească de nourul și grindina de pietre ce ploua într-una asupra amîndurora. Don Quijote nu se putu scuti atît de bine de lovituri cu pavăza încît să nu-l ajungă nu știu cîți bolovani, care-i loviră trupul cu atîta putere, încît îl doborîră la pămînt. Și nici nu căzuse bine, că se și trezi cu studentul de-a călare pe pieptul lui, luîndu-i lighenașul din cap și trăgîndu-i cu el trei-patru lovituri pe spinare. După asta, studentul mai dădu tot de atîtea ori cu ligheanul de pămînt și-l făcu zob. Îi luară pieptarul pe care-l purta pe deasupra armurii și vrură să-i ia și nădragii, și de bună seamă că i l-ar fi luat dacă nu s-ar fi împiedicat în jambierele lui de fier. Pe Sancho îl ușurără

se pare că n-avea, în zicala spaniolă, sensul de vas arheologic, ciob, hîrb, ci acela de ciorbă sau mîncare, ghiveci (vezi *olla podrida*), adică, ironic, « viața de huzur de altădată ». După unii, proverbul spaniol ar veni din Biblie, fiind o aluzie la pasajul unde fiii lui Israel cirteau împotriva lui Moise, ce-i purta nemîncăți prin deșert, și-și aminteau de belșugul de mîncăruri pe care-l avuseseră în captivitatea egipteană, vrînd să se întoarcă la ciorba de acolo.

mai întâi de suman și-l lăsară apoi numai în albituri, împărțindu-și între ei celelalte prăzi ale bătăliei, apoi o apucară care-ncotro, căci își băteau capul mai mult să scape de temuta « Sfînta Hermandad » decît să se împovăreze cu ditamai lanțul și să se ducă să se înfățișeze dinaintea domniței Dulcinea din Toboso.

Nu mai rămaseră decît măgarul și Rocinante, Sancho și don Quijote: măgarul, cu capul în pămînt și gînditor, scuturînd din cînd în cînd din urechi, de parcă nu i-ar fi venit a crede că încetase viscolul de pietre care-i primejduia podoabele capului; Rocinante, întins lingă stăpînul său, căci îl azvîrlise la pămînt alt pietroi; Sancho, numai în cămașă, dîrdîind de frica « Sfîntei Hermandad », iar don Quijote, amărit, pentru că se vedea împodobit ca vai de el tocmai de cei cărora le făcuse atîta bine.

Capitolul XXIII

Despre ceea ce i s-a întîmplat vestitului don Quijote în Sierra Morena, aventură dintre cele mai rare din cîte se povestesc în această istorie adevărată

Văzîndu-se în ce hal era, don Quijote îi zise scutierului său:

— Am auzit întotdeauna spunîndu-se, Sancho, că a face bine unor oameni de nimica e ca și cum ai turna apă în mare. Dacă aș fi luat în seamă ceea ce mi-ai spus tu, aș fi fost acum cruțat de restriștea asta; dar nu mai am ce-i face! Răbdare, și mai multă băgare de seamă de-acîi înainte.

— Ai să ai măria-ta mai multă băgare de seamă, răspunse Sancho, cum am să fiu eu popă! Dar de vreme ce spui că, de-ai fi ținut atuncea seamă de vorbele mele, ai fi fost cruțat de-așa necaz, crezi-mi cel puțin acum și-ai să-ți cruți altele și mai mari, fiindcă trebuie să știi că la « Sfînta Hermandad » nu-ți merge cu de-astea, cavaliereștile, că nu dă ea pe toți cavalerii rătăcitori cîți or fi pe lume nici o ceapă degerată! Și

află c-a și început să mi se pară că-mi șuieră săgețile arcașilor ei pe lingă urechi ¹

— Ești tu fricos din fire, Sancho, zise don Quijote, dar, ca să nu zici că sînt încăpățînat și că nu fac niciodată ce mă sfătuiești, de data asta vreau să-ți urmez sfatul și să mă pun la adăpost de urgia de care te temi așa de mult. Fac asta însă cu o condiție: ca niciodată, cît vei trăi tu pe lume, și chiar și după moarte, să n-aud c-ai spus cuiva că de frică m-am dat deoparte și m-am tras îndărăt din fața primejdiei, și nu ca să dau urmare rugăminților tale; fiindcă dac-ai spune altfel, ai spune o minciună, și te dezminț de pe-acuma pentru atuncea, și de pe-atuncea pentru acuma ², și-ți spun verde în față că minți și că vei minți de fiecare dată cînd vei spune-o ori vei gîndi-o! Și nu-mi mai răspunde nici un cuvînt, că numai cît mă gîndesc că fug și mă retrag din fața primejdiei și mai cu seamă din fața acesteia, de care pare că aș simți o umbră de teamă, îmi vine să rămîn pe loc, aici, singur, și s-aștept nu numai «Sfînta Frăție», asta de care tot vorbești și tot tremuri, ci pe toți frații celor douăsprezece triburi ale lui Israel, și pe cei șapte frați Macabei, și pe gemenii Castor și Polux, împreună cu toți frații și frățiile cîte-or fi fiind pe lume!

— Stăpîne, răspunse Sancho, să te retragi nu înseamnă să fugi; iar s-aștepti, nu-i de loc înțelept, cînd primejdia întrece așteptările, ci înțelept e să te păstrezi de azi pe mîine și să nu te pui la bătaie tot, într-o singură zi. Și află că, oricît oi fi eu de necioplit și de țărănos, tot am un dram de pricepere cînd e vorba de purtare în viață; așa că să nu-ți pară rău că mi-ai ascultat sfatul, ci mai bine urcă-te pe Rocinante, dacă poți, că dacă nu te-oi ajuta eu, și vino după mine,

¹ Aluzie la procedeul « Sfîntei Frății » de a executa, prin tir simultan de săgeți, pe cei condamnați la moarte (*Nueva Recopilación*, Cartea VIII, Legea VII, Titlul XIII).

² Inversare absurdă, pusă aici pentru efectul comic, a formulei *desde ahora para entonces* (de pe acum pentru atunci), pe care o foloseau uzual scribii justiției, spre a anticipa răspunsul la o ulterioară dezmințire, eventuală sau posibilă.

că-mi spune mie inima că avem acuma nevoie mai mult de picioare decît de mîini.

Don Quijote, fără să mai spună nici un cuvînt, încălecă, și luînd conducerea Sancho, călare pe măgarul său, se înfundară într-o coamă a munților Sierra Morena, de care erau aproape, Sancho punîndu-și în gînd să străbată tot lanțul munților și să iasă la Viso sau la Almodóvar del Campo, ascunzîndu-se cîteva zile prin pustietățile acelea, ca să nu dea de ei « Sfinta Hermandad » dacă cumva i-or căuta. Îi dădea curaj în treaba asta și faptul că din răzmerița ocnașilor ieșiseră teferi desagii cu merinde din spinarea măgarului, lucru pe care-l socoti o adevărată minune după cîte le furaseră și după cît de amănunțit cotrobăiseră peste tot locul cei sloboziți.

O dată cu seara ajunseră în inima Sierrei Morena, unde Sancho găsi cu cale să-și petreacă nu numai noaptea aceea, ci și alte cîteva zile, cel puțin atîtea cîte avea să-i mai țină merindea, așa că înnoptară între două stînci și-o mulțime de arbori-de-plută. Dar ceasul rău, care, după cîte cred cei care n-au scinteie de credință adevărată, pe toți ne paște și pe toate le orînduiește, le mină și le amestecă după cum îi place, făcu să-i dea în gînd a se ascunde tot în munți și lui Ginés de Pasamonte, faimosul pehlivan și pungaș, scăpat de lanț prin virtutea și prin nebunia lui don Quijote și gonit de groaza « Sfintei Hermandad », de care avea temeinic cuvînt a se teme; și-l mină soarta lui și frica tot cam pe unde îi minase pe don Quijote și pe Sancho Panza, la un ceas din zi cînd îi mai putea recunoaște ca să-i lase mai întîi s-adoarmă. Și cum răii sînt întotdeauna și nerecunoscători, cum nevoia dă prilej să-ți faci rost de ce-ți lipsește și cum vrabia din mină nu se dă pe cioara din par, Ginés, care nu era de felul lui nici recunoscător și nici cu gîndul numai la binefaceri, se hotărî să fure măgarul lui Sancho Panza, sinchisindu-se prea puțin de Rocinante, care era o pradă prea sărăcăcioasă de-ar fi vrut să-l vîndă ori să-l pună zălog. Sancho Panza dormea, așa că îi fură măgarul, și pînă-n zori de zi era prea departe ca să-i mai poată lua cineva urma.

Zorile se iviră, înveselind tot pământul și posomorîndu-l pe Sancho Panza, fiindcă-și găsi măgarul lipsă. Și cînd se văzu fără de el, începu să se vaite și să se bocească în cel mai jalnic și mai dureros chip cu putință, și cu atîta tărie, încît don Quijote se deșteptă la strigătele lui și desluși că spunea, bocîndu-se :

— Oh, fiule, carne din carnea mea, tu, care sub acoperișul meu ai văzut lumina zilei, giuvaerul copiilor mei, fala nevastei și ciuda vecinilor pizmași, tu, care-mi ușurai poverile, sprijin a jumătate din zilele vieții mele, căci cu cei douăzeci și șase de *maravedises* cît îmi dădeai pe zi îmi duceam jumătate din greul gospodăriei !

Don Quijote, văzîndu-l cum plînge și aflînd pricina, îl mîngîie cu vorbele cele mai bune pe care le găsi de spus și-l rugă să aibă răbdare, făgăduindu-i că-i va da o țidulă ca să i se dea, de la el de-acasă, în schimb, trei măgari, din cinci cîți lăsase la plecare. Cu asta, Sancho se mai mîngîie, își șterse lacrimile, se mai potoli din sughițuri și îi mulțumi, de darul ce-i făcea, lui don Quijote, căruia, de cum intrase în munți, inima îi era mai ușoară și se arăta voios cum nu se mai poate, căci locurile i se păreau numai bune pentru aventurile în căutarea cărora pornise. Îi veneau în minte toate noroacele minunate cîte li se iviseră, în cale prin pustietăți și singurătăți asemănătoare, celorlalți cavaleri rătăcitori, și umbla atît de cufundat în gîndurile acestea, atît de năucit de ele și de dus pe ceea lume, încît își uitase de toate.

Nici Sancho n-avea altă grijă (de cînd i se părea că-i calcă piciorul pe pămînt ferit de primejdii) decît să-și pună burta la cale cu rămășițele prăzii lor bisericesti, așa cum mergea în urma stăpînului său, încărcat cu tot ceea ce ar fi trebuit să care măgarul; și tot scoțînd cîte ceva dintr-un sac și virînd în pîntece, n-ar fi dat para chioară pe altă aventură, atîta vreme cît putea merge așa cum mergea, pentru nimic în lume.

În vremea asta, ridicînd ochii, văzu că stăpînul său se oprise, încercînd să ridice cu vîrful lănciei nu știu ce boccea căzută pe jos, așa că se grăbi să dea fuga și să-l ajute dacă

ar fi fost nevoie; și cînd ajunse, don Quijote tocmai ridicase cu virful lînciei o pernă și-un cufăraș, legate laolaltă, pe jumătate putrezite, sau mai curînd putrezite cu totul și zdrențuite; dar erau atît de grele, încît Sancho trebui să ingenunche ca să le ridice, și stăpînul lui îi porunci să se uite ce era în cufăraș. Sancho nu așteptă să-i spună de două ori și, cu toate că lădița era încuiată cu lacăt și legată cu un lanț, prin rupturile scîndurilor măcinate de putreziciune putu vedea ce era într-însa, adică patru cămăși de olandă subțire și alte lucruri de pînză, nu mai puțin curate și lucrute cu tot atîta dichis, iar într-o băsmăluță găsi o grămăjoară bunicică de scuzi de aur. Cum dete cu ochii de ei, strigă:

— Slavă tuturor cerurilor că au pus deoparte pentru noi și-o aventură care să ne fie de folos!

Și, scotocind mai departe, găsi un caiet de amintiri, bogat împodobit. Don Quijote i-l ceru și-i porunci să-și păstreze banii pentru sufletul lui. Sancho îi sărută mîinile mulțumindu-i și, descărcînd lăcrița de toată rufăria, vîri albiturile în sacul de merinde. Toate acestea văzîndu-le don Quijote, zise:

— Pare-mi-se, Sancho (și nu-i cu puțință să fie altfel), că vreun drumeț care s-a abătut din drum va fi trecut prin munții ăștia și, ieșindu-i bandiții în cale, trebuie să-l fi omorît și să fi apucat a-l îngropa prin părțile astea, neștiute de nimeni.

— Nu se poate să fie așa, răspunse Sancho, căci, dac-ar fi fost hoți, n-ar fi lăsat nici banii.

— Că bine zici, adeveri don Quijote. Dacă-i așa, nu ghicesc și nici nu-mi dă prin cap ce-ar putea fi; dar stai un pic, să vedem dacă-n cartea asta de amintiri nu-i scris nimic unde să putem desluși și afla ceea ce dorim!

O deschise, și cel dintîi lucru pe care-l află scris înăuntrul ei, ca o ciornă, cu toate că într-o foarte frumoasă scriitură, fu un sonet, pe care citindu-l cu glas tare ca să-l audă și Sancho, văzu că suna astfel:

Amorul, ori e fără conștiință,

Ori e prea crud, ori eu nu port o vină

Egală cu-a torturilor pricină,
Ce-mi chinuiesc întreaga mea fință.

De-i Amor zeu, știința lui divină
Nimic din ochi nu scapă. Zeii, puțința
Cruzimii n-o au. De-unde suferința
Ce-am îndrăgit-o, poate dar să-mi vină?

Mă-nșel de spun că pricina e Fili:
Atita răutate-n îngeri oare-i?
Nu ceru-mi dă durerea; poate Dracul!

Mă voi sfirși curînd: e-n rostul frii.
Căci bolii ce te-a-ncins și n-o știi care-i,
Degeaba-i cauți doctor să-ți dea leacul!

— Păi cîntecul ăsta, zise Sancho, nu ne învață nimica, decît doar, poate, că trăgînd de firele de care se vorbește în el, om pune mîna pe tot ghemul istoriei.

— Ce au a face firele în toată treaba asta? zise don Quijote.

— Mi s-a părut, răspunse Sancho, că aud din gura măriei-tale ceva cu niște fire.

— Eu am zis *Fili*¹, răspunse don Quijote, și ăsta, fără îndoială, nu-i decît numele domniței de care se plînge autorul sonetului; și zău că trebuie să fie bun poet; sau, de nu, înseamnă că nu mă pricep eu de fel la artă!

— Care va să zică, se miră Sancho, te pricepi măria-ta și la stihuri?

— Mult mai mult decît ai putea tu crede, răspunse don Quijote; și ai să-ți dai seama de asta cînd te-oi trimite să duci o scrisoare, scrisă numai în stihuri de la un capăt la altul, stăpînei mele Dulcinea del Toboso. Fiindcă vreau să știi, Sancho, că toți, sau cei mai mulți dintre cavalerii rătăcitori ai vremurilor trecute, erau mari trubaduri și iscusiți

¹ Fili, Filis, Filena — nume tipice ale unor personaje feminine de roman pastoral, foarte la modă și în poezia galantă și curteană a epocii. Sancho, care nu cunoștea literatura nobililor, confundă numele acesta cu *fîlo* (fir).

cîntăreți; pentru că astea două talente, sau haruri mai bine zis, le vin dimpreună tuturor îndrăgostiților rătăcitori. Drept este însă că strofele cavalerilor de altădată dovedesc mai multă înflăcărare a simțirii decît măiestrie a versului.

— Mai citește, măria-ta, zise Sancho, că poate mai găsești ceva care să ne placă.

Întoarse foaia don Quijote și zise:

— Asta e proză, și pare o scrisoare.

— Epistolă, stăpîne? întrebă Sancho.

— După cum începe, pare o scrisoare de dragoste, răspunse don Quijote.

— Păi, dă-i măria-ta citire cu glas tare, zise Sancho, că tare-mi plac mie de-alde astea, de amor.

— Foarte bucuros, răspunse don Quijote.

Și citind-o cu glas tare, așa cum îl rugase Sancho, văzu că zicea în felul următor:

— « Făgăduiala ta mincinoasă și adevărul nefericirii mele mă mină într-un loc de unde mai curînd îți vor ajunge la urechi vești despre moartea mea decît motivele pe care le am de-a mă plînge. M-ai azvîrlit din inima ta, o, ingrato, în favoarea cuiva care are mai multe decît mine, deși valorează mai puțin; dar dacă virtutea ar fi o bogăție care s-ar putea prețui în cifre, n-aș pizmui averile altora, nici nu mi-aș plînge nenorocirile mele. Ceea ce a putut clădi frumusețea ta au dărimat faptele tale: din ea am priceput că erai înger, și din ele înțeleg că ești femeie; rămii cu bine, tu, care ești pricină a frămîntărilor mele, și facă cerul ca înșelăciunile soțului tău să-ți rămînă pe veci ascunse, ca să nu te căiești de ceea ce ai făcut și ca să nu mă răzbuni pe mine de ceea ce nu mai doresc să fiu răzbunat. » Sfîrșind de citit scrisoarea, don Quijote zise: Și mai puțin decît din versuri se poate deduce de aici altceva decît că cel care a scris-o e vreun biet ibovnic disprețuit.

Și frunzărind toată cărțulia, mai găsi și alte versuri și scrisori, dintre care pe unele le putu citi și pe altele nu. Dar ceea ce cuprindeau cu toatele erau doar tînguiri, jelanii,

bănuieli, plăceri și neplăceri, favoruri și disprețuri, unele proslăvite și celelalte deplînse.

Și în vreme ce don Quijote cerceta caietul, Sancho cerceta cufărașul, fără să lase, nici în el și nici în periniță, vreun colțișor nescotocit, netrecut prin vamă și nedijmuit, necum cusătură nedescusută sau floc de lînă nescărmănat, ca nu cumva să se piardă, din nebăgare de seamă sau din lipsă de grijă, cine știe ce — atîta lăcomie treziseră în el galbenii găsiți, care treceau de o sută. Și cu toate că nu găsi mai mult nimic peste ceea ce găsisese, își găsi răscumpărate și zborul cu cerga, și mațele întoarse pe dos din pricina balsamului, și binecuvîntările ciomegelor, și ghionții cărăușului, și pierderea desagilor, și sumanul furat, și toată foamea, setea și osteneala ce-l vlăguiseră cît slujise la bunul stăpîn ce-i hărăzea lui tot ce găsiseră, și i se părea că e plătit și răsplătit, cu virf și îndesat, prin darul acesta. Mare chef ar fi avut Cavalerul Tristei Figuri să afle cine putea să fie stăpînul cufărașului, bănuind, după sonet și banii de aur, ca și după cămășile acelea atît de subțiri, că n-avea cum fi decît vreun om de viță nobilă, un îndrăgostit pe care disprețul doamnei și stăpînei sale să-l fi adus la capătul răbdărilor, împingîndu-l să-și facă singur seama; dar cum, prin paraginile acelea nelocuite și prăpăstioase, nu întîlneai picior de om cu care să poți schimba o vorbă, nu-și mai bătă capul să vadă încotro merge, lăsîndu-se în voia lui Rocinante, adică luînd calea pe care o putea alege calul, veșnic cu gîndul că n-avea cum să nu-i iasă în drum, pe coclaurii aceia, vreo aventură ciudată.

Și cum mergea așa, tot gîndindu-se la asta, văzu pe creasta unei măguri care i se deschidea înaintea ochilor un om care sărea din stîncă în stîncă și din tufiș în tufiș cu o uluitoare sprinteneală. I se păru că-l vede umblind gol, cu barba neagră și deasă, cu părul stufos și încîlcit, desculț și fără nimic care să-i apere pulpele de zgîrieturi; doar șoldurile i le acopereau niște pantaloni, care păreau de catifea, roșcați ca blana de leu, însă atît de flenduriți, că prin mulțimea de găuri i se vedea pielea. N-avea pe cap nimic, și cu toate că trecu iute de tot, așa cum spuneam,

toate mărunțișurile acestea le iscodi și le țină minte Căvalerul Tristei Figuri; și oricît se strădui el, nu-l putu urma, căci nu-i venea la îndemină lui Rocinante, slăbănog cum era, să se hurduce prin hîrtoapele acelea, mai fiind el și din fire flegmatic și cam scurt la pas. Pe dată-i fulgeră prin cap lui don Quijote că omul nu putea fi altcineva decît stăpînul bocceluței și al cufărașului, și-și făgădui în gîndul lui să-l caute, chiar de-ar ști că bate un an tot lanțul munților acelora pînă să-l găsească; și gîndind așa, îi porunci lui Sancho să se dea jos de pe asin¹ și s-o pornească pe una din coastele măgurii, că el avea s-o apuce pe cealaltă parte, deoarece, făcînd așa, vor da poate de omul care le trecuse prin fața ochilor ca săgeata de iute.

— N-aș putea face una ca asta, răspunse Sancho, fiindcă nici nu mă despart bine de luminăția-ta, că și tabără pe capul meu frica, copleșindu-mă cu mii de năluciri care mă bagă în răcori. Și slujească-ți ce-ți spun acuma ca înștiințare, pentru ca de aici încolo să nu mă mai îndepărtezi de măria-ta nici cu o palmă.

— Fie și așa, zise Căvalerul Tristei Figuri. Și sînt foarte mulțumit că ai de gînd să te încrezi în vitejia inimii mele, chiar dacă tu nu te prea arăți inimos. Așa că n-ai decît să-mi calci și acuma pe urme; iavaș-iavaș, cum ai putea, numai să-ți faci din ochi felinare, căci vom da ocol vîrfulețului ăstuia de munte, poate găsim omul care ne-a trecut pe dinainte și care, nu mai încape îndoială, nu e altul decît stăpînul lucrurilor găsite de noi.

La care Sancho răspunse:

— Mult mai bine ar fi să nu mă umblăm după el, pentru că dacă-l găsim și se întîmplă să fie el stăpînul banilor, e limpede că n-am încotro și trebuie să i-i dau înapoi; așa că socot mai nimerit să nu ne mai batem capul de pomană și să-i stăpînesc cu toată bună-credința, pînă ce-o fi să se ivească, pe altă cale decît zelul și străduințele noastre isco-

¹ Cervantes uită de episodul cu Ginesillo, care-i furase măgarul lui Sancho, și-l face pe acesta să umble pe un asin inexistent. Inadvertența se va corecta însă ceva mai departe.

ditoare, stăpînul lor adevărat; și poate că asta are să se petreacă după ce i-oi fi și cheltuit, și atunci, neavîndu-i, regele mi-o da, vorba aia, scutire să-i mai întorc.¹

— Te înșeli în privința asta, Sancho, răspunse don Quijote, că de vreme ce am apucat să cădem la bănuială că știm care li-e stăpînul, și-i la doi pași, sîntem obligați să-l căutăm și să i-i dăm înapoi; iar de-ar fi să nu-l căutăm, puternica bănuială ce ne-a intrat în cap, cum că el ar fi stăpînul, ne face tot atît de vinovați ca și atunci cînd am ști că este el cu adevărat. Așa că, Sancho prietene, să nu-ți îngreuieze inima faptul că am pornit în căutarea lui, de vreme ce a mea se ușurează dacă-l găsim.

Și zicînd asta, dete pinteni lui Rocinante, iar Sancho îl urmă pe jos și cu desagii în spinare, mulțumită lui Ginesillo de Pasamonte; și după ce bătură ei bună parte din coasta muntelui, găsiră prăbușit într-o ripă, mort, mai bine de jumătate mîncat de ciini și ciugulit de corbi, un catîr, înșeuat și cu căpăstru; toate acestea întăriră în cugetul lor și mai mult bănuiala că cel ce fugea era stăpînul catîrului și al cufărului găsit.

Și pe cînd stăteau ei și se uitau, numai ce auziră un şuierat ca de cioban care-și păzește turma, iar de-a stînga lor se iviră dintr-o dată o mulțime de capre; și printre ele, de dincolo de culmea muntelui, apăru și păstorul ce le păștea, care era un moșneag. Dădu glas către el don Quijote și-l rugă să coboare pînă la locul unde se aflau. El le răspunse strigîndu-le, mirat, că cine îi adusese pe coclaurii aceia, unde nu calcă mai niciodată alt picior decît de capră, ori de lup, ori de alt soi de fiară, din multele cîte mișună prin partea locului? Sancho îi răspunse să vină el jos, că i-or da ei seama despre toate mai pe urmă. Scoborî păstorul de capre și, ajungînd unde era don Quijote, grăi:

— Mă prind că vă uitați la catîrul ăsta luat cu chirie, care și-a găsit moartea pe fundul văioagei ăsteia. Și zău că

¹ Proverbul la care face aluzie Sancho este: « *Al que no tiene, el Rey lo hace franco* » (« Pe cel lipsit, regele îl scutește de plată »).

or fi fiind vreo șase luni de când zace aici! Spuneți-mi: nu cumva ați dat prin preajmă de stăpînu-său?

— N-am dat de nimeni, răspunse don Quijote, și de nimic, afară de o bocceluță și de un cufăraș, pe care le-am găsit nu departe de aici.

— Le-am găsit și eu, răspunse păstorul de capre, dar nu mi-am îngăduit niciodată să le ating și nici măcar să mă apropiu de ele, de frică să nu-mi iau belea pe cap și să nu care cumva să mă apuce vreunul că i le-aș fi furat; că Dracu-i viclean, și numai ce se trezește omul că-i pune în cale cine știe ce piedici, care-l doboară la pămînt, de nici n-apucă să-și dea seama de unde-i vine năpasta.

— Tocmai așa gîndesc și eu, răspunse Sancho, că și eu am dat peste ele, da' nici n-am vrut să mă apropiu mai mult de-o azvîrlitură de băț: acolo le-am lăsat, și acolo au rămas, întocmai cum erau; că nu-mi trebuie mie ciîne cu tinichea de coadă!

— Spune-mi, om bun, zise don Quijote, nu cumva știi cine ar putea să fie stăpînul lucrurilor ăstora?

— Tot ce-aș ști eu să spun, zise păstorul de capre, este că, să tot fie șase luni, poate ceva mai mult, poate ceva mai puțin, de cînd ne pomenirăm, la stîna care se află la trei leghe de aici, cu un tînăr voinic și frumos, călare chiar pe catîrul ăsta pe care-l vedeți aici mort, și avînd la el chiar legăturica și cufărașul de care spuneți că le aflați și nu le luați. Ne întrebă ce cotlon din munții ăștia era mai pustiu și mai ascuns; îi spuserăm că e ăsta unde sîntem noi acuma, precum și este, căci, de-ar fi să intri numai jumătate de leghe mai adînc în munte, cine știe dacă mai ajungi să ieși teafăr, și chiar mă mir cum de-ați putut răzbi pînă aici, că nu știu nici potecă, nici drumeag care să ducă întracoace. Și cum ziceam, nici nu-i răspunserăm bine flăcăului, că el, cum auzi, și smunci frîiele catîrului și se așternu la drum pînă-n locul de care-i ziseserăm noi, lăsîndu-ne pe toți mulțumiți de chipul cum arăta și uimiți de ce ne ceruse, ca și de graba cu care-l văzurăm pornind la drum și afundîndu-se în inima muntelui; iar de-atunci nu l-am mai văzut niciodată, pînă

mai acu cîteva zile, cînd ieși în calea unuia dintre ciobanii noștri și, fără nici o vorbă, sări pe el și începu să-i care la pumni și la picioare, apoi dete fuga la măgarul care ne aducea hrana la stîină și luă toate pîinile și brinza cîtă o găsi asupra lui; și după ce isprăvi treaba asta, cu nemaipomenită sprinteneală se făcu nevăzut în munți. Cum aflarăm asta, pornirăm mai mulți ciobani să-l căutăm, și-l căutarăm două zile prin toate vîgăunile munților, pînă să-l găsim virît în scorbura unui trunchi gros de ditamai stejarul-de-plută. Veni către noi blind ca un mieluşel, dar rupt și zdrențuit și cu fața sluită și arsă de soare așa de avan, că mai-mai să nu-l mai cunoaștem dacă hainele lui nu ne-ar fi lăsat să înțelegem că era cel căutat, oricît de flendurite ar fi fost ele, că doar i le țineam minte de cînd l-am văzut. Ne dădu binețe cu toată cuviința și în cîteva vorbe, foarte la locul lor, ne spuse să nu ne minunăm văzîndu-l că umblă în așa hal, pentru că așa se cădea, de vreme ce-și împlinea astfel știuta osîndă pe care era ținut s-o ispășească pentru multele sale păcate. Ne rugarăm de el să ne spună cine era, dar nu ne puturăm înțelege cu dînsul. Îi mai cerurăm și să ne arate, pentru cînd va fi să aibă nevoie de hrana fără de care nu putea să-și ducă zilele, unde l-am putea găsi, căci cu tot dragul și cu multă grijă i-am duce-o chiar noi; sau cel puțin, dacă asta n-ar fi pe placul lui, măcar să vină s-o ceară, și nu s-o ia cu de-a sila de la ciobani. Ne mulțumi pentru binefacerea ce-i făceam, ne ceru iertăciune pentru atacurile din trecut și ne făgădui să ne ceară de aci înainte cele de trebuință în numele Domnului, fără să-l mai ia pe nici unul dintre noi cu răul. În ceea ce privește locul unde avea să-și afle culcuș, ne spuse că n-avea altul decît cel pe care i-l punea dinainte prilejul, acolo unde-l găsea căderea nopții, și-și sfîrși vorbele cu un plîns atît de înduioșător, că și de piatră să fi fost cei care stătuserăm să-l ascultăm, și tot i-am fi ținut hangul, gîndindu-ne cum arăta el cînd îl văzuserăm întîiași dată, și în ce hal îl vedeam acuma. Pentru că, așa cum am mai spus, era un tînăr frumos și binefăcut, iar după vorbele lui curtenitoare și foarte la locul lor se vedea că era fecior

de oameni cu stare și om cu carte; căci, oricît am fi fost noi de țărani, cei ce stam de vorbă cu el, atît de vădit îi era rangul înalt, că sărea în ochi și celui mai ghiorlan dintre ghiorlani. Și pe cînd vorbea el mai bine și mai cu chef, numai ce se opri deodată și amuți; stătu o vreme cu ochii țintă în pămînt, și noi rămaserăm toți cu sufletul la gură, așteptînd să vedem cum avea să se sfîrșească aiureala asta a lui, că ne făcea rău să ne și uităm la dînsul; fiindcă după ceea ce făcea, ba căscînd ochii și boldîndu-se într-una în țărînă, fără să clipească multă vreme, ba închizîndu-și-i, scrișnind din dinți și încruntînd sprincenele, cunoscurăm cu ușurință că îl apucaseră furiile și că dăduse în nebunie curată. Și el ne făcu să vedem, repede și degrabă, cît adevăr era în ceea ce gîndeam, pentru că se ridică de la pămînt, unde se aruncase, și țîșni cu atîta furie în sus, repezindu-se la cel dintîi pe care-l află în preajmă, cu atîta cutezanță și turbare, că dacă nu i l-am fi smuls noi dintre mîini, praf îl făcea cu pumnii și cu dinții. Și toate astea le săvîrșea strigînd: « Ah, ticălosule Fernando! Nu te las, nu te mai las acum pînă ce nu-mi plătești nedreptatea pe care mi-ai făcut-o! Cu mîinile astea am să-ți smulg inima în care sălășluiesc și-și află culcuș toate blestemățile laolaltă, și mai cu seamă înșelăciunea și trădarea! » Și mai spunea pe lîngă astea o grămadă de altele, care, una peste alta, mi țî-l zugrăveau cum nu se poate mai rău pe Fernando acela, pe care din trădător și din taler cu două fețe nu-l mai scotea. I-l smulserăm din brațe nu fără greutate, și el, fără să mai scoată o vorbă, se depărtă de noi și se ascunse alergînd prin jnepenii și jepii ăștia încîlciți, încît chiar de-am fi vrut, nu i-am mai fi putut lua urma. De aici traserăm încheierea că-l apucau nebuniile din cînd în cînd și că unul care se numea Fernando trebuie să-i fi făcut cine știe ce nemăsurat rău, după cîte dovedea halul în care-l adusese. Toate acestea se adevăriră și după aceea, cu prilejurile (care n-au fost puține) cînd a ieșit din nou la drum, uneori ca să ceară să-i dea ciobanii din ce aveau la ei de mîncare, și alteori ca să le ia hrana cu de-a sila; căci atuncea cînd îl apucă nebu-

niile, chiar de-ar fi să-i fi dat ciobanii de bunăvoie totul, nici nu vrea s-audă de așa ceva și nu înțelege să-și ia hrana decît cu bătaia; dar cînd e în toate mințile, o cere în numele Domnului, foarte la locul lui și cuviincios, mulțămînd pentru ea din toată inima și nu fără să-i vină lacrimile-n ochi. Și nu vă îndrug minciuni, domnilor, urmă păstorul de capre, dacă vă spun că ieri chiar ne-am hotărît, eu și patru ciobani, doi dintre ei prieteni de-ai mei și doi argați tocmiți la capre, să-l căutăm pînă o fi să-l găsim, și după ce-om da de el, mai cu binișorul, mai cu de-a sila, să-l ducem în oraș la Almodóvar, că nu-i nici la opt leghe de aici, și acolo să-l lecuim, de-o fi să aibă răul lui leac; sau cel puțin vom ști cine e cînd e în toate mințile, și dacă are rude pe care să le vestim de nenorocirea abătută pe capul lui. Asta este, señor, tot ce aș ști să vă spun din ceea ce m-ați întreat, și puteți fi sigur că stăpînul lucrurilor găsite e chiar cel pe care l-ați văzut trecînd, pe cît de sprinten, pe atîta de puțin îngreuiat de veșminte.

Într-adevăr, don Quijote îi spusese cum îl văzuse pe omul acela alergînd prin munți. Rămase el mirat de ceea ce auzise de la cioban și-i spori și mai mult cheful de-a afla cine era nefericitul nebun, așa că-și puse în gînd, ceea ce plănuiise mai dinainte: să-l caute prin toți munții, fără să lase cotlon sau văgăună necercetată, pînă ce-avea să dea de el. Dar întîmplarea se pricepu să tocmească lucrurile mai bine decît gîndise sau se așteptase el, fiindcă în chiar clipa aceea se ivi, printr-o viitură din coasta muntelui ce dădea drept acolo unde erau ei, tînărul căutat, care venea, vorbind singur, ceva ce nu se putea auzi nici de aproape și cu atît mai mult de departe. La port arăta așa cum a fost zugrăvit; doar că, ajungînd mai în preajma lor, văzu don Quijote că pieptarul de piele ferfenițit pe care-l purta era tăbăcit cu ambră¹,

¹ Bărbații eleganți ai vremii obișnuiau să poarte pieptare de piele, care, spre a nu miroși a tanin, se impregnau cu ambră; substanță îmbalsămătoare atît de scumpă, încît căpeteniilor maure de pe coastele nordice ale Africii li se aduceau plocon de către călugării trinitari pungi pline cu acest parfum în stare solidă, spre a-i îndupleca la unele tranzacții în vederea eliberării captivilor robiți de corsarii mahomedani.

de unde pricepu că un om cu asemenea haine pe dinsul n-avea cum fi om de rînd. Și ajungînd tînărul la dînșii, îi salută cu o voce răgușită și aspră, dar cu multă curtenie. Don Quijote îi întoarse salutul cu nu mai puțină politețe și, descălecînd de pe Rocinante, se duse să-l îmbrățișeze cu inima deschisă și cu frățească dragoste, ținîndu-l multă vreme strîns lipit de pieptul său, ca și cum l-ar fi cunoscut de cînd lumea. Tînărul, pe care l-am putea numi « Flen-durosul cu obrazul răvășit » (așa cum don Quijote era Cavalerul de Tristă Figură), după ce se lăsă îmbrățișat, îl îndepărtă puținel de lîngă sine și, ținîndu-l pe don Quijote cu miinile de umerii amîndoi, stete să-l privească, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă-l cunoaște, nu mai puțin mirat poate la vederea chipului, portului și armurii lui don Quijote decît era don Quijote la vederea lui. În cele din urmă, întiul care rupse tăcerea după ce se îmbrățișară fu Flen-durosul, care vorbi așa cum se va vedea mai departe.

Capitolul XXIV

Unde urmează aventura din Sierra Morena

Spune istoria că multă luare-aminte arată don Quijote ascultîndu-l pe prăpăstiosul Cavaler al Munților, care, urmîndu-și vorba, zise:

— De bună seamă, seînor, oricine veți fi fiind (căci nu vă cunosc), vă rămîn îndatorat pentru dovezile de curtenie pe care mi le-ați dat și aș dori să fiu în stare a vă putea sluji, mai mult decît prin buna mea voință, răspunzînd bună-voinței pe care ați vădit că o aveți față de mine atunci cînd mi-ați făcut primirea pe care mi-ați făcut-o; dar soarta nu vrea să-mi pună la îndemină, pentru a răspunde la bună-tatea cu care mă covîrșiți, altceva decît intenția mea bună de-a v-o întoarce.

— Eu n-am alt gînd decît de-a vă putea sluji, răspunse don Quijote, și chiar pînă într-atîta, încît mă hotărisem

să nu plec din munții aceștia pînă nu vă voi fi găsit și nu voi fi aflat de la dumneavoastră dacă durerii ce se oglindește în ciudățenia vieții pe care-o duceți i s-ar putea afla leac de vreun fel; iar de-ar fi nevoie să plec în căutarea lui, aş pune tot zelul cu putință căutîndu-l. Și dacă nefericirea domniei-voastre ar fi să fie dintre acelea care țin zăvorîte porțile față de orice soi de alinare, mă gîndeam să vă dau ajutor a o plînge și a o jeli cît m-oi pricepe mai bine, căci e, totuși, mare mîngîiere la vreme de restriște să te afli lîngă cineva pe care să-l doară inima pentru tine. Și dacă gîndul meu bun merită cumva să-și afle răsplata prin vreun fel de curtenie, vă rog din toată inima, seînor, în numele marii curtenii pe care o ghicesc în domnia-voastră, și vă conjur totodată, pe lucrul care vă este sau v-a fost mai drag în viață, să-mi spuneți cine sînteți, precum și pricina care v-a împins să vă duceți zilele, pînă va fi să vi le sfîrșiți, în mijlocul acestor pustietăți, ca o sălbăticiune, căci hălăduiți în singurătatea asta atît de străin vouă înșivă, pe cît vă arată portul și făptura. Și jur, adăugă don Quijote, pe tagma cavaleriei în ale cărei taine am fost inițiat, așa nevrednic și păcătos cum sînt, precum și pe crezul cavalerilor rătăcitori, că dacă îmi îngăduiți, seînor, vă voi sluji cu toată tragerea de inimă la care mă obligă faptul de a fi cine sînt, fie alinîndu-vă nefericirea, dacă are leac, fie ajutîndu-vă să o plîngeți, așa cum v-am făgăduit!

Cavalerul Pădurii, cînd îl auzi vorbind așa pe cel al Tristei Figuri, nu făcu altceva decît să-l privească și iar să-l privească, pentru ca, sfîrșind cu privitul, să se apuce din nou a-l privi și a-l măsura din creștet pînă-n tălpi; și după ce-l măsură și-l cîntări în voie, îi zise:

— Dacă aveți ceva de mîncare să-mi dați, dați-mi, în numele Domnului; iar după ce voi fi mîncat, fac tot ce-mi cereți, drept mulțămîntă pentru gîndurile bune pe care mi le-ați arătat.

Scoaseră pe loc, Sancho din desagi și ciobanul din traistă, cite ceva ca să-și domolească Flendurosul foamea, și el mîncă tot ce-i dădură, ca un nerod, atît de hulpav, că i se

încurcau îmbucăturile în gît, dîndu-şi brînci una alteia, fiindcă mai curînd le înghiţea pe nemestecate, hăpăindu-le, decît le mîncă omeneşte; şi cîtă vreme înfulecă el, nu spuseră o vorbă nici cei care-l priveau. Cînd sfîrşi de mîncat, le făcu semn să vină după dînsul, ceea ce şi făcură, şi-i duse într-o poieniţă verde care era îndărătul unei stînci, nu prea departe de acolo. Ajuns în poiană, se întinse la pămînt, pe iarbă, şi ceilalţi făcură acelaşi lucru, şi toate astea fără să rupă vreunul tăcerea, pînă cînd Flendurosul, după ce se cuibări în culcuşul său, grăi:

— Dacă vă este, domnilor, placul să vă spun în cîteva biete cuvinte cît de fără margini mi-e nefericirea, trebuie să-mi făgăduiţi că nu-mi veţi întrerupe prin nici o întrebare şi nici prin altceva firul jalnicei mele istorii, pentru că acolo unde o veţi face, se va isprăvi pe loc şi ceea ce am de povestit.

Vorbele astea ale Flendurosului îi amintiră lui don Quijote snoava pe care i-o istorisise scutierul său, atunci cînd nu luase aminte cîte capre apucaseră a trece riul, şi snoava rămăsese neisprăvită. Dar ca să ne întoarcem la Flenduros, acesta urmă zicînd:

— Dacă îmi iau măsura asta de prevedere, este pentru că aş dori să trec repede peste povestea nefericirilor mele, căci chiar şi numai reîmprospătîndu-mi-le în minte, nu fac altceva decît să le adaug altele noi, şi cu cît îmi veţi pune mai puţine întrebări, cu atît voi sfîrşi mai repede a vi le înşira, cu toate că nu voi lăsa deoparte nimic din ceea ce poate avea vreo însemnătate pentru a vă mulţumi pe de-a-ntregul dorinţele.

Don Quijote i-o făgădui în numele tuturor celorlalţi, şi el, dacă se asigură de asta, începu aşa cum urmează:

— Numele meu este Cardenio; patria mea, una din cetăţile cele mai însemnate de aici din Andaluzia¹; de neam, sînt nobil; părinţii mei sînt bogaţi, şi nefericirea mea atît de mare, încît trebuie să mi-o fi plîns îndestul părinţii şi să

¹ Scena cu Flendurosul se petrece, într-adevăr, într-o regiune a Andaluziei, pe unde curge riul Guadalquivir.

mi-o fi simțit pînă în adîncul inimii tot neamul, fără să mi-o poată totuși alina prin bogăția lui; căci pentru a lecuî nefericirea hărăzită de ceruri, puțin pot ajuta bunurile și averile pămîntești. Trăia pe pămîntul ăsta un adevărat cer, în care pusesese zeul Amor toată strălucirea pe care mi-aș dori-o; atît de mare este frumusețea Luscindei, fecioară de neam la fel de mare și tot așa de bogată ca și mine, dar mai norocoasă și mai puțin statornică decît s-ar fi convenit față de gîndurile mele cinstite. Pe această Luscinda am iubit-o, am adorat-o și am idolatrizat-o din cei mai fragezi ani ai copilăriei mele, și ea m-a iubit, de asemenea, cu gingășia și cu puritatea pe care i le îngăduia vîrsta. Părinții noștri aveau știre de ceea ce simțeam unul pentru altul, dar nu-și prea băteau capul cu asta, pentru că vedeau și ei că, de-ar fi fost să meargă simțămintele noastre și mai departe, tot n-aveau cum să-și găsească alt sfîrșit decît însoțirea noastră, pe care o favoriza și potrivirea dintre treptele nobleței și bogăției noastre. Crescurăm în vîrstă, și, o dată cu ea, crescui și iubirea amîndurora, încît tatăl Luscindei găsi cu cale să se declare, din motive binecuvîntate, silit a-mi pune opreliștea de a nu-i mai călca pragul, imitînd în privința asta pe părinții acelei Tisbe¹, atît de cîntată de poeți. Iar opreliștile acestea n-au făcut decît să pună paie peste foc, sau să pună vîrf mai bine zis dorințelor, căci, chiar dacă au impus tăcere limbilor, n-au putut s-o impună penelor, care mai în voie decît limbile au obicei să dea de înțeles, cui vor ele, ceea ce zăvorăște înăuntrul ei inima; că nu o dată se întîmplă ca prezența obiectului dorit să tulbure și să facă mute intențiile cele mai hotărîte și limba cea mai cutezătoare. Ah, Dumnezeu, cîte bilete nu i-am scris! Cîte desfătătoare și pline de cuviință răspunsuri n-am primit! Cîte cîntece n-am compus și cîte versuri înflăcărâte de dragoste, în care sufletul meu își striga în gura mare și-și tălmăcea simțirile, zugrăvindui-și

¹ Personaj din mitologia greacă, iubita tînărului babilonian Pyram, care găsind voalul iubitei sale, pierdut pe cînd aceasta fusese urmărită de o leoaică, și crezînd că era moartă, se sinucide. Legenda a inspirat nenumărați poeți, printre care Ovidiu, și mulți pictori.

dorințele aprinse, ținând vii amintirile și dînd și mai mult imbold dorințelor! În cele din urmă, văzîndu-mă ajuns la capătul răbdărilor și ars de dorul de-a o vedea, mă hotărîi să dau cărțile pe față și să isprăvesc într-un fel care mi se părea cel mai nimerit pentru a-mi cîștiga dorita și meritata răsplată, adică s-o cer tatălui ei de soție legitimă, ceea ce și făcui; la care el îmi răspunse că îmi mulțumea pentru gîndul meu, care îi făcea multă cinste, precum și pentru faptul că doream din partea lui răspuns la cinstea ce-i făceam; dar că, de vreme ce tatăl meu era în viață, trebuia, de drept, să facă el cererea pe care o făcusem eu; căci, de ar fi fost să nu fie întru totul pe placul și după voința tatii, nu era Luscinda femeia care să poată fi luată ori dată pe furate. Îi mulțumii și eu de sfatul bun, părăindu-mi-se că avea dreptate în ceea ce spunea și că tatăl meu avea să consimtă a o peți de îndată ce i-o voi cere; și cu gîndul acesta, pe loc, fără să mai aștept altceva, plecai să-i spun părintelui meu ce doream, și-n clipa cînd pășii pragul odăii unde se afla, îl găsii ținînd în mînă o scrisoare deschisă, pe care, pînă să n-apuc a-i spune măcar un cuvînt, mi-o dete, zicîndu-mi: «Din cartea asta vei vedea, Cardenio, cită bunăvoință are ducele Ricardo față de tine!» Ducele acesta Ricardo, așa cum de bună seamă o veți fi știind și dumneavoastră, domnilor, este un *grande de España*, care își are feuda pe cele mai rodnice pămînturi ale Andaluziei acesteia. Luai și citii scrisoarea, care era plină de o atît de înflorită curtenie, încît pînă și mie mi se păru că nu se putea să nu-i dea tatăl meu ascultare și să nu îndeplinească ceea ce îi cerea prin ea, și anume să mă trimită numai-decît la dînsul, fiindcă dorea să fiu tovarășul, și nu slujitorul, întîiului său născut, și-și lua chiar el sarcina să facă în așa fel încît să pot corespunde prețuirii ce-mi arăta. Citii scrisoarea și amuții citind-o, mai cu seamă cînd îl auzii pe tatăl meu spunînd: «De aci în două zile pleci, Cardenio, ca să-i faci ducelui pe voie, și mulțumește-i lui Dumnezeu că-ți deschide calea pe unde să ajungi la ceea ce știu eu că meriți!» Adăugă la vorbele acestea altele încă,

vorbe de tată care dă sfaturi. Veni și sorocul plecării mele; putui vorbi noaptea cu Luscinda, îi spusei tot ce se petrecea, și făcui același lucru cu tatăl ei, implorîndu-l să nu ia nici o hotărîre măcar cîteva zile și să amîne căsătoria pînă ce voi fi văzut eu ce voia cu mine Ricardo; el mi-o promise, și ea mi-o întări cu mii de jurăminte și cu leșinuri peste leșinuri. Ajunsei, în sfîrșit, acolo unde era ducele Ricardo. Fui atît de bine primit și tratat, încît nu întîrzie să intre în joc pizma, pe care mi-o purtau cei ce-l slujeau mai de demult, părăindu-li-se că dovezile ce-mi da ducele de favo-
rurile sale n-aveau cum fi decît în paguba lor. Dar cel care s-a bucurat mai mult de venirea mea a fost al doilea fiu al ducelui, pe nume Fernando, tînăr voinic, mărinimos, nobil și îndrăgostit, care, nu după multă vreme, dori pînă într-atîta să-i fiu prieten, încît le dădu tuturor de vorbit; și cu toate că întîiul născut mă iubea mult și mi-era binevoitor, n-ajunse niciodată la felul de-a se purta cu mine și de-a mă iubi nemăsurat al lui don Fernando. Se întîmplă deci că — așa cum de obicei între prieteni nu e taină care să nu fie împărtășită, iar legăturile mele cu don Fernando încetaseră să fie de prietenie, fiind de-a dreptul de frăție — el își dădu în vileag față de mine tot cugetul, și mai cu seamă îmi mărturisi dragostea lui, care nu-i îngăduia să-și afle împăcarea. Iubea cu foc o țărăncă, vasală a tatălui său, care avea părinți foarte bogați și era atît de frumoasă, de plină de duh, de înțeleaptă și de cinstită, încît nimeni din cîți o cunoșteau nu putea spune în care din toate aceste însușiri excela și care o distingea mai mult de restul lumii. Darurile atît de înalte cu care era înzestrată frumoasa țărăncuță sporiseră dorințele lui don Fernando pînă într-atîta, încît se hotărîse, ca să și le poată mulțami și s-o cucerească în întregime, să-i dea cuvîntul că avea s-o ia de nevastă, căci în alt chip ar fi însemnat să se străduiască zadarnic. Eu, simțindu-mă îndatorat de prietenia ce-mi arăta, încercai, prin cuvintele cele mai nimerite pe care le găsii și prin pildele cele mai vii pe care le știam, să-l împiedic și să-l depărtez de la asemenea gînduri; dar văzînd că nu izbuteam, mă

hotărâii să spun totul ducelui Ricardo, tatăl său; însă don Fernando, înțelept și viclean cum era, prinse de veste și se temu de una ca asta, părăindu-i-se și lui că eram legat, ca un bun slujitor ce mă aflam, să nu țin ascuns un lucru care ar fi adus atîta știrbire onoarei seniorului meu, ducele; așa că, voind să mă pună pe drum greșit și să mă înșele, îmi spuse că nu afla leac mai bun spre a-și putea înlătura din minte gîndul frumuseții care-l robise decît să se despartă de ea cîteva luni în șir, și îndepărtarea asta de dînsa dorea să o înfăptuiască prin plecarea noastră a amîndurora acasă la tatăl meu, sub cuvînt, de-ar fi fost ducele să întrebe, că avea de văzut și de tîrguit niște cai din iarmaroc, de rasă, din cei ce se găseau în cetatea mea, care e mama celor mai buni cai din lume¹. Nici nu-l auzii bine spunînd asta, că pe dată, împins de dragostea mea, chiar dacă hotărîrea lui nu era dintre cele mai bune, o încuviințai ca pe una din cele mai cu cap ce se pot închipui, de vreme ce-mi dădeam seama ce bun prilej mi se oferea, în împrejurarea asta, să ajung a da ochi cu Lusinda mea. Cu gîndul și cu dorința asta îi încredințai hotărîrea și-i întării propunerea, spunîndu-i să și-o înfăptuiască, pe cît mai curînd cu putință, pe atît mai bine, pentru că, într-adevăr, depărtarea de cel iubit își face datoria în ciuda celor mai statornice gînduri. Dar cînd ajunsese să-mi spună toate acestea — după cîte ieșiră la iveală mai tîrziu — el se și înfruptase, sub cuvînt că-i va fi soț, din frumusețea țărăncuței și aștepta prilejul să dea lucrurile pe față fără să pătească nimic, temîndu-se de ceea ce va face ducele cînd îi va afla isprava. Și cum dragostea tinerilor, de cele mai multe ori, nu-i altceva decît poftă — care, avînd drept ultim scop desfătarea, de îndată ce ajunge să și-l împlinească, se consumă și scade, sau face calea întoarsă ceea ce părea iubire, pentru că nu poate trece mai departe de capătul pe care i l-a pus însăși natura, capăt pe care nu-l puse și iubirii adevărate — se întîmplă, vreau să spun, ca, de îndată ce don Fernando putu s-o

¹ Aluzie la Córdoba, oraș vestit prin hergheliile sale de cai pursînge arab.

aibă pe țărâncuța lui, să i se domolească dorințele și să i se mai răcească violența patimii, și dacă la început se prefăcea doar că vrea să fugă, ca să le vină de hac, acum voia cu adevărat să plece din ochii ei ca să nu și le mai împlinească. Ducele îi dădu învoirea lui și-mi ceru să-l întovărășesc. Venirăm în orașul meu, îl primi tatăl meu cum se cuvenea pentru rangul lui, o văzui de îndată pe Luscinda, mi se treziră la viață (cu toate că nu fuseseră niciodată moarte sau amorte) dorințele, despre care îi vorbii, cum mă împinse păcatul, și lui don Fernando, de vreme ce mi se părea că, după legea marii prietenii pe care mi-o arăta, n-aveam de ce să-i ascund nimic. Îi laudai frumusețea, ținuta și înțelepciunea Luscindei cu așa cuvinte, încît laudele mele treziră în el dorința de a o cunoaște pe fecioara aceasta, înzestrată cu atîtea însușiri frumoase. Dorința i-o îndeplinii eu, împins de soarta mea nenorocoasă, arătîndu-i-o într-o noapte, la lumina unei candelă, pe fereastra unde obișnuia ea să stea de vorbă cu mine. O văzu numai în halat, și așa de frumoasă, încît toate frumusețile văzute de el pînă atunci fură pe loc date uitării. Amuți, își pierdu capul, rămase dus pe gînduri și, pînă în cele din urmă, se îndrăgosti într-un hal fără de hal, cum veți vedea din cursul povestirii nenorocirilor mele. Și ca să-i aprindă și mai mult dorința, pe care pentru mine o ținea ascunsă, descoperindu-și-o doar pe furiș cerurilor, vru întîmplarea să găsească el într-o zi biletul prin care ea mă ruga s-o cer tatălui ei de soție, atît de înțelept, de cinstit și de drăgăstos compus, încît, citindu-l, îmi spuse că numai în Luscinda erau întrunite toate harurile frumuseții și înțelepciunii cite s-au hărăzit vreodată tuturor femeilor de pe lume. Și nu mint spunînd ceea ce aș vrea să mărturisesc acum: anume că, deși vedeam ce drepte motive avea don Fernando s-o laude pe Luscinda, nu-mi cădea de fel bine să aud din gura lui laudele acelea, așa că începui să mă tem și să mă feresc de el, căci nu trecea clipă de la Dumnezeu în care să nu mă îmboldească a vorbi despre Luscinda, și făcea ce făcea totdeauna să îndrume spre țelul acesta convorbirea, chiar dacă era silit s-o mai tragă și de păr ca să se

potrivească ; lucru care deștepta în mine nu știu ce simțămînt, ca de gelozie, și nu doar că m-aș fi temut de vreo festă pe care să mi-o joace virtutea și credința Luscindei ! Cu toate astea, soarta mă făcea să mă înspăimînt tocmai de ceea ce-mi era gata hărăzit și pus deoparte. Don Fernando căuta să citească întotdeauna scrisorile pe care i le trimiteam eu Luscindei, ca și biletele ei de răspuns, sub cuvînt că îi făcea mare plăcere înțelepciunea amîndurora. Se întîmplă deci ca, o dată, cînd Luscinda îmi ceruse o carte de cavalerie pe care s-o citească, că tare-i mai era dragă și-o lua mereu de la capăt, istoria lui Amadís de Gaula .

Nici n-auzi bine don Quijote numele cărții de cavalerie, că și zise :

— De mi-ar fi spus luminăția-ta de la începutul istorisirii că măria-sa señora Luscinda îndrăgise cărțile de cavalerie, n-ar mai fi fost nevoie de nici o altă laudă pentru a mă lăsa să înțeleg cît de înaltă îi era înțelepciunea ; căci n-aș ține-o atît de sus la preț, pe cît ai zugrăvit-o dumneata, señor, dacă i-ar fi lipsit gustul unor lecturi atît de pline de miez ; așa încît nici nu mai e nevoie să-ți mai bați domnia-ta gura cu mine ca să-mi spui cît de frumoasă, de inimoasă și de deșteaptă era, fiindcă, doar cît am auzit de pasiunea asta a ei, îți întăresc și eu spusele, afirmînd că e cea mai frumoasă și mai înțeleaptă femeie de pe lume ! Și mi-ar fi plăcut, señor, să-i fi trimis domnia-ta, dimpreună cu *Amadís de Gaula*, și pe viteazul don Rugél de Grecía, căci știu eu bine cît de mult i-ar plăcea señorei Luscinda personaje ca Daraída și Garaya, ori istețimea păstorului Darinel, sau minunatele versuri din bucolicele acestuia, cîntate și jucate pe scenă de el cu atîta nestîinjenită grație și pricepere. Dar s-ar putea să vină o vreme în care neajunsul acesta să fie lecuit, și n-ar trebui pentru a-l lecui mai multă vreme decît răgazul cerut pentru ca înălțimea-ta să binevoiască a veni cu mine în satul meu ; fiindcă acolo i-aș putea da mai bine de trei sute de cărți, ce sînt alinarea sufletului meu și hrana vieții mele ; cu toate că în sinea mea cred că nu mai am nici una, mulțumită vicleniei unor vrăjitori răi și pizmași. Așa că ierte-mi

domnia-ta încălcarea făgăduinței de a nu întrerupe povestirea, pentru că numai cît am auzit de cavalerie și de cavaleri răătăcitori și nu m-am mai putut ține să vorbesc de lucrurile acestea, așa cum nu se pot opri razele soarelui să înfierbînte, nici ale lunii să umezească¹. Deci, dă-mi iertăciune și urmează-ți vorba, căci ăsta mi se pare lucrul cel mai potrivit în clipa de față.

Cît rosti don Quijote tot ce s-a înșirat mai sus, lui Cardenio îi căzuse capul în piept și dădea semne a se fi cufundat adînc în gînduri, și cu toate că de două ori îi spuse don Quijote să-și urmeze povestirea, nici nu ridica fruntea și nici nu rostea vreo vorbă; totuși, după o bună bucată de vreme, o ridică și zise:

— Nu-mi poate ieși din cap, și nici n-are să se afle pe lume cineva care să mi-o scoată din minte, sau care să mă facă să înțeleg că lucrurile s-au petrecut altfel, și ar fi un nătărău cel care ar pricepe sau ar crede de-a-ndoaselea, și nu că ticălosul acela de felcer, maestrul Elisabad, era concubinul reginei Madásima!

— Asta nu! Mă jur pe... răspunse înfuriat cum nu se mai poate don Quijote (și trînti o înjurătură, cum avea obiceiul). Asta nu-i decît o ticăloșie, o josnicie mai bine zis, căci regina Madásima a fost o doamnă de prea înaltă viță, și nu se poate bănuî ca o principesă de rangul ei să se țină cu un amărit de felcer, iar cine spune altfel, minte ca un porc! Și-am să-l fac eu să simtă asta pe pielea lui, fie zi, fie noapte, cu armele în mîini sau fără de arme, de jos sau de pe cal, cum i-o plăcea mai bine!

Sta și se uita la el Cardenio țintă, că-i venise din nou nebunia și nu-și mai putea urma povestirea, pe care de fapt nici nu i-ar mai fi ascultat-o don Quijote, după cît de amarnic îl necăjiseră cele auzite, puse pe seama reginei Madásima.

¹ În interpretările medievale, obscurantiste, ale astrologiei, se atribuiă lunii calitățile de umiditate și răceală, prin opoziție cu căldura uscată a soarelui. Astrologia curentă a vremii lui Cervantes a preluat aceste atribute ale luminariilor, folosindu-le, prin raționament analogic, în horoscoapele « solare » (masculine), sau « lunare » (feminine), foarte căutate în epocă.

Ciudat lucru! Că așa îi luase partea, de parcă i-ar fi fost, cu adevărat și aieva, stăpînă firească, într-asa hal îl aduseseră blestematele lui de cărți! Și, cum ziceam, dacă o dată-l apucaseră pe Cardenio pandaliile, de cum se auzi numit ticălos, sperjur și în cîte alte chipuri toate, nu-i prea veni la socoteală gluma, așa că, luînd de pe jos un bolovan, pe care-l găsi mai la îndemînă, azvîrli cu el în don Quijote cu atîta putere, că-l răsturnă pe spate. Cînd își văzu stăpînul lățit pe jos în chipul acesta, Sancho Panza sări pe nebun cu pumnii, dar Flendurosul îl primi și pe el în așa chip, că dintr-un ghiont îl și lungi la picioarele lui și într-o clipită se și aruncă asupra-i, pisăgîndu-i coastele cît îi fu placul. Ciobanul, cînd încercă să-l apere, avu aceeași soartă, și după ce nebunul îi birui pe toți și-i zdrumică bine, îi lăsă în plata Domnului și se duse nestînjedit, cu pas lin, pierzîndu-se în adîncul muntelui. Se ridică Sancho de jos și, de furie că se vedea făcut chisăliță în bătăi, fără să o fi meritat cu nimica, se răzbună pe păstorul de capre, strigîndu-i că el era vinovat, că nu le spusese cum îl prindeau pe omul acela din vreme în vreme nebuniile, fiindcă, de-ar fi știut-o ei, ar fi fost cu ochii în patru, ca să se poată păzi. Păstorul de capre îi răspunse că, dinspre parte-i, le-o spusese răspicat, și că dacă el n-auzise, nu era vina lui. Îi întoarse Sancho Panza vorba, și iar prinse a-i răspunde ciobanul, pînă cînd, ca sfîrșit al atîtor răspunsuri, ajunseră să se tragă de bărbi și să-și care la ghionți, că de n-ar fi fost acolo don Quijote să facă pace între ei, s-ar fi sfîrtecat în bucăți. Și zicea Sancho, înțeleștat cu ciobanul:

— Lasă-mă, măria-ta, stăpîne Cavaler al Tristei Figuri, că asupra ăstuia, care-i mîrlan ca și mine și de cînd mă-sa l-a făcut n-a fost armat vreodată cavaler, pot și eu să-mi vîrs necazul și să-mi răzbun ciuda, bătîndu-mă cu el piept la piept, în luptă dreaptă, ca un om cinstit ce mă aflu.

— Asta așa-i, zise don Quijote, dar eu știu că el n-are nici pic de vină pentru tot ce s-a întîmplat.

Cu asta puse pace între dîșii, și don Quijote începu să-l întrebe din nou pe cioban dacă credea că mai pot da cumva

peste Cardenio, fiindcă mare chef ar fi avut să afle sfârșitul povestirii. Ciobanul îi spuse tot ceea ce-i spusese mai înainte, și anume că nu-i știa locul de mas peste noapte, dar că, de-or mai umbla ei mult bătînd munții, aveau să-l întâlnească, de bună seamă, teafăr sau ieșit din minți.

Capitolul XXV

Care înșiră lucrurile ciudate ce i s-au întîmplat în Sierra Morena viteazului cavalier de La Mancha, precum și chipul în care a imitat el penitența lui Beltenébros

Își luă rămas bun don Quijote de la păstorul de capre și, urcîndu-se din nou pe Rocinante, îi dăte poruncă lui Sancho să-l urmeze, ceea ce el și făcu, dimpreună cu măgarul său ¹, fără nici un chef. Mergeau ei așa, iavaș-iavaș, pătrunzînd din ce în ce mai adînc în inima muntelui, acolo unde e el mai sălbatic, și Sancho murea să mai schimbe o vorbă cu stăpînul său, numai că ar fi dorit să înceapă el flecăreala, ca să nu se cheme că i-a ieșit din cuvînt. Nemaiputînd însă răbda tăcerea, în cele din urmă rosti:

— Stăpine don Quijote, dă-mi binecuvîntarea și îngăduie-mi să plec, că de azi înainte vreau să mă întorc acasă, la nevasta și la copiii mei, cu care măcar oi putea sta la sfat, spunînd tot ce-mi apasă inima; pentru că așa cum vrei măria-ta să cutreierăm împreună noi doi prin pustietățile astea, ziua și noaptea, fără să-mi dau drumul gurii cînd mă mănîncă limba, e ca și cum m-aș îngropa de viu. Dacă măcar ar vrea soarta să fie dobitoacele cuvîntătoare, cum erau pe vremea lui Isop ², încă ar fi cum ar mai fi, fiindcă i-aș împăr-

¹ Cervantes uită din nou că Sancho nu mai are măgar.

² Sancho pronunță: «*Gisopete*», ceea ce produce un efect comic, ieșit nu numai din aspectul diminutiv și depreciativ al cuvîntului, ci și din asemănarea cu isopul, planta de cîmp de care se vorbește în cîntecele bisericesti de nuntă. Lui Esop i se spunea în mod curent Isopete de către scriitorii spanioli ai vremii.

tăși măgarului meu tot ce mi-ar sta pe inimă, și cu asta mi-ar mai trece de urît; căci mare pedeasă este și întrece marginile răbdării să tot umbli o viață întreagă căutînd cu luminarea aventurile și nealegîndu-te cu altceva decît cu lovituri și cu șalele frînte de-atîta dat în tîrbacă, cu ghionți și cu pietroaie, și pe deasupra să mai trebuiască să umblăm și cu gura cusută, fără să cutez, păcătosul de mine, a spune cît de cît din ce-i în inima omului, de parcă m-aș fi născut mut!

— Te înțeleg, Sancho, răspunse don Quijote. Tu mori să-ți ridic opreliștea pe care am pus-o limbii tale. Socotește-o ridicată și spune ce ai chef să spui, cu condiția să nu țină slobozenia asta mai mult decît atît cît vom cutreiera munții ăștia.

— Fie și așa, se învoi Sancho, să pot eu vorbi acum, că pe urmă Dumnezeu știe ce are să mai fie! Și ca să încep a mă bucura de slobozenia dată, stăpîne, ce te-a apucat pe măriata să ieși cu atîta strășnicie partea reginei aceleia *Magimasa*, sau cum o mai chema? Și ce ne încălzea pe noi dacă abatele ăla¹ i-o fi fost sau nu prieten? Că dacă i-ai fi trecut-o măriata cu vederea — fiindcă, de altminteri, nimeni nu te pusese judecător — mă bate gîndul că nebunul i-ar fi dat înainte cu povestirea lui, și noi am fi fost scutiți de bolovani în piept și de pumni în coaste, ba încă și de nu mai știu cîte lovituri de picioare, pe care le-am înghițit.

— Pe cîntea mea, Sancho, răspunse don Quijote, că de-ai fi știut și tu, așa cum știu eu, cît de onorată și cît de înaltă doamnă era regina *Madásima*, ai fi socotit că am arătat chiar prea multă răbdare nefăcîndu-i zob de îndată botul din care a putut ieși atîta hulă! Pentru că mare hulă este să spui ori să gîndești că o regină poate fi țiitoarea unui spițer. Adevărul poveștii ăștia este că maestrul acela *Elisabad*, de care vorbea nebunul, a fost un om foarte cumpătat și un foarte bun sfetnic, care i-a fost reginei, în același timp,

¹ Cel mai frecvent sistem de scîlcire a substantivelor proprii este în etimologiile populare asocierea sonorității lor cu a vreunui substantiv comun. *Elisabad* devine *abatele* (*abad*) *Elis*, pentru că Sancho crede că sînt două cuvinte: *Elis* și *abad*. Pe *Madásima* o scilciază, de asemenea, *Magimasa*, dar în alt chip.

și îndrumător și medic; dar să deduci de aici că i-ar fi fost ea ibovnică, e o năzdrăvănie vrednică de cea mai cumplită pedeapsă. Și ca să vezi că n-a știut Cardenio ce spunea, n-ai decît să-ți aduci aminte că atunci cînd a spus asta era fără judecată, că apucaseră să-i vină nebunelile.

— Asta spun și eu, îi întoarse Sancho vorba, că n-aveai de ce să iei în seamă vorbele unui nebun, fiindcă de n-ar fi fost să te ajute pe măriata soarta cea bună, și de-ar fi luat bolovanul drumul capului, cum ți l-a luat pe-al pieptului, bine ne-am mai fi procopsit ținînd partea acelei înalte doamne, trăsni-o-ar Dumnezeu! Și să mă ia naiba dacă n-ar fi ieșit Cardenio basma curată la judecări, de vreme ce-i nebun!

— Și împotriva teferilor și împotriva nebunilor, un cavaler rătăcitor are datoria să ia partea femeilor cărora le este primejduită onoarea, oricine ar fi ele, și cu atît mai vîrtos partea reginelor de viță atît de înaltă și atît de generoase cum a fost regina Madásima, căreia eu îi port o deosebită dragoste pentru marile ei calități; fiindcă, pe lîngă faptul că era frumoasă, mai era și foarte înțeleaptă și foarte răbdătoare în nenorocirile ei, care n-au fost puține; sfaturile și tovărășia maestrului Elisabad i-au fost de mult ajutor și mare alinare, că altfel nu și-ar fi putut răbda suferințele cu supunere și înțelepciune. De aici, vulgul ignorant și răuvoitor a tras încheierea, gîndită și spusă, că ea îi era țiitoare: și mint, o repet, și vor minți toți cei ce vor gîndi și vor spune una ca asta, fie ei chiar și două sute la număr!

— Nu-s eu ăla care s-o spun ori s-o gîndesc, răspunse Sancho. Să le fie de bine, și într-un ceas bun! Dacă s-au ținut unul cu altul sau nu, au dat socoteală lui Dumnezeu. Eu îmi vîd de oile mele: nu știu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut, nu-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, și nu-i mai grasă pentru mine găina vecinului, că cel de cumpără și minte, tot în buzunar o simte. Cu atît mai mult cu cît gol m-a făcut mama și gol oi pleca să dau seama: n-am nici de pierdut, nici de cîștigat; și la urma urmei, n-aveau decît să fie ibovnici, ce-mi pasă mie? Că mulți cred c-au dat de slănină doar fiindcă-i grinda de cuie plină. Și la o adicăteala,

cine poate pune cîmpului poartă? Cu atît mai mult cu cît gura lumii numai pămîntul o astupă!

— Bată-mă Dumnezeu, strigă don Quijote, că multe neghiobii ai mai înşirat, Sancho! Ce-au de-a face lucrurile de care vorbeam cu proverbele pe care le înşiri? Taci naibii, Sancho, odată, şi de aci înainte îngrijeşte-te de măgarul tău şi nu mai flecări despre lucruri care nu te privesc! Mai bine ai înţelege, cu toate cele cinci simţuri cîte le ai, că tot ceea ce am făcut, fac şi voi face e foarte la locul lui şi foarte pe potriva legilor cavaleriei, pe care le cunosc mai bine decît toţi cavalerii cîţi le-au mărturisit pe lumea asta.

— Stăpîne, răspunse Sancho, bună lege a cavaleriei e asta, să umblăm noi pierduţi prin munţi neumblaţi, fără drum, fără cărare, în căutarea unui nebun, care, de îndată ce-om da de el, cine ştie de n-o avea chef să sfîrşească ceea ce a lăsat doar început, adică nu povestea, ci căpătîna măriei-tale şi coastele mele, apucîndu-se să ni le zdrobească pe de-a-ntregul?

— Taci, îţi mai spun o dată, Sancho, zise don Quijote, fiindcă trebuie să ştii că nu mă împinge să umblu prin părţile locului atîta dorinţa de a-l afla pe nebun, cît dorul de-a săvîrşi o ispravă prin care-mi voi cîştiga nume veşnic şi faimă pe toată faţa pămîntului! Şi așa ispravă are să fie, încît voi pecetlui prin ea tot ce-l poate face desăvîrşit şi faimos pe un cavaler rătăcitor.

— Şi o fi din cele tare primejdioase, cumva, isprava asta? întrebă Sancho Panza.

— Dimpotrivă, răspunse Cavalerul Tristei Figuri. Cu toate că s-ar prea putea întîmpla să cadă astfel zarurile, încît să dăm de fiere în loc să dăm de miere. Dar totul are să atîrne de sîrguinţa ta.

— De sîrguinţa mea?! se miră Sancho.

— Da, zise don Quijote. Pentru că, dacă te întorci degrabă de unde am de gînd să te trimit, degrabă se va sfîrşi şi chinul meu, şi degrabă vor începe zorile gloriei mele. Şi, cum nu e omenesc să te mai ţin cu sufletul la gură, aşteptînd să vezi încotro bat cu vorba, vreau să ştii, Sancho, că faimosul Amadís de Gaula a fost unul din cei mai desăvîrşiţi cavaleri

rătăcitori. Dar ce zic eu: *a fost unul*? A fost singurul, cel dintîi, cel fără de pereche, domnul tuturor cavalerilor rătăcitori cîți s-au aflat pe lume în vremea aceea! Cu atît mai rău pentru don Belianis și pentru toți cei care spun că le-a putut el sta întrucîtva alături, fiindcă jur că se înșală, zău așa! Tot astfel, atunci cînd un pictor vrea să-și facă renume prin arta sa, se străduiește să imite originalele celor mai fără de pereche pictori pe care-i cunoaște, și aceeași regulă stăpînește toate meșteșugurile și măiestriile care fac podoaba statelor. Așa trebuie să facă, și așa și face oricine vrea să-și dobîndească nume de înțelept și de om încercat, imitîndu-l pe Ulise, în portretul și în muncile căruia Homer ne zugrăvește o pildă de înțelepciune și de răbdare, tot așa cum ne arată Virgiliu, în persoana lui Enea, vitejia unui fiu pios și dirzenia unui căpitan de oști vrednic și priceput, adică nu zugrăvindu-i și nici descriindu-i așa cum au fost, ci așa cum ar fi trebuit să fie, ca să rămîină drept pildă de virtuțile lor pentru cei ce vor veni. În chipul acesta, Amadís a fost steaua polară, luceafărul, soarele cavalerilor viteji și îndrăgostiți, pe care trebuie să-i imităm toți cei ce luptăm sub steagul iubirii și al cavaleriei. Stînd dar lucrurile așa cum stau, sînt de părere, prietene Sancho, că acela dintre cavalerii rătăcitori care va putea să-l imite mai bine va fi mai aproape de-a dobîndi desăvîrșirea cavallerească. Și unul din prilejurile în care cavalerul acesta a dat dovadă de mai multă înțelepciune, vrednicie, cutezanță, răbdare și statornicie în dragoste, a fost atunci cînd s-a retras, disprețuit de domnița Oriana, să se canonească pe Stînca Stearpă, schimbîndu-și numele în cel de Beltenébros, nume pe cît se poate de pilduitor și de nimerit pentru viața pe care și-a ales-o el singur, de bună voia lui; așa că mi-e mai ușor să-l imit în privința asta decît să spintec uriași, să tai șerpilor capetele, să ucid balauri, să risipesc armate și să nimicesc flote întregi, mai desfăcînd și vrăji pe deasupra. Și de vreme ce locurile acestea sînt atît de potrivite pentru asemenea scopuri, n-am de ce lăsa să-mi scape prilejul, care se lasă acuma cu atîta ușurință prins de păr.

— Dar, la urma urmei, zise Sancho Panza, ce vrei să faci măria-ta de fapt prin jocurile astea, așa de uitate de Dumnezeu?

— Nu ți-am spus o dată, răspunse don Quijote, că vreau să-l imit pe Amadís, făcînd aici pe deznădăjduitul, pe ieșitul din minți și pe furiosul, ca să-l imit totodată și pe viteazul Roldán, cînd a găsit la o fîntînă semne că frumoasa Angelica săvîrșise cu Medóro josnicii, și de necaz a înnebunit și a deznădăcinat copacii, tulburînd apele limpezi ale izvoarelor, omorînd păstori, nimicind turme de oi, dînd foc colibelor, dărîmînd casele, tîrînd după el herghelii de iepe și făcînd alte nenumărate blestemății, vrednice de-a fi veșnic pomenite în cărți? Și pentru că eu n-am de gînd să-l imit pe Roldán, Orlando sau Rotolando (pentru că toate numele acestea trei sînt ale lui), punct cu punct, în toate nebuniile cîte le-a făcut, zic și socot cu cale să le schîtez, cît oi putea mai bine, pe cele care mi se vor părea mai însemnate. Și s-ar prea putea să mă mulțumesc a-l imita doar pe Amadís, care, fără să fie o pacoste pe capul lumii, arătîndu-și nebunia doar prin plînsese și fapte deznădăjduite, dobîndi atîta faimă ca nimeni altul.

— După cît mi se pare mie, zise Sancho, toți cavalerii care au făcut de-alde astea n-au făcut-o din senin, ci au avut temeieri să săvîrșească atîtea neghiobii drept căință. Dar ce pricini ai măria-ta să-ți ieși așa din minți? Ce domniță te-a disprețuit, sau ce semne ai aflat care să-ți dea de înțeles că domnița Dulcinea din Toboso va fi făcut vreo șotie cu vreun maur ori creștin?

— Aici e-aici, răspunse don Quijote, asta-i toată iscusința vicleșugului meu, căci să înnebunească un cavaler rătăcitor avînd pricină, nu-i mare lucru! Totul este să încep a bate cîmpii cînd nimic nu mi-a dat prilej, făcînd-o pe domnița mea să înțeleagă că, dacă teafăr sănătos fac eu atîtea năzdrăvănii, ce-aș face dacă m-ar scoate cu adevărat din minți?! Cu atît mai mult cu cît am prilejuri destule, lipsind atîta vreme de lîngă veșnic stăpîna mea Dulcinea del Toboso, căci, așa cum ai auzit și tu, nu demult, din gura acelui păstor ce se numea Ambrosio, cine stă departe numai de rele poate avea parte; așa că, Sancho prietene, nu mai

pierde timpul stînd să-mi tot dai sfaturi cum să mă las păgubaș a mai săvîrși o atît de rară, de fericită și de nemaivăzută imitație! Nebun sînt, nebun va trebui să fiu pînă în clipa cînd te vei întoarce cu răspunsul unei scrisori pe care am de gînd s-o trimit prin tine stăpînei mele Dulcinea. Și de va fi răspunsul așa cum merită credința ce i-am păstrat-o, va trebui să mi se curme și smînteala și pocăința; pe cînd, dacă va fi dimpotrivă, voi ajunge nebun de-a binelea, pentru ca nebun fiind să nu mă mai doară nimic. Așa că, răspundă ea oricum o răspunde, eu tot voi pune capăt pocăinței și tulburării în prada căreia mă vei părăsi, și mă voi bucura de vestea bună pe care mi-o vei aduce, ca orice om în toate mințile, sau voi înceta să mă mai simt lovit în inimă de vestea rea pe care mi-ai aduce-o, devenind nebun. Dar spune-mi, Sancho, ai păstrat cum se cuvine coiful lui Mambrino? Căci te-am văzut ridicîndu-l de la pămînt cînd nerecunoscătorul acela a căutat să-l sfărîme. Dar nu i-a izbutit, de unde se poate deduce cît de temeinică lucrătură are.

La asta, Sancho răspunde:

— Ierte-mă Dumnezeu, seînor Cavalier al Tristei Figuri, dar nu mai pot suferi nici răbda să te tot ascult liniștit cum îndrugi atîtea cîte le tot spui măria-ta, că astea mă fac să-mi închipui că tot ce spui despre cavalerie și despre împărății și regate dobîndite, despre insule dăruite și despre atîtea alte răsplăți și semne de mărinimie, săvîrșite așa cum e datina cavalerilor rătăcitori, n-or fi fiind nici ele altceva decît vorbe-n vînt, minciuni și iarăși minciuni și minciunile, sau gogoși și moși pe groși, ori cum s-o mai fi zicînd! Căci cine te-o auzi pe măria-ta spunînd că un lighean de bărbier e coiful lui Mambrino, și ținînd-o morțiș mai bine de patru zile¹ că-i așa, fără să-ți iei de seamă, ce-ar spune

¹ «...en más de cuatro días»: comentatorii lui Don Quijote au găsit în această precizare încă o inadvertență a lui Cervantes, din povestire releșind că nu trecuseră decît două zile, nu patru. Rodríguez Marín a demonstrat însă că «más de cuatro» e aici o expresie hiperbolică (însemnînd: mulți, numeroși, număr mare de persoane), care apare cu acest sens și în cîntecele populare, fără să însemne restrîngerea la patru, înțeles în sensul strict al numeralului.

alt decît că ăl de zice și susține așa sus și tare trebuie că nu-i în toate mințile? Îl am în sac ligheanul ăsta, poșit ca vai de el, și-l duc să-l ciocănesc la loc cînd oi fi la mine-acasă, ca să-mi săpunesc barba-n el, dac-o mai voi Dumnezeu în mare mila lui să mă mai văd eu într-o zi cu muierea mea și cu țincii laolaltă!

— Ia seama, Sancho, zise don Quijote, că mă jur și eu tot pe ce te-ai jurat tu adineauri, că ești scutierul cel mai tont la minte din cîți se află ori s-au aflat vreodată pe lumea asta! E cu putință oare ca de-atîta vreme, de cînd tot batem drumurile împreună, să nu-ți fi sărit ție-n ochi că toate trebile astea ale cavalerilor rătăcitori se arată a fi doar închipuri, aiureli și sminteli, și că toate-s de-a-ndoaselea? Și nu doar c-așa ar fi, ci pentru că printre noi, ăștia, mișună o droaie de vrăjitori, care ni le preschimbă și ni le strămută pe toate, prefăcîndu-le în ce au ei chef, după cum le vine poftă să ne sprijine ori să ne nimicească. Așa că ăsta care ție ți se pare ligheanaș de bărbierit, pentru mine este coiful lui Mambrino, iar altuia cine știe drept ce altceva i-o apărea! Și, într-adevăr, de mare prevedere a dat dovadă magul cel ce stă de partea mea făcînd să le pară tuturor doar lighean ceea ce de fapt și la urma urmei este coiful lui Mambrino, din pricină că, fiind el de-așa mare preț, ar umbla toată lumea după mine să mi-l ia. Dar așa, dacă văd ei că nu-i decît un biet lighean de bărbier, nu-și bat capul să-și facă rost de el, cum s-a dovedit atunci cînd a vrut unul să-l facă bucăți și l-a lăsat trîntit pe jos fără să-l ridice, că de l-ar fi recunoscut, îți jur pe legea mea că nu l-ar fi lăsat nici mort! Păstrează-l bine, prietene, căci pînă una-alta nu mi-e de trebuință, fiindcă, dimpotrivă, am de gînd să-mi scot toate armele și zalele acestea și să rămîn gol ca atunci cînd m-a făcut mama, dacă cumva mi-o veni cheful să urmez, în vremea cît m-oi pocăi, mai curînd pilda lui Roldán decît pe-a lui Amadís.

Tot vorbind ei așa, ajunseră la poalele unui munte înalt, care se ridica stingher, ca un pisc tăiat în muchii, printre alte multe piscuri care-l înconjurau. În coasta lui curgea un

pîrîiaș domol, și de jur împrejur se întindea o pajiște, atît de verde și ca peria de deasă, că ți-era mai mare dragul s-o privești. Erau pe-acolo o grămadă de copaci și-o seamă de buruieni și de flori, care dădeau acelui loc o înfățișare pașnică. Locul acela și-l alege Cavalerul Tristei Figuri drept loc de pocăință, și dînd cu ochii de el, începu cu glas tare, ca și cum și-ar fi ieșit din minți, să strige:

— Acesta este locul, o, ceruri, ales de mine pentru a-mi plînge amarul în care tu însuși, cerule, m-ai înecat! Acesta este locul unde lacrimile mele vor spori apele ăstui pîrîiaș și unde neconținutele și adîncile mele suspine vor face să freamăte fără preget frunzișul acestor copaci de munte, drept mărturie și semn al durerii în care inima mea înnebunită se zbate! O, voi, orice-ați fi, zei rustici, ce vă aveți lăcașurile în acest loc nelocuit, ascultați plîsetele acestui nefericit ibovnic, pe care o îndelungă lipsă de lîngă aleasa inimii sale și-o gelozie neînchipuită l-au tîrît să-și plîngă zilele prin pustietățile acestea și să se plîngă de inima împietrită a acelei frumoase ingrâte, încoronare și prag al frumuseții omenеști! O, voi, napei și driade¹, care-aveți obiceiul să locuiți în desișurile pădurilor, fie ca zvelții și iubeții satiri cărora le-ați insuflat dorințe, cu toate că în van, să nu vă tulbure niciodată dulcea pace în care trăiți dacă mă ajutați să-mi plîng nenorocirea, sau cel puțin dacă nu obosiți ascultîndu-mi-o! O, Dulcinea del Toboso, ziuă a nopții mele, strălucire a întunecării mele, stea polară a drumurilor mele, astru al norocului meu, deie-ți cerul tot ce-i vei cere dacă îți scobori privirea la locul și la starea în care m-a adus lipsa ta și dacă răspunzi dînd un sfîrșit fericit așteptărilor pe care credința mea le îndreptățește! O, voi, arbori solitari, care de azi înainte veți întovărăși singurătatea-mi! Dați

¹ Categoriile de spirite ale naturii care, în imaginația grecilor vechi, populau peisajul; driadele erau spiritele pădurilor în genere, iar napeii, ale strîmtorilor și văilor ce străbat munții. Pomenirea lor aici se face în spiritul literaturii pastorale și al poeziei renascentiste de tipul liricii lui *Garcilaso de la Vega*, (1503—1536), în eglogele căruia abundă aluzii de acest fel, sub influența poezilor arcadieni ai Italiei.

semn, prin blinda clătinare a ramurilor voastre, dacă prezența mea nu vă displace! O, tu, scutierul meu, plăcut tovarăș al zilelor mele bune și rele, înseamnă-ți bine în minte tot ceea ce mă vei vedea făcînd aicea, ca să poți povesti și cînta ceea ce vezi în fața celei care este pe de-a-ntregul pricina tuturor acestora!

Și zicînd asta, descălecă de pe Rocinante și, cît ai clipi, îi scoase friul și șaua; apoi, plesnindu-l ușurel cu palma pe crupă, îi zise:

— Îți dă libertatea cel ce rămîne fără de ea, o, căluțule ce-ai săvîrșit isprăvi pe atît de slăvite, pe cît de nenorocită ți-e soarta! Du-te oriunde îți va plăcea, căci îți stă scris în frunte că nu ți-a putut sta alături nici zburătorul ipogrif¹ al lui Astolfo și nici cel ce se numea Frontino² și care l-a costat atît de scump pe Bradamante!

Văzînd Sancho asta, zise:

— Ție-l Dumnezeu pe cel ce ne-a scutit de corvoadă acuma, să nu mai trebuiască a ne osteni să scoatem șaua de pe măgar, fiindcă zău c-aș avea de ce-i da și eu palme și de ce-i rosti osanale; dar dac-ar fi, cu toate astea, aicea, nu m-aș învoi să mi-l descingă cineva, mai cu seamă că n-ar avea de ce, căci n-are nici în clin, nici în mînec cu îndrăgostiții și deznădăjduiții, fiindcă stăpînul său nu era din ăia, fiindu-i chiar eu stăpînul, pe cînd voia și Dumnezeu. Ba nu, zău, señor Cavalier al Tristei Figuri, dacă-i vorba să luăm de-a bună plecarea mea și sminteala măriei-tale, apăi s-ar cuveni să-i punem șaua la loc lui Rocinante, ca să nu simt lipsa măgarului. Fiindcă mai scurtez din timpul călătoriei, căci, dacă am de făcut o dusă și-o venită și umblu pe jos, nu știu, zău, cînd m-oi întoarce, nici măcar cînd oi ajunge, fiindcă nu mă știu, drept să spun, cine știe ce iute de picior.

— Uite ce-i, Sancho, răspunse don Quijote, fie cum dorești, că planul tău nu mi se pare lipsit de judecată; așa că-ți spun să iei aminte că de-acî în trei zile vei pleca, și

¹ Calul înaripat cu ajutorul căruia Astolfo a adus îndărăt din lună mințile lui Orlando, spre a-i lecuî nebunia.

² Calul lui Bradamante, tot un personaj din *Orlando*.

vreau ca-n timpul acesta să vezi tot ce fac și ce zic de dragul ei, ca să-i spui.

— Dar ce mare lucru am de văzut, zise Sancho, pe care să nu-l fi văzut pînă acum?

— Habar n-ai de nimica! răspunse don Quijote. Păi nu trebuie acum să-mi sfîșii veșmintele, să-mi împrăști armele și să mă dau de-a berbeleacul, lovindu-mă cu capul de stîncile astea, dimpreună cu atîtea alte fapte de-același soi, care te vor lăsa cu gura căscată?

— Pentru Dumnezeu, zise Sancho, bagă bine de seamă, măria-ta, cum te dai de-a berbeleacul, că poți să te izbești de-asemenea stîncă și-ntr-un asemenea loc, încît de la prima tumbă să se termine cu pocăința. Ba, aș fi chiar de părere că, dacă măriei-tale tot ți-a intrat în cap că-i nevoie de ceva tumbe pentru treaba asta, și că nu se poate fără ele, să te mulțumești, de vreme ce tot ce faci e o aiureală și n-o faci cu dinadinsul, ci doar în glumă, să te mulțumești, zic, să faci tumbe în apă, sau în vreun alt lucru moale, așa cum e bumbacul; iar cît despre spus, las' pe mine, că-i spun eu domniței cum te dădeai măria-ta de-a berbeleacul pe un vîrf de stîncă mai tăioasă decît vîrfurile unui diamant!

— Îți sînt recunoscător pentru gîndul tău bun, prietene Sancho, răspunse don Quijote. Dar aș vrea să te fac să pricepi că toate astea, pe care le fac eu, nu-s de fel făcute-n glumă, ci-s foarte cu dinadinsul, fiindcă altfel ar însemna că încalc orînduiala cavaleriei, care poruncește să nu spunem niciodată vreo minciună, sub pedeapsă de-a fi scoși din tagmă. Iar să faci una în loc să faci alta, e totuna cu a minți! Așa că tumbele mele vor trebui să fie adevărate și sincere, fără să miroase măcar pe departe a sofistică ori a fantasmagorie. Va fi nevoie așadar să-mi lași ceva scamă ca să mă oblojesc, dacă tot a vrut soarta să ne lipsească de balsamul pe care l-am pierdut.

— Mai rău e c-am pierdut măgarul, răspunse Sancho, căci o dată cu el s-au dus și scama, și toată spițeria; așa că te rog, măria-ta, nu-mi mai aduce aminte de băutura aceea blestemată, că numai cît îi aud de nume, și mi se-ntoarce

inima pe dos, dacă nu și rînza ! Și te mai rog să le socotești gata trecute cele trei zile pe care mi le-ai dat drept soroc ca să văd ce nebunii faci, fiindcă eu le țin drept văzute de mine, bune și aprobate, și-am să-i povestesc minunății, nu alta, stăpînei mele ! Așa că scrie-ți cartea și fă-mi repede vînt, că mare chef am să mă întorc la măria-ta, ca să te scap din purgatoriul ăsta în care te las.

— Purgatoriu îi zici, Sancho ? întrebă don Quijote. Ai face mai bine să-i zici infern, ba chiar mai rău decît atîta, dac-o fi fiind pe lume ceva mai rău !

— Pentru cine e-n infern, răspunse Sancho, *nulla est retentio*¹, așa am auzit că se spune.

— Nu pricep ce va să zică *retentio*, zise don Quijote.

— *Retentio* înseamnă, răspunse Sancho, că ăl de se află în infern nu mai iese din el nici la Sfîntu-Așteaptă, că n-are cum ; și asta-i chiar de-a-ndoaselea decît are să se întîmple cu măria-ta, afară doar de n-oi mai ști eu să fac să-mi scapere călcîiele, mai ales că nu-mi trebuiesc decît ca să-i dau pinteni lui Rocinante ! Și trimite-mă o dată la Toboso, să mă înfățișez stăpînei mele Dulcinea, că atîtea i-oi spune despre neroziile și nebuniile (că tot aia e) pe care le-ai făcut măria-ta și pe care-ai rămas să le mai faci, încît mi ți-oi înmuia-o eu ca pe-o mînușă, chiar dacă-oi găsi-o mai împietrită decît un stejar. Iară cu răspunsul ei dulce ca mierea m-oi întoarce zburînd ca vrăjitorii prin văzduh și te-oi scoate pe măria-ta din purgatoriul ăsta, care pare a fi infern, și nu e, fiindcă-ți rămîne nădejdea să mai ieși din el, pe cînd cei ce sînt în infern nu mai au, după cum am spus, nici o nădejde să scape, și cred că nu zici altfel nici măria-ta.

— Ai dreptate, răspunse Cavalerul Tristei Figuri, dar cum să facem să scriem epistola ?

— Și țidula cu măgarii ! adăugă Sancho.

— Le scriu pe-amîndouă laolaltă, zise don Quijote. Și n-ar fi rău, cum tot n-avem hîrtie, s-o scriem, cum făceau

¹ Frază latină scilciată de Sancho : *In inferno, nulla est redemptio* (pentru cei intrați în iad nu mai este răscumpărare). E o formulă auzită de el desigur în biserică, la slujbele postului mare.

cei vechi, pe frunze de copaci, sau pe niște tăblițe de ceară, cu toate că ar fi la fel de greu acuma să le găsim, ca și hîrtia. Dar stai, că mi-a venit în cap unde-ar fi bine, ba încă mai mult decît bine, s-o scriu : pe caietul de amintiri al lui Cardenio ; și vei avea tu grijă s-o treci pe o hîrtie, cu scriitură frumoasă, în cel dintîi sat în care-i ajunge și-i vedea că se află școală și dascăl de copii, ori de nu, ți-o trece-o vreun țircovnic ! Dar, bagă de seamă, nu care cumva s-o dai să ți-o transcrie vreun scrib, ori vreun grefier, că au slova atît de înflorită¹, că nici Dracu nu-i mai dă de rost !

— Dar cum facem cu iscălitura ? întrebă Sancho.

— Epistolele lui Amadís nu-s niciodată iscălite, răspunse don Quijote.

— Foarte bine, zise iar Sancho, dar țidula nu se poate să nu fie iscălită, că dac-oi trece-o și pe ea pe altă hîrtie, au să spună că iscălitura e prefăcută, și mă lasă fără măgar !

— Țidula am să ți-o scriu chiar pe caiet, încît văzînd-o nepoata mea, să nu-ți facă nici o greutate și să împlinească tot ce scriu ; iar în ceea ce privește epistola de dragoste, pune și tu ca iscălitură : « Al tău pînă la moarte, Cavalerul Tristei Figuri ». Și nu se întîmplă nimic dacă nu-i de mîna mea, pentru că, după cîte mi-aduc eu aminte, Dulcinea nu știe nici să scrie, nici să citească, și nu mi-a văzut, de cînd e, slova, nici scrisoare de la mine n-a primit, pentru că dragostea mea și a ei au rămas întotdeauna platonice, fără să meargă mai departe decît la o privire lipsită de orice gînd rău, ba încă și aceea doar cînd și cînd, c-aș putea jura fără să mint că-n doisprezece ani, de cînd o iubesc mai avan decît lumina ochilor acestora, pe care mi-i va mînca țărîna,

¹ În original « *letra procesada* » : corupere a scrierii numite *cortesana*, consta în a desfigura trăsăturile și aspectul tuturor caracterelor și în a scrie fără nici o împărțire a cuvintelor și frazelor, legînd șiruri întregi de litere într-un lanț de neînțeles, în cursul căruia condeiu nu se ridică nici o clipă de pe hîrtie. E modul de a scrie al celor ce făceau din caligrafie o profesie ; regina Isabel s-a văzut chiar nevoită să dea un « decret pentru scribii întregului regat » (1503), reglementînd tariful la lo *maravedises* foaia, scrisă în slovă *cortesana* și nu *procesada*. După moartea reginei, abuzurile s-au întîrit ; de o asemenea scriere de scrib public vorbește don Quijote.

n-am văzut-o mai mult de patru ori, și s-ar putea chiar întîmpla ca din aceste patru, nici măcar o dată să nu fi apucat ea să vadă că o priveam, pînă-ntr-atîta de grijuliu au crescut-o, ținînd-o închisă, tatăl ei, Lorenzo Corchuelo, și mamă-sa, Aldonza Nogález.

— Ia te uită, zise Sancho, asta-mi era domnița Dulcinea del Toboso? Fata lui Lorenzo Corchuelo, pe numele ei adevărat Aldonza Lorenzo?

— Ea este, zise don Quijote, și-ți jur c-ar merita să fie stăpîna universului întreg.

— O cunosc bine, zise Sancho, și știu că zvîrle cu prăjina la fel de bine ca și cel mai voinic flăcău din sat! Să fiu al dracului! E o dată fată, fată de nădejde, cu care nu-i de glumit, și-ar putea scoate untul din oricine — fie el și un cavaler din cei ce rătăcesc acum sau or să rătăcească vreodată — care-ar avea-o drept stăpîină! Oh, ce poamă-mi mai e, maica mă-si, c-o și țin balamalele! Și are și-un glas! Ce să-ți mai spun, într-o zi s-a pus pe strigat din clopotnița satului la niște argați de-ai lor care erau pe-o miriștă de-a lui tată-său, și cu toate că lucrau la mai bine de-o poștă de acolo, o auziră ca și cum s-ar fi aflat la picioarele turnului! Ce are bun e că nu face niciodată nazuri, căci seamănă în multe privințe cu o curtezană: glumește cu toți și-și rîde de toate, și pe toți îi ia peste picior! Acuma, da, acuma zic și eu, domnule Cavaler al Tristei Figuri, că poți și ai tot dreptul, nu numai să faci neghiobii pentru ea, ba chiar te poți pe drept cuvînt lăsa pradă deznădejdii și ai de ce-ți pune ștreangul de gît, că n-o să se găsească nimeni care, aflînd că ai făcut-o pentru ea, să nu spună că bine-ai făcut, chiar de-ar fi să te ia dracu! Grozav aș vrea să mă și văd o dată pornit la drum, numai ca să dau ochi cu ea, că de-un car de ani n-am mai văzut-o, și trebuie să se fi schimbat mult, fiindcă grozav le strică muierilor fața mersul la cîmp, pe soare și pe vînt! Și, ca să-ți mărturisesc adevărul, señor don Quijote, pînă aici eram ca orb și nu știam nimic pe lumea asta, căci socoteam, de bună-credință și cu tot dinadinsul, că domnița Dulcinea trebuie să fie vreo prințesă care ți-a căzut măriei-tale cu

tronc, sau vreo fință care să fi meritat darurile bogate pe care i le-ai tot trimis măria-ta, pe vizcain, ca și pe ocnași, și pe mulți alții cîți or fi fost de toți, căci trebuie să mai fie o mulțime de bătlîi pe care le vei fi cîștigat, și le-ai și cîștigat măria-ta, pe vremea cînd eu încă nu-ți eram scutier ! Dar stînd și gîndindu-te bine, ce-i pasă la o adică jupîniței Aldonza Lorenzo, vreau să zic domniței Dulcinea din Toboso, dacă-i cad sau nu în genunchi învinșii pe care măria-ta i-i trimiți și-ai să i-i mai trimiți ? Fiindcă s-ar prea putea, la vremea cînd or ajunge, s-o găsească melițînd cînepa sau vînturînd griul, așa încît să-i apuce pe ei toate furiile vîzînd-o, iar ea să-și bată joc de-așa daruri, și să-i fie chiar necaz !

— Ți-am mai spus de-atîtea ori pîn-acuma, Sancho, că nu ești decît un flecar, și cu toate că ai mintea boantă, umbli să spui tot vorbe pe muchie de cuțit. Dar, ca să vezi cît de nerod ești și cît de înțelept sînt eu, vreau să-mi dai ascultare cît ți-oi spune o snoavă scurtă. Află că o văduvă frumoasă, tînără, liberă și bogată, și pe deasupra și cam darnică de felul ei, se îndrăgosti de un frate călugăr neofit, îndesat și bine legat ; află de treaba asta starețul și, într-o bună zi, îi zise văduvioarei noastre, cu ton de frățească dojană : « Mult mă minunez eu, seņora, și am îndestule cuvinte să fiu mirat, că o femeie de neam ca dumneata, atît de frumoasă și de bogată, s-a putut îndrăgosti de un om de rînd, atît de josnic și de idiot ca fratele cutare, cînd sînt în locașul acesta atîția doctori în teologie, atîția maeștri în retorică și atîția candidați în filozofie dintre care ai fi putut și dumneata să-ți alegi după plac, cum ai alege perele, spunînd : „Ăsta-mi place, celălalt nu-mi place ! ” Dar ea îi răspunse cu multă îndrăzneală și cu mult duh : « Domnia-ta, seņor, te înșeli și gîndești după moda veche dacă crezi că rău mi-am ales eu pe cutare, de idiot ce pare ; fiindcă pentru ceea ce vreau eu de la el, știe tot atîta filozofie și chiar mai multă decît Aristotel ! » Așa că, Sancho, pentru ceea ce iubesc eu în Dulcinea del Toboso, ea prețuiește tot atît ca și cea mai de neam principesă a pămîntului. Așa e, căci nu toți poeții ce vor fi avînd iubite, sub vreun nume pe care li-l pun ei

după bunul lor plac, le au într-adevăr! Crezi tu că atitea Amarilide, Filide, Silvii, Diane, Galatei, Alide și cîte altele, de care-s pline cărțile, cîntecele bătrînești, dughenele bărbierilor, teatrele unde se joacă pe scenă comedii, au fost într-adevăr femei în carne și oase, ba încă chiar femeile celor care le cîntă ori le-au cîntat? Aș, de unde! Cei mai mulți și le închipuie doar, ca să dea versurilor lor o temă, și pentru ca să fie ei ținuți drept îndrăgostiți, sau cel puțin drept oameni care au virtutea de a fi astfel; așa că la fel îmi ajunge mie să gîndesc și să cred că neasemuita Aldonza Lorenzo e frumoasă și cinstită; iar în ceea ce privește obîrșia ei, înaltă sau ba, nici nu mă sinchiesc, că n-are să se ducă nimeni s-o cerceteze ca s-o primească în vreo tagmă cavale-rească, iar eu mă încredințez singur că este cea mai sus-pusă dintre toate prințesele lumii. Fiindcă trebuie să știi, Sancho, dacă cumva nu știi, că sînt doar două lucruri pe lume care te fac să iubești, mai mult decît oricare altele, pe cineva: frumusețea și faima bună; și aceste două lucruri le are cu vîrf și îndesat Dulcinea, căci de frumoasă, nu-i poate sta nimeni alături, iar în ceea ce privește numele cel bun, altele nu-l au pe-al ei nici pe departe. Și ca să nu mai lungesc vorba, îmi închipui că tot ceea ce spun e așa cum spun, fără să lipsească nimic și fără să întrecă măsura, și mi-o zugrăvesc în închipuire așa cum mi-o doresc eu, atît ca frumusețe, cît și ca obîrșie înaltă, așa că nu-i ajunge la degetul cel mic nici Elena din Troia, nici Lucreția, nici oricare alta dintre femeile vestite ale trecutelor vremi, din era greacă, barbară, ori latină. Și n-are decît să spună fiecare ce i-o plăcea, căci dacă neștiutorii m-ar putea ține de rău, cel puțin nu voi fi batjocorit de oamenii învățați.

— Ce să mai zic? În toate ai măria-ta dreptate, răspunse Sancho, și eu sînt un măgar. Adică să lăsăm mai bine măgarii în pace, căci nu trebuie să vorbești de funie în casa spînzuratului. Adă-ncoa o dată epistola, și rămîi cu Dumnezeu, că eu m-am dus.

Scoase don Quijote caietul de amintiri și, trăgîndu-se ceva mai la o parte, începu să-și scrie pe îndelete epistola,

pe care sfîrșind-o, îl chemă pe Sancho și-i zise că ar vrea să i-o citească, pentru ca s-o poată el învăța pe de rost, s-o țină minte dacă cumva ar pierde-o pe drum, căci cu un noroc ca al lui se putea aștepta la orice. La asta, Sancho răspunse :

— Scrie-o măria-ta de două ori, de trei ori, aici în carte, și dă-mi-o, c-am să am grijă de ea ca de ochii din cap, și nici prin gînd să-ți treacă c-aș putea-o ține minte, că te rîd și curcile, fiindcă eu am ținerea de minte așa de scurtă, încît uit cîteodată și cum mă cheamă ! Cu toate astea, zi-mi-o și mie măria-ta, că m-oi bucura mult s-o aud, fiindcă bine trebuie s-o mai fi brodit, ca popa !

— Ascultă, zise don Quijote, că sună așa : « Cartea lui Don Quijote către Dulcinea del Toboso. Suverană și înaltă stăpîină, cel rănit de săgețile lipsei tale și izbit pînă în străfundul inimii, preadulcea mea Dulcinea del Toboso, îți trimite sănătatea după care el tînjește. Dacă frumusețea ta mă disprețuiește, dacă vrednicia ta nu-mi ține partea, dacă privești de sus cum mă dau eu de ceasul morții, măcar că sînt destul de învățat cu suferința, cu greu voi putea să-mi țin firea în această năpastă, care, pe lîngă că e ca trăsnetul de puternică, e și de lungă durată. Bunul meu scutier, Sancho, îți va raporta amănunțit, o, preafrumoasă nerecunosătoare, iubita mea vrăjmașă, de halul în care mă găseam din vina ta atunci cînd m-a părăsit. Dacă afli vreo plăcere în a-mi veni într-ajutor, sînt al tău, iar dacă nu, fă tot ce te-o îndemna inima, căci eu, punîndu-mi capăt zilelor, îți voi mulțumi ție cruzimea, iar mie, dorința. Al tău pînă la moarte, Cavalerul Tristei Figuri. » ¹

— Pe zilele răposatului taică-meu, zise Sancho, după ce ascultă epistola, e lucrul cel mai înalt pe care l-am ascultat în viața mea ! Ia-auzi, păcatele mele ! Cum dracu, bată-mă Dumnezeu, îi poți zice luminăția-ta aicea tot ce-ai avut de

¹ Începutul acestei scrisori de dragoste, scrisă în stil « cavaleresc și rătăcit » — după expresia proprie a lui Cervantes — este imitat după scrisoarea Orianei către Amadís, unde se poate citi : « Eu sînt domnița rănită de tălșul spadei în inimă » ... Observație făcută de Clemencin.

zis? ! Și bine i-ai mai pus drept iscălitură « Cavalerul Tristei Figuri » ! Zău așa, măria-ta, ești dracul gol, că prea le știi toate ! . . .

— De toate e nevoie, răspunse don Quijote, pentru însărcinarea pe care mi-am luat-o.

— Tocmai așa ! zise Sancho. Dar pune, măria-ta, pe dosul filei țidula pentru cei trei măgari și iscălește-o cât se poate de limpede, ca s-o recunoască atunci când or vedea-o !

— Bucuros, zise don Quijote.

Și scriind-o, i-o citi. Suna așa :

« Dă dumneata poruncă pentru sinetul acesta al meu de măgari, domnișoară nepoată, să i se dea lui Sancho Panza, scutierul meu, trei din cinci cîți am lăsat acasă în sarcina dumitale ; care trei măgari poruncesc să-i fie sloboziți și întorși tot atîția cîți am primit eu bani peșin aci, și cu scrisoarea de față, împreună cu chitanța lui vor fi dați în bună regulă. Făcut în inima Sierrei Morena în 22 ale lunii lui august, anul acesta. » ¹

— E bună, zise Sancho. Numai iscălește-o, măria-ta.

— Nu-i nevoie s-o iscălesc, zise don Quijote, ci doar să-mi pun pecetea, că e ca și cum aș semna cu mîna mea, și-i de-ajuns și pentru trei sute de măgari, nu numai pentru trei.

— Mă încred în luminăția-ta, răspunse Sancho. Și acum sloboade-mă, că mă duc să pun șaua pe Rocinante ; și pregătește-te măria-ta să-mi dai binecuvîntarea, căci am de gînd să plec de îndată, fără să văd scâlîmbăielile și neghiobiile pe care le ai măria-ta de făcut. fiindcă îi spun eu ei că te-am văzut făcînd atîtea, că de altele nu mai e nevoie.

— Aș vrea cel puțin, Sancho, și e nevoie neapărată, să mă vezi în pielea goală, făcînd una sau două duzini de nebunii, că le fac în mai puțin de jumătate de oră, pentru ca, după ce le vei fi văzut tu cu ochii tăi, să poți, fără să-ți osîndești sufletul, jura și pentru celelalte pe care vei voi să le mai adaugi ; și te-asigur că nici n-ai să spui tu atîtea cîte am eu de gînd să fac.

¹ În țidula pentru livrarea asinilor Cervantes imită una din scrisorile de schimb (cambiile) curente în epoca sa. O numește « sinet de măgari » (*primera de pollinos*) pentru că nu e vorba de cambio (cambie) de bani, ci de vite.

— Pentru Dumnezeu, stăpîne, nu mă sili măria-ta să te văd în pielea goală, că m-ar durea inima și m-ar podidi plînsul ; și-așa de rău mă doare capul de-aseară, de cînd tot plîng după surul meu, că nu-mi vine de loc la socoteală să mă pun iar pe plîns. Dar dacă ții măria-ta cu tot dinadinsul să-ți văd și eu cîte unele din nebunii, fă-le-mbrăcat și cît mai scurte pe cele care-ți vor veni mai la îndemînă. Cu atît mai mult cu cît, dinspre partea mea, nu era nevoie nici de-atîta și cu cît, cum ți-am mai spus, asta mă întîrzie din drum și nu mă lasă să mă întorc mai repede cu veștile pe care măria-ta le dorești și le meriți. Că, de unde nu, să fie cu ochii în patru señora Dulcinea, că de-oi vedea că nu-mi dă răspunsul care ți se cuvine, mă jur pe ce am mai sfînt că i-l scot eu cum se cade din burtă, cu pumnii și cu picioarele ! Căci unde s-a mai pomenit ca un cavaler rătăcitor atît de vestit cum ești luminăția-ta să înnebunească din senin, din iarbă verde, pentru o că să nu mă facă să spun, cumătra, fiindcă, pe legea mea, dac-oi apuca eu să-i dau în căpușă tot ce țin acuma-n gușă, i se duce negoțul pe gîrlă ! Că mie nu mi-au mîncat cîinii din traistă ! Nu știe ea cu cine are de-a face și la ce hram mă-nchin, că de-ar ști, ar ține și post de ziua mea !

— Va să zică, Sancho, zise don Quijote, după cîte-mi dau eu seama, nu ești nici tu mai teafăr decît mine.

— Chiar așa de nebun nu sînt, numai că-s mai rău la furie, răspunse Sancho. Dar să nu-mi uit vorba : ce-ai de gînd să mănînci măria-ta pînă ce m-oi întoarce ? Ori poate vrei să te-apuci să ieși la drumul mare, cum făcea Cardenio, și să jefuiești ciobanii ?

— Nu-ți bate capul cu asta, răspunse don Quijote, pentru că și de-aș avea, tot n-aș mîncă altceva decît ierburi și poame, dăruite de pomii aceștia, că toată iscusința și tot rostul pocăinței stă în a nu mîncă și a te canoni cu alte lipsuri asemănătoare. Hai, du-te cu Dumnezeu !

— Dar știi măria-ta ce mi-e mie frică ? Mă tem că n-am să mai nimeresc la întoarcere locul ăsta, unde te las acuma, așa-i de bine ascuns !

— Înseamnă-ți-l bine în minte, că eu voi căuta să nu mă-n-depărtez de pe meleagurile astea, zise don Quijote, și chiar voi avea grijă să mă urc pe piscurile mai înalte de colo, ca să văd dacă nu te zăresc cînd te-i întoarce. Cu atît mai mult cu cît ar fi mai cu cap, ca să nu mi te rătăcești pierzîndu-te, să tai cîțiva lăstari, dintr-atiția cîți cresc pe-aicea, și să le dai drumul din cînd în cînd pe urmă-ți, pînă cînd ieși la drum întins, căci astea îți vor sluji drept semn ca să mă afli cînd te-ntorci, întocmai ca firul din labirint al lui Perseu.¹

— Așa voi face, răspunse Sancho Panza.

Și, tăind cîțiva lăstari, ceru binecuvîntarea stăpînului său și-și luă rămas bun de la el, nu fără să verse șiroaie de lacrimi și unul și altul.

Apoi, încălecînd pe Rocinante, pe care don Quijote i-l dădu în grijă cu toată stăruința, spunîndu-i să ia seama și să-l țină ca pe ochii din cap, luă drumul către șes, semănînd pe urma lui din loc în loc lăstari, așa cum îl sfătuisese stăpînul său. Și așa, plecă de-acolo, cu toate că don Quijote tot îl mai îndemna să stea pînă l-o vedea făcînd două-trei nebunii. Dar nu bătu nici o sută de pași, că se întoarce și spuse:

— Stăpîne, ce să zic, bine-ai zis măria-ta cînd ai zis că, dacă vreau să pot jura că te-am văzut făcînd nebunii, fără să-mi încarc sufletul de păcate, n-ar fi rău să văd măcar una, cu toate că mai mare decît am văzut-o acum, cînd cu rămî-nerea măriei-tale aici, tot n-ar putea fi!

— Nu-ți spuneam eu? zise don Quijote. Stai un pic, Sancho, că ți le fac cît ai rosti Crezul.

Și, despuindu-se în graba mare de nădragi, rămase gol, numai cu cămașa pe el, și pe loc, nici una nici două, sări de vreo două ori în aer și veni de-a berbeleacul — cu capul în jos și cu picioarele în sus — descoperind lucruri pe care, ca să nu le mai vadă încă o dată, Sancho smunci frîul lui Rocinante și se socoti mulțumit și îndestulat ca să poată face jurămint că stăpînul său innebunise. Așa că îl vom lăsa să-și vadă de drum pînă la întoarcere, care se întîmplă curînd.

¹ În edițiile din timpul vieții lui Cervantes apare, așa ca aici, Perseu în loc de Tezeu.

*Unde urmează povestirea subtilităților de îndrăgostit
pe care le-a făcut don Quijote în Sierra Morena*

Și întorcându-ne acuma să povestim ce-a făcut Cavalerul Tristei Figuri după ce s-a văzut singur, glăsuiește istoria că, de îndată ce don Quijote sfârși cu tumbele, gol de la brîu în jos și îmbrăcat de la brîu în sus, cum văzu că Sancho plecase fără să aștepte să mai vadă și alte nebunii, se urcă în vârful unei stînci înalte, și acolo prinse iar a se gîndi tot la ce se mai gîndise de-atîtea alte ori, fără să se poată niciodată hotărî ce era mai cu cale și ce i s-ar potrivi mai bine: să-l imite pe Orlando și nebuniile lui furioase, ori pe Amadís și nebunia lui melancolică. Și, vorbind singur cu sine, zicea:

— Dacă a fost Roldán un cavaler atît de viteaz și cutezător cum spune toată lumea, nu-i mare minune; fiindcă, la urma urmei, era fermecat și nu-l putea omorî nimeni decît dacă i-ar fi vîrît un bold de trei parale în talpă, și el purta întotdeauna cizme cu șapte pingele de fier, cu toate că nu i-au folosit la nimic împotriva lui Bernardo del Carpio, care i-a tras clapa și l-a sugrumat, strîngîndu-l în brațe la Roncesvalles. Dar lăsînd deoparte povestea cu vitejia lui, s-ajungem la ieșirea lui din minți, fiindcă nu mai încape nici o îndoială că și le-a pierdut din pricina semnelor pe care le-a găsit la fîntină¹ și din pricina veștilor date de păstor, și anume că Angelica dormise mai bine de două după-amiezi cu Medóro, un harap cu părul creț, pajul lui Agramante. Și dacă pricepu el că era adevărul adevărat și că domnița lui îl înșelase, nu i-a mai trebuit nimic altceva ca să-și iasă din minți! În vreme ce eu cum aș putea să-i imit nebuniile dacă nu-l imit și în ceea ce i le-a prilejuit? Fiindcă aș pune mîna în foc că Dulcinea mea n-a văzut în viața ei picior de harap, așa cum e el îmbrăcat în portul lui, și că este la fel de neprihănită ca și mamă-sa care a născut-o. Și-ar fi să-i aduc o ade-

¹ Aluzie la un episod din *Orlando furioso*.

vărată jignire dacă, închipuindu-mi despre ea altceva, mi-aş ieşi din minţi, înnebunind şi eu de acelaşi soi de nebunie ca Orlando furiosul. Pe de altă parte, bag de seamă că Amadís de Gaula, fără să-şi piardă minţile şi fără să facă nebunii, dobîndi atîta faimă de îndrăgostit ca nimeni altul. Căci tot ceea ce făcu, pre cîte zice istoria lui, făcu doar pentru că s-a văzut dispreţuit de doamna sa Oriana, care-i poruncise să nu-i apară dinaintea ochilor pînă nu i-o îngădui-o ea, şi de aceea s-a retras el pe Stîncă Stearpă, în tovărăşia unui sihastru, şi aici s-a pus pe plîns şi pocăinţă, pînă ce, în toiul durerii şi aleanului său, îi veni cerul într-ajutor. Şi dacă toate astea-s adevărate, cum fără îndoială că sînt, de ce vreau eu să-mi dau osteneala acuma să mă despoi la piele, ori să canonesc copacii ăştia, care nu mi-au făcut nici un rău, şi ce nevoie am să tulbur apa limpede a acestor pîrîiaşe, care vor trebui să-mi potolească setea atunci cînd voi avea nevoie? Slăvită fie amintirea lui Amadís, şi fie el imitat de don Quijote de La Mancha întru totul, pe cît s-o putea; căci se va spune şi despre el, aşa cum s-a spus şi de celălalt, că, de n-a dus la capăt cine ştie ce isprăvi nemaivăzute, a murit totuşi dorind să le săvîrşească. Iar dacă mie Dulcinea del Toboso nu mi-a adus nici o jignire şi nici nu mi-a dat semn că m-ar dispreţui, nu mi-e oare destul că-s departe de dînsa, aşa cum am mai spus? Ce mai încolo-ncoace, la treabă! Veniţi-mi în minte, fapte ale lui Amadís, şi învăţaţi-mă de unde să încep a vă imita! Dar parcă mi-am şi adus aminte că ceea ce a făcut el mai cu deosebire a fost să se roage şi să se încredinţeze voinţei Domnului. Bun! Dar ce mă fac, că n-am mătânii?

Ajuns aici, începu să-şi bată capul cum să-şi facă rost, şi în cele din urmă smulse o fişie din poalele cămăşii, pe care începu s-o înnoade, şi-i făcu unsprezece noduri, din care unul mai gros decît celelalte, şi avu şirag de mătânii pe tot timpul cît rămase acolo, unde rosti un milion de *Ave Marii*. Dar ceea ce-l necăjea foarte era că nu putuse da prin preajmă de alt sihastru, căruia să i se spovedească şi cu care să-şi mai ostoaie aleanul; aşa că îşi mai trecea timpul

plimbîndu-se prin poiană, scriind și săpînd în scoarța copacilor și pe nisip o grămadă de versuri, toate pe măsura jellii lui, precum și cîteva întru lauda Dulcinei. Dar dintre toate, nu putură fi găsite întregi și citite după plecarea lui de-acolo altele decît cele ce urmează:

Arbori, ierburi, flori de crîng,
Ce umpleți pădurea deasă,
Zvelți și verzi. De nu vă pasă
Cit alean în suflet strîng,
Ascultați măcar cum plîng.

Nu vă tulbure de-aceea
Soarta-mi, cît ar fi de grea !
Căci, putîndu-l voi vedea,
Don Quijote-și plînsese zeea,
Pe iubita-i Dulcinea
Del Toboso.

E acesta locul unde
Orice om care-a iubit
De iubita lui s-ascunde
Făr' să știe cum pătrunde
Chinu-n sufletu-i cîstit.
Cînd l-a-ndepărtat de feea
Lui amorul crud, soi rău,
Plîns-a lacrimi — un hîrdău --
Don Quijote-n vremea-aceea
După doamna-i, Dulcinea
Del Toboso.

Căutînd la aventuri
Între stîncile colțoase,
Blăstem zilelor rămase
Bietul și-azvîrli-n păduri,
Unde-avu ce căutase:
Ămor, crud ca și femeea,
Îl atinse cu-al său bici.

Trecătorule, aici
Don Quijote-n vremea-aceea
Plinse pentru Dulcinea
Del Toboso.

Nu mic fu hazul pe care-l stîrniră celor care deteră de ele versurile acestea, cu adaosul *del Toboso* la numele Dulcinei, pentru că își dădură seama că don Quijote trebuie să-și fi închipuit de bună seamă că, de n-ar fi adăugat la numele Dulcinei și cite un *del Toboso*, nu mai avea înțeles strofa; asta și era adevărul, așa cum l-a mărturisit el mai apoi. Altele multe mai scrise încă, dar, așa cum s-a mai spus, ele nu putură fi scoase la iveală, nici nu putură fi descifrate pe de-a-ntregul mai mult decît aceste trei strofe.

Cu asta și cu suspinele și invocarea faunilor și silvanilor acelor păduri, a nimfelor din rîuri, a îndureratei și jilavei Echo¹, cărora le adresa ruga să-i răspundă, să-l mîngîie și să-l asculte, își petrecea el vremea, mai căutînd pe deasupra și niscai ierburi cu care să-și țină zilele pînă ce avea să se întoarcă Sancho, căci dacă ar fi zăbovit trei săptămîni în loc să zăbovească trei zile, Cavalerul Tristei Figuri ar fi ajuns așa de schimbat la față, că nu l-ar mai fi recunoscut nici mama care-l născuse.

Dar mai bine să-l lăsăm cu oftaturile și cu versurile lui și să povestim ce i s-a întîmplat lui Sancho Panza cît timp a fost sol.

Așadar, o dată ieșit la drumul mare, o luă Sancho către Toboso, și a doua zi ajunse la hanul unde i se întîmplase nenorocirea cu datul în târbacă. Și nici nu dădu bine cu ochii de han, că și începu să se vadă zburînd iarăși prin aer, și nu vru nici în ruptul capului să-i treacă pragul, cu toate că, la ceasul la care ajunsese, putea și trebuia s-o facă, de vreme ce era ora mesei și se cădea să mai guste și cite ceva cald, că

¹ Nimfă din mitologia greacă condamnată de Hera să nu poată vorbi decît repetînd cele două silabe din urmă ale cuvintelor ce i se adresau. Cervantes o numește « *humida* » pentru că mai tîrziu, iubindu-l pe Narcis, care n-o lua în seamă, s-a retras într-o peșteră, sfîrșindu-se de jale.

erau zile și zile în șir de cînd nu pusese în gură decît merinde reci. Nevoia îi dăte pînten să se apropie de han, stînd încă în cumpănă totuși dacă să intre sau nu. Și-n vremea asta ieșiră pe poartă doi inși, care-l recunoscuseră numaidecît, și unul din ei îl întrebă pe celălalt:

— Spune-mi, domnule licențiat, omul acela călare nu este Sancho Panza, cel de care ne-a spus chelăreasa aventurierului nostru c-a plecat cu stăpînul ei să-i fie scutier?

— Ba da, el e, zise licențiatul, iar calul e-al lui don Quijote al nostru.

Îl cunoșteau prea bine, ca unii ce erau nici mai mult, nici mai puțin decît preotul și bărbierul din satul lui, cei care cenzuraseră, judecaseră și arseseră pe rug cărțile. Și cum își deteră ei seama că era chiar Sancho Panza călare pe Rocinante, dornici să afle vești despre don Quijote, se apropiară de el, și preotul îl chemă pe nume, spunîndu-i:

— Ei, Sancho Panza prietene, unde ți-a rămas stăpînul?

Sancho îi recunoscuse îndată, dar se hotărî să le ascundă locul și starea în care își lăsase stăpînul, așa că le răspunse că stăpînul său avea treabă într-un anume loc și într-o anume afacere, care avea mare însemnătate pentru el, dar pe care lui nu-i era îngăduit să le-o destăinuiească de-ar fi fost să-l coste chiar lumina ochilor din cap.

— Haide-haide, zise bărbierul, Sancho Panza, dacă nu ne spui unde e, avem să credem, cum am și început să credem, că l-ai omorît tu ca să-l jefuiești, mai ales că te văd pe calul lui, și-ți jur c-ai să ne scoți din pămînt, din iarbă verde, și pe stăpînul calului, ori de nu, vai de capul tău!

— Nu-mi umblați mie cu amenințări, că eu nu-s om să omor sau să jefuiesc pe cineva, fiindcă pe fiecare îl omoară ceasul lui rău și Dumnezeu care i-a dat viață. Stăpînul meu a rămas să facă pocăință în inima muntelui, cum i-a fost voia!

Și pe dată le povesti, pe nerăsuflăte, dintr-un capăt în celălalt, în ce chip îl lăsase, cîte li se întimplaseră și cum plecase el cu carte către domnița Dulcinea din Toboso, fata lui Lorenzo Corchuelo, de care stăpînul său era îndrăgostit pînă peste urechi. Cei doi rămaseră cu gura căscată de cîte

le povestea Sancho Panza, și cu toate că știau de nebunia lui don Quijote și-i știau și felișagul, ori de câte ori auzeau pînă unde ajungea, nu mai sfîrșeau minunîndu-se. Îi cerură lui Sancho Panza să le arate scrisoarea pe care o ducea domniței Dulcinea din Toboso. El răspunse că era scrisă într-un caiet de amintiri și că avea poruncă de la stăpînul său s-o treacă pe altă hîrtie în cel dintîi sat în care-ar poposi. La aceasta, preotul îl rugă să i-o arate, c-o să i-o treacă el pe altă hîrtie, cu scriitură aleasă. Sancho Panza vîrî mîna-n sîn, căutînd caietelul, dar nu-l află, și nici n-avea cum să-l afle chiar de l-ar fi căutat pînă-n ziua de azi, pentru că don Quijote rămăsese cu el, uitînd să i-l mai dea, și nici lui nu-i mai dăduse prin gînd să i-l ceară. Cînd văzu Sancho Panza că nu găsește caietul, se îngălbeni de moarte la obraz și, pipăindu-se încă o dată pe tot trupul în graba mare, văzu din nou că nu era nicăieri, așa că, nici una, nici două, se apucă cu amîndouă mîinile de barbă, smulgîndu-și-o pe jumătate, apoi începu să-și care repede și fără preget o ploaie de pumni în cap, pe față și în nas, scaldîndu-și tot obrazul în sînge. Ceea ce văzînd preotul și bărbierul, îl întrebă ce-l apucase de se împodobește în așa hal.

— Ce să mă apuce, răspunse Sancho, decît c-am pierdut într-o clipă, de la mîna pîn' la gură, trei măgari, din care numai unul și făcea cît un castel!

— Cum așa? întrebă bărbierul.

— Am primit caietul de amintiri, răspunse Sancho, unde sta scrisă cartea pentru Dulcinea, împreună cu o țidulă iscălită de mîna stăpînului, în care dădea poruncă să-mi dea nepoată-sa trei măgari din patru sau cinci cîți avea el acasă.

Și, o dată cu asta, le povesti și de pierderea surului. Preotul îl liniști și-i făgădui că, atunci cînd îi vor fi găsit stăpînul, are să-l facă el să-și întărească din nou porunca, mai scriindu-și o dată pe hîrtie biletul la ordin, ba încă în felul cum era uzul și datina, pentru că polițele scrise în caiete de amintiri nu erau niciodată recunoscute și plătite.

Cu asta se mai mîngîie Sancho și zise că, dacă-i vorba pe-așa, nu se prea perpelea el de pierderea epistolei către

Dulcinea, fiindcă o ştia aproape pe de rost şi-ar fi putut-o trece pe hîrtie oriunde şi oricînd i s-ar fi cerut.

— Păi atuncea spune-ne-o, Sancho, zise bărbierul, c-o scriem noi pe urmă.

Sancho stătu să se scarpine în cap, ca să-i vină epistola în minte, proptindu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt. Se uita ba în pămînt, ba la cer, şi, în sfîrşit, după ce-şi rosesese pe jumătate buricul unui deget, ţinîndu-i cu sufletul la gură pe cei ce aşteptau să înceapă din clipă în clipă a vorbi, mai lăsînd să treacă o bună bucată de vreme, zise:

— Zău, domnule părinte, să mă ia mama dracului dacă-mi mai aduc aminte de carte, cu toate că ştiu bine că zicea la început așa: « Înaltă şi subterană stăpînă... »

— O fi spus « supraumană sau suverană stăpînă », zise bărbierul, şi nu subterană!

— Aşa-i! zise Sancho. Pe urmă, dacă ţin bine minte, urma, dacă ţin bine minte, cam așa: « Singuraticul, cel fără de somn şi rănitul îţi sărută domniei-tale mîinile, nerecunoscătoare şi necunoscută frumuseţe »; şi nu ştiu ce naiba zicea despre sănătate şi de-o bolişte, pe care i-o trimitea, şi-o ţinea tot așa, îndrugîndu-i vrute şi nevrute, pîn'ce se sfîrşea cu: « Al tău pină la moarte, Cavalerul Tristei Figuri ».

Mult se desfătară cei doi văzînd ce bună ţinere de minte avea Sancho Panza şi i-o lăudară foarte, cerîndu-i încă de două ori să repete scrisoarea, ca s-o poată şi ei învăţa pe de rost şi s-o treacă pe curat la vremea ei. Sancho prinse a o spune din nou, încă de trei ori, şi tot de-atîtea ori spuse alte trei mii de năzbîtii. După asta, mai povesti de asemenea o grămadă de lucruri despre stăpînul său, dar nu suflă o vorbă despre ce i se întîmplase cu tîrbaca în hanul acela, unde nu se învoia să intre nici mort. Mai spuse că stăpînul său, de-ar fi să-i aducă veste bună de la domniţa Dulcinea din Toboso, s-ar aşterne la drum să facă rost de vreun tron de împărat, ori cel puţin s-ajungă monarh, c-asa se înţeleseseră ei amîndoi între ei, şi nimic mai uşor pentru el decît s-ajungă la domnie, după cît de mare-i era vrednicia braţului şi cutezanţa inimii; iar pe urmă, după ce-o fi monarh,

are să-l însoare pe el, căci pînă atunci avea să fie văduv, fiindcă altfel nici că se putea, și-avea să-i dea de nevastă pe una din domnițele din preajma împărătesei, moștenitoare a unui stat bogat și întins, pe uscat, fără insule sau ostroave, că i se făcuse lehamite de ele!

Sancho spunea toate acestea domol și pe-ndelete, ștergîndu-și din cînd în cînd nasul cu dosul mîinii, și dădea dovadă de-atîta lipsă de judecată, încît cei doi rămaseră din nou uluiți, gîndindu-se cît de strașnică era nebunia lui don Quijote dacă-l putuse scoate din minți și pe biet omul acela. Nu voiră să-și bată capul a-l clinti din aiurelile lui, părăindu-li-se că, de vreme ce cugetului său nu-i pricinuia nici un rău, mai cu cale era să-l lase în plata Domnului, căci lor le era mai mare dragul să-l audă cîte neghiobii îndruga; așa că îi spuseră să se roage lui Dumnezeu să i-l țină sănătos pe stăpînu-său, că era lucru foarte cu puțință să ajungă, cu timpul, chiar și împărat, așa cum spunea el, sau cel puțin arhiepiscop, sau alt mare dregător. La care Sancho Panza răspunse:

— Dacă ar fi să-ncurce soarta lucrurile în așa chip încît să-i vină pofta stăpînului meu să se facă nu împărat, ci arhiepiscop, tare-aș vrea să știu și eu, domnilor, ce obișnuiesc arhiepiscopii rătăcitori să dea în dar scutierilor lor?

— Le dau, de obicei, răspunse preotul, sau cîte-o prebendă, sau cîte-o parohie, ori măcar cîte o slujbă de sacristan, care aduce o mulțime de bani, venit binevenit, bașca talgerul și căldărușa și cutia milelor, care tot cam pe-atîta vine.

— Pentru asta, îi întoarse Sancho vorba, scutierul ar trebui să fie neînsurat și să se priceapă măcar a cînta la strănă; și dacă-i vorba pe-așa, vai de noroacele mele, că-s om însurat și nu știu să citesc măcar o slovă din abecedar! Ce mă fac dacă-l apucă pe stăpînu-meu să se facă arhiepiscop, și nu împărat, așa cum e obiceiul și datina cavalerilor rătăcitori?

— Nu te mai necăji, Sancho prietene, zise bărbierul, că-l rugăm noi pe stăpînul tău și-l convingem, ba chiar om face din asta un caz de conștiință, să se facă împărat,

și nu arhiepiscop, că și lui i-ar fi mai ușor, fiindcă e mai degrabă viteaz decît cărturar.

— Așa credeam și eu, răspunse Sancho, măcar că ți-aș putea spune că-i bun la toate. Ce pot eu face, dinspre partea mea, e doar să mă rog la Domnul și Mîntuitorul nostru să-l îndrume într-acolo unde-o crede el că-i e mai de folos și unde-mi poate mie da răsplăți mai grase.

— Ai vorbit ca un înțelept, zise preotul, și ești bun creștin dacă faci întocmai! Dar ceea ce avem noi acum de făcut este să ne chibzuim cum să-l scoatem pe stăpînul tău de la canonul acela zadarnic, în care zici c-a rămas pocăindu-se. Și, ca să ne gîndim mai bine ce e de făcut, ca și pentru a ne astîmpăra foamea, că tot e vremea mesei, n-ar fi rău să intrăm aici, la han.

Sancho le spuse să între ei, că el are să-i aștepte afară și are să le spună el pe urmă de ce nu-i călca pragul și de ce nu-i venea la socoteală să între la hanul acela. Dar îi ruga să-i aducă, acolo pe loc, cîte ceva de-ale gurii, numai să fie mîncare caldă, și de asemenea ceva ovăz pentru Rocinante.

Intrară ei în han și-l lăsară afară, și nu trecu multă vreme pînă veni bărbierul și-i aduse de mîncare.

Pe urmă, chibzuind ei bine între ei amîndoi prin ce mijloc ar putea ajunge la ceea ce doreau, preotului îi trecu prin cap ceva foarte potrivit și pe gustul lui don Quijote, ca și foarte nimerit pentru ceea ce urmăreau ei. Îi spuse, anume, bărbierului că se gîndise să se îmbrace în veșminte de domniță pribeagă, în vreme ce el, bărbierul, să caute a face pe scutierul cît o putea mai bine, și să se ducă așa acolo unde era don Quijote, prefăcîndu-se că era vorba de-o domniță căzută în nevoie și deznădăjduită, venită să-i ceară un hatîr pe care, ca un vrednic cavaler rătăcitor ce era, el n-ar fi putut să nu i-l facă. Iar hatirul pe care avea de gînd să i-l ceară era să vină cu dînsa acolo unde l-o îndruma ea, ca s-o răzbune de jignirea pe care i-o adusese un cavaler lipsit de cavalerism. Mai spuse că-l va ruga, de asemenea, să nu-i ceară a-și scoate vâlul, nici s-o întrebe nimic de povestea ei, pînă ce mai întîi n-ar fi răzbunat-o. Căci el credea, și nu se îndoia, că

don Quijote va face întocmai tot ce i s-ar cere în chipul acesta, și c-așa l-ar putea scoate de-acolo, ducându-l în satul lui, unde ar căuta să vadă dacă nu dau cumva de leac ciudatei lui nebunii.

Capitolul XXVII

În ce fel și-au dus la capăt planurile preotul și bărbierul, dimpreună cu alte lucruri vrednice a fi povestite în această măreață istorie

Bărbierului născocirea popii nu i se păru fără de noimă, ba o socoti chiar foarte bună, și se puseră numaidecât pe lucru. Împrumutară de la hangiță o rochie și niște broboade femeiești, lăsându-i zălog o sutană nouă-nouă de-a popii. Bărbierul făcu dintr-o coadă sură, ori mai degrabă roșcată, de bou, în care hangiuul își ținea înfipt pieptenele, o cogeamite barbă. Hangița voi să știe pentru ce-i cereau toate astea. Preotul îi povesti pe scurt de sminteala lui don Quijote și-i spuse că scornise mascarada aceea ca să-l poată scoate din munți, unde se afla atuncea. Hangiului și hangiței le deteră numaidecât prin gând că nebunul nu era altul decât oaspetele lor cel cu balsamul, stăpînul scutierului dat în târbacă, și-i povestiră tot ce pățiseră cu el, fără să treacă sub tăcere nici ceea ce Sancho n-ar fi spus în ruptul capului. Pînă în cele din urmă, hangița mi țî-l îmbracă pe popă de mai mare dragul; îi puse o rochie de postav vărgat, cu benzi de catifea neagră late de-o palmă, toată numai tăieturi de altă culoare¹, și-un lăibăraș de catifea verde, împodobit cu panglici albe de mătase, așa cum se purtau, și lăibărașul și rochia, pe cînd domnea regele Wamba². Popa nu se lăsă, cu toate astea, legat femeiește la cap, ci-și puse o scufă de

¹ Sistem de împodobire a veșmintelor constînd de obicei din tăierea stofei mînecelor, lăsînd să se vadă o stofă de altă culoare. Moda nu are vechimea pe care i-o atribuie, în deridere, Cervantes, ci provenea de la curtea regilor din dinastia de Valois (secolul al XVI-lea).

² Rege vizigot din Spania între anii 672—680. Evocarea epocii stăpînirii vizigote este aici o exagerare voită.

pînză căptușită cu care dormea noaptea, și se încinse în jurul creștetului cu o panglică neagră de tafta, luată dintr-o calțavetă, făcîndu-și din cealaltă o mască, cu care-și acoperi pe de-a-ntregul fața, cu barbă cu tot. Își înfundă apoi în cap pălăria, cu margini atît de largi, că i-ar fi putut sluji de umbrelă, și, înfășurîndu-se în pelerină, încălecă pe catîr așa cum încălecă femeile, iar bărbierul, cu o barbă care-i ajungea pînă la briu, jumătate roșie, jumătate albă, ca una care, așa cum am spus, era făcută din coada unui bou roșcat, se urcă și el pe catîrul lui.

Își luară rămas bun de la toți, chiar și de la Maritornes, care făgădui să rostească pentru ei rugăciuni cît ține un șirag întreg de mătănii, cu toate că era o păcătoasă, numai să le dea Dumnezeu izbîndă într-o faptă atît de creștinească și de anevoioasă cum era cea la care se înhămaseră. Dar n-ajunse bine să iasă din han, că preotului îi dăde prin cap că nu făcea bine să se fi împopoțonat în așa hal, fiind lucru de rușine pentru o față bisericească să umble astfel, chiar dacă o făcea cu gînd bun. Așa că, spunîndu-i toate astea bărbierului, se rugă de el să-și schimbe hainele între dînșii, găsind mai cu cale să facă bărbierul pe domnița neajutorată și preotul pe scutierul, pentru că așa i-ar fi fost mai puțin știrbită cinstea slujbei lui, iar de s-ar fi întîmplat să nu se învoiască bărbierul la asta, el era hotărît să rămînă pe loc, chiar de-ar fi fost să-l ia pe don Quijote toți dracii. În clipa aceea veni și Sancho și, văzîndu-i gătiți așa pe amîndoi, nu-și mai putu ține rîsul. Bărbierul consimți, într-adevăr să facă tot ce voia preotul, și schimbînd rolurile, preotul începu să-l probezească cum să se poarte și ce vorbe să-i spună lui don Quijote ca să-i moaie inima și să-l silească să vină cu el, părăsind locul pe care și-l alesese pentru deșarta lui pocăință. Bărbierul îi răspunse că, fără să primească lecții, o s-o scoată el la capăt cu bine. Nu vru să se îmbrace femeiește, însă, pînă ce nu vor fi ajuns mai aproape de locul unde era don Quijote, așa că își văzură de drum, călăuziți de Sancho Panza, care le povesti cîte pățiseră cu nebunul de care dăduseră în munți, ascunzîndu-le totuși găsirea cufărașului cu toate cîte erau în el, căci, măcar că tont, era cam lacom de bani vlăjganul.

A doua zi ajunseră la locul unde Sancho lăsase lăstarii drept semn ca să nimerească poiana unde-și părăsise stăpînul. Și de îndată ce-l recunoscă, le spuse că pe-acolo trebuiau să intre în munți și că era timpul să se îmbrace, dacă era nevoie de asta ca să-i poată libera stăpînul, căci îi spusese ei înainte că de felul cum i s-or înfățișa și de felul cum or fi îmbrăcați atîrna slobozirea stăpînului său din ticăloșia vieții pe care și-o alesese, și să aibă grijă nu care cumva să scape față de stăpînul său vreun cuvînt din care să se vadă că-i cunoștea, sau să-i dea de gol cine erau. Iar de l-o întreba, așa cum avea să-l întrebe, de bună seamă, dacă-i dăduse Dulcineii scrisoarea, să spună că da, și că ea, neștiind să scrie, îi răspunsese prin viu grai, zicînd că-i poruncea, sub pedeapsa de-a se vedea disprețuit de dînsa, să vină de îndată, chiar în clipa aceea, să dea ochi cu ea, că acesta era lucrul cel mai de căpetenie. Pentru că prin răspunsul acesta și prin ceea ce aveau ei de gînd să-i mai spună socoteau că nu se putea să nu-l înduplece la alt soi de viață, mai omenească, nădăjduind să-l facă să se aștearnă numaidecît la drum, ca să ajungă împărat ori monarh, fiindcă dinspre partea arhiepiscopatului Sancho putea să fie fără de nici o teamă.

Pe toate le ascultă Sancho, vîrîndu-și-le bine în cap, și nu mai sfîrșea mulțumindu-le de gîndul bun pe care-l aveau atunci cînd voiau să-i sfătuiască stăpînul să se facă împărat, și nu arhiepiscop, fiindcă el era încredințat că dacă-i vorba de răsplătirea scutierilor, împărații au mai multă putere decît arhiepiscopii rătăcitori. Le mai spuse că n-ar fi rău să se ducă el înainte, să-l caute și să-i ducă răspunsul stăpînei lui, că n-ar mai fi nevoie de altceva ca să-l scoată de acolo, fără să-și mai dea ei atîta osteneală. Nu li se păru lipsit de cap ce spunea Sancho Panza, așa că se hotărîră să-l aștepte pe loc, pînă ce se va întoarce cu vestea că și-a găsit stăpînul. Sancho se mistui în văgăunile munților, lăsîndu-i pe cei doi într-o văioagă pe unde curgea un riuleț domol, umbrît în chip plăcut de stîncile răcoroase și de copacii ce-i creșteau prin preajmă. Zăduful zilei, cînd ajunseră ei acolo, era cum e în luna lui gustar, care prin partea

locului aduce arșița cea mai grozavă, iar ceasurile erau ca la vreo 3 după prînz, dar toate acestea făceau și mai plăcut locul, care-i îmbia să aștepte acolo întoarcerea lui Sancho, așa cum și făcură. Și cum stăteau, așadar, ei amîndoi liniștiți la umbră, le ajunse în auz un glas care, fără să fi fost întovărășit de sunetul nici unui instrument, răsuna dulce și desfătător, lucru de care nu puțin se minunară, părăindu-li-se că nu era acela loc unde să se poată afla cineva care să cînte așa de frumos. Căci, oricît s-ar spune de obicei că prin păduri și pe cîmpuri găsești păstori cu voci încîntătoare ¹, acestea-s mai mult exagerări poetice decît adevăruri. Și se minunară și mai mult cînd băgară de seamă că în cîntecul pe care-l auzeau erau versuri nu de ciobani de la stîină, ci de curteni iscusiți în stihuire, și adevărul acesta îl întăriră versurile auzite, care sunau cum urmează:

Cine vieții mele-i scade prețul ?

Disprețul !

Cine-mi strecoară-n suflet nebunia ?

Gelozia !

Și cine-mi pune la-ncercări răbdarea ?

Depărtarea !

În felul ăsta, poate-oricît să doară,

Că nu-mi voi mai afla-o, doctoria,

Cît timp toate nădejțile-mi omoară

Disprețul, depărtarea, gelozia.

Cine-mi aprinde sufletul de dor ?

Zeul Amôr !

Și cine-n loc de faimă-mi dă venin ?

Crudul destin !

Și cine rabdă să mă-nghețe gerul ?

Chiar cerul !

¹ Aluzie la literatura pastorală.

În felul ăsta, zac făr' de speranță
Și bolii mele nu-i ghicesc misterul,
Căci s-au găsit să facă alianță
Zeul Amor, destinul și cu cerul.

Cine-mi mai poate oare schimba soarta ?

Moartea !

Și-n dragoste mai am folos vreunul ?

Surghiunul !

Și cine-mi lecuiește disperarea ?

Turbarea !

În felul ăsta, nu e de-a mirare
Că mă îndrept spre-abis cu grabnic pas,
Cînd leacuri pentru mine-au mai rămas
În moarte, în surghiun sau în turbare.

Ceasul tihnit, vremea frumoasă, singurătatea, mlădierea glasului și aleanul celui care cînta pricinuiră mirare și mare mulțumire celor doi ascultători, care, împietriți locului, așteptau să mai audă și altceva; dar văzînd că nimica nu mai rupsesse tăcerea o bună bucată de vreme, hotărîră să pornească în căutarea cîntărețului cu ghiers atît de dulce. Cînd voiră să treacă însă de la vorbă la faptă, îi făcu să rămînă pe loc aceeași voce, care le ajunsese din nou în urechi, cîntînd sonetul ce urmează:

Sfîntă-amiciție ce, cu-aripi ușoare,
Lăsîndu-ți între noi doar umbra vie,
Urci empiree trepte în tîrie
Și filfii printre duhuri zburătoare,

Ne-arată tu, de sus, sub văluri care
O-acopăr, pacea dreaptă cum să fie,
Cînd fapta bună vălul îl sfișie
Și raza ei ne-ajunge-n întinare !

Cobori din cer, prietenie, sfinto,
Și nu lăsa pe glob doar impostura
În haina ta, ci grabnic dezveșmînt-o !

Căci dacă nu-i astupi la vreme gura,
Se va vedea-n curînd cum pe pămînt o
Domnie lungă va să aibă ura..

Cîntecul se sfîrși într-un lung oftat, și cei doi începură din nou a aștepta și a trage cu urechea să vadă dacă are să se mai audă iarăși; dar băgînd de seamă că muzica se prefăcuse în suspine și în vaiete jalnice, se hotărîră să afle cine era nefericitul, pe atît de înzestrat cu ghiers frumos, pe cît de îndurerat, judecînd după gemetele lui, și nu umblară mult fiindcă, ocolind un colț de stîncă, li se ivi în fața ochilor un om chiar de înălțimea și înfățișarea cu care li-l zugrăvisse Sancho Panza cînd le povestise istoria lui Cardenio; și omul, cînd îi văzu, fără să dea semne că s-ar fi speriat, rămase locului, cu capul în piept, ca un om căzut pe gînduri, fără să ridice ochii spre a-i privi mai mult de o dată, adică doar în clipa cînd se apropiaseră de el pe neașteptate. Preotul, care era un om cu meșteșug la vorbă (ca unul care avea știre de toată nenorocirea celui de față, fiindcă-l recunoscuse după înfățișare), se apropie de el și, în puține cuvinte, cu toate că foarte înțelepte, îl rugă și îl sfătui să părăsească felul acela nenorocit de viață, ca nu cumva să și-o piardă pe-acolo, fiindcă asta ar fi fost cea mai mare nenorocire dintre nenorociri. Era, în clipa aceea, Cardenio în toate mințile, slobod de pandaliile furioase care-l scoteau din fire atît de adeseori, așa că, văzîndu-i pe cei doi îmbrăcați atît de puțin asemenea celor care obișnuiau să umble prin pustietățile prin care umblau ei, se miră cît se miră, mai cu seamă auzind că-i vorbeau despre el și ale sale ca despre lucruri știute (cum înțelesese el din vorbele ce-i spusese preotul), și răspunse așa cum urmează:

— Văd eu bine, domnilor, oricine veți fi fiind, că cerurile, care au grijă să vină în ajutorul celor cu inima curată, și

chiar în al celor răi, de multe ori îmi trimit aici, prin aceste atît de pierdute și de îndepărtate meleaguri, unde nu calcă picior de om, și fără ca eu s-o fi meritat, oameni care, punîndu-mi înaintea ochilor cu vii și felurite vorbe pline de rost cît de fără rost îmi petrec eu viața, se străduiesc să mă scoată de aici și să mă ducă într-altă parte, unde să pot trăi mai omenește. Dar cum acești oameni nu știu ceea ce știu eu, și anume că, de-oi sfîrși cu pacostea asta, dau peste alta și mai rea, cine știe dacă nu m-or socoti om cu judecată slabă și chiar, ceea ce ar fi și mai rău, lipsit cu totul de judecată; și nu m-ar minuna să fie așa, pentru că, din cînd în cînd, îmi fulgeră prin minte că tăria amintirilor nenorocirii mele e atît de mare și cu atîta putere îmi dă brînci spre pierzanie, încît, fără să mă pot împiedica, mi se întîmplă să rămîn uneori ca de piatră, lipsit cu totul de simțiri și de cunoștință; și ajung să-mi dau seama că, într-adevăr, așa trebuie să fie, de cîte ori mi-o spun cîte unii și-mi arată semnele isprăvilor mele din vremea cînd sînt stăpînit de furiile acelea groaznice. Și nu mai știu altceva decît să mă vait în zadar și să-mi blestem fără de nici un folos soarta, dezvinovățindu-mă de nebunia mea prin înșirarea pricinilor ei, spuse tuturor cîți vor să le asculte; pentru că, văzînd cei teferi care sînt cauzele, n-au de ce să se mai minuneze de efecte; și dacă nu pot să mă lecuiesc, cel puțin n-au să mă mai învinovățească, prefăcîndu-li-se necazul, prilejuit de furiile mele, în compătimire pentru tot ceea ce pătinesc. Și dacă cumva veniți și dumneavoastră, domnilor, cu aceleași gînduri cu care au mai venit și alții, pînă a nu trece mai departe, căutînd a mă îndupleca prin argumentele înțelepte ce-mi dați, vă rog să ascultați povestirea, pe care n-o știți, a nenorocirilor mele, pentru că cine știe dacă, după ce-o veți fi auzit, nu vă veți hotări să vă cruțați truda de-a mai încerca să alinați răul unde nu mai poate încăpea nici o alinare.

Cei doi, care nu doreau altceva decît să afle chiar din gura lui pricina nenorocirii, îl rugară să le-o povestească, făgăduindu-i că nu vor face altceva decît ceea ce va voi el, spre

a i-o lecui ori alina ; și cu asta, jalnicul cavaler începu să-și depeze sfîșietoarea lui istorie, aproape cu aceleași vorbe și înșirînd toate episoadele pe care i le povestise lui don Quijote și păstorului de capre, nu cu multe zile înainte, cînd, cu prilejul pomenirii maestrului Elisabad și datorită iuțelii cu care sărea don Quijote să apere demnitatea cavaleriei, rămăsese povestirea la mijloc, așa cum s-a spus în această istorie ; dar acum vru soarta cea bună să nu-l mai apuce pandaliile lui îndrăcite, dîndu-i răgaz să și-o povestească pînă la sfîrșit ; așa că, ajungînd la episodul biletului pe care îl aflase don Fernando între filele romanului lui Amadís de Gaula, Cardenio spuse că-l ținea bine minte și că suna așa :

— « Luscinda către Cardenio. În fiecare zi descopăr în dumneata virtuți care mă obligă și mă silesc să te stimez din ce în ce mai mult, așa că, de-ai voi cumva să mă absolvi de datoria aceasta fără să aduci prejudicii onoarei mele, ai la îndemină tot ce dorești spre a o face. Am un tată care te cunoaște și care mă iubește ; și el, fără să facă silnicie voinței mele, va îndeplini-o pe aceea pe care e drept să ți-o dai dumneata pe față, dacă-i adevărat că mă prețuiești, așa cum spui și cum cred și eu. » Din pricina biletului acestuia m-am simțit îndemnat s-o cer de nevastă pe Luscinda, așa cum v-am povestit, și biletul acesta a făcut să rămînă Luscinda pentru don Fernando una din cele mai înțelepte și mai iscusite femei ale vremii sale ; dar tot biletul acesta a fost cel care i-a trezit lui în suflet dorința de a mă nimici, înainte ca a mea să se fi putut îndeplini. Îi spusei lui don Fernando cum vedea lucrurile tatăl Luscindei, care punea condiția să-i ceară tatăl meu mina fetei, lucru pe care eu nu îndrăzneam să i-l aduc tati la cunoștință, de teamă să nu care cumva să nu se învoiască, nu doar pentru că nu i-ar fi fost bine cunoscute rangul, cîntea, virtuțile și frumusețea Luscindei, care avea destule calități pentru a mulțumi noblețea oricărei alte familii mari din Spania, ci pentru că pricepusem eu, din ceea ce-mi spusese părintele meu, că dorința lui era să nu mă însor prea curînd, ci să aștept pînă ce avea să se mai vadă ce gînduri are ducele

Ricardo cu mine. În sfârșit, îi spusei că nu îndrăzneam să-i spun tatii atît din pricina neajunsului de care am vorbit, cît și din multe alte pricini care mă făceau să mă tem, fără să știu care erau și simțind doar că ceea ce doream eu n-are să se poată împlini niciodată. La toate acestea don Fernando îmi răspunse că-și lua asupra lui sarcina de a-i vorbi tatălui meu și de a-l face să-i vorbească tatălui Luscindei. Oh, ambițiosule Marius! Oh, crudele Catilina! Oh, ucigașule Sylla! Oh, Ganelon, trădătorule! Oh, Bellido, impostorule! Oh, răz bunătorule Iulianus! Oh, Iudo, lacomule de arginți!¹ Trădător crud, răz bunător și intrigant! Ce rău ți-a putut face nenorocitul acesta, care, cu inima deschisă, ți-a destăinuit durerile ascunse și bucuriile neștiute ale sufletului său? Ce jignire ți-am adus, ce vorbe ți-am spus, ce sfaturi ți-am dat care să nu fi fost spre sporirea folosului și onoarei tale? Dar de ce mă plîng, nenorocitul de mine, cînd lucru știut este că, atunci cînd mersul stelelor aduce nenorocire peste nenorocire, așa cum vin ele de sus pe capul omului, cu furie și cu violență, nu-i forță pe pămînt care să le zăgăzuiască, nici iscusință omenească care să le poată abate? Cine și-ar fi putut închipui că don Fernando, cavaler ilustru, înțelept, îndatorat pentru serviciile cîte-i adusesem, puternic al zilei, care ar fi putut să cucerească orice femeie i-ar fi dat inima ghes să aibă, oriunde ar fi

¹ Enumerare cu rezultat ridicol prin sistemul cumulativ de imprecății. Marius, consul roman, unchi prin alianță al lui Caesar și șef al partidului popular, care, din pricina ambițiilor sale, și-a atras ura lui Sylla, al cărui marș asupra Romei l-a obligat să se exileze (în anul 88 î.e.n.), spre a se întoarce un an mai tîrziu să înecă în sînge pe partizanii regimului instaurat de rivalul său, șef al partidului aristocratic, dictatorul care-și atrăsese ura tuturor prin numărul crimelor făptuite în exercițiul abuziv al puterii sale. Catilina (109—62 î.e.n.), patrician roman, a cărui conjurație împotriva Senatului a fost denunțată de Cicero în anul 63. Spre deosebire de aceste trei personaje istorice, destul de diferite între ele, dar ale căror caractere par să fie cumulate, după părerea lui Cardenio, în persoana lui Fernando, Iuda e o referire la un personaj din Biblie, iar ceilalți doi, Ganelon și Bellido, sînt eroii literari de care s-a mai pomenit. Iulianus, însă, nerezolvat de comentatori, pare să fie împăratul apostat, care și-a răzbunat remușcările trădării prin persecutarea creștinilor, foștii săi coreligionari.

avut chef să țintească, avea să se încăpățîneze, cum se spune de obicei, să-mi ia mie unica oiță, pe care nici măcar n-o aveam încă? Dar mai bine rămînă toate acestea deoparte, ca niște amănunte nefolositoare și fără rost, și să înnodăm la loc firul rupt al nefericitei mele istorii. Așa cum spuneam, pîrîndu-i-se lui don Fernando că, de eram eu de față, n-avea cum să-și aducă la îndeplinire păcătosul gînd care-l stăpînea, se hotărî să mă trimită la fratele său mai mare, chipurile să-i cer niște bani ca să plătească șase cai, pe care îi cumpără în aceeași zi în care se oferise să-i vorbească tatălui meu, dinadins și doar ca să mă îndepărteze pe mine (spre a-și putea mai bine duce la capăt blestematul plan), și de asta îmi spuse să mă duc să iau eu banii. Puteam eu prevedea trădarea? Puteam măcar să mi-o închipui cumva? Nu, de bună seamă! Dimpotrivă, cu multă tragere de inimă mă arătai gata să plec pe loc, mulțumit de tîrgul bun pe care izbutise să-l facă. Vorbii în noaptea aceea cu Luscinda și-i spusei ceea ce rămăsese hotărît între mine și don Fernando, îmbărbătînd-o să aibă nădejde neclintită în chipul cum aveau să-și afle împăcarea cinstitele și dreptele noastre dorințe. Ea îmi spuse, bănuind tot atît de puțin ca și mine trădarea lui don Fernando, să fac tot ce-oi putea și să mă întorc repede, pentru că nu credea să întîrzie ziua cînd ne va fi împlinită vrerea mai mult decît pînă ce-o fi să-i vorbească tatăl meu tatălui ei. Nu știu ce se întîmplă, dar, sfîrșind să spună asta, i se umplură ochii de lacrimi și i se puse un nod în gît, care n-o mai lăsă să rostească o vorbă din cîte mi se păru că se străduia să-mi spună. Rămăsei uimit de întîmplarea asta, cu totul nouă și niciodată pînă aici petrecută cu dînsa, pentru că întotdeauna ne-am vorbit ori de cîte ori norocul și iscusința mea ne-au îngăduit-o, și am făcut-o cu toată voioșia și mulțumirea, fără să amestecăm în vorbele noastre lacrimi, suspine, gelozie sau bănuieli și temeri; totul fusese pînă aici pentru mine doar imnuri și osanale înălțate norocului, pentru că mi-o dăduseră cerurile de stăpînă; îi ridicam în slăvi frumusețea, mă minunam de curajul și înțelepciunea ei, iar ea, dinspre parte-i, nu se

lăsa mai prejos, lăudându-mi ceea ce, ca orișicărei femei îndrăgostite, i se părea în mine vrednic de a fi lăudat. Pe lângă asta, ne povesteam sute de mii de fleacuri, pînă și nimicurile întîmplute vecinilor și cunoscuților noștri, iar tot ce cutezam mai mult era să-i iau aproape cu forța una din frumoasele și albele-i mîini, ducîndu-i-o la gură, atît cît îngăduiau zăbrelele ferestrei joase care ne despărțea; dar în noaptea dinaintea jalnicei zile a plecării mele ea plînse, gemu și suspină, apoi plecă și mă lăsă cu îndoiala și cu teama în suflet, înspăimîntat de noile și tristele dovezi de durere și de iubire pe care le văzusem în purtarea Luscindei; dar, ca să nu-mi distrug speranțele, pusei totul pe seama puterii dragostei ce-mi purta și pe a durerii pe care depărtarea o pricinuieste celor ce nu mai pot unul de dragul altuia. În cele din urmă, plecai trist și dus pe gînduri, cu sufletul plin de bănuieli și de închipuiri, fără să știu ce anume bănuiam și-mi închipuiam: semne limpezi, care-mi prevesteau jalnica întîmplare și nenorocirea ce-mi era pusă deoparte. Ajunsei la locul unde fusesem trimis, înmînai fratelui lui don Fernando scrisorile, fui bine și repede primit, dar nu repede trimis înapoi, pentru că îmi porunci să aștept, foarte pe neplacul meu, vreme de opt zile, și pe deasupra să mă feresc a fi văzut de tatăl său, ducele, pentru că fratele lui îi scrisese să-i trimită o anume sumă de bani fără de știrea acestuia; născociri, toate, ale prefăcutului de don Fernando, pentru că nu-i lipseau fratelui său banii, ca să mă poată trimite numaidecît înapoi. Poruncă și misiune pe care îmi venea să nu le împlinesc, părăindu-mi-se cu neputință să-mi mai duc viața de-mi va lipsi atîtea zile Luscinda, mai cu seamă că o lăsasem cu jalea în suflet, așa cum v-am povestit; dar cu toate astea m-am supus, ca un slujitor credincios, chiar dacă vedeam că toate sînt spre pierzania mea. Iar la patru zile de la sosirea mea veni să mă caute un om cu o scrisoare, pe care mi-o dădu, și după adresă o recunoscu ca fiind de la Luscinda, pentru că scrisul al ei era. O deschisei temător și cu spaimă multă, socotind că nu puțin lucru trebuia să fi fost ceea ce o împinsese să-mi

scrie cînd eram departe, de vreme ce atunci cînd îi eram aproape arareori o făcea. Întrebai omul, pînă a nu începe s-o citesc, cine i-o dăduse și cît timp zăbovisse pe drum. Îmi răspunse că, trecînd din întîmplare pe o stradă a orașului pe la ceasul amiezii, se auzise chemat, de la o fereastră, de o doamnă foarte frumoasă, cu ochii în lacrimi, care cu multă grabă îi spusese: « Frate, de ești cumva creștin, așa cum pari, te rog în numele Domnului să duci numaidecît scrisoarea asta în localitatea și la persoana scrisă în adresă, căci sînt bine cunoscute și una și alta, și în felul ăsta faci un mare bine Domnului nostru Isus Hristos; și ca să nu-ți lipsească mijloacele de a o face și ca să fii la largul tău, ia ce este în batista asta ». « .Și, vorbindu-mi¹ așa, îmi azvîrli pe fereastră o băsmăluță, unde erau legați o sută de reali, dimpreună cu inelul acesta de aur, pe care îl port, și cu scrisoarea asta, pe care ți-o dădai dumitale. Și pe loc, fără să mai aștepte răspunsul meu, plecă de la fereastră, după ce mai întîi mă văzuse luînd scrisoarea și basmaua și-i făcusem semn că aveam să împlinesc ceea ce-mi cerea. Așa că, văzîndu-mă atît de bine plătit pentru munca pe care aveam s-o scot la capăt aducîndu-v-o, și mai pricepînd din adresa scrisorii că dumneata erai cel la care mă trimitea, pentru că eu, seînor, te cunosc foarte bine, mai simțîndu-mă pe deasupra și legat s-o fac, din pricina lacrimilor frumoasei doamne, m-am hotărît să nu mă încred în alt ins, ci să vin eu singur și să ți-o aduc; și în șaisprezece ceasuri, cîte sînt de cînd mi le-a dat, am făcut drumul pe care-l știi, și care nu-i mai mic de optsprezece leghe² ». Și în timp ce recunoscătorul și proaspăt sositul curier îmi spunea toate acestea, eu îi sorbeam vorbele de pe buze și-mi tremurau picioarele, încît abia mă mai puteam ține să nu cad. În sfîrșit, deschisei

¹ Cervantes uită că personajul și-a început povestirea în vorbire indirectă la persoana a III-a, și trece la persoana I-a sub impresia citatului care tocmai s-a încheiat.

² Cele optsprezece leghe sînt pentru unii comentatori, cu Rodríguez Marín în frunte, dovada că episodul se petrece la Córdoba și Osuna, orașe situate la această distanță.

scrisoarea, care cuprindea cele ce urmează: « Cuvîntul pe care ți l-a dat don Fernando, spunînd că va vorbi tatălui domniei-tale, spre a-l face să vorbească la rîndul lui cu al meu, și l-a ținut așa cum i-a plăcut lui mai curînd decît în folosul domniei-tale. Află, stăpînul meu, că m-a cerut de soție, iar tatăl meu, atras de partida mai bună pe care socotește el că o prezintă o căsătorie cu don Fernando față de cea cu domnia-ta, a încuviințat cererea lui, și încă atît de serios, încît de aci în două zile se va și oficia căsătoria, în secret și cu cît mai puțin zgomot, căci nu ne vor fi martori decît cerurile și cîțiva oameni de ai casei. Cum mă simt eu, îți poți închipui! Dacă e de datoria dumitale să vii cît mai neîntîrziat, judecă singur. Iar de te iubesc sau nu, felul cum se va desfășura întîmplarea aceasta ți-o va da de înțeles. Facă cerul ca scrisoarea să-ți cadă în mîini mai înainte ca mîna mea să se vadă silită a se uni cu a unuia care nu-și ține cuvîntul dat. » Acestea fură, pe scurt, știrile pe care le cuprindea scrisoarea, adică cele care mă făcură să purced numaidecît la drum, fără să mai aștept nici răspunsul, nici banii, pentru că pricepui limpede atunci că nu cumpărarea cailor, ci a obiectului plăcerii lui îl mîinase pe don Fernando să mă trimită la fratele său. Ura pe care o simțeam față de don Fernando, dimpreună cu temerea de a pierde răsplata ce printr-atîția ani de credință și dorințe mi-o cîștigasem îmi deteră aripi, încît, zburînd parcă, ajunsei a doua zi în orașul meu, chiar la ceasul nimerit pentru a putea vorbi cu Luscinda. Intraî în cetate neștiut de nimeni și-mi lăsaî catîrul, pe care venisem călare, acasă la omul cumsecade care-mi adusese scrisoarea; și vru soarta să se înduplece de mine steaua mea și s-o gălesc pe Luscinda la fereastra ce fusese martora iubirii noastre. Mă recunoscui pe dată Luscinda, așa cum o recunoscui și eu, dar nu cum ar fi trebuit să mă cunoască ea și s-o cunosc eu. Căci cine e acela care să se poată lăuda pe lumea asta că a putut pătrunde și cunoaște gîndurile tulburi și starea schimbătoare a unei femei? Nimeni, de bună seamă! Și cum spuneam, de îndată ce Luscinda mă văzu, îmi spuse: « Cardenio, sînt îmbrăcată în rochie

de mireasă, iar jos, în sală, mă așteaptă trădătorul don Fernando, și lacomul meu tată, împreună cu ceilalți martori, care vor fi mai curînd martorii morții mele decît ai căsătoriei. Nu fi tulburat, prietene, ci caută să fii de față la jertfa aceasta a mea, care, de nu-mi va fi cruțată datorită vorbelor mele, am aici ascunsă lama unui pumnal, care-mi va putea cruța silniciei și mai înspăimîntătoare decît aceasta, punînd capăt vieții mele și dîndu-ți ție prilejul de a-mi cunoaște credința, pe care ți-am închinat-o și ți-o închin. » Eu îi răspunsei aprins și cu gîndurile învălmășite, cît mai repede putui, de teamă să nu-mi lipsească răgazul spre a-i putea răspunde: « Facă, stăpîna mea, faptele tale să ți se adeverească vorbele, căci dacă tu duci cu tine ascuns un pumnal ca să-ți păstrezi credința, port și eu cu mine, aici la șold, spada asta, ca să te pot apăra cu ea, sau ca să mă omor, de-ar fi să ne fie soarta potrivnică ! » Nu cred să fi putut ea auzi tot ce-i spuseseam, pentru că simții cum o zoreau să plece, ca să n-o aștepte prea mult mirele. Și se pecetlui prin asta noaptea tristeții mele, și-mi asfinți soarele veseliei, lăsîndu-mă pe veci lipsit de lumina ochilor mei și lipsit de lumina minții. Nu mai îndrăzneam să intru în casă, dar nici în altă parte nu izbuteam să mă urnesc; cu toate astea, gîndindu-mă cîtă nevoie era de mine pentru ceea ce s-ar fi putut întîmpla în împrejurarea de față, mă îmbărbătai singur cît putui mai bine și intrai în casa ei, unde, cum îi cunoșteam cu ochii închiși toate intrările și ieșirile, mai cu seamă că în seara aceea taina ce se petrecea acolo zăpăcise pe toată lumea, nimeni nu apucă să mă vadă; așa că, fără să fiu zărit, avui răgazul să mă vîr în firida unei ferestre din aceeași sală, acoperită de marginile și ciucurii a două covoare, printre care puteam vedea, fără să fiu văzut, tot ce se petrecea în sală. Cine ar putea să spună, acum și aici, cum mi se zbătea mie inima fiind atunci acolo, ori gîndurile care mă copleșiră și socotelile pe care mi le făcui în minte? Căci atîtea și de așa fel erau, încît nici nu pot fi povestite, și nici nu-i bine să fie povestite; destul să aflați că mirele își făcu intrarea în sală, fără altă podoabă decît hainele lui de

fiecare zi. Drept naș îl aducea pe un văr primar de-al Luscindei, și în toată sala nu era, dintre cei de afară, nimeni, afară de slujitorii casei. Nu trecu mult și ieși dintr-un iatac Luscinda, întovărășită de maică-sa și de două dintre slujnicele ei, atît de bine îmbrăcată și împodobită, cum o meritau rangul și frumusețea ei, încît întruchipa desăvîrșirea modei și eleganței rafinate a celor de la curte. Nu-mi dădu răgaz uluirea ochilor și a minții mele, răpite de ceea ce vedeam, să observ și să-mi însemn bine în minte, unul cîte unul, amănuntele chipului cum era îmbrăcată; tot ce pot spune e în legătură cu culoarea, roșie și albă, a rochiei, și cu sclipirile și focurile prin care mă orbeau pietrele și giuvaerurile pieptănăturii și ale întregului ei veșmînt, decît care lucea, mai frumos cu mult, părul ei de aur, de o frumusețe nemaivăzută și într-atît de prețioasă, încît, luptînd cu nestematele și cu flăcările a patru facke ce luminau sala, sărea în ochi cu mult mai multă strălucire. O; amintire, dușmană de moarte a liniștii mele! La ce-mi slujește să am în ochi acum icoana neasemuitei frumuseți a adoratei mele vrăjmașe? N-ar fi mai bine, amintire crudă, să-mi aduci în minte și să mă faci să văd ceea ce făcu atuncea, pentru ca, sub pintenul unei jigniri atît de sfruntate, să caut dacă nu a mă răzbuna, cel puțin a-mi curma viața? Nu-mi luați în nume de rău, domnilor, și nu vă plictisească să-mi ascultați spusele atunci cînd pierd firul poveștii, căci nu sînt nenorocirile mele dintre cele care pot fi și trebuie povestite pe scurt și cu tot calmul, deoarece fiecare amănunt mi se pare demn a fi povestit pe larg.

La asta îi răspunse preotul că, departe de a se plictisi ascultîndu-l, le făceau chiar mare plăcere amănuntele pe care le înșira, fiind dintre acelea care meritau a nu fi trecute sub tăcere și erau vrednice de aceeași luare-aminte ca și miezul povestirii.

— Și cum spuneam, urmă Cardenio, după ce toată lumea se adună în sală, intră preotul paroh și, luîndu-i pe cei doi de mîna spre a face ceea ce se cuvine să fie făcut în ritualul căsătoriei, cînd ajunse să întrebe: « Consimți, seņora

Luscinda, să-l iei pe seînor don Fernando, aici de faîă, drept soî legiuit, după rînduiala sfînteii noastre mame, biserica? ». . . , eu scosei şi capul şi gîtul dintre cele două covoare şi, cu sufletul tulburat, eram tot numai urechi ca să aud ceea ce va răspunde Luscinda, aşteptînd de la răspunsul acesta sentinîta morîii mele, sau împuternicirea de a trăi. Ah, de ce nu m-am încumetat să ies atuncia şi să strig din toate puterile: « Luscinda, ah, Luscinda, ia seama la ce faci şi nu uita ceea ce-mi datoreşti, ai în vedere că eşti a mea şi că nu poţi fi a altuia ! Bagă de seamă că un *da* rostit de tine şi sfîrşitul vieîii mele nu înseamnă decît unul şi acelaşi lucru ! Ah, trădătorule don Fernando, răpitor al paradisului meu, călău al vieîii mele ! Ce vrei ? Ce-mi ceri ? Ai grijă că nu poţi ajunge creştineşte la ţînta dorinîelor tale, pentru că Luscinda îmi este soîie şi eu îi sînt soî ! » ? Ah, nebunul de mine ! Acum, că sînt departe, fugit din faîa primejdiei, uşor mi-e să spun că trebuia să fac ceea ce n-am făcut ; acum, că-l lăsaî să-mi fure comoara scumpă, îl blestem pe hoîul pe care m-aş fi putut răzbuna de-aş fi avut atunci inima s-o fac, aşa cum o am astăzi să mă jelui ; în sfîrşit, de vreme ce am fost atunci năîng şi laş, nu se pierde mare lucru dacă am să mor acum furios şi nebun, căîndu-mă de laşitatea mea . Preotul aştepta răspunsul Luscindei, care şovăî o bună bucată de vreme pînă să se hotărască, şi tocmai cînd mie începuse să-mi dea prin gînd că avea să scoată pumnalul ca să-şi ţînă făgăduînta, sau că avea să-şi dezlege limba pentru a striga vreun adevăr ce s-ar fi putut întoarce întro folosul meu, dînd pe faîă îîşelăciunea, o auzii cum rosteşte încetişor, cu vocea leşînată şi slăbită : « *Da, vreau !* » Acelaşi lucru îl spuse şi don Fernando, apoi, dîndu-i inelul, rămaseră legaîi pe veci cu un nod de nedesfăcut. Mirele se apropie să-şi îmbrăîşeze soîia, iar ea, apăsîndu-şi o mînă pe inimă, căzu, lipsită de simîiri, în braîele mamei sale. Mai e nevoie oare să spun ce era în sufletul meu cînd prin acel « *da* » pe care-l auzisem mi-am văzut spulberate speranîele, dîndu-mi seama cît de prefăcute fuseseră vorbele şi făgăduîntele Luscindei şi cît de lipsit

eram eu pe veci de puțină răscumpărării comorii pe care în clipa aceea o pierdusem? Rămăsei mut, neputincios să iau vreo hotărîre, părăindu-mi-se că cerul mă părăsise cu totul și că devenisem dușman pînă și țărînii care mă răbda, de vreme ce nici văzduhul nu mai voia să-mi dea răsufu pentru a suspina, și nici apa lacrimi pentru a plînge; doar focul creștea vîlvătaie, încît vedeam totul împrejur aprins, de turbare și de gelozie. Se zăpăciră toți din pricina leșinului Luscindei și, desfăcînd-o maică-sa la piept ca să-și poată ea trage mai ușor răsufarea, dădură peste o scrisoare pecetluită și ascunsă în sînul ei, pe care numaidecît o luă don Fernando și începu s-o citească la lumina uneia din facke; iar cum sfîrși cu cititul, se așeză pe un scaun sprijinindu-și capul într-o mînă, ca un om cufundat pe de-a-ntregul în gînduri, fără să dea o mînă de ajutor celor care umblau să găsească leac leșinului nevestei sale și s-o întoarcă la viață.

Eu, cînd îi văzui pe toți ai casei atît de tulburați, îmi luai inima în dinți și ieșii, de-or fi fost să mă vadă ori de nu, hotărît, dacă s-ar fi întîmplat să fiu văzut, să fac o nebunie atît de mare, încît să afle toată lumea dreapta indignare ce-mi clocotea în piept, îmboldindu-mă să-l pedepsesc pe don Fernando, prefăcutul, și chiar pe nestatornica trădătoare care zăcea leșinată; dar soarta mea, care trebuie să mă fi păstrat pentru nefericiri și mai mari, dacă e cu puțină să se mai afle, hotărî ca în clipa aceea să-mi prisosească mintea, care de atunci încoace mi-a lipsit. Așa că, fără să mai caut a mă răzbuna pe acești cei mai mari dușmani ai mei (lucru care, cum nimeni n-avea grija mea atuncea, mi-ar fi fost ușor de dus la capăt), vrui să-mi caut răzbunare asupra mea însumi, pedepsindu-mă pe mine așa cum ar fi meritat ei, și poate chiar cu mai multă asprime decît cea cu care m-aș fi purtat față de dîșii, de-ar fi fost să le iau atuncea zilele, pentru că moartea năprasnică scurtează pedeapsa, pe cînd cea care se tot amînă ucide întotdeauna, chinuind, fără să pună capăt vieții. În cele din urmă ieșii din casa aceea și mă dusei la locuința celui la care-mi lăsasem catîrul; îl pusei să-l înșeeze și, uitînd să-mi mai iau rămas bun de la dînsul,

încălecai și ieșii din oraș, fără să îndrăznesc, ca un nou Lot, a mai întoarce capul ca să mă uit în urmă; și când mă văzui singur în câmp, împresurat de beznele nopții și îmbiat de liniștea ei la plîns, fără teamă de a fi auzit sau recunoscut de cineva, dădui glas durerii și-mi dezlegai limba, aruncînd mii de blesteme asupra Luscindei și a lui don Fernando, ca și când prin ele m-aș fi putut tămădui de obida ce-mi apăsă inima. O numii crudă, ingrată, prefăcută, nerecunoscătoare și, mai presus de toate, lacomă de bani, căci bogăția dușmanului meu îi orbise ochii sufletului, făcînd-o să mă părăsească și să-și dea inima aceluia cu care norocul se arătase mai darnic și mai puțin înșelător; și în mijlocul vîrtejului acestor blesteme și afurisenii, o dezvinovăteam, spunîndu-mi că era de înțeles că o copilă ca ea, crescută între pereții casei părintești, fără să dea ochi cu lumea, deprinsă de mică și învățată chiar anume de părinți să li se supună întotdeauna, putuse avea dorința de a le face pe plac, pentru că-i dădeau drept soț un cavaler de neam așa de mare, atît de bogat și atît de curtenitor, încît, de n-ar fi vrut să-l primească drept soț, oricine ar fi putut-o socoti fie lipsită cu totul de minte, fie îndrăgostită de altcineva, lucru ce s-ar fi întors foarte în paguba renumelui și a bunei păreri ce-și făcuse lumea despre dînsa. Dar numaidecît mă întorceam și ziceam că, de-ar fi spus ea totuși că eu îi eram soț, ar fi ajuns și ei să vadă că nu făcuse, alegîndu-mă, o alegere atît de rea încît să nu i-o ierte, fiindcă, pînă a nu li se fi ivit don Fernando în peșit, nici chiar ei singuri nu și-ar fi putut dori, în cazul că-și măsurau dorința cu rațiunea, alt soț mai bun pentru fiica lor decît eram eu; și-mi mai spuneam că ar fi putut foarte bine destăinui, mai curînd decît să ajungă a-și da mîna cu sila altuia, faptul că mi-o dăduse mie; fiindcă m-aș fi înfățișat numaidecît și aș fi făcut tot ceea ce i s-ar fi părut ei cu cale a fi pus în joc în împrejurarea aceasta. În sfîrșit, ajunsei să trag încheierea că prea puțina ei iubire, dimpreună cu puțina judecată și multa rîvnă și sete a măririi o făcuseră să-și uite de cuvintele prin care mă înșelase, făcîndu-mă să stărui și să trăiesc în

așteptarea statornică a împlinirii cinstitelor mele dorințe. Jelindu-mă astfel și frământându-mă așa cum am spus, îmi urmai drumul cît mai rămăsese pînă la revărsatul zorilor și nimerii, cînd se făcu ziua, într-una din văile care duc în munții aceștia, pe care-i bătui alte trei zile încheiate, fără cărare nici urmă de drum, pînă ce ajunsei pe niște pajiști care nu mai știu în ce parte a lanțului acestuia de munți s-or fi aflînd, și acolo întrebai niște păstori încotro erau cele mai pustii locuri ale munților acestora. Îmi spuseră că spre partea asta. Pornii numaidecît la drum și ajunsei aici, cu gînd să-mi sfîrșesc zilele în văgăuna asta, și cum pusei piciorul prin pustietatea povîrnișurilor ce vezi, de istovire și de foame îmi căzu mort catîrul, sau, mai curînd, cum îmi vine mie a crede, muri ca să scape de o sarcină atît de nefolositoare cum eram eu. Rămăsei pe jos, înfrînt în lupta cu natura, mort de foame, fără să am și fără să mă gîndesc a căuta pe cineva care să mă ajute. În felul ăsta stătui nu știu cîtă vreme, prăbușit la pămînt, de unde mă ridicai fără să mai simt foamea și mă văzui înconjurat de niște păstori de capre, care, nu mai încăpea îndoială, trebuie să fi fost cei ce-mi veniseră într-ajutor, pentru că îmi povestiră chipul în care mă găsiseră, dimpreună cu toate prăpăstiile și aiurelile pe care le rosteam, dînd semne limpezi că-mi pierdusem judecata; și eu însumi mi-am dat seama de atunci că n-o am totdeauna întreagă și trează, ci e atît de slăbită și de închircită, încît fac mii de nebunii, rupîndu-mi hainele de pe mine, hăulind prin pustietățile astea, blestemîndu-mi soarta și rostind zadarnic de mii de ori numele drag al vrăjmașei mele, fără să vreau și să urmăresc altceva prin asta decît a-mi sfîrși zilele așa, într-un urlet; iar cînd îmi vin în simțiri, sînt atît de istovit și de frînt, încît abia-mi mai pot urni oasele. Locuința-mi este, cele mai adesea, scorbura unui stejar-de-plută, în stare să cuprindă hoitul acesta nevrednic. Văcarii și păstorii de capre care cutreieră munții aceștia, împinși de milă, m-ajută să-mi țin zilele, punîndu-mi demîncarea pe potecile și pe stîncile pe unde bănuiesc că aș putea eu trece și aș putea-o găsi din întîm-

plare; și așa, chiar dacă îmi lipsește atunci judecata, nevoia firească mă face să recunosc hrana și deșteaptă în mine dorința de a o gusta și voința de a o lua. Alteori, când mă întilnesc cu ei și sînt în toate mințile, îmi spun că le ies uneori și că le-o iau cu de-a sila păstorilor ce vin cu de-ale gurii din sat către stîină, cu toate că ei mi-ar da-o de bunăvoie. În felul acesta îmi duc zilele nenorocitei și sfîrșitei mele vieți, pînă în ziua în care cerul se va milostivi să-i pună capăt, sau măcar să pună capăt amintirii, ca să nu-mi mai aducă mereu dinaintea ochilor frumusețea Luscindei, trădarea ei și jignirea pricinuită de don Fernando; că dacă o vrea el să facă asta fără să-mi ia și viața, mi-aș îndruma pe o cale mai bună gîndurile; iar de unde nu, nu mai e nimic altceva de făcut decît să-l rog să aibă milă de sufletul meu, pentru că nu simt în mine nici curajul și nici puterea de a-mi scoate trupul din neajutorarea în care cu dinadinsul am voit și am izbutit să-l tirăsc. Aceasta este, domnilor, amara istorie a nefericirii mele. Spuneți-mi dacă, așa cum este, poate să fie povestită cu mai puțină durere decît ați văzut că-mi prilejuiește, și nu vă mai osteniți să mă convingeți și să-mi dați sfaturi de ceea ce rațiunea v-ar spune că poate fi bun pentru a mă lecuî, căci are să-mi folosească tot atît cît folosește doctoria prescrisă de un medic faimos bolnavului care nu dorește s-o ia. Eu nu vreau să mă însănătoșesc de vreme ce sînt lipsit de Luscinda. Și cum ei i-a plăcut să fie mai curînd a altuia atunci cînd era — sau trebuia să fie — a mea, îmi place și mie să fiu al nenorocirii atunci cînd aș fi putut să fiu al sorții celei bune. Ea a vrut, prin nestatornicia ei, să-mi facă statornică pierzania, iar eu aș dori, făcînd tot ce pot pentru a mă pierde, să-i împlinesc voința, ca să fie pildă, pentru cei ce vor veni, că doar mie mi-a lipsit ceea ce tuturor nenorociților le prisosește atunci cînd se simt alinați prin neputința de a-și mai alina durerea, fapt care mie îmi pricinuește și mai mult rău, și mai mare alean, căci mă bate gîndul că n-are să se sfîrșească decît atunci cînd voi muri.

Aici își sfîrși Cardenio lunga lui poveste, pe cît de nefericită, pe atît de plină de dragoste; și chiar în clipa cînd

preotul se pregătea să rostească vorbe de mîngiere, îl întreprinsese o voce care le ajunsese în auz și care, în accente pline de jale, spunea ceea ce se va povesti în a patra parte a acestei istorii; căci aici o sfîrși pe a treia înțeleptul și grijuliul cronicar Cide Hamete Benengeli.

Capitolul XXVIII

Care povestește despre noua și plăcuta aventură a preotului și bărbierului în Sierra Morena

Preafericite și norocoase au fost timpurile în care s-a arătat lumii viteazul cavaler don Quijote de La Mancha, pentru că datorită hotărîrii lui, care pînă într-atîta i-a făcut cinste, și anume, de a voi să reînvie și să redea lumii pierdută, pe atunci, și ca și moarta tagmă a cavaleriei rătăcitoare, ne bucurăm acum, în epoca noastră lipsită de prilejuri de voioșie desfătătoare, nu numai de dulceața prea adevăratei sale istorii, ci și de poveștile și episoadele ce cuprinde, și acestea, luate unul cîte unul, nu sînt mai puțin plăcute, măiestrite și adevărate decît însăși istoria lui; care, urmîndu-și firul, tors, răsucit și pieptănat, povestește că, de îndată ce preotul începu să se pregătească a-l mîngîia pe Cardenio, îl împiedică o voce ajunsă în auzul lui, care, în accente sfîșietoare, spunea cam așa:

— Ah, Dumnezeuule! De-ar fi să găsesc aici locul care să-mi poată sluji de mormînt neștiut pentru greaua povară a trupului, pe care încă mi-l port prin lume, atît de împotriva voînței mele! Așa va fi dacă singurătatea pe care mi-o făgăduiesc munții aceștia nu e mincinoasă. Oh, nefericita de mine, cu cît mai plăcută tovărășie vor ține gîndurilor mele aceste stînci și tufișuri, care-mi vor da prilej să împărtășesc cerului nefericirea mea prin plînsete, așa cum nici un om muritor nu dă răgaz, pentru că nu se află pe lume nici unul de la care să poți aștepta sfat cînd șovăi, alinare cînd te jeli, sau leac atunci cînd te doare!

Toate aceste cuvinte le auziră și le prinseră din zbor preotul și cei care erau cu el, și pentru că li se păru, cum și era, că fuseseră rostite de undeva din apropiere, se ridicară să-l caute pe cel ce le spusese, și nu meraseră nici douăzeci de pași, când, de după un colț de stîncă, văzură, așezat lângă trunchiul unui frasin, un băiat îmbrăcat țărănește, căruia, cum stătea cu capul în piept, din pricină că-și răcorea picioarele în pîrîiașul ce curgea pe acolo, nu-i putură vedea numai-decît și fața; și se apropiară atît de tăcuți, încît nici nu-i simți băiatul; ce nu lua aminte la altceva decît la scaldatul picioarelor sale, care, de albe ce erau, păreau două bucăți de cleștar, nu alta, născute printre celelalte pietre din albia riulețului. Îi lăsă înmărmuriți albimea și frumusețea picioarelor, pârîndu-li-se că nu erau făcute să calce grunji de pămînt, nici să bătătorească brazdele pe lângă plug și boi, așa cum veșmîntul stăpînului lor arăta că ar face-o. Și dîndu-și seama că nu fuseseră simțiți de el, preotul, care mergea în frunte, le făcu semn celorlalți doi să se lipească de niște stane de piatră ce se aflau pe acolo, ascunzîndu-se, și așa și făcură cu toții, uitîndu-se cu băgare de seamă la tot ce făcea tînărul, care purta un sumănaș cenușiu, încheiat în față, strîns tare pe corp cu o fișie albă de pînză. Mai purta, de asemenea, niște obiele și niște ȋtari de dimie-sură, și pe cap o căciulă brumărie; ȋtarii și-i suflecaseră pînă la jumătatea piciorului, care, nu mai încăpea nici o îndoială, părea de alabastru. Sfirși cu spălatul frumoașelor lui picioare și dădu apoi să și le șteargă cu o basma, pe care o scoase de sub căciulă; dar vrînd să și-o scoată, ridică de-a binelea capul, și cei care stăteau să-l privească avură prilejul să vadă un chip de o neasemuită frumusețe, care-l făcu pe Cardenio să-i spună preotului la ureche:

— Ființa asta, cu toate că nu este Luscinda, nu e ființă omenească, ci înger din ceruri!

Tînărul își scoase căciula și, scuturînd din cap, începură să i se desfacă și să i se resfire pe umeri niște plete pe care pînă și razele soarelui i le-ar fi putut pizmuț. Din asta se lămuriră ei că cel care părea țărăn era o femeie, și încă una

din cele mai frumoase și mai gingașe pe care le văzuseră vreodată pînă atunci ochii celor doi, ba chiar și ai lui Cardenio, de n-ar fi fost s-o fi privit și s-o fi știut el bine pe Luscinda, fiindcă mai pe urmă spuse că doar frumusețea Luscindei putea sta alături de a acesteia. Pletele lungi și bălaie nu numai că-i acopereau umerii, dar o ascundeau sub ele aproape cu totul, revărsîndu-i-se jur împrejur, că de n-ar fi fost picioarele, nu i s-ar mai fi văzut nici o parte a corpului, atît de stufos și de lung păr avea. Drept pieptene, spre a și le da deoparte, îi slujiră niște mîini care, dacă picioarele scăldate în apă li se păruseră bucăți de cleștar, mîinile, în părul ei, se asemuiau cu niște fișii de zăpadă întărită, și toate acestea sporeau și mai tare uluirea celor trei care o priveau, dimpreună cu dorința lor de a afla cine era. Pentru asta hotărîră să se arate, iar la mișcarea pe care o făcură, dînd să se ridice în picioare, frumoasa fată înălță fruntea și, îndepărtîndu-și de pe ochi cu amîndouă mîinile șuvițele de păr, se uită spre partea de unde venea zgomotul; dar abia dădu cu ochii de ei, că se și ridică în picioare și, fără să mai zăbovească să se încălțe ori să-și strîngă părul, înhăță cît putu mai repede o boccea ca de haine, pe care o avea lîngă dînsa, și vru s-o ia la fugă, tulburată și înspăimîntată; dar n-apucă să facă cinci-șase pași, că, nemaiputînd îndura sub tălpile ei gingașe asprimea pietrelor, căzu la pămînt. Ceea ce văzînd cei trei, dădură fuga la ea, și preotul fu cel dintîi care-i vorbi:

— Opriți-vă, señora, oricine ați fi, căci cei pe care-i vedeți aici n-au alt gînd decît acela de a vă sluji, și n-aveți de ce fugi cu atîta nestăpînită grabă, fiindcă nici picioarele nu vă vor îngădui-o și nici noi nu vom consimți la asta.

La toate acestea ea nu răspundea nimic, zăpăcită și încurcată.

Se apropiară așadar de dînsa, și luînd-o preotul de mînă, spuse mai departe:

— Ceea ce portul domniei-tale caută să ascundă ochilor noștri, señora, ne descoperă pletele domniei-tale, semne de netăgăduit că nu ușoare trebuie să fi fost pricinile care te-au

silit să-ți ascunzi frumusețea sub straie atît de puțin vrednice de ea, împingîndu-te să cauți singurătatea unor locuri ca acestea, în care a fost un noroc că ne-am întîlnit, dacă nu spre a-ți lecuî durerile, cel puțin spre a te ajutara cu un sfat, căci nu se află pe lume rău care să te istovească pînă într-atîta, nici să ajungă a atinge hotarele nenorocirii, cîtă vreme nu pune capăt vieții, încît, îndurîndu-l, să ai cuvînt a nu asculta măcar de sfaturile date cu gînd bun. Așa că, seņora ori seņor, ce vei fi voind dumneata să fii, alungă frica ce ți-a pricinuit ivirea noastră și povestește-ne ce soartă, rea sau bună, te-a adus aici, pentru că în noi toți laolaltă și-n fiecare în parte nu vei găsi decît ajutor și compătimire pentru nefericirile domniei-tale !

În vreme ce preotul rostea cuvinte de acestea, tînăra străvestită rămăsese ca împietrită de un farmec, uitîndu-se la toți fără să miște buzele, nici să scoată vreo vorbă, chiar ca un flăcău de la țară care dă deodată cu ochii de lucruri rare și nemaivăzute în viața lui. Dar cum preotul se apucă să-i mai înșire și altele, îndemnînd-o la același lucru, ea rupse tăcerea și, scoțînd un oftat din rărunchi, spuse :

— De vreme ce pustietatea munților acestora n-a folosit ca să mă ascundă, iar pletele mele, desfăcute, nu mai îngăduie limbii să rostească neadevăruri, ar fi zadarnic să mă mai prefac și acuma și să spun lucruri pe care, de-ar fi să mi le ia cineva drept bune, ar face-o mai mult din curtenie decît din vreo altă pricină. O dată hotărît lucrul acesta, vă spun, domnilor, că vă sînt recunoscătoare de ceea ce v-ați oferit să faceți pentru mine, lucru ce mă leagă să vă mulțumesc pentru totul, răspunzîndu-vă la tot ce m-ați întreat, cu toate că teamă mi-e să nu vă necăjească ceea ce am de gînd să vă spun cu privire la nenorocirile mele, stîrnindu-vă tot atîta milă cîtă mîhnire, pentru că nu veți putea găsi leac spre a mi le alina, nici sfat spre a mă face să le rabd. Totuși, pentru ca să nu vă îndoii de cinstea mea, gîndind cine știe ce, de vreme ce ați văzut că sînt femeie, ba încă tînără, și m-ați găsit singură și în port de bărbat, lucruri care toate la un

loc și unul cite unul ar putea șubrezi încrederea oricui în cinstea mea, am de gînd să vă spun ceea ce mi-ar plăcea mai curînd să trec sub tăcere dacă aș putea.

Toate acestea le spuse fără să răsufle, de la un capăt la altul, cea care părea o femeie atît de frumoasă, cu un glas atît de dulce și cu o vorbire atît de aleasă și de curgătoare, încît de înțelepciunea ei nu se minunară mai puțin decît îi minunase frumusețea. Și asigurînd-o ei din nou că le e voia s-o slujească, după ce adăugară noi rugămînti ca să împlinească ceea ce le făgăduise, ea nu se mai lăsă mult rugată și, încălțîndu-se și strîngîndu-și părul cu toată cuviința, se așeză pe o piatră, și de îndată ce șezură și cei trei roată împrejurii, înghițîndu-și cu greu plînsul care-i aducea lacrimi în ochi, începu cu voce domoală și limpede să-și povestească viața, așa cum urmează:

— În Andaluzia asta unde sîntem acum este un oraș de la care-și ia numele un duce, nume al unuia dintre cei ce se numesc granzi de Spania¹. Ducele acesta are doi feciori: cel mai mare, moștenitor al stării tatălui său, pe cît se pare, și al bunelor lui moravuri, iar cel mic, moștenitorul nu știu căror altor obiceiuri, dacă nu al celor trădătoare în care s-a ilustrat Vellido, și al caracterului viclean al lui Galalón². Acestui senior îi sînt vasali părinții mei, de neam umil, dar așa de bogați, încît, dacă bunurile cu care i-a înzestrat natura ar fi deopotrivă cu cele ce alcătuiesc averea lor, nici ei n-ar mai avea ce-și dori altceva, și nici eu nu m-aș putea teme să mă mai văd vreodată azvîrlită deznădejdie în care mă aflu, pentru că nefericirea mea s-ar putea să-și aibă obîrșia în

¹ Rodríguez Marín a stabilit autenticitatea absolută a episodului acestuia, petrecut prin anii 1581—1582, dînd și numele reale ale personajelor: Cardenio este un anume Cárdenas din Córdoba, Fernando este don Pedro Girón, fiul al doilea al primului duce de Osuna, Dorotea, o oarecare María de Torres. Numai că, în realitate, Pedro nu s-a căsătorit cu Maria de Torres, ci a murit celibatar, în 1583, la Napoli, unde tatăl său fusese numit vicerege. Cervantes, care a început să străbată Andaluzia în lung și în lat în 1587, trebuie să fi auzit această istorie cu prilejul peregrinărilor sale.

² Vellido și Galalón din epopeea lui Ariosto, *Orlando furioso*, citați și mai sus.

faptul că n-au avut norocul să se nască nobili; adevărat este că nu-s nici ei chiar așa din prostime, încît să aibă de ce se rușina cu starea lor, dar nici nu-s atît de suspuși încît să-mi iasă mie din cap ce mi-a intrat, anume că din obîrșia lor umilă mi se trage nenorocul. Ce mai vorbă lungă, sînt plugari, oameni de rînd, fără amestecul nici unei rase cu nume rău sunător, și, cum se spune pe la noi, creștini neaoși, de viță veche muntenească get-beget; dar atît de bogați, că avutul și viața pe care o duc le va putea aduce, treptat-treptat, titlul de hidalgo, ba chiar de cavaleri. Cu toate acestea, cea mai mare a lor avere și cel mai înalt titlu de noblețe la care țineau era că aveau o fată ca mine; așa că, pentru că n-au alta, nici pe altcineva care să-i moștenească, ca și pentru că, părinți fiind, țineau la mine, eu creșteam ca una din cele mai răsfățate fiice dintre cîte au fost vreodată răsfățate de părinți. Eram oglinda în care se priveau, toiagul bătrîneților lor și ținta către care năzuiau toate dorințele vieții lor, măsurate cu voia cerurilor, din poruncile căroră, fiind oameni atît de cu frica lui Dumnezeu, părinții mei n-ar fi ieșit nici în ruptul capului. Și într-același chip în care le eram eu stăpînă a inimilor, eram și stăpîna avutului lor; prin mine erau tocmiți și dați afară slujitorii; socoteala și cîștigul grînelor semănate și secerate trecea prin mîna mea; oloinițele — teascurile de untdelemn — zăcătorile de vin, multele turme de vite mari și mici, stupii de albine din prisacă, în sfîrșit, tot ceea ce un țăran atît de bogat ca tatăl meu ar putea avea și are era pe mîna mea, eu fiind și stăpîna, și logofătul, și asta cu atîta zel din partea mea și cu atîta dragă inimă din partea lor, cum nici n-aș fi în stare să vă spun. Răgazurile zilei, ce-mi mai rămînea din ea după ce dădeam porunci vechililor, argaților și muncitorilor cu ziua, mi le petreceam în lucruri tot atît de îngăduite, pe cît de trebuincioase fetelor mari, cum sînt lucrul de mînă cu acul și ghergheful, sau roata de tors. Și dacă vreodată lăsăm treburile acestea ca să-mi mai desfăt și mintea, alegeam desfătarea cititului vreunei cărți evlavioase, sau pe a cîntatului la harpă, pentru că știam, și nu din auzite, că mare har are muzica

atunci cînd e vorba de a odihni sufletele obosite și de a alina chinurile cugetului. Asta-mi era, cum spun, viața pe care o duceam în casa părinților mei, viață pe care dacă am povestit-o cu atîta amănunțime n-a fost ca să mă fălesc, nici ca să scot cuiva ochii cu bogăția mea, ci ca să vă puteți da seama cît de puțină mi-a fost vina prăbușirii din starea fericită în care mă aflam în nefericirea unde zac astăzi. Adevărul este că îmi petreceam viața într-atîtea îndeletniciri și atît de ferită de ochii lumii, încît parcă aș fi fost închisă într-o mănăstire, fără să fiu văzută, pe cît știam, de alții decît de-ai slujitorilor casei, căci în zilele cînd mă duceam la liturghie plecam cu noaptea în cap, atît de păzită de mama și de slujnice și cu atîtea văluri pe față, încît de-abia dacă puteam vedea cu ochii mai mult pămînt decît era nevoie ca să știu unde-mi calcă piciorul; și, cu toate acestea, ochii dragostei sau cei ai trîndăviei mai bine zis, pe care nu-i întrece nici văzul linxului, pătrunseseră pînă la mine, mînați de rîvna de a-mi fi pe plac a lui don Fernando, căci acesta este numele feciorului celui mai mic al ducelui de care v-am vorbit.

Nu apucă să rostească bine numele lui don Fernando cea care povestea, că lui Cardenio i se și schimbă culoarea feței și-l trecură toate nădușelile, dînd semne de atît de mare tulburare, încît preotul și bărbierul, uitîndu-se la dînsul, începură să se teamă că-i veniseră iarăși nebunelile de care auziseră spunîndu-se că-l năpădesc din vreme în vreme. Dar Cardenio nu făcu altceva decît să rămînă împietrit, îmbrobonat tot de sudoare și să se uite țintă la țărăncuță, căutînd să priceapă cine era ea; iar aceasta, fără să ia în seamă ce se petrece cu Cardenio, își urma povestea spunînd:

— Și n-apucase să mă vadă bine, că și rămase (așa cum a mărturisit-o el însuși mai tîrziu) mai îndrăgostit decît se poate închipui, ceea ce-mi și dădu să înțeleg prin fel de fel de semne. Dar pentru a ajunge mai curînd la sfîrșitul poveștii fără de sfîrșit a nenorocirilor mele, voi trece sub tăcere zelul lui don Fernando de a-mi face cunoscute dorințele sale: mitui toată servitorimea casei; împărți favoruri și

trimise și plocoane părinților mei; ziua, pe ulița unde locuiam, toți o duceau numai într-o sărbătoare, iar nopțile nu mai dormea nimeni de atâtea serenade; nesfârșit era valul de bilețele care îmi ajungeau în mîini, fără să știu cum, pline de cuvinte dragăstoase și de făgăduiala de a mă sluji, că n-aveau atîtea litere cîte jurăminte și făgăduințe cuprindeau. Toate acestea nu numai că nu mă îmblinzeau, dar chiar îmi împietreau sufletul, de parcă mi-ar fi fost el vrăjmaș de moarte și ar fi făcut tocmai în scop contrariu tot ce-l vedeam făcînd spre a mă supune voinței lui; și asta nu pentru că eu n-aș fi văzut cu ochi buni curtea pe care mi-o făcea don Fernando, și nici pentru că aș fi socotit dragostea cu care mă copleșea ca o jignire pentru mine, căci parcă tot îmi da un fel de tainică mulțumire să mă văd atît de iubită și de prețuită de un cavaler de viță așa de înaltă, și nu mă supăra cum mă urca în slăvi în scrisorile lui; fiindcă, în privința asta, pare-mi-se, oricît de urîte am fi, nouă, femeilor, ne face totdeauna plăcere să ne auzim numite frumuseți. Dar la toate astea se împotriveau cinstea mea și sfaturile pe care părinții nu conteneau să mi le dea, pentru că știau și ei dorințele foarte fățișe ale lui don Fernando, de vreme ce el nu se sinchisea dacă avea să i le afle toată lumea. Îmi spuneau părinții mei că numai în seama virtuții și cumințeniei mele își lăsau onoarea și numele lor bun, atrăgîndu-mi luarea-aminte asupra nepotrivirii de stări dintre mine și don Fernando, fiindcă de aici se putea trage încheierea că gîndurile cu care-mi dădea tircoale (oricît ar fi spus el altceva) ținteau mai mult spre împlinirea poftelor lui decît spre folosul meu; și-mi mai spuneau că, de-aș vrea să pun în vreun fel piedici nedreptei lui rîvne, ca să se dezberă de a mai căuta să și-o îplinească, ei cu dragă inimă s-ar învoi să mă mărite cu cine mi-ar plăcea mie mai mult, fie dintre cei mai răsăriți flăcăi din satul nostru, fie cu unul de prin împrejurimi, căci bogăția lor și numele meu bun îmi dădeau dreptul să nădăjduiesc orice. Bizuindu-mă pe făgăduințele lor temeinice și văzînd cîtă dreptate aveau în tot ce-mi spuneau, tăria hotărîrii de a-mi apăra fecioria sporea, dimpreună cu dorința

de a nu mă da bătută și de a nu-i spune vreodată lui don Fernando un singur cuvînt care să-i dea, chiar pe departe, a înțelege că poate nădăjdui să-și facă placul cu mine. Cumințenia asta a mea, pe care el trebuie s-o fi luat drept dispreț față de dînsul, a fost de bună seamă pricina că i s-au aprins și mai tare poftele de plăcere, căci acesta este numele pe care țin să-l dau imboldului ce-l mîna spre mine, care, de-ar fi fost îndemn cînstit, cum ar fi trebuit să fie, n-ați fi ajuns domniile-voastre să o aflați acum, căci mi-ar fi lipsit prilejul de a vi-o spune. În cele din urmă, don Fernando află că pe părinții mei îi bătea gîndul să mă rostuiască, ca să-i ia lui orice nădejde de a mă mai avea vreodată, sau, măcar, ca să mai am pe cineva care să mă păzească, și vestea sau bănuiala asta i-a dat lui ghes să facă ceea ce aveți să auziți acum; și anume, într-o noapte, pe cînd eu eram la mine în odaie, întovărășită doar de o fată care mă slujea, și cu ușile bine zăvorîte, de teamă ca nu cumva să-mi pun cînstea în primejdie din lipsă de prevedere, dintr-o dată, fără să pricep nici să-mi închipui cum, printre atîtea piedici și măsuri luate cu grijă și-n singurătatea și tăcerea sihăstriei mele, mă pomenii cu el dinainte-mi; iar vederea lui mă tulbură într-așa măsură, că o luă pe-a ochilor mei și-mi pieri graiul. Așa că nu mai fui în stare să strig și nici nu cred că el m-ar fi lăsat să scot vreun țipăt, pentru că, nici una, nici două, se lipi de mine și, luîndu-mă în brațe (fiindcă eu, așa cum spuneam, nu mai aveam puteri să mă apăr de tulburată ce eram), începu să-mi spună asemenea cuvinte, că nici acum nu-mi dau seama cum de se poate minciuna să aibă atîta putere, încît să știe a le ticlui așa de iscusit, ca să pară adevărul adevărat. Trădătorul își întărea cu lacrimi cuvintele și cu suspine planurile. Eu, sărăcuța de mine, care n-aveam cum fi pregătită pentru asemenea întîmplări, de vreme ce trăisem numai între ai mei, începui să-mi dau seama că iau, nu știu cum, drept adevărate toate minciunile astea, dar nu pînă într-atîta încît să mă înduplece la altceva mai puțin cînstit decît la milă pentru lacrimile și suspinele lui; și așa, de îndată ce-mi trecu spaima dinții și-mi mai venii

întrucîtva în simțiri, prinsei inimă mai mult decît mi-aș fi închipuit că pot prinde și-i spusei: «Dacă așa cum mă aflu, seînor, în brațele tale, m-aș afla între labelle unui leu sălbatic, de care să știu că m-aș putea scăpa doar făcînd sau spunînd vreun lucru care să se întoarcă întru paguba cinstei mele, la fel de puțin l-aș face sau l-aș spune pe cît de greu cu putință este să înceteze a mai fi fost ceea ce ține de tărîmul lucrurilor întîmplate. Așa că dacă tu-mi ții trupul încercuit cu brațele, eu sufletul mi-l țin legat strîns cu gîndurile mele bune, care sînt cu totul altfel decît ale tale, cum ai să poți vedea dacă vrei cumva să ți le duci la capăt cu de-a sila. Sînt vasala ta, dar nu ți-s sclavă, iar noblețea singelui tău n-are și nici nu trebuie să aibă puterea de a necinsti și călca în picioare umila mea obîrșie, și află că eu, fată de la țară și plugăriță, socot că prețuiesc tot atît cît tine, ce-mi ești stăpîn, și mai ești și cavaler. Cu mine n-o vei putea scoate la capăt făcîndu-mi silnicie, după cum nu mă înduplecă bogățiile tale și nici pot să mă înșele vorbele ce-mi spui, ori să mă înduioșeze lacrimile și suspinele. De-aș vedea vreuna din toate cîte le-am înșirat în ființa celui pe care părinții mi l-ar da de soț, voința mea ar fi una cu a lui, și din cuvînt nu i-aș mai ieși; așa că de-ar fi să nu-mi știrbesc întru nimic cinstea, ți-aș dărui de bunăvoie, cu toate că n-aș face-o cu plăcere, stăpîne, ceea ce cauți tu să-mi iei acum prin silnicie. Toate acestea ți le-am spus fiindcă nici prin gînd să-i treacă a dobîndi ceva de la mine cuiva care n-ar fi să-mi fie soț legiuit.» «Dacă doar de-atîta-ți este, preafrumoasă Dorotea (că acesta este numele nefericitei care vă vorbește), zise cavalerul lipsit de cuvînt, îți dau pe loc mîna mea și îți jur să fiu al tău, luînd drept martori cerurile, cărora nimic nu le este ascuns, și icoana Sfintei Fecioare din fața noastră.»

Auzind Cardenio că numele ei era Dorotea, tresări din nou ca scuturat de friguri și se întări în părerea lui dintru început, dar nevrînd să întrerupă povestirea, ca să poată vedea cum se va sfîrși ceea ce el parcă prevedea, nu spuse decît:

— Vra să zică, Dorotea îți este numele, seînora? Am mai auzit eu de una cu același nume și care parcă ți-e geamănă

de nenorocire. Spune mai departe, că vine timpul să-ți povestesc și eu lucruri care să te înfricoșeze tot pe atîta cît să-ți sfișie inima.

Cu luare-aminte ascultă Dorotea vorbele lui Cardenio, pe care-l văzu în așa de ciudate și umile veșminte, și-l rugă, dacă știa cu adevărat ceva despre povestea ei, să i-o spună pe loc; fiindcă, de-i mai lăsase soarta ei tristă ceva întreg, era curajul de-a îndura orice năpastă i-ar mai fi căzut pe cap, fiind sigură că, pe cît i se părea, nici una n-ar mai fi avut cum spori, măcar cu o fărîmă, nenorocirea ei de-atunci.

— De-ar fi să fie adevărat ceea ce-mi închipui, n-aș mai pierde vremea, stăpînă, răspunse Cardenio, și ți-aș spune-o numaidecît; dar cum pînă acum nu mi se pare c-a trecut prilejul, pentru domnia-ta n-are încă rost s-o afli.

— Fie și așa, răspunse Dorotea. Și aflați mai departe că, luînd don Fernando o icoană care se afla în încăpere, o făcu martoră a căsătoriei noastre. Cu vorbe care loveau chiar la țintă și cu jurăminte cutremurătoare îmi dădu cuvîntul că-mi va fi soț, cu toate că, pînă să nu apuce el a mi le spune, eu îi atrăsesem luarea-aminte să bage bine de seamă ceea ce făcea și să țină socoteală de cîtă inimă rea avea să-i facă tatălui său faptul c-avea să-l vadă căsătorit cu o țărancă dintre vasalele lui; și-l mai sfătuii să nu-l orbească frumusețea mea, atîta cîtă era, căci nu era îndeajuns spre a-și putea afla într-însa dezvinovățire pentru atare rătăcirii; iar de voia să-mi facă un bine, în numele dragostei pe care spunea că mi-o poartă, să mă lase cu soarta mea, pe potriva rangului meu umil, fiindcă niciodată căsnicii atît de nepotrivite n-aduc bucurie trainică, și nu ține pînă la capăt plăcerea cu care încep. Toate aceste vorbe pe care vi le-am spus acum i le spusei, dimpreună cu altele multe de care nu-mi mai aduc aminte, dar n-au slujit la nimic și nici nu l-au împiedicat să-și ducă planul la capăt, întocmai așa cum cel ce n-are de gînd să plătească niciodată nu se uită la cusururile mărffi și pierde din vedere să se mai tocmească. În vremea asta eu vorbeam cu mine însămi, spunîndu-mi, pe scurt, cam ceea ce urmează: « La urma urmei, n-aș fi eu cea dintîi femeie

care să se fi înălțat, pe calea măritişului, de la o stare umilă la una înaltă, şi nici n-o fi fiind don Fernando cel dintîi om pe care frumuseţea, sau mai curînd dragostea oarbă (că asta trebuie să fi fost) să-l facă să-şi ia o nevastă nepotrivită cu rangul lui înalt ! Că doar n-o să schimb eu lumea şi obiceiurile lumii, aşa că mai bine aş pune mîna pe norocul şi cînstea pe care mi-o aduce soarta, chiar de-ar fi să nu ţină dragostea lui mai mult decît pînă şi-o împlini dorinţa, căci pe urmă în faţa lui Dumnezeu îi voi fi soţie. Iar de-aş vrea să mă descotorosesc acum de el, acoperindu-l de dispreţ, îl văd în stare să se folosească de putere, uitînd ce se cuvine şi ce nu, aşa că aş ieşi de aici şi cu necînstea, şi fără de nici o dezvinovăţire pentru vina pe care mi-ar putea-o găsi cel ce n-ar şti cît de fără vină am ajuns a fi vinovată ; căci prin ce vorbe mi-aş putea încredinţa eu părinţii şi pe ceilalţi că mi-a intrat în iatac cavalerul acesta fără voia mea ? » . . . Toate aceste întrebări şi răspunsuri le sucii şi le răsucii într-o clipă în minte, nemaipunînd la socoteală că începură să-mi dea asalt (şi să mă împingă la ceea ce, fără să-mi treacă măcar prin minte, a însemnat pierzania mea) jurămintele lui don Fernando, martorii pe care şi-i lua, lacrimile care-i şiroiau şi, în sfîrşit, farmecul şi frumuseţea lui, care, întovărite de atîtea dovezi de dragoste adevărată, ar fi putut înfrînge oricare altă inimă, cît de cuminte şi de reţinută, cum era şi a mea. Îmi chemai slujitoarea, ca să ţină tovarăşie pe pămînt martorilor din cer ; iar don Fernando îşi luă de la capăt jurămintele, întărindu-şi-le din nou, şi mai adăugînd sfinţilor pe care şi-i luase drept martori la început, alţii noi ; ba mai aruncă asupra lui şi mii de afurisenii, care să-i cadă de-atunci încolo pe cap, de cumva n-avea să îndeplinească ceea ce făgăduia, apoi prinse a-şi umezi din nou ochii şi a-şi spori oftaturile, strîngîndu-mă şi mai tare în braţele sale, care nu mă slăbiseră o clipă din strînsoare, şi prin toate astea, ca şi prin plecarea din iatac a fetei, eu încetai de a mai fi ca ea, iar el începu să fie trădător şi sperjur. Ziua care urmă nefericirii mele era pe drum, dar nu venea la fel de grabnic după cum cred eu că dorea don Fernando ;

pentru că, de îndată ce s-a împlinit ceea ce-ți cere pofta, toată plăcerea pe care o mai poți aștepta este să te depărtezi de locul unde ți-ai ostit-o. Spun asta pentru că don Fernando se arătă grăbit să plece de la mine și, prin iscusința slujtoarei mele, căci chiar ea era cea care-l adusese acolo, pînă a nu se lumina bine de ziuă, se și văzu scos în uliță. Și cînd fu să-și ia rămas bun de la mine, îmi spuse (e drept că nu cu tot atîta rîvnă și tărie ca atunci cînd venise) să fiu sigură de credința ce-mi purta, ca și de tăria și adevărul jurămintelor sale; iar pentru a-și întări și mai vîrtos cuvintele, își scoase din deget un inel bogat și mi-l trecu mie pe deget. Pînă în cele din urmă el plecă, și eu rămăsei, nu știu dacă veselă sau tristă; tot ce pot spune este că am rămas pe gînduri, tulburată și aproape străină mie însămi după noutatea celor întîmplate, și n-am mai avut inima, ori am uitat, să-mi cert slujnica pentru trădarea săvîrșită atunci cînd îl închisese pe don Fernando în iatac, căci încă nu-mi dam bine seama dacă ceea ce mi se întîmplase era spre binele sau spre răul meu. Îi spuseseam la plecare lui don Fernando că tot prin mijlocirea fetei aceleia mai putea veni să mă vadă și în alte nopți, de vreme ce eram acum a lui, pînă ce faptul avea să fie crăinicit obștii, cînd o va crede el de cuviință. Dar el nu veni nici o noapte mai mult decît următoarea, și nici eu nu-l mai putui vedea, nici pe stradă, nici la biserică, mai bine de o lună; fiindcă zadarnic mă ostentii să-l rog, cu toate că aflai că nu plecase din oraș și că-și petrecea mai toate zilele la vînătoare, lucru care-l desfătase întotdeauna peste măsură. Zilele și ceasurile acelea știu că pentru mine au fost cum nu se poate mai neprielnice și mai prevestitoare de rele, și mai știu că începui, de-a lungul lor, să intru la bănuieli și să pun la îndoială credința lui don Fernando; la fel de bine știu cîte i-au auzit atunci slujnicei mele urechile, și cîte vorbe grele i-am spus, certînd-o de cutezanța ei, așa cum n-o făcusem înainte; mai știu că am fost silită să-mi înghit lacrimile și să nu mă arăt cu fața răvășită, ca să nu dau prilej să mă întrebe părinții ce lucru mă nemulțumea și să mă silească a umbla cu minciuni. Dar toate astea avură

un capăt, venind și clipa când dădui deoparte cumințenia și vorbele cuviincioase luară sfîrșit, clipa când dădui de marginea răbdării și gîndurile mele ascunse ieșiră la iveală. Asta se întîmplă atunci cînd, numai la cîteva zile după aceea, se lăși prin sat zvonul că, într-un oraș din apropiere, don Fernando se însurase cu o fată peste măsură de frumoasă și din părinți de neam mare, cu toate că nu atît de bogată încît să se poată aștepta, doar datorită zestrei, la o căsătorie așa de nobilă. Ziceau că se numea Luscinda și povesteau o grămadă de lucruri petrecute cu prilejul căsătoriei, de mai mare mirarea.

Cînd auzi Cardenio numele Luscindei, nu făcu altceva decît să strîngă din umeri, mușcîndu-și buzele și încruntînd sprîncenele, apoi dădu drumul numaidecît izvorului de lacrimi al ochilor; dar nu fu motiv acesta să-și lase Dorotea povestea neisprăvită, așa că zise:

— Îmi ajunse la urechi vestea aceasta jalnică, și în loc să-mi înghețe inima auzind-o, atîta furie și turbare mi-o aprinseră, încît nu lipsi mult ca să ies pe străzi, unde să strig în gura mare și să dau pe față trădarea și ticăloșia pe care o suferisem. Dar în cele din urmă mi se mai domoli furia, la gîndul că-mi voi pune la cale chiar în noaptea aceea fuga, ceea ce și făcui; m-am îmbrăcat în veșmintele acestea, date de unul din cei care în casele de țărani se numesc argați, și acesta era unul din slujitorii părintelui meu, căruia îi dădui pe față năpasta ce-mi căzuse pe cap și-l rugai să mă întovărășească pînă în orașul unde auzisem că mi se afla dușmanul. Iar el, după ce căută mai întîi să mă dojenească pentru încăpățînarea mea și să mă abată de la hotărîrea ce luasem, văzînd că nu mă dau bătută nici în ruptul capului, se arătă gata să mă întovărășească, după cum zicea el, și pînă la capătul lumii. Legai pe dată într-o fișie de pînză o rochie, cîteva giuvaeruri și ceva bani, pentru toată întîmplarea, și, fără să mai dau de știre slujnicei care mă trădase, plecai de acasă în tăcerea nopții, dimpreună cu argatul și cu gîndurile mele multe, luînd drumul orașului pe jos, ca purtată în zbor de dorința de-a mă vedea odată ajunsă acolo,

dacă nu pentru a împiedica ceea ce socoteam că se și săvîrșise, cel puțin ca să-i cer lui don Fernando să-mi spună cu ce inimă o făcuse. În două zile și jumătate ajunsei unde doream, și intrînd în oraș, întrebai încotro vine casa părinților Luscindei, iar cel dintîi om căruia îi făcui întrebare îmi răspunse mai multe decît mi-ar fi fost cheful să af lu. Îmi spuse și unde era casa, și tot ce se petrecuse cu prilejul măritișului fetei, lucruri atît de cunoscute în oraș, încît se strîngeau oamenii roată ca să-și spună unul altuia ce mai aflaseră. Îmi spuse că în noaptea cînd don Fernando se însurase cu Luscinda, de îndată ce ea își dăduse consimțămîntul să-i fie soție, căzuse într-un lung leșin, și că atunci cînd mirele se apropiase ca să-i dezbumbe rochia la piept ca să poată respira mai bine, îi găsisese în sîn o hîrtie, scrisă chiar de mîna Luscindei, în care declara că nu putea fi soția lui don Fernando pentru că era soția unui anume Cardenio, care, pe cîte îmi spunea omul, era un cavaler de foarte bun neam, din acel oraș; iar dacă-și dăduse ea consimțămîntul la nunta cu don Fernando, o făcuse doar ca să nu se arate nesupusă față de părinți. Într-un cuvînt, asemenea lucruri îmi spuse că erau cuprinse în scrisoare, încît din ele puteai trage încheierea cum că Luscinda își făcuse planul să se omoare de îndată ce se va fi văzut căsătorită și-și dădea în scris îndreptățirile pentru faptul că-și lua viața, lucru pe care, zice-se, îl întări un pumnal găsit nu știu în ce parte a veșmintelor sale. Văzînd don Fernando toate acestea și părăindu-i-se că Luscinda își bătuse joc de el, disprețuindu-l și tirîndu-i numele în noroi, nu mai așteptă să-și vină în simțiri din leșin și, sărînd la ea chiar cu pumnalul găsit asupra-i, vru s-o străpungă, și ar fi făcut-o de nu l-ar fi împiedicat părinții ei și cei ce se aflau de față. Ba mai mult încă: spuse că don Fernando plecase numaidecît și că Luscinda nu-și revenise din leșin pînă a doua zi, cînd le povestise părinților ei cum ajunsese să fie soața adevărată a acelui Cardenio de care am pomenit. Aflai și mai mult: că acest Cardenio, după cîte se spunea, fusese de față la nuntă și că, văzînd-o căsătorită, ceea ce el n-ar fi crezut

niciodată, plecase din oraş deznădăjduit, după ce lăsase o scrisoare unde arăta jignirea pe care i-o adusese Luscinda şi chipul în care îşi lua lumea în cap, plecînd acolo unde să nu mai aibă de-a face cu oamenii. Toate acestea erau îndebşte ştiute şi răsştiute de tot oraşul, şi toată lumea nu vorbea decît despre ele, ba chiar se întetîră bîrfelile cînd se află că şi Luscinda părăsise casa părinţilor ei, şi chiar cetatea, căci fata n-o putură găsi cît e oraşul de mare, ceea ce îi scosese din minţi pe părinţii care nu ştiau ce să mai facă să şi-o găsească. Tot ce aflasem îmi mai dădu oarecare speranţă şi mă crezui norocită dacă, negăsindu-l pe don Fernando, cel puţin nu-l aflasem însurat, părăindu-mi-se din pricina asta că încă nu mi se zăvorîse cu totul poarta îndreptării soartei mele şi pricepînd de aici că s-ar putea întîmpla să fi împiedicat dinadins cerul această a doua căsătorie, ca să-l aducă pe el în starea de a-şi da seama ceea ce datora celei dintîi, amintindu-şi că era creştin şi că avea mai multe datorii faţă de sufletul său decît faţă de tot ce pot spune şi crede oamenii. Lucrurile acestea le tot suceam şi le răsuceam în închipuire, şi încercam să mă mîngîi singură, fără a izbuti să-mi aflu mîngîiere, dîndu-mi nădejdi peste măsură de îndrăzneţe, ca să-mi pot duce mai departe viaţa pe care am ajuns acum s-o urăsc. Aflîndu-mă, deci, acolo, în oraş, fără să ştiu ce să mă fac, fiindcă nu-l găseam pe don Fernando, îmi ajunseră la urechi strigările unui crainic, care făgăduiau cîştiguri nemaivăzute cui ar fi fost să mă găsească, dînd şi semnele vîrstei şi hainelor pe care le purtam, căci auzii că se spunea c-aş fi plecat din casa părinţilor mei, răpită de argatul care mă întovărăşise, lucru care mă lovi în adîncul sufletului, văzînd eu cît de mult scăzuse încrederea oamenilor în mine, fiindcă nu le ajungea să mi-o fi pierdut fugînd de acasă, ci mai trebuiau să şi adauge cu cine fugisem, şi anume cu un om din prostime, cu totul nevrednic să mă gîndesc la el. Nici nu auzii bine ce striga crainicul, că şi plecai din oraş, cu tot cu servitorul, care şi începuse a da semne că se clatină în credinţa pe care îmi făgăduise să mi-o păstreze; şi în noaptea aceea intrarăm în desişul pădurii, de frică să nu

fim găsiți. Dar, cum zice o vorbă, un rău atrage pe altul și sfârșitul unei nenorociri este de obicei începutul alteia și mai mari; și așa mi s-a întâmplat și mie, pentru că sluga mea de încredere, pînă atuncia băiat bun și de nădejde, de îndată ce mă văzu singură în pustietatea asta, dîndu-i ghes mai curînd ticăloșia lui decît frumusețea mea, își puse în gînd să se folosească de prilejul pe care, după părerea lui, i-l ofereau sihlele acestea, și fără pic de rușine, nici de respect pentru mine, avînd cu atît mai puțină frică de Dumnezeu, îmi făcu propuneri de dragoste, și văzînd că eu îi răspundeam doar prin cuvinte de meritată ocară la nerușinarea vorbelor ce-mi spunea, lăsă deoparte rugămințile cu care încercase mai întîi să mă înduplece și încercă să mă ia cu de-a sila. Dar cerurile, unde se află dreptatea, și care prea arareori, dacă nu chiar niciodată, uită să privească cu bunăvoință spre cei cu cugetul curat, fură prielnice gîndurilor mele bune în așa chip, încît, cu prea slabele mele puteri și fără prea mare caznă, dădui cu el de-a azvîrlita pe un povîrniș, unde-l lăsaî, nu mai știu dacă mort sau viu; și pe loc, cu mai multă sprinteneală decît mi-o îngăduiau spaima și oboseala, mă afundai în inima munților, fără alt gînd sau alt plan decît acela de-a mă ascunde acolo, fugind de tata și de cei care, puși de dînsul, mă căutau. Sînt nu știu cîte luni de cînd am luat calea codrului cu dorința aceasta, găsind un baci care m-a tocmît să-i fiu slugă, într-un loc ce se află în măruntaiele munților acestora; și lui i-am slujit de argat tot timpul acesta, căutînd să stau mereu în cîmp, sub cerul liber, ca să-mi pot acoperi cosițele, care acum, cînd nici nu-mi dădea măcar prin gînd, m-au dat de gol. Dar toată iscusința și tot zelul meu s-au dovedit a nu fi, și n-au fost într-adevăr, de nici un folos, căci stăpînul meu ajunsese să-și dea seama că nu eram bărbat și-i încolțiră și lui aceleași gînduri murdare ca și argatului de care scăpasem; și cum nu întotdeauna soarta, o dată cu necazurile, îți aduce la îndemînă și leacul lor, nu aflai prin partea locului povîrniș, nici prăpastie unde să-mi trimit stăpînul ca să-și mai uite focul, cum găsisem pentru slugă, așa că socotii mai cu cale să-l părăsesc și să

m-ascund din nou prin văgăunile acestea decît să-mi măsor cu el puterile trupului, ori pe ale minții, încercînd să-l potolesc cu vorbă bună. Și cum spuneam, mă hotărîi să-mi caut din nou ascunziș și loc unde, nestînjinită de nimeni, să pot ruga cu lacrimi și suspine cerurile să se milostivească de nenorocirea mea și să mă ajute, dîndu-mi puteri să ies din ea, ori să-mi pun capăt zilelor prin pustietățile acestea, fără să-i mai rămînă nici numele nefericitei care atît de fără vină a dat atîta cuvînt să se vorbească despre ea și să se şușotească bîrfeli peste bîrfeli în satul ei și prin ținuturile din împrejurimi.

Capitolul XXIX

Care povestește despre hazliul tertip ce-l găsiră, dimpreună cu rînduiala cuvenită, pentru a-l scoate pe îndrăgostitul nostru cavalier din aspra pocăință cu care îi plăcuse să se canonească

— Asta este, domnilor, povestea adevărată a tragediei mele! Judecați și vedeți acum și dumneavoastră dacă suspinele pe care le-ați auzit, cuvintele pe care le-ați ascultat și lacrimile ce-mi țîșneau din ochi n-aveau destule pricini să izbucnească încă și mai din belșug. Și văzînd despre ce soi de nenorocire e vorba, vă veți da seama că nu poate ajuta la nimic să căutați a mă mîngîia, căci e cu neputință de lecuit. Tot ce vă rog este (lucru pe care ușor puteți, și trebuie să-l faceți) să mă sfătuiți unde să-mi duc viața fără să mi-o sfîrșească spaima și groaza ce mă cuprinde la gîndul că m-ar putea găsi cei ce mă caută; fiindcă oricît aș ști că marea dragoste pe care mi-o poartă părinții e cheazășia bunei primiri ce mi-ar face, atîta rușine mă cuprinde numai la gîndul de-a mă arăta dinaintea ochilor părintești altfel decît gîndeau ei, că mai la îndemînă îmi este să mă surghiunesc pentru totdeauna și să le pier din ochi decît să-i privesc în față, știind că ei văd pe chipul meu lipsa cinstei pe care trebuie să fi socotit că le făgăduisem să mi-o păstrez.

Tăcu după ce spuse asta, și obrazul i se îmbujoră, arătînd limpede durerea și rușinea din sufletul ei. Cei ce-o ascultaseră simțiră, într-ale lor, tot atîta compătimire cîtă mirare de nefericirea ei; și cu toate că mare dorință ar fi avut preotul să caute a o mîngîia dîndu-i sfaturi, i-o luă înainte Cardenio, care zise:

— Într-un cuvînt, seņora, nu vei fi fiind cumva domnia-ta frumoasa Dorotea, fiica, singurā la părinți, a lui Clenardo, bogătașul?

Rămase uluită Dorotea cînd auzi pomenit numele tatălui ei și cînd văzu ce om de nimica părea cel care-l rostise, pentru că s-a spus mai sus în ce hal era îmbrăcat Cardenio; așa că îi zise:

— Dar cine ești dumneata de știi atît de bine numele tatălui meu? Pentru că eu pînă acuma, dacă-mi aduc bine aminte, în tot ce-am povestit despre nenorocirea mea nu i-am rostit de fel numele.

— Sînt, răspunse Cardenio, nenorocosul acela căruia, cum ai spus-o prea bine dumneata însăși, seņora Luscinda a spus că-i era soție. Sînt nefericitul Cardenio, și tot perfidia aceluia ce te-a adus pe dumneata în starea în care ești m-a făcut și pe mine să arăt așa cum mă vedeți, rupt, gol, lipsit de orice alinare din partea oamenilor, și, ceea ce e mai rău decît toate, lipsit de judecată, pentru că n-o mai am decît uneori, cînd cerul se înduplecă să mi-o dăruiască pentru scurtă vreme. Eu, Dorotea, sînt cel care am fost martor la ticăloșiile lui don Fernando și cel care a auzit acel *da* prin care Luscinda încuviința să-i fie lui nevastă. Eu sînt cel care n-a avut destulă tărie ca să aștepte pînă ce avea să-și revină ea din leșin, nici să vadă că reieșea din scrisoarea care-i fusese găsită în sin, pentru că nu l-a răbdat inima să îndure atîtea nenorociri laolaltă; așa că, pierzînd răbdarea, am părăsit casa aceea, mai lăsînd și o scrisoare gazdei mele, pe care-o rugai să i-o dea Luscindei în mînă, și am fugit în pustietățile acestea, cu gîndul să-mi sfîrșesc aici viața, pe care de atunci am urît-o ca pe vrăjmașa mea de moarte. Dar n-a vrut soarta să mi-o ia, mulțumindu-se să-mi ia

mințile, poate spre a mă păstra pentru norocul ce l-am avut găsimdu-te; dar dacă e adevărat, cum socotesc că este, ceea ce ai povestit, s-ar putea întâmpla să ne fi pus deoparte cerul, la amândoi, un sfârșit mai bun nenorocirilor decît ne-am putea noi închipui. Căci, de vreme ce Luscinda nu se poate căsători cu don Fernando, fiind a mea, așa cum a spus-o ea deschis, nici don Fernando cu ea, fiind al domniei-tale, putem nădăjdui să ne dea îndărăt cerul ceea ce este al nostru, dacă totuși se află neatins, neînstrăinat și neștirbit. Și cum avem mîngîierea aceasta, născută nu din speranțe ce nu se pot îndeplini și nici întemeiată pe închipuiri năstruș-nice, te rog în genunchi, seņora, să iei altă hotărîre, primind-o în cugetul domniei-tale cîstit, așa cum am și eu de gînd s-o primesc într-al meu, și să te aștepti la o soartă mai bună; pentru că, ți-o jur pe cîntea mea de cavaler și de creștin, că nu te voi părăsi pînă nu te voi vedea în brațele lui don Fernando; iar de-ar fi să nu-l pot face, prin cele ce-i voi spune, să recunoască ceea ce-ți datorează, mă voi folosi atunci de dreptul pe care mi-l dă rangul meu de cavaler și-l voi sfida, provocîndu-l la duel pentru nedreptatea pe care ți-o face, fără să mă mai gîndesc la jignirile ce mi-a adus, ci lăsînd cerului grija să mă răzbune, pentru a mă îngriji aici pe pămînt doar de răzbunarea jignirii domniei-tale.

Ceea ce spusese Cardenio puse vîrf uluirii biete Dorotea care, neștiind cum să-i mulțumească pentru nemăsurata lui dorință de a o sluji, vru să-i îmbrățișeze picioarele și să i le sărute; dar nu i-o îngădui Cardenio, iar preotul răspunse în numele amîndurora, încuviințînd spusele, dovedite înțelepte, ale lui Cardenio, și-i rugă mai ales, sfătuindu-i și convingîndu-i, să meargă cu el în satul lui, unde și-ar putea face rost de lucrurile ce le lipseau și unde ar avea răgazul să chibzuiască cum să-l caute pe don Fernando, sau cum s-o ducă pe Dorotea părinților ei, sau, în sfîrșit, cum să facă ceea ce avea să li se pară mai cu cale de făcut. Cardenio și Dorotea îi mulțumiră și primiră bucuros binefacerea lui. Bărbierul, care ascultase cu gura căscată totul, fără să sufle un cuvînt, ținu și el să le spună o vorbă bună și se oferî,

cu nu mai puțină bunăvoință decît preotul, să facă orice ar găsi ei că le-ar putea sluji în vreun fel; povesti de asemenea, pe scurt, pricina care-i adusese pe ei acolo, dimpreună cu ciudățenia nebuniei lui don Quijote, și spuse că-l așteptau acum pe scutierul lui, care era plecat să-l caute. Cardenio își aduse aminte ca prin vis de încăierarea pe care o avusese cu don Quijote și o povesti celorlalți, fără să le poată spune care fusese pricina gîlcevii.

În vremea asta se auziră strigăte și-și deteră seama că cel care le scotea era Sancho Panza, care, negăsindu-i la locul unde-i lăsase, începuse a hăuli după ei. Îi ieșiră întru întîmpinare și, întrebîndu-l de don Quijote, el le spuse cum îl aflate, despuiat, numai în cămașă, slab, galben și mort de foame, oftînd într-una de dorul stăpînei sale Dulcinea, și cum, cu toate că el îi spusese ce-i porunca iubita, anume să plece de-acolo și să vină numaidecît la Toboso, unde ea îl aștepta, don Quijote răspunsese că era hotărît să nu se arate dinaintea frumuseții ei pînă ce nu va fi săvîrșit isprăvi care să-l facă vrednic de a o merita. Mai spuse Sancho că, dacă avea s-o țină așa într-una, era primejdie mare să nu mai ajungă niciodată împărat, cum se legase să ajungă, și nici măcar arhiepiscop, cu toate că acesta era cel mai mic rang la care putea rîvni, așa încît să vadă ei ce era de făcut ca să-l scoată de-acolo. Licențiatul îi răspunse să n-aibă nici o grijă, că-l vor scoate ei de-acolo, cu sau fără voia lui. După aceea le povesti, lui Cardenio și Doroteii, ceea ce puseseră ei la cale ca să-l lecuiască pe don Quijote, ori cel puțin să-l aducă îndărăt la casa lui. La aceasta, Dorotea zise că ar face ea, cu dragă inimă, pe domnița neajutorată, mai curînd decît bărbierul, mai ales că avea la dînsa haine cu care să-și joace rolul cît se poate de firesc, așa că să-i lase ei sarcina de-a întrupa personajul de care aveau nevoie ca să-și ducă planul la îndeplinire, pentru că ea citise multe cărți de cavalerie și cunoștea bine stilul în care obișnuiau domnițele nemîngîiate să ceară hatîruri cavalerilor rătăcitori.

— Păi nici nu dorim altceva, zise preotul, decît să pornești numaidecît la lucru, fiindcă ne surîde, fără îndoială, norocul

dacă atît de fără veste, vouă, domnii mei, a început să vi se deschidă poarta mîntuirii, iar nouă ne pică tocmai lucrul de care aveam mai mare nevoie.

Dorotea scoase numaidecît din legăturica ei o rochie de brocart scump şi-o pelerină verde de postav, cît se poate de arătoasă, iar dintr-o lăcriţă, un şirag de mărgăritare şi alte giuvaeruri, cu care se împodobi într-o clipă, încît părea o doamnă bogată şi de neam mare. Le spuse că-şi luase toate acestea şi încă şi altele, de-acasă, pentru cine ştie ce întîmplare, dar că pînă atuncea nu i se ivise prilejul să aibă nevoie de ele. Rămaseră cu toţii încîntaţi cum nu se mai poate de graţia, de ţinuta şi de frumuseţea ei uluitoare şi căzură de acord că don Fernando nu avea gust de fel de vreme ce dispreţuia o frumuseţe ca asta; dar cel care se minună mai tare fu Sancho Panza, căruia i se păru (cum şi era de fapt) că de cînd trăia nu văzuse făptură atît de mîndră, şi-l întrebă cu toată graba pe preot cine era doamna aceea atît de frumoasă şi ce căuta în văgăunile munţilor.

— Această prea frumoasă doamnă, răspunse preotul, este, frate Sancho, nici mai mult, nici mai puţin decît moştenitoarea în linie dreaptă bărbătească a marelui regat Micomición, care vine să-l caute pe stăpînul tău şi să-i ceară un hatîr, acela de a o răzbuna de jignirea ori de răul pe care un uriaş viclean i l-a făcut; şi, atrasă de faima de vrednic cavaler a stăpînului tău, de care s-a dus vestea pe toată faţa pămîntului cunoscută pînă azi, a venit această prinţesă din Guineea să-l caute.

— Fericită căutare şi fericită întîlnire, strigă Sancho Panza auzind acestea, mai cu seamă dacă are stăpînul meu norocul să-i spele ocară şi să-i îndrepte răul omorîndu-l pe uriaşul acela, de care spui, lua-l-ar dracii de fecior de tîrfă! Că zău, numai să dea ochii cu el, şi i-a şi venit de hac, afară doar dacă nu cumva o fi şi el tot nălucă, fiindcă împotriva nălucilor stăpînul meu n-are nici o putere. Un lucru doar vreau să te rog pe domnia-ta, între altele, domnule părinte, şi anume, ca să nu-i mai vină cumva chef stăpînului meu să se facă arhiepiscop, lucru de care mă tem grozav,

să-l sfătuiești domnia-ta să se însoare numaidecît cu prințesa asta, că așa nu mai poate fi uns arhiepiscop și va pune mai ușor mîna pe tronul împărătesc, iar eu îmi voi vedea visul cu ochii. Fiindcă m-am tot gîndit și răzgîndit la asta, și mi-am dat cu socoteala că nu mă încălzește cu nimic de s-o face el arhiepiscop, căci cu mine biserica n-are ce face, de vreme ce-s om însurat; iar să mai bat acuma drumurile ca să dobîndesc dezlegare și să pot totuși pune mîna pe veniturile unei parohii, avînd, așa cum am, muiere și copii, e cale prea lungă! Așa că, domnule părinte, tot clenciul este să se însoare stăpînul meu, repede și degrabă, cu domnița asta, că pînă acuma n-o știu pe măria-sa și n-am de unde-i spune pe nume.

— O cheamă, răspunse preotul, prințesa Micomicona, căci, de vreme ce regatul ei se numește Micomicón, e limpede că ea așa trebuie să se numească.

— Mai încape vorbă? răspunse Sancho. Că eu am văzut o grămadă de oameni care și-au dat nume și poreclă după locul unde s-au născut, și și-au zis Pedro de Alcalá, ori Juan de Úbeda, ori Diego de Valladolid; și tot așa or fi stînd lucrurile și pe-acolo, prin Guineea, că reginele și-or fi luînd numele regatelor lor!

— Așa trebuie să fie, zise preotul. Iar în privința căsătoriei stăpînului tău, am să fac tot ce mi-o sta în putere.

Cu asta Sancho rămase mulțumit cum nu se mai poate, iar preotul, la fel de mirat de naivitatea lui, văzînd cît de adînc îi fuseseră săpate în închipuire aiurelile stăpînului său, de vreme ce nu se îndoia o clipă că acesta avea să ajungă, pînă în cele din urmă, împărat.

În vremea asta, Dorotea se urcase pe catîrul preotului, iar bărbierul își potrivise pe obraz barba făcută din coada de bou, așa că-i spuseră lui Sancho să-i călăuzească acolo unde era don Quijote, căruia să bage el bine de seamă să nu-i spună cumva că-i cunoștea, nici pe licențiat, nici pe bărbier, pentru că în a nu-i cunoaște sta tot clenciul ajungerii stăpînului său la tronul împărătesc. Dar nici preotul, nici Cardenio nu voiră să-i întovărășească, cel din urmă ca să

nu-și aducă aminte don Quijote că se încăierase cu el, iar preotul, pentru că socotea că nu era nevoie, deocamdată, de prezența lui; așa că o luară ei înainte, Sancho în cap și ceilalți urmându-l pe jos, fără să se prea grăbească. Preotul nu uită să-i spună Doroteii ceea ce avea de făcut. Dar ea le spuse să n-aibă nici o grijă, că vor fi îndeplinite toate punct cu punct, așa cum o cereau și zugrăveau cărțile de cavalerie.

Făcuseră trei sferturi de leghe când dădură de don Quijote, în mijlocul unei pustietăți semănate cu stinci cît vedeai cu ochii, îmbrăcat pe de-a-ntregul, cu toate că fără arme. Și așa, cum îl văzu Dorotea și află de la Sancho că acela era don Quijote, își struni pe dată catirul, urmată de bărbierul cel bărbos. Și ajungînd lîngă el, scutierul sări de pe catîr și dădu fuga s-o ia în brațe pe Dorotea, care, descălecînd cu multă vioiciune, se aruncă, nici una, nici două, în genunchi dinaintea lui don Quijote și, cu toate că el făcea tot ce putea ca s-o ridice, ea, fără să se cîntească de jos, începu să-i vorbească, pe nerăsuflăte, cam în felul următor:

— Nu mă ridic de-aici, o, vrednice și viteze cavaler, pînă cînd bunătatea și curtenia domniei-tale nu-mi vor hărăzi darul care se va întoarce întru cîntea și prețuirea celui ce-l face și-n folosul celei mai nemîngîiate și mai jignite domnițe din cîte sînt sub soare! Dacă e adevărat că vrednicia puternicului domniei-tale braț e deopotrivă cu faima nemuritoare ce te-mpresoară, legat ești să-ți pleci urechea înspre nenorocoasa care, de pe meleaguri atît de îndepărtate, vine, atrasă de renumele domniei-tale, căutîndu-te pentru a-și găsi leac nefericirilor!

— Nu-ți voi răspunde un cuvînt, încîntătoare domniță, răspunse don Quijote, și nici nu voi asculta mai mult la cîte-mi spui pînă ce nu te ridici de la pămînt!

— Nu mă voi ridica, seînor, răspunse înlăcrimata domniță, dacă nu-mi este hărăzit mai întîi, de către curtenia domniei-tale, darul pe care-l cer!

— Ți-l hărăzesc și făgăduiesc, răspunse don Quijote, atîta vreme cît împlinirea lui nu păgubește avutului ori cinstei

regelui meu, patriei mele și aceleia care are cheia inimii și a libertății mele.

— Nu va fi spre paguba avutului ori cinstei celor de care spui, stăpîne bun al meu, răspunse îndurerata domniță.

Și, pe cînd ea își urmă vorbele, Sancho Panza veni la urechea stăpînului său și-i spuse încet:

— Stăpîne, n-ai grijă, poți să-i făgăduiești măria-ta cu inima ușoară darul pe care-l cere, că nu-i cine știe ce lucru mare: e vorba să-i omori un coșcogeamite uriaș, acolo, iar asta care-ți cere darul este preainalta prințesă Micomicona, regina regatului Micomicón din Etiopia.

— N-are decît să fie cine-o fi, răspunse don Quijote, căci eu voi face tot ceea ce mă simt dator să fac, și ceea ce îmi dictează conștiința, conform cu ceea ce am jurat! Și, întorcîndu-se către domniță, rosti: Ridică-te, frumusețe fără de pereche, căci îți conced darul pe care vei voi să mi-l ceri.

— Darul pe care-l cer este, zise domnița, să vină numai-decît mărinimoasa domniei-tale persoană cu mine acolo unde o voi călăuzi eu și să am cuvîntul domniei-tale că nu te vei mai amesteca în nici o altă aventură, nici nu te vei îndupleca la altă cerere pînă ce nu-mi vei dărui deplină răzbunare asupra unui trădător, care, împotriva oricărui drept, divin ori uman, mi-a uzurpat domnia.

— Încă o dată îți spun că îți făgăduiesc întocmai, răspunse don Quijote. Așa că poți, domniță, de azi înainte alunga aleanul care te răpune, și prinde puteri noi, împrăpătîndu-ți nădejtile, căci, cu ajutorul lui Dumnezeu și al brațului meu voinic, te vei vedea curînd reîntoarsă la domnie și-ți vei recăpăta tronul vechiului și marelui tău stat, în ciuda și-n pofida mișeilor ce-ar vrea să-ți stea împotrivă! Și-acuma la treabă, căci, vorba ceea, cine se scoală de dimineată departe ajunge!

Domnița neajutorată se repezi cu rivnă să-i sărute mîinile; dar don Quijote, care era în toate curtenitor și cavaler desăvirșit, nu consimți nici în ruptul capului, ci cu de-a sila o ridică și o îmbrățișă, cu multă cuviință și curtenie. Apoi îl trimise pe Sancho să strîngă chingile lui Rocinante și să-l

ajute numaidecît și pe el să se armeze. Sancho îi desprinsese armele, atîrnate într-un copac ca niște trofee, și, după ce potrivea chingile calului, își armă într-o clipă stăpînul, care, văzîndu-se armat, zise :

— Haidem, să mergem de-aici, cu Dumnezeu înainte, ca să sprijinim această prințesă !

Bărbierul încă mai stătea în genunchi, făcînd tot ce putea ca să-și ascundă rîsul și să nu-i cadă barba, care, de i-ar fi căzut, praful s-ar fi ales din toate cîte le plănuseră și nu s-ar mai fi putut duce nimica la capăt. Dar văzînd el că hatîrul cerut era gata făptuit și că don Quijote se pregătea, și cu ce zor încă, să plece pentru a-l aduce la îndeplinire, se ridică și o luă de cealaltă mînă pe stăpîna sa, urcînd-o ei amîndoi pe catîr. Don Quijote încălecă numaidecît pe Rocinante, iar bărbierul se sui și el în spinarea catîrului său ; numai Sancho rămase pe jos, ceea ce îi împrăștiă o dată mai mult jalea pentru pierderea surului, care i-ar fi fost atunci de mare trebuință. Dar toate le răbda cu inima împăcată, părăindu-i-se că stăpînul său apucase pe drumul cel bun și că nu mai avea mult pînă s-ajungă împărat, pentru că nici nu-i trecea prin minte că s-ar fi putut să nu se-nsoare cu principesa aceea și să nu ajungă cel puțin regele Micomicónului. Cu un singur lucru nu se putea împăca : îl supăra gîndul că regatul acela era într-o țară de negri și că oamenii ce-aveau să-i fie dați drept vasali vor fi cu toții negri. La aceasta însă găsi numaidecît leac în închipuirea sa și-și zise : « Ce-mi pasă mie dac-or fi ori nu negri vasalii mei ? N-am decît să-i încarc pe toți în corăbii și să-i aduc în Spania, unde i-aș putea vinde și lua pe ei bani gheață ¹, iar cu banii aceștia mi-aș putea cumpăra vreun titlu de noblețe sau vreo slujbă ², în care să-mi sfîrșesc fără multă osteneală zilele cîte mi-au mai rămas de trăit. N-ai decît să te duci la culcare

¹ Aluzie la comerțul de sclavi negri, care începuse în secolul al XVI-lea.

² Slujbele, ca și titlurile de noblețe, începuseră să se vîndă încă din vremea lui Filip al II-lea (1554—1598).

dacă n-ai măcar atîta pricepere și îndemînare cît să-ntorci intru folosul tău lucrurile și să vinzi treizeci sau zece mii de vasali cît ai zice pește! Pre cîntea mea, mi ți-i fac eu să zboare, cu mic, cu mare, cum mi-o plăcea, și n-or fi ei atît de negri să nu-i pot preface în galbeni, sau în bani albi pentru zile negre! Veniți la taica, nu vedeți că-s nătăfleş și stau cu deștu-n gură? »

Tot gîndindu-se el la asta, umbla așa de cufundat în socoteli și așa de fericit, că-și uitase de necazul mersului pe jos.

Toate acestea le vedeau dintre niște tufe Cardenio și preotul și nu știau cum să facă să se alătore și ei grupului. Dar preotul, care era de felul lui mare mehenghi, născoci numaidecît ce-aveau de făcut ca să ajungă unde doreau, și, cu niște foarfece pe care le avea într-un toc de piele, îl lăsă cît ai bate din palme pe Cardenio fără barbă, apoi îl îmbracă cu o haină cafenie, pe care-o purta el, dîndu-i pe deasupra și o pelerină neagră, și el rămase în nădragi și laibăr; iar Cardenio se schimbă așa de mult față de chipul cum arătase înainte, că nici el singur nu s-ar fi recunoscut, chiar de-ar fi fost să se uite în oglindă. După ce toate fură gata, deși, pînă să se schimbe ei, ceilalți de mult se depărtaseră, nu le fu greu să ajungă la drumul mare înaintea acestora, pentru că hățișurile și trecătorile strîmte ale munților acelora nu îngăduiau celor ce mergeau de-a călare să înainteze la fel de repede ca acei ce veneau pe jos. Într-adevăr, nu trecu mult și ieșiră la loc deschis, chiar pe unde trebuiau să scoboare și ceilalți din munți; așa că, de îndată ce îl văzură venind pe don Quijote, dimpreună cu tovarășii lui, preotul prinse a-l privi cu multă stăruință, dînd semne că parcă l-ar cunoaște, și, după ce stătu o bună bucată de vreme privind-l cu luare-aminte, dădu fuga la el cu brațele deschise, strigînd:

— Binevenit fie cel care este oglinda cavaleriei, vrednicul meu compatriot don Quijote de La Mancha, floare și spumă a nobleței, sprijinul și leacul nevoiașilor, chintesența cavalerilor rătăcitori!

Și spunînd asta, îl ținea pe don Quijote cu brațele pe după genunchiul stîng. Însăimîntat de ceea ce vedea și auzea, de ceea ce spunea și făcea omul acela, don Quijote îl privi cu luare-aminte și, în cele din urmă, îl recunoscă și rămase parcă înfricoșat văzîndu-l, așa că făcu tot ce putu ca să descalece. Dar preotul nu-i îngădui, și din pricina asta don Quijote zise:

— Lasă-mă să descalec, domnule licențiat, că nu se poate să umblu eu călare, și o față atît de cuvioasă ca domnia-ta să umble pe jos!

— Nu voi consimți la asta nici în ruptul capului! zise preotul. Măria-ta trebuie să rămîi pe cal, căci de pe cal ai săvîrșit cele mai mărețe isprăvi și aventuri ce s-au văzut în vremea noastră; fiindcă mie, nevrednic slujitor al Domnului, mi-ajunge să încalec în crupa vreunuia din catîrii acestor domni, ce călătoresc împreună cu luminăția-ta, de nu le-o fi cu bănat. Ba chiar am să mă cred călărînd pe Pegas, nu alta, ori cel puțin pe zebra sau pe gazela pe care galopa maurul acela faimos, Muzaraque, care zace pînă în ziua de astăzi fermecat, pe coasta Zulema, nu departe de Capul Compluto¹.

— Nici n-aș chiti eu atît de sus, domnule licențiat, și sînt încredințat, răspunse don Quijote, că doamna prințesă va binevoi să poruncească, de dragul meu, acestui scutier al ei să-ți lase domniei-tale locul de pe șaua catîrului, fiindcă el poate călări foarte bine în crupă, dacă-l țin pe catîr balamalele.

— Îl țin, pe cîte cred eu, răspunse prințesa, și mai știu că nu va fi nevoie să-i poruncesc nimic domnului scutier al meu, fiindcă el este atît de curtenitor și atît de curtean,

¹ Coasta Zulema (Chabel Sulemán, sau muntele lui Solomon) nu e altceva decît un deal din apropierea orașului universitar Alcalá de Henares, situat departe de orice țarm, în plin podiș al Peninsulei Iberice, iar « Capul Compluto » e o aluzie la « Compluto » al lui Ptolemeu, căci pe înălțimile acestui deal se predau lecțiile de astronomie. Licențiatul se folosește, în invențiile sale, de amintirile studenției, sigur fiind că don Quijote, care nu trecuse prin universitate, nu-i va observa șiretlicul.

încît nu va îngădui ca o faţă bisericească să umble pe jos, cînd poate umbla călare.

— Fireşte, răspunse bărbierul.

Şi descălecînd de îndată, îl imbie pe preot să ia loc în şa, ceea ce acesta şi făcu, fără să se lase prea mult rugat. Dar vrură păcatele ca, atunci cînd dădu bărbierul să se urce în crupa catîrului, care era de fapt închiriat, şi asta e de ajuns ca să se înţeleagă cîte parale făcea, dobitocul să ridice picioarele de dinapoi şi să tragă două copite în vînt, că de le-ar fi tras cumva în pieptul lui jupîn Nicolás ori în cap, ar fi dat el de dracu şi-ar fi lăsat baltă întoarcerea lui don Quijote! Şi cu toate că nu-l ajunseră copitele, se sperie în aşa hal bărbierul, încît căzu la pămînt, uitîndu-şi cu totul de barbă, care-i căzu şi ea la pămînt. Şi de îndată ce se văzu fără de barbă, nu găsi altceva mai bun de făcut decît să-şi acopere faţa cu amîndouă mîinile şi să se vaite că i-au zburat măselele. Don Quijote, văzînd caierul acela de barbă lipsit de falcă şi fără picătură de sînge, ce zburase cît colo de pe obrazul scutierului căzut, zise:

— Doamne fereşte! Asta-i curată minune: i-a smuls barba şi i-a zburat-o de pe obraz, de parcă i-ar fi tăiat-o anume.

Preotul, care-şi văzu planul în primejdie de-a fi descoperit, dădu fuga să culeagă barba de pe jos, apoi se apropie de locul unde zăcea jupîn Nicolás, care tot se mai văicărea cu glas tare, şi cît ai clipi din ochi, îngropîndu-i capul în pieptul sutanei sale, îi puse la loc barba, mormăindu-i deasupra creştetului vorbe despre care lămuri că erau dintr-un anume descîntec, bun pentru pus la loc bărbile smulse, cum avea să se vadă numaidecît. Şi, într-adevăr, cînd coada de bou fu gata legată, se dădu la o parte, iar scutierul rămase la fel de bărbos şi de teafăr ca şi înainte, lucru de care don Quijote se minună peste măsură şi-l rugă pe preot ca, de-o fi să aibă un pic de răgaz cîndva, să-l înveţe şi pe el descîntecul acela, fiindcă-şi dădea seama că virtuţile lui trebuiau să se extindă şi dincolo de pusul bărbilor la loc, căci era limpede că, acolo unde fusese smulsă o barbă, locul n-avea cum să rămînă altfel decît carne vie, nevindecată, şi că, de vreme

ce descîntecul lecuia toată rana, folosea la mult mai mult decît la pus bărbî.

— Ai dreptate, zise preotul, și-i făgădui să-l învețe descîntecul cu cel dintîi prilej.

Se înțeleseră ca, pînă una-alta, să se urce pe catir preotul și să călărească toți trei cu schimbul pînă ce vor ajunge la han, care era ca la vreo două leghe depărtare. Cînd se văzură pe cal trei din ei, adică don Quijote, prințesa și preotul, iar ceilalți trei, Cardenio, bărbierul și Sancho Panza, pe jos, don Quijote îi spuse Doroteii:

— Alteța-voastră princiară călăuzească-ne pe unde i-o plăcea mai bine să ne poarte!

Și pînă să apuce ea a răspunde, licențiatul zise:

— Către ce împărăție vrea înălțimea-ta să ne îndrume? Nu cumva, din întîmplare, către regatul Micomicón? Căci n-are cum fi altfel, ori nu mă pricep eu de fel la regate.

Ea, care intrase cum nu se putea mai bine în rol, pricepu că trebuie să răspundă da, așa că zise:

— Întocmai, domnule, către acel regat mi-e drumul.

— Dacă-i așa, zise preotul, trebuie să trecem chiar prin satul meu, și de-aici înălțimea-ta o poți lua înspre partea Cartaginei, unde te-ai putea imbarca într-un ceas bun pe o corabie, și dacă ai vînt prielnic și mare liniștită și fără de furtuni, nu-ți trebuie nici măcar nouă ani încheiați pînă să ajungi a da cu ochii de marele golf Meona, vreau să zic de Méotides¹, care este cu ceva mai puțin decît o sută de zile mai aproape de noi decît regatul înălțimii-tale.

— Domnia-ta te înșeli, señor, zise ea, căci nu-s nici doi ani de cînd am plecat de-acolo, și ca să vă spun drept, deși n-am avut o zi senină tot drumul, am ajuns să văd ceea ce doream atîta, adică pe señor don Quijote de La Mancha, ale cărui

¹ Numele de Méotides a fost socotit de Clemencin drept o alterare a lui Meotis, golf al Mării Negre, în care se varsă vechiul Tánais (Donul). Reminiscența, precizează Rodríguez Marín, vine însă dintr-un pasaj al lucrării mai sus pomenite, *La Angélica*, a lui Luís Barahona de Soto, care spune în Cîntul VII: « Aceasta este Marea Pontului și vezi unde se pierde marea lagună numită Méotide, în care intră Tánaisul... »

noi isprăvi mi-au ajuns la ureche de îndată ce-am pus piciorul pe pământul Spaniei, și asta m-a împins să-l caut, ca să mă dau pe mîna lui atît de curtenitoare și să-mi încredințez cauza dreaptă vitejei neînvinsului său braț.

— Destul, încetați cu laudele, zise atunci don Quijote, căci eu sînt dușmanul oricărui soi de lingușiri; și, cu toate că nu e lingușire în cazul de față, urechile mele caste se simt jignite de asemenea convorbiri; ceea ce-ți pot eu spune, stăpînă, de-oi fi ori de n-oi fi viteaz, este că vitejia, mult-putînă cită o am, va fi folosită în slujba alteței-tale pînă la moartea mea; așa că, lăsînd toate acestea pentru cînd le-o veni vremea, îl rog acum pe domnul licențiat să-mi spună ce vînt l-aduce pe meleagurile acestea, atît de singur și de fără servitori, și-așa de ușurel îmbrăcat, că mă înspăimînt numai văzîndu-l.

— Îți voi răspunde la aceasta foarte pe scurt, îl lămuri preotul. Află, luminăția-ta, señor don Quijote, că eu și jupîn Nicolás, prietenul și bărbierul nostru, ne duceam la Sevilla ca să ridicăm de-acolo niște bani pe care o rudă de-a mea, ce de ani de zile este plecată în Indii, mi-i trimisese, și nu-i vorba de-o sumă de nimic, fiindcă trec de șaizeci de mii de pesos, bani buni, aur adevărat, ceea ce face ca suma să se urce la încă o dată pe atîta. Și trecînd noi ieri prin locurile astea, numai ce ne ies în cale patru tîlhari de drumul mare și ne iau tot, pînă și bărbile, căci într-adevăr ni le smulseră, încît bărbierul n-avu încotro și trebui să-și pună una falsă, și chiar și tinerelelui acestuia, pe care-l vezi aici — zise arătînd spre Cardenio — i-a pus-o falsă, cu toate că nu mai avusese niciodată barbă. Și ceea ce-i mai nostim este că umblă zvonul din om în om pe toate meleagurile astea că cei care ne-au jefuit sînt dintre ocnașii despre care se zice c-au fost sloboziți, chiar cam pe-aicea, de un ins atît de cutezător, încît, trecînd peste comisar și peste paznici, le-a dat la toți drumul. Nu mai încape nici o îndoială că trebuie să fi fost vreun sărit din minți, ori poate unul la fel de tîlhar ca și ei, om fără de suflet și fără muștrare de cuget de vreme ce i-a venit chef să dea drumul lupului între oi, vulpii între galițe și muștei

în miere. A vrut să tragă stăpînirea pe sfoară și să se ridice împotriva regelui, stăpînul lui firesc, de vreme ce s-a ridicat împotriva poruncilor sale drepte. A vrut, zic, să lase galerele ciunge și oloage, să pună toată « Sfînta Hermandad » pe jărătic, că tot zăcea ea de-atiția ani pe cămașă¹. Vru, în sfîrșit, să facă o faptă care să-i piardă sufletul, fără ca trupul său să aibă ceva de cîștigat !

Le povestise doar Sancho, preotului și bărbierului, pățania cu ocnașii, aventură pe care stăpînul său o dusesese cu atîta glorie la capăt, și din pricina asta turna acum preotul oloi peste foc, povestind-o, ca să vadă ce-o să facă și ce-o să zică don Quijote, care doar cît schimba fețe-fețe la fiecare cuvînt și nu îndrăznea să mărturisească că el fusese cel ce slobozise pramatiile acelea de oameni.

— Țștia au fost, așadar, mai zise preotul, cei ce ne jefuiră, ierte-l Dumnezeu cu mare mila lui pe cel ce nu i-a lăsat să-și ispășească osînda meritată !

Capitolul XXX

Care povestește despre înțelepciunea frumoasei Dorotea și altele multe dătătoare de mari desfătări și de plăcută răbavă

Nu-și sfîrșise bine preotul vorba, că Sancho și sări cu gura :

— Păi, pre legea mea, domnule părinte, cel ce-a făcut isprava asta n-a fost altul decît stăpînul meu, cu toate că nu s-ar putea spune c-a făcut-o fiindcă nu l-am dăscălit eu înainte și nu l-am probozit să bage bine de seamă ce face, că era păcat strigător la cer să-i slobozească, de vreme ce pe toți îi duceau în lanțuri de tîlhari ce erau.

— Netotule, zise atuncea don Quijote, cavalerilor rătăcitori puțin le pasă, și nici n-au timp să stea să cerceteze, dacă

¹ În original « ...que había muchos anos que reposaba » : ironia termenului *reposar* folosit de Cervantes aici vine din faptul că « Sfînta frăție », departe de a zăcea, așa cum se afirmă, era extrem de activă în persecutarea populației rurale.

obijduiții, cei în lanțuri și cei umiliți, cu care li se încrucișează drumul, umblă în așa hal ori sînt strîmtorați pînă într-atîta cît erau aceia, din vina lor sau de pe urma meritelor proprii. Tot ce-i privește pe ei este să le dea ajutor ca unor nevoiași ce se află, plecîndu-și ochii la chinurile, și nu la ticăloșia lor. Mie mi-a tăiat drumul un șirag de mătânii, o salbă de oameni, sumbri și nefericiți, și m-am purtat cu ei așa cum îmi cere tagma mea, de-ar fi fost să vină și potop pe urmă-mi! Și dacă are cineva ceva de zis, în afară de cuvîntul-sa domnul părinte, preacinstitul nostru licențiat, îi spun în față că habar n-are de cavalerie și că minte ca un fecior de tîrfă și-un soi rău ce se află, și-l voi face eu să priceapă asta cu spada mea unde sînt toate scrise mai pe larg!¹

Spuse toate astea înțepenindu-se în scări și trăgîndu-și viziera coifului pe față, căci lighenașul de bărbier, pe care-l credea casca lui Mambrino, îl purta atîrnat la obînc, pînă ce avea să fie lecuit de schingiuirile suferite de la ocnași. Dorotea, care era înțeleaptă și plină de duh și care știa în ce hal de sminteală ajunsese don Quijote și pricepuse că toți își băteau joc de el, afară doar de Sancho Panza, nu voi să se lase mai prejos și, văzîndu-l atît de mînios, îi zise:

— Señor cavalier, amintește-ți, înălțimea-ta, hatîrul pe care mi l-ai făgăduit, care nu-ți îngăduie să te vîri în nici o altă aventură, oricît îndemn ți-ar da inima. Potolește-ți, măria-ta, furia, căci dacă domnul licențiat ar fi știut că ocnașii au fost sloboziți de brațul acesta neînvins, mai curînd și-ar fi tras trei pumni peste gură ori și-ar fi mușcat de trei ori limba decît să fi rostit vreo vorbă care să se-ntoarcă întru paguba măriei-tale.

— Mă jur că-i așa! zise preotul. Mai bine mi-aș fi smuls o jumătate de mustață².

¹ Amenințarea joacă pe dublul înțeles al formulei: pe de-o parte, este o aluzie la diplomele de noblețe, prin prezentarea cărora, în cazuri litigioase, se puteau justifica pretențiile la anume drepturi și privilegii; pe de altă parte formula indică lipsa oricărei toleranțe și recurgerca la forță.

² Pe vremea lui Cervantes, preoții catolici nu umblau, de obicei, rași, ca astăzi, ci purtau adeseori mustați mari, și sub buza de jos, muscă; uneori chiar favoriți.

— Señora, voi tăcea, zise don Quijote, și-mi voi pune frână dreptei minii, pe care mi-o și simt răscolindu-mi pieptul. Pașnic și tihnit voi merge de-aici înainte până-n ziua când voi aduce la îndeplinire tot ce v-am făgăduit. Însă, drept răsplată pentru rîvna mea, vă rog să-mi spuneți, dacă nu vă este cu bănat, care vi-i aleanul și cîți, cine și care anume sînt inșii asupra căroră am a vă răzbuna, dîndu-vă deplina satisfacție ce vi se datorează.

— Cu dragă inimă, răspunse Dorotea, dacă într-adevăr nu e plictisitor pentru măria-ta să asculți tot timpul oameni care se plîng de nenorocirile lor.

— Nu mă va plictisi, señora, spuse don Quijote.

Atunci Dorotea începu să povestească :

— Dacă-i așa, fiți cu luare-aminte.

Nici nu apucase ea să rostească vorbele acestea, cînd Cardenio și bărbierul se și apropiară de dînsa, dornici să vadă cum are să-și nascocască povestea înțeleapta Dorotea, și tot așa făcu și Sancho, care era la fel de păcălit în privința ei ca și stăpînul lui. Iar ea, după ce-și găsi locul în șa, tușind de cîteva ori și mai făcînd tot ce se face în asemenea prilejuri, începu, cu multă grație, să povestească cam în chipul următor :

— Mai întîi aflați, domniile-voastre, că pe mine mă cheamă. dar se opri, căci uitase ce nume-i pusese preotul.

Dar el îi veni într-ajutor, căci pricepuse unde era buba, așa că zise :

— Nu-i de mirare, doamna mea, să fii tulburată și să te încurci povestindu-ți nenorocirile, pentru că așa-s nenorocirile : de multe ori iau și mințile celor pe care-i lovesc, în așa chip că nu mai sînt în stare să-și aducă aminte nici cum îi cheamă, așa cum s-a întîmplat și cu înălțimea-ta, care ai uitat că te numești principesa Micomicona, legiuită moștenitoare a marelui regat Micomición. Și, cu precizarea aceasta, alteța-ta poți să-ți aduci lesne aminte tot ceea ce voiai să povestești.

— Adevărat este, răspunse fata, și de-aici înainte cred că nu va mai fi nevoie să mă mai ajute cineva, căci voi ieși și

singură la capăt cu povestea mea atît de adevărată. Povestea mea este că regele, tatăl meu, care se numea Tinacrio cel Înțelept, era foarte învățat în ceea ce se cheamă arta magiei, și află prin meșteșugul lui că maică-mea, care se numea regina Jaramilla, avea să moară înaintea lui, iar el n-avea s-o mai ducă mult pe lumea asta, ci avea să treacă în cealaltă, lăsîndu-mă orfană și de tată și de mamă. Dar, după cîte spunea el, nu-l supăra atîta lucrul acesta, cît îl tulbura faptul de a ști, și mai mult decît sigur, că un uriaș peste măsură de uriaș, stăpîn al unei mari insule care se învecinează aproape cu regatul nostru, monstru numit Pandafilando Balaoacheșul (despre care știe toată lumea că, cu toate că are ochii la locul lor și nu puși de-a-ndoaselea, se uită întotdeauna pieziș, de parc-ar fi zbanghiu, și asta numai de viclean ce e și doar ca să-i vîre în sperieți și să-i îngrozească pe cei la care se uită), și, cum ziceam, îl supăra faptul de a ști că acest uriaș, văzîndu-mă pe mine orfană, avea să lovească regatul meu cu oaste puternică și-avea să mi-l ia pe de-a-ntregul, fără să-mi lase măcar un cătun unde să mă retrag, dar că-mi putea fi cruțată toată această nenorocire și ruină de m-aș fi învoit să mă mărit cu dînsul. Numai că, pe cît își da cu socoteala tatăl meu, mie nici prin gînd n-avea să-mi treacă a mă învoi la o căsătorie atît de nepotrivită. Și spuse adevărul adevărat tatăl meu, pentru că nici prin gînd nu mi-a trecut vreodată să mă căsătoresc cu uriașul acela, și nici cu oricare altul, oricît de nemăsurat de mare și de puternic ar fi. Îmi mai spuse tatăl meu că, de îndată ce va închide el ochii și eu voi vedea că Pandafilando începe să-mi încalce regatul, să nu mai pierd vremea luînd măsuri de apărare, căci ar însemna să mă distrug, ci să-l las în voia lui, dîndu-i țara pe mînă, dacă voiam să-i scutesc de moarte și de distrugere deplină pe bunii și credincioșii mei vasali, căci n-avea să-mi fie cu putință a mă apăra de forța diavolească a uriașului, ci, fără să stau să mai aștept, să iau de îndată, împreună cu cîtiva dintr-ai mei, drumul către Spania, unde voi afla leac nenorocirilor mele găsindu-l pe un cavaler rătăcitor căruia i se va duce vestea peste mări și țări în vremea aceea și care ave-

să se cheme, dacă-mi aduc aminte, don Azote¹ sau don Jigote².

— Don Quijote o fi spus, domniță, zise la auzul acestor vorbe Sancho Panza, sau, cu alt nume, Cavalerul Tristei Figuri.

— Ai dreptate, zise Dorotea. Dar nu spuse numai atîta tatăl meu. Mai spuse că trebuia să fie înalt de stat și uscățiv la față, și că pe partea dreaptă, sub umărul stîng sau cam pe-acolo³, trebuia să aibă o aluniță galbenă cu cîteva fire de păr, așa cum e șoriciul.

Auzind asta, don Quijote se întoarse către scutierul său :

— Vino-ncoa, Sancho fiule, și ajută-mă să mă dezbrac, căci vreau să văd dacă eu sînt cavalerul de care a prorocit regele mag.

— De ce vrei să te dezbraci, măria-ta? întrebă Dorotea.

— Ca să văd dacă am alunița asta de care vorbea tatăl alteței-voastre, răspunse don Quijote.

— Ce să te mai dezbraci, zise Sancho, că știu eu bine că măria-ta ai o aluniță cu semnele astea pe la mijlocul șirii spinării, semn că ești om tare.

— Asta-i de ajuns, zise Dorotea. Pentru că atunci cînd e vorba de prieteni, nu te mai uiți la atîta lucru, așa că, fie că-i pe un umăr, fie că-i pe șira spinării, totuna e. Ajunge că este aluniță, și n-are decît să fie unde-o fi, că tot din carnea aceea e. Și nu mai încape îndoială că bietul tatăl meu a nimerit-o întru toate, așa cum am nimerit-o și eu dîndu-mă pe mîna seniorului don Quijote, că el este cel prorocit de tata, de vreme ce semnele destăinuite în ceea ce privește chipul se adaugă la cele spuse despre faima pe care acest cavaler și-a făcut-o nu numai în Spania, ci chiar în întreaga La Mancha. Căci nici nu debarcasem bine la Osuna, că mi-au și ajuns la urechi nenumărate isprăvi de-ale sale, încît pe loc mi-a spus inima că el era cel pe care veneam să-l caut.

¹ Azote înseamnă, în spaniolă, bici.

² Jigote înseamnă, în spaniolă, tocătură.

³ Prin cuvintele acestea Dorotea caută să scape de precizările ce ar fi putut fi dezmințite la o verificare cu realitatea.

— Dar cum ai debarcat înălțimea-ta la Osuna, señora, întrebă don Quijote, cînd Osuna nu-i port la mare?

Dar pînă să apuce Dorotea să răspundă, sări preotul cu gura și zise:

— Señora principesă o fi vrut să spună că, îndată după debarcarea ei la Málaga, primul loc unde-a auzit vești despre luminăția-ta a fost Osuna.

— Asta am vrut să spun, întări Dorotea.

— Atunci sîntem de acord, zise preotul. Așa că zi mai departe, majestate!

— Nu mai am ce spune, răspunse Dorotea, decît că, în sfîrșit, soarta mea a vrut să fie bună cu mine făcîndu-mă să-l aflu pe señor don Quijote, încît am și început a mă socoti și a mă ține drept regină și stăpînă unică a întregului meu regat, de vreme ce el, în marea sa curtenie și mărinimie, mi-a făgăduit să-mi facă hatîrul și să vină cu mine oriunde aș voi să-l duc, și nu-l voi duce în altă parte decît acolo unde-l voi putea pune față în față cu Pandaflando Bala-oacheșul, ca să-l omoare și să-mi dea înapoi ceea ce mi-a fost uzurpat împotriva oricărei dreptăți. Fiindcă toate acestea vor trebui să se întîmple întocmai, de vreme ce așa a prorocit Tinacrio cel Înțelept, bunul meu părinte, care a mai lăsat, de asemenea, cu limbă de moarte și scris în slove haldeice ori grecești, pe care eu nu le știu citi, că dacă acest cavaler din prorocirea lui, după ce va fi tăiat capul uriașului, ar voi să se însoare cu mine, eu să mă dăruiesc lui numai-decît și fără nici o vorbă, drept soție legiuită, și să-l fac stăpîn peste regatul și peste ființa mea!

— Ei, Sancho prietene, ce zici de asta? rosti don Quijote cînd ajunse Dorotea aicea. N-auzi ce se petrece? Nu ți-am spus eu? Uite c-avem și regat unde să domnim, și regină cu care să ne căsătorim.

— Jur că-i așa, zise Sancho, și să-l ia dracu pe puiul ăla de lele care nu s-o însura cu ea după ce i-o tăia beregata coconașului *Pandaflantu*! Pas de mai zi că nu-i binefăcută regina, dare-ar Domnu să semene cu ea toți puricii din patul meu la noapte!

Și spunînd asta, plesni de două ori din degete în văzduh, ca la joc, dînd semne de mare mulțumire. Apoi luă catirul Doroteii de friu și, silindu-l să se oprească, se aruncă în genunchi dinaintea ei, rugînd-o pe toți dumnezeii să-i dea mîinile să i le sărute, în semn că o primea drept stăpînă și regină a sa.

Cine dintre cei de față ar fi putut să nu ridă văzînd smin-teala stăpînului și naivitatea slugii?

Dorotea îi dădu, într-adevăr, mîinile să i le sărute și-i făgădui să-l facă mare dregător în regatul ei atunci cînd o vrea cerul să se milostivească s-o lase să și-l recapete și să se bucure de el. Sancho îi mulțumi în cuvinte care-i făcură pe toți să pufnească din nou în rîs.

— Aceasta este, domnilor, istoria mea, urmă Dorotea. Ce-mi rămîne să vă mai spun este că, din toți pe cîți i-am luat în suită dintre oamenii regatului meu, nu mi-a mai rămas decît acest vrednic scutier bărbos, pentru că toți s-au înecat în timpul unei furtuni nemaiînchipuite ce s-a iscat cînd eram chiar în fața portului, iar el și cu mine am ajuns la țărm ca prin minune, pe două scînduri; căci așa sînt toate, în tot cursul vieții mele, numai minuni și taine, cum veți fi băgat de seamă și dumneavoastră. Iar dacă am sărit peste cal în vreun lucru sau n-am fost destul de sigură pe ce spuneam, dați vina pe ceea ce zicea și domnul licențiat cînd mi-am început povestirea, și anume că necontenitele chinuri și canoneala peste puterile omului pot face pe cei ce le îndură să-și piardă memoria.

— Pe mine nu mă vor face s-o pierd, înaltă și vrednică doamnă, zise don Quijote, oricîte ar fi să am de întîmpinat slujindu-vă și oricît de mari și de nemaivăzute vor fi. Așa că vă întăresc din nou făgăduiala făcută și jur să merg cu înălțimea-voastră pînă la capătul lumii, numai să dau piept cu mîndrul vrăjmaș, pe care am de gînd, cu ajutorul lui Dumnezeu și-al brațului meu, să-l scurtez c-un cap, oricît ar fi el de trufaș, cu tăișul acestei. nu mai pot spune «acestei bune spade», datorită lui Ginés de Pasamonte,

care mi-a luat-o pe a mea¹. Rosti cuvintele acestea din urmă printre dinți, apoi, tare, urmă: Și după ce-i voi fi tăiat capul și vă voi fi pus din nou în posesiunea pașnică a statului, rămîne la liberă înălțimii-voastre voință să dispuneți de persoana proprie așa cum veți crede de cuviință, căci, atîta vreme cît mintea mea va fi bîntuită de amintirea care-mi robește voința și mă face să-mi pierd uzul rațiunii, pentru aceea care. nu spun mai departe, nu este cu putință să-mi închipui nici măcar prin vis o căsătorie, chiar de-ar fi să mă însor cu pasărea măiastră².

Lui Sancho îi sunară atît de rău vorbele mai de pe urmă ale stăpînului său în privința refuzului de-a se căsători, încît, mîniat foarte, ridică glasul și zise:

— Jur și zic zău lui Dumnezeu că înălțimea-ta nu ești în toate mințile, stăpîne don Quijote! Fiindcă altfel se poate să stai măria-ta în cumpănă cînd e vorba de însurătoare cu o prințesă atît de suspusă ca asta? Crezi că are să-ți mai pice vreodată pară mălăiață în gura lui nătăfleață vreo plească așa ca asta, care ți-a picat acum pe cap? O fi cumva mai frumoasă domnița Dulcinea? Aș, de unde, nici pe jumătate! Ba aș fi gata să jur că nu-i ajunge nici la degetul cel mic ăsteia pe care-o vezi acum în fața ochilor. Oi mai apuca eu să pun mîna pe comitatul făgăduit cînd mi-oi vedea ceafa dacă luminăția-ta-mi tot umbli după cai verzi pe pereți! Însoară-te, însoară-te numaidecît — ce dracu! — și pune mîna pe regat, că ți-a picat de bogdaproste! Și-o dată rege, fă-mă și pe mine, acolo, marchiz sau guvernator, și cît mai repede, măcar de-ar fi să se ducă dracului toate!

Don Quijote, cînd îl auzi pe Sancho hulind-o în așa hal pe stăpîna sa Dulcinea, nu-l mai putu răbda inima și, ridicînd lancea, fără să-i spună o vorbă și fără să-l întrebe de sănă-

¹ Altă inadvertență a textului: în capitolele anterioare nu reiese de nicăieri că Pasamonte i-ar fi furat lui don Quijote spada și nici că don Quijote și-ar fi procurat între timp alta, mai puțin faimoasă. Cervantes se lasă sedus aici de dorința de a realiza un nou efect comic.

² În original «...el ave Fénix»: hiperbolă, vrînd să indice o femeie unică prin calitățile ei, cum unică este pe lume și pasărea phenix.

tate, îi arse două de-l lăsa lat la pământ. Și de nu i-ar fi strigat Dorotea să se mulțumească cu atîta, nu mai încapе îndoială că l-ar fi ușurat de zile !

— Credeai, îi strigă el după o bucată de vreme, țărănoi ticălos, c-are să-ți meargă într-una tot așa, să-mi tot strîngi mîna cu ușa, eu să te tot iert și tu să tot greșești? Nu te-ai gîndit, blestematele și afurisitule, căci meriți, fără îndoială, să se arunce afurisenie asupra ta din toate amvoanele, fiindcă te-ai ridicat cu hulă împotriva neasemuitei Dulcinea?! Nu știai, nemernicule, om de nimic, gușatule, că de n-ar fi puterea pe care-o dă ea brațului meu, n-aș avea nici atîta cît să omor un pui de găină? Spune-mi, mucalitule cu limbă de șarpe înveninat, cine crezi c-a cîștigat regatul acesta și cine crezi c-a tăiat capul uriașului acestuia, și cine te-a făcut pe tine marchiz (căci toate astea le socot ca și săvîrșite și le dau drept lucruri văzute și trecute pe sub ochii judecătorilor), cine crezi că le-a făcut pe toate astea, luîndu-mă pe mine drept unealtă a faptelor sale? Ea e cea care luptă și învinge prin mine, și eu trăiesc și respir prin ea, și din ea îmi trag viața și ființa. Oh, fecior de curvă ce-mi ești, ce nerecunoscător te arăți, mișelule, dacă, după ce te-ai văzut înălțat din colbul drumului pînă la boierii și dregătorii, te-apuci să răspunzi la astă facere de bine vorbindu-l de rău pe cel ce te-a înălțat !

Sancho nu era chiar așa de lovit în cap încît să n-audă toate cîte i le spunea stăpînul său, așa că, ridicîndu-se nițel cam repejor de jos, dădu fuga să se ascundă după bidiviul Doroteii și-i zise de-acolo stăpînului său :

— Spune-mi, stăpîne, dacă măria-ta ești bun-hotărît să nu te însori cu astă înaltă prințesă, e limpede ca lumina zilei că regatul nu va fi al măriei-tale, și, nefiind al măriei-tale, care mai pot fi atunci binefacerile ce-mi faci? Țsta-i lucrul de care mă plîng: însoară-te, măria-ta, o dată și bine, cu regina asta, că tot ne-a picat așa, din senin, și pe urmă n-ai decît să te-ntorci la domnița Dulcinea cît ți-o plăcea, că s-or mai fi văzut și pînă azi regi pe lume care să aibă țiitoare ! Dinspre partea frumuseții, nu m-amestec, nu mă bag, să

n-am păcat, dacă este s-o spun, ce mi-e Tanda, ce mi-e Manda, pentru că eu, și-așa, n-am văzut-o niciodată pe domnița Dulcinea!

— Cum așa, n-ai văzut-o, trădătorule și sperjurule? strigă don Quijote. Păi nu mi-ai venit tu acuma cîteva clipe cu un mesaj din partea ei?

— Vreau să spun că n-am văzut-o așa, mai pe-ndelete, zise Sancho, ca să-mi pot da seama mai cu de-amănuntul de frumusețea și de trăsăturile ei, una cîte una; dar așa, luată cu toptanul, nu mi se pare de lepădat.

— Pentru asta, te-am iertat, zise don Quijote, și iartă-mi și tu necazul pe care ți l-am făcut, căci știi bine că nu stă în puterea omului cel dintîi imbold!

— Am băgat de seamă, răspunse Sancho, și, tot așa, pofta de-a pălăvrăgi este la mine cel dintîi imbold, așa că nu mă pot măcar o dată opri să nu spun tot ce-mi vine la gură.

— Cu toate astea, zise don Quijote, bagă de seamă, Sancho, la ce vorbești, fiindcă ulciorul nu merge de multe ori la apă. atîta-ți spun!

— Bine, bine, răspunse Sancho, este un Dumnezeu deasupra noastră, care toate le vede, și are să știe el să judece cine face mai rău: eu vorbind ce nu se cade, sau măria-ta nefăcînd ce se cade!

— Ajungă-ți acuma! zise Dorotea. Du-te, Sancho, și sărută mîna stăpînului tău și cere-i iertare, iar de-aici înainte fii mai cu băgare de seamă cînd e vorba să lauzi, ca și atunci cînd e vorba să mustri, și n-o mai vorbi de rău pe domnița aceea Tobosa, pe care n-o cunosc, dar căreia cu dragă inimă i-aș fi slugă; și ai încredere în Dumnezeu, că n-are să te lipsească el de-un stat unde să-ți duci viața ca un voievod.

Sancho puse capul în piept și se duse de-i ceru stăpînului său mîna ca să i-o sărute, ceea ce el îi acordă cu multă gravitate, iar după ce Sancho i-o sărută, el și-o înalță și-i dete binecuvîntarea, zicîndu-i să vină cu dînsul ceva mai deoparte, căci avea să-l întrebe o grămadă de lucruri și să se sfătuiască asupra multor treburi de seamă. Așa făcu Sancho, și se

îndepărtară amîndoi, mergînd ceva mai înainte decît ceilalți, dar don Quijote îi spuse:

— De cînd ai venit, n-am avut nici prilej, nici răgaz să-ți pun mai cu de-amănuntul întrebări în legătură cu solia ta și cu răspunsul pe care mi l-ai adus. Acuma, că ne-a hărăzit norocul timp destul, și avem și unde, nu mă lăsa să aștept fericirea pe care mi-o poți da cu vești atît de bune!

— Întreabă-mă măria-ta tot ce-i dori, răspunse Sancho, că le-oi scoate pe toate din capul meu, la fel cum au intrat. Tot ce te rog însă, stăpîne, este să nu mai fi de-aici înainte așa de răzbunător.

— De ce spui asta, Sancho? întrebă don Quijote.

— O spun, răspunse Sancho, pentru că ciomăgeala de-adi-neauri a fost mai mult plată pentru cearta la care ne-a împins dracu pe-amîndoi în noaptea aceea de pomină decît plată pentru ceea ce-am rostit împotriva doamnei mele Dulcinea, pe care-o iubesc și-o venerez ca pe niște sfînte moaște, cu toate că n-are nimica de sfîntă, ci numai pentru că e a măriei-tale.

— Să nu ne mai întoarcem la vorbe ca acestea, Sancho, te conjur, zise don Quijote, că mă umplu de întristare. Te-am iertat atuncea, și știi foarte bine cum se spune de obicei: altă greșală, altă canoneală!

Cum vorbeau ei așa, văzură pe drum venind către dînșii un om călare pe un măgar, și cînd ajunse aproape li se păru că e un țigan. Dar Sancho Panza, care, cum vedea un măgar, îl mîncea din priviri, nu altceva, nici nu dete bine cu ochii de el, că-l și recunoscă pe Ginés de Pasamonte, și după mîncă, adică după țigan, trase întreg sumanul, adică măgarul, cum și era, căci pe surul lui Sancho călărea Pasamonte, care, ca să nu fie recunoscut și să poată vinde măgarul la tîrg, se îmbrăcase ca țigani, a căror limbă o știa tot așa cum vorbea multe altele, de parc-ar fi fost limba mamei lui. Îl văzu și-l cunoscă Sancho, și n-apucă să-l vadă și să-l cunoască de-a binelea, că și începu să răcnească la el cît îl ținea gura:

— Aha-ha, țilharule, Ginesillo, lasă-mi avutul, dă-mi înapoi viața, nu te bucura la singura alinare a zilelor mele,

dă-mi măgarul, lasă-mi comoara ! Fugi, pezevenghiule, piei din ochii mei, pehlivanule, și dă-napoi ceea ce nu e bunul tău, banditule !

Nu era nevoie de-atâtea cuvinte și de-atâtea ocări, fiindcă, de la cea dintâi, Ginés sări jos de pe măgar și, luînd-o la un trap atît de repezor încît părea galop, pieri din ochii lor cît ai clipi, și pe-acîi ți-e drumul.

Sancho dădu fuga la surul lui și, îmbrățișîndu-l, începu să-i spună :

— Cum ți-a mers cît ai stat fără mine, lumina ochilor mei, viața mea, surulețul meu drag, tovarășul meu nedespărțit ?

Și spunînd acestea, îl săruta și-l mîngîia de parc-ar fi fost vorba de-un om : măgarul tăcea și se lăsa sărutat și mîngîiat de Sancho fără să-i răspundă o vorbă. Deteră cu toții fuga la el și-l hiritisiră de găsirea măgarului, mai cu seamă don Quijote, care-l încredință că întîmplarea asta nu era cuvînt să-și ia el vorba-napoi în privința poliței pentru cei trei măgari. Sancho nu știu cum să-i mai mulțumească. Și-n vreme ce schimbau ei, între ei amîndoi, aceste vorbe, preotul o lăuda pe Dorotea pentru că se dovedise fată cu cap, atît prin felul cum povestise, cît și prin scurtîimea povestirii sale, foarte asemănătoare cu cele din cărțile de cavalerie. Ea spuse că-și trecuse multă vreme citindu-le, dar că habar n-avea, în schimb, unde se găsea fiecare provincie și ce orașe erau port la mare, și de aceea spusese și ea, la întîmplare, că debarcase la Osuna.

— Mi-am dat eu seama, zise preotul, și de data asta am sărit pe dată spunînd ceea ce-am spus și dregînd-o cum e mai bine. Dar nu-i ciudat să vezi cu cîtă ușurință dă acest nenorocit de hidalgo crezare tuturor scornelilor și minciunilor numai pentru că au stilul și mireasma neroziilor din terfeloagele lui ?

— Desigur că este, zise Cardenio, ba încă e un lucru atît de rar și de nemaivăzut, încît nu știu dacă, trudindu-se cineva să scornească una ca asta, ar avea destulă ascuțime de minte și destulă iscusință ca s-o nimerească mai bine.

— Și mai e un lucru ciudat, zise preotul, anume că, în afară de naivitățile în legătură cu nebunia lui, de care dă dovadă acest brav hidalgo, dacă stai cu dînsul de vorbă despre alte lucruri, vorbește cu foarte mult bun-simț și arată că are judecată limpede și că-i un om cu scaun la cap, în așa fel încît, afară de prilejurile cînd vine vorba de isprăvile lui cavalierești, nu s-ar găsi nimeni care să-l socotească decît ca pe un om foarte cu minte.

În vreme ce vorbeau ei așa între dînșii, don Quijote își urma convorbirea cu Sancho Panza, zicînd:

— Haide, Panza prietene, să tragem cu buretele peste tot ce-a fost cu certurile noastre și spune-mi mai bine acum, fără să-mi mai porți pică și fără să mai fii supărat pe mine: unde, cum și cînd ai găsit-o pe Dulcinea? Ce făcea? Ce i-ai spus? Ce ți-a răspuns? Cum arăta la chip cînd mi-a citit scrisoarea? Cine ți-a trecut-o pe curat? Și tot ceea ce vei crede tu că-i vrednic de știut în împrejurarea asta, tot ce se poate întreba și răspunde, fără să adaugi ori să schimbi ceva ca să-mi faci plăcere, și cu atît mai mult fără să tai ceva ca să-mi micșorezi bucuria.

— Stăpîne, răspunse Sancho, ca să-ți spun adevărul, cartea nu mi-a trecut-o nimeni pe curat, fiindcă-am plecat fără de nici o carte.

— Asta-i așa cum zici, rosti don Quijote, căci caietelul de amintiri în care-am scris-o l-am găsit la mine după două zile de la plecarea ta, lucru care mi-a pricinuit mare bătaie de cap, căci nu știam ce vei face cînd te vei pomeni fără de scrisoare, și-am crezut tot timpul că-aveai să te-ntorci de îndată ce-ți vei fi dat seama că-ți lipsește.

— Așa aș fi făcut, răspunse Sancho, de n-aș fi ținut-o minte pe de rost, de cînd mi-ai citit-o măria-ta, așa fel că-am putut-o spune unui țircovnic care-a trecut-o de-a dreptul din capul meu pe hîrtie, vorbă cu vorbă, așa de bine, că, pe cît zicea, de cînd se pomenise el pe lume, cu toate că citise o mulțime de bule de excomunicare, nu-i fusese dat să vadă nici să citească una așa de grozavă ca aceea.

— Și-o mai ții minte și-acuma pe de rost, Sancho? întrebă don Quijote.

— Da' de unde, stăpîne, răspunse Sancho, căci, de îndată ce m-am slobozit și-am zis-o, cum am văzut că nu-mi mai poate fi de folos, am dat-o uitării. Iar dacă-mi mai aduc aminte de ceva, e doar povestea cu *subterana*, vreau să zic *suverana doamnă*, și rîndul din urmă, *al tău pînă la moarte*, *Cavalerul Tristei Figuri*; iar între astea două i-am înșirat mai bine de trei sute de *suflețelule*, *inimioaro* și *ochișorii mei* !

Capitolul XXXI

Despre convorbirea plină de haz dintre don Quijote și Sancho Panza, scutierul său, dimpreună cu alte întâmplări

— Nimic din toate astea nu-mi displace! Spune mai departe, îl îndemnă don Quijote. Va să zică, ai ajuns. Și ce făcea regina aceea a frumuseților? De bună seamă c-ai găsit-o făcînd perlele șirag, sau brodînd cu fir de aur vreo deviză drăgăstoasă pentru cavalerul acesta ce-i este rob!

— N-am găsit-o așa, răspunse Sancho, ci vînturînd două baniți de grîu în bătătură.

— Dar ia seama, zise don Quijote, că boabele de grîu, atinse de mîna ei, se prefăceau în boabe de mîrgăritar; iar dacă te-ai uitat bine, prietene, poți să-mi spui: era grîu de primăvară, sau de iunie: alb, sau negru?

— Era mai degrabă roșcat, răspunse Sancho.

— Poți fi, cu toate astea, încredințat, zise don Quijote, că, vînturat de mîna ei, nu mai încape îndoială c-a dat pîine albă. Dar treci mai departe: cînd i-ai înmînat scrisoarea mea, a sărutat-o? Și-a pus-o pe creștet? Făcut-a ea vreun ritual vrednic de-așa carte? Sau ce-a făcut?

— Cînd am vrut să i-o dau, răspunse Sancho, ea tocmai începea să zgîlție ciurul în care luase bună parte din grîu,

aşa că-mi zise: « Pune, fîrtate, cartea aia pe sacul de colo, că n-o pot citi pînă nu sfîrşesc de vînturat tot ce vezi aicea ».

— Înțeleaptă femeie, spuse don Quijote. Se vede treaba că ți-a spus așa ca s-o citească mai pe îndelete, la largul ei, și să se desfete cu ea. Dă-i înainte, Sancho. Și-n vreme ce-și vedea mai departe de treabă, ce vorbe a schimbat cu tine? Ce te-a-ntrebat de mine? Și tu ce i-ai răspuns? Dă-i drumul, povestește-mi totul, nu trece cu vederea nici o vorbuliță.

— Ea nu m-a întrebat nimic, zise Sancho, dar i-am spus eu, de la mine, în ce chip ai rămas măria-ta să faci pocăință din pricina ei, gol de la briu în jos, stingher prin munții aștia, de parc-ai fi fost un sălbatic, dormind pe pămîntul gol și fără să mănînci așezat la masă ca tot omul, ori să-ți piepteni barba, ci doar plîngînd și blestemîndu-ți soarta.

— Dacă i-ai spus că-mi blestemam soarta, n-ai spus drept, zise don Quijote, căci, dimpotrivă, o binecuvîntez; și-o voi binecuvînta cîte zile-oi avea de trăit, că m-a învrednicit să merit a iubi o atît de înaltă domniță ca Dulcinea din Toboso!

— E atît de înaltă, răspunse Sancho, că, zău, mă-ntrece și pe mine cu mai bine de-un cot.

— Cum așa, Sancho, zise don Quijote, te-ai măsurat cu ea?

— M-am măsurat, numai că uite-n ce fel, răspunse Sancho. Cînd m-am apropiat de ea, ca să punem un sac de grîu pe măgar, ne-am pomenit așa de-aproape unul de altul, că mi-am putut da seama că era mai înaltă decît mine c-o palmă și mai bine.

— Dar nu-i așa, răspunse don Quijote, că ea-și întovărășește și-și împodobește înalta-i statură cu o mie de milioane de haruri sufletești? N-ai să tăgăduiești, Sancho, un lucru: atunci cînd ai ajuns aproape de ea, nu-i așa c-ai simțit o mireasmă îmbălsămată, un miros aromatic, un nu știu ce îmbăcător, pe care nu-l pot spune în cuvinte, un iz plăcut, ca și cum ai fi fost în prăvălia unui vînzător de mănuși?

— Tot ce pot spune, zise Sancho, este c-am simțit un izuleț ceva cam bărbătesc, și astatrebue să fi fost din pri-

cina că ea, de-atîta hrîntuială, era și tare asudată și cam sli-noasă !

— Nu din pricina asta, răspunse don Quijote, ci de bună seamă pentru că erai tu gutunărit, sau t-ei fi mirosit pe tine singur; fiindcă știu eu prea bine cum miroase trandafirul acesta dintre spini, crinul acesta al cîmpiilor, ambra aceasta revărsată .

— Se prea poate, răspunse Sancho, că nu o dată am simțit că miroseam eu întocmai ca izul ce mi s-a părut atunci că iese din înălțimea-sa, domnița Dulcinea. Dar ce să te mai miri? Că tot un drac e !

— Ei bine, dădu să urmeze don Quijote, să zicem c-a sfîrșit cu vînturatul grîului și cu trimisul sacilor la moară. Ce-a făcut cînd a citit scrisoarea ?

— Scrisoarea, zise Sancho, n-a citit-o de fel, fiindcă zicea că nu știe nici să citească, nici să scrie, ci a rupt-o și a făcut-o bucăți-bucățele, spunînd că nu vrea s-o dea nimănui s-o citească, ca să nu-i știe satul tainele, și că îi era de ajuns ceea ce-i spusese eu din gură despre dragostea pe care i-o porți măria-ta, cît și despre nemaivăzuta pocăință pe care ai rămas, din pricina ei, s-o săvîrșești. La urmă mi-a spus să-ți spun măriei-tale că-ți sărută mîinile și că ar avea mai mare chef să te vadă decît să se-apuce să-ți scrie, așa că te roagă și-ți poruncește ca, de îndată ce vei fi primit răspunsul de față, să lași naibii bălăriile acelea și să te lași păgubaș de neghiobii, pornind numaidecît către Toboso, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, căci tare-i mai e dor să te vadă. A ris de s-a prăpădit cînd i-am spus că pe măria-ta te cheamă Cavalerul Tristei Figuri. Am întrebat-o dacă fusese pe-acolo vizcainul nostru de mai deunăzi. Mi-a spus că da, și că era un om foarte cumsecade. Am întrebat-o, de asemenea, despre galeoți, dar mi-a spus că nu văzuse nici unul pînă atuncea.

— Pînă aici, toate bune, zise don Quijote. Dar spune-mi: ce giuvaer ți-a dat la despărțire, drept răsplată pentru veștile pe care i le-ai adus despre mine? Pentru că este un obicei îndătinat și străvechi între cavaleri și iubitele lor rătăcitoare

să dea scutierilor, doamnelor de onoare sau piticilor care le-aduc vești, lor de la domnițe sau domnițelor de la drumetii lor, câte-un giuvaer bogat drept bacșiș, ca să arate cât de mulțumiți sînt de solia lor.

— Așa o fi fiind, răspunse Sancho, și eu, dinspre partea mea, cred că-i foarte bun obicei; dar asta trebuie să fi fost pe vremuri, că în ziua de azi de-abia dacă se mai obișnuiește să i se dea solului câte-un codru de pîine și-o bucată de brînză, că asta a fost tot ce mi-a dat stăpîna mea Dulcinea, peste ulucile ogrăzii, cînd mi-am luat rămas bun de la dînsa; ba încă, după cît mi-am dat eu seama dintr-o grămadă de semne pe care le pricep, brînză era doar caș de oaie.

— E peste măsură de darnică, zise don Quijote, și, dacă nu ți-a dat giuvaeruri de aur, de bună seamă că s-a întîmplat așa fiindcă nu le-avea la îndemîină ca să ți le dea. Și, la urma urmei, nu-ți pică greu vîrzarile nici după Anul nou, că la casă nouă cad bine plocoanele și după nuntă; dau eu ochi cu ea, și-ai să rămîi mulțumit. Dar știi de ce mă minunez eu, Sancho? Mă minunez fiindcă mi se pare că te-ai dus și te-ai întors prin vîzduh, fiindcă numai trei zile ți-au trebuit să te duci de-aici pînă la Toboso și înapoi, cînd de-aici și pîn-acolo sînt mai bine de treizeci de leghe! Din pricina asta, încep să-mi spun că magul acela necromant, care are grijă de treburile mele și mi-e prieten (fiindcă, n-am încotro, îmi este, și nu poate să nu-mi fie, căci altfel n-aș mai fi un bun cavaler rătăcitor), cum zic, acest mag trebuie să te fi ajutat la drum fără ca tu să-ți dai seama. Căci sînt magi de-aceștia care mi-ți iau cavalerul rătăcitor adormit în patul lui și, fără să știe nici el cum și în ce chip, numai ce se trezește a doua zi de dimineață la mai bine de-o mie de leghe de locul unde-a mas peste noapte. Și de n-ar fi fost așa, nu s-ar mai fi putut niciodată ajuta cavalerii rătăcitori la vreme de primejdie unii pe alții, așa cum se ajută la tot pasul: că se-ntîmplă să se afle vreunul luptîndu-se în munții Armeniei cu vreun balaur, sau cu vreun zmeu care varsă foc pe nări, sau cu alt cavaler, și-n bătălie e cît pe-acî să fie biruit, și numai cît nu-și dă duhul; și cînd nici cu gîndul nu gîndești,

numai iată că vine pe-acolo, călare pe-un nour sau stînd într-un car de foc, alt cavaler, dintre prietenii săi, care mai adineauri se afla în Inglitera, și acesta îl sprijină și-l scapă de moarte, iar la căderea nopții se află acasă la el, cinînd în tihnă, cu toate că dintr-o parte pînă-n cealaltă sînt de obicei două sau trei mii de leghe. Toate acestea se săvîrșesc doar prin iscusința și priceperea meșteșugită a acestor înțelepți vrăjitori, care au grijă de cavalerii viteji. Așa că, prietene Sancho, nu mi-e de loc greu să cred că într-un răstimp așa de scurt te-ai dus din satul ăsta pînă la Toboso și te-ai și întors, fiindcă, așa cum am mai spus, te-o fi luat vreun vrăjitor prieten pe sus, fără ca tu să-ți dai seama.

— Așa o fi, zise Sancho, că, pre legea mea, depăna Roci-nante din copite de parcă era măgar țigănesc, cu argint-viu în urechi ¹.

— Ce, numai argint-viu? zise don Quijote. Ba chiar leghioane întregi de demoni, care-s făpturi ce umblă și fac și pe alții să umble, oricît au chef, fără să obosească. Dar lăsînd toate astea la o parte, spune-mi: ce crezi tu că trebuie să fac în clipa de față în privința poruncii stăpînei mele de-a mă duce să dau ochi cu ea? Căci, cu toate că văd și eu prea bine că n-am încotro și trebuie să-i împlinesc porunca, mi-e totuși peste putință, din pricina hatîrului pe care-am făgăduit să i-l fac prințesei care vine cu noi, și legea caveriei mă silește să-mi țin cuvîntul chiar împotriva dorințelor mele. Pe de o parte, îmi dă ghes și mă ucide dorul de a-mi vedea stăpîna; pe de alta, mă ațîță și mă atrage cuvîntul dat și gloria pe care o voi dobîndi săvîrșind toate acestea. Însă ceea ce îmi dă mie-n gînd să fac este să-mi iuțesc pasul și s-ajung mai repede acolo unde e uriașul, unde, o dată ajuns, îi voi tăia capul și-o voi pune pe prințesă din nou pe tron, în pace, pentru ca îndată după asta să mă-ntorc să-mi văd steaua care-mi luminează cugetul, căreia îi voi aduce

¹ Țiganii, cînd își vindeau măgarii, pentru ca aceștia să nu pară lipsiți de vlagă, aveau obiceiul de a le turna în ureche, un strop de mercur care-i făcea să fugă mai iute, în speranța că vor scăpa de loviturile dureroase ale mărgelei lichide de metal în timpan.

asemenea dezvinovățiri, încît va ajunge să se bucure c-am întîrziat, pentru că va vedea că toate se-ntorc întru sporirea slavei și faimei sale, căci toată slava cîtă am dobîndit-o, o dobîndesc și-o voi mai dobîndi prin sabie în viața asta, toată îmi vine din sprijinul pe care mi-l dă ea și din faptul că sînt al ei.

— Săracu de mine, zise Sancho, da' măria-ta ești într-o doagă rău! Păi spune-mi, stăpine, ai de gînd luminăția-ta să faci tot drumul ăsta de florile mărului și să lași să-ți scape și să-ți treacă pe sub nas o înșurătoare așa de bogată și de princiară ca asta, unde ai de luat drept zestre un regat care, pe cît am auzit, măsoară mai bine de douăzeci de mii de leghe jur împrejur și care-i doldora de toate bunătățile trebuincioase ca să-și țină omul zilele, și face cît Portugalia și Castilia laolaltă? Bate-te peste gură, pentru numele lui Dumnezeu, și rușinează-te de tot ce-ai spus; ascultă-mi sfatul, și iartă-mi-l: însoară-te mai repde, în primul sat în care s-o găsi popă, iar de nu s-o găsi, iaca, licențiatul nostru ce-așteaptă? Că mi te cunună de mai mare dragu! Și nu uita c-am ajuns la vîrsta cînd pot să dau sfaturi, și că ăsta pe care ți-l dau ți se potrivește ca o mînușă, și că nu-i bine să dai vrabia din mînă pe cioara din par, pentru că ce-i în mînă nu-i minciună, iar cine-alege pînă la urmă culege, și la pomul lăudat să te duci cu sacul spart!

— Bagă de seamă, Sancho, răspunse don Quijote. Dacă sfatul pe care mi-l dai cînd mă povățuiești să mă-nsor e ca să pot fi rege de îndată ce l-oi omori pe uriaș și să-mi dea mîna mai ușor să te răsplătesc și să-ți dăruiesc ce ți-am făgăduit, află că și fără să mă-nsor ți-aș putea îndeplini foarte lesne dorința, fiindcă nu mă voi încheșta în luptă decît cu condiția ca, de va fi să ies învingător din ea, să-mi dea, chiar de nu m-aș însura cu prințesa, o parte din împărăție, ca s-o pot dărui cui mi-o plăcea. Și, de-oi ajunge să pun mîna pe ea, cui vrei s-o dau dacă nu ție?

— Asta-i limpede, răspunse Sancho. Numai să bagi măria-ta de seamă să-ți alegi partea dinspre țărmul mării, așa fel ca, de-o fi să nu mă-mpac cu traiul de-acolo, să-mi

pot imbarca pe corăbii supușii negri și să fac cu ei ceea ce spuneam. Iar măria-ta nu te mai îngriji, pînă una-alta, să te duci s-o vezi pe Dulcinea, ci mai degrabă haidem să-l omorîm pe uriaș și să sfîrșim odată cu treaba asta, căci, zău așa, am eu semne că are să ne fie foarte de folos, și multă cinste are să ne-aducă.

— Ți-am mai spus, zise don Quijote, să n-ai nici o grijă, că-ți voi urma sfatul în privința mersului înainte cu principesa, căruia-i dau înțietate față de dusul la Dulcinea. Dar îți atrag luarea-aminte să nu crîcnești o vorbă față de nimeni din tot ce-am pus la cale și hotărît; nici măcar față de cei care vin cu noi, căci, de vreme ce Dulcinea e atît de rușinoasă încît nu dorește să-i știe cineva gîndurile, n-ar fi la locul său să mi le descopăr nici eu, ori să mi le dea altul în vileag.

— Păi, dacă-i așa, zise Sancho, de ce faci măria-ta așa fel încît pe toți cei pe care-i birui în luptă îi trimiți să se înfățișeze dinaintea domniței Dulcinea, de vreme ce asta-i mai mult decît să iscălești cu numele tău c-o iubești de nu mai poți și că ți s-au aprins călcîiele după dînsa? Și dacă-i neapărată nevoie ca toți cei pe care-i trimiți să se ducă, să se fi dus a-i cădea în genunchi și a-i spune că vin din partea mării-tale ca să i se supună, cum mai pot fi păstrate în ascuns gîndurile amîndurora?

— Of, prost și neînvățat mai ești! răspunse don Quijote. Tu nu vezi, Sancho, că toate acestea se întorc spre mai marea ei laudă? Fiindcă trebuie să știi că-n felul nostru de viață, al cavalerilor, e mare cinste pentru o domniță să aibă cît mai mulți cavaleri rătăcitori care s-o slujească, fără să meargă cu gîndul mai departe decît la a o sluji, pentru simplul fapt că ea este cine este, și fără s-aștepte altă răsplată a multelor și bunelor lor năzuințe decît ca ea să binevoiască a-i primi printre cavalerii ei.

— Din predici am auzit, spuse Sancho, că o dragoste ca asta se cuvine să-i purtăm Mîntuitorului nostru, pentru el însuși, fără să ne îmboldească nădejdea slavei ori temerile de osîndă, cu toate că mie mi-ar plăcea să-l iubesc și să-l slujesc pentru cîte poate face.

— Al dracului de mogîrlan! zise don Quijote. Ia te uită ce lucruri înțelepte se pricepe să-ndruge cîteodată! Că parc-ai fi tobă de carte!

— Cu toate astea, zău că nu știu nici să citesc, răspunse Sancho.

În vremea asta, jupîn Nicolás începu să strige după ei s-aștepte puțin, că voiau să poposească și să-și mai astîmpere setea la un izvorăș ce era pe-acolo. Don Quijote se opri, spre ușurarea lui Sancho, care ostenise tot îndrugînd atîtea minciuni, și se temea să nu-l prindă, din cîte spunea, stăpînu-său, că, deși avea el știre că Dulcinea era o țărăncă din Toboso, de văzut, n-o văzuse în viața lui¹. În vremea asta, Cardenio își pusese hainele pe care le purtase Dorotea cînd o găsiseră, și cu toate că nu erau prea arătoase, tot erau cu mult mai bune decît cele pe care le lepăda. Descălecară la izvor, și cu merindea pe care și-o luase preotul de la han își mai potoliră, cu toate că nu pe de-a-ntregul, foamea năprasnică ce-i rodea pe toți.

Pe cînd mîncau ei, se întîmplă să treacă pe-acolo un băietan care avea drum prin partea locului și care, uitîndu-se cu multă luare-aminte la cei ce poposiseră la izvor, nici una, nici două, se repezi la don Quijote, îi îmbrățișă picioarele și începu a plînge cu tot dinadinsul, spunînd:

— Vai, stăpîne, nu mă mai cunoști măria-ta? Uită-te bine la mine, că eu sînt băiatul acela, Andrés, pe care măria-ta l-ai dezlegat de stejarul de care-l găsisesei legat.

Don Quijote îl recunoscă și, luîndu-l de mînă, se întoarse către cei ce poposiseră acolo și le zise:

— Ca să vedeți și domniile-voastre de cîtă însemnătate este să fie și cavaleri rătăcitori pe lumea asta, care să îndrepte nedreptățile și jignirile cîte le săvîrșesc oamenii răi și haini care trăiesc sub soare! Aflați, înălțimile-voastre, că deunăzi, trecînd eu printr-o pădure, îmi ajunseră în auz strigăte și vaiete jalnice, ca de om aflat la mare strîmtorare și nevoie.

¹ Inadvertență a lui Cervantes. Din capitolele anterioare, ca și din acesta, reiese nu numai că o mai văzuse, ci și că o cunoștea mult mai de-aproape decît alții.

Dădui repede fuga, împins de simțul datoriei, înspre partea dincotro mi se păruse că răsunau gemetele acelea sfișietoare, și-l găsii, legat de un stejar, pe băiatul acesta, pe care-l vedeți în fața ochilor, lucru de care mă bucur din adîncul sufletului meu, căci va fi acum martor la toate cîte vi le voi spune, și nu-mi va da mîna să vă mint întru nimica. Spuneam, așadar, că era legat de un stejar, gol de la brîu în sus, și-l biciuia, cu hățurile iepei lui¹, un țăran despre care aflai mai tîrziu că-i era stăpîn; și așa, cum dădui eu cu ochii de el, îl întrebai pe țăran care era pricina că-l biciuia așa de sălbatic. Mîrlanul îmi răspunse că-l biciuia fiindcă era sluga lui și fiindcă oile lipsă cu care-l prinsese avea bănuiala că-i ieșeau lipsă de hoț ce era băiatul, și nu de prost. La aceasta, băiatul pe care-l vedeți îmi spuse: « Domnule, nu mă biciuie de alta decît pentru că-i cer simbria ». Stăpînul îmi răspunse ținîndu-mi nu știu ce predici ca să se dezvinovătească, pe care, cu toate că i le-am ascultat, nu i le-am primit. Zis și făcut, am pus să-l dezlege și l-am silit pe țăpîrlan să jure că-l va lua cu el acasă și că-i va plăti totul pînă-ntr-o para. Nu-i drept tot ceea ce spun, Andrés băiatule? N-ai băgat de seamă cu cîtă strășnicie i-am poruncit și cu cîtă umilință mi-a făgăduit el să facă toate cîte i le-am pus în vedere și cerut? Răspunde, nu te sfii și nu șovăi, haide, spune acestor domni cum a fost, ca să se vadă dacă, așa cum ziceam, e de folos să mai fie și cavaleri rătăcitori pe lume!

— Tot ce-ai spus măria-ta e adevărul adevărat, răspunse băiatul. Numai că toată tărășenia a ieșit tocmai de-a-ndoaselea decît ți-ai închipuit măria-ta!

— Cum de-a-ndoaselea? strigă don Quijote. Nu ți-a plătit pe dată mogîrlanul?

— Nu numai că nu mi-a plătit, răspunse băiatul, dar nici nu apucaseși bine măria-ta să ieși din pădure și să ne lași singuri, că m-a și înhățat și m-a legat la loc de stejar, tră-

¹ Altă inadvertență: în capitolul respectiv se vorbea de chingă, nu de hățurile iepei, cu care Haldudo își biciuia argatul.

gîndu-mi din nou la bice, pînă ce m-a lăsat mai sfîrtecat și mai belit decît un sfînt Bartolomeu, și de fiecare bici ce-mi trăgea, mai adăuga și cîte-o vorbă-n doi peri și cîte-o glumă pipărată, ca să-și facă rîs de măria-ta, că de nu m-ar fi durut cum mă durea, m-aș fi tăvălit și eu de rîs. Ce mai vorbă lungă, în așa hal m-a hărtănit, că pînă astăzi am stat în spital să mă lecuiesc de rănilile pe care mi le-a făcut atuncea hainul de chiabur. Și de toate astea numai măria-ta ești vinovat, că de ți-ai fi văzut atunci de drum și de nu ți-ai fi băgat nasul unde nu-ți fierbea oala și nici nu te-ai fi amestecat în viața altora, stăpînul meu s-ar fi mulțumit să-mi tragă, acolo, vreo zece-cincisprezece bice și m-ar fi lăsat pustiei pe urmă, plătindu-mi ce-mi datora. Dar cum măria-ta te-ai apucat să-l faci, netam-nesam, albie de porci și să-i spui atîtea de la obraz, i s-a suit și lui sîngele la cap, și cum nu și-a putut vărsa mînia pe măria-ta, de îndată ce s-a văzut singur cu mine, și-a descărcat-o pe spinarea mea, în așa hal încît nu cred c-am să mai pot fi om cîte zile-oi avea.

— Dac-am greșit cu ceva, zise don Quijote, este că m-am depărtat de-acolo, fiindcă n-ar fi trebuit să plec pînă nu te-aș fi văzut plătit. Căci ar fi trebuit să știu, din cîte-am pățit și eu de cînd sînt, că nu se află țopîrlan care să-și țină și să nu-și calce cuvîntul dat dacă vede el că nu-i vine la socoteală să și-l țină. Dar îți aduci aminte, Andrés, c-am jurat atuncea că, de-o fi să nu-ți plătească, mă voi întoarce să-l caut și că-l voi găsi chiar de-ar fi să se ascundă și-n burta chitului?!

— Asta-i adevărat, zise Andrés, dar tot n-ar folosi la nimic.

— Ai să vezi numaidecît dacă folosește sau nu, zise don Quijote.

Și, spunînd asta, se ridică de jos cu mare grabă și-i ceru lui Sancho să pună șaua pe Rocinante, care păscuse prin preajmă cît stătuseră ei să mănînce. Dorotea-l întrebă atunci ce-avea de gînd să facă. El îi răspunse c-avea de gînd să plece în căutarea țopîrlanului, ca să-l pedepsească de ceea ce

făcuse, silindu-l să-l plătească pe Andrés pînă-ntr-o para, chiar de-ar fi să crape fierea în toți țopîrlanii cîți or fi pe lume. La aceasta, ea răspunse amintindu-i că el nu se putea amesteca, în urma celor făgăduite, în nici o altă aventură pînă ce n-o ducea la bun capăt pe a ei, și că, de vreme ce el știa asta mai bine decît oricine altcineva, să-și domolească zvicnetele inimii pînă ce se va întoarce din regatul ei.

— Drept este! răspunse don Quijote. Și Andrés n-are încotro, trebuie să aibă răbdare pînă ce m-oi întoarce, așa cum ai hotărît înălțimea-ta, stăpînă, căci îi jur din nou și-i făgăduiesc încă o dată că nu-mi voi afla liniștea pînă ce nu-l voi vedea plătit și răzbunat.

— Nu mă mai încred în jurămintele astea, zise Andrés. Mi-ar plăcea să am acum cu ce mă întoarce la Sevilla decît să știu că mă voi putea bucura de toate răzbunările pămîntului. Dă-mi, dacă ai la îndemînă, ceva să-mbuc ori să iau cu mine, și rămîneți cu Dumnezeu, și măria-ta, și toți cavalerii rătăcitori, și deie Domnul să fie la fel de rătăcitori cînd e vorba de ei, cît de rătăciți s-au arătat cînd a fost vorba de mine!

Scoase Sancho din desagă un codru de pîine și-o bucată de caș și, dîndu-i-le băiatului, îi zise:

— Ia, frate Andrés, că toți luăm parte la nefericirea ta.

— Păi ce parte ai dumneata din nefericirea asta? întrebă Andrés.

— Bucata asta de brînză și partea mea de pîine pe care ți le dau, răspunse Sancho, că numai Dumnezeu știe cît am să le duc dorul. Pentru că, trebuie să știi, fîrtate, că noi, scutierii cavalerilor rătăcitori, sîntem supuși la foame și la tot felul de rele, ba încă și la altele, pe care mai curînd le simți pe spinare decît le poți spune.

Andrés își luă pîinea și brînză și, văzînd că nimeni nu-i mai dă nimic, lăsă capul în piept și-și luă, cum se spune, picioarele la spinare. E drept că mai apucă să-i azvirle lui don Quijote:

— Pentru Dumnezeu, seînor cavaler rătăcitor, de-o fi să-mi mai ieși în cale și altă dată, nu mă mai ajuta și nu

mă mai sprijini, chiar de-ai vedea că mă taie-n bucăți, ci mai bine lasă-mă cu belelele mele, că n-or fi chiar așa de grele ca să nu le-ntreacă cele care mi-or veni pe cap de pe urma ajutorului măriei-tale, afurisească-te Dumnezeu, dimpreună cu toți cavalerii rătăcitori cîți s-au născut pe lumca asta !

Don Quijote voi să se scoale ca să-l pedepsească. Dar el o luă la picior, de nu-i mai dădu nimănui mîna să-i ia urma. Don Quijote rămase infuriat peste măsură de povestirea lui Andrés, iar ceilalți trebuiră să fie cu mare băgare de seamă să nu prindă el de veste cît chef aveau de rîs, ca să nu-l scoată cumva de-a binelea din sărite.

Capitolul XXXII

*Care povestește tot ce i s-a întîmplat la han întregi
trupe a lui don Quijote*

Sfîrșind gustarea, care le picase atît de bine, puseră numai-decît șeile și, fără să li se mai fi întîmplat nimic vrednic de povestit, ajunseră a doua zi la hanul care era spaima lui Sancho Panza și tristețea lui. Și oricît nu-i venea lui la îndemînă să-i calce pragul, n-avu încotro. Hangița, hangiul, fiică-sa și Maritornes, cînd îi văzură venind pe don Quijote și pe Sancho, ieșiră să-i întîmpine, dînd semne de mare bucurie, și el îi primi cu un aer grav, dar binevoitor, și le spuse să-i pregătească un pat mai bun decît data trecută. La asta, gazda îi răspunse că, de îndată ce-i va plăti mai bine ca data trecută, îi va da ea unul cum n-au nici prinții. Don Quijote îi făgădui, așa că i se pregăti un pat mai de Doamne-ajută, în aceeași hardughie de șopru, și el se și lungi în așternut, căci era frînt de oboseală și nu-și mai putea aduna mințile.

Nici n-apucă el să tragă zăvorul la ușă, că gazda se și repezi la bărbier și, prinzîndu-l de barbă, zise :

— Pe crucea asta, dac-ai să te mai folosești mult de coada mea drept barbă și n-ai să mi-o dai îndărăt ! Că doar n-o

să mai umble mult aia a bărbatului meu tîrîș de colo pînă colo, că-i mai mare rușinea, vreau să zic pieptenele, pe care avea obicei să și-l înfigă în coada care-i a mea.

Bărbierul nu voia să i-o dea, cu toate că ea trăgea de coadă cît putea, și trebui să-i spună licențiatul să i-o lase, că nu mai era nevoie să se folosească de-aci înainte de vicleșuguri, ci să se dea pe față și să se arate așa cum era el făcut de mama lui, spunîndu-i lui don Quijote că, atunci cînd l-au jefuit bandiții scăpați de la galere, fuga îl îndrumase către acel han; și de va fi să întrebe cumva don Quijote unde e scutierul prințesei, aveau să-i spună că-l trimisese ea înainte ca să ducă celor din regatul său vestea că sosea, aducînd cu sine pe cel care-avea să-i slobozească pe toți. Asta îl făcu pe bărbier să dea de bunăvoie coada înapoi hangîtei, și tot așa îi înapoiară toate celelalte lucruri, împrumutate atunci cînd porniseră să-l libereze pe don Quijote. Rămaseră uimiți toți cei din han de frumusețea Doroteii, ca și de boiul chipeșului tînar Cardenio. Preotul puse să li se pregătească de mîncare din ceea ce se găsea la han, iar hangiu, care trăgea nădejdea să fie plătit mai bine, le pregăti în grabă o masă gospodărească. În toată vremea asta, don Quijote dormea, și fură cu toții de părere să nu-l deștepte, căci mai de folos îi era în clipa aceea somnul decît mîncarea. În timpul mesei vorbiră, fiind de față hangiu, femeia lui, fica lor, Maritornes și toți drumeții, despre ciudata nebunie a lui don Quijote și de chipul în care dăduseră de el. Hangița le povesti ceea ce li se întîmplase cu dînsul și cu cărașul, tot căutîndu-l din ochi în vremea asta pe Sancho. Dar cum nu-l văzu, povesti toată pătărania zborului cu pătura, de care nu puțin se veseliră cu toții; iar cînd preotul spuse că numai cărțile de cavalerie citite îi luaseră lui don Quijote mințile, hangiu zise:

— Eu nu știu cum se poate una ca asta, fiindcă, pe cîte mă pricep eu, nu se află pe lume, zău așa, mai desfătătoare zăbavă; căci eu, uite, am aici două-trei de astea printre alte traftoloage și mă jur pe ce am mai scump că parcă mi-au dat viață, nu numai mie, ci multor altora, căci de atîtea ori,

la vremea secerişului, se adună aici la clacă o grămadă de secerători, şi-ntotdeauna se întâmplă să se afle şi cîte unul ştiutor de carte, care pune mîna pe vreuna din cărţile astea, şi noi facem roată în jurul lui cîte treizeci şi mai bine şi stăm şi-l ascultăm cu atîta plăcere, că parcă ne-ar lua cine ştie ce greutate de pe suflet ! De mine cel puţin pot jura că, ori de cîte ori aud povestindu-mi-se despre grozavele şi înfricoşătoarele lovituri împărţite la mînie de către cavaleri în dreapta şi-n stînga, mare chef îmi mai vine să fac şi eu la fel, şi nu m-aş mai da dus nici zi, nici noapte, cînd le-ascult.

— Tot aşa de mult îmi plac şi mie, zise hangişa, fiindcă n-am în casă zi bună decît atunci cînd stai tu s-ascuţi la cel care citeşte ; fiindcă în aşa hal rămîi de prostit, că nici nu-ţi mai trece prin gînd să ne mai cauţi cusur !

— Zău că-i aşa, întări şi Maritornes, şi zău că şi mai grozav îmi place s-aud lucruri de-astea, că-s tare frumoase, mai cu seamă cînd stă cică domniţa sub nişte portocali în braţele cavalerului ei, şi cică îi păzeşte-o dădacă, care moare de pizmă şi tremură ca varga de frică să nu-i prindă cineva. Ce să-ţi spun, parcă-ţi unge sufletul cu miere cînd auzi !

— Dar dumneata ce părere ai, domnişoară ? o întrebă preotul pe fiica hangişului.

— Nu ştiu, zău aşa, pe sufletul meu, domnule ! răspunse ea. Stau şi ascult şi zău că, oricît n-oi pricepe eu mare lucru, am prins gust de ele. Cu toate astea, nu mă desfăt cu loviturile care-l desfată pe tata, ci cu văicărelile cavalerilor, cînd sînt departe de domniţele lor, că, să spun drept, cîte-odată mă fac să le şi plîng de milă !

— Vra să zică, şi-ar plăcea să le-alini dumneata chinul, domnişoară, zise Dorotea, dac-ai şti că plîng pentru dumneata ?

— Nu prea ştiu ce-aş face, răspunse fata. Tot ce pot spune este că sînt cîte unele domniţe de-acelea aşa de crude, că le zic cavalerii lor leoaice şi tigrese şi alte o mie de măscări ! Vai, Doamne, ce soi de oameni or mai fi şi astea, femei fără suflet şi-aşa de ciinoase la inimă, că mai bine decît să-şi plece urechea la durerea unui om cumsecade, îl lasă să crape sau să-nnebunească ! La ce naiba atîtea mofturi ?

Că dacă-s cinstite, n-au decît să se mărite cu ei, că doar ei atîta aşteaptă !

— Taci, fato, zise hangîța, că parcă prea știi multe din astea, și nu le stă frumos fetelor mari să știe și să vorbească atîtea !

— Păi dacă mă-ntreabă dumnealui, răspunse ea, pot să nu-i răspund ?

— Bine, bine, zise preotul. Adu-mi, cinstită gazdă, cărțile acelea, că vreau să le văd și eu !

— Bucuros ! răspunse hangîul.

Și dînd fuga pînă-n odaia lui, se-ntoarse cu un cufăraș vechi, zăvorît și legat cu lanț, pe care deschizîndu-l, scoase din el trei cărțoaie și niște hîrtii scrise de mînă cu slovă meșteșugită. Prima carte pe care-o deschise preotul se dovedi a fi *Don Cirongilio de Tracia*¹, a doua *Félixmarie de Hircania*, iar a treia, *Istoria marelui căpitan Gonzalo Hernández de Córdoba*², împreună cu *Viața lui Diego García de Paredes*³. De îndată ce citi preotul cele dintîi două titluri, se-ntoarse către bărbier și-i zise :

— Ce păcat că nu le-avem aicea, cu noi, pe chelăreasa și pe nepoata prietenului meu !

— N-are nimica, răspunse bărbierul, că știu și eu să le car pînă-n bătătură, ori la vatră, că-i un foc strașnic în ea.

— Vra să zică, domnia-voastră vreți să-mi ardeți cărțile ? întrebă hangîul.

— Numai pe acestea două, pe *Don Cirongilio* și pe *Félixmarie*, răspunse preotul.

— Cum adică ? zise hangîul. Ce ? Cărțile mele or fi cumva eretice ori flegmatice de vreți să mi le ardeți ?

— Schismatice, vrei să zici, vere, spuse bărbierul, nu flegmatice.

¹ *Los cuatro libros del esforzado caballero don Cirongilio de Tracia* (Cele patru cărți ale viteazului cavalier don Cirongilio de Tracia) au apărut, fără indicație de autor, la Sevilla în anul 1545.

²⁻³ *Historia del gran capitán Gonzalo Hernández de Córdoba y Aguilar*, apărută, împreună cu *La vida del famoso caballero Diego García de Paredes*, la Zaragoza, în 1559.

— Fie și-așa, răspunse hangiu. Dar dac-aveți chef să ardeți vreunul, atunci ardeți-l pe *Marele căpitan* ori pe *Diego García* ăsta, că mai bucuros aș lăsa să-mi fie dat pe foc un copil decît să las pradă flăcărilor pe vreunul din ăilalți doi!

— Iubite frate, zise popa, cărțile astea două sînt minci-noase, pline de deșertăciuni și de neadevăruri, în vreme ce asta, a *Marelui căpitan*, e o istorie adevărată, care cuprinde faptele de arme ale lui Gonzalo Hernández de Córdoba, care, pentru multele și marile lui isprăvi, a meritat numele dat de-o lume-ntreagă, care i-a zis *Marele căpitan*, poreclă frumoasă și strălucită, de el singur meritată; iar acest *Diego García de Paredes* a fost un cavaler de viță domnească de fel din cetatea Trujillo, în Estremadura, soldat viteaz și înzestrat de natură cu atîta putere, încît cu un singur deget oprea roata morii în toiul măcinișului, iar într-o zi, proțâ-pindu-se la capra podului cu paloșul în mîini, ținu pe loc o oștire numeroasă și n-o lăsă să treacă pe pod, făcînd apoi și alte lucruri asemănătoare, căci așa cum le povestește și le scrie el singur, cu toată modestia lui de cavaler, fiindu-și el însuși cronicar, dacă i le-ar fi scris altul, slobod și fără patimă, ar pune în umbră faptele tuturor Hectorilor, Ahililor și Orlanzilor!

— Mare scofală! făcu hangiu. Ia te uită ce-l sperie, c-a oprit ăla roata morii cu degetul! Zău așa, ar trebui să citești domnia-ta ce-am citit eu despre Félixmartie de Hircania care numai c-o lovitură de spadă a spintecat cinci uriași deodată pînă-n noadă, de parc-ar fi fost umpluți cu năut, ca paiatele cu care se joacă copiii; iar altă dată s-a-ntîlnit c-o oștire maaare și puteeernică, care număra mai bine de-un milion și șase sute de mii de soldați, turnați toți în oțel din creștet pînă-n tălpi, și i-a făcut pe toți bucățele, de parc-ar fi fost o turmă de oi. Și ce ai de zis de măritul don Cirongilio de Tracia, care-a fost atît de viteaz și de inimos, așa cum ai să vezi din carte, unde scrie că, venind el cu corabia de-a lungul unui rîu, numai iată că îi iese înainte, din mijlocul apei, un șarpe de foc, și el, numai

ce mi ți-l văzu, că mi ți se și azvîrli asupra lui și, urcîndu-i-se de-a călare pe spinarea solzoasă, îl strînse de gît cu amîndouă mîinile cît putu; și cînd văzu șarpele c-avea să-l sugruine, nu găsi alt leac decît să se dea la fund, trăgîndu-l în apă și pe cavaler, care nu se învoi să-l lase nici în ruptul capului. Iar cînd ajunseră ei acolo la fund, se pomeni viteazul în niște palate și-n niște grădini, o frumusețe, nu altceva! Și cît ai clipi, șarpele se prefăcu într-un moșneag bătrîn ca lumea, care-i spuse atîtea, că doar să le-auzi, și nu-ți mai trebuie altceva. Fugi de-acolo, domnule, și nu mai vorbi așa, că de le-ai auzi p-astea, mă prind c-ai înnebuni de bucurie; iar pe Marele căpitan și pe Diego García ăsta de care zici nu dau o ceapă degerată!

Auzindu-l Dorotea ce spune, îi șopti lui Cardenio:

— Nu mai are mult gazda noastră pînă s-ajungă un al doilea don Quijote!

— Așa mi se pare și mie, zise Cardenio, pentru că, pe cît se vede, el crede că-s adevărate toate cele povestite în cărțile astea, pînă-ntr-un bob, așa cum scrie acolo, și nu i-ar scoate din cap treaba asta nici călugării din tagma desculților¹.

— Ia seama, iubite frate, vorbi din nou popa, că nu s-a pomenit de cînd e lumea nici un Félixmarte de Hircania și nici un don Cirongilio de Tracia, nici alți cavaleri de felul lor, de care povestesc cărțile de cavalerie, căci toate-s ticluiri și plăsmuiri ale unor minți ce nu găseau altceva mai bun de făcut, și le-au ticluit cu scopul de care spui dumneata, ca să-și mai treacă omul vremea, așa cum și-l trec, citindu-le, secerătorii dumitale, că-ți jur pe tot ce vrei că nu s-au aflat nicicînd atare cavaleri pe lume, și nici atare isprăvi și năzdrăvănii nu s-au putut întîmpla în ea!

— Asta să i-o spui lui mutu! răspunse hangiu. Parcă eu n-aș ști cît fac doi și cu doi, nici unde mă roade sandaia! Nu te gîndi dumneata să-mi dai țoașcă, fiindcă zău că nu-s

¹ «...los frailes descalzos» erau franciscanii, adică aceia dintre membrii confreriei care se țineau de litera regulamentului ordinului, înființat în secolul al XII-lea de Francisc din Assisi, ce pusese «sărăcia» la baza tuturor virtuților, pentru a stăviți prin aceasta setea de averi a clerului catolic.

nici eu cu caș la gură! Păi frumoasă treabă este și bine-ți șade domniei-tale să cauți a mă face să cred că tot ce scrie-n bunătatea asta de cărți sînt doar minciuni și născociri, cînd ele sînt tipărite cu îngăduială de la domnii din sfatul regelui? Ce adică, sînt ei oameni care să lase să se tipărească atîta amar de minciuni laolaltă, și-atîtea bătălii, și-atîtea vrăji, de mai-mai să-ți pierzi mințile?

— Ți-am mai spus, prietene, răspunse preotul, că astea sînt bune ca să avem cu ce ne desfăta cugetul cînd nu ne îmboldește altă treabă; așa că, întocmai cum în toate statele bine orînduite e îngăduit să se afle jocuri de șah, de ghiulbahar, de popice și de arșici, ca să se desfete anumiți oameni care nici n-au chef, nici nu vor și nici nu pot să muncească, tot așa se îngăduie să se tipărească și să se afle asemenea cărți, bănuindu-se, precum și este, că n-o să se găsească nici un om atît de neștiutor încît să ia drept istorie adevărată vreuna din cărțile astea. Și de-aș avea acumă îngăduință și cei de față mi-ar cere-o, ți-aș spune cîte ceva în legătură cu ceea ce trebuie să cuprindă cărțile de cavalerie ca să fie reușite, lucru care, cine știe, poate că ar fi de folos și chiar pe gustul anumitor oameni. Dar eu nădăjduiesc că va veni o vreme cînd voi putea împărtăși toate acestea cuiva care ar fi în stare să găsească leacul romanului cavaleresc¹. Iar pînă una-alta, crede-mă, jupîne, că e așa cum spun eu: ia-ți cărțile și descurcă-te singur cu adevărurile și cu minciunile lor, și să-ți fie de bine! Dea Domnul să nu ajungi și dumneata în doaga oaspetelui dumitale, don Quijote.

— Ei asta-i, răspunse hăngiul, că n-oi fi eu atît de nebun să mă fac cavaler rătăcitor! Doar pricep și eu că în ziua de azi nu mai merge ce mergea pe vremuri, cînd se zice că vînturau lumea cavalerii ăștia vestiți!

¹ Cervantes, dîndu-și seama de falsitatea acestei literaturi curtene, asupra căreia aruncă discreditul cel mai categoric prin însăși cartea de față, nu condamnă totuși în mod explicit orice încercare de a face o literatură de imaginație, slujind anume idealuri umane, dar cu sinceritate, așa cum va încerca el însuși în *Persiles si Sigismunda*, ultima sa carte, roman cavaleresc fantastic, plin de poezia visurilor compensatorii ale unui vizionar, nemulțumit de epoca sa.

Pe la mijlocul convorbirii acesteia se ivi și Sancho, care se simți foarte încurcat și rămase pe gânduri de ceea ce auzise; anume, că în ziua de azi nu mai merge să fii cavaler rătăcitor, și că toate cărțile de cavalerie erau doar nerozii și minciuni. Și-și puse în gând, în sinea lui, să aștepte să vadă unde avea să ducă această călătorie a stăpînului său, iar de n-avea să iasă chiar atît de bine pe cît socotea el, era hotărît să-l părăsească și să se întoarcă la munca de toate zilele, alături de femeia și de copiii lui.

Hangiul își luă cufărașul și cărțile, dar îl opri preotul, spunîndu-i:

— Așteaptă, că vreau să văd și ce fel de hîrtii sînt astea, scrise cu slove atît de măiestrite!

Le scoase din lăcrișă gazda și, dîndu-i-le să le citească, preotul văzu cam la vreo opt caiete scrise de mîină, care pe prima filă aveau un titlu mare, ce suna astfel:

NUVELA CURIOSULUI NESTĂPÎNIT

Citi ca pentru sine trei sau patru rînduri preotul și zise:

— Zău că nu mi se pare rea, după titlu, nuvela asta, și tare-aș mai avea chef s-o citesc de la un cap la altul!

La asta, hangiul răspunse:

— Păi n-ai decît s-o citești, preacuvioase, pentru că niște oaspeți care au citit-o și ei tot aici au rămas mulțumiți foarte de ea și s-au ținut scai de capul meu să le-o dau, dar eu nu m-am învoit, gîndind că are să vină să mi-o ceară înapoi cel care a uitat-o aici, lăcrișă asta cu cărțile și cu hîrțiile pe care le vezi, că s-ar prea putea să se mai abată stăpînul lor pe-aici vreodată; și cu toate că numai eu știu cît au să-mi lipsească asemenea bunătate de cărți, mă jur să i le dau înapoi pe toate, că de hangiu oi fi eu hangiu, dar păgîn nu-s!

— Multă dreptate ai, prietene, zise preotul. Dar, cu toate astea, de-o fi să-mi placă nuvela, are să trebuiască să mă lași măcar s-o copiez.

— Cu dragă inimă, răspunse hangiul.

Pe cînd vorbeau cei doi așa, Cardenio și pusese mîna pe nuvelă, începînd s-o citească, și cum i se păru și lui ce

i se păruse preotului, îl rugă pe acesta să-i dea citire așa fel încît s-o poată auzi cu toții.

— Aș citi-o eu, zise preotul, de n-ar fi mai cu câștig timpul cît dormi decît cel în care zăbovești cu cititul!

— Destulă odihnă are să fie pentru mine, spuse Dorotea, să-mi trec timpul ascultînd vreo poveste, fiindcă sufletul nu mi-e încă destul de împăcat ca să mă lase să adorm atunci cînd aș simți nevoia!

— Apoi, dacă-i așa, răspunse preotul, vreau s-o citesc măcar din curiozitate, că poate găsim în ea ceva care să ne placă.

Sări și meșterul Nicolás și-l rugă același lucru, ba și Sancho, pe deasupra; ceea ce văzînd preotul, și pricepînd că toți aveau poftă, ca și el, s-o asculte, zise:

— Bine, dacă vreți; fiți cu luare-aminte, căci nuvela începe astfel.

Capitolul XXXIII

*În care se povestește nuvela curiosului nestăpînit*¹

La Florența, bogată și vestită cetate din Italia, în provincia ce poartă numele Toscana, trăiau cîndva Anselmo și Lotario, doi cavaleri cu stare, de neam domnesc, și-atît de buni prieteni, încît toți cei ce-i cunoșteau nu le-ar fi spus vreodată altfel decît, prin antonomasie², «cei doi prieteni». Tineri erau și necăsătoriți, avînd aceeași vîrstă și aceleași deprinderi, și toate acestea erau îndeajuns ca

¹ Istoricul nuvelei *Curiosul nestăpînit* indică izvorul ei în anume pasaje din *Orlando furioso*; aceasta a fost opinia majorității comentatorilor, pînă cînd, în 1910, în *Revue Hispanique* (tom. XXII, pp. 447—453), hispanistul Rudolph Schevill, de la Universitatea din California, a arătat că Cervantes nu s-ar fi gîndit să scrie această nuvelă dacă n-ar fi citit o povestire din culegerea *El Crotalón*, întocmită de Cristóbal de Villalón (cf. Rodríguez Marín, III, 171), unde trama esențială a acestei opere este dată în germene, fără măiestria stilului și fără bogăția de episoade din Cervantes.

² Figură retorică: folosirea unui nume propriu sau a unei perifraze în locul unui substantiv comun.

să-și păstreze unul altuia prietenie. Drept este că Anselmo arăta ceva mai multă aplecare înspre desfătărilor iubirii decît avea Lotario, pe care-l atrăgeau mai curînd plăcerile vinătorii. Dar cînd se ivea prilejul, se mai înfrîna și Anselmo de la plăcerile sale, urmînd gusturile lui Lotario, iar Lotario și le lăsa deoparte pe ale lui ca să se supună chefurilor lui Anselmo; și așa, voințele lor ajungeau să fie una, în așa chip încît nici un ceasornic bine întocmit și grijuliu ținut n-ar fi mers mai fără greș.

Anselmo era îndrăgostit nebunește de o fată, de neam mare și frumoasă cum nu se mai poate, din același oraș, fiică de oameni aleși, și atît de desăvîrșită, încît tînărul se hotărî, după ce îi ceru și prietenului său Lotario părerea, s-o ceară de soție, pețind-o de la părinții ei. Zis și făcut! Iar cel care-i sluji de ambasador fu Lotario, care duse la bun sfîrșit treaba cu atîta folos pentru prietenul său, că nu trecu mult pînă să se vadă intrat în stăpînirea bunului dorit, iar Camila fu atît de mulțumită că dobîndise un soț ca Anselmo, încît nu mai sfîrșea înălțînd osanale cerului și lui Lotario, prin mijlocirea căruia o copleșise un asemenea noroc. În cele dintîi zile, cum toate zilele de nuntă sînt vesele de obicei, Lotario venea, ca și înainte, în casa prietenului său Anselmo, străduindu-se să-l cinstească, să-l sărbătorească și să-l bucure atîta cît îi stătea în putere; dar de îndată ce se sfîrșiră zilele nunții și se mai domoli acel du-te-vino de musafiri și de hiritiseli, Lotario începu s-o mai rărească cu venitul pe la Anselmo pe-acasă, părăindu-i-se (așa cum pe bună dreptate li se poate părea tuturor celor cu scaun la cap) că nu e bine să umbli prea mult pe la casele prietenilor după ce s-au însurat și nici cu tot atîta ușurință ca pe vremea cînd erau holtei; căci, dacă e drept că adevărata prietenie nu poate și nu trebuie să dea loc întru nimic la bănuieli, cu toate astea, cîntea celui proaspăt însurat e un lucru atît de gingaș, încît s-ar părea c-o poate stirbi chiar și un frate, cu atît mai mult un prieten.

Băgă de seamă Anselmo că Lotario cam dădea înapoi și socoti că are cuvînt să se plîngă de dînsul și să-i spună

că, de-ar fi știut el că însurătoarea avea să fie de vină că ei doi nu se vor mai înțelege după cum s-ar cuveni, în vecii vecilor nu s-ar fi însurat; și că dacă, de bine ce se înțelegeau unul cu altul când fusese neînsurat, își meritaseră un nume atât de dulce ca acela pe care li-l dădeau oamenii, spunându-le « cei doi prieteni », n-avea de ce să îngăduie acum, numai din dorința de a face pe prevăzătorul, când îi lipsea orice prilej de fapt, ca un nume atât de faimos și de plăcut să se piardă; așa că îl implora, dacă între ei doi mai puteau încăpea asemenea vorbe, să redevină stăpîn al casei prietenului său, intrînd și ieșind din ea ca și mai înainte, după plac; căci, îl asigura el, Camila, soția lui, n-avea alte dorințe și nu voia altceva decît ceea ce voia el să dorească, și cum ea aflase cu cîtă înfocare ținuseră ei mai înainte unul la altul, nu știa ce să mai creadă acum, cînd îl vedea pe dînsul ținîndu-se atît de departe.

La toate acestea și la multe altele pe care Anselmo i le depăna lui Lotario ca să-l convingă a-i intra iar în casă așa cum trebuia, Lotario răspunse cu atîta prudență, înțelepciune și schepsis, încît Anselmo rămase mulțumit de gîndul bun al prietenului său și se înțelesesă ca două zile pe săptămînă, în afară de sărbători, Lotario să vină și să mănînce cu dînșii; și cu toate că așa rămaseră hotărîte lucrurile între ei doi, Lotario își puse în gînd să nu facă nimic mai mult decît ceea ce ar vedea că se cade spre a păstra mai bine neștirbită cinstea amicului său, de al cărui bun nume era mai grijuliu chiar decît de propria sa onoare. Fiindcă — zicea el, și bine zicea — omul însurat, pe care cerul l-a blagoslovit cu o nevastă frumoasă, trebuie să fie cu ochii în patru atît la soiul de prieteni pe care și-i aduce în casă, cît și la prietenele cu care își face de vorbă nevasta; căci ceea ce nu se înfăptuiește și nici nu se pune la cale pe străzile orașului, ori la biserică, ori la serbările obștești și la hramuri (lucruri de la care nu totdeauna bărbații trebuie să-și oprească nevestele), se pune la cale și se mijlocește în casa prietenei, ori a rubedeniei în care ai mai multă încredere. Mai zicea Lotario că lîngă fiecare dintre tinerii căsătoriți ar fi nevoie să se

afle cîte un prieten care să-i atragă bărbatului luarea-aminte asupra greşelilor şi scăpărilor din vedere pe care le-ar avea femeia în purtarea lui, căci se mai poate întîmpla şi ca, din prea marea dragoste a bărbatului pentru nevastă, ori să nu bage el de seamă, ori să nu-i zică nimic ca să n-o supere, nici cînd ar dori ca ea să facă, nici cînd ar vrea ca ea să se lase păgubaşă de vreun lucru, care, fie că ar fi săvîrşit, fie că ar fi pierdut din vedere, i-ar putea fi sau spre cinste, sau spre ruşine, lucruri asupra cărora de îndată ce li s-ar atrage atenţia printr-un prieten, uşor le-ar fi soţilor să le afle leac. Dar unde să se găsească prieten atît de înţelept, de leal şi de drept la cuget cum vrea Lotario? Asta eu n-am de unde-o şti, se înţelege de la sine; singur Lotario era unul dintre aceştia, fiind cu ochii în patru şi dîndu-şi toată osteneala şi avînd multă bătaie de cap de cîte ori era vorba de onoarea prietenului său, căci se străduia să rărească, să ocolească ori să scurteze zilele în care era dinainte hotărît că trebuia să-i calce pragul, ca să nu bată la ochi mulţimii de gură-cască şi privirilor veşnic iscoditoare, dar pline de venin, ce urmăreau intrările unui tînăr bogat, nobil şi distins, înzestrat cu atîtea frumoase însuşiri cîte-şi ştia el, în casa unei femei de frumuseţea Camilei; căci, cu toate că virtutea şi cumsecădenia ei puteau să pună căluş oricărei guri clevetitoare, n-ar fi vrut totuşi să azvîrle umbra îndoielii asupra bunului său nume, sau asupra celui al prietenului, din care pricină cele mai multe din zilele menite întîlnirii şi le petrecea şi şi le cheltuia cu fel de fel de alte treburi, dînd a înţelege că nu le poate amîna; aşa că în zilele cînd se întîlneau îşi petreceau o mulţime de ceasuri din timpul lor mai mult cu plîngerile unuia şi cu dezvinovăţirile celuilalt.

Se întîmplă, aşadar, ca, într-o zi, pe cînd se plimbau amîndoi pe o pajişte afară din oraş, Anselmo să-i spună lui Lotario cam ceea ce urmează:

— Gîndeai, de bună seamă, prietene Lotario, că la bine-facerile cu care m-a blagoslovit Dumnezeu făcîndu-mă fecior al unor părinţi cum au fost ai mei şi dîndu-mi, nu cu jumă-

tate de mînă, bunurile vieții, atît pe cele ce se cheamă firești, cît și binefacerile sorții, eu n-aș putea să răspund vreodată cu toată recunoștința pe care-o merită ceea ce-am dobîndit, mai cu seamă că, pe deasupra, mi te-a mai dat Dumnezeu și pe tine de prieten, și pe Camila de femeie, două daruri pe care le prețuiesc, de nu chiar la treapta la care ar trebui să fie prețuite, cel puțin atîta cît pot eu. Dar deși am cu prisosință parte de aceste bunuri, care dau de obicei oamenilor tot ce le trebuie ca să poată trăi fericiți, mă aflu azi a fi cel mai abătut și mai cătrănit om de pe tot rotogolul pămîntului; fiindcă nu știu de cîte zile încoace mă chinuie și nu-mi dă pace o dorință atît de ciudată și atît de ieșită din limitele firești pentru alții, încît mă mir eu singur de mine, învinuindu-mă și luîndu-mă singur în rîs în sine-mi, dorință pe care mă străduiesc s-o ascund de propriile mele gînduri și s-o trec sub tăcere; și mi-e atît de greu să ți-o dezvălui, de parcă ar trebui s-o spun lumii întregi. Și de vreme ce, pînă în cele din urmă, tot are să iasă la lumină, aș vrea mai curînd să se dezvăluie în arhivele tale secrete, căci am încredere că, tăcînd tu și dîndu-ți toată osteneala să-mi găsești leacul, ca un bun prieten ce-mi ești, mă voi vedea curînd scăpat de toate spaimile pe care mi le pricinuieste și-mi voi recîștiga voioșia, datorită ție, în aceeași măsură în care m-a năpădit acum, din nebunia mea, năduful ce mă ucide.

Uimit foarte rămase Lotario la auzul cuvintelor lui Anselmo, neputîndu-și da seama unde aveau să ducă o atît de lungă introducere și atîtea ocolișuri; și cu toate că sucea și răsucea în mintea lui cam ce soi de dorință ar fi putut fi aceea care-i chinuia atîta prietenul, nu nimerea nici pe departe adevărul. Și, ca să pună sfîrșit mai repede chinului pe care i-l pricinuia îndoiala, îi spuse că mare jignire era, pentru multa prietenie ce-o nutrea pentru dînsul, să tot umble Anselmo cu atîtea ocolișuri și să caute chipul cum i-ar dezvălui gîndurile lui cele mai ascunse, căci el era sigur că i-ar fi putut oferi fie sfaturi ca să-l aline, fie mijloace pentru a și le duce la capăt.

— Adevărat, răspunse Anselmo, și avînd încredere în ceea ce-mi spui, îți aduc la cunoștință, Lotario prietene, că dorința care-mi dă ghes nu e alta decît de a afla dacă este Camila, soția mea, pe atît de desăvîrșită și de virtuoasă cum cred eu, și nu mă pot întări în credința că ar fi adevărat decît punînd-o la încercare în așa chip încît proba să dea pe față lămurit cîte parale face virtutea ei, așa cum focul arată cît preț are aurul. Pentru că eu socotesc, după capul meu, prietene, că o femeie nu este virtuoasă decît în măsura în care este (sau nu este) ispășită, și că doar aceea dintre ele vădește tărie de suflet care nu se lasă înduplecată de făgăduieli, nici de plocoane, nici de lacrimi și nici de neconținutele hărțuieli la care o supun iubeții ce-i dau zor. Căci de ce să fii mulțumit, zicea el, că ți-e cuminte femeia, dacă nimic n-o împinge să fie deșuchetă? Ce mare lucru e că arată sfielnică și temătoare una care n-are prilej să calce strîmb, ori una care cunoaște prea bine felul bărbatului, care, de-ar fi s-o afle, măcar și întîia dată, făcîndu-și de cap, i-ar lua pe loc, cu mîna lui, zilele? Așa că aceea care e cuminte de teamă, sau din lipsă de prilejuri, nu-mi vine de fel s-o socotesc tot într-un preț cu cea hărțuită de amorezi și urmărită de ispite, care a ieșit biruitoare și încununată de lauri! În chipul ăsta și din aceste motive, ca și dintr-altele multe, pe care ți le-aș putea înșira ca să-mi întăresc și îndreptățesc părerea ce mi-am făcut, doresc ca soția mea Camila să treacă prin încercările acestea și să se călească, purificîndu-se prin lamura focului pe care-l simte orice femeie văzîndu-se dorită și împinsă spre păcat, ba încă de unul care ar fi vrednic să-și ridice ochii la dînsa; iar dacă iese ea, cum cred că va ieși, cu laurii biruinței din această bătălie, m-aș socoti mai fericit ca nimeni altul pe lume și aș putea spune că mi s-au împlinit toate dorințele; ba încă aș ține-o sus și tare că mi-a făcut parte soarta de femeia de nădejde despre care zice înțeleptul: «Cine unde s-o afle?»¹ Și de-o fi

¹ Aluzie la Solomon și la cunoscuta lui sentință: «*Mulierem fortem quis inveniet?*» din Cartea proverbelor, cap. XXXV.

să se întîmple de-a-ndoaselea decît cred eu, plăcerea de-a vedea că părerea aceasta a mea s-a dovedit a fi întemeiată mă va face să îndur ușor suferința pe care mi-o va pricinui o experiență atît de scump plătită; și de vreme ce nimic din tot ceea ce mi-ai spune împotriva acestei dorințe a mele n-ar fi de nici un folos și nu m-ar face să părăsesc gîndul de a o duce la îndeplinire, doresc, Lotario prietene, să te pregătești a fi unealta care să înfăptuiască, de hatîrul meu, ceea ce spun; că ți-oi da eu prilejul s-o faci, fără să-ți lipsească tot ce aș crede eu că e nevoie ca să ispitească o femeie cinstită, cu nume bun, la locul ei și lipsită de nevoi bănești. Și mă împinge, între altele, să-ți încredințez ție misiunea aceasta atît de grea, ideea că, de-o fi să fie înfrîntă de tine Camila, tot n-are să ajungă înfrîngerea asta pînă la capăt, ci doar pînă la punctul unde poate fi ținut drept gata întîmplat ceea ce ar mai fi de făcut de ți-ar îngădui-o stima ce-mi porți, așa că n-aș rămîne eu jignit decît cu gîndul, și obida mea va fi ascunsă lumii prin virtutea tăcerii tale, fiindcă știu bine că, atunci cînd e vorba de mine, tăcerea ta poate fi veșnică și de nepătruns, întocmai ca tăcerea mormîntului. Așa că, de vrei să am eu o viață de care să pot spune că e viață, trebuie să intri numaidecît în bătălia asta a dragostei, nu într-o doară și nici cu sfîciune, ci cu zelul și cu rîvna pe care ți le cere dorința mea, păstrîndu-mi credința prietenească de care sînt sigur.

Acestea fură spusele lui Anselmo către Lotario, și la toate ascultă acesta cu atîta luare-aminte, încît, în afară de ceea ce stă scris că s-a spus, nu-și dezlipi buzele pînă ce nu văzu că a sfîrșit ce avea să-i spună; și dîndu-și seama că nu-i mai rămăsese nimic de spus, după ce stătu și se uită la el o bună bucată de vreme, ca și cum s-ar fi uitat la ceva ce n-a mai văzut în viața lui, din care pricină s-ar fi umplut de spaimă și mirare, rosti:

— Te ascult și nu-mi poate intra în cap, Anselmo prietene, că nu-i glumă tot ce mi-ai spus, fiindcă de m-aș fi gîndit că vorbești cu tot dinadinsul, n-aș fi îngăduit să ajungi pînă unde ai ajuns și nu te-aș fi ascultat de fel, căci, nedîndu-ți

ascultare, te-aş fi împiedicat să ții predica asta lungă. Și-mi închipui că, fără îndoială, ori tu nu mă cunoști, ori eu nu te cunosc pe tine! Dar nu-i așa: fiindcă eu știu bine că ești Anselmo, iar tu știi că eu sînt Lotario. Doar atîta-i baiul, că am început să cred că nu ești Anselmo acela pe care-l știu eu, iar tu trebuie să fi gîndit că nici eu nu sînt acel Lotario ce-ar trebui să fiu, căci lucrurile pe care mi le-ai spus nu-s nici ele vrednice de Anselmo acela care îmi este prieten, după cum nici ceea ce-mi ceri nu-i poate fi cerut lui Lotario cel pe care-l cunoști. Căci prietenii cei buni se cuvine să-și încerce prietenii și să se folosească de ei, cum a spus un poet, *usque ad aras*¹, lucru care vrea să spună că nu trebuie să se folosească de prietenia lor în treburi care ar fi împotriva lui Dumnezeu. Și dacă așa a judecat un păgîn despre prietenie, nu cu atît mai mult se cuvine să judece așa creștinul, care știe că pentru nici un soi de prietenie omenească nu trebuie să și-o piardă pe-a cerului? Și cînd prietenul s-ar întîmpla să împingă așa de departe lucrurile încît să-și uite frica de Dumnezeu și rușinea de oameni de dragul prieteniei, asta nu trebuie să se întîmple pentru orice fleac de nimica, ci pentru împrejurările în care e în joc onoarea sau viața prietenului său. Așa că spune-mi tu acum, Anselmo: care din acestea două îți este primejduită, ca să mă aventurez eu în a-ți face pe plac, săvîrșind un lucru atît de nevrednic, cum îmi ceri tu să săvîrșesc? Nici una, de bună seamă; ba, dimpotrivă, îmi ceri, după cîte pricep eu, să mă străduiesc și să fac tot ce-oi putea spre a-ți lua viața, lăsîndu-te lipsit de onoare, și pe mine, dimpreună cu tine. Pentru că, dacă trebuie să mă

¹ *Pînă la altare* (în limba latină în original). Locuțiune antică, însemnînd prohibiția de a pune ceva, în speță prietenia, mai presus decît cultul divinității; cuvintele acestea sînt atribuite lui Pericle, care le-ar fi spus unui prieten ce-i cerea să jure fals în favoarea lui într-un proces, după cum relatează undeva Plutarh. Dacă Cervantes le atribuie unui poet, este desigur pentru că le-a găsit citate în versurile vreunui contemporan, ce le va fi găsit el însuși în versiunea spaniolă atunci apărută, intitulată *De la mala vergüenza* (*Despre adîncă rușinare*) a lucrării lui Plutarh.

zbat ca să-ți fur onoarea, e limpede că îți iau și viața, căci omul fără de onoare e mai rău decît mort; și fiind eu unealta unui atît de mare rău pe cît vrei tu să-ți fac fiindu-ți unealtă, nu mă dezonorez oare și eu, rămînînd, ca urmare a aceluiași fapt, lipsit și de viață? Ascultă, Anselmo prietene, și rabdă, fără să-mi răspunzi nici un cuvînt pînă ce n-oi sfîrși de spus tot ceea ce mi-o trece prin minte în legătură cu ce ți-a venit ție chef să faci, că ți-o rămîne și ție timp să-mi răspunzi, și te-oi asculta și eu pe tine atuncea.

— Cu dragă inimă, zise Anselmo. Spune tot ce ai poftă. Și Lotario urmă, spunînd:

— Pare-mi-se, o, Anselmo, că în clipa de față mintea ta este așa cum e întotdeauna mintea maurilor, cărora nu le poți vîri în cap în ce greșește secta lor, nici prin citate din *Sfînta scriptură*, nici prin argumente adresate rațiunii și nici prin argumente întemeiate pe dogmele *Crezului*, ci trebuie să le aduci sub ochi pilde care să se poată tipări, lesne de înțeles și în stare să ducă la o încheiere neîndoielnică, adică matematicește demonstrabile, care să nu poată fi negate, așa ca și cînd ar fi să spui: «Dacă din două părți egale luăm părți egale, cele ce rămîn sînt și ele egale». Și dacă nu pricep asta numai din vorbele tale, cum se și întîmplă de fapt, trebuie să le-o arăți prin semne, punîndu-le-o sub ochi; și chiar făcînd toate acestea, tot n-ajunge nimeni s-o scoată la capăt cu ei și să-i încredințeze de adevărurile sfîntei noastre religii. Și tocmai la fel ar trebui să fac și eu cu tine, folosindu-mă de aceleași mijloace, pentru că dorința ce s-a născut în sufletul tău e atît de rătăcită și atît de departe de tot ce s-ar putea numi urmă de rațiune, încît mi se pare că aş strica orzul pe gîște de-ar fi să încerc a te face să-ți pricepi naivitatea (căci deocamdată nu vreau să-i dau alt nume), ba chiar îmi vine să te las în nebunia ta, drept pedeapsă pentru gîndurile deșucheate ce nutrești; dar nu-mi îngăduie să te aduc la așa strîmtoare prietenia ce-ți port, care nu consimte să te las pradă unei atît de vădite primejdii de pierzanie. Și pentru ca să vezi limpede, repetă-mi, Anselmo: nu mi-ai spus tu că trebuie să ispitesc o femeie

care e la locul ei, să înfrîng voința unei femei cinstite, să dau plocoane unei femei dezinteresate, să fac curte unei femei cuminți? Ba sigur că mi-ai spus-o! Păi dacă tu știi că ai o femeie la locul ei, cinstită, dezinteresată și cuminte, ce mai cauți? Și dacă socotești că va ieși biruitoare din toate asalturile ce i-aș da (așa cum va ieși, nu mai încapе îndoială!), ce titluri crezi că-i poți da pe urmă, mai spre jauda ei, decît cele pe care le merită acum, sau ce-ar putea fi ea mai mult după asta decît ceea ce este acum? Din două una: ori tu n-o socotești așa cum zici, ori nu știi ce-mi ceri! Dacă n-o socotești așa cum zici că este, de ce vrei s-o încerci și nu te porți cu ea așa cum îți vine mai la îndemînă și cum se cuvine să te porți cu o stricată? Dar dacă este așa de vrednică cum crezi, nesăbuit lucru ar fi să te apuci a pune la încercare adevărul însuși, de vreme ce, după experiență, ea va rămîne prețuită tot ca mai înainte. Prin urmare, e limpede că a încerca lucruri din care mai curînd ni s-ar putea trage pierzania decît mîntuirea e semn de minte slabă și de cutezanță peste orice cuviință, mai cu seamă cînd încerci lucruri dintr-acelea la care nu te împinge nimeni cu de-a sila, ba încă din cele care-ți arată singure, de departe, că nebun trebuie să fii să-ți vîri de bunăvoie capul sub Evanghelie! În treburile greu de dus la capăt intri de dragul lui Dumnezeu, sau le încerci de dragul lumii, sau de dragul amîndorora: cele pe care le săvîrșești pentru Dumnezeu sînt dintre cele făptuite de sfinți, care s-au învrednicit să ducă viață de îngeri în trup de om; cele pe care le săvîrșești de dragul lumii sînt fapte dintr-ale celor ce călătoresc peste noianuri întinse de ape, străbătînd fel de fel de climate și rătăcind printr-atîta amar de străinătăți spre a dobîndi ceea ce se numește avuție; iar cele pe care le înfrunți de dragul Domnului și al lumii deopotrivă sînt fapte dintr-ale soldaților viteji, care nici n-au văzut bine că s-a deschis în zidul vrăjmaș din fața lor doar atîta drum cît poate tăia o ghiulea rotundă de artilerie, că pe loc, lăsînd deoparte orice simțămînt de frică, fără să ia în seamă ori să ocolească primejdia vădită care-i amenință, purtați pe sus ca în zboruri

de aripile dorinței lor de-a fi scut legii străbune, poporului și regelui, se azvîrl fără să mai stea pe gînduri în mijlocul miilor de prilejuri de-a da piept cu moartea ce-i așteaptă ! Acestea sînt lucrurile care trebuie încercate, și e o onoare, o mîndrie și un izvor de foloase să le încerci, oricît de pline de neajunsuri și de primejdioase ar fi ; dar cea pe care spui tu că vrei s-o încerci și s-o pui la cale nu-i faptă care să-ți dobîndească raiul lui Dumnezeu, nici bogății, nici faimă pentru oameni ; pentru că, de bună seamă, chiar de-ar fi să ieși din ea cum dorești, la sfîrșit n-ai să fii nici mai vestit, nici mai bogat, nici mai respectat decît ești acuma ; iar de nu ieși așa, ai să te vezi în cea mai groaznică mizerie ce se poate închipui, fiindcă n-are să-ți folosească la nimic să-ți spui atuncea că nimeni nu știe de nenorocirea ce ți-a căzut pe cap, căci are să fie îndeajuns s-o știi tu singur ca să te cătrănească și să-ți sfîșie inima. Și, ca întărire a acestui adevăr, aș vrea să-ți spun o stanță făcută de faimosul poet Luis Tansilo ¹ la sfîrșitul primei părți din poema lui, *Lacrimile sfîntului Petru*, care zice așa :

*« Creștea durerea și rușinea trează
În Petru cînd de ziuă s-a crăpat,
Și chiar de nu-l vedeau alți ochi, oftează
În sine, dîndu-și seama de păcat :
Căci unui suflet nobil nici nu-i pasă
De-l vezi sau nu, spre-a fi el rușinat.
Căci sie însuși și-a făcut dosadă
Cînd ceru-i doar de față ca să-l vadă. »*

Așa că n-ai să-ți scutești durerea doar ținînd-o ascunsă ; ci, dimpotrivă, vei plinge neconținut, de nu lacrimi dintr-ale ochilor, apoi lacrimi de sînge, dintr-ale inimii, așa cum plîngea naivul acela de doctor despre care poetul nostru ne povestește că a făcut proba vasului pe care, mai cu scaun

¹ E vorba de poetul napolitan Luigi Tansillo, autor al lăudatei poeme *Le lagrime di San Pietro* traduse în 1587 în spaniolește de către Luis Gálvez de Montalvo, prieten al lui Cervantes.

la cap, s-a ferit s-o facă prudentul Reinaldos¹; căci, deși toată treaba asta nu-i decît născocire poetică, închide în ea taine morale vrednice de a fi pătrunse, cugetate și imitate. Cu atît mai mult cu cît, prin ceea ce am de gînd să-ți spun acum, ai să ajungi să-ți dai și tu seama de greșeala pe care vrei s-o săvîrșești. Spune-mi, Anselmo, dacă cerul, sau soarta cea bună, te-ar fi făcut stăpîn și posesor legiuit al unui diamant de mare preț, de-a cărui strălucire și de-ale cărui ape minunate ar fi încîntați toți giuvaergiii cunoscători de pietre nestemate ce le-ar vedea, și de s-ar întîmpla ca toți într-un glas și într-un gînd să spună că diamantul atinge prin strălucire, prin frumusețea apelor și prin finețea tăieturii pragul cel mai de sus la care poate ajunge o asemenea piatră, iar tu însuși avînd aceeași părere ca și ei, spune-mi: de n-ai ști și alte lucruri care să se împotrivescă acestei păreri, drept ar fi să-ți vină chef să iei diamantul și să-l pui între ciocan și nicovală, și acolo, prin lovituri grozave și prin forța grea a brațelor, să încerci dacă-i atît de tare și atît de pur după cum se spune? Ba, mai mult, de-ar fi să-ți duci la capăt încercarea, să zicem că piatra ar rezista la o probă atît de neghioabă: prin asta nu i-ar spori întru nimic nici valoarea și nici faima, iar de-ar fi să se spargă, lucru care se prea poate întîmpla, n-ar însemna să-l pierzi cu totul? Ba de bună seamă că ar fi pierdut, iar pe stăpînul lui l-ar socoti lumea toată nerod curat, și nimic altceva! Așa că bagă de seamă, Anselmo prietene, că-ți este Camila

¹ Aluzie la un episod din *Orlando furioso*, în care Ariosto povestește cum, într-un palat de pe malurile Padului, prin împrejurimile Mantovei, unde Reinaldos a fost nevoit să mîie peste noapte, gazda i-a adus, la sfîrșitul cinei, un vas, care avea însușirea de a arăta soților dacă le sînt fidele soțiile, căci vinul urma să li se prelingă bărbaților pe piept în loc să le intre pe gîtlej în cazul în care ele ar fi fost nestatornice ori trădătoare. După aflarea însușirilor vasului, prudentul Reinaldos n-a vrut să facă încercarea, recitînd, cu vasul în mînă, versurile următoare:

...Ben sarebbe folle

Chi quel che non voria trovar, cercasse:

Mia donna e donna, ed ogni donna e molle!

(Nebunesc lucru ar fi să încerce acela care n-are nici o dorință de a afla: femeia mea-i femeie, și, ca orice femeie, e slabă.)

întocmai ca diamantul prețios, atît după felul cum o judeci tu, ca și după judecata celorlalți, și n-ai temei să-i dai brînci într-o aventură din care să iasă zdrobită, căci chiar de-ar fi să rămînă neatinsă, nu poate urca în preț mai presus decît este astăzi, iar de cade cumva și nu iese bine din încercare, gîndește-te de pe acum ce te-ai face fără ea după ce i-ar scădea prețuirea și cu cîtă dreptate te-ai putea plînge singur de tine, care ai fost cauza pierzaniei ei și a tale. Bagă de seamă că nu se află pe lume giuvaer care să fie mai de preț decît o femeie cinstită și respectată, și că onoarea femeilor stă toată în numele bun pe care-l au printre oameni; și cum numele bun al femeii tale și cîntea ei sînt atît de mari încît ajung pînă la culmile virtuții, cum știi bine, de ce vrei să pui la îndoială adevărul acesta? Bagă de seamă, prietene, că femeia e o ființă slabă, și nu se cade să-i punem dinainte obstacole de care să se împiedice și să cadă, ci, dimpotrivă, trebuie luate din calea ei, netezindu-i drumul și scutindu-i-l de orice neajuns, ca să poată, nestîngherită și nesupărată, zbura cu toată iuțeala spre dobîndirea desăvîrșirii care-i lipsește și care constă în a fi virtuoaasă. Naturaliștii povestesc că hermina e o vietate micuță, cu blana foarte albă, pe care cînd vor s-o prindă vînătorii, se folosesc de un tertip: știind cărările pe unde are obicei să treacă, i le acoperă cu noroi, și pe urmă, hăituind-o, o fac să se îndrepte într-açolo, și cum dă hermina de tină, se oprește locului și se lasă prinsă și dusă în robie, mai curînd decît să treacă prin noroaie și să-și prăpădească, murdărindu-și-l, albul blănii, pe care pune preț mai mare decît pe libertate și pe viață. Femeia cinstită și castă e ca o hermină, și mai albă decît zăpada cea mai curată îi e virtutea cîntei; iar cel ce-ar vrea ca ea să nu și-o piardă, ci, dimpotrivă, să și-o păstreze, scutindu-și-o de rele, trebuie să se poarte altfel decît se poartă vînătorii cu hermina, căci n-are de ce să-i pună dinaintea ochilor noroiul plocoanelor și al galanteriilor unor ibovnici nelalocul lor, fiindcă, poate (ba chiar fără doar și poate), biata de ea n-are atîta virtute și putere în firea ei încît să izbutească singură să răstoarne aceste piedici și să treacă

peste ele; așa că e nevoie să-i fie luate din cale, punându-i-se dinainte curăția virtuții și frumusețea bunului renume. Tot așa, femeia cumsecade se mai aseamănă și cu o oglindă de cristal, strălucitoare și curată, supusă însă întunecării și întinării cu fiecare nouă răsufare care-i atinge luciul. Cu femeia virtuoasă trebuie să te porți așa cum se poartă credincioșii cu moaștele: închinându-li-se, fără să le atingă. Trebuie păzită și prețuită femeia de treabă, cum e păzită și prețuită o grădină frumoasă, plină de trandafiri și de alte soiuri de flori, al cărui stăpîn nu îngăduie nimănui să se plimbe pe alei, nici să atingă vreo floare: destul să le fie, celor ce trec, că se pot bucura, de departe și printre zăbrele de fier, de frumusețea și de mireasma ei. În sfîrșit, aș vrea să-ți spun niște versuri care mi-au venit în minte, auzite într-o piesă de teatru modernă¹, ce mi se par a se potrivi de minune cu ce-ți spuneam. Un bătrîn înțelept îl sfătuia pe altul, care era tatăl unei fete frumoase, s-o țină departe de ochii lumii, s-o păzească bine, închisă în casă, și, printre alte motive, îi spuse cele ce urmează:

*«Ca de sticlă e femeia,
Dar n-aș încerca-o, parcă,
Dacă poate să se spargă.
Cine știe? vorba ceia !*

*Greu mai dregi, ușor mai strici !
Și nu-i prea cu cap să-ncerce
Omul dacă spart mai merge
Vasul, fără de lipici !*

*Cumințenia e-un tezaur;
Nu găsesc c-ar fi trăsnae:
Sînt pe lume și Danae,
Dar mai sînt și ploi de aur ! »*

¹ Probabil că Cervantes face aici aluzie la una din propriile sale scrieri, comedia *La Confusa* (*Încurcata*), astăzi pierdută, despre care pomenește cu satisfacție în al său *Viaje del Parnaso*, spunînd că « *parecto en los teatros admirable* » (« a făcut mare efect pe scene »). Pare să fi fost pandantul altei comedii a lui Cervantes, intitulată *La Entretenida* (*Piesă amuzantă*), care ni s-a păstrat.

Tot ce ți-am spus pînă aici, o, Anselmo, a fost cu privire la tine, și nu-i rău s-auzi acum și cîte ceva din ceea ce mă privește pe mine, iar de-o fi să mă lungesc la vorbă, iartă-mă și tu, că toate astea le cere labirintul în care ai intrat și din care vrei să te scot eu. Tu mă socotești prieten și vrei să-mi vatămî cinstea, lucru cu totul împotriva prieteniei; și nu numai că pretinzi una ca asta, ci-mi mai ceri să ți-o vatăm și eu pe-a ta. Că vrei să mi-o știrbești mie, e limpede, pentru că de îndată ce Camila va vedea că-i fac ochi dulci, așa cum îmi ceri, nu mai încape nici o îndoială că are să mă socotească om necinstit, lipsit de onoare și desfrînat, de vreme ce pun la cale și încep a face un lucru atît de deosebit de ceea ce prietenia ta și faptul că sînt cine sînt mă obligă să fac. Iar de faptul că dorești să-ți știrbesc și eu ție onoarea nu mai încape îndoială, pentru că, de îndată ce va prinde de veste că-i fac ochi dulci, Camilei nu se va putea să nu-i treacă prin minte gîndul că cine știe ce semne de ușurătate, descoperite de mine în purtarea ei, mi-au dat curajul să-mi dezvălui dorințele necurate, așa că, socotindu-se necinstită, cade asupra ta necinstea ei, de vreme ce ea îți aparține. De aici ia naștere ceea ce se petrece de obicei, și anume, că bărbatului unei femei necredincioase, chiar de-ar fi fost să se întîmple asta fără știrea lui și fără să-i fi dat el prilej neveste-si să facă altceva decît trebuie, oricît de puțin ar fi fost în puterea lui s-o împiedice și oricît de grijuliu și de puțin lăsător s-ar fi arătat în a o păzi și a o scuti de nenorocire, lumea îi azvîrle porecle de rușine totuși, și-l numește în așa fel de parcă l-ar înjura, iar cei care știu cît îi e de ticăloasă femeia îl privesc într-un anume chip, mai curînd cu dispreț decît cu compătimirea ce i s-ar cuveni, cînd e vădit că nu din vina lui, ci din pricina toanelor netrebnice cu care s-a însoțit a intrat el pînă-n gît în asemenea nenorocire. Și vreau să-ți spun pricina pentru care, pe bună dreptate, își pierde cinstea bărbatul femeii stricate, chiar dacă el n-o știe de stricată, nici n-are vreo vină și nici nu i-a dat prin ceva prilejul să decadă. Să nu te plictisească spusele mele, pentru că totul are să se

întoarce în folosul tău. Cînd l-a creat Dumnezeu pe tatăl nostru dintîi în paradisul pămîntesc, spune *Sfînta scriptură* că l-a cufundat pe Adam într-un somn adînc şi că, pe cînd dormea el, i-a scos din partea stîngă o coastă, din care a făcut-o pe mama noastră, Eva; şi cum s-a deşteptat Adam şi s-a uitat la ea, a spus: « Carne din carnea mea este şi os din oasele mele! » Iar Dumnezeu a spus: « Pentru ea îi va părăsi omul pe tatăl şi pe muma sa, şi vor fi amîndoi un trup ». Atunci a fost instituită sfînta taină a căsătoriei, care leagă doi oameni cu asemenea legătură, încît doar moartea dacă-i mai poate dezlega. Şi atîta putere şi atîtea virtuţi are taina aceasta minunată, încît poate face ca doi oameni deosebiţi să fie unul şi acelaşi trup; ba încă poate şi mai mult în cazul căsătoriilor izbutite, unde soţilor, chiar dacă fiecare îşi are sufletul lui, vrerea le e una şi aceeaşi. De aici decurge urmarea că, fiind trupul soţiei acelaşi cu al soţului, petele ce-o întinează pe ea, sau relele obiceiuri pe care le dobîndeşte, răspund în carnea lui, chiar dacă nu el i-a dat, cum s-a mai spus, prilej de-a păcătui. Pentru că întocmai cum durerea unui picior sau a altui mîdular al trupului omenesc o simte tot trupul, ca unul ce se află zidit dintr-o aceeaşi carne, întocmai cum capul suferă de durerea gleznei, fără să fie vinovat de ea, tot aşa şi bărbatul rămîne necinstit de necinstea femeii, pentru că face cu ea un singur trup; şi cum onoarea ca şi dezonoarea din carne şi din sînge se trag pe lumea asta, iar cinstea ori necinstea femeii păcătoase de felul ăsta este, bărbatul n-are încotro şi trebuie să ia asupra-şi o parte din acestea şi să fie socotit dezonorat, chiar fără s-o ştie. Vezi deci, o, Anselmo, în ce primejdie te vîri atunci cînd vrei să tulburi pacea în care vieţuieşte o nevestă cumsecade ca a ta; vezi pentru ce deşartă şi nestăpînită curiozitate vrei tu să trezeşti patimile ce zac acum împăciuite în pieptul castei tale soţii?! Bagă de seamă că lucrul spre care te aventurezi să-l cîştigi e de foarte puţin preţ, în vreme ce pierderea poate fi atît de mare, încît îmi lipsesc pînă şi vorbele ca să-ţi-o pot zugrăvi, aşa că mă opresc aici. Dar dacă tot

ce ți-am spus nu-i de ajuns ca să-ți întoarcă gîndul de la planul tău nenorocit, n-ai decît să-ți cauți altă unealtă a necinstirii și nefericirii tale, fiindcă eu n-am de gînd să-ți slujesc ca atare, chiar de-ar fi ca prin asta să-ți pierd prietenia, pagubă decît care nu-mi pot închipui alta mai grea pe lume!

Tăcu, după ce spuse toate astea, cinstitul și înțeleptul Lotario, iar Anselmo rămase atît de tulburat și de dus pe gînduri, încît multă vreme nu-i putu răspunde o vorbă; dar pînă în cele din urmă îi zise:

— Ai văzut cu cîtă luare-aminte am ascultat, Lotario prietene, tot ceea ce ai avut poftă să-mi spui, și în judecățile, pildele și parabolele tale am recunoscut bogata înțelepciune pe care ți-o știam și culmea prieteniei adevărate la care te-ai putut înălța; recunosc, de asemenea, și mărturisesc că dacă nu-ți urmez sfatul și fac tot pe gîndul meu, înseamnă că mi s-a urît cu binele și-mi fac răul cu mîna mea. O dată hotărît lucrul acesta, trebuie să mă socotești atîns acum de boala care le încearcă uneori pe femei cînd le vine cheful să mănînce țărână, moloz, cărbune, ba chiar și alte lucruri și mai rele, cu toate că sînt grețoase la vedere și cu atît mai scîrboase cînd e vorba să le pui în gură¹; așa că e nevoie să te folosești de vreun tertip viclean ca să mă vindec, și asta nu-i prea greu să izbutești, doar începînd să-i faci ochi dulci Camilei, chiar de-o fi s-o faci la început mai domol și în chip prefăcut; iar ea nu poate fi atît de slabă încît să-și dea cinstea pe gîrlă de la primele întîlniri: cu începutul acesta mă voi mulțumi, iar tu vei fi împlinit tot ce datorezi prieteniei noastre, nu numai redîndu-mi viața, ci și încredințîndu-mă că nu-mi știrbesc onoarea! Și ești ținut să faci asta dintr-o singură pricină: căci fiind eu așa cum sînt, hotărît cu nestrămutare să-mi pun în practică încercarea aceasta a cinstei femeii mele,

¹ E vorba de isterie, în timpul acceselor căreia se spunea pe atunci că unele femei își manifestă dorința de a mîncă tot soiul de lucruri dezgustătoare sau necomestibile din credința că au proprietăți medicinale.

n-ai să poți consimți tocmai tu să-mi dau pe față nebunia față de altul, ce mi-ar primejdui onoarea pe care tu te îngrijești să nu mi-o pierd; iar dacă a ta ar putea să scadă în ochii Camilei, câtă vreme ai stinjeni-o cu dragostea, prea puțină însemnătate are, pentru că nu va trece mult și, văzîndu-i noi tăria de suflet la care ne așteptăm din parte-i, îi vei putea spune tot adevărul despre încercarea noastră, fapt care te va ridica din nou în stima ei, întocmai ca la început. Și cum tu n-ai mare lucru de pierdut și mie îmi poți da atîta mulțumire punînd puținul acesta în joc, nu te mai împotrivi și fă-o, chiar de-ar fi să mai vezi și alte piedici, căci, așa cum ți-am mai spus, nu trebuie decît să începi, și cu asta eu mă declar gata să închid procesul.

Văzînd Lotario cît de nestrămutat era Anselmo în hotărîrea lui și nemaîștiind ce pilde să-i aducă în sprijinul spuselor sale, nici la ce judecată dreaptă să-l îndrume ca să-l facă să nu-și urmeze planul, mai văzînd el pe deasupra că-l mai amenința și că avea să încredințeze altuia taina planului său nesăbuit, se hotărî, ca să înlătore o nenorocire mai mare, să-l mulțumească, făcînd ceea ce-i cerea, cu gîndul ascuns să se poarte în toată treaba asta în așa chip încît, fără să-i sucească frumoasei Camila capul și să-i tulbure liniștea, să rămînă Anselmo îndestulat în dorințele sale. Așa că îi răspunse să nu-și mai împărtășească gîndul nimănui altcuiva, căci își lua el sarcina asta, începînd-o cînd i s-o părea lui mai nimerit s-o înceapă. Îl îmbrățișă Anselmo cu multă duioșie și dragoste și-i mulțumi pentru că se învoise s-o încerce, de parcă cine știe ce mare favoare i-ar fi făcut, și rămaseră înțeleși ca Lotario să se pună pe treabă chiar de-a doua zi, pentru că el, Anselmo, avea să-i ofere prilejul și răgazul trebuincios de a-i vorbi Camilei între patru ochi, mai dîndu-i și banii și giuvaerurile cu care s-o dăruiască. Îl sfătui să-i facă serenade, să scrie versuri întru lauda ei și-i spuse că, de cumva n-ar voi el să-și bată capul să le facă singur, i le va face el însuși. La toate se învoi Lotario, nutrînd într-ascuns cu totul alte gînduri decît își închi-

puia Anselmo, și după învoiala asta se întoarseră la Anselmo acasă, unde o găsiră pe Camila arzînd de neliniște și de grijă și așteptîndu-și soțul, care în ziua aceea întîrziase mai mult ca de obicei.

Lotario plecă acasă, iar Anselmo rămase la căminul lui, la fel de mulțumit pe cît era Lotario de căzut pe gânduri, neștiind pe unde să scoată cămașa ca să iasă basma curată dintr-o așa de nesăbuită tărășenie; și toată noaptea aceea nu se gîndi la altceva decît la chipul cum l-ar putea păcăli pe Anselmo fără s-o jignească pe Camila, iar a doua zi se duse la masă la prietenul său, unde fu întîmpinat cu bună-voie de Camila, care-l vedea cu ochi buni și-l primea întotdeauna bucuroasă din pricina prieteniei ce-i purta soțul său. Sfirșiră de mîncat, fu strînsă masa, iar Anselmo îi zise lui Lotario să rămînă acolo cu Camila cîtă vreme avea să lipsească el (căci îl chema în oraș o treabă ce nu răbda amînare), fiindcă într-o oră, două, avea să se întoarcă. Camila îl rugă să nu plece, și Lotario se oferî să-l întovărășească, dar nu izbutiră să-l convingă pe Anselmo, care, dimpotrivă, îl sili pe Lotario să rămînă și să-l aștepte, sub cuvînt că avea de vorbit cu dînsul, mai tîrziu, lucruri de mare însemnătate. Îi mai spuse și Camilei să nu-l lase pe Lotario singur cît timp va lipsi el, și, într-adevăr, se pricepu atît de bine să se prefacă și să arate că e nevoit a-i părăsi, că nimeni n-ar fi putut să-și dea seama de prefăcătoriea lui. Plecă deci Anselmo și rămaseră singuri la masă Camila și Lotario, fiindcă ceilalți, oameni de-ai casei, se duseseră cu toții să mănînce. Lotario se văzu în arenă, în primejdia dorită de prietenul său, față în față cu dușmanul, care ar fi putut birui doar prin frumusețe un escadron de cavaleri armați: închipuiți-vă dacă avea de ce se teme Lotario! Dar tot ce făcu el atunci fu să se sprijine într-un cot, pe un braț al jilțului, și să-și lase capul pe o mînă, cerînd iertare Camilei pentru chipul lui atît de necioplît de-a se purta, sub cuvînt că mult ar dori să se poată hodini puțintel, pînă ce s-o întoarce acasă Anselmo. Camila îi răspunse că s-ar

odihni mai bine pe un divan ¹ decît pe jilț, așa că-l rugă să se ducă în iatac și să doarmă. Dar Lotario nu se învoi și rămase pe loc, moșăind pînă la întoarcerea lui Anselmo, care, cum o află pe Camila în odaia ei și pe Lotario adormit, crezu că, de bine ce întîrziase el atîta vreme, își și găsiseră timp cei doi să stea de poveste, ba încă să și tragă un somn, și abia aștepta clipa cînd se va trezi Lotario, ca să plece cu el afară din casă și să-l descoase de tot ce s-a întîmplat.

Totul se petrecu întocmai după dorința lui: Lotario se deșteptă și ieșiră amîndoi din casă, așa că-l întrebă ceea ce dorea să știe, iar Lotario îi răspunse că nu i se păruse cu cale să dea pe față așa, dintr-o dată, tot ceea ce dorea, deci că nu făcuse altceva decît să laude pînă una-alta frumusețea Camilei, spunîndu-i că tot orașul nu vorbea decît de înțelepciunea și farmecul ei, compliment care i se păruse bun prilej de-a intra în vorbă cu dînsa și lucru în stare să-i cîștige bunăvoința, făcînd-o să-l asculte cu plăcere și altă dată, tertip fiind acesta asemeni celor de care se folosește Diavolul cînd vrea să înșele vreun suflet ce stă treaz și înarmat, gata să-l întîmpine apărîndu-se; căci în asemenea prilejuri Dracul se preschimbă în arhanghel luminos, oricît ar fi el înger al beznelor, iscîndu-ți-se dinainte cu chip blînd; dar pînă la urmă tot se dă pe față cine este și-și duce la capăt planurile lui necurate, chiar dacă la început înșelăciunea i-a rămas nedescoperită.

Toate acestea îl mulțumiră foarte pe Anselmo, care făgădui să-i dea în fiecare zi același prilej, chiar de-ar fi să nu plece din casă, căci, rămînînd locului, s-ar îndeletnici cu treburi care s-o împiedice pe Camila a-și da seama de vicleana cursă pusă la cale.

Se întîmplă, deci, să treacă mai multe zile în care Lotario, fără să crîcnească un cuvîntel de față cu Camila, îi răspundea

¹ Estrado, cum se numea, pe vremea lui Cervantes, locul unde femeile se așezau, pe perne, și-și primeau musafirele. Lotario vrînd să se odihnească, e sfătuit de Camila să se culce pe pernele divanului din odaia respectivă, de modă orientală.

lui Anselmo că o amețea vorbindu-i, dar că niciodată nu putuse scoate de la dînsa un semn cît de mic că s-ar lăsa cumva atrasă spre vreo faptă cît de cît necinstită, sau că i-ar da lui o umbră cît de mică de speranță; ba, dimpotrivă, spunea că-l amenință mereu cu darea în vileag față de soțul ei a necinstitei lui purtări dacă nu se dezbară o dată de asemenea gînd necurat.

— Foarte bine, zise Anselmo. Pînă aici a rezistat Camila doar cuvintelor. E nevoie să vedem cum rezistă la fapte. Am să-ți dau mîine două mii de scuzi de aur ca să i-i oferi, ba chiar să i-i și dăruiești, și am să-ți mai dau tot atîția ca să cumperi giuvaericele cu care s-o momești, căci femeile, mai ales cînd sînt frumoase, oricît de cinstite ar fi, sînt foarte dornice să fie bine îmbrăcate și împodobite; iar dacă mai rezistă ea și la ispita asta, eu mă socot mulțumit și nu te mai necăjesc cu nimic altceva!

Lotario răspunse că, de vreme ce tot a început, are de gînd să ducă treaba pînă la capăt, cu toate că e sigur de neizbînda lui și de faptul că oboseala are să-i fie de-a surda.

A doua zi primi cei patru mii de scuzi și, dimpreună cu ei, patru mii de întrebări chinuitoare, pentru că nu știa ce să mai născocească să-l poată minți din nou; dar pînă în cele din urmă se hotărî să-i spună că era la fel de nesimțitoare Camila la daruri și la făgăduieli, cum fusese și la vorbe dulci, și că n-avea de ce să se mai ostenească, fiindcă-și pierdea timpul de pomană. Dar soarta, care mîna lucrurile spre alt capăt, vru ca Anselmo, de îndată ce îi lăsase singuri pe Lotario și pe Camila după cum luase obiceiul, să se închidă într-o odaie alăturată și pe gaura cheii să privească și să asculte ce făceau cei doi, așa că, văzînd cum mai bine de jumătate de oră Lotario n-apucase a rupe o vorbă cu nevasta lui, dînd semne că nici n-avea de gînd să stea la taifas cu ea măcar de-ar fi fost să rămînă locului veacuri în șir, pricepu că tot ce-i spusese prietenul despre răspunsurile date de Camila nu era altceva decît închipuire și minciună. Iar ca să vadă dacă-i cu adevărat așa, ieși din

odaie și, chemîndu-l pe Lotario deoparte, îl întrebă ce noutăți avea să-i dea și în ce ape se scaldă Camila. Lotario îi răspunse că nici prin gînd nu-i trece să mai stăruie cituși de puțin în planul său, pentru că ea răspundea atît de tăios și de acru, încît îi tăia cheful să mai rostească vreo vorbuliță.

— Ah, zise Anselmo, Lotario, Lotario, rău te mai plătești de tot ce-mi datorezi și de marea încredere pe care mi-am pus-o în tine! Adineauri am stat și m-am uitat la voi pe unde se vîră cheia asta în broască și am văzut că nu i-ai spus o singură vorbă Camilei, de unde îmi dau cu socoteala că pînă și pe cele de început le mai ai de spus tot de-aici încolo; iar dacă așa stau lucrurile, cum fără îndoială că și stau, de ce mă înșeli și pentru ce vrei să-mi răpești prin viclenie orice mijloc din cîte aș putea găsi ca să dau astîmpăr dorinței ce mă chinuie?

Mai mult nu spuse Anselmo, dar fu de ajuns și ceea ce spusese ca să-l lase pe Lotario rușinat, mai-mai să între în pămînt; și cum îi vîrîse un cuțit în inimă faptul că fusese prins cu minciuna, îi jură lui Anselmo că din clipa aceea își lua asupra-și cu tot dinadinsul sarcina de a-l mulțumi fără să-l mai mintă, așa cum avea să-și poată el singur da seama dacă avea să-l mai spioneze cu aceeași curiozitate, cu atît mai mult cu cît n-avea să mai fie nevoie de nici o altă trudă din partea nimănui, pentru că se va trudi el îndeajuns ca să-l mulțumească, risipindu-i toate bănuielile. Anselmo îl crezu și, ca să-i dea mai mult răgaz pentru a se pune la treabă pe îndelete, fără teama vreunui termen apropiat, hotărî să lipsească de-acasă vreo opt zile, ducîndu-se la un prieten al său, într-un sat ce se afla nu departe de oraș; și chiar se înțelese cu prietenul ca să-l poștească de-adevărat și cu toată stăruința, ca să aibă el față de Camila motiv să plece.

Nenorocit și fără chibzuință te-arăți, Anselmo! Ce ai de gînd să faci? Ce pui la cale? Ce urzești? Ia seama că-ți faci răul cu mîna ta, urzindu-ți necinstea și pregătindu-ți pierzania. De treabă nevastă e Camila ta; în pace și fără

temeri te poți bucura de dînsa; nimeni nu-ți umbrește bucuria; gîndul ei nu rătăcește în afara zidurilor casei; tu ești cerul ei pe pămînt, țința dorințelor și împlinirea poftelor ei, măsura cu care-și măsoară vrerile, pe care și le potrivește întru totul după vrerea ta și după a cerului! Căci dacă nesecata mină a cinstei, frumuseții, castității și virtuții ei îți dă, fără de nici o trudă, toate bogățiile pe care le deține și pe care le-ai putea dori, pentru ce vrei să mai sapi pămîntul și să cauți noi vine de proaspăt și nemaivăzut aur, punîndu-te în primejdia de a vedea surpîndu-se asupra-ți mina, pentru că, la urma urmei, nu e susținută decît de stîlpii firii sale slabe? Bagă de seamă că cel care caută ceea ce nu-i cu putință, pe drept poate să piardă și ceea ce-i cu putință, așa cum a spus mai bine decît mine un poet cînd a spus:

*Caut viața-n faptul morții,
Sănătatea-n boli o cat,
Libertatea, sub lăcat,
Ieșirea,-ndărătul porții,
Cinste,-n cel care-a trădat.*

*Soarta-mi, însă, de la care
N-aștept binele să-mi vrea,
S-a vorbit pe-ascuns cu cerul:
Cum «ce nu se poate» ceru-l
«Ce se poate» să nu-mi dea.¹*

A doua zi Anselmo plecă la țară, lăsînd vorbă Camilei că, atîta vreme cît va lipsi el, va veni Lotario să vadă de casă și să ia masa cu dînsa, drept care să aibă grijă a se purta cu dînsul întocmai ca și cum ar fi vorba de sine însuși. Mult o întristă pe Camila, ca pe o femeie înțeleaptă și cinstită ce era, porunca pe care i-o lăsa, plecînd, bărbatul, și-l rugă să ia seama, că nu era de fel bine să stea cineva la masă pe scaunul lui, cît timp va fi el plecat, și că dacă făcea lucrul acesta din lipsă de încredere într-însa, socotind că n-avea să se priceapă a-i duce casa, îl ruga să încerce

¹ Versurile acestea, neidentificabile în nici un poet, seamănă destul de mult cu unele ale lui Cervantes însuși, din actul II al comediei *Spaniolul băiat-de-viașă* (*El gallardo español*).

doar de data aceea, și avea să vadă, din încercarea aceasta, că putea răspunde și la sarcini mai însemnate. Anselmo îi răspunse că asta era voința lui și că ea n-avea altceva de făcut decît să plece capul și să se supună. Făgădui Camila să facă așa cum îi cerea, cu toate că era împotriva voinței sale. Anselmo plecă, și a doua zi veni Lotario în casă, unde fu primit de Camila, care îl întâmpină cu căldură și gânduri bune. Dar orîndui lucrurile într-așa chip încît să nu rămînă niciodată între patru ochi cu Lotario, umblînd veșnic într-un cîrd de slujnice și de servitori, și mai ales în tovărășia unei fete în casă, pe nume Leonela, la care ținea mult, căci crescuseră amîndouă, de mici, în casa părinților Camilei, iar cînd se căsătorise cu Anselmo o luase cu sine. În cele dintîi trei zile Lotario nu-i spuse nimic, măcar o singură dată, cu toate că nu i-ar fi fost greu la vremea cînd se strîngea masa și oamenii casei dădeau zor să se ducă și ei să mănînce, fiindcă așa primiseră poruncă din partea Camilei; ba încă Leonela avea ordin să mănînce înaintea Camilei și să nu se mai dezlipească de lingă ea; dar fata, căreia îi umbla gîndul la altele, mai pe gustul ei, și avea nevoie de ceasurile acelea și de răgazul dat de ele ca să se îndeletnicească și cu lucruri ce-o puteau mulțumi mai mult, nu împlinea întotdeauna porunca stăpînei sale, ci, dimpotrivă, îi lăsa pe cei doi singuri, ca și cum tocmai asta i s-ar fi cerut. Însă ținuta plină de gravitate a Camilei, chipul ei cîstit, modestia întregii sale făpturi erau atît de vădite, încît puneau căluș limbii lui Lotario.

Cu toate astea, folosul adus de multele virtuți ale Camilei, ce impuseseră tăcere lui Lotario, se întoarse mai cu vîrf și îndesat în paguba amindurora, căci dacă limba rămînea tăcută, gîndirea, în schimb, bătea cîmpii și găsea răgazul să contemple, amănunt cu amănunt, însușirile virtuții și frumuseții întruchipate de Camila, care ar fi putut înfierbînta pînă și-o statuie de marmură, darmite o inimă vie, de carne și de sînge! O tot privea Lotario, în răgazurile cînd ar fi putut găsi timp să-i vorbească, și se gîndea cît de vrednică era să fie iubită, iar gîndul acesta începu să

dea încet-încet asalturi stimei pe care i-o purta lui Anselmo, încît de o mie de ori îi veni să plece din oraș și să se ducă pe alte meleaguri, așa ca să nu mai dea ochi cu Anselmo niciodată și nici pe Camila să n-o mai vadă; dar ceea ce-l împiedica încă de pe atunci și-l ținea pe loc era că prinsese gust s-o privească. Se lupta cu sine însuși și lua hotărîrea să izgonească și să nu mai simtă mulțumirea care-i umplea sufletul la vederea Camilei; se socotea vinovat, atunci cînd sta de vorbă singur cu sine, de nebunia lui; își spunea că e un prieten rău, ba chiar un creștin nevrednic; făcea comparație între sine și Anselmo, ținîndu-și predici, și toate sfîrșeau prin a-i spune că mai mare fusese nebunia lui Anselmo de a se încrede într-însul decît trădarea lui, și că, dacă ar găsi față de Dumnezeu, cum avea față de oameni, o scuză pentru ceea ce avea de gînd să facă, n-ar avea de ce să se teamă de vreo pedeapsă a vinovăției sale.

Într-adevăr, frumusețea și meritele Camilei, dimpreună cu prilejul pe care naivul soț li-l pusese la îndemîină veniră de hac lealității lui Lotario, care, fără să mai vadă în jurul lui nimic altceva în afară de obiectul spre care-l împingea o înclinare firească, trei zile după plecarea lui Anselmo, de-a lungul căroră, vrînd să nu-și dea curs dorințelor, se află tot timpul în luptă cu sine însuși, începu să-i declare Camilei dragostea lui cu atîta violență și cu atîtea stăruințe de îndrăgostit, încît rămase înmărmurită Camila și nu făcu altceva decît să se ridice de pe scaunul pe care stătuse și să se încuie în camera ei, fără să-i mai răspundă un singur cuvînt. Dar răceala purtării ei nu făcu să slăbească în sufletul lui Lotario speranțele, care se nasc întotdeauna deodată cu dragostea; ba, dimpotrivă, îl făcu s-o prețuiască și mai mult pe Camila, care, acum că văzuse în Lotario ceea ce nici prin gînd nu i-ar fi trecut vreodată că poate vedea, nu mai știa încotro să apuce și, nepărinđu-i-se nici prea sănătos lucru nici prea cu cap, să-i mai dea prilej a-i vorbi și altă dată, hotărî să trimită chiar în noaptea aceea (lucru pe care-l și făcu) pe un servitor de-al ei cu o scrisoare către Anselmo, în care îi scria ceea ce urmează:

Unde continuă nuvela Curiosului nestăpînit

« Întocmai cum spune o vorbă că rău îi şade oştirii fără de general şi fortăreţei fără de castelanul ei, aş zice eu că şi mai rău îi şade femeii tinere şi măritate fără bărbatul ei atunci cînd cine ştie ce prilejuri, cu neputinţă de înlăturat, n-o cer. Atît de rău mă simt fără de tine şi atît de greu îţi îndur lipsa, încît, dacă nu te întorci cît poţi mai curînd, mă voi duce să trăiesc din nou în casa părinţilor mei, chiar de-ar fi să rămînă a ta fără de paznic; pentru că acela pe care mi l-ai lăsat, dacă poate purta acest nume, cred că are grijă mai curînd de nevoile sale decît de ceea ce te priveşte pe tine; şi cum te ştiu înţelept, n-am de ce-ţi spune mai multe, şi nici nu-i bine să-ţi mai înşir şi altele de acelaşi fel. »

Aşa suna scrisoarea primită de Anselmo, din care el înţelese că Lotario pornise să dea atacul şi că soţia lui trebuie să fi răspuns la asta aşa cum el, soţul său, dorise; şi bucuros cum nu se mai poate de asemenea veşti, îi trimise Camilei vorbă să nu plece de-acasă sub nici un cuvînt, că el avea să se întoarcă fără întîrziere. Rămase mirată Camila de răspunsul lui Anselmo, care o puse într-o şi mai mare încurcătură decît la început, pentru că acum nu mai îndrăznea nici să stea liniştită acasă şi nici, cu atît mai puţin, să plece la casa părinţilor ei, căci, rămînînd, îşi punea în primejdie virtutea, iar plecînd, ieşea din vorba bărbatului. Pînă în cele din urmă alese ceea ce era mai rău, adică să rămînă acasă, cu hotărîrea de a nu fugi din calea lui Lotario, ca să nu dea de vorbit slugilor, şi chiar îi părea rău că scrisese ceea ce-i scrisese soţului său, de teamă să nu creadă el cumva că Lotario văzuse într-însa o femeie nelalocul ei şi că asta îl făcuse să nu-i mai păstreze respectul cuvenit. Dar cunoscîndu-şi virtutea, se lăsă cu totul în voia cerului, încrezătoare în gîndurile ei bune şi în voinţa ei, care socotea că se va putea împotrivi fără vorbă la tot ceea ce i-ar fi

plăcut lui Lotario să-i spună, fără să mai pomenească nimic despre asta bărbatului ei, ca să nu-l vîre în cine știe ce încurcătură și buclucuri: ba chiar își bătea capul să afle chipul în care l-ar putea dezvinovăți pe Lotario față de Anselmo atunci cînd ar fi fost ca bărbatul ei s-o întrebe ce-o împinsese să-i scrie asemenea scrisoare.

Cu gînduri ca acestea, mai curînd cinstite decît înțelepte sau nimerite, îl ascultă ea a doua zi pe Lotario, care în așa chip se pricepu s-o prindă la strîmtoare, încît stăpînirea de sine a Camilei începu să șovăie, iar virtutea ei avu îndeajuns de furcă trudindu-se să-i păzească ochii, ca să nu i se vadă din ei compătimirea dragăstoasă pe care lacrimile și cuvintele lui Lotario i-o deșteptaseră în piept. Pe toate le băga de seamă Lotario, și toate acestea îl aprindeau și mai avan. Pînă în cele din urmă, părăindu-i-se lui că era neapărată nevoie, în răgazul pe care i-l dădea lipsa lui Anselmo, să izbutească a încercui și mai strîns fortăreața, dădu atacul pe calea vanității ei, lăudîndu-i frumusețea, pentru că nu se află pe lume lucru care să ducă mai repede la predarea cetății și să dărîme turnurile întărite ale deșertăciunii femeilor frumoase, decît deșertăciunea însăși, folosită de limbile lingușitoare. Într-adevăr, Lotario își dădu toată osteneala să mineze stîncă cinstei femeiești cu asemenea tertipuri, că de bronz să fi fost Camila, și tot ar fi căzut. Plînse, imploră, făgădui, măguli, se încăpățîină să stăruie și arată atîta înflăcărare în dragostea lui, dînd semne de atîta sinceritate Lotario, încît se sfîrși cu rezistența Camilei, și el cuceri ceea ce sperase mai puțin și dorea mai mult pe lume.

Camila se dădu bătută și se lăsă în voia lui; ce mare lucru, dacă nici măcar o prietenie ca a lui Lotario nu putuse rămîne în picioare? Pildă vădită, care arată că patima dragostei n-o poți învinge decît fugind de ea, și că nimeni nu trebuie să se ia la trîntă cu un dușman atît de puternic, căci e nevoie de puteri dumnezeiești pentru a ți le învinge pe ale tale, cele omenești. Numai Leonela știu de slăbiciunea stăpînei sale, căci nu i-o putură ascunde cei doi necredincioși prieteni

și proaspeți ibovnici. Lotario se feri să-i spună Camilei despre ceea ce urzise Anselmo, ascunzându-i și faptul că prilejul de-a ajunge unde ajunseseră li-l dăduse tot el, ca nu cumva ea, din pricina asta, să-i prețuiască mai puțin dragostea, așa că vru mai bine s-o lase să creadă că doar așa, din întâmplare și fără să fi fost pus la cale, necum în urma unui plan bine statornicit, i se aprinseseră lui călcîiele.

Se întoarse, puține zile după asta, Anselmo acasă la el, și nu băgă de seamă că-l lipsiseră, cît timp lipsise, de lucrul care fusese pentru el atît de puțin vrednic de grijă și pe care puneă totuși atîta preț. Se duse numaidecît să-l vadă pe Lotario, pe care-l găsi acasă, cei doi prieteni se îmbrățișară, și cel dintîi îi ceru celui de-al doilea noutățile de care atîrna viața sau moartea lui.

— Noutățile pe care ți le pot da, o, prietene Anselmo, zise Lotario, sînt că ai o femeie care ar putea fi pildă și încoronare a tuturor femeilor cinstite. Vorbele pe care i le-am spus parcă le-aș fi semănat în vînt; făgăduielile parcă nici nu i le-aș fi făcut; darurile nu mi-au fost primite; cînd am dat s-o înduplec prin lacrimi prefăcute, și-a bătut joc de ele în văzul lumii. Hotărît lucru, Camila, întocmai cum e simbolul viu al frumuseții, e și vistieria unde se păstrează cîntea, politețea, pudoarea, ținuta demnă și toate virtuțile ce pot face ca o femeie cu vază să fie fericită și lăudată. Ia-ți banii înapoi, prietene, fiindcă uite-i aici, fără să fi avut nevoie să mă ating de ei, căci cîntea Camilei nu cade la asalturi atît de josnice ca acelea ale banilor, darurilor și făgăduielilor. Mulțumește-te cu atîta, Anselmo, și nu dori să faci încercări mai adînci; și de vreme ce tot ai trecut, călcîind cu tălpile nevătămate, peste talazurile mării atîtor greutăți și bănuieli pe care ți le pot da și ți le dau de obicei femeile, nu căuta să intri din nou, cufundîndu-te mai adînc, în oceanul noilor neajunsuri și nici nu dori să încerci cu alt cîrmaci virtutea și tăria navei pe care cerul ți-o dete pe seamă, ca să treci cu ea marea lumii acesteia, ci înțelege c-ai ajuns într-un port sigur, așa că aruncă în el ancora gîndului tău bun, rămînînd într-însul pînă ce-ți va veni

sorocul să plătești birul de care nu se află pe lume diplomă de hidalgo care să te poată scuti!

Anselmo rămase mulțumit cum nu se mai poate de vorbele lui Lotario și i le crezu ca și când ar fi fost rostite de cine știe ce oracol; cu toate astea, îl rugă să nu înceteze cu stăruințele, chiar dacă n-ar fi fost să fie decît din curiozitate și ca să-și mai treacă vremea, cu toate că n-avea nevoie să-și mai dea de aici încolo tot atîta osteneală ca pînă atunci, și nu-i mai ceru decît să scrie și cîteva versuri întru lauda nevestei sale, numind-o în stihuri Clori, căci are să-i dea chiar el Camilei să înțeleagă că Lotario era îndrăgostit de o femeie pe care o ascundea sub acest nume ca s-o poată slăvi cu toată cinstea datorită virtuții ei, mai adăugînd și că, de s-o întîmpla cumva să nu aibă Lotario chef a-și bate capul să scrie versuri, avea să i le facă el.

— N-are să fie nevoie de una ca asta, zise Lotario, căci nu-mi sînt pînă într-atîta de vrăjmașe muzele încît să nu dea, din cînd în cînd, o raită și pe la mine. Dă-ți tu osteneala să-i spui Camilei ce ziceai c-o să-i spui despre iubirea mea — chipurile — că versurile i le voi face eu, și dacă nu vor fi atît de bune pe cît o merită subiectul lor, au să fie măcar cele mai bune pe care le pot eu face.

Astfel căzură la învoială nestăpînitul curios și prietenul lui trădător; și întorcîndu-se Anselmo acasă, o întrebă pe Camila ceea ce ea se minuna că nu o întrebase mai degrabă: ce pricină fusese aceea care-o făcuse să-i scrie scrisoarea trimisă atunci? Camila îi răspunse că i se păruseră privirile lui Lotario ceva mai îndrăznețe decît pe vremea cînd era și el acasă, dar că-și dăduse pe urmă seama că se înșelase și socotea că nu fusese decît o închipuire, pentru că Lotario și începuse să dea bir cu fugiții ori de cîte ori era vorba să vină s-o vadă ori să stea cu dînsa de vorbă între patru ochi. Anselmo îi răspunse că putea azvîrli bănuiala cît colo, pentru că știa el bine cît de îndrăgostit era Lotario de o nobilă domniță din aceeași cetate și cum o slăvea în versuri, sub numele de Clori, pe lingă că, chiar de n-ar fi fost să fie el îndrăgostit, n-avea a se teme Camila de nimic,

avînd în vedere lealitatea lui Lotario și marea prietenie care-i lega pe ei doi. Și de n-ar fi știut Camila de la Lotario că era doar închipuire goală dragostea lui pentru Clori, cu care se lăudase față de Anselmo ca să se poată îndeletnici uneori cîntînd în stihuri laude Camilei sale, nu mai încape îndoială că ea ar fi căzut, ca oricare altă femeie, în deznădăjduita mreajă a geloziei; însă cum știa la ce să se aștepte, trecu peste temerea aceasta fără de nici o amărăciune.

A doua zi, pe cînd erau toți trei la masă, Anselmo îl rugă pe Lotario să recite ceva din ceea ce scrisese pentru iubita sa Clori, căci de vreme ce Camila n-o cunoștea, putea, fără teamă, să spună despre ea tot ce poțea:

— Și chiar de-ar fi s-o cunoască, răspunse Lotario, nu i-aș ascunde nimic, pentru că atunci cînd un îndrăgostit laudă frumusețea iubitei și o dojenește pentru cruzimea ei, nu aduce nici un fel de știrbire bunului său nume. Dar fie ce-o fi: tot ce vă pot spune este un sonet pe care l-am scris ieri, pe tema nrecunoștinței acestei frumoase Clori, și care sună precum urmează:

SONET

*În pacea nopții, cînd e somnul bun
Și se-odihnesc la sînu-i muritorii,
Eu cerului și dragei mele Clori
Povestea mea de dragoste le-o spun.*

*Cînd intră alba, stelele apun,
Și astrul zilei șterge-n ceruri sorii,
Suspinele mi se-ntetesc cu zorii
Și agoniei vechi eu mă supun.*

*Cînd trece din zenituri spre amurg
Aprinsa sferă-a soarelui și-asfinte,
Mai dureros mă-năbușă-atunci plînsul.*

*Se-ntoarce noaptea, lacrimile-mi curg,
Și iarăși aflu,-ntocmai ca-nainte,
Surd cerul, și pe Clori ca pe dinsul.*

Sonetul i se păru bun Camilei, dar parcă și mai bun i se păru lui Anselmo, de vreme ce-l laudă și spuse că prea crudă era femeia care, la atît de limpezi și răspicate adevăruri, nu găsea răspunsul nimerit. La asta, Camila întrebă:

— Care va să zică, tot ce spun poezii îndrăgostiți e adevărul adevărat?

— Nu spun adevărul în calitate de poezi, răspunse Lotario, dar în calitate de îndrăgostiți rămîn întotdeauna la fel de veridici pe cît de scurt și de răspicat se exprimă.

— Nu mai încape îndoială, îi întoarse Anselmo vorba, cu gînd să sprijine și să întărească planurile pe care și le făcuse Lotario cu Camila, căreia nici prin gînd nu-i dădea ce urzește Anselmo, îndrăgostită cum era de Lotario.

Așa că, simțind Camila cîtă plăcere îi face să asculte orice din partea lui, mai ales că socotea de la sine înțeles faptul că și dorințele lui, ca și scrierile, tot ei îi erau închinute și că ea era adevărata Clori, îl rugă să le mai spună și alt sonet, și alte versuri, dacă mai știe din ele.

— Da, mai știu unul, răspunse Lotario, dar nu cred să fie la fel de bun ca primul, sau, mai bine zis, nu cred că primul e tot atît de rău ca acesta. N-aveți decît să-l judecați, fiindcă sună așa:

SONET

*Eu știu că mor; de nu-mi crezi suferința,
Cu-atît mai mult sînt sigur c-am să pier !
Dar mai curînd mă văd plecat la cer
Decît să fac, că te iubesc, căință.*

*M-ai dat uitării, surghiunit în ger;
Pustiu mă simt și-n van mai am ființă.
Ia-mi inima, deschide-o ! Te-ncredință
Că-i chipul tău în ea, și-ntr-însul sper !*

*Căci îți păstrez drept talisman icoana
Ce m-ocrotește-n lupta și-n prigoana
La care m-osîndești, închisă-n fort !*

Plutesc în neguri, dus pe mări străine,
Nemaibătute, de primejdii pline,
Și nu mă-ndrumă nici o stea spre port !

Anselmo laudă și acest al doilea sonet, așa cum făcuse cu primul, și în felul acesta adăugă verigă după verigă la lanțul cu care își încătușa onoarea, punîndu-i ghiulele de picioare, de vreme ce, cu cît îl necinstea mai mult Lotario, cu atît îi spunea că putea fi mai mîndru de onoarea lui nepătată; și în felul acesta, cu fiecare treaptă pe care o scobora Camila către miezul nemerniciei ei, în mintea bărbatului său ea urca spre culmile virtuții și ale unei binemeritate faime.

Se întîmplă în vremea asta ca, aflîndu-se o dată Camila, între atîtea alte dăți, între patru ochi cu fata ei de încredere, să-i spună:

— Mi-e necaz, prietenă Leonela, cînd îmi dau seama cît de puțin am știut să mă prețuiesc, căci nici măcar nu m-am priceput să-l fac pe Lotario să-și plătească, printr-o lungă așteptare, darul pe care i l-am făcut de bunăvoie și atît de repede. Mi-e teamă să nu mă socotească ușuratică și grăbită, fără să mai țină seama că el m-a silit, dîndu-mi asal-turi la care nu m-am putut împotrivi.

— Nu-ți bate capul cu asta, stăpînă, răspunse Leonela, că nu-i mare lucru și nu scade prețul darului numai pentru că e dat repede, dacă ceea ce dăruiești e, într-adevăr, de preț și vrednic în sine de a fi dorit. Ba obișnuiește încă să se spună: cel ce dă repede dă îndoit ¹.

— Da, zise Camila, dar se obișnuiește să se mai spună și că ceea ce puțin costă puțin prețuiește ².

— La tine nu se potrivește vorba asta, răspunse Leonela, pentru că dragostea, după cîte am auzit eu spunîndu-se, cîteodată zboară, cîteodată umblă pe pămînt; la unii dă

¹ Dicton latin: *Bis dat qui cito dat*.

² Toți comentatorii lui *Don Quijote* mărturisesc că n-au auzit niciodată un asemenea proverb și că el se aseamănă doar, la prima impresie, cu altele ca: *Nunca mucho costó poco* (niciodată ceea ce e mult n-a costat puțin) sau: *Lo que vale mucho, mucho cuesta* (ceea ce prețuiește mult se plătește bine).

de-a fuga, la alții vine cu câte-un bob zăbavă; pe unii îi aprinde, în vreme ce pe alții abia îi dezmoștește; rănește uneori, și alteori omoară de-a dreptul; iar amorul lasă dorințele să pornească în goană nebună, dar în același timp le și pune punct; dis-de-dimineată, dragostea dă semnalul asedierii unei cetăți, și în noaptea următoare a și cucerit-o, pentru că nu se află pe lume putere care să-i stea împotrivă. Și dacă lucrurile stau astfel, de ce te înspăimînți și de ce te temi dacă tot așa trebuie să i se fi întâmplat și lui Lotario, când dragostea și-a luat drept unealtă a asedierii tale lipsa de-acasă a stăpînului meu? Și nu s-ar fi putut să nu-și afle încheiere în timpul lipsei lui Anselmo ceea ce hotărîse Amor să înceapă, fără să-i dea timp soțului a se întoarce, lăsînd opera neterminată prin revenirea lui; pentru că zeul Amor n-are alt slujitor mai bun care să-i ducă poruncile la capăt decît prilejul: de prilej se slujește în toate isprăvile sale, și mai cu seamă cînd e vorba să facă începuturile. Toate acestea le știu eu prea bine, și nu din auzite, ci din cîte-am trăit și-am văzut, și ți le-oi spune pe toate într-o zi, stăpînă, că sînt și eu de carne ca tot omul, și mi-e sîngele tînăr. Cu atît mai mult, seņora Camila, cu cît nu te-ai încredințat lui și nu i te-ai dat chiar atît de repede, fără să-i fi văzut lui Lotario mai întîi în ochi, în suspine, în făgăduieli ori în daruri tot sufletul, trăgînd din cunoașterea inimii lui și a virtuților ce zac într-însa încheierea că e vrednic de-a fi iubit. Și de vreme ce-i așa, n-au de ce-ți da asalt închipuirii gîndurile astea aducătoare de grijă ale femeii prea simțitoare, ci mai bine vîră-ți în cap că Lotario te prețuiește, cum și tu îl prețuiești pe el și-l faci să trăiască cu mulțumirea că, dacă tot ai căzut în lațurile dragostei, omul care te înlănțuie e vrednic de respect și plin de merite, pentru că are nu numai cele patru S-uri, despre care se spune că trebuie să le aibă toți îndrăgostiții desăvîrșiți, ci e stăpîn pe un alfabet întreg¹. Iar dacă nu mă crezi, ascultă-mă, și ai să vezi că

¹ «Alfabetele», ca și «abecedarele amorului», frecvente în secolul XVI—XVII spaniol, erau simple jocuri galante ale unei clase oșioase. În scrii-

ți-l spun pe de rost. El este, pe cîte vād și pe cît mi se pare mie: *atrăgător, bun, cavaler, darnic, educat, fidel, galant, hotărît, iubitor, june, leal, modest, nobil, onest, puternic, recunoscător, și cei patru S de care vorbeam (singur, sîrguincios, știutor, secretos), apoi tăcut, uman și veridic. Litera X nu i se potrivește, că e prea aspră, iar Y e de la sine înțeles.*¹ În sfîrșit, Z, *zelos* pentru onoarea ta.

Rise Camila de a.b.c.-ul slujnicei sale, pe care o găsi mai bună cunoscătoare în îndeletnicirile dragostei decît chiar spunea. Asta îi mărturisi și fata, destăinuind Camilei că era în vorbă cu un tînăr de neam mare din acea cetate. Lucrul o tulbură pe Camila, care se temu să nu fie aceasta calea pe unde i-ar putea fi pusă în primejdie cinstea. Vru să stoarcă de la fată dacă pentru ea « a fi în vorbă » cu un tînăr se mîrginea numai la convorbiri, și fata, fără pic de rușine, îi răspuase, cu aerul cel mai firesc din lume, că trecea, bine-înțeles, și dincolo de vorbe. Căci lucru sigur este că, ori de cîte ori stăpînele își uită de cinstea lor, și slujnicele își leapădă rușinea, și de îndată ce-și vād doamnele călcînd un pic pe-alături, nu se mai sinchisesc de fel dacă le zărește sau nu cîeva sărind de-a binelea pîrleazul. Camila nu putu face altceva decît s-o roage pe Leonela să nu vorbească nimic despre ea cu cel de care spunea că-i e iubit, și să facă tot ce avea poftă în taină, ca nu cumva să ajungă la urechile lui Anselmo sau ale lui Lotario. Leonela răspuase că va face cum îi spunea, dar își ținu cuvîntul în așa fel, încît spori și

torii epocii găsim aluzii la ele. Astfel, într-un sonet al poetului sevillan Juan de la Cueva se spune:

« Cei cinci de S pictează măreția

Iubirii mele », spuse-a mea stăpînă.

Cei cinci S sînt: *solicito, solo, sabio, secreto, splendido* (serviabil, singur, savant, secretos, strălucit). Cervantes pare că a luat cei patru de S din versurile *Angelicăi* lui Luis Barahona de Soto, carte foarte apreciată în epocă.

¹ Sensul pe care-l dădeau acestei litere pitagoricienii cuprindea și ideea de virtute. Litera Y se zice că ar fi fost adăugată alfabetului elin de însuși Pitagora, care s-ar fi inspirat, spre a o născoci, din zborul cocorilor, ce descriu pe cer un semn asemănător, expresie a virtuților de obediență la autoritate, disciplină și răbdare, armonie cu semenii.

mai mult temerile Camilei, care se îngrozea la gândul că-și va pierde prin ea bunul nume; căci necinstita și nerușinata de Leonela, de îndată ce văzu că purtarea stăpînei nu mai era cum trebuia să fie, se încumetă să-și aducă chiar în casa ei ibovnicul, încredințată că, de-ar fi chiar să-l și vadă stăpîna, n-are să îndrăznească a o da în vileag. Căci acesta e răul care ia naștere, între atîtea alte rele, din păcatele doamnelor din lumea bună: se fac sclavele slugilor lor și se leagă a le acoperi josniciile și necinstea, așa cum se întîmplă și cu Camila, care, cu toate că văzu o dată, și apoi de multe ori, că Leonela se afla laolaltă cu ibovnicul ei într-o încăpere a casei, nu numai că nu îndrăzni s-o certe, ci, dimpotrivă, începu a o ajuta să și-l încuie în casă și făcu tot ce putu ca să nu fie tulburați și să nu prindă de veste soțul. Dar nu putu înlătura toate piedicile atît de bine încît Lotario să nu-l zărească o dată ieșind, cînd se crăpa de ziuă, și, cum nu știa cine putea fi, căzu mai întîi la gândul că trebuie să fie vreo stafie; dar cînd îl văzu umblind, ascunzîndu-se în faldurile pelerinei și ferindu-se cu grijă de ochi străini, zvirli cît colo gândul acesta prostesc și-i intră în cap altul, care le-ar fi putut fi la toți spre pierzanie de nu s-ar fi priceput Camila să îndrepte lucrurile.

Lotario nu se gîndi că omul pe care-l văzuse ieșind la o oră atît de nepotrivită din casa lui Anselmo putuse intra acolo pentru Leonela, și nici măcar nu-și mai aduse aminte că trăia pe lume vreo Leonelă; crezu doar că, la fel cum Camila se arătase ușuratică și nestatornică din pricina lui, era acum și din pricina celuiilalt, căci urmări ca acestea are netrebnicia femeii păcătoase, care-și pierde crezămîntul chiar în ochii celui ce-a cucerit-o după rugăminți și stăruințe, făcîndu-l să-și spună că ea s-ar putea da și altora cu la fel de mare ușurință, și să ia, din pricina asta, drept lucruri de la sine înțelese și dovedite orice bănuieli ce i-ar flutura prin minte cu privire la ea. Și parcă în clipa aceea i se spulberară lui Lotario mințile, și toate hotărîrile înțelepte din trecut și pieriră din amintire, pentru că, fără să facă nimic bun sau cu cap, nici una, nici două, pînă să n-apuce Anselmo a se

scula, clocotind de necaz și orbit de turbarea geloziei care îi rodea măruntaiele, ars de dorul de a se răzbuna pe Camila, care nu-i făcuse, biata, nici un rău, dădu buzna la prietenul său și-i spuse:

— Află, Anselmo, că de multe zile mă lupt cu mine însumi și-mi calc pe inimă, vrînd să nu-ți spun ceea ce nu mai e cu puțință și nici drept să-ți ascund. Află că fortăreața se predă, și Camila e gata să facă tot ce-aș avea eu poftă să fac cu ea; iar dacă am mai întîrziat pînă să-ți descopăr acest adevăr, a fost numai pentru a vedea dacă era, într-adevăr, vorba de-o toană ușuratică din partea ei, sau dacă nu cumva o făcea ca să mă-ncerce și să vadă dacă-mi duceam cu aceeași hotărîre la capăt asalturile amoroase pe care, cu învoirea ta, i le-am dat. Crezui de asemenea că ea, de este cumva ceea ce ar trebui să fie și ceea ce ne-am gîndit amîndoi că ar fi, s-o fi apucat cumva să-ți dea ție socoteală de faptul că-i cer să mă iubească; dar după ce am văzut că nici gînd n-are, mi-am dat seama că sînt sincere făgăduielile pe care mi le-a făcut, spunîndu-mi că, de îndată ce vei fi plecat pentru a doua oară de acasă, va primi să stea de vorbă cu mine în odaia unde îți încui tu giuvaerurile (și era adevărul adevărat că în cămăruța aceea se întîlnea de obicei cu el Camila); dar n-aș vrea să te grăbești și să dai fuga să te răzbuni, căci păcatul n-a fost săvîrșit decît în închipuire, și s-ar putea întîmpla ca de aici și pînă la ceasul cînd să treacă la fapte Camila să-și schimbe gîndul și să se nască în sufletul ei remușcarea. Așa că, de vreme ce totdeauna mi-ai urmat sfaturile, întru totul sau în parte, urmează și acum sfatul pe care ți-l dau, pentru ca, fără riscul de a te mai înșela în vreun fel și în deplină cunoștință de cauză, să te poți socoti mulțumit cu acela pe care îl vei socoti mai spre folosul tău. Prefă-te că lipsești două-trei zile, cum s-a mai întîmplat și alte dăți, și fă în așa chip încît să rămîi acasă, ascuns în odaia ta, căci covoarele și celelalte lucruri din ea, după care te-ai putea piti, îți înlesnesc mult puțința de a vedea cu ochii tăi, și eu cu ai mei, ce vrea Camila; iar de-o fi să se săvîrșească păcatul, de care avem a ne teme mai curînd decît a-l aștepta,

atunci fără zgomot, cu toată cumințenia și zelul trebuincios, vei putea fi însuși tu călăul necinstei tale.

Năucit rămase Anselmo, cu sufletul la gură și minunându-se de spusele lui Lotario, căci îi cădeau pe cap cînd se aștepta mai puțin la ele, de vreme ce începuse s-o socotească pe Camila triumfătoare față de asalturile prefăcute pe care i le dădea, cum credea el, Lotario și să guste plăcerile triumfului. Stete o bună bucată de vreme tăcut, cu capul în piept, uitîndu-se țintă în pămînt, fără măcar să clipească, și în cele din urmă spuse:

— Te-ai purtat, Lotario, așa cum m-așteptam de la un prieten ca tine, și-ți voi urma întru totul sfatul: fă ce-i vrea, dar păstrează taina pe care o cere o împrejurare atît de grea.

Lotario îi făgădui, dar de îndată ce se depărtă de dînsul, prinse a se căi de tot ce-i spusese, văzînd ce neghiobie făcuse, pentru că de răzbunat s-ar fi putut răzbuna singur pe Camila, pe altă cale, mai puțin crudă și mai puțin necinstită. Își blestema judecata slabă, se învinovățea de pripeală în hotărîri și nu mai știa încotro să apuce ca să poată drege ceea ce stricase, sau ca să dea încurcăturii o ieșire mai puțin nebunească. În cele din urmă hotărî să spună totul Camilei, și cum prilejurile s-o facă nu-i lipseau, o găsi chiar în ziua aceea singură, și ea, cum văzu că-i poate vorbi, îi și spuse:

— Află, prietene Lotario, că mi-e inima îndoită și mă necăjește o temere în așa hal, încît mi-e să nu-mi spargă pieptul, și mare mirare este că n-o și face; fiindcă nerușinarea Leonelei a ajuns așa de departe, încît nu-i noapte de la Dumnezeu să nu se închidă cu un iubit de-al ei în casa asta, și stă cu el pînă la ziuă, primejduindu-mi bunul nume și dînd dreptate să mă judece oricui l-ar vedea că iese la ore atît de neobișnuite din casa mea. Dar ceea ce mă chinuie e că n-o pot nici pedepsi, nici certa, fiindcă, de vreme ce ea e tănuitoarea dragostei noastre, mi-a pus căluș gurii și mă silește să nu crîcnesc nimic despre dragostelile ei, așa că mă tem să nu iasă de aici cine știe ce nenorocire!

La început, cînd prinse Camila să-i povestească toate astea, Lotario crezu că nu era vorba decît de un tertip viclean ca să-i scoată lui din cap că omul pe care-l văzuse ieşind din casă era iubitul ei şi să-l arunce în spinarea Leonelei; dar văzînd-o cum plînge, cum se necăjeşte şi-i cere lui ajutor, se încredinţă că spunea adevărul, şi, crezînd-o, rămase pînă în cele din urmă ruşinat şi cuprins de remuşcări. Cu toate astea, îi spuse Camilei să nu se mai necăjească, deoarece va găsi el ac de jocul neruşinatei aceleia de Leonela. Îi mai spuse şi ce apucase să-i îndruga el lui Anselmo, în furia turbată a geloziei ce-l cuprinsese, şi cum îl sfătuisese să se ascundă în cămăruţă, ca să vadă de acolo, limpede cum nu se mai poate, chipul în care el îl necîntea. Îi ceru iertare de nebunia lui şi sfat cum să dreagă lucrurile şi să iasă cu faţă curată dintr-un labirint atît de întortochetat ca acela în care îl vîrîse lipsa lui de cap.

Se înspăimîntă foarte Camila la auzul spuselor lui Lotario, şi cu mult foc şi cu multe cuvinte înţelepte îl dojeni şi-l învinovăţi că se putuse gîndi la una ca asta şi că luase o hotărîre atît de prostească şi de nesăbuită; dar cum din fire femeile au mintea ascuţită şi repede răspund la bine ca şi la rău, întrecînd orice bărbat, chiar dacă dau dovadă de lipsă de cap atunci cînd îşi pun în gînd cu tot dinadinsul să judece un lucru ce trebuie bine chibzuit, Camila găsi cît ai bate din palme chipul cum s-ar putea drege treaba asta, la prima vedere cu neputinţă de dres, şi-l dăscăli pe Lotario să facă în aşa fel încît chiar a doua zi Anselmo să stea pitit acolo unde spusese, căci ea credea că ar putea scoate, din jocul acesta de-a v-aţi ascunselea, prilejul ca de aici înainte ei doi să se poată bucura unul de altul fără de nici o temere; aşa că, fără să-şi dezvăluie pe de-a-ntregul gîndul, îi spuse să aibă grijă ca, de îndată ce se va fi vîrît Anselmo în ascunzătoare, el să vină cum s-o auzi chemat de Leonela şi, la toate cîte va fi să i le spună ea, să răspundă aşa cum ar răspunde cineva care n-ar avea de unde şti că-l ascultă Anselmo. Lotario făcu tot ce putu ca s-o convingă să-i dezvăluie gîndul pînă la capăt, pentru ca el să poată face

cu mai multă siguranță și pricepere tot ce va vedea că e cu cale să facă.

— Ți-am mai spus că n-ai altceva de făcut decît să-mi răspunzi la ce te voi întreba eu, zise Camila, căci nu voia să-i dea socoteală de pe atunci de ceea ce avea de gînd să facă, de teamă că n-avea să se învoiască a împlini pe de-a-ntregul planul care ei i se părea cel mai bun cu putință, ci va căuta să afle și să pună în aplicare altul, sau altele, mai puțin nimerite.

Cu asta se despărți de Lotario, iar a doua zi Anselmo plecă, sub cuvînt că se duce la țară la prietenul său, și se întoarce numaidecît ca să se ascundă, ceea ce izbuti să facă lesne, căci Leonela și Camila îi dădură dinadins prilejul.

O dată ascuns, Anselmo trecu prin toate spaimele ce se înțelege că vin pe capul unui om care așteaptă să vadă cu ochii lui cum i se face disecția și anatomia onoarei¹, crezîndu-se în pragul pierderii celui mai de preț bun, pe care socotea că-l are în persoana iubitei sale Camila. De îndată ce aceasta, dimpreună cu Leonela, se asigură că Anselmo era ascuns în locul cu pricina, intră în cămăruță; și nici n-apucase bine să pună piciorul în ea că, scoțînd un oftat din rărunchi, prinse a zice:

— Vai, prietenă Leonela! N-ar fi oare mai bine ca înainte de-a ajunge să fac ceea ce nu vreau să știi că am de gînd, pentru ca nu cumva să încerci a mă împiedica, n-ar fi mai bine, zic, să iei tu jungherul lui Anselmo, pe care ți l-am cerut, și să-mi străpungi cu el pieptul acesta netrebnic? Dar nu, n-o face, căci n-ar fi drept să iau eu pedeapsa pentru vina altuia! Mai întîi vreau să știu ce atît de nelalocul lui a văzut în mine privirea îndrăzneată și necinstită a lui Lotario, încît să-i dea ghes să îndrăznească a-mi mărturisi dorințe păcătoase ca acelea pe care mi le-a mărturisit, cerîndu-mi

¹ Termeni luați din limbajul medical al vremii. Întrucît anatomia începuse a se studia de puțină vreme (abia de la începutul secolului al XVI-lea), pe cadavre disecate, aceste două noțiuni — disecție și anatomie — se alătură în limbajul comun. O vreme, biserica a interzis exhumarea cadavrelor spre a fi duse în sălile de studiu, ca și neînhumarea lor la vreme și îmbălsămările necesare.

să-l îndrăgesc, spre paguba prietenului său și spre necinstea mea ! Du-te, Leonela, la fereastră și cheamă-l, că, nu mai încape îndoială, trebuie să fie pe străzi, în fața casei, așteptînd să-și poată împlini gîndurile lui ticăloase. Însă, mai înainte de ale lui, am de gînd să-l împlinesc pe-al meu, care e mai crud, dar mai cinstit !

— Vai, stăpînă, răspunse iscusita și hîtra de Leonela, ce ai de gînd să faci cu jungherul ? Vrei cumva să-ți iei viața, ori să-l ucizi pe Lotario ? Căci oricare din aceste două lucruri ai avea de gînd să-l faci, tot în paguba numelui tău bun are să se întoarcă ! Mai bine este să-ți potolești furia și să nu-i dai prilej omului acestuia de nimica să intre acum în casă și să ne afle singurele. Ia seama, stăpînă, că noi sîntem două femei slabe, iar el e bărbat, și hotărit ; ia seama că, de vine cumva cu gînd rău, orbit de patimă, pînă să n-apuci tu a îndeplini ceea ce ai hotărit, poate el foarte bine să facă lucrul ce-ar fi, pentru tine, mai rău decît moartea. De cap să-i fie stăpînului meu Anselmo că i-a dat atîta putere în casa lui unui asemenea derbedeu ! Și să zicem, señora, că-l omori, cum cred că ai vrea să încerci : ce-avem să facem după aceea cu mortul ?

— Ce-avem să facem, întrebi, prietenă ? răspunse Camila. Avem să-l lăsăm pentru îngropăciune lui Anselmo, căci drept este să aibă și el o îndeletnicire plăcută, vîrîndu-și în pămînt, cu sudoarea frunții, propria lui necinste. Haide, cheamă-l o dată, fiindcă atîta vreme cît amîn răzbunarea legitimă a jignirii ce mi-a adus, mi se pare că știrbesc cîntea pe care-o datorez bărbatului meu !

Toate acestea le asculta Anselmo, și la fiecare cuvînt rostit de Camila gîndurile i se înseninau ; iar cînd auzi că era hotărită să-l omoare pe Lotario, numai cît nu ieși ca să se dea pe față și să împiedice asemenea lucru ; dar îl ținu locului dorința de a vedea unde duceau hotărîrea ei atît de cinstită și marea ei statornicie, așa că-și puse în gînd să nu iasă decît în ultima clipă în care ar mai apuca să împiedice omorul.

În vremea asta, pe Camila o prinse leșinul și, aruncându-se pe un pat care se afla acolo, Leonela începu s-o plîngă amarnic și să spună:

— Of, nefericita de mine, că m-a pedepsit norocul meu cel orb pentru păcatele mele, făcînd să-mi moară în brațe floarea onoarei întregii lumi, pilda aceasta de femeie credincioasă, modelul acesta de castitate și de curăție!

Și toate acestea, dimpreună cu altele asemănătoare, încît nimeni din cei ce-ar fi ascultat-o n-ar fi putut-o lua decît drept cea mai nefericită și mai cinstită fată de pe lume, iar pe stăpîna ei, drept o nouă, obijduită, Penelopă¹. Nu trecu mult pînă să se trezească din leșin Camila, care, revenindu-și în simțiri, zise:

— De ce nu te duci, Leonela, să-l chemi pe cel mai leal prieten al unui om care-i arată prietenie din cîți a văzut soarele pe lumea asta ori din cîți a învăluit vreodată întunericul nopții? Haide o dată, fugi, aleargă, zboară, și nu da timp zăbovei să stingă focul miniei ce m-a cuprins, nici nu lăsa să mi se cheltuiască, doar în amenințări și-n blesteme, dorința dreptei răzbunări pe care-o aștept!

— Mă duc să-l chem, stăpînă, răspunse Leonela, dar trebuie să-mi dai mai întîi jungherul ăsta, ca să nu faci, cît lipsesc, vreun lucru care să le dea celor ce te iubesc prilej să plîngă toată viața!

— Du-te liniștită, Leonela prietenă, și nu te teme că am să fac asemenea ispravă, spuse Camila, pentru că, oricît de înverșunată și de naivă aș fi eu, după părerea ta, cînd e vorba să-mi apăr cinstea, nu voi fi ca acea Lucreție² despre care se spune că s-a omorît fără a fi avut a se învinovați de vreo greșală și fără a-l fi omorît mai întîi pe cel ce-a fost pricina nefericirii sale! Eu voi muri, dacă e să mor, dar răzbunată și răfuită cu cel care mi-a dat prilej să ajung a-i plînge

¹ Casta soție a lui Ulise cel plecat peste mări, personajul principal din *Odissea* lui Homer.

² Figură din istoria Romei, devenită legendară; s-a sinucis după ce a fost violată de fiul lui Tarquinius Superbus, dramă care a contribuit la creșterea furiei poporului și la răsturnarea acestui ultim rege roman (510 î.e.n.).

îndrăzneala, născută în sufletul lui fără ca eu să am vreo vină.

Se lăsă mult rugată Leonela înainte de-a ieși să-l strige pe Lotario; dar în cele din urmă se duse și, pînă să vină înapoi, Camila rămase spunînd, ca și cum ar fi vorbit singură :

— Doamne, ajută-mi ! N-ar fi fost mai sigur să mă descotorosesc de Lotario, cum am mai făcut-o de atîtea ori, mai curînd decît să-i dau dreptul, cum fac în clipa de față, să mă socotească o ușuratică și o ticăloasă, chiar de-ar fi să nu creadă asta decît vreme de o clipă, pînă cînd ar vedea cum stau lucrurile ? Ar fi fost mai bine, fără îndoială ; dar n-aș fi răzbunată, și nici onoarea bărbatului meu n-ar rămîne neștirbită dacă ar ieși el așa, spălîndu-se pe mîini și fără să-l doară nici capul, din impasul în care l-au virit poftele-i murdare. Plătească deci cu viața lui, trădătorul, îndrăzneala de-a fi ridicat ochii asupra mea ; și afle toată lumea (dacă cumva îi va fi dat s-o afle) că leala Camila nu numai că și-a păstrat cuvîntul dat soțului, ci s-a și răzbunat pe cel care s-a încumetat s-o jignească ! Cu toate astea, pînă în cele din urmă cred că tot mai bine ar fi să-i spun întreaga întîmplare lui Anselmo ; dar i-am și dat semn că vreau să-i spun asta atunci cînd cu scrisoarea pe care i-am trimis-o la țară, și socotesc că, dacă n-a căutat să afle el vreun leac răului pe care i-l prevesteam, trebuie să fi fost din pricină că, bun și încrezător cum este, n-a vrut și nici n-a putut crede că în pieptul celui mai bun prieten al său ar putea să încapă asemenea soi de simțiri, îndreptate împotriva cinstei sale ; căci nici eu măcar n-am mai putut crede, pe urmă, una ca asta atîtea zile în șir, și nici n-aș fi apucat s-o cred vreodată dacă nestăpînirea patimii lui n-ar fi ajuns să mi se dezvăluie prin atîtea daruri fățîșe, făgăduieli nesfîrșite și lacrimi fără de număr ! Dar de ce stau eu acuma să mă gîndesc la toate astea ? Are cumva hotărîrea unui suflet viteaz nevoie de sfaturi ? Nu, desigur. Destul deci cu trădătorii, să înceapă răzbunarea : să vină fățarnicul, să se apropie, să intre, să moară și să se sfîrșească cu el, întîmple-se ce s-o întîmple ! Curată am intrat în puterea celui pe care cerul mi l-a dat

de bărbat; curată voi ieși din puterea lui, și asta, chiar de-ar fi să ies scăldată în sîngele meu cast și-n sîngele necurat al celui mai fals dintre prietenii pe care i-a putut vedea în lumea aceasta prietenia!

Și spunînd acestea, umbla de colo-colo prin cameră, în mîna cu lama goală, trasă din teacă, a jungherului, la înfățișare atît de scoasă din fire și așa de neobișnuită la vedere, făcînd asemenea gesturi, încît părea că-și pierduse mințile și că nu mai era vorba de o femeie gingașă, ci de un rufian care nu mai are ce pierde.¹

Toate le vedea Anselmo, ascuns îndărătul unor covoare care-l acopereau, și de toate se minuna, ba încă i se părea că tot ceea ce vedea și auzea îi putea fi de-ajuns ca să-i îndepărteze bănuiele chiar și mai mari și să-l scoată din focul lor; ba începuse chiar să-și dea seama că voia ca proba cu venirea lui Lotario să nu mai aibă loc, temîndu-se de vreo năprasnă. Și tocmai cînd era cît pe-aci să se dea pe față și să iasă ca să-și îmbrățișeze și să-și liniștească soția, trebui să se oprească, pentru că o văzu pe Leonela cum se întorcea cu Lotario de mîna. Și de îndată ce-l văzu și Camila pe Lotario, îi spuse, trăgînd cu jungherul pe podea o dungă dinaintea ei:

— Lotario, ia seama bine la ce-ți spun: dacă te încumeți cumva să treci de linia pe care o vezi aici, sau măcar să te apropii de ea, în clipa în care văd că ai de gînd s-o faci, îmi și străpung pieptul cu jungherul ăsta pe care-l țin în mîini! Și înainte de a-mi răspunde vreun cuvînt la ce ți-am spus, vreau să-ți mai spun și altele, și pe urmă n-ai decît să îndrugi tot ce ți-o plăcea. Mai întîi aș vrea, Lotario, să-mi spui dacă-l cunoști pe Anselmo, soțul meu, și ce părere ai despre el; în al doilea rînd, vreau să știu și dacă mă cunoști pe mine. Răspunde-mi la aceste întrebări, și nu te tulbura și nici nu te gîndi prea mult la ceea ce ai de răspuns, că nu-i cine știe ce greutate în ceea ce te-am întrebat!

¹ În original «...rufian desesperado»: Cervantes alege categoria cea mai lipsită de scrupule dintre toate «profesiunile» picarești, aceea de codoș întreținut al femeilor, adăugînd și disperarea, circumstanța extremă în care poate fi pus un asemenea om.

Nu era atît de prost Lotario încît, chiar din clipa cînd îi poruncise Camila să-l ascundă pe Anselmo alături, să nu fi priceput ce-i dăduse femeii prin cap; așa că îi făcu jocul la țanc, cu atîta înțelepciune, încît ei amîndoi ar fi putut face să treacă minciuna aceea drept adevărul-adevărat; și așa, îi răspunse Camilei precum urmează:

— Nici prin minte nu-mi trecea, frumoasă Camila, că m-ai chemat ca să mă-ntrebi lucruri ca astea, fără de nici o legătură cu gîndul ce mă aduce aici! Dacă o faci doar ca să mai zăbovești cu împlinirea făgăduinței de a mă mulțumi, n-aveai decît s-o iei mai pe departe, căci dorința fericirii te chinuie cu atît mai puternic cu cît nădejdea de-a o avea e mai aproape de țelul ei; dar ca să nu spui că nu răspund la întrebările tale, am să-ți declar că-l cunosc pe soțul tău Anselmo și că ne știm unul pe altul din cei mai fragezi ani ai copilăriei noastre, și nu vreau să mai repet ceea ce tu știi atît de bine despre prietenia dintre mine și el, ca să nu mă fac însumi martorul jignirii pe care nu mă împinge să i-o aduc decît dragostea, ce poate scuza chiar și mai mari greșeli! Pe tine te cunosc și te socotesc la fel de cinstită cum te socotește și el; că de n-ar fi să te socotesc așa, pentru o cucerire de mai puțin preț decît a persoanei tale n-aș avea eu de ce săvîrși lucruri împotriva datoriilor mele față de mine însumi și împotriva sfintelor legi ale prieteniei adevărate, astăzi ruptă și siluită de un dușman atît de puternic al legilor, cum e dragostea.

— Dacă mărturisești asta, răspunse Camila, vrăjmaș de moarte ce ești a tot ceea ce merită pe drept cuvînt să fie iubit, cum de mai îndrăznești să te înfățișezi înaintea cui știi că este oglinda în care se privește cel în care ar trebui să te privești tu, ca să-ți dai seama ce prilej de nimic te face să-i aduci jignire? Dar vai mie, nefericita, încep să-mi dau seama de ceea ce te-a făcut să-ți calci datoriile față de tine însuși, căci pricina n-are cum fi alta decît vreo toană de-a mea, că nu vreau s-o numesc chiar necinste, de vreme ce nu purcede din vreo hotărîre luată anume, ci doar din cine știe ce delăsare în purtarea mea, așa cum li se întîmplă

uneori femeilor ce cred că n-au de cine se feri, fără să-și dea seama ce li se întâmplă. Că de nu, spune-mi: când oare ți-am răspuns eu, trădătorule, la rugămințile tale cu vreun cuvînt ori cu vreun semn care să fi putut deștepta în tine o cît de mică și neînsemnată nădejde că ai să-ți poți îndestula poftele nerușinate? Cînd nu ți-au fost întoarse și azvîrlite în obraz drăgăstoasele vorbe ce-mi spuneai, de vorbele mele aspre și drepte? Cînd, multele tale făgăduieli și daruri ți-au fost vreodată luate de bune sau primite de mine? Totuși, cum cred că nu poate nimeni să se încăpățîneze multă vreme a cere unei femei să-l iubească dacă nu-l susține nici o nădejde cît de cît întemeiată, vreau să-mi însușesc vina nestăpînirii tale, pentru că, fără îndoială, cine știe ce toană de-a mea, datorită lipsei de fereală, ți-o fi îndreptățit atîta vreme stăruințele; așa că vreau să mă pedepsesc și să iau asupra-mi osînda meritată de vinovăția ta! Și ca să vezi că, fiind cu mine atît de crudă, nu pot fi altfel nici cu tine, am vrut să te aduc aici, ca să fii martor al jertfei pe care vreau s-o fac onoarei rănite a cînstîtului meu bărbat, jignit de tine cu toată stăruința de care ai fost în stare, și de mine de asemenea, prin lipsa de grijă pe care am arătat-o cînd aș fi putut fugi de primejdia de a-ți îndreptăți gîndurile tale necurate și de a le încuviința prin ceva, dacă e drept că prilej ți-am dat cumva la asta! Îți mai spun o dată că bănuiala ce mi-a încolțit în minte că o delăsare de-a mea doar a putut naște în sufletul tău atît de nebunești simțăminte este ceea ce mă chinuie mai mult, și eu sînt cea pe care doresc mai cu putere s-o pedepsesc, chiar cu mîna mea, căci de-ar fi să mă pedepsească alt călău, poate ar fi scoasă mult mai în văzul lumii puțina vină ce-mi găsesc; dar mai înainte de a face una ca asta, vreau să ucid în clipa morții și să duc cu mine pe cel a cărui moarte îmi poate potoli dorința de răzbunare pe care n-am încetat o clipă să vreau a mi-o îndestula, făcîndu-l pe el să vadă, acolo unde va fi să se ducă, pedeapsa pe care o poate zvîrli asupra-i dreptatea cea lipsită de orice patimă, care nu se încovoiaie față de acela ce m-a împins la marginea prăpastiei și-a disperării!

Spunînd ea asta, se năpusti cu o forță și o ușurință de necrezut asupra lui Lotario, cu lama goală a jungherului în mînă, dînd asemenea dovezi de-a voi cu-adevărat să i-o vîre în piept, încît aproape că-l făcu și pe el să se-ntrebe dacă erau prefăcătorii sau semne adevărate toate acestea, fiindcă fu silit să-și pună toate puterile și toată iscusința în joc ca s-o împiedice pe Camila să-l străpungă. Ea punea atîta firesc în prefăcătoria aceasta, dînd viață ciudatei comedii jucate lui Anselmo, încît, ca s-o facă să pară și mai adevărată și să-i dea culoarea vieții, vru s-o vopsească chiar cu propriul ei sînge; căci, de îndată ce văzu că nu se putea măsura cu Lotario, sau se prefăcu a nu-l putea birui, zise:

— Dacă nu vrea cerul să-mi împlinească pe de-a-ntregul dreapta dorință, cel puțin n-are să aibă puterea de-a mă opri să mi-o împlinesc măcar în parte!

Și zbătîndu-se ca să smulgă jungherul din mîna lui Lotario, care căuta să i-o țină pe loc, izbuti și, îndreptîndu-i vîrful înspre o parte a corpului ei unde putea să-și facă o rană cît mai puțin adîncă, și-o înfîpse în carne, ceva mai sus de subțioara stîngă, lîngă umăr, și pe loc se prăvăli la pămînt, ca răpusă de un leșin.

Leonela și Lotario rămăseseră cu gura căscată, năuciți de asemenea întîmplare, și nu le venea să creadă că e adevărat ce se petrecuse, văzînd-o pe Camila întinsă la pămînt și plină de sînge. Sări Lotario cît putu mai repede, înfricoșat și cu răsufierea tăiată, să-i smulgă jungherul din rană, dar, văzînd cît de neînsemnată era, se lecu de spaima care-l cuprinsese și se minună o dată mai mult de mîtoșenia, iscusința și zelul frumoasei Camila; iar ca să ducă la capăt ceea ce era de datoria lui să facă, începu să o căineze cu un bocet prelung și jalnic, cîntat deasupra trupului Camilei, ca și cum ar fi fost cu adevărat moartă, azvîrlind mii de blesteme nu numai asupra lui însuși, ci și asupra aceluia care fusese cauza deznădejdiei acesteia fără de margini. Și cum știa că-l ascultă prietenul său Anselmo, rostea lucruri care, auzite de oricine, i-ar fi stîrnit mai multă milă pentru

bocitor decît pentru Camila, chiar dacă ar fi socotit-o răposată.

Leonela o luă în bra e  i-o întinse pe pat, rug ndu-l pe Lotario să plece în căutarea cuiva care s-o poată îngriji în taină pe Camila;  i mai cerea, de asemenea, sfatul  i părerea în privința celor ce aveau să-i spună lui Anselmo despre rana stăpînei ei, dacă s-ar întoarce cumva pînă să n-apu e a i se  ntrema nevasta. Lotario răspunse că n-au dec t să-i spună ce-or vrea, că el nu mai este în stare să le dea vreun sfat care să le poată folosi; doar at ta  i zise, să facă ce-or face  i să oprească sîngele, pentru că el  i lua lumea în cap  i pleca undeva unde să nu mai dea ochi cu nimeni.  i, cu dovezi de multă suferin    i durere în suflet, ie i din casă; iar când se văzu singur  i fără primejdia de a fi privit de ochi străini, începu să- i facă la cruci cu nemiluita, minun ndu-se  i de iscusin a Camilei,  i de pref c torile at t de nimerite ale Leonelei. Se g ndea c t de sigur era acum Anselmo că avea drept nevastă o a doua Portia¹,  i dorea să dea ochi cu dînsul, ca s  se bucure amîndoi de minciuna  i adevărul împletite în chipul cel mai me te ugit din câte se pot închipui pe lume.

Leonela opri, cum s-a mai spus, sîngele stăpînei sale, care nu curse mai mult dec t atîta c t trebuia ca  n el toria să poată trece drept adevăr,  i după ce spălă rana cu pu intel vin, i-o legă cum putu mai bine, rostind asemenea vorbe c t timp o oblojea, că  n irate chiar a a cum erau, după altele  i mai  i, tot ar fi fost de-ajuns ca să-l facă pe Anselmo a crede că nevasta  i era icoană a virtu ii,  i nu alta!

La vorbele Leonelei se alăturară  i ale Camilei, care se  vinov  i din nou de la itate  i de prea pu in  tărie de  nger,

¹ Fiica lui Cato din Utica  i so ia lui Marcus Brutus, uciga ul lui Cezar; s-a sinucis c nd a aflat de moartea so ului ei (42 i.e.n.), a cărui taină încercase a o afla chiar de la el, înainte de descoperirea conspira iei în care era implicat. Se spune că, pentru a-i demonstra lui Brutus că ar putea învinge orice durere fizică  i că era deci vrednică de încredere,  i-a provocat răni grave sub ochii lui, conving ndu-l să- i  mp rt easc  secretul.

pentru că-i lipsise curajul chiar în clipa cînd ar fi fost mai multă nevoie să-l aibă, ca să-și poată lua viața, pe care și-o ura pînă într-atîta. Îi cerea slujnicei sfat dacă să dea sau nu socoteală de cele întîmplate iubitului ei bărbat, și aceasta o sfătui ca nici să nu-i fluture măcar pe sub ochi asemenea bănuială, pentru că lucrul acesta i-ar sili soțul să se răzbune pe Lotario, ceea ce n-ar putea face fără să se primejduiască și pe sine, iar femeia de treabă e ținută să nu dea prilej de asemenea răfuieli, ci, dimpotrivă, să îndepărteze toate prilejurile pe care i-ar sta în putință să le îndepărteze. Camila îi răspunse că sfatul i se părea bun și că avea să-l urmeze, dar că, în orice caz, era nevoie să găsească ceva potrivit de spus lui Anselmo asupra rănii și pricinii rănirii, căci n-avea să poată trece neobservată, lucru la care Leonela răspunse că ea nu știe să mintă nici măcar în glumă.

— Iar eu, surioară, îi întoarse Camila vorba, de unde să știu minți? Că nu m-aș încumeta să ticluiesc o minciună, ori să spun vreo vorbă în sprijinul minciunii altuia, chiar de-ar fi să mă coste și viața! Și dacă n-avem cum ieși la capăt cu asta, ar fi mai bine să-i spunem adevărul gol-goluț decît să ne lăsăm prinse cu vorba și învinuite de fățarnicie!

— Nu-ți mai face griji, stăpînă, răspunse Leonela, fiindcă pînă mîine dimineață am să-mi bat eu capul să găsesc ce să spun, ori poate că, fiind rana acolo unde este, ai putea-o acoperi, ferind-o de ochii lui, și cerul s-o îndupleca să vină într-ajutorul gîndurilor noastre, atît de drepte și cinstite! Liniștește-te, stăpînă, și caută să-ți vii în fire, ca să nu te găsească stăpînul meu la întoarcere în halul ăsta de speriată, iar celelalte lasă-le în grija mea și a lui Dumnezeu, care întotdeauna vine într-ajutorul celor cu sufletul curat!

Cu toată luarea-aminte stătuse Anselmo să asculte și să privească, jucată, tragedia morții și înmormîntării cinstei sale, pe care cu atît de firești și sincere sentimente i-o jucară actorii ei, încît ai fi zis că schimbaseră prefăcătoria în adevărul cel mai adevărat. Aștepta cu nerăbdare noaptea, ca să poată

ieși din casă și să se ducă să-și vadă bunul prieten, pe Lotario, hiritisindu-se dimpreună cu dînsul pentru mărgăritarul prețios pe care-l aflase în încercarea virtuților nevestei. Avură grijă cele două femei să-i dea prilejul ca să-i ușureze ieșirea din ascunzătoare, și el, fără să-l piardă, ieși și se duse numaidecît să-l caute pe Lotario, pe care, găsindu-l, nici nu se pot povesti în cuvinte îmbrățișările cu care îl copleși, mulțumirile pe care i le aduse, laudele pe care le cîntă cînstei nevestei sale, lucruri pe care Lotario le asculta fără să poată da nici cele mai mici semne de bucurie, căci tot timpul se gîndea cît de amarnic i se înșela prietenul și cît de nedreaptă jignire îi aducea el; și cu toate că Anselmo băga de seamă că Lotario nu se bucură de loc, puneă asta pe seama faptului că o lăsase pe Camila rănită, și că el însuși îi dăduse pricină să se rănească; așa că, printre altele, îi spuse să nu se necăjească de ce i se întîmplase Camilei, pentru că, nu mai încăpea nici o îndoială, rana era ușoară, de vreme ce femeile se înțeleseseră să i-o ascundă; deci, după semnele acestea, n-avea de ce să se teamă, așa că nu-i rămînea de-acîi încolo decît să se bucure dimpreună cu dînsul, căci prin priceperea și mijlocirea lui se vedea Anselmo înălțat pînă-n al nouălea cer de fericire, și i-ar fi plăcut să nu-i fie altele îndeletnicirile decît stihuirea laudelor și slăvirii nevestei sale, versuri care s-o facă nemuritoare în amintirea secolelor ce au să vină! Lotario îi laudă hotărîrea aceasta nimerită și spuse că el, dinspre parte-i, va pune umărul cît va putea mai bine la înălțarea unui atît de ilustru edificiu. În felul acesta Anselmo rămase bărbatul cel mai înșelat, și în chipul cel mai drăgălaș înșelat, din cîți pot fi încornorați pe lume: fiindcă însuși el ducea de mină și-și vîra în casă (socotind că duce unealta slavei sale) pe cel ce lucrase la ruinarea bunului său nume, iar Camila îl primea cu chipul, pasămite, încruntat — pe cîte părea — și-i rîdea inima în vremea asta! Înșelăciunea dură cităva vreme, pînă ce, nu după multe luni de zile, își întoarse norocul o dată mai mult roata și ieși la lumină păcatul, pînă aici ascuns cu atîta artă, iar pe Anselmo îl costă viața curiozitatea lui nestăpînită.

În care se vorbește de viteaza și nemaiauzita bătălie a lui don Quijote cu niște burdufuri de vin roșu și ia sfârșit nuvela Curiosului nestăpînit

Nu mai rămînea mult de citit din nuvelă, cînd din cămara unde dormea don Quijote ieși Sancho Panza, tulburat cum nu se mai poate și strigînd cît îl ținea gura :

— Săriți, repede, ajutor, că stăpînul meu s-a încăierat în cea mai înverșunată și mai vajnică bătălie din cîte mi-au văzut ochii ! Slavă Domnului că mi ți l-a sfîrtecat pe uriașul vrăjmaș al doamnei prințese Micomicona, tăindu-i capul și zburîndu-i-l de pe umeri de parcă ar fi fost un nap.

— Ce spui tu, fiule ? se miră popa. Nu ți-e bine, Sancho ? Cum naiba poate fi așa cum zici, cînd uriașul e la mai bine de două mii de leghe depărtare ?

În vremea asta auziră în cămară un zgomot înfricoșător, și pe don Quijote care striga cît îi îngăduiau bojocii :

— Stai, tilharule, mișelule, nemernicule, c-am pus mîna pe tine, așa că nu-ți mai folosește la nimic iataganul !

Și parcă ar fi dat din toate puterile cu sabia de pereți. Sancho zise :

— Decît să stați aici și să trageți cu urechea, mai bine intrați și despărțiți-i, sau barem ajutați-l pe stăpînul meu, cu toate că nu cred să mai fie nevoie, fiindcă nu mai încape nici o îndoială că uriașul e mort de-a binelea, iar la ora asta dă socoteală lui Dumnezeu de viața ticăloasă pe care a dus-o, c-am văzut eu cu ochii mei cum curgea sîngele pe dușumea, și coșcogea căpățîna, tăiată și căzută alături, mare cît un burduf de vin din cele mari !

— Să mă trăsnească, strigă atunci hangiu, dacă don Quijote sau don Dracu-să-l-ia nu s-o fi apucat să-mplinte sabia în vreunul din burdufurile de vin roșu ce-i stăteau la căpătîi umplute, și vinul care curge trebuie să fie ceea ce i s-o fi părut omului ăstuia sînge !

Și răcnind așa, intră în odaie, și după el toți ceilalți, găsindu-l pe don Quijote înveșmîntat în chipul cel mai

ciudat din lume. Era numai în cămașă, care nu era așa de lungă încît, pe dinainte, să-i acopere coapsele, iar dinapoi era chiar cu vreo șase degete mai scurtă; picioarele i se vedeau lungi și slăbănoage, pline de păr și nu tocmai spălate; în cap avea o scufă roșie slinoasă, de-a hangiului, pe brațul stîng își învălătucise pătura de pe pat, căreia îi purta atîta pică Sancho — știa el bine pentru ce — iar cu dreapta ținea sabia goală, cu care lovea în toate părțile, rostind asemenea vorbe, de parcă, într-adevăr, s-ar fi luptat cu vreun uriaș. Mai de haz era că n-avea ochii deschiși, căci dormea și visa că se-ncăierase cu gigantul. Și cu atîta tărie își închipuise aventura pe care-o avea de dus la capăt, încît pînă și în vis i se părea că e gata ajuns în regatul Micomiconei, și că se și prinsese în luptă cu vrăjmașul. Atîtea lovituri de spadă dăduse în burdufuri, crezînd că sfîrtecă uriașul, încît toată încăperea se umpluse de vin. Ceea ce văzînd hangiul, se minie pînă-ntr-atîta, încît îl luă pe don Quijote de gît și prinse a-i căra la pumni, că de n-ar fi sărit preotul și Cardenio să i-l ia din mîini, ar fi sfîrșit hangiul în locul uriașului bătălia. Cu toate astea, sărmanul cavaler tot nu se deșteaptă pînă ce nu aduse bărbierul o căldare de apă rece din fîntînă, cu care-l scaldă din cap pînă-n picioare, lucru ce-l trezi pe don Quijote, dar nu pînă-ntr-atîta încît să-și dea seama în ce hal era. Doroteii, cînd îl văzu atît de ușurel și de scurt îmbrăcat, îi pieri pofta să mai intre în odaie ca să vadă lupta dintre sprijinitorul și vrăjmașul său. Sancho umbla de colo pînă colo, căutînd pe jos căpățîna uriașului, și cum n-o află, rosti:

— Știam eu de mult că toate-s numai vrăji în casa asta; că și data trecută, chiar pe locul unde stau eu acuma, mi-au tras atîția ghionți și-atîtea bîte, fără să știu cine mi le trăgea, și nici n-am apucat, oricît m-am silit, să pun ochii pe cineva. Iar acuma ia-o de unde nu-i căpățîna asta, pe care l-am văzut eu cu ochii mei cum i-o tăia, de țîșnea sîngele din trupul uriașului ca dintr-o fîntînă!

— Ce sînge și ce fîntînă îndrugi acolo, păgînule? Bătu-te-ar Dumnezeu și toți sfinții! zise hangiul. Nu vezi, tîlharule,

că singele și fîntîna nu-s altceva decît burdufurile astea care stau aicea căscate, și nu vezi vinul roșu în care înotăm cu toții în odaia asta, vedere-aș eu înotînd în smoala iadului sufletul ăluia de le-a sfîrtecat?!

— Habar n-am, răspunse Sancho. Tot ce știu e că n-am noroc, că dacă nu găsesc căpățîna asta, mi se duc pe copcă toate planurile și se topesc ca-drobul de sare-n apă!

Și era mai rău de Sancho, care era treaz, decît de stăpînul său adormit, pînă într-atîta îl scosese ră din minți făgăduințele stăpînului.

Hangiul își ieșea din sărite văzînd nepăsarea scutierului și prăpădul făcut de stăpîn, și se jura pe toți sfinții că de data asta n-avea să mai fie ca data trecută, cînd îi scăpaseră fără să plătească, și că acuma n-aveau să le mai folosească privilegiile lor de cavaleri dac-ar fi fost vorba să nu plătească nici unul, nici celălalt; ba încă aveau să-i plătească și ceea ce ar fi să-l coste peticele ce trebuiau puse burdufurilor sparte.

Preotul îl ținea de mîini pe don Quijote, care, crezîndu-se scăpat bun-teafăr din aventură și aflat dinaintea prințesei Micomicona, îngenunche dinaintea popii, spunînd:

— Măria-ta, poți în bună pace trăi de azi înainte, înaltă și frumoasă doamnă, fără nici o grijă că ți-ar putea face vreun rău creatura asta de soi prost; iar eu, de asemenea, sînt de azi înainte slobod de cuvîntul ce ți-am dat, căci, cu ajutorul lui Dumnezeu din cer și cu sprijinul aceleia pentru care trăiesc și respir, am făcut-o și pe asta!

— Nu spuneam eu? zise Sancho auzînd acestea. Vedeți? Că n-oi fi fost beat: iacătă că mi ți l-a și pus la saramură stăpînul meu pe uriaș. Asta-i marfa, dați-mi banii, adică comitatul!

Cine n-ar fi ris de cîte îndrugau cei doi smintiți, stăpîn și slugă? Rîdea toată lumea, în afară de hangiul, care se dădea la toți dracii. Dar pînă în cele din urmă bărbierul și preotul făcură ce făcură și izbutiră să-l culce pe don Quijote, cu chiu, cu vai, în pat, unde adormi pe dată, dînd semne de mare oboseală. Îl lăsară să doarmă și ieșiră în poarta hanului, să-i aducă lui Sancho Panza mîngîiere pentru faptul de-a nu

fi aflat căpățina uriașului, cu toate că mult mai mult avură de furcă atunci cînd fu vorba să-l împace pe hangiu, care-și ieșise din minți din pricina morții năprasnice a burdufurilor sale. Iar hangița o ținea tot într-un răcnet, strigînd :

— Afurisit să fie ceasul în care mi-a călcat pragul casei cavalerul ăsta rătăcitor, și mai bine să nu-l fi văzut niciodată în ochi, cît m-a păgubit el pe mine ! Data trecută s-a făcut nevăzut fără să plătească o noapte dormită aici și mîncarea, paie și ovăz pentru el și pentru scutierul lui, și-o mîrtoagă, ș-un măgar, zicîndu-mi că el e cavaler aventurier, deie-i Domnul tot aventuri cu capul spart, și lui și tuturor aventurierilor din lume, că zicea că de asta nu-i ținut să plătească nimic, c-așa stă scris în cărțile cavaleriei rătăcitoare. Și acuma, iată că vine, tot din pricina lui, domnișorul ăstălalt și-mi ia coada și mi-o întoarce îndărăt nici pe jumătate cît era, flocăită toată, că nu mai e bună la ce-i trebuie bărbatului meu, și, colac peste pupăză, îmi mai sfîrtecă și burdufurile și-mi irosește vinul, vedea-i-aș eu sîngele irosit tot așa ! Dar să n-aibă el grijă, că mă jur pe oasele tătîne-meu și pe odihna de veci a mumă-mi că dacă n-au să-mi plătească totul pînă-ntr-o para, să nu-mi zică mie pe nume ! S-ar chema că nu mai sînt fata cui sînt !

Atare vorbe și altele ca ele rostea cu mare năduf hangița, ținîndu-i isonul întru totul vrednica ei slujnică Maritornes. Fata hangiului nu scotea nici o vorbă, ci doar zîmbea din cînd în cînd. Preotul îi împacă pe toți, făgăduind să-i despăgubească pe cît îi va sta în putință atît de pierderea burdufurilor, cît și de-a vinului, și cu atît mai vîrtos de stricăciunea cozii hangiței, pentru care făcea ea atîta tîmbălău. Dorotea îl mîngîie pe Sancho spunîndu-i că, de vreme ce i se părea lucru adevărat că stăpînul său descăpăținase uriașul, îi făgăduia să-i dea, de îndată ce-avea să se vadă în regatul ei și-n bună pace, drept răsplată, cel mai bun comitat ce s-ar afla în el. Sancho se mai îndulci cu asta și-o încredință pe principesa că văzuse el cu ochii lui căpățina uriașului, așa că să nu mai aibă nici o îndoială, căci, după toate semnele, avea o barbă care-i ajungea pînă-n brîu ; iar dacă nu ieșea

la iveală acum, asta se întâmpla doar din pricină că toate se petreceau în casa aceea numai pe cale de vrăjitorie, așa cum se vădise pentru el încă de data trecută când poposiseră acolo. Dorotea zise că era încredințată de asta și-l sfătui să n-aibă grijă, că aveau să se sfârșească toate cum nu se poate mai bine, așa cum îi poftea lui inima.

Și după ce fură cu toții împăcați, preotul avu chef să ducă la capăt lectura acelei nuvele, pentru că văzuse că nu mai aveau mult pînă la sfîrșit. Cardenio, Dorotea și toți ceilalți îl rugară s-o isprăvească, iar el, care dorea să le facă la toți plăcerea, mai cu seamă că și-o făcea totodată și pe-a lui, urmă povestirea, care zicea așa :

Se întâmplă, așadar, că Anselmo, bucuros cum nu se mai poate de virtutea Camilei, își trăia viața mulțumit și fără de griji, iar Camila se încrunta ori de cîte ori îl vedea pe Lotario, pentru ca Anselmo să înțeleagă tocmai de-a-ndoaselea ce simțea ea pentru dînsul ; și ca să vină și mai mult în sprijinul acestor fapte, Lotario ceru lui Anselmo îngăduința să nu-i mai calce pragul, pentru că vedea limpede cîtă inimă rea îi făcea Camilei vederea lui ; dar păcălitul de Anselmo îi spuse să nu care cumva să facă una ca asta, și în felul acesta Anselmo era într-o mie de chipuri făuritorul dezonoarei sale, închipuindu-și că era al propriei sale fericiri. În vremea asta, fericirea Leonelei, care vedea că-și poate face nestîngerită de cap, ajunsese pînă acolo, încît, fără să se mai uite împrejur, se dăruise dragostei fără de nici o frînă, întemeindu-se pe faptul că stăpînă-sa o acoperea și chiar o înștiința în ce fel și-ar putea duce la îndeplinire planurile fără să se teamă de ceva. Într-o noapte, totuși, Anselmo auzi pași în camera Leonelei și, dînd să intre ca să vadă cine umbla pe-acolo, văzu că ținea cineva ușa, lucru care-i spori dorința de-a o deschide ; așa că o împinse cît putu, o dădu de perete și intră chiar în clipa în care mai putea încă vedea un bărbat sărind pe fereastră în stradă ; și dînd fuga să pună mîna pe dînsul sau măcar să vadă cine e, nu izbuti nici una, nici

alta, pentru că Leonela i se puse în cale și-l ținu locului, spunându-i :

— Liniștește-te, stăpîne, și nu te mai tulbura atîta, nici nu căuta să-l urmărești pe cel care-a sărit pe fereastră, pentru că ăsta e un lucru care mă privește numai pe mine, ba încă mă privește foarte de-aproape, fiind vorba de soțul meu.

Anselmo nu voi s-o creadă, ci, dimpotrivă, orbit de necaz, scoase jungherul și dădu s-o străpungă pe Leonela, amenințînd-o că dacă nu-i spune tot adevărul, o omoară; iar ea, de frică, fără să mai știe ce spunea, bolborosi :

— Nu mă omorî, stăpîne, că ți-oi spune lucruri de mai mare însemnătate decît îți poți închipui.

— Spune-le numaidecît, zise Anselmo, că de nu, aici ți s-au sfîrșit zilele !

— N-aș fi în stare acum, zise Leonela, de tulburată ce sînt; lasă-mă pînă dimineață, și ai să afli atunci de la mine lucruri de care ai să te minunezi; și fi sigur că acela care-a sărit pe fereastra asta e un tînăr de-aici din cetate, care mi-a făgăduit să mă ia de nevastă.

Cu asta se mai potoli Anselmo și se învoi să-i dea răgazul pe care-l cerea, netrecîndu-i nici măcar prin gînd că va avea de auzit ceva despre Camila, de a cărei virtute era atît de sigur și atît de mulțumit; așa că ieși din cameră, lăsînd-o pe Leonela încuiată acolo, cu amenințarea că n-are să-mai dea drumul pînă ce nu-i va spune ceea ce avea de spus.

Pe urmă se duse numaidecît să-și vadă nevasta și să-i spună, cum îi și spuse, tot ce i se întîmplase cu slujnica, nelăsînd deoparte nici făgăduiala pe care i-o făcuse ea, să-i spună lucruri de mare însemnătate. Dacă s-a tulburat sau nu Camila, nu mai e nevoie s-o spunem, căci asemenea groază o cuprinse, închipuindu-și cu tot dinadinsul că Leonela avea să-i dea în vileag lui Anselmo tot ce știa despre necredința ei, și era lucru de crezut că avea să-i povestească; așa că nu mai avu răbdarea să aștepte pînă dimineața și să vadă dacă-i era cumva neîntemeiată bănuiala, ci chiar în noaptea aceea, cînd i se păru ei că Anselmo adormise, își strînse giuvaerurile cele mai de preț pe care le avea, împreună cu ceva bani, și,

fără s-o simtă nimeni, ieși din casă și se duse la locuința lui Lotario, căruia îi povesti ceea ce se petrecea și-l rugă s-o pună la adăpost, fugind cu ea undeva unde Anselmo n-ar mai fi avut cum să-i găsească. Tulburarea pe care-o aduse în sufletul lui Lotario fuga Camilei fu așa de mare, încît nu-i putu răspunde nici o vorbă, și cu atît mai puțin nu se pricepu să-și dea o părere despre ce aveau de făcut. Pînă în cele din urmă se hotărî s-o ascundă pe Camila într-o mănăstire unde era stareță o soră de-a lui, lucru la care Camila își dade consimțămîntul, și, cu toată graba pe care-o cerea împrejurarea, Lotario o duse și o lăsă la călugărițe, plecînd și el, de asemenea, din cetate, fără să dea nimănui de veste că pleca.

Iar cînd se făcu dimineață, Anselmo, fără măcar să bage de seamă că lipsea Camila din patul de-alături, atîta era de grăbit să afle ce avea să-i spună Leonela, se sculă și se duse acolo unde-o lăsase încuiată. Deschise și intră în cameră, dar ia-o pe Leonela de unde nu-i: tot ce găsi fură niște cearceafuri înnodate cap la cap și legate la fereastră, semn că pe acolo se scoborise fata și-și luase tălpășița. Se întoarse numaidecît, foarte necăjit, să-i spună de asta și Camilei, dar negăsind-o în pat, și nici în toată casa, rămase uimit foarte. Întrebă slugile unde era, dar nimeni nu știu să-i răspundă ceva la tot ce întreba. Se întîmplă apoi ca, pe cînd cutreiera el încăperile în căutarea Camilei, să dea de cuferele deschise și să vadă că lipseau din ele cele mai multe dintre giuvaericele pe care le avea, și din asta își dădu în sfîrșit seama de nenorocirea care-l lovise și de faptul că nu Leonela i-o pricinuisese; și așa cum se găsea, fără să se mai îmbrace pînă la sfîrșit, trist și măcinat de gînduri, dădu fuga să-și spună necazul prietenului său Lotario. Dar cînd văzu că nici pe el nu-l găsește, și cînd slugile lui îi spuseră că plecase în noaptea aceea de-acasă, luînd cu sine toți banii pe care-i avea, crezu că-și pierde mințile. Iar ca vîrf la toate, atunci cînd se întoarse acasă, nu mai află într-însa pe nici unul din slujitorii și slujnicele care-i avea, ci doar casa, deșartă și pustie.

Nu mai ştia ce să creadă, nici ce să spună, şi cu atât mai puţin ce să facă, simţind cum i se spulberă încetul cu încetul minţile. Se gîndea la nenorocirea lui şi se vedea rămas într-o clipă fără femeie, fără prieten şi fără slugi, părăsit — îşi zicea el — de cerurile care se întindeau deasupra lui şi, pe deasupra tuturor nenorocirilor, lipsit şi de onoare, căci în fuga nevestei îşi văzu propria-i pierzanie. Se hotărî, în cele din urmă, după multă vreme de şovăială, să se ducă la ţară, la prietenul la care fusese atunci cînd dăduse prilej să i se pună la cale toată nenorocirea. Zăvorî porţile casei, se azvîrli pe cal şi o porni la drum, cu inima strînsă; dar n-apucă să facă nici jumătate din drum, că, încolţit de gînduri negre, simţi că trebuie să descalece şi să-şi lege calul de un copac, lîngă trunchiul căruia se prăvăli la pămînt, hohotind dureros şi suspinînd din adîncul inimii, şi acolo rămase pînă se făcu seară aproape; atunci văzu un om venind călare dinspre cetate şi după ce-i dădu bineţe, îl întrebă ce noutăţi mai erau pe la Florenţa, iar tîrgoveţul răspunse:

— Cele mai ciudate noutăţi din cîte s-au auzit vreodată de mulţi ani încoace, fiindcă umblă vorba în tot oraşul că Lotario, prietenul nedespărţit al lui Anselmo-Bogătaşul, cel care locuia pe lîngă biserica Sfîntul Ioan, a răpit-o azi-noapte pe Camila, nevasta lui Anselmo, care a dispărut şi el. Toate astea le-a povestit o servitoare a Camilei, care a fost prinsă astă-noapte de către guvernator scoborîndu-se pe o funie de cearceafuri de la ferestrele casei lui Anselmo ¹. Nu ştiu cum anume s-a petrecut toată tărăşenia, dar ce ştiu e că se minunează tot oraşul de întîmplarea asta, că, zău aşa, cine s-ar fi aşteptat la asemenea fapte, văzînd marea şi strînsa prietenie a celor doi, care cică erau aşa de uniţi, încît nu le mai spunea nimeni altfel decît « cei doi prieteni ».

— Şi s-a aflat cumva, întrebă Anselmo, ce drum au apucat Lotario şi Camila?

¹ Inadvertenţă: servitoarea nu le putuse spune, căci fuga ei avea drept temelie însăşi frica de a nu fi nevoită să se mărturisească pe sine drept complice a faptului, şi era anterioară fugii stăpînei, de care nu ştia încă nimio.

— Nici dînd cu bobii, zise tîrgoveţul, cu toate că guvernatorul a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-i găsească.

— Drum bun, zise Anselmo, şi mergeţi cu Dumnezeu, domnule !

— Rămîneţi cu Dumnezeu! răspunse tîrgoveţul şi plecă.

La asemenea veşti năprasnice, bietul Anselmo fu cît pe-aci nu numai să înnebunească, ci chiar să intre în gheara morţii. Se ridică şi el cum putu şi ajunsese la casa prietenului său, care nu ştia încă nimic de nenorocire; dar cînd îl văzu venind galben la faţă, slab şi încercănat, pricepu că-l chinuia un necaz mare. Anselmo ceru să fie culcat şi să i se dea cele trebuincioase pentru scris. Dorinţa îi fu împlinită şi-l lăsară singur întins în pat, căci aşa ceruse el, ba mai dorise pe deasupra şi să fie încuiat cu zăvorul. Iar după ce fu singur, prinse a-l apăsa aşa de tare gîndul nenorocirii lui, încît îşi dete seama limpede că n-avea să mai poată trăi şi vru să lase cîteva rînduri scrise despre ceea ce-i pricinuisese moartea asta neaşteptată; şi începînd el să le aştearnă pe hîrtie, pînă să n-apuce a scrie tot ce dorea, i se tăie răsufierea şi-şi dete duhul în mîinile durerii pe care i-o pricinuisese nestăpînita lui curiozitate.

Văzînd stăpînul casei că era noapte în toi şi Anselmo nu mai chema pe nimeni, hotărî să intre la el în odaie ca să afle dacă se simte la fel de rău, şi-l găsi zăcînd cu faţa în jos, cu jumătate de trup în aşternut şi cu cealaltă prăvălită peste măsura pe care scrisese, ţinînd încă în mînă pana şi hîrtia cu începutul scrisorii. Se apropie de el gazda, după ce îl strigase mai întîi, şi trăgîndu-l de mînă, cînd văzu că nu-i răspunde şi că e rece, îşi dete seama că murise. Se minună şi se mîhni cum nu se mai poate şi-şi chemă servitorii ca să vadă ce nenorocire i se întîmplase lui Anselmo, citind în cele din urmă şi hîrtia, pe care recunoscuseră însuşi scrisul prietenului său, cu următorul cuprins:

« O dorinţă nestăpînită şi prostească mi-a pus capăt zilelor. Dacă vestea morţii mele va ajunge la urechile Camilei, să ştie că o iert, pentru că nu-i putea cere nimeni să facă minuni, şi nici eu n-aveam nevoie să încerc dacă le putea

face; de vreme ce eu am fost singur făuritorul necinstei mele, n-are de ce să se. »

Pînă aici apucase a scrie Anselmo, de unde pricepură că acolo, fără să mai ajungă a încheia fraza, îl părăsise viața. A doua zi prietenul înștiință rudele lui Anselmo de moartea lui, căci nu aflaseră pînă atunci nici de nenorocire, nici de mănăstirea în care se închisese Camila, care fu cît pe-aci să plece după bărbatul ei în călătoria de pe urmă, nu de jalea vesteii că-i murise soțul, ci de durerea celei pe care o aflate mai iute, despre ibovnicul care se dusesse nu se știe unde. Se spune că, deși se văzu văduvă, nu se învoi să iasă din mănăstire și nici nu dădu semn că ar vrea să se călugărească, pînă ce, puține zile de la întîmplarea asta, nu veni vestea că iubitul ei căzuse în bătălia pe care monsieur de Lautrec o dăduse cu trupele marelui căpitan Gonzalo Hernández de Córdoba în regatul Neapolelui ¹, unde Lotario se dusesse mînat de remușcări tîrzii pentru ceea ce-i făcuse prietenului său; lucru pe care aflîndu-l Camila, se lăsă tunsă călugăriță și-și sfîrși în scurtă vreme zilele, dîndu-și viața în mîinile melancoliei și tristeții. Acesta fu sfîrșitul de care avură parte toți trei, ca urmare a începutului atît de nebunesc al aventurii.

— Nu mi se pare rea nuvela asta, zise preotul, dar nu mă pot împăca de fel cu gîndul că s-ar fi petrecut cu adevărat tot ce se spune într-însa; iar de sînt închipuiri și fapte ticluite, prost le-a mai ticluit autorul, pentru că nu se poate închipui să se afle pe lume bărbat atît de naiv încît să aibă chef a-și pune fericirea la o încercare așa de costisitoare, cum a făcut Anselmo. Dacă ar fi vorba de ceva petrecut între un ibovnic și iubita lui, mai treacă-meargă! Dar între bărbat și nevastă, parcă nu-i cu putință; cît privește însă felul de a povesti al autorului, nu mă nemulțumește!

¹ Anacronism. De căpitanul Lautrec nu poate fi vorba în vremea lui Gonzalo Hernández de Córdoba, căci el s-a ilustrat în războaiele Neapolelui după moartea acestuia.

*Care vorbește de alte întâmplări neobișnuite petrecute
la han*

În vremea asta hangiul, care era în poarta hanului, zise:

— Asta care vine este o ceată frumușică de mușterii.
Dacă vor trage aici, ține-te *gaudeamus*!

— Ce fel de oameni sînt? întrebă Cardenio.

— Patru din ei, răspunse hangiul, vin călare, ca niște cavaleri, cu lănci și cu scuturi, și toți poartă pe față măști negre; dimpreună cu ei vine și o femeie îmbrăcată în alb, dusă în lectică, cu obrazul tot așa, acoperit, și mai sînt și doi slujitori ce merg pe jos.

— Mai au mult pînă s-ajungă? întrebă preotul.

— Ba-s așa de aproape, răspunse hangiul, că mai c-au și ajuns.

Auzind Dorotea lucrurile acestea, își trase vâlul pe față, iar Cardenio intră în încăperea lui don Quijote, și n-apucaseră bine să facă ei asta, că în poarta hanului se și iviră toți cei de care vorbise hangiul; și descălecînd de pe cal cei patru, toți oameni arătoși la chip și binefăcuți, se grăbiră s-o coboare din lectică pe femeie; unul din ei o luă în brațe și o așeză pe un scaun ce se găsea la ușa încăperii unde se ascunsese Cardenio. În tot timpul acesta nu-și scosese răștile de pe față nici ea, nici ei, și nici nu suflaseră vreun cuvînt; atîta doar că, așezîndu-se pe scaun, femeia dădu drumul unui lung oftat și lăsă să-i atîrne brațele, ca o ființă bolnavă ori căzută în leșin. Valeții, care veniseră pe jos, duseră caii în grajd.

Văzînd preotul lucrurile acestea, cum ardea de dorința să afle ce fel de oameni erau aceia, de umblau în așa port și învăluiți într-o atît de misterioasă tăcere, se dete mai pe lingă slujitori și-l întrebă pe unul din ei ceea ce dorea să știe, la care acesta îi răspunse:

— Să mă bată Dumnezeu, seînor, dacă aș ști eu să-ți spun ce fel de oameni sînt ăștia! Tot ce știu e că boier mare pare a fi mai cu seamă acela care s-a dus și-a luat-o în brațe pe

cocoana aia pe care-o văzurăți; spun asta pentru că toți ceilalți i se închină, și nici în ruptul capului nu i-ar ieși din cuvînt.

— Și doamna cine este? întrebă preotul.

— Și mai puțin ți-aș putea spune, răspunse argatul, pentru că n-am văzut-o la față tot drumul; de oftat, da, am auzit-o de multe ori, și-am mai auzit-o și gemînd, ba încă așa gemete scotea, de parcă era gata să-și dea sufletul de fiecare dată. Și nu-i de mirare că nu știm mai mult decît ți-am spus, pentru că eu și tovarășii mei de-abia de două zile îl întovărim, că ne-am întîlnit cu ei pe drum, și ne-au rugat, ținîndu-se de capul nostru și hotărîndu-ne, să venim cu ei pînă în Andaluzia, că avem să fim plătiți cu virf și îndesat.

— Dar n-ați auzit cum îi zice nici unuia? întrebă preotul.

— Aș, de unde?! răspunse argatul. Că umblau toți așa de tăcuți, de mai mare minunea, și nu auzi, cînd ești cu ei, nimic altceva decît oftaturile și sughițurile biete cocoane, de ți se rupe inima, nu alta! Lucru mare, nu mai încape îndoială, ne-a dat de gîndit și-am căzut la bănuiala c-or fi ducînd-o cu de-a sila acolo unde-or fi ducînd-o; și după cîte se poate vedea pe hainele cu care e îmbrăcată, ori e gata călugărită, ori, mai mult ca sigur, are de gînd să se călugărească de aci-nainte, și poate pentru că nu i-o fi dînd mîna să se închidă de tînără în mănăstire e așa de cătrănită cum pare.

— Tot ce se poate, zise preotul.

Și, lăsîndu-l, se întoarse la Dorotea, care, de îndată ce o auzi suspinînd pe femeia cu mască, împinsă de bunătatea ei firească, se apropie de dînsa și-i zise:

— Ce te doare, señora? N-o fi cumva vreo durere din cele pe care femeile pot și știu de obicei să le tămăduiască? Fiindcă, de-ar fi așa, cu dragă inimă aș face tot ce aș putea ca să-ți fiu de folos!

La toate întrebările acestea, femeia îndurerată tăcea; și cu toate că Dorotea își reînnoi și întări propunerea, ea se zăvori în tăcere, pînă ce se apropie de Dorotea cavalerul mascat (despre care spusese slujitorul că e ascultat de toți ceilalți) și-i zise:

— Nu vă mai obosiți cu nimic, seșora, pentru femeia asta, că are obiceiul să fie nerecunoscătoare pentru orice bine i s-ar face, și nici nu mai căutați a avea vreun răspuns din gura ei de nu doriți cumva să vă răspundă o minciună!

— În viața mea n-am spus minciuni, zise, la vorbele acestea, cea care până atunci se încăpținase în muțenia ei. Dimpotrivă, din pricina adevărurilor spuse și din pricină că n-a fost în mine urmă de minciună mă văd acum la așananghie; și dumneata însuși poți fi martor de adevărul spuselor mele, căci dreptatea, care e de partea mea, te face să fii mincinos și prefăcut!

Vorbele acestea le auzea ct se poate de limpede și de răspicat și Cardenio, ca unul ce se afla chiar lng aceea care le rostea, fiindcă doar ușa odăii lui don Quijote era între ei; aș că nici nu le auzi bine și începu să strige spunînd:

— Doamne-Dumnezeule! Ce-aud? Ce voce e asta care mi-a ajuns în auz?

La care strigăte femeia întoarce capul, tresrnd ca de spaimă; dar nevznd cine le scotea, sări în picioare și dădu să între în odaie; ceea ce, prinznd de veste cavalerul, o opri și n-o mai lăsă să facă nici un pas. Dar din pricina tulburării și spaimei, taftaua neagră cu care îi era acoperită fața căzu, lăsînd să se vadă frumusețea fără de seamăn a unui chip minunat, cu toate că palid și rătăcit, pentru că tot căuta din priviri oriunde-și putea roti ochii, cu atâta dor și patimă, încît părea scoasă din minți; semne care, fără să-și dea nimeni seama de unde porneau, rnir inima Doroteii și a tuturor celor ce se uitau la biata femeie, pe care cavalerul o ținea strîns pe după umeri. Și fiind el atât de înverșunat s-o țină, nu mai ajunsese să-și îndrepte masca de pe față, care-i cădea, aș că-i și căzu cu totul; și ridicînd ochii Dorotea, care căuta s-o susțină în brațele ei pe străină, văzu că acela care o ținea și el în brațe, nu era altul dect soțul ei, don Fernando; și n-apucă să-l recunoască bine, cnd, scoțînd din adîncul măruntaielor un jalnic și lung vaiet, căzu pe spate leșinată, și de nu s-ar fi aflat prin preajmă

bărbierul care s-o prindă în brațe, s-ar fi prăvălit la pământ. Dădu și preotul fuga la ea, să-i scoată vâlul ca să-i stropească fața cu apă, și cum o descoperi, o recunoscă și don Fernando, căci el era cel care o ținea în brațe pe cealaltă, și rămase înmărmurit, dar nu pînă într-atîta încît să n-o mai țină pe Luscinda, căci ea era femeia ce se zbătea să scape din brațele lui pentru că-l recunoscuse după glas pe Cardenio, așa cum și acesta o recunoscuse. Cardenio auzise, de asemenea, vaietul pe care-l scosese Dorotea atunci cînd căzuse leșinată și, crezînd că era Luscinda lui, ieși din cameră, scos din fire, de spaimă să nu i se fi întîmplat ei ceva; și cel dintîi pe care-l văzu în ochi fu don Fernando, care o ținea în brațe pe Luscinda. Îl cunoscă numaidecît și don Fernando pe Cardenio, și toți trei, Luscinda, Cardenio și Dorotea, rămaseră muți și uluiți, ca și cum n-ar fi priceput ceea ce li se întîmplase.

Tăceau cu toții și se uitau unii la alții — Dorotea la don Fernando, don Fernando la Cardenio, Cardenio la Luscinda și Luscinda la Cardenio. Iar cea care rupse cea dintîi tăcerea fu Luscinda, vorbindu-i lui don Fernando cam în chipul următor :

— Lasă-mă, señor don Fernando, în numele datoriei pe care-o ai față de tine însuși fiind cine ești, dacă din altă pricină n-ai făcut-o, lasă-mă să mă alipesc din nou de zidul a cărui iederă sînt, sprijinul de care nu m-au putut îndepărta zelul nesăbuit, amenințările, făgăduielile și darurile domniei tale. Uită-te cum, pe ce căi neobișnuite și ascunse ochilor noștri, cerul mi-a pus în față pe adevăratul meu soț, căci știi foarte bine, dintr-o mie de dovezi scump plătite, care ți-au pricinuit mult necaz, că numai moartea ar putea să mi-l șteargă din minte. Fie-ți deci de-ajuns dezmințirea aceasta atît de lămurită, ca să-ți poți preface (căci tot n-ai încotro și asta-i singura cale) dragostea în ură, bunăvoința ce-mi porți în furie, și ia-mi viața; căci de-o fi să-mi dau sufletul sub ochii soțului meu iubit, voi socoti că n-am trăit degeaba. Poate că moartea mea îl va asigura că i-am păstrat, pînă în ultima clipă a vieții, ceea ce-i datoram !

În vremea asta Dorotea își venise în simțiri și auzise tot ce spunea Luscinda, de unde pricepu cine era; și văzînd că don Fernando tot n-o lăsa din brațe și nici nu răspundea la ceea ce-i spusese, se ridică, printr-o sfortare deznădăjduită și se aruncă în genunchi la picioarele lui, vărsînd șiroaie de lacrimi amare, care prin frumusețea lor amărau și pe cei ce i le vedeau, și începu a-i vorbi așa:

— Stăpîne al meu, de nu s-o fi întîmplat cumva să-ți fure acest soare pe care-l ții eclipsat în brațele tale, ori să-ți orbească, mai bine zis, razele ochilor tăi, trebuie să fi apucat a vedea că aceea ce-ți îngenunchează la picioare este nefericita — atîta vreme cît vei voi tu să fie nefericită — și lipsita de noroc Dorotea. Da, eu sînt acea țărancă smerită, pe care tu, din marea ta bunătate, sau doar pentru plăcerea ta, ai vrut s-o ridici pînă la înălțimea la care s-ar fi putut numi *a ta*. Sînt eu, cea care am trăit mulțumită, în tiparele unei vieți cinstite, pînă cînd zelul dragostei cu care-mi dădeai asalturi și care părea simțire atît de adevărată a tras zăvoarele închisorii acesteia și ți-a încredințat cheile libertății mele, cu toate că atît de rău a fost primit de tine darul acesta, cum se vede limpede din faptul că m-ai silit să mă aflu acolo unde găsești acum și să te văd așa cum te văd. Cu toate astea, n-aș vrea să-ți treacă prin minte cumva că am venit aici ca urmare a cinstei pierdute, căci ceea ce m-a adus aici e doar durerea și părerea de rău că m-ai uitat. Tu ai vrut să fii *a ta*, și ai vrut-o cu atîta tărie, încît, chiar dacă vrei acuma să nu fii, n-ar mai fi cu putință să încetezi de a fi tu al meu. Ia seama, stăpîne, că dragostea neasemuită pe care ți-o port poate sta în cumpănă cu frumusețea și noblețea celei pentru care mă lași. Tu nu poți fi al frumoasei Luscinda, pentru că ești al meu, și nici ea nu poate fi *a ta*, fiind a lui Cardenio; și mai ușor ți-ar fi, dacă te gîndești bine, să-ți faci inima să iubească pe cine te divinizează decît s-o îndupleci pe cea care te urăște să te iubească. Tu ai voit să-mi uit eu de mine, și tu mi-ai cerut fecioria; nu puteai spune că nu-mi cunoșteai rangul și știi cum m-am lăsat cu totul în voia ta: n-ai unde să-ți mai cauți porțiță ca să ieși tot tu

cel înșelat; și dacă lucrurile stau așa, cum de fapt și stau, și ești adevărat creștin, așa cum ești cavaler, de ce tot ocolești și amîni sorocul, șovăind a mă face fericită pînă la urmă, așa cum m-ai făcut la început? Dacă nu vrei să mă iei drept ceea ce sînt, căci îți sînt adevărată și legiuită soție, ia-mă cel puțin și primește-mă drept sclavă; căci fiind în puterea ta, mă voi socoti fericită și norocoasă! Nu mai îngădui, lăsîndu-mă din nou de izbeliște și părăsindu-mă iarăși, să se tot stîrnească vorbe și bîrfeli care să-mi știrbească cinstea, și nu le face zile negre la bătrînețe părinților mei, bieții, căci altceva meritau ei după cît i-au slujit de credincios întotdeauna pe ai tăi, ca niște buni vasali ce se află! Și dacă ți se pare că ar fi să scazi ceva din noblețea singelui tău de se va amesteca în urmași cu al meu, ia aminte că puține, sau poate chiar nici una din vițele nobile ale lumii n-a mers pe alt drum, și că singele care vine pe linie femeiască n-are nici o însemnătate în obîrșiile ilustre, cu atît mai mult cu cît adevărata noblețe stă în virtute; și dacă asta ție-ți lipsește, de vreme ce-mi tăgăduiești ceea ce după toate dreptățile lumii mi-ești dator, voi rămîne eu cu mai nobil nume decît al tău! Într-un cuvînt, seînor, tot ce mai am să-ți spun este că, de-i vrea ori de n-ai vrea, eu îți sînt soție: martor îmi este cuvîntul tău, care nu poate și nu trebuie să fie mincinos dacă-i adevărat că te prețuiești pentru ceea ce, lipsindu-mi mie, te face să mă disprețuiești; martor mi-e și numele tău, iscălit aici¹, și martor îmi este și cerul, pe care tu l-ai pus chezaș făgăduielilor ce-mi făceai. Și de-ar fi să-mi lipsească toate acestea, nu mi-ar lipsi conștiința ta, care în tăcerea ei ar da glas remușcărilor cînd ți-ar fi lumea mai dragă, ridicînd cuvîntul în apărarea adevărului acestuia pe care ți-l spun acum și tulburîndu-ți bucuria petrecerilor viitoare.

Acestea și altele multe ca acestea spuse nefericita Dorotea, cu atîta durere în suflet și cu atîtea lacrimi, încît pînă și cei care-l întovărășeau pe don Fernando și se aflau de față

¹ Inadvertență a lui Cervantes: pînă aici n-a fost nicăieri vorba de vreo semnătură dată Doroteii de don Fernando și nici de vreo convenție scrisă (care ar fi fost și neavenită în drept și în afara oricărei uzanțe).

începură să-i țină isonul lăcrămînd. Don Fernando o ascultă fără să găsească o vorbă de răspuns, pînă ce nu le sfîrși ea pe toate cîte le avea de spus și pînă ce nu începu să suspine și să plîngă cu sughițuri, că de bronz ar fi trebuit să fie inima celui care, la atîtea dovezi de durere, nu s-ar fi înmuiat. Se uita la ea Luscinda, nu mai puțin îndurerată de suferința ei, cît uimită de marea ei înțelepciune și frumusețe, și oricît i-ar fi plăcut să se apropie de dînsa ca să-i spună o vorbă, două, de alinare, nu-i îngăduiau brațele lui don Fernando, care o țineau strîns. Acesta, copleșit de tulburare și de spaimă, cum se văzu după o bună bucată de vreme, cît stete să se uite țintă la Dorotea, deschise după aceea larg brațele și, dînd drumul Luscindei, vorbi:

— Ai învins, frumoasă Dorotea, ai învins, căci nu e cu putință să aibă cineva inima de a tăgădui atîtea adevăruri laolaltă!

După leșinul din care abia își revenise, Luscinda era cît pe ce să cadă la pămînt de îndată ce don Fernando n-o mai sprijini; dar aflîndu-se prin preajmă Cardenio, care se dăduse în spatele lui don Fernando ca să nu fie recunoscut, dădu fuga să o susțină pe Luscinda, lăsînd deoparte orice temere și înfruntînd orice risc, așa că, prinzînd-o la timp în brațe, îi spuse:

— Dacă cerul milostiv vrea și îngăduie să-ți afli întrucîtva liniștea, frumoasă, credincioasă și statornică señora, nicăieri socotesc că nu ți-o vei găsi mai sigur decît între brațele acestea care te primesc acuma, așa cum te-au primit și altădată, pe vremea cînd soarta voia să te pot numi a mea.

La vorbele acestea Luscinda își ridică privirea spre Cardenio, despre care începuse mai demult să bănuiască, după voce, că e prin preajmă, și, încredințîndu-se cu ochii ei că era chiar Cardenio, ieșită cu totul din fire și fără să mai țină socoteală de nici un fel de cuviință, îi aruncă brațele pe după gît și, lipindu-și obrazul de al lui, îi spuse:

— Tu, da, stăpîne al meu, tu ești adevăratul stăpîn al roabei tale, chiar de-ar fi s-o împiedice și mai vajnic soarta potrivnică, primejduindu-i și mai avan decît pînă astăzi viața aceasta, care nu-și află rost decît alături de a ta.

Ciudată priveliște fu aceasta pentru don Fernando și pentru toți cei ce se aflau de față, care nu-și credeau ochilor văzînd aievea o întîmplare atît de nemaivăzută. Doroteii don Fernando i se păru cam schimbat la față și dînd chiar semne că ar vrea să se răzbune pe Cardenio, pentru că îl văzu ducînd mîna la mînerul spadei; așa că nici nu-și dete bine seama de asta și, cu nemaivăzută repeziciune, se aruncă în genunchi în fața lui și-i îmbrățișă picioarele, sărutîndu-i-le și ținîndu-i-le strîns, încît nu i-ar fi fost cu putință să se miște; și, fără să contenească a lăcrăma, îi spunea:

— Ce-ai de gînd să faci în această întîlnire atît de neașteptată, tu, care ești unicul meu adăpost? La picioare-ți stă soția ta, iar cea care ai vrea tu să-ți fie soție e în brațele soțului ei. Gîndește-te dacă ți-ar sta bine sau ți-ar fi cu putință să dezlegi ceea ce a legat cerul, sau dacă, dimpotrivă, n-ar fi mai cu cale să dorești a o ridica pînă la tine și a ți-o face egală pe aceea care, lăsînd deoparte orice neajuns, statornică în credința și dreptatea ei, își ațintește în ochii tăi ochii, scăldați de lacrimile iubirii cu care umezește fața și pieptul adevăratului ei soț? Te rog, în numele Domnului, și te conjur, pe noblețea stării tale, să nu lași dezmințirea asta dată în fața lumii să-ți stîrnească mînia, ci, dimpotrivă, fă să ți-o ostoaie în așa chip încît să îngădui, liniștit și împăcat, ca acești doi tineri ce se iubesc să se iubească în pace, fără ca tu să te împotrivești, cît timp va voi cerul să le dea răgaz, arătînd lumii, printr-asta, mărinimia inimii tale nobile, de viță ilustră, și lăsînd să se vadă că are mai multă putere asupra ta rațiunea decît pofta!

Cît timp spuse Dorotea acestea, cu toate că brațele lui Cardenio o țineau pe Luscinda, acesta nu-l slăbea din ochi pe don Fernando, hotărît ca, de l-o vedea făcînd vreo mișcare minat de gînduri rele, să caute a se apăra și a ataca cum va putea mai bine pe toți cei ce i-ar sta împotrivă, chiar de-ar fi să-l coste viața; dar chiar atunci se apropiară prietenii lui don Fernando, dimpreună cu preotul și bărbierul, care la toate fuseseră de față, fără să lipsească nici

vrednicul Sancho Panza, și făcură cu toții roată în jurul lui don Fernando, implorîndu-l să-și plece ochii spre lacrimile Doroteii, și de era adevărat ceea ce spusese vorbele ei, așa cum ei nu se îndoiau că era, să nu-și îngăduie cumva a o mai lăsa păgubită de nădejtile ei atît de îndreptățite; și să mai ia el aminte că nu din împlinare, cum părea, ci prin îngăduința și voința cerurilor se aflaseră ei dinadins cu toții laolaltă, într-un loc unde nici unul din ei cu gîndul măcar n-ar fi gîndit; ba să mai și priceapă — zise preotul — că doar moartea îi mai putea despărți pe Luscinda și Cardenio, și că, de-ar fi chiar să-i despartă un ascuțiș de spadă, s-ar socoti amîndoi fericiți să moară împreună. Mai spuse că, în cazuri de nelecuit ca acesta, cel mai înțelept lucru era să se înfrîngă pe sine însuși, punîndu-și stavilă pornirilor, arătîndu-se mărinimos și îngăduind ca, prin voința lui, cei doi să se bucure de binele pe care cerul li-l și hărăzise; că era de ajuns, de asemenea, să se uite bine la frumusețea Doroteii ca să-și dea seama că puține femei, dacă nu chiar nici una, îi puteau sta alături, darmite să i-o mai și ia înainte; unde mai pui că, de-avea să adauge la frumusețea asta modestia ei și dragostea nețărîmuită ce i-o păstra, dacă, mai presus de toate, își aducea aminte că se socotea cavaler și creștin, nu putea face altceva decît să-și țină față de dînsa făgăduiala, căci împlinindu-și-o, ar face voia lui Dumnezeu și ar mulțumi de asemenea pe oamenii cu scaun la cap, care știu că este una din prerogativele frumuseții, chiar cînd e vorba de o făptură umilă, să se poată ridica pînă la orice înălțime de vreme ce e întovărășită de cinste, ajungînd deopotrivă cu ea, fără să aducă măcar umbră de scădere celui care o ridică și dorește a și-o face egală sieși; iar cînd, pe deasupra, se îndestulează și legile neîndurate ale plăcerii, și se împlină să nu intre în ele nici un gînd păcătos, nu trebuie să fie ținut vinovat cel care le dă ascultare. Într-adevăr, la cuvintele acestea toți cei de față mai adăugară și altele, atare și atîtea, încît inima vrednică a lui don Fernando (care, orice s-ar spune, era hrănită de un singe nobil) se îmblinzi și se dădu bătută în fața adevărului, pe care nu l-ar fi putut

tăgădui chiar dacă ar fi voit; iar semnul pe care-l dete că se socotea biruit și câștigat de ideea bună ce-i fusese dată fu că se lăsă îmbrățișat de Dorotea, îmbrățișînd-o și el și zicîndu-i:

— Ridică-te, doamna mea, că nu-i drept să stea îngenunchetă la picioarele mele cea pe care o port în suflet; și dacă pînă acum n-am dat semne de ceea ce spun, poate să fi fost din vrerea cerului, pentru ca, avînd azi prilej a-ți vedea statornicia cu care mă iubești, să știu a te prețui după cum meriți! Tot ce te rog este să nu-mi iei în nume de rău purtarea și lipsa de grijă din toată vremea asta în care te-am părăsit, pentru că același imbold și aceeași putere care mi-a dat ghes să te fac a mea m-a împins și să fac tot ce puteam ca să nu mai fiu al tău. Și dacă te îndoiești că-i adevărat ceea ce-ți spun, întoarce-te și uită-te în ochii Luscindei, ce strălucesc acuma de mulțumire, și-n ei vei afla dezvinovățirea tuturor rătăcirilor mele; și cum ea și-a atins ținta dorințelor, iar eu am găsit în tine ceea ce se cuvine să fie al meu, să trăiască de-acî încolo liniștită și fericită, ani mulți și buni, cu soțul ei Cardenio, căci eu voi ruga cerul să-mi dea și mie tot atîția ani de trăit cu Dorotea mea!

Și zicînd asta, începu din nou s-o îmbrățișeze, lipindu-și obrazul de al ei cu atît de caldă dragoste, că trebui să-și muște buzele ca nu cumva și lacrimile să-i sporească semnele neîndoielnice ale dragostei și căinței. Nu la fel făcură Luscinda și Cardenio, ba chiar aproape toți cei ce se aflau de față, pentru că atîtea lacrimi prinseră a le curge din ochi, unora de bucurie și celorlalți de mulțumirea că văd bucuria altora, încît ar fi putut crede cineva, văzîndu-i, că cine știe ce nenorocire li se întîmplase la toți. Plîngea pînă și Sancho Panza, chiar dacă mai pe urmă mărturisi că nu plînsese decît fiindcă vedea că Dorotea nu era, cum crezuse el, regina Micomicona, de la care se aștepta la atîtea binefaceri. Ținu o bună bucată de vreme, dimpreună cu plînsul, uimirea tuturor, pînă cînd Cardenio și Luscinda își luară de seamă și se duseră să îngenuncheze dinaintea lui don Fernando, mulțumindu-i de binefacerea pe care o săvîrșise și spunînd

vorbe atît de curtenitoare, încît don Fernando nu ştia ce să le mai răspundă; așa că-i ridică de jos şi-i îmbrăţişă pe amîndoi, dînd semne de fierbinte dragoste şi de multă cuviinţă.

Apoi o întrebă numaidecît pe Dorotea cum ajunsese în satul acela, atît de departe de al ei, şi în cuvinte puţine şi înţelepte ea îi povesti tot ce-i spusese şi lui Cardenio, lucru care-l desfătă atît de mult pe don Fernando, ca şi pe cei veniţi cu el, încît ar fi dorit să ţină cît mai mult povestea, atît de frumos ştia Dorotea să-şi istorisească nenorocirile. Şi cum îşi termină ea povestirea, înşiră şi don Fernando ceea ce i se întîmplase atunci în oraş după ce găsisese în sînul Luscindei scrisoarea în care ea arăta că e soţia lui Cardenio şi că nu putea fi a lui. Spuse că ar fi avut chef s-o omoare, şi chiar ar fi făcut-o de nu l-ar fi împiedicat părinţii fetei, şi mai spuse că ieşise din casă, mînios şi scos din minţi, hotărît să se răzbune cînd i-o veni mai bine la îndemînă, dar că a doua zi aflate cum fugise Luscinda din casa părintească, fără să aibă nimeni ştire încotro apucase; mai spuse că, într-un cuvînt, după mai multe luni de zile, i se dăduse de veste că se afla într-o mănăstire, unde voia să rămînă pînă la capătul zilelor, dacă nu şi le putea trăi cu Cardenio; şi că, de îndată ce aflate, îşi luase, ca să-l întovărăşească, pe cei trei cavaleri, şi venise acolo unde era ea, fără să caute a-i vorbi, de teamă ca nu cumva să sporească, de avea să se ştie că era el acolo, grija călugăriţelor pentru paza mănăstirii; şi așa, aşteptînd pînă-ntr-o zi, cînd găsisese poarta deschisă, lăsase doi dintre ai lui să păzească intrarea, şi el, dimpreună cu al treilea, cotrobăiseră prin mănăstire în căutarea Luscindei, pe care o aflaseră în arhondaric, stînd de vorbă cu o călugăriţă; şi, răpind-o fără vorbă multă, venise cu ea pînă-n sat, unde îşi pregătiseră tot ce era de trebuinţă ca s-o poată duce cu ei, lucru pe care-l putuseră face în toată voia, mănăstirea fiind în cîmp deschis, la o bucată bună de drum departe de sat. Mai spuse că, atunci cînd Luscinda se văzuse în puterea lui, leşinase; şi că după ce-şi venise în simţiri, nu făcuse altceva decît să plîngă şi să suspine,

fără să rostească măcar o vorbă; și așa, în tăcere, printre hohotele ei de plîns, ajunseseră la hanul acela, care pentru dînsul însemna raiul, unde iau sfîrșit toate nenorocirile pămîntului.

Capitolul XXXVII

În care se povestește mai departe istoria slăvitei infante Micomicona, dimpreună cu alte vesele pătăranii

Toate acestea le asculta Sancho, și nu fără să-i sîngereze inima văzînd că i se risipeau ca fumul și i se spulberau în vînt nădejdlile de a se mai vedea vreodată dregător, și pricepînd că frumoasa prințesă Micomicona se preschimbase în Dorotea, iar uriașul, în don Fernando, pe cînd stăpînul său dormea dus și de tot ce se petrecea nici capul nu-l durea. Nu-și mai venea în fire Dorotea și nu-i venea să creadă că nu visa, atîta noroc dăduse peste dînsa; Cardenio tot cam asta gîndea, iar Luscindei tot cam așa i se părea. Don Fernando înălța osanale cerului pentru binefacerile revărsate asupra-i, căci îl scăpase din labirintul acela încîlcit unde fusese cît pe ce să-și piardă sufletul și crezămîntul; într-un cuvînt, toți cei cîți erau la han erau mulțumiți și veseli de sfîrșitul ferice al unor atît de deznădăjduite și de bogate în piedici peripeții. Toate le rînduia după cuviință preotul, ca un înțelept ce era, și fiecăruia dintre ei îi făcu parte de firitiseală pentru norocoasa întîmplare; dar cine se bucura mai mult și se îngărsa de voie bună era hangița, mulțumită lui Cardenio și preotului, care spusese că-i vor plăti, cu dobîndă cu tot, pagubele ce le avusese de pe urma lui don Quijote. Singur Sancho era, cum s-a mai spus, cel obidit, nefericit și jalnic. Și așa, plin de tristețe, intră la stăpînul său, care tocmai se deșteptase, și-i spuse:

— N-ai decît, măria-ta señor Cavalier al Tristei Figuri, să tragi la aghioase cît ți-o plăcea, fără să te mai îngrijești că ai de omorît un uriaș și de înapoiat prințesei regatul, că toate astea-s gata împlinite și duse la capăt.

— Așa cred și cu, răspunse don Quijote, fiindcă am avut de dat cu gigantul bățalia cea mai neobișnuită și mai nemăsurată din câte socot să am de dat câte zile-oi mai avea: și, dintr-o lovitură, harști! i-am și retezat căpățîna, rostogolindu-i-o la pămînt! Și-atîta sînge i-a curs, că alergau prin țărână pîrîiașele, de parc-ar fi fost apă.

— De parc-ar fi fost vin roșu, zi mai bine măria-ta, răspunse Sancho, căci aș vrea să afli, luminăția-ta, de cumva nu știi, că uriașul omorît nu-i decît un burduf spintecat, și sîngele, șase cofe de vin roșu, cît închidea în pîntece; iar capul tăiat, vedea-l-aș vîrît de unde-a ieșit, lua-l-ar toți dracii să-l ia!

— Ce tot vorbești acolo, nebunule? răspunse don Quijote. Ești în toate mințile?

— Ridică-te, măria-ta, zise Sancho, și-ai să vezi ce ispravă frumoasă ai săvîrșit, că avem ce plăti hangiuului, și-ai s-o mai vezi și pe regină prefăcută într-o femeie de rînd, pe numele ei Dorotea, și altele multe, ce ți-or da de gîndit și te-or minuna de ți-i da seama de ele.

— Nu mă mir de nimic, răspunse don Quijote, fiindcă, dacă-ți mai aduci aminte, și data trecută cînd am mai fost prin partea locului ți-am spus că toate câte se petreceau aicea erau curate vrăjitorii, și n-aș zice vorbă mare să fie și acum tot așa!

— Pe toate le-aș crede, răspunse Sancho, dacă și tărbăcirea mea ar fi fost tot un lucru de soiul ăsta! Dar unde-a dat Dumnezeu așa ceva? C-a fost tărbacă adevărată, și l-am văzut eu cu ochii mei pe hangiu, tot pe cel din ziua de azi, cum ținea de-un capăt al păturii și-mi făcea vînt, voios nevoie-mare, la ceruri, cu mare îndemn, cu la fel de mare batjocură și cu tot atîta putere! Iar acolo unde e cu puțină recunoașterea chipurilor, socot în sinea mea, oricît de prost și de păcătos oi fi eu, că nu mai e vorba de vrajă de nici un fel, ci-i vorba doar de ceasul rău, cînd vine înmuierea oaselor.

— Bine, bine, zise don Quijote, de toate are Dumnezeu grijă! Ajută-mă să mă îmbrac și lasă-mă să ies de-aici, căci vreau să văd despre ce întîmplări și prefaceri tot vorbești.

Sancho îl ajută și, în vreme ce el se îmbrăca, preotul povesti lui don Fernando și celorlalți de nebuniile lui don Quijote și de tertipul folosit ca să-l poată scoate de pe Stînca Stearpă, unde-și închipuisese el că stătea din pricină că-l disprețuia aleasa inimii sale. Le povesti, de asemenea, aproape toate aventurile lui, aflate de la Sancho, de care nu puțin se minunară și rîseră, părăindu-li-se, cum li se părea tuturor, că acest soi de nebunie era cel mai ciudat din cîte pot încăpea într-o minte spulberată. Mai zise preotul că, de vreme ce norocoasa întîmplare a seînoarei Dorotea se opunea să meargă mai departe cu planul lor, n-aveau încotro și trebuiau să născocească altul ca să-l poată întoarce pe don Quijote în satul lui.

Cardenio se oferi să ducă el mai departe ceea ce începuseră, căci Luscinda avea să facă pe domnița, înlocuind-o pe Dorotea.

— Nu, zise don Fernando, nu va fi așa, fiindcă eu doresc ca Dorotea să-și ducă pînă la capăt născocirea, căci de n-o fi prea departe de-aici și pînă-n satul acestui cavaler de ispravă, m-aș bucura să-i puteți da de leac.

— Nu-i mai departe decît la două zile cale de-aici.

— Chiar dac-ar fi la mai mult, aș fi bucuros să fac drumul ăsta doar ca să săvîrșesc binefacerea de care vorbiți.

În vremea asta se ivi și don Quijote, armat pînă-n dinți și purtînd coiful lui Mambrino, poșit cum era, pe cap, cu brațul petrecut pe după scut și sprijinindu-se în prăjina care-i ținea loc de lance. Mult se minunară don Fernando și ceilalți de ciudata apariție a lui don Quijote, văzîndu-i fața lungă de-un cot, uscată și gălbejită, armele desperecheate și ținuta gravă, așa că tăcură milc, așteptînd să vadă ce va zice el, care, cu multă hotărîre și măsură, îndreptîndu-și ochii spre frumoasa Dorotea, rosti:

— Am fost vestit de acest scutier al meu, frumoasă seînoara, că slava noastră a fost nimicită și ființa voastră destrămată, căci, din regină și doamnă înaltă cum obișnuiați să fiți, v-ați prefăcut într-o domnișoară ca oricare alta. Dacă toate acestea s-au săvîrșit din porunca celui necromant și rege ce v-a

fost tată, și care se teme că nu voi ști să vă dau sprijinul datorat, atît de necesar, declar că nu se pricepea și nu se pricepe nici cu spatele în istoriile cavalerești, căci de-ar fi fost să le citească și să le parcurgă cu tot atîta luare-aminte și la fel de pe-ndelete cum le-am parcurs și citit eu, ar fi putut afla la fiecare pas că alți cavaleri, mult mai puțin vestiți decît mine, au săvîrșit lucruri mai grele încă, căci nu-i mare lucru la ei să ucidă un biet urieșel, oricît de înfumurat ar fi să fie, deoarece, iată, nu-s nici cîteva ore de cînd am dat eu ochi cu dînsul și. . . dar mai bine tac, ca să nu zică lumea că mint, lăudîndu-mă; însă vremea, descoperitoare a tuturor lucrurilor, va ști s-o spună mai bine cînd nici cu gîndul n-om gîndi!

— Ai dat ochi cu două burdufuri, nu cu un uriaș, zise atunci hangiul.

Dar don Fernando îi ceru să tacă și să nu mai întrerupă vorbăria lui don Quijote, orice s-ar întîmpla. Așa că don Quijote urmă, zicînd:

— Spuneam, așadar, înaltă și dezmoștenită doamnă, că dacă cumva, din pricina mai sus pomenită, părintele vostru a săvîrșit această metamorfoză asupra făpturii voastre, să nu-i dați nici un fel de crezămînt, căci nu se află primejdie pe fața pămîntului prin care să nu pot deschide drum cu spada mea, cu tăișul căreia, rostogolind tigva vrăjmașului vostru în țărîină, vă voi pune pe creștet coroana peste cîteva zile.

Doar atîta spuse don Quijote și așteptă răspunsul prințesei, care, cunoscînd acum hotărîrea lui don Fernando, de a merge adică mai departe cu păcăleala pînă-l vor duce pe don Quijote în satul său, îi răspunse grav și cu mult ifos:

— Oricine ți-ar fi spus, viteze Cavaler al Tristei Figuri, că mi-am schimbat și mi-am prefăcut făptura, nu ți-a spus adevărul, căci tot cea de ieri sînt și azi. Anumite schimbări s-au petrecut în sufletul meu, ce-i drept e drept, aduse de anumite întîmplări norocoase, care mi-au dat fericirea cea mai mare din cîte îmi puteam dori; dar asta nu mă face să fiu altceva decît eram și nici să părăsesc gîndul de-a mă

sluji de vrednicia viteazului și neînvinsului tău braț, cum am dorit întotdeauna. Așa că, seșor, bunăvoința ta răscumpere onoarea tatălui care mi-a dat viață, ținându-l totodată drept om înțelept și cu scaun la cap, de vreme ce prin știința lui află o cale atît de lesnicioasă și de nimerită de a-mi lecui nefericirile. Fiindcă eu am credința că, de n-ar fi fost să-mi vină norocul prin dumneata, seșor, n-aș mai fi apucat niciodată să-l văd cu ochii, și-ți spun asta încredințată cu atît mai mult de ce spun cu cît martori îmi sînt cei mai mulți dintre-acești domni, aici de față. Tot ce-avem de făcut e s-o pornim mîine dimineată la drum, căci astăzi nu mai apucăm să facem cine știe ce spor, iar în ceea ce privește restul, fericita ispravă la care m-aștept o las în seama lui Dumnezeu și a vitezei tale inimi.

Așa vorbi înțeleapta Dorotea. Și auzindu-i don Quijote spusele, se întoarse către Sancho și-i zise, dînd semne de mare necaz:

— Acuma-ți pot spune, Sănciuleț, că nu se află mai mare ticăloșel ca tine cît îi Spania de mare! Spune-mi, bandit și vîntură-lume ce ești, nu mi-ai spus tu abia de cîteva clipe că principesa asta s-a prefăcut într-o domnișoară ca oricare alta, care se numește Dorotea, și că tigva de care cred că l-am scurtat pe uriaș nu-i bună decît de vîrît de unde-a ieșit, și alte prostii, care m-au tulburat mai mult decît am putut fi vreodată tulburat de cînd mă știu? Jur pe. . . (și-și ridică ochii spre ceruri, scrișnind din dinți) că nu-s departe de-a săvîrși cu tine un măcel care să le vîre mințile-n cap tuturor scutierilor mincinoși cîți or mai fi în slujba cavalierilor rătăcitori de aici înainte pe lume!

— Liniștește-te, măria-ta, răspunse Sancho, fiindcă s-ar prea putea să mă fi înșelat eu în privința strămutării principesei Micomicona; dar în privința căpătîinii uriașului, sau mai curînd a spintecării burdufurilor, ca și în privința singelui, care-i vin roșu, nu m-am înșelat, zic zău lui Dumnezeu, că burdufurile, iacătă-le, aici-s, rănite de moarte, la căpătîiul patului măriei-tale, iar vinul roșu a făcut lac în odaie. Iar de nu crezi, ai să vezi dumneata că la capăt plesnește

biciușca, vreau să zic c-ai să vezi cum stau lucrurile cînd ți-o cere domnia-sa domnul hangiu să-l despăgubești de toate! Încaltea, c-a rămas doamna regină tot aia care era, mă bucur din străfundul sufletului, că-mi am și eu partea mea de-acolo, ca ruda cea săracă.

— Îți spun eu, Sancho, răspunse don Quijote, n-ai pic de glagore la cap, nu-ți fie cu bănat, și gata cu astea!

— Gata, zise don Fernando, și să nu mai vorbim de ele; și cum doamna principesă dorește să purcedem la drum mîine de dimineață, fiindcă pentru astăzi e prea tîrziu, așa să și facem, iar noaptea asta n-avem decît să ne-o trecem stînd frumușel de vorbă pînă-n zori, cînd toți îl vom întovărăși pe seînor don Quijote, căci dorim să fim martori ai vitejeștilor și nemaiauzitelor isprăvi pe care le va săvîrși de-a lungul acestei călătorii pe care și-au luat sarcina s-o întreprindă.

— Eu sînt cel care trebuie să vă slujească și să vă țină tovărășie, răspunse don Quijote, și mult mă mișcă hatîrul pe care mi-l faceți și bunele păreri pe care le aveți despre mine, pe care mă voi strădui să le îndreptățesc, chiar de-ar fi să mă coste viața și chiar mai mult decît atîta, dacă ceva m-ar putea costa mai mult!

Se întreceau în vorbe curtenitoare don Quijote și don Fernando, oferindu-se care mai de care să-l slujească pe celălalt; dar la toate le puse capăt, astupîndu-le gura, intrarea unui nou oaspete la han, care după port arăta a fi creștin întors de curînd din țara maurilor, căci era îmbrăcat cu o ipingea de stofă albastră, foarte scurtă în poale, cu mîneci numai pînă la jumătate și fără guler; purta și nădragi de pînză albastră și scufă tot sinilie, avea încălțări de culoarea curmalei și iatagan maur, atîrnat de o curea trecută curmeziș peste umăr. După el intră, călare pe măgar, o femeie în port maur, cu fața acoperită și cu o ceapsă pe cap, peste care-și pusese un turban de brocart, și era înfășurată într-un rif, care o acoperea de la umeri și pînă la glezne. Bărbatul era voinic și bine legat, în vîrstă de aproape 40 de ani, cam smolit la obraz, cu mustăți lungi și cu o barbă deasă; într-un

cuvînt, ținuta lui arăta că, de-ar fi fost să fie îmbrăcat cum se cuvine, putea trece drept om de neam mare, evghenit. Ceru o odaie de cum intră și, cînd îi spuseră că nu era nici una la han, păru că se posomorăște; și apropiindu-se de cea care, după port, părea arăboaică, o luă în brațe și o coborî de pe măgar. Luscinda, Dorotea, hangița, fiică-sa și Martornes, atrase de portul femeii, nou pentru ele cum nu mai văzuseră, făcură roată în jurul arăboaiței, și Dorotea, care era din fire binevoitoare, cuviincioasă și înțeleaptă, pîrîndu-i-se că atît ea, cît și bărbatul care o ducea, se necăjiseră de lipsa odăii, le vorbi așa :

— Să nu te necăjească prea tare, señora, viața strîmto-rată pe care ai s-o duci în hanul acesta, pentru că știut este că asta-i a tuturor hanurilor, să nu găsești odaie cînd îți trebuie; cu toate astea, de ți-o fi pe plac să locuiești dimpreună cu noi două — și arată înspre Luscinda — s-ar putea întîmpla ca tot drumul cît îl mai ai de făcut să nu te bucuri de o primire la fel de bună ca a noastră.

Nu răspunse nici un cuvînt la asta femeia cu feregea pe față și nici nu făcu altceva decît să se ridice de unde sedea și, punîndu-și amîndouă mîinile cruce pe piept și ple-cîndu-și fruntea, să-și încline trupul în semn că mul-țumea. Din tăcerea ei pricepură că, fără nici o îndoială, trebuie să fi fost arăboaică și că nu putea vorbi crești-nește. În clipa aceea se apropie și bărbatul, care fusese prins pînă atunci cu alte treburi, și, văzîndu-le pe toate buluc împrejurul celei venite cu el, care tăcea la tot ce i se spunea, zise :

— Doamnele mele, fata asta de-abia pricepe limba noastră, și de vorbit, nu știe să vorbească alta decît pe-a țării ei, de asta nu v-a răspuns și nu vă răspunde la ceea ce-ți fi întrebato.

— N-am întrebato nimic, răspunse Luscinda, ci am poftit-o să stea la noapte în tovărășia noastră și să împartă cu noi odaia în care ne-om culca, unde va fi primită cît mai bine ne-om pricepe și cît ne îngăduie locul unde sîntem, cu toată bunăvoința de care ne simțim în stare cînd e să-i

slujim pe străinii aflați în nevoie, mai cu seamă dacă e vorba să venim într-ajutorul unei femei.

— În numele ei și al meu, răspunse robul eliberat, vă sărut mâinile, señora, și prețuiesc așa cum se cuvine o binefacere ca asta, care, la un asemenea prilej, din partea unor oameni de neam cum vă arată înfățișarea a fi, e lesne de înțeles că trebuie să fie foarte mare.

— Spune-mi, señor, întrebă Dorotea, doamna aceasta e creștină sau maură? Pentru că portul și tăcerea ei ne fac să ne gândim că ar fi ceea ce nu ne-ar plăcea să fie.

— De maură îi este și portul și trupul, dar e creștină pînă-n adîncul sufletului, pentru că arde de dorința de a fi.

— Va să zică, nu e botezată? îi întoarse Luscinda vorba.

— N-a avut răgaz pentru asta, răspunse robul, de cînd a plecat din Alger, patria ei; și pînă astăzi nu s-a văzut pusă în atît de apropiată primejdie de moarte încît să fie silită a se boteza fără să fi apucat a cunoaște toate ritualurile cerute de maica noastră, sfînta biserică; dar Dumnezeu e bun și are să îngăduie să fie botezată curînd, cu toată cuviința pe care rangul ei o merită, căci este mai demn decît ar lăsa să se vadă haina ei și a mea.

Vorbele acestea le deschiseră pofta, tuturor cîți le auziseră, să afle cine puteau fi femeia maură și robul; dar nimeni nu voi să-l întrebe numaidecît, dîndu-și seama că era mai curînd vremea să-i lase să se odihnească decît să le pună întrebări despre viața lor. Dorotea o luă pe femeie de mînă, o așeză lingă ea și o rugă să-și dea jos feregeaua de pe față. Ea se uită la fostul rob, ca și cînd l-ar fi întrebat ce spuneau și ce trebuia să facă, iar el, în limba arăbească, îi spuse că îi cereau să-și scoată feregeaua, ceea ce și era de făcut; așa că ea-și scoase vâlul, descoperind un chip atît de frumos, încît Dorotea găsi că e chiar mai frumoasă decît Luscinda, iar Luscinda o socoti mai frumoasă decît Dorotea, și toți cei de față fură de părere că dacă se afla pe lume frumusețe care să stea alături de chipul mindru al celor două, era

frumusețea arăboaicei, ba încă se aflară și unii care găsiră că în mai multe privințe le și întrecea. Și cum frumusețea are prerogativa și harul de a împăca sufletele și de a supune voințele, se lăsară cu toții biruiți de dorința de a o sluji și de a o mîngîia în restriște pe frumoasa maură.

Don Fernando îl întrebă pe captiv cum o chema pe maură, și el răspunse că i se zicea *lela*¹ Zoraida; dar cum își auzi ea numele, pricepu ce-l întrebaseră pe creștin și zise cu multă grabă, pe cît de spăimîntată, pe atît de grațioasă:

— Nu, nu Zoraida! Maria, Maria! dînd de înțeles că se numea Maria, și nu Zoraida.

Cuvintele acestea și emoția cu care le rostise femeia maură îi făcură pe cei care o ascultau să verse mai mult de o lacrimă, mai cu seamă femeile, care din fire sînt duioase și milostive. O îmbrățișă atunci Luscinda, spunîndu-i cu multă dragoste:

— Da, da, Maria, Maria!

La care răspunse femeia maură:

— Da, da, Maria! Zoraida, *macange*! adică nu.

În vremea asta începuse a se înnopta, și din porunca celor care veniseră cu don Fernando, hangiul se îngrijise și-și dăduse toată silința să le pregătească cina cum se pricepea el mai bine. Și fiindcă venise ceasul mesei de seară, se așezară cu toții la un fel de masă dintr-o scîndură lungă, ca acelea din trapeza mănăstirilor², pentru că una rotundă sau pătrată nu era în tot hanul, și dădură locul din capul mesei lui don Quijote, cu toate că el se scutura de cinstea asta; după dorința lui, îi puseră alături pe domnița Miconona, pentru că el îi era îngerul păzitor. Se așezară numai-decît Luscinda și Zoraida, iar în fața lor, don Fernando și Cardenio, apoi captivul și ceilalți cavaleri; iar de partea unde erau doamnele, preotul și bărbierul. Și-așa cinară cu mare

¹ *Lela* sau *lella*, cuvînt arab, sinonim cu *doña* din limba spaniolă.

² În original *tinelo*, care însemna în vechea spaniolă sufrageria servitorilor din casele marilor nobili, unde se găsea întotdeauna masa pusă pentru oaspeții de mică importanță, o masă lungă și îngustă, cu tăblia dintr-o singură scîndură.

mulțumire, sporită și mai mult în clipa când îl văzură pe don Quijote încetînd să mai mănînce și prinzînd a vorbi, împins de același duh de care se simțise îmboldit să cuvînteze atîtea cîte cuvîntase la cina cu păstorii de capre.

— Într-adevăr, domnilor, zise el, dacă luăm bine seama, mari și nemaiauzite lucruri le trec pe sub ochi celor ce păzesc rînduiala cavaleriei rătăcitoare. De nu-i așa, spuneți-mi, ce muritor s-ar putea afla pe lumea asta care, intrînd acuma pe poarta acestui castel și văzîndu-ne așa cum stăm, ar putea crede și socoti că sîntem noi ceea ce sîntem? Cine ar spune că domnița aceasta, care-mi stă alături, este slăvita regină pe care-o știm cu toții, și că eu sînt Cavalerul acela al Tristei Figuri, a cărui faimă, ocolind pămîntul, a ajuns și pe aici, din gură-n gură? N-avem a ne mai îndoi acuma că arta mînuirii armelor le întrece cu mult pe toate celelalte scornite de oameni pînă-n ziua de azi și că trebuie cu atît mai mult respectată cu cît e supusă la mai mari primejdii. Piară din ochii mei cei care ar susține că literele stau mai presus decît armele, fiindcă le voi spune, fie ei cine-or fi, că n-au habar de ce vorbesc, fiindcă pricina pentru care oamenii obișnuiesc să spună acest lucru, și cea care le stă mai la inimă, este că eforturile spiritului sînt mai presus de ale trupului și că armele sînt mînuite numai de puterile corpului, întocmai ca și cum cariera armelor ar fi un hamalîc, pentru care nu-i nevoie de altceva decît de spete zdrene, sau ca și cum în slujba asta a armelor, cum o numim noi, cei care ne îndeletnicim cu ea, n-ar intra și lucrările de fortificații, care, ca să fie duse la bun sfîrșit, cer multă pricepere; sau ca și cum războinicul n-ar munci și cu spiritul atunci cînd comandă o armată sau apără o cetate asediată, cu tot sufletul său, întocmai ca și cu trupul. Oare prin puterile trupului poți ajunge să afli și să calculezi intențiile vrăjmașului, planurile lui, stratagemele, piedicile, prin forțele trupului ajungi oare să preîntîmpini pagubele ce sînt de temut? Nu cumva toate acestea sînt acțiuni ale minții, în care trupul n-are nici un amestec? Așa fiind, deci, cum e vădit că armele cer tot atîta spirit ca și literele, să vedem acum care dintre minți,

cea a cărturarului, sau cea a războinicului, lucrează mai vajnic? Acest lucru va ieși la iveală dacă ne gândim la țelul pe care-l au în vedere fiecare, căci năzuința al cărei obiect constituie o țință mai nobilă e cea care trebuie prețuită mai mult. Țelul și țința literelor (și nu vorbesc acum de dumnezeieștile scripturi, care ținesc să arate sufletelor calea spre ceruri, căci cu un capăt atîta de fără de capăt ca acesta nici un alt țel nu se poate asemui), vorbesc de scripturile omenești, al căror scop este să asigure izbînda justiției distributive, dînd fiecăruia ce este al său, zămislind legi bune și îngrijindu-se ca ele să fie păzite. Țel, de bună seamă, înalt, generos și vrednic de toată lauda; dar nu chiar de-atîta cîtă merită țelul spre care tind armele, ce au drept scop și obiect pacea, cel mai mare bine pe care și-l pot dori oamenii în viața asta. Așa că cele dintîi vești bune pe care le auzi lumea crăinicite oamenilor fură cele vestite de îngeri în noaptea care înseamnă ziua noastră pămîntească, atunci cînd cîntară prin văzduhuri «slavă întru cei de sus, pe pămînt pace și între oameni bună învoire», iar salutul pe care cel mai desăvîrșit învățător al pămîntului și al cerurilor îl lăsa celor aleși ai lui, pe care-i iubea, a fost să spună ei, ori de cîte ori aveau să intre în vreo casă: «Pace fie deasupra casei voastre», și de alte multe ori le spuse: «Pacea mea vă dau, pacea mea v-o las, pace vouă». Bunul acesta, dăruit și lăsat ca un giuvaer ori un zălog prețios de o asemenea mînă, arată că fără de el, pe pămînt ori în ceruri, nu poate fi nici un alt bine. Pacea aceasta este adevărata țință a războaielor, căci război și arme înseamnă același lucru. Dacă admitem deci adevărul acesta, că scopul războiului este pacea și că prin aceasta e mai presus de scopul literelor, putem ajunge acum să vorbim și despre munca trupească a scriitorului și despre cel ce slujește armele, ca să se vadă cine trudește mai mult!

În chipul acesta, și în cuvinte la fel de meșteșugite, își urma don Quijote cuvîntarea, silindu-i ca, pînă una-alta, nici unul din cei care stăteau să-l asculte să nu-l mai poată ține drept nebun; dimpotrivă, cum erau, cei mai mulți, tot

cavaleri unul și unul, foarte căliți în meșteșugul armelor, îl ascultau cu multă tragere de inimă, așa că el își urmă vorba, spunînd:

— Și cum spuneam, acestea sînt caznele studentului: cea mai de căpetenie e sărăcia, nu pentru că toți ar fi săraci, ci ca să luăm cazul cel mai nenorocit; și spunînd că suferă de sărăcie, pare-mi-se că n-aș mai avea nimic mai mult de spus despre nenorocirea lui, căci cine e sărac n-are parte de nimic bun în viață. Sărăcia asta o îndură în fiecare din părțile ei: cînd i-e foame, cînd i-e frig, cînd e gol, cînd le rabdă pe toate laolaltă. Cu toate astea, nu-i atît de mare sărăcia studentului încît să nu pună nimic în gură, chiar de-ar fi să mănince ceva mai tîrziu decît îi e obiceiul, și chiar de n-ar fi să aibă decît firimiturile bogaților, căci este cea mai mare mizerie a studenției ceea ce numesc ei între ei « a te înființa la ciorbă », și nu totdeauna le lipsește vreo vatră a altuia ori vreun *braserio*¹, care, de nu-i încălzește, cel puțin le mai dezmoște oasele, și, la urma urmei, noaptea, cînd dorm, tot au un acoperiș deasupra capului! Nu vreau să mai intru și în alte amănunte, cum ar fi lipsa rufăriei și nu prea marele belșug de încălțăminte, spînoșenia hainelor roase și năpîrlite, ori doar cu cîțiva peri rari, sau nevoia de-a se îndopa cu poftă pînă ce li se apleacă atunci cînd steaua lor cea bună le scoate în cale vreun praznic. Pe calea pe care am zugrăvit-o, aspră și plină de piedici, mai șchio-pătînd, mai umblind de-a bușilea, mai ridicîndu-se și căzînd din nou, ajung pînă la treapta dorită și, o dată dobîndind-o, am văzut destui care, după ce-au avut de trecut prin aceste Sirte, și printre Scyla și Caribda, ca luați pe sus în zbor de soarta prielnică, i-am văzut, cum spuneam, poruncind și cîrmuind lumea dintr-un jilt, schimbîndu-și foamea pe îmbuibare, dîrdîitul de frig pe desfătătoare răcoare, goli-ciunea pe veșminte domnești și somnul de pe rogojină pe

¹ Lighean sau disc de metal, deasupra căruia se pun cărbuni incinși, singurul mijloc de încălzire al multor locuințe din sudul Italiei și Spaniei; în unele regiuni se mai practică și astăzi acest sistem.

siesta numai în damascuri și olandă, răsplată meritată a virtuților lor; dar caznele lor, puse în cumpănă și alăturate de muncile oșteanului războinic, pălesc întru totul, așa cum vă voi arăta numaidecât.

Capitolul XXXVIII

*În care e vorba de ciudata cuvîntare a lui don Quijote
despre arme și litere*

Urmînd, don Quijote zise:

— Pentru că am început, în privința studentului, cu sărăcia și cu capitolele ei, să cercetăm dacă e mai bogat soldatul, și vom băga de seamă că nu e om pe lume mai sărac, sărăcia lucie însăși, căci se ține doar din solda lui de mizerie, care-i sosește ori cu întîrziere, ori niciodată, sau din ceea ce poate șterpeli prin dibăcia mîinilor sale, nu fără a-și pune în grea primejdie viața și conștiința; și uneori se întîmplă să fie așa de gol, încît o tunică ferfenițită îi ține loc și de cămașă și de mundir, iar în miezul iernii se apără de vitregia timpului, atunci cînd e la cîmp deschis, doar suflîndu-și în pumni cu gura, răsuflare care, cum iese dintr-un loc pustiu, socot pe drept cuvînt că trebuie să izvorască înghețată gata, împotriva tuturor legilor firii. Mai stați acum puțin și lăsați-l s-aștepte venirea nopții ca să se odihnească și să-și răscumpere toate neajunsurile zilei în așternut, care, afară doar dacă nu și-l strîmtează singur, din vina lui, nu va păcătui niciodată prin strîmtime, căci poate să se întindă în toată voia pe cîte picioare de pămînt ar dori, și se poate răsuci în acest pat după pofta inimii, fără să se teamă că va mototoli cearceafurile. Să zicem că se apropie, după toate astea, data și ceasul în care va primi gradul slujbei sale, și că vine ziua bătăliei; pe loc îi vor pune pe creștet o tocă universitară, făcută însă din scame, ca să-i oblojească vreo rană ce-i va fi străbătut poate tîmplele, sau îi va fi ciuntit un braț ori un picior, și cînd nu se întîmplă

asa, și se îndură cerul să-l păstreze viu și teafăr, se prea poate întâmpla să rămână la fel de sărac lipit ca și mai înainte și să fie nevoie să mai întâmpine o bătălie, două, o ciocnire, două, și din toate să iasă învingător, ca s-ajungă a avea vreun căpătîi: dar minuni ca acestea rareori se văd. Dar spuneți-mi, domnilor, dac-ați luat cumva seama, cu cît mai puțin numeroși sînt cei răsplătiți după războaie decît cei morți în ele? Fără îndoială, aveți să-mi răspundeți că nu încapе alăturare, nici nu se pot socoti pe număr morții, în vreme ce răsplătiții războaielor rămași în viață s-ar putea număra pe degete. Toate acestea se întâmplă de-a-ndoaselea la cărturari, fiindcă toți au cu ce-și ține zilele, căci dacă nu curge, pică; așa că, deși e cu mult mai mare truda soldatului, cu mult mai mică îi e răsplata. S-ar putea răspunde la asta că-i mai ușor să răsplătești două mii de cărturari decît treizeci de mii de soldați, pentru că pe cei dintîi îi răsplătești dîndu-le slujbe, care și-asa tot celor din tagma lor trebuiesc date, iar pe ceilalți nu-i poți răsplăti decît rupînd din avutul stăpînului pe care-l slujesc, și neputința de a înfăptui un asemenea lucru îmi dă și mai multă dreptate. Dar să lăsăm asta, că e un labirint din care cu greu mai poți ieși, și să ne întoarcem la superioritatea armelor asupra literelor, chestiune care rămîne să fie de aici înainte lămurită, după argumentele pe care fiecare dintre părți și le trage pe turtă. Și printre cele pe care le-am spus, sînt și spusele cărturarilor, anume că fără ei n-ar mai fi nici oștire, căci și războiul își are legile lui și este supus acestor legi, iar legile cad în puterea literelor și a oamenilor de litere. La aceasta armele răspund că legile n-ar mai putea exista fără ele, căci statele se apără cu armele, cu armele se păstrează domniile, se păzesc cetățile, se curăță drumurile de tilhari și mările de pirați; și, în sfîrșit, de-ar fi să nu fie ele, statele, domniile, dinastiile, cetățile și drumurile pe uscat și pe mare ar fi supuse urgiilor și tulburărilor pe care le-aduce după sine războiul cît timp durează și cît timp i se dă răgaz să-și folosească privilegiile și silnicia. Și e lucru bine știut că ceea ce costă mai mult prețuiește și trebuie să fie prețuit mai mult. S-ajungă cineva a străluci

în lumea literelor, îl costă timp, nopți nedormite, foame, goliciune, dureri de cap, indigestii și altele, care-i vin cu nemiluita și pe care în parte le-am și spus. Dar s-ajungă cineva a fi bun soldat în aceeași măsură, îl costă tot ce poate și studentul, ba încă și mai și, că nici nu încape alăturare, fiindcă la fiecare pas își poate pierde și viața. Și ce-are a face teama de mizerie și de sărăcie, ce-l poate chinui pe student, cu cea a soldatului, care, aflându-se asediat în vreo fortăreață, sau făcînd de strajă ori fiind în vreo hrubă ori la vreun post de observație pe ziduri, aude că vrăjmașul minează terenul înspre partea unde străjuiește el și nu se poate depărta de-acolo cu nici un chip, neavînd cum fugi de primejdia care-l amenință din ce în ce mai de aproape! Tot ce poate face este să dea de știre căpitanului său de ceea ce se petrece, ca să-i vină de hac vrăjmașului cu vreo contramină, și să stea locului, cu frica-n sîn și așteptînd din clipă în clipă să zboare dintr-o dată, fără aripi, la cer, sau să se scufunde, fără voie, în fundul pămîntului. Și dacă asta vi se pare neînsemnată primejdie, să vedem dacă nu o întrece încheștarea dintre două galere ce se ating proră de proră în largul nesfîrșit al mării, nelăsînd soldatului, așa cum sînt încîrligate și împiedicate, mai mult spațiu decît atîta cît îngăduie o scîndură lată de două picioare, puntea de trecere. Și cu toate astea, văzînd în fața ochilor tot atîția soli ai morții, care îl amenință, cîte tunuri are la bord artileria părții adverse, nu mai departe decît la o azvîrlitură de lance de dînsul, și mai văzînd că la cel dintîi pas greșit ar putea da o raită prin sînul lui Neptun din străfunduri, cu toate acestea, cu inimă bărbată, simțînd că-l îmboldește glasul onoarei, se oferă drept țintă acestui întreg arsenal și caută să treacă, folosind puntea aceea strîmtă, pe bordul vasului inamic. Iar ceea ce este mai de admirat este că nici n-a căzut bine unul acolo de unde nu se va mai putea ridica pînă la judecata din urmă, că numaidecît îi și ia altul locul, iar dacă și acesta se prăvălește în marea, care-l așteaptă tot ca un vrăjmaș, îl urmează altul și altul, fără să-i lase răgaz înaintașului măcar să-și dea sufletul — vitejie și îndrăz-

neală mai mare decît care cu greu s-ar putea găsi în toate împrejurările războiului. Bindecuvîntate veacuri acelea care erau lipsite de înfricoșătoarea furie a acestor drăcești unelte ale artileriei, al căror născocitor socot că-și va fi găsit în fundul iadului răsplata satanicei lui scorneli, prin care a dat prilej oricărui braț laș ori mișel să ia viața unui cavaler vrednic, care, fără să știe nici cum, nici de unde, în toiul avîntului și al ardorii care-i înflăcărează și-i însuflețesc pe cei cu inima vitează, se pomenește cu o ghiulea rătăcită, pușcată de vreunul care Dumnezeu știe dacă n-a și luat-o la goană, înspăimîntat de flăcările scuiate la detunetul blestematei mașinării, și ghiuleaua curmă și pune capăt într-o clipită gîndurilor și vieții celui care merita să se bucure de ele ani și ani de zile. Și așa, cînd mă gîndesc la asta, mai că-mi vine-a zice că mă doare în suflet că m-am făcut cavaler rătăcitor, îmbrățișînd această slujbă în vremuri atît de ticăloase ca acelea în care trăim, fiindcă, oricît aș fi eu de nepăsător față de orice primejdie, nu-mi vine totuși de loc la socoteală gîndul că un dram de praf de pușcă și de plumb îmi pot răpi prilejul de-a ajunge vestit și cunoscut de-o lume întreagă pentru vrednicia brațului meu și ascuțișul spadei. Dar fie ce-o vrea Dumnezeu, căci cu atît mai mare îmi va fi meritul, de ies de-aici așa cum năzuiesc, cu cît am înfruntat primejdii mai mari decît oricare cavaler rătăcitor din toate veacurile ce s-au scurs pînă astăzi.

Acest lung și fără capăt preambul l-a rostit don Quijote cîtă vreme toți ceilalți cinau, uitînd să mai mănînce și el, cu toate că de cîteva ori îi atrăsese Sancho Panza luarea-aminte să-și vadă mai bine de cină, c-are să aibă el vreme, pe urmă, să spună tot ce-o pofti. Cei care-l ascultasera își ziceau că mare păcat era ca un om care, pe cît părea, avea mîntea limpede și vorbea frumos despre orice lucru s-ar fi apucat să vorbească, să și-o piardă cu totul de îndată ce venea vorba despre blestemata și bezmetica aceea de cavalerie. Preotul îi răspunse c-avea mare dreptate în tot ce spusese întru apărarea armelor, și că el, cu toate că era cărturar și licențiat, era de aceeași părere.

Sfîrșiră cu masa, strînseseră de pe ca fețele de masă și, pe cînd hangîța, flică-sa și Maritornes orînduiau cămara lui don Quijote de La Mancha, unde se hotărîse că vor dormi noaptea aceea femeile singure, don Fernando îl ruga pe rob să le povestească viața lui, care n-avea cum fi altfel decît bogată în călătorii și desfătătoare la povestit, după semnele pe care și începuse a le da, venind în tovărășia Zoraidei; la care robul răspunse că se-nvoiește cu dragă inimă să facă ce-i cere și că se temea doar că n-are să i se pară povestea chiar atît de plăcută precum o dorea; cu toate astea, pentru că voia să nu-l necăjească nedîndu-i ascultare, o va povesti. Preotul și toți ceilalți îi mulțumiră și-l mai rugară o dată s-o facă, iar el, văzîndu-se rugat de ațiția, spuse că nu era nevoie de rugăminți acolo unde era de ajuns un ordin.

— Așa că fiți cu luare-aminte domniile-voastre și ascultați o poveste adevărată, care s-ar putea să le întreacă pe toate cele mincinoase, ce-s ticluite cu mult și chibzuit meșteșug.

Ceea ce spuse el îi făcu pe toți să se așeze cît mai bine, fiecare pe locul lui, și să facă tăcere desăvîrșită; iar el, dacă văzu că amușiseră cu toții așteptînd să vadă ce va voi să le spună, începu cu glas plăcut și domol să povestească cele ce urmează:

Capitolul XXXIX

Unde robul își povestește întîmplările vieții

— Dintr-un sat de munte din provincia Leónului se trage familia mea, cu care s-a arătat firea mai darnică și mai generoasă decît norocul, cu toate că în sărăcia ținuturilor acelora tatăl meu avea — chior în țara orbilor — renumele de-a fi bogat; și într-adevăr ar fi fost bogat dacă și-ar fi dat oste-neala să-și păstreze avutul la fel de sîrguincios cum și-l risipea. Iar obiceiul de a fi mîină-spartă îl deprinsese din anii cît fusese în tinerețe soldat; căci armata este școala în care zgîrcitul devine larg de mîină și generosul risipitor, iar dacă se mai întîmplă să se afle și cite unii soldați zgîrie-brinză,

aceştia sînt ca minunile naturii, şi nu se găsesc pe toate drumurile. Tatăl meu trecea însă dincolo de graniţele generozităţii şi bătea la porţile risipei, lucru care nu e de nici un folos omului cînd e însurat şi are copii ce vor trebui să-i moştenească numele şi avutul. Ai tatălui meu erau trei, toţi băieţi şi toţi la vîrsta cînd trebuie să-şi aleagă omul un drum. Văzînd deci tatăl meu că — vorba lui — nu se putea pune de-a curmezişul pornirilor sale, îi dete prin gînd să se lipsească de unealta şi de pricina care-l făceau risipitor şi mîină-spartă, adică să se despoaie de toate bunurile, toată averea aceea, fără de care nici chiar Alexandru cel Mare n-ar mai fi putut apărea altfel decît pîrlit şi strîns la pungă; aşa că, într-o zi, chemîndu-ne pe toţi trei, să stăm de vorbă singuri la el în iatac, ne spuse lucruri foarte apropiate de ceea ce vă voi spune eu acum:

« — Fiii mei, ca să vă între în cap că nu vă vreau decît binele, e de-ajuns să ştim şi să ne aducem aminte că-mi sînteţi feciori, carne din carnea mea; iar ca să vă daţi seama că nu ţin la voi atîta cît ar fi de cuviinţă, vă ajungă să aflaţi că nu izbutesc s-o scot la capăt cu chiverniseala averii şi să vă păstrez fiecăruia partea lui. Deci, ca să înţelegeţi de-aci înainte că vă iubesc ca un adevărat tată şi să nu credeţi că vreau cumva să vă ruinez, vitregindu-vă ca un maşter, vreau să fac pentru voi lucrul pe care de multă vreme îl tot rumeg şi-l răsucesc în gîndul meu, orînduind totul cu bătrînească luare-aminte. Sînteţi acum la vîrsta cînd trebuie să vă găsiţi un căpătîi, sau cel puţin să vă alegeţi meseria care, cînd veţi fi oameni în toată firea, v-ar aduce numai cinste şi foloase; aşa că m-am gîndit să-mi împart avutul în patru părţi, din care trei vi le dau vouă, fiecăruia pe a lui, fără să pîrtinesc întru nimic pe vreunul, iar cu a patra, rămasă mie, oi trăi şi mi-oi ţine zilele pe care o vrea cerul să mi le mai dăruiască. Aş vrea doar ca, de îndată ce fiecare dintre voi va avea în puterea lui partea cuvenită de avere, să apuce una din căile ce vi le-o spune eu. E o vorbă în Spania noastră, foarte adevărată după părerea mea, cum sînt toate zicalele astea ieşite dintr-o lungă şi sănătoasă experienţă a înţelep-

ciunii. Cea de care pomeneam glăsuiește: „Sau nava bisericii, sau nava pe mare, sau, și mai bine, casa domnitoare!“¹, ceea ce vrea să spună mai pe înțeles: „Cine vrea să izbuțească în viață și să devină bogat n-are decît să îmbrace haina preoțească, ori să călătorească pe ape, îmbrățișînd meseria de negustor, ori, dacă nu, să intre în slujba regilor, acolo, la curtea lor“, căci spune altă vorbă: „Mai bine fărîmițe din mîna domnitorului decît pomană grasă din mila dregătorului“². Spun asta fiindcă aş vrea, și asta mi-e voința, ca unul din voi să urmeze drumul literelor, celălalt drumul negoțului, iar al treilea să-l slujească pe rege în războaie, că mai anevoie poți intra să-l slujești chiar la palat; iar dacă războiul nu aduce bogății peste măsură ostașului, îi sporește în schimb, peste măsură, numele bun și-i face sufletul viteaz. De-aici în opt zile vă voi da partea voastră pe de-a-n-tregul în bani, fără să vă nedreptățesc pe nici unul cu o para, așa cum aveți s-o vedeți din fapte. Spuneți-mi acum dacă vreți să-mi urmați sfatul și părerea în legătură cu ce v-am propus. »

Și poruncindu-mi mie, ca unuia ce eram cel mai mare, să răspund la întrebare, eu, după ce i-am spus să nu se lipsească de avere, ci să cheltuiască tot ce-o avea chef, că noi eram tineri și-aveam să ne pricepem a ne agonisi alta, încheiai arătînd că aveam să-i împlinesc dorința, și că a mea era să urmez cariera armelor, slujindu-l pe Dumnezeu și pe rege în felul acesta. Al doilea frate îmi întări spusele și-și alese călătoria în Indii, unde avea să-și folosească partea de avere ce i se cuvenea. Iar mezinul, pe cite cred eu cel mai cu cap dintre toți, răspunse că voia să intre în sinul bisericii

¹ Cervantes transcrie aici din memorie, incorect, numai o parte din proverbul spaniol, care întreg sună: *Tres cosas hacen al hombre medrar: ciencia, mar y casa real* (Trei lucruri îl fac pe om să prospere: știința, marea și casa regală). Este clar că « știința » epocii, dobîndită în școlile controlate de biserică și aservită teologiei, este asimilată de spiritul popular cu funcțiile ecleziastice.

² *Más vale miguja de rey que merced de señor*; zicală denunțînd o stare de spirit antifeudală, din epoca în care regalitatea centralizatoare, în luptă cu puterea locală a marilor nobili, apărea drept păstrătoare și apărătoare privilegiilor acordate hidalgilor, tîrgoveților și țăranilor.

și să se ducă la Salamanca¹, pentru a-și termina studiile începute.

Așa că, după ce sfârșirăm a ne sfătui și a ne alege meseriile, tata ne îmbrățișă pe fiecare și, cu graba cu care făgăduise că-și va împlini vorba, își duse gândul la capăt; ne dădu fiecăruia partea lui, care, dacă-mi mai aduc bine aminte, fu cam de trei mii de ducăți în bani gheață (pentru că toată moșia o cumpără și-o plăti în bani peșin un unchi de-al nostru, ca să nu iasă avutul din familie), așa că ne luarăm rămas bun toți trei, chiar în ziua aceea, de la bunul nostru părinte; dar tot atunci, părîndu-mi-se mie neomenos lucru să rămînă tatăl meu, bătrîn cum era, atît de pușin avut, îl făcui să primească, din cei trei mii de ducăți ai mei, două mii, pentru că mie îmi ajungeau banii rămași ca să-mi agonisesc lucrurile de trebuință unui soldat. Cei doi frați ai mei, îmboldiți de pilda pe care le-o dădeam, îi mai lăsară și ei, fiecare cîte o mie de ducăți, astfel încît tatii îi rămaseră patru mii de ducăți în bani buni, pe lîngă trei mii pe care-i puteai da fără să șovăi pe averea cuvenită lui, pe care nu voise s-o vîndă, dorînd să și-o păstreze în bunuri nemișcătoare. Și cum spuneam, pînă în cele din urmă ne despărțirăm de el, luîndu-ne rămas bun și de la unchiul acela al nostru despre care-am vorbit, și asta se petrecu nu fără de lacrimi și fără părerea de rău a tuturor, punîndu-ne în vedere cei doi bătrîni să le dăm de știre, de fiecare dată cînd vom găsi prilejul pentru asta, de toate cele ce-aveau să ni se-ntîmple, fie lucruri prielnice, fie potrivnice. Făgăduirăm, și după ce ne îmbrățișă tata și ne dădu binecuvîntarea lui, purceserăm la drum, unul către Salamanca, celălalt către Sevilla și eu către Alicante, unde aveam vești că s-ar afla o navă genoveză venită să încarce de-acolo lînă pentru Genova².

¹ Era orașul universitar cel mai apropiat de localitatea unde se petreceau faptele povestite.

² Din amănuntul acesta, ca și din cei douăzeci și doi de ani trecuți de la fapt, unui comentator deduc că ar fi vorba de lucruri petrecute în anul 1567, cînd ducele de Alba, trimis în Flandra, a rechiziționat de acolo toată lîna oilor din Brabant, pentru a o exporta în folosul metropolei. Dar nu se poate stabili

Se împlinesc anul ăsta douăzeci și doi de ani de cînd am plecat din casa tatălui meu, și toată vremea asta, cu toate că i-am scris mai multe scrisori, n-am primit de la el și nici de la frații mei nici o veste; iar ceea ce s-a petrecut de-a lungul acestor ani am să vă povestesc acum pe scurt.

Mă imbarcai la Alicante și ajunsei, după o călătorie fericită, la Genova; de aici mă dusei la Milano, unde îmi făcui rost de arme și de haine de paradă soldățești, apoi mă hotărîi să plec spre a mă înrola într-o trupă din Piemont. Și fiind în drum spre Alexandria de la Palla, aflai că marele duce de Alba trecea cu armata spre Flandra. Îmi schimbai gîndul și o pornii cu el, slujindu-l în bătăliile pe care le dădu, fui de față la moartea conților de Horn și Egmont ¹, pe urmă mă înălțară la rangul de stegar ² al unui faimos căpitan, de fel din Guadalajara, numit Diego de Urbina ³, și nu multă vreme după ce ajunsei în Flandra, veniră vești despre alianța pe care sanctitatea-sa papa Pius al V-lea, fie-i amintirea slăvită, o făcuse cu Republica Venețiană și cu Spania împotriva dușmanului comun care este turcul și care în vremea aceea cucerise cu flota lui faimoasa insulă Cipru, pe atunci sub stăpînire venețiană; pierdere vrednică de plîns și catastrofală. ⁴ Se află apoi neîndoielnic că generalul ligii avea să

nici o dată istorică în povestirea captivului, în care se împletesc amintirile personale din robia algeriană a lui Cervantes însuși cu fapte știute de el din auzite, dînd naștere la multe confuzii și contradicții în cronologie. Faptul literar nu trebuie însă cîntărit cu balanța istoricului.

¹ Execuția contelui Egmont (transcris spaniolește Eguemón) și a contelui de Horn (transcris Hornos) a fost ordonată de ducele de Alba drept reprimare a răscoalei Țărilor-de-Jos și s-a săvîrșit la 5 iunie 1568.

² « Stegar » traduce aici termenul de « *alferez* » care azi desemnează în spaniolește gradul de sublocotenent. Pe vremea aceea însemna ceva mai mult. În alte armate, *cornette* (fr.) sau *praporşik* (rus.), gradul este de subofițer; stegar în românește desemnează pe cel ce poartă drapelul unității militare, indiferent de gradul lui, așa că nu este decît aproximativ echivalentul termenului folosit în original.

³ Căpitan din a cărei companie făcea parte Cervantes în bătălia navală de la Lepanto, unde a luptat eroic și a fost rănit, pierzîndu-și brațul.

⁴ Cucerirea insulei Cipru de către puterea otomană s-a petrecut către jumătatea anului 1569.

fie serenisimul don Juan de Austria, fratele natural al bunului nostru rege don Felipe; se răspîndi și se dete pe față, de asemenea, știrea înarmărilor grele ce se făceau pentru război, și acestea mă-mpinseră să doresc fierbinte și din tot sufletul să mă văd odată ajuns în bătălia mult așteptată; și cu toate că aveam nădejdi și chiar făgăduieli fățișe că în cel dintii prilej ce avea să-mi iasă în cale voi fi înălțat la rangul de căpitan, dorința m-a împins să las totul baltă și să vin, cum și venii, în Italia. Vru soarta mea cea bună ca tocmai atunci să fi ajuns la Genova seniorul don Juan de Austria în trecere spre Neapole, unde trebuia să-și unească flota cu flota venețiană, așa cum și făcu, ceva mai târziu, la Mesina.¹ În sfîrșit, am fost de față, vă spun, la bătălia aceea prea fericită², gata înălțat la rangul de căpitan de infanterie, sarcină de onoare la care m-a urcat norocul mai curînd decît meritele; și-n ziua aceea, care-a fost pentru creștinătate atît de norocoasă, pentru că ea a arătat întregii lumi și tuturor popoarelor greșeala în care căzuseră atunci cînd socotiseră că turcul era de nebiruit pe mare, în ziua aceea în care fură zdrobite orgoliul și trufia otomană, între atîția norocoși ce se aflau de față (pentru că mai mare noroc avură creștinii care-și găsiră moartea acolo decît cei care rămaseră în viață și învingători), eu singur am fost nefericit³, pentru că, în locul a ceea ce-aș fi putut nădăjdui dacă aș fi trăit în secolele puterii romane, în locul vreunei coroane navale⁴, mă văzui, în noaptea ce urmă unei atît de faimoase zile, cu lanțuri de picioare și cu cătușe la mîini. Și iată cum

¹ Despre episoadele de la Mesina, vezi *Prefața*

² Bătălia « prea fericită » este cea de la Lepanto.

³ Aluzie la nefericitele împrejurări ale captivității în care au fost duși unii, printre care și Cervantes, ca și la nerecunoștința regelui, care, gelos pe faima ce-și făcuse cu această ocazie don Juan de Austria și socotind victoria Spaniei ca un fel de amenințare personală — bastardul devenise atît de popular, încît, în mintea întunecată a regelui, putea năzui a-i lua tronul — a « uitat » să mai răsplătească pe eroii victoriei, preferînd să nu se mai audă nimic de ea.

⁴ Este vorba de decorațiile pentru merite militare cîștigate pe mări.

s-a întâmplat: Uchalí¹, regele Algeriei, pirat cutezător și alintat de soartă, abordînd și capturînd în timpul atacului chiar vasul-amiral din insula Malta, unde doar trei cavaleri mai rămăseseră în viață, și aceia răniți de moarte, vasul-amiral al lui Juan Andrea de Oria² sări în ajutorul lui, și cum eu mă aflam pe punte, în fruntea companiei mele, făcui ceea ce trebuia să fac într-un atare prilej, adică sării pe puntea galerei inamice, care, depărtîndu-se de cea abordată, îi împiedică pe soldații mei să mă urmeze, așa că mă pomenii singur între vrăjmași, pe care nu-i putui birui, de mulți ce erau, și în cele din urmă fui silit să mă predau, ciuruit de răni. Veți fi auzit desigur vorbindu-se domniile-voastre de felul cum a scăpat atunci Uchalí, cu toată escadra lui; iar eu am rămas rob în mîinile piratului și am fost singurul obidit printre atîția fericiți, și singurul rob în între atîția sloboziți, pentru că peste cincisprezece mii de creștini, care trăgeau cu toții la vîsle pe galerele flotei turcești, își câștigară în ziua aceea multrîvnita libertate.

Mă duseră la Constantinopole, unde sultanul Selim îl făcu general al mărilor pe Uchalí, stăpînul meu cel nou, de bine ce-și făcuse datoria în timpul luptei, aducînd trofeu, drept dovadă de vitejia lui, stindardul Ordinului de Malta³. În al doilea an, 1572, mă găsi la Navarino, vîslînd pe vasul-amiral cu trei fanare⁴. Acolo văzui cu ochii mei și-mi întipări în minte prilejul pierdut de-ai noștri de a putea

¹ Nume arab, corupt de spanioli din Aluch Ali (renegatul Ali), cum era denumit acest sultan algerian, italian de origine, care-și abjurase credința cu ani înainte, în timpul cît fusese rob în Alger, unde, după ce s-a turcit, a urcat toate treptele mării, ajungînd la tron (se pronunță: Uceali).

² Este vorba de Gianandrea Doria, genovezul care comanda, ca general, galerele spaniole din aripa dreaptă a escadrei în bătălia de la Lepanto.

³ În original «...el estandarte de la religión de Malta»: drapelul care se păstra în sfînta-sfîntelor din Templul Fraternității al acestui ordin cavaleresc religios-militar, ce-și avea reședința în insula Malta începînd din 1530, an în care Carol Quintul a desemnat-o drept sediu al cavalerilor «Sfîntului Ioan din Ierusalim», care-și avuseseră, îndată după cruciade, sediul în insula Rhodos, reocupată de musulmani.

⁴ Cele trei fanare egale erau semnul distinctiv al corăbiei pe care naviga căpitănia escadrei.

prinde în port toată flota turcilor, căci toți leventii și ienicerii¹ ce făceau parte din ea erau siguri că vor fi atacați înăuntrul portului și-și pregăteau îmbrăcămintea și papucii — că asta poartă ei drept sandale în picioare — ca să-și ia tălpășița pe uscat, fără să mai aștepte lupta, pînă-ntr-atîta le vîrise frica în oase flota noastră. Dar cerul vru să iasă lucrurile cu totul altfel, și nu din vina generalului ce era în fruntea alor noștri, ori din pricina firii lui lăsătoare, ci spre pedeapsa păcatelor creștinătății și pentru că Dumnezeu vrea și îngăduie să nu ne lipsească niciodată călăii care să ne aducă pedeapsa lui. Într-adevăr, Uchalî se refugie la Modón, insulă din apropierea Navarinului, și debarcîndu-și trupele pe uscat, întări golful portului și stătu acolo fără să facă vreo mișcare pînă în ziua cînd don Juan de Austria a pornit să facă cale-ntoarsă. În călătoria asta, galera care se numea « La Presa », și al cărei căpitan era unul dintre fiii faimosului corsar Barbarossa², fu capturată de vasul-amiral al portului Neapole, galera numită « Lupoica », comandat de acel fulger războinic, acel părinte al soldaților, fericitul și neînfrîntul căpitan don Álvaro de Bazán, marchiz de Santa Cruz. Și nu vreau să trec sub tăcere ceea ce se petrecu atunci cînd fu luată captivă « La Presa »³. Atît de crud era fiul lui Barbarossa și atît de neomenos se purta cu robii, încît, de îndată ce văzură cei ce vîsleau pe ea că « Lupoica » se repezise spre dinșii cu iuțeală de fulger, azvîrliră cu toții deodată vîslele, puseră mîna pe căpitanul lor, care era pe puntea de comandă a corăbiei și le striga să vîslească din toate puterile, apoi, trecîndu-și-l de la bancă la bancă, dinspre pupa la prora, îl sfîșiară cu dinții, că pînă să nu fi apucat el a trece de piciorul catargului celui mare, îi și ajunsese sufletul în iad.

¹ Leventii erau marinarii turci, iar ienicerii, infanteriști îmbarcați pe galere doar pentru luptele corp la corp din timpul abordării vaselor inamice.

² Căpitanul corăbiei « La Presa », Mohamet Bey, nu era fiul, ci nepotul vestitului corsar supranumit de spanioli Barbarroja și de italieni Barbarossa din pricina părului său roșcat. De corsarul Barbarossa e vorba și în biografia lui Cervantes.

³ Faptele povestite aici de Cervantes sînt absolut autentice.

Pînă într-atît de crud se purtase cu ei, cum am mai spus, și pînă într-atît era de mare ura pe care i-o păstrau ei în suflet.

Ne întoarserăm la Constantinopole, și anul următor, 1573, se lăți vestea pe acolo că seînor don Juan luase cu asalt cetatea Tunisului, smulgînd regatul cu același nume din mîna turcilor, și-l pusese mai mare peste el pe Muley-Hamet ¹, luîndu-i orice nădejde de-a mai fi domn vreodată acolo fostului bei Muley-Hamida, maurul cel mai sîngeros și mai viteaz din cîți s-au născut vreodată pe lume. Greu îl lovi pierderea asta pe sultan, care, folosindu-se de viclenia și stăruința ce-s însușiri comune tuturor celor ce fac parte din dinastia lui, făcu pace cu venețienii, care erau chiar mai dornici decît el s-o dobîndească, iar anul următor, în 1574, ataca La Goleta ² și fortăreața din împrejurimile Tunisului pe care seînor don Juan o lăsase înălțată doar pe jumătate.

Tot timpul acesta eu visleam înlănțuit de bancă pe galeră, fără nici o nădejde de libertate, sau cel puțin fără nădejdea de-a fi eliberat prin răscumpărare, fiindcă mă hotărîsem să nu-i scriu tatii nimic despre nenorocirea mea.

Căzu, în sfîrșit, La Goleta, căzu și fortul, și asupra acestor două cetăți se năpustiră mercenari de-ai otomanilor, ca la vreo șaptezeci și cinci de mii, iar mauri și arabi din toată Africa peste patru sute de mii, fiind întovărășită toată puzderia asta de oameni de atîtea muniții și mașini de război și de-atîtea trupe de geniști ³, că doar cu mîinile, luînd pumni de țărînă, toată mulțimea aceea de oameni ar fi putut acoperi și La Goleta și fortăreața. Cea dintîi căzu La Goleta, socotită pînă atunci de toată lumea drept o cetate cu nepuțință de cucerit, și nu căzu din vina apărătorilor ei (care făcură, ca s-o apere, tot ce trebuiau să facă și tot ce le stătea

¹ Muley, contrar primelor aparențe, nu e un nume propriu, ci un apelativ la arabi, cam ca don în castiliană sau ca mosen în ținutul Aragonului. Carvajal, în *Descrierea Africii* din 1573, scrie: «Acest nume, Muley, vrea să zică stăpîn sau domn, și e folosit doar pentru regi și pentru cei de sînge regesc».

² Fortăreața care apăra portul Tunis, cucerită de spanioli într-o expediție din anul 1535.

³ În original *gastadores*, termen militar care înseamnă «soldați folosiți la săpatul tranșelor și la trecerea rîurilor ori a pasurilor în munți».

în puțință), ci pentru că experiența arată cît de ușor puteau fi înălțate metereze și săpate tranșee în nisipul deșertului aceluia, unde la o palmă de fața pămîntului dădeai de apă, pe cînd turcii nu dădeau de ea nici la doi stinjeni, așa că ridicară metereze atît de înalte, suprapunînd atîția saci de nisip, încît întreceau cu mult în înălțime zidurile fortăreței; și de vreme ce inamicul trăgea de sus, nimeni nu putea să-i stea împotrivă și nici să mai străjuiască intrările ca s-o apere.

A fost părerea tuturor că n-ar fi trebuit să se închidă ai noștri în La Goleta, ci să fi așteptat mai bine în cîmp deschis debarcarea, dar cei care spun asta vorbesc de departe, fără să știe cum arăta locul și fără să aibă nici o cunoștință despre cazuri asemănătoare, pentru că, dacă în toată La Goleta și în fortăreață nu se aflau decît cel mult șapte mii de soldați, te întrebi: cum ar fi putut atît de puțini apărători, oricît vor fi fost ei de viteji, să iasă la cîmp deschis, parte din ei rămînînd și pe pozițiile lor fortificate totodată, și să lupte împotriva unui număr așa de mare de oameni cîți avea inamicul? Și cum este cu puțință să-ți păstrezi pozițiile fortificate cînd fortul n-are acoperire, și-l încercuiesc inamici numeroși și înverșunați, aflați între ai lor, în țara lor? Dar multora li se păru, și spun drept că așa mi s-a părut și mie, o binefacere cerească și o pomană făcută Spaniei de Dumnezeu cînd a îngăduit să fie ras de pe fața pămîntului cuibul acela de nemernicii, cloaca și buretele acela de necurătenii, păduchernața aceea, care înghițea statului bani cu nemiluita, fără să slujească la altceva decît să păstreze trează oamenilor amintirea faptului că o cucerise neînfrîntul Carol Quintul, fie-i slăvită memoria, ca și cum ar fi fost nevoie ca pietrele acelea să i-o păstreze pentru a i-o face nemuritoare așa cum este și va fi în vecii vecilor

Pierdurăm tot așa și fortul; dar nu ni-l luară turcii decît cucerindu-l palmă de loc cu palmă de loc, căci soldații ce-l apărau se luptară cu atîta înverșunare și vitejie, încît uciseră peste douăzeci și cinci de mii de inamici în cele douăzeci și două de asalturi generale cărora le ținură piept. Pe nici unul dintre apărători nu-l luară turcii rob întreg și teafăr

din trei sute cîți mai rămăseseră vii, semn sigur și limpede al curajului și tăriei lor de înger, ca și al chipului vitejesc cum se apăraseră, păstrîndu-și pozițiile. Capitulă, pe lîngă fortăreața cea mare, și un mic fort, sau mai bine zis un turn, ridicat în mijlocul lacului și comandat de don Juan Zano-guera ¹, cavaler valencian și ostaș despre care s-a dus vestea. Fu luat prins don Pedro Puertocarrero ², general ce comanda La Goleta, care făcuse tot ce-i stătuse în putință ca să-și păstreze pozițiile, și fu atît de îndurerat de a le fi pierdut, încît muri de inimă rea pe drum spre Constantinopole, unde îl duceau rob. Căzu prizonier, de asemenea, și generalul comandant al fortului, numit Gabrio Cervellón, cavaler milanez, faimos inginer și soldat desăvîrșit. Muriră, în aceste două fortă-rețe, mulți oameni de seamă, printre care unul fu Pagán de Oria, cavaler al ordinului « Sfîntul Ioan » ³, om generos din fire, așa cum îl arată mărinimia cu care s-a purtat față de fratele său, faimosul Juan Andrea de Oria. Ceea ce făcu să le apară tuturor și mai jalnică moartea lui fu că pieri de mîna unor arabi în care se încrezuse și care se oferiseră, atunci cînd el își dăduse seama că fortăreața e pierdută, să-l ducă îmbrăcat arăbește pînă la Tabarca, un portuleț sau un comptuar pe care-l țin genovezii pe țărmul acela, unde se îndeletnicesc cu pescuirea coralului. Arabii aceștia îi tăiară capul și i-l duseră amiralului flotei turcești, care făcu să se adeverească pe spinarea lor ceea ce zice vechea noastră zicală spaniolă « Iubesc trădarea, dar urăsc pe tră-dători » ⁴; și zice lumea că amiralul a poruncit să fie spîn-

¹ Don Juan Zanoгуera, personaj identificabil istoricește, ca, de altfel, tot ceea ce alcătuiește cadrul narațiunii captivului; a luat parte la asediul cetății Peñon de Vélez în 1564, la campania de pe coastele nordice ale Africii, coman-dată în 1568 de don Juan de Austria, ca și la asediul La Goletei, cîtiva ani mai tîrziu.

² Don Pedro Puertocarrero, guvernatorul La Goletei, prins cu puținii soldați supraviețuitori ai asediului.

³ Pagano Doria, cavaler de Malta (ordinul « Sfîntul Ioan din Ierusalim »), frate al amiralului genovez Gianandrea Doria, (v. nota 2 de la p. 523).

⁴ « *Que aunque la traición aplice, el traidor se aborrece* » (literal: Chiar dacă trădarea convine, trădătorul este vrednic de ură).

zurați cei care-i făcuseră ploconul, pentru că nu știuseră să i-l aducă viu.

Printre creștinii prinși în fortăreață era și unul numit don Pedro de Aguilár, nu se știe din ce sat din Andalusia, care fusese *alférez* în fortăreață, soldat de nădejde și minte aleasă, cu deosebit har pentru ceea ce se cheamă poezie. Spun asta pentru că mi-l adusese soarta pe galeră, și chiar pe banca unde eram eu înlănțuit, ca rob al celui care-mi era mie stăpîn, și pînă să n-apuie a se urni galera din port, făcu două sonete cavalerul, în chip de epitaf, unul închinat cetății La Goleta, celălalt, fortăreței. Trebuie să vi le spun, pentru că le știu pe de rost, și cred că mai curînd vă vor face plăcere decît neplăcere!

În clipa în care fostul rob rosti numele lui don Pedro de Aguilár, don Fernando se uită la tovarășii săi, și toți trei surîseră; iar cînd ajunse să vorbească despre sonete, unul dintre ei zise:

— Înainte de a povesti domnia-ta mai departe, te rugăm să ne spui ce s-a întîmplat cu acest don Pedro de Aguilár, despre care ai vorbit.

— Tot ce știu, răspunse robul, este că, la capătul celor doi ani cîți a fost ținut în Constantinopole, a fugit în veșminte de arnăut, dimpreună cu un spion grec, și nu știu dacă și-a recîștigat sau nu libertatea, cu toate că mai curînd mi-ar veni să cred că și-a recîștigat-o, pentru că, un an după aceea, l-am văzut pe grec prin Constantinopole, dar nu l-am putut întreba dacă le-a priit călătoria.

— Ei da, le-a priit, răspunse cavalerul, pentru că don Pedro acesta mi-e frate, și acum e în orașul nostru, teafăr și bogat, însurat și tată a trei copii.

— Lăudat fie Domnul, rosti fostul rob, de atîtea haruri cîte a revărsat asupra-i, căci nu se află pe lume, după cîte cred eu, mulțumire care să poată fi pusă alături cu redobîndirea libertății pierdute.

— Ba, ceva mai mult, adăugă cavalerul, eu știu și sonetele pe care le-a făcut fratele meu.

— Atunci, spune-le, înălțimea-ta, zise robul, că vei fi știind să le spui, de bună seamă, mai frumos decât mine.

— Cu dragă inimă, răspunse cavalerul, Cel despre cetatea La Goleta suna așa :

C a p i t o l u l X L

Unde continuă povestea robului

S O N E T

Preafericite suflete, ce-n fine,
Drept plată pentru jertfa ce-ați făcut,
Descătușate, zbor v-ați luat din lut
Spre ceruri mai înalte, mai senine;

Arzînd de ură, și de zeluri pline,
Spre cinstea voastră vajnic v-ați bătut,
Că-n singele vrăjmaș ce l-a băut
Nisipul, colorarăți mări vecine.

Nu vitejie v-a lipsit, ci viață,
Ca brațele pe lingă trup, căzute
Să le-nălțați a dobîndi victoria.

Și trista voastră moarte e măreață:
Morți între fier și ziduri abătute,
V-așteaptă slava-n lume, și-n cer, gloria !

— Așa îl știam și eu, zise robul.

— Iar cel despre fortăreață, dacă mi-l mai aduc aminte, zise cavalerul, sună așa :

S O N E T

De pe pămîntu-acesta sterp plecate,
De printre metereze năruite,
Urcară vii, spre locuri mai slăvite,
Trei mii de sfinte suflete-soldate,

După ce-ntii le-au fost în van cercate
Acele brațe tari ce zac zdrobite,
Ca-n urmă, de puține și-obosite,
Să-și lase viața-n crud tăiș de spade.

Pământu-acesta fu sălaș într-una
De jalnice-amintiri ce se deșteaptă
Din veacuri răposate pînă azi.

Dar n-a văzut din sinu-i pîn-acuma
Urcînd la ceruri inimă mai dreaptă,
Nici trup căzu pe solu-i, mai viteaz !

Nu li se părură proaste sonetele, și robul se bucură de veștile pe care i le dăduseră despre tovarășul său, așa că, urmîndu-și povestirea, zise :

— După căderea cetății La Goleta și a fortăreței, turcii dădură ordin să fie dărimate zidurile celei dintîi, căci, în ceea ce privește fortăreața, în așa hal rămăsese, că nu mai aveau ce dărîma, și ca să poată face treaba asta mai repede și mai ușor, minară La Goleta din trei părți: dar în nici una din ele nu putură face să zboare în aer ceea ce părea mai puțin solid, adică vechile ziduri, pe cînd tot ce rămăsese în picioare din noile fortificații, ridicate de Frătîn ¹, se prăvăli foarte lesne la pămînt. În sfîrșit, flota se întoarse la Constantinopole, încărcată de laurii victoriei și învingătoare, și nu multe luni de zile după asta, muri stăpînul meu Uchalî, pe care-l numeau *Uchalî Fartax*, ceea ce vrea să spună pe turcește « renegatul cel cu chelbe », pentru că așa și era, și obiceiul turcilor este să-și dea între dinșii porecelele cusurilor pe care le au, sau pe ale meritelor ce-și află unul altuia; și asta se întîmplă pentru că n-ai să găsești la ei decît patru nume de familie, ale scoborîtorilor din dinastiile otomane, pe cînd toți ceilalți, așa cum spun, își iau

¹ Porecla unui faimos inginer care, sub Carol Quintul și Filip al II-lea, a construit și a restaurat, punîndu-le în stare de funcțiune, numeroase fortificații. Numele vine de la *fray* (frate, călugăr) și e un diminutiv, așa ca *frailecillo* (frățior), apelațiune familiară pentru « călugăr tînăr ».

numele și porecla fie de la cusururile trupești, fie de la virtuțile sufletești. Și chelbosul acesta vislise pe galere, ca rob al sultanului, paisprezece ani, iar când avea mai bine de treizeci și patru se lepădase de credință, de necaz că un turc, pe când era el înlănțuit la vîslă, îi dăduse o palmă; și ca să se poată răzbuna, își renegase credința; și-atît de viteaz om s-a dovedit a fi, încît, fără să mai apuce drumurile rușinoase și josnice pe care le iau cei mai mulți dintre favoriții padișahului, ajunsese rege în Alger și mai pe urmă amiral al mărilor, ceea ce este treapta a treia din cele trei mai de seamă dregătorii ale împărăției. Calabrez de neam, era în fundul sufletului om cumsecade și se purta foarte omenos cu robii, ajungînd să aibă ca la vreo trei mii, care, după moartea lui, fură împărțiți, așa cum lăsase el prin testament, între padișah (căci sultanul trece drept fiu moștenitor al tuturor răposatilor și ia parte la împărțeală, dimpreună cu ceilalți copii rămași de pe urma mortului) și între renegații de-o seamă cu el; iar eu căzui în lotul unui renegat venețian care, pe vremea când fusese *mus* pe o corabie, picase pe mîna lui Uchalí, care atîta-l îndrăgi, că făcu din el efebul cel mai răsfățat din cîți avea, și ajunse acesta cel mai crud dintre renegații ce s-au văzut vreodată pe pămînt. Îl chema Hasan Aga¹, ajuns pînă la urmă putred de bogat și rege în Alger; cu el am venit eu de la Constantinople, oarecum mulțumit că mă vedeam mai aproape de Spania, și nu doar că mi-ar fi trecut prin gînd să scriu cuiva despre soarta mea nefericită, ci ca să văd dacă mi-era mai prielnică în Alger decît la Constantinople, unde încercasem într-o mie de feluri să scap cu fuga, fără să ajung cu nici un chip la capăt, din lipsă de noroc; așa că socoteam să pot găsi în Alger alte mijloace de-a împlini ceea ce doream cu atîta ardoare, pentru că nu m-a părăsit niciodată nădejdea c-o să mă văd cîndva slobod,

¹ « Hasan Aga »: adnotat în unele ediții ca greșeală a lui Cervantes, care voise să scrie Azan-Bajá (Hasan-pașa), și nu Azan-Aga (cum apare în text). Este clar că nu de la titlul de agă (colonel, comandant de garnizoană sau poliție, grad militar nu din cele mai înalte) se ajungea la cel de rege în Alger, și că e mai logic ca Hasan să fi fost pașă.

și ori de câte ori ceea ce născoceam, chibzuiam și puneam în fapt nu-mi ieșea pînă la urmă așa cum plănuisem, pe loc, fără să mă pierd cu firea, îmi căutam și născoceam alte nădejdi care să mă țină viu și să-mi mai dea, oricît de slabe și de fără vlagă ar fi fost, ceva putere.

Cu asta îmi treceam zilele, închis într-o temniță pe care turcii o numesc ocnă și unde-și vîră ei robii creștini, pe cei ai regelui deopotrivă cu cei ai altor sus-puși de-ai lor și cu cei numiți *del almacén*¹, sau, cum s-ar zice, robi ai sfatului orășenesc, pentru că îi folosește orașul pentru lucrările pe care le întreprinde și pentru alte slujbe, care robi cu mare greu își recapătă vreodată libertatea, pentru că, fiind ai tuturor și neavînd un stăpîn anumit, nu-i cu cine să se poată vorbi despre răscumpărarea lor, chiar de-ar avea ei bani să se răscumpere. În ocnele acestea, așa cum spun, au obiceiul să-și ducă și unii particulari din partea locului robii, mai ales cînd sînt din cei ce s-ar putea răscumpăra, pentru că-i pot ține acolo liniștiți, în toată siguranța, pînă ce le vine răscumpărarea. Tot așa, robii regelui, sortiți răscumpărării, nu ies la lucru cu turma decît atunci cînd le întîrzie banii de răscumpărare, căci în asemenea cazuri, ca să-i facă să scrie și să ceară trimiterea sumei cu și mai mare grabă, sînt puși la corvezi și trimiși la tăiat lemne cu toți ceilalți, ceea ce nu e o muncă ușoară.

Eu eram, așadar, dintre robii hărăziți răscumpărării, căci de îndată ce se dete pe față că eram căpitan, nu-mi folosi la nimic să le spun cît de strîmtorat și de lipsit de orice avere eram, fiindcă tot mă vîrîră printre oamenii de seamă pentru care așteptau răscumpărare. Îmi puseră un lanț, mai curînd drept semn că trebuie să plătesc răscumpărarea decît ca să mă păzească prin asta, și așa îmi duceam zilele în ocnă, cu o mulțime de alți oameni, toți cavaleri, numai obraze cînstite, trecuți în catastif cu preț de răscumpărare și ținuți pentru venitul ce-l puteau aduce; și cu toate că foamea și

¹ « *Cautivos del almacén* » (robi de prăvălie, în traducere literală): numiți așa pentru că erau folosiți în dughenele meseriașilor locali pentru muncile servile, unde erau repartizați de consiliul comunal sau de primăria orașului.

lipsa veșmintelor ne mai chinuiau câteodată, ba cam întotdeauna, nimic nu ne putea chinui atîta cît faptul că vedeam și că auzeam la fiecare pas nemaivăzutele și nemaiauzitele cruzimi pe care le săvîrșea stăpînul meu cu creștinii. În fiecare zi spînzura pe vreunul, trăgea în țeapă pe altul, tăia urechile unui al treilea, și toate astea pentru cine știe ce fleacuri de pricini, ba chiar și fără pricină, fiindcă turcii știau că o făcea doar ca s-o facă, fiind în firea lui dorința de a stîrpi de pe fața pămîntului tot neamul omenesc. Nu se purtă bine decît cu un soldat spaniol, numit nu mai știu cum, parcă de *Saavedra*¹, care, deși făcea isprăvi ce vor rămîne ani în șir în amintirea celor de pe acolo, și le făcea pe toate ca să-și redobîndească libertatea, n-a avut de răbdat din partea stăpînului nici măcar o lovitură de băț, pentru că acesta nici n-a pus să-l bată vreodată și nici nu i-a spus vreo vorbă rea, cu toate că pentru cea mai mică din lungul șir de isprăvi cîte a făcut soldatul ne temeam toți să nu-l vedem tras în țeapă, lucru de care nu o dată i-a fost și lui frică; și de nu mi-ar da pîteni lipsa de răgaz, aș mai spune eu acum cîte ceva din ce-a făcut soldatul acesta, căci ar avea ce să ne minuneze și să ne desfete, chiar mai bine decît povestirea vieții mele.

Așa cum spuneam, deci, în curtea închisorii noastre dădeau ferestrele casei unui maur bogat și de neam mare, care ferestre, cum sînt de obicei toate ale maurilor, erau mai mult lucarne decît ferestre, ba încă și acelea astupate de obloane veșnic strînse și cu zăbrele dese. Se întîmplă să mă aflu într-o zi pe o terasă a închisorii noastre, cu trei dintre tovarășii mei, încercînd să sărim cu lanțurile, ca să ne mai omorîm timpul, și fiind acolo singuri, pentru că toți ceilalți creștini fuseseră mînați la corvezi, ridicai ochii din întîmplare și văzui, printr-una din ferestruicile acelea zăbre-lite despre care spuneam, cum se ivește o trestie ce avea la capătul ei o pînză, și trestia se legăna și se mișca de parcă ne-ar fi făcut semn să ne apropiem și s-o luăm. Ne uitarăm

¹ Aluzie la însuși Cervantes (vezi *Prefața*)

bine la ea, și unul din cei ce se aflau cu mine se duse drept către ea, ca să vadă dacă avea să fie azvîrlită, sau ce-avea să se petreacă; dar cum ajunse acolo, trestia se ridică și se clătină într-o parte și în cealaltă, întocmai ca și cum ar fi spus cineva « nu », făcînd semne din cap. Se întoarse creștinul lîngă noi, și cei dinăuntru începură să lase din nou trestia și să facă aceleași semne ca înainte. Se duse celălalt tovarăș al meu, și i se întîmplă întocmai ca primului. În cele din urmă se duse și al treilea, și se petrecu același lucru ca la întiul și la al doilea. Văzînd eu una ca asta, nu vrui să mă las păgubaș de a-mi încerca norocul, și cum ajunsei dedesubtul trestiei, de sus o lăsară să cadă și ajunse la picioarele mele, în curtea închisorii. Mă grăbii să desprind pînza, care avea un nod, și în el găsii legați zece zianîs, care sînt niște bani de aur fără mare preț, folosiți între mauri, prețuind fiecare cam zece reali de-ai noștri. Ce să vă mai spun dacă m-am bucurat sau nu de ce-am găsit! Se înțelege de la sine că la fel de mulțumit am fost ca și de uimit cînd mă gîndeam de unde oare putea să-mi vină norocul ăsta, și numai mie anume, pentru că semnele date de trestia pe care nu voiseră s-o azvîrle altora spuneau limpede că darul îmi fusese făcut mie. Îmi luai deci banii aceia atît de bine veniți, făcui trestia fărîme, mă întorsei pe terasă și mă uitai la fereastră, și care nu-mi fu mirarea văzînd cum se ivește o mîină albă ca laptele, care o deschise și o închise în toată graba. Din asta pricepurăm, sau ne închipuirăm cel puțin, că vreo femeie ce locuia în casa de alături trebuie să ne fi făcut binele de care vorbesc, și drept semn că-i mulțumeam, făcurăm salamalecuri după obiceiul maurilor, lăsînd capul pe piept, îndoind trunchiul și încrucișîndu-ne brațele în dreptul umerilor. Nu mult după asta apăru, la aceeași fereastră, o cruce micuță, făcută din trestii, care fu numai decît trasă înapoi. Semnul acesta ne încredință că în casa aceea trebuie să se fi aflat vreo creștină roabă și că ea ne făcuse binele de care s-a spus; dar mîina aceea albă și brățărilor scumpe ce apucasem a vedea că purta nu se potriveau cu gîndul acesta, așa că ne spuserăm că va fi fiind vreo creștină renegată, dintre cele pe care obiș-

nuiesc să și le facă neveste legitime foștii lor stăpini, lucru de care se socotesc fericiți, pentru că le prețuiesc mai mult decît pe femeile de neamul lor. În toate presupunerile acestea eram foarte departe de adevăr; însă de atunci înainte singura noastră desfătare fu să nu mai pierdem din ochi, privind-o ca pe steaua polară a marinarilor, fereastra unde ne răsărise nouă steaua cu coada de trestie; dar trecură cincisprezece zile încheiate în care pe femeie n-o mai văzurăm, și nu mai văzurăm nici mîna ori vreun semn. Și cu toate că în vremea asta făcurăm tot ce puturăm ca să aflăm cine locuia în casă și dacă se pomenise în ea vreo creștină renegată, nu ne putu nimeni spune altceva decît că trăia acolo un maur bogat și de neam, pe nume Hagi-Murad ¹, ce fusese *alcaide* al cetății *La Pata* ², dregătorie de mare însemnătate la ei; și tocmai cînd ajunserăm să ne luăm nădejdea că s-ar mai putea să plouă de-acolo și alți galbeni, văzurăm, cînd ne-am fi gîndit mai puțin, cum se ivește trestia, cu altă pînză legată de ea, și cu un nod ceva mai rotunjour; și se petreceau toate acestea la vremea cînd închisoarea era, întocmai ca și data trecută, pustie, ocnașii fiind la lucru. Făcurăm iar proba obișnuită, ducîndu-se, înainte de a mă duce și eu, pe rînd, fiecare dintre cei trei care eram de față; dar nici unuia trestia nu-i căzu la picioare, cum îmi căzu mie, care, cum ajunsei, o și văzui azvîrlindu-mi-se. Dezlegai nodul și găsii patruzeci de scuzi de aur spaniolești și o scrisoare cu litere arăbești, iar la sfîrșitul ei, desenată o cruce mare. Sărutai crucea, luai banii, mă întorsei pe terasă, și toți laolaltă ne întrecurăm în salamalecuri; mîna se ivi din nou, făcîndu-mi semn să citesc scrisoarea, și fereastra se închise. Rămaserăm cu toții tulburați, dar voioși de ceea ce se petrecuse, și cum nici unul dintre noi nu știa să citească slove arăbești, ardeam de nerăbdare să deslușim ceea ce cuprindea scrisoarea, cea mai

¹ Se pare că Hagi-Murad a fost, de asemenea, un personaj real, un foarte bogat renegat dalmatin, aflat la Alger pe vremea captivității lui Cervantes. Probabil însă că povestea de dragoste este o ficțiune.

² La Pata sau La Bata, port aflat la două leghe de Orán.

mare greutate fiind să găsim pe cineva care să ne-o citească. Pînă în cele din urmă mă hotărîi să mă încred într-un renegat, de fel din Murcia, care se dădea drept prieten devotat al meu și cu care schimbasem zăloage care-l obligau să țină taina ce i-aș fi încredințat, căci se obișnuiește printre renegați, cînd au de gînd să se mai întoarcă vreodată pe pămînt creștinesc, să-și strîngă și să aducă în țară semnături de-ale robilor de neam bun care adevăresc cum pot mai bine că renegatul cutare e om cumsecade și că a făcut întotdeauna bine creștinilor, trăind cu dorința de-a fugi la cel dintîi prilej ce i-ar ieși în cale. Sînt printre ei unii care-și fac rost de asemenea adevărînte cu gînduri bune; alții se slujesc de ele numai cînd le vine la îndemîină și în scopuri viclene: căci, ducîndu-se să jefuiască țărîmul creștinesc, de au cumva nenorocul să le piară corabia și sînt luați robi, scot pe dată adevărînte și spun că din hîrțiile acelea s-ar putea vedea cu ce gînd veniseră, și anume: să rămînă în țara creștinească, că de asta și porniseră pe mare, dimpreună cu ceilalți turci. Prin asta scapă de urmările furiei dintîi și se împacă pînă una-alta cu biserica, fără să li se întîmple nimic, iar cînd le vine bine, se întorc în Berberia și devin iară ce fuseseră mai înainte. Dar alții se folosesc cu adevărat de scrisori și se străduiesc să le dobîndească cu bună-credință, rămînînd apoi pe viață în țările creștine. Unul dintre renegații aceștia era și prietenul de care vorbesc, care luase iscăliturile tuturor ortacilor noștri, adevărindu-i-se tot ce se putea adevăra, că de-ar fi fost să-i găsească maurii hîrțiile acelea, l-ar fi ars de viu. Băgasem de seamă că știa foarte bine araba, și nu numai s-o vorbească, ci s-o și scrie; dar mai înainte de a mă fi dat cu totul în vileag față de el, îl rugai doar să-mi citească ce scria pe hîrtia aceea pe care o găsiserăm din întîmplare într-un cotlon al cămării în care dormeam. El desfăcu hîrtia și rămase o bucată de vreme cu ochii în ea, silabisind-o printre dinți. Îl întrebai dacă pricepea ce scrie și-mi răspunse că pricepea foarte bine și că, dacă voiam să-mi tîlmăcescă vorbă cu vorbă tot ce citea, să-i dau hîrtie și pană, că i-ar veni mai ușor. Îi dădurăm numaidecît

tot ce cerea, și el începu să traducă puțin câte puțin, iar după ce sfârși, zise:

« — Tot ce scrie aici pe limba spaniolă este cuprins, fără să lipsească o literă, în scrisoarea asta arăbească, și trebuie să bagi de seamă doar că acolo unde zice „*lela Marien*“¹ trebuie să înțelegi „stăpîna noastră, fecioara Maria“ . »

Citirăm ce scrisese pe hîrtie, și iată cum suna:

« Cînd eram copilă, tatăl meu avea o sclavă care m-a învățat o rugăciune creștinească pe limba mea și mi-a spus o grămadă de lucruri despre *lela Marien*. Creștina trecu pragul vieții, și eu știu bine că nu pentru a intra în focul Gheenei, ci pentru a da ochi cu Allah, fiindcă după aceea am mai revăzut-o de două ori, și mi-a spus în vis să plec într-o țară de creștini, ca s-o cunosc pe *lela Marien*, care mă îndrăgise foarte. Nu știu cum m-aș duce: am văzut mulți creștini pe fereastra asta, și nici unul nu mi s-a părut atît de nobil cum ești tu. Eu sînt frumoasă la chip și tînără și pot lua cu mine mulți bani; vezi tu dacă poți să faci în așa fel încît să fugim, și acolo vei fi bărbatul meu, dacă vrei, iar dacă nu vei vrea, n-are să-mi pară rău și n-are să fie nimica, fiindcă *lela Marien* are să-mi dea ea bărbat cu care să mă mărit. Eu am scris ceea ce ai sub ochi, și fii cu luare-aminte cui îi dai să citească. Nu te încrede în nici un arab, pentru că sînt cu totul tîlpizi². Mă chinuie gîndul acesta, și aș vrea să nu te dai în vileag față de nimeni, că dacă află tatăl meu, nu stă mult pe gînduri și mă aruncă într-un fund de puț, acoperindu-mă cu pietre. Am să pun trestiei o sfoară. Leagă de firul acesta răspunsul tău, și dacă n-ai pe cineva care să-ți poată scrie în arăbește, răspun-

¹ *Lela*, sau *lella*, după cum s-a văzut și mai înainte, înseamnă « stăpîna » sau « doamnă »; *Marien* este o arabizare a numelui *Maria*, la rîndul lui derivat latin al vechiului *Miriam* ebraic.

² Am tradus cu termenul vechi cronicăresc de *tîlpiz* (ipocrit, fals, mincinos, viclean) cuvîntul *marfuz*, puțin utilizat în spaniolă, pe care-l folosește aici Cervantes. Cuvîntul e de origine arabă și e folosit de autor cu intenția de a da culoare locală scrisorii tinerei maure.

de-mi prin semne, pentru că *lela* Marien mă va ajuta să te pricep. Păzească-te ea și cu Allah, dimpreună cu astă cruce pe care o sărut de mii de ori, așa cum m-a învățat sclava. » ¹

Gîndiți-vă și dumneavoastră, domnilor, dacă aveam temei să ne minunăm și să ne bucurăm de ceea ce scrie acolo, iar uimirea și bucuria noastră fură așa de mari, încît pe loc pricepu renegatul că hîrtia aceea nu de întîmplare ne fusese adusă în mîini, ci fusese scrisă într-adins unuia dintre noi; așa că ne rugă să ne încredem în el, dacă era adevărat ceea ce bănuia, și să i-o spunem, că el și-ar pune și viața în joc pentru slobozirea noastră. Și spunind asta, scoase din sîn un crucifix de metal și, vărsînd șiroaie de lacrimi, ni se jură, pe dumnezeul înfățișat de crucea aceea, în care el, oricît de păcătos și de nemernic era, credea cu tărie și cu ardoare, că ne va fi credincios, slujindu-ne și păstrîndu-ne taina, orice vom voi să-i destăinuim; pentru că i se părea, sau mai curînd ghicea, că prin mijlocirea femeii aceleia care scrisese biletul avea să-și recapete el, dimpreună cu noi toți, libertatea și avea să se vadă ajuns acolo unde dorea cu atît foc să se vadă, adică reintrat în sînul sfintei biserici, maica sa, de care fusese despărțit ca un mădular putred și aruncat departe, din pricina multelor sale păcate și a neștiinței în care se zbătea! Cu atîtea lacrimi vărsate și cu dovezi de așa mare căință spuse toate astea renegatul, încît toți într-un glas consimțirăm și ne apucarăm să-i povestim cum stăteau cu adevărat lucrurile; și așa, i le înșirarăm pe toate unul cite unul, fără să-i ascundem nimic. Îi arătarăm ferestruica pe unde se ivea trestia, și el își însemnă bine în minte casa, rămînînd să încerce anume să afle și să ne spună cine locuia într-însa. Furăm toți de părere de asemeni că e mai cu cale să răspundem bilețelului arăboaicei, și cum aveam pe cineva

¹ Din faptul că scrisoarea reappare la Cervantes, aproape în aceiași termeni, în piesa intitulată *Los baños de Argel* (*Temnițele Algeriei*), comentatorii au dedus că trebuie să existe un nucleu de adevăr dincolo de ficțiunea literară și că Cervantes-robul va fi avut într-adevăr o asemenea aventură. În piesă, Zoraida se numește Zara, și e tot fiica lui Hagi-Murad. De altfel, în cupletul final al piesei, autorul declară că povestea e adevărul istoric pur, și nu ficțiune.

care s-o poată face, renegatul se aşternu pe dată la scris şi traduse frazele pe care i le dictai eu, care fură, cuvînt cu cuvînt, întocmai ceea ce vă voi spune, fiindcă dintre toate amănuntele însemnate ale întîmplării acesteia nici unul nu mi-a ieşit din minte, şi nici nu-mi va ieşi atîta cît voi avea zile. Ceea ce îi răspunsei, aşadar, frumoasei maure suna aşa :

« Adevăratul Allah să te aibă în pază, doamna mea, dimpreună cu binecuvîntata Marien, care este adevărata mamă a lui Dumnezeu şi cea care a făcut să-ţi încolţească în inimă dorinţa de a te duce într-o ţară de creştini, pentru că te iubeşte. Roag-o tu să binevoiască a te face să pricepi cum să poţi înfăptui ceea ce-ţi cer, fiindcă atît de mare este bunătatea ei, încît are s-o facă. Dinspre partea mea şi a tuturor acestor creştini care stau cu mine laolaltă, ne legăm să facem pentru tine tot ceea ce vom putea, pînă la moarte. Nu uita să-mi scrii, ca să-mi dai de ştire ceea ce ai de gînd să faci, pentru că îţi voi răspunde întotdeauna, fiindcă mi-a dat bunul Allah norocul să avem printre noi un creştin robit care ştie să vorbească şi să scrie foarte bine pe limba ta, aşa cum te vei încredinţa citind biletul acesta. Aşa că, fără să te temi de nimic, ne poţi da ştire despre tot ce vei vrea. Cît despre ceea ce spuneai, şi anume că, o dată ajunşi pe pămînt creştinesc, ai să-mi fii nevestă, ţi-o făgăduiesc ca un bun creştin ce sînt, şi trebuie să ştii că e obiceiul creştinilor să-şi ţie făgăduiala mai bine decît maurii. Allah şi Marien, maica lui, să te aibă în pază, doamna mea ! »

După ce hîrtia fu gata scrisă şi pecetluită, mai aşteptai două zile pînă să fie închisoarea pustie, ca de obicei, şi atunci ieşii să mă plimb ca şi alte dăţi pe terasă, ca să văd dacă mi se mai arată băţul de trestie, care nu întîrzie mult să se ivească. Şi cum văzui trestia, cu toate că nu puteam vedea şi cine o mînuia, arătai scrisoarea, ca pentru a-i da să înţeleagă că trebuie să lege de trestie o sfoară, dar firul era gata legat de capătul băţului, unde eu pe loc şi atîrnai biletul, şi nu după multă vreme ni se arată din nou steaua noastră, cu steagul alb al păcii înnodat la capăt. Lăsat să cadă la pămînt, îl ridicai şi găsii în bucata de pînză mai

mult de cincizeci de scuzi, în tot felul de monede, de argint și de aur, care sporiră de mai bine de cincizeci de ori bucuria noastră, întărindu-ne speranța că avem să ne vedem liberi. Chiar în aceeași noapte renegatul nostru se întoarse spunându-ne ceea ce aflate, și anume că, într-adevăr, în casa aceea trăia chiar maurul de care ni se vorbise, numit Hagi-Murad, om putred de bogat, care n-avea decît o fată, moștenitoare a tuturor bunurilor sale și socotită în toată cetatea, de o lume întreagă, drept cea mai frumoasă femeie din Berberia, pețită de mulți dintre viceregi care trecuseră pe-acolo, dar fără să se fi învoit a-l lua pe vreunul; mai spuse că aflate și că fata avusese o roabă creștină, care murise mai demult, lucruri care toate se potriveau cu ceea ce ne scrisese nouă în biletul acela.

Ne sfătuirăm numaidecît cu renegatul ce-aveam de făcut ca s-o răpim pe arăboaică și să fugim cu toții pe pămînt creștinesc și hotărîrăm deocamdată să așteptăm a doua înștiințare din partea Zoraidei — căci așa se numea cea care dorește astăzi să-și ia numele de Maria — fiindcă văzurăm bine că numai ea și nimeni altul trebuia să găsească mijloacele prin care să ieșim din toate încurcăturile. Și după ce rămaserăm înțeleși asupra acestui lucru, renegatul adăugă să nu ne facem griji, că el își pune viața în joc ca să ne ajute să redevenim liberi.

Timp de patru zile încheiate ocna fu mereu plină de lume, pricină pentru care patru zile întîrzie trestia să mai apară, iar la capătul lor, cînd obișnuita singurătate se așternu peste închisoare, trestia se ivi, cu o basma atît de burdușită și de borțoasă, că te puteai aștepta din partea ei să nască o mulțime de gemeni. Trestia cu legăturica se înclină în fața mea, și găsii înăuntru alt bilet, dimpreună cu o sută de scuzi de aur, fără nici un fel de altă monedă. Renegatul era acolo, așa că-i dădurăm să citească scrisoarea în odaia noastră, și ne spuse că suna precum urmează:

«Nu știu, stăpîne, ce drum s-apuc ca să ne vedem ajunși în Spania, și nici lela Marien nu mi-a spus, cu toate că i-am cerut-o; ceea ce am putea face este să-ți dau eu, pe fereastra

asta, o mulțime de bani de aur; răscumpărați-vă cu ei, tu și prietenii tăi, și unul dintre voi să plece pe pământ creștinesc și să cumpere acolo o corabie, cu care să se întoarcă să-ia pe ceilalți; iar pe mine m-ați putea găsi într-o grădină a tatălui meu, care este nu departe de poarta Babazón¹, chiar lângă port, unde voi sta toată vara, dimpreună cu tata și cu slugile mele. De-acolo m-ați putea răpi într-o noapte, fără de nici o teamă, ducându-mă pe corabie. Și bagă de seamă că trebuie să-mi fii soț, fiindcă de nu, am s-o rog pe *lela* Marien să te pedepsească. Dacă nu te încrezi în nimeni ca să poți trimite pe cineva după corabie, răscumpără-te tu și pleacă, fiindcă știu bine că tu ai să te întorci mai sigur decât oricare altul, nobil și bun creștin cum ești. Vezi de află unde e grădina, și când te vei mai plimba pe aici, voi ști că e goală închisoarea și-ți voi da bani mulți. Aibă-te Allah în pază, stăpînul meu!»

Așa glăsuia cuprinsul celui de al doilea bilet, care trecu pe sub ochii tuturor, și fiecare se oferî să fie el cel răscum-părat, făgăduind să plece și să se întoarcă în toată graba, și eu mă oferii de asemenea s-o fac, dar la toate acestea se împotrivi renegatul, spunînd că nu va îngădui cu nici un preț să fie pus în libertate unul dintre noi mai înainte de-a fi fost cu toții laolaltă sloboziți, pentru că știa din experiență cît de greu își țineau cei eliberați făgăduielile făcute în robie, fiindcă de zeci de ori folosiseră mijlocul acesta unii dintre cei robiți, oameni de neam mare, răscumpărîndu-l pe cîte unul care să plece la Valencia sau la Mallorca cu bani destui ca să poată arma o corabie și să se întoarcă după cei ce-l răscumpăraseră, dar niciodată nu se mai întorsese vreunul, pentru că dulcea libertate redobîndită și teama să n-o piardă din nou făcea să le iasă din cap amintirea tuturor datoriilor cîte le-ar fi putut avea pe lume. Și drept dovadă de adevărul spuselor sale, ne povesti pe scurt ceea ce li se întîmplase tot

¹ Poarta Babazón sau Bab-ghazzon, cu numele ei arab real, era una dintre cele nouă porți ale cetății Alger; prin faptul că dădea în port, era dintre cele mai frecventate și mai mari — principala intrare a turmelor de import în țară (*bab-ghazzon* — poarta turmelor).

cam pe-atunci unor cavaleri creștini, cea mai ciudată întîmplare petrecută vreodată prin partea locului, unde la fiecare pas se petrec lucruri uluitoare, care-ți încrîncenă carnea de groază. În sfîrșit, ne spuse că ceea ce se putea face, și trebuia făcut, era ca toți banii ce-ar fi urmat să-i dăm pentru răscumpărarea unuia dintre creștini să i-i punem lui în mînă, ca să cumpere, acolo în Alger, o corabie, sub cuvînt că s-ar face negustor și-ar pleca să tocmească marfă prin porturile coastei aceleia și la Tetuán¹; căci, fiind el stăpîn al corăbiei, nimic nu i-ar fi mai ușor decît să ne scoată din închisoare și să ne îmbarce pe toți. Cu atît mai mult cu cît, dacă arăboaica ne-ar putea da, așa cum spunea, bani ca să-i răscumpărăm pe toți, pentru niște oameni liberi nu era mare lucru să se îmbarce și ziua în amiaza mare, pentru că mai mare greutate ar fi fost opreliștea pe care o puneau maurii renegaților, interzicîndu-le să cumpere cumva și să aibă corăbii chiar atunci cînd nu e vorba de galere mari pentru piraterie, fiindcă se tem că renegatul ce cumpără o barcă, mai cu seamă dacă este spaniol de neam, o face ca să fugă cu ea pe pămîntul creștinilor; dar că el ar putea face să cadă piedica aceasta, întovărășindu-se cu un maur *tagarín*², cu care să plătească corabia pe din două și să împartă cîștigul neguțătoriei, și cu asta ar ajunge să fie stăpîn al corăbiei, ceea ce putea însemna de pe acuma că tot restul era ca și făcut. Și cu toate că mie și camarazilor mei ni se păruse mai cuminte să trimitem pe cineva după o corabie în insula Mallorca, așa cum spusese arăboaica, nu cutezarăm să-i ținem piept renegatului, de teamă ca nu cumva, dacă nu făceam ce spunea, să ne dea de gol și să ne pună în primejdie viețile, mai cu seamă că ar fi însemnat să se descopere și uneltirile Zoraidei, pentru a cărei viață ni le-am fi dat cu totii pe-ale noastre; așa că ne hotărîrăm să ne încredem în paza Domnului

¹ Oraș marocan de coastă, foarte aproape de strîmtorea Gibraltar.

² Maur originar din Aragón, refugiat în nordul Africii în timpul războaielor reconchistei. Frontiera dominației maure în Peninsula Iberică fiind Aragónul, *tagarînes* se numeau maurii de la granița aragoneză, de la cuvîntul arab *thar-hrilligr* — limitrof.

și să ne dăm pe mîna renegatului, răspunzînd chiar în același ceas Zoraidei că vom face totul așa cum ne sfătuia, pentru că le chibzuise pe toate la fel de bine ca și cînd i le-ar fi spus *lela* Marien, mai adăugînd că doar de ea singură atîrna fie amînarea întregii întreprinderi, fie punerea ei nemijlocită în fapt. Reînnoii făgăduiala de a mă însura cu ea, și în chipul acesta, a doua zi, cum se întîmplă să fie iarăși închi-soarea pustie, ea ne dădu în mai multe rînduri, cu ajutorul trestiei și năframei, două mii de scuzi de aur, dimpreună cu o scrisoare în care spunea că în viitoarea zi de *djumá*, care înseamnă vineri, pleca la grădina tatălui său, și că înainte de plecare avea să ne mai dea bani, iar de-o fi să nu ne ajungă, să-i dăm de știre, că putea să ne trimită oricîți i-am cere, pentru că tatăl ei avea atîția, încît nici n-ar fi prins de veste cîți lipsesc, cu atît mai mult cu cît ea era cea care ținea toate cheile casei. Dădurăm numaidecît cinci sute de scuzi renegatului ca să cumpere barca, cu opt sute mă răscumpărai eu, dînd banii unui negustor valencian care se găsea atuncea în Alger, și care mă răscumpără de la rege, punîndu-se chezaș pentru mine că la prima corabie ce-ar fi să vină din Valencia aveam să-mi plătesc prețul răscumpărării, fiindcă, dacă ar fi dat pe loc banii, ar fi însemnat să-l bănuiască regele că de mai multe zile sosise în Alger răscumpărarea mea și că, lacom de alișverișuri, negustorul tăcuse pînă atuncea. Ce mai vorbă multă, îl mai știam și pe stăpînul meu atît de hulpav, încît cu nici un preț nu m-aș fi încumetat să las să i se dea pe loc toți banii.

Joia din ajunul vinerii în care trebuia să plece la grădina tatălui său, frumoasa Zoraida ne mai dădu o mie de scuzi și ne înștiință de plecare, rugîndu-mă pe mine ca, de-o fi să mă răscumpăr, să aflu mai întîi unde e grădina cu casa tatălui său și să caut în orice caz prilejul de-a trece pe-acolo ca să dau ochi cu ea. În puține cuvinte îi răspunsei că așa voi face și că ea să aibă doar grija de a se ruga pentru noi în toate rugăciunile către *lela* Marien pe care le învățase de la sclavă. După ce făcui asta, fură răscumpărați și cei trei camarazi ai noștri, ca să li se ușureze ieșirea din închi-

soare și ca nu cumva, văzîndu-mă doar pe mine răscumpărat și pe ei nu, cînd se știa că bani erau, să se zăpăcească de cap și să-i pună necuratul să facă cine știe ce nebunie, primejduind-o pe Zoraida; căci, cu toate că, știindu-le firea, puteam fi liniștit dinspre partea asta, nu vrui totuși să mai fie vreun risc în toată treaba, așa că făcui să fie și ei răscumpărați în același chip în care mă răscumpărasem eu, dînd toți banii negustorului, pentru ca să se poată pune chezaș fără frică, avînd pe ce se bizui; dar nu-i descoperirăm complotul și taina noastră, de teama primejdiei în care ne-am fi pus.

Capitolul XLI

Unde tot despre întîmplările robului se povestește

— Nu trecură cincisprezece zile, cînd renegatul nostru deveni stăpîn pe o corabie foarte bună, o mahună în stare să cuprindă mai bine de treizeci de persoane. Ca să asigure izbînda faptului și să coloreze totul în culoarea adevărului, își puse în gînd să facă mai întîi, și chiar făcu, o călătorie într-un port care se numește Sargel¹, care e la treizeci de leghe de Alger, dinspre partea Oránului, unde se face totdeauna negoț întins de smochine uscate. De două sau de trei ori făcu el acest drum, în tovărășia *tagarîn*-ului despre care spuneam. *Tagarînes* se numesc în Berberia maurii din provincia Aragónului, iar cei din Granada, *mudejares*², pe cînd în regatul Fezului, *mudejares*-ilor li se zice *elches*³, și de ei se slujește în războaie regele țării aceleia. Și cum spuneam, așadar, de fiecare dată cînd trecea cu vasul lui,

¹ Astăzi, Cerceli sau Zerzeli.

² *Mudejar* înseamnă, în arabă, supus. Li se spunea *mudejares* mahomedanilor care, după cucerirea teritoriilor din Iberia ce fuseseră sub stăpînire maură, își păstrau credința islamică, considerîndu-se însă vasalii regilor catolici.

³ *Elches*, de la arabul *aluch* sau de la *gheldge*, ce însemna la origine renegat, transfug, refugiat, schimbător. Ceea ce nu explica însă de ce li se spunea așa celor din Fez. Probabil că erau urmași ai rescapaților, sau barbari ce nu avuseră, la început, religia mahomedană.

renegatul ancora într-o radă mică, ce nu era la nici două bătaï de arbaletă depărtare de grădina unde aştepta Zoraida; şi acolo, cu dinadinsul, renegatul, dimpreună cu harapii care visleau, se apucau fie să-şi facă rugăciunea, fie să încerce, chipurile în glumă, ceca ce se gîndeau să facă odată de-a binelea; aşa că se ducea renegatul în grădina Zoraidei şi-i cerea fructe, iar tatăl ei îi da, fără să-l cunoască; şi cu toate că tare mult ar fi vrut să-i vorbească Zoraidei, după cum mi-a şi spus mai târziu, şi să-i spună că el era cel care, din porunca mea, trebuia să o ducă pe pămînt creştinesc, aşa că să fie liniştită şi să aibă răbdare, nu i-a fost niciodată cu putinţă, pentru că arăboaicele nu se lasă văzute de nici un maur şi de nici un turc decît dacă bărbatul sau tatăl lor le-o cer; de creştinii robiţi se lasă însă văzute şi vorbesc cu ei, ba încă mult mai mult decît ar fi cuminte s-o facă; cît despre mine, nu mi-ar fi venit de loc bine să ştiu că apucase el a-i vorbi, pentru că poate ar fi îngrozit-o rău să-şi vadă soarta atîrnînd de tăcerea unui renegat. Dar Dumnezeu, care le orînduia pe toate altfel, nu dădu gîndului bun al renegatului prilej să ajungă la vreun capăt. Şi văzînd acesta că se putea duce şi întoarce de la Sargel fără nici o grijă, după cum putea să arunce ancora cînd voia, cum voia şi unde voia, mai văzînd şi că *tagarîn*-ul, tovarăşul lui, n-avea niciodată altăceva de propus decît rînduia el, şi că, pe deasupra, eu eram gata răscumpărat, nemailpsind decît să caut cîţiva creştini care să tragă la visle, îmi spuse să-mi aleg eu oamenii pe care aş dori să-i iau cu mine în afară de robii răscumpăraţi şi să vorbesc cu ei, înştiinţîndu-i să fie gata vinerea viitoare, cînd se hotărîse că trebuia să aibă loc plecarea noastră. Aşa că mă vorbii cu doisprezece spanioli, toţi vislaşi de nădejde, dintre cei care puteau pleca fără de nici o oprelişte din oraş, şi nu uşor lucru mi-a fost să găsesc atîţia la vremea aceea, cînd abia plecaseră în cursă douăzeci de vase, luînd cu ele toţi vislaşii din partea locului, aşa că nici pe aceştia doisprezece nu i-aş fi găsit de nu s-ar fi întîmplat să rămînă stăpînul lor în vara aceea acasă, ca să sfîrşească armarea unei galere ce-o avea pe şantier, fără

să mai plece deci în cursă. Iar acestora nu le spusei altceva decît că trebuiau să iasă vinerea viitoare unul cîte unul, spre seară, pe furiș, și să se ducă în preajma grădinii lui Hagi-Murad, unde să mă aștepte pînă ce voi veni. Și fiecăruia în parte îi dădui porunca aceasta între patru ochi, atrăgîndu-le luarea-aminte, de-or fi să mai vadă acolo și alți creștini, să nu le spună decît că eu le poruncisem să mă aștepte prin preajmă.

După ce făcui treaba asta, îmi mai rămînea de făcut una, cu mult mai pe placul meu, și anume s-o înștiințez pe Zoraïda unde ajunseseră lucrurile, ca să fie prevenită și cu ochii în patru și să nu se sperie dacă aveam s-o luăm pe neașteptate, înainte de vremea cînd își închipuia că s-ar fi putut întoarce corabia din țara creștinilor. Așa că hotărîi să mă duc în grădina ei și să văd dacă-i puteam vorbi; deci, sub cuvînt că-mi trebuiau niște ierburi, într-o zi, chiar în ajunul plecării, mă dusei acolo să le culeg, și cel dintîi om de care mă izbii fu părintele Zoraïdei, care-mi vorbi, pe limba folosită între mauri și robi pe întreg cuprinsul Berberiei și chiar la Constantinopole, și care nu e nici arăbească, nici castiliană, ci un amestec al tuturor limbilor ¹, prin care ne înțeleserăm; și cum spuneam, în chipul acesta și cu soiul acesta de jargon mă întrebă ce căutam aici în grădina lui și cine eram. Îi răspunsei că eram sclavul arnăutului Mamî (și spusei asta pentru că știam foarte bine că acest Mamî ² îi era foarte bun prieten) și că umblam după tot soiul de ierburi, ca să fac din ele salată. Mă întrebă pe urmă dacă eram sau nu om hărăzit răscumpărării și cît cerea stăpînul meu pentru mine. Și-n vreme ce ne îndeletniceam noi cu întrebările și răspunsurile acestea, ieși din casa ce se afla în grădină frumoasa Zoraïda,

¹ Limba la care se referă aici textul este cea pe care turcii și maurii o numeau franca (limba liberă), adică « un amestec de diferite limbi creștine și de cuvinte care sînt cea mai mare parte italiene și spaniole, iar unele portugheze », cum scrie Haldo în *Topografia Algeriei*. Este levantina vorbită și azi pe coastele Mediteranei.

² Arnăutul Mamî a fost comandantul piraților care au capturat galera spaniolă « El Sol », prilej cu care a căzut rob Cervantes (vezi Prefața) în 1575. Apare și în nuvela *La Española inglesa* a aceluiași.

care de multă vreme mă văzuse; și cum arăboaițele nu fac nici un fel de mofturi cînd e vorba să se arate creștinilor și nici nu se feresc, așa cum am mai spus ¹, nu așteptă mult și nu găsi nimic rău în a veni acolo unde era tatăl său, ce stătea de vorbă cu mine; ba chiar, atunci cînd o văzu tatăl său că vine pășind agale, o chemă și-i ceru să se apropie mai repede.

Greu lucru ar fi să vorbesc acum despre marea frumusețe, grația, vioiciunea și podoabele bogate cu care iubita mea Zoraida se înfățișă ochilor mei: tot ce pot spune este că mai multe perle avea la gît, la urechi și în cozi decît fire de păr pe creștet. La gleznelor picioarelor, descoperite, așa cum se poartă pe-acolo, avea două *carcajes* (că așa se numesc pe arăbește inelele și brățările de la picioare), de aur curat, încrustate cu atîtea diamante, încît tatăl ei, după cum mi-a spus mai tîrziu Zoraida, le prețuia ca la vreo zece mii de dubloni, iar brățările pe care le purta la amîndouă mîinile prețuiau încă o dată pe atîta. Perle erau o mulțime, și toate adevărate, căci cea mai prețuită podoabă și eleganța cea mai iivnită de femeile maure e aceea de-a se împodobi cu perle bogate, unele rotunde, altele în forme neregulate, așa că mai multe perle poți găsi la mauri decît la oamenii tuturor celorlalte neamuri, iar tatăl Zoraidei umbla vorba că ar fi avut o sumedenie, și încă dintre cele mai de preț din cîte se pomeniseră vreodată în Alger, mai avînd totodată bani buni mai mult de două sute de mii de scuzi spanioli, peste care avuție era stăpînă pe de-a-ntregul cea care acum e stăpîna mea.

Și dacă, avînd pe ea toate podoabele de care vorbesc, era pe atunci sau nu era frumoasă-coz, din urmele frumuseții ce i-a rămas după atîtea cazne și oboseli s-ar putea judeca și azi cum arăta pe cînd îi mergea bine. Pentru că este știut că frumusețea femeilor are zile și anotimpuri prielnice de-a lungul anului, și toate întîmplările vieții le-o

¹ Ușurința cu care femeile arabe se arată creștinilor, cu fața descoperită, și cum nu le e îngăduit s-o facă în prezența celor de aceeași religie cu ele, venea, inițial, din disprețul față de cei socotiți de neam impur, « ghiaurii ».

pot spori ori scădea. Așa că firesc lucru este ca pasiunile sufletului să-i dăuneze, ori s-o poată face să strălucească și mai mult, cu toate că de cele mai multe ori o distrug.

Ce să mai spun altceva? În clipa aceea se apropie, împodobită cum nu se poate mai bogat și arătînd cum nu se poate mai frumoasă, sau cel puțin mi se păru mie că nu văzusem pe lume pînă atuncia alta care să-i poată sta alături; și adăugînd la asta tot ce-i datoram, căci multe făcuse pentru mine, mi se părea că am dinaintea ochilor o zeităte din ceruri, coborîtă pe pămînt pentru fericirea și pentru mîntuirea mea. Deci, cum se apropie, tatăl ei îi spuse în limba lor că eu eram robul prietenului casei, arnăutul Mamí, și că veneam să caut ierburi pentru salată. Luă atunci ea jocul în mîna ei și, în jargonul acela amestecat de care-am vorbit, mă întrebă dacă eram nobil și care era pricina că nu mă răscumpăram. Îi răspunsei că eram gata răscumpărat și că după suma răscumpărării putea să-și dea seama cît de mult mă prețuia stăpînul meu, pentru că dădusem, ca să-mi recapăt libertatea, o mie și cinci sute de galbeni sultanini ¹, la care ea răspunse:

« — Drept este că, dacă ai fi fost al tatălui meu, l-aș fi făcut să nu te dea nici pe de două ori suma asta, pentru că voi, creștinii, aveți obiceiul să mințiți întotdeauna în tot ce spuneți și să vă arătați săraci lipiți pămîntului ca să-i înșelați pe mauri. »

« — S-ar putea să fie și așa, stăpînă, îi răspunsei, dar vă asigur că i-am spus stăpînului meu adevărul, după cum vo spune adevărul tuturor oamenilor ce se află pe lumea asta. »

« — Și cînd pleci? » întrebă Zoraida.

« — Mîine dimineată cred eu, răspunsei, pentru că e aici o corabie din Franța care-și întinde pînzele mîine în zori, și cred că am să plec cu ea. »

¹ Cuvînt derivat din sultan, echivalent, ca etimologie, cu realul (derivat de la rey — rege). Monedă curentă în nordul Africii, valora cam 130 de aspri (monedă pătrată de argint, echivalentă cu a opta parte dintr-un real).

« — N-ar fi mai bine, răspunse Zoraida, să aștepti până ce-or veni corăbii din Spania și să pleci cu ele, și nu cu cele franțuzești, că nu prea vă sînt prieteni franțujii? »

« — Nu, răspunsei eu, cu toate că, dacă e adevărată vestea că vine o corabie din Spania, parcă aș sta s-o aștept, deși ce-i în mînă nu-i minciună și e mai sigur să plec mîine, căci dorința de-a mă vedea acasă, în țara mea și laolaltă cu ființele pe care le iubesc, e așa de mare, încît nu mi-ar mai îngădui să aștept alt prilej, oricît ar fi el mai spre folosul meu, dacă prilejul acesta ar fi să mă întîrzie. »

« — Vei fi avînd, fără îndoială, nevastă în țara ta, zise Zoraida, de asta dorești atîta să pleci, ca să ți-o vezi! »

« — Nu sînt însurat, răspunsei eu, dar mi-am dat cuvîntul să mă însor de îndată ce voi ajunge acolo. »

« — Și e frumoasă femeia căreia i te-ai făgăduit? » întrebă Zoraida.

« — E așa de frumoasă, răspunsei eu, încît, ca să-ți spun adevărul, lăudînd-o în același timp, îți seamănă bine! »

La vorbele acestea, prinse a rîde cu poftă tatăl ei și zise:

« — Pe Allah, ghiaurule, că frumoasă trebuie să mai fie logodnica ta dacă seamănă cu fică-mea, care e cea mai frumoasă femeie din tot regatul! Dacă nu mă crezi, uită-te bine la ea și ai să vezi că-ți spun adevărul. »

Ne sluja drept tîlmaci la cele mai multe din spusele noastre chiar tatăl Zoraidei, ca unul ce o rupea mai bine pe lătinie¹; fiindcă, deși ea vorbea limba corcită care v-am spus că se folosește pe-acolo, mai mult prin semne își putea da gîndurile pe față decît prin cuvinte.

Stînd noi să ne spunem lucrurile acestea, și multe altele, veni de-a fuga un arab care striga în gura mare că peste zidurile înalte ale grădinii săriseră patru turci și începuseră să culeagă fructele, ce nici măcar nu erau coapte. Tresări bătrînul, și Zoraida la fel, pentru că maurilor le e teamă din fire de turci, și mai cu seamă de soldați, care sînt atît de neobrăzați

¹ În original « ...como más ladino »; se numea *ladino* (latin) orice maur care vorbea, pe lîngă arabă, spaniola.

și atîta putere au asupra arabilor, pe care i-au supus, încît se poartă cu ei mai rău decît dacă le-ar fi sclavi. Și cum spuneam, Hagi-Murad îi zise numaidecît Zoraidei :

« — Intră repede în casă, fata mea, și încuie-te pe dinăuntru cît timp vorbesc eu cu cîinii ăștia ; iar tu, ghiaurule, caută-ți mai departe ierburile, și Allah să te ajute să ajungi cu bine în țara ta ! »

Făcui o plecăciune, iar el porni spre locul unde se aflau turcii, lăsîndu-mă singur cu Zoraida, care la început se prefăcu a se îndrepta încotro îi spusese tatăl ei, dar îndată ce acesta se făcu nevăzut îndărătul arborilor din grădină, ea se întoarse spre mine și-mi spuse, cu ochii plini de lacrimi :

« — *Támxixi*, creștine, *támxixi* ? »

Ceea ce vrea să spună : « Pleci, creștine, pleci ? »

Eu îi răspunsei :

« — Da, stăpînă, dar cu nici un chip fără tine ! Așteaptă-mă la cea dintîi *djumà*, și nu te speria cînd ai să ne vezi venind, pentru că, orice-ar fi să fie, avem să mergem în țara creștinilor. »

Îi spusei lucrul acesta în așa fel încît pricepu foarte bine, așa cum le pricepuse pe toate cîte i le împărtășisem pînă atunci, și, trecîndu-mi un braț pe după gît, porni spre casă, cu pași șovăitori, sprijinită de mine. Și vru soarta, care ar fi putut să ne piardă pe amîndoi dacă cerul n-ar fi orînduit altfel, ca pe cînd mergeam noi așa cum v-am povestit, ținîndu-mă ea cu un braț pe după gît, să ne surprindă tatăl ei, care alun-gase turcii și care, întorcîndu-se, dădu cu ochii de noi așa cum umblam îmbrățișați, și pricepurăm și noi că ne văzuse. Dar Zoraida, iscusită și înțeleaptă, nu-și luă brațul de după gîtul meu, ci, dimpotrivă, mi se strînse și mai tare la piept și-și sprijini capul pe umărul meu, îndoindu-și genunchii puținel și dînd semne vădite de slăbiciune, iar eu, dinspre parte-mi, mă prefăcui că sînt nevoit s-o susțin. Tatăl ei dădu fuga unde eram și, văzîndu-și fica în starea aceea, o întrebă ce avea, dar cum ea nu răspundea, își răspunse singur :

« — Nu mai încape îndoială că a leșinat de spaima cîinilor acelora de turci care au intrat în grădină ! »

Și luîndu-mi-o de la piept, și-o sprijini de-al său, iar ea, oftînd din adîncuri și cu ochii încă scăldați în lacrimi, îmi mai spuse o dată :

« — *Ámexi, creștine, ámexi !* » (« Du-te, creștine, du-te ! »)

La care tatăl ei răspunse :

« — N-are de ce să plece creștinul, fata mea, că nu ți-a făcut nici un rău, iar turcii s-au dus. Nu-ți fie frică de nimic, că n-are ce te necăji, fiindcă turcii, așa cum ți-am mai spus, de îndată ce i-am rugat să plece, au plecat pe unde au venit ! »

« — Ei au speriat-o, stăpîne, așa cum ai spus, îi întării eu vorba ; dar pentru că dorește să plec, nu vreau s-o mai supăr, așa că rămii cu bine, și dacă-mi dai voie, am să mă întorc altă dată, de-o mai fi cumva trebuință să culeg ierburi din grădina asta ; căci, după spusele stăpînului meu, nicăieri nu se află mai bune pentru salată decît cele care cresc aici.

« — Poți să vii ori de cîte ori ai chef, răspunse Hagi-Murad, căci fica mea n-a spus ce-a spus pentru că tu, sau vreunul dintre ceilalți creștini ar supăra-o, ci pentru că, vrînd să spună să plece turcii, a spus să pleci tu, ori poate că s-a gîndit să nu-ți pierzi timpul și să-ți vezi de ierburile tale ! »

Cu vorbele astea mă despărții numaidecît de amîndoi, și ea, care părea că-și smulge sufletul din piept la fiecare pas, se duse cu tatăl său ; iar eu, făcîndu-mă că umblu mai departe după ierburi, cutreierai nestingherit în sus și în jos grădina, îmi însemnai în minte toate intrările și ieșirile, întăriturile casei și tot ce-ar fi putut avea vreo însemnătate pentru a ne ușura nouă sarcina. Iar după ce făcui asta, mă întorsei și dădui socoteală renegatului și tovarășilor mei de tot ce se întimplase, arzînd de nerăbdare să mă văd odată în stare de a gusta, fără de nici o teamă, fericirea pe care soarta mi-o hărăzea în ființa frumoasei și mîndrei Zoraida. Timpul trecuse, și iată venite ziua și sorocul atît de dorite de noi ; și urmînd toți orînduiala planului pe care, după multă gîndire și chibzuială, ni-l întocmiserăm, avurăm norocul să ieșim la capăt așa cum doream, pentru că în vinerea următoare zilei cînd vorbisem eu cu Zoraida în grădină,

renegatul nostru, pe înserate, aruncă ancora corăbiei chiar în dreptul locului unde se afla preafrumoasa maură. Creștinii care trebuiau să tragă la vîsle fuseseră înștiințați și se țineau prin preajmă, ascunși care pe unde puteau, așteptîndu-mă, cu sufletul la gură și tulburați, căci erau dornici să se năpustească asupra vasului pe care îl aveau sub ochi; fiindcă, neștiind de înțelegerea noastră cu renegatul, credeau că vor trebui să-și cîștige libertatea prin puterea brațelor, luînd viața maurilor de pe corabie. Se întîmplă deci că, de îndată ce mă arătai eu cu tovarășii mei, toți ceilalți cîți stătuseră ascunși și ne văzuseră se apropiară de noi fără întîrziere. Era pe la vremea cînd porțile cetății sînt închise și pe cîmp nu se află nimeni. Cînd furăm cu toții laolaltă, ne întrebaram dacă n-ar fi mai bine să mergem întîi s-o luăm pe Zoraida, sau să punem mîna, pînă una-alta, pe maurii *bagarinos*¹ care visliseră la corabie; și pe cînd stam noi să ne chibzuim, veni și renegatul, care ne întrebă de ce mai zăboveam și pierdeam timpul, că venise ceasul, înștiințîndu-ne și că nici unul dintre maurii lui n-avea vreo bănuială, ba chiar că cei mai mulți dintre ei dormeau. Îi mărturisirăm la ce ne gîndeam, și el spuse că lucrul cel mai însemnat era să punem întîi mîna pe vas, ceea ce putea fi făcut cu mare ușurință și fără de nici o primejdie, fiindcă pe urmă o puteam ușor răpi și pe Zoraida. Părîndu-ni-se la toți cuminte ceea ce spunea, nu mai stăturăm pe gînduri și, luîndu-l să ne călăuzească, ajunserăm la corabie, pe puntea căreia sări cel dintîi, punînd mîna pe iatagan și strigînd în arăbește:

« — Să nu miște nimeni dacă nu vrea să plătească cu viața lui! »

În vremea asta toți creștinii puseseră piciorul pe corabie, iar maurii, care nu prea erau viteji din fire, cînd îl văzură vorbind așa pe *arraez*²-ul lor, se zăpăciră toți de frică și, fără să pună vreunul mîna pe armă, fiindcă, de altfel, nici nu prea aveau decît foarte puține, se lăsară legați de creștini

¹ *Bagarinos*, *bagarines* sau *vagarinos* se numeau maurii de pe coastă care-și cîștigau viața tocîndu-se să tragă la rame pe corăbii.

² *Arraez* se numea căpitanul unei ambarcații arabe sau maure.

și nu spuseră nici pîs; și făcurăm asta în toată graba, amenințîndu-i pe mauri că, de se încumetau cumva să strige, pe loc îi și trecem pe toți prin tăișul cuțitului! Și după ce isprăvirăm cu asta și lăsarăm de strajă jumătate din cîți eram, cealaltă jumătate, călăuziți și de astă dată tot de renegat, pornirăm către grădina lui Hagi-Murad, și vru norocul nostru ca, atunci cînd a fost să deschidem porțile, ele să se lase deschise cu atîta ușurință, de parcă nici n-ar fi fost vreodată încuiate, așa că, fără pic de zgomot, în tăcere deplină, ajunserăm la casă, neauziți de nimeni.

Frumoasa Zoraida ne aștepta la o fereastră, și de îndată ce simți prin preajmă oameni, întrebă cu voce scăzută dacă eram *nizarani*, ceea ce însemna că ne întreabă dacă eram creștini. Îi răspunsei că da și să se coboare. Cum îmi recunoscui glasul, nu mai stătu o clipă la gînduri și, fără să-mi răspundă o vorbă, se coborî într-o clipită, deschise ușa casei și se arătă ochilor tuturor atît de frumoasă și de bogat îmbrăcată, încît nici nu mai nimeresc cuvintele cu care s-o pot slăvi cum merită. Eu, cum o văzui, îi luai o mînă și începui să i-o sărut, iar renegatul făcu același lucru, dimpreună cu cei doi tovarăși ai mei, pe cînd ceilalți, care nu știau despre ce e vorba, făcură ceea ce vedeau că făceam și noi, încît părea că o slăveam și o recunoșteam drept stăpîină a libertății noastre.

Renegatul o întreabă pe arăbește dacă tatăl ei era acolo. Ea răspunse că da și că dormea.

« — Atunci are să fie nevoie să-l deștepți, îi întoarce renegatul vorba, ca să-l ducem cu noi, împreună cu tot ceea ce e de preț în casa și în grădina asta frumoasă. »

« — Nu, zise ea, de tatăl meu n-are să se atingă nimeni, cu nici un chip, iar în casa asta nu se află altceva de preț în afară de ceea ce duc eu cu mine, și asta e destul de mult ca să aveți toți cu ce vă îndestula și îmbogăți, așa că așteptați numai puțin și aveți să vedeți! »

Spunînd asta, intră din nou în casă, după ce ne încredință că se întoarce numaidecît, așa că să stăm liniștiți, fără să facem vreun zgomot. Eu îl întrebai pe renegat ce vorbise cu ea, și cînd îmi repetă, îi spusei să nu`facă nimic mai mult

decit voia Zoraida, care se și întorsese cu un cufăraș plin cu scuți de aur, așa de mulți, că abia îl putea duce. Ceasul rău făcu să se deștepte în clipa aceea tatăl ei și să audă zgomotele care veneau dinspre grădină, așa că, ieșind la fereastră, își dăte seama că toți cei care se aflau acolo erau creștini, și strigînd cît îl ținea gura, începu să spună pe arăbește: « Creștinii, creștinii, hoții, hoții! » Prin strigătele lui ne văzurăm puși cu toții în primejdie și ne pierdurăm capul; dar renegatul, dîndu-și seama de pericolul în care ne aflam și înțelegînd că trebuie să terminăm ce aveam de făcut și să ieșim la capăt din încurcătura aceea pînă să n-apuče lumea a-i auzi strigătele, se urcă unde era Hagi-Murad, cu mare repeziciune în mișcări, și dimpreună cu el săriră și alți cîțiva dintre noi, căci eu nu îndrăzneam s-o părăsesc pe Zoraida, care mi se lăsase în brațe, căzînd ca leșinată. În sfîrșit, cei ce se urcaseră nu pierdură vremea degeaba, că într-o clipă și coborau scările cu Hagi-Murad legat la mîini și cu căluș în gură, încît nici nu mai putea crîcni, mai amenințîndu-l ei și că, dacă scoate un cuvînt, îi pun numaidecît capăt zilelor! Cînd îl văzu fiica lui, își acoperi ochii cu mîinile, ca să nu-l vadă, iar bietul ei părinte se arătă spăimîntat cum nu se mai poate, neștiind că ea de bunăvoie se dăduse prinsă în mîinile noastre. Dar cum, pînă una-alta, de picioare aveam mai multă nevoie decît de mîini, ne grăbirăm să ajungem cît puturăm mai iute la corabie, fiindcă celor din ea, care rămăseseră să ne aștepte, începuse să le cam fie teamă că ni se întîmplase vreun rău.

Nu trecuseră două ceasuri din noapte cînd ne aflarăm cu toții pe corabie, unde îi scoaseră tatălui Zoraidei legăturile de la mîini și călușul din gură, după ce îi mai spusese încă o dată renegatul să nu sufle o vorbă dacă vrea să rămînă cu zile. Dar el, cum își văzu fata acolo, începu a suspina și a plînge fierbinte, mai cu seamă cînd băgă de seamă că eu o țineam îmbrățișată strîns și că ea, fără să se apere, fără să plîngă sau să se ferească, stătea liniștită; cu toate astea, bătrînul nu spuse nimic, de frică să nu-și ducă renegatul la capăt amenințărilor cu care-i virise groaza în inimă. Văzînd

du-se deci Zoraida pe corabie, cum noi începurăm a vîsli, iar tatăl ei și ceilalți mauri, care erau legați, rămăseseră pe punte, îl rugă pe renegat să-mi spună să fiu bun și să-i las să plece pe maurii aceia, redîndu-le libertatea, ca și tatălui ei, pentru că mai curînd s-ar arunca în mare decît să vadă cu ochii cum e luat rob, din cauza ei, un tată care o iubise atîta. Renegatul îmi tălmăci, și eu răspunsei că aș face-o cu dragă inimă; dar el îmi atrase luarea-aminte că n-ar fi bine, din pricină că, dacă i-am lăsa acolo, ar striga numai-decît după ajutor, acolo pe țărm, și ar pune toată cetatea cu susul în jos, dînd pricină să pornească în căutarea noastră cîteva fregate ușoare, care ne-ar tăia toate drumurile și pe mare și pe uscat, căutîndu-ne cu de-amănuntul, că n-ar mai scăpa nimeni, așa că singurul lucru pe care-l puteam face era să-i slobozim abia mai tîrziu, cînd aveam să ajungem la cel dintîi țărm locuit de creștini. Furăm cu toții de părerea asta, și Zoraida, căreia i se lămuri de îndată pricina pentru care nu puteam face pe loc ceea ce ne cerea, se arătă și ea mulțumită, așa că, fără întirziere, pe tăcute, dar cu sîrguință și voie bună, fiecare din vîslașii noștri de nădejde puse mîna pe vîsla lui și începurăm, după ce ne încredințarăm din toată inima ocrotirii lui Dumnezeu, să plutim spre insulele Mallorca, pămîntul creștinesc cel mai apropiat; dar cum sufla binișor un vînt de dincolo de munte și marea era cam răscolită, nu puturăm urma drumul spre Mallorca și furăm nevoiți să ne lăsăm duși de-a lungul coastei, spre cetatea Oránului, nu fără să ne chinuiască gîndul că ne-ar putea descoperi maurii din Sargel, port care nu e mai departe de șaizeci de mile de Alger, pe aceeași coastă, mai temîndu-ne și că am putea întîlni pe acolo vreo galeră din cele care vin de obicei cu marfă de la Tetuán, cu toate că fiecare dintre noi în parte și toți laolaltă bănuiam că, de aveam să-ntîlnim vreo galeră de comerț, și de n-o fi dintre cele care fac pira-terie, nu numai că n-avea să fie spre pierzania noastră, dar am putea să punem astfel mîna pe un vas cu care să ajungem mai în siguranță la capătul călătoriei noastre. Cît timp plutirăm, Zoraida stătu cu capul între mîinile mele, ca să

nu-și vadă tatăl, și o auzeam cum o chema pe *lela* Marien să ne ajute.

Să tot fi plutit ca la vreo treizeci de mile, cînd se făcu dimineată și ne deterăm seama că eram doar la trei bătai de archebuză departe de uscat, dar țărnul îl văzurăm pustiu și fără cineva care să ne fi putut descoperi de-acolo; cu toate astea, ne îndepărtarăm de el, vislind din toate puterile și cîștigînd puțină distanță către larg, căci marea era acum ceva mai potolită; și cum apucasem să ne vedem ajunși ca la vreo două leghe spre larg, se dădu poruncă să înceapă vislitul în carturi, pînă cînd aveam să luăm ceva în gură, căci barca fusese încărcată cu merinde din belșug; dar cei care trăgeau la vîsle spuseră că într-un asemenea ceas nu-i vreme de odihnă și că mai bine le-ar da mîncarea în gură cei ce nu visleau, pentru că ei nu voiau să lase vîslele din miini cu nici un chip. Așa și făcurăm, dar în vremea asta începu să sufle un vînt pieziș, care ne sili să întindem pinzele, și să lăsăm vislitul, făcînd cap spre Orán, căci nu ne rămînea ceva mai bun de ales, și toate acestea fură isprăvite cu multă grabă, așa că plutirăm datorită pînzelor cu mai mult de opt mile pe oră, fără să ne temem de altceva decît că am putea întîlni vreun vas de corsari. Dădurăm de mîncare maurilor *bagarinos*, și renegatul încercă să-i mîngîie, spunîndu-le că nu erau robi și că la primul prilej avea să le fie redată libertatea. Același lucru îl spuse și tatălui Zoraidei, care răspunse:

« — Orice altceva aș putea crede și la orice altceva m-aș putea aștepta din partea mărinimiei și purtării voastre nobile, ghiaurilor, dar că mi-ați da libertatea mie, vă rog să nu mă socotiți atît de prost încît să mi-o pot închipui, fiindcă nu v-ați fi pus voi în primejdie cînd a trebuit să mi-o luați doar ca să mi-o dați înapoi cu atîta mărinimie, mai cu seamă că știți bine cine sînt și ce cîștig puteți scoate din slobozirea mea; cărui cîștig dacă vreți să-i și hotărîți prețul, dinspre parte-mi vă făgăduiesc de pe acuma tot ce-ți vrea pentru mine și pentru nenorocita asta de fiică a mea, ori măcar pentru ea singură, că ea e cea mai bună parte a sufletului meu, și cea mai de preț. »

Și spunînd asta, începu să plîngă atît de amarnic, încît ne stîrni tuturor mila, iar Zoraida nu se mai putu ține să nu-l privească; și văzîndu-l plîngînd, se înduioșă pînă într-atîta încît se ridică de la picioarele mele și se duse să-și îmbrățișeze părintele; și lipindu-și obrazul de al lui, începură amîndoi să verse lacrimi fierbinți, că mulți dintre cei ce eram acolo le țînurăm isonul. Dar cînd băgă de seamă tatăl ei că era îmbrăcată de sărbătoare și încărcată de-atîtea giuvaeruri cîte pusese pe dînsa, îi zise în limba lor:

« — Ce înseamnă asta, fata mea? Că ieri, pînă a nu se înnopta, înainte de-a ni se fi întîmplat nenorocirea asta groaznică în care sîntem, erai cu straiele tale de toate zilele, pe care le porți prin casă, iar acum, fără să fi avut răgazul să te gătești și fără să-ți fi dat eu vreo veste bună, pe care s-o sărbătorești împodobindu-te și îmbrăcîndu-te, te vād înveșmîntată cu cele mai scumpe haine pe care m-am priceput și am avut puterea să ți le dau, pe vremea cînd norocul ne suridea mai mult decît acum! Răspunde-mi la întrebare, pentru că asta-mi pune inima pe jărat și mai uimit mă face de ce vād decît chiar nenorocirea în care mă aflu! »

Tot ce-i spunea maurul fiicei sale ne tălmăcea renegatul; ea nu-i răspundea nimic tatălui. Dar cînd dete el cu ochii, într-un colț al corăbiei, de cufărașul în care de obicei își ținea fiica lui giuvaerurile, cufăraș pe care el îl știa lăsat în locuința din Alger, și nu adus în casa din grădină, rămase și mai tulburat și întrebă cum se face că ne căzuse cufărul acela în mîini și ce era într-însul. La care renegatul, fără să mai aștepte răspunsul Zoraidiei, i-o luă înainte și răspunse:

« — Nu te mai obosi, domnule, s-o tot întrebi pe Zoraida, fiica ta, atîtea lucruri, pentru că eu doar un singur lucru de ți-oi răspunde, ți le voi lămuri pe toate; află, prin urmare, că e creștină și că ea a fost pila care ne-a ros lanțurile, slobozîndu-ne din robie. Dacă se află aicea, e din voința ei, și, pe cîte îmi dau eu cu socoteala, e la fel de mulțumită că se vede în starea aceasta ca și cel care trece de la întuneric la lumină, de la moarte la viață și de la cazne la glorie. »

« — E adevărat ce spune, fiica mea? » întrebă maurul.

« — Așa este », răspuse Zoraida.

« — Ești într-adevăr creștină, îi întoarse bătrînul vorba, și ți-ai dat singură tatăl pe mîna dușmanilor? »

La asta Zoraida răspuse :

« — Creștină e drept că sînt ; dar nu sînt eu cea care te-a adus unde ești, că niciodată n-am dorit nici să te părăsesc, nici să-ți fac vreun rău, și tot ce am vrut a fost doar să-mi fac mie un bine. »

« — Și care-i binele ce ți-ai făcut, fiica mea? »

« — Asta, răspuse ea, întreab-o tu pe lela Marien, că ea ți-ar putea spune mai bine decît mine. »

Nici n-auzi bine maurul cuvintele acestea, că pe loc, cu o repeziciune pe care nu i-ai fi bănuțit-o vreodată, se și azvîrli cu capul în jos în mare, unde nu mai încapă îndoială că s-ar fi înecat dacă veșmintele largi și scrobite pe care le purta nu l-ar fi ținut cîtăva vreme deasupra apei. Zoraida ne strigă speriată să-l scoatem, și numaidecît ne repezirăm cu toții ca, prinzîndu-l de burnuz, să-l scoatem, pe jumătate înecat și fără de simțire, lucru care îi făcu Zoraidiei atîta rău, încît începu să-l bocească dureros și monoton, de parcă ar fi murit. Îl întoarserăm cu capul în jos și vărsă multă apă ; nu-și veni în fire decît după două ceasuri, în timpul cărora schimbîndu-se vîntul, furăm siliți să ne îndreptăm iarăși spre țarm și să vîslim din toate puterile, ca să nu fim izbiți de coastă ; dar vru soarta noastră cea bună să ne scoată într-un golfuleț de lîngă un mic promontoriu sau cap, care în arăbește poartă numele de Cava Rumia, adică, pe limba noastră, tîrfa creștină ¹, și este o legendă maură care spune

¹ De la expresia arabă *qubr-rumia* (mormînt roman), cum se numise locul pe vremuri, *rumia* însemnînd femeie creștină renegată, deci vrednică de dispreț. Cava a fost la început un nume propriu, intrat în legendă prin faptul că a aparținut unei fete nobile, sedusă de ultimul rege got din Spania, Rodrigo, pe care tatăl ei, contele Julián, a « răzbunat-o » ajutîndu-i pe arabi să cucerească Spania și să-i ia tronul lui Rodrigo. Cervantes va mai aminti de această Cava și în capitolul XXXII al părții a doua, unde o numește « pricina prăbușirii Spaniei » și o asemuiește cu Elena din Troia.

că în locul acela a fost îngropată Cava, prin care și-a găsit Spania pierzania, pentru că în limba lor *cava* vrea să spună femeie păcătoasă, iar *rumia* înseamnă creștină; ba chiar ei socotesc că-i de rău augur să arunce ancora în golf altfel decît cînd nu mai au încotro și-s la mare ananghie, pentru că de bunăvoie, niciodată nu ancorează acolo; dar să se știe că pentru noi, atuncea, golful acela n-a fost de fel culcuș de tîrfă, ci portul sigur al mîntuirii noastre, atît de turbată era marea. Puserăm pe țărm oameni de-ai noștri de strajă și nu lăsarăm o clipă vîslele din mîini; mîncarăm cîte ceva din merindea adusă pe corabie de renegat și ne rugarăm lui Dumnezeu și Sfintei Fecioare din toată inima să ne ocrotească și să ne ajute, să putem duce cu bine la capăt ceea ce începusem în chip atît de fericit. Se dădu poruncă, la rugămint_ile Zoraidei, să-i lăsăm la țărm pe tatăl ei și pe toți ceilalți mauri ce se aflau pe corabie legați, fiindcă ea n-avea sufletul să-și vadă în fața ochilor tatăl și pe oamenii țării sale prizonieri, că i se sfișia inima duioasă de mila lor. Îi făgăduirăm să facem întocmai pe placul ei cînd o fi să plecăm, pentru că nu ne păștea nici o primejdie să-i lăsăm în locul acela, pustiu cum era. Iar rugăciunile nu ne fură de-a surda și nu rămaseră neauzite de ceruri, pentru că în curînd scăzu vîntul și se potoli marea, spre marele nostru noroc, poftindu-ne să ne reîncepem voioși călătoria și să ne-o ducem la capăt. Văzînd noi asta, îi dezlegarăm pe mauri și-i lăsarăm unul cîte unul la țărm, lucru de care ei se mirară foarte; dar cînd dădurăm să-l debarcăm și pe tatăl Zoraidei, care era acum pe de-a-ntregul readus în simțiri, el rosti:

« — De ce socotiți voi, ghiaurilor, că se bucură femeiușca asta păcătoasă atunci cînd e vorba să mă sloboziți? Credeți cumva că de mila mea? Aș, de unde, nici prin gînd! O face pentru că ar tulbura-o să fiu eu de față cînd ar avea chef să dea curs poftelor ei ticăloase! Și să nu vă închipuiți cumva că a împins-o să-și schimbe credința gîndul că a voastră ar fi mai bună decît a noastră, ci a împins-o doar ideea că te poți destrăbăla prin țările voastre mult mai lesne decît într-a noastră! »

Și întorcându-se spre Zoraida, cum eu și alt creștin îl țineam de amândouă brațele, nu care cumva să facă vreo faptă nelegiuită, îi strigă:

« — O, fică nemernică și fată lipsită de cap! Unde te duci, oarbă și nesimțitoare, în puterea ciinilor ăstora, vrăjmașii noștri firești dintotdeauna? Blestemat fie ceasul în care te-am zămislit și blestemat fie îngrijirile și darurile scumpe cu care te-am crescut! »

Văzînd eu însă că, așa cum apucase, n-avea s-o sfîrșească prea curînd, dădui zor să-l lăsăm pe țarm, și de-acolo, cît îl ținea gura, urmă cu afuriselile și jelania lui, invocîndu-l pe Mahomed ca să se roage de Allah să ne nimicească, să ne scufunde și să ne trăsnească; iar cînd, depărtați de țarm, cu vîntul în pînze, nu-i mai puturăm auzi cuvintele, văzurăm încă bine ce isprăvi făcea, smulgîndu-și barba și părul din cap și rostogolindu-se pe jos; ba o dată chiar ridică atît de tare glasul, încît îl mai auzirăm spunînd:

« — Întoarce-te, fica mea iubită, întoarce-te la țarm, că ți le iert toate; lasă oamenilor acelora toți banii, și ai lor să fie pe veci, iar tu întoarce-te, să-ți mîngîi amărîtul de tată că-n nisipurile pustietății acesteia au să i se sfîrșească zilele dacă-l părăsești! »

Toate acestea le asculta Zoraida, și toate o loveau în inimă și-i smulgeau hohote de plîns, așa că nu-i putu spune altceva drept răspuns decît:

« — Fie voia lui Allah, tată iubit, ca lela Marien, care a fost pricina creștinării mele, să te mîngîie în amărăciunea ta! Allah știe bine că nu puteam face altceva decît am făcut și că acești creștini nu au făcut nimic împotriva voinței mele căci chiar de-aș fi vrut eu să nu plec cu ei și să rămîn acasă cu tine, nu mi-ar mai fi fost cu putință, pe cît îmi da inima ghes de avan să fac ceea ce mie mi se pare o faptă la fel de bună pe cît o judeci tu de rău, iubitul meu părinte! »

Așa vorbi, pînă cînd nici tatăl ei n-o mai auzi, și nici noi nu-l mai văzurăm; și astfel, izbutind eu s-o mai mîngîi de necazul ei, ne ațintirăm luarea-aminte doar la călătoria pe care ne-o ușura vîntul prielnic, în așa chip încît socotirăm

mai mult ca sigură sosirea noastră a doua zi, în zori, la țărmurile Spaniei. Dar cum arareori, sau mai curînd nicio-dată, nu vine binele singur, neîntovărașit sau neurmat de nici un rău care să-l tulbure și să-i dea omului fiori, vru soarta noastră, sau poate blestemele aruncate de maur asupra ficei sale, căci blestemele sînt de temut totdeauna, din partea oricărui părinte ar veni, vru, cum spuneam, pe cînd eram noi de mult în largul golfului, după trei ore trecute din noapte, plutind cu pînzele întinse în plin și cu vîslele trase pe punte, deoarece vîntul prielnic ne scutea de cazna de a le mai folosi, să vedem, la lumina lunii care sclipea în ape, foarte aproape de noi, un vas cu pînzele pătrate, care, minat din plin de vînt și cu timona răsucită puținel spre babord, trecea prin fața noastră, ba încă atît de aproape, încît trebuirăm să stringem iute pînzele ca să nu ne ciocnim, iar cei de pe vas de asemenea învîrtiră cîrma cît putură, ca să ne dea nouă drumul să trecem. Începură cei de pe bordul vasului să strige spre noi, întrebîndu-ne cine eram, încotro pluteam și de unde veneam. Dar cum toate aceste întrebări ne erau puse pe franțuzește, renegatul nostru zise :

« — Să nu răspundă nimeni, fiindcă nu mai încape nici o îndoială, avem de-a face cu niște corsari francezi, care pradă tot ce întîlnesc. »

La înștiințarea asta, nici unul nu răspunse o vorbă. Și după ce trecurăm ceva mai departe, cum vasul rămăsese într-un loc cu vîntul mai slab, deodată scoaseră două tunuri pe punte și auzirăm zburînd către noi două ghiulele cu mare vîjiit și, după cîte părea, amîndouă erau dintre cele cu lanț ¹, căci cu una izbutiră să ne taie în două catargul, prăvălindu-ni-l cu tot cu pînze în mare, iar cea de-a doua, trasă îndată după prima, răbufni în mijlocul corăbiei noastre, spărgînd-o, fără să facă alt rău nimănui; dar noi, cum ne

¹ Adică ghiulele duble, compuse din două piese explozibile unite între ele printr-un lînțisor, metodă de a prepara proiectilele de artilerie marină foarte folosită la începuturile pirotehnicii de război, cu scopul de a spori pagubele produse de fiecare lovitură ajunsă la țintă.

vedeam în primejdie de a ne scufunda, pornirăm a cere ajutor în gura mare și a ne ruga de cei de pe vas să ne culeagă, fiindcă ne înecam. Lăsară atunci pînzele și azvîrlind eschiful, sau barca de salvare, în mare, se urcară în ea vreo doi francezi, bine înarmați, cu archebuze și cu torțe, și ajunseră lîngă vasul nostru; și văzînd cît de puțini eram, ne culeseră, pentru că ni se scufunda corabia, dojenindu-ne că fusesem nepoliticoși și nu le răspunsesem, fapt care ne atrăsese pe cap necazul acesta. Renegatul nostru luă cufărașul cu bogățiile Zoraidei și-l azvîrli în mare, fără să-l vadă cineva ce făcuse. Într-un cuvînt, trecurăm cu toții pe vasul francezilor, care, după ce afluă de la noi ce voiseră să știe, ne despuiară de tot ce aveam, ca și cum ne-ar fi fost vrăjmași de moarte, iar Zoraidei îi luară pînă și brățărilor de la picioare; dar nu mă necăjea lucrul acesta atîta cît o necăjea pe Zoraida, ci mă chinuia temerea că aveau să treacă de la răpirea bogatelor și prețioaselor giuvaeruri la furtul giuvaerului ei celui mai de preț și cel la care ținea ea mai mult. Numai că dorințele unor oameni ca aceștia nu trec mai departe de bani și nicio dată nu se satură de ei, pînă într-atîta sînt de hulpavi; în lăcomia lor ne luară atunci pînă și țoalele de robi, de le vor fi fost cumva bune la ceva. Și se vîntură printre ei părerea că n-ar fi rău să ne arunce pe toți în mare, înfășurați într-o pînză, pentru că aveau de gînd să facă negoț în unele porturi ale Spaniei, dîndu-se drept bretoni, așa că, de ne-ar fi dus vii, și-ar fi atras asupra-le cine știe ce pedepse, descoperindu-li-se furtul. Însă căpitanul, care era cel ce-o jefuise pe iubita mea Zoraida, spuse că el se mulțumește cu prada luată, căci n-avea de gînd să intre în nici un port spaniol, ci voia să treacă dincolo de strîmtoarea Gibraltar în timpul nopții, sau în orice alt fel s-o putea, și să se întoarcă în portul La Rochelle, de unde plecase; așa că se înțeleseră între ei să ne dea nouă barca de pe vas și tot ce mai era nevoie pentru calea scurtă ce ne rămînea de străbătut, așa cum și făcură a doua zi, cînd începuseră să se zărească țărmurile Spaniei, pe care văzîndu-le noi, ni se șterseră din minte pe de-a-ntregul nenorocirile și sărăcia noastră, ca și cum nici

n-ar fi trecut cu duiumul peste noi, pînă într-atît de mare e fericirea de a-ți redobîndi libertatea pierdută !

Să fi fost pe la amiază cînd ne-au dat drumul cu barca, punînd în ea două butoaie de apă și ceva pesmeți ; iar căpitantul, dintr-o mărinimie pe care nu mi-am lămurit-o, cînd fu să se coboare în barcă și preafrumoasa Zoraida, îi dădu vreo patruzeci de scuți de aur și nu îngădui soldaților s-o jefuiască de hainele acestea, pe care le-a păstrat pînă azi. Ne înghesuirăm cu toții în barcă, le mulțumirăm pentru binele pe care ni-l făceau, arătînd că le purtam mai curînd recunoștință decît pică, și ei se îndepărtară în larg, urmîndu-și drumul spre strîmtoarea Gibraltar, în timp ce noi, călăuzindu-ne după țărmul ce ni se arăta în fața ochilor, că de altă stea polară nu mai aveam nevoie, vîslirăm cu atîta nădejde, încît la asfințitul soarelui ne văzurăm foarte aproape de țarm și ni se păru că l-am putea ajunge chiar pînă a nu se înnopta de-a binelea ; dar cum în noaptea aceea nu ieși luna și cerul rămase întunecat, iar noi nu cunoșteam locul unde ne aflam, nu ni se păru cuminte lucru să tragem la mal, așa cum își dădeau cu părerea mulți dintre ai noștri, spunînd că ar fi mai bine să coborîm pe uscat, chiar de-ar fi să nimerim printre stînci goale, departe de orice așezare omească, pentru că, ziceau ei, în felul acesta ne-am pune la adăpost de cei de prin partea locului și de urmările fricii pe care cu drept cuvînt trebuie să le-o fi băgat în oase vasele corsarilor din Tetuán, care își petrec noaptea în Berberia, și dimineața calcă prădalnic coastele Spaniei, unde se dedau de obicei la jaf, ca să se întoarcă apoi să doarmă liniștiți acasă la ei. Iar dintre părerile acestea, care se băteau cap în cap, aleserăm planul de-a ne apropia treptat, puțin cîte puțin, și de-avea să rămînă marea liniștită tot timpul și să ne îngăduie a debarca, să și debarcăm acolo unde ne-ar fi mai ușor. Așa făcurăm, și puțin timp înainte de miezul nopții ajunserăm la poalele unui munte, înalt și ciudat ca înfățișare, nu chiar atît de aproape de mare încît să nu avem oarecare loc pentru o debarcare fără primejdii. Traserăm barca pe nisip, sărirăm pe uscat, sărutarăm pămîntul

și, vărsînd lacrimi de fericire, mulțumirăm cu toții lui Dumnezeu, stăpînul nostru, pentru binele nețărnut pe care ni-l făcuse. Scoaserăm din barcă merindea ce era în ea și o traserăm pe mal, apoi urcarăm o bucată bună în susul muntelui, căci, chiar ajunși acolo unde eram, tot mai trăiam cu frica în sîn și nu ne venea să credem că era pămînt creștinesc cel pe care călcam.

Mie mi se păru că se lumina de ziuă mult prea tîrziu față de nerăbdarea noastră, dar, în sfîrșit, se luminează, și noi începurăm să urcăm iarăși coasta muntelui, ca să vedem dacă de-acolo, de sus, nu descopeream vreun sat sau barem vreo colibă de păstori; dar oricît cercetarăm depărtările, nu deterăm cu ochii nici de vreun sat, nici de drum ori cărare și nu văzurăm picior de om. Cu toate acestea, hotărîrăm să pătrundem cît puteam mai adînc pe uscat, căci nu se putea să nu dăm fără întîrziere peste cineva care să ne spună încotro s-o apucăm. Și ceea ce mă chinuia mai mult era faptul c-o vedeam pe Zoraida umblînd pe jos prin locurile acelea stîncose, pentru că, deși din cînd în cînd o mai luam și în spinare, pe ea o obosea mai mult oboseala mea decît o putea odihni odihna ei; așa că nu se învoi să mă mai vadă încărcat și cu greutatea ei și, cu răbdare de înger, dînd semne de voioșie, în timp ce eu o țineam mereu de mînă, trebuie să fi bătut aproape un sfert de leghe împreună, cînd ne ajunse în urechi un zgomot de talangă, semn limpede că pe acolo, pe-aproape, se afla o turmă. Și uitîndu-ne toți cu luare-aminte dacă nu se iveau de undeva turma, văzurăm, lîngă trunchiul unui stejar, un păstor tînăr, care stătea fără de grijă și-și trecea vremea în chip plăcut, creștîndu-și cu briceagul o bită. Îl strigarăm, și el, ridicînd capul, sări numaidecît în picioare ca ars, căci, așa cum aflarăm pe urmă, cei dintii oameni de care dădu cu ochii fură Zoraida și renegatul, și pentru că îi văzuse îmbrăcați în veșminte arăbești, își închipuise că toți maurii din Berberia veniseră să-i cadă în spinare, așa că, rupînd-o la fugă cît îl țineau picioarele prin codru înainte, începu să strige în gura mare:

« — Maurii, maurii ! Au intrat maurii în țară ! Maurii, maurii ! Puneți mîna pe arme ! »

La strigătele acestea rămaserăm cu toții înmărmuriți, nemaștiind ce să ne facem ; dar dîndu-ne seama că păstorul avea să ridice țara întreagă cu urletele lui și că s-ar fi putut întîmpla să ne pomenim cu cavaleria de coastă¹ venind să vadă ce se petrece, crezurăm mai nimerit să-și scoată renegatul hainele turcești și să pună pe el un laibăr, sau o ipingea de rob, pe care unul dintre noi i-o dădu, rămînînd numai în cămașă ; și așa, încredințîndu-ne cerului, o luarăm pe drumul pe care văzusem că fugise păstorul, așteptîndu-ne tot timpul să ne vedem împrejmuiți de patrurile cavaleriei de coastă. Și nu proaste ne-au fost așteptările și temerile, pentru că nici două ceasuri n-apucaseră să treacă, și, ieșind noi din stîncăria aceea la loc mai neted, descoperirăm pe podiș ca la vreo cincizeci de călăreți, care cu mare iuțeală, gonind în trap săltat, se îndreptau spre noi ; și cum îi văzurăm, ne oprirăm locului, așteptîndu-i ; dar cînd ajunseră lîngă noi și văzură, în loc de maurii pe care îi căutau, niște bieți creștini, rămaseră încurcați, și unul dintre ei ne întrebă dacă nu cumva noi fuseserăm cei ce prilejuisem păstorului să dea șfară în țară că năvăliseră maurii.

« — Ba da », îi spusei eu.

Și dînd să încep a-i povesti tot ce ni se întîmplase, de unde veneam și cine eram, unul dintre creștinii ce fugiseră împreună cu noi îl recunoscă pe călărețul ce ne pusese întrebarea și, fără să-mi dea timp să mai rostesc o vorbă, zise :

« — Slavă cerului în vecii vecilor că ne-a îndrumat atît de bine pașii, domnilor ! Pentru că, de nu mă-nșel cumva, călcăm pe pămîntul ținutului Vélez Málaga, afară doar dacă anii de robie nu mi-au luat mințile, fiindcă, altfel, mi-aduc aminte că domnia-ta, señore, care ne întrebi cine sîntem, nu ești altul decît Pedro de Bustamante, unchiul meu. »

¹ Cavaleria de coastă făcea paza granițelor Spaniei aproape pe întregul litoral. Devenise necesară datorită stării continue de război cu maurii și mai tîrziu cu puterea otomană, după extinderea acestora în întreaga Mediterană.

Nici nu apucase robul creștin să rostească aceste cuvinte, că pe loc sări cavalerul de pe cal și veni să-l îmbrățișeze pe tânăr, spunînd:

« — Nepoate, pe sufletul și viața mea, acuma te recunosc, că atîta vreme te-am plîns, crezîndu-te mort, și eu și biata soră-mea, care te-a născut, și toți ai tăi, care trăiesc toți încă, fiindcă a vrut Dumnezeu să le lungească zilele, să se poată și ei bucura văzîndu-te întors! Aflasem noi că erai în Alger de la o vreme, și după cît te arată îmbrăcămintea pe care o porți, dimpreună cu îmbrăcămintea tuturor celor ce te întovărășesc, îmi dau seama că v-ați recăpătat libertatea ca prin minune. »

« — Așa este, răspunse tânărul, și-om avea noi vreme destulă ca să-ți putem povesti de-a fir-a-păr cum s-au petrecut toate ! »

De îndată ce auziră călăreții că eram robi creștini eliberați, descălecară de pe cai, și fiecare ne îmbia să ne suim pe-al său, ca să ajungem la cetatea Vélez Málaga, care se afla la o leghe și jumătate de acolo. Cîțiva dintre ei se duseră să care și barca în oraș, după ce le spuserăm noi unde o lăsasem; alții ne luară în crupa cailor, și Zoraida fu urcată pe calul unchiului acelui creștin. Ieși să ne primească tot poporul din cetate, care aflate de la unul din călăreți, ce ne-o luase înainte, vestea sosirii noastre. Nu se prea mirau ei să vadă robi eliberați, și nici de mauri robiți nu s-ar fi mirat, pentru că oamenii de pe coasta aceea erau deprinși și cu unii, și cu ceilalți; dar se minunau de frumusețea Zoraidei, care era atunci în culmea strălucirii ei, cît de oboseala drumului, cît de bucuria de a se vedea în țara creștinească, fără teama că-și va pierde viața, și asta-i scosese în obraji bujorii, încît, de n-ar fi să mă tem că m-aș înșela în prețuirea frumuseții ei de multă dragoste ce-i port, aș îndrăzni să spun că mai frumoasă făptură în toată lumea nu se afla, sau cel puțin nu văzusem eu.

Ne duserăm la biserică de-a dreptul, ca să-i mulțumim lui Dumnezeu de bunătatea cu care ne dăduse ocrotire; și de îndată ce intră Zoraida acolo zise că vedea chipuri care semănau la față cu *lela* Marien. Îi spuserăm că erau

icoane de-ale ei, și renegatul făcu tot ce putu ca să înțeleagă ea ce tîlc aveau și să li se închine întocmai ca și cum fiecare dintre ele ar fi fost chiar *lela* Marien cea care-i vorbise. Iar ea, care are mîntea ageră și înțelege lesne și limpede, pricepu numaidecît tot ce i se spuse în privința icoanelor. De aici ne duseră și ne împărțiră pe la casele oamenilor, prin tot orașul, iar pe renegat, pe Zoraida și pe mine ne luă creștinul cel tînăr care venise cu noi, și în casa părinților săi, cămin înlesnit și oarecum îmbelșugat, asupra căruia veghease întrucîtva norocul, cu tot atîta dragoste furăm găzduiți și ospătați ca și fiul lor.

Șase zile rămaserăm la Vélez, și la capătul lor, renegatul, care aflate tot ce voise să știe, se duse în cetatea Granadei, ca să se poată întoarce prin mijlocirea Sfîntei Inchiziții în sînul maicii noastre biserica; ceilalți creștini eliberați plecară care încotro, și rămaserăm singuri eu și Zoraida, doar cu banii pe care francezul i-i dăduse Zoraidiei din curtenie, și din acești patruzeci de scuzi cumpărai dobitocul pe care călărește ea, slujindu-i eu pînă aici de tată și de scutier, nu de soț; ne ducem în tîrgul unde m-am născut, cu gîndul să vedem dacă mai trăiește tatăl meu, sau dacă vreunul dintre frații mei a avut cumva mai mult noroc decît mine; cu toate că, de vreme ce a vrut cerul să mă însoțesc cu Zoraida, nici un noroc ce mi-ar mai putea surîde pe lumea asta, oricît de mare ar fi el, nu mi s-ar putea părea mai de preț!

Răbdarea cu care Zoraida îndură toate strîmtorările cîte vin dimpreună cu sărăcia și dorința vie pe care o arată ea de a se vedea creștinată sînt atît de mari, încît mă umplu de uimire și-mi dau imbold să o slujesc cîte zile oi avea, cu toate că fericirea de-a mă vedea al ei și de-a o ști făgăduită mie mi-o tulbură faptul că mă îndoiesc dacă voi mai găsi acasă vreun colț unde s-o pot duce, ori dacă nu cumva trecerea timpului și moartea neiertătoare vor fi săvîrșit atîtea schimbări în viața și în avutul părintelui și fraților mei, încît să nu mai aibă cine mă recunoaște, de-or fi să lipsească ei!

N-am ce vă mai spune, domnilor, din povestea mea, care, dacă v-a putut desfăta sau nu cu ciudăteniile ei, alesele domniilor-voastre gusturi pot s-o judece, pentru că, dinspre partea mea, vă pot spune că aş fi dorit să mă pricep a v-o povesti mai pe scurt, cu toate că teama de-a nu vă plictisi m-a făcut să tai mai bine de patru împrejurări, ce mi-au rămas pe limbă, nepovestite.

Capitolul XLII

Care povesteşte ceea ce s-a mai întâmplat la han, dimpreună cu multe alte lucruri vrednice a fi ştiute

Tăcu, după ce spuse asta, captivul, iar don Fernando zise :

— Drept să-ţi spun, domnule căpitan, chipul cum ai povestit domnia-ta această ciudată întâmplare a fost atît de măiestrit, încît doar noutatea şi ciudăţenia întâmplării înseşi dacă-l mai pot egala ; totul în ea este nemaiauzit şi fermecător, plin de episoade care minunează şi-l fac să stea cu sufletul la gură pe cel ce le ascultă ; şi aşa de tare ne-a plăcut s-o auzim, încît, chiar de-ar fi să ne găsească ziua de mîine zăbovind asupra povestirii, ne-ar bucura s-o mai iei o dată de la capăt.

Şi după ce-i vorbiră aşa, Cardenio şi toţi ceilalţi se oferiră să facă tot ce le stătea în putinţă spre a-l sluji, şi-i înşirară atîtea cuvinte pline de frăţească şi sinceră dragoste, încît căpitanul avu de ce să se socotească mulţumit de bunăvoinţa lor, mai cu seamă de a lui don Fernando, care-l înştiinţă că, de-ar voi cumva să se întoarcă acasă întovăraşit de dînsul, ar face el în aşa fel încît să-i fie fratele lui, marchizul, naş la botezul Zoraidei, orînduindu-le el, despre parte-i, în aşa chip pe toate, încît să poată reveni captivul la el acasă cu toată pompa şi cinstirea datorată unui om ca dînsul.

Pentru toate îi mulţumi cum nu se poate mai cuviincios captivul, dar nu vru să primească nimic din ce-i propusese cu atîta mărinimie.

În vremea asta începuse a se însera, și când înnoptă de-a binelea, sosi la han o caretă, însoțită de câțiva călăreți. Cereau să miie peste noapte acolo, dar la asta hangița răspunse că nu se afla în tot hanul palmă de loc liber.

— Chiar de-ar fi să fie așa, zise unul dintre cei ce veniseră călări, n-are să lipsească un pat pentru seșor *oidor*¹, pe care-l vedeți.

Auzind că-l numise astfel, hangița se tulbură și zise:

— Seșor, greul e că nu-s paturi, dar de-o fi să aibă măria-sa seșor *oidor* unul, și de bună seamă că-l poartă cu sine, să poștească, într-un ceas bun, că ne-om da noi, eu și bărbatul meu, iatacul nostru, ca să-i facem loc măriei-sale.

— Să fie într-un ceas bun! zise scutierul.

În vremea asta, din caretă coborise un om care, după felul cum era îmbrăcat, arăta numaidecît ce înaltă slujbă și sarcină avea, fiindcă roba lungă cu mâneci largi² pe care o purta îl arătau a fi într-adevăr *oidor*, așa cum spusese sluga lui. Ducea de braț o fată ce părea de vreo 16 ani, îmbrăcată de drum, și atît de fermecătoare, de frumoasă și de mîndră, că pe toți îi umplu de mirare cînd o văzură, și de n-ar fi fost s-o știe ei pe Dorotea, ori pe Luscinda și pe Zoraida, care erau la han, ar fi crezut că altă frumusețe mai mare decît a copilei acesteia greu s-ar mai putea afla pe lume.

Era și don Quijote de față cînd veni *oidor*-ul cu fata, și cum îl văzu, zise:

— Domnia-voastră poate, în toată siguranța, păși pragul castelului acestuia, simțindu-se în el la largul său, pentru că, oricît de strîmt și de sărăcăcios înzestrat este, nu se află pe lume strîmtorare ori trai prost care să nu îngăduie ființarea laolaltă a armelor și literelor, cu atît mai mult atunci

¹ *Oidor* (de la *oir* — a auzi) — magistrat superior, consilier de curte. Existau *oidores de las canchillerías* (ai cancelariilor) și *oidores fiscales* (procurori); ambele categorii aveau un rol important în consiliile regelui.

² Un fel de togă, numită *garnacha*, pe care Filip al II-lea o impusese în 1579 membrilor consiliilor sale și *oidor*-ilor, spre a-i deosebi de restul cetățenilor.

cînd armele și literele au drept călăuză și căpetenie frumusețea, cum văd că o are știința de cărturar a măriei-tale în persoana acestei frumoase domnițe, căreia nu numai castelele trebuie să-i deschidă porțile și să-i facă primire, ci chiar și stîncile s-ar cuveni să-i facă drum, dîndu-se la o parte, iar munții să se despartă și să i se plece, spre a-i da bun venit! Să între mări-ta, zic, în paradisul acesta, unde va găsi constelații și sori care să țină tovărășie cerurilor aduse de mări-ta cu sine, căci va afla aici armele în toată strălucirea lor, și frumusețea, în culmea splendorii ei!

Rămase năucit *oidor*-ul la auzul vorbelor lui don Quijote, pe care prinse a-l măsura din cap pînă-n picioare cu multă luare-aminte, și nu-l miră mai puțin chipul cum arăta decît îl miraseră cuvintele lui; la care negăsind nici o vorbă de răspuns, prinse din nou să-l privească uimit, cînd le văzu dintr-o dată dinaintea ochilor pe Luscinda, Dorotea și Zoraida, care, la vestea sosirii unor oaspeți noi și la știrile aduse de hangiță despre frumusețea fetei, se înfiinșaseră ca s-o vadă și s-o primească; iar don Fernando, Cardenio și preotul îl salutară și ei, cu mai multă simplitate și ținută curteană.

Într-adevăr, dregătorul intră neștiind ce să mai creadă, nici de ceea ce vedea și nici de ceea ce auzea, iar frumoasele de la han dădură bun venit mîndrei domnițe. Pînă în cele din urmă își dete seama acest seînor *oidor* că erau oameni de neam toți cei ce se aflau de față; dar boiul, chipul și ținuta lui don Quijote îl puneau în încurcătură. Și după ce-și făcură unii altora cuvenitele temeneli curtenitoare, discutînd despre felul dulce de viață care se putea duce la han și despre ceea ce era strîmtorare acolo, orînduiră întocmai așa cum fusese hotărît și mai înainte, să doarmă adică toate femeile în încăperea din pod, cum s-a spus, iar bărbații să rămînă afară, ca și cum le-ar sta de strajă; și fu foarte mulțumit seînor *oidor*-ul ca fîca lui — căci asta îi era fata de care s-a vorbit — să se ducă la culcare laolaltă cu doamnele acelea, ceea ce ea făcu foarte bucuroasă; și mai cu patul strîmt al hangiului, mai prin mijlocirea celui adus de dregător, își făcură cum putură mai bine culcușul ca să

doarmă în noaptea aceea, mai bine chiar decît cu gîndul nu gîndiseră.

Captivul, căruia din chiar clipa cînd îl văzuse pe *oidor* îi tresărise inima, șoptindu-i că era fratele lui, întrebă pe una dintre slugile venite cu dînsul cum îl chema și dacă știa cumva din ce loc era. Sluga îi răspunse că se numea licențiatul Juan Pérez de Viedma și că auzise spunîndu-se că ar fi fost dintr-un sat de prin munții provinciei León. Aflînd acestea după ceea ce văzuse el singur, ajunsese să se încredințeze că omul acela era chiar fratele său, care, după sfatul părintesc, urmasese literele¹; așa că, tulburat cu totul și în culmea fericirii, chemîndu-i deoparte pe don Fernando, pe Cardenio și pe preot, le spuse ce se petrecea, încredințîndu-i și pe ei că seînor *oidor*-ul nu era altul decît fratele său. Fiindcă-i spusese tot sluga că tocmai fusese numit *oidor* în Indii, la tribunalul ținutului Mexico; mai aflase, de asemenea, că fata era fiica lui, și că la nașterea ei, maică-sa murise, lăsîndu-l pe dînsul foarte bogat, mulțumită zestrei care îi rămăsese lui, dimpreună cu fata. Le ceru sfaturi, cum ar fi mai cu cale să facă pentru a se da pe față, sau măcar pentru a-și putea da seama întîi dacă nu cumva fratele său, de îndată ce el i s-ar descoperi, s-ar simți umilit să-l vadă sărac, ori dacă, dimpotrivă, l-ar primi cu inimă deschisă.

— Fie-mi lăsată mie sarcina de a face această încercare, zise preotul, cu atît mai mult cu cît nici nu încap alt gînd decît că dumitale, domnule căpitan, ți se va face primirea cea mai caldă, fiindcă virtutea și înțelepciunea care se văd pe fața fratelui domniei-tale nu lasă loc bănuielii că ar putea fi trufaș și nerecunoscător, și nici că n-ar ști să priceapă ce putere are soarta într-o viață de om.

— Cu toate astea, zise căpitanul, aș dori să nu-i arăt cine sînt, așa, pe nepusă masă, ci mai pe ocolite!

¹ În cazul de față, nu filologia sau literatura, ci teologia și dreptul canonic, în primul rînd, apoi celelalte studii umaniste, anexe ale teologiei în concepția medievală, care domnea încă în universitățile spaniole ale secolului al XVI-lea.

— Am mai spus-o, răspunse preotul, și mai spun o dată că voi face eu în așa chip încît să rămînem cu toții mulțumiți.

În vremea asta cina fu gata și se așezară toți la masă, afară de captiv și de doamne, care cinară singure în odaia lor. Pe la mijlocul mesei, preotul spuse :

— Tot cu un nume ca al măriei-tale, señor *oidor*, am avut eu un tovarăș la Constantinopole, unde am fost rob mai mulți ani în șir, și era tovarășul ăsta al meu unul dintre cei mai viteji soldați și căpitani de oaste cîți sînt în toată pedestrimea spaniolă, însă, pe cît de vrednic și de viteaz, pe-atîta de fără de noroc era.

— Și cum îi zicea căpitanului ăstuia, domnul meu? întrebă dregătorul.

— Îi zicea, răspunse preotul, Ruy Pérez de Viedma, și era de fel dintr-un sat de prin munții Leónului. Și chiar mi-a povestit o întîmplare ciudată cu tatăl și cu frații lui, că de nu mi-ar fi spus-o un om dintr-o bucată ca el, aș fi luat-o drept snoavă, din cele pe care le ticluiesc babele iarna la gura sobei; fiindcă mi-a spus că tată-său își împărțise averea între cei trei fii pe care-i avea, întovărășind împărțeala asta cu sfaturi mai bune decît ar fi putut să le dea Caton însuși. Tot ce pot spune este că sfatul pe care-l urmasa el, anume de a alege calea armelor, se dovedise a fi atît de bun, încît doar în cîțiva ani, prin virtutea și vrednicia lui și fără alt sprijin decît al marilor sale însușiri, ajunsese căpitan de infanterie și se văzu pe cale de a fi înaintat foarte curînd în slujba de ofîter superior; dar norocul îi fu potrivnic, căci chiar atunci cînd putea să se aștepte pe drept la o soartă mai bună, i se scufundă dintr-o dată pămîntul sub picioare, pierzîndu-și libertatea, în preafericita zi în care atîția alții și-o regăsiră, și anume în bătălia de la Lepanto. Eu am căzut rob în bătălia din La Goleta, și mai pe urmă, după fel de fel de peripeții, ajunserăm să fim tovarăși de captivitate la Constantinopole. De aici fu adus în Alger, unde i-a fost dat să pătimească una dintre cele mai ciudate aventuri ce se pot pătîmi pe lume.

De aici încoace preotul urmă povestindu-i cît putu mai pe scurt ceea ce i se întîmplase fratelui său cu Zoraida, și pe toate le ascultă *oidor*-ul cu atîta luare-aminte, că niciodată în viața lui nu mai fusese mai *oidor* ca atunci. N-ajunse însă preotul decît pînă la punctul din povestire unde francezii îi despuiaseră pe creștinii din barcă și la sărăcia lucie și la nevoia în care tovarășul său, dimpreună cu frumoasa lui maură, se văzuseră azvîrliți dintr-o dată, adăugînd că nu mai putuse afla ce se va fi petrecut cu ei după aceea, nici dacă ajunseseră să pună piciorul pe țărnul Spaniei ori dacă fuseseră duși cumva de francezi în Franța.

Tot ce spunea preotul sta să asculte, la cîtiva pași de-acolo, căpitanul, care sorbea din ochi cea mai mică mișcare a fratelui său; și acesta, după ce văzu că preotul ajunsesese la capătul povestirii, scoase un oftat din rărunchi și i se umplură ochii de lacrimi cînd spuse:

— Vai, domnule, dac-ai ști ce vești mi-ai adus și cît de adînc mă mișcă fiecare din ele în parte! Că nici nu mă mai pot ține să nu-mi dau pe față tulburarea prin lacrimile astea, care îmi năpădesc ochii și-mi curg pe obraji, oricît de mare mi-ar fi stăpînirea de sine! Căpitanul acela atît de viteaz, despre care vorbești, e fratele meu mai mare, care, fiind și mai puternic la trup și țintind și mai sus în cugetul lui decît mine și celălalt frate, mai mic, își alesese slujba asta vrednică și aducătoare de atîta onoare, făcîndu-se războinic, una dintre cele trei căi spre care ne îndemnase părintele nostru, așa cum ți-a povestit dumitale tovarășul de captivitate, spunîndu-ți lucrurile ce ți s-au părut că erau scorneli de snoavă băbească! Eu am urmat drumul literelor, și a vrut Dumnezeu să-mi învrednicească sirguința, înălțîndu-mă la rangul la care mă vezi ajuns. Fratele meu mai mic este în Perú, atît de bogat, încît ceea ce ne-a trimis tatălui meu și mie a întrecut partea de avere ce-i fusese dată, ba chiar a pus la îndemîna tatii cu ce să-și îdestuleze dărnicia firească, putînd și eu, de asemenea, să-mi urmez studiile în mai mare belșug și cu mai mult temei și să ajung la treapta la care mă văd ajuns. Trăiește încă tata; doar că moare de dorul de a ști ce s-a

ales din fiul lui mai mare, rugîndu-se Domnului zi și noapte să nu apuce moartea a-i închide ochii pînă ce nu-i va vedea strălucitori de viață pe cei ai feciorului său; de care mult mă mir, știindu-l om cu scaun la cap, cum de-a putut el, trecînd printr-atîtea felurite necazuri și năpăști, după ce avusese parte și de zile bune, să se dovedească a fi pînă într-atîta de lăsător încît să nu se îngrijească a da vești despre sine tatii; că de-ar fi știut-o el, sau unul dintre noi, n-ar mai fi avut, bietul, nevoie să aștepte pînă o face plopul mere, ca să primească prețul răscumpărării. Dar lucrul care mă frămîntă acuma mai mult e întrebarea dacă francezii aceia i-or fi dat libertatea, sau l-or fi ucis cumva, ca să-și ascundă furtul. Și treaba asta are să mă facă să-mi urmez călătoria cu totul lipsit de plăcerea cu care am purces la drum, ba, dimpotrivă, covîrșit de tristețe și de jale. Oh, frate al meu bun, cine ar ști să-mi spună acuma pe unde vei fi fiind? C-aș umbla să te caut și să te slobozesc din chinuri chiar de-ar fi să mă chinuiesc oricît pentru asta! Oh, cine să poarte pînă în urechea bătrînului nostru tată vestea că trăiești, chiar de te-i fi aflînd în beciurile cele mai tănuite sub pămîntul Berberiei! Că te-ar scoate de acolo bogăția lui, sau averile fratelui meu și ale mele! Oh, Zoraida, frumoasă și mărinimoasă femeie, cine ți-ar putea plăti binele făcut fratelui meu! De ce nu mă pot afla și eu de față la nașterea din nou a sufletului tău, și la nunta voastră, care ne-ar bucura atîta pe toți!

Cuvinte ca acestea și altele de același fel rostea *oidor*-ul, covîrșit de tulburare la veștile ce-i fuseseră aduse despre fratele său, și toți cei ce-l auzeau nu se puteau opri să nu dea și ei semne de durerea ce simțeau văzîndu-l atît de îndurerat. Și băgînd, așadar, de seamă preotul cît de bine o nimerise cu ce-și pusese în gînd să facă spre a fi pe placul căpitanului, nu vru să-i mai țină pe toți în întristare prea mult, așa că se ridică de la masă și, intrînd în odaia unde era Zoraida, o luă de mînă, iar după dînsa veniră și Luscinda și Dorotea, dimpreună cu fiica dregătorului. Căpitanul stătea și aștepta să vadă ce are de gînd preotul, iar acesta,

luîndu-l și pe el de mîină, veni cu ei amîndoi acolo unde erau *oidor*-ul și ceilalți cavaleri și zise:

— Înceteze odată, seînor *oidor*, lacrimile acestea, căci dorințele ți-au fost împlinite cu vîrf și îndesat, fiindcă dinainte-ți îl ai pe fratele domniei-tale și pe buna domniei-tale cumnată. Cel pe care-l vezi aici este căpitanul Viedma, și aceasta este frumoasa maură care i-a făcut atîta bine. Francezii despre care ți-am vorbit i-au împins în ghearele sărăciei pentru ca să-ți poți arăta acum domnia-ta mărinimia și sufletul bun.

Se apropie căpitanul să-și îmbrățișeze fratele, dar el îi puse amîndouă mîinile în piept, ca să-l privească ceva mai de departe, și cînd îl cunoscă, în cele din urmă, îl strînse cu atîta foc în brațe, vîrsînd lacrimi fierbinți de bucurie, că mai-mai să-i țină hangul și să plîngă mulți dintre cei care erau de față. Ce vorbe și-au spus frații între ei, ce simțăminte și-au dat ei pe față, cred că anevoie i-ar putea trece cuiva prin mîinte, darmite să le mai și scrie! Ba începeau să-și înșire unul altuia, pe scurt, prin cîte trecuseră; ba arătau ca doi frați iubitori, așa cum se cuvine, ba o îmbrățișa *oidor*-ul pe Zoraida și-i pune la picioare toată averea lui, ba o pune pe fiică-sa s-o îmbrățișeze, iar frumoasa creștină și nespuse de frumoasa maură făceau să li se umple tuturor din nou ochii de lacrimi. Don Quijote era tot numai ochi și urechi și nu scotea o vorbă, rostogolind în capul lui toate întîmplările astea ciudate și punîndu-le pe seama himerelor cavaleriei rătăcitoare. Hotărîră ca Zoraida și căpitanul să se întoarcă dimpreună cu fratele lui la Sevilla, de unde să dea tatălui lor de știre despre regăsirea și eliberarea lui, pentru ca să vină el cum o putea și să fie de față la nuntă, ca și la botezul Zoraidei, nefîindu-i cu puțință *oidor*-ului să-și întrerupă călătoria, din pricină că veștile pe care le avea spuneau că peste o lună pleca din Sevilla o flotă în Noua Spanie¹ și i-ar fi fost foarte peste mîină să piardă

¹ În original «...Nueva España»: numele dat inițial de conchistadori Mexicului. Și din conținutul capitoului reiese că *oidor*-ul urma să plece în Mexico.

prilejul. Ce mai vorbă multă, rămaseră cu toții mulțumiți și bucuroși de norocul captivului; și cum noaptea străbătuse mai bine de două treimi din drumul ei obișnuit, găsiră cu cale să se retragă și să se odihnească atîta cît le mai rămînea din ea.

Don Quijote se oferi să facă de strajă castelului, ca să nu fie cumva atacați de vreun uriaș, sau de vreun răufăcător cu cine știe ce gînduri blestemate, din cîți vor fi rîvnit la comoara de nuri și frumuseți zăvorîte între zidurile acelei fortărețe. Îi dădură mare mulțămîtă toți cei care-l cunoșteau, făcîndu-i și oidor-ului parte de vestea ciudatei sminteli a firii lui don Quijote, care nu-i displăcu de loc. Doar Sancho Panza nu-și mai venea în fire de ciudă că se culcau așa de tîrziu, și numai el se cuibări mai bine ca oricare dintre ceilalți, trîntindu-se peste samarele asinului său, care aveau să-l coste așa de scump, cum se va vedea mai departe. Și după ce se închiseră femeile în odaia lor, iar ceilalți se aciuară care cum putu mai puțin rău, don Quijote ieși pe poarta hanului afară, ca să facă de strajă castelului, așa cum făgăduise.

Se întîmplă deci ca, pînă să nu apuce a se lumina bine de ziuă, să ajungă în auzul doamnelor un glas atît de dulce și de melodios, încît fură cu toatele silite să-l asculte cu luare-aminte. Mai cu seamă Dorotea, care era trează și lîngă care dormea doña Clara de Viedma, căci așa se numea fiica dregătorului. Nu-i dădea nimănui prin cap cine să fie cel care cînta atît de frumos, și era doar o voce singură, neîntovărașită de nici un instrument. Cîteodată li se părea că venea din curte cîntecul, alteori că venea dinspre grajduri; și fiind ele toate numai urechi și peste măsură de nedumerite, îl auziră la ușa încăperii pe Cardenio, care le spuse:

— Cine nu doarme, să asculte, fiindcă veți auzi glasul unui argat de la catîri care, de frumos ce cîntă, te încîntă!

— L-am și auzit, seînor, răspunse Dorotea.

După asta Cardenio plecă, și Dorotea, ațîntindu-și cît putu mai bine auzul, pricepu ce cînta catîrgiul.

Care povestește istoria plăcută a argatului de la catiri
și alte întâmplări ciudate de la han

Corăbier sînt, de-al iubirii,
Și pe marea ei adîncă
Tot plutesc, fără nădejdea
C-am s-ajung vreodată-n port.

Urmăresc o stea, pe care
De departe o descopăr
Mai lucioasă și mai mîndră
Decît Pelinúr¹ văzut-a.

Nu știu încotro mă duce
Și plutesc așa-n neștire.
Altă grijă n-am în suflet
Decît s-o privesc cu grijă.

Cinstea prea nemăsurată
Și fereala peste fire
Mi-o acopăr ca și norii
Cînd fac tot ce pot s-o văd.

Stea curată, luminoasă,
Mă topesc în strălucirea-ți,
Dac-ai să-mi apui vreodată,
Viața-mi însăși va apune !

Cînd ajunse aici cel care cînta, Doroteii i se păru că n-ar fi rău să audă și Clara o voce atît de frumoasă. Așa că, scuturînd-o ușurel, o deșteptă, spunîndu-i :

* Numele pilotului principal al flotei lui Eneas. Prezența lui într-o română demonstrează, după Clemencin, pedanteria unui studios al literaturii clasice și al lui Vergiliu în special, așa că poezia este rezultatul « artei culte », nu populară, cum ne-ar lăsa să credem persoana cîntărețului.

— Iartă-mă, copilă dragă, că te deștept, dar n-o fac decît ca să poți avea plăcerea de-a auzi cea mai frumoasă voce din cîte vei fi auzit poate de cînd trăiești.

Clara se deșteptă, somnoroasă, și nu pricepu de la început ce-i spunea Dorotea; așa că, întrebînd-o ce zicea, ea îi mai spuse o dată, și Clara începu să fie cu luare-aminte la ceea ce se auzea; dar nu apucă să asculte două din versurile cu care își urmă cîntecul cel ce cînta, că o și apucă un tremur atît de ciudat, de parcă ar fi zgîlțit-o un atac de friguri; și lipindu-se strîns de Dorotea, o îmbrățișă și zise:

— Vai, doamnă dragă inimii și sufletului meu, pentru ce m-ai deșteptat? Că nu mi-ar fi putut soarta face mai mare bine acuma decît să-mi țină ochii închiși și urechile zăvorîte, ca să nu-l aud și să nu-l văd pe cîntărețul acesta nefericit.

— Ce tot spui tu acolo, fetiço? Bagă de seamă că, pe cît se spune, cîntărețul nu-i decît un argat de la catîri.

— Ba-i stăpîn pe multe locuri și sălașe, răspunse Clara, și, pe deasupra, stăpînul locului pe care-l ține în inima mea cu atîta trăinicie, că de nu s-o întîmpla să vrea el să-l lase, n-are să-i fie luat în vecii vecilor din stăpînire!

Uluită rămase Dorotea de pătimașele cuvinte ale fetei, părăindu-i-se că întreceau cu mult judecata pe care fragezii ei ani o puteau făgădui; așa că-i spuse:

— Vorbești în așa fel, señora Clara, încît nu te pot pricepe; spune mai de-a dreptul ce tot înșiri acolo de inimă și de locuri și de cîntărețul ăsta, care te-a tulburat atîta cu glasul lui! Dar mai bine nu-mi spune nimic pînă una-alta, căci nu vreau să pierd, căutînd să-ți spulber spaima, prilejul plăcut de a-l auzi pe el cum cîntă, fiindcă, după cîte mi se pare, a început din nou, cu alte stihuri și pe alt glas.

— Să-i fie de bine! răspunse Clara.

Și, ca să nu-l mai audă, și-astupă urechile cu palmele, lucru de care grozav se minună iarăși Dorotea, care, fiind cu luare-aminte la cîntec, văzu că suna cum urmează:

Speranța mea-ndrăgită,

Ce treci ca-n zbor obstacole, sfarmi piedici,

Urmîndu-ți neclintită
Un drum ce singură ți-l curești și deretici:
Nu te-ntrista că-mparte
Cu tine pasul nendurata-ți moarte.

Cei lăsători din fire
N-au drept izbinzi să ceară de la viață;
Nu-s pentru fericire
Acei ce soartei nu-i pot face față,
Și simțurile toate
Doar de plăceri le lasă dezmiardate !

E drept Amór să-și vîndă
Scump desfătările, și-i dau dreptate,
Căci prada e plăpîndă
Cînd prețul nu din prețul ei și-l scoate,
Și-i știm cu toții rostul:
Nu prèțui lucrul neplătindu-i costul !

În dragoste, adese,
Poate-ndrăzneala ce-i cu neputință;
Așa c-a mea-și alese
Ce-i în iubire mai cu-anevointă.
Deci n-am nici un cuvînt
Să nu gust raiul cît calc pe pămînt.

Aici glasul puse capăt cîntecului, iar Clara porni să suspine iarăși, și toate acestea aprindeau dorința Doroteii de a afla cauza unui atît de duios cînt și a unui atît de jalnic plîns; așa că prinse a o întreba ce voise să spună cu vorbele pe care le rostise mai adineauri. Iar Clara, temîndu-se să n-o audă cumva Luscinda, o luă strîns în brațe pe Dorotea, și numai cît nu-și lipi gura de urechea ei, vorbindu-i atît de aproape, încît putea de bună seamă cuvînta fără grija c-ar mai putea fi auzită și de urechi străine, așa că spuse:

— Cel care cîntă, señora, este fiul unui cavaler stăpîn pe două moșii, de fel din regatul Aragónului, care trăia la Madrid, peste drum de casa tatălui meu; și cu toate că tata astupa

ferestrele casei cu perdele grele iarna și cu obloane vara, nu știu ce s-a întâmplat, ce nu s-a întâmplat, că acest cavaler, care era student, apucă să mă vadă, nu-mi dau seamă dacă la biserică sau în altă parte; și, ce mai vorbă multă, se îndrăgosti de mine și mi-o mărturisi de la ferestrele casei lui, cu atâtea semne de netăgăduit, întovărășite de atâtea lacrimi, că n-avui încotro și trebuii să-l cred, ba chiar să-l și îndrăgesc, fără să știu ce voia de la mine. Printre semnele pe care mi le făcea, unul era să-și apuce o mână cu cealaltă, dându-mi să înțeleg că se va căsători cu mine; și cu toate că m-aș fi bucurat mult să se întâmple așa, cum eram singură la părinți și fără mamă, nu știam cu cine să mă sfătuiesc, așa că-l lăsa să facă ce vrea, fără să-i îngădui alte favoruri decât, atunci când se întâmpla să fie tatăl meu plecat de acasă și al lui de asemenea, să ridic puținel perdeaua, ori oblonul, lăsându-mă văzută pe de-a-ntregul, lucru care pe el îl umplea de atîta bucurie, că da semne a fi înnebunit, nu alta! În vremea asta se apropia ziua când tatăl meu urma să plece, și el o află, dar nu de la mine, pentru că niciodată n-am avut cum să i-o spun. Căzu la pat — după cîte îmi închipui, de inimă rea — așa că în ziua cînd plecarăm nu-l putui vedea de fel, ca să-mi iau rămas bun de la dînsul măcar din ochi; dar după două zile de drum, intrînd pe poarta hanului dintr-un sat, ce se află departe de-aici ca la o zi de umblat, îl văzui chiar în ușa casei, în straie de argat tocmit la catîri, și-i cădeau atît de firesc veșmintele pe trup, că dacă nu i-aș fi purtat eu chipul atît de bine întipărit în inima mea, mi-ar fi fost cu neputință să-l recunosc. Dar îl cunoscai, umplîndu-mă mirarea și bucuria, iar el îmi aruncă o privire furișă, să nu vadă tata, de care se ascunde întotdeauna, ori de cîte ori trece prin fața mea pe drumurile și pe la hanurile unde tragem; și cum eu știu cine este, și-mi dau seama că de dragul meu vine el atîta drum pe jos, și cu atîta trudă, mă omoară părerea de rău, și toată calea pe unde-i calcă lui piciorul o stropesc cu lacrimile ochilor mei! Nu știu cu ce gînd vine, și nici cum de-a putut fugi de la tatăl lui, care-l iubește ca pe ochii din cap, fiindcă alt moștenitor n-are și fiindcă el

o merită din plin, așa cum vei vedea și domnia-ta cînd îl vei cunoaște. Ba încă îți pot spune și mai mult: că tot ceea ce cîntă e din capul lui, fiindcă am auzit spunîndu-se despre dînsul că-i nu numai student desăvîrșit, ci și poet. Și mai e un lucru: de cîte ori îl văd sau îl aud cîntînd, tremur toată și mă tem să nu-l recunoască tata și să-și dea cumva seama că ne iubim. Nu i-am spus o vorbă de cînd sînt, și cu toate astea, îl iubesc cu atîta patimă, că nu pot trăi fără el. Asta este, seņora, tot ce pot să-ți spun despre cîntărețul al cărui glas ți-a făcut atîta plăcere; căci, fie și numai după glas, ți-ai putea da seama că nu e grăjdar la catîri, cum zici, ci stăpîn pe suflete și pe sălașe de oameni, așa cum ți-am spus eu.

— Nu mai povesti nimic, doņa Clara, spuse, la vorbele acestea, Dorotea, sărutînd-o, nu mai povesti nimic și așteaptă să se facă ziuă, căci trag nădejde întru Domnul că are să îndrume el pe căile cele bune necazurile voastre, încît să-și afle sfîrșitul fericit, meritat de niște începuturi atît de cinstite!

— Vai, seņora, oftă doņa Clara, la ce sfîrșit fericit mă pot eu aștepta, cînd tatăl lui e atît de bogat și de neam atît de mare, încît i s-ar părea că eu nu-i pot fi nici măcar slugă fiului său, necum soție! Iar să mă căsătoresc pe furiș, împotriva voinței tatălui meu, n-aș putea-o face nici să-mi dai lumea și pămîntul! N-aș vrea decît să se întoarcă tînrul acesta acasă și să mă lase; poate că, nemaivăzîndu-l și plecînd la atîta depărtare de el, cîtă vom pune între noi prin călătoria ce avem de făcut, are să mi se mai aline durerea care-mi sfișie acuma inima, deși știu că n-are să-mi slujească la mare lucru leacul acesta de care îți vorbesc! Nu știu ce diavol și-a vîrît coada aici și nici pe unde s-a strecurat în inima mea atîta dragoste cîtă îi port, fiind eu atît de copilă și el atît de copil, pentru că, într-adevăr, cred că sîntem de aceeași vîrstă, iar eu n-am împlinit încă șaisprezece ani, că de la tata știu că-i împlinesc de Sfîntul Mihail!

Dorotea nu se putea împiedica să rîdă auzind cît de copilărește vorbea doņa Clara și-i zise:

— Să ne mai și odihnim puțin, señora, în cele câteva ore cit cred că ne-a mai rămas din noapte, că dă el Dumnezeu să se facă iar ziuă și s-or întoarce toate spre bine; sau, de nu, știu eu ce am de făcut!

Cu asta își aflară liniștea, și în toate încăperile hanului domnea o tăcere adîncă; singurele care nu dormeau erau fiica hangiului și Maritornes, slujnica ei; și știindu-l acestea pe don Quijote trăsnit, și mai știind că dădea acumă tîrcoale hanului, armat și de-a călare, în chip de străjer, hotărîră ele în de ele să-i joace o festă, ori cel puțin să petreacă un pic, ascultîndu-i aiurelile.

Întîmplarea voi ca în tot hanul să nu fi fost nici o fereastră care să dea în cîmp, în afară de bageaca de la pod, pe unde vîrau de-afară fînul și paiele. La bageaca aceasta se aținură cele două fete pe jumătate mari ¹ și-l văzură pe don Quijote călare, sprijinit în lance, scoțînd din cînd în cînd suspine atît de jalnice, încît părea că-și va da sufletul cu fiecare din ele. Mai auziră de asemenea că rostea, cu voce dulce, duioasă și iubitoare:

— Oh, stăpînă Dulcinea din Toboso, culme a frumuseții omenеști, pisc al înțelepciunii, arhivă a tuturor nurilor, bisactea a virtuților toate și, la urma urmei, ideal a tot ce este prielnic, cîstit și desfătător pe lumea asta! Ce vei fi făcînd acumă, înălțimea-ta? O, dacă te va fi dus din întîmplare gîndul la cavalerul tău robit, care, doar din dorința de-a te sluji, a vrut să se supună de bunăvoie atîtor primejdii! Dă-mi tu vești despre ea, o, luminătoarea cu trei fețe ², care, cine știe, poate că stai s-o privești acumă, pizmuindu-i-o pe-a ei, fie că-și preumblă pașii printr-una din galeriile somptuoaselor sale palate, fie că, rezemată

¹ În original: « *semidoncellas* », deci « semifecioare », poate aluzie la faptul că, din două, una singură mai putea fi socotită « fată », după cele spuse despre Maritornes. Este posibil ca autorul să fi intenționat însă a arunca oprobriul și asupra fiicei hangiului, numindu-le pe amîndouă « semivirgine ».

² După Rodríguez Marín, singurul care a găsit o explicație acestui apelativ, Cervantes îl pune pe don Quijote să dea lunii denumirea de « *luminaria de las tres caras* » (lună plină, crescîndă și descrescîndă), datorită amintirii invocațiilor horatiane la adresa acestei « *diva triformis* ».

în coate pe vreun balcon, stă și se gîndește cum ar face să poată potoli, păstrîndu-și întregi cîntea și rangul, vifornița ce îndură pentru dînsa această întristată inimă din pieptu-mi, ce răsplată să dea chinurilor mele, ce împăcare grijii care mă bîntuie, și, în sfîrșit, ce viață să dea agoniei mele, ca preț pentru cît am slujit-o. Iar tu, soare, care te vei fi și grăbind să-ți înhami telegarii ca să te scoli de dimineată și să ieși să-mi vezi stăpîna, salut-o, rogu-te, din parte-mi de îndată ce-i zări-o, dar ferește-te ca nu cumva, văzînd-o și salutînd-o, să-i dai o sărutare pe obraz, căci eu te-aș gelozi mai mult decît ai putea fi tu gelos pe acea ușuratică nerecunoscătoare ¹ ce te-a făcut să alergi atîta, asudînd, pe cîmpiile Tesaliei și pe malurile Peneului (că nu prea-mi mai aduc aminte bine pe unde-ai alergat atuncea), aprins de dragoste și gelozie!

Aici ajunsese don Quijote cu plîngătoarea lui invocație, cînd fata hangîței începu a-l țistui și a-i spune:

— Pst! Pst! Señor, dă-te mai încoace, măria-ta, dacă binevoiești!

La aceste semne și cuvinte, don Quijote întoarse capul și văzu la lumina lunii, care strălucea în toată splendoarea ei, că era chemat de la bageaca podului, care lui i se păru balcon, ba încă din cele cu zăbrele aurite, așa cum se cuvine să aibă castelele bogate printre care își închipuia el că se numără și hanul acela. Și pe loc, într-o clipită, minții lui înfierbîntate i se năluci că din nou, întocmai ca și data trecută, frumoasa domniță, fiica stăpînei castelane, răpusă de dragoste pentru el, venea să-l ispitească; cu gîndul acesta, nevrînd să se arate lipsit de curtenie și de recunoștință, strînse friul lui Rocinante și se apropie de bageacă, unde, de îndată ce le văzu pe cele două fete, începu să spună:

— Vă plîng, domniță, că v-ați pus gîndul cu temei de dragoste acolo unde nu-i cu puțință să găsiți răspuns, așa cum ar merita frumusețea și noblețea domniei-voastre; dar nu trebuie să-l socotiți vinovat pentru asta pe acest nefericit

¹ Aluzie la Daphne, după care, în arhicunoscuta legendă mitologică, a alergat Apollo.

cavaler rătăcitor, pe care zeul Amor îl face neputincios de a-și depune inima la picioarele alteia decât aceea pe care, chiar din clipa în care ochii lui o văzură pentru întâia dată, și-a făcut-o doamnă și stăpînă absolută a inimii sale! Iertați-mă, mărită doamnă, și retrageți-vă în apartamentul domniei-voastre dacă voiți să nu mă arăt ingrat văzîndu-mă că-mi dați mai departe a înțelege ce doriți; iar dacă, din dragostea pe care mi-o purtați, găsiți în mine altceva vrednic să vă satisfacă și care să nu fie dragostea însăși, cereți-mi, căci jur pe lipsa acelei dulci vrăjmașe a sufletului meu să vă dăruiesc fără să preget orice mi-ați cere, chiar dac-ar fi să fie o șuviță din pletele Meduzei, care se știe că erau numai vipere, sau pînă și razele înseși ale soarelui, închise într-un șip!

— Nu de astea îi arde stăpînei mele, seînor cavaler, zise atunci Maritornes.

— Atunci, ce lucru-i face trebuință stăpînei tale, înțeleaptă mijlocitoare? întrebă don Quijote.

— Dați-i doar una din frumoasele înălțimii-voastre mîini, zise Maritornes, ca să-și mai verse asupra ei înfocata dorință care a adus-o aici la bageacă, cu primejdia onoarei sale, că dac-ar fi mirosit-o tatăl și stăpînul său, ar fi tăiat-o bucățele, de nu i-ar mai fi rămas întregi nici urechile.

— Mare chef aş avea s-o mai văd și pe asta! răspunse don Quijote. Mai bine să-și vadă de treabă tatăl ei, dacă nu care cumva i-a venit pofta să-și găsească sfîrșitul cel mai nenorocit de care a avut vreodată parte pe lume vreun tată, drept plată de-a fi îndrăznit să se atingă de gingașele mădulare ale ficei sale îndrăgostite.

Maritornes își dădu cu socoteala că, fără nici o îndoială, don Quijote avea să dea mina cerută și, rumegînd în mintea ei ce-avea de făcut, plecă de la bageacă și dădu fuga pînă-n grajd, de unde luă căpăstrul măgarului lui Sancho Panza, întorcîndu-se într-un suflet la locul ei tocmai cînd don Quijote izbutise să se ridice în picioare pe șaua lui Rocinante, ca să ajungă la fereastră zăbreliată, unde își închipuia că se aține domnița rănită de săgețile dragostei, căreia, întinzîndu-i mîna, îi spuse:

— Primește, doamnă, mîna aceasta, sau, mai bine zis, pe călăul acesta al răufăcătorilor de pe fața întregului pămînt ! Primește mîna aceasta, zic, pe care n-a atins-o nici o altă femeie, nici chiar aceea care e stăpîină deplină a întregului meu trup. Și nu ți-o dau ca s-o săruți, ci ca să-i vezi țesătura nervilor, lucrătura mușchilor, să vezi ce mult loc țin pe ea arterele, și din toate acestea să pricepi ce vajnică trebuie să fie puterea brațului unei asemenea mîini.

— Vedem noi îndată ! zise Maritornes.

Și făcînd un nod de laț friului, i-l petrecu pe după încheietura mîinii și, coborîndu-se apoi de la bageacă, legă capătul celălalt de zăvorul ușii podului cît putu mai strîns.

Don Quijote, simțînd asprimea frînghieii pe la încheietura mîinii, zise :

— Îmi pare că înălțimea-ta mă rășluești mai curînd decît mă mîngîi pe mînă. Nu te purta așa de aspru cu ea, că nu e ea vinovată de răul pe care ți-l face voința mea, nici nu se cuvine să-ți verși pe-o părțică atît de mărunță din mine tot necazul pe care vrei să ți-l răzbuni. Ia seama, că cine iubește nu se răzbună.

Dar toate aceste judecăți ale lui don Quijote nu mai stătea nimeni să le asculte, căci, de îndată ce apucă Maritornes să-l lege, fugiră și ea și cealaltă, murînd de rîs, și-l lăsară legat frumos și bine, fără putință de scăpare.

Se afla, așadar, cum s-a spus mai sus, în picioare pe spinarea lui Rocinante, cu tot brațul vîrit în bageacă, legat de încheietura mîinii și priponit de zăvorul ușii, și-i tremura inima de grijă că, dacă s-ar urni cumva Rocinante într-o parte sau în cealaltă, el ar rămîne spînzurat de mînă, așa că nu îndrăznea să facă nici o mișcare, căci dinspre partea lui Rocinante, cu răbdarea și cu calmul lui, se putea aștepta pe drept cuvînt să rămînă așa, fără să se clinească, o vecie întregă !

În cele din urmă, don Quijote, văzînd că era legat și că doamnele dispăruseră, începu să-și închipuie că tot ce se petrecea erau numai vrăjitorii, ca și data trecută, cînd în același castel îi muiase oasele maurul acela de cărăuș solo-

monit; și-și blestema în sinea lui lipsa de cap și de prevedere, pentru că, după ce ieșise ca vai de el data trecută din castel, se mai aventurase să-i calce pragul și a doua oară, când știut este că un cavaler rătăcitor, dacă a avut o aventură și n-a ieșit bine din ea, e semn că aventura aceea nu-i e hărăzită lui, ci altora, așa că nu mai este cu nici un chip ținut să-și mai încerce în ea, și-a doua oară, norocul. Cu toate astea, trăgea cât putea de braț, ca să vadă dacă s-ar putea slobozi, dar brațul îi era atît de bine legat, încît toate încercările lui fură zadarnice. E drept că trăgea cam cu fereală, nu care cumva să se miște Rocinante. Și, oricît chef ar fi avut să stea jos și să se așeze în șa, n-avea cum sta altfel decît în picioare, afară doar dacă și-ar fi smuls brațul din umăr. Atunci începu el să rîvnească la spada lui Amadís, împotriva căreia nici o vrajă nu mai avea putere; atunci începu să-și blesteme soarta; atunci începu să umfle, în închipuirea lui, lipsa pe care avea să i-o simtă lumea cît timp va fi să stea el aicea, fermecat, căci nu mai avea nici o îndoială că fermecat era; atunci prinse a-și aminti din nou de preaiubita lui Dulcinea din Toboso; atunci începu a-l striga pe bunul său scutier Sancho Panza, care dormea dus cu morții, trîntit peste samarele măgarului său, și nu-și mai aducea aminte în clipa aceea nici de mama care-l născuse. Aci îi invocă el pe înțelepții Lirgandeo și Alquife să-i vină întru ajutor, aci pe buna sa amică Urganda să-l scoată din strîmtorare. Și, în sfîrșit, aici îl găsiră zorile, atît de deznădăduit și de tulburat, încît mugea ca un buhai, fiindcă n-avea nici o speranță să i se poată lecu o dată cu faptul dimineții durerea, de vreme ce o credea veșnică și se socotea vrăjit. Îl făcea mai cu seamă să creadă lucrul acesta faptul că Rocinante nu se urnea de loc, și socotea deci c-avea să stea în felul acela, fără să mănînce, fără să bea și fără să doarmă, și el și calul său, pînă ce înriurirea neprielnică a constelațiilor avea să treacă, sau pînă ce un alt mag, mai înțelept, avea să-l dezlege de vrajă.

Dar se înșela amarnic crezînd una ca asta, fiindcă nici nu se făcuse de-a binelea ziuă, cînd sosiră la han patru oameni

călări, foarte bine îmbrăcați și cu flinte la oblinc. Începură să strige la poarta hanului, care era încă zăvorâtă, lovind cît puteau în ea; ceea ce văzînd don Quijote de-acolo de unde tot mai făcea încă de strajă, ridică glasul și le spuse cu ton sfidător :

— Cavaleri, ori scutieri, ori ce-ți fi fiind, n-aveți de ce striga la porțile acestui castel, fiindcă-i limpede lucru că, la o oră ca asta, cei ce sînt înăuntru ori nu s-au trezit încă, ori n-au obiceiul să deschidă fortărețele pînă ce lumina soarelui nu se va fi răspîndit pe toată suprafața pămîntului; faceți un ocol pe-afară și mai așteptați pînă ce se luminează bine de ziuă, c-om vedea noi atuncea dacă se cuvine sau nu, să vi se deschidă.

— Care fortăreață, ori ce dracului castel vezi tu aici, zise unul dintre ei, de ne vîri pe gît acuma păzirea unor asemenea ceremonii? Dacă ești hangiu, zi să ne deschidă, că noi sîntem drumeți și n-avem altă dorință decît să dăm ceva ovăz cailor și să ne vedem de drum, că n-avem vreme de pierdut !

— Vi se va fi părînd cumva, cavaleri, că am eu mutră de hangiu? se răsti don Quijote.

— Nu știu ce fel de mutră ai, îi întoarse celălalt vorba, dar știu că aiurezi cînd numești castel hanul ăsta.

— Castel e, răspunse don Quijote, ba încă din cele mai vestite din tot ținutul acesta, și sînt înăuntrul lui oameni care-au purtat în mîini sceptru și pe cap coroană !

— Mai bine-ar fi fost de-a-ndoaselea, zise drumețul, să-și fi pus adică sceptrul în cap și coroana într-o mînă; o fi, la o adică, vreo trupă de comedianți care-au mas aici peste noapte, căci ei au obicei să poarte cîteodată coroane și sceptre cum zici; fiindcă într-un hănuleț ca ăsta, unde domnește atîta liniște cum aud, nu-mi prea vine a crede să fi mas vreun cap încoronat ori vreun ins vrednic a purta sceptru.

— Habar n-ai ce-i pe lumea asta, îi întoarse don Quijote vorba, fiindcă nu știi nimic de întîmplările care le pot ieși în cale cavalerilor rătăcitori !

Se cam plictisiseră tovarășii celui ce vorbea de dialogul acestuia cu don Quijote, așa că prinseră a striga cît îi ținea gura și într-un asemenea hal, că se deșteptă nu numai hangiul, ci toată lumea cîtă era în han, și stăpînul casei se sculă din pat să întrebe cine striga. Se întîmplă, în vremea asta, ca unul dintre caii pe care veniseră cei patru, care strigau, să se apropie, adulmecîndu-l pe Rocinante, care, trist și melancolic, cu urechile pleoștite, își susținea, fără să se urnească, stăpînul cel atîrnat; și cum, la urma urmei, era și el făptură vie, de carne și de sînge, cu toate că părea de lemn, nu se putu împiedica să nu se simtă mișcat și să nu caute a miroși și el, la rîndul lui, pe cel care se apropiase să-i dea binețe; și așa, nici n-apucase să se urnească de-o palmă, că se și dezlipiră de șa tălpile, alăturate una de alta, ale lui don Quijote, care, alunecînd, ar fi căzut, de bună seamă, la pămînt de n-ar fi rămas spînzurat de-un braț, lucru care îi pricinui atîta durere, încît crezu că îi tăia cineva mîna de la încheietură, sau că i se smulsese brațul din umăr, căci rămase atît de aproape de pămînt, încît cu vîrfurile degetelor de la picioare atingea țărîna, ceea ce era spre răul lui; fiindcă, de îndată ce simți cît de puțin îi mai trebuia ca să pună tălpile pe pămînt, începu a se căzni și a se întinde cît putea, ca să ajungă a pune piciorul jos, întocmai așa cum cei ce sînt supuși la cazna scripetilor¹ și lăsați așa, nici atîrnați de-a binelea, nici pe pămînt, devin ei singuri pricină a sporului durerii lor, tot căutînd să se întindă și mai mult, înșelați de nădejdea că, de se vor mai lungi puțin, vor putea atinge pămîntul.

¹ În original *El tormento del carillo*: cazna căruciorului, folosită în interogațiile luate arestaților de către Inchiziția din Toledo, este tortura descrisă aici. Cervantes greșește cînd o numește «*el tormento de la garrucha*» (cazna scripetelui), aceasta fiind o mult mai gravă tortură, folosită, de altfel, și de tribunalele ordinare, nu numai de Inchiziție, și constînd în ridicarea celui bănuît de un delict nemărturisit pînă la înălțimea unui stat de om, cu o sută de livre de fier legate de picioare, pentru ca durerile de necrezut să-i smulgă mărturisirea și să poată fi condamnat, în lipsă de alte probe, pe baza propriei declarații.

*Unde urmează povestirea nemaiauzitelor întâmplări
de la han*

Într-adevăr, așa urlate scotea don Quijote, încît hangiul, descuind cît putu mai repede porțile hanului, ieși înspăimîntat să vadă cine striga în halul acela, iar cei care erau dincolo de poartă făcură și ei la fel. Maritornes, care se deșteptase din pricina aceluiași strigăte, închipuindu-și pe loc despre ce putea fi vorba, dădu fuga în pod și dezlegă, fără s-o vadă nimeni, frîul ce-l susținea pe don Quijote, așa că el căzu pe loc la pămînt, sub ochii hangiului și ai drumeților, care, apropiindu-se numaidecît de dînsul, îl întrebă ce avea de răcnea așa, ca din gură de șarpe. Fără să răspundă nici un cuvînt, el își azvîrli frînghia de la încheietura mîinii și, sărind în picioare, searuncă în spinarea lui Rocinante, își trecu scutul pe după braț, întinse lancea pe lîngă oblînc și, după ce bătă o postată bună de loc, se întoarse de pe cîmp în trap săltat, spunînd:

— Oricine-ar fi să spună că pe drept cuvînt am fost vrăjit și că am meritat-o, de îndată ce doamna mea, principesa Micomicona, mi-ar da îngăduința s-o fac, l-aș dezminți, l-aș sfîda și l-aș provoca la luptă dreaptă, piept la piept!

Rămaseră cu gurile căscate drumeții cei nou veniți la vorbele lui don Quijote; dar hangiul puse capăt uluirii lor, spunîndu-le ce era cu don Quijote și sfătuindu-i să nu-l prea ia în seamă, căci era sărit din minți.

Îl întrebă pe hangiu dacă nu cumva trăsese la hanul acela un băiat, în vîrstă ca de vreo 15 ani, care umbla îmbrăcat în straie de argat la catîri, avînd cutare și cutare trăsături; și i le dădură chiar pe cele pe care le avea iubitul doînei Clara. Hangiul răspunse că atîta lume era la el în han, încît n-apucase să bage încă de seamă vreunul ca acela de care-l întrebau; dar văzînd unul dintre drumeți careta cu care venise dregătorul, zise:

— Aici trebuie să fie, nu mai încape îndoială, fiindcă asta e careta pe care, cică, ar urmări-o el. Să rămînă unul de-ai

noștri la poartă și să între ceilalți să-l caute; ba n-ar fi rău să dea vreunul dintr-ai noștri tîrcoale hanului, de jur împrejur, ca să nu spele cumva putina pe porțile de din dos ale ogrăzii.

— Așa vom face! răspunse unul dintre ei.

Și, intrînd cei doi înăuntru, rămaseră unul la poartă și celălalt să dea ocol zidurilor ce îngrădeau hanul. Toate acestea le vedea hangiul și nu se pricepea de ce făceau cu atita sîrg tot ceea ce făceau, deși își dădu seama că-l căutau pe băiatul acela de care spusese că arată așa și pe dincolo.

În vremea asta se luminase de-a binelea de ziuă, așa că, mai din pricina luminii, mai din pricina zgomotului pe care-l făcuse don Quijote cu strigătele lui, se treziră toți și se sculară din pat, și mai curînd decît toți, doña Clara și Dorotea, care abia dacă putuseră ațipi toată noaptea, una din pricină că era tulburată să-și știe atît de aproape iubitul, cealaltă pentru că ardea de nerăbdare să-l vadă. Don Quijote, cînd prinse de veste că nici unul dintre cei patru drumeți nu-l lua în seamă și nici nu-i răspundea la întrebări, începu să turbeze de necaz și să se dea de ceasul morții de atita fiere; iar de-ar fi aflat el cumva scris în rînduielile cavaleriei că în chip legiuit se putea vîrî un cavaler rătăcitor în altă aventură, după ce-și dăduse cuvîntul de cînte să nu-și mai ia nici una pe cap pînă ce nu duce la bun sfîrșit ceea ce făgăduise, i-ar fi luat din scurt pe toți și i-ar fi tras la răspundere, cum nu le-ar fi fost de fel pe plac; dar fiindcă se părea că nu se cuvenea, și nici bine nu i-ar sta, să înceapă o ispravă pînă ce n-avea să ajungă a o pune pe Micomicona la loc pe tronul regatului ei, n-avu încotro și trebui să tacă și să stea liniștit, așteptînd să vadă încotro băteau planurile și zelul drumeților acelora; iar unul dintre ei îl găsi pe tînărul căutat, care dormea lîngă un argat de la catîri și nici nu visa că l-ar fi căutat careva, necum că-l și găsise. Omul îl trase de braț și-i zise:

— Frumoasă treabă, seînor don Luis, și bine-ți șade în zdrențele astea, pe care le porți fiind cine ești! Și zău că se

potrivește, n-am ce zice, patul de paie pe care te-am găsit culcat, cu puful în care te-a crescut mama domniei-tale!

Se frecă băiatul la ochi să-și îndepărteze somnul și se uită lung la cel care îl apucase de mână, cunoscînd pe dată că era o slugă de-a tatălui său, ceea ce-l virî atît de tare în sperieți, că nu mai putu să crîcnească, sau nu mai voi să scoată nici un cuvînt o bună bucată de vreme, așa că sluga urmă, zicînd:

— Nu se mai încapе să faci altceva, seîor don Luis, decît să te arăți supus și să te întorci acasă, de nu cumva ți-o plăcea mai bine luminăției-tale să se întoarcă stăpînul, tatăl domniei-tale, pe lumea cealaltă, că la asta trebuie să te aștepți, după necazul ce i-ai făcut fugind de-acasă!

— Dar cum de-a aflat tata, întrebă don Luis, pe ce drum și în ce fel de straie umblu eu?

— Un student, răspunse lacheul, căruia îi spuseseși domnia-ta tot ce aveai pe suflet, a venit și i-a destăinuit totul, împins la asta de mila pe care i-o stîrnea durerea tatălui domniei-tale în clipa cînd te-a găsit lipsă; așa că îți puse patru servitori de-ai lui pe urme, și iată-ne, sîntem cu toții aici spre a te sluji, mai bucuroși decît își poate cineva închipui de fericitul capăt la care am ajuns, de vreme ce ne putem întoarce aducîndu-te teafăr sub ochii celui care te iubește atît.

— Va fi cum doresc eu să fie, sau cum va orîndui-o cerul, răspunse don Luis.

— Ce mai poți dori sau ce mai poate orîndui cerul alta decît să consimți a te întoarce acasă? Pentru că nici nu-i cu putință altceva.

Toate cîte și le spuseră cei doi unul altuia le auzi argatul de la catiri, lîngă care se lungise don Luis; și sculîndu-se el de jos, dădu fuga să spună ce se petrecea lui don Fernando, lui Cardenio și celorlalți, care apucaseră să se îmbrace; și le spuse cum omul acela îl numise pe băietan don, înșirîndu-le tot ce-i mai spusese, și cum stăruia să-l ia înapoi, acasă la tatăl lui, iar băiatul nu se învoia. Și aflînd toate acestea, pe deasupra celor ce mai știau despre acela pe care

cerul îl dăruise cu glas atît de dulce la auz, le spori tuturor dorința de a ști mai cu de-amănuntul cine era, ba chiar de a-i da vreun sprijin, de-ar fi vrut cumva oamenii aceia să-i facă silnicie în vreun chip; așa că se îndreptară cu toții înspre partea unde el încă mai stătea de vorbă, tăinuind cu slujitorul său. Tocmai atuncea ieșea Dorotea din odaia ei, iar după dînsa, doña Clara, tulburată cum nu se mai poate; și chemîndu-l Dorotea pe Cardenio mai la o parte, îi împărțăși în puține cuvinte istoria cîntărețului și a doñei Clara; iar el, la rîndul lui, îi povesti ceea ce se petrecuse după venirea slujitorilor părintești trimiși să-l caute, dar nu-i spuse totul chiar atît de încet încît să n-audă și doña Clara, care așa de strașnic se sperie de ceea ce auzi, că dacă n-ar fi apucat Dorotea s-o țină, pe loc ar fi căzut grămadă la pămînt. Cardenio îi zise Doroteii să se întoarcă amîndouă în odaie, că are el grijă să le orînduiască pe toate; și așa și făcură.

Apucaseră să intre în han toți cei patru care veniseră în căutarea lui don Luis, și făceau acum roată în jurul lui, căutînd să-l convingă să se întoarcă numaidecît acasă și, fără să mai zăbovească o clipă, să-și mîngîie părintele. El răspunse că nu putea face cu nici un preț una ca asta pînă ce nu va vedea dusă la capăt o treabă în care își pusese în joc viața, onoarea și sufletul. Îl strînseră atunci slujitorii mai tare în chingi, spunîndu-i că n-au să se întoarcă fără el în ruptul capului și că-l vor duce acasă de-o vrea ori de n-o vrea el.

— N-aveți să faceți una ca asta, le întoarse don Luis vorba, decît de-ar fi să mă luați mort; măcar că, ori în ce chip ar fi să mă luați, ar însemna să-mi las viața aici.

În vremea asta veniseră atrași de gîlceavă toți cei ce se mai aflau în han, în primul rînd Cardenio, don Fernando și tovarășii lui, apoi *oidor*-ul, preotul, bărbierul, și chiar și don Quijote, care-și luase de seamă să mai facă de strajă castelului, socotind că nu mai era nevoie. Cardenio, ca unul care și aflate povestea băiatului, îi întrebă pe cei ce voiau să-l ducă pe sus ce-i împingea să-l ia pe băiatul acela împotriva voinței lui.

— Ne împinge la asta, răspunse unul dintre cei patru, dorința de a da viață tatălui său, care, de cînd i-a plecat din casă cavalerul acesta, e în mare primejdie să și-o piardă.

La aceasta, don Luis zise:

— Ce să mai stăm să dăm socoteală aici de lucruri care mă privesc numai pe mine? Sînt om liber și m-oî întoarce de mi-o plăcea mie să mă întorc; iar de nu, n-are să mă poată face cu de-a sila să mă întorc nici unul dintre voi!

— Are să te faci să te întorci mintea domniei-tale, răspunse omul, iar dacă n-ai avea domnia-ta destulă, om avea destulă noi ca să facem ceea ce am venit să facem și ceea ce ne împinge nevoia.

— S-auzim despre ce e vorba din capul locului, spuse atunci *oidor*-ul.

Dar omul, care-l recunoscuse numaidecît, ca pe un vecin al casei ce era, răspunse:

— Nu-l cunoști, luminăția-ta, seînor *oidor*, pe cavalerul acesta, care e feciorul vecinului măriei-tale și-i fugit din casa părintească în straie atît de rușinoase pentru rangul lui, cum poate și măria-ta vedea prea bine?

Se uită atuncea dregătorul mai cu luare-aminte și, cunoscîndu-l, îl îmbrățișă zicînd:

— Ce copilării sînt astea, seînor don Luis, ori ce pricini au putut fi atît de puternice încît să te împingă a umbla în halul în care ești îmbrăcat, care se potrivește atît de puțin rangului domniei-tale?

Tînărului îi dădură lacrimile și nu-i putu răspunde *oidor*-ului o vorbă; iar acesta le zise celor patru să fie pe pace, că toate au să se sfîrșească bine; și luîndu-l de mină pe don Luis, îl trase mai la o parte și-l întrebă ce însemna venirea lui acolo. Și în vreme ce el îl luase la descusut, punîndu-i întrebare după întrebare, se auziră la poarta hanului răcnete, a căror pricină era că doi dintre oaspeții care dormiseră în noaptea aceea la han, văzînd că toată lumea nu se mai gîndea la altceva decît să afle ce căutau cei patru, încercaseră să spele putina fără să plătească ceea ce datorau; dar hangiu, care, cînd era vorba de interesele lui, și nu de ale altuia,

avea ochii-n patru, îi prinsese tocmai când dau să treacă pragul porții și le ceruse plata, beștelindu-i pentru planurile lor necinstite cu așa cuvinte de ocară, încît îi făcuse să-i răspundă cu pumnii; și-așa începuseră a-i număra la ghionți, că bietul hangiu n-avusese încotro și trebuise să dea glas și să strige după ajutor. Hangița și fiica ei nu găsiră pe altcineva mai puțin prins de treburi ca să-i poată veni într-ajutor decît pe don Quijote, căruia fiica hangiței îi zise:

— Ajută-l, măria-ta, seînor cavaler, te conjur pe vitejia ce ți-a dat-o Cel-de-Sus, ajută-mi tatăl, căci doi răufăcători îl împlătesc, bietul, ca pe-un sac de fasole.

La asta don Quijote răspunse, foarte tacticos și cu toată nepăsarea:

— Frumoasă domniță, cererea domniei-voastre nu poate avea deocamdată leac, pentru că sînt împiedicat să mă amestec în altă aventură pînă ce nu voi duce la capăt una în care m-a vîrît cuvîntul meu de cînte. Dar ceea ce pot face pentru a vă sluji este să vă dau un sfat: dați fuga și spuneți-i tatălui domniei-voastre să se țină cît o putea mai bine în bătălia asta și să nu se dea bătut cu nici un chip pînă ce nu apuc eu să cer prințesei Micomicona îngăduința de a-l ajuta în nenorocirea lui, căci de mi-o da-o, puteți fi încredințată că-l scot eu negreșit de-acolo!

— Păcatele mele! strigă Maritornes auzind asta, căci era și ea de față. Dar pînă s-apuci măria-ta a cere îngăduința de care vorbești, stăpînul meu are să se și vadă ajuns pe ceea lume!

— Fă dumneata, doamnă, să am eu la mînă îngăduința de care vorbesc, răspunse don Quijote, că de îndată ce-oi avea-o, nu mai are nici o însemnătate dac-a ajuns ori nu pe ceea lume, că-l scot eu de-acolo, n-ai grijă, chiar de mi-ar sta împotriva lumea întreagă! Sau, cel puțin, vă voi răzbuna asupra celor ce-l vor fi trimis acolo în așa chip, încît să rămîneți mulțumite mai bine de jumătate, dacă nu pe de-a-ntregul.

Și, fără să rostească mai multe, se duse să îngenunche dinaintea Doroteii, cerîndu-i, în cuvinte cavalierești și rătăcite,

să binevoiască înălțimea-sa și să-i dea îngăduința de-a veni într-ajutorul și sprijinul stăpînului acelui castel, ce se afla la mare ananghie. Prințesa i-o dădu cu multă mărinimie, iar el, trecîndu-și numaidecît scutul pe după braț și punînd mîna pe mînerul spadei, se îndreptă spre poarta hanului, unde încă îl mai ghigoseau cei doi oaspeți pe hangiu; dar cum ajunse acolo, se opri și rămase nemișcat, oricît îl întrebau Maritornes și hangița de ce stătuse locului și nu da ajutor stăpînului și soțului lor.

— M-am oprit, zise don Quijote, fiindcă mie nu mi-e îngăduit să trag spada împotriva unor oameni de teapa scutierilor; totuși, chemați-l aici pe scutierul meu Sancho, căci lui îi revine și pe el îl privește atît apărarea, cît și răzbunarea cazului de față.

Asta se petrecea la poarta hanului, și sub ea pumnii și bușelile plouau cu nemiluita, foarte spre paguba hangiolui și spre marea ciudă a slujnicei Maritornes, a hangiței și a ficei sale, care se dădeau de ceasul morții văzînd mișelia lui don Quijote și cumpăna în care li se afla soțul, stăpînul și tatăl. Dar să-l lăsăm pe hangiu acolo, căci nu-i va lipsi cine să-l ajute, iar de-i va lipsi, treaba lui, să tacă și să înghită, ca unul ce se încumetă la mai mult decît îl țin puterile; iar noi să ne întoarcem cu cincizeci de pași îndărăt, ca să vedem ce i-a răspuns don Luis oidor-ului, pe care l-am lăsat mai la o parte, descusîndu-l pe băiat asupra pricinii pentru care venise acolo, pe jos și în atît de grosolane straie. La care tînărul, apucîndu-l cu putere de amîndouă mîinile, ca pentru a-i da semn de durerea ce-i sfîșia inima, și vărsînd șiroaie îmbelșugate de lacrimi, îi zise:

— Señor, n-aș ști să-ți spun altceva decît că din clipa în care cerul a voit și casele noastre învecinate au îngăduit s-o văd eu pe doña Clara, fiica domniei-tale și stăpîna mea, chiar din clipa aceea, mi-am făcut-o suverană a voinței mele; iar dacă a domniei-tale, care-mi ești adevăratul señor și tată, nu-mi este potrivnică, îmi va fi soață chiar astăzi. Pentru ea am părăsit casa tatălui meu și pentru ea am îmbrăcat straiele acestea, ca s-o urmez pînă la capătul pămîntului,

aşa cum îşi urmează ţinta o săgeată, sau cum caută din ochi marinarul steaua polară. Ea nu ştie despre dorinţele mele mai mult decît ce-a putut pricepe în cele cîteva dăţi cînd mi-a văzut de departe ochii lăcrămînd. Cunoşti, de bună seamă, seînor, bogăţia şi nobleţea părinţilor mei, şi ştii că sînt singurul lor moştenitor, aşa că, de-ţi pare cumva că ar putea fi acesta cuvînt spre a te încumeta să mă faci fericit pe deplin, primeşte-mă chiar acum drept fiu al domniei-tale; pentru că, de s-o întîmpla ca tatăl meu, mînat de alte gînduri, ascunse mie, să nu se bucure de binele pe care m-am priceput a mi-l afla, mai mare putere are timpul care desface şi schimbă orice decît au vrerile oamenilor !

Tăcu, după ce spuse vorbele acestea, tînărul îndrăgostit; iar dregătorul, auzindu-l, rămase încremenit, tulburat şi mirat cum nu se mai poate, atît de chipul înţelept în care don Luis îşi dăduse cugetul pe faţă, cît şi de încurcătura în care se vedea pus; şi nu se pricepea ce cale să apuce într-aşa neaşteptată şi năprasnică întîmplare; aşa că nu-i răspunse altceva decît să se liniştească pînă una-alta şi să stăruie pe lîngă slujitorii lui să nu-l ia pe şus o singură zi doar, ca să aibă el timp de gîndit cum să facă ceea ce era mai bine de făcut pentru toată lumea. Don Luis îi sărută mîinile cu de-a sila, ba i le mai şi scăldă în lacrimi, lucru care ar fi putut înmuia şi o inimă de marmură, nu numai pe a oîdor-ului, care, fiind om mintos, pricepuse îndată cît de bine i-ar sta ficei lui să se mărite cu cavalerul; cu toate că, de-ar fi fost cu putinţă, i-ar fi plăcut să-i însoare şi cu consimţămîntul tatălui lui don Luis, de care ştia că năzuieşte să facă din fiul său moştenitor al tuturor titlurilor părinteşti.

În vremea asta, oaspeţii căzuseră la pace cu hangiuul, căci, răzbiţi mai curînd de vorbele înţelepte ale lui don Quijote decît de ameninţări, îi plătiseră tot ce voise, iar slugile lui don Luis aşteptau sfîrşitul convorbirii acestuia cu oîdor-ul şi hotărîrea stăpînului lor; cînd Diavolul, care nu doarme niciodată, porunci ca tocmai în clipa aceea să intre pe poarta hanului bărbierul pe care don Quijote îl prădase de coiful lui Mambrino, iar Sancho Panza, de podoabele măgarului,

pe care le schimbase cu sculele măgarului său. Și bărbierul acesta, ducându-și măgarul la grajd, dete cu ochii de Sancho Panza, care sta și trebăluia nu știu ce la tarniță, și cum îl văzu pe loc îl și cunoscu, așa că, punînd mîna în gîtul lui Sancho, zise :

— Aha, don Lotru, hoțomane, te-am prins ! Scoate numaidecît lighenașul și samarele, cu toate sculele pe care mi le-ai șterpelit !

Sancho, dacă se văzu luat din scurt atît de pe nepusă masă, și mai auzind și ocările cu care-l împrășca, se apucă pe loc cu o mîna de tarniță, iar cu cealaltă îi trase bărbierului un pumn, de-i scaldă toată gura în sînge. Dar asta nu-l făcu pe bărbier să dea drumul prăzii, adică tarniței măgarului, ci, dimpotrivă, ridică glasul în așa chip, încît toți cei din han deteră fuga la zgomotul zurbalei.

— Aici, aici, ajutor, oameni ai regelui !¹ Chemați iute arcașii, că vrea să mă și ucidă tîlharul ăsta de drumul mare, după ce m-a prădat !

— Minți ! răspunse Sancho. Eu nu-s tîlhar de drumul mare, că prada asta a cîștigat-o stăpînul meu, don Quijote, în luptă dreaptă !

Don Quijote se și înființase, foarte mulțumit să vadă cît de bine para și ataca scutierul său, și-l socoti, începînd din ziua aceea, drept om de nădejde, hotărînd în inima lui să-l armeze cavaler la primul prilej ce-i va ieși în cale, părăindu-i-se că prin el tagma cavaleriei avea să fie bine reprezentată. Între alte lucruri pe care le rosti bărbierul în cursul certeii, se întîmplă să spună și următoarele :

— Domnilor, samarul ăsta e al meu, așa cum e a mea moartea cu care sînt dator lui Dumnezeu, și-l cunosc de parcă eu l-aș fi fătat ; măgarul e de față, în staul, și vă poate mărturisi dacă mint ; dacă nu mă credeți, n-aveți decît să i-l încercați, și de nu i-o veni ca pictat, să fiu eu afurisit ! Și nu numai atîta : că în aceeași zi cînd mi-au luat samarul,

¹ În original « *Aquí del Rey y de la justicia !* » : formula curentă prin care era chemată în ajutor forța publică în cazul unui atac al răufăcătorilor.

mi-au luat și un lighenaș de aramă nou-nouț, nenuntit, că era fată mare, de-alea de un scud de-argint bucata !

Cînd ajunse aici, don Quijote nu se mai putu ține să nu-i răspundă și, punîndu-se între ei doi și despărțindu-i, după ce rîndui jos la pămînt samarul, ca să-l aibă sub ochi pînă ce-avea să iasă adevărul la lumină, zise :

— Ca să vedeți domniile-voastre limpede și fără nici o îndoială cît de mult se înșală acest brav scutier, numînd lighenaș ceea ce întotdeauna a fost, este și va fi coiful lui Mambrino, pe care i l-am luat eu cîștigîndu-i-l în luptă dreaptă și făcîndu-mă stăpînul lui legiuit prin posesie licită ! În privința samarului, nu mă amestec, că tot ce-aș ști spune despre el este că scutierul meu, Sancho, mi-a cerut îngăduința să ia harnașamentul calului acestui mișel biruit și să-și împodobească cu el calul său ; iar eu i-o dădui, și atunci el îl luă, și dacă s-a preschimbât din harnașament în samar, n-am ce altă explicație da decît cea obișnuită, că asemenea preschimbări se pot vedea la tot pasul în faptele cavalerilor rătăcitori ! Iar ca să se întărească ceea ce spun, dă fuga, Sancho băiete, și adu aicea coiful de care acest om cumsecade zice c-ar fi lighenaș !

— Să mă ia dracu, stăpîne, zise Sancho, dacă n-avem altă dovadă de adevărul celor spuse decît aia de care vorbești măria-ta, află despre coiful lui Malino¹ că e lighean toată ziua, tot așa cum harnașamentul omului ăstuia e samar curat !

— Fă ce-ți zic, răspunse don Quijote, că n-or fi fiind vrăjite toate în castelul ăsta !

Sancho dete fuga pînă-n locul unde ținea ligheanul și i-l aduse ; și, de îndată ce-l văzu don Quijote, îl luă în mînă și zise :

— Uitați-vă și dați-vă și domniile-voastre cu părerea, cu ce obraz ar mai putea spune scutierul acesta că e vorba de-un lighean, și nu de coiful de care v-am vorbit ? Și jur pe tagma cavaleriei în care slujesc că acesta-i coiful pe care i l-am luat și că nici n-am pus, nici n-am scos din el nimica !

¹ În alt capitol, al lui Martino, apoi al lui Malandrino; aici, corupere hazlie a numelui lui Mambrino, prin asociere cu *maligno* = viclean (prin cel viclean se înțelege Diavolul).

— Nu-ncape nici o îndoială în privința asta, zise atunci Sancho, pentru că, din clipa în care l-a cîștigat stăpînul meu și pînă astăzi, n-a înfruntat cu el în cap mai mult de-o bătălie : atuncea cînd cu slobozirea nenorociților acelora puși în lanțuri ; și de n-ar fi fost acest lighe-coif, nu i-ar fi mers prea bine atuncea, că n-am mai văzut în viața mea așa ploaie cu piatră !

Capitolul XLV

Unde ajunge să se spulbere orice îndoială cu privire la coiful lui Mambrino și la samar, și pe lîngă asta se povestesc o seamă de alte pățanii, aidoma cum s-au petrecut

— Ce părere aveți măriile-voastre, domnilor, zise bărbierul, de spusele acestor boieri, care se încumetă a susține că acesta nu-i lighean, ci coif ?

— Cine-ar îndrăzni să spună astfel, rosti don Quijote, l-aș face eu să-și dea seama că minte, dacă-i cavaler ; iar dacă-i scutier, l-aș face să-și dea seama de-o mie de ori mai vîrtos !

Bărbierul nostru, care era de față la toate acestea și care cunoștea prea bine firea lui don Quijote, voi să-i ațîțe și mai mult sminteala și să-mpingă și mai departe gluma, ca să facă haz cu toții ; așa că zise, vorbind cu celălalt bărbier :

— Jupîne bărbier, sau ce-i fi fiind, află că sînt și eu tot din breasla asta și că am diplomă de meserie de mai bine de douăzeci de ani, așa că mă pricep ca nimeni altul la toate uneltele de bărbier, pînă la cea mai măruntă ; iar în tinerețile mele am fost o vreme și eu soldat, și știu ce-i aceea coif, ce-i aceea cască, ce-i aceea vizieră și alte multe lucruri privind milităria, vreau să spun, privind tot soiul de arme soldățești ; și declar — afară doar dacă nu s-o găsi altcineva mai priceput care să susțină dimpotrivă, fiindcă eu mă supun întotdeauna unuia mai cu scaun la cap — că scula asta pe care-o avem în față nu numai că nu-i lighenaș de bărbier, dar e la fel

de departe de-a fi așa ceva pe cât de departe e albul de negru și adevărul de minciună; declar, de asemenea, că ceea ce vedem aici, cu toate că e un coif, nu e un coif întreg.

— Nu, bineînțeles, zise don Quijote, fiindcă-i lipsește jumătatea, adică viziera.

— Așa-i, întări și preotul, care pricepuse unde bătea prietenul său bărbierul.

Și același lucru îl întăriră și spusele lui Cardenio, ale lui don Fernando și ale tovarășilor săi; ba chiar și oidor-ul, de nu l-ar fi pus pe jărat în încurcătura cu don Luis, ar fi dat și el o mină de ajutor la renghiul ce i se juca bărbierului; însă gândurile pe care le tot frământa în cap îl chinuiau în așa chip, că nu pricepea nimica, sau aproape nimica din tertipurile acelea.

— Să mă ia dracu ! zise atunci bărbierul, păcălit. Cum e oare cu puțință să susțină atîția oameni sus-puși că ăsta nu-i lighean, ci coif? Uite un lucru de care s-ar putea minuna toți doctorii universității, cât or fi ei de înțelepți ! Halal ! N-am ce mai zice, că dacă lighenașul ăsta e coif, atunci și samarul ăsta e harnașament de cal cavaleresc, așa cum a susținut acest seînor.

— Ba, drept să-ți spun, mie mi se pare samar, zise don Quijote ; dar cum am mai spus, eu în asta nu mă vîr !

— Harnașament sau samar, spuse preotul, seînor don Quijote n-are decît să hotărască, fiindcă în treburi de astea, de-ale cavaleriei, toți domnii de față, dimpreună cu mine, nici măcar nu-i putem trece pe dinainte.

— Zău așa, domnilor, rosti don Quijote, atîtea lucruri ciudate mi s-au întîmplat în castelul acesta de fiecare dată cînd am mas în el, că nu m-aș mai încumeta să spun cu tot dinadinsul nimic sigur cu privire la ceea ce se află într-însul dac-ar fi să fiu întrebat, căci am început să cred că tot ce se petrece aici e doar vrăjitorie curată. Prima dată m-a canonit de mi-a scos sufletul un maur solomonit care bîntuia castelul, și nu i-a mers mai bine nici lui Sancho cu ceilalți din suita maurului, iar noaptea asta am stat atîrnat de-un braț mai bine de două ore, fără să-mi dau seama nici cum, nici în ce

chip am intrat în asemenea belea ; așa că, să m-apuc eu acum să-mi dau cu părerea într-o afacere așa de încurcată, ar însemna să-mi fie judecata prea cutezătoare ! Cît despre ceea ce s-a spus, anume că acesta-i lighean, și nu coif, am mai răspuns ; dar în privința declarației dacă ăsta-i samar sau harnașament cavaleresc, nu mă încumet să dau un verdict definitiv, ci-l las la bunul-plac al domniilor voastre ; căci, cum nu sînteți armați cavaleri, ca mine, cu domniile-voastre poate n-or avea nici o putere vrăjile de prin partea locului, și vă veți fi putînd păstra mințile slobode și judeca ce se petrece în castelul acesta, întocmai după cum stau cu adevărat lucrurile, și nu după cum mi se par mie.

— Nu mai încape îndoială, răspunse la asta don Fernando, că señor don Quijote are toată dreptatea cînd zice că nouă ne revine să hotărîm asupra acestui caz ; și pentru ca lucrurile să fie făcute cît mai temeinic, eu voi lua în taină voturile acestor domni, iar de ceea ce va ieși la vot vă voi da deplină și limpede socoteală.

Pentru cei care știau firea lui don Quijote, toate acestea erau prilej de mare veselie ; dar cei care nu i-o cunoșteau, socoteau că nu se află pe lume mai mare aiureală. Mai cu seamă cei patru slujitori ai lui don Luis credeau așa, dimpreună cu don Luis însuși și cu alți trei drumeți care sosiseră din întîmplare la han, și păreau a fi arcași, cum de fapt și erau ; dar cel care deznădăjduia mai mult decît toți era bărbierul, al cărui lighean se preschimbase chiar pe loc, sub ochii lui, în coiful lui Mambrino, și al cărui samar el nu mai avea nici o îndoială c-avea să se preschimbe în harnașament bogat de buestraș. Și unii și ceilalți rîdeau vîzîndu-l pe don Fernando cum umbla de la unul la altul să le ia voturile, vorbindu-i fiecăruia la ureche, ca să afle în taină dacă socotea că era samar sau harnașament giuvaerul acela pentru care se ciorovăiseră atîta. Și după ce adună voturile celor care-l cunoșteau pe don Quijote, zise cu glas tare :

— Fapt este că m-am și plictisit, om bun, să mai iau voturile atîtora, căci văd că nici n-apuc bine să-ntreb ce vreau să aflu, că-mi și răspunde toată lumea să-mi văd de

treabă, c-ar fi aiureală să spună cineva că-i samar de măgar ceea ce se vede aici, și nu harnașament de cal, și încă de cal pursînge, așa că n-ai încotro și trebuie să rabzi, căci, în ciuda spuselor tale și spre nenorocul măgarului tău, e harnașament, și nu samar, și n-ai dat dovadă de prea multă cinste pretinzînd altfel.

— Să n-am parte de ceruri, zise bietul bărbier, dacă nu vă înșelați cu toții domniile-voastre, și să-mi apară mie sufletul dinaintea Domnului la fel de limpede cum apare samar dinaintea ochilor mei, și nu harnașament, lucrul ăsta ! Dar așa-i cînd se-ntoarce roata legii¹. mai bine nu mai spun mai departe ! Și zic zău lui Dumnezeu că nu-s beat, că-s tot cu inima goală de dimineață și n-am avut pe limbă nimic, decît păcatele mele !

Neroziile pe care le rostea bărbierul nu stîrneau mai puțin risul decît aiurelile lui don Quijote, care zise atunci :

— Tot ce avem mai bun de făcut este să ne luăm fiecare ce-i al lui ; și ceea ce ne-a dat Dumnezeu, sfîntul Petru să binecuvînteze !

Unul dintre cei patru zise :

— De nu cumva o fi vorba de un renghi pus la cale dinainte, nu-mi poate intra în cap cum oameni cu atîta știință de carte și pricepere, cum sînt sau par a fi toți cei de față, pot să se încapățîneze a o ține morțiș că nici acesta de-aici nu-i lighean și nici cel de colo samar. Dar cum văd că stăruiesc s-o spună și s-o întărească, îmi dau cu socoteala că nu se poate să nu fie pe-aici vreo taină, fiindcă altfel nu s-ar înverșuna să stăruie într-un lucru așa de potrivnic față de tot ce ne arată adevărul însuși și viața zilnică, fiindcă jur pe. (și dădu drumul unei cumplite înjurături) că pe mine nu mă poate nimeni face să văd de-a-ndoaselea de-ar veni să mă bată la cap toți oamenii cîți sînt pe lume și să-mi tot spună că ăsta nu-i lighean de bărbier, și nici ăsta samar de măgar !

— S-ar putea să fie de măgăriță ! zise preotul.

¹ « *Allá van leyes do quieren reyes* » ; « Se-ntoarce roata legii încotro vor regii ». Proverbul n-a fost rostit în întregime din prudență.

— Tot un drac, îi întoarse servitorul vorba, că nu-i de asta sfăda, ci-i vorba dacă este sau nu este samar, cum ziceți domnia-voastră.

Auzind aceasta, unul dintre străjerii ce intraseră în han și fuseseră de față la ceartă și la judecată izbucni minios și inciudat, zicînd:

— Mai samar nu era nici tata, și al de-o zice altfel, ori al de-a zis, trebuie să fie îmbibat de vin ca un ciorchine de strugure!

— Minți ca un netrebnic și-un țopirlan! răspunse don Quijote. Și, ridicînd lancea, pe care n-o lăsa niciodată din mînă, dădu să-i tragă una-n cap cu atîta putere, că de nu s-ar fi ferit arcașul, lat l-ar fi întins la pămînt. Lancea se făcu bucăți, lovindu-se de caldarîm, iar ceilalți străjeri din patrulă, văzîndu-și tovarășul în așa fel cîstit, începură să răcnească, dînd semnalul de alarmă al « Sfintei Hermandad ». Hangiul, care făcea și el parte din « Frăție »¹, dete fuga să-și ia topuzul și spada și se alătură tovarășilor săi; servitorii lui don Luis îl înconjurară atunci pe băiat, ca nu cumva să le scape în învîlmășeală și să-și ia tălpășița; iar bărbierul, cînd văzu că intră zavera în casă, alergă să se asigure de samar și să pună mîna pe el; și tot așa făcu și Sancho. Don Quijote trase spada din teacă și se năpusti asupra străjerilor; don Luis le striga cît putea slugilor sale să-l lase pe dînsul și să le dea o mînă de ajutor lui don Quijote, lui Cardenio și lui don Fernando, care luaseră partea lui don Quijote; preotul striga cît îl ținea gura, hangița țipa, flică-sa își pierduse capul de deznădejde, Maritornes plîngea în hohote, Dorotea nu știa ce să mai facă, Luscinda rămăsese înlemnită și doña Clara leșinase. Bărbierul îi căra la pumni lui Sancho, iar Sancho îl îmblătea cu de-amăruntul pe bărbier. Don Luis, pe care unul dintre servitorii săi se încumetase să-l apuce de braț

¹ Hangiul erau de obicei afiliați « Sfintei Hermandad », reprezentînd-o în hanul lor cît timp lipsau de acolo străjerii. Dacă este să dăm crezare autorilor de nuvele picarești ai vremii, intențiile cu care aveau hangiul la această « Frăție » erau departe de a fi bune: ei căutau să aibă, prin obținerea titlului de membru al « Sfintei Hermandad », « *un salvoconduto para robar más a plazer* » (« patalamaua la mînă, pentru a fura și mai în voie »).

ca să nu fugă, îi trase slugii un pumn, de-i scaldă toată gura în sînge; *oidor*-ul îi luă apărarea, iar don Fernando izbutise să culce la pămînt un arcaș, măsurîndu-i trupul cu tălpile după placul inimii; hangiul prinse iarăși suflet și dădu glas, cerînd să fie respectată « Sfînta Hermandad », astfel că hanul era numai văicăreli, strigăte, amenințări, tulburare, spaimă, alarmă, paloșe încrucișate, ghionți, ciomăgeli, vînatăi și sînge vărsat. Și în toiul acestui haos, al acestei învălmășeli de labirint, lui don Quijote îi trăsni prin cap că se vedea, nici una, nici două, dus pe sus în mijlocul încăierării de pe cîmpul lui Agramante¹, așa că strigă cu glas tunător, mai-mai să dărîme hanul:

— Staaaati! Opriți-vă cu toții! Băgați toți spadele în teacă! Potoliți-vă și ascultați-mă cu toții dacă vreți să mai rămînă vreunul din voi cu viață!

La așa tunet rămaseră cu toții locului, și el urmă:

— Nu v-am spus eu, domnilor, că-i vrăjit castelul ăsta și că e bîntuit de bună seamă de-o legiune întreagă de demoni? Ca probă că-i așa, vreau să vedeți și domniile-voastre cum s-a strecurat printre noi, mutîndu-se aicea, încăierarea de pe cîmpul lui Agramante! Uitați-vă: aici unii se luptă pentru spadă, alții — pentru cal, dincoace se luptă pentru acvile, mai încolo — pentru coif, și ne-am încăierat cu toții, și nu ne mai putem înțelege între noi. Dar dă-te măria-ta mai încoace, seînor *oidor*, și dumneata, domnule părinte, ca să faci unul pe regele Agramante, și celălalt pe regele Sobrino, și să punem pace între noi, fiindcă, pe Dumnezeuul cel atotputernic, mare ticăloșie este ca atîția oameni de viță, tot unul și unul, cîți sîntem aici, să ne omorîm între noi din asemenea fleac de pricină!

Arcașii, care nu pricepeau boabă din retorica lui don Quijote și nu vedeau altceva decît că don Fernando, Cardenio și tovarășii lor îi cam altoiseră, nu se învoiau de fel să se potolească, în vreme ce bărbierul se învoi, căci în focul bătăliei se făcuseră harcea-parcea și samarul și barba lui!

¹ În *Orlando furioso*, Cîntul XXVII, Ariosto descrie încăierarea unor călăreți armați de pe acest cîmp, care a rămas proverbială.

Sancho, ca un bun servitor ce era, dete ascultare, de la întiul cuvînt, stăpînului său. Cei patru valeți ai lui don Luis rămaseră și ei liniștiți văzînd cît de puțin aveau de cîștigat de n-ar fi stat așa ; numai hangiu, cu o falcă-n cer și cu una-n pămînt, o ținea morțiș că trebuiau pedepsite necuviințele zărghitului aceluia, care la fiecare pas îi întorcea hanul cu susul în jos. În cele din urmă, zarva se mai domoli, samarul rămase pînă-n ziua judecării de apoi tot harnașament, lighenașul — coif, iar hanul, în închipuirea lui don Quijote, tot castel. După ce făcură așadar pace și deveniră cu toții iarăși buni prieteni, la îndemnurile *oidor*-ului și ale preotului, numai slugile lui don Luis începură a-și certa stăpînul, zicînd că venise vremea să plece cu dîșii ; și cît timp stătu el să se ciondănească cu lacheii, *oidor*-ul se sfătui cu don Fernando, cu Cardenio și cu preotul ce avea de făcut într-o împrejurare ca aceea, dîndu-le și lor seamă de tot ceea ce-i spusese don Luis. În cele din urmă hotărîră să spună don Fernando slujitorilor lui don Luis cine era el, arătîndu-le că voia lui era să vină don Luis cu dînsul în Andaluzia, unde avea să fie prețuit de fratele său, marchizul, după meritul rangului lui don Luis, căci, după cîte știa ei ce gînduri are don Luis, el n-ar fi primit să se întoarcă atuncea spre a da ochi cu tatăl său chiar de-ar fi fost să-l facă fărîmițe.

Cînd aflară cei patru ce hram ținea don Fernando și ce-l bătea gîndul pe don Luis să facă, hotărîră între dîșii ca trei dintre ei să se întoarcă acasă ca să dea socoteală părintelui acestuia de ceea ce se petrecea, iar al patrulea să rămînă pe lîngă don Luis ca slujitor și să nu-l slăbească pînă ce nu s-or întoarce ei, fie ca să-l ridice, fie ca să facă ceea ce va fi să le poruncească în vremea asta tatăl cavalerului. În chipul acesta se potoli halimaua aceea de gîlcevi, prin autoritatea lui Agramante și înțelepciunea regelui Sobrino ; dar văzîndu-se dușmanul bunei înțelegeri dintre oameni și al păcii disprețuit de data asta și păcălit, după cît de puține roade îi fusese dat să culeagă din osteneala de a-i fi vîrit pe toți în așa tulbure labirint de încurcături, își puse în gînd să-și mai încerce o dată puterea, stîrnind noi certuri și neînțelegeri.

Se întâmplă deci ca străjeriisă nu se fi învoit a se potoli decît pentru că le ajunsese la urechi zvon despre cine erau cei ce ridicaseră mîna asupra lor ; şi nu se retrăsese din luptă decît pentru că-şi închipuiau că, în orice chip va fi fost să se termine, tot aceştia aveau să iasă biruitori din bătălie. Dar unul dintre dînşii, anume cel călcat în picioare şi ghigosit de don Fernando, şi-aduse aminte că printre alte cîteva mandate ce avea asupra sa, de aducere a cîtorva oameni certaţi cu legile, avea şi unul împotriva lui don Quijote, pe care « Sfînta Hermandad » dăduse poruncă să-l ia prins pentru slobozirea ocnaşilor, aşa cum Sancho avusese dreptate să se teamă. Venindu-i deci în minte lucrul acesta, vru să se încredinţeze dacă semnalmentele ce i se dăduseră asupra lui don Quijote se potriveau şi, scoţînd din sîn un pergament, găsi ceea ce căuta, aşa că se apucă să-l citească pe îndelete, cu multă încetineală, căci nu prea se avea bine cu cititul, iar la fiecare cuvînt pe care-l buchisea ridica ochii şi se uita la don Quijote, tot confruntînd semnalmentele trecute în mandat cu chipul cavalerului. La urmă găsi că, fără nici o îndoială, el era cel cerut în mandat, şi nici nu se încredinţase bine, că pe loc, împăturindu-şi pergamentul, cu mandatul în mîna stîngă, îl apucă cu dreapta de gît pe don Quijote atît de voiniceşte, că nici să răsufle nu-i mai dădea răgaz, tot strigînd cît îl ţinea gura :

— În numele « Sfintei Hermandad » ! Şi ca să se vadă că e drept ceea ce cer, n-aveţi decît să citiţi mandatul acesta, unde stă scris să fie luat prins acest bandit de drumul mare !

Luă preotul mandatul şi văzu că era adevărat tot ce spunea arcaşul şi că se potrivea cu semnalmentele lui don Quijote ; acesta, văzîndu-se în aşa chip cinstit de-un nemernic de Țopîrlan, îşi ieşi din sărite, căci furia lui nu mai cunoştea margini şi plesnea fierea-ntr-însul. Îl apucă şi el cît putu mai bine pe arcaş, cu amîndouă mîinile, de gît, că de n-ar fi fost să-i sară tovarăşii într-ajutor, acolo şi-ar fi dat duhul, mai curînd decît să-i fi dat don Quijote drumul. Hangiul, care n-avea încotro şi trebuia să-i sprijine pe cei din aceeaşi frăţie cu el, îi sări arcaşului numaidecît într-ajutor. Hangiţa,

văzîndu-și din nou soțul încăierat, din nou începu să țipe, și-i ținură ca la poruncă hangul Maritornes și fică-sa, care cereau cerului și tuturor ciți erau de față să le ajute.

Sancho, văzînd ce se petrecea, zise:

— Doamne-Dumnezeule, uite că se-adeverește ce spunea stăpînu-meu despre farmecele ce bîntuie castelul ăsta, că n-ai chip în el să trăiești o clipă în pace!

Don Fernando se puse între arcaș și don Quijote, și, spre marea fericire a amîndurora, le descleștă mîinile, căci unul și le înfipsese în gulerul celuilalt, care-l strîngea cît putea pe cel dintîi de gîtlej; dar asta nu înseamnă că arcașii încetară de a-și mai cere prinsul, pretinzînd să fie ajutați a-l lega și a-l supune întru totul voinței lor, căci așa se cuvenea cînd era vorba de cele datorate regelui și « Sfîntei Hermandad », din partea căreia le cereau tot ajutorul și respectul, ca să poată pune mîna pe tîlharul acesta de drumul mare și de potecă.

Don Quijote începu să rîdă auzînd asemenea vorbe și, cu multă gravitate, zise:

— Veniți încoace, oameni josnici și ticăloși! Tîlhărie la drumul mare vreți voi să spuneți că înseamnă să slobozi pe cei încătușați în lanțuri, să dai drumul celor robiți, să vii în sprijinul nenorociților, să ridici pe cel căzut, să-l scoți din nevoie pe nevoiaș? Ah, oameni de nîmca, care nu v-ați făcut vrednici, de mîrșav și de grosolan ce vă este sufletul, să vă împărtășească cerul cît preț închide în ea cavaleria rătăcitoare, nici să pricepeți păcatul și neștiința în care orbecăiți atunci cînd nu vă închinați pînă și la umbra oricărui cavaler rătăcitor, darmite avîndu-l în față? Veniți încoa, patrulă de tîlhari mai curînd decît de arcași, jefuitori de drumul mare, cu patalama de la « Sfînta Hermandad »¹,

¹ În original «*Salteadores de caminos con licencia de la „Santa Hermandad“*», «*ladrones en cuadrilla*»: apelative ce concordă cu interpretarea dată în *Guzmán de Alfarache*, Cartea I, cap. VII; Mateo Alemán susține textual același lucru despre străjerii « Sfîntei Hermandad ». Vezi *Isprăvile unor vîntură-lume, proză picarescă spaniolă*, E.P.L., « Biblioteca pentru toți », 1961, p. 91: « Sfînții poterași... sînt cu toții o liotă de ticăloși și nelegiuți ».

și spuneți-mi: cine-a putut fi atît de ageamiu încît să iscălească un mandat de aducere împotriva unui cavaler ca mine de vestit? Cine-a fost cel care-a putut să n-aibă habar că toți cavalerii rătăcitori stau mai presus de orișice stăpînire, și că lor lege li-e doar spada, privilegiile le sînt isprăvile viteze, și pravilă — voința proprie? Cine-a fost — vă întreb încă o dată — gușatul care să nu știe că nu se află pe lume diplomă de hidalgo în stare să confere atîtea scuteli și imunități ca diploma pe care-o dobîndește-un cavaler rătăcitor în ziua în care e armat cavaler și se dedică pe de-a-ntregul dîrzului ordin al cavaleriei? Ce cavaler rătăcitor a plătit vreodată gloabă, corvezi și clacă, nart, boieresc și dijmă, vămi de rohatcă și rușfet?¹ Unde s-a pomenit croitor care să-i fi luat bani pe hainele cusute, castelan care să-l fi pus să-și plătească întreținerea pe timpul cît i-a îngăduit să mieie la castelul său? Ce rege nu l-a ospătat cu el la masă? Ce domniță nu l-a îndrăgit și nu i s-a dat, lăsîndu-se întru totul voii și bunului său plac? Și, la urma urmei, unde s-a mai văzut, se vede sau se va vedea vreodată pe lumea asta cavaler rătăcitor care să n-aibă atîta cutezanță încît el singur, fără alt ajutor, să se încumete a le trage patru sute de ciomege la patru sute de patrule care ar îndrăzni să-i țină calea?!

Capitolul XLVI

Despre vrednica de pomenit aventură cu patrula de arcași și despre înfricoșătoarea minie a bunului nostru cavaler don Quijote

Cîtă vreme vorbea așa don Quijote, preotul se apucase să-i convingă pe arcași că don Quijote avea mințile spulberate, cum puteau prea bine vedea din isprăvile și din vorbele sale, și că n-avea nici o noimă să împingă mai departe povestea asta, căci chiar de-ar fi fost să pună mîna pe el și să-l ridice, tot

¹ Birurile enumerate aici cu numele lor vechi românesc sînt echivalente (cu aproximație) celor enumerate de Cervantes, proprii sistemului de exploatare feudal.

ar fi trebuit să-l lase numaidecît, ca pe un nebun ce era. La aceasta îi răspunse cel care scosese mandatul că nu era treaba lui să judece dacă era sau nu nebun don Quijote, ci să facă ceea ce-i poruncise mai-marele său, şi, o dată prins, n-aveau decît să-l slobozească pe urmă de trei sute de ori!

— Cu toate astea, zise preotul, n-aveţi să-l ridicaţi de data aceasta, şi nici el nu s-ar lăsa ridicat, pe cîte pricep eu!

Într-adevăr, atîtea se pricepu să spună preotul, şi atîtea nebunii făcu don Quijote, încît mai nebuni ar fi fost străjerii dacă nu şi-ar fi dat seama că era sărit din minţi, aşa că găsiră cu cale să se domolească mai bine, ba încă să mai fie şi mijlocitori ca să-i împăciuie pe Sancho Panza şi pe bărbier, care încă stăruiau, în ciudaţi cum nu se mai poate, să se ciorovăiască! În cele din urmă, ca nişte mădulare ale stăpînirii ce erau, ştiură să mijlocească în această price şi să fie judecători ai ei în aşa chip, încît amîndouă părţile rămaseră dacă nu pe de-a-ntregul mulţumite, cel puţin într-o oarecare măsură, căci schimbară doar samarul, dar chingile şi căpăstrul, nu. Iar în ceea ce privea coiful lui Mambrino, preotul îi dădu bărbierului, pe sub mîină şi fără să prindă don Quijote de veste, opt reali pe lighenaş, pentru care bani bărbierul îi iscăli ţidula de primire şi de renunţare la orice fel de plîngere ori jalbă, atunci şi pururea şi în vecii vecilor, amin!

O dată stinse deci amîndouă gîlcevile acestea, care erau mai de căpetenie şi mai de seamă, mai rămînea şi să se învoiască slugile lui don Luis a se socoti mulţumite dacă aveau să se întoarcă acasă doar în trei, unul dintre slujitori rămînînd adică să-l întovărăşească pe cavaler acolo unde avea chef don Fernando să-l ducă; şi cum soarta cea bună şi mîna norocului apucaseră a da bun început împăciuirii şi frîngerii lăncilor, înlăturînd piedicile din calea celor ce se iubeau şi scoţînd din nevoi hanul şi pe vitejii ce-l locuiau, vrură ele să se milostivească a duce totul cu bine la capăt, căci lacheii se resemnară¹ să facă ceea ce dorea don Luis, lucru

¹ Inadvertenţă: Cervantes uită că în capitolul anterior servitorii lui don Luis se hotărîseră singuri ca trei dintre ei să se întoarcă pentru a povesti tatălui cele întîmplate, iar al patrulea să rămîină pentru a-şi sluji stăpînul.

care aduse atîta mulțumire în sufletul doînei Clara, că, în clipa aceea, oricine i-ar fi văzut fața ar fi înțeles fericirea ce-i umplea inima. Zoraida, cu toate că nu pricepea bine tot ce văzuse că se întîmplă, cînd se întrista, cînd se lumina la față, cam la nimereală, după cum vedea și ea că se schimbă obrazul fiecăruia, și mai cu seamă chipul spaniolului ei, pe care nu-l slăbea nici o clipă din ochi, fiindu-i inima robită lui. Hangiul, căruia i se păruse din cale-afară de generos darul și răscumpărarea în bani peșin oferită de preot bărbierului, își ceru și el plata pentru găzduirea lui don Quijote, dimpreună cu despăgubirea pentru burdufurile de vin vărsat, jurîndu-se că nici Rocinante și nici măgarul lui Sancho n-aveau să iasă din han pînă ce nu i se va fi plătit totul, pînă într-o para. Pe toate le împăciui preotul și le plăti don Fernando, deși *oidor*-ul se oferise cu dragă inimă să le plătească el, și în felul acesta avură cu toții parte de pace și de liniște, încît acum nu mai părea hanul cîmpul de luptă al lui Agramante, cum spusese don Quijote, ci pacea secolului lui Octavian ¹, iar pentru toate acestea fură cu toții de părere că trebuiau să mulțumească atît gîndurilor bune și alesei elocințe a domnului părinte, cît și neasemuitei dărnicii a lui don Fernando.

Văzîndu-se deci don Quijote slobod și scăpat de toate angaralele, atît de ale scutierului, cît și de ale sale, își dete cu socoteala că s-ar cuveni să-și urmeze călătoria începută și să ducă la capăt aventura aceea măreață pentru care se simțea chemat și ales. Și așa, cu o hotărîre nestrămutată, se duse de-i căzu în genunchi Doroteii, care nu consimți să asculte o vorbă din gura lui pînă ce nu-l va vedea sculat de jos, și el, ca să nu-i iasă din cuvînt, se ridică în picioare și rosti:

— E o zicală cunoscută, preafrumoasă doamnă, că sîrguința e mama norocului, și-n multe și grave împrejurări a dovedit experiența că zelul unui ambasador poate scoate la bun capăt o cauză îndoielnică; dar în nici un fel de treburi nu se dove-

¹ În timpul domniei lui Octavian August, templul zeului Janus, care se închidea numai în timp de pace, a fost închis de trei ori. « *Pax octaviana* » a rămas în limba spaniolă o locuțiune curentă, însemnînd pacea universală.

dește mai bine adevărul zicalei decît în cele ale războiului, unde repeziciunea și agerimea o iau înaintea ițelor trase de vrăjmaș și dobîndesc izbînda pînă să n-apuce dușmanul a se apăra. Toate acestea le spun, slăvită și înaltă doamnă, pentru că mi se pare șederea asta a noastră la acest castel lipsită de orice folos; ba, dimpotrivă, ne-ar putea fi într-atît de păgubitoare cît să ne plîngem în pumni într-o bună zi. Căci cine știe dacă, prin iscoade ascunse și iscusite, n-o fi și apucat să afle vrăjmașul înălțimii-tale, uriașul, că eu am purces să-l nimicesc, și dacă nu cumva, dîndu-i răgaz timpul pierdut de noi, n-a prins să se întărească în vreun castel cu neputință de cucerit, sau într-o fortăreață împotriva căreia prea puțin preț ar putea avea tot zelul meu și toată forța neostenitului meu braț! Așa că, stăpînă, să i-o luăm înainte, cum am spus, și să-i dejucăm prin sîrgul nostru planurile, purcezînd numaidecît la drum într-un ceas bun, că, în ce te privește, înălțimea-ta vei ajunge curînd să-ți vezi cu ochii ceasul cel bun și nu vei întîrzia mai mult decît timpul cît îmi va trebui mie ca să dau piept cu vrăjmașul.

Tăcu și nu spuse nimic mai mult don Quijote, așteptînd cu multă răbdare răspunsul frumoasei infante, care, cu o ținută domnească și foarte potrivită cu stilul lui don Quijote, îi răspunse în chipul următor:

— Îți mulțumesc, seînor cavaler, c-arăți atîta zel în dorința de a-mi fi sprijin la vreme de grea cumpănă, întocmai ca un cavaler ce ești, în sarcina căruia intră nemijlocit ocrotirea orfanilor și a celor nevoiași; dea cerul să se împlinească dorința luminăției-tale și a mea, ca să poți vedea că mai sînt pe lume și femei recunoscătoare; iar în ceea ce privește plecarea, să purcedem numaidecît, că voința măriei-tale este și voința mea. Poți face ce vrei cu mine, după cum ți-o fi placul și vrerea, căci cea care-a încredințat o dată luminăției-tale apărarea persoanei sale, bizuindu-se pe brațul acesta viteaz pentru reîntronarea ei în domnie, n-are de ce voi să se pună împotriva celor poruncite de înțelepciunea măriei-tale!

— Voia lui Dumnezeu! zise don Quijote. Dar dacă e așa, și dacă o înaltă doamnă se smerește dinainte-mi, nu vreau

să pierd prilejul de a o ridica și de a o pune pe tronul părintesc. Să plecăm numaidecît, căci îmi dă pîteni dorința de-a mă așterne la drum, fiindcă vorba bătrînească bine zice cînd zice că cine pornește de dimineață departe ajunge, și că cine zăbovește se primejduiește. Și pentru că n-a crescut sub cer pînă azi și n-a văzut nici iadul ins care să mă înfri-coșeze și să mă facă pe mine să dau îndărăt, pune șaua, Sancho, pe Rocinante și pregătește-ți de drum măgarul, ca și bidiviul reginei, și să ne luăm rămas bun de la castelan și de la domnii aceștia, ca s-o pornim la drum fără zăbavă!.

Sancho, care fusese de față la toate, zise, clătînîndu-și capul cînd într-o parte, cînd în cealaltă:

— Stăpîne, stăpîne! Cîte știe satul și nici nu le visează bărbatul, să nu fie cu bănat preacinstitelor obraze aicea de față!

— Ce s-o mai fi putînd adică ști în vreun sat, ori în toate orașele lumii, care să-mi fie mie spre pagubă, mîrlane?

— Dacă măria-ta te superi, răspunse Sancho, iaca, tac, și mă feresc să-ți spun ceea ce sînt ținut să-ți spun ca orice bun scutier, așa cum orice slugă credincioasă are datoria să-și înștiințeze stăpînul.

— Spune ce ai de spus, zise don Quijote, numai să n-aibă vorbele tale drept țintă să-mi vîre cumva frica-n oase, că dacă ție ți-e frică, înseamnă că te porți așa cum ți-e firea, la fel cum și eu, nefîindu-mi frică, mă port după cum mi-este mie firea!

— Nu-i vorba de asta, păcatele mele cele multe și grele, răspunse Sancho, ci-i vorba că eu sînt încredințat și nu mă îndoiesc de fel că cucoana asta, care zice că-i regina slăvitului regat Micomicón, nu-i mai regină decît mumă-mea, că de-ar fi ce zice că este, nu s-ar tot giugiuli cu unul dintre cei care-s în cîrd cu noi, și în vîzul lumii, și pe furiș, prin toate ungherele.

Roși toată Dorotea la vorbele acestea ale lui Sancho, căci foarte adevărat era că soțul ei, don Fernando, de mai multe ori, pe furiș de ochi străini, apucase a culege cu buzele cîte-o pîrticică din răsplata pe care-o meritau dorințele

lui, iar Sancho prinsese de veste și i se păruse că asemenea purtare era mai curînd de curtezană decît de regină, ba încă de regină a unui atît de slăvit regat ! Și ea nu avu cum, și nici nu se gîndi, să-l înfrunte pe Sancho cu vreun cuvînt, ci-l lăsă să vorbească mai departe. Iar el spuse :

— Ți-am spus toate astea, stăpine, fiindcă dacă la capăt, după ce-am bătut atîtea drumuri și poteci și-am petrecut atîtea nopți negre și zile și mai și, rodul muncii noastre are să-l culeagă unul care-a stat și-a huzurit aici la han, atuncea n-am de ce mă grăbi să pun nici șaua pe Rocinante, nici samarul pe măgar și nici să-i pregătesc ei bidiviul, că mai nimerit ar fi să stăm liniștiți, ca să-și vadă fiștece curvă de torsul caierului ei ¹, și hai mai bine să-mbucăm ceva !

Doamne-Dumnezeule, cît se minie don Quijote auzind vorbele neobrazate ale scutierului său ! Atît de năprasnică îi era furia, încît, azvîrlind flăcări dintr-amîndoi ochii și încurcîndu-i-se limba-n gură de ciudă, rosti cu voce tunătoare :

— Ticălosule, netrebnicule, bătăranule, nerușinatule, pîclisit la minte ce ești, gîngăvitule, neobrazatele, necuviincioșule, bîrfitorule și clevetitorule, astea-s cuvinte pe care să cutezi a le rosti în fața mea și-n fața acestor slăvite doamne ? Asemenea necuviințe și-asemenea obrazniciei cutezi să hrănești în tulburea ta închipuire ? Piei din ochii mei, dihanie scîrnăvă, zaraf de minciuni, hazna de ticăloșii, hambar de intrigi, născocitor de strîmbătăți, crainic de măscări, puț de nemernicii, vrăjmaș de moarte al cinstirii cuvenite fețelor domnești ! Cară-te și să nu mi te mai arăți în fața ochilor, sub opreliștea dezlănțuirii mîniei mele !

Și, spunînd acestea, își arcui sprîncenele, își umflă buclele obrazilor, își roti ochii de jur împrejur și bătu din piciorul drept cît putu mai voinicește în dușumea, semne, toate, ale furiei pe care-o zăvora în măruntaie. La aceste vorbe și purtări furioase, Sancho rămase atît de înfricoșat și de lipsit de grai, că mai bucuros ar fi fost să i se deschidă pămîntul

¹ În original « ... y cada puta hile... » : aluzie la mai multe proverbe care atribuie acestei categorii de femei clasate o muncă cinstită numai cînd le merge rău. Expresia are sensul: „Să-și vadă fiecare de ale sale”.

sub picioare și să-l înghită! Nu se pricepu să facă altceva decât să se răsucescă pe călcâie și să piară din ochii mînioși ai stăpînului său.

Dar înțeleapta Dorotea, care cunoștea acum atît de bine firea lui don Quijote, ca să-i mai domolească furia, zise:

— Nu te necăji, domnule Cavalier al Tristei Figuri, de obrăznicile pe care le-a rostit bravul domniei-tale scutier, fiindcă s-ar prea putea întîmpla să nu le fi spus chiar așa, din senin, și mintea lui întreagă, întocmai ca și cugetul lui creștinesc nu pot fi bănuite de mărturie mincinoasă adusă împotriva cuiva, așa că trebuie să credem, fără să ne mai îndoim nici o clipă, că de vreme ce în acest castel toate sînt, după cum însuși ai spus, seînor cavalier, iscate și întîmplate pe cale de vrăjitorie, s-ar prea putea, cum zic, să fi văzut și Sancho, pe aceeași cale diabolică, ceea ce zice el că a văzut atît de jignitor pentru onoarea mea!

— Pe Dumnezeu cel atotputernic, răspunse la vorbele acestea don Quijote, că înălțimea-ta ai nimerit-o cum nu se poate mai bine și că păcătosul de Sancho trebuie să fi avut vreo nălucire, care să-i fi adus înaintea ochilor și să-l fi făcut să vadă lucruri ce nu erau cu puțință de văzut altfel decât prin vrăji de solomonar, că-i cunosc eu prea bine neprihănirea și blîndețea nenorocitului acestuia, ce n-ar fi în stare să aducă mărturie mincinoasă împotriva nimănui.

— Așa este și așa să rămînă, zise don Fernando, și din pricina asta măria-ta, seînor don Quijote, trebuie să-l ierți și să-l iei din nou sub aripa ocrotitoare a măriei-tale, *sicut erat in principio*¹, pînă să apuce a-l scoate din minți nălucirile acestea.

Don Quijote răspunse că-i va ierta greșeala, iar preotul se duse după Sancho, care se înfățișă smerit nevoie-mare, și, aruncîndu-se în genunchi dinaintea stăpînului său, dădu să-i ia mîna și să i-o sărute, iar el i-o întinse și, după ce i-o lăsă destulă vreme să-i fie sărutată, îi dăte binecuvîntarea, zicînd:

¹ « ...așa cum era la început »: Cervantes folosește aici formula care se întrebuița atunci cînd se reprimeau excomunicații în sinul bisericii, formulă luată din dreptul roman, din procedura așa-zisei „*restitutio in integrum*” (repunere în starea de la început).

— Acuma poți să-ți dai și tu prea bine seama, Sancho fiule, că drept spuneam eu ce-ți spuneam de-atâtea ori, și anume că toate sînt în castelul ăsta numai vrăjitorii și farmece.

— Nu mă-ndoiesc ! zise Sancho. Afară doar de întîmplarea cu tărbaca, care s-a petrecut, într-adevăr, pe calea cea firească.

— Să nu crezi una ca asta, răspunse don Quijote, că de-ar fi fost așa, te-aș fi răzbunat pe loc, sau te-aș răzbuna acum ; dar nici atuncea și nici acum n-am fost în stare, și nici n-am văzut asupra cui aș putea să mă răzbun pentru jignirea ce ți-a fost adusă.

Voiră cu toții să afle ce era cu tărbaca, și hangiul le povesti de-a fir-a-păr zborul lui Sancho Panza, care-i făcu pe toți să rîdă, lucru ce nu puțin l-ar fi înfuriat pe Sancho dacă stăpînul său nu l-ar fi încredințat din nou că era vorba de farmece, căci naivitatea lui Sancho nu mersese niciodată pînă acolo încît să poată crede că nu era adevărul curat și săritor în ochi, fără nici un dram de nălucire, faptul că fusese dat în tărbacă de către oameni în carne și oase, și nu de către fantome visate ori năzărite, așa cum credea și spunea stăpînul său.

Trecuseră două zile de cînd toată această ilustră societate se afla la han ; și părăindu-li-se că venise vremea plecării, orînduîră în așa chip încît, fără să-și mai dea osteneala Dorotea și don Fernando să facă un ocol ca să treacă prin satul lui don Quijote, ținîndu-se de litera scornelii cu dezrobirea reginei Micomicona, să-l poată totuși lua cu ei preotul și bărbierul, așa cum le era voia, și să-l îngrijească preotul de scrînteală la dînsul la moșie. Și ceea ce orînduîră îi duse la o înțelegere cu un cărăuș, care se întîmplă să treacă pe acolo cu carul lui cu boi, și se învoi să li-l ia în chipul următor : făcură un fel de colivie de nuiiele împletite, în stare să-l încapă în toată voia pe don Quijote, și pe loc don Fernando și tovarășii săi, cu servitorii lui don Luis și cu arcașii, dimpreună cu hangiul, toți din porunca și după gîndul preotului. se mascară și-și preschimbară hainele, care într-un chip,

care într-altul, încît să-i pară lui don Quijote că nu-i vorba de oamenii văzuți de el în castelul acela, ci de alții. Și după ce făcură asta, intrară tiptil, cît se poate mai pe nesimțite, acolo unde dormea el, odihnindu-se de-atîtea necazuri prin cîte trecuse.

Se apropiară de cavalerul care dormea fără grijă și nici nu visa una ca asta și, apucîndu-l zdravăn, îi legară fedeleș mîinile și picioarele, încît atunci cînd se deșteptă, înspăimîntat, nu fu în stare nici să se miște și nici să facă altceva decît să se minuneze și să rămînă încremenit văzîndu-se față în față cu niște obraze atît de ciudate, ceea ce-l împinse să cadă numaidecît la bănuiala pe care închipuirea lui rătăcită i-o aducea veșnic în minte: se încredință singur că toate fapăturile acelea nu erau decît năluci ce bîntuiau castelul fermecat, și că, fără doar și poate, apucaseră să-l și vrăjească, căci nu se putea nici mișca, nici apăra; adică totul se petrecu întocmai așa cum socotise că se vor petrece lucrurile preotul, care pusese la cale această mașinație. Doar Sancho, dintre toți cei de față, era în toate mințile lui și-n hainele lui de totdeauna; și lui, deși nu mai avea mult pînă să dea în doaga stăpînului său, nu-i trebui cine știe cit timp ca să-și dea seama cine erau toate măgăoaiele acelea prefăcute. Dar nu îndrăzni să sufle o vorbă pînă ce n-apucă să vadă unde băteau asaltul acela și întemnițarea stăpînului său, care nici el nu zicea nimic, așteptînd să vadă unde-l va duce nenorocirea asta nouă. Și deznodămîntul fu că, aducînd acolo cușca, îl închiseră în ea și-i bătură stinghiile în cuie atît de vîrtos, că nu s-ar mai fi putut desface cu una, cu două. Îl luară numaidecît pe umeri, iar cînd dădură să iasă din încăpere, se auzi un glas înfricoșător, cît și-l putu preface mai bine bărbierul, nu cel cu samarul, ci celălalt, care zicea:

— O, Cavaler al Tristei Figuri, să nu te necăjească temnița spre care te îndrepți, pentru că așa se cuvine ca s-ajungi a da sfîrșit mai curînd aventurii în care te-a vîrît inima ta vitează. Și asta se va întîmpla atunci cînd leul furios din La Mancha și alba porumbiță din Toboso se vor uni, de îndată ce-și vor încovoia cerbicea trufașă sub blîndul jug

al căsnicieii; din care nemaiauzită conviețuire vor vedea lumina doi viteji pui de lei care vor călca pe urmele ghearelor hrăpitoare ale vajnicului lor părinte. Și întâmpla-se-va aceasta mai înainte încă decît s-apuce următorul nimfei celei fugare¹ să facă de două ori ocolul scăpărătoarelor imagini din zodiac² cu repedele-i și firescu-i curs. Iar tu, o, cel mai nobil și mai supus scutier din cîți au avut vreodată spada încinsă, barbă pe obraz și simț al mirosului înăuntru nărilor, nu-ți pierde mințile și nu deznădăjdui văzînd cum de sub ochii tăi chiar îți este luată floarea cavaleriei rătăcitoare; căci în curînd, de-o vrea și marele plăsmuitor al lumii, te vei vedea atît de mărit și ridicat în asemenea slavă, că n-ai să te mai cunoști pe tine însuși, și nu vor rămîne în van făgăduielile ce ți-a făcut preabunul tău stăpîn, și-ți dau încredințare din partea înțeleptei Mentironiana³ că-ți vei primi simbria pînă-ntr-o para, așa cum vei vedea aievela cu ochii tăi curînd; urmează pașii viteazului cavalier legat prin farmece, căci se cuvine să-l însoțești pînă acolo unde vă veți opri amîndoi. Și cum nu-mi este îngăduit să spun mai multe, rămîneți cu Dumnezeu, că eu mă întorc acolo unde știu!

Și pe la sfîrșitul profeției prorocul ridică vocea, apoi o lăasă din ce în ce mai jos, dîndu-i o mlădiere atît de mișcătoare, încît pînă și cei ce cunoșteau dinainte farsa fură cît pe-aci să creadă că era adevărat ceea ce auziseră. Don Quijote se mîngîie după ce ascultă prorocirea, căci îi desluși dintr-un capăt în altul tîlcul numaidecît și-și dete seama că i se făgăduia curînda însoțire prin sfîntă și legiuită căsătorie cu iubita sa Dulcinea din Toboso, din al cărei fericit pîntece aveau să iasă puii de lei, adică fiii lui, spre slava veșnică a ținutului La Mancha. Și încredințat cu tot dinadinsul de aceasta, dete glas și, suspinînd adînc, zise:

¹ Din nou aluzie la Apollo și Daphne.

² În original „*las lucientes imágenes*” — chipurile cu figurile strălucitoare... (ca în capitolul XLI), compuse din astre. E vorba de constelațiile fixe ce împart ecliptica în 12 sectoare.

³ Onomastica satirică a lui Cervantes găsește întotdeauna apropiere de felul acesta — *mentira* înseamnă minciună.

— O, tu, oricine-ai fi, care mi-ai venit atât de bine, îndeamnă-l, rogu-te, și cere-i din partea mea înțeleptului mag ce și-a luat asupra-și treburile mele să nu mă lase pieirii în temnița unde sînt dus acum, fără să văd împlinindu-se niște făgăduieli neasemuit de fericite ca acelea ce mi-au fost făcute aici. Căci de-o fi să fie așa, îmi voi socoti caznele încarcerării drept glorie, și drept mîngîiere aceste cătușe care mă înlănțuie, iar patul acesta de scînduri pe care sînt întins nu-l voi socoti drept aspru cîmp de luptă, ci drept molatic așternut de fericită nuntire; în ceea ce privește mîngîierea ce-mi poate veni prin Sancho Panza, scutierul meu, mă încred în bunătatea și lealitatea lui, căci știu că n-are să mă părăsească la vreme de nevoie, cum nu m-a părăsit în timpuri bune, pentru că de s-ar întîmpla, din pricina norocului său prost ori din pricina mea, să nu-i pot da insula făgăduită, sau altceva de același preț, simbria lui nu va fi în nici un caz pierdută, pentru că în testamentul meu, pe care l-am și scris, las cu limbă de moarte ceea ce trebuie să i se dea, nu după multele și bunele lui servicii, ci după restrînsele mele puțințe!

Sancho Panza făcu o închinăciune de adînc respect și-i sărută mîinile, căci una singură nici n-ar fi putut, fiind legate împreună. Și pe loc nălucile înșfăcăară cușca, o luară pe sus și o puseră în carul cu boi.

Capitolul XLVII

Despre chipul straniu în care se văzu legat de farmece don Quijote de La Mancha, dimpreună cu alte faimoase întîmplări

Cînd don Quijote se văzu în așa chip virit la cușcă și aburcat în car, rosti:

— Multe și întristătoare foarte istorisiri cu cavaleri rățăcitori mi-a fost dat să citesc, dar niciodată n-am citit, nici n-am văzut ori auzit să fi fost în felul acesta luați cavalerii

fermeceți și duși cu încetineala făgăduită de aceste leneșe și zăbavnice dobitoace, căci se obișnuiește să fie purtați prin văzduhuri cu o iuțeață nemaipomenită, învăluiți în câte-un nour plumburiu și aducător de întunecime, sau în vreun car de foc, ba chiar pe spinarea vreunui hipogrif sau altei jivine asemănătoare. Dar să fiu dus acum eu într-un car cu boi, mă prinde, zău așa, mirarea! Cu toate astea, se prea poate ca, în ziua de azi, și cavaleria și farmecele să ia cu totul alte căi decît cele urmate în vechime; și s-ar mai putea de asemenea ca, fiind eu nou pe lumea asta ca rătăcitor și cavaler, și cel dintîi care s-a încumetat să reînvie uitatul ordin al cavaleriei aventuriere, să se fi scornit de asemenea noi soiuri de farmece, și cu totul alte chipuri de a-i duce pe sus pe cei vrăjiți. Ce zici tu de asta, Sancho fiule?

— Nu prea știu ce zic de asta, răspunse Sancho, că eu n-am stat să buchisesc atîta ca măria-ta în scripturile alea rătăcitoare. Cu toate astea, m-aș încumeta să spun, ba să și jur la nevoie, că stafile astea, care bîntuie pe aicea, nu-s de tot catolice¹.

— Catolice? Iracan de răposatul tata! răspunse don Quijote. Cum naiba să fie catolice, dacă nu-s toate decît niște draci împielițați în trupuri de fantome, ca să poată veni să facă treaba asta și să mă aducă în așa hal? Și de vrei să te încredințezi că-i așa, atinge-i și pipăie-i, și-ai să vezi că n-au trup decît de vînt și nu-s nimic altceva decît năluci.

— Zău așa, stăpîne, îi întoarse Sancho vorba, să mă ia dracu dacă nu i-am și pipăit! Și diavolul ăsta care se tot fiție trebăluind pe lîngă noi e dolofan bine pe la buci și are și alte însușiri, foarte departe de cele ce-am auzit spunîndu-se că le au dracii, care, pe cît se zice, put toți a pucioasă și a alte miasme, în vreme ce ăsta te trăsnește de la o poștă cu mirosul lui de ambră.

Acestea le spunea Sancho despre don Fernando, care, ca un domn mare ce era, n-avea cum mirosi decît a ceea ce zicea Sancho.

¹ «...no estar católico» însemna «a nu fi lucru curat», dar și «a nu fi prea sănătos».

— Să nu te miri de una ca asta, prietene Sancho, răspunse don Quijote, căci trebuie să știi că diavolii se pricep la multe, și cu toate că aduc cu ei miasme, ei nu miros a nimic, fiindcă sînt duhuri, iar dacă miros, nu pot mirosi a parfum, ci a duhori scîrnave și dăunătoare; pricina este că, oriunde s-ar afla ei, duc după dînșii iadul, și n-au cum simți cu nici un chip vreo ușurare a caznelor ce îndură, iar mireasma îmbălsămată fiind lucru desfătător, nu-i cu putință să împrăstie ei mirozne îmbietoare; iar dacă ție ți se pare că demonul acesta despre care vorbești răspîndește miros de ambră, să știi că ori te înșeli tu, ori vrea el să te păcălească și să te facă să crezi că nu e demon.

Tot acest schimb de cuvinte se petrecu între stăpîn și slugă; și temîndu-se don Fernando și Cardenio să nu ajungă Sancho a da pe de-a întregul de rostul scornelii lor, pe care-o cam dibuise, hotărîră să sfîrșească mai iute cu pregătirile plecării, așa că, luîndu-l deoparte pe hangiu, îi deteră poruncă să pună șaua pe Rocinante și samarul pe măgarul lui Sancho, ceea ce el făcu în toată graba. În vremea asta, preotul se și înțelesese cu străjerii să-i întovărășească pînă în satul lui, dîndu-le de fiecare zi o anumită sumă. Cardenio agăță de oblîncul șei lui Rocinante într-o parte scutul și în cealaltă lighenașul și-i porunci prin semne lui Sancho să se urce pe măgar și să-l ia pe Rocinante de căpăstru, iar de amîndouă laturile carului rîndui pe cei doi străjeri cu flintele lor; dar pînă s-apuce a se urni din loc carul, ieșiră în poartă hangița, fiica ei și Maritornes, ca să-și ia rămas bun de la don Quijote, prefăcîndu-se că plîng de durerea nefericirii lui, iar don Quijote le spuse:

— Nu plîngeți, bunele mele doamne, că toate nenorocirile acestea sînt de neînlăturat pentru cei care îmbrățișează meșteșugul pe care l-am îmbrățișat eu. Iar dacă ar fi să nu mi se întîmple asemenea nenorociri, nu m-aș mai socoti un cavaler rătăcitor faimos, căci cavalerilor lipsiți de faimă și fără nume slăvit nicicînd nu li se întîmplă asemenea pățanii, pentru că nu se află nimeni pe lume care să-și aducă aminte de ei; pe cînd celor viteji de bună seamă li se întîmplă,

căci mulți principii și mulți alți cavaleri le pizmuiesc virtuțile și vitejia, căutînd pe căi piezișe să-i nimicească pentru că sînt vrednici. Cu toate astea, virtutea are prin ea însăși atîta putere, în dauna tuturor necromanților și a întregii arte a magiei cîtă a știut-o întîiul ei născocitor Zoroastru ¹, încît fiți sigure că va ieși biruitoare din orice încercare și va lumina lumea din sînul ei cu o strălucire ca aceea a soarelui ceresc. Iertați-mă, frumoase doamne, dacă din nebăgare de seamă vă voi fi făcut vreun neajuns, căci cu dinadinsul și cu buna mea știință n-am jignit nicicînd pe cineva; și rugați-vă Domnului să mă scoată din temnița asta, unde m-a vîrit cine știe ce vrăjitor hain la suflet, căci de mă voi vedea slobozit dintr-asta, nu voi uita niciodată binefacerile cu care m-ați învrednicit în acest castel și vă voi fi recunoscător, slujindu-vă și răsplătindu-vă așa cum o merită facerile de bine a'e domniilor-voastre.

Cîtă vreme femeile de la castel își petreceau în chipul acesta cu don Quijote, preotul și bărbierul își luau rămas bun de la don Fernando și de la tovarășii lui, de la căpitan și de la fratele său, de la toate doamnele acelea cum nu se poate mai fericite, și mai cu seamă de la Dorotea și Luscinda. Se îmbrățișară cu toții, rămînînd să-și dea de știre de ceea ce avea să li se mai întîmple, iar don Fernando îi spuse preotului unde trebuia să-i scrie ca să-l înștiințeze ce mai era cu don Quijote, încredințîndu-l că nu se aflau pe lume lucruri care să-i facă mai multă plăcere decît vești ca acestea, și că el însuși îi va da, de asemenea, de știre despre tot ceea ce ar vedea el că s-ar putea să-i facă preotului plăcere, mai cu seamă despre căsătoria lui, ca și despre botezul Zoraidei și despre ceea ce se va petrece cu don Luis, ori de întoarcerea Luscindei în casa părintească. Preotul făgădui să facă pînă într-un cuvînt tot ce-i cerea. Se mai îmbrățișară încă o dată, și încă o dată își mai făcură făgăduințe unul altuia. Hangiul se apropie de preot și-i dădu niște hîrtii, spunînd

¹ Fondatorul legendar al religiei vechilor perși, reputat a fi fost mare magician, cunoscut și sub numele de Zaratustra.

că le găsisse în căptușeala cufărașului unde aflaseră și nuvela *Curiosului nestăpînit* și că, de vreme ce stăpînul lăcriței nu se mai abătuse pe acolo, să și le ia preotul pe toate, pentru că el, hangiul, cum nu știa citi, n-avea ce face cu ele. Preotul îi mulțumi și, desfășurîndu-le numaidecît, văzu că în fruntea manuscrisului stătea titlul: *Nuvela lui Rinconete și Cortadillo*¹; din titlu pricepu că e vorba de o nuvelă și-și dădu cu socoteala că, de vreme ce nuvela *Curiosului nestăpînit* fusese reușită, putea fi și cea de față la fel, căci s-ar fi putut întîmpla să le fi scris pe amîndouă același autor; așa că o păstră, făgăduindu-și s-o citească odată, cînd va avea prilejul². Se urcă pe cal, și la fel făcu și prietenul său, bărbierul, amîndoi cu măști, ca să nu-i dibuiască ușor don Quijote, și se așternură la drum, în urma carului. Iar rînduiala pe care o țineau era următoarea: dintîi venea carul, mînat de stăpînul boilor, iar pe de lături mergeau, așa cum am mai spus, arcașii, cu flintele lor; venea numaidecît la rînd Sancho Panza, pe măgar, ducîndu-l pe Rocinante de frîu, iar la urmă de tot mergeau preotul și bărbierul cu catîrii lor de nădejde, avînd, cum s-a mai spus, fețele acoperite și ținîndu-se majestuos și grav în șa, fără să dea catîrilor pas a merge mai iute decît o îngăduia încetineala boilor. Don Quijote călătorea șezînd în cușcă, cu mîinile legate, cu picioarele întinse, cu spinarea sprijinită de parii pereților cuștii, răbdător și tăcut, de parcă n-ar fi fost om în carne și oase, ci statuie de piatră; și-așa, cu încetineala aceea, făcură în tăcere ca la vreo două leghe, pînă ajunseră într-o vale unde i se păru bouarului loc numai bun de odihnă și pășune pentru boi; și spunînd-o asta preotului, își dădu bărbierul cu părerea să mai facă vreo cîțiva pași, căci știa el, dincolo de un dîmb ce se vedea din locul acela, o luncă și mai potrivită decît

¹ Nuvelă picarescă a lui Cervantes, publicată mai tîrziu decît prima parte a lui *Don Quijote*, deci aflată pe atunci în manuscris. A apărut în *Nuvelele exemplare* în 1613.

² Este probabil că la început Cervantes avusese de gînd să introducă și această nuvelă în volum, ca pe celelalte, dar că a renunțat, dîndu-și seama de marea nepotrivire de stil.

cea în care voiau să se oprească și cu iarba mai deasă. Făcură după spusele bărbierului și se urniră iarăși din loc.

Între timp preotul întoarse capul și băgă de seamă că din spatele lor veneau ca la vreo șase ori șapte oameni călări, foarte bine îmbrăcați, de care se văzură ajunși nu peste multă vreme, căci ei nu umblau cu încetineala și cu nepăsarea boilor, ci ca niște oameni care călăreau pe catîri popești și băteau drumul cu dorința să ajungă mai repede pentru a-și face siesta la hanul ce se arăta la mai puțin de-o leghe de-acolo. Sirguincioșii îi ajunseră pe leneși și-și dădură binețe unii altora cu toată cuviința; iar unul dintre cei nou veniți, care fără doar și poate era un canonic din Toledo, mai-marele celor care-l întovărășeau, văzînd procesiunea înșirată pe cale, cu carul, arcașii, Sancho, Rocinante, preotul și bărbierul, și mai cu seamă văzîndu-l pe don Quijote virît la cușcă și luat prins, nu se putu ține să nu întrebe care era tilcul ducerii acelui om în așa chip; cu toate că îl cam bătuse pe el gîndul, văzînd însemnele ¹ străjerilor, că trebuie să fie vreun primejdios bandit de drumul mare, sau alt făptaș, a cărui pedepsire cădea în sarcina « Sfintei Hermandad ». Unul dintre arcași, căruia el îi făcuse întrebare, răspunse în felul următor:

— Señor, ce rost are să călătorească în așa chip acest cavaler mai bine să ți-o spună el singur, căci noi habar n-avem.

Don Quijote auzi ce vorbeau și rosti:

— Se poate întîmpla ca domniile-voastre, domnilor cavaleri, să fiți pricepuți și învățați în treburile cavaleriei rătăcitoare. Fiindcă, de s-ar întîmpla să fiți, v-aș împărtăși pricinile nenorocirii mele; pe cînd de nu, la ce să mă mai obosesc bătîndu-mi gura?

¹ Străjerii « Sfintei Hermandad » purtau, pe lingă armele specifice (de obicei arcebuze), o *media vara* (topuzul scurt) și caseta în care-și țineau titlurile, legată de o curea la șold. Aici se spune că erau înarmați cu flinte (*escopetas*) iar mai sus, în capitoul XLII, e vorba de arbalete, arme care sînt incompatibile unele cu celelalte și imposibil să fi fost purtate de aceeași persoană, neputîndu-se combina tirul armelor de foc cu tirul de săgeată. Inadvertența merge și mai departe, căci ceva mai sus se spune că erau doi străjeri, iar în capitoul XLV, că erau trei.

În vremea asta, preotul și bărbierul, prinzînd de veste că intraseră în vorbă cu don Quijote călăreții aceia, se apropiaseră și ei ca să răspundă într-un chip ce nu le-ar fi dat tertipurile de gol. Canonichul cu care vorbea don Quijote răspunse:

— Bine s-a nimerit, fiule, căci mă pricep mai vîrtos în bucoavne de cavalerie decît în cărți ca *Sumele*¹ lui Villalpando; așa că dacă numai de-atîta ți-era, poți fi încredințat că te-ai putea înțelege cu mine, spunîndu-mi tot ce-i avea poftă să-mi spui.

— Slavă Domnului! răspunse don Quijote. Dacă-i așa, seînor cavalier, află că umblu așa, în cușca asta, legat prin vrăji, din pizmă, de niște vraci răuvoitori, căci virtutea e cu mult mai prigonită de oamenii răi decît e iubită de oamenii buni: sînt cavalier rătăcitor, și nu dintre aceia al căror nume l-a dat pe veci uitării faima, nevrînd să-l nemurească prin aducerea ei aminte, ci dintre aceia care, în ciuda și în pofida pizmei însăși și a tuturor magilor cîți i-a zămislit Persia, a tuturor brahmanilor din India și a ghimnosofiștilor² din toată Etiopia, își vor înscrie numele în templul nemuririi, ca să slujească drept pildă și drept model veacurilor viitoare și ca să poată vedea din ele viitorii cavaleri rătăcitori pe ce cale să apuce de-ar voi cumva să ajungă la culmea și la piscul cel mai de onoare al faptelor de arme.

— Adevăr grăiește seînor don Quijote de La Mancha, zise la vorbele astea preotul, cînd spune că el călătorește în carul acesta fiind fermecat nu pentru greșelile și păcatele sale, ci din reauavoință a acelora pe care virtutea îi supără și vitejia îi necăjește. Acesta este, seînor, Cavalierul Tristei Figuri, de care de bună seamă veți fi auzit vreodată, ale cărui vitejești isprăvi și fapte mari vor fi încrustate în bronz nepieritor și-n marmură durată pe vecie, chiar de-ar fi să se isto-

¹ *Summa Summularum*, carte scrisă de teologul segovian Gaspar Cardillo de Villalpando, profesor la Universitatea din Alcalá, și apărută în 1557. Era textul obligatoriu pentru studiul « dialecticii » la acea universitate, prin care trecuse și Cervantes. În alte universități se citeau *Sumele* lui Domingo Soto.

² Grecii îi numeau pe brahmanii indieni « gimnosofiști », adică filozofi goi, dezbrăcați. Aceștia n-aveau nimic de-a face cu Etiopia, introdusă aici pentru un plus de exotism.

vească pizma căutînd să i le întunece, și răutatea căutînd să le ascundă lumii.

Cînd îi auzi canonicul, și pe cel legat, și pe cel slobod, glăsuind într-așa chip, numai cît nu începu să se crucească de mirat ce era și nu-și mai venea în fire, nepricepînd pe ce lume se află; și la fel de mirați rămaseră toți cei care veneau cu el. În vremea asta, Sancho Panza, care se dăduse mai aproape ca să audă ce vorbeau, începu a spune, ca să le pună virf la toate:

— Acuma, domnii mei, de-o fi să mă țineți de bine ori de-o fi să mă țineți de rău pentru ce v-oi spune, treaba e că don Quijote, stăpînul meu, e fermecat așa cum e fermecată muma care m-a născut! Are mintea întreagă, de mîncat mîncîncă și de băut bea și-și face nevoile ca toți oamenii, la fel cum și le făcea ieri, pînă a nu-l băga la cușcă. Și dacă așa stau lucrurile, cum naiba vreți să mă faceți pe mine să cred că-i fermecat? Că doar am auzit și eu de la atîția că oamenii fermecați nici nu mîncîncă, nici nu dorm, nici nu vorbesc; pe cînd stăpînul meu, dacă nu-l ții din scurt, ar vorbi cît treizeci de advocați laolaltă, ba încă și mai abitir. Și uitîndu-se la preot, urmă zicînd: Ah, domnule părinte, domnule părinte! Crezi dumneata că nu știu cine-mi ești? Crezi că nu-mi dau eu cu socoteala și nu ghicesc unde bat vrăjile astea noi? Ei, află că te-am dibuit eu, oricît te-ai ascunde după deget, și să știi că te pricep oricît ai încerca să-ți acoperi sforăria! Că, la urma urmei, acolo unde domnește pizma, virtutea n-are cum trăi, și nici mărinimia acolo unde este stăpînă zgîrcenia! Fir-ar dracu-al dracului, ierte-mă cinstita dumitale față bisericească, că fără el și fără domnia-ta, la ceasul ăsta stăpînul meu s-ar afla gata însurat cu infanta Micomicona, și eu aș fi cel puțin conte, că altceva mai puțin nu se poate nădăjdui din partea bună-tății stăpînului meu, Cavalerul Tristei Figuri, ca și din partea marilor servicii pe care i le-am făcut. Dar acum văd și eu că drept zice vorba de prin partea locului că roata norocului se învîrte mai grăbită decît roata morii, și că cei care ieri erau sus, azi sînt la pămînt. De copiii mei și de nevastă îmi

pare rău, căci tocmai când puteau și ei nădăjdui, așa cum și trebuie, să-și vadă tatăl intrînd pe poartă făcut guvernator ori vicerege al vreunei insule sau al vreunui regat. O să-l vadă întorcîndu-se înălțat la rangul de grăjdar! Tot ce ți-am spus, domnule părinte, ți-am spus doar ca să te înduri, cuvioșia-ta, să-ți dai seama în ce hal te porți cu stăpînul meu și să te ferești să nu te bată Dumnezeu pe lumea cealaltă de întemnițarea stăpînului meu și să-ți pună cumva în cîrcă lipsa tuturor acelor binefaceri și întrajutorări pe care stăpînul meu, don Quijote, nu le poate îndeplini tot timpul cît va fi ținut închis!

— Ai vorbit de te-ai prăpădit! se băgă în vorbă și bărbierul, cînd ajunsese aici. Ce? N-ai fi dat cumva și tu, Sancho, în doaga lui stăpînu-tău? Zău că-mi vine a crede că nu ți-ar sta rău să-i ții și tu de urît în cușcă, și că s-ar cuveni să fii și tu la fel de fermecat ca și el, că te-ai molipsit de cavaleria și de nebunia lui. Al dracului ți-a mai împuiat capul cu făgăduielile lui, și-al dracului ți-a mai vîrît-o în sînge insula aceea, după care oftezi atîta!

— Nu mi-a vîrît nicăieri, nimenea nimic, răspunse Sancho, că nu-s eu omul să-mi vîre cineva undeva ceva, de-o fi să fie el și regele! Căci chiar dacă-s om sărac, sînt creștin din moși-strămoși și nu-s dator nimănui un capăt de ață! Ce-i dacă oftez după insule? Sînt alții care oftează după naiba știe ce alte lucruri și mai rele! Că fiecare-i feciorul faptelor sale, și sub cuvînt că-s și eu om, s-ar prea putea s-ajung și papă, darmite guvernator al unei insule, mai cu seamă că stăpînul meu ar putea cîștiga atîtea încît să nu mai aibă cui le dărui! Ia seama dumneata la ce spui, jupîn bărbierule, că aici nu mai e vorba de bărbi pe care să le razi, că una-i Stan cînd era golan și alta-i Stan ajuns căpitan; spun asta pentru că ne cunoaștem cu toții și nu face să-mi umbli mie cu doi bani în trei pungi; că dacă-i vorba de vrăjile ce l-au fermecat pe stăpînu-meu, știe el Dumnezeu care-i adevărul, ce să mai scormonim treaba, că-ncepe să pută!

Nu-i mai veni la socoteală bărbierului să-i răspundă lui Sancho, ca nu cumva să dea pe față, cu prostiile lui, ceea ce

el și cu preotul se căzneau din greu să ascundă; și tot de frica unei asemenea trebi preotul îi spusese canonicului s-o ia ceva mai înainte, c-avea să-i împărtășească el taina celui din cușcă și alte lucruri care să-i placă. Făcu întocmai canonicul, și preotul se îndepărtă puțin cu dînsul și cu slugile lui. Fu cu luare-aminte la tot ce-i spuse (despre noblețea, felul de viață, nebunia și apucăturile lui don Quijote) preotul, care-i povesti pe scurt cum începuse și ce pricină avea sminteala, dimpreună cu întreg cursul întâmplărilor, pînă în ziua cînd îl viriseră la cușcă cu scopul de a-l duce la moșia lui, ca să vadă dacă nu cumva, prin vreun mijloc oarecare, îi puteau da scrîntelii aceleia de leac. Din nou se minunară slugile și canonicul auzind ciudata poveste a lui don Quijote, iar canonicul, după ce-o ascultă pînă la capăt, zise:

— Într-adevăr, domnule părinte, socot și eu, în ce mă privește, că sînt o primejdie în viața statului astea care se numesc cărți de cavalerie; și, cu toate că am mai citit și eu începutul celor mai multe, îmboldit de trîndăvie și de plăcerea mincinoasă pe care-o făgăduiește începutul aproape al tuturor cîte au fost tipărite, n-am fost niciodată în stare să le străbat din scoarță în scoarță vreuna, fiindcă toate-mi par mai mult sau mai puțin același lucru, și nu-i nici una mai de Doamne-ajută decît cealaltă. Căci, după cîte mi se pare mie, soiul acesta de scrieri și compoziția aceasta literară intră în aceeași categorie cu fabulele ce se cheamă mileziene, povestiri fantastice care nu țintesc decît să desfete, și nu să povățuiască, adică tocmai de-a-ndoaselea decît fac fabulele ce se numesc apologuri, care desfată și te învață totdeauna¹; și cu toate că ținta cea mai de căpetenie a unor cărți ca acestea este să desfete, nu pricep cum pot ele să și-o

¹ În vremea lui Cervantes. Alejo Venegas scrisese, cu prilejul apariției unui volum de fabule, o justificare teoretică a acestora, împărțindu-le în trei: mitologice (cu ipostazieri simbolice), apologice (în care autorul rămîne la personaje umane) și mileziene (după numele cetății Milet, unde au fost născute), acestea din urmă de tipul *Măgarului de al aur* lui Apuleius, fiind inversul apologurilor.

atingă, pline cum sînt de atîtea și atît de gogonate prostii; pentru că plăcerea pe care o simte sufletul trebuie să fie izvorîtă din frumusețea și potriveala între ele a lucrurilor pe care le vede și contemplă, puse dinaintea minții fie de vîz, fie de închipuire, și tot ce cuprinde în sine uriciune și lipsă de armonie nu poate pricinui nici un fel de mulțumire. Fiindcă despre ce frumusețe sau despre ce fel de proporționare a părților cu întregul și a întregului cu părțile poate fi vorba într-o carte sau într-o poveste în care un băiat de 16 ani ¹ spintecă un uriaș cît un turn și-l taie în două ca și cum ar fi de alviță, sau în care cată să fie zugrăvită lupta lui, după ce s-a spus că tabăra vrăjmașă numără un milion de soldați, iar eroul romanului e singur împotriva lor, și noi n-avem încotro și trebuie să tragem încheierea că izbînda cavalerului e datorată vitejiei brațului său puternic? Dar ce să mai vorbim de ușurința cu care cîte o regină sau cîte o moștenitoare de împărăție se azvîrle în brațele cine știe cărui cavaler necunoscut, călător prin părțile locului? Și ce soi de minte, dacă nu-i cumva cu totul barbară și incultă, s-ar putea împăca să afle cum plutește cogeamite turnul plin de cavaleri, dus pe valurile mării ca o corabie cu vînt în pînze, și cum astăzi îl apucă noaptea în Lombardia, iar mîine dimineață vede răsărind soarele pe țărmurile insulei Preste Juan din Indii, ori pe alte coclauri, nedescoperite de Ptolemeu ² și nici de Marco Polo văzute vreodată? Iar dacă-mi veți răspunde la asta că cei care ticluiesc asemenea cărți le scriu ca pe niște scorneli și minciuni născocite, așa că nu sînt ținuți să fie cu băgare de seamă la toate mărunțișurile adevărului, vă voi întoarce și eu vorba spunînd că o minciună e cu atît mai izbutită cu cît seamănă mai mult a adevăr și ne place cu atît mai mult cu cît se apropie de ceea ce e cu

¹ Aluzie la don Belianis din Grecia, după cum a stabilit Clemencin. Acesta, apărînd două fecioare, a tăiat în două un călăreț dintr-o singură lovitură de spadă dată într-un umăr.

² Astronom grec, născut în Egipt în secolul al II-lea, autor al unei celebre *Compoziții matematice* și al unei *Geografii*, luată drept literă de evanghelie în evul mediu. Sistemul lui cosmografic geocentric a fost dovedit de Copernic ca fiind greșit și înlocuit cu sistemul heliocentric al științei de azi.

putință, fie chiar și îndoielnic. Trebuie să se afle o potriveală între povestirile acestea mincinoase și mintea celor care le citesc, și să fie așa fel scrise, încît, făcînd să pară lesne de îndeplinit lucrurile care-s cu neputință, și să pară fapte de toate zilele isprăvile mărețe, ținîndu-te cu sufletul la gură, să te uimească, să te tulbure și să te farmece, desfătîndu-te în așa chip încît uimirea și plăcerea să nu vină una fără de alta. Toate astea n-ar ști să le stîrnească cel care ar fugi de verosimilitate, adică de imitarea naturii, în care și stă desăvîrșirea tuturor lucrurilor scrise. N-am văzut nici o carte de cavalerie care să alcătuiască un corp de povestiri întreg, cu toate mădularele lui, în așa fel încît miezul povestirii să se potrivească cu începutul lui, iar sfîrșitul cu începutul și cu miezul, fiindcă cele mai multe sînt alcătuite dintr-atîtea mădulare, încît par c-ar vrea mai curînd să alcătuiască o himeră monstruoasă decît să închipuie o figură proporționată. În afară de asta, sînt grosolane ca stil și de necrezut ca năzdrăvănie a isprăvilor, nerușinate cînd e vorba de dragoste și prostcrescute cînd încearcă să fie curtenitoare, prea lungi în povestirea bătăliilor și stupide cînd filozofează, absurde dacă descriu călătorii și, într-un cuvînt, lipsite de orice iscusință și măiestrie; și, pentru asta, vrednice de a fi surghiunite din comunitatea statelor creștinești, ca niște ființe fără căpătii și nefolositoare pe lume! ¹

Preotul stătu să-l asculte cu multă luare-aminte și i se păru om cu glagore la cap, care spunea bine tot ce spunea; așa că-i răspunse că era și el întru totul de aceeași părere, mare pică purtînd tuturor cărților de cavalerie și arzîndu-le pe toate cîte le avusese don Quijote, care avusese o grămadă; și-i povesti cum le cercetase, atunci cînd cu judecata lor de apoi, pe care din ele le osîndise la rug și pe care le mai lăsase cu zile, lucruri care de mare haz i se pîrură canonicului, silindu-l să declare la rîndul lui că, împotriva tuturor vorbelor rele pe care le spusese pe socoteala unor asemenea cărți,

¹ Filipică împotriva literaturii curtene și cavaleriești care este, de fapt, concluzia cărții acesteia, scrisă, cel puțin în intenție, ca o ilustrare a tezelor cuprinse în argumentație.

găsea în ele și ceva bun, și anume, prilejul pe care-l ofereau unui spirit deosebit de a se da pe față între scoarțele lor; căci cărțile de cavalerie dădeau condeiului cîmp larg, pe care să poată goni fără piedici, descriind naufragii, furtuni, ciocniri piept la piept și bătălii, zugrăvind cîte un căpitan viteaz, cu toate însușirile cerute ca să poată fi cineva așa, adică arătîndu-l ca pe un înțelept, ce prevede și întîmpină terti-purile viclene ale vrăjmașilor, și ca pe un vorbitor plin de elocință, în stare să-și înflăcăreze ori să-și țină în friu soldații, matur în sfaturile măsurate pe care le dă și luînd hotărîri cu repeziciune, la fel de cutezător atunci cînd e vorba să aștepte, punîndu-și friu avîntului inimii, ca și atunci cînd e vorba să treacă la atac; zugrăvind, alte dăți, mai o jalnică întîmplare tragică, mai o pățanie hazlie și surprinzătoare, în care apare ici o femeie cum nu se poate mai frumoasă, mai cinstită, mai înțeleaptă și mai cuviincioasă în purtări, colo un cavaler cu adevărat creștin, viteaz și măsurat, ici un fanfaron peste măsură de necioplit, colea un principe curtenitor, plin de virtuți și binecrescut; înfățișînd, apoi, vrednicia și credința vasalilor, măreția de suflet și mărinimia seniorilor, și putînd să se arate cînd bun astrolog, cînd iscusit cosmograf, cînd priceput în muzică, cînd meșter în orînduirea treburilor statului, ba chiar cîteodată găsînd și prilejul de a se lăuda, de-i face plăcere, pînă și cu virtuți de mag necromant. Poate descrie mintea ascuțită a lui Ulise, evlavia lui Eneas, cutezanța lui Ahile, nenorocul lui Hector, sufletul mișel al lui Sinon, inima plină de prietenie a lui Euryalos, mărinimia lui Alexandru, vitejia lui Cezar, dreptatea și îngăduința lui Traian, devotamentul lui Zopyr¹, prudența lui Cato și, în sfîrșit, toate acele însușiri care-l pot face desăvîrșit pe un bărbat ilustru, cînd atribuindu-i-le toate unuia singur, cînd împărțindu-le între mai mulți. Și dacă mai este

¹ Satrap persan, devenit celebru prin devotamentul său fanatic față de regele Darius I. Și-a tăiat singur nasul și urechile pentru a putea fi socotit de inamici printre cei pedepsiți de monarh, și fiind primit astfel în cetatea pe care Darius o asedia de mult, fără să o poată învinge, Zopyr a deschis apoi asediatorului porțile.

și scris într-un stil curgător, vădind ingeniozitate în născocire și scoțind tot ce se poate scoate mai mult din viața adevărată, romanul cavaleresc poate alcătui, fără îndoială, o țesătură de felurite și strălucitoare ite, care, o dată înjghebată, să dezvăluie atita frumusețe și desăvîrșire, încît să atingă ținta cea mai nobilă pe care o poate rîvni scrisul, și anume, de a povățui și a desfăta totodată, așa cum am mai spus; pentru că structura fărămițată a acestor cărți îngăduie ca autorul să se poată arăta și epic, și liric, și tragic, și comic, întrunind în sine toate însușirile pe care le cuprind desfătătoarele și dulcile discipline ale poeziei și retoricii, pentru că epica poate fi scrisă foarte bine și în proză, ca și în vers¹.

Capitolul XLVIII

*Unde canonicul vorbește mai departe despre cărțile
de cavalerie și despre alte lucruri vrednice de mintea
lui ascuțită*

— Așa-i cum zici domnia-ta, domnule canonic, spuse preotul, și din pricina asta merită și mai virtos să fie ținuti de rău cei ce au scris pînă astăzi asemenea cărți, fără să aibă de fel în vedere frumusețea chipului de a povesti, ori să respecte arta și regulile prin care ar putea, luîndu-și-le drept călăuză, să ajungă la fel de vestiți, în proză, cum sînt în versuri cei doi principii ai poeziei grecești și latine².

— În ceea ce mă privește, răspunse canonicul, pot spune că m-a bătut și pe mine gîndul să scriu cîndva un roman cavaleresc, păzind în cuprinsul lui toate regulile înșirate mai sus; iar dacă este să mărturisesc adevărul, am și scris mai bine de o sută de file; și ca să încerc dacă sînt într-adevăr

¹ Cervantes alcătuiește aici o pledoarie pentru reabilitarea genului literar, ale cărui manifestări decăzute le satiriza; căci, în fond, el ține să-și exprime admirația față de romanul fantastic de bună calitate.

² Homer și Virgiliu.

atît de bune cît mi se par mie, le-am citit mai multor oameni, pătimași după asemenea lecturi, învățați și înțelepți, ca și altora, incuți, care nu doresc altceva decît plăcerea de a asculta bazaconii după bazaconii. Și la toți am aflat o încuviințare, ce mi-a mers la inimă; cu toate astea, nu mi-am dus mai departe jocul ¹, pe de o parte pentru că mi s-a părut că aș face un lucru străin de chemarea mea preoțească, pe de alta pentru că mai mare este numărul celor săraci cu duhul decît al înțelepților; și cu toate că e mai bine să fi lăudat de cei puțini și cuminți decît batjocorit de cei mulți și proști, nu vreau să mă supun judecății tulburi a vulgului ², care n-are nimic în cap. Căci lui, cel mai adesea, îi revine citirea unor asemenea cărți! Dar ceea ce mai virtos m-a făcut să las, și din mîini și din gînd, treaba asta, și să n-o mai duc la capăt, a fost o judecată, chibzuită în cugetul meu, pe temeiul comediilor ce se joacă astăzi; fiindcă mi-am zis: Dacă astea care se obișnuiește să fie jucate acuma, atît cele cu subiect fictiv, cît și cele istorice, sînt toate, sau cele mai multe, proaste și recunoscute ca atare, și cu toate că n-au nici cap, nici coadă, vulgul le ascultă cu plăcere și le socotește reușite, aplaudindu-le, cînd ele sînt atît de departe de a fi bune, iar autorii, care le ticluiesc, și actorii, care le joacă, spun că așa și trebuie să fie, pentru că așa, și nu în alt chip, le vrea vulgul, mai adăugînd că acelea care au un plan și urmăresc acțiunea așa cum o cere arta nu-s bune decît pentru patru-cinci rafinați care le pricep, pe cînd tot restul publicului rămîne nedumerit și nu știe în ce ar consta arta lor, și că lor le vine mai bine la socoteală să-și cîștige pîinea fiind pe placul celor mulți, decît merite în ochii celor puțini, atunci tot așa se va întîmpla și cu cartea mea după ce-mi voi fi spart capul și ars vederea căutînd să păzesc regulile pomenite,

¹ În ultimele luni ale vieții, Cervantes a lucrat însă la *Persiles și Sigismunda*, romanul fantastic-cavaleresc alcătuit după regulile enunțate aici.

² În original «...el vulgo necio»: «vulgul ignar», cum erau denumiți de poeții așa-zis «culți», adică de cei ce urmau moda literară a Renașterii italiene, oamenii din popor care gustau literatura de tipul cunoscutelor romances și al snoavelor vechi (*cuentos viejos*).

și am să fiu și eu așa cum se zice că era croitorul din colț.¹ Și cu toate că m-am încumetat de mai multe ori să-i conving pe actori că se înșală crezînd ceea ce cred, și să le arăt că ar putea atrage mai multă lume și cîștiga mai multă faimă jucînd comedii scrise artistic, mai curînd decît din astea neroade², sînt cu toții atît de încăpățînați și de înverșunați să rămînă la părerea lor, încît nu se află pe lume argument, nici fapt vădit care să le-o scoată din cap. Mi-aduc aminte că într-o zi i-am spus unuia dintre catîrii ăștia: « Spune-mi, nu-ți aduci aminte că acum cîțiva ani s-au jucat, pe undeva prin Spania, trei tragedii, compuse de un vestit poet³ al regatelor acestora, tragedii atît de reușite încît uimiră, bucurară și ținură cu sufletul la gură pe toți cîți le auziră, fie ei din prostime ori învățați, atît oameni de rînd cît și aleși, aducînd mai mulți bani actorilor, ele trei singure, decît treizeci dintre cele mai bune ce s-au jucat de atunci încoace? » « Fără îndoială, răspunse directorul de teatru de care spun, fără îndoială că domnia-ta vrei să vorbești de *La Isabela*, *La Filis* și *La Alejandra*. » « De ele vorbesc, i-am răspuns eu, și gîndește-te dacă nu păzeau cu strășnicie regulile artei și dacă păstrîndu-le încetau să mai pară ce erau și să placă la toată lumea. Așa că vina nu-i a vulgului, care cere nerozii, ci a celor care nu se pricep să pună în scenă altceva. De bună seamă, n-a fost nerozie *Nerecunoștința răzbunată*⁴ și nu erau nerozii nici în *Numancia*⁵, și nici în *Negustorul ibovnic*⁶ nu le puteai afla, și cu atît

¹ Aluzie la un proverb în care este luat în deridere legendarul « *sastre del cantillo, que costó de balde y pontó el hilo* », adică « croitorul din colțul străzii care cosea de pomană, mai punînd de la el și așa ».

² Atacul la adresa teatrului epocii și a felului în care acesta își alcătuija repertoriul a fost considerat ca o aluzie la Lope de Vega, care cu sutele sale de piese (peste 1.500) acaparase scenele Spaniei, fiind foarte gustat de « vulg ».

³ E vorba de trei piese ale poetului Lupercio Leonardo de Argensola, unul dintre cei doi scriitori cu acest nume de familie din secolul de aur spaniol. Două din tragedii au fost publicate pentru prima dată în 1772 în volumul VI din *Parnasul spaniol*, alcătuit de López de Sedano.

⁴ *La ingratitud vengada* de Lope de Vega.

⁵ *La Numancia*, tragedie de Cervantes, publicată abia în anul 1784.

⁶ *El mercader amante*, comedie de valencianul Gaspar de Aguilar.

mai puțin în *Dușmanca binevoitoare*¹, ori în alte câteva, compuse de poeți pricepuți, spre faima și numele lor bun și spre folosul celor ce le-au jucat! » Și altele mai adăugai, peste toate acestea, cu care, după părerea mea, îl cam pusei în încurcătură, dar nu-l lăsați nici mulțumit și nici convins, cât de cât, așa că tot nu l-am scos din judecățile lui greșite.

— Ai atins, vorbind, domnule canonic, spuse atunci preotul, o chestiune care a deșteptat în mine străvechea pică ce le-o port pieselor de teatru de astăzi, pe care mi-e tot atîta ciudă ca și pe cărțile de cavalerie; pentru că, de unde o piesă de teatru trebuie să fie, după cum crede Tullius², oglindă a vieții umane, pildă de moravuri și icoană a adevărului, cele ce se joacă în ziua de azi sînt oglindă a neroziilor, pildă de spirit vulgar și icoană a nerușinării. Căci ce neghiobie mai mare se poate închipui, în treaba asta de care vorbim, decît să aduci în prima scenă a primului act un copil înfășat în scutece, și în actul al doilea să-l vezi om mare și cu barbă pe obraz? Și ce nerozie mai mare decît să-ți zugrăvească un bătrîn viteaz și un tînăr laș, un lacheu care vorbește ca un orator, un paj care să fie bun sfetnic, un rege hamal și o principesă spălătoare de vase³? Ce să mai zic de felul cum se păstrează unitatea timpului — cînd pot sau ar putea să se petreacă acțiunile reprezentate — altceva decît că am văzut o comedie începînd, la primul act, în Europa, urmînd cu al doilea în Asia și sfîrșindu-se cu al treilea în Africa? Ba încă, poate că, de-ar fi fost să aibă patru acte, și-ar fi tras cortina în America, petrecîndu-se astfel în toate cele patru vînturi ale lumii!⁴ Și dacă-i adevărat că imitarea

¹ *La Enemiga favorable*, comedie de canonicul Tárrega.

² Marcus Tullius Cicero spusese despre comedie că este « *imitatio vitae speculum consuetudinis, imago veritatis* » (« imitația vieții, oglinda obiceiurilor, icoana adevărului »).

³ *La ilustre fregona* (*Ilustra spălătoare de vase*) este o nuvelă picarescă a lui Cervantes, publicată în 1613 între nuvelele exemplare, din al cărei subiect se pare că făcuse și o piesă, azi pierdută. Pasajul conține, prin urmare, o notă autocritică.

⁴ E vorba de faimoasele unități de timp și de loc, reguli aristotelice; mai rîrziu, aceste reguli au fost impuse de către estetica clasicismului codificată

naturii e cel dintîi lucru ce trebuie ținut în seamă într-o comedie, cum e cu puțință să se mulțumească o minte, fie și mediocră, cu faptul că într-o acțiune care, chipurile, s-ar fi petrecînd pe vremea regelui Pepin și a lui Carol cel Mare, personajul principal poate fi împăratul Heracie, cel care a intrat cu crucea în Ierusalim, punîndu-i-se pe seamă și cucerirea sfîntului mormînt, isprava lui Godefroy de Bouillon, cînd sînt o groază de ani de la unul pînă la celălalt? Și cum e cu puțință ca o comedie care se întemeiază pe închipuiri să le atribuie un caracter de adevăr istoric, amestecînd faptele petrecute unor persoane diferite în epoci diferite, și toate astea nu după vreun plan, care să poată părea adevărat, ci cu erori vădite și cu totul de neiertat? Și ceea ce-i mai rău este că se află ignoranți care spun că asta este desăvîrșirea, și că orice altceva înseamnă să cauți cu lumînarea efecte rare! Ce să mai vorbim de comedii sacre? Ce de miracole false vezi închipuite în ele, ce de fapte apocrife și prost înțelese ale cîte unui sfînt care uzurpă minunile altuia! Ba încă și în comedii cu subiect laic se încumetă să vîre autorii cîte o minune acolo, fără altă nevoie și fără alt gînd decît că li se pare lor că n-ar sta rău aici cutare fapt miraculos ori cerească « apariție », cum îi spun ei, ca să se minuneze publicul neștiutor și să vină la teatru; fiindcă toate acestea sînt spre paguba adevărului și în prejudiciul istoriei, pe lîngă că stîrnesc oprobriul talentelor spaniole; căci străinii, care păzesc cu multă luare-aminte regulile comediei, ne socotesc barbari și ignoranți văzînd absurditatea și nerozia comediilor pe care le ticluim. Și n-ajunge, spre a ne putea dezvinovăți, să spunem că ținta principală

de Academia Franceză în a doua jumătate a veacului al XVII-lea oricărei acțiuni de operă dramatică. La începutul acestui veac, cînd își publică Cervantes romanul, adeziunea la estetica aristotelică a unităților era numai un deziderat. Nici piesele lui Cervantes, de fapt, n-o respectă, avînd și ele « defectele » pe care le critică aici. Comedia spaniolă, de inspirație în parte populară, fiind destinată a fi jucată în fața unui public foarte amestecat, își afirmă prin nerespectarea acestor deziderate independența față de spiritul de conveniență clasică care domnea la curte. În Spania, de altfel, clasicismul francez n-a avut decît mult mai tîrziu influență.

a statelor bine orînduite, atunci cînd îngăduie să se dea publicului piese de teatru, este să ofere acestuia zăbava desfătătoare a unui răstimp de cuviincioasă destindere, distrăgînd-o în același timp de la plictisul și proasta stare ce ia naștere din trîndăvie; nici că, de vreme ce la asta duce orice comedie, bună sau rea, nu mai e de ce pune îngrădiri prin reguli, strîngîndu-i în chingi pe cei care le compun ori joacă, ca să le facă așa cum ar trebui făcute, căci, așa cum am mai spus, prin oricare din ele poți atinge ținta la care năzuiești. La asta eu aș răspunde că scopul urmărit poate fi atins mult mai bine, fără să încapă măcar comparație, prin comediile de bună calitate decît prin cele proaste; pentru că, după ce ai văzut o piesă artistic compusă și bine gîndită, pleci de la teatru înveselit de glume, instruit de adevăruri, uimit de întîmplări, înțelepțit de vorbele cu șart, știind să întîmpini intrigile și înnobilat la suflet de pilde, urînd viciul și îndrăgind virtutea, pentru că toate aceste simțăminte trebuie să le deștepte o bună piesă de teatru în sufletul celui ce ia parte la spectacol, oricît de bădăran și de necioplit ar fi; și este peste orice putință ca o comedie, care ar avea toate aceste însușiri, să nu te destindă, înveselească, mulțumească și îndestuleze cu mult mai mult decît aceea care ar fi lipsită de ele, așa cum sînt lipsite cea mai mare parte din cele ce se joacă de obicei în zilele noastre. Și asta nu-i din vina poetilor care le scriu, pentru că sînt unii dintre ei care știu foarte bine prin ce greșesc, după cum știu mai mult decît bine ce ar trebui să facă; dar cum piesele de teatru au devenit marfă ce se poate vinde, ei își spun, și bine-și spun, că teatrele nu le-ar da doi bani pe ele de n-ar fi croite după tiparul la modă; așa că încearcă și poetul să facă și el cît mai pe placul proprietarului de teatru care urmează să-i plătească lucrarea! Că e adevărat ceea ce spun, se poate vedea din nenumăratele comedii pe care le-a scris un talent mai mult decît fericit din cîte a născut țara noastră¹, cu

¹ Talentul « mai mult decît fericit » ce i se recunoaște lui Lope de Vega aici nu-l scutește pe acest rival al lui Cervantes de critică, precum se vede, cea mai importantă referindu-se la concesiia pe care o făcea într-adevăr gustului

atîta duh și cu atîta har, cu un vers atît de elegant și cu sentințe atît de grave, pe lîngă că sînt lucruri bine spuse, în sfîrșit, cu atîta elocvență și cu un stil atît de nobil, încît s-a umplut lumea de faima numelui său. Totuși, vrînd să facă pe gustul comedianților, nu toate au ajuns, cum au ajuns unele, la gradul de desăvîrșire ce li s-ar cere. Alții scriu piese cu atîta lipsă de luare-aminte la ceea ce fac, încît, după ce le sînt jucate, bieții comedianți se văd nevoiți să fugă și să se surghiunească singuri, de frică să nu fie pedepsiți, așa cum li s-a întîmplat adeseori, pentru că au adus pe scenă lucruri ce știrbesc numele vreunor regi, sau cîntec cîine știe căror familii ilustre. La toate aceste neajunsuri s-ar pune capăt, dimpreună cu altele multe de care nici nu mai vorbesc, dacă ar fi să fie adus la curte un om priceput și înțelept, care să cerceteze toate piesele de teatru pînă a nu apuca să fie jucate; și nu numai cele ce ar fi făcute la Madrid, ci toate cele ce ar năzui să apară pe oricare din scenele Spaniei; și fără această aprobare, pecete și iscălitură, nici un dregător să nu lase, în ținutul lui, să se joace vreo piesă; în felul acesta, comedianții vor avea grijă să trimită mai întîi piesele la curte, spre a le putea juca în toată siguranța, iar cei care le compun vor fi mai cu băgare de seamă și mai cu sîrguință la ceea ce fac, căci le va inspira teamă faptul că operele lor urmează să fie supuse cercetării amănunțite a cuiva care se pricepe; și în felul acesta s-ar scrie piese bune și s-ar atinge în chip fericit ținta urmărită prin ele: atît desfătarea poporului, cît și buna părere a oamenilor de litere din Spania, folosul și siguranța actorilor și scutirea dregătorilor de grija de a-i mai pedepsi. Iar de-ar fi să se dea sarcină altuia, sau chiar aceluiași ins, să cerceteze și cărțile de cavalerie ce ar urma să se scrie de aici înainte, nu mai încapе îndoială că ar putea să iasă și unele atît de desăvîrșite cum spuneai domnia-ta, îmbogățindu-ne limba prin desfătătorul și neprețuitul tezaur al elocvenței și dînd prilej ca vechile bucoavne să fie eclipsate de lumina celor

antreprenorilor de spectacole teatrale și actorilor înșiși, deprinși să-și afirme măiestria în chipurile care le asigurau un mare succes public, chiar și ieftin.

noi, ce ar ieși spre cinstita zăbavă nu numai a celor trîndavi, ci și a celor mai încărcați de treburi, căci nu e cu putință să stea arcul încordat tot timpul, fiindcă slăbiciunea făpturii umane te împiedică să-ți duci viața lipsit de orice destindere îngăduită.

La punctul acesta al convorbirii lor ajunseseră canonicul și parohul cînd bărbierul, dezlipindu-se de convoi, veni la ei și-i zise preotului:

— Aici este, domnule licențiat, locul de care spuneam eu că-i bun de mas, pentru ca, pînă ce ne-om face noi siesta, să aibă și boii parte de pășune răcoroasă și îmbelșugată.

— Așa mi se pare și mie, răspunse preotul.

Și spunîndu-i canonicului ce-avea de gînd să facă, îi veni și acestuia poftă să rămînă cu ei, îmbiat de vederea unei lunci de toată frumusețea ce li se așternea înaintea ochilor; așa că, mai ca să se poată bucura de ea, mai de dorul de-a schimba o vorbă cu preotul, de care prinsese mare drag, vrînd apoi și să afle în amănunt isprăvile lui don Quijote, își trimise cîteva dintre slugi pînă la hanul care nu era departe, ca să aducă de-acolo ce s-o găsi de mîncare, pentru toți, căci el avea de gînd să-și facă aici siesta în după-amiaza aceea. La acestea, unul dintre slujitorii lui răspunse că samarele cu merinde, care trebuiau să fi și ajuns la han în spinarea unui catîr al lor, aveau întrînsele destulă hrană ca să nu mai fie nevoie să ia de la hangiu altceva decît ovăz.

— Dacă-i așa, zise canonicul, duceți toți catîrii acolo și întoarceți-l aici pe cel cu merindea.

În vremea asta, băgînd de seamă Sancho că putea vorbi cu stăpînul său fără să fie de față, cum erau veșnic, preotul și bărbierul, pe care îi privea cu bănuială, se apropie de cușca în care era cărat stăpînul său și-i zise:

— Stăpine, ca să nu-mi încarc sufletul c-un păcat, aș vrea să-ți spun ce-i cu solomonirea asta a măriei-tale; află că ăștia doi care umblă cu mutrele acoperite nu sînt alții decît popa din satul nostru, împreună cu bărbierul, și-mi închipui c-au născocit renghiul ăsta, ducîndu-te pe sus în felul în care te duc, numai de pizmași ce sînt, că le-ai luat măria-ta înainte făcînd isprăvi de care s-a dus vestea. Dacă

se adeverește bănuiala asta, înseamnă că nu ești fermecat de loc, ci îmbrobodit ca un papă-lapte ! Și ca dovadă, aș vrea să te întreb un lucru, iar dacă o fi să-mi răspunzi așa cum cred c-ai să-mi răspunzi, ai să pipăi cu degetul înșelătoria și-ai să vezi că nu ești vrăjit, ci ești doar cu mințile învălmășite.

— Poți să mă întrebi tot ce ai poftă, Sancho băiete, răspunse don Quijote, că eu ți-oi răspunde și te-oi mulțumi cum ăi vrea ; dar dacă zici că ăștia care umblă pe-aicea și vin cu noi sînt popa și bărbierul, consătenii și cunoscuții noștri, s-ar prea putea să pară că sînt chiar ei ; însă că ar fi cu adevărat și cu tot dinadinsul, asta să n-o crezi cu nici un chip ; ceea ce trebuie să crezi și să pricepi este că dacă ei par așa cum zici, trebuie să fie din pricină că cei care m-au vrăjit își vor fi luat chipul și asemănarea asta, fiindcă nu-i nimic mai ușor pentru vrăjitori decît să se schimbe la față cum le vine pofta, așa că și-or fi luat și ei mutrele ăstor doi amici ai noștri ca să-ți dea ție prilej să gîndești ceea ce gîndești și să te vîre într-un labirint de închipuiri încît să nu te mai poți descurca dintr-însul chiar de-ar fi să ai la tine sfoara lui Tezeu. Vor mai fi făcut-o și ca să mă împingă să șovăi eu, și să mă îndoiesc dacă sînt ori nu în toate mințile, nemai-dîndu-mi cu socoteala dincotro mi se trage pacostea asta ; pentru că dacă, pe de o parte, vii tu și-mi spui că cei care mă-ntovărășesc nu-s alții decît bărbierul și preotul din satul nostru, iar, pe de altă parte, mă văd pus la cușcă, și știu bine că doar puteri omenești, afară doar dacă ar fi suprafirești, n-ar fi îndeajuns ca să mă poată închide, ce vrei să zic și să gîndesc alta decît că vrăjirea mea e de un soi care le întrece pe toate cîte le-am citit eu în istoriile ce vorbesc de cavaleri rătăcitori supuși vrăjitoriilor ? Așa că poți fi pe pace și te poți liniști în privința asta, și să-ți iasă din cap că ăștia sînt cine zici că sînt, că dacă ei sînt aceia, sînt și eu turc. Dar în ceea ce privește dorința de-a mă întreba ceva, n-ai decît să vorbești, că ți-oi răspunde, chiar de-ar fi să mă tot întrebă pînă mîine dimineată.

— Bătă-mă Dumnezeu să mă bată ! răspunse Sancho, strigînd ca un apucat. Cum se poate să fii măria-ta așa de

tare de cap și de sărac cu duhul încît să nu-ți poți da seama că-i adevărul adevărat ce-ți spun eu, și că în întemnițarea și pacostea asta intră mai mult în joc viclenia decît farmecele? Și de vreme ce-i așa, vreau să-ți dovedesc limpede ca lumina zilei că nu ești fermecat. De nu te învoiești, așa să te scoată Dumnezeu din chinurile astea și așa să te vezi, cînd nici n-ai prinde de veste, în brațele seînoarei Dulcinea!

— Sfirșește cu blestemele, zise don Quijote, și întreabă-mă odată ce voiai să mă întrebi, că ți-am mai spus că am să-ți răspund la țanc!

— Asta vreau să te întreb, îi întoarse Sancho vorba, și asta aș vrea să știu, anume: să-mi spui, fără să adaugi și fără să scoți vreun cuvîntel, ci adevărul gol-goluț, așa cum e de așteptat să-l spună și cum îl spun toți cei ce-au îmbrățișat cariera armelor, cum ai îmbrățișat-o măria-ta, luîndu-ți numele de cavalier rătăcitor.

— Ți-am spus că n-am să te mint întru nimic, răspunse don Quijote, dar du-ți odată pînă la capăt întrebarea, fiindcă zău că m-ai plictisit cu-atîtea ocolișuri, cu-atîtea tîrcoale și cuvinte piezișe, Sancho!

— Spun de la obraz, că n-am nici o îndoială în privința cuvîntului drept și a cinstei stăpînului meu; deci, fiindcă numai așa putem da de rostul istoriei noastre, te întreb, vorbindu-ți cu toată cuviința, dacă nu cumva, din întîmplare, după ce măria-ta te-ai văzut pus la cușcă și, după cîte crezi, vrăjit, nu ți-a venit chef și nu ți-a dat prin gînd să-ți faci treaba, mare sau mică, cum se zice?

— Nu mă pricep cum vine asta, să faci treabă, Sancho. Spune mai lămurit dacă vrei să-ți răspund de-a dreptul.

— Se poate să nu te pricepi măria-ta cînd e vorba să faci treabă mare sau mică? Doar și pe copiii de școală îi chinuie cu asta! Află atunci că vreau să întreb dacă nu ți-a venit să faci ce nu poate face altcineva în locul tău?

— Da, da, acuma te înțeleg, răspunse grăbit don Quijote. Ba încă de cîte ori! Chiar și acuma îmi dă ghes! Scapă-mă de primejdia asta, să nu dau cinstea pe rușine.

*Unde se povestește înțeleapta convorbire dusă de
Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote*

— Aha, zise Sancho, atîta mi-a trebuit! Asta este ce voiam să aflu și asta-mi rodea mie sufletul și viața. Te am la mîină, stăpîne! Mai poți tăgădui ceea ce se spune de obicei în popor cînd nu-i cineva în apele lui: «Nu știu ce are cutare, că nici nu mănîncă, nici nu doarme, nici nu bea, nici nu răspunde cu rost la ce-l întrebi, de parcă i-ar fi făcut vreunul farmece!»? De unde poți trage încheierea că ai de nu mănîncă, nu dorm, nici nu fac lucrurile firești de care spuneam, ăia-s vrăjiți, dar nu și ai la care le vine chef să facă ce zici măria-ta că-ți vine, și care beau cînd li se dă, și mănîncă dacă au ce, și răspund la tot ce-i întrebi!

— Ai dreptate, Sancho! răspunse don Quijote. Dar ți-am mai spus că sînt multe soiuri de farmece, și s-ar putea întîmpla să se fi schimbat și farmecele cu timpul, și să fie acuma obiceiul să facă cei vrăjiți tot ce fac și eu, chiar dacă înainte nu făceau; așa că împotriva obiceiului vremii nu mai ai ce spune și nici cum trage încheieri. Eu știu și sînt încredințat că mi s-au făcut farmece, și asta mi-ajunge ca să fiu împăcat în cugetul meu, căci nu mi-aș ierta-o niciodată dacă aș crede cumva că nu sînt vrăjit și că m-am lăsat dus în cușca asta, trîndav și mișel, lipsindu-i de ajutorul ce li-l puteam da pe mulți nevoiași și pricăjiți, ce vor fi avînd nevoie cum nu se poate mai avan de ocrotirea și sprijinul meu în ziua de astăzi.

— Păi, cu toate astea, răspunse Sancho, spun încă o dată că, pentru mai mult belșug și mai multă mulțumire, n-ar fi rău să încerci măria-ta să ieși din închisoarea asta, fiindcă eu mă leg să-ți ușurez din toate puterile ieșirea, ba încă să te și scap de ea, ca să încerci din nou să încaleci pe cumintele domniei-tale Rocinante, care, după cît de galeș și întristat umblă, pare că e și el fermecat; și după ce-om face-o și pe asta, să ne mai încercăm încă o dată norocul căutînd aventurile cu lumînarea! Iar de-o fi să nu ne iasă bine, nu-i

timpul pierdut să ne întoarcem iar la cușcă, în care făgăduiesc, pre legea mea de bun și credincios scutier, să mă închid laolaltă cu măria-ta, dacă ai fi fiind cumva măria-ta, din întâmplare, atît de nenorocos sau eu atît de prost încît să nu izbutim să facem ce zic !

— Eu fac bucuros ce zici, frate Sancho, răspunse don Quijote, și cînd o fi să vezi c-a venit timpul să dai o mîină de ajutor pentru ca să mă slobozești, te voi asculta întru totul și întru toate ; numai că vei vedea și tu, Sancho, cît de mult te înșeli cînd e vorba să-ți faci o idee despre nefericirea mea.

În convorbiri ca acestea își trecură timpul cavalerul rătăcitor și rătăcitul său de scutier, pînă ce ajunseră acolo unde, gata descălecați, îi așteptau preotul, canonicul și bărbierul. Bouarul dejugă numaidecît boii de la car și-i lăsă să pască în voie prin lunca aceea verde și odihnitoare, a cărei răcoreală plăcută îmbia s-o guste nu numai pe ființele atît de vrăjite cum era don Quijote, ci și pe cele înțelepte și cu mințile întregi cum era scutierul său, care îl rugă pe preot să-i îngăduie stăpînului său să iasă o clipă din cușcă, căci de n-avea să-l lase afară, carcera aceea era în primejdie să nu mai rămînă la fel de curată cum o cerea cuviința unui om atît de nobil ca stăpînul său. Preotul pricepu despre ce era vorba și declară că ar face cu dragă inimă ceea ce-i cerea de nu s-ar teme ca nu cumva stăpînului său, o dată ce s-ar vedea slobod, să-i vină pofta să se-apeuce iar de isprăvi de-ale lui și să-și ia tălpășița, ducîndu-se de-a dreptul acolo de unde n-avea să se mai arate niciodată privirilor omenеști.

— Mă pun eu chezaș că nu fuge, răspunse Sancho.

— Mă pun și eu, zise canonicul, mai cu seamă dacă-mi dă cuvîntul lui de cavaler că nu se depărtează de noi decît atîta cît i-om îngădui.

— Bine, mi-l dau ! se grăbi să răspundă don Quijote, care stătea și asculta tot ce se vorbea. Cu atît mai mult cu cît cel căruia i s-au făcut farmece, cum sînt eu, nu se mai simte slobod să dispună de persoana sa după voie, căci cel

care l-a legat prin vrăji îl poate face să nu se mai miște dintr-un loc trei veacuri de-a rîndul, și de s-ar întîmpla să fugă, l-ar face să se întoarcă zburînd.

Mai spuse că, de vreme ce așa stăteau lucrurile, puteau să-i dea drumul fără de nici o grijă, mai cu seamă cînd era vorba de un lucru așa de folositor pentru toată lumea, căci de-ar fi fost să nu-l scoată de-acolo, să nu le fie cu supărare, dar nu stătea în puterea lui să nu le mute din loc nasurile cînd s-or afla prin preajmă. Canonicul dădu mîna cu el, cu toate că era cu miinile legate, și-l scoaseră pe cuvînt de cinste din cușcă, lucru de care el se bucură cum nu se mai poate și într-un chip zgomotos, cînd se văzu afară, slobod. Și cel dintîi lucru pe care-l săvîrși fu să se întindă, dezmoțindu-și toate măduarele, apoi numaidecît își făcu drum pînă unde era Rocinante, căruia, trăgîndu-i două palme pe crupă, îi vorbi așa:

— Încă mai nădăjduiesc întru Dumnezeu și întru binecuvîntata lui mamă c-avem să ne vedem în curînd noi doi așa cum dorim, floare și oglindă a tuturor cailor, tu cu stăpînul tău în spinare și eu călare pe tine, făcîndu-ne împreună slujba pentru care m-a lăsat Dumnezeu pe lume!

Și spunînd don Quijote asta, se dădu, însoțit de Sancho, ceva mai depărțitor și se întoarse de-acolo mai ușurat și mai dornic să aducă în fapt ceea ce ar pune la cale scutierul său.

Se uita canonicul la el și mult se minuna văzînd ciudătenia nemaiauzitei lui sminteli, mai ales că atunci cînd vorbea și răspundea, dădea semne că era cu mintea mai mult decît întreagă și n-ajungea s-o ia razna, așa cum s-a mai spus de-atîtea ori în cartea aceasta, decît atunci cînd i se vorbea de treburî cavaleresti. Așa că, împins de milă, după ce se așezaseră toți pe iarbă verde ca să aștepte merindea canonicului, acesta îi vorbi așa:

— E oare cu putință, señor hidalgo, să fi avut așa mare putere asupra domniei-tale trîndava și amara citanie a cărților de cavalerie, încît să-ți fi luat mințile pînă într-atîta și să te fi făcut să crezi cu tot dinadinsul că ești legat prin farmece și cite alte năzbitii toate, la fel de departe de vreun

sîmbure de adevăr pe cît e de departe adevărul de minciună? Și cum e cu puțință să se mai afle minte omenească care să ajungă a crede c-au fost pe lume aievea atîta amar de Amadiși și atîta puzderie de cavaleri faimoși, atîția împărați de Trabizonda și Felixmarți de Hircania, atîția armăsari năzdrăvani, atîtea domnițe rătăcitoare, atîția balauri și zmei, atîția uriași, atîtea aventuri nemaiauzite, atîtea soiuri de farmece, atîtea bătlîi, atîtea dueluri nemaipomenite, atîta bogăție de porturi și atîtea principese îndrăgostite, atîția scutieri ajunși conți și atîția pitici hîtri, atîtea răvășele dulci, atîtea vorbe galante, atîtea femei virtuozose și, în sfîrșit, atîtea și atîtea năzdrăvănii cîte se pot găsi între scoarțele cărților de cavalerie? Dinspre partea mea, ți-aș putea spune că, ori de cîte ori le citesc, o bucată de vreme, cît nu stau să-mi dau cu socoteala că toate n-ar fi decît minciuni și scrînteli, simt oarecare mulțumire; dar de îndată ce-mi dau seama de ceea ce sînt ele cu adevărat, le-azvîrl cît colo de pereți, ba le-aș mai da și focului de s-ar întîmpla să-mi fie la îndemînă ori prin preajmă focul, ca pe niște năvălași ce-au meritat asemenea osîndă după cît de prefăcuți și de necinstiți sînt, cu totul în afară de legea bunului-simț, întocmai ca niște născocitori de secte noi și de noi feluri de viață¹, care dau gloatei neștiutoare prilej să creadă și să ia de bune atîta noian de neghiobii cîte cuprind! Ba încă îndrăzneală au, nu glumă, de se încumetă să tulbure mințile înțelepților și nobililor hidalgi, cum se poate vedea bine din ceea ce-au făcut cu dumneata, aducîndu-te într-așa hal, că, neavînd încotro, au trebuit prietenii să te închidă într-o cușcă și să te țină cu carul ăsta cu boi, ca pe vreun leu ori pe vreun tigr, purtat din sat în sat de cei ce vor să cîștige cu ei bani, arătîndu-i altora. Haide, seîor don Quijote, îndură-te de dumneata însuși și vino-ți în minți, folosindu-te de marea înțelepciune cu care a voit cerul să te înzestreze și întrebuințîndu-ți preafericitele înclinări ale spiritului în alte

¹ Aluzie la « primejdia ereziilor », ce se întetise o dată cu avîntul luat de Reformă, și care îngrijora cercurile conducătoare catolice ale Europei.

lecturi, care să se întoarcă înspre folosul cugetului și înspre sporul onoarei domniei-tale! Iar dacă totuși, împins de aplecarea domniei-tale firească, ți-ar veni chef să citești cărți despre fapte mari și cavalești, citește în *Sfînta scriptură* cartea judecătorilor, căci în ea vei găsi adevăruri mărețe și fapte pe cît de adevărate, pe atît de vitejești! Luzitania l-a avut pe Viriatus ¹, Roma pe Cezar, Cartagina pe Hanibal, Grecia pe Alexandru, Castilia pe contele Fernán González, Valencia a dat naștere Cidului, Andaluzia — lui Gonzalo Fernández, Estremadura — lui don Diego García de Paredes, Xeres — lui Garcí Pérez de Vargas, Toledo lui Garcilaso², Sevilla — lui don Manuel de León ³, tot oameni a căror pildă de mari fapte poate desfăta, instrui, încînta și minuna pe cele mai multe spirite ce-ar fi să le citească. Asta, da, ar fi lectură vrednică de judecata sănătoasă a domniei-tale, iubitul meu señor don Quijote, din care să poți ieși erudit în ce privește istoria, îndrăgostit de virtute, instruit în ce privește bunătatea, înnobilat în ce privește moravurile, viteaz fără deșartă cutezanță și prudent fără să fii laș, și toate acestea întru slava lui Dumnezeu, spre folosul domniei-

¹ Șef al luzitanilor revoltați, asasinat de romani în anul 140 î.e.n. pentru că intenționa să-și dezrobească patria de sub stăpînirea lor.

² Garcilaso de la Vega (1503—1536), cel dintîi poet liric important de limbă spaniolă, mort de tînr într-o bătălie, căci era militar și a participat la mai multe campanii, în Italia în special, și în Provența, care i-a și fost mormîntul. A avut, începînd din 1529, legături cu cei mai iluștri scriitori contemporani, capii Renașterii italiene în literatură. Influența lor, în special a lui Sannazaro, Bernardo Tasso și Tansillo, se recunoaște în eglogele, elegiile, epistolele, sonetele, odele și canțonele sale, care împrumută atît conținutul pastoralismului languros al literaturii acestora, cît și metrica, formele prozodice și mijloacele metaforelor tipice, care disimulează în chip gingaș o anumită banalitate, proprie pastoralismului în general. Reprezenta însă o inovație introducerea modelelor literare italienești în poezia cotidiană spaniolă.

³ Unul dintre căpitani de oști din epoca Isabellei de Castilia, eroul care a dat naștere legendei reluate în *Mănușa* lui Schiller. Se pare că, fiind la curtea lui Ferdinand de Aragón, a cules, dintre lei primii de rege drept dar din Africa, o mănușă scăpată de iubita sa, una dintre curtenele reginei. Faptul, pe care-l celebrează cîteva romane populare, a intrat prin culegerea lui Timoneda în circulația universală și a fost reluat de romantici, la noi de Eminescu și St. O. Iosif.

tale și bunul nume al provinciei La Mancha, unde, după cum am aflat, îți ai domnia-ta obîrșia.

Don Quijote stătu cum nu se poate mai atent s-asculte ce spunea canonicul. Și cînd își dădu seama că sfîrșise, după ce rămase o bună bucată de vreme tăcut, țintindu-l din ochi, spuse :

— După cite mi se pare mie, señor hidalgo, toată vorbirea domniei-tale n-avea alt țel decît să mă facă pe mine să pricep că nu s-au aflat nicicînd pe lume cavaleri rătăcitori și că toate cărțile de cavalerie sînt false, mincinoase și păgubi-toare, ba încă și dăunătoare treburilor statului, așa că eu n-am făcut bine citindu-le și rău am făcut dîndu-le crezare, ba încă și mai rău apucîndu-mă să le imit, atunci cînd am purces să urmez meșteșugul aspru al cavaleriei rătăcitoare, pe care-l predică ele ; și ai tăgăduit să fi fost pe lume Amadîșii, nici cel de Gaula, nici cel de Grecia, nici toți ceilalți cavaleri de care-s pline scrierile.

— Toate-s întocmai așa pînă într-o iotă, cum ai spus dumneata acum, zise atunci canonicul.

Iar don Quijote răspunse :

— Ai mai adăugat domnia-ta că mult rău mi-au făcut asemenea cărți, fiindcă m-au scos din minți și m-au vîrit la cușcă, așa că bine-ar fi pentru mine să fac pocăință și să-mi schimb lecturile, citind alte cărți, mai adevărate, și care desfată și instruiesc mai bine.

— Așa este, zise canonicul.

— Atunci eu, îi întoarse don Quijote vorba, dinspre partea mea socot că cel sărit din minți și orbit de vrăji ești domnia-ta, ca unul ce te-apuci să rostești atîta hulă împotriva unor lucruri pe care-o lume întreagă le primește și le ține drept adevărate, pînă într-atîta încît cel care le-ar tăgădui, așa cum le tăgăduiești domnia-ta, ar merita chiar pedeapsa aceea la care dumneata spui că le osîndește atunci cînd te supără citirea lor ! Căci a voi să dai de înțeles cuiva că nu s-au aflat nicicînd pe lume nici Amadîs, nici toți ceilalți cavaleri aventurieri de care-s înțesate istoriile, e totuna cu a dori să încredințezi pe cineva că soarele nu te luminează,

nici gerul nu te degeră, nici pământul nu ne stă sub picioare ! Căci se poate oare afla pe lume minte care să fie în stare a convinge pe cineva că n-a fost adevărată povestea infantei Floripes și a lui Guy de Burgundia, ori povestea lui Fiera-brás cu podul din Mantible ¹, care s-a petrecut pe vremea lui Carol cel Mare, și despre care aş putea jura că e tot atât de adevărată cum e acuma ziua și nu noapte ? Iar dacă e minciună, minciună trebuie să fie și că s-ar fi aflat vreodată pe lume Hector, ori Ahile, ori războiul Troiei, precum și cei doisprezece pairi ai Franței, dimpreună cu regele Arthur al Engliterei, care umblă și astăzi preschimbat în cerb și-l așteaptă supușii regatului său să se întoarcă dintr-o clipă într-alta ! Tot așa, s-ar putea încumeta cineva să spună că e mincinoasă povestea lui Guarino Mezquino, și cea a căutării sfântului Graal ², ori că sînt apocrife dragostea dintre don Tristán și regina Iseult, ori cea dintre Ginevra și Lancelote, cînd se află pe lume inși care aproape că-și amintesc c-au văzut-o pe doica Quintañoa, care a fost cea mai pricepută femeie paharnic din cîte a avut Marea Britanie ! Și află că așa este, pînă într-un cuvînt, fiindcă mi-aduc eu aminte ce-mi spunea o bunică de-a mea dinspre partea mamei cînd vedea vreo bătrînică îmbrobodită și cu camilafcă : « Aia de colo, nepoate, parcă ar fi doica Quintañoa ! ». . . De unde trag eu încheierea că trebuie s-o fi cunoscut ea, sau cel puțin trebuie să fi izbutit a ajunge să-i vadă vreun chip zugrăvit. Și pe urmă, cine ar putea spune că nu-i adevărată

¹ Podul din Mantible consta din trei arcade de marmură și două turnuri pătrate, din același material, și despre el se vorbește în *Historia de Carlomagno*, publicată în spaniolește în versiunea lui Nicolás de Piamonte. Calderón și-a intitulat cu acest nume o comedie; a intrat și în proverbe : « E cu putință să fie de lemn podul din Mantible ? »

² Amestecul legendelor grave cu semnificație esoterică medievală, ca aceea a căutării Graalului, cu povestiri de altă natură, mai apropiate de snoavele populare, cum e povestea lui Guarino Mezquino, grotescă și prin numele personajului, ori cu personajele romanelor de dragoste ce urmează — luate tot din materialul ciclului breton — este aici intenționat. Procedul acesta literar definește încurcătura din capul vorbitorului, îmbibat de lecturile lui fantastice.

povestea lui Pierres și a frumoasei Magalona, căci pînă-n ziua de astăzi se vede în sala de arme a regilor noștri cuiul care servea drept cîrmă pentru calul de lemn călărit de viteazul Pierres prin văzduhuri, unealtă ceva mai măricică decît o oiște de căruță? Și alături de acest cui este șaua bidiviului Babieca, iar la Roncesvalles se află cornul lui Roldán, lung cît o grindă din cele mari, de unde putem trage încheierea c-au existat cei doisprezece pairi, că a existat Pierres, că au existat oameni ca Cidul și alți cavaleri de soiul lui, despre care lumea zice că umblau să-nfrunte soarta. Iar de nu, să mai nege dumnealor dacă le dă mîna, și adevărul că a fost cavaler rătăcitor viteazul luzitan Juan de Merlo, care s-a dus în Burgundia și s-a luptat în cetatea Ras cu faimosul senior De Charny, numit Pierres, și pe urmă, în cetatea Basileei, cu *mosén*¹ Enríque de Romestan, ieșind din amîndouă luptele învingător și covîrșit de glorie; ce să mai vorbim despre aventurile și provocările la luptă în care s-au avîntat tot în Burgundia vitejii spanioli Pedro Barba și Gutierre Quijada² (căruia îi sînt rudă coborîtoare în linie dreaptă bărbătească), învingîndu-i pe fiii contelui De Saint Paul! Să mi se tăgăduiască în față, de asemenea, că n-a fost în Germania să caute aventuri don Fernando de Guevara, cel ce s-a măsurat cu meser Jorge, cavaler din casa ducelui de Austria, și să mi se spună că au fost farsă turnirele de la Suero de Quiñones, vreau să zic din Paso³, ca și duelurile dintre Luis de Falces și Gonzalo

¹ *Mosén* este titlul care se dă în Aragón anumitor nobili; cuvîntul vine din sudul Franței, din limbajul lemosin, unde *mosén* înseamnă exact *monsieur*.

² Cavaleri castilieni din secolul al XV-lea, au săvîrșit în anul 1435 faptele la care don Quijote face aici referință, conform cronicilor vremii. De remarcat faptul că Cervantes îi găsește eroului său o ascendență atît de ilustră, cu strămoși ca aceștia neputîndu-se lăuda mulți din nobilii cu pretenții ai secolului de aur. Este încă una din genealogiile care demonstrează că scriitorul își prețuiește eroul.

³ Turnirele *las justas*, care s-au ținut acasă la Suero de Quiñones, faimosul *mantenedor*, și s-au numit *Paso honroso*, l-au avut drept arbitru pe Pedro Barba, iar printre participanții intrați în competiții au fost Gutierre Quijada, cavaler citat aici, ca și Fernando de Guevara. În unele ediții pare că « *del Paso* » ar fi supranumele lui Suero de Quiñones, dar e numai o lecțiune greșită; corect este « *las justas de Suero de Quiñones, del Paso* » (turnirele de acasă de la S. de Q., sau ale lui S. de Q., cele denumite « *del Paso honroso* »).

de Guzmán, cavaler castilian, și atâtea multe și nenumărate isprăvi săvârșite de cavalerii creștini ai acestor regate ale noastre și ai regatelor de dincolo de hotare, atât de adevărate și de cu neputință de dezmințit, încît, mai spun o dată, cel ce s-ar încumeta să le tăgăduiască ar însemna să fie lipsit de minte și de rațiune !

Rămase canonicul năucit de învălmășeala adevărilor și minciunilor din capul lui don Quijote și uimit de cîte știa și ținea minte cînd era vorba de ceva care privea, sau avea măcar atingere cu faptele cavaleriei rătăcitoare, așa că-i răspunse :

— Nu pot tăgădui, seînor don Quijote, că n-ar fi ceva adevăr în ceea ce ai spus domnia-ta, mai cu seamă în privința cavalerilor rătăcitori spanioli ; și tot așa, vreau să-ți fac pe plac și să zic și eu ca domnia-ta, c-au fost cei doisprezece pairi ai Franței, dar nu-mi vine să cred c-or fi făcut ei toate cîte le scrie pe socoteala lor arhiepiscopul Turpin, fiindcă adevărul poveștii acesteia e că au fost niște cavaleri aleși de regii Franciei, și li s-a spus pairi, pentru că erau toți deopotrivă ca viteză, rang și virtute ; sau cel puțin, de nu erau, aveau toate motivele să fie, și era ca o tagmă ori vreun ordin duhovnicesc, așa cum se pomenesc și în zilele noastre unele, ca Ordinul de Santiago sau de Calatrava, în care cei ce au mărturisit asemenea crez poți presupune că trebuie să fie, sau nu se poate să nu fie, cavaleri viteji, nobili și virtuoși ; și întocmai așa cum astăzi se spune cavaler de San Juan sau de Alcántara, pe vremea aceea se spunea cavaler din tagma celor doisprezece, egali între dînșii, cei care au fost aleși spre a face parte din acest ordin militar. Că a existat Cidul, nu mai încapă nici o îndoială, și cu atît mai puțin încapă cînd e vorba de Bernardo del Carpio ; dar că au făcut toate isprăvile care le sînt puse pe seamă, cred că prea e gogonată ! În privința « cuiului » de care vorbești domnia-ta, a conțelului Pierres, care s-ar fi aflînd alături de șaua bidiviului Babieca în sala de arme a regilor, mărturisesc că am păcătuit, căci sînt atît de ignorant ori atît de scurt la vedere, încît, cu toate că am văzut bine șaua, n-am fost în stare să văd

alături și cuiul, mai cu seamă că era atît de mare cît ai spus domnia-ta !

— Păi acolo este, nu încape nici o îndoială, răspunse don Quijote, și nu numai atîta : se zice că l-au vîrit într-o teacă de piele, ca nu cumva să prindă mucegai ori să ruginească !

— S-ar prea putea întîmpla, răspunse canonicul. Însă, pe sfîntul har cu care am fost hirotonisit, nu-mi aduc aminte să-l fi văzut ! Și chiar dacă ți-aș face pe plac și aș lăsa să treacă de la mine, admițînd că este acolo, asta nu m-ar sili să cred poveștile atîtor Amadiși, sau ale puzderiei de cavaleri pe socoteala cărora se spun verzi și uscate, și nici nu-i cuvînt ca un om ca domnia-ta, atît de onorat și cu atîtea însușiri, înzestrat cu o minte atît de ascuțită, să ajungă a crede că sînt adevărate atîtea și atît de ciudate sminteli ca acelea ce stau scrise în desucheatele acelea de cărți cavallerești.

Capitolul I

*Despre înțeleapta gîlceavă dintre don Quijote și canonic,
dimpreună cu alte întîmplări*

— Asta-i bună ! răspunse don Quijote. Vra să zică, niște cărți care s-au tipărit cu voia regilor și cu încuviințarea celor cărora le-a fost dată sarcina cenzurii, cărți citite cu plăcere de o lume întreagă și lăudate de mari și mici, de săraci și de bogați, de învățați și de neștiutori, de poporul de rînd, ca și de nobili, în sfîrșit, de tot soiul de oameni, oricare le-ar fi starea și avutul, ar însemna că sînt minciuni ? Mai cu seamă că par cu atît mai adevărate, cu cît ne povestesc despre tatăl, mama, patria, rudele, vîrsta, locul și isprăvile cavalierilor, punct cu punct și zi cu zi, așa cum le-a săvîrșit sau cum le-au săvîrșit cutare cavalier sau cutare cavaleri ! Nu mai spune dumneata una ca asta ; taci și nu huli, și crede-mă mai bine, că-ți dau sfat ce trebuie să faci în privința asta, ca un om înțelept ce te afli. Iar de nu mă iei în seamă, n-ai decît să le citești, și-ai să vezi cîtă plăcere ți-o face cititul

lor! Spune-mi, se poate plăcere mai mare decât să vezi, cum s-ar zice, că numai ce ți se arată dinaintea ochilor un lac întins de smoală fierbînd cu bulbuci, în care mișună de-a-notul, încrucișându-se, o mulțime de șerpi, de vipere, de sălămîzdre și de șopîrle, și fel de fel de alte multe soiuri de jivine vătămătoare și înfricoșătoare, iar din fundul lacului iese un glas cum nu se poate mai jalnic, rostind: « Tu, cavaliere, oricine-ai fi, care stai și te uiți la acest înfricoșat iezer, de vrei să dobîndești comoara ascunsă sub aceste negre ape, arată-ți tăria vrednicei tale inimi și aruncă-te în mijlocul întunecatei și aprinsei lui mocirle, căci de n-ai face-așa, ești nedemn să vezi înaltele minuni pe care le închid și le cuprind în sine cele șapte castele ale celor șapte zîne ce zac sub această întunecime »!? Și să vezi că, nici n-a apucat bine cavalerul să asculte tot ce spune glasul acela înfricoșat, că, fără să mai stea în cumpănă și fără să țină seamă de primejdia în care se aruncă, ba chiar și fără să se lepede de greutatea armelor sale țepene, își încredințează sufletul lui Dumnezeu și doamnei sale și se azvîrle în mijlocul lacului clocotind, iar cînd nici cu gîndul nu gîndește și nici nu știe cum are s-o scoată la capăt, se trezește în mijlocul unor cîmpii înflorite, cu care Cîmpiile Elizee nici n-au măcar de-a face în nici o privință! Acolo i se pare că cerul e mai limpede și că soarele lucește cu o lumină mai proaspătă. Înainte ochilor i se înfățișează o pădure tihnită, cu arbori stufoși și atît de verzi, că verdeța lor îți bucură vîzul, în vreme ce urechile-ți sînt dezmiardate de cîntecul dulce și neînvățat de la nimeni al micilor și nenumăratelor păsăruici peștițe ce-și încrucișează zborul prin împletitura rămurîșului. Aci descoperă un rîuleț ale cărui ape, răcoroase ca un cristal lichid, aleargă pe nisipuri mărunte și pe albe pietricele, ce par aur cernut prin sită și perle curate. Dincolo vede o fîntînă meșteșugită de jasp felurit colorat și de marmură netedă, mai departe vede alta, în stil grotesc¹, unde

¹ Stilul grotesc (sau al grotelor) era, la începuturile barocului, adică tocmai în vremea lui Cervantes, la mare preț.

soicile mărunte, care alcătuiesc roca, dimpreună cu casele albe și galbene ale culbecilor răsucii, orînduite într-o neorînduială cu tîlc, avînd printre ele, amestecate, frînturi de cristal strălucitor de stîncă și smaralde false, formează un întreg foarte variat, în care arta, imitînd natura, pare să o fi învins. În altă parte i se descoperă pe neașteptate un castel întărit sau un palat arătos, ale cărui ziduri sînt cu totul și cu totul de aur, meterezele de diamante, porțile de hiacint și, ce mai încolo-ncoace, totul e atît de minunat alcătuit, încît, oricît ar fi materialul din care este clădit de prețios, căci nu e mai puțin decît diamante, carbuncle, rubine, perle, aur și smarald, încă și mai de preț e felul în care e lucrat. Poate fi ceva mai desfătător pentru ochi, după ce-ai văzut una ca asta, decît să vezi cum ies pe poarta castelului nenumărate domnițe, în veșminte atît de strălucite și de mîndre, încît, de m-aș pune acuma să le descriu așa cum ni le povestește istoria, ar însemna să nu mai sfîrșesc niciodată?! Sau să vezi cum deodată cea care pare mai de viță dintre toate îl ia de mîna pe cutezătorul cavalier ce n-a pregetat să se arunce în clocotele lacului și-l duce fără să spună o vorbă înăuntrul bogatului palat sau castel, apoi îl pune să se dezbrace și să rămîna gol cum l-a născut maică-sa și-l scaldă în ape nici calde, nici reci, îl unge tot cu alifii îmbălsămate și-l îmbracă cu o cămașă de borangic subțire, îmbibată de parfum și răspîndind miresme îmbătătoare; apoi să vezi o altă domniță cum vine și-i aruncă pe umeri o mantie ce prețuiește, judecînd pe puțin, cît un oraș întreg, ba chiar mai bine? Și ce mai poți dori cînd ți se povestește că, după toate astea, e dus în altă sală, unde găsește mesele întinse cu atîta dichis încît rămîne încremenit de mirare, cînd vezi că i se toarnă să se spele pe mîini apă distilată din flori mirositoare, toată numai ambră, cînd e pus să stea pe un jilț de fildeș, cînd îl slujesc toate domnițele, păstrînd o miraculoasă tăcere, cînd i se pun dinainte atîtea feluri de felurite mîncări, și așa de gustos gătite, încît nu mai știe nici pofta lui către care să-l facă să întindă mai întîi mîna; cînd se aude o muzică răsunînd tot timpul cît mănîncă el, fără să se știe nici cine

o cîntă și nici dincotro vine sunetul? Și cînd, după ce-a sfîrșit de mîncat și s-au strîns mesele, iar cavalerul, înfundat în jilțul lui, se va fi scobind poate în dinți, așa cum e obiceiul, intră pe nepusă masă pe ușa sălii o altă domniță, cu mult mai frumoasă decît oricare dintre celelalte de la început, și, așezîndu-se alături de cavaler, începe să-i povestească ce castel e acela și cum e ea vrăjită să stea în el, dimpreună cu o grămadă de alte lucruri care-l lasă încremenit pe cavaler și-i minunează pe cititorii care îi citesc istoria?! Nu vreau să mă mai întind vorbindu-vă despre asta, dar din tot ce-am spus se poate trage încheierea că, în orice parte te-ai apuca să citești oricare dintre istoriile cavalerilor rătăcitori, nu se poate să nu simtă plăcere ori să nu se minuneze oricine-ar fi s-o citească. Așa că domnia-ta crede-mă și citește aceste cărți, așa cum ți-am mai spus o dată, și-ai să vezi cum îți alungă pe dată melancolia, dacă cumva suferi de ea, și te aduce în apele tale dacă nu ești în apele tale. În ceea ce mă privește, pot spune că de cînd sînt cavaler rătăcitor, sînt viteaz, măsurat, mărinimos, binecrescut, generos, prevenitor, cutezător, blînd, răbdător, în stare să sufăr chinuri, întemnițări, farmece, și cu toate că mai ieri-alaltăieri m-am pomenit virit într-o cușcă de parc-aș fi nebun, socotesc să mă pot vedea, prin vrednicia brațului meu, de mi-o fi cerul prielnic și nu m-o vitregi norocul, ajuns peste cîteva zile regele vreunui regat unde să pot dovedi cîtă recunoștință și mărinimie încapă în inima mea. Căci, pe cîntea mea, seînor, cel sărac n-are cum să-și arate cuiva mărinimia, chiar de-ar avea-o în cel mai înalt grad. Iar recunoștința care nu stă decît în dorința de-a fi recunoscător e moartă, cum moartă este credința fără de fapte. Din pricina asta mi-ar plăcea să mă dăruiesc în curînd norocul cu vreun prilej de-a ajunge împărat, ca să-mi arăt inima, făcînd bine prietenilor și mai cu seamă, scutierului meu Sancho Panza, bietul, căci e omul cel mai bun de pe lume, și mult aș vrea să-i hărăzesc un comitat pe care de-atîta vreme i l-am tot făgăduit, măcar că mi-e frică într-o privință, și anume că n-o să fie în stare să-și cîrmuiască statul.

Sancho îl auzi pe stăpinul său rostind aproape numai aceste din urmă cuvinte și-i zise:

— Caută, măria-ta, seînor don Quijote, de-mi dă odată comitatul ăsta, făgăduit de măria-ta cu tot atîta tărie cu cîtă îl tot aștept eu; și de-o fi să mi-l dai, fac jurămînt că n-are să-mi lipsească priceperea de a-l cîrmui; și chiar de mi-o lipsi, am auzit spunîndu-se că sînt pe lume oameni care iau cu arendă statele, dînd seniorilor lor atîta pe an, și duc ei greul cîrmuirii, iar seniorul stă cu dosul pe cămașă și se bucură de venitul pe care i-l servește arendașul, fără să-și bată capul cu alte alea, și-așa am de gînd să fac și eu, ce mai tura-vura! Că mai bine le las pe toate în plata Domnului, și-mi văd de veniturile mele ca un pașă, că ce-am avut și ce-am pierdut!

— Asta, Sancho fiule, zise canonicul, privește numai dreptul de-a te bucura de venituri, în vreme ce împărțirea dreptății cade tot în sarcina seniorului unui stat, și aici este nevoie de iscusință și de judecată sănătoasă, și mai cu seamă de buna intenție de a-i da de rost, că dacă lipsește asta dintru început, mijloacele și scopurile se înțelege de la sine că vor fi întotdeauna anapodă; iar Dumnezeu îl ajută pe omul simplu dacă are cugetul curat și rîvnă spre bine, tot așa cum îl lipsește de harul său pe deșteptul care are gînduri rele.

— Nu mă pricep la filozofii de astea, răspunse Sancho Panza, dar știu că, de îndată ce m-aș vedea în fruntea unui comitat, m-aș și pricepe să-l cîrmuiesc, căci am și eu suflet, ca oricare altul, iar cît despre trup, îi întrec pe mulți, și-aș putea fi la fel de bine rege în statul meu ca oricare altul în al său; și o dată rege, aș face ce-aș pofti, iar făcînd ce-aș pofti, ar fi toate pe placul meu; fiind toate pe placul meu, m-aș simți mulțumit, iar cînd se simte omul mulțumit, nu mai dorește nimic; și nemaivînd nimic de dorit, gata-i treaba; așa că, numai de-ar veni comitatul, și pe urmă, adio, să ne vedem sănătoși, cum cic-a zis un orb altuia!

— Acestea nu-s filozofii de doi bani perechea, cum zici tu, Sancho, îi întoarse canonicul vorba; deși nu puține sînt de spus cînd e vorba de comitate!

La acestea don Quijote răspunse:

— Nu știu ce-ar mai fi de spus, dar eu nu mă călăuzesc după altceva decît după pilda marelui Amadís de Gaula, care și-a făcut scutierul conte al Insulei Statornice, așa că pot și eu, fără muștrare de cuget, să-l fac conte pe Sancho Panza, care este unul dintre scutierii cei mai buni pe care i-a avut vreodată un cavaler rătăcitor!

Canonicul rămase cu totul mirat de ciudățeniile cumiței (dacă poate încăpea cumițenie acolo unde e vorba de ciudățenii) pe care le rostise don Quijote, cum se minună și de chipul în care zugrăvisese aventura cu Cavalerul Lacului, și de pecetea adîncă pe care o puseseră în sufletul lui minciunile ticluite din cărțile pe care le tot buchisise. Îl mai uimea, în sfîrșit, și prostia lui Sancho, care se arăta atît de dornic să pună mîna pe comitatul făgăduit de stăpînul său.

Cît stătuseră ei de vorbă, apucaseră să se întoarcă slugile canonicului, care fuseseră la han după catîrul cu merindea, și, făcînd masă dintr-un covor și din iarba verde a pajiștii, se așezară la umbra unor copaci și se ospătară acolo, ca să se poată și bouarul folosi de pășunea locului aceluia, pentru boii lui, cum s-a mai spus. Și cum mînceau ei așa, dintr-o dată auziră un zbierăt răgușit și un clinchet de clopoțel care suna pe aproape, de prin niște bălării și arbuști, și tot în clipa aceea văzură ieșind din tufe o capră drăgălașă, cu blana bălțată toată cu negru, alb și galben. După ea venea un păstor de capre, tot strigînd ceva și tot vorbindu-i caprei în felul lui, chip s-o oprească sau s-o întoarcă la turmă. Capra fugară, înspăimîntată și tremurînd vargă, veni spre oameni ca și cînd le-ar fi cerut ajutor, și, o dată ajunsă lîngă ei, se opri. O ajunse din urmă păstorul și, apucînd-o de coarne, îi zise, ca și cum ar fi fost în stare să priceapă ca oamenii:

— Of, ușărnico, Bălțata taichii Bălțată, că tare ai mai început să calci pe de lături de vreo cîteva zile! De lupi îi fi tremurînd așa, fetiço? Hai? Nu vrei să-mi spui și mie ce te doare, frumoaso? Da' ce stau eu să mai întreb, că doar ești și tu muierușcă și nu-ți găsești locul, fire-ați ale dracului cu felul vostru de-a fi, tu și toate alea cu care vrei să sameni!

Întoarce-te, întoarce-te înapoi, drăguțo, că, măcar de n-ai fi mulțumită cu mine, barem ai fi mai la adăpost la stînă, cu tovarășele tale laolaltă; că dacă tu, care trebuia să le fi lor călăuză și să le deschizi drumul, umbli așa, brambura și huș-marginea, ce să mai vorbim de ele?

Mare haz făcură de cuvintele păstorului de capre cei ce le auziră, și mai cu seamă canonicul, care zise:

— Pentru Dumnezeu, frate, mai stai locului puținel și-ți mai trage sufletul! Ce te dai atita de ceasul morții să-ți aduci capra înapoi la turmă? Că dacă e parte femeiască, așa cum zici, n-are încotro și trebuie să-și urmeze instinctul firesc, oricît te-ai da dumneata peste cap s-o împiedici! Hai, ia de-aici o îmbucătură și mai trage și-o dușcă, să-ți mai treacă năduful, și în vremea asta mai răsufflă și capra!

Și spunînd asta, îi și întinse în vârful cuțitului o pulpă rece de iepure, pe care păstorul de capre o luă mulțumind, apoi bău un gît de vin și-și mai potoli focul, după care spuse:

— N-aș vrea să mă socotiți domniile-voastre om prost doar fiindcă m-ați auzit vorbind așa de sirios cu animalul ăsta, că zău, este un rost tainic și-n vorbulițele pe care le rostesc. Sînt țăran, ce-i drept, da nu chiar atît de țăran încît să nu-mi dau și eu cu socoteala cum trebuie vorbit cu oamenii și cum cu dobitoacele!

— Nu-mi vine greu să te cred, zise preotul, fiindcă știu din experiență că se ascund prin văgăunile munților poeți, și prin stîmile de ciobani, filozofi.

— Dacă nu chiar așa, îi întoarse păstorul de capre vorba, să știi domnia-ta, domnule, că stîna adăpostește oameni cu scaun la cap; și ca să mă credeți că spun adevărul și să-l vedeți cu ochii (cu toate că s-ar putea să vă pară că mă înființez și eu la masa pusă ca musafirul nepoftit), dacă nu vă plictisește și aveți bunăvoință să fiți cu luare-aminte cîtăva vreme, vă voi povesti, boieri dumneavoastră, un adevăr care să îndreptățească ce-a spus domnia lui, și arată spre preot, ca și ce-am spus eu.

La asta, don Quijote răspunse :

— Cum văd eu, întâmplarea asta aduce, parcă, nu știu cum, a aventură de cavaler rătăcitor; așa că, din partea mea, te ascult, prietene, cu dragă inimă, și tot așa vor face toți domnii aceștia, fiindcă sînt oameni cu multă doxă și lacomi foarte de ciudățeniile și noutățile care te țin cu sufletul la gură, te desfată și-ți destind fruntea, așa cum nu mă îndoiesc că are să poată face și povestea pe care ai de gînd să ne-o spui. Începe, așadar, prietene, că te-om asculta cu toții.

— Eu ies din joc și-mi iau și banii de pe carte, zise Sancho, că am de gînd să mă trag colea, mai spre pîrîiaș, între patru ochi cu caltaboșul ăsta, și cred că m-oi îndestula pentru trei zile, pe ghiftuite; pentru că l-am auzit pe stăpînul meu don Quijote spunînd că scutierul unui cavaler rătăcitor trebuie să mănînce, atunci cînd i se ivește prilejul, pînă ce nu mai încape nimic în el, din pricină că i se poate întîmpla să intre prin cine știe ce pădure, atît de deasă și de încîlcită, cît să nu mai izbutească a-i da de capăt preț de șase zile; și dacă nu și-a pus omul burta la cale de cu vreme, ori de n-are desagii burdușiți bine, acolo-i rămîn oasele, cum de multe ori îi și rămîn, și-n pastramă de mumie se preface.

— Tu ești întotdeauna cu picioarele pe pămînt, zise don Quijote. Ai dreptate! Du-te unde vrei și mănîncă pînă n-ai mai putea, fiindcă eu mă simt sătul și nu-mi mai lipsește decît să dau și sufletului hrană, așa cum nădăjduiesc să dau ascultînd povestirea omului ăstuia de omenie.

— La fel om da cu toții hrană sufletelor noastre, zise canonicul.

Și-l rugă pe păstorul de capre să înceapă a povesti ceea ce făgăduise. Păstorul trase două palmuțe pe șoldul caprei, pe care o ținea de coarne, și-i zise :

— Cuibărește-te și tu lîngă mine, Bălțato, că avem vreme pe urmă să ne întoarcem și la bordeiul nostru.

Parcă l-ar fi priceput capra, fiindcă de îndată ce șezu la pămînt stăpînul ei, se întinse și ea lîngă dînsul, foarte liniș-

tită; și uitîndu-i-se în față, pare că voia să dea de înțeles că e cu luare-aminte la ceea ce începuse a povesti păstorul; care spuse cele ce urmează:

Capitolul LI

*Care cuprinde cele povestite de păstorul de capre
tuturor celor care-l însoțeau pe don Quijote*

— Cale de trei leghe de aici din valea asta este un cătun care, deși prea puțin întins, e dintre satele cele mai bogate de prin meleagurile astea; și aici trăia un plugar, ținut de toți la mare cinste, ba chiar într-așa măsură, încît, chiar dacă este a bogăției să fie cinstită de toată lumea, el era prețuit pentru virtuțile lui și mai mult decît pentru avuții. Dar ce-l făcea să se simtă într-al nouălea cer, cum spunea el, era că avea o fată atît de nemaipomenit de frumoasă, de înțeleaptă, de plină de duh și de înzestrată cu toate virtuțile, încît cel care o vedea și o cunoștea se minuna de cîte însușiri nestemate îi făcuseră parte cerurile și firea. De pe cînd era copilă părea frumoasă, și crescînd, tot spori în frumusețe, așa că la vîrsta de șaisprezece ani la soare te puteai uita, dar la dînsa, ba! Faima frumuseții ei începu a se lăți prin toate satele de primprejur; dar ce spun eu, doar prin satele de primprejur? Nicidecum! Se lăți pînă hăt, la cetățile de la marginea împărăției, ba încă pătrunse și prin palatele regilor, ajungînd la urechile a tot soiul de oameni, care veneau din cele patru vînturi s-o vadă ca pe un lucru rar, cum vine lumea la cîte vreo icoană făcătoare de minuni! O păzea tatăl ei ca pe ochii din cap și se păzea și ea singură, căci nu se află pe lume lacăte, paznici și zăvoare care să păzească mai bine o fată decît o poate face însăși grija ei.

Avutul tatălui și frumusețea ficei deteră multora, atît dintre cei din sat, cît și dintre străini, îndemnul să o ceară de nevastă; el, însă, ca unul în seama căruia era soarta unui atît de bogat giuvaer, rămînea încurcat și nu se putea hotări

cui s-o dea dintre cîți îi dădeau ghes cu peșitul, că erau puzderie. Și printre atîția flăcăi care nutreau dorința asta, fui și eu, avînd multe și mari nădejdi de izbîndă și știînd că tatăl ei mă cunoștea, fiind de fel din același sat cu el, de sînge creștinesc curat și în floarea vîrstei, iar dinspre partea averii stînd nu se poate mai bine, cum și, nu mai puțin, dinspre partea mîntoșeniei. Avînd întocmai aceleași cărți în mînă, își mai juca și alt băiat norocul, unul tot de la noi din sat, și el a fost pricina cumpenei în care s-a văzut pusă voința tatălui, care s-a oprit locului, părăindu-i-se că fiică-sa, cu oricare dintre noi doi s-ar mărita, ar nimeri-o la fel de bine; și, ca să iasă din încurcătura asta, se hotărî să-i spună Leandrei, căci așa se numea bogătașa care m-a sărăcit, aducîndu-mă în halul în care sînt, bătîndu-l pe el gîndul că, de vreme ce noi doi eram deopotrivă, mai bine făcea dacă-i lăsa fetei lui celei dragi grija de a alege după gustul și voința ei, lucru vrednic a fi luat drept pildă de către toți tații care vor să-și vadă fiii căpătuiți. Nu zic chiar să-i lase să aleagă ei, de capul lor, cine știe ce otrăvuri și pramatii de soațe, dar zic să le propună tații mirese potrivite, și dintre astea potrivite să și-o poată alege ei pe care le-o fi placul s-o ia. N-aș ști spune cum i-a fost Leandrei placul; tot ce știu e că tatăl ei ne-a probozit pe amîndoi peșitorii, luîndu-ne pe departe, cu tinerețea fiică-si și cu tot soiul de vorbe ce nu știai unde băteau, nelăsîndu-se legat nici într-un fel prin ele, dar necăutînd nici să se dezlege lămurit. Potrivnicul meu se numește Anselmo, iar eu, Eugenio, ca să aveți și dumneavoastră știre de numele fețelor ce vor juca tragodia asta, al cărei capăt încă n-a fost hotărît, da' poți foarte lesne să-ți dai seama că n-are cum fi altfel decît prăpădenie!

Cam pe atunci sosi în sătucul nostru unul Vicente de la Roca, fiu de țăran sărac de prin partea locului, care Vicente venea din Italia și din multe alte părți pe unde fusese soldat. Îl luase din sat de la noi pe cînd era băietan de vreo doisprezece ani un căpitan care s-a întîmplat să treacă pe acolo cu compania lui, și de atunci în alți doisprezece ani se întorcea flăcău, îmbrăcat soldățește, ca pictat în mii de culori și înzor-

zonat cu o mie de podoabe de sticlă colorată și cu fel de fel de lăntușe subțirele de oțel. Azi se împodobeau într-un fel, mâine într-alt fel, da' totdeauna cu podoabe ușurele și bătătoare la ochi, care nu trăgeau mult la cântar și costau nimica toată. Oamenii de prin sat, cum sînt de felul lor țărani, ai dracului, mai cu seamă cînd au prea mult răgaz ca să-l ia pe cîte unul în colți, îi socotiră și-și însemnară unul cîte unul toate zorzoanele și ceaprazurile lui, ieșind la iveală că n-avea decît trei rînduri de haine, de felurite culori, dimpreună cu ciorapii și cu calșavetele lor. Da' el atîta le tot sucea și răsucea, atîta le tot amesteca și împărechea, că de i le-ar fi numărat oamenii, s-ar fi găsit care să jure că se arătase în mai bine de zece costume de haine și cu mai mult de douăzeci de panașe. Și să nu vă pară cumva că le umflu eu și fac din țîntar armăsar și din ac baros cînd vă spun treaba cu hainele, fiindcă în povestea asta podoabele au ținut loc mare.

Se așeza pe o lespede care e în piață la noi, sub un plop bătrîn, și ne ținea pe toți cu gurile căscate și cu sufletul la gură povestindu-ne isprăvi peste isprăvi, cîte săvîrșise. Nu era pe tot pămîntul țară să n-o fi văzut, nici bătălie unde să nu fi fost de față; ucisese mai mulți mauri decît au la un loc Marocul și Tunisia, și se vîrîse în mai multe lupte corp la corp, pe cîte zicea el, decît Gante și Luna, ori Diego García de Paredes și alți o mie pe care îi înșira, și din toate ieșise biruitor, fără să-i fi picurat măcar un strop de sînge! Pe de altă parte, ne arăta urme de răni, care, cu toate că nu se vedeau de loc, erau, pe cîte spunea el, împușcături de archebuză, trase în felurite încăierări și ciocniri. În sfîrșit, cu o nemai-auzită neobrăzare, îi tutuia pe toți cei deopotrivă cu el, și chiar pe cei care abia îl cunoscuseră, spunînd tot timpul că n-avea alt tată decît brațul său viteaz și nici altă spiță ilustră decît faptele sale, mai adăugînd și că, deși era doar soldat, nici regelui nu-i stătea mai prejos. Îi mai dădea nas să fie în așa hal de obraznic și muzica pe care o cunoștea pușintel, fiindcă mai zgrepțana uneori și ghitara, făcîndu-i pe unii chiar să spună că scotea din ea glas de om vorbitor,

nu alta ! Dar asta nu punea capăt harurilor lui, fiindcă avea și darul poeziei, și așa, orice fleac s-ar fi petrecut în sat, îi dădea lui prilej să compună o romanță de mai bine de o poștă de hîrtie mîzgălită.

Care va să zică, oșteanul pe care vi l-am zugrăvit eu aicea, Vicente de la Roca asta de care vă vorbesc, voinicosul și fustangiul asta, lăutarul și poetul, i-a bătut la ochi de mai multe ori Leandroi, care l-a văzut și urmărit de la fereastra casei lor, ce dădea în piață. Îi căzură cu tronc zorzoanele hainelor lui săritoare în ochi, o fermecară romanțele lui, fiindcă din fiecare romanță ce compunea îi dădea ei cîte douăzeci de bucăți, trecute pe alte hîrtii ; îi ajunseră în urechi zvonuri despre isprăvile cu care se lăudase singur și, în cele din urmă, că de bună seamă așa trebuie să fi orînduit Diavolul, se trezi îndrăgostită lulea de dînsul, mai înainte de a se fi născut în sufletul lui măcar gîndul de a o cere. Și cum dintre poveștile astea de dragoste nici una nu se împlinește mai lesne decît cea în care intră în joc dorința femeii, nu le fu greu Leandroi și lui Vicente să se înțeleagă, așa că, pînă să apuce vreunul din nenumărații ei pețitori a prinde de veste ce dor o paște, ea și-l și îndestulase, fugind din casa iubitului și iubitorului ei părinte, că mamă n-are, și făcîndu-se nevăzută din sat cu soldatul, care ieși din lupta asta piept la piept mai plin de glorie decît din toate nenumăratele dueluri cu care se fălea. Întîmplarea asta lăsă tot satul uluit, ba încă zăpăci pe toți cei ce aflară despre ea ; dinspre parte-mi, rămăsei cu gura căscată, Anselmo — prostit, tatăl — plin de jale, rudele — rușinate, autoritățile satului — puse pe jărat, și străjerii « Sfintei Hermandad » — viriți în draci să răscolească crîngurile, să bată drumurile și cîmpii jur împrejur, iar după trei zile de hrintuială, s-o găsească pe Leandra cea năzuroasă și plină de toane într-o peșteră din munți, numai în cămașă și prădată de o grămadă de bani și de giuvaeruri mai mult decît prețioase, pe care le scosese pe furiș din casa părintească. O aduseră dinaintea bietului ei tată ; o descusură asupra nenorocirii ei, și ea mărturisi, fără s-o strîngă nimeni cu ușa, că Vicente de la Roca o

păcălise, făgăduindu-i pe cuvîntul lui de cinste că o ia de nevastă dacă-și lasă casa părintească, fiindcă are s-o ducă el în cel mai bogat și mai plin de vicii oraș din tot universul, la Napoli; și că ea, neștiutoare de nimic și crezînd că tot ce zboară se mănîncă, luase de bună ce-i spusese el și, jefuindu-și tatăl, i se dăduse pe mînă în chiar noaptea în care fugise de acasă, cînd el o dusesese într-o văgăună de munte, prin pustietăți, și o închisese în peștera aceea unde fusese găsită. Mai povesti cum soldatul, fără s-o necinstească, îi furase tot ce avea la ea, și fugind, o lăsase singură în peștera aceea, întîmplare care umplu din nou de mirare pe toată lumea.

Greu ne venea la toți să credem, domnilor, că se abținuse băiatul; da' ea o ținu morțiș că așa era, cu atîtea jurăminte, că pînă în cele din urmă nemîngîiatul tată se mîngîie cu ele, nemaipunînd la socoteală bogățiile care i se duceau pe apa sîmbetei, de vreme ce îi fusese dat să-i rămînă fata cu giuvaerul care, o dată pierdut, degeaba ar mai trage cineva nădejde să și-l recapete, cît îi lumea și pămîntul! Și chiar în ziua în care ne apăru din nou Leandra, tatăl ei o făcu să ne piară din ochi și plecă într-un oraș de prin împrejurimi, ca s-o închidă într-o mănăstire de acolo, nădăjduind că se va mai șterge cu timpul barem o parte din părerea proastă ce-și făcuse lumea despre fică-sa. Nevîrstnicia Leandrei îi sluji drept dezvinovățire pentru greșeala în care căzuse, cel puțin în ochii celor cărora puțin le păsa de era ea ușă de biserică sau trecută prin ciur și prin dîrmon; dar cei care o cunoșteau, și știau cît de mîntoasă și de trează la cap este, nu mai puseră pe seama neștiinței copilărești păcatul ei, ci pe seama ușurinței și înclinării firești a femeilor, care-s, cele mai multe, cap de sticlete și minte flusturatică!

Și după ce o văzurăm pe Leandra închisă în mănăstire, Anselmo rămase orb, ori cel puțin ochii lui nu mai găsiră pe lume nimic ce le-ar fi putut aduce cît de puțină mulțămire; iar ai mei se pomeniră în beznele cele mai adînci, fără vreo lumină care să-i îndrume spre viață. Cu lipsa Leandrei sporea și jalea noastră, împușînîndu-ni-se totodată

răbdarea : blestemam zorzoanele soldatului aceleia și înjuram lipsa de grijă a tatălui Leandrei. În cele din urmă, Anselmo și cu mine căzurăm la învoială să lăsăm în plata Domnului satul și să ne statornicim în văioaga asta, unde el, pascîndu-și o grămadă de oi din turmele lui, și eu o numeroasă turmă de capre, de asemeni dintr-ale mele, ne trecem viața printre copacii pădurii, căutînd alinare patimilor ce ne mistuie, sau cîntînd împreună laude și muștrări frumoasei Leandra, ori suspinînd însingurați și împărtășindu-ne cerului plîsetele, fiecare de unul singur, pe socoteala lui.

Și luînd pildă de la noi, o mulțime de alți pețitori de-ai Leandrei și-au luat lumea-n cap, venind în văgăunile munților, aicea, ca să se dedea la același fel de viață ; și atîta de mulți sînt, încît s-ar zice că pe meleagurile astea s-a strămutat Arcadia pastorală, după cît de pline de stîni și de păstori sînt plaiurile ce vezi, și nu-i ungher și cotlon pe aici prin munți unde să n-auzi numele frumoasei Leandra. Unul o blestemă și o ține de rău pentru toanele ei, numind-o năzu-roasă, nestatornică și necinstită ; celălalt o osîndește ca pe o ușuratică și-o fîșnează ; cutare o iartă și o absolvă de toate greșelile, pe cînd cutărică o judecă și o muștră ; unul îi cîntă frumusețea, celălalt îi blestemă purtarea ușuratică, și, în sfîrșit, toți îi veștejesc cinstea și toți o adoră, și din toți flutură atîta nebunie, că sînt și unii care se plîng de disprețul cu care i-ar fi întîmpinat ea, cu toate că nu i-au vorbit niciodată, ba încă se mai și jeluie cîte unul că-l sfîșie în măruntaie turbarea geloziei, deși ea n-a dat niciodată prilej s-o zulipsească cineva, pentru că, așa cum am mai spus, păcatul i-a fost cunoscut mai înainte de a se fi știut pe cine iubea. Nu-i colț de stîncă, nici mal de pîrîu, nici umbră de copac unde să nu se afle vreun păstor ce-și povestește văzduhului nefericirea : ecoul — oriunde poate lua naștere — repetă numele Leandrei. « Leandra ! » răsună în toți munții. « Leandra ! » murmură pîraiele. Și Leandra ne ține pe toți fermecați și aiuriți, nădăjduind fără de nici o nădejde și temîndu-ne fără să știm de ce ne temem. Între toți năucii ăștia, cel care arată a fi avînd cea mai puțină și cea mai multă

judecată totodată e rivalul meu, Anselmo, care, atunci cînd are atîtea lucruri de care să se poată plînge, nu se vaită decît că-i departe de ea; și în sunetul unei alăute, la care cîntă dumnezeiește, punînd pe muzica ei stihuri unde-și arată priceperea și mintea cea isteasă, se văicărește cîntînd.

Eu urmez alt drum, mai lesnicios, și, după cîte mi se pare mie, mai înțelept, spunînd tot soiul de lucruri rele pe socoteala femeilor și învinuindu-le de ușurință, de nestatornicie, de fățarnicie, de felul cum își uită făgăduiala și cum își calcă cuvîntul, în sfîrșit, de puțina lor mîtoșenie cînd e vorba să-și aleagă pe cel căruia să-i dăruiască gîndurile și simțămintele lor; așa că vedeți domniile-voastre, domnilor, cu ce prilej am rostit eu vorbele și muștrările pe care le strigam căpriței ăsteia cînd fugea încoace; fiindcă, de vreme ce-i parte femeiască, nu dau doi bani pe ea, cu toate că-i cea mai bună capră din toată turma! Asta-i povestea pe care am făgăduit să v-o spun. Dacă am povestit-o încîlcit și lung, nu voi fi de fel scurt în dorința de a vă sluji; căci stîna mea nu-i departe de aici și am acolo lapte proaspăt și caș dulce, foarte gustos, ca și fructe și pometuri de tot soiul și pentru toate gusturile, nu mai puțin plăcute limbii decît vîzului!

Capitolul LII

Despre încăierarea lui don Quijote cu păstorul de capre și despre aventura nemaiauzită cu autoflagelanții, pe care o duse la bun sfîrșit cu sudoarea frunții lui

Mare plăcere le făcu tuturor celor cîți îl ascultaseră pe păstorul de capre povestea lui. Mai cu seamă canonicului îi plăcu, și el își însemnă în minte, cu iscoditoare curiozitate, chipul cum fusese spusă povestea de cel care era atît de departe de a părea un cioban necioplît, și atît de aproape de ceea ce se cheamă un curtean înțelept; așa că întări și el că bine vorbise preotul cînd spusese că munții nasc cărturari. Se întrecură care mai de care în cuvinte curtenitoare

față de Eugenio, dar cel care se arată mai inimos decît toți în privința asta fu don Quijote, care îi spuse :

— Poți să fii sigur, frate ciobane, că de m-aș afla eu în stare să pot începe o aventură nouă, n-aș mai aștepta, și pe loc aș purcede la drum, pentru a te ajuta, scoțîndu-ți-o din mănăstire (unde, fără pic de îndoială, trebuie să fi fost închisă împotriva voinței ei) pe Leandra, chiar de-ar fi să crape stareța și toți cei care ar vrea s-o împiedice ! Apoi ți-aș da-o în brațe, ca să faci cu ea ceea ce te îndeamnă inima și vrerea, păstrînd totuși legile cavaleriei, care poruncesc să nu-i fie făcut vreunei fete nici un neajuns. Cu toate că am nădejde în Domnul-Dumnezeul nostru că n-are cum fi atît de strașnică puterea unui vrăjitor viclean încît să nu poată mai mult decît ea puterea altui vrăjitor, cu gînduri mai bune, și-ți făgăduiesc de pe-acum pentru atunci ajutorul și bunăvointa mea, așa cum sînt legat prin profesia de credință pe care am făcut-o, care nu-mi cere altceva decît să vin într-ajutorul celor aflați în nevoie și neajutorați.

Se uită păstorul de capre la don Quijote și, văzîndu-l așa de ciudat îmbrăcat și atît de jalnic la înfățișare, mult se minună și-l întrebă pe bărbier, care-i era mai pe-aproape :

— Cine-i omul ăsta, seînor, de arată așa și vorbește cum vorbește ?

— Cine să fie, răspunse bărbierul, decît faimosul don Quijote de La Mancha, tămăduitorul nedreptăților și răscum-părătorul obidelor, sprijinul fetelor mari, spaima de moarte a uriașilor, biruitorul în toate bătăliile ?

— Asta cam seamănă, răspunse păstorul de capre, cu ceea ce stă scris în cărți despre cavalerii rătăcitori, că ei le fac pe toate cîte zici domnia-ta că le face omul ăsta, deși, după cîte cred eu, ori domnia-ta îți rîzi de mine, ori boierului ăstuia îi suflă vîntul prin scăfîrlie.

— Ești ticălosul ticăloșilor, zise la vorbele astea don Quijote, și să știi că tu ești cap-secul și secătura, fiindcă eu sînt mai cu miez decît ți-a fost vreodată, chiar cînd era a fătă, paciaura care te-a făcut, fecior de curvă ce-mi ești !

Și, nici una, nici două, puse mîna pe o roată de pită pe care o găsi la îndemîină și-i trase una cu ea păstorului de capre drept în obraz, cu atîta furie, că-i turti nasul; dar ciobanul, care nu prea știa de glumă, văzînd că se întrece boierul cu șaga în purtările față de el, fără să mai ia seama nici la covor, nici la fețele de masă întinse pe iarbă, nici la toți cîți prînzeau, așezați în jurul lor, sări pe don Quijote și, prinzîndu-l de gît cu amîndouă mîinile, nu s-ar fi lăsat pînă ce nu l-ar fi sugrumat, dacă n-ar fi dat fuga Sancho Panza, văzînd una ca asta, și nu l-ar fi prins de umeri, doborîndu-l în mijlocul mesei întinse, spărgînd blidele, fărîmînd ulcelele, făcînd zob ceștile și vărsînd și împrăștiînd tot ce mai era pe ea.

Don Quijote, cînd se văzu scăpat, se repezi să încalece pe cioban, care, cu obrazul plin de sînge și ghigosit de Sancho ca vai de el, căuta să apuce pe furiș și pe pipăitele vreun cuțit de masă, cu gîndul să se răzbune sîngeros; dar nu-i dădură răgaz preotul și canonicul; iar bărbierul făcu ce făcu încît ciobanul ajunse să-l prindă sub el pe don Quijote, asupra căruia începu să ploaie o grindină de pumni, că nu după multă vreme îl bușise pe bietul cavalier sîngele pe nas, întocmai ca pe cioban. Se țineau de burtă de atîta rîs canonicul și parohul, săreau în sus de bucurie arcașii, asmuțîndu-i și unii și ceilalți cu cîte un « șo-șo », așa cum se asmut cîinii cînd se încaieră. Dar Sancho Panza se dădea de ceasul morții, fiindcă nu putea scăpa din mîinile unei slugi de-a canonicului, care-l împiedica să vină într-ajutorul stăpînului său. Pînă în cele din urmă, cînd era mai mare petrecerea și hazul tuturor, afară de cei doi ce-și cărau la ghionți, înfipți unul cu ghearele în chica celuiilalt, auziră deodată un sunet de trîmbiță atît de jalnic, încît se întoarseră cu toții înspre partea de unde li se părea că răsună. Dar cel care se tulbură mai tare auzînd-o fu don Quijote, care, cu toate că era încălecat de păstor, întocmai așa cum n-ar fi vrut, și cu toate că fusese binișor pisăgit, îi spuse:

— Frate Diavole, fiindcă nu-i cu putință să nu fii drac, de vreme ce ai avut cutezanța și puterea de a mă supune, rogu-te să facem pace nu mai mult decît un ceas de vreme, căci

tînguiosul plîns al cornului aceluia, al cărui sunet mi-a ajuns la ureche, îmi dă de gîndit că m-ar chema spre o nouă aventură.

Păstorul de capre, care era și el cam obosit de atîția ghionți cîți primise și trăsese, îl lăsă numaidecît, iar don Quijote sări în picioare, întorcîndu-se și el ca toți ceilalți înspre partea de unde se auzea sunetul, și văzu dintr-o dată că pe-o costișă coborau o mulțime de oameni, îmbrăcați în alb, ca acei ce se duc în pelerinaj. Se întîmplase că, nedîndu-și nourii în anul acela cu nici un preț pămîntului stropii, în toate satele ținutului se făceau procesiuni, molitve și canoneli, să se îndure Dumnezeu, în mare mila sa, și să descue nourii ca să ploaie. În scopul acesta, toată lumea dintr-un sat din partea locului, foarte aproape de acolo, se înșirase pe drum, făcînd pelerinaj la peștera unui sihastru evlavios, de pe una din costișele văioagei.

Don Quijote, de îndată ce văzu costumele ciudate ale pelerinilor, fără să-și mai aducă aminte de cîte ori le mai văzuse, de bună seamă, își închipui că era iarăși vreun prilej de aventură și că lui singur îi revenea, ca unuia care era cavaler rătăcitor, sarcina de a o duce la capăt. Îl întări și mai mult în credința aceasta gîndul că un chip cioplit, purtat pe sus în zăbranic negru, era vreo domniță de sînge regesc pe care-o duceau cu de-a sila ticăloșii și nemernicii aceia lipsiți de curtenie. Și cum i se năzări asta, nici una, nici două, puse mîna pe Rocinante, care păștea liniștit, îi luă de la oblînc scutul și zăbalele, și cît ai clipi din ochi îi trecu căpăstrul peste cap, apoi, cerîndu-și de la Sancho spada, sări în spinarea calului, își trecu brațul pe după cureaua scutului și strigă cu glas tare către toți cei ce erau de față:

— Veți vedea numaidecît, vitejii mei tovarăși, ce mult înseamnă să se afle pe lume cavaleri care să fi îmbrățișat rînduiala cavaleriei rătăcitoare! Veți vedea numaidecît, repet, din slobozirea doamnei aceleia pe care-o duc ei roabă, dacă trebuie sau nu ținute în mare cinste cavalerii rătăcitori!

Și zicînd acestea, dădu pulpe lui Rocinante, căci pinteni nu mai avea, și-n trap săltat (căci galop în toată puterea cuvîntului n-ai să citești în toată această istorie adevărată c-a putut el vreodată scoate de la Rocinante) dădu fuga

să le taie pelerinilor calea. Degeaba încercară parohul, canonicul și bărbierul să-l țină pe loc, că nu le fu cu putință, și cu atît mai puțin îl putură opri strigătele lui Sancho, care zicea :

— Unde-ai pornit-o, seînor don Quijote? Ce diavol te-mpinge să te iei la harță cu sfînta noastră credință catolică? Bagă de seamă, păcatele mele, că toată asta nu-i decît o procesiune de pelerini care merg canonindu-se, și că doamna aia pe care-o duc pe sus nu-i decît chipul binecuvîntat al Preacuratei Fecioare. Ia seama, stăpîne, la ce faci, că de data asta se poate spune pe drept cuvînt că nu prea îți dai seama !

Dar zadarnic se ostenea Sancho, căci stăpînul său își vîrîse în cap cu atîta tărie să-i ajungă pe cei înfășurați în giulgiuri albe și să dea slobozenie doamnei cernite, încît nici măcar nu auzi vreun cuvînt, și chiar de-ar fi auzit, n-ar fi făcut cale-ntoarsă de-ar fi fost să i-o ceară chiar regele. Ajunse așadar la șiragul pelerinilor, îl opri pe Rocinante, care și așa avea mare chef să se mai odihnească puțin, și cu voce răgușită și tulburată strigă :

— Voi, care umblați cu fețele acoperite, poate ca să nu se vadă cît de răi sînteți, opriți-vă și dați ascultare celor ce vreau să vă spun !

Primii care se opriră fură cei care duceau chipul Fecioarei, iar unul dintre cei patru clerici care cîntau litaniiile, văzînd cît de ciudat arăta don Quijote și ce vlăguit era Rocinante, și mai descoperind și alte pricini de ris la don Quijote, îi răspunse :

— Seînore și frate, dacă vrei să ne spui ceva, spune-ne cît poți mai repede, căci frații pe care-i vezi umblă sfîrtecîndu-și carnea, și nici putem, nici e cu dreptate să stăm locului a asculta vreun lucru, de nu-i cumva atît de scurt încît să se poată spune în două vorbe.

— Într-o vorbă ! răspunse don Quijote. Și anume : să dați drumul numaidecît, fără nici o întîrziere, acestei frumoase doamne, ale cărei lacrimi și al cărui chip trist sînt dovezi limpezi c-o duceți împotriva voinței ei și că-i veți fi adus și cine știe ce altă gravă jignire ! Așa că eu, care m-am născut pe lume ca să îndrept asemenea nedreptăți, nu voi

consimți să mai faceți un pas fără să-i dați dorita libertate, pe care-o merită.

La aceste vorbe ghiciră toți cei ce le auziră că don Quijote trebuie să fie vreun nebun și se porniră a rîde cu poftă, rîs care turnă praf de pușcă peste focul mîniei lui don Quijote, pentru că, fără să mai rostească o vorbă, trăgînd spada din teacă, se năpusti asupra nășăliei. Unul dintre cei care o duceau, lăsînd toată greutatea pe umerii tovarășilor săi, îi ținu piept lui don Quijote, punînd mîna pe un soi de furcă sau de ciomag cu care sprijinea nășălia de cîte ori voiau să se mai odihnească, și, apărîndu-se cu ea de lovitura spadei lui don Quijote, care i-o reteză în două, cu jumătatea ce-i mai rămăsese în mînă îi trase o lovitură lui don Quijote peste umăr, chiar pe partea spadei, că nu mai sluji la nimic pavăza împotriva unei asemenea forțe mitocănești, și bietul don Quijote se rostogoli la pămînt ca vai de capul lui. Sancho Panza, care alerga gîfîind pe urmele lui, începu să-i strige bătaușului să nu-i mai tragă și alte ciomege, că nu era decît un biet cavaler vrăjit, care nu făcuse nimănui rău de cînd trăia pe lume. Dar ceea ce-l opri pe țaran nu fură strigătele lui Sancho, ci faptul că-l văzu pe don Quijote țeapăn, nemai-mișcînd nici mînă, nici picior, așa că, închipuindu-și că-l omorîse, își suflecă grăbit poalele în brîu și-o luă la fugă pe cîmp, ca o sălbăticiune. În vremea asta se apropiară de locul unde rămăsese cavalerul nostru, toți cei ce-l întovărășeau. Dar pelerinii, cînd îi văzură venind așa în fuga mare, și-o dată cu ei, și pe arcașii cu arbaletele în mîini, se temură de vreo nenorocire și făcură cu toții roată în jurul chipului Fecioarei; își traseră glugile și puseră mîna pe bicele cu care-și sfîrtecau carnea, iar clericii pe sfeșnice, așteptînd asaltul, hotărîți să se apere, ba chiar să-i și atace, dac-ar fi fost cu puțință, pe atacatori. Dar soarta orîndui lucrurile mai bine decît puteau ei gîndi, căci Sancho nu făcu altceva decît să se arunce deasupra trupului stăpînului său și să cînte, așa azvîrlit peste el, cel mai dureros și mai hazliu bocet din lume, în credința că era mort. Pe preot îl recunoscă alt preot ce venea cu șiragul pelerinilor, și cum se cunoscură

ei, se și potoli teama ce intrase în amîndouă taberele. Preotul cel dintîi îi dădu seamă celui de-al doilea în două cuvinte despre ceea ce era cu don Quijote, așa că și el și toată gloata flagelanților se duseră să vadă dacă bietul cavaler e mort, și-l auziră pe Sancho Panza cum se văicărea cu lacrimile-n ochi, zicînd:

— O, floare a cavaleriei, căruia c-o singură măciucă ți s-a închis cărarea anilor tăi, atît de bine folosiți! Tu, cel ce-ai făcut cinste neamului tău, glorie a întregii La Mancha, ba chiar a lumii întregi, care, văduvită de tine, va rămîne plină de răufăcători, ce nu se vor mai teme că-i va mai pedepsi de-aci-nainte cineva pentru fărădelegile lor! O, tu, mai darnic decît toți Alexandrii din lume, căci pentru numai opt luni de slujbă mi-ai fi dăruit cea mai bună insulă din cîte încinge și scaldă marea! O, tu, cel umil cu trufașii și cel obraznic cu umiliții¹, tu, ce-nfruntau orice primejdii și sufereai toate jignirile, îndrăgostit fără temei, urmaș al pildei celor buni, bici pentru cei răi, vrăjmaș neîmpăcat al cîinoșilor la inimă, cavaler rătăcitor, într-un cuvînt, că asta le cuprinde pe toate! . . .

La strigătele și gemetele lui Sancho își veni în simțiri don Quijote, și cele dintîi cuvinte pe care le rosti fură:

— Cel de trăiește departe de tine, prea dulce Dulcinea, e la mai mari nenorociri decît aceasta oricînd supus! Ajută-mă, Sancho prietene, să mă urc în carul fermecat, fiindcă nu mai sînt bun să împovărez șaua lui Rocinante, căci mi-e umărul făcut zob.

— Cu dragă inimă, stăpîne, te-ajut, răspunse Sancho, și hai să ne-ntoarcem la noi în sat, dimpreună cu domnii aceștia care-ți vor binele; și-ajunși acolo, vom pune la cale pregătirea altei plecări, care să ne fie de mult mai mare folos și mult mai spre faimă.

— Bine zici, Sancho, și de mare înțelepciune am da dovadă lăsînd să treacă înriurirea asta neprielnică a stelelor, pe care-o simțim acuma.

¹ Efectul comic e scontat de autor cînd inversează fraza curentă: «Obraznic cu trufașii și smerit cu umiliții».

Parohul, canonicul și bărbierul îl încredințară că foarte bine i-ar ședeă dacă ar face întocmai ce zice; și-așa, după ce se desfătaseră pe pofta inimii de neroziile lui Sancho Panza, îl urcară pe don Quijote în car, cum călătorise și pînă acolo; procesiunea se orîndui din nou în șirag și-și urmă calea, ciobanul își luă rămas bun de la toți, arcașii nu mai voiră să mcargă mai departe și parohul le plăti ce li se cuvenea, iar canonicul îi ceru parohului să-i dea de știre despre ce-avea să se mai întîmple cu don Quijote, dacă avea să se însănătoșească de trăsneală ori dacă tot va mai stărui în ea, și cu asta ceru îngăduința să-și vadă de drum. În sfîrșit, se răzlețiră și apucară toți care-ncotro, nemairămînînd decît preotul și bărbierul, don Quijote, Sancho Panza și bunul Rocinante, care, la tot ce-i văzuseră ochii, rămăsese la fel de răbdător ca și stăpînul său. Boarul își înjugă boii și-l întinse pe don Quijote pe-o pală de fîn, apoi, cu nepăsarea lui de totdeauna, luă drumul ales de preot, și după șase zile ajunseră în satul cavalerului nostru, unde-și făcură intrarea ziua-n amiaza mare. Se întîmplă să fie chiar într-o duminică, așa că lumea era strînsă toată-n piață, și carul lui don Quijote își tăie drum prin mijlocul mulțimii. Se îngrămădiră cu toții să vadă ce era în car, și cînd își recunoscură consăteanul, rămaseră mirați cum nu se mai poate, și-un băiețaș alergă cît îl țineau picioarele să dea de veste chelăresei și nepoatei lui don Quijote că unchiul și stăpînul lor se întorcea slăbit și galben, întins pe-o mînă de fîn, într-un car cu boi.

Ți-era mai mare mila să auzi ce strigăte scoteau cele două cucoane cumsecade, cum se băteau cu pumnii în cap și cite afurisenii azvîrliră din nou asupra blestematelor acelora de cărți de cavalerie, și cum o luară de la capăt cu toate cînd îl văzură pe don Quijote intrînd pe porțile casei lui. La vestea sosirii cavalerului, se înființă și nevasta lui Sancho Panza, care aflase că bărbatul ei plecase cu dînsul ca să-i slujească de scutier, și-așa, cum dădu cu ochii de Sancho, cel dintîi lucru de care-l întrebă fu dacă măgarul era sănătos. Sancho răspunse că-i mergea mai bine decît stăpînului său.

— Slavă Domnului de-o mie de ori, îi răspunse ea, slavă Domnului că s-a îndurat de mine! Dar spune-mi acum, bărbate, cu ce te-ai ales din scuternicia asta a ta? Adusu-mi-ai cumva vreo fustă de Savoia? Ceva săndăluțe poate pentru copilașii noștri?

— N-am adus nimic de soiul ăsta, femeie, zise Sancho, cu toate că aduc alte lucruri, de mult mai multă greutate și de mai mare preț.

— Asta-mi vine foarte la socoteală, răspunse femeia. Fă-te-ncoa și arată-mi lucrurile astea mai grele și mai de preț, bărbate, că vreau să le văd ca să-mi mai bucur și eu inima, că jalnică și nemîngîiată a mai fost atîta amar de vreme cît ai lipsit!

— Ți le-arăt eu în casă, femeie, zise Sancho. Și pînă una-alta, mulțumește-te să afli că, de-o vrea Dumnezeu s-o mai pornim o dată la drum în căutare de aventuri, nu trece mult și-ai să mă vezi conte sau guvernator al vreunei insule, și nu dintr-astea de pe-aici, ci al celei mai mănoase insule de pe lume!

— Să te-audă Dumnezeu, bărbate, că tare bine ne-ar prinde! Dar spune-mi, cum vine asta cu insula, că nu pricep?

— Ce știe țiganul ce-i șofranul, și măgarul ce-i nectarul! răspunse Sancho. Ai să le vezi tu, femeie, pe toate la vremea lor, și ce-ai să te mai minunezi cînd ai auzi că ți-or spune toți vasalii « înălțimea-ta »!

— Ce tot îndrugi acolo, Sancho, de insule, și de vasali, și de înălțimi? întîmpină Juana Panza¹, căci așa se numea nevasta lui Sancho, cu toate că nu erau rude, din pricină că e obiceiul în La Mancha să ia femeile numele bărbaților lor².

— De ce ești așa grăbită, Juana, să le afli toate pe nepusă masă? Ajungă-ți că nu-ți torn moși pe groși, și pune-ți

¹ Încă o inadvertență a lui Cervantes.

² Obiceiul femeilor de a-și lua numele soților nu era generalizat în Spania timpului, de aceea a fost nevoie să precizeze aici autorul că e o particularitate a provinciei La Mancha.

lacăt la gură! Tot ce pot să-ți spun, pînă una-alta, e că nu se află pe lume lucru mai plăcut decît să fie omul scutier, cinstit de toată lumea, al unui cavaler rătăcitor pornit în căutare de aventuri. E foarte adevărat că cele mai multe peste care dai nu-ți ies chiar așa cum ai vrea, căci dintr-o sută cite-ntîmpini, nouăzeci și nouă îți ies de-a-ndoaselea și-n chip sucit. Eu sînt Stan pășitul, căci dintr-unele am ieșit dat în târbacă și dintr-altele împlătit; cu toate astea, grozav de bine mai e s-aștepți să vezi ce ți se mai întîmplă, tăindu-ți drum prin munți, răscolind pădurile, cățărîndu-te pe stînci, dînd raite pe la casteluri, și mîind prin hanuri cum îți place, fără să plătești para chioară, de-ar fi să ți-o ceară și dracu!

Vorbe de acestea schimbau între ei Sancho Panza și Juana Panza, nevasta lui, în vreme ce chelăreasa și nepoata lui don Quijote îl primeau, îl dezbrăcau și-l culcau în străvechiul lui pat. El se uita la dîsele cu ochii rătăciți și nu ajungea să-și dea seama unde se află. Parohul îi dăde în grijă nepoatei să bage bine de seamă și să-și îngrijească unchiul, fiind amîndouă cu ochii în patru să nu le mai scape și altă dată pe sub mînă, și le povesti tot ce fusese nevoit să facă pentru a-l aduce acasă. Din nou înălțară cele două femei strigăte pînă la ceruri, reînnoind afurisenia cărților de cavalerie și cerînd tăriilor să scufunde în adîncul hăului Gheenei pe autorii atîtor minciuni și nerozii. Într-un cuvînt, rămaseră amîndouă tulburate și înspăimîntate c-aveau să se vadă din nou fără stăpîn și unchi din chiar clipa în care se va fi însănătoșit intrucîtva. Și întocmai așa se și întîmplă, cum își închipuiseră ele.

Dar autorul acestei istorii, cu toate că a căutat cu multă sîrguință și a tot iscodit să afle faptele săvîrșite de don Quijote în cea de a treia plecare a lui de acasă, n-a mai putut da de urma lor, cel puțin din scrieri neîndoielnice: doar în amintirea oamenilor din La Mancha a rămas faima că în cea de a treia plecare a lui de acasă don Quijote s-a îndreptat spre Zaragoza, unde a luat parte la niște turnire vestite, ce s-au ținut în cetatea aceea și unde i s-au întîmplat lucruri vrednice de vitejia și înțelepciunea lui.

Și nici despre sfârșitul care a pus capăt zilelor lui n-a putut autorul descoperi vreo știre, și nici n-ar fi descoperit-o, rămânând fără s-o afle vreodată, dacă soarta cea bună nu i-ar fi scos înainte un medic bătrîn, care avea în stăpînirea lui o lăcrișă de plumb, ce fusese găsită, după cum povestea el, printre dărîmăturile temeliei unei vechi sihăstrie care se clădea din nou, și-n lăcrișă aceea dăduseră peste niște pergame scrișe cu litere gotice, dar în vers castilian, ce cuprîndeau multe din isprăvile sale și vorbeau despre frumusețea Dulcinei del Toboso, despre deșirata arătare a lui Rocinante, despre credința lui Sancho față de stăpînul său și despre înmormîntarea lui don Quijote însuși, dimpreună cu feluritele epitafuri și elogii ale vieții și faptelor sale; iar tot ce putu fi citit și lămurit fu ceea ce scrie mai jos vrednicul de crezare plăsmuitor al acestei noi și nemaivăzute istorii. Care autor nu cere celor ce ar citi-o, drept răsplată a uriașei munci, cîtă l-a costat răscolirea și cercetarea tuturor arhivelor din La Mancha pentru aducerea ei la lumină, decît să-i dea aceeași crezare pe care oamenii cumînți o dau de obicei cărților de cavalerie, ce află pe lumea asta, oriunde s-ar găsi, atîta izbîndă; căci cu asta s-ar socoti el plătit de toate și foarte mulțumit, și l-ar îndemna inima să scoată la lumină și să caute altele, de nu la fel de adevărate, cel puțin la fel de iscusit aduse din condei, pentru desfătarea zăbavă a cititului.

Înțiile cuvinte scrișe în fruntea pergamentului ce a fost găsit în racla de plumb erau următoarele:

ACADEMICIENII DIN ARGAMASILLA¹, LOCALITATE DIN LA MANCHA, ÎNTRU VIAȚA ȘI MOARTEA VITEAZULUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA, HOC SCRIPSERUNT:

¹ Argamasilla de Alba, satul mancheg unde Cervantes a fost închis o vreme (din pricina aceasta nu-i place să-și amintească de numele lui, vezi prima frază a primului capitol) și unde-și plasează eroul și o parte din acțiunea romanului, de care s-a dedus că ar fi fost conceput în timpul detenției scriitorului aici. Ideea că ar exista academicieni într-un asemenea cătun adaugă la ridicolul povestirii.

*De Monicongo, academician din Argamasilla, pe
mormintul lui Don Quijote:*

E p i t a f

Zăludul cel ce Manchei dăruit-a
Mai mari în preț isprăvi ca Iáson Cretei,
Cel cuget cu tăiș de brici, ce-ncetei
Dar fermei minți i-a preferat grăbita,

Cel braț ce forța lui, neșărmurita
Și-o exersă din China la Gaeta
Cea muză, mult temută și discreta,
Ce-n plăci de bronz gravatu-i-a ursita,

Cel ce-a rămas în faimă Amadișii
Și n-a pus preț pe ce fac Galaorii
Scutieri avînd pe-Amôr și Nehodină,

Cel ce lăsat-a muți Belianișii
Cît Rocinante l-a purtat spre glorii,
Sub lespezi reci, aicea doarme-n tină!

*De Paniagudo, academician de Argamasilla. « In
laudem Dulcineae del Toboso »*

S o n e t

Cea ce-o vedeți, cu-obrazul lat, smolită,
Rotundă-n sîni, cu mersul maiestuos, o
Regină, cum și fu, pe-ntreg Toboso
E Dulcinea, de Quijote-iubită.

Bătu în cinstea-i munți, cu pocăită
Figură-n Sierra, și la cap a scos-o!
Bătu și cîmpii-n Montiel, doar de-o s-o
Mai vadă-n Aranjuéz, pe șes, venită,

Cînd Rocinante-l doborî! O, soarte
Nefastă-a cavalerului! Domnița
Manchegă-și dete, tînără, sfîrșitul.

Și nu mai fu frumoasă după moarte.
Iar el, ce-și are-nscrisă-n marmuri spița,
De coarne n-a scăpat, ca tot iubitul!

De Caprichoso, plinul-de-bîzdicuri, înțelepțisim academician al Argamasillei, întru slava lui Rocinante, cal al lui Don Quijote de La Mancha

S o n e t

Pe strălucitul tron diamantin
Călcăt de Mars cu talpa-i sîngerîndă,
Frenetic azi stindardul și-l avîntă
Manchegul cavaler și spadasin.

Mănunchi i-s armele! Oțelul fin
Distruge, taie, -mpunge și se-implîntă.
Isprăvi mereu tot altele. Te-ncîntă
Cu nou-i stil, ăst proaspăt palatin!

Cu Amadís de se mîndrește Gaula,
Ai cărui bravi scoborîtori Elada
O re-nviară-n slăvi, luptînd cu lancea,

Azi pe Quijote-l încunună aula
Belonei însăși, ce-a urcat, cu spada,
De Gaula cu mult mai sus, La Mancha.

Nicicînd uitată slava n-o să-și vadă
Căci chiar și Rocinante-i, în humorî,
Mai sus decît Bayarzi și Brilladori.

De Burlador cel plin de haz academician argamasilesc.

Lui Sancho Panza

S o n e t

Acesta-i Sancho Panza, mic de stat
Dar mare-n vitejii. Curat minune!
Scutier mai blînd şi mai cinstit pe lume,
Vă jur şi dau în scris, nu s-a aflat.

S-ajungă conte, cît pe-aci! Un stat
Ocîrmuia, de nu-l păşteau anume
Tertipuri ale veacului cu nume
Şi pentru-un biet măgar, tot rău famat!

Căci pe-un măgar (iertat să fiu) umblat-a
Scutierul blînd, pe Rocinante-urmîndu-l
Şi pe stăpîn, atît amar de drum!

O, seci nădejdi ce-nşeală lumea, biata!
Cum treceţi, promiţînd că vine rîndul
Odihnei, care-i umbră, vis, şi fum!

*De Cachidiablo, academician argamasilit pe mormîntul
lui Don Quijote*

E p i t a f

Aicea şi-a găsit pe veci mormîntul
Un cavaler ce rău a rătăcit;
De Rocinante dus, bine-mblătit,
Cutreiera în lung şi-n lat pămîntul.

Alături, Sancho Panza zace-n lutul
Ce puse neroziei lui un ţel.
I-a fost scutierul bun, cel mai fidel
Din cîţi scutieri în moarte-i duse scutul.

De Tiquitoc, academic al Argamasillei, pe mormîntul
Dulcinei del Toboso

« E p i t a f »

Aicea Dulcinea, cea
Cu carnea tare,-n groapă doarme.
Nu s-ar fi zis că moartea-n carne
Cenuşa ei i-o strecura.

De vişă nobilă, putea
Blazoane mîndre să răstoarne.
Lui Don Quijote-i dete arme,
Şi-a fost vestită-n sat la ea.

Acestea au fost, dintre stihuri, cele ce s-au putut citi: fiindcă restul, cum litera era peste măsură de roasă, au fost încredinţate unui academician, pentru a le reconstitui pe bază de conjecturi.

Se zvoneşte că a izbutit, cu preţul multor nopţi nedormite şi multor osteneli, şi că are de gînd să le publice, aşteptînd cea de a treia plecare a lui Don Quijote.

*Forse altri canterá con miglior plettro*¹.

(Sfîrşitul părţii întii)

¹ « Cînta-va altul poate, pe-o liră mai sonoră. » (În italieneşte în original.)

P A R T E A A D O U A

Traducere de
Edgar Papu

ÎNCHINARE
CĂTRE
CONTELE DE LEMOS ¹

Cînd, mai zilele trecute, am trimis înălțimii-voastre comedile mele, comedii tipărite dar încă nereprezentate, am spus, dacă nu mă înșel, că don Quijote își și pusese pintenii ca să vină să sărute mîinile înălțimii-voastre; acum, însă, pot spune nu numai că și-a pus pintenii, ci că a și pornit-o la drum, și dacă e să ajungă la înălțimea-voastră, apăsă socot că vă voi fi folosit și eu la ceva, fiindcă din toate părțile sînt zorit cu trimiterea lui, pentru a șterge o dată amarul și scîrba cășunate de celălalt don Quijote, care s-a travestit sub numele de « a doua parte » ² și a cutreierat prin lume; iar cel ce s-a arătat mai doritor decît toți să-l trimit a fost împă-

¹ În 1615, cînd apărea partea a II-a a lui *Don Quijote*, contele de Lemos, Pedro Fernández de Castro, era viceregele Neapolelui, pe atunci spaniol. Cervantes îi mai dedicase, în 1613, *Nuvelele exemplare*, iar în 1615, cîteva luni înainte de terminarea lui *Don Quijote*, volumul de teatru *Opt comedii și opt interludii noi, ne jucate niciodată*. (*Ocho comedias y ocho entremeses nuevos, nunca representados*.) Motivul pentru care partea a doua a cărții o dedică altei persoane, este că ducele de Bejar n-a fost simțitor la politețea pe care i-o făcuse Cervantes și nu i-a răspuns în nici un fel, lipsindu-l de o protecție de care avea mare nevoie în acești 10 ultimi ani ai vieții sale, pururi în conflict cu autoritățile, dintr-un motiv sau din altul.

² Numele sub care apăruse, în 1614, tipărită la Tarragona, urmarea apocrifă a romanului, semnată Alonso Fernández de Avellaneda, este: *Al doilea volum al iscusitului hidalgo Don Quijote de La Mancha, cuprinzînd cea de a treia plecare, care alcătuiește a cincea parte a aventurilor sale*. (« Segundo tomo del Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha, que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras. »)

ratul Chinei, fiindcă să tot fie o lună de cînd mi-a scris un răvaș în chinezește, în care-mi cerea, sau, mai bine zis, mă ruga din tot sufletul să i-l trimit, fiindcă voia să întemeieze o școală înaltă în care să se învețe graiul castilian, și cartea pe care voia el să se învețe era istoria lui don Quijote: o dată cu acestea, îmi mai spunea că eu aveam să fiu rectorul unei asemenea școli. L-am întrebat pe aducător dacă nu i-a dat măriia-sa și vreun ajutor pentru mine, spre a putea trăi. Mi-a răspuns că nici gînd de așa ceva.

« Atunci, prietene, i-am răspuns eu, poți să te întorci în China dumitale, la cine te-a trimis, fiindcă n-am eu sănătatea aceea ca să mă aștern la un drum atît de lung; pe lingă betșugurile de care nu duc lipsă, mai sînt și fără para chioară, și, oricît o fi împăratul de împărat și domnitorul de domnitor, eu îl am la Napoli pe marele conte de Lemos, care, fără atîtea titluri de școli înalte și fără rectorate, mă sprijină, mă ocrotește și se milostivește de mine mai mult decît mi-e cu putință să doresc. »

Cu vorbele acestea, m-am despărțit de el, și tot cu ele mă despart și de înălțimea-voastră, oferindu-vă caznele lui *Persiles și ale Sigismundei*¹, carte pe care voi sfîrși-o în patru luni, *Deo volente*²; carte care urmează să fie sau cea mai proastă sau cea mai bună din cîte s-au alcătuit în graiul nostru, vreau să spun din cele făcute pentru trecerea plăcută a timpului: și mai trebuie să spun că mă căiesc de-a fi zis « cea mai proastă », fiindcă, după părerea prietenilor mei, e pe cale să ajungă la treapta cea mai înaltă a desăvîrșirii. Fiți înălțimea-voastră sănătos, așa cum doresc eu, fiindcă în curînd *Persiles* vă va săruta miinile, iar eu picioarele, ca slugă ce mă aflu a înălțimii-voastre.

Slugă a înălțimii-voastre

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

¹ *Los trabajos de Persiles y Sigismunda* s-a publicat postum, în 1617, căci Cervantes n-a mai trăit decît șase luni de la data cînd scria această dedicație, 31 octombrie 1615. *Don Quijote* apăruse, cu a doua parte terminată de tipărit, după indicația cenzurii de la începutul ediției, încă de la 21 octombrie, așa că autorul a putut-o și reciti imprimată.

² Cu voia lui Dumnezeu (în limba latină în original).

PRECUVÎNTARE CĂTRE CITITOR

Vai, Doamne, cu cîtă nerăbdare vei fi așteptînd acum, cititorule de neam sau de rînd, această precuvîntare, cu gîndul că ai să afli într-însa răzbunări, ocări și batjocuri împotriva ticluitoareului celui de-al doilea don Quijote; vreau să spun de acela care a fost, zice-se, zămislit la Tordesillas și s-a născut la Tarragona. De fapt, însă, n-o să-ți prilejuiesc o asemenea bucurie; căci dacă jignirile trezesc mînia chiar și în firile cele mai blinde, la mine această regulă trebuie să sufere o excepție. Ai fi vrut, desigur, să-l fac măgar, neghiob sau nerușinat; dar nici pomeneală de așa ceva; cum și-a așternut, așa să și doarmă; să-i fie de bine și de-asta să aibă parte. Ceea ce, totuși, nu mi-a venit la socoteală citindu-l, este că mă face bătrîn și ciung; ca și cum ar fi fost în puterea mea să țin timpul în loc, sau ca și cum m-aș fi ales cu ciungenia la crîsmă, iar nu în cea mai măreață împrejurare pe care au văzut-o și vremile de-odinioară, și cele de-acuma, și pe care nu cred s-o mai vadă și acelea ce vor să vină. Dacă rănile mele nu strălucesc în ochii celor ce se uită la ele, se bucură cel puțin de prețuirea acelor care știu unde le-am căpătat. Căci oșteanului mai bine îi stă să rămînă mort pe cîmpul de luptă decît să-și păzească pielea dînd bir cu fugiții; și atît sînt de pătruns de acest adevăr, încît dacă mi s-ar lăsa alegerea și mi s-ar înlesni să fac ceea ce nu intră

în putința omului, eu mai bucuros aş vrea să fi fost de față la acea măreață bătălie decît să mă văd acum cu desăvîrșire nevătămat, fără urmă de rană, dar să nu mă fi aflat într-însa. Rănile de pe fața și de pe pieptul oșteanului sînt stele care-i călăuzesc pe ceilalți spre cerul slavei și al cinstei și-i fac să rîvnească o dreaptă laudă; apoi ar trebui să se țină seamă că nu cu părul cărunț se scriu cărțile, ci cu mintea, care, prin trecerea anilor, tot mai coaptă ajunge. Și asta m-a mai supărat, că mă face pizmătareț și mă și-nvață, ca pe-un nerod, ce-i aia pizmă; căci, pe sfîntul adevăr, din cele două soiuri de pizmă cîte se află pe lume, eu nu cunosc într-adevăr decît pe cea sfîntă, înaltă și cinstită; și fiindcă lucrurile stau așa cum stau, nu-mi arde mie să caut price cutărui preot, cu atît mai mult cu cît acela mai e pe deasupra și una din mărimile ¹ Sfîntului Oficiu; și dacă îi e într-adevăr gîndul la insul despre care pare să aducă vorba, atunci se înșală amarnic, căci aceuia eu îi cinstesc darul poetic, îi prețuiesc lucrările și îndeletnicirile atît de neobosite și de virtuozitate. ² Dar, ca să spun drept, îi sînt recunoscător acestui domn autor de cărți cînd spune cum că povestirile mele ar fi mai mult satirice decît morale, altminteri, bune; ele n-ar putea fi, însă, bune, dacă n-ar avea și toate celelalte însușiri.

Vei fi zicînd, poate, că sînt din cale-afară de îngăduitor și că mă țin prea strîns în hotarele modestiei mele; eu știu, însă, că nu-i frumos să-l mai și lovești pe cel urgisit; și domnul

¹ « În original *familiar del Santo Oficio* »; titlu dat inchișitorului mai mare peste temnițe.

² Cel care semnează *Avellaneda* scrie în prologul falsei părți a doua că Cervantes îl jignise, și « cu atît mai mult pe cel pe care, pe drept cuvînt, îl slăvesc și națiunile străine, iar poporul nostru îi datorează atît de mult pentru meritul de a fi hrănit, cu atîta cinste și fecunditate, ani în șir, teatrele Spaniei prin nenumăratele și uimitoarele lui comedii, cu toată rigoarea artistică pe care-o cere lumea și cu moralitatea și vrednicia ce se pot aștepta de la un slujitor „ministro“ al Sfîntului Oficiu. »

Cervantes răspunde acestei aluzii transparente la Lope de Vega afirmîndu-și prețuirea pentru « darul poetic » al rivalului său; într-un chip ironic, totuși, el îi admiră « las obras » (care pot fi și « operele literare » și « faptele » și « la ocupación continua y virtuosa » (îndeletnicirea de inchișitor).

acesta se vede treaba că nu se simte bine de fel de vreme ce nu cutează să pășească în cîmp deschis și sub tăria cerului, de vreme ce își tăinuiește numele și-și tăgăduiește locul de baștină, ca și cînd s-ar fi făcut vinovat de trădare. Dacă ai ajunge cumva să-l cunoști, atunci să-i spui așa de la mine că nu mă socot jignit, fiindcă știu eu ce sînt ispitele Diavolului, și una dintre cele mai rele este cînd îi vîră cuiva în cap că ar putea să scrie și să tipărească o carte cu care să cîștige tot atîta renume cît și bani și tot atîția bani cît și renume; și ca o întărire a acestui lucru țin să-i povestești în felul tău mucalit și plin de duh istorisirea care vine acum:

La Sevilla trăia odinioară un nebun lovit de cea mai hazlie sminteală și de cea mai năzdrăvană încăpăținare care s-a văzut vreodată la vreun scrîntit. Și-a făcut anume o țeavă de trestie ascuțită la capăt, și de cîte ori, pe uliță sau în oricare altă parte, îi cădea pe mîna vreun cîine, îi prindea un picior sub piciorul lui, pe celălalt i-l ridica în sus cu mîna, îi potrivea țeava într-o anumită parte a trupului, cum se pricepea mai bine, apoi îi sufla acolo pînă mi țil-rotunjea ca pe-o minge de puf și, ținîndu-l astfel, îl lovea de vreo două ori cu palma pe burtă și-i da drumul, spunîndu-le celor din jur, care totdeauna erau ciorchine:

«Ce credeți domniile-voastre, că-i o nimica toată să umfli un cîine?» Tot așa vei fi crezînd și domnia-ta că-i o nimica toată să scrii o carte.

Dacă nu i s-o potrivea povestea asta, atunci, dragă cititorule, să i-o spui pe astălalță, tot cu un nebun și-un cîine:

La Cordoba trăia un alt nebun, care avea obiceiul să ducă pe cap o bucată de marmoră sau vreo altă piatră grea, și numai ce dădea de vreun cîine care nu se păzea, că se și apropia de bietul dobitoc și, harșt, prăvălea piatra peste el. Ciinele sărea ca ars, și tot scheunînd și chelălăind, nu se mai oprea nici peste trei ulițe. S-a nimerit însă ca printre ciinii asupra cărora se ușura el de povara lui să fie și cîinele unui căciular, la care stăpînu-su ținea foarte. Își aplecă,

dară, piatra, îi dăte drumul pe capul bietului dobitoc, cîinele lovit începu să urle, iar stăpînu-su îl văzu și-l auzi; puse atunci mîna pe cotul cu care lua măsurile, sări la nebun, nu-i lăsă un oscior neatins și, la fiecare lovitură pe care i-o căra, îi striga:

« Hoț de cîine ce ești, să faci tu una ca asta prepelicarului meu? N-ai văzut, blestematule, că e prepelicar cîinele meu? »

Și tot zbierîndu-i în urechi cuvîntul « prepelicar », îi dăte drumul nebunului, după ce-l făcu chisăliță. Nebunul, mai dat pe brazdă după întîmplarea asta, se furișă pîn-acasă și nu mai scoase ochii-n lume mai bine de-o lună, după care răstimp se întoarce iarăși cu drăcovenia lui, ducînd cu el o-ncărcătură și mai mare. Se duse de-a dreptul unde era cîinele cu pricina și, uitîndu-se la el cu luare-aminte, nu mai îndrăzni să prăvălească piatra asupra-i și spuse:

« Țsta-i prepelicar, ia seama! »

Ce mai vorbă lungă? Toți cîinii ce-i ieșeau în cale, chiar de-ar fi fost ei cotei sau zăvozi, pentru el tot prepelicari erau, așa că nu-și mai slobozi niciodată piatra asupra-le. Te pomenești că așa i se va întîmpla și acestui ticluitor de povești, și de-acu încolo nu va mai cuteza să prăvale povara talentului său în cărți, care, fiind proaste, sînt mai grele și decît stîncă.

Mai spune-i că pe amenințarea lui de a-mi tăia ciștigul cu cartea ce-a scos-o nu dau o para chioară, căci, luîndu-mă după vestitul *entremés* al Perendengăi¹, îi răspund și eu: să-mi trăiască Sfatul celor douăzeci și patru², stăpînul meu, și Domnul fie cu noi toți³: trăiască măritul conte de Lemos,

¹ Despre interludiul (*entremés*) care avea drept eroină pe Perendenga comentatorii nu știu nimic. Textul respectiv nu ni s-a păstrat.

² Este vorba probabil de Sfatul Guvernatorilor Municipali, care, în orașele din Andaluzia, erau în număr de douăzeci și patru. S-ar putea, însă, să fie și vreo altă aluzie obscură.

³ În original «*Cristo con todos*» care nu e, cum s-ar crede, o simplă formulă creștină, auzită adesea în biserică de autor (*Dominus vobiscum* — Domnul cu voi), ci formula cu care se încheiau cambiile în epocă; deci Cervantes face aluzie la datoriile lui.

a cărui cunoscută blîndețe și mărinimie creștinească — cu toate loviturile soartei mele celei vitrege — nu mă lasă să pier; și să-mi trăiască și marea milostivire a prealuminatului episcop din Toledo, don Bernardo de Sandoval y Rojas ¹, chiar și dacă n-ar mai fi tiparnițe pe lume, chiar și de s-ar scrie împotrivă-mi tot atîtea cărți cîte *buchi cuprind stihurile* din *Mingo Revulgo* ². Acești doi domni sus-puși, fără să-i dau de partea mea prin lingușiri sau prin alte soiuri de laude umflate, și numai din bunătatea lor, și-au luat asupra-le să fie mărinimoși cu mine și să mă ocrotească, ceea ce mă și face a mă socoti mai avut și mai fericit decît dacă soarta m-ar fi ridicat în slăvi pe drumul ei cel obișnuit. Săracul poate avea cinste, ticălosul, însă, nu; sărăcia poate doar să înnoreze noblețea, dar nu s-o întunece cu totul; cum, însă, virtutea de la sine răspîndește lumină, chiar de-ar fi să străbată și prin rupturile și trențele sărăciei, ea se va vedea cinstită de către cugetele cele mari și înalte și, ca atare, va fi și ocrotită; altceva să nu-i mai spui, că nici eu alta nu mai am să-ți spun decît să-ți atrag luarea-aminte că această a doua parte din *Don Quijote*, pe care ți-o înfățișez, este țesută de același meșter ca și partea-ntîi și că într-însa voi da cu de-amănuntul știre despre don Quijote pînă-n clipa morții și a înmormîntării lui, spre a nu mai cuteza nimeni să dea noi mărturii despre el, că doar sînt de-ajuns și cele vechi; și este de-ajuns ca un om de ispravă să fi dat la lumină aceste năzdrăvănii pline de haz, fără să-i treacă prin gînd

¹ Don Bernardo de Sandoval y Rojas, arhiepiscop de Toledo, cardinal al bisericii romane și inchișitor general al Spaniei, învățat, cu gust literar, l-a luat pe Cervantes sub directa sa protecție cînd era hărțuit de oficialitățile mărunte ale Inchiziției.

² În original *Coplas de Mingo Revulgo*: satiră politică anonimă la adresa domniei regelui Enrique al IV-lea al Castiliei. Au fost scrise în secolul al XV-lea, în forma alegorică a unui dialog între păstorul Gil Arribato și păstorul Mingo Revulgo, acesta din urmă dînd replici pline de bun-simț și exprimînd mentalitatea populară, combătută de primul (Arribato = ajunsul, cel urcat). Sînt cu totul doar 32 de *coplas* de cîte 9 versuri, adică nu imens de multe, deci Cervantes a fost nevoit să recurgă la «slovele» sau «buchile» (*letras*) din ele ca să dea comparației sale sensul innumerabilității la care s-a gîndit.

a le mai întoarce încă o dată pe toate fețele ; căci și prea mult despre un lucru — chiar dacă-i bun — îl face să-și piardă prețul, pe cînd, dimpotrivă, vorba puțină, fie ea și despre un lucru prost, tot capătă o oarecare prețuire. Uitasem să-ți spun că-l ai de așteptat pe *Persiles*, căruia tocmai îi pun capăt, precum și partea a doua din *Galatea*.¹

¹ A doua parte a *Galateii*, dacă va fi fost cu adevărat terminată, n-a mai ajuns la tipar. Dar e posibil ca scriitorul să fi promis și acum o carte încă nescrisă, așa cum făcuse în mai multe rînduri, ideea de a-și termina întîiul roman rămînîndu-i permanent în minte pînă în ultimele zile ale vieții.

Capitolul I

Despre ceea ce au pățit preotul și bărbierul cu don Quijote în legătură cu boala acestuia

Povestește Cide Hamete Benengeli în cea de-a doua parte a acestei istorisiri, acolo unde vorbește despre a treia purcedere la drum a lui don Quijote, că preotul și bărbierul au stat ca la vreo lună de zile fără să-l vadă, ca să nu-i mai împrăpăteze toate cele petrecute și să-i dea iarăși prilej să și le amintească; dar asta nu i-a împiedicat să treacă pe la nepoata și pe la chelăreasa lui, dîndu-le pe seamă să aibă de grijă a-l ține cît se poate mai bine și a-i da să mănînce bucate întremătoare și bune de leac pentru bolile de inimă și de creier de unde-i venea lui — dacă stăm și socotim cum se cuvine — toată nenorocirea. Ele răspunseră că așa au și făcut și că vor mai face treaba asta cu multă osîrdie și grijă, fiindcă s-au încredințat că stăpînul casei dădea din cînd în cînd semne că ar fi în toate mințile; fapt care-i bucură foarte pe cei doi, socotind ei că n-au făcut de loc rău să-l aducă vrăjit acasă în carul cu boi, așa cum s-a povestit în partea întîi a acestei istorisiri, pe cît de măreață, pe atît de adevărată, și anume în cel din urmă dintre capitolele ei; așa că-și puseră-n gînd să se ducă să-l vadă și să se încredințeze la fața locului dacă într-adevăr i se îmbunătățise starea, cu toate că socoteau aproape cu neputință una ca asta, și se vorbiră să nu sufle nici un cuvîntel despre cavalerii

rătăcitori, ca să ocolească primejdia de a-i pune degetul pe rana atît de proaspătă încă.

Se duseră în cele din urmă să-l vadă și-l găsiră stînd în pat, îmbrăcat într-un pieptar verde de lînă împletită și pe cap cu o scufă roșie toledană; și era atît de uscat și de sfrijit, de ziceai că-i pastramă, nu alta. Fură primiți de el cum nu se poate mai bine, îl întrebară de sănătate, și el, cu multă chibzuială și în cuvinte alese, le vorbi de dînsul și de cum îi mergea; cum tăifăsuiau așa laolaltă, veni vorba și de ceea ce lumea numește rațiune de stat și feluri de guvernămînt ¹, cu care prilej, mai îndreptînd cutare strîmbătate, mai osîndind-o pe cutare, căutînd ba să îmbunătățească vreo datină, ba să dezgroape alta, se făcea fiecare din ei trei dătător de legi, un nou Licurg al vremilor noastre sau un înflăcărat Solon; și într-atîta au pus ei țara la cale pe temeiuri noi, încît ai fi zis c-au vîrît-o într-un tipar și-au scos-o cu totul alta decît cum o puseseră; iar don Quijote vorbi cu atîta înțelepciune despre toate lucrurile acestea, încît cei doi care-l puseseră la încercare crezură, fără urmă de îndoială, că era bun sănătos și cu mintea-ntreagă. De față la vorba lor erau și nepoata și chelăreasa, care nu mai pridideau mulțumind lui Dumnezeu că-și văd stăpînul atît de limpede la cap; dar preotul, schimbîndu-și gîndul de la început, care fusese să nu pomenască nimic de-ale cavaleriei, vru să încerce cu tot dinadinsul dacă tămăduirea lui don Quijote era părelnică sau chiar adevărată, și așa, dintr-una-ntr-alta, aduse vorba despre unele vești venite de pe la curte și, printre altele, spuse că trece drept neîndoioasă vestea cum că Turcul vine cu oaste puternică și că nu se știe ce are de gînd și nici unde-o fi să coboare cu atîta puhoi de oameni. Și cu teama asta, care, aproape an de an, ne face să tot punem mîna pe arme, întreaga creștinătate era pe picior de război, iar măriasa dase poruncă să se-ntărească țărmurile Neapolelui și ale Siciliei, precum și insula Malta.

La aceasta don Quijote răspunse:

¹ Termeni utilizați de Machiavelli în *Principele*.

— Măria-sa s-a arătat a fi un războinic foarte înțelept întărindu-și la vreme ținuturile, ca nu cumva să le găsească vrăjmașul nepregătite; dacă mi-ar cere însă mie povață, eu l-aș îndemna să se folosească de un mijloc de întâmpinare a primejdiei la care cred că-n clipa de față măria-sa nici cu gândul nu gîndește.

Numai ce-o auzi și pe asta, că preotul își și spuse-n sinea lui: « Aibă-te Domnu-n pază, sărmane don Quijote, fiindcă pare-mi-se că te prăbușești de pe înalta culme a smintelii în adîncă prăpastie a neroziei tale. »

Dar bărbierul, care frămîntase și el în de sine același gînd ca și preotul, îi ceru lui don Quijote să le spună și lor care era povața lui în privința mijlocului de a întâmpina primejdia, povață ce era bine, după cum spunea el, să fie luată-n seamă; poate c-o fi vreunul din acele sfaturi năstrușnice ce se dau de obicei domnitorilor.

— Al meu, domnule bărbier, spuse don Quijote, nu-i năstrușnic, ci-i chiar strașnic!

— Nu de asta spun, răspunse bărbierul, ci pentru că cele văzute pîn-acum au arătat că toate, sau mai toate povețele ce i se dau măriei-sale sau sînt cu neputință de înfăptuit, fiind lipsite de orice noimă, sau sînt spre paguba regelui și a țării.

— Dar a mea, răspunse don Quijote, nu-i nici cu neputință de îndeplinit, nici fără noimă, ci-i cea mai ușoară, cea mai potrivită, cea mai la-ndemînă și cea mai nemeșteșugită din cîte au trecut prin cap cuiva.

— Dar văd că te codești să ne-o spui și nouă, don Quijote, spuse preotul.

— N-aș vrea, zise don Quijote, s-o destăinui eu acuma și s-ajungă mîine-poimîine la urechile domnilor sfetnici, ca să tragă altul foloasele și să ia răsplată de pe urma muncii mele.

— Cît mă privește pe mine, spuse bărbierul, iacă, îmi dau cuvîntul, și aici și în fața lui Dumnezeu, că nu voi destăinui cele ce-mi vei spune nici la vii și nici la morți; jurămînt ce l-am învățat din cîntecul bătrînesc despre preotul care,

la începutul liturghiei, i-a destăinuit regelui cine era hoțul ce i-a furat cei o sută de dubloni și catîrul cel iute de picior.

— Povești nu știu, spuse don Quijote, dar știu că acest jurămint e vrednic de crezare, fiindcă mai știu și că domnul bărbier este om de nădejde.

— Și chiar dacă n-ar fi, spuse preotul, mă pun eu chezaș pentru el că de astă dată o să fie mut ca un pește, ca să nu-l pască altfel judecata și osînda.

— Dar pentru domnia-ta cine dă chezăsie, părinte? întrebă don Quijote.

— Chiar îndeletnicirea mea, răspunse preotul, care este aceea de a păstra tainele.

— Ei bine! spuse atunci don Quijote. N-are măria-sa decît să adune, prin poruncă obștească, la curtea lui, la o zi hotărîită, pe toți cavalerii rătăcitori care cutreieră Spania, și chiar dacă n-ar veni decît vreo cinci-șase, nu s-ar găsi, credeți, vreunul din ei care să poată nimici singur toată puterea Turcului? Luați bine seama domniile-voastre și urmăriți-mă. Este oare lucru atît de nemaiauzit ca un singur cavaler rătăcitor să nimicească o oaste de două sute de mii de oameni, ca și cum ar avea toți laolaltă un singur grumaz sau ar fi făcuți din turtă dulce? Dacă nu, spuneți-mi: cîte istorisiri nu sînt oare pline de asemenea minunății? Nu mă gîndesc la altul — să nu mă mișc de-aici — dar ia să trăiască astăzi vestitul don Belianís, sau vreunul din spița cea fără de număr a lui Amadís de Gaula? Zic: să trăiască astăzi vreunul din ei și să dea piept cu Turcul, pe legea mea că n-aș vrea să fiu în pielea lui! Dar Dumnezeu va avea grijă de poporul său și-i va hărăzi un cavaler rătăcitor care, chiar de n-o fi atît de puternic ca aceia din trecut, nu va fi, totuși, mai prejos de ei în curaj; și Dumnezeu îmi pricepe gîndul; mai mult, iacă, nu spun.

— Vai de mine, strigă atunci nepoata, capul mi-l pun că stăpînul meu vrea să se facă iarăși cavaler rătăcitor!

La care don Quijote spuse:

— Cavaler rătăcitor mi-e scris să mor, și fie că Turcul o cobori sau o sui¹ când o pofti el și cu cîtă oaste i-o da mîna, eu mai spun o dată: Dumnezeu îmi pricepe gîndul.

Atunci vorbi bărbierul:

— Rog stăruitor pe domniile-voastre să-mi îngăduiți a povesti o scurtă întîmplare petrecută la Sevilla, care, fiindcă se potrivește aici întocmai, îmi dă ghes inima să v-o spun.

Don Quijote îi dăte îngăduința, iar preotul, dimpreună cu ceilalți, se pregăti să-l asculte, și atunci el începu să povestească așa:

— În casa de nebuni din Sevilla era închis un om pe care neamurile lui l-au adus acolo fiindcă-și pierduse mințile; învățase dreptul canonic la Osuna²; dar chiar și la Salamanca să-l fi învățat, tot n-ar fi fost, după părerea multora, mai puțin nebun. Acest cărturar, după cîtiva ani de balamuc, a crezut că s-a cumițit și că e-n toate mințile și, stăpînit de închipuirea asta, a scris episcopului, rugîndu-l din tot sufletul și cu dovezi foarte la locul lor să trimită să-l scoată din amarul în care trăia, deoarece, din mila lui Dumnezeu, își recăpătase mintea; dar că neamurile, pentru a se bucura de partea lui de moștenire, îl țineau acolo și, în ciuda adevărului, voiau ca el să treacă drept nebun pînă la moarte. Episcopul, înduplecat de multele sale scrisori, bine gîndite și cu chibzuință alcătuite, trimise pe un preot de-al său să iscodească la supraveghetorul casei de nebuni dacă era adevărat ceea ce scria cărturarul și totodată să vorbească și cu nebunul însuși, și dacă i s-o părea că-i întreg la minte, să-l scoată de-acolo și să-l lase slobod. Așa și făcu preotul, iar supraveghetorul îi spuse că acel om mai era încă nebun, că deși vorbea de multe ori ca un ins cu scaun la cap, totuși, după un răstimp, începea să bată cîmpii, cu nerozii tot atît de mari și de multe ca și

¹ În original « *Y baje o suba el Turco...* » Expresia era « *si baja el Turco* »: « dacă descinde (de pe corăbii) oastea turcească ». Cervantes adaugă « sau suie » pentru efectul comic al calamburului.

² Satirizarea universităților minore, recent înființate, este obișnuită la scriitorii secolului de aur. Cea din Osuna, fondată în 1548 de contele de Urena, este ironizată de Cervantes și în capitolul XLVII al Părții a II-a.

cuvintele sale înțelepte de la început, așa cum se va încredința el singur dacă va încerca să-i vorbească. Preotul vru să facă o încercare și, ducându-se la nebun, vorbi cu el mai bine de un ceas, și în tot acest răstimp nebunul nu scoase nici un cuvânt anapoda sau fără noimă; ba, dimpotrivă, a vorbit cu atîta cumințenie, încît preotul a fost nevoit să creadă că nebunul se tămăduise. Și printre cele ce-i spusese nebunul era și că supraveghetorul se arăta de rea-credință, temîndu-se să nu piardă plocioanele pe care i le dădeau rubedeniile lui, și de aceea tot spunea că mai e încă nebun, avînd numai cînd și cînd mîntea limpede, și că cea mai afurisită pacoste în nenorocirea lui era marea lui avere, deoarece, pentru a se înfrupta dintr-însa, vrăjmașii săi se foloseau de viclenie și se îndoiiau de mila cu care l-a învrednicit Domnul nostru, făcîndu-l iarăși, din dobitoc, om ca toți oamenii. Într-un cuvînt, el vorbi în așa fel, că supraveghetorul ieși necinstit, rubedeniile lui hrăpărețe și haine, iar el însuși atît de înțelept, încît preotul își puse-n gînd să-l ducă cu sine, pentru ca episcopul să-l vadă și să pipăie cu mîna lui adevărul în toată tărășenia asta. Cu acest gînd omenos, bunul preot ceru supraveghetorului să poruncească a i se da cărturarului straietele cu care intrase acolo; supraveghetorul îi spuse încă o dată să bage bine de seamă ce face, fiindcă nici vorbă că omul mai era încă nebun. N-au folosit la nimic înștiințările și prevenirile aceluia ca să-l facă pe preot a-și părăsi gîndul de a-l scoate de-acolo; văzînd, însă, că e poruncă de la episcop, supraveghetorul trebui să asculte; îl îmbrăcă, dară, pe licențiat cu straietele lui, care erau noi și curățele. Cum se văzu îmbrăcat ca oamenii și scăpat de cămașa lui de nebun, îl rugă stăruitor pe preot să-i îngăduie a se duce să-și ia rămas bun de la tovarășii săi, nebunii. Preotul spuse că vrea și el să-l însoțească, dorînd să-i vadă pe nebunii care stăteau închiși acolo. Suiră așadar scările, și laolaltă cu ei, și cîțiva dintre cei ce erau față; și ducîndu-se licențiatul pînă la o cușcă unde se afla un nebun apucat, care însă în clipa aceea era domol și liniștit, îi spuse: « Frățioare dragă, vezi dacă ai să-mi dai vreo însărcinare că plec acasă, fiindcă Dumnezeu,

în bunătatea și îndurarea sa cea nemărginită, măcar că nu-s vrednic, s-a milostivit să-mi redea mințile; acum sînt teafăr și cu judecata deplină, deoarece la Dumnezeu nimic nu-i cu neputință; fii cu mare nădejde și cu încredere într-însul, fiindcă așa cum m-a ajutat pe mine să mă tămăduiesc, te va schimba și pe dumneata dacă te încrezi în el; voi avea grijă să-ți trimit ceva de-ale gurii ca să mănînci, orice s-ar întîmpla, căci — află de la mine ca de la unul care a trecut prin asta — eu îmi închipui că toată nebunia noastră vine de la faptul că avem stomacul gol și creierul plin cu aer; încearcă să prinzi curaj, fiindcă deznădejdea în restriște împuținează sănătatea și grăbește moartea. » Toate aceste spuse ale cărturarului le auzi un alt nebun, care stătea față în față cu cușca unde era închis apucatul, și, ridicîndu-se de pe rogojina veche pe care se trîntise despuiat, întrebă în gura mare cine-i acela ce pleacă teafăr și cu mintea întreagă. Licențiatul răspunse: « Eu sînt, frățioare, acela ce pleacă, fiindcă acum nu mai am nevoie să stau aici, pentru care lucru nu știu cum să mulțumesc cerului că s-a arătat atît de îndurător cu mine. » « Ia seama ce spui, cărturarule, să nu te amăgească Diavolul, răspunse nebunul. Lasă plecarea și rămii liniștit la locul tău, ca să fii scutit de-a te mai înapoia aici. » « Eu știu că sînt tămăduit, răspunse licențiatul, și n-aș mai avea pentru ce să mă întorc aici ca s-o iau de la capăt. » « Tu, tămăduit? spuse nebunul; bine, las' că vedem noi, du-te cu Dumnezeu; însă îți jur pe Jupiter, a cărui putere o întrupez eu pe pămînt, că numai pentru acest păcat pe care-l săvîrșește astăzi Sevilla, scoțîndu-te din această casă și socotindu-te zdravăn la minte, o voi trăsni cu o pedeapsă atît de grozavă, de-o să mă țină minte în vecii vecilor, amin! Nu știi tu oare, sărmane licențiat nătăfleş, că-mi stă în putință să fac treaba asta, deoarece, așa cum ți-am mai spus, eu sînt Jupiter Tunătorul, acela ce ține în mîinile lui razele cele pirjolitoare, cu care pot și obișnuiesc să ameninț și să nimicesc lumea? Numai cu un singur lucru însă vreau să pedepsesc această cetate neșăbuită, făcînd anume să nu plouă într-însa și nici în tot ținutul și împrejurimile ei timp de trei ani încheiați, începînd chiar din ziua

și din clipa în care am rostit această amenințare. Adică cum? Tu slobod, teafăr și înțelept, iar eu nebun, bolnav și ferecat? Mai bine mă spînzur decît să nu dau ploaie! » La strigătele și vorbele nebunului, cei de față erau cu luare-aminte; dar licențiatul nostru, întorcîndu-se către preot și apucîndu-l de mîini, îi spuse: « Nu-ți mai face gînduri, domnul meu, și nu mai pune la inimă ce-a spus nebunul ăsta, căci dacă el e Jupiter și nu binevoiește să dea ploaie, eu, care sînt Neptun, părintele și zeul apelor, voi face să plouă ori de cîte ori îmi va veni chef și va fi nevoie. » La care preotul răspunse: « Cu toate astea, domnule Neptun, cred că n-ar fi nimerit să-l supărăm pe domnul Jupiter; rămîi mai bine în casa asta, și altă dată, cînd vom avea mai multă înlesnire și mai multă vreme, ne vom înapoia să te luăm. » Supraveghetorul și cei de față începură să rîdă, iar la rîsetele lor, preotul nu prea se simți în apele lui; îl dezbrăcară pe licențiat, care rămase la casa de nebuni, și cu asta s-a sfîrșit și povestea.

— Păi bine, domnule bărbier, spuse don Quijote, asta e povestea de care nu te puteai lipsi s-o povestești, fiindcă s-ar potrivi aici întocmai? Vai, domnule bărbier, domnule bărbier, cît de orb e cel ce nu vede prin pînza sitei! Este oare cu puțință ca dumneata să nu știi că asemănările între oameni în ce privește iscusința, vitejia, frumusețea și noblețea sînt totdeauna blestemate și rău primite? Eu, domnule bărbier, nu sînt Neptun, zeul apelor, și nici nu țin să mă creadă cineva mare deștept cînd nu sînt; mă străduiesc numai a face lumea să înțeleagă greșeala în care stăruiește nevrînd să reînvie în sînul ei preafericitele timpuri cînd tagma cavaleriei celei rătăcitoare își înălța flamura; dar vremea noastră dezmățată nu-i vrednică să se bucure de o binefacere atît de mare ca aceea de care se bucurau anii cei de demult cînd cavalerii rătăcitori credeau de datoria lor și își luau pe umeri sarcina de a apăra împărățiile, de a ocroti fecioarele, de a ajuta pe orfani și pe cei vitregiți, de a-i pedepsi pe cei trufași și de a-i răsplăti pe cei smeriți. Cei mai mulți dintre cavalerii de astăzi au mai mare grijă de damascurile, de brocarturile și de celelalte pînzeturi

scumpe cu care se îmbracă decît de zalele cu care se înarmează; nu mai găseşti acuma cavaler care să doarmă pe cîmp, supus asprimii cerului, armat cu toate armele sale din creştet pînă-n tălpi; nu mai are acum cine, fără a-şi scoate picioarele din scări, rezemat de lance, singur, să încerce — după cît se spune — a-şi ucide somnul, aşa cum făceau cavalerii rătăcitori; nu mai găseşti nici unul care, avîntîndu-se din cutare pădure către cutare munte sau păşind pe ţărmul sterp şi deşert al mării, de cele mai multe ori furtunoasă şi răscolită, şi aflînd pe apă aproape de ţărm o corăbioară fără visle, fără pînze, fără catarg şi fără funii, să se arunce într-însa cu inima vitează, încredinţîndu-se neînduratelor valuri ale mării adînci, care acu îl ridică spre cer şi acu îl coboară către fundul genunii; iar el, înfruntînd pieptiş nebiruita furtună, cînd nici cu gîndul nu gîndeşte, se şi află la trei mii şi mai bine de leghe de locul unde s-a urcat şi, sărînd pe pămînt îndepărtat şi necunoscut, i se întîmplă lucruri vrednice de a fi scrise nu pe pergamin, ci în aramă; dar acuma lenea biruie asupra sîrguinţei, trîndăvia asupra muncii, păcatul asupra virtuţii, neobrăzarea asupra vitejiei, flecăreala despre arme asupra faptelor de arme, care au trăit şi au înflorit numai în vîrstele de aur, în vremea cavalerilor rătăcitori. Dacă nu, ia spuneţi-mi: cine-i mai cinstit şi mai viteaz decît vestitul Amadís de Gaula? Cine-i mai înţelept decît Palmerin de Anglia? Cine-i mai nobil în purtări şi mai iscusit decît Tirant cel Alb? Cine-i mai chipeş decît Lisuarte de Grecia? Cine a dat şi a primit mai multe lovituri de spadă decît don Belianis? Cine-i mai semeţ decît Perion de Gaula? Cine-i mai dispreţuitor de primejdii decît Felixmarte de Hircania? Sau cine-i mai curat la cuget decît Esplandian? Cine-i mai îndrăzneţ decît don Cirongilio de Tracia? Cine-i mai neînfricat decît Rodomonte? Cine-i mai prevăzător decît regele Sobrino? Cine-i mai cutezător decît Reinaldos? Cine-i mai nebiruit decît Roldan? Şi cine-i mai plăcut şi mai curtenitor decît Rugero, din care coboară astăzi ducii de Ferrara, aşa cum spune Turpin în cosmografia lui? Toţi aceşti cavaleri, şi

încă mulți alții pe care aș putea să-i numesc, au fost, părinte, cavaleri rătăcitori, mândrie și slavă a cavaleriei. Asemenea oameni, sau alții ca ei, socotesc eu că ne trebuie, căci, dacă i-am avea, măria-sa ar fi bine slujit și s-ar scuti de multă risipă, iar Turcul și-ar smulge barba de ciudă; și mai aflați, pe lângă cele spuse, că, eu vreau să rămân la mine-n casă, căci nu vine nici un preot să mă scoată; iar dacă Jupiter, cum a spus bărbierul, nu va da ploaie, eu sînt cel care va face să plouă cînd voi avea chef; spun asta ca să știe domnul Barbă-Săpunită că l-am înțeles!

— Vai de mine, seniore don Quijote, făcu bărbierul, n-am mers chiar atît de departe, gîndul meu a fost bun — să nu mă mișc de-aici! — nu trebuie să te simți jignit.

— Dacă pot sau nu să mă simt jignit, răspunse don Quijote, asta o știu eu mai bine.

La care preotul spuse:

— Eu aproape că n-am scos o vorbă pîn-acuma și n-aș vrea să rămîn cu o frămîntare care să-mi roadă și să-mi rîciie cugetul, frămîntare cășunată de ceea ce a spus aci don Quijote.

— Părintelui îi este îngăduit și mai mult decît atîta, răspunse don Quijote, așa încît poate să-și dea pe față frămîntarea, fiindcă nu e bine să umble cu cugetul încărcat.

— Cu această îngăduință, răspunse preotul, spun că neliniștea mea stă în neputința de a da crezare în vreun chip faptului că toată acea mulțime de cavaleri rătăcitori pe care domnia-ta, seniore don Quijote, i-ai pomenit ar fi trăit aievea și ar fi fost făpturi în carne și oase; ba, dimpotrivă, îmi închipui că totul e ticluire, basm și minciună, vise povestite de oameni treji, sau, mai bine zis, pe jumătate adormiți.

— Asta-i o altă greșeală, răspunse don Quijote, în care au căzut mulți ce nu cred că au trăit asemenea cavaleri pe lume, și eu de mai multe ori, cu feluriși oameni și cu felurite prilejuri, am căutat să scot la lumina adevărului acest eres atît de răspîndit; uneori nu mi-a izbutit încercarea, alteori, însă, mi-a izbutit, cînd am sprijinit-o pe umerii adevărului; care adevăr este atît de vădit, încît pot să spun că l-am

văzut cu ochii mei pe Amadís de Gaula, care era un om înalt la trup, bălan la față, cu o barbă frumoasă, deși neagră, cu căutătura nici blajină, nici aspră, scurt la vorbă, greu de miniat și iute la împăcare; și așa cum vi l-am înfățișat pe Amadís, aș putea, cred eu, să-i zugrăvesc și să-i înfățișez pe toți cavalerii rătăcitori cîți rătăcesc pe lume o dată cu istorisirile unde-i vorba despre ei; căci, fiind încredințat că au fost întocmai cum spun acele istorisiri, din isprăvile pe care ei le-au săvîrșit și din însușirile pe care le-au avut, li se pot desprinde, cu o bună judecată, trăsăturile, culoarea feței și înălțimea trupului.

— Cum? Seniorele meu don Quijote, întrebă bărbierul, chiar atît de mare socoți să fi fost uriașul Morgante?

— Cînd e vorba de uriași, răspunse don Quijote, sînt păreri felurite dacă au trăit sau nu pe lume; dar *Sfînta Scriptură*, ce nu se poate abate nici cu atîtica de la adevăr, ne arată că au trăit, povestindu-ne istoria cu matahala aceea de Goliat, înalt de șapte coți și jumătate, ceea ce este o înălțime peste fire. De asemenea, în insula Siciliei s-au găsit oase de la picior și de la umăr atît de mari, încît vădese că purtătorii lor au fost uriași, și încă atît de mari cît niște turnuri din cele înalte; că doară geometria¹ te face să nu mai pui la îndoială acest adevăr. Cu toate astea, n-aș putea să-ți spun cu jurămînt ce mărime să fi avut Morgante, măcar că nu cred să fi fost prea înalt; mă îndeamnă la această părere faptul de a fi găsit în istorisirea unde se vorbește mai cu seamă despre isprăvile lui că dormea de multe ori sub acoperiș; și deoarece găsea case care să-l adăpostească, e la mintea omului că înălțimea lui nu putea fi peste fire.

— Așa e, spuse preotul, care, avînd chef să-l audă cum înșiră bazaconii atît de mari, îl întrebă cum i se înfățișează chipurile lui Reinaldos de Montalbán și ale lui Roldan,

¹ Clemencín este de părere că don Quijote asociază sunetul acestui cuvînt cu « *huesometria* » — măsura oaselor. Dar în alte texte contemporane, ca *Jardín de flores curiosas*, Antonio de Torquemada vorbește de « oasele unui gigant, care, scoțînd prin buna (obișnuita) *geometrie* statura corpului ce derivă din ele (ce li se potrivește), era mai mare de patruzeci de coți », deci Cervantes spune exact cuvîntul ce se folosea curent pentru noțiunea respectivă.

precum și ale celorlalți doisprezece mai-mari ai Franței, deoarece cu toții fuseseră cavaleri răătăcitori.

— Despre Reinaldos, răspunse don Quijote, mă încumet să spun că era cu fața lată și stacojie, cu ochii jucăuși și cam bulbucați, din cale-afară de aprins și de iute la minie, înhăitat cu hoții și cu deșucheții. Despre Roldan sau Rotolando sau Orlando — căci toate numirile astea i le dau istorisirile — îmi închipui, ba sînt chiar încredințat că era potrivit la stat, lat în spete, cu picioarele cam strîmbe, oacheș la față și cu barba roșcată, păros pe trup, cu înfățișarea amenințătoare, scurt la vorbă, dar foarte cuviincios și bine crescut.

— Păi dacă Roldan n-a fost și el un cavaler mai acătării decît cum spui domnia-ta, răspunse preotul, nu-i de mirare că domnița Angelica cea frumoasă l-a nesocotit și l-a părăsit, ademenită de iscusința, veselia și curtenia tînărului arap, cu tuleiele abia mijite, căruia i s-a dat; și deșteaptă a fost c-a ales mai degrabă blindețea lui Medoro decît asprimea lui Roldan.

— Părinte, Angelica asta, îi întoarse vorba don Quijote, a fost o fetișcană închipuită, ușuratică și cam cu toane și a umplut lumea la fel de mult cu faptele ei nesăbuite ca și cu faima frumuseții ei. A nesocotit mii de cavaleri, mii de viteji și mii de înțelepți și s-a mulțumit cu un copil de casă cu caș la gură, fără altă avere și fără alt renume decît acela de a fi păstrat credință prietenului său. Marele cîntăreț al frumuseții ei, vestitul Ariosto, fiindcă nu s-a mai încumetat sau n-a mai voit să cînte ceea ce i s-a mai întîmplat acestei domnițe după căderea ei rușinoasă — cred că n-or fi fost lucruri prea curate la mijloc — n-a mai vorbit de ea de-acolo de unde spune:

*Și cum de la Catay primise sceptru,
Cînta-va poate altul cu mai măiestru plectru.*¹

¹ Ultimele două versuri ale stanței a 16-a din Cîntul XXX de Ariosto; prin ultimul vers, de altfel, citat în italiană, Cervantes și-a încheiat Partea I a lui Don Quijote («*Forse altri cantera con miglior plectro*» indica, acolo, că autorul nu mai avea de gînd să scrie urmarea).

Și nu încapă îndoială că asta a fost ca o prorocie, fiindcă poeții se mai numesc și *vates*, ceea ce înseamnă ghicitori. Acest adevăr se vedește limpede, deoarece, după aceea, un vestit poet andaluz¹ i-a jelit și i-a cîntat lacrimile, iar un alt poet vestit și neîntrecut, de astă dată castilian², i-a cîntat frumusețea.

— Ia spune-mi, seniore don Quijote, întreabă atunci bărbierul, printre atîția poeți care au lăudat-o pe domnița Angelica, nu s-a găsit nici unul să alcătuiască și vreo satiră împotriva ei?

— Sînt incredințat, răspunse don Quijote, că dacă Sacripante³ sau Roldan ar fi fost poeți, mi-ar fi săpunit-o bine pe dumneaei, căci stă în firea poezilor neluați în seamă și neîngăduiți de frumoasele lor — adevărate sau închipuite — să se răzbune prin satire și epigrame împotriva acelorora pe care și le-au ales drept stăpîne ale gîndurilor: răzbunare desigur nevrednică de un cuget mărinimos; dar pînă azi nu mi-a ajuns încă la ureche vreun vers vestejitor împotriva domniței Angelica, cea care a adus atîta tulburare pe lume.

— Minune! spuse preotul.

Și în clipa aceea auziră cum chelăreasa și nepoata, care lăsaseră baltă flecăreala, țipau în gura mare în curte, și ieșiră cu toții să vadă ce-i cu hărmălaia aceea.

¹ Luis Barahona de Soto, de care se vorbește în capitolul al VI-lea al Părții I.

² Poetul castilian « vestit și neîntrecut » este Lope de Vega, care a publicat la Sevilla în 1602 un poem intitulat *La hermosura de Angelica* (Frumusețea Angelicîi). « *Famoso y unico* », epitetele folosite de Cervantes sînt categoric ironice, pentru că le repetă pe cele folosite de însuși Lope spre a se califica pe sine, fără prea multă modestie — « *unicus aut peregrinus* » — în chip emblematic, la începutul unora din operele sale.

³ Aluzie din nou la Lope de Vega, autor al unor « epistole satirice la adresa unor actori » (« *libelos contra unos comicos* »), pentru care a trebuit să apară și în fața tribunalului. Mobilul injuriilor aduse de « unicul și faimosul » poet stătea, pe cît se pare, în faptul că-l disprețuise o actriță, cu numele chiar de Angelica. Ipoteza aceasta rămîne, însă, puțin plauzibilă, fiindcă actrița în discuție a fost, probabil, celebra Elena Osorio.

Care vorbește de nemaiauzita gîlceavă a lui Sancho Panza cu nepoata și cu chelăreasa lui don Quijote, dimpreună cu alte întîmplări hazlii

Povestea spune că strigătele auzite de don Quijote, de preot și de bărbier erau ale nepoatei și ale chelăresei, care țipau la Sancho Panza, în timp ce el se lupta să intre spre a-l vedea pe don Quijote, iar ele îi ațineau calea la ușă:

— Ce caută haimanaua asta la noi în casă? Mai vezi-ți și de casa ta, omule, că tu, și nu altul, ești acela care-l scoate din minți pe stăpînul meu, îl prostește cu vorba și-l face să bată coclaurii.

La care Sancho răspunse:

— Zgripturoaică de chelăreasă, cel prostit cu vorba și scos din minți și purtat pe coclauri sînt eu, iar nu stăpîn-tu! El m-a tîrit prin lume-n lung și-n lat, și tot voi vă treziți cu gura mare ca proasta-n horă! Cu șoșele, cu momele, m-a scos frumușel de la mine din casă, făgăduindu-mi o insulă, pe care și acum o mai aștept încă.

— Arde-te-ar focu cu insulele tale, afurisitule, răspunse nepoata. Și ce-s alea insule? N-or fi ceya de mestecat în fălci, mîncăule, hulpavule ce ești?

— Asta nu se mînîncă, răspunse Sancho, ci se stăpînește și se conduce mai abitir decît patru cetăți și decît patru dregătorii de curte.

— Fie și așa, spuse chelăreasa, dar tot n-ai să intri, sac de răutăți și burduf de blestemății ce ești! Du-te de-ți stăpînește casa și-ți lucrează ogorul și nu-i mai tot da zor cu insulele și cu istoriile tale.

Preotului și bărbierului le veni un chef grozav să asculte la vorba celor trei; dar don Quijote, temîndu-se să nu-și desfunde Sancho sacul cu neghiobii necuviincioase și să nu aducă vorba de unele lucruri care i-ar atinge cîntea, îl chemă și făcu semn celor două femei să tacă din gură și să-l lase să intre. Sancho intră, iar preotul și bărbierul se despărțiră de don Quijote, de a cărui tămăduire începură să

deznădăjduiască, văzînd cît de înrădăcinat era în nălucirile lui și cît de cufundat era în nerozia blestematei aceleia de cavalerii rătăcitoare; și spuse atunci preotul către bărbier:

— Ai să vezi, cumetre, că tocmai cînd ne așteptăm mai puțin, hidalgul nostru o să plece iarăși să bată drumurile.

— De asta nici nu mă îndoiesc, răspunse bărbierul, căci nu mă mir de sminteala cavalerului, cît de prostia scutierului, care-i atît de încredințat de povestea cu insula, încît îmi vine să cred că nu i-ar scoate-o din cap toate dezamăgirile de pe lume.

— Cumîntească-i Domnul, spuse preotul, iar noi să stăm la pîndă și să vedem ce-o să mai iasă din toată împletirea de scrînteli a unui astfel de cavaler și a unui astfel de scutier, care parc-au fost făcuți din același aluat, căci nebunia stăpînului fără nerozia slugii n-ar face două parale.

— Așa-i, spuse bărbierul, și ce n-aș da eu să știu ce-or fi vorbind ei acum întreolaltă.

— N-ai grijă, răspunse preotul, că nepoata sau chelăreasa au să ne povestească la urmă, că nu sînt ele din acelea care se sfiesc să asculte la ușă.

Într-acestea, don Quijote se închise cu Sancho în odaia lui, și, fiind singuri, îi zise:

— Îmi pare nespus de rău, Sancho, că ai spus și încă mai spui că te-am scos din bordeiul tău, cînd știi bine că nici eu n-am rămas acasă. Împreună am purces, împreună am mers și împreună am bătut cărările; am împărțit amîndoi același noroc și aceeași soartă; iar dacă ai fost și dat în târbacă o dată, apoi eu am fost ciomăgit de o sută de ori; cu atîta doar m-am ales mai mult decît tine.

— Păi așa și trebuia să se întîmple, căci, după cum spui chiar luminăția-ta, năpastele sînt mai legate de cavalerii rătăcitori decît de scutierii lor.

— Ba te înșeli, Sancho; doar e și vorba: *quando caput dolet*¹ etc., etc.

¹ Proverbul latin: «*Quando caput dolet, caetera membra dolent*» («Cînd te doare capul, te dor și celelalte mădulare») avea în vechime un sens metaforic, pe care don Quijote îl tălmăcește mai jos (în limba latină în original).

— Nu pricep altă limbă decît pe-a mea, răspunse Sancho.

— Vreau să spun, îi luă vorba don Quijote, că atunci cînd te doare capul, te dor și toate celelalte mădulare; tot așa și eu, fiind domnul și stăpînul tău, îți sînt și cap, iar tu mi-ești mădular, fiindcă ești numai sluga mea; și de aceea răul care mă atinge sau m-ar atinge pe mine trebuie să te doară și pe tine, iar răul tău, pe mine.

— Așa o fi, spuse Sancho, dar cînd pe mine mă azvîrleau în aer cu cerga, ca pe un mădular ce eram, capul meu stătea dincolo de gard, uitîndu-se la mine cum zburam în văzduh, fără să simtă nici o durere, și dacă mădularele sînt datoare să simtă durerea capului, apăi atunci și capul este dator să simtă durerea lor.

— Nu cumva vrei să spui, Sancho, răspunse don Quijote, că pe mine nu mă durea cînd tu erai azvîrlit în văzduh? Dacă spui asta, te rog să n-o mai spui și nici s-o gîndești, căci mai multă durere simțeam eu atunci în cuget decît tu în trup. Dar, pînă una-alta, să lăsăm asta deoparte, c-o să avem timp destul s-o cîntărim și s-o lămurim; ia spune-mi mai bine, dragă Sancho, cam ce se vorbește despre mine prin partea locului, cum mă vede poporul, cum mă văd hidalgii și cum cavalerii? Ce părere au despre vitejia mea? Ce gîndesc despre isprăvile mele? Și ce spun despre purtările mele alese? Ce se vorbește despre hotărîrea ce-am luat-o de a reînvia și a aduce iarăși pe lume uitata tagmă a cavalerilor? Vreau, în sfîrșit, Sancho, să-mi spui ce-a ajuns din toate astea la urechile tale; și să-mi spui tot, fără să mai adaugi ceva bun de la tine sau să scoți ceea ce-i rău; căci vasalii cei credincioși trebuie să-i spună seniorului numai adevărul adevărat, fără ca lingușirea să-l umfle sau cine știe ce alte socoteli mărunte să-l scadă; și țin să mai știi, dragă Sancho, că dacă la urechile stăpînitorilor ar ajunge adevărul curat, fără veșmîntul minciunii, atunci alte vremuri am trăi noi acum, iar cele de demult ar fi mai curînd ele socotite de fier decît ale noastre, care, de s-ar petrece astfel lucrurile, ar fi de aur. Te previn, Sancho, de toate acestea pentru ca

să aduci la urechile mele, cu chibzuință și cu gând bun, ceea ce știi din ce te-am întrebat.

— Bucuros ți-o face pe voie, răspunse Sancho, dar numai dacă-mi făgăduiești că n-o să te superi de cele ce-o spune, o dată ce ții să-ți spun verde, fără să mai îmbrac vorbele cu alte veșminte decît cele cu care au ajuns la cunoștința mea.

— Nu mă supăr nicidecum, răspunse don Quijote; poți să vorbești slobod, Sancho, și fără nici un înconjur.

— Păi, în primul rînd, făcu Sancho, poporul te ia pe luminăția-ta drept un foarte mare smintit, iar pe mine drept un tot atît de mare zăpăcit. Hidalgiu spun că, neținîndu-te luminăția-ta la treapta de hidalg, ți-ai trîntit un don înainte și, neavînd mai mult de patru butuci de vie și doi stînji de pămînt, ți-ai pus o zdreanță în față și una în spate și te-apuci să faci pe cavalerul. Cavalerii spun că n-ar trebui să se măsoare hidalgiu cu ei, mai cu seamă acei hidalgi de grajd care-și înnegresc cu funingine încălțămîntea și-și cos cu mătase verde rupturile la ciorapii negri.

— Asta n-are de-a face cu mine, spuse don Quijote, fiindcă eu umblu totdeauna bine îmbrăcat și niciodată peticit; rupt s-ar putea să fiu, însă rupturile mele se datoresc mai mult armelor decît timpului.

— În ceea ce privește vitejia, purtările alese, isprăvile și hotărîrea pe care ai luat-o, urmă Sancho, sînt mai multe păreri. Unii spun: « Nebun, dar cu haz »; alții spun: « Viteaz, însă nenorocos »; Alții: « Ales în purtări, însă nesăbuit »; și de aici se pornesc să depene atîtea lucruri, încît nici luminăției-tale, nici mie nu ne mai rămîne nici un fir de păr neatins.

— Ascultă, Sancho, acolo unde virtutea se ridică la o treaptă înaltă, ea este prigonită; puțini sau poate chiar nici unul dintre bărbații vestiți din trecut n-au fost cruțați de clevetirile gurilor rele. Iuliu Cezar, conducător inimos, înțelept și viteaz cum nu se mai poate, a trecut drept un om ambițios și nu de o prea mare curățenie, atît în îmbrăcămîntea, cît și în apucăturile lui. Alexandru, pe care isprăvile sale l-au făcut să cîștige porecla de cel Mare, se spune că ar fi avut unele aplecări către beție. Despre Hercule, cel care

— după câte se povestește — a săvîrșit atîtea munci, se spune c-a fost muieratic și molîu. Despre don Galaor, fratele lui Amadis de Gaula, umblă vorba c-a fost din cale-afară de arțăgos, iar despre frate-său se spune că a fost fățarnic. Așa încît, dragă Sancho, pe lingă atîtea clevetiri împotriva celor buni, pot trece și cele îndreptate împotrivă-mi, nefind mai mari decît cele pe care le-am pomenit.

— Tocmai aci e clenciul, fir-ar să fie de treabă! spuse Sancho.

— Dar ce? Mai e ceva? întrebă don Quijote.

— Abia acum vine grosul; cele de pînă acuma sînt doar floare la ureche, dar dacă luminăția-ta vrei să știi toate câte ți le pun în spinare clevetirile, pot să-ți aduc îndată pe unul care să ți le spună de-a fir-a-păr, fiindcă astă-noapte a sosit fiul lui Bartolomeo Carrasco, cel care a învățat la Salamanca și a ajuns bacalaureat. Și cînd m-am dus să-i spun bun venit, m-a înștiințat că a și început să umble prin cărți povestea luminăției-tale, cu numele de *Iscusitul hidalgo don Quijote de La Mancha*; și spune că mă pomenește și pe mine într-însa, cu numele meu cel adevărat de Sancho Panza, și mai pomenește și de domnița Dulcinea din Toboso, laolaltă cu alte întîmplări prin care am trecut numai noi doi, așa că m-am crucit de mirare cum de-a putut să le-știe povestitorul care le-a scris.

— Te încredințez, Sancho, spuse don Quijote, că cel ce-a ticluit povestea noastră trebuie să fie vreun vrăjitor dibaci, fiindcă unor oameni ca aceștia nu le rămîne ascuns nimic din cele ce vor să scrie.

— Și încă ce dibaci și ce vrăjitor, spuse Sancho, fiindcă — după cum spune Samsón Carrasco, fiindcă așa-i zice celui despre care ți-am vorbit — pe ticluitoarul poveștii îl cheamă Cide Hamete Berengena.

— Numele acesta e arăpesc, răspunse don Quijote.

— Așa o fi, răspunse Sancho, fiindcă, după câte am auzit, cei mai mulți arapi sînt morți după pătlăgele vinete ¹.

¹ *Berengena* — pătlăgea vinată, în loc de *Benengeli* — fiul cerbului, adică Cervantes. Vezi nota nr. 2 de la pag. 147.

— Cred că te înșeli, Sancho, grăi don Quijote, cu privire la porecla acestui Cide, care, în arăpește înseamnă domn.

— Tot ce se poate, făcu Sancho, dar dacă luminăția-ta ai chef să ți-l aduc pe bacalaureat aici, vin cu el cît ai zice pis !

— Mare bucurie mi-ai face, dragă Sancho, spuse don Quijote, că mi-ai răscolit grozav dorința de-a afla mai multe cu tot ce mi-ai spus, și n-aș mai avea liniște pînă ce n-aș ști povestea asta cu de-amănuntul.

— Atunci mă duc după el, răspunse Sancho. Și părăsindu-și stăpînul, se duse să-l caute pe bacalaureatul cu care nu după mult se întoarse, și între ei trei se porni o vorbire dintre cele mai hazlii.

Capitolul III

Despre vorbirea cea hazlie care s-a ținut între don Quijote, Sancho Panza și bacalaureatul Samsón Carrasco

Cu totul îngîndurat rămase don Quijote să-l aștepte pe bacalaureatul Carrasco, de la care trăgea nădejdea să audă știri despre sine însuși, puse în cărți, așa cum spusese Sancho, și nu putea să-i intre-n cap cum de a luat ființă o asemenea poveste, că doar nici nu se uscase încă pe tăișul spadei lui sîngele vrăjmașilor pe care îi ucisese, și ajunseseră la tiparniță înaltele sale isprăvi cavalierești. Cu toate acestea, își închipuia că vreun înțelept, fie el prieten, fie vrăjmaș, prin meșteșugul vrăjilor, le-o fi dat la tipar ; dacă era prieten, pentru a le umfla și a le înălța deasupra celor mai vestite fapte săvîrșite vreodată de un cavaler rătăcitor ; dacă era vrăjmaș, pentru a le scădea și a le coborî sub cele mai josnice fapte care au fost vreodată scrise despre vreun josnic scutier ; deși — își zicea el — isprăvi de-ale scutierilor nu s-au scris niciodată ; și dacă-i adevărat că se află scrisă o asemenea poveste, fiind vorba într-însa de un cavaler rătăcitor, nu poate fi altfel decît plină de vorbe mari și înălțătoare, strălucită, măreață și adevărată.

Cu asta se mai mîngîie el întrucîtva ; dar se îngrijoră iarăși, gîndindu-se că autorul ei era arap, după cum îl arăta numele de Cide, și de la arapi nu te poți aștepta la vreun adevăr, deoarece toți sînt mincinoși, înșelători și palavragii ¹. Se temea ca nu cumva să vorbească de iubirea sa într-un fel deșucheat, ceea ce ar atinge și ar vătăma cînstea doamnei sale Dulcinea din Toboso ; dorea ca autorul să fi arătat credința și cuviința pe care totdeauna don Quijote le păstrase față de ea, nesocotind crăieșe, împărătese și domnițe de toate soiurile și ținîndu-și în frîu pornirile firii ; și așa, frămîntat și fărîmat de aceste gînduri și de multe altele la fel, îl găsiră Sancho și Carrasco, pe care don Quijote îl primi cît se poate de prietenos. Bacalaureatul, măcar că-i zicea Samsón, nu prea era arătos la trup, dar era în schimb mare pehlivan, gălbejit la față, însă isteț nevoie mare ; să fi avut pînă la 24 de ani, cu fața rotundă, nasul turtit și gura mare, toate acestea fiind semne că era ghiduș din fire, hîtru și mucalit, cum se și arată de îndată ce-l văzu pe don Quijote, în fața căruia, plecînd genunchiul, spuse :

— Dă-mi luminăția-ta, mîna, seniore don Quijote, căci, pe veșmîntul sfîntului Petru pe care-l port, măcar că n-am urcat alte trepte decît pe primele patru ², spun că luminăția-ta ești unul dintre cei mai vestiți cavaleri rătăcitori pe care i-a avut și-i va mai avea vreodată întreg întinsul pămîntului ! Slăvit fie Cide Hamete Benengeli, care a lăsat scrisă povestea mărețelor tale fapte, și de două ori slăvit fie învățatul care a avut grijă să o tălmăcească din arăpește în graiul nostru castilian, pentru obșteasca desfătare a oamenilor.

Don Quijote îl ridică de jos și-i spuse :

— Așadar, e adevărat că s-a scris povestea mea și c-a fost arap și înțelept cel ce-a alcătuit-o ?

¹ Opinia aceasta despre mauri apare în Secolul de Aur nu numai la scriitorii (Cervantes, Espinel, Alemán), ci și la istorici.

² Primele patru trepte (*órdenes*) erau cele numite *menores* (minore), adică gradele *ostiar* (păstrător al cuminecăturii), *lector* (cetitoriu), *exorcist* (predicator) și *acolit*.

— Este atît de adevărat, domnule, spuse Samsón, încît pot să te încredințez că pînă-n ziua de azi au fost tipărite mai bine de douăsprezece mii de cărți cu povestea asta; dacă nu mă crezi, întreabă în Portugalia, la Barcelona și la Valencia, unde cartea s-a tipărit. Și mai umblă zvonul că ea s-ar tipări și la Anvers, iar eu știu dinainte că nu va fi nici un neam care să n-o cunoască și nici un grai în care ea să nu fie rălmăcită.

— Unul dintre lucrurile care pot da mulțumire unui om virtuos și strălucit, spuse la aceste cuvinte don Quijote, este să se vadă, în viață fiind, cum trece cu bună faimă din grai în grai într-o lucrare tipărită; am spus « cu bună faimă » fiindcă, altfel, nici un fel de moarte nu i-ar fi atît de rea.

— Dacă-i vorba de bună faimă și de renume bun, spuse bacalaureatul, luminăția-ta ești singurul care-i întrece pe toți cavalerii rătăcitori, pentru că atît arapul, pe limba lui, cît și creștinul, pe-a lui, au avut grijă să zugrăvească aidoma vitejia luminăției-tale, curajul în înfruntarea primejdiilor, răbdarea la strîmtoare și nepăsarea cu care înduri atît restriștile, cît și rănile, cuviința și înfrînarea în dragostea atît de platonice dintre luminăția-ta și stăpîna noastră, doamna Dulcinea din Toboso.

— Niciodată, spuse atunci Sancho Panza, n-am auzit ca stăpînei mele Dulcinea să i se zică doamnă, ci numai domnița Dulcinea din Toboso; în treaba asta povestea a cam încurcat-o.

— Asta-i o obiecție neînsemnată, răspunse Carrasco.

— Da, nici vorbă, zise don Quijote; dar ia spune-mi, domnule bacalaureat, pe care dintre isprăvile mele se pune mai multă greutate în această poveste?

— Apăi, cînd e vorba de așa ceva, răspunse bacalaureatul, părerile sînt împărțite, așa cum împărțite sînt și gusturile: unii rămîn la întîmplarea cu morile de vînt, pe care luminăția-ta le-ai luat drept căpcăuni și uriași; alții, la întîmplarea cu pivele; iarăși alții, la zugrăvirea celor două oști, care apoi s-au vădit a fi fost două turme de oi; unuia îi place mai mult povestea cu mortul, pe care îl duceau să-l înmormînteze la Segovia; altul spune că mai presus de

toate este aceea cu slobozirea osîndiţilor; un altul, iarăşi, că nici una nu-i ca aceea cu cei doi uriaşi şi ca aceea cu lupta împotriva viteazului viscain.

— Ia spune-mi, domnule bacalaureat, zise atunci Sancho, intră aici şi întîmplarea cu yanghezii, cînd lui Rocinante al nostru i s-a făcut de blestemăţii?

— Nimic nu i-a rămas în călimară acelui înţelept, răspunse Samsón; spune tot, de toate pomeneşte, pînă şi de întîmplarea cu tumbele pe care le-a făcut bunul Sancho în cergă.

— Nu în cergă am făcut eu tumbele, răspunse Sancho. În aer le-am făcut şi încă mai multe decît aş fi vrut.

— După cît socot eu, spuse don Quijote, nu se află istorie pe lume care să n-aibă şi părţile ei bune şi cele rele, mai cu seamă cînd e vorba de istorii cavaleresti, care niciodată nu pot fi pline numai cu întîmplări norocoase.

— Cu toate astea, răspunse bacalaureatul, unii care au citit povestirea spun că le-ar fi plăcut mai mult dacă ticluitoarii ei ar fi uitat să pună într-însa nenumăratele ciomăgeli pe care a trebuit seniorele don Quijote să le înghită, în feluritele ciocniri ce le-a avut.

— Aşa cerea adevărul celor întîmplate, spuse Sancho.

— Dacă ar fi judecat totuşi după dreptate, le-ar fi putut trece pe toate astea sub tăcere, spuse don Quijote, fiindcă faptele care nici nu schimbă, nici nu clintesc adevărul istoric nu mai trebuie scrise dacă ele ating bunul renume al celui despre care se povesteşte. Nici nu mai încapе îndoială că Eneas n-a fost chiar atît de cucernic cum îl zugrăveşte Vergiliu, şi nici Ulise chiar atît de prevăzător cum îl înfăţişează Homer.

— Aşa e, răspunse Samsón; dar una este să scrii ca poet, şi alta să scrii ca istoric; poetul poate să cînte sau să povestească lucrurile nu cum au fost, ci cum ar fi trebuit ele să fie, pe cînd istoricul trebuie să le înfăţişeze nu cum ar fi trebuit să fie, ci aşa cum au fost, fără să mai adauge sau să scadă nimic din ce-i adevărat.

— Dar dacă domnul ăsta arap umblă să spună adevărul şi numai adevărul, spuse Sancho, nici vorbă că printre

ciomăgelile primite de stăpînul meu se găsesc și cele primite de mine, fiindcă de cîte ori lui i-au măsurat spinarea, mie mi-au măsurat întreg trupul; și nici nu-i de mirare, fiindcă după cum însuși stăpînul meu spune, la durerea capului trebuie să ia parte toate mădularele.

— Mare diavol mai ești tu, Sancho, răspunse don Quijote. Pe legea mea că nu-ți lipsește ținerea de minte, atunci cînd vrei s-o ai!

— Chiar dac-aș vrea să uit papara pe care mi-au tras-o, spuse Sancho, tot n-ar putea s-o uite vîntăile ce-mi stau și acum proaspete pe spinare.

— Mai tacă-ți gura, Sancho, spuse don Quijote, și nu-l mai întrerupe pe domnul bacalaureat, pe care-l rog din suflet să-i dea drumul mai departe și să-mi spună ce se zice despre mine în istoria cu pricina.

— Și despre mine, spuse Sancho, fiindcă zice că și eu sînt unul dintre presonajele ei de seamă.

— Personaje, iar nu presonaje, dragă Sancho, spuse Samsón.

— Altul care stă să-mi drămuiască orice vorbă! Dacă o luăm așa, apăi nu mai sfîrșim nici în ziua de apoi!

— Să mă bată Dumnezeu, Sancho, răspunse bacalaureatul, dacă nu ești al doilea personaj din povestire, și dacă nu sînt unii căroră mai mult le merge la inimă să te audă grăind pe tine decît chiar pe acela despre care se vorbește cel mai mult într-însa; mai sînt și unii, ce-i drept, care spun că ai fost din cale-afară de lesne crezător, gîndind că ar putea fi adevărată vorba cu stăpînirea acelei insule făgăduite de seniorele don Quijote, care-i aci de față.

— Că doar n-au intrat zilele-n sac, spuse don Quijote, și cu cît vei înainta în vîrstă, o dată cu încercările ce ți le dau anii, vei fi în aceeași măsură mai pregătit și mai destoinic decît acumă s-o stăpînești.

— Pe Dumnezeul meu, stăpîne, insula pe care nu sînt în stare s-o stăpînesc la anii mei de-acum n-oi stăpîni-o eu nici la vîrsta lui Matusalem; ce-i prost e că insula cu pricina se află dracu știe pe unde, și nu că n-aș avea eu minte destulă s-o stăpînesc.

— Ai încredere-n Dumnezeu, Sancho, că totul va ieși bine la socoteală, poate chiar mai bine decît gîndești, căci o frunză nu se mișcă în copac fără voia lui Dumnezeu.

— Asta așa e, spuse Samsón, că dacă o vrea Dumnezeu, nu o insulă, ci o mie de insule va să aibă Sancho de stăpînit.

— Am văzut eu pe-aci stăpînitori, spuse Sancho, care, după cît mă taie pe mine capul, nu-mi ajung nici pînă la carîmbii ciubotei, și, cu toate astea, li se spune « măriia-ta » și mănîncă din talere de argint.

— Aceștia nu-s stăpînitori de insule, răspunse Samsón, ci de alte ținuturi mai ușor de condus, pentru că stăpînitorii de insule trebuie să știe măcar ceva gramatică.

— Cînd e vorba de gram, o mai scot eu la capăt, dar cu Atica n-o să mă pot descurca pînă-i lumea, fiindcă nici nu știu ce-i aia! Dar lăsînd povestea cu stăpînirea în grija lui Dumnezeu, care m-o pune acolo unde-i mai mare nevoie de mine, spun, domnule bacalaureat Samsón Carrasco, că nici nu-ți închipui cît aș vrea ca acela ce-a scris cartea să fi vorbit în așa fel încît de lucrurile povestite despre mine să nu-ți fie lehamite; căci, pe legea mea de scutier de treabă, dacă a spus despre mine lucruri potrivnice cinstei mele de creștin din moși-strămoși, așa cum și sînt, am să fac un tîmbălău de să mă audă și surzii!

— Asta ar fi să faci minuni, răspunse Samsón.

— Minuni sau neminuni, fiecare să ia seafna cum vorbește și cum scrie despre oameni și să nu trîntească pe hîrtie hodoronc-tronc cel dintîi lucru ce-i trăsnește prin minte!

— Una din scăderile acestei istorii este că ticluitorul ei a innădit într-însa o povestire zisă *Curiosul nestăpînit*, ceea ce e o greșeală nu fiindcă povestirea ar fi proastă sau prost povestită, ci fiindcă n-are ce căuta acolo, neavînd nici în clin, nici în mînec cu istoria luminăției-tale, seniore don Quijote.

— Pun prinsoare, mai spuse Sancho, că nepricopsitul acela a amestecat totul talmeș-balmeș.

— Acum văd și eu, zise don Quijote, că povestitorul n-a fost cîtuși de puțin un înțelept, ci vreun flecar nepri-

ceput, care, pe bijbiite și fără de nici o rînduială, s-a așternut să scrie ce-o ieși să iasă, așa cum făcea Orbaneja, pictorul din Ubeda, pe care dacă-l întrebai ce zugrăvește, răspundea: « Ce-o vrea să iasă »; citeodată picta un cocoș în așa hal și atît de prost brodit, încît era nevoie să scrie alături cu slove gotice¹: « Acesta-i un cocoș »; și așa o fi treaba și cu povestea mea, care o să aibă nevoie de tălmăcire pentru a fi înțeleasă.

— Asta nu, răspunse Samsón, fiindcă-i atît de limpede, încît n-ai de ce să te poticnești într-însa: copiii o au pe vîrful limbii, flăcăii o citesc, bărbații în putere o înțeleg, bătrînii o slăvesc; și, la urma urmei, este atît de purtată-n vorbă și atît de citită și atît de cunoscută de tot soiul de oameni, încît numai cît zăresc vreo prăpădită de gloabă, că și spun: « Uite-l pe Rocinante! » Și cei care s-au dedat cel mai mult la patima citirii ei sînt pajii; n-ai să găsești ușă de palat unde să nu se afle și cîte un *Don Quijote*; unii-l lasă și alții-l apucă; ăsta-l smulge, celălalt îl cere. Într-un cuvînt, o povestire ca asta este dintre cele mai plăcute și mai puțin vătămătoare petreceri din cîte s-au văzut pîn-acuma, pentru că, în tot cuprinsul ei, n-ai să găsești nici urmă de vorbă necuviincioasă și nici un gînd nepotrivit cu dreapta credință catolică.

— Dacă ar fi scris în alt fel, spuse don Quijote, s-ar fi chemat că nu scrie adevăruri, ci minciuni, iar povestitorii care umblă cu minciuni ar trebui să fie arși de vii, ca și calpuzanii; nu știu, însă, ce-a putut să-l îndemne pe povestitor de a se folosi de istorisiri și de povești care n-aveau ce căuta acolo cînd are atîta de scris despre mine; pesemne că i-a fost aminte la zicala: Ori cu paie, ori cu fîn, burdihanul tot e plin. Fiindcă nici nu mai încape vorbă că dacă ar fi dat la iveală gîndurile mele, jelaniile mele, lacrimile mele, bunele mele năzuințe și isprăvile mele, ar fi putut să umple o carte mai mare, sau tot atît de mare cît toate scrierile lui

¹ « Slovele gotice » erau « ale oamenilor cu puțină știință de carte », după Covarrubias. Li se mai zicea și « *gordas* ».

Tostado ¹ laolaltă. La drept vorbind, după cît mă duce pe mine mintea, domnule bacalaureat, eu zic că pentru a alcătui istorisiri sau orice altfel de cărți, e nevoie de multă socoteală și de o cugetare coaptă. A povesti în chip desfătător și a scrie cu duh este treabă de om înzestrat, nu glumă. Dintre toate măștile comediei, cea mai mintoasă este a nerodului, pentru că acela care face pe prostul ² nu trebuie să fie prost de-adevărat. Istoria e ca și un lucru sfînt, căci trebuie să fie adevărată, și unde-i adevărul, acolo este și Dumnezeu; dar, cu toate astea, sînt unii care-n așa fel alcătuiesc și-ți trîntesc cărțile, de parc-ar fi gogoși.

— Nu se află nici o carte cît de proastă, spuse bacalaureatul care să n-aibă și ceva bun într-însa.

— De asta nici nu mai încapе îndoială, răspunse don Quijote. Dar se întîmplă de multe ori ca aceia care și-au cîștigat pe bună dreptate o mare faimă pentru scrierile lor, de-ndată ce și le-au dat la tiparniță, și-au și pierdut renumele, fie cu totul, fie măcar în parte.

— Asta, spuse Samsón, se datorește faptului că lucrările tipărite, fiind privite pe îndelete, își arată mai ușor greșelile și sînt cu atît mai scărmanate cu cît mai mare e faima celui ce le-a alcătuit. Oamenii renumiți pentru înzestrarea lor, marii poeți, povestitorii cei străluciți, totdeauna sau de cele mai multe ori sînt pizmuiți de către aceia care, fie dintr-o toană, fie pentru a-și trece timpul în felul lor, se apucă să judece scrierile altora, fără să fi dat și ei vreuna de-a lor pe lume.

¹ «Scrierile lui Tostado» (don Alfonso de Madrigal, episcop de Avila, cunoscut sub numele de *El Tostado*) au fost tipărite la Veneția în 1615, în 15 volume in-folio. A rămas proverbial: «A scris mai mult decît *El Tostado*». Se pare că faima lui de poligraf fecund s-a format înainte de tipărirea operelor, care nu apar decît în anul cînd scrie Cervantes aceste rînduri.

² Prostul *el bobo* sau *el simple* în vechea comedie spaniolă, devine *el gracioso* (hazliul) în vremea lui Cervantes, cu același rol: de a fi rezoneurul piesei, cel ce spune sub formă glumeață adevăruri usturătoare, greu de acceptat dacă ar fi spuse de un personaj serios.

— Nici nu-i de mirare, spuse don Quijote, fiindcă se află mulți teologi care nu sînt buni de amvon, dar sînt foarte buni în schimb ca să judece greșelile și cuvintele de prisos ale celor ce predică.

— Totul e aidoma cum zici, seniore don Quijote, spuse Carrasco. Aș vrea însă ca pescuitorii aceștia de greșeli să fie mai milostivi și mai puțin cusurgii, și să nu se oprească la orice pată din strălucitorul soare al lucrării împotriva căreia cîrtesc, căci dacă e adevărat că «*alicuando bonus dormitat Homerus*»¹, să ia aminte cît de treaz ar trebui să fie poetul ca să scoată lumina lucrării sale cu cît mai puțină umbră cu puțință; și te pomenești că ceea ce nu le-o plăcea lor o fi vreun benghi care sporește uneori frumusețea chipului; de aceea zic că-i mare din cale-afară primejdia la care se supune acela ce tipărește o carte, fiind cu neputință s-o alcătuiască în așa fel ca să împace și să mulțumească pe toți cîți ar citi-o.

— Cea care vorbește despre mine cred că pe puțini i-o fi mulțumit.

— Ba dimpotrivă, căci după cum «*stultorum infinitus est numerus*»², nenumărați sînt și aceia care s-au desfătat citind o poveste ca asta. Unii însă învinuiesc ținerea de minte a povestitorului, care i-a cam păcălit, fiindcă uită să povestească cine a fost hoțul care a furat măgarul sur al lui Sancho, că acolo nu spune³, ci numai se înțelege din cele scrise că i-a fost furat, pentru ca puțin după aceea să-l vedem iarăși călare pe același măgar, fără să știm de unde a răsărit; mai spun ei că a uitat să ne înștiințeze ce-a făcut Sancho cu cei

¹ « Mai moșăie din cînd în cînd și bunul Homer », frază extrasă din epistola lui Horațiu, *Ad Pisones*, denumită *Ars poetica*, și citată aici din memorie. Versul exact este: «*Quandoque bonus dormitat Homerus*» (în limba latină în original).

² « Numărul nebunilor e nesfîrșit de mare » (în limba latină în original). Sentință scoasă din *Biblie*.

³ În capitolul al XXIII-lea al Părții I se spune clar că Ginés de Pasamonte e hoțul; restul criticii bacalaureatului e însă întemeiat: dovadă că Cervantes și văzuse greșeala.

o sută de scuzi pe care i-a găsit în traistă în Sierra Morena ¹, fiindcă nu mai pomenește niciodată de ei, și sînt mulți care vor să știe ce-a făcut dintr-înșii sau pe ce i-a cheltuit, căci asta-i una din părțile de seamă care lipsește din lucrare.

Sancho răspunse:

— Nu-mi arde mie acuma, domnule Samsón, nici să fac socoteli, nici să dau socoteală, fiindcă m-a luat un leșin atît de avan, de la stomac, că de nu mi-l dreg cu vreo două înghițituri de vin, simt că mă prăpădesc! Am vinul acasă, nevastă-mea mă așteaptă. După ce-o să îmbuc ceva, o să dau iar o raită pe-aci și o să vă lămuresc după pofta inimii și pe luminăția-ta, și pe toată lumea, de tot ce-o vrea să mă întrebe, fie că-i vorba de pierderea măgarului, fie de felul cum am cheltuit cei o sută de scuzi.

Și, fără să mai aștepte răspuns sau să mai spună vreo vorbă, își și luă tălpășița. Don Quijote îl rugă stăruior pe bacalaureat să mai rămînă la el, spre a face penitență împreună. Bacalaureatul primi invitația, rămase să mănînce, se adăugă la bucatele obișnuite o pereche de porumbei ², se vorbi la masă despre cavalerie, îi cîntă Carrasco în strună lui don Quijote, se mîntui ospățul, traseră un pui de somn, se-ntoarse Sancho și reîncepu vorbirea întreruptă.

Capitolul IV

Unde Sancho Panza răspunde la îndoielile și întrebările lui Samsón Carrasco, împreună cu alte întîmplări vrednice de-a fi cunoscute și povestite

Se înapoie Sancho la don Quijote acasă și, prinzînd iarăși vorba începută, zise:

¹ Suta de galbeni Sancho o dăduse la întoarcere nevestei (capitolul al III-lea al Părții I). Iarăși o critică neîntemeiată a bacalaureatului, reproducînd probabil criticile contemporanilor grăbiți, care nu citiseră cu atenție cartea. Dar episodul are aerul de a fi un rechizitoriu mucalit la adresa lui Sancho, care se și simte vizat.

² Porumbeii erau mîncarea de sărbătoare a hidalgului (vezi capitolul I al Părții I). Înseamnă că penitența la care-l invita din modestie gazda fusese pentru oaspete un regal.

— La cele ce spunea domnul Samsón, cum că cei care citesc cartea doresc să știe cine mi-a furat măgarul sau cum sau când s-a întâmplat asta, eu răspund că în aceeași noapte chiar în care am fugit de « Sfinta frăție » și am intrat în Sierra Morena, după nenorocita aia de întâmplare cu osîndiții și cu răposatul pe care-l duceau la Segovia, stăpînu-meu și cu mine ne-am dat într-un desîș, unde el rezemat în lance, iar eu călare pe măgarul meu, prăpădiți și rupți de oboseală după toate ponoasele prin care trecuserăm, am adormit tun de parc-am fi huzurit pe patru saltele de puf; pe mine, îndeosebi, m-a picnit un somn atît de greu, încît nu mai știu cine s-a nimerit pe-acolo și a putut să se apropie ca să mă cocoate pe patru pari, pe care i-a prins de cele patru colțuri ale șei mele, în așa fel că m-a lăsat călare pe șa și mi-a șterpelit asinul de sub mine, fără ca eu să clilesc măcar.

— Asta-i treabă ușoară și nu-i poveste de azi, de ieri, fiindcă același lucru i s-a întâmplat și lui Sacripante ¹, cînd, aflîndu-se la încercuirea Albracăi, prin aceeași născocire, i-a furat calul dintre picioare acel hoțoman vestit, pe nume Brunelo.

— S-a crăpat de ziuă, urmă Sancho, și nici n-am apucat să-mi dezmoțesc bine oasele, cînd, frîngîndu-se parii de sub mine m-am văzut trîntit la pămînt de la o mare înălțime, m-am uitat după măgar, dar ia-l de unde nu-i; mi-au dat lacrimile-n ochi și-am tras un bocet pe care, dacă nu l-a pus în carte cel ce ne-a scris povestea, apai să știe că tocmai un lucru de frunte n-a pus. După nu mai știu cîte zile, călătorind cu domnița Micomicona, mi-am recunoscut măgarul, pe care călărea în straie țigănești Ginés de Pasamonte, pișicherul și baș-tîlharul ăla pe care stăpînu-meu și cu mine l-am slobozit din lanțuri.

— Păi nu în asta stă greșeala, răspunse Samsón, ci în faptul că mai-nainte de a se fi ivit din nou măgarul, după cum spune povestitorul, Sancho umbla călare pe același dobitoc.

¹ Furtul calului lui Sacripante este povestit de Ariosto în *Orlando furioso*, Cîntul al XXVII-lea, stînta 84.

— La asta, zise Sancho, nu știu ce altceva să răspund decît că s-o fi înșelat povestitorul sau c-o fi vreo scăpare din vedere a celui care a tipărit cartea.

— Să știi că așa e, nici nu mai încape vorbă, răspunse Samsón, dar ce s-a făcut cu cei o sută de scuți?

— S-au topit, răspunse Sancho, i-am cheltuit în folosul meu, al nevastei și al copiilor, și numai mulțumită lor nevastă-mea îndură cu răbdare toate drumurile și cărările pe care le-am bătut, slujind pe stăpînul meu don Quijote; căci dacă m-aș fi întors acasă fără o lețcaie și fără asin, vai și amar de mine ar fi fost, și dacă mai e ceva de lămurit din parte-mi, iacătă-mă că sînt în stare să dau socoteală chiar și regelui în carne și oase; și nimeni n-are ce să-și vîre nasul dacă am adus ceva sau n-am adus, dacă am cheltuit sau n-am cheltuit, căci dacă ciomăgelile pe care le-am primit în drumurile astea ar fi să mi se plătească în bani, chiar dacă fiecare din ele n-ar fi prețuită decît la patru părăluțe, apăi nici încă alți o sută de scuți n-ar fi de-ajuns ca să mă plătească măcar pe jumătate! Să se uite fiecare-n cugetul lui și să nu se apuce să judece pe altul, făcînd din alb negru și din negru alb, că fiecare-i așa cum l-a lăsat Dumnezeu, ba adesea chiar și mai rău decît așa.

— O să am eu grijă, spuse Carrasco, să-l îndemn pe povestitor, dacă mai tipărește cartea o dată, să nu uite ceea ce-a spus Sancho al nostru, fiindcă ar fi să cîștige mult povestirea față de ce este acuma.

— Mai e ceva de îndreptat în această poveste, domnule bacalaureat? întrebă don Quijote.

— Da, trebuie să mai fie, răspunse el, dar nu cred să mai fie nici o greșeală de însemnătatea celor de care am pomenit.

— A făgăduit cumva povestitorul și o a doua parte?

— Da, a făgăduit, răspunse Samsón, dar spune că n-a găsit-o și nici nu știe cine poate s-o aibă, așa că stăm la îndoială dac-o să iasă sau nu; asta cu atît mai mult cu cît unii spun că niciodată partea a doua dintr-o povestire nu se nimerește ca lumea; și fiindcă spun alții că e destul și-atît cît s-a scris despre don Quijote, ne cam îndoim că o să iasă

și a doua parte; deși iarăși unii, mai mult hitri decît posaci din fire, spun și ei: « Las' să ne vină cît mai multe isprăvi de-ale cavalerului, deie la năvale don Quijote și vorbească Sancho cît or pofti, ce-o ieși să iasă, la urma urmei, că pe noi asta ne mulțumește. »

— Da' povestitorul ce-are de gînd? întrebă don Quijote.

— Ce-are de gînd? făcu Samsón. De îndată ce-o găsi povestirea, pe care face tot ce poate ca s-o afle, o va și da la tiparniță, împins mai mult de ciștigul ce i-o veni de-acolo decît de gîndul cine știe cărei faime.

La care Sancho spuse:

— Va să zică, la asta cată dumnealui, la gologani și la procopseală? Mare minune dac-o izbuti, fiindcă n-o să facă altceva decît să dea totul peste cap, ca și croitorul în ajun de Paști; iar lucrările făcute-n pripă nu ies niciodată la capăt cu desăvîrșirea cuvenită. Acest domn arap, sau ce Dumnezeu o fi, să ia bine aminte la ce face, că eu și cu stăpînu-meu o să-i punem la îndemînă atîta belșug de isprăvi și de alte întîmplări de tot soiul, de-o să poată alcătui nu numai partea a doua, ci și o sută de alte părți. O fi gîndind jupînul, fără doar și poate, că noi ne-am lăsat așa, pe tînjală, da' să ne ia el piciorul la potcovit, și o să vadă de ce șchiopătăm; eu una știu, că dacă stăpînu-meu mi-ar lua de bun sfatul, ar trebui să și fim pe cele meleaguri, dregînd relele și îndreptînd strîmbătățile, așa cum este obișnuința și datina bunilor cavaleri rătăcitori.

Nici n-apucă Sancho să-și sfîrșească vorba, că-i și ajunse la urechi nechezatul lui Rocinante, care fu luat de don Quijote drept un semn foarte bun, ceea ce-l hotărî să pună la cale, peste vreo trei-patru zile, o nouă plecare, și, destăinuindu-i bacalaureatului acest gînd, îi ceru sfatul în ce parte s-o apuce; acesta îi răspunse că, după cîte îl duce pe el mintea, l-ar sfătui să se îndrepte către regatul Aragónului și către cetatea Zaragozei, unde în cîteva zile, cu prilejul sărbătorii Sfîntului Gheorghe, trebuia să se țină jocuri strălucite, la care ar putea să-și ciștige o faimă mai presus decît toți cavalerii aragonezi, ceea ce ar fi să se cheme mai

presus decît toţi cavalerii din lume. Lăudă preacinstita şi preacurajoasa lui hotărîre şi-l preveni să fie mai cu luare-
aminte în înfruntarea primejdiilor, pe temeiul că viaţa lui
nu mai este a lui, ci a tuturor acelor care au nevoie de el
ca să-i ocrotească şi să-i ajute în restriştile lor.

— Cu asta nici eu nu mă-mpac, domnule Samsón, spuse
atunci Sancho, că stăpînu-meu dă buzna-ntr-o sută de
oameni armaţi aşa cum ar da buzna un copil lacom în vreo
cinci-şase harbuji. La toţi dracii, domnule bacalaureat, se
mai iveşte, de bună seamă, şi împrejurarea cînd e bine să
te năpusteşti, dar şi aceea cînd e bine să dai înapoi, că doar
n-o fi mereu vorba de: « Santiago ! » şi de: « Înainte,
Spanie ! »¹; şi asta cu atît mai mult cu cît am auzit spunîn-
du-mi-se — chiar de către stăpînu-meu dacă nu mă-nşel —
că vitejia stă la mijloc între mişelie şi cutezanţă; şi dacă aşa
stă treaba, nu zic să dau bir cu fugiţii fără să am de ce, dar
nici să mă-ndes să dau năvală cînd puhoiul vrăjmaşilor îmi
cere tocmai dimpotrivă; dar mai ales ţin să-l previn pe
stăpînu-meu că dacă vrea iar să mă care după el, primesc
doar cu învoiala ca să se războiască singur cît o pofti, iar
eu să n-am altceva de făcut decît să mă-ngrijesc de el cît
priveşte curăţenia şi hrana, că dacă-i vorba de asta, apoi
are să fie întocmai ca la mama acasă; dar nici prin gînd
să-i treacă c-o să pun eu mîna pe spadă, chiar de-ar fi şi
împotriva unor tîlhari de codru. Pe mine, domnule Samsón,
nu mă bate gîndul să cîştig renume de mare viteaz, ci numai
renumele celui mai bun şi mai credincios scutier care a
slujit vreodată un cavaler rătăcitor; iar dacă stăpînu-meu
don Quijote, îndatorat de multele şi bunele mele slujbe,
ar vrea să-mi dea vreuna din insulele alea multe de care
spune luminăţia-sa că se pot cîştiga pe astă cale, aş primi-o
ca pe-o mare milostivire; şi dacă n-o vrea să mi-o dea, tot
ăla rămîn, că nu se cuvine să trăiască omul din mila altuia,
ci din mila lui Dumnezeu; şi poate că tot atît de bine, ba
chiar mai bine, o să-mi cadă pîinea aşa fără să cîrmuiesc

¹ Strigătele de luptă ale spaniolilor.

nimic decît dacă aş fi cîrmuitor. Şi mai ştii dacă-n ocîrmuirile astea nu mi-o pregăti Necuratul vreo cursă ca să mă împiedic, să cad şi să-mi rup nasul? Sancho m-a făcut maică-mea, şi Sancho am de gînd să mor. Dar dacă, cu toate astea, mergînd treaba ca pe roate, fără să mă doară prea mult capul sau să înfrunt cine ştie ce primejdii, m-ar dărui cerul cu vreo insulă sau cu altceva de soiul ăsta, n-o să fiu eu atît de neghiob să-i dau cu piciorul, căci vorba aceea: cînd îţi pică vreo viţea, fugi cu funia după ea, şi cînd îţi iese norocul în cale, prinde-l şi ferecă-l.

— Dumneata, Sancho fîrtate, spuse Carrasco, ai vorbit ca un dascăl din cei mari. Dar cu toate astea, încrede-te-n Dumnezeu şi-n seniorele don Quijote, care ar putea să-ţi dea nu o insulă, ci o întreagă împărăţie.

— Fie c-o fi ea mai mare, fie mai mică procopseala, mie totuna mi-e, răspunse Sancho. Pot totuşi să spun domnului Carrasco că nu-i azvîrlită pe gîrlă împărăţia ce mi-o dă stăpînu-meu pe mîină, că doar ştiu ce-mi poate pielea şi mă simt destul de verde ca să stăpînesc împărăţii şi să cîrmuiesc ostroave, şi asta am şi spus-o eu de mai multe ori stăpînului meu.

— Ia seama, Sancho, zise Samsón, că slujbele cele înalte îl cam smintesc pe om¹, şi s-ar putea întîmpla ca, trezindu-te cîrmuitor, să nu mai vrei să ştii nici de mama care te-a făcut.

— La una ca asta te poţi aştepta, răspunse Sancho, numai de la aceia care s-au născut prin şanţuri, dar nu de la aceia care au pe suflet cîteva ocale de viţă creştinească din moşi-strămoşi, aşa cum am eu. V-aţi şi găsit tocmai în mine omul care să se poarte nerecunoscător cu careva!

— Deie Domnul să fie aşa cum zici! spuse don Quijote. Asta om vedea-o noi cînd o să ai parte de ocîrmuire, că parcă o şi văd în faţa ochilor.

Acestea fiind spuse, îl rugă pe bacalaureat, care mai era şi poet, să fie atît de bun să-i alcătuiască nişte versuri,

¹ Traducere a sentinţei latineşti: « *Honores mutant mores* ».

unde să fie vorba de bunul rămas pe care avea de gînd să și-l ia de la domnița sa Dulcinea din Toboso, dar să țină seama că la începutul fiecărui vers trebuie să pună cîte o slovă din numele ei, în așa fel ca atunci cînd versurile or să fie gata, dacă o uni între ele primele slove, să se citească «Dulcinea din Toboso». ¹ Bacalaureatul răspunse că, deși el nu se numără printre cei mai renumiți poeți din Spania, despre care spunea că nu sînt mai mulți decît vreo trei și jumătate ², n-are să pregete totuși să alcătuiască asemenea versuri, cu toate că ar urma să se izbească de o mare greutate în alcătuirea lor, deoarece slovele cuprinse în numele ei sînt în număr de șaptesprezece; și că, dacă ar fi să facă patru strofe castiliene de cîte patru versuri, ar mai rămîne o slovă de prisos, iar dacă ar face-o de cîte cinci versuri, din acelea ce se numesc decime ³ sau *redondillas*, ar fi trei slove lipsă; o să caute, totuși, dupăcum l-o tăia capul, să mănince o buche, în așa fel ca acele patru strofe castiliene să cuprindă numele Dulcinei din Toboso.

— Nici vorbă că așa trebuie să faci, spuse don Quijote, căci dacă numele nu încapе acolo deslușit și pe de-a-ntregul, n-o să se apuce cumva vreo altă femeie să creadă că pentru ea au fost făcute versurile.

Rămaseră înțeleși în privința poeziei, precum și în aceea că plecarea avea să fie peste opt zile. Îl rugă don Quijote pe bacalaureat să păstreze lucrul în taină, mai ales față de preot, de meșterul Nicolas, de nepoată și de chelăreasă,

¹ Don Quijote cere un acrostih, formă care se folosea și în vremea lui Cervantes, deși termenul nu fusese introdus în limbă.

² S-a comentat că cei trei poeți renumiți ai Spaniei, în ierarhia stabilită de Cervantes în alte scrieri și chiar în capitolul scrutinului bibliotecii lui don Quijote, ar fi Alonso de Ercilla y Zuñiga, autorul *Araucaniei*, epopeea cuceririlor chiliene, Juan de Lupo, autorul *Austriadei*, apoi Cristóbal de Virués, autorul poemului *El Monserrate*, iar prin «jumătatea de poet», Cervantes face aluzie chiar la sine.

³ *Décimas* se numeau în vechime și strofele de cinci versuri, mai tirzlu numite, mai logic, *quintillas* iar *redondillas*, numele dat în prezent strofelor de 4 versuri octosilabice (rimate abba), desemna pe atunci tot *quintillas*-urile (sau decimele).

ca să nu-i tulbure cine știe cum preacinstita și vitejeasca hotărîre. Carrasco îi făgădui că va face întocmai; cu asta, își luă rămas bun, rugîndu-l pe don Quijote ca, de cîte ori va avea prilejul, să-l înștiințeze și pe el de toate întîmplările prin care va trece, fie ele bune, fie rele; în felul acesta se despărțiră, iar Sancho se duse să pună la cale toate cele trebuincioase pentru plecare.

Capitolul V

Despre înțeleapta și hazlia vorbire care s-a ținut între Sancho Panza și nevastă-sa, Teresa Panza, și despre alte întîmplări vrednice de fericită pomenire

Venindu-i tălmăcitorului rîndul să scrie și acest al cincilea capitol din povestea de față, spune el că-l crede apocrif, pentru că într-însul Sancho Panza vorbește după un alt tipic decît acela la care te-ai putea aștepta din partea minții sale celei scurte și spune lucruri atît de pline de miez, încît nu-i cu putință să le fi știut unul ca el; pentru a-și împlini totuși datoria după toate cele de cuviință, n-a vrut să se dea-n lături de la tălmăcirea lui, așa încît a scris precum urmează:

Veni Sancho acasă atît de mulțumit și de vesel, încît nevastă-sa îi cunoscă bucuria de la o bătaie de pușcă, ceea ce o și făcu să-l întrebe:

— Ce aduci, Sancho tăicușule, că vii atît de vesel?

La care Sancho răspunse:

— Dacă ar vrea Dumnezeu, măi nevastă, mult m-aș mai bucura să nu fiu atît de mulțumit precum arăt.

— Nu te-nțeleg, bărbate, răspunse ea, și nu-mi dă-n minte ce vrei să spui cu asta, că te-ai bucura dacă ar vrea Dumnezeu să nu fii mulțumit, fiindcă eu, măcar că-s proastă, nu știu, zău, care o fi fiind acela care să nu vrea să fie mulțumit.

— Uite, Teresa, răspunse Sancho, sînt bucuros fiindcă m-am hotărît să mă duc iar să-l slujesc pe stăpînul meu don

Quijote, care vrea pentru a treia oară să iasă în lume după aventuri, iar eu o să-l însoțesc și de astă dată, fiindcă așa mă îndeamnă nevoia, și unde mai pui și nădejdea care face să-mi crească inima la gândul că poate oi mai găsi alți o sută de galbeni la fel cu aceia pe care i-am cheltuit, deși sînt mîhnit că trebuie să mă despart de tine și de copii. Ei, dac-ar vrea Dumnezeu să-mi dea de mîncare pe de-a gata și la mine acasă, fără să mă mai poarte prin toate hîrtoapele și răscrucile — ceea ce i-ar fi o nimica toată, fiindcă n-are decît să vrea — nu mai încape vorbă că bucuria mi-ar fi mai temeinică și mai de preț, dar așa ea se amestecă și cu mîhnirea că te las. Vezi dară că bine-am zis cînd am zis că m-aș bucura, dacă ar vrea Dumnezeu, să nu fiu mulțumit.

— Ia ascultă, Sancho, de cînd mi te-ai văzut și tu ortac de cavaler rătăcitor, vorbești cu atîtea ocolișuri de nu te mai pricepe nimeni.

— Destul să mă priceapă Dumnezeu, răspunse Sancho, că el le înțelege pe toate, și cu asta, amin! Și mai ia seama, femeie, că-n astea trei zile trebuie să ne îngrijim de măgar în așa fel ca să fie-n stare să ducă arme în spinare; îndoiește-i tainul, pregătește șaua și toate celelalte scule, că doar nu ne ducem la nuntă, ci să cutreierăm lumea-n lung și-n lat, să avem de-a face cu uriași, cu zmei și cu dihăanii, și să nu auzim decît şuierături, răgete, mugete și urlete; și încă toate astea ar fi floare la ureche dacă n-am avea de furcă și cu yanghezi și cu harapi vrăjiți.

— Cred, nici vorbă, bărbate, răspunse Teresa, că scutierii rătăcitori nu mănîncă piinea pe degeaba, și de-aia o să stau să mă rog de Domnul nostru să te scoată cît mai repede dintr-o năpastă ca asta.

— Eu una-ți spun, nevastă, răspunse Sancho, că dacă nu m-ar bate de multă vreme gândul să mă văd cîrmuitor al vreunei insule, pe loc aș muri!

— Asta nu, dragă bărbate, să-mi trăiască ea găina fie și de cobe plină! Las' să-mi trăiești tu, și ducă-se pe pustie toate ocîrmuirile cîte-or mai fi pe lume! Fără ocîrmuire ai ieșit din burta mumă-ti, fără ocîrmuire ai trăit pîn-acuma

și fără ocîrmuire ai să te duci sau ai să fii dus la groapă atunci cînd o vrea Dumnezeu! Sînt atîția pe lume care stau și fără ocîrmuiri, și cu toate astea își duc și ei traiul și se socotesc în rîndul oamenilor. Mai bun bucătar decît foamea nici că se află pe lume, și cum de asta nu duc lipsă calicii, mîncîcă și ei totdeauna cu poftă. Dar bagă de seamă, Sancho, dacă t-ei trezi cumva cu vreo cîrmuire, să nu-ți uiți de mine și de copii. Gîndește-te și tu că Sanchico are cincisprezece ani bătuți pe muchie și ar cam fi timpul să meargă la școală, dacă unchi-su, abatele, o vrea să-l facă popă. Mai ține apoi seama că fie-ta, Marisancha, n-ar muri ea dacă am mărîta-o ¹, fiindcă așa, de departe, îmi dau eu seama că fata-i tot atît de dornică să aibă bărbat cum ești tu să te vezi cu ocîrmuirea; că, la urma urmei, tot mai bine-i șade fetei săracă și măritată decît bogată și deocheată. ²

— Doamne-ajută, răspunse Sancho, că dacă dă Dumnezeu să capăt vreo cîrmuire, apăi, nevastă, am s-o mărît pe Marisancha atît de sus, încît să nu se mai apropie nimeni de ea fără să-i spună « domnia-voastră »!

— Asta nu, Sancho, răspunse Teresa, mărît-o mai bine cu unul pe potrivea ei, că ăsta-i lucrul cel mai cuminte, că dac-o scoți din galenți și-o pui în conduri, o scoți din fusta ei de lînică sură și-o pui în scumpeturi și în rochii umflate de mătase, și dacă din Marica și din « tu », se pomenește doamna « cutare » și « domnia-sa », apăi n-o să se simtă bine fata, și la fiecă mișcare o să calce-n străchini, dînd astfel la iveală urzeala pînzei ieftine și de neam prost din care-i făcută.

— Ia taci, proasto, spuse Sancho, că totul e s-o obișnuiești cu asta vreo doi-trei ani, că după aia și cuconia și măreția o să-i vină ca turnate; ei, și dacă nu, atîta pagubă, las' să fie ea cucoană, iasă ce-o ieși.

— Ține-te, tu Sancho, pe măsura stării tale, răspunse Teresa și nu mai tot umbla să te ridici la mai mare; cată și

¹ Ocol retoric pentru « moare s-o mărîtăm ».

² Proverbul spune invers decît Teresa: « *Más vale bien amancebada que mal casada* ». (« Mai cu cale este să fie fata deocheată bine decît măritată rău »).

tu la zicala care spune: «Ia vecinul tinerel, șterge-i nasul frumușel și-ți fă ginere din el». Frumoasă trebușoară ar mai fi, ce să spun, s-o mărităm pe Maria noastră cu vreun mofturos de conte sau cu vreun năzuros de cavaler, care, cînd îi vine lui bine la socoteală, să facă din ea o slujnică, numind-o modîrlancă, fata unui plugar și a unei torcătoare! Nu, de o mie de ori nu, bărbate, nu pentru una ca asta mi-am crescut eu fata! Fă tu numai rost de bani, Sancho, cît despre măritiş, lasă-l pe seama mea, că uite, l-avem pe alde Lope Tocho, feciorul lui Juan Tocho, flăcău binefăcut și zdravăn, și știu eu că nu-i e lui tocmai silă de fată; cu asta, care-i pe potriva noastră, o să fie și ea măritată ca lumea, o să-i avem mereu sub ochi și o să fim cu toții laolaltă, părinți, copii, nepoți și gineri, iar pacea și binecuvîntarea lui Dumnezeu o să se aștearnă peste noi toți; să faci dară bine și să nu mi-o măriți pe la curțile și palatele acelea mari, unde nici n-ar fi înțeleasă de nimeni și nici ea n-ar înțelege nimic.

— La dracu, afurisită și iudă de muiere ce ești! răspunse Sancho. De ce vrei tu acuma, fără nici un temei, să nu mă lași să-mi mărit fata cu unul în stare să mă pricopsească cu nepoți căroră să li se spună «domnia-ta»? Ia ascultă, Teresa, am auzit mereu spunîndu-se că acela care nu știe să pună mîna pe noroc cînd îi iese-n cale, să nu se bocească dacă-l scapă; ar fi dară o neghiobie ca acum, cînd ne bate la ușa, noi s-o zăvorîm; las' să ne ducă unde o vrea vîntul asta prielnic care suflă spre noi.

(Atît pentru acest fel de a vorbi, cît și pentru cele ce rostește Sancho mai jos, spunea tălmăcitorul povestirii de față că el socotește acest capitol drept apocrif.)

— Nu ți se pare, neroado ce ești, că n-ar fi de lepădat să pun și eu mîna pe vreo cîrmuire mănoasă, care să ne scoată piciorul din clisă, să se mărite Marisancha cu cine aș vrea eu, iar tu să vezi cum ți se spune doña Teresa Panza și să șezi în biserică numai pe chilimuri, pe perne și pe velințe, așa ca să nu mai poată de ciudă și de inimă rea cuconetul satului? Aș, de unde, că tu vrei să rămîi mereu

aşa, ca un chip zugrăvit, fără să creşti şi fără să descreşti! Şi acum să nu mai vorbim de asta, Sanchica tot o să fie contesă, poţi tu să zici ce-i zice şi cât te-o ţine gura!

— Îţi dai seama ce spui, bărbate? făcu Teresa. Fiindcă, aşa, cu toate câte mi le-ai înşirat, eu tot mă tem ca înălţarea asta a fie-mi să nu-i aducă pierzania. N-ai decît să faci ce vrei, fă-o, din partea mea, şi ducă şi prinţesă; eu însă atîta-ţi spun, că treaba asta n-o să fie nici cu vrerea, nici cu încuviinţarea mea. Totdeauna, măi omule, am ţinut la cei pe potrivea mea, şi tare mi-e urît de cine se umflă ca broasca! Teresa am fost botezată, nume curat şi neprihănit, fără înădături, fără zorzoane şi farafasticuri cu « don » şi « doña ». Cascajo l-a chemat pe taică-meu, iar pe mine, pentru că-ţi sînt nevastă, mă cheamă Teresa Panza, deşi, la drept vorbind, ar trebui să mă cheme Teresa Cascajo; dar de, fiindcă aşa-i soarta regilor, după placul legilor¹, mă mulţumesc şi cu numele ăsta, fără să-mi mai văd trîntit pe deasupra şi un « don », care să tragă atît de greu de să nu-l pot duce-n spinare. Şi-apoi nu vreau să dau apă la moară ăloră care, cînd m-ar vedea împopoţonată, dragă Doamne, în chip de contesă sau de cîrmuitoare, şi-ar da drumul gurii: « Iote cum se mai umflă-n pene porcăreasa! Pînă mai ieri nu prididea să întindă cîlţii din furcă şi se ducea la biserică acoperindu-se pe cap cu poala fustei, că nici broboadă n-avea², şi acum vezi-o cum umblă, cu rochie de mătase, cu giuvaeruri şi înfumurată foc, de parcă n-am şti-o noi cine-i! » Atîta vreme cît o vrea Dumnezeu să mă ţină în toate minţile câte le-oi avea şi eu, nici prin gînd nu-mi trece să dau prilej de a fi văzută în asemenea hal! Tu, omule, n-ai decît să te duci după ocîrmuirile sau după insulimenelile tale, şi să te fuduleşti cît ai pofti, dar nici fie-mea şi nici eu, ţi-o spun pe mormîntul maică-mi, n-o să ne clintim nici cu atîta din satul nostru, căci femeia de ispravă stă-n casă la treabă,

¹ Teresa inversează forma corectă a acestui proverb: *Legile se fac după placul regilor (Alla van leyes de quieren reyes)*.

² Femeilor li se interzicea să intre descoperite în biserici, cele mai sărace se acopereau cu poalele largi ale fustelor creţe.

iară fata cea cuminte dă cu lucrul înainte ! Du-te tu, cu don Quijotele ăla al tău, la pricopselile voastre, și lasă-ne pe noi cu sărăcia noastră, că ne scoate Dumnezeu dintr-însa dacă ne vedem de treabă. și, la drept vorbind, habar n-am cine i-o fi pus dinainte și acel « don », pe care nu l-au avut nici părinții, nici bunicii lui.

— Acuma chiar că mă faci să cred că ești apucată de-a binelea, răspunse Sancho. Doamne ferește, măi femeie, câte nu mi-ai mai depănat una peste alta, de n-au nici cap, nici coadă ! Ce-au a face Cascajo, giuvaerurile, zicalele și înfumurarea cu ceea ce-ți spun eu ? Ascultă tu, zăpăcito și neroado, că așa trebuie să-ți spun, fiindcă nu-ți mai intră odată-n cap vorbele mele și te trezești dînd norocului cu piciorul, hai, dac-aș spune ca fie-mea să se azvîrle din vîrfurile unui foișor sau să-și ia lumea-n cap, așa cum i-a trăsnet prințesei doña Urraca ¹ să facă, ai avea tot dreptul să mi te pui de-a curmezișul, dar dacă, cit ai zice pîs și nici măcar cit ai clipi, îi proptesc un « don » și o « măriata » în spinare și ți-o scot de pe mindir și ți-o pun sub polog pe un pat moale, și într-o încăpere strălucită, cu perne de catifea mai multe decît toți arapii pe care i-au avut în neamul lor almohazii din Maroc, de ce ți se mai năzare să te împotrivești și să nu vrei și tu ce vreau eu ?

— Știi de ce, bărbate ? făcu Teresa. Din pricina zicalei care spune : Haina te acoperă, haina te descoperă ; asupra calicului toți își aruncă privirile-n pripă, dar asupra bogatului și le ațintesc îndelung ; și dacă bogatul cutare a fost și el odată calic, apăi cîrtelile și clevetirile nu-și mai dau rînd, iar bîrfitorii una o țin, că din ăștia, pe la noi pe ulițe, sînt puzderie, ca albinele-n roi.

— Uite, Tereso, răspunse Sancho, ascultă ce vreau să-ți spun, că poate n-ai fi auzit de cînd mama te-a făcut, și să știi că nu vorbesc de la mine, fiindcă tot ce am de gînd să-ți spun acum nu sînt decît cuvinte de-ale părintelui domi-

¹ Aluzie la o romanță veche despre doña Urraca, fiica regelui Fernando I de Castilia, care, vîzîndu-se dezmoștenită, pleacă în lume, vinzîndu-și trupul, ca să se răzbune.

nican, pe care le-a rostit în postul Paștelui aici, în sat; el spunea că toate lucrurile de față, pe care le privim cu ochii, se înfățișează, se așază și se statornicesc în amintirea noastră cu mult mai bine și mai virtos decât lucrurile trecute. (Toate aceste vorbe, pe care le roștește Sancho din gură, alcătuiesc un nou temel pentru care spune talmăcitorul că el socotește drept apocrif acest capitol, deoarece niște vorbe ca astea sînt mai presus de puterile lui Sancho, care, vorbind mai departe, spuse:) Cum se face că atunci cînd vedem pe cineva gătit cu straie arătoase pe el și cu alai de slugi, parcă fără să vrem ne simțim îndemnați și îmbiați să-i dăm toată cinstirea, chiar dacă, în aceeași clipă, amintirea ne înfățișează vreun lucru înjositor văzut de noi mai-nainte la acel cineva? Păi fiindcă acel lucru înjositor — fie el calicia, fie neamul prost — o dată ce-a trecut, înseamnă că nici nu este; se cheamă, deci, că este numai ceea ce vedem în fața ochilor; și dacă acela pe care norocul l-a scos din mîzga înjosirii lui — că astea sînt chiar vorbele părintelui — și l-a înălțat pe culmea buneistări ar fi cuviincios, mărinimos și curtenitor cu toată lumea și nu s-ar pune-n rînd cu aceia care sînt de neam mare din moși-strămoși, poți să fii încredințată, Tereso, că n-o să mai fie nimeni care să-și amintească de ceea ce a fost, ci toți au să cinstească numai ceea ce este, în afară doar de pizmătareți, de care nici o bunăstare nu poate fi la adăpost.

— Eu nu te-nțeleg, măi bărbate, răspunse Teresa, fă ce vrei și nu-mi mai tot umfla capul cu predicile și cuvîntările tale; și dacă te-ai îndecis să faci ceea ce spui.

— Decis se spune, femeie, zise Sancho, iar nu îndecis.

— Ia nu mă mai dăscăli, măi omule! făcu Teresa. Vorbesc și eu așa cum am apucat și n-o să stau acum să mă frămînt cu lucruri de care puțin îmi pasă. Eu asta-ți spun, că dacă-ți arde de ocîrmuiri, du-l cu tine și pe Sanchico, fi-tu, ca să-l deprinzi de pe acum să fie dregător, fiindcă așa-i bine, ca și copiii să moștenească și să învețe slujbele părinților.

— De îndată ce-oi avea cîrmuirea, spuse Sancho, o să și trimit după el prin poștă și o să-ți trimit și ție bani, că de lipsit doar n-o să-mi lipsească, fiindcă se găsesc cu duiumul

din ăia care să-i împrumute pe ocîrmuitori cînd n-au bani; da' vezi de-l înțolește în așa fel ca să nu se vadă ceea ce este, ci să pară ceea ce-o să fie.

— Lasă, trimite tu banii, zise Teresa, c-o să mi-ți-l gătesc ca pe-o floare!

— Va să zică, ne-am înțeles, spuse Sancho, că fata noastră o să fie contesă.

— În ziua cînd oi vedea-o contesă, răspunse Teresa, o să-mi vie ca și cum aș îngropa-o; cu toate astea, înc-o dată-ți spun, fă ce-i pofti, că cu osînda asta-n spinare ne naștem noi muierile, să fim supuse bărbaților, măcar că unii din ei sînt niște neghiobi.

Și numai ce se porni pe-un plîns atît de amarnic, de parcă și-ar fi văzut-o pe Sanchica moartă și îngropată.

Sancho o mîngîie, spunîndu-i că, de-ar fi s-o facă și contesă, asta va să se-ntîmple cît mai tîrziu cu putință. În felul acesta li s-a sfîrșit vorbirea, iar Sancho s-a întors să-l vadă pe don Quijote, spre a pune la cale plecarea lor.

Capitolul VI

Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu nepoata și cu chelăreasa lui; acesta este unul din capitolele cele mai de seamă din toată povestea

Cîtă vreme Sancho Panza și cu nevastă-sa, Teresa Cascajo, își depănau neobișnuita vorbire de care am pomenit, nici nepoata și nici chelăreasa lui don Quijote nu stăteau cu mîna-n sîn, căci înțeleseseră, pasămite, și ele, din atîtea și atîtea semne, că unchiul și stăpînul lor avea de gînd să-și ia tălpășița pentru a treia oară și să se întoarcă iarăși la slujba caveriei sale celei prost rătăcitoare, așa cum o socoteau ele. Încercau în fel și chip să-l îndepărteze de la un gînd atît de sucit; dar totul era numai cuvîntare în deșert și vorbă aruncată-n vînt; cu toate astea, printre multe alte vorbe, pe care le-a schimbat cu el, jupîneasa îi spuse:

— Pe legea mea, stăpîne, că dacă luminăția-ta nu te mai potolești o dată ca să rămii în tihnă acasă și o mai ieși razna

să bați munții și văile, ca un suflet fără odihnă, în căutare de ceea ce spui că se cheamă aventuri, dar pe care eu le numesc mai curînd arsuri, apăi în gura mare o să trebuiască să mă jeluiesc și lui Dumnezeu și regelui, ca să le pună capăt.

La care don Quijote răspunse:

— Ascultă, jupîneasă dragă, nici ce-o să răspundă Dumnezeu la jelană ta nu știu și nici ce-o să răspundă măriasa; eu atîta știu, că dac-aș fi rege, n-aș mai răspunde un cuvîntel la atîta amar de jalbe nesăbuite cîte primește el în fiecă zi, căci una din trebile cele mai de seamă pe care le are un rege, printre multe altele, este aceea de a fi silit să-i asculte pe toți și să răspundă tuturor, și tocmai de-aceea n-aș mai vrea să-l împovărez și eu cu daraverile mele.

La care jupîneasă zise:

— Ia spune, stăpîne, nu sînt oare cavaleri și la curtea măriei-sale?

— Ba da, răspunse don Quijote, și încă destui, și e și drept să fie așa, ca să împodobească măreția domnitorilor și să dea strălucire înălțimii regești.

— Atunci, răspunse ea, n-ai putea și luminăția-ta să fi unul dintre aceia care să-și slujească regele și stăpînul stînd locului la curte?

— Păi, draga mea, răspunse don Quijote, vezi că nu toți cavalerii pot să fie curteni, așa după cum nici toți curtenii nu pot și nu trebuie să fie cavaleri rătăcitori; de toate soiurile trebuie să se afle pe lume; și deși cu toții sîntem cavaleri, e totuși o mare deosebire între unii și alții, deoarece curtenii, fără a-și părăsi odăile și fără a face un pas dincolo de pragul curții lor, se preumblă prin toată lumea privind doar o hartă, fără să cheltuiască o părăluță și fără să pătimească nici de frig, nici de foame, nici de sete; pe cînd noi, adevărații cavaleri rătăcitori, pe arșiță, pe ger, pe vînt, în dezlănțuirea stihiiilor, zi și noapte, călare și pe jos, măsurăm pămîntu-n lung și-n lat pe picioarele noastre, și nu-i cunoaștem numai pe vrăjmașii zugrăviți, ci și pe cei aieva, și la orice primejdie, la orice prilej, năvălim asupra-le, fără să ne mai uităm la

nimicuri și nici la regulile duelului, dacă le sînt sau nu mai scurte sulița sau spada, dacă poartă cu ei vreo moaște sau cine știe ce alt mijloc ascuns de a înșela, dacă trebuie sau nu să fie hotărît locul de pe care va lupta fiecare, pe lîngă alte tipicuri de acest soi, folosite în provocările la duel, pe care tu nu le știi, eu, însă, da; și mai trebuie să-ți spun că un bun cavaler rătăcitor, chiar de-ar vedea zece uriași cu capetele ajungînd pînă la nori și chiar mai sus, cu picioarele cît două turnuri din cele mai înalte, cu brațele asemenea unor catarge de corăbii zdravene și cu ochii cît roțile cele mari de moară și mai aprinși decît un cuptor de turnat sticlă, chiar de-ar vedea toate astea, el nu trebuie să se sperie de fel, ci, cu inima ușoară și cu un curaj nezdruncinat, trebuie să se năpustească asupra-le și să-i încolțească și dacă e cu puțință să-i și biruie și să-i doboare într-o clipită, chiar de-ar veni ei înzăuați în solzii unui anumit pește, despre care solzi se spune că sînt mai tari ca diamantul, și-n loc de paloșe ar purta junghere tăioase de oțel de Damasc sau ghioage ferecate în țepușe de oțel, așa cum am văzut eu nu o singură dată. Toate astea, jupîneasă dragă, ți le-am spus ca să-ți dai și tu seama cîtă deosebire este între unii cavaleri și ceilalți; și ar trebui, pe bună dreptate, să nu fie domnitor pe lume care să nu prețuiască mai mult acest al doilea, sau mai bine zis acest dintii soi, adică al cavalerilor rătăcitori, căci, precum citim și noi prin istoriile lor, au fost unii dintre ei care au mîntuit nu numai o împărăție, ci mai multe.

— Vai de mine, unchiule, spuse atunci nepoata, gîndește-te și dumneata că tot ce se spune despre cavalerii rătăcitori nu-i decît trăncăneală și minciună, iar istoriile lor ar trebui dacă nu puse pe foc, cel puțin îmbrăcate în cîte un sambenito ¹ sau vreun alt semn, după care să se cunoască că-s nelegiuite și stricătoare a bunelor datini.

¹ Corect: *saco benedicto*, acoperămint de pinză pus de Inchiziție pe spatele și pieptul penitentului, care îmbrăcăminte trebuie să-l «apere» și să-l facă a ieși «binecuvîntat» din cazne și din orice neajuns în drumul spre eliberare. De obicei era alcătuit dintr-un cearceaf galben, cu două cruci colorate ale sfîntului Andrei, în formă de X, în față și în spate, pus pe deasupra hainelor.

— Pe Dumnezeu sfântul, că dacă nu mi-ai fi nepoată de sînge, ca fică a surorii mele bune, ți-aș da o pedeapsă pentru blestemăția pe care ai spus-o, de i s-ar duce vestea prin toată lumea! Cum adică? Se poate oare ca o fetișcană, acolo, care abia de știe să țină iglița-n mîină, să cuteze a deschide gura ca să cîrtească împotriva istoriilor ce-i preamăresc pe cavalerii rătăcitori? Ce-ar spune seniorul Amadís de-ar auzi una ca asta? El însă te-ar ierta, nici vorbă, fiindcă a fost cel mai smerit și cel mai curtenitor cavaler al vremii sale și, pe lîngă asta, și un vajnic ocrotitor al fecioarelor; dar te-ar fi putut auzi un altul, și atunci nu ți-ar fi fost de loc moale, că nu toți sînt curtenitori și blajini; sînt și din aceia mai puțin poleiți și care nu prea știu multe; și-apoi, nici toți care poartă numele de cavaleri nu sînt chiar cu totul și cu totul cavaleri, că dacă or fi unii de aur curat, alții doar par de aur, și măcar că toți au înfățișare de cavaleri, nu toți ies cu bine cînd sînt încercați la piatra adevărului; sînt oameni din prostime care se dau în vînt să pară cavaleri; și sînt, dimpotrivă, cavaleri de seamă care parcă dinadins fac pe dracu-n patru ca să pară oameni de rînd; cei dintîi se ridică sau prin deșertăciunea, sau prin virtutea lor; ceilalți se coboară sau din slăbiciune, sau din stricăciune; și e nevoie să ne folosim de-o cunoaștere pătrunzătoare ca să deosebim între aste două soiuri de cavaleri, atît de aidoma sînt unii altora la nume, dar atît de neasemănători la fapte.

— Doamne ferește, unchiule, spuse nepoata, cum se face că dumneata, care știi atîtea lucruri încît, la o adică, de-ar fi nevoie, te-ai urca și pe amvon sau ai cutreiera toate ulițele cuvîntînd, poți, cu toate astea, să fii atît de orbit și să cazi într-o sminteală ca aceea, încît, fiind bătrîn, să crezi că ești în putere, și fiind beteag, să crezi că ești zdravăn, că-i îndreptți pe cei strîmbi, în vreme ce dumneata însuși ești cocîrjat de vîrstă și, mai presus de toate, să crezi că ești cavaler, fără să fii, căci deși hidalgii pot fi cavaleri, cei săraci dintre ei iată că nu sînt.

— Ai întrucitva dreptate, nepoată dragă, în cele ce-mi spui, răspunse don Quijote, iar cît privește neamul și spița, aş putea să-ți înșir la minunății de să rămii cu gura căscată; dar ca să nu amestecăm cele cerești cu cele pămîntești, nu ți le mai pomenesc. Ia ascultați, dragele mele: în patru feluri de neamuri — băgați de seamă — se pot împărți toți cei ce se află pe lume, care sînt precum urmează: unii care au început de jos și s-au tot întins, și s-au tot umflat, de-au ajuns pîn'la cea mai înaltă mărire; alții care au purces de la mare și și-au păstrat, și-și mai păstrează încă, și-și păzesc felul lor de la-nceput; iarăși alții, care, deși au început și ei de la mare, au sfîrșit doar într-un vîrf, asemenea unci piramide, fiindcă și-au tot micșorat și cheltuit mărirea de unde-au plecat pînă au ajuns să se oprească la foarte puțin, așa cît arată și vîrful piramidei, care, față de piciorul sau poala ei, e mai nimic; alții, în sfîrșit — și aceștia sînt cei mai mulți — nici n-au avut un început prielnic și nici n-au apucat pe o cale înțeleaptă, mulțumindu-se, astfel, să rămînă pînă la urmă fără nici un nume mare, așa cum este neamul oamenilor de rînd și obișnuiți. Din primul soi, al acelor care au început cu sărăcia și s-au ridicat pîn'la mărire, să-ți slujească drept pildă puterea osmanlıilor, care, de la un biet păstor de rînd, acela ce i-a pus începutul, a atins acum culmea pe care-o vedem. Din al doilea soi, cel ce-a-nceput cu mărirea, pe care o păstrează fără s-o sporească, putem lua drept pildă pe mulți domnitori, care sînt ca atare prin moștenire și-și păstrează starea, fără s-o mărească și fără s-o micșoreze, rămînînd liniștiți în hotarele țărilor lor. Pentru aceia ce-au început cu mărire și au sfîrșit cu puțin de tot, apăi sînt la pilde cîte poștești, fiindcă toți faraonii și Ptolomeii Egiptului, toți cezarii Romei, cu toată droaia — dacă mi-e îngăduit s-o numesc astfel — de nesfîrșiți domnitori, împărați, stăpînitori, mezi, asirieni, perși, greci și barbari, toate aste neamuri și stăpîniri au sfîrșit cu o nimica toată, atît ele, cît și cei ce le-au pus începutul, fiindcă ar fi cu neputință să aflăm în zilele noastre vreun coborîtor dintr-însele, și chiar de-am da de vreunul, acesta ar fi în

starea de rînd a prostimii. Despre oamenii de rînd n-am altceva să vă spun decît că slujesc doar ca să-ngroaşe numărul acelor ce trăiesc, fără ca starea lor să fie vrednică de nici o faimă şi de nici o laudă. Din tot ce v-am spus, vreau să trageţi şi voi învăţătură, nepriceputelor ce sînteţi, că nu te mai poţi descurca dacă e să alegi între neamuri, şi că numai acelea par mari şi vestite care se arată ca atare prin virtutea, avuţia şi mărinimia stăpînilor lor. Am spus virtute, avuţie şi mărinimie fiindcă un om mare care-i şi stricat va fi un mare stricat, iar bogatul care-i lipsit de mărinimie nu va fi altceva decît un cerşetor hapsîn; căci cel ce are mari avuţii nu-i fericit fiindcă le are, ci fiindcă le cheltuieşte, şi nu fiindcă le cheltuieşte la întîmplare, ci fiindcă ştie să le cheltuiască după o anume socoteală. Cavalerului sărac nu-i mai rămîne altă cale de a dovedi că este cavaler decît virtutea, arătîndu-se îndatoritor, cuviincios, curtenitor, la locul lui şi săritor la nevoie; să nu fie înfumurat, nici trufaş, nici cîrtitor şi mai presus de toate să fie milostiv, aşa încît cu doi gologani, acolo, pe care i-ar da cu inimă bună nevoiaşului, să rămînă mai mărinimos decît acela ce trage clopotul cel mare cînd dă de pomană; şi atunci n-ar fi om pe lume care să-l vadă împodobit cu virtuţi ca acestea şi care — chiar de nu l-ar cunoaşte — să nu-l judece şi să nu-l socotească de spiţă aleasă; şi asta-i la mintea omului, fiindcă totdeauna lauda a fost răsplata virtuţii, iar virtuoşii nu pot să nu fie lăudaţi. Două căi sînt, fiicele mele, acelea pe care le pot urma oamenii ca să ajungă bogaţi şi cu trecere: una-i calea cărturărească, cealaltă-i calea ostăşească. Eu ţin mai mult de oştean decît de cărturar, şi m-am născut — precum arată şi aplecarea mea către ostăşie — în zodia lui Marte, aşa că aproape vrînd-nevrînd trebuie să-mi urmez drumul, şi pe acest drum o să merg, să ştiu bine că s-o da toată lumea peste cap! Aşa încît ar fi zadarnic să vă mai trudiţi a mă îndupleca să nu vreau eu ceea ce vrea cerul, ceea ce porunceşte ursita, ceea ce hotărăşte mintea şi, mai presus de toate, ceea ce vrerea mea doreşte; căci cunoscînd aşa cum cunosc eu greutăţile fără de număr ce se ţin scai de

cavaleria rătăcitoare, știu tot atât de bine și nesfârșitele foloase ce se pot trage dintr-însa; și mai știu și că poteca virtuții este strîmtă din cale-afară, pe cînd a stricăciunii e largă și întinsă; și de asemenea știu că hotarele lor sînt deosebite, fiindcă acela al viciului, umflat și întins, își are capătul în moarte, pe cînd hotarul virtuții, îngust și trudnic, își are capătul în viață, și nu în viața ce se curmă, ci în aceea ce nu va avea sfîrșit; și mai știu, apoi, cum spune marele nostru poet castilian, că:

*Prin aste greutăți cărarea duce
Către-nălțimea nemuririi, care
Nu-i pentru cel ce de urcușuri fuge.¹*

— Vai de mine și de mine! spuse nepoata. Ia te uită că și unchiu-meu e poet! Toate le știe, toate le descurcă! Pot să pun prinsoare că dac-ar vrea să facă pe zidarul, mi ți-ar dura o casă cum ar face altul o colivie!

— Eu te încredințez, dragă nepoată, că dacă n-ar fi aceste gînduri cavalerești, care să tragă după ele toate simțirile mele, n-ar fi lucru pe care eu să nu-l pot săvîrși, n-ar fi ciudățenie care să nu iasă din mîinile mele, îndeosebi colivii și scobitori.²

În clipa asta bătu cineva la ușă, și întrebînd cei dinăuntru cine bate, răspunse Sancho Panza că el este, și numai ce-l recunosc jupîneasa, că și alergă să se ascundă, ca să nu-l vadă, atât de urît îi era de dinsul. Îi deschise nepoata, ieși

¹ Versuri din Elegia I a lui Garcilaso de la Vega (1503—1536), poet toledan, cavaler războinic ce și-a petrecut viața în lupte, autor de bucolice, egloge și elegii de inspirație umanistă, greco-latină și italiană, de epistole, canzone și sonete în maniera petrarchistă, care i-au adus renumele de « principe al poeziei castiliene ». A introdus metrica și prozodia italiană în poezia spaniolă, scriind, în forme fixe, silve, sonete, lire etc.

² Ocupații manuale pentru uciderea timpului, obișnuite în epocă la oamenii de neam. În capitolul al XXXVIII-lea va fi de asemeni vorba de cuștile pentru păsări pe care acesta știa să le facă.

să-l întâmpine cu brațele deschise stăpînu-su, don Quijote, și apoi se închiseră amîndoi în odaia acestuia, unde avură o altă sfătuire, care nu-i mai prejos decît cea dinainte.

Capitolul VII

Despre ceea ce s-a întimplat între don Quijote și scutierul său, dimpreună cu alte vestite întîmplări

Numai ce văzu chelăreasa că Sancho Panza s-a închis cu stăpînu-său, că îndată își dote seama ce pun ei la cale; și închipuindu-și că din acea sfătuire avea să iasă cea de a treia purcedere a lor la drum, își și zvîrli broboada pe umeri și, îngrijorată și mîhnită cum nu se mai poate, se duse să-l caute pe bacalaureatul Samsón Carrasco, socotind că, iscusit cum era acesta la vorbă și împrietenit foarte de curînd cu stăpînul ei, ar putea să-l înduplece a lăsa păcatelor un gînd atît de prăpăstios. Îl găsi preumblîndu-se prin grădina casei lui, și de cum îl văzu, i se și aruncă la picioare, dîndu-se de ceasul morții. Văzînd-o, Carrasco, că se arată atît de îndurerată și de speriată, îi spuse:

— Ce-o mai fi și asta, doamnă chelăreasă? Ce-ai pățit, de parcă stă să-ți iasă sufletul?

— Nu-i nimic altceva, dragă domnule Samsón, decît că se duce stăpînul meu, se duce, fără doar și poate!

— Da' cum de se duce, doamnă chelăreasă? întrebă Samsón. Și-a frînt cumva vreun mădular?

— Nu se duce, răspunse ea, decît prin poarta smintelii lui. Vreau adică să spun, scumpe domnule bacalaureat, că vrea să mai plece o dată — asta ar fi a treia oară — să caute prin lumea asta mare ceea ce el numește albituri, că mă și mir cum de le mai dă un nume ca ăsta! Prima oară ni s-a întors îndărăt pus de-a curmezișul pe-un măgar, cu oasele muiate de ciomăgeli; a doua oară a venit într-un car cu boi, trîntit și închis într-o cușcă, unde el își zicea că-i vrăjit;

și era într-un hal de nu l-ar fi recunoscut nici maică-sa care l-a făcut, jigărit, galben, cu ochii înfundați pînă-n adîncul grierilor, încît, pentru ca să-l aduc cît de cît în simțuri, am prăpădit șase sute de ouă... mi-e martor de asta Dumnezeu, și toată lumea, și găinile ce le am, că nu m-ar lăsa ele să spun minciuni!

— Cred întru totul ceea ce-mi spui, răspunse bacalaureatul, fiindcă găinile sînt atît de bune, atît de grase și atît de bine ținute, că n-ar spune alb cînd e negru, nici să plesnească! Dar ia spune-mi, doamnă chelăreasă, alt păs nu mai ai și nu s-a mai întîmplat nici o altă nenorocire decît că ți-e teamă de ceea ce-ar vrea să facă seniorele don Quijote?

— Nu, domnule, răspunse ea.

— Păi atunci, nu le mai pune și dumneata pe toate la inimă, răspunse bacalaureatul, ci du-te liniștită acasă. Vezi de pregătește ceva cald de îmbrucat, iar pe drum spune rugăciunea sfintei Apolonia, dac-o știi, că îndată vin și eu și ai să vezi minuni, nu altceva!

— Păcatele mele, răspunse chelăreasa, rugăciunea sfintei Apolonia zici luminăția-ta s-o spun? Păi asta ar fi bună dacă stăpînu-meu ar suferi de măsele, dar el îi bolnav la minte.

— Las', că știu eu ce vorbesc, doamnă chelăreasă, nu te mai pune la vorbă cu mine, doar știi că sînt bacalaureat din Salamanca, și pe noi nu ne întrece nimeni în vorbărie! răspunse Carrasco.

Și cu asta și-a luat și chelăreasa tălpășița, iar bacalaureatul s-a dus de îndată la preot, ca să pună cu el la cale unele lucruri, despre care va fi vorba la locul cuvenit.

Cît timp steteră închiși împreună, se legă între don Quijote și Sancho o sfătuire pe care povestea o destăinuiește întocmai de-a fir-a-păr. Spuse Sancho către stăpînu-su:

— Stăpine, am învins-o pe nevastă-mea să mă lase să plec cu luminăția-ta oriunde vrei să mă duci.

— Convins-o se spune, Sancho, zise don Quijote, nu învins-o.

— Te-am mai rugat pe luminăția-ta o dată sau de două ori, dacă nu mă-nșel, răspunse Sancho, să nu mă mai îndrepti

la vorbă dacă-nțelegi ce vreau să spun, iar atunci când nu-nțelegi, să-mi spui: « Sancho, sau dracu să te ia, nu te-nțeleg! » Și dacă nu te lămuresc, poți să mă îndrepti, că eu sînt foarte domicil.

— Nu te-nțeleg, Sancho, spuse pe dată don Quijote, că eu nu știu ce-i aceea « sînt foarte domicil ».

— Foarte domicil, răspuse Sancho, înseamnă că sînt foarte așa. cum să spun?... foarte așa...

— Și mai puțin te-nțeleg acuma, răspuse don Quijote.

— Păi dacă nu mă poți înțelege, îi luă vorba Sancho, nu știu cum să spun, nu știu, și pace!

— Ia stai, că îmi dau seama, răspuse don Quijote. Tu vrei să spui că ești foarte docil, adică blînd și prinzi repede, că ai să iei aminte la cele ce ți-oî spune și ai să faci așa cum te-oî învăța.

— Pun prinsoare, spuse Sancho, că de la-nceput m-ai ghicit și m-ai priceput, numai c-ai vrut să mă-ncurci ca să mai auzi de la mine altă droaie de bazaconii.

— Tot ce se poate, răspuse don Quijote. Dar ia să vedem ce spune Teresa?

— Teresa spune, zise Sancho, să închei lămurit tîrgul cu luminăția-ta, așa ca scrisul să vorbească și gura s-amuțească, că cine la-nceput se tocmește, la urmă nu se mai sfădește, deoarece mai mult face un singur « na-ți acuma » decît doi « o să-ți dau »; iar eu, din partea mea, spun că sfatul femeii nu face nici cît o ceapă degerată dar și că acela care-l nesocotește e un mare neghiob.

— Și eu tot așa spun, răspuse don Quijote. Spune, Sancho frate, dă-i înainte, că azi îți ies mărgăritare din gură.

— Treaba stă așa, răspuse Sancho, după cum prea bine știi și luminăția-ta, că sîntem cu toții birnici morții, fiindcă azi sîntem și mîine nu, că tot atît de repede îi vine rîndul și mielului ca și berbecului și că nimeni în lumea asta nu poate să-și făgăduiască mai multe ceasuri de viață decît atîtea cite vrea Dumnezeu să-i hărăzească; pentru că moartea-i surdă, și cînd ajunge să bată pe la ușile vieții noastre, e totdeauna zorită și n-ar putea s-o țină în loc nici rugăminți,

nici silnicii, nici schiptre, nici mitre, așa după cum umblă vorba și faima obștească și după cum ni se tot spune de pe amvoane.

— Adevărat e tot ce spui, zise don Quijote. Dar nu știu unde vrei s-ajungi.

— Vreau s-ajung acolo, spuse Sancho, ca luminăția-ta să-mi hotărăști o anumită simbrie, pe care să mi-o dai la lună pe tot timpul cât te-oi sluji și pe care să mi-o plătești din moșia luminăției-tale, că nu mai vreau să mă bizui pe procopseli, care vin sau târziu, sau la timp nepotrivit, sau la Sfîntu-Așteaptă! Cu ce știu că-i al meu mă simt mai împăcat. Vreau, la urma urmei, să știu și eu ce cîștig, puțin, puțin, cît o fi; că doar și găina o pui pe ou, și din puțin cîte puțin se adună mult, și-apoi, de vreme ce cîștigi ceva, se cheamă că nu pierzi nimic. E drept că dacă s-ar întîmpla — ceea ce nici nu cred și nici nu nădăjduiesc — ca luminăția-ta să-mi dai insula pe care mi-ai făgăduit-o, nu sînt eu nici atît de nerecunoscător și nici atît de hulpav ca să nu mă învoiesc să se prețuiască la cît s-ar ridica cîștigul ce mi l-ar aduce acea insulă și, după cît o fi ea de mare, să mi se scadă în raite din simbrie.

— Sancho, băiatule, răspunse don Quijote, cîteodată sînt tot atît de bune raitele ca și ratele.

— Aha, înțeleg, spuse Sancho, pot să pun prinsoare că se zice rată și nu raită; dar asta nu face nimic, devreme ce luminăția-ta tot m-ai înțeles.

— Te-am înțeles, și încă cum, răspunse don Quijote, că te-am scormonit pînă-n fundul rărunchilor și mi te știu cu ochii-nchiși la ce țintești cu nenumăratele săgeți ale zicalelor tale. Ascultă, Sancho, cu dragă inimă ți-aș hotări acolo o simbrie dacă aș fi găsit și eu prin istoriile cavalerilor rătăcitori vreo pildă care să-mi descopere și să-mi arate printr-o deschizătură, fie ea cît de mică, cam ce obișnuiau să cîștige scutierii pe lună sau pe an; însă eu am citit toate aceste istorii, sau, hai, cea mai mare parte dintre ele, și nu-mi amintesc să fi citit ca vreun cavaler rătăcitor să fi hotărît o anumită simbrie scutierului său. Atîta știu că

toți slujeau fără plată, și că tocmai cînd nici cu gîndul nu gindeau, dacă pe stăpînii lor îi ajuta soarta, se trezeau răsplătiți cu vreo insulă sau cu altceva cam pe-acolo și se alegeau măcar cu vreun nume mare sau cu vreo înălțare. Dacă pe tine, Sancho, cu nădejdea și cu încrederea asta, te-ndeamnă inima să te-ntorci să mă slujești, apai să fie într-un ceas bun, dar să-ți închipui tu că o să mă apuc eu să scot din făgașul și din țițînile ei vechea datină a cavaleriei rătăcitoare, se cheamă să-ți bați gîndul degeaba. Așa încît, dragă Sancho, du-te tu acasă și spune-i Teresei tale ce gîndesc eu; și dacă ea va catadicsi să încuviințeze și vei catadicsi și tu să vii cu mine fără plată, *bene quidem*¹, iar dacă nu, rămînem tot atît de prieteni ca și mai înainte, fiindcă grăunțe să fie-n hulubar, că hulubii vin ei! Și să știi de la mine, fătul meu, că mai mult face o așteptare bine întemeiată decît o brumă de bani peșin, și mai bine faci plîngere fără să primești plata decît să iei o plată nedrept socotită pe o muncă de-un preț mai mare! Vorbesc în felul acesta, dragă Sancho, ca să-ți dai seama că tot atît de vîrtos ca și tine mă pricep și eu să zvîrl la zicale cu nemiluita; și, la urma urmei, vreau să-ți spun, și chiar îți și spun, că dacă n-ai chef să vii cu mine fără plată și să împărtășești cu mine aceeași soartă, rămii cu Dumnezeu, ca să te facă sfînt, că eu, slavă Domnului, n-o să duc lipsă de scutieri mai ascultători, mai inimoși și nu atît de greoi la treabă și de gureși ca tine.

Cînd auzi Sancho hotărîrea neclintită a stăpînului său, i se innoură cerul și-i căzură aripile inimii, fiindcă-și băgase-n cap că pentru nimic în lume n-ar fi plecat stăpînu-su fără el; și cum stătea el așa nehotărît și dus pe gînduri, iată numai că intră Samsón Carrasco, dimpreună cu chelăreasa și cu nepoata, dornice să audă cu ce vorbe o să-l înduplece acesta pe stăpînul lor să nu mai plece în căutare de aventuri. Veni Samsón, acest mare pișicher care, îmbrățișîndu-l pe don Quijote ca și de prima dată, îi spuse în gura mare:

¹ Atunci, bine (în limba latină în original).

— O, tu, floare a cavaleriei rătăcitoare! O, tu, lumină strălucitoare a ostășiei! O, tu, cinste și oglindă a seminției spaniole! Dar-ar Dumnezeu cel atotputernic, la care totu-i cu putință, ca acela sau aceia ce se împotrivesc și vor să zădărnicească cea de-a treia purcedere a ta la drum să nu mai găsească nici o ieșire din hățișul vrerilor lor și să nu li se împlinească în vecii vecilor gândurile lor cele blestemate! Și întorcându-se către chelăreasă, îi spuse: Nu te mai osteni, doamnă chelăreasă, să spui rugăciunea sfintei Apolonia, fiindcă știu prea bine că este scris în stele ca seniorele don Quijote să se îndrepte către înfăptuirea înaltului și reînnoitului său gând; iar eu m-aș simți cu cugetul apăsător foarte dacă nu i-aș face cunoscut și nu l-aș îndemna pe acest cavaler să nu mai țină multă vreme ferecate și nefolosite puterea viteazului său braț și bunătatea preavrednicului său suflet, fiindcă, cu zăbava sa, el răpește dreptul obijduiților, ocrotirea orfanilor, cinstea fecioarelor, bunul nume al vădanelor, sprijinul nevestelor și alte lucruri de acest fel, care se ating, se leagă, atîrnă și țin de cavaleria rătăcitoare. Haide, frumosul și neînfricatul meu senior don Quijote, nu mai lăsa de azi pe mâine purcederea luminăției și măriei-tale la drum; și dacă mai e nevoie de ceva pentru înfăptuirea acestui lucru, iată eu gata sînt să-ți fiu de folos cu toată ființa și averea mea; și dac-ar fi de trebuință să-ți slujesc măriei-tale ca scutier, apai aș socoti treaba asta ca una din întîmplările cele mai fericite.

Numai ce auzi don Quijote una ca asta, că se și întoarse către Sancho, zicîndu-i:

— Nu ți-am spus eu, măi Sancho, că o să am la scutieri cu prisosință? Ia te uită cine-i gata să mă slujească: nu altul decît vestitul bacalaureat Samsón Carrasco, nemuritoare podoabă și desfătare a școlilor de la Salamanca, zdravăn la trup, sprinten la mădulare, tăcut, răbdător atît la căldură cît și la frig, atît la foame cît și la sete, cu tot ceea ce se cere pentru a fi scutierul unui cavaler rătăcitor; cerul însă n-ar îngădui ca, doar pentru a-mi face chef, să sparg și să sfărîm stilpul învățaturii și vasul științelor și să dobor laurul cel

slăvit al bunelor îndeletniciri cărturărești; rămîie noul Samsón la el în patrie și, cinstind-o, să cinstească totodată și căruntețea bătrînilor săi părinți, că eu mă mulțumesc și cu oricare alt scutier, devreme ce Sancho nu se învrednicește să vină cu mine.

— Ba mă învrednicesc, răspunse Sancho înduioșat și cu ochii-n lacrimi. Și spuse mai departe: Nu vreau, stăpîne, să se zică despre mine vorba aceea: Praznicu-i gătat, oaspeții-au plecat. N-am avut de fel printre ai mei oameni nerecunoscători, că doar știe toată lumea și mai cu seamă satul meu cine a fost neamul Panza din care mă trag; și unde mai pui c-am văzut eu și-am dibuit — după atîtea fapte bune și după și mai multe vorbe bune — gîndul luminăției-tale de-a mă pricopsi; și dac-am spus și eu c-o fi și-o păți cu privire la simbrie, asta a fost numai ca să fac cheful muierei, care, cînd își bagă-n cap să te-nduplece de un lucru, apăi nu se află ciocan pe lume care să strîngă atîta cercurile pe doage cît te strînge ea cu ușa să faci ce-i pofteste inima; dar, la urma urmei, bărbatul se cade să fie bărbat și muierea muiere; și devreme ce eu sînt bărbat în toate cele — că asta nu pot s-o tăgăduiesc — iacă, vreau să fiu bărbat și la mine-n casă, zică oricine ce-o zice! Așa că nu mai rămîne alta de făcut decît ca luminăția-ta să-ți întocmești testametrul dimpreună cu condicelul lui, în așa fel ca să nu se poată revolta, și să ne așternem pe dată la drum, ca să nu mai pătimească suflerul domnului Samsón, care zice că-l îndeamnă cugetul să te-nduplece pe luminăția-ta să pleci pentru a treia oară în lumea asta mare; iar eu mă-nfățișez iarăși să te slujesc pe luminăția-ta, credincios și după lege, tot atît de bine și poate și mai bine decît toți scutierii care au slujit pe vreun cavaler rătăcitor în vremile de-odinioară și în cele de față!

Bacalaureatul rămase uimit auzind ce cuvinte își alege și cum vorbește Sancho Panza, fiindcă, deși citise cea dintîi istorie a lui Don Quijote, nu crezuse niciodată că Sancho ar fi chiar atît de hazliu cum este zugrăvit acolo; după ce auzi însă că spune « testametrul » și « condicelul » care să

nu se poată « revolta » în loc de « testamentul » și « codicilul » care să nu se poată « revoca », crezu, în sfârșit, tot ceea ce citise despre el și-și dete seama că-i unul din scrințiții cei mai grozavi ai vremurilor noastre. Și-și spuse-n sinea sa că doi zănatici ca ăștia — și stăpîn și slugă — nu mai găsești cît îi lumea de mare. În cele din urmă, don Quijote și cu Sancho se îmbrățișară și rămaseră prieteni; și, după sfatul și încuviințarea marelui Carrasco, care acum era ca un proroc pentru don Quijote, s-a hotărît ca în trei zile să aibă loc plecarea, iar într-acestea să se pună la cale toate cele de trebuință pentru călătorie și să se caute o chivără bine lucrată, fiindcă, orice s-ar întîmpla, spunea don Quijote, de plecat nu pleacă fără de ea. Îi făgădui Samsón c-o să-i facă rost, fiindcă știe el că o s-o poată căpăta de la un prieten de-al lui, care avea o chivără, deși, la drept vorbind, această chivără era mai degrabă înnegrită de rugină și de prea multă tocire decît strălucitoare și curată, așa cum se cade să fie oțelul lustruit. Blestemele cu care cele două femei — chelăreasa și nepoata — îl potopiră pe bacalaureat nu se mai sfîrșeau; își smulseră părul, își zgîriară obrajii și, după tipicul bocitoarelor de prin partea locului, jeluiu plecarea stăpînului lor ca și cum acesta ar fi răposat. Gîndul lui Samsón de a-l îndemna pe don Quijote să mai plece o dată a fost de fapt acela pe care o să-l destăinuiască mai tîrziu istorisirea noastră, totul fiind pus la cale după sfatul preotului și al bărbierului, cu care bacalaureatul se vorbise dinainte.

Ca să nu mai lungim vorba, în cele trei zile, don Quijote și cu Sancho se pregătiră cu toate cele ce socoteau ei de trebuință, și după ce Sancho își împacă nevasta, iar don Quijote își potoli nepoata și chelăreasa, pe înnoptate, fără ca nimeni să-i vadă, în afară de bacalaureat, care vru să-i însoțească cale de-o jumătate de leghe, purceseră pe drumul ce duce la Toboso, don Quijote călare pe bunul său Rocinante, iar Sancho, pe bătrînul lui măgar, desagii fiindu-i doldora de lucruri trebuincioase pentru viața cîmpenească, iar punga, de banii pe care i-i dăduse don Quijote să-i aibă

la o nevoie. Îl îmbrățișă Samsón pe don Quijote și-l rugă să-l înștiințeze și pe el de soarta lui, bună sau rea, pentru a se bucura de una sau a se mihni de cealaltă, așa cum cereau legile prieteniei. Îi făgădui don Quijote c-o să-i împlinească rugămintea, Samsón făcu cale-ntoarsă către sat, iar ceilalți doi o luară pe drumul către marea cetate Toboso.

Capitolul VIII

Unde se povestește ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote ducându-se s-o vadă pe doamna sa, Dulcinea din Toboso

«Binecuvîntat fie Alah cel atotputernic», spuse Hamete Benengeli la începutul acestui al optulea capitol, «binecuvîntat fie Alah cel atotputernic», repetă el de trei ori și spune că binecuvîntează astfel numai fiindcă a dat Dumnezeu să-i vadă o dată ieșiți în cîmp pe don Quijote și pe Sancho. Iar cititorii plăcutei lor istorii pot socoti că din clipa de față încep iarăși isprăvile lui don Quijote și ghidușiile scutierului său; îi sfătuiește să uite isprăvile de mai-nainte ale iscusitului hidalgo și să ia aminte numai la cele ce au să vină, și care abia de-acum încolo încep, pe drumul spre Toboso, așa cum celelalte începuseră pe plaiurile Montielului; și nu-i doar mare lucru cît le cere față de cît le făgăduiește în schimb, și-și urmează vorba spunînd:

Don Quijote și cu Sancho rămaseră singuri, și numai ce se depărtă Samsón, că și începură Rocinante să necheze și măgarul să zbieră, ceea ce fu luat de către amîndoi — adică de către cavaler și de către scutier — drept un semn bun și o prorocie fericită; deși, dac-ar fi să spunem adevărul și numai adevărul, mai vîrtoase erau zbieretele și răgetele măgarului decît nechezatul mîrtoagei, ceea ce l-a făcut pe Sancho să-și închipuie că mai mare avea să-i fie lui norocul decît stăpînului său și că o să-l întreacă; dacă socoteala lui se bizuia pe vreo citire-n stele, nu pot să știu, fiindcă nici

povestirea nu spune ; numai atît s-a auzit că spunea el atunci cînd se poticnea sau cădea, că ar fi fost mai bine să fi rămas acasă, căci din poticneală şi din căzătură nu te alegi cu altceva decît cu încălţările rupte şi cu coastele frînte ; şi măcar că era cam netot, nu prea bătea el cîmpii cînd gîndea astfel. Îi spuse don Quijote :

— Sancho, frăţioare, dacă mai umblăm, o să ne apuce noaptea şi o să fie prea întuneric pentru nevoile noastre de-a ajunge ziua la Toboso ; şi de-aceia mi-am pus în gînd să fiu acolo mai nainte de-a mă prinde în vreo altă aventură ; şi o dată ajuns, voi primi binecuvîntarea din partea Dulcinei cea fără de seamăn pe lume, cu care încuviinţare socotesc eu şi chiar sînt încredinţat că o să duc la bun sfîrşit şi la fericită încununare orice încercare primejdioasă, fiindcă nimic în viaţă nu-i face mai viteji pe cavalerii rătăcitori decît faptul de a vedea că doamnele lor le sînt binevoitoare.

— Eu tot aşa cred, răspunse Sancho. Socot însă că-i din cale-afară de greu ca luminăţia-ta să vorbeşti cu dînsa şi s-o vezi în vreun loc unde măcar binecuvîntarea să i-o primeşti, dacă ea nu ţi-o aruncă peste ulucile ogrăzii unde am văzut-o pentru întîia oară, atunci cînd i-am adus scrisoarea în care se aflau veşti despre năzbîtiile şi nebuniile pe care luminăţia-ta rămăseseşi să le faci în inima Sierrei Morena.

— Uluci de ogradă ţi s-a năzărit ţie, Sancho, că sînt acelea prin care ai zărit tu acea nu de-ajuns de slăvită gingăşie şi mîndreţe ? Nu puteau fi decît galerii sau porticuri sau arcade sau cum le-o mai fi zicînd ale unor strălucite palate crăieşti.

— O fi fost şi aşa cum spui, răspunse Sancho ; mie însă mi s-au părut uluci, numai dacă n-oi sta prost cu ţinerea de minte.

— Cu toate astea, să mergem într-acolo, Sancho, răspunse don Quijote, căci de îndată ce voi vedea-o — puţin îmi pasă dacă prin uluci, prin ferestre, prin crăpăturile uşilor sau prin zaplazurele grădinilor — şi orice rază din soarele frumuseţii ei ce va fi dat să-mi atingă ochiul îmi va lumina cugetul şi-mi va întări curajul în aşa fel încît să rămîn neîntrecut şi fără de asemănare în înţelepciune şi în vitejie.

— La drept vorbind, stăpîne, cînd am văzut și eu soarele ăsta al domniței Dulcinea din Toboso, apai nu era chiar atît de luminos ca să poată răspîndi vreo rază. Pesemne că tocmai cum luminăția-sa vîntura grîul acela de care ți-am spus, praful care ieșea vîrtej dintr-însul s-a pus ca un nor în fața chipului ei și l-a întunecat.

— Ce tot bați cîmpii tu, Sancho, zise don Quijote, spunînd, gîndind, crezînd și ținînd-o morțiș că domnița Dulcinea vîntura grîu, cînd asta-i o treabă și o îndeletnicire care nu se potrivește nici cît negru sub unghie cu ceea ce fac și trebuie să facă fetele de neam mare, care sînt menite și hărăzite pentru alte îndeletniciri și treburi, după care să se cunoască de la o bătaie de pușcă noblețea lor? Nu-ți amintești tu oare, Sancho, de acele versuri ale poetului nostru¹, unde el ne zugrăvește lucrările pe care le săvîrșeau, acolo, în lăcașurile lor de cleștar, cele patru zîne, care, scoțînd capul din Tagul lor iubit, se așezaseră să lucreze pe verdeața pajiștii acele pînze bogat împodobite, pe care iscusitul poet ni le înfățișează ca fiind toate din aur, din mătăsurii și din mărgăritare împletite și țesute? Cam de felul acesta trebuie să fi fost și îndeletnicirea domniței mele atunci cînd ai văzut-o, numai că zavistia vreunui vrăjitor hain și-o fi vîrit coada; toate lucrurile făcute să-mi aducă bucurie sînt preschimbate și prefăcute de el în înfățișări deosebite de ale lor; de aceea tare mă tem că în acea istorisire a isprăvilor mele, despre care se spune că ar trece tipărită din mînă-n mînă, dacă povestitorul s-a nimerit cumva să fie vreun învățat, vrăjmaș de-al meu, o fi pus într-însa unele lucruri în locul altora, amestecînd cu un singur adevăr mii de minciuni și petrecînd astfel pe socoteala mea prin povestirea altor fapte decît acelea ce se cuvin la înșiruirea unei istorii adevărate. O, tu, pizmă, rădăcină a unor rele fără număr și cariu al virtuților! Toate păcatele, să știi tu, Sancho, poartă un nu știu ce

¹ Tot Garcilaso de la Vega, care în Egloga a III-a vorbește de cele patru nimfe ale Tagului, ce ies împreună pe maluri, să-i lucreze țesătura de mătase, aur și perle.

plăcut într-insele; dar păcatul pizmei nu poartă decît scîrbă, pică și turbare.

— Tocmai asta spun și eu, răspunse Sancho. Și-mi vine să cred că-n basmul sau în istoria aia în care bacalaureatul Carrasco spune c-a dat de noi trebuie că mi s-a ales cinstea nițeluș cam terfelită și, vorba aceea, cam tîrită prin zloată. Ei bine, pe legea și pe cinstea mea că n-am vorbit de rău pe nici un vrăjitor, și-apoi nici atît de procopsit nu sînt ca să mă poată pizmui. Ce-i drept, nu-i păcat, sînt eu puțin cam poznaș și am în mine ceva sămîntă de coțcar, dar pe toate astea le învăluie și le astupă mantia largă a firii mele celei nemeșteșugite, totdeauna deschisă și niciodată prefăcută; și de n-ar fi să mă fălesc cu altceva decît cu faptul de a crede din toate puterile și cu adevărat în Dumnezeu și în tot ceea ce cuprinde și crede sfînta biserică catolică, așa cum și cred, și de-a fi vrăjmașul de moarte al ovreilor, așa cum și sînt, și tot ar trebui povestitorii să se milostivească de mine și să nu mă necinstească în scrisul lor. Dar zică ei ce-or pofti, că gol-goluț am venit pe lume, gol-goluț mă aflu și-acuma, nici nu pierd, nici nu cîștig! La urma urmei, faptul că mă văd pus în cărți și că trec din mîină în mîină prin lume nu mă atinge cu un fir de păr, spună ei despre mine tot ce le-o trăsni.

— Asta, Sancho, spune don Qujote, mi se pare la fel cu ceea ce i s-a întîmplat unui vestit poet ¹ din zilele noastre, care, scriind o satiră răutăcioasă împotriva tuturor doamnelor de la curte ², n-a pus într-însa și nici n-a numit pe o doamnă de care se îndoia dacă face parte din rîndul lor; care doamnă, văzînd că nu intra și ea în pomelnicul acelora, îl întrebă pe poet ce are de împărțit cu ea de n-a pus-o în rînd cu celelalte, cerîndu-i să mai mărească satira și s-o treacă și pe ea în partea adăugată, că dacă nu, o să vadă el ce-o să pățească. Așa și făcu poetul și-o puse și pe ea acolo, dar cu totul fără

¹ Poetul care a scris în 1578 satira împotriva femeilor publice din Sevilla este Vicente Espinel, autorul romanului picaresc *Viaja scutierului Marcos de Obregon*.

² « *Damas cortesanas* » se numeau, printr-un eufemism, femeile de stradă.

perdea, de să-i treacă pofta; doamna însă rămase mulțumită văzîndu-se cu faimă, deși defăimată. Se mai potrivește asta și cu ceea ce se spune despre acel păstor care a dat foc și a aprins vestitul templu al Diane — socotit ca una din cele șapte minuni ale lumii — numai ca numele lui să trăiască în toate veacurile ce au să vină; și măcar că s-au dat porunci ca nimeni să nu-l numească și să nu-i fie pomenit numele nici prin viu grai, nici prin scris, pentru ca să nu fie atinsă ținta dorinței lui, s-a ajuns totuși să se știe că-l chema Erostrate. Se mai potrivește cu asta și ceea ce i s-a întîmplat marelui împărat Carol Quintul cu un cavaler de la Roma. Vru împăratul să vadă acel vestit templu al Rotunde¹, care în vremea veche se numea templul tuturor zeilor și care acum, cu o chemare mai adevărată, se numește al tuturor sfinților, și este zidirea care a rămas cea mai nevătămată din cîte a durat păgînatatea în Roma, fiind și aceea care păstrează cel mai mult faima măreției și strălucirii ctitorilor ei; e alcătuită-n chipul unei jumătăți de naramză, de o mărime neasemuită, și-i foarte luminoasă, fără ca totuși să pătrundă într-însa vreo altă lumină decît aceea îngăduită de o fereastră, sau, mai bine zis, de o deschizătură rotundă de pe acoperiș; și-n vreme ce împăratul privea pe-acolo clădirea, se mai afla împreună cu dînsul, și chiar foarte aproape de el, un cavaler roman, care-i arăta toate podoabele și frumusețile acelei mărețe și nepieritoare zidiri; după ce se depărtară de acea deschizătură, cavalerul spuse împăratului: « Preamărite împărate, de o mie de ori m-a stăpînit dorința să te îmbrățișez și să-mi dau drumul în jos, împreună cu măria-ta, de pe marginea acelei deschizături pentru a lăsa despre mine o faimă veșnică pe lume ». « Îți mulțumesc, răspunse împăratul, că n-ai pus în fapt un gînd atît de blestemat, dar de-acî înainte n-o să-ți mai dau prilejul de a face din nou dovadă de credința ce mi-o porți, așa încît îți poruncesc ca niciodată să nu-mi mai vorbești și nici să fi acolo unde voi fi eu »; și, după aceste cuvinte, îl iertă.

¹ E vorba de Panteonul roman și de cupola lui emisferică.

Vreau, Sancho, să-ți spun cu asta că dorința de a câștiga faimă este din cale-afară de vie. Ce altceva crezi tu că l-a mînat pe Horațiu ¹ — armat cu toate armele sale — să se azvîrle de pe pod în adîncimile Tibrului? Ce altceva l-a îndemnat pe Mucius ² să-și ardă brațul și mîna? Ce altceva l-a împins pe Curtius ³ să se arunce în adîncă groapă arzătoare care se căscase în mijlocul Romei? Ce altceva — în ciuda tuturor prorocirilor care i se arătaseră neprielnice — l-a făcut pe Cezar ⁴ să treacă Rubiconul? Și, ca să dau și pilde mai noi, ce altceva l-a îndemnat pe preacurtenitorul Cortés ⁵, și pe vitejii spanioli conduși de el în Lumea Nouă, să găurească corăbiile și să-și taie astfel orice legătură cu Lumea Veche? Toate astea și multe alte întîmplări mărețe și felurite sînt, au fost și vor fi înfăptuiri ale faimei, pe care muritorii o rîvnesc ca răsplată și ca parte din nemurirea de

¹ Referire la Horatius Cocles, războinic roman, care, după cum spune legenda, a apărat singur podul Sublicius din Roma împotriva armatelor regelui etrusc Porsena, azvîrlindu-se apoi în apele Tibrului spre a nu fi luat prizonier.

² Mucius Scaevola, alt războinic roman, care, în același război cu etruscii, a pătruns singur în tabăra vrăjmașă și a încercat să-l ucidă pe regele Porsena, dar fiind prins înainte de a-și fi dus gîndul la capăt, i-a demonstrat acestuia că nu se înfricoșează de torturi și de moarte, întinzîndu-și mîna dreaptă asupra jăratichului unui rug și răbdînd să-i fie arsă, de unde numele de Scaevola — Stîngaciul. S-a spus că Mucius avea o insensibilitate a nervilor drepte, provenită dintr-un început de lepră, boală care începe cu o pierdere parțială a sensibilității membrului atins.

³ Patrician legendar, celebru în tradiția romană prin felul cum a îndepărtat de deasupra Romei amenințarea unui destin nefast: augurii prorociseră că prăpastia deschisă în mijlocul Romei de un cutremur nu se va închide decît după ce se va arunca în ea comoara cea mai prețioasă a urbei. Curtius, sub motiv că armele sînt tezaurul Romei, s-a azvîrlit înarmat în ripă, făcînd-o astfel să se închidă în urma lui.

⁴ Cezar a trecut Rubiconul ce despărțea Italia de Galia Cisalpină, desconsiderînd interdicția pusă de Senatul roman, la cererea rivalului său, Pompei, care făcuse să fie declarat trădător de patrie generalul ce nu și-ar lăsa armatele la graniță, venind cu oștirile spre Roma.

⁵ Hernán sau Fernán Cortés (1485—1547), pentru ca trupa de 125 de oameni să nu se poată gîndi la retragere, a scufundat corăbiile cu care debarcase. Cervantes îl numește „preacurtenitorul Cortés” nu numai din pricina numelui (cortés = politico, curtenitor), ci și pentru că așa era cîntat în scrierile epocii.

care sînt vrednice slăvitele lor fapte, deși noi, care sîntem creștini catolici și cavaleri rătăcitori, trebuie să așteptăm mai degrabă slava veacurilor ce-au să vină, care în înaltul neîntinat al cerului veșnic dăinui-va, decît deșertăciunea mării care se dobîndește întru pieritorul veac de-acuma; această slavă, oricît ar dăinui de mult, tot trebuie să piară o dată cu lumea însăși, ce-și are sfîrșitul înscris pe răboj; așa că, dragă Sancho, înfăptuirile noastre nu se cuvin să treacă dincolo de hotarele statornicite nouă de creștineasca lege pe care o mărturisim. Trebuie să ucidem la uriași trufia, trebuie să înfrîngem pizma prin mărinimie și bunăvoință, minia prin îndelungă răbdare și pace a sufletului, îmbuibarea și somnul prin mîncarea cea puțină pe care o mîncăm și prin veghea cea multă pe care o veghem, desfrînarea și necurăția prin credința față de acelea pe care le-am făcut stăpîne ale gîndurilor noastre, trîndăvia prin cutreierarea celor patru părți ale lumii, căutînd prilejuri care ne pot face și ne fac nu numai creștini, ci și slăviți cavaleri. Vezi dară, Sancho, mijloacele prin care se cîștigă acele culmi ale laudelor, pe care le poartă cu sine faima cea bună.

— Tot ce mi-ai spus luminăția-ta pîn-acu, spuse Sancho, am înțeles prea bine; dar, cu toate astea, tot aș vrea ca luminăția-ta să-mi răzvolți o îndoială care chiar în clipa asta mi-a venit în minte.

— «Să-mi rezolvi», vrei să zici, Sancho, spuse don Quijote. Zi fără teamă, că ți-oi răspunde și eu ce-oi ști.

— Spune-mi, stăpîne, urmă Sancho, Iulii și Augustii ăștia și toți cavalerii ăștia năzdrăvani, de care ai spus că-s morți, unde se află ei acuma?

— Păgînii, răspunse don Quijote, nici vorbă că se află-n iad; creștinii, dac-au fost buni creștini, se află în purgatoriu sau în cer.

— Prea bine, făcu Sancho, dar ia să vedem acuma, mor-mintele astea, unde se află trupurile acestor mari stăpînitori, au ele ceva candelă de argint în față sau le sînt împodobiți pereții criptelor cu cîrji, giulgiuri, smocuri de păr, cu picioare

și cu ochi de ceară? Și dacă nu-s împodobite cu toate astea, atunci cu ce sînt?

La care don Quijote răspunse:

— Mormintele păgînilor au fost în cea mai mare parte temple strălucite: cenușa trupului lui Iuliu Cesar a fost așezată în vârful unei piramide de o înălțime uriașă, căreia astăzi la Roma i se zice Acul sfîntului Petru. Împăratului Adrian i-a slujit de mormînt un castel mare cît un sat din cele mai răsărite, căruia-i zicea *Moles Adriani* și care acum e castelul sfîntului Inger din Roma. Regina Artemisa l-a înmormîntat pe soțul ei Mausoleu într-un mormînt care-i socotit drept una dintre cele șapte minuni ale lumii; dar nici unul dintre mormintele astea și nici multe altele pe care le-au avut păgînii n-au fost împodobite cu giulgiuri și nici cu alte prinosuri și semne care să arate că erau sfinți cei ce se aflau înmormîntați într-însele.

— Asta voiam să știu, răspunse Sancho. Dar ia spune-mi acum, ce-i mai mare lucru, să învii un mort, sau să ucizi un uriaș?

— Răspunsul e la mintea omului, răspunse don Quijote. Mai mare lucru e să învii un mort.

— Te-am prins! spuse Sancho. Așadar, acela care-nvie morții, dă orbilor vederea, îi îndreptează pe schilozi și întoarce bolnavilor sănătatea, și la al cărui mormînt ard candelile, și a cărui criptă e plină de lume cucernică, îngennuncheată, care dă cinstire moaștelor sale, mai mare slavă va avea și acum și-n veacul ce va să vie decît slava pe care au lăsat-o sau o vor lăsa toți împărații păgîni și toți cavalerii rătăcitori cîți au fost pe lumea asta.

— Recunosc că și asta-i adevărat, răspunse don Quijote.

— Așadar, această faimă, aceste cinstiri, aceste drepturi, sau cum să le mai zic, răspunse Sancho, le au cu precădere trupurile și moaștele sfinților, care, cu încuviințarea și cu îngăduința sfîntei noastre maici biserici, au candelile, lumînări, giulgiuri, cîrje, zugrăveli, smocuri de păr, ochi, picioare, menite să sporească credința și să mărească faima lor creștinească. Trupurile sfinților sau moaștele lor sînt purtate pe

umeri de către regi, care le sărută osemintele și-și împodobesc și-și îmbogățesc cu ele lăcașurile de închinăciune și altarele lor cele mai slăvite.

— Și ce vrei să mă faci să înțeleg, Sancho, cu tot ce-ai spus? zise don Quijote.

— Vreau să spun, grăi Sancho, că noi trebuie să ne străduim a fi sfinți, și așa o să ne câștigăm mai repede buna faimă către care năzuim; și ia seama, stăpîne, că mai ieri-alaltăieri — fiindcă-i atît de puțină vreme de-atunci, încît se poate spune și așa — au fost recunoscuți ca sfinți sau ca preafericîți doi călugărași din tagma descuților, ale căror lanțuri de fier cu care-și încingeau și-și supuneau la cazne trupul sînt socotite acuma ca lucru mare să le poți săruta sau atinge, și se bucură, zice-se, de o mai mare cinstire decît spada lui Roldán¹ din panoplia regelui, Domnul aibă-l în pază! Așa că, stăpîne, mai mult face să fi un călugăraș smerit, oricare ți-ar fi tagma, decît un cavaler viteaz și rătăcitor; mai mult har au în fața lui Dumnezeu vreo douăzeci de bice, pe care singur ți le-ai da, decît două mii de lovituri de lance, pe care le-ai da fie uriașilor, fie zmeilor, fie căp-căunilor.

— Totu-i așa precum zici, răspunse don Quijote, dar nu toți putem fi călugări, și multe sînt căile pe care Dumnezeu își aduce aleșii în ceruri; și cavaleria ține de cele ale credinței, și-n slava cerească se află și cavaleri sfinți.

— Da, răspunse Sancho, dar eu am auzit spunîndu-se că-n cer se află mai mulți călugări decît cavaleri rătăcitori.

— Asta-i numai fiindcă-s mai mulți la număr călugării decît cavalerii, răspunse don Quijote.

— Dar din cei rătăcitori sînt destul de mulți, zise Sancho.

— Mulți, răspunse don Quijote, dar puțini aceia ce-s cu adevărat vrednici de acest nume.

Cu asemenea vorbe și cu altele de acest fel le trecu toată noaptea, precum și ziua următoare, fără a li se întîmpla

¹ Unii comentatori aduc mărturii din epocă despre existența unei « spade a lui Orlando » în sala de arme a regilor Spaniei (*Real Armeria*).

nimic vrednic de a fi povestit, ceea ce pe don Quijote îl mîhni foarte. În sfîrșit, a doua zi, în murgul serii, zăriră marea cetate a Tobosului, la a cărei vedere sufletul lui don Quijote se umplu de bucurie, iar acela al lui Sancho se scîrbi amarnic, fiindcă nici casa Dulcinei n-o știa și nici pe ea n-o văzuse vreodată, cum n-o văzuse, de altfel, nici stăpînu-su; așa că amîndoi se perpeleau, unul din dorința de a o vedea, iar celălalt de ciudă că n-o văzuse niciodată; cît privește pe Sancho, el nu știa cum s-o scoată la capăt cînd o fi ca don Quijote să-l trimită la Toboso. Don Quijote hotărî, în sfîrșit, să-și facă intrarea în cetate după ce se va înnopta și, atît cît le îngăduia timpul, rămaseră să poposească sub niște goruni ce se aflau în preajma Tobosului, și în clipa sorocită intrară în cetate, unde li s-au întîmplat lucruri de pomină.

Capitolul IX

Unde se povestește ceea ce se va vedea într-însul

Era tocmai miezul nopții sau cam pe la acel ceas cînd don Quijote și cu Sancho ieșiră din pădure și intrară în Toboso. Satul era cufundat într-o tăcere adîncă, fiindcă toți localnicii dormeau buștean. Noaptea era aproape albă, cu toate că Sancho ar fi vrut să fie pe de-a-ntregul neagră spre a se afla în beznele ei un prilej de dezvinovățire a prostiei lui. Nu se mai auzeau decît lătrături de cîini la tot pasul, care lui don Quijote îi asurzeau urechile, iar lui Sancho îi puneau curajul la grea încercare. La răstimpuri mai zbiera câte-un măgar, mai grohăiau porcii, mai mieunau mîțele, ale căror glasuri, amestecate cu zvonuri felurite, păreau a crește și mai puternic în liniștea nopții; pe toate astea le luă îndrăgostitul cavaler drept semne rele; îi spuse totuși lui Sancho:

— Sancho, băiete, du-mă tu către palatul Dulcinei, poate c-om găsi-o încă neculcată.

— La ce palat să te duc, păcatele mele, răspunse Sancho, când acela-n care am văzut-o pe măria-sa nu era decît acolo, o căscioară cu totul nearătoasă?

— Pesemne că tocmai atunci s-o fi retras, răspunse don Quijote, în vreo mică aripă a palatului său și stătea în tihnă numai cu domnițele din alaiul ei, așa cum e obiceiul și datina la doamnele de neam mare și la prințese.

— Stăpîne, zise Sancho, chiar dacă luminăția-ta, în ciuda celor spuse de mine, vrei cu tot dinadinsul să fie palat casa domniței Dulcinea, ia spune-mi totuși: este oare acum ceasul cînd să-i găsim poarta deschisă? Și frumos ne-ar șede a să izbim ca apucații cu ciocanul în poartă, ca să vie și să ne deschidă, tulburînd toată lumea și făcînd-o să sară-n sus? Ce? Ne ducem așa, la voia întîmplării, să batem la ușa țiitoarelor noastre, cum fac ibovnicii, care vin de bat și intră la tot ceasul, oricît ar fi de tîrziu?

— Oricum, să căutăm mai întîi palatul, și după ce l-am găsi, o să-ți spun eu, Sancho, ce-o fi bine să facem. Și ia seama, Sancho, că sau sînt eu chior, sau clădirea aceea mare și întunecată ce se zărește de-aci trebuie să fie palatul Dulcinei!

— Atunci du-mă, luminăția-ta, într-acolo, răspunse Sancho, poate că așa o fi, deși cu ochii mei să-l văd și cu mîinile mele să-l pipăi, și tot atîta aș crede cum cred că acum-a-i ziuă.

Se îndreptă don Quijote într-acolo, și după ce umblă el așa la vreo două sute de pași, se află în fața clădirii aceleia întunecate, la care, văzînd un turn înalt, îndată-și dete seama că acea zidire nu era palat, ci biserica mare a satului, și spuse:

— De biserică am dat, Sancho.

— Văd și eu, răspunse Sancho, și slavă Domnului că n-am dat de mormîntul nostru, că nu-i a bună să umblăm prin cimitire la un ceas ca ăsta ¹, și cu atît mai mult cu cît ți-am

¹ Fraza nu indică din partea lui Sancho o teamă superstițioasă de duhurile morților, cum s-ar crede, ci doar precauția, justificată de multele procese ce erau intentate de tribunalele Inchiziției celor prinși noaptea cutreierînd cimitirele, bănuîți de a fura oase de mort pentru practici vrăjitorești.

și spus luminăției-tale, dacă nu mă-nșel, că domnița asta stă cu casa într-o ulicioară înfundată.

— Trăsni-te-ar Dumnezeu să te trăsnească de bezmetic, zise don Quijote, unde-ai mai auzit tu că marile castele și palatele cele regești sînt clădite în ulicioare înfundate?

— Stăpîne, răspunse Sancho, cîte bordeie, atîtea obicei; poate că aici, în Toboso, se obișnuiește să se dureze palatele și marile clădiri în ulicioare înfundate; așa că lasă-mă, rogu-te, luminăția-ta, să caut pe ulițele sau pe ulicioarele acestea care mi se deschid dinainte, poate că-n vreun colț oi da cu nasul de palatul ăsta, mînca-l-ar cîinii să-l mănînce, că ne tot poartă pe drumuri, de scoate și sufletul din noi!

— Vorbește mai cuviincios, Sancho, despre cele ce sînt ale domniței mele, spuse don Quijote, și-apoi să ne mai ținem firea în această zi de sărbătoare și să nu ne pierdem cumpătul.

— Bine, o să mă stăpînesc, răspunse Sancho. Dar cum să nu-mi ies din balamale cînd văd că luminăția-ta vrei așa, ca dintr-o singură dată cît am văzut casa stăpînei noastre, s-o și am mereu în minte și s-o găsesc la miezul nopții, cînd n-o găsești luminăția-ta, care ai fi văzut-o de mii de ori.

— Ai să mă faci să-nnebunesc, Sancho! zise don Quijote. Ascultă aicea, ereticele ce ești, nu ți-am spus de o mie de ori că-n viața mea n-am văzut-o pe Dulcinea cea fără de seamăn pe lume și că niciodată n-am trecut pragul palatului ei, și că sînt îndrăgostit numai din auzite și de pe urma marii faime răspîndite despre frumusețea și înțelepciunea ei?

— Acum aud și eu una ca asta, răspunse Sancho, și-atuncea zic că, devreme ce luminăția-ta n-ai văzut-o, apai eu nici atîta!

— Asta-i cu neputință, răspunse don Quijote, că doară tot tu mi-ai spus că ai văzut-o vînturînd griu atunci cînd mi-ai adus răspunsul la scrisoarea pe care i-am trimis-o prin tine.

— Nu te lua după asta, stăpîne, răspunse Sancho, fiindcă trebuie să-ți spun că tot din auzite a fost și vederea ei și răspunsul pe care ți l-am adus, pentru că tot atîta știu eu cine-i domnița Dulcinea cît pot să trag una cu pumnul în cer.

— Sancho, Sancho, răspunse don Quijote, își are uneori și gluma rostul ei, dar alteori cade și se potrivește ca nuca-n perete. Pentru că eu spun că nici n-am văzut-o și nici n-am vorbit cu aleasa inimii mele, nu trebuie, hop și tu, să spui că nici nu i-ai vorbit și nici n-ai văzut-o, când știi prea bine că altfel stau lucrurile.

Și cum vorbeau ei doi așa, iată că văzură trecînd pe-acolo pe unul cu doi catîri, și după hurelul plugului, care era tîrît pe jos, se gîndiră că trebuie să fie vreun plugar ce s-a sculat cu noaptea-n cap, mai nainte de-a se crăpa de ziuă, pentru a se duce la munca cîmpului; și chiar așa era. Venea plugarul cîntînd acel cîntec care zicea:

Frîncilor, pățit-ați rău din cale-afară

Cînd cu vînătoarea de la Roncesvalles¹.

— Să mor eu, Sancho, zise don Quijote auzindu-l, dac-o să ne iasă ceva bun în noaptea asta! N-auzi ce cîntă țăranul ăsta?

— Ba da, aud, răspunse Sancho. Da ce-are-a face bătălia de la Roncesvalles cu ceea ce ne doare pe noi? Ar fi putut tot atît de bine să cînte și cîntecul lui Calafnos², că totuna ar fi fost pentru bunul sau răul mers al trebilor noastre.

Într-acestea se apropie și plugarul, pe care don Quijote îl întrebă:

— N-ai putea să ne spui, măi creștine, așa să te-ajute Dumnezeu, unde sînt pe-aicea palatele domniței celei fără de seamăn pe lume, doña Dulcinea del Toboso?

— Domnule, răspunse flăcăul, eu nu-s de prin partea locului, și numai de cîteva zile sînt venit aici în sat, unde-l ajut la munca cîmpului pe-un gospodar cu dare de mîină; în casa asta din față stau preotul satului și cu dascălul; amîndoi, sau oricare dintre ei va putea să te lămurească pe luminăția-ta ce-i cu această doamnă prințesă, fiindcă au scris la ei numele tuturor localnicilor din Toboso; cu

¹ Versuri dintr-o veche română despre lupta de la Roncevaux (Roncesvalles) dintre mauri și armatele lui Carol cel Mare.

² Referire la altă veche română, care începe cu versurile:

Calărește Calafnos

Pe sub umbra de măslini...

toate că, după socoteala mea, nu cred să locuiască în tot satul nici o prințesă, ci doar ceva cucoane mai acătării și, dintre ele, fiecare o fi prințesă la ea în casă.

— Păi, dragul meu, spuse don Quijote, printre acestea trebuie să fie și cea de care te-ntreb.

— Tot ce se poate, răspunse flăcăul, și rămîneți cu bine, că acum se ivesc zorile.

Și îndemnîndu-și catirii, nu mai stete să aștepte și alte întrebări.

Sancho, văzîndu-l pe stăpînu-su dus pe gînduri și destul de nemulțumit, îi spuse:

— Stăpîne, dacă o să tot umblăm noi așa, ne-apucă ziua și n-o să ne vie de loc la socoteală să ne găsească soarele pe drum; mult mai bine-ar fi să ieșim afară din cetate, pentru ca luminăția-ta să te-ascunzi în vreo pădure pe-aici prin apropiere, iar eu să mă-ntorc de cu ziuă; și n-o să rămînă colțișor în tot satul ăsta unde să nu caut casa, castelul sau palatul stăpînei mele, că tare-aș mai fi amărît să n-o găsesc, dar de-oi găsi-o, apăi o să vorbesc cu luminăția-sa și o să-i spun unde și cum ai rămas luminăția-ta, așteptînd de la ea porunca și mijlocul de-a o vedea, în așa fel ca să nu fie atinsă nici cu atîtica cîntea și renumele ei.

— Să știi că sfatul pe care mi-l dai acuma, spuse don Quijote, îmi place și ți-l primesc din toată inima. Hai, fătul meu, să mergem și să căutăm un loc unde să mă ascund, iar tu ai să te-ntorci, așa cum spui, s-o cauți, s-o vezi și să-i vorbești domniței mele, de la a cărei înțelepciune și curtenie mă aștept la semne de bunăvoință nemaiauzite, și chiar la mai mult.

Murea Sancho să-l scoată pe stăpînu-su din sat, ca să nu se dea de minciună cu răspunsul pe care i-l adusese din partea Dulcinei în Sierra Morena; așa că dete zor cu plecarea, care se înfăptui pe dată, și la vreo două mile de locul acela, aflară o pădure sau o dumbravă, unde don Quijote se ascunse, în vreme ce Sancho se întorcea în cetate ca să vorbească cu Dulcinea, solie în timpul căreia s-au întîmplat lucruri care cer și ele a fi ascultate și crezute.

Unde se vorbește despre dibăcia folosită de Sancho pentru a o vrăji pe domnița Dulcinea și despre alte întâmplări pe cît de caraghioase, pe atît de adevărate

Ajungînd scriitorul acestei mari istorii să povestească cele ce povestește în capitolul de față, spune că mai bucuros le-ar trece sub tăcere, de teamă că n-o să fie crezut, fiindcă scrîntelile lui don Quijote au atins aici capătul și hotarul celor mai mari țicneli din cîte-i pot trece cuiva prin minte, ba chiar le-au și întrecut cu vreo doi stînji pe cele mai mari. În cele din urmă, măcar că, apăsător de teama și de îngrijorarea asta, le-a scris totuși întocmai cum le-a săvîrșit don Quijote, fără să pună nimic de la el și fără să scoată din povestire nici un grăunte de adevăr, puțin păsîndu-i de învinuirile ce-ar putea să i se aducă, cum c-ar fi mincinos: și a avut dreptate, fiindcă adevărul se îndoiaie, dar nu se frînge, și mereu plutește deasupra minciunii, ca și untdelemnul deasupra apei. Și așa, depănîndu-și mai departe firul povestirii, spune că de îndată ce don Quijote se ascunse în pădurea, stejărișul sau dumbrava de lîngă marele Toboso ¹, îi și porunci lui Sancho să se întoarcă în oraș și să nu i se mai arate în fața ochilor fără a fi vorbit mai înainte din parte-i către aleasa inimii lui, rugînd-o să fie atît de bună de a se lăsa văzută de cavalerul ei cel prins în mrejele dragostei și să se îndure a-i da binecuvîntarea, pentru ca, în felul acesta, el să capete încredere că va ieși cu bine din toate ciocnirile și grelele lui încercări. Sancho își luă asupra-și să facă întocmai cum i se poruncea și să aducă un răspuns tot atît de bun cum l-a adus și de-ntîia dată.

— Du-te, fătul meu, răspunse don Quijote, și să nu-ți pierzi cumpătul cînd vei vedea că-i atît de strălucită lumina acelui soare al frumuseții pe care te duci să-l cauți tu, fericitul mai presus de toți scutierii de pe lume! Să ții bine

¹ « El gran Toboso »: continuă ironia de la sfîrșitul capitolului al VIII-lea.

minte și să nu lași să-ți scape nimic din felul cum te primește : dacă se schimbă la față cîntă vreme tu-i dai solia mea, dacă tresare și se tulbură cînd îmi aude numele, dacă nu mai poate sta liniștită pe perină, de-o fi s-o găsești așezată pe tronul cel strălucit, unde se cuvine să șadă una ca ea, iar de stă-n picioare, uită-te la ea dacă nu se lasă cînd pe-un picior, cînd pe celălalt, dacă nu ia de la capăt de vreo două-trei ori răspunsul pe care ți l-o da, dacă nu-l rostește cînd blind, cînd aspru, cînd înțepător, cînd drăgăstos, dacă nu-și duce mîna la păr să și-l potrivească, măcar că nu-i în neorînduială, ca să nu mai lungesc vorba, dragă Sancho, fii cu ochii treji la toate faptele și mișcările ei, căci dacă tu mi le vei povesti aïdoma cum au fost, voi afla și eu ceea ce ea păstrează ascuns în taina inimii ei în legătură cu cele ce ating dragostea mea. Fiindcă trebuie să știi, Sancho, dacă n-ai știut pîn-acuma, că între îndrăgostiți purtarea și gesturile care dau mărturie atunci cînd e vorba de dragostea lor sînt cei mai credincioși olăcari, care aduc vești despre ceea ce se petrece acolo, înlăuntrul cugetului. Du-te, frățioare, călăuzească-te o altă stea, mai bună decît a mea, și întoarcă-te o altă izbîndă mai bună decît aceea de care mă tem și pe care o aștept în această amarnică singurătate în care mă lași părăsit.

— Uite că plec și mă-ntorc îndată, spuse Sancho, da, vezi, stăpîne, de mai prinde inimă, că nu cred s-o ai acuma mai mare decît un purice. Și gîndește-te și luminăția-ta la ce se spune de obicei, cum că inima, de-i oțelită, sfarmă nenorocu-n pripă, și că unde nu-i slănină, nici frigare nu e, și așijderea se mai spune că nu știi de unde sare iepurele. Spun asta, fiindcă dacă n-am găsit azi-noapte palatele și castelele stăpînei mele, acum, că-i ziua-n amiaza mare, socot că le-oi găsi cînd nici cu gîndul nu gîndesc, și-apoi dacă le-am găsit, las' pe mine, că mă descurc eu cu ea !

— Măi Sancho, zise don Quijote, fără doar și poate că zicalele pe care le înșiri mereu se potrivesc tot atît de bine cu cele ce vorbim cît vrea și Dumnezeu să mă dăruiască cu un noroc mai bun în cele ce năzuiesc.

Acestatea fiind spuse, Sancho întoarce spatele și dete bici măgarului, iar don Quijote rămase călare, proptit în scări și sprijinit de lance, cu cugetul apăsător de jalnice și tulburi închipuiri; îl vom lăsa, însă, acolo și-l vom însoți pe Sancho Panza, care pleca tot atât de tulburat și de îngândurat cum rămăsese și stăpînul său; și era atât de muncit de gînduri, încît numai ce ieși din pădure, că se și uită îndărăt, și încredințîndu-se că don Quijote nu se mai zărea, descălecă de pe măgar și, așezîndu-se la rădăcina unui copac, începu să vorbească în sinea lui și să-și spună:

« Ia să vedem acuma, Sancho frățioare, unde te duci domnia-ta? Te duci să cauți vreun măgar care s-a pierdut? »
« nu, nici vorbă! » « Atunci, ce te duci să cauți? » « Mă duc să caut o nimica toată: o prințesă, și într-însa să caut soarele frumuseții, cu tot cerul laolaltă. » « Și unde crezi tu, Sancho, că ai să găsești ceea ce spui? » « Unde? În marea cetate Toboso. » « Bine. Și din partea cui te duci tu s-o cauți? » « Din partea vestitului cavaler don Quijote de La Mancha, care-i îndreptează pe cei strîmbi, și dă să mănînce celor însetați, și să bea celor înfometați. » « Toate astea sînt bune și frumoase, dar îi știi tu casa, Sancho? » « Stăpînul meu spune că trebuie să fie niște palate regești sau niște castele strălucite. » « Și ai văzut-o cumva vreodată? » « Nici eu, nici stăpînul meu n-am văzut-o niciodată. » « Și crezi că ar fi o treabă nimerită și bine rînduită dacă cei din Toboso, știind că te afli aici cu gîndul de a le momi prințesele și a le tulbura doamnele, ar veni și ți-ar rupe spinarea cu ciomegele, de nu ți-ar mai rămîne un oscior întreg? » « Ar avea, într-adevăr, multă dreptate numai dacă n-ar ține seama că sînt trimis și că

*Ești, prietene, un sol doar
și de vină nu ești, nu.¹ »*

« Nu te-ncrede în asta, Sancho, fiindcă oamenii din La Mancha sînt tot atât de iuți la minie pe cît îs de cinstiți,

¹ Versuri care fac parte din unele romane despre Bernardo del Carpio: *Mensajero sois, amigo, non mereceis culpa, non...*

și nu îngăduie ei nimănui să-i calce pe coadă. Mamă-Doamne, dacă te-or simți ei numai, vai de pielea ta ! la seama, c-or să mi te scarmene de-o să scoți scînteii, nu altceva ! » « Ba nu, zău, o să mă duc eu acuma să caut ziua de ieri pentru bunul-plac al lui cutărică, și unde mai pui că s-o caut pe Dulcinea în Toboso e ca și cum aș căuta-o pe Marica în Ravenna sau pe bacalaureat în Salamanca ! Numai dracu și nu altu, m-a băgat în tot buclucul ăsta ! »

Această sfătuire a ținut-o Sancho cu sine însuși, și urmarea a fost c-a ajuns în cele din urmă să-și spună :

« Stăpînul ăsta al meu, după mii și mii de semne doveditoare, mi-am dat seama că-i nebun de legat, iar eu, la rîndul meu, nu mă las la coadă, fiindcă sînt și mai nebun decît el devreme ce-l urmez și-l slujesc, dac-o fi adevărată zicala : „Spune-mi cu cine te-nsoțești ca să-ți spun cine ești“, sau cealaltă : „Nu cu cin' te naști, ci cu cine paști“. Fiind deci nebun, cum și este de fapt, și lovit de sminteală, din care pricină de cele mai multe ori ia un lucru drept altul și face din alb negru și din negru alb, așa cum a ieșit la iveală cînd a spus că morile de vînt erau uriași, că măgărițele călugărilor erau cămile și că turmele de oi erau oști de vrăjmași, și multe alte lucruri de soiul ăsta, n-o să-mi fie greu să-l fac să creadă că o țărancă — cea dintîi ce mi-o ieși în cale — este domnița Dulcinea ; și dacă el n-o să creadă, eu o să jur ; și dacă el o să jure, o să mai jur și eu înc-o dată ; și dacă el o s-o ție morțiș, eu o s-o țin și mai morțiș ; vorba e ca să iasă cum zic eu, fie ce-o fi ! Poate cu încăpățînarea asta să-l învăț minte să nu mă mai trimită în asemenea solii, vîzînd cît de prost am scos-o la capăt ; sau poate că o să creadă — așa cel puțin socot eu — că vreun vrăjitor din ăstia, despre care spune el că-i poartă simbetetele, i-o fi schimbat chipul numai ca să-i facă lui în ciudă. »

La gîndul acesta, Sancho Panza își liniște cugetul și socoti treaba bine scoasă la capăt, dar mai stete acolo pînă pe seară ca să-l facă pe don Quijote să creadă că i-a trebuit o bună bucată de vreme pentru a se duce la Toboso și a se întoarce înapoi ; lucrurile s-au brodit atît de bine, că tocmai

cînd se ridica să încalece pe măgar, numai ce vede că vin dinspre Toboso spre locul unde se afla el, trei țărânci călare pe trei măgari sau măgărițe, căci povestitorul nu spune, deși s-ar putea crede că erau mai curînd măgărițe, astea fiind dobitoacele pe care încalecă de obicei țărâncile. Dar cum acest amănunt e lipsit de însemnătate, n-avem nici noi să mai trăgăm povestea cu el, ca să-l lămurim de-a fir-a-păr. Ce mai vorbă lungă? De îndată ce Sancho le văzu pe țărânci, o și porni la drum, întorcîndu-se să-l caute pe don Quijote, și-l găsi oftînd și scoțînd mii și mii de tînguiuri de dragoste. Cum îl văzu, don Quijote spuse:

— Ce-mi aduci, Sancho frate? O să pot însemna această zi cu o piatră albă, sau cu una neagră? ¹

— Mai bine ai face, luminăția-ta, răspunse Sancho, s-o însemni cu roșu, așa cum sînt scrise înștiințările prin școli ², ca să vezi mai bine ce-o să-ți fie dat a vedea.

— Atunci, spuse don Quijote, se cheamă că aduci vești bune.

— Și încă atît de bune, răspunse Sancho, că luminăția-ta n-ai altceva de făcut decît să dai pinteni lui Rocinante și să ieși la drum, ca s-o vezi pe domnița Dulcinea din Toboso, care, dimpreună cu alte două domnițe de-ale ei, vine să te vadă pe luminăția-ta.

— Sfinte Dumnezeule! Ce spui tu, Sancho dragă? zise don Quijote. Ia seama să nu mă amăgești și nici să nu-ți treacă prin cap că ai putea, cu bucuria-ți prefăcută, să-mi înveselești mîhnirea adevărată.

— La ce-mi folosește să te amăgesc pe luminăția-ta, mai cu seamă că atît de curînd poți să te încredințezi de adevărul spuselor mele? Dă zor, stăpîne, și haide s-o vezi venind pe domniță, stăpîna noastră, înveșmîntată și împodobită așa cum i se cuvine uneia ca ea. Atît ea, cît și domnițele ei sînt

¹ Romanii, în anumite ocazii festive, își însemnau ziua fericită cu pietricele albe, iar pe cele funeste, cu pietricele negre.

² Listele candidaților primiți la examene sau admiși în școli era scrise cu roșu (*réculos* sau *rosculos*), obicei universitar generalizat și care se mai păstrează și azi în unele școli spaniole.

toate numai un jăratric de aur, toate numai salbe de mărgăritare, toate numai diamante, toate numai rubine, toate numai pînze țesute-n fir, groase de zece degete; pletele lor răsfirate pe spate, ca niște adevărate raze de soare, flutură-n vînt; dar, mai presus de orice așteptare, ele vin călare pe trei buiestruși bălțați, cum nu s-au mai pomenit pe lume.

— Poate că vrei să spui buiestrași, măi Sancho.

— Aproape că nu-i nici o deosebire, răspunse Sancho, între buiestruși și buiestrași. Dar vie ele călare pe ce-or veni, vorba este că vin cele mai frumoase domnițe din cîte și le poate dori cineva, și mai cu seamă stăpîna mea, domnița Dulcinea, care-ți ia ochii.

— Să mergem, Sancho fiule, răspunse don Quijote, și ca răsplată pentru o asemenea veste, pe cît de neașteptată, pe atît de bună, îți dăruiesc cea mai de seamă pradă ce-o s-o cîștig la întîia aventură pe care voi avea-o; și dacă nu te mulțumești cu asta, îți dăruiesc mînjii de anul ăsta de la cele trei iepe ale mele, care știi că stăteau gata să fete în imășul obștesc de la noi din sat.

— Mă opresc mai bine la mînji, răspunse Sancho, fiindcă nu prea sînt eu încredințat c-o să fie chiar arătoasă prada de pe urma celei dintîi aventuri.

Tot vorbind ei astfel, ieșiră din pădure și le zăriră pe cele trei țărănci care se apropiau. Căscă don Quijote ochii pe toată întinderea drumului către Toboso, și cum nu zări altceva decît pe cele trei țărănci, rămase cu totul nedumerit și-l întrebă pe Sancho dacă nu le lăsase cumva afară din cetate.

— Cum afară din cetate? răspunse Sancho. Ce? Ai luminăția-ta orbul găinilor de nu vezi că sînt astea care vin încoace, strălucitoare ca însuși soarele la amiază?

— Eu, Sancho, răspunse don Quijote, nu văd decît trei țărănci călare pe trei măgari.

— Doamne, ferește-mă de ducă-se-pe-pustii! răspunse Sancho. Cum e cu puțință ca trei buiestrași — parcă așa le zice — albi ca zăpada neîntinată, să ți se năzărească luminăției-tale că sînt măgari? Pe dumnezeul meu, să-mi smulgi mie barba dacă nu-i așa!

— Ei bine, Sancho dragă, zise don Quijote, eu îți spun că-i atât de adevărat că sînt măgari sau măgărițe, cum e adevărat că eu sînt don Quijote și tu Sancho Panza! Așa mi se par mie, cel puțin.

— Taci, stăpîne, spuse Sancho Panza, nu mai rosti asemenea vorbe, ci mai bine deschide-ți ochii și vino să ne-nchinăm în fața stăpînei gîndurilor luminăției-tale, care se apropie de noi!

Numai ce spuse vorbele astea, că se și îndepărtă, ca să le primească pe cele trei țărânci, și, descălecînd de pe măgar, apucă de căpăstru asinul pe care călărea una din ele, apoi, plecîndu-și amîndoi genunchii la pămînt, zise:

— Crăiasă și domniță și ducesă a frumuseții, înălțimea și măria-ta să se milostivească a primi în harul și cinstirea ta pe acest cavaler ce l-ai prins în mreje și care stă acolo împietrit, înmărmurit, tulburat de sus pînă jos și fără suflare, văzîndu-se înaintea măreței tale făpturi. Eu sînt Sancho Panza, scutierul său, iar el este cavalerul rătăcitor don Quijote de La Mancha, căruia i se mai spune și *Cavalerul Tristei Figuri*.

În acea clipă îngenunche și don Quijote, privind cu ochii holbați și cu căutătura uimită pe aceea pe care Sancho o numea crăiasă și domniță; și cum nu vedea altceva într-însa decît o fată de țară, și nici măcar dintre cele mai chipeșe, fiindcă avea fața lată și nasul turtit, rămăsese trăsnit și năucit, fără să-ndrăznească a deschide gura. Țărâncile erau și ele nedumerite văzînd îngenuncheați pe acei doi bărbați, atât de deosebiți unul de altul, și care n-o lăsau pe tovarășa lor să-și vadă de drum; dar cea oprită de ei, rupînd tăcerea, spuse țîfnoasă și burzuluiată nevoie mare:

— Dați-vă dracului la o parte din cale și lăsați-ne să trecem, că avem zor!

La care Sancho răspunse:

— Domniță și stăpînă universală din Toboso! Cum? Mărinimosu-ți suflet nu se înduioșează văzînd îngenuncheat înaintea strălucitei fețe a luminăției-tale pe stîlpul și pe sprijinul cavaleriei rătăcitoare?

Auzind aceste vorbe, una din celelalte două spuse :

— Acum pun țesala pe tine, să mi te scarmăn, urecheatule ! Ia te uite la domnișorii ăștia cum vin să-și rîdă de noi cele de la țară, ca și cum n-am ști și noi să vă luăm la vale ! Vedeți-vă o dată de drum și lăsați-ne și pe noi să ne vedem de-al nostru, ajungă-vă !

— Ridică-te, Sancho, spuse atunci don Quijote, fiindcă văd că soarta, care nu se mai satură îngrămădind restriști asupra-mi, mi-a tăiat orice cale prin care ar putea să vină o cît de mică alinare în nefericitul suflet ce-l port în acest trup. Iar tu, o, culme a oricărei desăvîrșiri ce poate fi dorită, neîntrecută întruchipare a gingășiei omenești, singur leac al acestei inimi îndurerate, ce se topește după tine, dacă vrăjitorul cel vrăjmaș mă prigonește și a pus neguri groase deasupra ochilor mei — că numai de asta, și nu de altceva, a prefăcut și a schimbat frumusețea și chipul tău cel fără seamăn pe lume în acela al unei biete țărănci, dacă nu l-o fi schimbat cumva și pe al meu într-un chip de căpcăun, pentru a-l face nesuferit ochilor tăi — nu pregeta, totuși, să mă privești cu blîndețe și cu dragoste ; încearcă să recunoști în această supunere și îngenunchere a mea în fața preschimbatei tale frumuseți smerenia cu care sufletul meu se închină ție.

— Asta să i-o spui lui tat-tu, răspunse tărănca, că mie nu-mi arde s-asculț cum îmi tragi clopotele ! Hai, dați-vă la o parte și lăsați-ne să trecem ; zău că ne-ați face un mare bine !

Sancho se dote la o parte și o lăsă să treacă, cît se poate de mulțumit, că a ieșit bine ceea ce urzise. De îndată ce se văzu scăpată, fata care închipesise pe Dulcinea, împungînd buiestrașul cu un cui înfipt în virful bățului, o luă în goana mare pe pajiște ; și cum simți măgărița că împunsătura cuiului o doare mai rău decît de obicei, începu să se salte în două picioare pînă dădu cu domnița Dulcinea de pămînt ; văzînd una ca asta, don Quijote sări s-o ridice, iar Sancho să potrivească și să strîngă șaua, care alunecase pînă sub burta măgăriței. După ce fu potrivită șaua, vru don Quijote s-o

ridice-n brațe pe domnița sa vrăjită, ca s-o așeze pe asină; dar domnița, ridicându-se de jos, îl scuti de acea treabă, fiindcă, dîndu-se puțin îndărăt, își făcu vînt și, proptindu-se cu amîndouă miinile de spinarea măgăriței, sări drept în șa, mai ușoară decît un șoim, și rămase așa, încălecată bărbătește; atunci Sancho spuse:

— Halal de ea, domnița și stăpîna noastră-i mai ușurică decît un șoim și poate învăța ce-i aia călăria chiar și pe cel mai dibaci cordobez sau mexican! Iote cum a trecut dintr-un salt peste oblîncul șeii și, fără să mai dea pîteni, pune pe goană buiestrușul, de parc-ar fi o zebra, și n-o fac de ris nici celelalte domnițe, că toate zboară ca vîntul!

Și așa și era, fiindcă numai ce-o văzură pe Dulcinea călare, că se și năpustiră după ea și-o zbughiră ca din pușcă, fără măcar să se mai întoarcă, preț de mai bine de jumătate leghe. Cătă lung don Quijote după ele, și cînd văzu că nu se mai zăreau, întorcîndu-se către Sancho, îi spuse:

— Ce mai zici, Sancho, cum își fac de cap vrăjitorii cu mine? Uite pînă unde ajunge răutatea lor și ura ce mi-o poartă, că au vrut să mă lipsească de mulțumirea ce mi-ar fi putut-o da faptul de a o vedea pe domnița mea în carne și oase. Nici nu mă-ndoiesc că am venit pe lume doar ca o pildă a oropsiților și pentru a fi ținta și semnul asupra căruia să ochească și să se îndrepte săgețile restriștii; și unde mai pui, Sancho, că nu s-au mulțumit hainii aceștia numai s-o schimbe și să mi-o prefacă pe Dulcinea, ci au schimbat-o și au prefăcut-o într-o făptură atît de nespălată și atît de pocită ca a acelei țărănci, și în același timp i-au luat și ceea ce este atît de obișnuit la domnițele de neam, adică acel iz plăcut pe care-l capătă ele tot umblînd numai între miresme și între flori; fiindcă țin să-ți spun, Sancho, că atunci cînd m-am apropiat ca s-o urc pe Dulcinea pe buiestraș — așa cum spui tu că e, că mie mi s-a părut măgăriță — m-a izbit o duhoare de usturoi crud, de mi-a întors stomahul și mi-a otrăvit și sufletul din mine.

— O, ticăloșilor, strigă atunci Sancho, o, vrăjitori haini și vicleni, de v-aș vedea odată pe toți înșirați cu funia de

gît, așa cum sînt înșirați țirii pe ață ! Multe mai știți, multe vă mai poate pielea și multe mai dregeți voi ! Nu v-a ajuns, mișeilor, că ați schimbat mărgăritarele ochilor domniței mele în gogoase de ristic, și părul ei, din cel mai curat aur, în fire de coadă de bou roșu, și, în sfîrșit, tot ce era bun la ea, în rău ; a mai trebuit să-i prefaceți și izul, ca nici măcar printr-însul să nu recunoaștem ce se ascunde sub acea scoarță hîdă, deși, ca să spun drept, eu nu i-am văzut nicio-dată hîdoșenia, ci numai frumusețea, sporită peste măsură de o aluniță, pe care o avea deasupra buzei drepte, ca un fel de mustăcioară cu vreo șapte-opt peri roșii ca niște fire de aur, lungi de mai bine de-o palmă.

— Această aluniță, spuse don Quijote, dacă ținem seama de potrivirea dintre amănuntele feței și acelea ale trupului, îmi arată că ea trebuie să aibă o alta pe grosul coapsei, și tocmai în partea unde o are și pe cea de pe față ¹ ; prea lungi însă pentru o aluniță sînt peri a căror mărime mi-ai des-tăinuit-o.

— Pot să te încredințez, luminăția-ta, răspunse Sancho, că-i stăteau acolo atît de bine, de-ai fi zis că s-a născut cu ei.

— Cred și eu, dragul meu, răspunse don Quijote, căci cu nimic n-a dăruit-o firea pe Dulcinea care să nu fie desă-vîrșit și bine întocmit ; așa că dacă ar avea și cinci alunițe ca aceea de care spui, la ea n-ar mai fi alunițe, ci adevărate luni și stele strălucitoare. Dar ia spune-mi, Sancho, aceea care mie mi s-a părut șa, și pe care tu ai potrivit-o, avea perina joasă sau umflată ?

— Nu era, răspunse Sancho, decît o șa cu scările scurte și cu un valtrap care face cît o jumătate de împărăție, atît e de bogat.

— Și să nu văd eu toate astea, Sancho ! zise don Quijote. Acuma spun iarăși și o să spun de-o mie de ori că sînt cel mai nefericit dintre oameni.

Abia de-și mai ținea risul pehlivanul de Sancho auzind bazaconiile stăpînului său, păcălit în chip atît de dibaci.

¹ Analogia între structura feței și cea a corpului era o credință curentă.

În cele din urmă, după alte multe vorbe schimbate între ei, se urcară din nou pe dobitoacele lor și o luară pe drumul către Zaragoza, unde gîndeau ei să ajungă la timp ca să fie față la niște strălucite serbări ce se obișnuia să fie date în fiecă an în acea vestită cetate; dar pînă să ajungă acolo, au avut niște întîmplări care, de multe, de mari și de nemaiauzite ce sînt, face să fie scrise și citite, așa cum se va vedea în cele ce urmează.

Capitolul XI

Despre ciudata întîmplare a viteazului don Quijote cu carul, sau căruța « Alaiului morții »

Nespus de îngîndurat își urma don Quijote drumul tot înainte, neputînd să îndepărteze din cuget renghiul pe care i-l jucaseră vrăjitorii, preschimbînd-o pe domnița Dulcinea în făptura slută a țărăncii, și nu găsea nici un mijloc ca s-o aducă iarăși în starea ei dinainte; și gîndurile astea puneau într-atîta stăpînire pe el, încît, fără să-și dea seama, scăpă din mînă frîiele lui Rocinante, care, simțînd că-i lăsat slobod, se oprea la tot pasul să pască iarba verde, care se găsea din belșug prin acele plaiuri. Din lîncezeala asta a lui îl scoase Sancho Panza, spunîndu-i:

— Stăpîne, restriștile n-au fost făcute pentru dobitoace, ci pentru oameni, dar dacă oamenii le pun prea de tot la inimă, apăi se schimbă-n dobitoace. Mai ține-ți firea și luminăția-ta și mai vino-ți în simțiri! Ia în mînă dîrlogii lui Rocinante, înviiorează-te, trezește-te și arată acea bărbăție ce se cuvine s-o aibă cavalerii rătăcitori. Ce dracu-i asta? Ce-i mocăiala asta? Aici ne aflăm oare, sau în Francia? Da' naiba să le ia pe toate Dulcineile cîte-or fi pe lume, că mai mult face un fir de păr al unui cavaler rătăcitor decît toate vrăjile și prefacerile de pe pămînt!

— Ia taci, Sancho, răspunse don Quijote cu un glas nu prea stîns, taci, îți spun, și n-o mai pîngări cu vorba pe

domnița aceea vrăjită, de a cărei nefericire și restriște eu singur sînt vinovat. Din pizma pe care mi-o poartă blestemații aceia s-a iscat și nenorocirea ei.

— Păi asta zic și eu, răspunse Sancho,

*Căci cine văzînd cum era și cum este,
Să nu fie prins de amar fără' veste?*

— Asta poți tu prea bine s-o spui, Sancho, răspunse don Quijote, fiindcă ai văzut-o în desăvîrșirea neîntinată a min-dreții ei, căci vraja nu s-a-ntins pîn-acolo încît să-ți tulbure și ție vederea și să-ți ascundă frumusețea-i; împotriva mea doar și a ochilor mei i se îndreaptă toată puterea veninului lor. Dar din cîte mi-ai înșirat, un lucru, Sancho, îmi stă pe inimă, și anume că mi-ai zugrăvit strîmb frumusețea ei, pentru că, dacă mi-amintesc eu bine, ai spus că avea ochi de mărgăritare¹, iar ochii ce par de mărgăritare sînt mai degrabă de pește decît de doamnă aleasă. După cît îmi închipui eu, ochii Dulcinei trebuie să fie de smaralde verzi, încununate de două curcubee ce-i slujesc de sprîncene, așa că ia-i tu mărgăritarele din ochi și trece-i-le la dinți, fiindcă nu mai încape vorbă, Sancho, că te-ai înșelat, luîndu-i dinții drept ochi.

— Tot ce se poate, răspunse Sancho, pentru că și pe mine m-a tulburat frumusețea, întocmai ca pe luminăția-ta sluțenia ei; dar să încredințăm totul lui Dumnezeu, că el doar e știutorul lucrurilor ce-i dat să ni se-ntîmple în această vale de lacrimi, în această lume rea în care trăim și unde cu greu poți să afli ceva care să nu fie prihănit de răutate, viclenie și josnicie. De un singur lucru, stăpîne, îmi pare mai rău decît de toate — cînd mă gîndesc ce mijloc să folosim atunci cînd o fi ca luminăția-ta să birui vreun uriaș sau vreun cavaler și să-l trimiți să se înfățișeze dinaintea frumuseții domniței Dulcinea — unde să dea de ea bietul uriaș sau sărmanul și

¹ Aluzie ironică a lui Cervantes la versurile contemporanului său, poetul sevilian Baltasar de Alcázar, care, într-un sonet burlesc vorbește despre niște « ochi de perlă » (« *ojos de perlas* »).

amăritul de cavalier biruit? Parcă-i și văd umblind trelalela prin Toboso, s-o caute pe stăpînă-mea, da' și-n mijlocul drumului s-o vadă, că tot atîta ar cunoaște-o ca și pe tata!

— Uite ce, Sancho, răspuse don Quijote, poate că vraja n-o să se-ntindă pîn-acolo încît s-o facă pe Dulcinea de nerecunoscut în ochii biruiților, uriași și cavaleri, ce i se vor înfățișa; cu unul sau doi dintre cei dintii pe care îi voi birui și îi voi trimite o să facem încercarea dacă pot s-o vadă sau nu, poruncindu-le să se-ntoarcă să-mi dea de știre de cum a mers treaba.

— Eu zic, stăpîne, răspuse Sancho, că-mi pare bine chibzuit ce-ai spus luminăția-ta și că, cu tertipul ăsta, om ajunge să aflăm ceea ce ne doare, și dacă frumusețea i se ascunde numai față de luminăția-ta, atunci năpasta-i mai mult a luminăției-tale decît a ei; și dacă domnița Dulcinea e sănătoasă și mulțumită, apăi o să ne mîngîiem și noi cu gîndul ăsta și o să facem cum om putea mai bine, umblind după aventurile noastre și lăsînd ca și timpul să umble după ale sale, că doar el este cel mai bun lecuitor al acestor beteșuguri și al altora și mai mari.

Don Quijote voi să-i răspundă lui Sancho Panza, dar îi abătu gîndul de la asta o căruță care tăie drumul de-a curmezișul, plină ciopor cu cele mai felurite și ciudate personaje și figuri din cîte se pot închipui. Cel ce mîna catirii și slujea de surugiu era urît ca Dracu. Căruța era descoperită, neavînd nici cort¹, nici coviltir. Cel dintii dintre chipuri care se înfățișă privirilor lui don Quijote fu al morții însăși, dar cu față omenească; lîngă ea stătea un înger cu niște aripi mari, date cu mai multe culori; într-o parte se afla un împărat cu o coroană, pare-se, de aur, pe cap; la picioarele morții stătea zeul căruia-i zicea Cupidon, fără legătură la ochi, însă cu arc, tolba și săgeți; mai era pe acolo și un cavalier, armat de sus pînă jos, numai că nu purta nici chivără,

¹ În original *toldo*, adică un cort care s-o apere vremelnic de soare, spre deosebire de *zarzo*, un coviltir stabil, făcut dintr-o țesătură deasă de nuiiele ori de papură.

nici coif, ci numai o pălărie cu pene multe, felurit colorate; laolaltă cu aceștia se mai aflau și alți inși, în porturi și cu chipuri de tot felul. Zărind pe neașteptate toate astea, don Quijote se tulbură intrucitva, deoarece crezu că-l îmbie vreun prilej de isprăvi mari și primejdioase; cu acest gând și gata să înfrunte curajos orice primejdie, se înfățișă dinaintea căruței și, cu glas tunător și amenințător, spuse:

— Căruțașule, surugiule sau drace, sau cine-i mai fi, să-mi spui pe loc cine ești, un'te duci și cine-i toată omenirea aceasta pe care o porți în căruța ta, că parcă-i mai degrabă luntrea lui Caron ¹ decît o căruță obișnuită!

La care « dracul », oprind căruța, îi răspunse domol:

— Domnule, noi sîntem comedianți din trupa lui Angulo cel Rău ²; fiindcă-i a opta zi de la Joia Verde ³, am jucat într-un sat ce se află dincolo de acel dîmb piesa cea sfîntă a *Alaiului morții* ⁴, și trebuie s-o dăm astă-seară în satul ce se vede de-aici; și fiindcă sîntem atît de aproape, ca să ne scutim de treaba dezbrăcatului și a îmbrăcatului, ne ducem îmbrăcați chiar în veșmintele în care jucăm. Comediantul acela face pe Moartea, celălalt pe Îngerul, femeia aceea, care-i chiar nevasta autorului, o face pe Regina, cel de colo, pe Oștean, cestălalt, pe Împărat, iar eu, pe Diavol, și înfățișez unul dintre cele mai de seamă roluri ale comediei, pentru că-n tovărășia asta de comedianți eu joc rolurile

¹ Personaj mitologic, luntraș pe Styx, riul ce înconjură infernul. El trecea sufletele morților care-i dădeau un ban, obolul, pus pentru această vamă de dincolo de mormînt în palma sau gura răposatului, la îngropăciune.

² Angulo, zis « el Malo », director de teatru vestit în epocă. Se pomenește de el și în alte scrieri, la Quevedo, de pildă, în *Pablos de Segovia* sau chiar la Cervantes în *Colocviul cîinilor*. Impresar al unei trupe și actor el însuși, Andrés Angulo a avut și piese proprii jucate.

³ Sărbătoare din luna iunie a bisericii romane numită și *Corpus Domini* (*Trupul Domnului*).

⁴ *Auto sacramental de Las Cortes de la Muerte*, atribuită lui Lope de Vega, este o piesă cu subiect religios de tipul *Irozilor* de la noi și se juca la date festive certe de către confrerii de amatori, sub îndrumarea clericilor. Faptul de a se atribui unei trupe ambulante, constituită cu mulți actori, un asemenea punct de repertoriu este neobișnuit doar în aparență. Impresarii epocii umblau după cîștiguri de orice soi, fără să se uite la piesă. Rojas Villandrando în *El viaje entretenido* spune că se cîștigau 200 de ducăți cu aceste « *fiestas de Corpus* ».

principale; dacă luminăția-ta mai vrei să știi și altceva despre noi, n-ai decît să mă întrebî, fiindcă voi ști să-ți răspund la țanc, că doar de-aia sînt eu diavol, ca să le știu pe toate.

— Pe cîntea mea de cavalier rătăcitor, răspunse don Quijote, că numai ce-am văzut căruța și mi-am și zis că mă așteaptă o aventură din cele mari, dar acuma văd că, pentru a alunga amăgirea, trebuie să pipăi cu mîna ta tot ce-ți nălucește privirea. Duceți-vă cu Dumnezeu, oameni buni, și jucați-vă comedia, și să știți că dacă pot să vă slujesc cu ceva care să vă fie de folos, o fac din toată inima și cît se poate de bucuros, că de copil încă i-am îndrăgit pe *carátulas*¹, iar în tinerețe mă dam în vînt după *farándulas*².

Cum vorbeau ei așa, vru soarta ca tocmai atunci să pice unul din trupă, îmbrăcat în măscărici, cu mulți zurgălăi pe el și care ducea în vîrful unui băț trei bășici de bou umflate; măscăriciul acesta, apropiindu-se de don Quijote, începu să vînture bățul și să plesnească-n pămînt cu bășicile și să sară ca un apucat, sunînd din clopoței, astfel că hîda-i înfățișare îl sperie pe Rocinante atît de rău, încît, nemaiputînd don Quijote să-l oprească, își mușcă zăbala și o luă la goană pe cîmp cu atîta ușurință, cum n-ai fi crezut niciodată că e-n stare costeliva lui făptură. Sancho, care văzu primejdia de-a fi dat peste cap ce-l păștea pe stăpînu-su, sări în grabă de pe măgar și îi alergă într-ajutor; dar cînd ajunse lîngă don Quijote, acesta se și afla trîntit jos, iar lîngă dînsul, Rocinante, care căzuse și el o dată cu stăpînu-su: așa se sfîrșea și cu asta se încheia de obicei orice pornire voinicească a lui Rocinante și orice cutezanță a lui. Dar abia descălecă Sancho ca să alerge la stăpînu-su, că dracul cel de măscărici cu bășicile se și sui pe asin și începu să-l îmboldească cu acele bășici; atunci, mai mult frica de zuruiala aceea grozavă decît durerea izbiturilor îl făcu pe măgar să zboare pe cîmp către satul unde se duceau comedianții să joace. Se uita Sancho la fuga asinului și la căderea stăpînului său și nu știa la care din cele două belele să alerge mai întîi;

¹ *Carátula* e masca histrionului, simbolul profesiei actricești.

² Numele generic al profesiei actricești.

dar, în cele din urmă, ca un bun scutier ce era și ca o slugă credincioasă, fu mai tare în cugetul lui dragostea de stăpîn decît slăbiciunea față de asin, cu toate că, ori de cîte ori vedea bășicile ridicîndu-se în aer și căzînd apoi pe șalele bietului dobitoc, tresărea și se dădea de ceasul morții, și mai bucuros ar fi fost să-i dea lui loviturile acelea în luminile ochilor decît să lovească în cel mai mititel fir de păr din coada măgarului său. Frămîntîndu-se el așa, cum să se împartă, ajunse acolo unde se afla don Quijote, cu mult mai hîrbuit de cădere decît cum i-ar fi venit la socoteală și, ajutîndu-l să se urce pe Rocinante, îi spuse :

— Stăpîne, pe măgarul meu l-a luat dracu !

— Ce drac ?

— Al cu bășicile, răspunse Sancho.

— Ți-l scot eu înapoi, răspunse don Quijote, să știu de bine că s-ar ascunde cu el în cele mai adînci și întunecoase tainițe ale iadului ! Ia-te după mine, Sancho, că umblă-ncet căruța, și cu catîrii lor o să ne despăgubim noi de pierderea măgarului.

— N-ai la ce să te mai ostenești, stăpîne, răspunse Sancho. Potolește-ți luminăția-ta, mînia, fiindcă, după cîte mi se pare, dracul a și dat drumul măgarului, care se întoarce acolo unde-l trage inima.

Și așa și era, căci, căzînd diavolul cu măgarul, ca să facă și el la fel cu don Quijote și cu Rocinante, diavolul se duse pe jos către sat, iar măgarul se întoarce la stăpînu-su.

— Cu toate astea, zise don Quijote, tot ar fi bine să pedepsim mojiția aceluia diavol, răzbuîndu-ne pe vreunul din cei din căruța, chiar de-ar fi și împăratul însuși.

— Scoate-ți din cap, luminăția-ta, una ca asta, răspunse Sancho, și ascultă-mi povața, și anume să nu te iei niciodată la harță cu comedianții, fiindcă ăstora toți le sar în ajutor ; am văzut eu un comediant băgat la gros fiindcă a făcut de două ori moarte de om, și cu toate astea a ieșit slobod și fără să plătească un ban ; să știi, luminăția-ta, de la mine că, fiind oameni veseli, care aduc numai desfătare, toți țin cu ei, toți îi ocrotesc, îi ajută și-i cinstesc, și mai cu seamă dacă

sînt din cei de prin trupe regești¹, și cu nume mare, toți, sau cei mai mulți dintre dinșii par niște prinți după port și înfățișare.

— Dar cu toate astea, răspunse don Quijote, o dată cu capul nu-l voi lăsa eu pe dracul de comediant să plece fudulindu-se, să știu de bine că-i ține parte întregul neam omenesc !

Și spunînd aceste vorbe, se întoarse la căruța care acum se afla aproape de sat și, strigînd din toate puterile, zise :

— Stați, așteptați voi, liotă de caraghioși și de măscărici, că vă-nvăț eu minte cum să vă purtați cu măgarii și cu dobitoacele care-i slujesc la călărit pe scutierii cavalerilor rătăcitori !

Atît de tare striga don Quijote, că-l auziră și-l înțeleseseră cei din căruță ; și pricepînd ei, după acele vorbe, și gîndul celui ce le rostea, într-o clipă sări Moartea din căruță, și după ea și Împăratul, Diavolul surugiul și Îngerul, și nici chiar Regina și nici zeul Cupidon nu rămaseră locului ; toți își strînseră cite o grămadă de pietre și se așezară-n rînd, deoparte, așteptînd să-l primească pe don Quijote ca pe o țintă a pietrelor lor. Don Quijote, care-i văzu rînduiți într-un pîlc atît de semeț, cu brațele-n sus, ca să arate că-s gata să azvirle pietrele cu toată puterea, îl apucă pe Rocinante de dîrlogi, oprindu-l ; și-ncepu a chibzui în ce chip să năvălească asupra-le, primejduindu-se cît mai puțin pe sine. În timpul cît se opri, îl ajunse și Sancho, care, văzîndu-l că-i gata să se năpustească asupra acelui pîlc bine alcătuit, îi spuse :

— Ar fi curată nebunie să încerci asemenea ispravă ; gîndește-te, luminăția-ta, stăpîne, că pentru o bătaie cu prundiș de gîrlă și cu pietre din alea de-ți cade pălăria pe spate cînd te avînți să le zvîrli, nu se află pe lume mai bună armă de apărare decît să te vîri și să te închizi într-un clopot de aramă ; și mai trebuie să iei în seamă că ar fi mai mult

¹ Companiile regale sau *de titulo* erau doar opt în tot regatul. Dar Sancho, din satul lui, n-avea de unde ști despre companiile regale ; Cervantes îi atribuie prea multe cunoștințe.

cutezanță decît vitejie ca un singur om să tăbărască asupra unei întregi oștiri, în rîndurile căreia se află Moartea și unde luptă împărați în carne și oase și pe care o ajută și îngerii cei buni și cei răi; și dacă nici gîndul ăsta nu te-nduplecă a te potoli, să te-nduplece atunci faptul de-a fi încredințat că, printre toți cei de-acolo — deși par să fie regi, domnitori și împărați — nu se află, totuși, nici un cavaler rătăcitor.

— Acuma, da, zise don Quijote, ai atins, Sancho, tocmai ceea ce poate și trebuie să-mi clintească gîndul cel nestrămutat. Eu nici nu pot și nici nu trebuie să ridic spada — așa cum ți-am mai spus de-atîtea ori — împotriva acelor care nu sînt înarmați cavaleri; asta te privește pe tine, Sancho, dacă vrei să răzbuni jignirea ce-a fost adusă măgarului tău; iar eu, de-aici de unde mă găsesc, te voi ajuta încurajîndu-te cu vorba și dîndu-ți povește folositoare.

— Dar n-am nici un zor, stăpîne, răspuse Sancho, să mă răzbun pe nimeni, căci nu-i creștinește să ne răzbunăm jignirile ce ne-au fost aduse, și cu atît mai mult cu cît o să mă-nțeleg eu cu măgarul meu să-și lase răzbunarea pe mîna mea și pe seama voiei mele, care este să trăiesc în bună pace cîte zile de viață mi-o mai hărăzi cerul.

— O, tu, Sancho bunule, Sancho înțeleptule, Sancho creștinule, Sancho cinstitul, răspuse don Quijote, dacă asta ți-e hotărîrea, atunci să lăsăm în plata Domnului momiile astea și să ne întoarcem să căutăm prilejuri mai bune și mai adevărate de a săvîrși isprăvi mari, fiindcă văd eu, după cîte arată ținutul acesta, că n-o să ducem noi lipsă într-însul de multe și prea minunante aventuri.

Don Quijote se întoarse de-a călare, iar Sancho se duse să-și ia măgarul. Moartea și cu toată ceata ei rătăcitoare se-ntoarseră la căruța lor și-și văzură mai departe de drum, și asta fu încheierea fericită pe care-o avu înfricoșata pățanie cu căruța morții; mulțumire fie dată poveței celei mîntuitoare a lui Sancho Panza către stăpînul său, care a doua zi avu o altă aventură cu un cavaler rătăcitor îndrăgostit, aventură nu mai puțin uimitoare decît cea povestită.

*Despre ciudata aventură a viteazului don Quijote cu
vajnicul Cavaler al Oglinzilor*

Noaptea care urmă după ziua întâlnirii cu alaiul morții și-o petrecură don Quijote și cu scutierul său sub niște copaci înalți și umbroși. La stăruințele lui Sancho, don Quijote mai mîncă cîte ceva din bruma de merinde aflate în spinarea asinului, iar în timpul cinei Sancho spuse către stăpînu-su:

— Stăpîne, că tare neghiob aș mai fi fost de mi-aș fi ales ca răsplată prăzile celei dintîi isprăvi săvîrșite de luminăția-ta în loc de mînjii celor trei iepe. Sfîntă e vorba care spune să nu dai vrabia din mîna pentru cioara de pe gard.

— Cu toate astea, răspunse don Quijote, dacă tu, Sancho, m-ai fi lăsat să mă năpustesc asupra-le, așa cum aveam de gînd, ți-ar fi căzut drept pradă cel puțin coroana de aur a împărătesei și aripile cele vopsite ale lui Cupidon, pe care eu i le-aș fi smuls cu de-a sila și ți le-aș fi pus în mîna.

— Niciodată schiptrele și coroanele împăraților din comedii, răspunse Sancho Panza, n-au fost făurite din aur curat, ci numai din fluturi de aramă și din foi de tinichea.

— Asta-i adevărat, răspunse don Quijote, fiindcă n-ar fi potrivit ca podoabele comediei să fie adevărate, ci numai închipuite și părelnice, cum e și comedia însăși, pe care aș vrea, Sancho, s-o ții la mare preț; și pentru același temei, la fel să-i socotești și pe cei ce-o înfățișează, și pe cei ce-o alcătuiesc, pentru că toți ne arată căile pe care se aduce un mare bine obștii, punîndu-le la tot pasul o oglindă dinainte, în care se văd întocmai faptele ce umplu viața oamenilor; și nu se află pe lume nici o altă asemănare care să ne înfățișeze cu mai mult adevăr ceea ce sîntem și ceea ce trebuie să fim decît comedia și comedianții. Dacă nu-i așa, ia spune-mi: N-ai văzut tu înfățișîndu-se nici o comedie în care intră regi, împărați și episcopi, cavaleri, doamne și alte felurile personaje? Unul face pe ticălosul, altul pe coțcarul, ăsta-i neguțător, celălalt oștean, altul face pe prostul șiret, iară altul pe îndră-

gostitul prost, dar ajungînd comedia la capăt și lepădîndu-și veșmintele, rămîn toți comedianții pe o potrivă.

— Da, am văzut, răspunse Sancho.

— Păi același lucru, spuse don Quijote, se-ntîmplă și-n comedie, și-n mersul ăstei lumi, unde unii fac pe împărații, alții pe episcopii și se-nchipuie, în sfîrșit, toate rolurile cîte pot să intre într-o comedie; dar sosind sfîrșitul, care este atunci cînd viața își împlinește văleatul, tuturor le ia moartea veșmintele ce-i deosebeau, așa că rămîn deopotrivă unul cu altul în mormînt.

— Minunată asemănare, spuse Sancho, deși nu chiar atît de nouă încît să n-o fi auzit și eu de mai multe ori, și-n felurite chipuri, cum e și aceea cu jocul de șah, în care, cît timp ține jocul, fiecare bucată își are rostul ei deosebit, dar o dată ce jocul ia sfîrșit, toate se amestecă, se îmbină, se încurcă între ele și se azvirle într-o pungă, ceea ce-i ca și cum ai azvirli viața în mormînt.

— Pe zi ce trece, dragă Sancho, spuse don Quijote, ești tot mai puțin prostănac și te faci mereu mai mintos.

— Păi m-oi mai fi molipsit și eu de la înțelepciunea luminăției-tale, răspunse Sancho, că și țarinile care de la sine sînt sterpe și rămîn de pîrloagă, o dată ce le îngrași cu bălegar și le îngrijești, ajung să dea roadă bună; vreau să spun că vorbirea luminăției-tale a fost bălegarul care s-a așternut pe țarina stearpă a minții mele celei proaste, iar îngrijirea a fost timpul de cînd te slujesc și tot stau de vorbă cu luminăția-ta. Și-n felul ăsta nădăjduiesc să dau de la mine roade care să fie binecuvîntate, în așa fel ca să nu înșele așteptările și să nu se abată de la brazdele bunei-creșteri pe care luminăția-ta le-ai tras în mintea mea cea bătătorită de secetă.

Don Quijote rîse de vorbele prea căutate ale lui Sancho și i se păru că-i adevărat ceea ce spunea despre darea lui pe brazdă, fiindcă vorbea uneori în așa fel, că pe stăpînu-său îl prindea mirarea, deși întotdeauna sau de cele mai multe ori cînd Sancho voia să vorbească mai neobișnuit sau mai ales, își încheia vorba printr-o prăbușire de pe muntele marginirii lui firești în prăpastia deplinei lui nepriceperi;

și unde se arăta el om mai subțire și mai cu ținere de minte era în înșirarea zicalelor, fie că s-ar fi potrivit, fie că nu, cu ceea ce se vorbea, așa cum s-a văzut, fără îndoială, de-a lungul acestei povestiri. Cu astea și cu alte taclale le trecu o bună parte din noapte, și lui Sancho îi veni cheful să coboare porțile cele zăbrelite ale ochilor, așa cum zicea el cînd i se făcea de dormit, și, luînd șaua de pe măgar, îl lăsa slobod, să pască pe săturate. De pe Rocinante nu scoase șaua, căci asta era porunca răspicată a lui stăpînu-su: atîta vreme cît poposeau pe cîmp și nu dormeau sub vreun acoperămînt, să nu-l deșăleze pe Rocinante, veche datină statornicită și păzită de cavalerii răătăcitori; să scoată frîul și să-l anine de oblîncul șeii, da, dar să scoată șaua de pe cal, ferit-a sfîntul; așa făcu și Sancho și-l lăsa tot atît de slobod ca și pe măgar a cărui prietenie cu Rocinante a fost atît de neamaiauzită și de strînsă, încît a mers vestea din tată-n fiu că povestitorul acestei istorii adevărate a alcătuit întregi capitole deosebite în care-i vorba de asta; dar ca să păstreze și cuviința și vrednicia ce se datoresc unei istorii cu fapte atît de mărețe, nu le-a mai trecut într-însa, deși cîteodată a mai uitat de ceea ce și-a pus în minte și a scris că, de îndată ce se vedeau împreună, cele două dobitoace prindeau să se frece unul de altul, și după ce oboseau și se săturau de asta, își încrucișa Rocinante — pe deasupra — gîtul cu ceafa asinului, așa încît îi ieșea grumazul pe partea cealaltă cu mai bine de jumătate de cot, și amîndoi, cu privirile ațintite în pămînt, puteau să stea așa și trei zile sau cel puțin tot timpul cît erau lăsați în pace și nu-i îmboldea foamea să-și caute nutreț. Mai știu, după cîte se spune, c-a lăsat povestitorul un capitol unde asemenea prietenia lor cu aceea care-i lega pe Nisus și pe Eurial sau pe Oreste și pe Pilade¹; și dacă lucrul e adevărat, atunci s-ar fi putut vedea, spre uimirea obștească, cît de puternică trebuie să fi fost prietenia dintre aceste două dobitoace atît de blînde, spre rușinea oamenilor, care atît

¹ Perechi legendare de prieteni din antichitate, amintite aici cu un înțeles hazliu, pentru contrastul dintre faima lor și modestia celor două dobitoace.

de rar știu să păstreze prietenie unii față de alții. De aceea s-a și spus:

Nu mai e azi pe lume prietenie:

Se schimbă iute trestiiile-n sulii! ¹

iar un altul cînta:

Ortac, ortac, dar fără ghimpe-n ochi!

Și să nu creadă nimeni că povestitorul a bătut cîmpii cînd a asemănat prietenia dintre aceste dobitoace cu prietenia dintre oameni, că de la dobitoace au primit oamenii multe povețe și au învățat multe lucruri de mare preț, cum ar fi de la berze clistirul ², de la ciini vărsătura și recunoștința, de la cocori vegherea, de la furnici prevederea, de la elefanți cîntea și de la cai credința nestrămutată.

În cele din urmă, Sancho adormi la rădăcina unei răchite, iar don Quijote începu să moșăie la poalele unui stejar rămuros; dar nu trecu mult, și-l trezi un zgomot pe care-l auzi la spatele lui; tresărind, se ridică și începu să privească și să asculte de unde venea zgomotul și văzu că erau doi oameni călare, dintre care unul, coborînd din șa, spuse celuilalt:

— Descalecă, dragul meu, și scoate-le cailor frîul, fiindcă, după cîte mi se pare, se află prin partea locului iarbă cită pofțești pentru ei și destulă liniște și singurătate pentru gîndurile mele de îndrăgostit.

Cît spuse astea, se și tolăni pe jos și, trîntindu-se, zăngăniră și armele cu care era armat, semn vădit după care recunoscă don Quijote că trebuie să fi fost cavaler rătăcitor; și ducîndu-se la Sancho, care dormea, îl scutură de braț și, după ce, cu chiu, cu vai, izbuti să-l trezească, îi spuse pe șoptite:

¹ Versuri dintr-o romanță de Ginés Pérez de Hita, inserată în cartea sa *Historia de los bandos y guerras civiles de Granada* (Istoria facțiunilor și a războaielor civile din Granada).

² Pliniu a atribuit invenția clismei nu berzei, ci păsării exotice ibis, din Delta Egiptului, care s-ar purga vîrîndu-și cu ciocul apă în intestine. De altfel, el enumeră, în felul lui Cervantes, toate celelalte « invenții » ale animalelor.

— Sancho dragă, e rost de-o aventură.

— Dar-ar Domnul să fie de-ale bune! răspunse Sancho. Și unde zici luminăția-ta că se arată prilejul pentru drăgălașa asta de aventură?

— Mai întrebi unde, Sancho? Întoarce-ți numai ochii, privește și ai să vezi colo-ntins pe jos un cavaler rătăcitor, care se vede cât de colo că nu-i prea vesel, fiindcă l-am văzut făcându-și vînt de pe cal și trîntindu-se pe jos parcă înciudat, și-n cădere i-au zăngănit armele.

— Și unde găsești, luminăția-ta, spuse Sancho, că asta-i aventură?

— Nu vreau să spun, zise don Quijote, că ar ieși de-aici chiar o aventură pe de-a-ntregul, ci numai căpățiul ei, fiindcă așa încep aventurile. Dar ascultă, că parcă aud cum ciupește strunele unei alăute sau ale unei cobze, și după cum tușește și-și drege glasul, se pregătește, parcă, să cînte ceva.

— Pe legea mea că așa e, răspunse Sancho, și că trebuie să fie vreun cavaler îndrăgostit!

— Nu se află unul pe lume din cei rătăcitori ca să nu fie și îndrăgostit, spuse don Quijote. Dar ia să-l ascultăm, fiindcă pe firul acesta o să dibuim și ghemul gîndurilor lui, dacă o fi să cînte, căci din preaplinul inimii grăiește și limba.

Sancho ar fi vrut să-i răspundă lui stăpînu-su, însă glasul Cavalerului Pădurii, care nu era nici prea frumos, nici prea urît, îl întrerupse și, ciulindu-și amîndoi urechile, îl auziră cîntînd așa:

S o n e t

*Să-mi dai, domniță, un soroc, să simt
Voința ta răbojul că-mi crestează,
Căci voia mea voința ți-o păstrează,
Și-n veci, c-un gest, eu n-am să te dezminț.*

*De-ți place chinul să mi-l vezi murind
Tot nerostit, suflarea-mi încetează.
De vrei să-l strig în vers, Amôr dictează
El însuși tropii-n care să-l surprind.*

*Călit la ger și foc, mă-nvăț s-aștept.
Dur diamant, și ceară pot fi, ternă,
Și legilor iubirii-mi plec ființa.*

*Domol ori vajnic, ție-ți las ăst piept:
Întipărește-n el ce ți-e voința,
Și scrierea-ți va crește-n el eternă !*

Apoi, cu un of smuls din adincul rărunchilor, își încheie Cavalerul Pădurii cîntecul, iar după un răstimp spuse cu o voce tînguitoare de-ți rupea inima :

— O, tu, cea mai frumoasă și cea mai neîndurată femeie de pe lume ! Cum e oare cu puțință, slăvită Casildea de Vandalia, să îngădui ca acest cavaler prins în mrejele tale să se mistuie și să se stingă în perindări necurmăte și în cazne aspre și grele ? Nu-i de-ajuns c-am făcut să te recunoască drept cea mai frumoasă din lume toți cavalerii din Navara, toți cei din León, toți tartesienii ¹, toți castilienii și toți cavalerii din La Mancha ?

— Asta nu, sări atunci don Quijote, că și eu sînt din La Mancha, și niciodată n-am recunoscut așa ceva ! Nici n-aș fi putut și nici nu s-ar fi convenit să recunosc un lucru atît de jignitor pentru frumusețea domniței mele ; vezi și tu acum, Sancho, că acest cavaler bate cîmpii. Dar să ascultăm, poate c-o să ne deslușească mai ca lumea.

— Asta fără doar și poate, răspunse Sancho, fiindcă văd că are chef să se văicărească o lună-ntreagă, fără a se mai opri.

N-a fost însă așa, fiindcă, auzind Cavalerul Pădurii că prin apropiere se află cineva care vorbește, fără să mai dea înainte cu jelania, se ridică în picioare și spuse cu glas limpede și curtenitor :

— Cine-i acolo ? Ce fel de om ? Face oare parte din numărul fericitorilor sau din al urgisiților ?

— Din al urgisiților, răspunse don Quijote.

¹ În original « Tartesios » care înseamnă, în limbajul neologistic al Cavalerului Pădurii, care vorbește cam latinizant, « andaluzi ».

— Atunci vino-ncoace, răspunse Cavalerul Pădurii, și poți socoti că însăși restriștea și durerea însăși sînt acelea la care vii.

Don Quijote, cînd văzu că-i răspunde cu atîta blîndețe și cu atîta curtenie, se duse la el, iar Sancho nu se lăsă mai prejos. Cavalerul cel tînguitor îl luă de braț pe don Quijote și spuse:

— Așază-te aici, seniore cavaler, căci, spre a-mi da seama că ești cavaler, și încă din cei rătăcitori, mi-e de-ajuns că te-am găsit în acest loc, unde singurătatea și seninul cerului ne țin tovărășie; căci acestea alcătuiesc culcușuri firești și cămări potrivite pentru cavalerii rătăcitori.

La care don Quijote răspunse:

— Sînt într-adevăr cavaler de soiul celorla pe care i-ai pomenit; și cu toate că în sufletul meu își au lăcașul totdeauna restriștile, urgisirile și nenorocul, n-a pierit totuși dintr-însul mila care mă încearcă față de durerile altora; din ceea ce ai cîntat adineauri, am înțeles că durerile domniei-tale sînt de îndrăgostit, vreau adică să spun că sînt pricinuite de dragostea purtată acelei frumoase nerecunoscătoare pe care ai pomenit-o în tînguiri ce le-ai rostit.

În timp ce schimbau aceste vorbe, se așezară pe pămîntul tare în bună pace și tovărășie, ca și cum, cînd s-o crăpa de ziuă, n-aveau să-și crape și ei unul altuia țestele.

— Nu cumva ești și domnia-ta îndrăgostit, domnule? îl întreabă Cavalerul acela al Pădurii pe don Quijote.

— Ba, din păcate, sînt, deși pătimirile ce purced din gînduri de iubire îndreptate către cine-i vrednic de ele trebuie privite mai degrabă ca un noroc decît ca o năpastă.

— Așa ar fi, răspunse Cavalerul Pădurii, numai dacă nesocotința acelor ființe față de noi nu ne-ar tulbura mintea și judecata, mergînd atît de departe, încît pare un fel de răzbunare.

— Eu niciodată n-am fost nesocotit de domnița mea, răspunse don Quijote.

— Nu, nici nu mai încape vorbă, spuse Sancho, care era și el pe-acolo pe lîngă ei, deoarece stăpîna mea e ca o mieluşea blîndă, e mai lină și decît o bucată de unt.

— Acesta-i scutierul domniei-tale? întrebă Cavalerul Pădurii.

— Da, el este, răspunse don Quijote.

— Niciodată, răspunse Cavalerul Pădurii, n-am văzut scutier care să cuteze să vorbească atunci cînd vorbește stăpînul lui; cel puțin, iată-l aici pe-al meu, care-i mare cît tată-su, dar n-o să se dovedească o singură dată că a deschis gura cînd vorbesc eu.

— Ei da, spuse Sancho, am vorbit și pot să vorbesc și-n fața altora tot atît sau chiar mai. dar să mă bat peste gură, că-i mai rău să-l ațîț.

Scutierul Cavalerului Pădurii îl luă pe Sancho de braț, zicîndu-i:

— Ia să ne dăm noi la o parte, ca să putem vorbi acolo, ca scutierii, să ne spunem tot ce-avem pe suflet și să-i lăsăm pe stăpînii aceștia ai noștri să vorbească pînă n-or mai putea, înșirîndu-și la povești de dragoste, că, nici vorbă, o să-i apuce ziua cu ele, și tot n-o să le dea de capăt!

— Cu dragă inimă, zise Sancho, și eu o să-ți spun cine sînt, ca să vezi și dumneata dacă pot sau nu să intru-n rînd cu scutierii cei mai iscusiți la vorbă.

Spunînd aceste cuvinte, se deteră la o parte cei doi scutieri, între care se încinse o vorbire pe atît de hazlie, pe cît de așezată fu aceea ce se ținu între stăpînii lor.

Capitolul XIII

*Unde urmează întîmplarea cu Cavalerul Pădurii,
dîmpreună cu înțeleapta, nemaiauzita și desfătătoarea
sfătuire dusă între cei doi scutieri*

Cavalerii și scutierii stăteau despărțiți unii de alții, unii povestindu-și viața, iar ceilalți, iubirile lor; dar povestea arată mai întîi vorbirea slujitorilor și apoi urmează cu aceea a stăpînilor; și-n felul acesta, spune că, depărtîndu-se puțin de stăpîni, scutierul Cavalerului Pădurii spuse către Sancho:

— Măi, frate-meu, trudită viață mai e și asta pe care o ducem și o trăim noi, scutierii cavalerilor rătăcitori! Cu adevărat că ne câștigăm pâinea cu sudoarea frunții, așa cum glăsuiește unul din blestemele pe care Dumnezeu le-a pus pe umerii celor dintii părinți ai noștri.

— Se mai poate spune, adăugă Sancho, că ne-o câștigăm și cu dîrdîiala trupurilor noastre, pentru că cine îndură mai amarnic căldura și frigul decît oropsiții de scutieri ai cavalerilor rătăcitori? Și cel puțin de-am mânca și noi mai zdra-văn, fiindcă la durere, dac-ai pâine, o mai duci de azi pe mîine, dar se-ntîmplă cîteodată să treacă peste noi o zi și chiar două fără să ne hrănim cu altceva decît cu răbdări prăjite.

— Toate astea pot fi răbdate și îndurate, spuse scutierul Cavalerului Pădurii, în nădejdea pe care o mai avem și noi de a fi răsplătiți, pentru că, dacă nu-i din cale-afară de nenorocos cavalerul rătăcitor pe care-l slujește, scutierul se va pomeni încaltea, după niscăi izbînzii, cu cîrmuirea frumușică a vreunui ostrov sau cu vreo moșie mai arătoasă.

— Eu, răspunse Sancho, am și spus către stăpînu-meu că mă mulțumesc cu cîrmuirea unui ostrov; iar el e atît de mărinimos și de darnic, că mi-a făgăduit lucrul ăsta de atîtea și-atîtea ori!

— Eu, spuse scutierul Cavalerului Pădurii, pentru slujbele ce le-am adus, m-aș socoti destul de răsplătit și cu o pro-topopie¹, de care aproape că a și făcut rost stăpînu-meu.

— Așa? spuse Sancho. Atunci stăpînul domniei-tale pesemne că-i cavaler din vreo tagmă duhovnicească și-i dă mîna să pricopsească în felul ăsta pe bunii lui scutieri; al meu e însă doar din cei lumești, cu toate că-mi amintesc cînd voiau să-l povățuiască niște inși cu scaun la cap — deși cu gînd rău, după cîte-am mirosit eu — să încerce să se facă episcop; el n-a vrut, însă, altceva decît să se facă împărat, și de-atunci stau cu sufletul la gură să nu cumva să-i vie cheful să ajungă vreo înaltă față bisericească, căci

¹ În original « *canonicato* », cuvînt intraductibil.

eu nu mă simt în stare să mă pricopsesc pe calea asta; fiindcă trebuie să-ți destăinuiesc că, deși semăn a om, nu sînt decît un dobitoc în treburi de-ale bisericii.

— Aici chiar că greșești de-a binelea, îi spuse scutierul Cavalerului Pădurii, fiindcă nici cîrmuirile ostroavelor nu sînt toate de soi: unele sînt pline de încurcături, altele sărăcăcioase, altele posomorîte și — ce să mai lungesc vorba? — chiar și ocîrmuirea cea mai bine pusă pe roate și cea mai chivernisită aduce cu sine o povară grea de griji și de sîcîieli, la care se înhamă nenorocitul căruia-i cade pe cap. Cu mult mai bine ar fi ca noi, ăștia, care o ducem într-o robie atît de afurisită, să ne întoarcem pe la vetrele noastre, și acolo să ne trecem timpul cu îndeletniciri mai tihnite, să zicem cu vînatul sau cu pescuitul; căci ce scutier pe lume e atît de calic încît să nu-și poată face rost de-un cal, de vreo doi copoi¹ și de-o undiță de pescuit, cu care să-și ducă zilele la el în sat?

— Mie nu-mi lipsește nimic din toate astea, răspunse Sancho. I-adevărat că n-am cal, însă am un măgar care face de două ori mai mult decît smîrțogul stăpînului meu. Să n-am parte de Paște, și chiar de cel care vine acum, dacă l-aș schimba pentru el, de-ar fi chiar să-mi mai dea și patru banițe de ovăz pe deasupra! Ți fi crezînd, poate, că glumesc cînd pun atîta preț pe surul meu, căci sur mi-e măgarul! De copoi iarăși nu duc lipsă, fiindcă sînt ciți vrei la mine-n sat, și-abia atunci îți priește mai bine vînătoarea cînd o faci pe spinarea altuia.

— Eu îți spun adevărul adevărat, seniore scutier, răspunse acela al Cavalerului Pădurii, că mi-am pus în gînd și m-am hotărît să las păcatelor toate năzbîtiile cavalerilor ăstora și să mă-ntorc la mine-n sat să-mi cresc copilașii, că trei am, ca trei mărgăritare din acelea turceștile.

— Eu doi am, spuse Sancho, care pot să stea și-n fața papii în carne și oase, mai cu seamă o fetișcană pe care o

¹ În original: « galgos » așa cum erau numiți și arcașii « Sfintei frății ». Ceea ce urmează sporește echivocul.

cresc ca s-o fac contesă, de-o vrea Dumnezeu, cu toate că mumă-sa se împotrivește.

— Și ce vîrstă are domnița asta pe care o crești ca s-ajungă contesă? întrebă scutierul Cavalerului Pădurii.

— Cincisprezece ani; vreo doi, acolo, mai mult sau mai puțin nu intră la socoteală, răspunse Sancho. Da-i înaltă ca o lance și proaspătă ca o dimineată de aprilie, și are-o putere de hamal.

— Păi astea-s daruri, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, nu de contesă, ci chiar de zînă a codrului celui verde! Tiii, curviștina, sămînță de curvă, că strașnică trebuie să mai fie, hoțoaica!

La care Sancho, cam burzuluiit, îi răspunse:

— Nici ea nu-i curvă și nici mumă-sa n-a fost vreodată și, de-o vrea Dumnezeu, n-o să fie nici una nici cealaltă, cel puțin atîta vreme cît trăiesc eu! Și vorbește și dumneata mai cuviincios, că pentru un om cum te găsești, crescut între cavaleri rătăcitori, care sînt însăși curtenia întruchi-pată, mi se par cam nelalocul lor asemenea vorbe.

— Vai, da pe dos mai pricepi și dumneata cînd e vorba de laude, senior scutierule! răspunse cel al Cavalerului Pădurii. Cum, nu știi oare că atunci cînd un cavaler trîntește o zdravănă izbitură de lance taurului în arenă sau cînd cineva face un lucru bine făcut, norodul obișnuiește să spună: « Tiii, curvarul fecior de curvă, că bine-a mai ples-nit-o »? Și ceea ce pare ocară e, cînd colo, laudă grozavă! Leapăde-te, seniore, de feciorii și de fetele ce nu săvîrșesc lucruri prin care părinții lor să fie vrednici de asemenea laude.

— Da, mă lepăd, răspunse Sancho, dar în felul ăsta, și după o socoteală ca asta, dumneata ai putea să ne arunci pe cap, mie, copiilor mei și nevesti-mi, o întreagă curvă-sărie, fiindcă toți ai mei nu fac și nu spun decît lucruri cu totul vrednice de asemenea laude și, ca să mă înapoiez să-i văd, îl rog pe bunul Dumnezeu să mă scoată din păcat de moarte că același lucru ar fi dacă m-ar scoate din slujba asta primejdioasă de scutier, cu care m-am încurcat pentru a doua oară, ademenit și amăgit de o pungă cu o sută de galbeni,

pe care am găsit-o într-o bună zi în inima Sierrei Morena, și de-atunci Necuratul îmi așterne mereu în fața ochilor, când ici, când colo, ba-n locul ăsta, ba-n celălalt, un sac doldora cu bănișori de aur, și mi se pare la tot pasul că pun mîna pe el, că-l iau în brațe și că-l duc acasă, și-mi fac un venit, și-mi vin banii la soroc, de trăiesc împărătește; și cît timp am toate aste-n gînd, mi se par mai lesnicioase și mai ușoare toate caznele pe care le îndur cu smintitul ăsta de stăpînu-meu, care-i mai mult scrîntit decît cavaler!

— Nu degeaba, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, se spune că lăcomia pierde omenia; și acum, dacă-i vorba de stăpînii noștri, apăi nu se află pe lume mai mare trăsnet decît al meu, fiindcă-i dintr-aceia despre care se poate spune: «Ca să-ți scapi vecinul, îți ucizi asinul», căci, pentru ca un alt cavaler să-și recapete mințile pierdute, se face și el nebun și tot umblă să caute ceea ce nu știu dacă, după ce va fi găsit, n-o să-i iasă pe nas.

— Nu-i cumva îndrăgostit?

— Ba da, spuse scutierul Cavalerului Pădurii, de una Casildea de Vandalia, cea mai crudă și cea mai prăjită domniță din cîte se află pe tot pămîntul; dar nu cruzimea ei e piciorul de care șchioapătă stăpînu-meu, ci alte blestemății are el în cap, așa cum s-o vedea într-o bună zi.

— Nu se află nici un drum atît de neted, răspunse Sancho, ca să n-aibă niscai poticneli sau piedici; fierbe bobu-n alte case, da-ntr-a mea în căldări groase; mai mulți însoțitori și frățini trebuie să aibă sminteala decît înțelepciunea; dar dacă-i adevărat ceea ce îndeobște se spune, că tovărășia în pătimiri slujește de obicei la ușurarea lor, atunci m-aș mai putea mîngîia cu dumneata, deoarece slujești pe-un alt stăpîn tot atît de netot ca și al meu.

— Netot, dar viteaz, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, dar și decît netot și decît viteaz, e mai mult mehenghi.

— A, al meu nu-i așa, răspunse Sancho. Vreau să spun că n-are într-însul nimic de mehenghi; ba chiar are un suflet de mieluşel; nu ştie să facă nimănui nici un rău, ci numai bine la toți, și nu sălăşluiește într-însul nici un gînd viclean;

și un copil ar putea să-l încredințeze că-i noapte în vremea amiezii, și pentru curăția asta a lui mi-e drag ca ochii din cap, oricite nerozii ar tot face.

— Cu toate astea, seniore dragă, spuse scutierul Cavalerului Pădurii, dacă orbul îl călăuzește pe orb, apăi sînt primejduiți să cadă amîndoi în groapă. Cel mai bun lucru ar fi să ne luăm tălpășița și să ne întoarcem pe la vetrele noastre, fiindcă cei ce caută aventuri nu totdeauna le găsesc bune.

Stupea Sancho, nici una, nici două, parcă un fel anume de scuipat lipicios și cam uscat, care lucru văzîndu-l și întipărimdu-și-l în minte milostivul scutier al Cavalerului Pădurii, îi spuse:

— Pare-mi-se că de-atîta vorbă ni s-a lipit limba de cerul gurii; dar am eu leacul de-a o dezlipi, leac ce atîrnă de oblîncul calului meu și care nu-i de loc de lepădat.

Și ridicîndu-se, se întoarse după cîtva timp cu un burduf mare de vin și cu o plăcintă cu carne, să nu zic minciuni, de jumătate cot; și asta nu-i vorbă-n vînt, fiindcă era, într-adevăr, umplută cu carnea unui iepure alb atît de mare, încît cumpănind-o-n mîină, lui Sancho îi veni să creadă că nu cu un iepure, ci cu un țap fusese umplută. Văzînd el una ca asta, spuse:

— Și zi, duci asemenea lucruri cu dumneata, frățioare?

— Păi da' ce credeai, răspunse celălalt, că sînt eu scutier din aceia de pîine și apă? Mai strașnice merinde duc eu pe spinarea calului meu decît cum ia cu el un conducător de oști cînd pleacă la război.

Se ospătă Sancho făr-a se mai lăsa rugat și-nfuleca pe-nfundate îmbucături cît nodurile unei funii din cele groase; și zise:

— Dumneata mai zic și eu că ești scutier adevărat, așa cum scrie la cărți, dat la rindea și poleit, darnic și mărinos, după cum te arată ospățul ăsta care, dacă nu s-a ivit aici prin puterea vreunei vrăji, așa cel puțin pare; nu ca mine, amărit și năpăstuit, care nu duc în desagi decît ceva brînză, atît de tare că poți să spargi cu ea capul unui uriaș, brînză căreia-i țin tovărășie vreo patruzeci-cincizeci de

roșcove și cam tot atâtea alune și nuci, și asta datorită zgîr-ceniei stăpînului meu și părerii pe care o are, și canonului pe care-l păzește, ca, anume, cavalerii rătăcitori să nu trăiască și să nu se hrănească decît cu poame uscate și cu ierburile cîmpului.

— Pe legea mea, frate, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, că eu n-am stomahul făcut pentru mărăcini, pentru pere pădurețe și pentru rădăcinile codrilor; lasă-i pe stăpînii noștri să trăiască cu socotelile și cu legile lor cavale-rești și să mănînce ce-or pofti; merinde am la mine, și la o nevoie am și burduful ăsta atîrnat de oblîncul șeii, și care mi-e atît de credincios și-l îndrăgesc într-atîta, încît nu pot să rabd multă vreme fără să-l sărut de-o mie de ori și să-l îmbrățișez!

Și spunînd asta, i-l dete în mînă lui Sancho, care, săl-tîndu-l, îl duse la gură și cîta așa către stele vreun sfert de ceas, după care, mîntuind cu băutul, lăsă capu-ntr-o parte și, scoțînd un of din adîncul rărunchilor, zise:

— Phiii, fecior de curvă, că tare creștinesc mai ești!

— Ei vezi, spuse atunci scutierul Cavalerului Pădurii, auzind vorba cu « fecior de curvă » a lui Sancho, că și dum-neata ai lăudat vinul ăsta numîndu-l fecior de curvă?

— Zic, răspunse Sancho, că mărturisesc și recunosc a nu fi nici o necinste să numești pe cineva fecior de curvă atunci cînd ți-e în gînd să-l lauzi. Dar ia spune-mi, pe ce-ai mai drag pe lume, vinul ăsta nu-i din Ciudad Real¹?

— Aferim, priceputule! răspunse scutierul Cavalerului Pădurii. Într-adevăr că nu-i din altă parte și are și ceva anișori vechime.

— Păi cu mine n-ai alta de făcut, răspunse Sancho, decît să-mi dai prilej să-ți arăt cît de mare mi-i priceperea în treaba asta. Nu ți se pare lucru grozav, frate scutierule, că am un miros atît de subțire și de minunat cînd e vorba să-mi dau seama de vinuri, încît la oricare din ele, să-i simt numai izul, și pot să-ți spun fără greș locul de baștină, tăria, vechimea, de cite ori a fost pritocit, dimpreună cu toate

¹ Cervantes laudă în mai multe scrieri vinul de Ciudad Real.

amănuntele ce țin de îndeletnicirea vinăritului? Dar n-ai de ce să te miri, fiindcă am avut în neamul meu din partea tatălui doi din cei mai neîntrecuți gustători de vinuri pe care, ani și ani de zile, i-a pomenit La Mancha; și ca dovadă de asta, li s-a întâmplat ceea ce am să povestesc. Li s-a dat amîndurora să încerce vinul dintr-o butie, cerîndu-li-se să spună ce cred ei despre starea, soiul, darurile sau cusururile vinului. Unul dintre ei îl încercă cu vîrfurile limbii, celălalt nu făcu alta decît să-l ducă la nas. Cel dintîi spuse că acel vin avea iz de fier, cel de-al doilea spuse că, și mai mult decît de fier, avea iz de piele de Cordoba. Stăpînul vinului spuse că butia era curată și că vinul acela n-a fost amestecat cu vreun altul de la care să capete miros de fier sau de piele. Cu toate astea, cei doi vestiți gustători o ținură morțiș cu ceea ce spusese. Trecu o bucată de timp, vinul se vîndu, și cînd să curețe butia, găsiră-ntr-însa o cheiță de care era legată o curea de piele¹; ca să vezi și dumneata dacă cel ce se trage dintr-un neam ca ăsta poate sau nu să-și dea cu părerea în asemenea socoteli.

— Păi de-aceea spun și eu, zise scutierul Cavalerului Pădurii, să mai lăsăm păcatelor umblatul după aventuri și, de vreme ce avem pîine, să nu mai căutăm colaci și să ne întoarcem pe la bordeiele noastre că, de vrea Dumnezeu, ne-o găsi el și-acolo.

— Pînă o ajunge stăpînu-meu la Zaragoza, am să-l mai slujesc, că după aia om cădea cu toții la învoială.

Pînă la urmă atîta vorbiră și atîta se proslăviră cu vin cei doi scutieri de treabă, că fu nevoit somnul să le mai lege limbile și să le mai ostoaie nepotolita sete, fiindcă să le-o ia cu totul ar fi fost cu neputință; și amîndoi așa, cu burduful aproape gol în mînă și cu bucăturile pe jumătate mestecate-n gură, adormiră duși, și pînă una-alta, îi vom lăsa, ca să povestim ce s-a mai petrecut între Cavalerul Pădurii și acela al Tristei Figuri.

¹ Povestea cu degustătorii de vinuri care au simțit miros de piele și de fier ruginit din pricina unei cheițe legate cu o curea, scăpate în butoi, apare la Cervantes și în interludiul *Alegere de alcazi la Daganxo*.

Unde se arată mai departe pățania cu Cavalerul
Pădurii

Între multe alte vorbe care s-au schimbat între cei doi cavaleri, zice povestea că cel al Pădurii spuse într-un tîrziu lui don Quijote:

— Domnule cavaler, vreau să știi că ursita mea, sau, mai bine zis, alegerea mea m-a făcut să mă îndrăgostesc de Casildea de Vandalia¹, cea fără de seamăn pe lume! O numesc așa fiindcă nici în împlinirea trupului, nici în noblețea neamului și nici în frumusețe nu-i nimeni care s-o întrecă. Dar Casildea asta, de care-ți spun, mi-a răsplătit gîndurile cele cinstite și pornirile cele curtenitoare punîndu-mă — ca și maștera lui pe Hercule — să înfrunt multe și felurite încercări primejdioase, făgăduindu-mi, la sfîrșitul fiecăreia din ele, că la sfîrșitul alteia ce va urma o să-mi văd îndeșulată nădejdea; și-n felul ăsta, muncile mele s-au tot înșirat una după alta, de nu le mai știu nici eu socoteala, și încă nu văd care o să fie cea de pe urmă, aceea care să însemne începutul de împlinire a așteptărilor mele. Odată mi-a poruncit să mă duc să mă încaier cu acea vestită uriașă din Sevilla, pe nume Giralda², care-i atît de zdravănă și de puternică, de parcă-i turnată din aramă, și care, fără a se clinti din loc, e cea mai neastîmpărată și cea mai nestătornică femeie din lume. M-am dus, am văzut-o, am înfrînt-o și am făcut-o să stea locului fără să mai miște, pentru că mai bine de-o săptămînă n-a suflat vînt decît de la miază-noapte. Altă dată i-a trăsmit prin cap să-mi poruncească să cîntăresc străvechile pietre din care sînt ciopliți taurii aceia uriași din Guisando³, treabă de încredințat mai degrabă

¹ Numele original al Andaluziei indică clar ceea ce autorul va și spune mai jos, anume că e vorba de o femeie din această provincie.

² Faptul că această Casildă și-a trimis cavalerul la Sevilla, să se lupte cu Giralda, statuie de bronz a Victoriei deasupra turnului catedralei din acel oraș, numit de aici Turnul Giraldei sau *La Giralda*, arată același lucru.

³ În via mănăstirii Sfîntul Ieronim de Guisando se aflau patru blocuri mari de piatră negricioasă numiți popular «taurii din Guisando».

unui hamal decît unui cavalier. Iarăşi altă dată mi-a poruncit să mă azvîrl şi să mă afund în Peştera Caprei¹ — încercare nemaiauzit de primejdioasă şi de îndrăzneată — şi să vin apoi s-o desluşesc cu de-amănuntul ce se ascunde în acea adîncime întunecoasă. Am oprit mişcarea Giraldei, am cîntărit taurii din Guisando, m-am azvîrlit în peşteră şi am scos la lumină tot ce ascundea hăul ei, dar nădejtile mele au rămas mai mult decît moarte, iar poruncile şi nesocotirea din partea ei mai mult decît vii. Ca să nu mai lungesc vorba, acum în urmă mi-a poruncit să străbat de-a lungul şi de-a latul toate ţinuturile Spaniei şi să-i fac să recunoască pe toţi cavalerii rătăcitori care cutreieră printr-însele că ea şi numai ea e-n frumuseţe mai presus decît toate femeile cîte trăiesc astăzi pe lume şi că eu sînt cel mai viteaz şi cel mai îndrăgostit cavalier de pe faţa pămîntului; la care poruncă eu am şi cutreierat cea mai mare parte din Spania, şi, între timp, am biruit mulţi cavaleri care au cutezat să fie de altă părere; dar ceea ce mă face să mă fălesc şi să mă mîndresc mai mult decît de toate, este că l-am biruit, într-o luptă rămasă de pomină, pe vestitul cavalier don Quijote de La Mancha şi l-am făcut să recunoască că-i mai frumoasă Casildea mea decît Dulcinea lui; şi numai cu această singură biruinţă pot să spun că am biruit pe toţi cavalerii din lume, pentru că don Quijote acesta, de care vorbesc, i-a biruit pe toţi, şi acum, biruindu-l eu pe el, se cheamă că slava, faima şi cinstea lui s-au mutat şi au trecut la mine, căci

*Cu-atît e-nvingătorul mai slăvit
Cu cît învinsul e mai renumit,²*

Aşa încît acum trec pe socoteala mea şi sînt ale mele nenumăratele isprăvi ale acestui don Quijote de care ți-am vorbit.

Don Quijote rămase uluit auzindu-l pe Cavalerul Pădurii, şi de o mie de ori fusese gata să-i spună că minte; ba chiar

¹ Renumită peşteră din apropierea oraşului Cabra, de unde-şi ia numele, foarte adîncă şi strîmtă.

² Versuri din epopeea *Araucana*.

îl și avea pe minți în vârful limbii; se stăpîni totuși pe cît putu, numai spre a-l face să-și mărturisească cu gura lui mincinoasă, așa încît îi spuse cu blîndețe:

— Că domnia-ta, domnule cavaler, vei fi biruit pe cei mai mulți cavaleri rătăcitori din Spania și chiar din întreaga lume, nu zic ba; dar că l-ai biruit pe don Quijote de La Mancha, să avem iertare; poate o fi fost altul ce se aseamăna cu el, măcar că puțini sînt care să-i semene.

— Cum să pui la îndoială una ca asta? răspunse Cavalerul Pădurii. Jur pe cerul de deasupra noastră că am luptat cu don Quijote, l-am înfrînt și l-am supus; este doar un om înalt la stat, scofîlcit la față, cu măduarele subțiri și uscate, cu părul pe jumătate cărunt, cu un nas cam coroiat, ca de hultan, cu mustăți mari, negre, lăsate pe oală; rătăcește sub numele de *Cavalerul Tristei Figuri* și are ca scutier pe un țăran numit Sancho Panza; împovărează spinarea și ține friul unui cal vestit, pe nume Rocinante, și, în sfîrșit, are ca stăpîină a năzuințelor lui pe o oarecare Dulcinea din Toboso, numită mai-nainte Aldonza Lorenzo, după cum și pe-a mea, fiindcă o chema Casilda și era din Andaluzia, am botezat-o Casildea de Vandalia. Dacă toate aceste dovezi nu-s de-ajuns pentru a te face să crezi ceea ce spun, iată atunci spada mea; ea va face ca necrezarea însăși să-mi dea crezare.

— Potolește-te, domnule cavaler, spuse don Quijote, și ascultă ceea ce vreau să-ți spun. Trebuie să știi că don Quijote ăsta de care vorbești mi-e cel mai bun prieten de pe lume, și mi-e atît de prieten, încît aș putea să spun că tot o apă și-un pămînt sîntem, iar după semnele ce mi le-ai dat despre el, semne care nu greșesc nici c-o iotă, trebuie să cred că el însuși este acela pe care l-ai biruit; pe de altă parte, toate simțurile mele îmi spun că nu-i cu putință să fie el însuși, afară numai dacă — avînd el mulți vrăjmași vrăjitori, îndeosebi unul care-l prigonește mai avan decît toți — nu i-o fi luat vreunul din ei chipul pentru a se lăsa biruit dinadins, ca să-i răpească faima pe care marile sale isprăvi cavaleriești i-au cîștigat-o și i-au păstrat-o pe toată fața pămîn-

tului; și ca dovadă a acestui lucru țin să mai știi că vrăjitorii aceia potrivnici lui nu mai departe decît acum două zile au prefăcut chipul și făptura frumoasei Dulcinea din Toboso într-o țărancă rufoasă și necioplită, și-n felul acesta l-or fi prefăcut și pe don Quijote; și dacă nici toate astea nu sînt de-ajuns pentru a te încredința de adevărul celor spuse de mine, iată-l aici pe însuși don Quijote, care va sprijini acel adevăr cu arma în mînă, pe jos sau de-a călare, sau în orice fel îți va fi pe plac!

Și astea fiind spuse, se ridică în picioare și apucă mînerul spadei, așteptînd să vadă ce hotărîre va lua Cavalerul Pădurii, care, cu o voce tot atît de potolită, îi răspunse zicînd:

— Bunul platnic nu se sperie de nici un zălog! Seniore don Quijote, acela care o dată te-a biruit, fiind schimbat în alt chip, poate trage nădejdea c-o să te învingă și cu înfățișarea domniei-tale cea adevărată; dar fiindcă nu se cuvine ca niște cavaleri să săvîrșească faptele lor de arme pe întuneric, așa cum fac tîlharii și borfașii, să așteptăm mai bine ziua, ca să vadă și soarele isprăvile noastre; iar lupta dintre noi să se țină cu învoiala ca acel ce va fi biruit să rămînă la voia biruitorului, care să facă dintr-însul tot ce-o pofti, bineînțeles numai dacă ceea ce o să-i poruncească nu va fi potrivnic vîredniciei de cavaler.

— Sînt mai mult decît mulțumit cu o asemenea învoială și cu un asemenea legămînt, răspunse don Quijote.

Și acestea fiind spuse, se duseră amîndoi în locul unde li se aflau scutierii. Le porunciră să pregătească cei doi cai, fiindcă la răsăritul soarelui avea să se dea între ei o luptă sîngeroasă, nemaipomenită și fără seamăn, la care veste Sancho rămase uimit și înspăimîntat, temîndu-se de soarta lui don Quijote, pe temeiul isprăvilor vitejești puse de scutierul Cavalerului Pădurii în seama stăpînului său, după cîte-l auzise el vorbind; dar fără să scoată un cuvînt, se duseră amîndoi scutierii să-și caute dobitoacele, care — cîteșitrei caii, împreună cu măgarul — se mirosiseră, și acum stăteau cu toții laolaltă. Pe drum spuse scutierul Cavalerului Pădurii către Sancho:

— Trebuie să știi, frățioare, că în Andaluzia este o datină, ca bătaușii, cînd sînt nași la vreo încăierare, să nu stea de pomană și cu mîinile-n sîn cît timp se bat finii lor; și-ți spun asta ca să știi dinainte că-n timp ce stăpînii noștri se luptă, trebuie și noi să ne batem și să ne facem fărîme.

— Datina asta, senior scutierule, răspunse Sancho, o fi ținută și s-o fi văzînd doar pe la haimanalele și ciomăgarii de care spui, dar la scutierii cavalerilor rătăcitori, nici pome-neală! Cel puțin pe stăpînu-meu nu l-am auzit niciodată vorbind de-o asemenea datină, și doar știe pe de rost toate canoanele cavaleriei rătăcitoare; oricît de mult aș ține eu să fie adevărat și să fie o poruncă răspicată ca să lupte între ei scutierii cavalerilor rătăcitori, cîtă vreme stăpînii lor se războiesc, totuși nu țin să aduc la îndeplinire această poruncă, ci mai bine să plătesc gloaba ce-ar fi dată unor astfel de scutieri de treabă, care gloabă pot să te încredințez că n-ar trece de două ocale de ceară, și sînt mai mulțumit să plătesc aste două ocale, fiindcă știu că m-ar ține mai puțin de cheltuială decît oblojelile ce le-aș prăpădi ca să-mi lecuiesc scăfîrlia, că mi-o și vād crăpată și împărțită-n două. Și mai e și altceva care nu mă lasă să lupt: faptul că n-am spadă, fiindcă n-am purtat de cînd mă știu.

— Pentru asta știu eu un leac minunat, spuse scutierul Cavalerului Pădurii; am aici doi saci de pînză la fel de mari; ai lua dumneata unul și eu pe celălalt, și ne-om bate cu sacii în luptă cinstită.

— Dacă-i așa, cu dragă inimă, răspunse Sancho, pentru că-n loc să ne rănească, o luptă ca asta ar sluji mai degrabă ca să mai scuture praful de pe noi.

— A, păi stai, că nu-i așa, răspunse celălalt, pentru că trebuie să punem în saci, ca să nu-i sufle vîntul, vreo cincisase pietricele rotunjoare de mai mare dragul, care să tragă tot atît unele cît și altele, și-n felul ăsta ne-om măsura în luptă fără să ne facem nici un rău și fără să ne aducem nici o vătămare.

— Iote, împielîțatul! răspunse Sancho. Ce mai ghiomo-toace de blană de saramur și ce mai puf de bumbac dărăcit

vrea să pună dumnealui în saci, ca să nu ne alegem cu capul spart și cu oasele chisăliță ! Dar de le-ai umple și cu coconi de mătase, să știi de la mine, măi frate, că eu, unul, n-am să mă bat. Bată-se stăpînii noștri și fie-le de bine, iar noi să bem și să trăim, căci are el grijă timpul să ne ia viața fără să mai căutăm noi fel și chip ca să sfîrșim cu ea mai-nainte de a-i sosi sorocul și văleatul și mai nainte de-a cădea de la sine ca o poamă coaptă.

— Cu toate astea, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, tot trebuie să ne luptăm, măcar jumătate de ceas.

— A, asta nu, răspunse Sancho, nu sînt eu chiar atît de necuviincios și de nerecunoscător ca să mă cert, fie și pe-un lucru de nimic, cu acela cu care am băut și m-am ospătat; cu atît mai mult cu cît nu sînt nici mînios, nici supărat. Cine dracu o s-o ia de dimineată cu bătaia fără să aibă pentru ce ?

— Și la asta, spuse scutierul Cavalerului Pădurii, ți-oi găsi un leac de nădejde. Adică, mai nainte de-a ne lua la harță, viu eu la dumneata și-ți trag trei-patru scatoalce, de dau cu dumneata de pămînt, și atunci știi că ți-oi trezi arțagul, chiar de-ar dormi el mai adînc decît un hîrciog !

— Față de-un leac ca ăsta, răspunse Sancho, știu eu altul care nu rămîne mai prejos; pun mîna pe-o bită și, pînă să n-apuci dumneata să-mi trezești mie arțagul, ți l-oi adormi eu în lovituri pe-al dumitale, și-atît de zdravăn, încît să nu se mai trezească decît în ceea lume, unde să se știe că nu sînt eu omul care să-și lase atins obrazul; și fiecare să ia seama bine ce face, cu toate că lucrul cel mai cuminte ar fi să lase să doarmă arțagul celuiilalt, că nimeni nu știe ce-i în sufletul altuia, și atîția se duc să tundă pe alții, și în schimb se-ntorc ei tunși, că și Dumnezeu blagoslovește pacea și blestemă vrajbele, fiindcă dacă pînă și o miță zădărită, închisă și aflată la ananghie, se preschimbă-n leu, apăi eu, care sînt om, Dumnezeu știe în ce m-aș mai putea preschimba. așa că de pe-acuma-ți spun, senior scutierule, că tot răul și paguba ce-or ieși din bătaia noastră pe socoteala dumitale au să fie puse.

— Prea bine, răspunse scutierul Cavalerului Pădurii, o da Dumnezeu să se lumineze de ziuă și-om vedea noi ce facem.

Într-acestea prinseră să ciripească prin copaci mii de soiuri de păsărele împestrite, și-n feluritele și voioasele lor cînturi parcă dădeau binețe și urau bun sosît fragedelor zori, care prin porțile și pridvoarele răsăritului dezvăluiau frumusețea chipului lor, scuturîndu-și din plete o puzderie de mărgăritare curgătoare, în a căror dulce licoare scăldîndu-se ierburile, s-ar fi părut că și dintr-însele mustea și ploua mărgărint alb și mărunț. Sălciile picurau o mană îmbălsămată, rîdeau izvoarele, murmurau riurile, se veseleau dumbrăvile și se-mpodobeau pajiștile la sosirea lor. Dar numai ce se ivi lumina zilei, atît cît era nevoie ca să se zărească și să se deosebească lucrurile, că cel dintîi lucru ce-i căzu sub ochi lui Sancho Panza fu nasul scutierului Pădurii, care era atît de mare, încît aproape că făcea umbră întregului trup. Și-ntr-adevăr se spune că era de-o mărime peste fire, încovoiat la mijloc și tot numai negi, și mai era și vînat la culoare, ca o pătlăgea; îi cobora cu două degete mai jos de gură, iar mărimea lui, culoarea, negii, încovoierea atît de tare-i slujeau chipul, încît văzîndu-l, Sancho începu să dîrdîie din picioare și din mîini, de parc-ar fi fost bolnav de ducă-se-pe-pustii, și se hotărî în sinea lui ca mai degrabă să-l lase să-i tragă două sute de scatoalce decît să-i trezească artagul, pentru a se lua la bătaie cu un căpcăun ca acela.

Don Quijote îl privi pe potrivnicul său, care i se înfățișă însă cu viziera chiverei trasă, încît nu i se putea vedea chipul; își dete totuși seama că era vînjos, măcar că nu prea înalt la stat. Pe deasupra zalelor purta o dulamă sau o cămașă care părea din aur de cel mai bun soi, avînd presărate pe ea mai multe oglinjoare strălucitoare, tăiate în chip de lună, oglinzi care-i dădeau înfățișarea unui om gătit și dichisit; pe deasupra chiverei îi flutura o puzderie de pene verzi, galbene și albe, iar lancea, pe care o ținea rezemată de-un copac, era cît toate zilele și dintr-un fier oțelit, mai gros de-o palmă. Toate le luă în seamă și toate și le însemnă

în minte don Quijote și socoti el, după cele văzute și cum-pănite, că un cavaler ca ăsta trebuie să fie puternic nevoie mare, dar nu se sperie el de-atîta lucru, ca Sancho Panza; ci, dimpotrivă, cu un curaj desăvîrșit, spuse către Cavalerul Oglinzilor:

— Domnule cavaler, dacă marea-ți dorință de a lupta nu-ți ucide curtenia, atunci rogu-te, în numele acestei curtenii, să-ți ridici puțin viziera coifului, ca să văd dacă și mîndrețea chipului e pe măsura portului domniei-tale.

— Fie că vei ieși biruitor din această luptă, fie biruit, răspunse Cavalerul Oglinzilor, o să ai timp și loc cît poștești ca să mă vezi, domnule cavaler; și dacă nu pot să dau acum ascultare rugăminții domniei-tale, este numai fiindcă mi se pare că aș aduce o neiertată jignire frumoasei Casildea de Vandalia dacă prelungesc timpul — chiar și numai cît aș zăbovi ca să-mi ridic viziera — ce mă desparte de clipa în care domnia-ta ai să recunoști ceea ce știi că cer.

— Atunci, cîtă vreme încălecăm, zise don Quijote poți cel puțin să-mi destăinuiești dacă sînt eu acel don Quijote pe care spuneai că l-ai fi biruit.

— La asta pot să-ți răspund, spuse Cavalerul Oglinzilor, că ești leit cavalerul pe care l-am înfrînt, așa cum un ou e leit alt ou; dar luînd în seamă cele auzite de la domnia-ta, și anume că te prigonesc niște vrăjitori, n-aș îndrăzni să spun răspicat dacă ești sau nu tot unul cu acela.

— Asta-i de-ajuns pentru mine, răspunse don Quijote, ca să mă încredințez că ai fost înșelat; dar ca să-ți scot asta cu totul din cap, las numai să ne vină caii, că-n mai puține clipe decît ai zăbovi ca să-ți ridici viziera chiverei, dacă Dumnezeu, domnița mea și brațul meu îmi vor fi prielnice, eu o să-ți văd chipul, iar domnia-ta ai să vezi că nu sînt eu don Quijote cel învins, așa cum gîndești.

Nu mai scoaseră apoi nici un cuvînt și încălecară, iar don Quijote se trase cu Rocinante îndărăt, lăsînd loc slobod atît cît era nevoie ca să se întoarcă și să-și înfrunte potrivnicul; același lucru făcu și Cavalerul Oglinzilor; dar n-apucă don Quijote să se depărteze nici douăzeci de pași, că se și

auzi chemat de potrivnicul său și, pornind amîndoi unul către altul, Cavalerul Oglinzilor îi spuse:

— Ia seama, domnule cavaler, că învoiala cu privire la lupta noastră este ca învinsul, așa cum ți-am mai spus o dată, să rămînă la bunul-plac al învingătorului.

— Știam asta, răspunse don Quijote, numai cu înțelegerea ca toate cele ce va trebui să le primească de nevoie învinsul și toate cele ce i se vor porunci să nu treacă dincolo de ceea ce-i îngăduie unui cavaler.

— Așa ne-am înțeles, răspunse Cavalerul Oglinzilor.

Într-acestea, îi căzu și lui don Quijote sub ochi nasul ciudat al scutierului, și văzîndu-l rămase tot atît de trăsnet ca și Sancho, încît îl socoti vreo dihanie sau vreun om cu totul neobișnuit, din cei care nu se află pe lume. Sancho, care-l văzu pe stăpînu-su plecînd să-și ia vînt, nu vru să rămînă singur cu năsosul, temîndu-se că acela, doar cu o izbitură de nas în nasul lui, l-ar și scoate din luptă și l-ar lăsa lungit la pămînt, amețit de lovitură sau de spaimă, și de aceea alergă după stăpînu-su, ținîndu-se strîns de cureaua scării lui Rocinante, și cînd socoti că era timpul ca don Quijote să-ntoarcă calul, îi spuse:

— Rogu-te, luminăția-ta, ca mai nainte de-a te arunca în luptă, să mă ajuți să mă urc în acel arbore-de-plută, de unde aș putea să văd mai după pofta inimii decît de pe jos lupta vitejească pe care luminăția-ta o s-o dai cu acest cavaler.

— Ba, mai degrabă cred, Sancho, spuse don Quijote că vrei să te cocoți și să te duci sus la balcon pentru ca să vezi fără nici o primejdie lupta de tauri.

— Ba, ca să spun drept, răspunse Sancho, nasul cît banița al celui scutier mă oțărăște și-mi face părul măciucă, așa că nu mă încumet să stau lîngă el.

— I-atît de mare nasul lui, încît și eu m-aș speria dacă n-aș fi cine sînt, așa că hai să te-ajut să te urci unde spui.

Cîtă vreme se opri don Quijote și se urcă Sancho în copac, Cavalerul Oglinzilor se dete o bucată îndărăt, atît cît socoti el că-i nevoie pentru luptă; și închipuindu-și că

același lucru l-o fi făcut și don Quijote, fără să mai aștepte zvon de surlă sau vreun alt semn care să-i dea de știre, își întoarse calul, care nu era nici mai ușor, nici mai arătos decât Rocinante, și, gonind cât îi îngăduiau puterile — adică într-un trap potrivit — porni să-și înfrunte prietenul; dar văzîndu-l că trebăluiește la urcarea lui Sancho, trase de dîrlogi și se opri la mijlocul drumului, pentru care lucru calul îi fu cît se poate de recunoscător, deoarece și așa tot nu mai putea să se miște. Don Quijote, care credea că vrăjmașul venea zburînd, își înfipse pintenii în coastele oftigoase ale lui Rocinante și-l împunse într-atîta, după cum zice povestea, că numai de astă singură dată se știe că a luat-o ceva mai sănătos la goană — căci altfel niciodată n-a fost în stare decât de niște biete trapuri — și cu această nemai-văzută năvală, ajunse pînă la locul unde Cavalerul Oglinzilor își vîra pînă-n călcîie pintenii în calul său, fără să-l poată mișca cu un deget din locul unde se oprise din fugă. În clipa și-n împrejurarea asta atît de prielnică, don Quijote îl găsi pe potrivnicul său la mare ananghie cu calul și meșterînd la lance, pe care nu izbutea sau n-avusese timp s-o pună-n opritoare. Don Quijote, care nu vedea în toate astea nici un neajuns, cu brațul neșovăielnic și fără să întîmpine cît de cît vreo primejdie, mi-ți-l izbi pe Cavalerul Oglinzilor cu atîta sete, încît făcîndu-l, fără voie, să alunece pe dosul calului, dete cu el de pămînt; atît de năprasnică ce-i fu căderea, că nu mai mișca nici mîna, nici picior, de parc-ar fi fost dus pe ceea lume. Numai ce-l văzu Sancho căzut, că se și dete jos din copac și alergă cu sufletul la gură la locul unde se afla stăpînu-su, care, descălecînd de pe Rocinante, se aplecă deasupra Cavalerului Oglinzilor și, desfăcîndu-i legăturile coifului ca să vadă dacă era mort și ca să-i dea aer să răsufle dacă era cumva viu, văzu . . cine-ar putea să-mi spună ce văzu, fără să pricinuiască uimire, năucire, uluire celor care l-ar auzi? Văzu — așa spune povestea — chipul însuși, însăși fața, însăși înfățișarea, însăși icoana, însuși tiparul, însăși priveliștea bacalaureatului Samsón Carrasco și, de îndată ce-l văzu, strigă-n gura mare:

— Ia vino, Sancho, și te uită, să vezi și să nu crezi ! Ascute-ți mintea, fătul meu, și bagă la cap ce-i în stare vrăjitoria, ce-s în stare să facă vrăjitorii și fermecătorii !

Veni Sancho, și cînd văzu chipul bacalaureatului Carrasco, începu să-și facă o mie de cruci și să se-nchine tot de-atîtea ori. În tot acest timp, cavalerul doborît nu dădea nici un semn că ar fi în viață, așa că spuse Sancho către don Quijote :

— Eu, stăpîne, îmi dau cu gîndul că, o fi, n-o fi, lumină-ția-ta să-ți înfigi și să-ți vîri spada în gîtlejul ăstuia de seamă cu bacalaureatul Samsón Carrasco, poate ăi ucide într-însul pe vreunul din vrăjmașii lui vrăjitori.

— Că bine zici, spuse don Quijote, căci nu strică să ai cît mai puțini vrăjmași !

Și cînd să scoată spada pentru a pune-n fapt îndemnul și povața lui Sancho, numai iată că veni-ntr-un suflet scutierul Cavalerului Oglinzilor, de astă dată fără nasul care într-atîta-l slufuse, și începu să strige cît îl ținea gura :

— Ia seama ce faci, stăpîne don Quijote, că acesta care-ți stă la picioare e bacalaureatul Samsón Carrasco, prietenul luminăției-tale, iar eu sînt scutierul lui !

Și văzîndu-l Sancho fără mutra pocită de mai înainte, îi spuse :

— Și nasul ?

La care acela răspunse :

— Aici, îl am la tașcă.

Și ducînd mîna la buzunarul din dreapta, scoase un nas mincinos, care era întocmai cum l-am înfățișat mai înainte ; și cătînd Sancho cu tot mai multă luare-aminte la scutier, strigă cu uimire-n glas, zicînd :

— Maică Precistă, nu mă lăsa, că mor ! Nu-i ăsta alde Toma Cecial, vecinul și cumătrul meu ?

— Mai e nevoie să întrebi dacă sînt ? răspunse scutierul, care acum nu mai avea nas mare. De bună seamă că sînt Toma Cecial, cumetre și prietene Sancho Panza, și îndată ți-oi spune prin ce meșteșuguri, tertipuri și urzeli am venit eu aci ; dar pînă una-alta, cere-i și roagă-l pe seniorele stăpîn

al tău să nu atingă și nici să nu-i facă vreun rău sau să rănească sau să ucidă pe Cavalerul Oglinzilor, ce stă la picioarele sale, fiindcă, fără nici o urmă de îndoială, el este cutezătorul și nesăbuitul bacalaureat Samsón Carrasco, cel de la noi din sat.

Între timp, își veni în simțiri și Cavalerul Oglinzilor, iar don Quijote, văzînd acest lucru, îi puse-n față vîrfurile gol ale spadelor și-i spuse:

— Ești un om mort, cavaliere, dacă nu recunoști că Dulcinea din Toboso, cea fără de seamăn pe lume, o întrec-n frumusețe pe Casildea de Vandalia a domniei-tale, și pe lîngă asta, mai trebuie să-mi făgăduiești — dacă ai să scapi cu viață din ciocnirea și din căderea asta — că ai să te duci în cetatea Toboso și ai să te înfățișezi înaintea ei din parte-mi, ca să faci cu domnia-ta ce-o să-i vină ei mai la socoteală; și dacă o să-ți dea drumul, mai trebuie de asemenea să te-ntorci să mă cauți — căci faima isprăvilor mele o să-ți slujească de călăuză, spre a te îndrepta acolo unde mă voi afla eu — ca să-mi spui ce s-a petrecut între voi; înțelegeri care, potrivit celor ce-am vorbit înainte de luptă, nu trec dincolo de ceea ce poate să facă un cavaler rătăcitor.

— Recunosc, spuse cavalerul căzut, că papucul descusut și murdar al domniței Dulcinea din Toboso face mai mult decît barba nepieptănată, dar curată, a Casildei și făgăduiesc c-o să mă duc și-o să mă-ntorc iarăși de la dînsa la domnia-ta și-o să te lămuresc de-a fir-a-păr de tot ce-mi ceri.

— Totodată mai trebuie să recunoști și să crezi, adăugă don Quijote, că acel cavaler pe care l-ai biruit nici nu era și nici nu putea să fie don Quijote de La Mancha, ci vreun altul care semăna cu el, așa cum recunosc și cred și eu că domnia-ta, măcar că semeni cu bacalaureatul Samsón Carrasco, nu ești el, ci un altul care-i seamănă și căruia vrăjmașii mei i-au dat chipul lui, pentru ca eu să-mi înfrînez și să-mi îndulcesc focul mîniei și să mă folosesc cu blîndețe de slava biruinței.

— Recunosc, gîndesc și simt tot ceea ce crezi, gîndești și simți domnia-ta, răspunse cavalerul cel stropșit. Lasă-mă, rogu-te, să mă ridic, dacă mi-o îngădui lovitura căderei, care m-a dat gata.

Îl ajutară să se ridice don Quijote și cu Toma CECIAL, scutierul său, de la care Sancho nu-și mai lua ochii, întrebîndu-l de anume lucruri ce-i dovedeau, după răspunsurile celui alt, că acela nu era altul decît Toma CECIAL, așa cum și spunea; dar amăgitoarea încredințare pe care o sădiseră în cugetul lui Sancho spusele stăpînului său, că adică vrăjitorii preschimbaseră chipul Cavalerului Oglinzilor în acela al bacalaureatului Carrasco, nu-l lăsa să dea crezare nici adevărului pe care-l vedea cu ochii lui. În cele din urmă, stăpîn și slugă, rămaseră amîndoi cu această închipuire deșartă, iar Cavalerul Oglinzilor și cu scutierul său, dezumflați și umblînd șontîc, se despărțiră de don Quijote și de Sancho, cu gîndul de-a da de vreun sat unde cavalerul să-și oblojească și să-și pună la loc coastele. Don Quijote și cu Sancho își urmară mai departe drumul către Zaragoza, unde povestea îi lasă, ca să ne dea de știre cine era Cavalerul Oglinzilor.

Capitolul XV

Unde se povestește și se face cunoscut cine era Cavalerul Oglinzilor și scutierul său

Don Quijote era mulțumit, mîndru și fălos cum nu se mai poate că a izbîndit împotriva unui cavaler atît de viteaz cum își închipuia că este acela al Oglinzilor, de la al cărui cavaleresc cuvînt aștepta el să știe dacă tot mai stăruie vrăjirea domniței sale, fiindcă nici nu se putea ca un cavaler biruit ca acesta să nu se întoarcă — altfel s-ar chema că nu-i cavaler — ca să-l înștiințeze de tot ce s-a-ntîmplat cu ea. Dar una socotea don Quijote, și alta Cavalerul Oglin-

zilor, ținînd seama că nu-i umbla lui pe-atunci gîndul decît să caute vreun loc unde să se oblojească, așa cum s-a mai amintit.

Spune dară povestea că atunci cînd bacalaureatul Samsón Carrasco l-a sfătuit pe don Quijote să ia din nou firul isprăvilor sale cavalierești părăsite, a fost numai fiindcă se vorbise mai înainte cu preotul și cu bărbierul de ce mijloace să se folosească pentru a-l îndupleca pe don Quijote să rămînă cuminte și liniștit la el acasă, fără să-l mai tulbure nepricopsitele acelea de isprăvi cavalierești; din care sfătuire au hotărît, prin încuviințarea obștească a tuturor și mai cu seamă prin părerea deosebită a lui Carrasco, să-l lase pe don Quijote să plece, fiindcă părea cu neputință să-l mai oprească, iar Samsón să-i iasă-n cale în chip de cavaler rătăcitor, să-l poștească a se măsura în luptă cu el — căci n-ar lipsi prilejul pentru asta — să-l biruie, ceea ce i se părea o nimica toată, și să cadă la învoială, înțelegîndu-se cu el ca biruitul să rămînă la bunul-plac al biruitorului; și așa, fiind don Quijote biruit, ar fi urmat ca bacalaureatul cavaler să-i poruncească a se întoarce acasă la el în sat și la casa lui și să nu iasă dintr-însa preț de doi ani, sau pînă cînd nu va primi vreo altă poruncă, ceea ce era limpede că don Quijote, biruit, ar fi îndeplinit fără să crîcnească, pentru a nu se abate de la canoanele cavaleriei și a nu păcătui față de ele, și s-ar fi putut ca în timpul rămîinerii acasă să-și uite gîndurile cele deșarte, sau să se ivească prilejul de a se găsi vreun leac potrivit pentru tămăduirea smintelii lui. Carrasco primi treaba asta, iar ca scutier i se arătă gata să-l slujească Toma Cecial, cumătru și vecin al lui Sancho Panza, om vesel și cu scaun la cap.

S-a înarmat Samsón, așa cum s-a povestit, iar Toma Cecial și-a potrivit peste nasul lui adevărat un nas prefăcut, din cele de măști, așa cum s-a spus, ca să nu fie recunoscut de cumătru-su cînd avea să-l vadă, și-n felul acesta au luat-o pe același drum pe care apucase și don Quijote; chiar și ajunseră aproape să se întîlnească atunci cînd cu pățania carului morții; și, în sfîrșit, dădură de ei în pădurea unde

s-a întâmplat tot ceea ce a citit cititorul cu luare-aminte; și dacă n-ar fi fost gîndurile năstrușnice ale lui don Quijote, care-și băgă în cap că bacalaureatul nu era bacalaureatul, domnul bacalaureat n-ar mai fi putut în vecii vecilor să ajungă licențiat, fiindcă unde căuta el potîrnichi grase, numai cuiburi de pupăză a găsit.

Toma Cecial, care văzu cît de întoarce pe dos i-au ieșit așteptările și cît de nenorocos le-a fost drumul, spuse către bacalaureat:

— De bună seamă că așa ne trebuie, domnule Samsón Carrasco; ușor socotești și te apuci de-o treabă, dar de cele mai multe ori greu ieși dintr-însa; don Quijote, smintit, noi, înțelepți, el pleacă teafăr și voios, luminăția-ta rămîi snopit și amărit. Aș vrea să știu acuma cine-i mai nebun, acela care-i nebun fiindcă nu poate fi altfel, sau acela care-i nebun fiindcă vrea el?

La care Samsón răspunse:

— Deosebirea dintre acești doi nebuni este că acela care-i de nevoie are să fie totdeauna, pe cînd acela care-i de bună-voie va înceta să fie oricînd o avea chef.

— Apăi asta așa e, spuse Toma Cecial, eu am fost nebun de bunăvoie atunci cînd am primit să mă fac scutierul luminăției-tale, și tocmai de-aia vreau acum să încetez de a mai fi nebun și să mă întorc acasă.

— N-ai decît, răspunse Samsón dar să-ți închipui că eu o să mă-ntorc acasă mai înainte de a-i măsura spinarea lui don Quijote, înseamnă să gîndești prăpăstii, că nu-mi mai arde mie acuma să-l fac să-și recapete mințile, ci numai să mă răzbun, fiindcă pîrdalnica mea de durere la coaste mă împiedică să mai țin cuvîntări milostive.

Tot vorbind ei astfel, ajunseră pînă într-un sat unde umbla vestea că se află un doftor, cu care se căută și se tîmădui amăritul de Samsón. Toma Cecial plecă și îl lăsă, și el rămase gîndindu-se la răzbunarea lui; iar povestea o să vorbească iarăși de dînsul cînd i-o veni vremea, pentru a nu lăsa acum să-i scape prilejul de a se mai veseli cu don Quijote.

*Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu un
cavaler înțelept din La Mancha*

Cu voioșia, mulțumirea și mândria de care s-a pomenit își urma drumul don Quijote, zicându-și în sine, pe temeiul izbînzii avute, că este cel mai viteaz cavaler rătăcitor pe care-l avea lumea în acea vreme: socotea ca și săvîrșite și duse la bun sfîrșit oricîte aventuri avea să mai înfrunte de-aci înainte; nu se mai sinchisea de vrăji și de vrăjitori, nu-și mai aducea aminte de nenumăratele ciomăgeli pe care le căpătase în timpul rătăcirilor lui cavaleriești, nici de loviturile cu pietre care făcuseră să-i zboare jumătate din dinți, nici de nrecunoștința robilor de la galерă, nici de cutezanța și ploaia de lovituri a yanghezilor; la urma urmei, își spunea în sinea lui, dacă ar găsi el meșteșugul, chipul sau tertipul cum să înlătore vrăjirea domniței Dulcinea, n-ar mai pizmui nici cel mai mare noroc pe care l-a avut sau a putut să-l aibă cel mai norocos cavaler rătăcitor din veacurile apuse.

Așa mergea el, cufundat în aceste închipuiri, cînd Sancho îi spuse:

— Nu-i ciudat, stăpîne, că încă îmi mai plutește în fața ochilor nasul grozav de mare al cumătrului meu Toma Cecial?

— Și crezi tu cumva, Sancho, că acel Cavaler al Oglinzilor era bacalaureatul Carrasco și că scutierul lui era Toma Cecial, cumătru-tu?

— Nu știu nici eu ce să mai spun de treaba asta, răspunse Sancho. Atîta știu, că semnele pe care mi le-a dat despre casa mea, despre nevastă-mea și despre copii n-ar fi putut să mi le dea altul decît el însuși, iar chipul său, în afară de nas, era leit al lui Toma Cecial, așa cum l-am văzut de o mie de ori la mine-n sat și între pereții casei mele, iar cînd deschidea gura, glasul îi era aidoma cu al lui.

— Să vorbim cu chibzuială, Sancho; uite-aici: cum poate intra într-o socoteală dreaptă ca Samsón Carrasco să vină

în chip de cavaler rătăcitor, înarmat cu arme de luptă și de apărare, spre a da piept cu mine? Fost-am eu cumva vrăjmașul lui? Datu-i-am vreodată prilej să mă urască? Am eu ceva de împărțit cu el sau se dedă el îndeletnicirii armelor fiindcă-mi pizmuiește renumele pe care l-am câștigat printr-însele?

— Dar de asta ce mai spunem, stăpîne, răspunse Sancho, că acel cavaler, oricare ar fi el, seamănă leit de bine cu bacalaureatul Carrasco, iar scutierul său cu Toma Cecial, cumătru-meu? Și dacă treaba asta e vrăjitorie, așa cum ai spus luminăția-ta, apăi nu s-au mai găsit pe lume alți doi inși cu care ei să semene?

— Toate astea, răspunse don Quijote, sînt urzeli și viclenii de-ale afurisișilor de vrăjitori care mă prigonesc și care, prevăzînd că am să rămîn biruitor în luptă, au avut grijă ca biruitul cavaler să arate la chip, ca prietenul meu, bacalaureatul, pentru ca prietenia ce i-o port să se strecoare între tăișul spadei și puterea brațului meu și să imblînzească dreapta minie a inimii mele, și în felul acesta să rămînă în viață acela care, cu mișelie și fățarnicie, voia să-mi ia mie viața. Ca dovadă de ceea ce ți-ai și dat seama, Sancho, din învățătura faptelor, care n-au să te mintă și n-au să te înșele, cît de ușor le este vrăjitorilor să prefacă unele chipuri în altele, făcînd din arătos slut și din slut arătos, este că nici două zile n-au trecut de cînd ai văzut cu ochii tăi frumusețea și gingășia Dulcinei celei fără de seamăn pe lume, în toată plinătatea ei și în toată întocmirea ei firească, pe cînd eu am văzut-o în hidoșenia și bătărănia unei țărănci necioplite, cu ochii urduroși și cu gura puturoasă; și dacă împielițatul de vrăjitor a îndrăznit el să facă o schimbare atît de amarnică, apăi nu-i mare lucru că a făcut și schimbarea cu Samsón Carrasco și cu cumătru-tu, numai ca să-mi ia din mîină slava biruinței; dar măcar că-i așa, eu tot mă bucur, fiindcă, la urma urmei, sub orice chip mi s-ar fi arătat vrăjmașul, vorba e că am rămas biruitor asupra lui.

— Dumnezeu știe care o fi adevărul din toate astea, răspunse Sancho.

Și cum el știa că prefacerea Dulcinei nu fusese decît tertipul și șiretenia lui însuși, nu dădea doi bani pe nălucirile lui stăpînu-su, dar nu mai vru să-i răspundă, ca să nu spună cumva vreo vorbă care să-i dea pe față înșelăciunea.

Cum stăteau ei așa de vorbă, iată numai că-i ajunge din urmă un om care mergea pe-același drum cu dînșii, călare pe-o preafrumoasă iapă sură, îmbrăcat într-o mantie din țesătură fină verde, tivită cu catifea roșcată, și cu o cușmulică din aceeași catifea; dîrlogii iepei erau țărănești, și ei tot roșcați și verzi; omul purta un iatagan arăpesc, care-i atîrna de o curea lată, lucrată în verde și aur, iar încălțările îi erau de aceeași lucrătură ca și cureaua; pintenii nu-i erau auriți, ci dați cu un lustru verde, și atît de lucitori și de sclipitori, încît, potrivindu-se cu întreaga lui îmbrăcămintă, arătau mai frumoși decît dacă ar fi fost cu totul și cu totul de aur. Cînd îi ajunse, călătorul le dădu cuviincios binețe și, împintenîndu-și iapa, trecu repede înainte; dar don Quijote îi spuse:

— Alesul meu domn, dacă domnia-ta ai cumva același drum cu noi și dacă n-ai la ce să te zorești, apai ți-am mulțumi frumos să te alături de noi.

— La drept vorbind, răspunse cel de pe iapă, nu m-aș zori eu așa de tare dacă nu mi-ar fi teamă ca nu cumva să se tulbure calul acela în tovărășia iepei mele.

— Păi, domnule, n-ai decît să-ți ții iapa strînsă în dîrlogi, răspunse atunci Sancho; cît privește calul nostru, este cel mai cuminte și cel mai binecrescut cal de pe lume; niciodată în asemenea prilejuri n-a săvîrșit vreo necuviință, și dacă s-a abătut și el o singură dată de la drumul cel drept, apoi stăpînu-meu și cu mine l-am făcut de-a plătit de șapte ori pe-atîta; zic dară înc-o dată că luminăția-ta poți să te oprești în voie, dac-ai pofti, fiindcă pe taler să i-o dai, și tot n-o să se încumete calul.

Trecătorul slobozi dîrlogii și se minună de straiele și de chipul lui don Quijote, așa cum mergea acum, fără chivăra pe care-o ducea Sancho, ca pe un tarhat, pe oblincul de

dinainte al șeii măgarului; și dacă omul în verde îl privea cu luare-aminte pe don Quijote, apoi cu și mai multă luare-aminte îl privea don Quijote pe acela, socotindu-l un ins cu mintea la locul ei; părea în vîrstă de vreo 50 de ani, n-avea păr cărunt decît puțin, chipul îi era prelung, iar căutătura nici prea veselă, nici prea mohorită. Ce mai vorbă lungă? Și după port, și după apucături, te făcea să crezi că-i om mai acătării. Ceea ce gîndea omul în verde despre don Quijote de La Mancha era că un asemenea fel de-a fi și o asemenea înfățișare nu i-a fost dat niciodată să vadă; s-a minunat de arătarea deșirată a calului, de înălțimea trupului lui don Quijote, de slăbiciunea și de gălbejeala feței, de armele, de mișcările și de felul lui de-a fi, chip și înfățișare nemaivăzute de ani și ani de zile pe acele meleaguri.

Lui don Quijote nu-i scăpă luarea-aminte cu care-l privea călătorul, și-n uimirea acestuia el îi citea dorința; și cum era atît de curtenitor și de aplecat în a face tuturor pe plac, pînă să apuce celălalt a-l întreba ceva, i-o luă el înainte și-i spuse:

— Deoarece înfățișarea asta, pe care domnia-ta o vezi la mine, este atît de neobișnuită și atît de deosebită de cele pe care de obicei le întîlnești, nu mă miră de fel că pe domnia-ta a putut să te mire. Dar ți-ar trece toată mirarea asta dacă ți-aș spune — cum o să-ți și spun — că sînt un cavaler din aceia despre care lumea spune că se duc să caute aventuri. Am plecat de la mine din ținut, mi-am zălogit moșioara, am lăsat tot ce-i al meu și m-am încredințat brațelor sortii, ca să mă ducă acolo unde i-o plăcea. Am vrut să reînvii răposata cavalerie rătăcitoare, și atît amar de vreme, poticnindu-mă ici, căzînd colo, prăvălindu-mă dincoace, ridicîndu-mă dincolo, mi-am împlinit în bună parte dorința, ajutîndu-le pe văduve, ocrotindu-le pe fecioare, oblăduindu-le pe neveste, pe orfani și pe cei vitregiți, ceea ce alcătuiește deosebita și fireasca îndeletnicire a cavalerilor rătăcitori; și așa, prin vitejeștile, prea multele și creștineștile mele isprăvi, am meritat să trec tipărit prin cărți, pe la toate sau pe la cele mai multe semînții ale lumii. Treizeci

de mii de tomuri ¹ au ieșit din tiparnițe, înșirîndu-mi povestea și, dacă cerul nu va fi împotrivă, încă de o mie de ori treizeci de mii mai sînt pe cale de a se tipări. În sfîrșit, ca să cuprind totul în cîteva vorbe sau mai degrabă într-o singură vorbă, spun că eu sînt don Quijote de La Mancha, căruia mi se mai spune, cu un alt nume, și *Cavalerul Tristei Figuri*; și măcar că lăudarea de sine aduce înjosire, sînt totuși nevoit cîteodată să-mi aduc eu însumi laudele, bineînțeles numai atunci cînd nu se află de față nimeni care să mi le aducă; așa că, domnule cavaler, nici acest cal, nici această lance, nici această pavăză, nici scutierul, nici toate aceste arme laolaltă, nici gălbejeala chipului meu, nici uscăciunea mea pierită nu te vor mai minuna de-acum încolo, o dată ce știi cine sînt și cu ce mă îndeletnicesc.

Încheindu-și vorba, don Quijote rămase tăcut, și după zăbava întru răspuns a omului în verde, ai fi zis că nu prea-i venea să răspundă; dar după o bună bucată de timp îi spuse:

— Ai izbutit, domnule cavaler, să-mi cunoști dorința după uimirea mea; dar n-ai izbutit să-mi înlături uimirea pricinuită de faptul de a te fi văzut și, deși spui, domnule, că, știind cine ești, o să-mi treacă mirarea, nu se-ntîmplă totuși așa cum zici fiindcă abia acum, cînd știu acest lucru, mai tare mă mir și mă minunez. Cum? Este oare cu puțință să se mai afle în zilele noastre cavaleri rătăcitori pe lume și să se afle pe deasupra și istorisiri tipărite cu isprăvi cavaleriești adevărate? Nu pot să dau crezare faptului că se mai găsește cineva pe pămînt care să le oblăduiască pe văduve, să le ocrotească pe fecioare, care să le cinstească pe neveste și să-i ajute pe orfani, și nici n-aș crede dacă n-aș vedea cu ochii mei întrupat în domnia-ta acest lucru. Binecuvîntat fie cerul, căci cu povestea despre înaltele-ți și adevăratele-ți isprăvi cavaleriești, poveste de care spui că-i tipărită, vor fi date uitării nenumăratele povești cu cavaleri rătăcitori închipuiți, de care-i plină lumea, povești atît de păgu-

¹ În realitate pe atunci, nu ieșiseră 30.000, ci 12.000 de exemplare, după spusele lui Carrasco din capitolul al III-lea al Părții a II-a. Pînă azi s-au tipărit în lume cu mult peste cele 30 de milioane de exemplare de care vorbește autorul.

bitoare bunelor datini și care aduc atîta pagubă și aruncă atîta neîncredere chiar și asupra istorisirilor celor bune.

— Aici sînt multe de spus, răspunse don Quijote, în ceea ce privește faptul dacă sînt sau nu închipuite poveștile cu cavaleri rătăcitori.

— Păi mai e cineva, zise omul în verde, care să se îndoiască de faptul că nu sînt adevărate asemenea povești?

— Eu, unul, mă îndoiesc. Dar să lăsăm acum vorba asta, că dacă o să mai țină drumul nostru împreună, nădăjduiesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să-ți arăt că n-ai făcut bine să te iei după spusele acelor care nu cred că sînt adevărate.

La aceste din urmă cuvinte i se trezi călătorului bănuiala că don Quijote trebuie să fie vreun zănatic și aștepta ca și alte vorbe ale lui să-i întărească părerea; dar mai înainte de a se pierde în alte vorbe, don Quijote îl rugă să-i spună cine este, fiindcă el îi destăinuise starea și viața lui. La care cel cu mantia verde răspunse:

— Eu, domnule Cavalier al Tristei Figuri, sînt un hidalgo de fel dintr-un loc unde ne vom duce astăzi să ne ospătăm, de-o vrea Dumnezeu; am o avere frumușică, iar numele meu este don Diego de Miranda; îmi duc viața cu nevasta, cu copiii și cu prietenii mei; mă îndeletnicesc cu vînătoarea și cu pescuitul; dar nu țin nici șoim, nici ogari, ci numai cîțiva prepelicali blînzi ¹ și cîțiva dihori, deprinși în ale vînatului; am vreo sută și ceva de cărți, unele în spaniolește și altele în latinește, cîteva de istorie, iar altele de rugăciuni; cele de isprăvi cavaleriești n-au pășit încă pragul casei mele; le răsfoiesc mai mult pe cele lumești decît pe cele duhovnicești, cărți care te fac să-ți treci timpul în chip cuviincios, care te desfătează cu graiul lor, care te uimesc și-ți stîrnesc patima iscodirii prin puterea lor născocitoare, dar din acestea sînt foarte puține în Spania. Cîteodată mă ospătez cu vecinii și cu prietenii și de multe ori îi poftesc la mine; ospetele mele sînt curate, îmbietoare și de loc sărăcăcioase; nu-mi

¹ «Prepelicali blînzi» («*perdigones mansos*»), adaugă autorul, pentru că o lege din 1552 interzice să se țină pe lingă casă «prepelicali de vînătoare» din pricina ferocității la care ajungeau aceștia.

place să clevetesc și nici nu îngădui să se clevetească în fața mea; nu stau să scormonesc viețile celorlalți și nici să străbat cu privirea pătrunzătoare a linxului faptele altora; ascult în fiecă zi liturghia, împart din bunurile mele cu nevoiașii, fără să-mi trîmbețez binefacerile, ca nu cumva să mi se strecoare-n inimă fățarnicia și trufia, vrăjmași care, încetul cu încetul, pun stăpînire și pe inima cea mai bine străjuită; încerc să-i împac pe cei pe care-i știu dezbinați, o preaslăvesc pe Sfînta Fecioară și am mereu încredere în îndurarea cea fără de margini a lui Dumnezeu, domnul nostru.

Sancho fu numai ochi și urechi cît timp hidalgul își povestea viața și îndeletnicirile; și socotînd bună și sfîntă această viață și gîndind că trebuie să facă minuni cel ce-o trăiește, sări jos de pe măgar; și în mare grabă se duse și-i apucă scara din dreapta și, drept cinstire, aproape lăcrămînd, îi sărută picioarele de mai multe ori, unul după altul. Văzînd una ca asta, hidalgul îl întrebă:

— Ce faci, frate dragă? Ce-i cu sărutările acestea?

— Lasă-mă să te sărut, răspunse Sancho, fiindcă lumină-ția-ta îmi pari cel dintîi sfînt călare pe care l-am văzut de cînd m-am pomenit pe lume.

— Nu sînt sfînt, răspunse hidalgul, ci un mare păcătos; tu, da, trebuie să fii om bun, frate, așa cum te arată curăția ta.

Se-ntoarse Sancho să se urce-n șa, smulgînd un zîmbet din adîncă mîhnire a stăpînului său și făcîndu-l din nou pe don Diego să se minuneze. Don Quijote îl întrebă cîți copii are, iar acesta-i răspunse că lucrurile în care vedeau binele cel mai înalt filozofii din vechime, oameni lipsiți de cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu, erau darurile firii, acelea ale norocului, faptul de a avea mulți prieteni și de a avea copii mulți și buni.

— Eu, seniore don Quijote, spuse hidalgul, am un singur fecior¹, pe care dacă nu l-aș avea, m-aș socoti mai fericit

¹ Cîteva pasaje înainte, cînd începuse să-și povestească viața, Diego de Miranda spunea că și-o duce « cu nevasta, cu copiii și cu prietenii săi »; din acest pasaj reiese că avea unul singur, iar din capitolul al XVIII-lea se va vedea același lucru. Încă o inadvertență a autorului.

decît cum sînt. Şi asta nu fiindcă ar fi rău, ci numai fiindcă nu-i atît de bun cît aş vrea eu. O să împlinească optsprezece ani: şase ani de zile a stat la Salamanca şi a învăţat latineşte şi elineşte, şi cînd am vrut şi eu să treacă la alte ştiinţe, l-am găsit atît de înnebunit după ştiinţa poeziei (dacă şi asta mai poate fi numită ştiinţă), că nu mai e chip să-l fac să se apuce de ştiinţa legilor, pe care aş fi vrut s-o înveţe, şi nici de regina tuturor, teologia. Aş fi vrut să fie cununa neamului său, fiindcă trăim într-un veac în care împăraţii noştri răsplătesc cu mărinimie învăţăturile cele bune şi virtuozase¹, căci învăţăturile fără virtute sînt mărgăritare azvîrlite la porci. Toată ziua şi-o petrece ca să se încredinţeze dacă Homer a zis bine sau rău în cutare vers din *Iliada*, dacă Martial s-a gîndit sau nu la măscări în cutare epigramă, dacă într-un fel sau în altul trebuie să se înţeleagă cutare ori cutare vers din Vergiliu; într-un cuvînt, cu altcineva el nu vorbeşte decît cu cărţile poezilor de care ţi-am spus şi cu acelea ale lui Horaţiu, Persiu, Juvenal şi Tibul, că după poezii spanioli din zilele noastre nu prea se dă-n vînt; şi cu toată vrăjmăşia pe care o arată el versurilor de astăzi, îşi sparge acum capul să alcătuiască o glosă în patru versuri, care i-a fost trimisă din Salamanca, pare-mi-se pentru o întrecere între poeţi.

La toate acestea don Quijote răspunse:

— Copiii, domnule, sînt trup din trupul părinţilor lor, aşa că fie ei buni, fie răi, trebuie să-i iubim ca pe lumina ochilor; părinţii se cuvine să-i îndrumeze, încă de mici, pe cărările virtuţii, ale bunei-creşteri şi ale bunelor şi creştineştilor datini, pentru ca atunci cînd vor fi mari să ajungă sprijinul bătrîneţii părinţilor şi slava urmaşilor lor; cît priveşte faptul de a-i sili să înveţe una sau alta din ştiinţe, nu mi se pare un lucru nimerit, deşi nu-i rău să-i povăţuieşti; şi cînd nu-i vorba de a învăţa pentru *pane lucrando*², fiind studentul atît de norocos încît să-i fi dat cerul părinţi care

¹ Ironie a lui Cervantes la adresa regilor Spaniei, subtilă imputare pentru tot ce suferise într-o viaţă redusă la cerşetorie aproape, fără ajutorul contelui de Lemos şi a cardinalului Sandoval.

² A munci pentru pîine (în limba latină în original).

să i-o agonisească, eu sînt de părere să i se îngăduie a urma știința aceea către care s-ar vedea că are aplecare; și măcar că știința poeziei e mai mult desfătătoare decît folositoare, nu este totuși dintre acelea ce necinstesc pe cine le stăpînește. Poezia, domnule cavaler, este, după mine, ca o domniță gingașă, nevîrstnică și frumoasă cum nu se mai poate, de care se îngrijesc s-o îmbogățească, s-o gătească și s-o împodobească alte multe domnițe, care sînt toate celelalte științe, și ea se cuvine a se sluji de toate, iar ele toate se cuvine a se înălța printr-însa; dar această domniță nu vrea să fie atinsă de oricine, nici purtată pe ulițe, nici dată la iveală pe la răsپintii sau prin ungherele palatelor. Deosebita ei alchimie face în așa fel ca acel ce știe să umble cu ea s-o preschimbe în aurul cal mai curat de o scumpete neprețuită¹. Cel ce o stăpînește trebuie s-o păstreze cu grijă, fără s-o lase să se risipească în satire dezmățate sau în sonete nelegiuite; în nici un fel nu trebuie scoasă la vînzare, decît dacă-i vorba de cîntece vitejești, de tragedii jalnice sau de comedii vesele și meșteșugite; nu trebuie lăsată pe mîna măscăricilor și nici a gloatei celei nepricepute, care nu e în stare să cunoască și să prețuiască comorile cuprinse într-însa. Și să nu crezi, domnule, că eu numesc aci «gloată» numai pe oamenii de rînd, din popor, căci tot omul neștiutor, fie chiar de neam mare și domnitor, poate intra și trebuie să intre în rîndul gloatei; iar, dimpotrivă, acela ce minuieste poezia și o stăpînește în felul cum am spus eu va avea mare faimă, și toate națiile cele învățate de pe lume îi vor pune numele la loc de cînte. Cît privește ceea ce spui, domnule, și anume că feciorul domniei-tale nu prea se dă-n vînt după poezia spaniolă, mi se pare că nu judecă cu destulă pricepere, și iată pentru ce: marele Homer n-a scris în latinește, fiindcă era grec, și nici Vergiliu n-a scris în elinește, fiindcă era latin. Iată deci că toți poeții din vechime au scris în graiul pe care

¹ Cervantes utilizează o idee mai veche, aceea a analogiei dintre alchimie, care pretindea că prin anumite operații se poate preschimba un metal ordinar în aur, și poezie, care urmărea să preschimbe cuvintele obișnuite în imagini prețioase, artistice.

l-au supt o dată cu laptele mamei și n-au mai umblat să caute graiurile străine, ca să dea la iveală într-însele înălțimea cugetărilor lor; și așa stînd lucrurile, cuminte ar fi să se răspîndească acest obicei la toate neamurile și să nu fie nesocotit poetul neamț fiindcă scrie-n graiul lui, nici cel castilian, și nici chiar cel vizcain, care scriu în graiul lor¹; dar feciorul domniei-tale, după cîte-mi dau eu cu gîndul, nu cu poezia spaniolă o fi stînd el pesemne prost, ci cu acei poeți spanioli care știu limba lor și atîta tot, fără să aibă habar de alte graiuri sau de alte științe, care să le împodobească, să le învioreze și să le ajute aplecarea firească; acum poate să mă înșel cînd spun asta, fiindcă, după unele păreri îndreptățite, poet te naști; asta se cheamă că, încă din pîntecele maică-si, cel care e să fie poet, poet iese; și numai cu darul acela cu care l-a înzestrat cerul, fără de nici o altă învățătură și fără de nici un alt meșteșug, alcătuiește niște lucruri ce fac să se adeverească spusa: *Est Deus in nobis*² ș.a.m.d. Mă-ntorc, însă, și spun că poetul din fire care se mai ajută și de meșteșug cu mult mai mare va fi și-l va întrece pe acela care vrea și el să fie poet numai fiindcă știe meșteșugul. Și temeiul este acesta, că meșteșugul nu întrece firea, ci numai o desăvîrșește; așa că, amestecîndu-se firea cu meșteșugul și meșteșugul cu firea, vor da la iveală un poet din cei mai desăvîrșiți. Ceea ce vreau să scot din toată vorba asta a mea, domnule hidalgo, este să-ți lași domnia-ta feciorul s-o apuce încotro-l cheamă steaua lui, că dacă este el atît de bun student cum se și cade să fie, și dacă a urcat cu bine cea dintîi treaptă a științelor, care-i aceea a limbilor, cu ajutorul lor va urca pînă la culmea învățăturilor omenești, care șed atît de frumos unui cavaler

¹ Pledoarie în favoarea «romaniștilor», care se opuneau «latiniștilor», cerînd dreptul de a scrie orice în graiul castilian, socotit de ceilalți inapt să traducă subtilități umaniste și bun doar pentru «vulgul neștiutor». Concepția lui Cervantes despre limba maternă e democratică și modernă.

² «Este un zeu în noi...», vers din Ovidiu (din *Fastele*: «*Est Deus in nobis, agitante calescimus illo*», sau din *Ars amandi*: «*Est Deus in nobis, sunt et commercia coeli*») (în limba latină în original).

de mantie și spadă¹ și care-l împodobesc, îl cinstesc și-l înalță tot atît de mult ca și mitra pe episcopi sau ca toga pe judecători. Ia-ți la rost feciorul numai dacă face satire care să păgubească cinstea altora; atunci, dacă poți, să-l pedepsești și să-i rupi filele; dar dacă scrie dojeni în felul lui Horatiu, în care să veștejească îndeobște păcatele, așa cum a făcut poetul latin cu atîta iscusință, atunci laudă-l, căci este îngăduit poetului să scrie împotriva zavistiei și să vorbească de rău despre pizmătăreți în versurile lui, și de asemenea și de celelalte păcate, fără să pomenească de nici un ins anumit; dar se găsesc poeți care numai de dragul de a spune o blestemăție despre cineva se pun ei înșiși în primejdia de a fi surghiuniți prin ostroavele Pontului. Dacă poetul e neprihănit în apucăturile lui, apăi tot așa au să-i fie și versurile; pana este limba sufletului; cum vor fi gîndurile ce se întrupează într-însa, așa îi vor fi și scrierile; și cînd împărații și domnitorii văd această minunată știință a poeziei la supușii lor cei înțelepți, virtuoși și așezați, îi cinstesc, îi prețuiesc și-i înavuțesc, și chiar îi și încununează cu frunzele aceluia pom pe care trăsnetul nu-l lovește, ca semn că n-au să fie vătămăți de nimeni cei ce-și au cinstite și împodobite tîmplele cu astfel de cununi.

Atît de uimit rămase omul cu mantia verde de judecata lui don Quijote, încît începu să-și întoarcă gîndul ce și-l făcuse despre el, cum că ar fi zănatic. Dar pe la mijlocul acestei vorbiri, Sancho, care n-o găsea pe placul lui, se abătut din drum ca să ceară nițel lapte de la niște ciobani ce se aflau și ei pe-acolo prin preajmă, mulgîndu-și oile; într-acestea, hidalgul, cît se poate de bucuros de înțelepciunea și de frumoasele cuvinte ale lui don Quijote, era tocmai gata să înnoade iarăși firul vorbirii, cînd, ridicîndu-și don Quijote capul, văzu că pe drumul pe care mergeau ei venea un car împodobit cu steaguri regești; și crezînd c-o fi vreun nou

¹ Recuzita vestimentară nelipsită din costumul nobililor; a dat numele comediei tipice de moravuri, care-și lua subiectele din lumea nobililor și cavalerilor.

prilej de aventuri, îl strigă cît îl ținu gura pe Sancho, să vină să-i dea coiful; care Sancho auzindu-se strigat, îi lăasă baltă pe ciobani, își struni de zor măgarul și ajunse la locul unde era stăpînu-su, căruia i se întîmplă o pățanie grozavă și de necrezut.

Capitolul XVII

Unde se povestește cea din urmă și cea mai înaltă treaptă pe care a ajuns și a putut să ajungă curajul nemaiauzit al lui don Quijote în pățania cu leii, dusă la bun sfîrșit

Ajungînd autorul acestei mari istorii să povestească ceea ce cuprinde capitolul de față, spune că mai bucuros l-ar trece sub tăcere de teamă că n-o să fie crezut, pentru că nebuniile lui don Quijote au ajuns aci la capătul și la hotarul celor mai mari sminteli care se pot închipui, ba chiar le-a și întrecut cu două bătaii de pușcă. În cele din urmă, cu toată această teamă și sfială, le-a scris întocmai cum le-a săvîrșit don Quijote, fără să adauge și fără să scadă istoriei un dram din adevăr, și fără să ia în seamă învinuirea de mincinos ce i s-ar putea aduce; și a avut dreptate, fiindcă adevărul se îndoaie dar nu se frînge, și mereu plutește deasupra minciunii ca untdelemnul deasupra apei; și așa, mergînd mai departe cu povestea, spune că atunci cînd don Quijote îl striga pe Sancho să-i aducă coiful, acesta tocmai cumpăra niște caș¹ pe care i-l vindeau ciobanii și, încolțit de marele zor al lui stăpînu-su, nu știa ce să facă cu cașul și nici unde să-l ducă; și ca să nu-l piardă, fiindcă tot îl plătise, găsi cu cale să-l pună în chivăra stăpînului său, și cu acest plocon se întoarse înapoi, să vadă ce voia de la el don Quijote; acesta, de îndată ce se apropie Sancho, îi spuse:

¹ « Cașul » în locul « laptelui » din capitolul precedent, la distanță de cîteva rinduri, arată cît de bolnav era Cervantes cînd își scria Partea a II-a a cărții.

— Dă-mi frate, odată coiful acela, că sau nu mă pricep eu la aventuri, sau asta pe care o descopăr acolo e una care o să mă silească — și mă și silește, de fapt — să pun mîna pe arme.

Omul cu mantia verde, auzind una ca sta, holbă ochii în toate părțile, dar nu zări altceva decît un car ce venea către ei, cu vreo două-trei stegulețe, după care recunosc că trebuie să fie vreun car ce duce arginți de-ai măriei-sale, și-i spuse acest lucru lui don Quijote; dar el nu vru să-l creadă, socotind și gîndind mereu că toate cele ce aveau să i se întîmple nu puteau fi altceva decît aventuri și iarăși aventuri, așa că răspunse hidalgului:

— Omul prevenit pe jumătate-i mîntuit; n-am ce pierde dacă mă pregătesc dinainte; doar sînt încredințat din atîtea încercări de-ale mele că am vrăjmași, și văzuți și nevăzuți, și nu știu nici cînd, nici unde, nici în ce clipă, nici sub ce chip au să se năpustească asupra-mi!

Și întorcîndu-se către Sancho, îi ceru chivăra, iar acesta neavînd timp să scoată cașul dintr-însa, fu nevoit să i-o dea așa cum era. Don Quijote o luă și, fără să-și mai arunce ochii să vadă ce-i înăuntru, în cea mai mare pripă și-o trînti în cap; și cum cașul se îndesă și se stoarse, lui don Quijote începu să-i curgă zerul pe toată fața și pe barbă, ceea ce-l sperie atît de grozav, încît îi spuse lui Sancho:

— Ce-o mai fi și asta, Sancho, că parcă mi se înmoaie țeasta sau mi se topesc creierii, sau parcă nădușesc din creștet pînă-n tălpi? Iar dacă nădușesc, apăi fără doar și poate că nu de teamă. Nici nu mai încape vorbă c-o să fie cumplită aventura ce-i gata să mi se-ntîmple acum. Dă-mi, dacă ai, ceva cu care să mă șterg, că nădușeala asta multă mă orbește, nu altceva!

Sancho tăcu chitic, îi dote un ștergar și, o dată cu el, dote și lui Dumnezeu mulțumită că stăpînu-su nu ghicise adevărul. Se șterse don Quijote și-și scoase chivăra, ca să vadă ce putea fi acolo care i se părea lui că-i răcește capul; și văzînd coca aceea albă înăuntrul chiverei, o duse la nas, și mirosind-o, zise:

— Pe viața doamnei mele Dulcinea din Toboso că acesta-i caș, pe care mi l-ai pus tu aici, scutier ticălos, nerușinat și păcătos!

La care Sancho, cu desăvîrșită nepăsare și prefăcătorie, spuse:

— Dacă-i caș acolo, dă-l luminăția-ta încoace, că ți-l mănînc! Dar mănînce-l mai bine dracu, că numai el l-o fi pus acolo. Se poate oare să-ți treacă prin minte că am avut eu neobrazarea să pîngăresc chivăra luminăției-tale? Ți-ai și găsit neobrazatul! Pe legea mea, stăpîne, după cîte mă luminează Dumnezeu, pesemne că am și eu vrăjitori ce mă prigonesc, ca pe-o făptură și ca pe-un mădular ce sînt al luminăției-tale, și or fi pus acolo spurcăciunea aceea ca să-ți trezească mînia și să-mi moi oasele, ca de obicei. Dar chiar c-au plesnit-o în baltă de astă dată, fiindcă eu mă bizui pe dreapta judecată a stăpînului meu, care socot că și-a dat seama că eu n-am la mine nici caș, nici lapte, nici alte socoteli de soiul ăsta, și chiar de-aș avea, le-aș turna mai degrabă la mine-n burduhan decît în chivără.

— Tot ce se poate, spuse don Quijote.

Iar hidalgului nimic nu-i scăpa și de toate se minuna, mai cu seamă cînd don Quijote, după ce-și șterse capul, fața, barba și chivăra, și-o înfundă iar în cap și, înțepenindu-se bine-n scări, ridicînd spada și apucînd lancea, spuse:

— Vină acuma cine-o pofti, că eu aicea sînt și atîta curaj am încît mă simt în stare să mă iau la harță chiar cu Necuratul în carne și oase!

Sosi între timp și carul cu steagurile, în care nu era altcineva decît căraușul, călare pe unul din catiri, și un om care ședea în partea din față. Don Quijote se înfipse dinaintea carului și spuse:

— Încotro mergeți, oameni buni? Ce car e acesta? Ce duceți într-însul? Ce steaguri sînt astea?

La care surugiul răspunse:

— Carul i-al meu, într-însul călătoresc doi lei feroși, închiși în cuști, și pe care generalul din Orán îi trimite la

curte în dar măriei-sale; steagurile sînt ale regelui, stăpînul nostru, ca semn că în car se află un bun al lui.

— Și-s mari lei? întrebă don Quijote.

— Așa-s de mari, răspunse omul care călătorea în partea din față a carului, că mai mari ca aceștia n-au trecut niciodată din Africa în Spania; iar eu sînt paznicul lor și am mai dus și alții, dar ca aceștia, nici unul. Sînt leu și leoaică; leul se află în cușca asta din față, iar leoaica, în cea din spate, și acuma sînt flămînzi, pentru că astăzi n-au mîncat, așa că luminăția-ta să te dai la o parte, fiindcă trebuie să ajungem repede într-un loc unde să le dăm să mănînce.

La care don Quijote, zîmbind puținel, spuse:

— Niște prăpădiți de lei tocmai mie să-mi trimită? Mie, niște sărăcii de lei? Și taman la ceasul acesta? Dar, pe legea mea, or să vadă domnii aceștia, care mi-i trimit încoace, dacă sînt eu omul care să mă sperii de lei! Coboară, măi om bun, și dacă tot ești paznicul lor, deschide cuștile și dă drumul afară acestor dihănii, că aici, în cîmp deschis, i-oi face eu să vadă cine-i don Quijote de La Mancha, spre amarul și-n ciuda vrăjitorilor care mi-i trimit!

«Ohoho, își spuse atunci în sine hidalgul, acuma chiar că și-a dat arama pe față bunul nostru cavaler! Să știi că într-adevăr cașul i-a muiat țeasta și i-a răscopt creierii.»

Între timp, Sancho se apropie de el și-i spuse:

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule, fă în așa fel ca stăpînu-meu, don Quijote, să nu se prindă-n luptă cu lei așaștia, că de și-o pune mintea cu ei, apăi fărîme ne fac pe toți cîți sîntem aici.

— Păi ce, chiar așa de smintit e stăpînu-tu, răspunse hidalgul, ca să se ia la harță cu niște fiare atît de cumplite?

— Nu-i smintit, spuse Sancho, ci-i numai prea cutezător.

— Voi face eu ca să nu mai fie, răspunse hidalgul.

Și apropiindu-se de don Quijote, care-l tot zorea pe paznic să deschidă cuștile, îi spuse:

— Seniore cavaler, cavalerii rătăcitori trebuie să încerce numai isprăvi ce le dau nădejdea de a le mîntui cu bine, iar nu din acelea care să le înlătore cu totul această nădejde,

fiindcă vitejia care ajunge pînă la cutezanță ține mai mult de sminteală decît de putere, cu atît mai vîrtos cu cît acești lei nu vin împotriva domniei-tale — nici nu visează ei așa ceva — ci sînt duși în dar mării-sale; și eu zic că nu-i bine să-i oprim și să le stingherim călătoria.

— Du-te, seniore hidalgo, răspunse don Quijote, și te înțelege cu prepelicarul cel blind și cu dihorul domniei-tale cel curajos, și lasă-l pe fiecare să-și vadă de îndeletnicirea lui! Îndeletnicirea mea este asta, și știu eu mai bine dacă vin sau nu pentru mine ăști domni lei! Și întorcîndu-se către paznic, îi spuse: La dracu, don Mișelule, că dacă nu deschizi pe loc cuștile, o să te țintuiesc cu lancea asta de car!

Căruțașul, care văzu hotărîrea nezdruincinată a acelei arătări înarmate, îi spuse:

— Domnul meu, să ai luminăția-ta bunătatea să te-nduri a mă lăsa să desham catîrii și să mă pun cu ei la adăpost mai înainte ca lei să iasă, căci dacă mi-i omoară, s-a zis cu mine pentru toată viața, că altă avuție n-am decît acest car și acești catîri.

— Om de puțină credință, răspunse don Quijote, descalecă, și deshamă, și fă ce vrei, fiindcă ai să vezi tu curînd că te-ai ostenit degeaba și că ai fi putut să te lipsești de toată sîrguința aceasta.

Descălecă surugiul, deshamă cit putu de repede, iar paznicul spuse-n gura mare:

— Să-mi fie martori toți cîți sînt aici că numai silit și împotriva voiei mele deschid cuștile și slobozesc lei, și-l înștiințez pe acest domn că tot răul și toată paguba pe care le-ar face fiarele astea au să treacă în socoteala lui, și pe deasupra și simbria și drepturile mele. Domniile-voastre, domnilor, să vă puneți la adăpost mai înainte de-a deschide, fiindcă eu sînt încredințat că mie n-o să-mi facă nici un rău.

Din nou încercă hidalgul să-l înduplece pe don Quijote să nu facă asemenea nebunie, fiindcă s-ar chema să pună la încercare răbdarea lui Dumnezeu apucîndu-se de o năzbîtie ca asta. La care răspunse don Quijote că știe el ce face. Îi

spuse hidalgul să se gîndească bine ce face, fiindcă el era încredințat că don Quijote se înșală.

— Atunci, seniore, răspunse don Quijote, dacă nu vrei să fi față la această ispravă, care, după socoteala domniei-tale, va fi o tragedie, dă pinteni surei și pune-te la adăpost.

Auzind-o și pe-asta, Sancho, cu lacrimi în ochi, îl rugă din adîncul sufletului să se lase păgubaș de o asemenea încercare, față de care aceea cu morile de vînt, aceea înfri-coșătoare cu pivele și, în sfîrșit, toate pățaniile prin care trecuse în tot timpul vieții lui nu erau decît floare la ureche.

— Ia seama, stăpîne, spunea Sancho, că aici nu mai e vorba de vrajă sau de altceva în felul ăsta, că eu am văzut printre zăbrelele și gratiile cuștii o gheară de leu adevărat, și după ea socotesc că un leu ca ăsta, care are o astfel de gheară, trebuie să fie mai mare decît un munte.

— Frica, răspunse don Quijote, te-o fi făcînd să-ți pară mai mare decît cel puțin jumătate din lumea întreagă. Cară-te, Sancho, și dă-mi pace, și dac-o fi să mor aici, știi tu vechea noastră învoială, o să te repezi la Dulcinea și . . . altceva nu-ți mai spun.

Pe lîngă astea, mai spuse și alte vorbe, prin care le luă celorlalți orice nădejde de a putea fi îndepărtat de la gîndul său cel nebunesc. Omul cu mantia verde vru să i se împotri-vească, dar văzu că armele nu le erau pe o potrivă și gîndi că nu-i treabă de om înțelept să se pună cu un nebun, căci așa i se părea acum don Quijote, pe orice parte l-ar fi sucit.

Don Quijote, întorcîndu-se să dea iar zor paznicului și să-și reînnoiască amenințările, dete prilej ca hidalgul să dea pinteni iepei, Sancho măgarului, iar cărăușul catîrilor, de le sfîrșiau tuturor călcîiele de grabă ce le era să se îndepăr-teze cît mai mult de car, pînă să n-apuce leii să scape afară. Plîngea Sancho moartea stăpînului său, moarte care, de astă dată, avea să-l ajungă, fără doar și poate, în ghearele leilor; își blestema norocul și afurisea ceasul în care-i venise în gînd să se apuce din nou să-l slujească; dar faptul că plîngea și se

văicărea nu-l împiedica totuși să-și strunească măgarul ca să se îndepărteze de car. Văzînd atunci paznicul că cei ce-și luaseră tălpășița erau acum hăt-departe, iarăși începu să-l roage și să-l previe pe don Quijote de tot ceea ce-l mai rugase și-l mai prevenise, iar don Quijote îi răspunse c-a mai auzit o dată toate astea, că nu-i arde lui acuma de rugăminți și de preveniri — totu-i de prisos — și să facă bine să se zorească. Cît zăbovi paznicul pînă să deschidă prima cușcă, don Quijote stete pe gînduri dacă n-ar fi mai bine să dea lupta pe jos decît călare, și în cele din urmă se hotărî s-o dea pe jos, temîndu-se să nu se sperie cumva Rocinante la vederea leilor; de aceea sări de pe cal, zvîrli lancea cît colo, apucă pavăza și, scoțînd paloșul din teacă, cu pași măsurați, cu un curaj minunat și cu inima vitează, se dete în fața carului, încredințîndu-se din tot sufletul lui Dumnezeu și apoi domniței sale Dulcinea. Și trebuie să spun că, ajungînd la această întîmplare, scriitorul acestei povești adevărate a strigat, zicînd:

— O, puternicule și, mai presus de orice închipuire, curajosule don Quijote de La Mancha, oglindă în care se pot privi toți vitejii lumii, al doilea și nou don Manuel de León¹, care a fost slava și cinstea cavalerilor spanioli! Cu ce vorbe să povestesc această ispravă atît de uimitoare, au cu ce cuvinte s-o fac crezută veacurilor ce vor să vină? Au ce laude afla-se-vor să nu ți se cuvină și să nu ți se potrivească, chiar de-ar fi hiperbole care să întrecă toate hiperbolele? Tu, pe jos, tu, singur, tu, îndrăzneț, tu, mărinimos, numai cu un paloș, și nu din cele mai aprig tăietoare, cu o pavază, și nu din oțelul cel mai neted și lucios, aștepți să înfrunți pe doi din cei mai feroși lei pe care i-au zămislit vreodată codrii africani. Faptele tale însele fie cele care să te laude, viteaz vlăstar al La Manchei, că eu le las aici

¹ Erou de la curtea lui Ferdinand al V-lea și a Isabelei, care a ridicat mînușa pe care o doamnă și-o aruncase în mijlocul leilor trimiși din Africa în dar regilor catolici; episodul l-a inspirat pe Schiller în *Mînușa* (tradusă de Eminescu și de St. O. Iosif), pe care a luat-o dintr-o romanță spaniolă, tradusă de Wolf după ediția lui Timoneda.

pe ele să grăiască în locul meu, mie lipsindu-mi cuvintele cu care să te slăvesc.

Aici se încheie această exclamație a povestitorului, care urmă mai departe, înnodînd firul poveștii și spunînd că paznicul, cînd îl văzu pe don Quijote gata de luptă și-și dete seama că nu mai poate ocoli slobozirea leului, fără să stîrnească asupra-și mînia întăritatului și cutezătorului cavalier, deschise încet-încetișor prima cușcă, unde se afla, după cum s-a spus, leul care părea de-o mărime și de-o grozăvie nemaivăzute și de-o înfățișare cumplită. Primul lucru pe care-l făcu leul, fu să se răsucească-n cușcă, să ducă laba înainte și să se-ntindă alene, cît era de lung; deschise apoi botul și trase-ncet de tot un căscat, și cu limba, pe care o scoase de aproape două șchioape, își șterse ochii de praf și se linse pe față; după ce făcu și treaba asta, scoase capul afară din cușcă și se uită în toate părțile cu ochii de jărat, priveliște și înfățișare în stare să înspăimînte cutezanța însăși. Numai don Quijote căta țintă la el, dorind ca leul să sară din car și să-i încapă lui pe mîini, pe mîinile între care gîndea să-l fărîme bucăți.

Pîn-aici ajunseră hotarele nemaivăzutei lui sminteli; dar mărinimosul leu, mai curînd binevoitor decît obraznic, neuitîndu-se el la copilării și la înfruntări, după ce-și aruncă ochii și-ntr-o parte și în alta, așa cum s-a mai spus, îi întoarse spatele și-i arătă dosul lui don Quijote și, nepăsător cum nu se mai poate și încet-încetișor, intră pe de-a-ntregul iar în cușcă; văzînd aceasta, don Quijote porunci paznicului să-l lovească cu parul și să-l ațîțe, ca să-l facă să iasă afară.

— Asta n-o s-o fac o dată cu capul, răspunse paznicul, fiindcă dacă-l ațîț, primul pe care îl face fărîme am să fiu eu. Luminăția-ta, domnule cavalier, să te mulțumești cu ce-ai făcut pîn-acum, că-i tot ce se poate săvîrși mai mult cînd e vorba de vitejie, și nu mai căta să-ți încerci a doua oară norocul; ușa leului stă deschisă, numai de el atîrnă să iasă sau să nu iasă; dar dacă n-a ieșit pîn-acuma, apăi nu mai iese el cît îi ziua de mare; mărețul curaj al luminăției-tale a fost vădit: nici un luptător viteaz, după cîte știu eu, nu-i

dator la mai mult decît să-și cheme vrăjmașul la luptă și să-l aștepte-n cîmp deschis; și dacă nu vine, rămîne de ocară vrăjmașul, iar cel care-l așteaptă cîștigă cununa biruinței.

— Asta-i adevărat, răspunse don Quijote. Închide, dragul meu, ușa și dă-mi mărturie, cum te-i pricepe mai bine, de tot ce ai văzut c-am făcut aici. Se cuvine să se știe că tu ai deschis ușa leului, că eu l-am așteptat, că el n-a vrut să iasă, că eu l-am așteptat din nou, că el din nou n-a vrut să iasă și s-a întors să stea într-o rină. Nimic altceva nu mai sînt dator să fac; ducă-se-ncolo vrăjile, că Dumnezeu ține cu buna judecată, cu adevărul și cu adevărata cavalerie. Închide, așadar, ușa, cum ți-am spus, în vreme ce eu oi face semne celor fugiți, ca să afle din gura ta această ispravă.

Așa și făcu paznicul, iar don Quijote, agățînd de vîrfurile lancei ștergarul cu care se ștersese pe față de ploaia căzută din caș, începu să strige pe aceia care nu încetau să tot fugă și să întoarcă capul, strînși toți ceată, în frunte cu hidalgul; dar izbutind Sancho să zărească semnul pînzei celei albe, spuse:

— Să mor eu dacă stăpînu-meu n-a biruit fiarele alea cumplite, devreme ce ne cheamă.

Se opriră cu toții și-și deteră seama că cel ce făcea semne era chiar don Quijote, și mai trecîndu-le ceva din teamă, se apropiară puțin cîte puțin pînă unde putură să audă deslușit glasul lui don Quijote, care-i striga. În cele din urmă se întoarseră la car, și cînd sosiră, don Quijote grăi către cărauș:

— Întoarce-te, omul lui Dumnezeu, să-ți înhami catîrri și să vă urmați călătoria; iar tu, Sancho, dă-le doi scuzi, unul pentru el și altul pentru paznic, ca răsplată că s-au oprit din pricina mea.

— Le-oi da cu dragă inimă, răspunse Sancho. Dar ce s-au făcut lei? Sînt vii, sau morți?

Atunci paznicul le povesti pe-ndelete și de-a fir-a-păr cum a fost cu lupta, umflînd, după priceperea lui, vitejia lui don Quijote, la a cărui vedere, leul, cuprins de frică,

nu voise și nu îndrăznise să iasă din cușcă, deși el ținuse deschisă o bună bucată de vreme ușa cuștii, și doar cînd îi spusese el cavalerului, care voia să ațîțe leul, că s-ar chema să încerce răbdarea lui Dumnezeu dacă l-ar mai și ațîța ca să-l silească a ieși afară, doar atunci, în silă și fără voie, cavalerul îi dăduse îngăduința să închidă ușa.

— Ce mai spui de una ca asta, Sancho? zise don Quijote. Se mai află oare farmece care să se prindă împotriva adevăratei vitejii? Or fi puțînd ei, vrăjitorii, să-mi ia norocul, dar să-mi ia tăria și curajul nu vor fi niciodată în stare.

După ce Sancho le dete scuzii, căraușul inhămă, dar paznicul sărută mîna lui don Quijote pentru darul primit și-i făgădui să povestească chiar și regelui vitejeasca ispravă, atunci cînd s-o vedea la curte.

— Și dacă o fi cumva ca măria-sa să întrebe cine-a făcut treaba asta, să-i spui că a săvîrșit-o *Cavalerul Leilor*; că de-aici înainte vreau ca în acest nume să se schimbe, să se prefacă, să se înlocuiască și să se strămute numele pe care l-am purtat pîn-acuma, de Cavaler al Tristei Figuri, și în asta mă țin de vechea datină a cavalerilor rătăcitori, care-și schimbau numele de cîte ori voiau ei și de cîte ori le venea la socoteală.

Își urmă carul drumul lui, iar don Quijote, Sancho și omul cu mantia verde și-l urmară pe-al lor. În tot acest timp n-a scos un cuvîntel don Diego de Miranda, fiind tot numai ochi și urechi, ca să privească și să însemne faptele și cuvintele lui don Quijote, socotind că este un înțelept nebun sau un nebun care calcă a înțelept. Nu ajunsese încă pînă la știrea lui prima parte din povestea lui don Quijote, fiindcă, dac-ar fi citit-o, ar fi încetat să se minuneze de faptele și de vorbele sale, de vreme ce ar fi aflat soiul nebuniei lui, pentru că tot ce grăia era așezat, iscusit și bine spus, pe cînd tot ce făcea era nesăbuit, nebunesc și pidosnic. Și spunea în sinea lui: « Poate fi sminteală mai mare decît să-și pună-n cap chivăra plină cu caș și să i se năzărească că vrăjitorii îi moaie țeasta? Și poate fi cutezanță și țicneală mai mare decît să vrea să se lupte morțiș cu lei? » Don Quijote îl întrerupse

din toate aceste gânduri și din toate aceste întrebări pe care și le punea sieși, spunându-i:

— Nici nu mai încapе îndoială, seniore don Diego de Miranda, că în mintea domniei-tale mă socotești drept un apucat și-un smintit, și e și firesc să fie așa, fiindcă faptele mele nici nu dau mărturie de altceva; dar, cu toate astea, vreau ca domnia-ta să vezi că nu sînt nici atît de trăsнит și nici atît de nătărău cît trebuie să-ți fi părut. Frumos îi șade unui viteaz cavaler ca, în văzul regelui său, în mijlocul unei arene întinse, să izbească în plin cu lancea un taur vajnic; frumos îi șade unui cavaler înarmat cu arme sclipitoare ca, în vesele turnire, să sară piedica de-a călare în fața aleselor doamne; și frumos le șade tuturor acelor cavaleri care, prin îndeletniciri ostășești, sau prin altele care seamănă cu ele, cinstesc curțile domnitorilor lor; dar mai presus de aceștia toți, și mai frumos îi șade unui cavaler rătăcitor care, prin deșerturi, prin pustietăți, pe la răscruci, prin codri și prin munți, cutreieră să caute aventuri primejdioase, cu gîndul de a le încheia printr-o frumoasă și fericită izbîndă, și asta numai ca să cîștige un renume slăvit și nepieritor. Mai frumos îi șade, zic, unui cavaler rătăcitor să ajute o văduvă într-un loc pustiu decît unui cavaler curtean să spună vorbe dulci vreunei domnițe prin orașe. Fiecare cavaler își are îndeletnicirile sale deosebite: slujească-le curteanul pe doamnele cele alese, deie măreție curții regelui său prin veșmintele lui cele strălucite, hrănească-i pe cavalerii nevoiași cu minunatele bucate ale ospetelor lui, pregătească jocuri cavалerești, deie serbări, deie întreceri și arate-se mare, darnic, strălucit și, mai presus de orice, bun creștin, și-n felul acesta își împlinește toate îndatoririle sale; dar cavalerul rătăcitor să cate prin toate colțurile de pe lume, să intre-n hățișurile cele mai neumblate, să încerce la fiecă pas a săvîrși tot ce-i mai cu neputință, să rabde prin deșerturile pustii razele cele arzătoare ale soarelui în dricul verii, iar iarna să îndure asprimea cea neîmblînzită a vîfului și a gerului; să nu se teamă de lei, să nu se însăimînte de căpcăuni, să nu se înfricoșeze de zmei, fiindcă înfruntarea

unora, izbirea altora, biruirea tuturor cîtor sînt alcătuiesc adevăratele sale îndeletniciri de frunte. După cum, dacă și mie mi-e scris să mă aflu în rîndurile cavaleriei rătăcitoare, nu pot să nu săvîrșesc tot ceea ce-mi pare că ar cădea în hotarele îndeletnicirilor mele; așa că faptul de a înfrunta leii — cum și făcui mai adineauri — era de datoria mea, deși știam că asta-i o cutezanță nemaipomenită; că doar știu eu bine ce-i vitejia: e o virtute ce stă la mijloc între două capete păcătoase, adică mișelia și cutezanța; ar fi totuși mai puțin rău ca acela ce-i viteaz să atingă cutezanța și să urce pînă la capătul ei decît să coboare și să atingă capătul mișeliei; că după cum risipitorului îi vine mai ușor decît zgîrcitului să ajungă darnic, tot așa și cutezătorului îi vine mai ușor să ajungă un viteaz adevărat decît mișelului să se înalțe pînă la adevărata vitejie; cît privește înfruntarea marilor încercări, crede-mă, seniore don Diego, că-i mai bine să joci pe-o carte prea mare decît pe una prea mică; fiindcă mai frumos sună la urechile celor ce aud: « Cutare cavalier e cutezător și vijelios » decît: « Cutare cavalier e sfios și mișel ».

— Mărturisesc, seniore don Quijote, răspunse don Diego, că tot ce-ai spus și-ai făcut domnia-ta este cîntărit în cumpăna dreptei judecăți și-mi dau seama că, dacă s-ar pierde poruncile și legile cavaleriei rătăcitoare, ele ar putea fi găsite în sufletul domniei-tale ca în fireasca lor visterie și arhivă. Să dăm, deci zor, că se face tîrziu, și să ajungem odată în satul și la casa mea, unde domnia-ta te vei odihni de munca cea grea, care, chiar de n-a fost a trupului, a fost muncă a duhului, ce obișnuiește uneori să se răsfrîngă și în oboseala trupului.

— Poftirea domniei-tale, seniore don Diego, răspunse don Quijote, o primesc ca pe-un semn de mare cinste și de mare prietenie!

Și dînd pinteni cailor mai cu sîrg decît făcuseră pîn-atunci, să fi fost cam 2 ceasuri după amiază cînd ajunseră în satul și la casa lui don Diego, căruia don Quijote îi spunea Cavalierul cu Mantia Verde.

Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote în castelul sau casa Cavalerului cu Mantia Verde, împreună cu alte lucruri nemaiauzite

Don Quijote găsi că era încăpătoare casa lui don Diego de Miranda, așa cum sînt conacele de țară; avea totuși și o stemă — e drept, de piatră neșlefuită — pusă deasupra porții dinspre uliță, pivnița cu vinuri se afla în curte, altă pivniță la intrare, și de jur împrejur, mai multe ulcioare, care, fiindcă erau din Toboso, îi treziră amintirea vrăjitei și preschimbatei lui Dulcinea; și, fără a se mai uita la ce spunea și nici în fața cui era, zise suspinînd:

O, dulci odoare, spre-al meu rău aflate!
Ce dulci erai cînd o voia și cerul!¹

— O, ulcioare din Toboso, care mi-ai trezit în minte dulcele temei al amărăciunii mele celei mai mari!

Îl auzi spunînd vorbele astea studentul poet, fecior al lui don Diego, care, dimpreună cu maică-sa, îi ieșiră întru întîmpinare, iar mama și fiul rămaseră uimiți văzînd ciudatul chip al lui don Quijote, care, descălecînd de pe Rocinante, se apropie cît se poate de curtenitor, ca să ia mîna doamnei și s-o sărute; atunci don Diego spuse:

— Primește, doamnă, cu curtenia-ți obișnuită, pe seniorele don Quijote de La Mancha, cel pe care-l ai înaintea-ți, cavaler rătăcitor, și încă cel mai viteaz și cel mai înțelept de pe lume.

Doamna, care se numea doña Cristina, îl primi cu dovezi de mare dragoste și prietenie, iar don Quijote îi răspunse prin mai multe vorbe înțelepte și așezate. Cam aceleași închinăciuni se schimbă și cu studentul, care, auzindu-l pe don Quijote cum vorbește, îl găsi un om înțelept și pătrunzător.

Aci zugrăvește povestitorul toate amănuntele casei lui don Diego, înfățișîndu-ne astfel tot ce cuprinde conacul unui

¹ Versuri cu care începe unul dintre cele mai frumoase și mai vestite sonete ale lui Garcilaso de la Vega.

cavaler avut de la țară; dar tălmăcitorul acestei povestiri a găsit cu cale să le treacă sub tăcere, așa cum a făcut și cu alte mărunțișuri, fiindcă nu aveau nici în clin, nici în mînec cu firul adevărat al poveștii, care-și află tăria în adevăr, iar nu în ocolișuri lipsite de viață.

Îl poftiră pe don Quijote într-o încăpere. Sancho îi scoase armura, el rămase în *valones*¹ și într-un pieptar din piele de căprioară, mînjit de sus pînă jos de unsoarea armelor. Gulerul îi era răsfrînt ca la studenți, nescrobit și fără dantelă, ai săi *borceguiles*² erau de culoarea curmalei, iar încălțările date cu ceară. Își încinse buna lui spadă, care atirna de o curea din piele de focă, fiindcă umblă vorba că bolise de rărunchi ani de zile; se înveli într-o mantie scurtă de postav bun cenușiu; dar mai înainte, cu cinci-șase căldări de apă (că nu se știe întocmai numărul căldărilor), se spălase pe cap și pe față, și apa tot mai rămăsese de culoarea zerului, mulțumită lăcomiei lui Sancho și cașului cel înnegrit cumpărat de el, de pe urma căruia stăpînu-su ieșise cu totul albit. Gătit așa cum s-a spus, cu o înfățișare plăcută și prietenoasă, trecu don Quijote în altă încăpere, unde-l aștepta studentul, ca să-i țină de urît pînă s-o pregăti masa; căci cu venirea unui oaspete atît de ales voia și stăpîna, doña Cristina, să arate că știe și că poate să cinstească cum se cuvine pe cei ce veneau la ea în casă. În timp ce don Quijote își scotea armele, avu prilejul don Lorenzo (că așa-l chema pe feciorul lui don Diego) să-i spună tatălui său:

— Ce să mai zicem, tăicuțule, de acest cavaler pe care ni l-ai adus în casă? Că și numele, și chipul, și faptul că spui cum c-ar fi cavaler rătăcitor, toate astea pe mine și pe maică-mea ne-au lăsat uimiți.

— Nici eu singur nu știu ce să-ți spun, răspunse don Diego. Atîta doar pot să-ți spun că l-am văzut făcînd lucruri care-l

¹ Pantaloni după moda flamandă a timpului.

² Ghetete înalte de stofă galbenă sau de culoarea curmalei, cu o talpă fină de piele, și pe care le întrebuințau arabii la călărie. Abia peste aceste *borceguiles* își trăgeau ghetetele propriu-zise.

arată a fi cel mai mare nebun de pe lume și totodată l-am auzit rostind vorbe atît de înțelepte, încît acestea îi șterg și-i tăgăduiesc faptele; vorbește-i tu și caută să dibui cam ce știe; și cum ești băiat deștept, judecă și tu ce atîrnă mai greu în cumpănă: deșteptăciunea, sau neghiobia lui. Deși, ca să-ți spun drept, eu mai curînd drept nebun îl iau decît drept înțelept.

Acestea fiind spuse, se duse don Lorenzo să-i țină de urît lui don Quijote, așa cum s-a spus, și printre alte vorbe schimbate între ei, don Quijote zise către don Lorenzo:

— Seniorul don Diego de Miranda, părintele domniei-tale, m-a înștiințat despre rara iscusință și pătrunzătorul dar cu care ești hărăzit, și mai presus de toate că ești un mare poet.

— Poet, tot ce se poate, răspunse don Lorenzo, dar mare, nici pomeneală de așa ceva! E drept că mă simt întrucîtva aplecat către poezie și către citirea poeziilor buni, dar nu chiar atîta ca să mi se poată da numele de « mare », așa cum spune taică-meu.

— Nu mi se pare un semn rău această modestie, spuse don Quijote, pentru că nu se află poet care să nu fie înfumurat și să nu gîndească despre sine că ar fi cel mai mare poet din lume.

— Nu se află regulă fără excepție, răspunse don Lorenzo, și poate s-o fi găsind vreunul care să fie într-adevăr poet mare și să nu gîndească lucrul acesta.

— Puțini sînt din aceștia, zise don Quijote. Dar ia spune-mi ce versuri sînt acelea la care lucrezi acuma și de care părintele domniei-tale mi-a spus că-ți iau liniștea și te pun pe gînduri? Dacă-i cumva vreo glosă, la așa ceva mă pricep puțintel, și m-aș bucura să știu și eu; iar dacă-i pentru vreo întrecere poetică, caută domnia-ta să iei premiul al doilea, căci premiul întîi se capătă doar ținînd seamă de trecerea sau de neamul ales al insului, și numai premiul al doilea se capătă după dreptate, așa încît premiul al treilea este de fapt al doilea, iar întîiul, după socoteala asta, ar fi al treilea, în felul cum se dau și diplomele pe la universități. Dar, cu toate astea, să te numești « întîiul », este mare lucru!

« Pîn-acum, spuse-n sinea lui don Lorenzo, n-aş putea să-l judec ca nebun, dar ia să-i dăm înainte », şi zise :

— După cîte-mi pare, domnia-ta ai urmat pe la şcoli. Ce ştiinţe ai învăţat ?

— Aceea a cavaleriei rătăcitoare, răspunse don Quijote, care-i tot atît de bună ca şi aceea a poeziei, şi poate chiar c-o şi întrece cu vreo două leghe.

— Nu ştiu ce ştiinţă o mai fi şi asta, răspunse don Lorenzo, că pîn-acum n-a ajuns încă la urechile mele.

— Este o ştiinţă, răspunse don Quijote, care le cuprinde în sine pe toate, sau pe cele mai multe din ştiinţele lumii ; fiindcă acela ce se îndeletniceşte cu ea trebuie să fie cunoscător al legilor, şi să ştie atît legile dreptăţii distributive, cît şi ale celei comutative, pentru a da fiecăruia ce-i al său şi ce i se cuvine ; trebuie să fie teolog, pentru ca, oriunde i s-ar cere, să dea socoteală în chip limpede şi desluşit despre legea creştină de care ascultă ; trebuie să fie doftor, şi mai cu seamă spişer, pentru ca, în mijlocul deşerturilor şi al pustietăţilor, să cunoască ierburile care au darul de a lecuî rănile, că doar n-o să rătăcească mereu un cavaler rătăcitor în căutarea cuiva care să i le îngrijească ; trebuie să fie cititor în stele, pentru ca să cunoască, după stele, cîte ceasuri au trecut din noapte şi în ce parte şi sub ce zodie a lumii se află ; trebuie să ştie aritmetica, pentru că la fiecă pas i se va ivi prilejul să aibă nevoie de ea ; şi, trecînd peste faptul că trebuie să fie împodobit cu toate virtuţile teologice şi cardinale ¹, dacă mă cobor şi la mărunţişuri, mai spun că trebuie să ştie să înoate, aşa cum se spune că înota Peştele Nicola sau Nicolao ² ; trebuie să ştie să potcovească un cal şi să potrivească şi frîul ; şi întorcîndu-se la cele mai înalte,

¹ Virtuţi teologale, în număr de trei, erau considerate de Biserică credinţa, iubirea şi speranţa, adăugate la cele patru moştenite din antichitate, adică la virtuţile cardinale : justiţia (dreptatea), prudenţa, cumpătarea şi curajul, într-un sistem de ierarhizare a eticeî, subordonînd-o religiei.

² Peştele Nicolas sau Nicolao, porecla dată unui sicilian din secolul al XV-lea, care se spune că stătea mai mult în apă decît pe pămînt şi că trecea înot, adeseori, de pe insula lui pe continent şi îndărăt. Vorbeşte de el Pedro Mejia în *Silva de varia lección*.

trebuie să păstreze credința lui Dumnezeu și doamnei sale; trebuie să fie neprihănit în cuget, cuviincios la vorbă, mărinimos în faptele sale, viteaz în isprăvile sale, răbdător la încercări, milostiv cu cei nevoiași și, în sfârșit, sprijinitor al adevărului, chiar de-ar fi să-și dea și viața apărându-l. Din toate aceste părți mari și mititele se află alcătuit un cavaler rătăcitor, așa ca să vezi și domnia-ta, seniore don Lorenzo, dacă poate fi o știință de lepădat aceea pe care o urmează un astfel de cavaler, pe care o învață și o folosește, și dacă le ajunge sau nu din urmă pe cele mai înalte dintr-însele, ce se învață pe la dascăli și prin școli.

— Dacă așa stau lucrurile, răspunse don Lorenzo, eu zic că știința asta le întrece pe toate celelalte.

— Cum, dacă așa stau lucrurile? întrebă don Quijote.

— Ceea ce vreau să spun, zise don Lorenzo, este că eu mă îndoiesc și că or fi fost odinioară, și că mai sînt și astăzi cavaleri rătăcitori împodobiți cu atîtea virtuți.

— De-atîtea ori am mai spus ceea ce spun iarăși și-acuma, răspunse don Quijote, și anume că cei mai mulți oameni sînt de părere că nu s-au aflat niciodată pe lume cavaleri rătăcitori. Și deși-mi vine să cred că, oricîtă osteneală mi-aș da să-i încredințez, ar fi de-a surda — așa cum de nenumărate ori mi-au arătat încercările mele trecute — și că numai cerul, poate, printr-o minune, îi va face să înțeleagă faptul vădit că s-au aflat într-adevăr și încă se mai află cavaleri rătăcitori, nu mă pot, totuși, opri de-a nu te scoate și pe domnia-ta din rătăcirea în care dăinui, laolaltă cu cei mulți; ceea ce am de gînd să fac este să rog cerul să te scoată din această rătăcire și să te facă să înțelegi de cît ajutor și cît de trebuincioși au fost lumii cavalerii rătăcitori în veacurile de demult, și cît de folositori ar fi ei și-n zilele noastre dacă s-ar mai afla iarăși; dar astăzi, pentru păcatele oamenilor, stau la loc de frunte lenea, trîndăvia, lăcomia și huzurul.

« Și-a cam sărit din osie oaspetele nostru, își spuse atunci în sine don Lorenzo, dar, cu toate astea, e un nebun mărinimos, iar eu aș fi un smintit becisnic dac-aș crede altceva despre el. »

Aici puseră capăt vorbirii lor, fiindcă fură chemați să prînzească. Îl întrebă don Diego pe fecioru-su cam ce-a putut el să dibăcească despre mintea oaspetelui. La care el, răspunse :

— Nu l-or scoate din negura smintelii lui cîți vraci și cîți mînuitori iscusiți ai penei se află pe lume, e un nebun împes-trițat cu multe luminișuri de judecată dreaptă.

Se duseră să se ospăteze, iar bucatele fură întocmai cum spusese don Diego pe drum că obișnuiește să dea oaspeților săi, adică curate, îmbelșugate și îmbietoare; dar ceea ce îl mulțumi pe don Quijote mai presus de orice fu minunata liniște ce domnea în casă, care semăna a mănăstire cisterciană¹. După ce fu ridicată masa și se dete mulțămită lui Dumnezeu și se clătiră pe mîini, don Quijote îi ceru stăruitor lui don Lorenzo să spună versurile alcătuite pentru acea întrecere poetică. La care acesta răspunse :

— Pentru a nu părea și eu din acei poeți care, cînd sînt rugați să-și spună versurile, nu vor în ruptul capului, și cînd nu le cere nimeni, le dau drumul, îmi voi spune glosa, de la care nu aștept nici un premiu și pe care am alcătuit-o numai ca să mi se mai dedea mintea la asemenea treburi.

— Un prieten de-al meu, și încă unul înțelept, răspunse don Quijote, era de părere că n-ar trebui nimeni să se ostenească făcînd glose la versuri; iar temeiul, spunea el, este că niciodată glosa nu poate să se potrivească întocmai cu acele versuri și că, de cele mai multe ori, se depărtează prea mult de gîndul și de țelul lor; și pe lîngă asta, canoanele glosei sînt din cale-afară de strîmte, așa încît nu îngăduie nici întrebări, nici *spuse*, nici *voi spune*, nici să se facă din verbe substantive, nici să se schimbe înțelesul, și încă alte opreliști și constrîngerii cu care sînt legați de mîini și de picioare cei ce fac glose, așa cum domnia-ta de bună seamă că știi prea bine.

— Drept să-ți spun, seniore don Quijote, spuse don Lorenzo, vreau și eu să te prind o dată pe domnia-ta cu

¹ Mănăstire a Ordinului cistercian (des Cîteaux), de o disciplină monastică mai aspră decît alte ordine.

vreo greșeală, dar mi-e cu neputință, că-mi aluneci printre degete ca țiparul.

— Nu-nțeleg, răspunse don Quijote, nici ce spui și nici ce vrei să spui domnia-ta cu alunecatul meu.

— O să mă fac înțeles, răspunse don Lorenzo, dar pînă una-alta, fii domnia-ta cu luare-aminte atît la versuri, cît și la glosa lor, care sună așa :

*Dacă « am fost » drept « sînt » s-ar da
Fără să mai sper c-« oi fi »,
Parcă timpul ar veni
Pentru ceea ce-ar urma.*

G l o s ă

Cum se trec pe lume toate,
Și norocul meu trecu.
Soarta nu mi-l mai dădu,
Zilele-mi lăsă-ndoliate,
Viața, fără tot ce-avu.

Secoli mă vei tot vedea
În genunchi în fața ta,
Soartă! Fă să fie iară
Viața-mi cum fu-ntîia oară,
Dacă « am fost » drept « sînt » s-ar da !

Nu vreau slavă, nici cuvinte
De triumf, și nici răsplată,
Lauri sau trofee. 'N minte
Port nădejdea că, odată
Voi mai fi ca înainte.

De te-ntorci, Noroc, pe-aci,
Mă poți iarăși ferici:
Mîntui viața mea de-ăst foc
Și-mi dai ce-am avut la loc
Fără să mai sper că-« o fi »!

Cer și eu ce nu se poate !
Căci, să-ntoarcă-un bun trecut
După ce-au apus, uitate,
Zilele ferice toate,
Nimeni încă n-a putut.

Timpul mînă bidivii
Sprinteni; zboară; nu se-ntoarnă !
Rătăcit e cel ce-o iarnă
Vrea s-o sară ca pe-o zi:
Parcă Timpul l-ar sluji.

Să trăiești mereu cu teama
Că speranța te-o-nșela
Tot o moarte-i, îmi dau seama.
Mult mai bine-i să-ți faci seama,
Moartea, chinul să ți-l ia.

Mult aș vrea să-mi fac sfîrșitul,
Dar mă tem să fac ce-aș vrea,
Cînd m-așteaptă infinitul
Chinului ce-aș îndura
Pentru ceea ce-ar urma !

Numai ce sfîrși don Lorenzo să-și spună glosa, că se și sculă don Quijote în picioare și, ținînd în mînă mîna lui don Lorenzo, rosti c-un glas puternic, de ziceai că-i răcnet :

— Slăvite fie cerurile acolo unde ele-s mai înalte, tinere înzestrat, căci ești cel mai mare poet al lumii și meriți să fii încununat nu în Cipru sau în Gaeta, așa cum a spus un poet ¹, Domnul odihnească-l, ci de academiile din Atena, dacă ar mai ființa astăzi, și de cele care se află acuma la Paris, la Bologna și la Salamanca. Facă cerul ca pe judecătorii ce nu ți-or da premiul întîi să-i săgeteze Febus, iar muzele să nu le treacă niciodată pragul casei. Mai spune-mi, domnule, dacă-ți este voia, și unele versuri care să vorbească de lucruri mai înalte, fiindcă vreau să-mi dau seama întru totul de minunatul dar al domniei-tale.

¹ Referire la Juan Ruiz de Bivar.

Nu-i oare ciudat că don Lorenzo — după câte se spune — se bucura văzîndu-se lăudat de don Quijote, deși îl socotea drept nebun? O, putere a măgulirii, cît de departe poți să ajungi și cît de întinse sînt hotarele desfătătoarei tale domnii! Don Lorenzo întări acest adevăr, deoarece ascultă rugămîntea și făcu voia lui don Quijote, spunîndu-i un sonet, legat de povestea sau de istoria lui Pîram și Tîsbe.

S o n e t

Străpunge zidul mîndra frumusețe
Ce i-a deschis lui Pîram răni în piept.
Amor din Cipru pleacă-acolo drept,
Ca strîmta poart-a o lărgi s-o-nvețe.

Tăceri vorbesc doar: vocile, răzlețe,
Strîmtori le-ar strîmtora! La zid se-aștept
Doar inimile. Amor e-nțelept
Și-nlătură și stînci, darmite-ostrețe!

Dorința-și scoate spinii dulci, vedenie
Ce inima fecioarei o îmbie
Și moartea pentru dînsa-i fericire:

Căci pe-amîndoi la fel (o, ciudățenie!)
I-ucide, îi îngroapă și-i învie
O spadă, un mormînt și-o pomenire.

— Slavă Domnului, zise don Quijote către don Lorenzo, după ce-i ascultă sonetul, că între atîția poeți neisprăviți cîți se află, mi-a fost dat să văd un poet desăvîrșit ca domnia-ta¹, domnul meu, că doar asta-mi arată meșteșugul acestui sonet².

Patru zile rămase don Quijote, ducînd-o împărătește în casa lui don Diego, la capătul căror zile îi ceru îngăduința

¹ Aceste cuvinte ale lui don Quijote sînt de fapt laude la adresa lui Cervantes, care e probabil adevăratul autor al sonetului, deși unii comentatori vor să-l salveze, declarînd că e, poate, scris de altul, neidentificabil.

² « Meșteșugul acestui sonet » (« el artificio ») la care se referă don Quijote stă în corespondența verbelor din penultimul vers cu substantivele din ultimul: « O spadă-i ucide, un mormînt îi îngroapă, o pomenire-i învie... » Procedul era curent în epocă, și se găsește în tot « culteranismul » spaniol.

să plece, spunîndu-i că-i mulțumește pentru cinstirea și buna ospetie, de care se bucurase la el în casă; dar socotind că nu șade frumos ca un cavaler rătăcitor să se dedea prea mult trîndăviei și huzurului, voia să plece să-și facă datoria, căutînd prilejuri de mari isprăvi, de care auzise că nu ducea lipsă ținutul acela, unde nădăjduia să mai rămînă, pînă va sosi ziua întrecerilor cavalierești din Zaragoza, căci către ziua asta țintea el; și că mai întîi trebuia să intre în peștera lui Montesinos, despre care se povesteau multe și minunate lucruri prin partea locului, vrînd totodată să afle și să cerceteze obîrșia și adevăratele izvoare ale celor șapte smîrcuri, așa-zise ale Ruiderei¹. Don Diego și cu fecioru-su îi lăudară cinstita hotărîre și-i spuseră să ia din casa și de pe moșia lor tot ce va pofti, că ei sînt gata să-i dăruie cu toată acea bunăvoință la care-i îndemna atît vrednicia cavalerului, cît și cinstita sa îndeletnicire.

Sosi, în sfîrșit, și ziua plecării, pe atît de veselă pentru don Quijote, pe cît de posomorîtă era pentru Sancho Panza, care se simțea cum nu se poate mai bine în belșugul casei lui don Diego și care acum nu mai voia să se întoarcă la foamea încercată de obicei prin codri și prin pustietăți și la sărăcia desagilor lui mai mult deșerți; cu toate astea, îi umplu și-i îndesă ochi cu tot ce i se păru mai trebuincios, iar don Quijote, cînd să-și ia rămas bun, îi spuse lui don Lorenzo:

— Nu știu dacă ți-am mai spus vreodată, și chiar de ți-am spus-o, ți-o spun iarăși, că atunci cînd domnia-ta ăi vrea să scurtezi drumul și să-ți cruți ostenele pentru a ajunge la culmea de neatins a templului faimei, n-ai altceva mai bun de făcut decît să părăsești cărarea cam strîmtă a poeziei și

¹ Lacuri aflate la patru-cinci leghe de orașul Montiel, de la care își ia numele și cursul superior al râului Guadiana, unul din cele mai mari și mai frumoase din Spania, care rîu, în apropiere de Argamasilla, intră sub pămînt, avînd apoi un curs subteran cam de 7 leghe și ieșind la suprafață aproape de localitatea Daimiel, în alt lac, numit Ochii Guadianei, de unde curge mai departe prin Estremadura și Portugalia, fiind cunoscut peste tot cu numele acesta arab: Guadi-Ana (rîul Ana).

s-o iei pe cărarea și mai strîmtă a cavaleriei rătăcitoare, îndeajuns de bună să te faci împărat cît ai bate din palme.

Cu asta izbuti don Quijote să pună vîrf nebuniei lui și mai vîrtos cu vorbele pe care le adăugă, zicînd:

— Dumnezeu mi-e martor cît de mult aș vrea să-l iau cu mine pe seniorul don Lorenzo, ca să-l învăț cum trebuie iertați cei supuși și cum trebuie stropșiți și ingenuncheați trufașii, virtuți care țin de îndeletnicirea ce-o am; dar fiindcă vîrsta sa crudă nu-l lasă și nici strădania vrednică de laudă a învățaturii sale nu-i îngăduie, mă mulțumesc numai să te previn că, fiind poet, ai putea ajunge la mare faimă dacă te călăuzești mai mult după părerea altora decît după părerea domniei-tale; că nu se află pe lume tată sau mamă căroră odraslele lor să le pară slute și, cînd e vorba de odraslele cugetului, amăgirea asta merge și mai departe.

Din nou se minunară tată și fecior de vorbele amestecate ale lui don Quijote, cînd înțelepte, cînd năstrușnice, și se minunară și de încăpăținarea și îndărătnicia cu care ținea morțiș să caute nepricopsitele de aventuri pe care și le pusese drept țel și țintă a dorințelor lui. Reînnoiră închinăciunile și dovezile de curtenie, și luîndu-și rămas bun și de la stăpîna conacului, don Quijote și cu Sancho, călare, unul pe Rocinante, iar celălalt pe măgar, se așternură la drum.

Capitolul XIX

*Unde se povestește pășania păstorului îndrăgostit,
dimpreună cu alte întîmplări cu adevărat hazlii*

Nici nu se îndepărtă bine don Quijote de satul lui don Diego, cînd îi ieșiră-n cale doi inși în straie de preoți sau de studenți¹, însoțiți fiind de doi țărani, călări tuspătru

¹ Reminiscentă medievală, cînd toate profesiunile intelectuale erau exercitate de clerici. Încă și astăzi, în unele țări din apus, roba magistraților sau a profesorilor universitari la marile solemnități amintesc de vechea sutană preoțească a intelectualilor din evul mediu. Pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv și medicii purtau un costum asemănător cu cel sacerdotal.

pe patru măgari. Unul dintre studenți ducea, într-o boccea de pînză ceruită groasă¹, verde, ce-i slujea de sipet, pare-se ceva albituri și ciorapi; celălalt nu ducea altceva decît două spade noi, negre², pentru lupte de întrecere, împreună cu bumbii lor. Țăranii cărau și ei alte lucruri, după care se vedea cît de colo că veneau dintr-un oraș mare, de unde le cumpăraseră, și acum le duceau la ei în sat; și atît studenții, cît și țăranii fură cuprinși de aceeași mirare de care erau cuprinși toți cîți îl vedeau de-ntîia dată pe don Quijote, murind să afle ce om o mai fi fiind și acela, atît de deosebit de alți oameni. Don Quijote le dete binețe; și după ce află drumul pe unde aveau să apuce ei, care era același cu drumul lui, le ceru voie să-i însoțească și-i rugă să încetinească mersul, fiindcă măgărețele lor umblau mai repede decît calul lui; și pentru a le fi pe plac, le spuse în două vorbe cine era și își destăinui îndeletnicirea de cavalier rătăcitor, care se ducea să caute aventuri prin toate părțile lumii. Le spuse că-l cheamă, după numele lui adevărat, don Quijote de La Mancha și că este poreclit *Cavalerul Leilor*. Toate astea, pentru țărani, erau ca și cum le-ar fi vorbit grecește sau păsărește; nu același lucru se întîmplă însă cu studenții, care-nțeleseră cît ai clipi că don Quijote nu era întreg la minte; dar, cu toate astea, îl priveau cu uimire și cu sfială, iar unul dintr-înșii spuse:

— Dacă domnia-ta, domnule cavalier, n-ai vreun drum bine hotărît, așa cum nu au de obicei cei ce caută aventuri, vino domnia-ta cu noi, că ai să vezi una din cele mai mari și mai bogate nunți din cîte s-au săvîrșit pînă-n ziua de astăzi în La Mancha și prin împrejurimi, pînă la o depărtare de mai multe leghe.

Întrebă don Quijote dacă nunta nu era cumva a vreunui prinț de o ridică atîta-n slăvi.

¹ « Un lienzo de bocaci... », în original. El bocaci (din limba arabă; în franceză a fost împrumutat sub forma *boucassin*) era o pînză specială, mai groasă și mai deasă decît pînza de Olanda, cu care înveleau la drum bagajele mărunte.

² Spadele negre slujeau pentru exercițiile de scrimă, și nu erau lustruite, nici n-aveau gardă în dreptul pumnului; la vîrf, ca să nu rănească, li se puneau bumbi de piele, numiți obișnuit « papuci ».

— Nu, răspunse studentul, ci a unui țăran și a unei țăranți. El e cel mai avut din tot ținutul acesta, iar ea, cea mai frumoasă fată din câte s-au văzut vreodată. Strălucirea cu care o să se facă nunta asta e nemaipomenită și cu totul neobișnuită, pentru că trebuie să se săvârșească într-o livadă de lângă satul logodnicei, căreia, pentru desăvîrșirea făpturii ei, i se zice « Quiteria cea frumoasă », iar mirelui i se spune « Camacho cel avut », ea fiind în vîrstă de optsprezece ani, iar el de douăzeci și doi; amîndoi sînt deopotrivă ca neam, deși unii firoșcoși, care știu pe de rost spițele tuturor oamenilor cîți se află pe lume, dau zor că spița frumoasei Quiteria o întrece pe aceea a lui Camacho; dar nu se mai uită nimeni la sporovăielile astea, că avuțiile sînt doar în stare să îndrepteze tot ce-i strîmb. Într-adevăr, Camacho ăsta e om cu inimă largă și i-a năzărit să acopere cu frunzare întreaga livadă, așa că la grea cumpănă se vede pus soarele dacă dorește cumva să privească iarba cea verde care îmbracă acolo pămîntul. O să înfățișeze și jocuri, atît din cele cu săbii ¹, cît și din cele cu zurgălăi ², că la el în sat sînt destui meșteri în a-i zornăi și a-i zurui cum nu se poate mai bine; de cei ce-și bat încălțările cu palma ³ nici nu mai vorbesc, că din ăștia a strîns puzderie; dar nici unul din lucrurile pomenite și nici multe altele de care n-am mai vorbit n-or face mai de pomină această nuntă decît ce socot eu că va face-o deznădăjduitul Basilio. Basilio ăsta-i un vlăjgan tînăr, dintr-un sat cu Quiteria, și care-și avea casa perete-n perete cu aceea a părinților fetei, de unde zeul Amor a găsit prilejul să reinnoiască pe lume iubirile, acum uitate, ale lui Piram și Tisbe, pentru că Basilio a îndrăgit-o pe Quiteria încă din

¹ « *Danzas de espadas* » se jucau în regatul Toledoului. Dansatorii purtau cămăși și pantaloni de pînză albă și aveau în mîini spade, cu care simulau că vor să se decapiteze.

² « *Danze de cascabel menudo* » (dansuri cu zurgălăi mărunți). La jartierele cu care-și legau pantalonii albi de pînză sub genunchi, dansatorii își puneau zurgălăi, ceea ce mărea efectul ritmului în timpul execuției mișcărilor.

³ *Los zapateadores* dansau bătîndu-se cu palmele peste sandale (*zapatas*) și plesnetele acestea ritmice (*zapateetas*) dădeau accente ritmului; sînt dansuri care se cheamă *zapateados*.

fragedă copilărie, iar ea a răspuns văpăii lui prin nenumărate dovezi de dragoste curată, așa încît lumea de prin sat, ca să-și mai treacă timpul, ajunsese să povestească despre iubirea dintre cei doi copii, Basilio și Quiteria. Înaintînd, însă, tinerii în vîrstă, tatăl Quiteriei crezu de cuviință să-l oprească pe Basilio a mai intra la ei în casă, așa cum făcea el de obicei pîn-atunci; și ca să nu mai tot fie apăsător de temeri și bănuieli, își puse-n gînd s-o mărite pe fie-sa cu Camacho cel avut, chibzuind că n-ar fi bine s-o dea după Basilio, pe care norocul îl dăruise mai puțin decît îl dăruise firea; dar dacă e să spunem adevărul fără de nici o pizmă, apăsător el este flăcăul cel mai îndemînat pe care-l cunoaștem, strașnic aruncător cu prăjina, luptător desăvîrșit și grozav jucător cu mingea; aleargă ca o căprioară, sare mai abitir ca o capră și trage la popice de parcă-i fermecat; cîntă ca o ciocîrlie, atinge ghitara de-o face să vorbească, nu alta, mai cu seamă, se joacă cu spada lui ca unul din cei mai iscusiți în această treabă.

— Numai pentru o asemenea înzestrare firească, spuse atunci don Quijote, ar merita flăcăul acesta să se însoare nu doar cu frumoasa Quiteria, ci cu însăși crăiasa Ginevra, dac-ar mai trăi astăzi, în ciuda lui Lantarote și-a tuturor acelor care-ar vrea să-l oprească.

— Asta nevastă-mea s-o audă, spuse Sancho Panza, care pîn-atunci tăcuse chitic și ascultase, că ea vrea numai așa, să se căsătorească fiecare doar cu unul pe potrivea lui, ținîndu-se de zicala care spune: fitece mioară cu-a ei perechioară. Ceea ce aș vrea eu este ca bunul Basilio, pe care l-am și îndrăgit, să se însoare cu doamna Quiteria, și să le fie țărîna ușoară — era cît pe-acum să spun tocmai de-a-ndoa-selea — celor care-i opresc pe îndrăgostiți să se cunune.

— Dacă toți cei ce se iubesc ar fi să se cunune, spuse don Quijote, atunci s-ar duce pe apa sîmbetei alegerea și dreptul părinților de a-și căsători odraslele cu cine și cînd se cuvine; și dac-ar fi după cheful fetelor să-și aleagă bărbații, apăsător atunci una s-ar apuca să-l aleagă pe argatul lui tată-su și alta pe-ntîiul ce-i iese-n cale și care i se pare ei viteaz și

arătos, cînd el o fi, de fapt, vreun spadasin dezmațat¹ că dragostea și patima ușor orbesc ochii minții, de care-i atîta nevoie cînd e să-ți alegi o stare; și starea căsătoriei e cea mai în primejdie de-a fi greșit aleasă, și-i nevoie de multă socoteală și de-o deosebită îndurare a cerului ca să-ți iasă bine. Vrea unul să facă o călătorie lungă, și dacă-i prevăzător, mai înainte de-a se așterne la drum, își caută o tovarășie plăcută și de nădejde, cu care să se însoțească; și de ce n-ar face același lucru cel care trebuie să umble însoțit toată viața, pîn' la sorocul morții, și cu atît mai vîrtos cu cît o tovarășie ca aceea dintre bărbat și nevastă trebuie să-l însoțească și-n pat, și la masă, și pretutindeni? Tovărășia nevestei tale nu-i o marfă care, o dată cumpărată, se poate da-napoi, sau vinde, sau schimba, pentru că ea-i o legătură de nezdruccinat, care dăinuie cît dăinuie și viața: este un laț pe care, de îndată ce-l atîrni de gît, se preface în nod gordian și pe care, dacă nu-l taie coasa morții, nu-l mai poți desface². Multe aș mai putea spune în legătură cu asta de nu m-ar opri dorința ce-o am de-a ști dacă domnului licențiat i-a mai rămas ceva de spus din istoria cu Basilio.

La care studentul, bacalaureatul sau licențiatul, cum îi zicea don Quijote, răspunse:

— Din toate astea nă-mi mai rămîne de spus decît că din clipa cînd Basilio află că frumoasa Quiteria avea să se mărite cu Camacho cel avut, nu l-a mai văzut nimeni nici rîzînd, nici spunînd vreo vorbă cu rost, și mereu umblă dus pe gînduri și mîhnit, vorbind de unul singur, ceea ce-i o dovadă neîndoioasă și limpede că și-a pierdut mințile; mănîncă puțin și doarme puțin, și ceea ce mănîncă e numai rod al pomilor, și unde doarme — dacă doarme — e

¹ Aici Cervantes lovește în alesul ficei lui naturale, doña Isabel, adică în Gaspar de Ezpeleta, un tînăr nobil ușuratic, care a fost găsit ucis sub portalul casei scriitorului, într-o noapte, la Valladolid, în 1605, în urma unei încăierări sfîrșită printr-un duel. O veche ranchiună a bătrînului tată se dezvăluie aici, după procesul în care a fost implicat din pricina nefericitei preferințe a ficei sale pentru spadasinul ucis.

² Aceleași ranchiune în legătură cu căsătoria pripită a lui Cervantes, căsătorie ce nu s-a mai putut desface datorită interzicerii bisericești a divorțului.

numai în cîmp, pe pămînt tare, așa cum fac dobitoacele cele necuvîntătoare; cată cîteodată cu privirea către cer, iar alteori și-o ațintește în pămînt, atît de cufundat în sine, încît pare o statuie îmbrăcată, căreia vîntul îi mișcă veșmintele. Ce mai vorbă lungă? Dă dovezi atît de grăitoare de împătîmirea inimii lui, că toți cei ce-l cunoaștem ne temem ca nu cumva acel «da» pe care-l va rosti mîine frunzoasa Quiteria să fie pentru el totuna cu osîndirea la moarte.

— Dumnezeu o să facă așa cum îi bine, spuse Sancho, că Domnul dă dalacul și tot el dă leacul; nimeni nu știe ce-i dat să se mai întîmple; de-acum pînă mîine mai sînt încă multe ceasuri, și-i de-ajuns un singur ceas, ba chiar o singură clipă, ca să se năruie casa; că eu am văzut plouînd și bătînd soarele în același timp, omul se culcă seara teafăr și a doua zi nu mai poate să miște. Ia spuneți-mi: se găsește oare pe lume cineva care să se laude c-a bătut un cui în roata norocului? Nu, nici vorbă! Și între *da*-ul și *nu*-ul femeii nu m-aș încumeta eu să pun nici un vîrf de ac, deoarece n-ar încăpea; dați-mi numai înscris că Quiteria îl îndrăgește din toată inima și din tot cugetul pe Basilio, că eu îi și pro-rocesc lui un car de noroc; că dragostea, după cîte am auzit eu spunîndu-se, privește totul prin niște ochelari care fac ca arama să arate a aur, calicia a bogăție și urdorile a mîrgăritare.

— Iar o iei razna, Sancho? Fir-ai să fii tu afurisit, spuse don Quijote, că atunci cînd te pornești să înșirui la zicale și la povești, nu-ți mai dă de rost nici dracu, lua-te-ar să te ia odată! Ia spune-mi, năfîngule, ce știi tu de cuie, și de roți, și de-alde astea?

— Ei, dacă nu-s înțeles, firește că părerile mele au să fie luate drept aîureli; dar nu-i nimica, eu, unul, mă pricep pe mine și știu că n-am spus prea multe nerozii în cele ce-am spus, numai că luminăția-ta, stăpîne, faci mereu pe procororul la tot ce-aș zice și la tot ce-aș drege.

— Procuror se spune, zise don Quijote, nu procoror, stricător al bunului grai ce ești, bată-te Dumnezeu să te bată!

— Nu te mai osteni, luminăția-ta cu mine, fiindcă știi prea bine că nici la curte n-am crescut și nici la Salamanca n-am învățat ca să știu dacă să mai pun sau să mai scot o buchie din vorbele mele. Așa că, slavă Domnului, nu-l poți sili pe un sayaghez ¹ să vorbească în felul unui toledan ²; și poate că sînt și toledani care n-au ei te miri ce vorbire aleasă.

— Asta așa e, spuse licențiatul, pentru că cei crescuți prin mahalaua tăbăcarilor ³ și prin Zocodover nu pot vorbi așa de curat ca aceia ce se perindă aproape toată ziua prin porticele catedralei și, cu toate astea, și unii, și alții sînt toledani. Graiul curat, nestricat, poleit și limpede poate fi aflat la curteanul cel ascuțit la minte, chiar de-ar fi venit el pe lume și-n Majadahonda ⁴ am spus « ascuțit la minte » fiindcă se află mulți care nu sînt așa, iar bunul-simț e gramatica graiului celui nestricat, care se însoțește cu obișnuința. Eu, domnilor, nu vă fie cu supărare, am învățat dreptul canonic la Salamanca și pot întrucîtva să mă laud că-mi spun gîndul în vorbe limpezi, potrivite și pline de miez.

— De nu te-ai lăuda mai mult cu știința de a mînuî săbiile pe care le duci decît cu aceea de a-ți struni limba, ai fi ieșit primul la licență, iar nu la coadă, așa cum ai rămas.

— Ascultă, bacalaureatul, spuse licențiatul, ai cea mai greșită părere din lume cu privire la iscusința de a mînuî sabia, de vreme ce o socotești deșartă.

— Dar asta nu-i la mine o părere, ci adevărul adevărat, răspunse Carchuelo. Și dacă vrei să-ți dovedesc printr-o încercare,

¹ *La tierra de Sayago* (între Zamora și Ciudad Rodrigo) era socotită regiunea cu vorbirea cea mai neînțeleasă. Sînt aici ca la vreo 60 de sate care vorbesc dialectul sayaghez, obiect al deriderii castilienilor neaoși, mîndri de puritatea vorbirii lor.

² Regele *Alfonso al X-lea*, « *el Sabio* » (1252—1284), se zice, a dat porunca « să se recurgă la Toledo ca la măsura limbii castiliene, căci el are în limba noastră mai mare desăvîrșire decît oricare altă parte a țării ». A făcut, din pricina asta, școli mai multe la Toledo, vechea capitală a Castiliei, decît în alte localități. Dar existența reală a acestei legi este contestată.

³ Despre « mahalaua tăbăcarilor » din Toledo, ca și despre piața cu numele arab de *zoco-dover* (*soq-ad-doab* = obor de vite) s-a mai pomenit în Partea I.

⁴ Majadahonda sau Majalahonda era un mic sat de lingă Madrid, ai cărui locuitori erau priviți de locuitorii cu pretenții ai capitalei drept exemple tipice de neciopliți.

tot ai tu două săbii la tine, loc e berechet, eu, la rîndul meu, sînt voinic și puternic, virtuți care, însoțite și de curajul meu, de care nu duc lipsă, te vor face să mărturisești că nu mă-nșel. Descalecă și folosește-te de schimbările de poziție, de cercurile, de unghiurile și de știința domniei-tale, că eu tot o să te fac să vezi stele verzi cu iscusința mea cea nouă și necioplită, ce-mi dă încrederea, pusă mai întâi în Dumnezeu, că nu s-a născut încă omul care să mă facă să-ntorc spatele și că nu se află om în lumea asta pe care eu să nu-l fac să lunece la pămînt.

— Dacă o să-ntorci sau nu spatele, în treaba asta nu mă bag, răspuse cel cu iscusința luptei, măcar că s-ar putea întîmpla ca tocmai în locul unde-ți împlinți de-ntîia dată piciorul, acolo să-ți fie și mormîntul; vreau să spun că acolo rămii mort pe loc, fiindcă ai nesocotit meșteșugul de a lupta.

— Vedem noi acumă, răspuse Corchuelo.

Și descălecînd în pripă de pe asinul lui, trase minios una din săbiile pe care licențiatul le avea cu sine.

— Nu, nu așa, spuse atunci don Quijote; vreau să conduc eu această luptă și să fiu judecătorul acestei întrebări rămase de-atîtea ori fără răspuns.

Și descălecînd de pe Rocinante și apucînd lancea, se înfipse în mijlocul drumului, în vreme ce licențiatul, înclinîndu-și frumos trupul și făcînd pași iscusiti, o și pornise către Corchuelo, care se îndrepta împotriva-i, scoțînd, după cum se spune, foc pe nări. Cei doi țărani, fără să descalece de pe măgărețele lor, n-aveau alt rost decît acela de privitori ai acestei crunte tragedii. Împunsăturile, loviturile, coborîrile, întoarcerile, revenirile pe care le trîntea Corchuelo erau fără de număr, date cu înflăcărare una după alta, mai dese decît grindina. Se năpustea ca un leu zădărit, dar îl nimerea și-l ținea-n loc, în toiul miniei, cîte o izbitură a spadei licențiatului, făcîndu-l să-i sărute bumbul ca pe niște moaște, măcar că nu chiar cu atîta cucernicie cu cîtă se obișnuiește și se cuvine a fi sărutate moaștele. În cele din urmă, îi numără cu lovituri toți nasturii sutanei scurte

de pe el, făcându-i pulpana ferfeniță, de parcă s-ar fi prefăcut în cozi de caracatiță; de două ori îi azvîrli cît colo pălăria de pe cap și-l osteni într-atîta încît de ciudă, de minie și de turbare, Corchuelo apucă sabia de mîner și o aruncă în văzduh cu atîta putere, că unul din țărani de față, care era notar și care s-a dus după ea, a dat după aceea mărturie că o azvîrlise la o depărtare de aproape trei pătrare de leghe, care mărturie slujește și a slujit ca să se vadă, în toată lumina adevărului, cum puterea cade biruită de către meșteșug. Corchuelo se trînti cătrănit pe jos, și Sancho, ducîndu-se la el, îi spuse:

— Pe cîntea mea, domnule bacalaureat, dacă vrei să-mi asculți sfatul, de-acu-nainte să nu mai chemi pe nimeni la întrecere cu săbiile, ci numai la luptă și la aruncatul cu prăjinile, fiindcă ai și vîrsta și vînjoșenia pentru așa ceva, că ăștia cărora li se zice luptători cu spada am auzit eu spunîndu-se că-s în stare să vîre vîrfurile săbiei și-n urechea acului.

— Eu, răspunse Corchuelo, mă bucur c-am fost scos din rătăcirea mea și că încercarea mi-a arătat adevărul de care eram atît de departe.

Și ridicîndu-se, îl îmbrățișă pe licențiat și rămaseră și mai prieteni decît la-nceput; și nu mai vrură să-l aștepte pe notar, care se dusesse după sabie, părăindu-li-se că prea întîrzie, așa că se hotărîră să-și vadă mai departe de drum, ca să ajungă devreme la Quiteria în sat, de unde erau cu toții.

Cît le mai rămase din drum, licențiatul îi desluși asupra foloaselor spadei, cu atîtea temeieri lămuritoare și cu atîtea chipuri și dovezi aritmeticești, încît toți ajunseră să știe cît de minunată era această știință¹, iar lui Corchuelo îi pieri cu totul îndărătnicia. Într-acestea se lăsă și noaptea, dar mai înainte de a ajunge, li se păru tuturor că văd în fața satului

¹ Cervantes concepe « minunata știință » a scrimei în felul în care circula în epocă prejudecata « geometrizării » acestui exercițiu, idee pusă în circulație de maeștrii ei, Jeronimo de Carranza și Luis Pacheco de Narvaez. Quevedo, în *Pablo de Segovia*, capitolul al VIII-lea, e de partea duelului empiric și-l face pe « geometru » să piardă.

un cer plin de stele, stele nenumărate și sclipitoare. Auziră și sunete nedeslușite și dulci din muzici felurite, cum ar fi fluier, tamburine, harfe, talgere, tobe și zurgălăi; și când se apropiară, văzură că pomii unui frunzar ce fusese pregătit la intrarea satului erau toți plini de candelă, pe care nu le stingeau vântul, ce sufla atunci atât de domol, încât n-avea putere să miște nici frunzele pomilor. Cîntăreții înveseleau nunta, umblînd în cete, deosebite între ele, prin acel loc desfătător: unii dănuiau, alții cîntau, iară alții ziceau din feluritele soiuri de muzici cîte s-au pomenit. N-ai fi zis altceva decît că prin toată acea livadă se zbunguia bucuria și sălta mulțumirea. Mulți alții se îndeletniceau ridicînd poduri înalte, de unde să poată vedea mai ușor a doua zi jocurile și danțurile ce aveau să se desfășoare în acel loc, anume ales pentru sărbătorirea nunții lui Camacho cel avut și a înmormîntării lui Basilio. Don Quijote nu vru să intre în sat, măcar că-l poftiră și țăranul și bacalaureatul; dete, ca temei — după socoteala lui, destul de puternic — faptul că datina cavalerilor rătăcitori este ca ei să doarmă mai degrabă pe cîmp și prin păduri decît prin locuri cu lume, fie ele chiar și cu tavanuri aurite; și o dată cu acestea se abătu nițel din drum, firește că împotriva voiei lui Sancho, căruia-i veni în minte minunata găzduire de care avusese parte în castelul sau casa lui don Diego.

Capitolul XX

Unde-i vorba de nunta lui Camacho cel avut și de ceea ce s-a întîmplat cu Basilio cel sărac

De îndată ce albele zori făcură ca strălucitorul Febus, cu văpaia razelor sale arzătoare, să zvînte mărgăritarele topite din pletele-i de aur, don Quijote, scuturîndu-și mădulele de toropeala somnului, se sculă-n picioare și-l strigă pe scutierul său Sancho, care încă mai sforăia; văzîndu-l astfel, don Quijote, mai înainte de a-l trezi, rosti către el:

— O, tu, preanorocos între toți norocoșii ce trăiesc pe fața pământului, căci, fără a pizmui pe nimeni și fără a fi pizmui, dormi cu cugetul împăcat; pe tine nu te prigonesc vrăjitorii și nici vrăjile nu te fac să tresari. Dormi, mai spun încă o dată și voi mai spune-o de-o sută de ori, dormi, fără să te țină într-o nesfârșită veghe gelozia față de doamna ta și fără să te trezească n liniștea pentru datoriile ce le ai de plătit și nici grija de cum vei face să ai mâine ce mânca, tu, dimpreună cu cei puțini și strîmtorați ai tăi. Nici dorul măririlor nu te roade, nici strălucirea deșartă a lumii nu te tulbură, deoarece hotarele năzuințelor tale nu merg mai departe decît pîn' la gîndul de-a vedea de măgar, căci cu grija de însăși ființa ta sînt împovărați umerii mei: povară și sarcină pe care firea și datina le-au pus în seama stăpînilor. Doarme scutierul și stă de veghe stăpînul, gîndindu-se cum să-l hrănească, să-i îmbunătățească soarta și să-l chivernisească. Grija de a vedea că se preface ceru-n stei de piatră, fără a dăruia pământul cu roua cuvenită, nu-l îndurerează pe slujitor, ci pe stăpîn, care trebuie să-l hrănească la vreme de secetă și de foamete pe cel care l-a slujit la vreme de rod mult și de belșug.

La toate acestea nimic nu răspunse Sancho, pentru că dormea, și nici nu s-ar fi trezit dacă don Quijote, cu coada lancei, nu l-ar fi readus la simțire. Se trezi în cele din urmă, mahmur și lenevos, și, întorcînd capul în toate părțile, spuse:

— De către frunzar, dacă nu mă-nșel, vine un abur și o mireasmă mai degrabă de slănină la frigare decît de lămîiță și de cimbru. O nuntă care începe cu asemenea miroase, pe viața mea, trebuie să fie îmbelșugată și de tot darnică!

— Isprăvește, mîncăule! spuse don Quijote. Hai să mergem și noi la această cununie, să vedem ce va face nefe-ricitul de Basilio.

— Facă ce-o vrea, răspunse Sancho, că de n-ar fi sărac, ar fi luat-o pe Quiteria de nevastă. Auzi colo, una ca asta: să n-aibă para chioară și să năzuiască la o însurătoare ca-n basme! Pe legea mea, stăpîne, eu așa zic că sărăntocul ar trebui să se mulțumească cu ce-o găsi și să nu mai cate iepuri

în baltă. Capul mi-l pun că ar putea Camacho să-l îngroape-n galbeni pe Basilio; și dacă așa stau lucrurile — cum pesemne că și stau — proastă de-a binelea ar fi Quiteria să nesocotească ea gătelile și giuvaerurile pe care i le-o fi dat, sau pe care poate să i le dea Camacho, ca să aleagă aruncarea cu prăjina și lupta cu sabia a lui Basilio. Pe o bună aruncătură cu prăjina sau pe o mișcare isteată cu sabia nu-ți dă nici o cană de vin la crîsmă. Iscusiște și dibăcii din astea care nu-s de vînzare ție-și-le pentru el contele Dîrlos¹; dar cînd asemenea dibăcii se nimeresc la unul care are bani cu lopata, apăi atunci îi șade cum nu se poate mai bine. Numai pe-o bună temelie se poate ridica o zidire trainică, și cea mai bună temelie din lume e banul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Sancho, spuse atunci don Quijote, mai curmă odată cu cuvîntarea asta a ta, căci eu zic că dacă te-aș lăsa să-ți înșirui cît ți-e pofta sporovăielile pe care mi le trîntești la tot pasul, nu ți-ar mai rămîne timp nici să mănînci, nici să dormi, că l-ai risipi tot în palavre.

— Dacă luminăția-ta ai avea o bună ținare de minte, răspunse Sancho, ar trebui să-ți amintești de legămintele prin care ne-am prins la învoială mai-nainte de-a pleca acum, a doua oară, de-acasă: unul din aceste legăminte a fost că mă lași să vorbesc tot ce vreau, numai să nu fie ceva împotriva aproapelui sau împotriva dreptului de stăpîn al luminăției-tale, și pîn-acum cred că nu m-am abătut de la asemenea legămînt.

— Nu-mi aduc aminte, Sancho, de nici un legămînt ca acesta; și chiar de-ar fi așa, tacă-ți mai bine gura și hai să mergem, că muzicile pe care le-am auzit aseară au început iarăși să înveselească văile, și fără doar și poate că se va săvîrși cununia dimineața pe răcoare, iar nu în dogoarea chindiei.

¹ Cel mai lung din seria acelor *romances viejos* din ciclul carolingian, unde este vorba de Conte de Irlos, fratele lui Durandarte. După cincisprezece ani de războaie în țările de peste mare, unde îl învinge pe sultanul Persiei, Conte de Irlos se întoarce în țară tocmai cînd soția sa era să se căsătorească cu Celinos, crezîndu-l mort pe adevăratul ei soț. Este și subiectul unei drame de Guillén de Castro, intitulată *El Conde de Irlos*.

Făcu Sancho așa cum îi porunci stăpînu-su, și după ce puse șaua pe Rocinante și samarul pe măgar, o luară-n sus amîndoi și, încet-încet, ajunseră-n dreptul frunzarului. Cel dintîi lucru ce-i fu dat lui Sancho să vadă fu un juncan întreg înfipt într-un trunchi de ulm, ce slujea de frigare, și în focul unde avea să se frigă ardea o adevărată moviliță de lemne, iar de jur împrejurul focului se aflau șase tingiri, nu făurite după chipul obișnuit al tingirilor, fiindcă erau de fapt șase cazane măricele, dintre care fiecare avea la carne într-însa cît o căsăpie întreagă; așa de bine înghițeau și cuprindeau într-însele berbeci întregi, fără să se mai vadă din ei nimic, de ziceai că-s porumbei; iepurii jupuiți încă de pe-acum și găinile jumulite care stăteau atîrnate de pomi ca să-și afle mormîntul în tingiri erau fără de număr; păsări și vînat de tot soiul erau cu duiumul, agățate de trunchiurile copacilor, pentru ca aerul să le frăgezească. Numără Sancho mai bine de șaizeci de burdufuri, de peste două vedre fiecare, pline — după cum se vădi după aceea — cu vinațuri minunate; grămezi întregi de pîine din cea mai albă stăteau așa cum stau de obicei movilele de grîu pe arii; brînzeturile, așezate ca niște cărămizi în straturi încrucișate, alcătuiau un zid, iar două cazane cu untdelemn, mai mari decît cele de boiangii, slujeau ca să se rumenească într-însele felurite aluaturi, care, cu două lopeți zdravene, erau scoase gata prăjite și tăvălite apoi într-un alt cazan plin cu miere curată, care se afla alături. Bucătarii și bucătăresele erau peste cincizeci la număr, toți curat îmbrăcați, toți vrednici, toți mulțumiți. În pîntecele umflat al juncanului fuseseră virîți și apoi cusuți înăuntru doisprezece purcei de lapte, ca să-i dea gust și să-l frăgezească; mirodeniile de tot felul păreau a nu fi fost cumpărate cu ocaua, ci cu banița, și toate stăteau la vedere în coșcogeamite ladă. Desigur că toate pregătirile astea de nuntă erau țărănești, însă atît de îmbelșugate, că puteau să hrănească o oaste întreagă. Pe toate le privea Sancho, la toate se uita lung și după toate îi lăsa gura apă. Mai întîi îi făcură cu ochiul și-i deschiseră pofta tingirile cu carne, din care bucuros și-ar fi luat un tain zdravăn; apoi îi ațîară

cheful burdufurile și, în sfârșit, gogoșile din tigăile cu unt-delemn, dacă mai pot fi numite tigăi niște cazane atît de uriașe; așa că, nemaiputînd să rabde și nestîndu-i în putință nici altfel să facă, se duse la unul din bucătarii aceia vrednici și, cu vorbe cuviincioase și înfometate, îl rugă să-l lase să înmoaie o coajă de pîine într-una din tingirile acelea. La care bucătarul îi răspunse:

— Astăzi, măi vere, mulțumită lui Camacho cel avut, nu-i o zi din acelea în care foamea să mai fie ea tare și mare; descalecă dară și vezi de nu-i pe-aici la îndemînă vreun linguroi; culege cu el, acolo, o găină, două, și de bine să-ți fie!

— Nu văd nici unul, răspunse Sancho.

— Stai puțin, zise bucătarul. Păcatele mele, că nepriceput și neajutorat mai ești!

Și spunînd astea, luă o cratiță, o cufundă într-una din tingirile acelea mari, scoase într-însa trei găini și două găște și-i spuse lui Sancho:

— Mănîncă, măi frate, și astîmpără-ți puținel foamea cu mezelicul ăsta, pînă la ceasul mesei.

— N-am în ce să-l pun, răspunse Sancho.

— Ia, măi omule, cratița cu tot ce-i în ea, că avuția și mulțumirea lui Camacho pune totul la loc.

Cît timp lui Sancho i se întîmplau cele spuse, don Quijote se uita cum intră, dintr-o parte a frunzarului, vreo doisprezece țărani călări pe douăsprezece iepe frumoase cum nu se mai află, cu hamuri de călărie bogate și arătoase și cu o mulțime de zurgălăi bătuiți în pieptarele lor, iar ei toți, îmbrăcați de alai și de sărbătoare, alergară bine rînduiți, nu o dată, ci de mai multe ori, prin întreaga livadă, în timp ce scoteau hăuliri și chiote vesele, zicînd:

Camacho și Quiteria trăiască!

El e bogat, pe cît e ea de mîndră:

Cea mai frumoasă fată de pe lume!

Auzind una ca asta, don Quijote își spuse-n sine: «Se cunoaște cît de colo că ăștia n-au văzut-o pe Dulcinea mea

din Toboso, că dacă ar fi văzut-o, ar fi lăsat-o ceva mai domol cu laudele aduse Quiteriei. »

Peste puțin, din toate părțile începură să intre în frunzar feciori și fete jucînd, iar la unul din jocuri, cu săbii, luau parte douăzeci și patru de flăcăiandri, voinici și ageri la înfățișare, toți îmbrăcați în straie cu țesătura subțire, albă ca neaua, și cu basmale din mătase scumpă, lucrate în culori felurite; iar pe conducătorul lor, care era un flăcău dezghețat, îl întrebă unul din cei cu iepele dacă nu s-a rănit cumva vre-unul din dănuitori.

— Pin-acum, slavă Domnului, nu s-a rănit nimeni, toți sîntem teferi.

Și îndată începu să se amestece-n joc cu ceilalți însoțitori, cu atîtea învîrtituri și cu atîta îndemînare, că pînă și lui don Quijote, căruia-i fusese dat să mai vadă asemenea jocuri, nu i se păruse nici unul atît de desăvîrșit ca acesta. Îi mai merse la inimă și un alt danț care veni la rînd, danț jucat de niște preafrumoase fetișcane, dintre care nici una nu arăta să aibă mai puțin de 14 ani și nici să ajungă pînă la 18, îmbrăcate toate în postav verde, unele dintr-însele cu părul împletit, altele cu părul răsfirat, însă la toate atît de auriu că putea să se ia la întrecere cu razele soarelui; și peste păr purtau cununi de flori amestecate, de iasomie, trandafir, amarantă și caprifoi.

Le călăuzeau un preacinstit moșneag și o băbuță cuvioasă; însă aceștia erau mai sprinteni și mai vioi decît cum îi arătau anii. Le cînta un cimpoi de Zamora, iar ele, avînd pe chip și-n ochi neprihănirea și-n picioare sprinteneala, se arătau a fi cele mai neîntrecute dănuitoare de pe lume.

După asta veni un alt joc meșteșugit, unul din acelea cărora li se zice « vorbite ». Era jucat de opt nimfe, împărțite în două șiruri: conducătorul unuia dintre ele era zeul *Cupidon*, și al celuilalt, *Interesul*; cel dintîi — împodobit cu aripi, arc, tolă și săgeți, celălalt — bogat înveșmîntat în aur și mătase de felurite culori. Nimfele care-l urmau pe *Amor* purtau în spate, în pergamin alb, scris cu slove mari numele lor. Numele celei dintîi era *Poezie*; al celei de-a doua, *Înțe-*

lepciune; al celei de-a treia, *Neam ales*, și al celei de-a patra, *Vitejie*. În același fel erau date și numele acelor care urmau *Interesul*. Numele celei dintii era *Dărnicie*; al celei de-a doua, *Dăruire*; al celei de-a treia, *Comoară*, și al celei de-a patra, *Stăpînire liniștită*.

Înainte tuturor venea un castel de lemn, tras de patru sălbatici, toți îmbrăcați în iederă și într-o țesătură de cînepă¹ vopsită verde, și păreau atît de adevărați sălbatici, încît mai-mai să-l înspăimînte pe Sancho. În partea din față a castelului și pe toate cele patru laturi ale pereților lui era scris: *Castelul bunei-cuviințe*. Îl însoțeau cîntînd patru cîntăreți, meșteri la tamburin și la fluier. Cupidon începu danțul și, după ce făcu doi pași, își ridică privirile și ochii, țintind cu arcul către o fată care ieșea la iveală dintre meterezele castelului, și-i grăi după cum urmează:

Eu sînt *Ămor*, zeul tare
În văzduh și pe pămînt,
Și pe vălurita mare,
Și în toate cîte sînt
În a lumii largă zare.

N-am știut nicicînd ce-i frica.
Tot ce vreau am și făcut,
Chiar de-aș vrea ce nu-i de vrut.
Și în tot ce-i de putut,
Ămor face, drege, strică.

Sfîrși versurile, trase o săgeată către partea de sus a castelului și se duse iarăși la locul lui. Ieși atunci *Interesul* și făcu alți doi pași; tăcură tamburinele, și el spuse ceva ce începea cu:

Eu sînt cel ce mai mult poate
Decît *Ămor*, decît toate.
Sînt de neam, și-s cunoscut
Pînă-n patru zări rotate:

¹ În original « *hedra y cáñamo* » (iederă și cînepă) erau materialele obișnuit folosite în teatre pentru costumele sălbaticilor, aduși pe scenă îndeosebi după descoperirile conquistadorilor.

Cerul însuși m-a născut.

Eu sînt Interesul. Cine,
Cînd mă are, ar face-un bine?
Zău așa, ar fi minune
Să trăiască pe-astă lume
Orișicine fără mine!

Se duse și *Interesul* la loc și trecu în față *Poezia*, care,
după ce-și făcu și ea pașii, ca și ceilalți, ațintindu-și privirea
către fata din castel, spuse:

Învelită în concepte ¹,
Blînda zîă, *Poezia*,
Prin cuvinte înțelepte
Îți trezește nostalgia.
Dacă nu te-ai supărat
Că-ndrăznesc în ochi să-ți cat,
Cum atîția-ți pizmuiesc
Frumusețea ta, ce-i una,
Eu s-o urc am să-ndrăznesc
Mai presus decît e luna.

Plecă și *Poezia* și, din partea unde era *Interesul*, ieși *Dărnicia*, care, după ce făcu cei doi pași, spuse ceva ce-ncepea cu:

Unii mă numesc Risipă
Și că-i sărăcesc se plîng.
Dar mai mult de cîte frîng
Eu dînd, strică ei în pripă,
Dușmăniți de tot ce strîng.
Ca să-ți plac, de azi-nainte
Fi-voi și mai necuminte.
Că-i păcat prealăudat
Să păcătuiești prin dat.

În felul acesta ieșiră și apoi se retraseră toate fetele din cele
două tabere, fiecare dintr-însele făcîndu-și pașii și spunîndu-și versurile, unele înflorite, altele hazlii, iar don Quijote

¹ Este vorba de acele concetti din poezia lui Petrarca, imagini bazate pe antonimii alăturate, exagerat folosite în gongorismul spaniol.

le prinse pe de rost — că avea bună ținere de minte — numai pe cele pomenite aici; apoi se amestecară cu toții, legîndu-se lanț și dezlegîndu-se cu drăgălășenie și cu multă ușurință; și cînd trecea Țmăr pe dinaintea castelului, își slobozea săgețile înspre partea de sus a lui; Interesul, însă, spărgea de el globuri aurite. În cele din urmă, după ce-au mai dănuțit ei o bună bucată de timp, Interesul scoase o pungă mare de piele, vîrstată cenușiu și negru, care părea să fie plină cu galbeni, și o azvîrli în castel cu atîta putere, încît, de pe urma loviturii, pereții i se desfăcură și căzură, lăsînd-o pe fată descoperită și fără de nici o ocrotire. Veni la ea Interesul, cu toate personajele din alaiul lui, și, punîndu-i de gît un lanț gros de aur, se prefăcură că vor să pună mîna pe ea, s-o răpească și s-o țină în puterea lor. Văzînd una ca asta, Țmăr, dimpreună cu însoțitoarele lui, făcură chip că luptă să le-o smulgă¹; și toate mișcările pe care le făceau erau însoțite de sunetul tamburinelor, în joc și în danț bine măsurat. Îi despărțiră sălbaticii, care, cu o neîntrecută iuțeală, ridicară și prinseră iar la loc pereții castelului, iar fata se-nchise-n el ca la început, și cu asta se puse capăt jocului, care-i lăsă nespuse de mulțumiți pe toți cei ce-l priviseră. Întrebă don Quijote pe una din nimfe să-i spună cine a alcătuit și a orînduit jocul. Îi răspunse că un preot de la ei din sat, meșter nevoie-mare cînd e vorba de asemenea născociri.

— Pot să pun prinsoare, spuse don Quijote, că acest bacalaureat sau preot e mai bun prieten cu Camacho decît cu Basilio și că trebuie să se priceapă mai bine la satire decît să slujească vecernia. Strașnic a mai ticluit-o-n jocul ăsta cu iscusințele lui Basilio și cu avuțiile lui Camacho!

Sancho Panza, care auzise totul, spuse:

— Pe-a cui pîine o mănînc, pe-a ălui psaltire-o cînt! Eu ți-u cu Camacho.

¹ Lupta dintre Țmăr și Interes face obiectul multor coplas, populare și culte, și mai întotdeauna Țmărul iese înfrînt, « poate pentru că — comentează Rodriguez Marín — lipseau acolo sălbaticii, care să-și pună pielea-n joc pentru el, neștiutori cum sînt și necunoscînd cît poate banul! »

— Se vede cât de colo, Sancho, spuse atunci don Quijote, că ești bătăran, și încă unul din aceia care strigă: Trăiască cine-o birui.

— Nu știu din care-oi fi, răspunse Sancho, dar atîta știu, că din tingirile lui Basilio n-oi scoate niciodată o mîncare atît de gustoasă ca asta pe care am scos-o din tingirile lui Camacho.

Și-i arată cratița plină cu gîște și cu găini; și apucînd una din ele, dete s-o înfulece cu o voce bună și cu o poftă grozavă.

— La naiba cu iscusințele lui Basilio, spuse el, că atîtea parale faci cîte parale ai, și atîtea parale ai cîte parale faci. Numai două neamuri se află pe lume, cum spunea o bunică de-a mea: « avere » și « neavere »; dar ea ținea cu « avere »¹; și-n ziua de azi, stăpîne don Quijote, te-ntreabă toți mai mult ce ai decît ce știi²; un măgar încărcat cu aur arată mai bine decît un cal cu samar. De aceea, iarăși zic că eu cu Camacho ți-u, din ale cărui tingiri îți scoți mîncăruri îmbelșugate de gîște și găini, iepuri sălbatici și iepuri de casă; pe cînd din ale lui Basilio — dacă-ți cad cumva la îndemînă — n-ai să scoți decît o zeamă lungă, și pe-aia trebuie s-o cauți pe fundul oalei.

— Ți-ai sfîrșit cuvîntarea, Sancho? zise don Quijote.

¹ Ideea că nu mai existau acum, în disoluția feudalismului, decît două spițe mari pe lume, două « genealogii » (*linajes*), *tener* și *no tener* (a avea și a nu avea), este un fapt de observație curentă, consfîntit de memorialiștii epocii: Rodriguez Marín citează pe scriitorul portughez Thome Pinheiro da Vega, care, la 1605, în Castilia, găsea să « *no hay más linajes que tener o no tener, como decía el Rey viejo, y los hidalgos son los que tienen algo...* » (hi-d'alge) (« nu sînt decît două genealogii: *avere* și *neavere*, și hidalgo e cel ce *are algo* » [ceva]...).

² În original: « *antes se toma el pulso al haber que al saber* » (« mai degrabă te pipăie la avere decît la știință »), inversarea vechiului « *más vale saber que haber* » (« mai mult valorează știința decît averea »). Infantele don Juan Manuel, în introducerea cunoscutului său *Libro de los castigos* (*Cartea pedepselor*), scrie: « ... *cierto es que el saber puede guardar el haber, et el haber non puede guardar el saber* » (... e sigur că știința poate păstra averea, dar averea nu poate păstra știința »). « *El sabio puede ser rico, más el rico no compra ciencia* », spune și un cîntec popular vechi, ce începe cu: « *Más vale saber que haber* »... Între vremea infantelui, însă, și cea a lui Cervantes, averea a înfrînt știința.

— Am sfîrşit-o, spuse Sancho, fiindcă văd că luminăția-ta te mîhneşti cînd o auzi, că de nu m-ar opri lucrul ăsta, aş mai fi lungit-o încă trei zile.

— Nu dă Dumnezeu, Sancho, spuse don Quijote, să te văd şi eu mut pînă n-apuc să mor.

— Cu viaţa pe care o ducem, răspunse Sancho, pînă s-apuci a muri luminăția-ta, oi muşca eu țărîna, şi atunci poate c-oi amuţi într-atîta, că n-oi mai scoate un cuvîntel pîn' la sfîrşitul lumii sau măcar pîn' la judecata de apoi.

— Chiar de s-ar întîmpla şi una ca asta, Sancho, spuse don Quijote, şi încă n-ar întrece tăcerea ta tot ce-ai vorbit, ce vorbeşti şi ce mai ai încă de vorbit pe lumea asta; şi cu atît mai vîrtos cu cît e-n firea lucrurilor să sosească mai întîi ziua morţii mele decît a morţii tale; aşa că nu mai nădăjduiesc să te văd în viaţa mea mut nici chiar cînd bei sau cînd dormi; atîta pot să spun şi nimic mai mult.

— Pe legea mea, stăpîne, răspunse Sancho, să nu dai crezare cîrnei, vreau să spun, morţii, care tot atît de bine-nghite şi mielul şi berbecul; că l-am auzit eu pe preotul de la noi spunînd că ea calcă cu acelaşi picior şi foişoarele împăraţilor şi cocioabele sărăcăcioase ale celor nevoiaşi. Cocoana asta e prea tare ca să mai umble cu ocolişuri; de nimic nu-i e silă, totul mănîncă şi totu-i cade bine, şi cu tot soiul de oameni, de vîrste şi de măriri îşi îndeasă desagi. Ea nu-i un cosaş care să doarmă în ceasurile de tihnă, fiindcă-n toată clipa coseşte şi retează deopotrivă şi iarba uscată, şi pe cea verde, şi pare-se că nici nu mai mestecă, că se-ndoapă şi-nghite tot ce i se pune dinainte, că-i e o foame ciînească şi niciodată nu se satură; şi măcar că n-are burtă, te face să crezi că boleşte de dropică, aşa-i de însetată să bea toate vieţile la cîţi trăiesc pe lume, de parc-ar bea un ulcior cu apă rece.

— Destul, Sancho, grăi atunci don Quijote, rămîi la ce-ai spus bun pîn-acum şi nu aluneca, fiindcă, într-adevăr, ceea ce-ai spus despre moarte în vorbirea ta țărănească e ceea ce-ar putea să spună şi-un predicator priceput. Îţi spun eu, Sancho, că dacă ai avea tu tot atîta ştiinţă pe cît eşti de

deștept din fire, apăi ai putea să cuvîntezi din amvon și să cutreieri lumea asta mare, propovăduind lucruri frumoase.

— Cuvîntează bine cel ce trăiește bine, răspunse Sancho, că eu altă tologie nu știu.

— Nici n-ai nevoie să știi, spuse don Quijote. Dar un lucru nu-mi intră mie-n cap și nu pot să-i dau de rost, și anume cum se face că fiind începutul înțelepciunii teama de Dumnezeu, tu, care te temi mai mult de o șopîrlă decît de el, știi atîtea lucruri?

— Vezi-ți mai bine, stăpîne, de cavaleriile luminăției-tale și nu te apuca să judeci temerile sau vitejiile altora, că tot atît mă tem și eu de Dumnezeu ca și oricare alt creștin. Și acum lasă-mă, luminăția-ta, să sting mezelicul ăsta, că alelalte toate nu-s decît vorbe de clacă, de care om da socoteală pe ceea lume.

Și spunînd asta, începu din nou să dea iama în cratiță, și cu atîta rivnă, de-i trezi pofta de mîncare și lui don Quijote, care fără doar și poate că l-ar fi ajutat de nu-l împiedica ceea ce o să se povestească de-acu-nainte.

Capitolul XXI

Unde se povestește mai departe despre nunta lui Camacho, dimpreună cu alte întîmplări pline de miez

Pe cînd tocmai se ținea între don Quijote și Sancho sfătuirea pomenită în capitolul de mai sus, numai iată că se auziră strigăte și zarvă mare, totul pricinuit și pus la cale de către flăcăii călări, care, cu tropote și cu chiote nesfîrșite, se duseră să-i primească pe logodnici; iar aceștia, înconjurați de tot felul de muzicanți și de jucători, veneau însoțiți de preoți, de neamurile amîndurora și de lumea mai răsărită de prin satele vecine, cu toții îmbrăcați de sărbătoare. Și cînd Sancho o văzu pe logodnică, spuse:

— Pe legea mea că nu vine îmbrăcată ca o țarancă, ci ca o doamnă aleasă de la curte! Chiar așa e, că, după cîte

deslușesc eu de departe, în locul mărțișorului cel ieftin, pe care ar fi trebuit să-l poarte, are la gît mărgean din cel scump, iar postavul verde de Cuenca e-nlocuit cu catifea deasă și bătută; și panglicile să mai zici că-s din fișii de pînză albă! Ba pot să jur că-s de atlas! Da' ia te uită și la mîinile ei, împodobite, chipurile, cu inele de chihlimbar! Aș, de unde? Să mor eu dacă nu-s acelea inele de aur, și încă ce aur! Și încrustate cu mărgăritare albe cum îi laptele covăsit, că fiecare din ele trebuie să facă mai mult decît ochii din cap! Maaamă, maamă! Și ce păr! Că dacă nu-i din acela neadevăratul, apăi n-am mai văzut așa de lung și-așa de auriu de cînd mă știu pe lume. Ei, poftim, mai zi ceva de gingășia și de mijlocelul ei, dacă nu-i ca un finic, ce se leagănă încărcat cu ciorchini de curmale, că așa arată giuvaerurile ce le poartă, de-i atîrnă din păr și de gît. Jur pe zilele mele că-i o mîndrețe de fată și că acum, cînd o fi pusă la încercare, o să poată înfrunta minunat de bine țărmurile Flandrei.¹

Don Quijote rise de laudele cam din topor ale lui Sancho Panza; măcar că și lui însuși îi păru că — în afară de domnița sa Dulcinea din Toboso — nu văzuse-n viața lui femeie mai frumoasă. Venea frumoasa Quiteria cam trasă la chip, pesemne de pe urma nopții proaste pe care totdeauna o petrec miresele cînd se pregătesc pentru nunta de-a doua zi. Mergeau apropiindu-se de un loc mai ridicat, așezat într-o latură a livezii și împodobit cu chilimuri și cu verdeață, unde avea să se săvîrșească cununia și de unde aveau să privească danțurile și jocurile; și tocmai în clipa cînd ajunseră-n acel loc, auziră în spatele lor strigăte puter-nice și glas ce spunea:

— Stați puțin, oameni nechibzuiți și pripiți ce sînteți!

¹ Echivoc în jurul cuvîntului *banco*, care înseamnă și banc de nisip și bancă de lemn. Sancho se prefăce că ar vorbi, în mod nevinovat, despre greutatea navigației în apropiere de coastele Flandrei, din cauza bancurilor de nisip. Dar tot din Flandra se aducea și o specie de lemn, din care se confecționau niște bănci, care alcătuiau scheletul paturilor. Folosindu-se de echivocul amintit, Sancho face o aluzie picantă la patul nupțial.

La care strigăte și vorbe întoarseră capul cu toții și văzură că le scotea un om îmbrăcat parcă cu o dulamă neagră, presărată cu roșu în chip de flăcări. Venea încununat — cum se văzu după aceea — cu o cunună de cernit chiparos, ținând în mână un toiag mare. Când ajunse mai aproape, fu recunoscut de toți drept chipeșul Basilio, și toți rămaseră cu sufletul la gură, așteptînd să vadă unde vor să bată strigătele și vorbele sale și temîndu-se să nu iasă cumva vreo năpastă din venirea lui tocmai într-o clipă ca aceea. Sosi, în cele din urmă, ostent și cu sufletul la gură, se opri în fața mirilor și înfipse în pămînt toiagul, care avea la coadă un vîrf de oțel; schimbat la față și cu ochii ațintiți către Quiteria, rosti cu glas tremurător și răgușit:

— Știi prea bine, tu, nerecunoscătoare Quiteria că, după legea cea sfîntă pe care amîndoi o mărturisim, atîta vreme cît sînt eu în viață, nu poți să iei alt bărbat; și mai știi iarăși tot atît de bine că, așteptînd eu ca timpul și osîrdia mea să-mi sporească avuția, n-am vrut nici o clipă să mă abat de la cuviința datorită cinstirii tale; dar tu, călcînd în picioare toate îndatoririle de care bunul meu gînd te ținea legată, vrei să-l faci stăpîn a ceea ce-i al meu pe un altul, căruia bogățiile îi slujesc nu numai de huzur, ci și ca să-i aducă norocul cel mai negîndit; și ca să aibă cu vîrf un asemenea noroc — nu fiindcă-aș crede că-i vrednic de asta, ci fiindcă așa vrea cerul — eu cu mîna mea voi înlătura neputința sau piedica ce-l mai poate stingheri, scăpîndu-l de mine, care-i stau în cale. Trăiască o mie de ani fericiți, trăiască laolaltă Camacho cel avut și nerecunoscătoarea Quiteria! Și moară Basilio cel sărac, moară cel pe care sărăcia l-a lipsit de aripile fericirii, retezîndu-i-le, și l-a băgat în pămînt!

Și spunînd asta, apucă toiagul pe care-l înfipsese în pămînt; o jumătate dintr-însul rămase și mai departe înfiptă, arătînd că slujea drept teacă a unui șis măricel ce se ascundea înăuntru, și, sprijinînd de pămînt ceea ce s-ar putea numi mînerul lui, ușurat la cuget și hotărît la faptă, se aruncă asupra-i; și într-o clipă, ieșîndu-i prin spate vîrfurile înșin-

gerat, dimpreună cu o jumătate din oțelul șisului, rămase nefericitul de el scăldat în singele său și întins la pământ, străpuns chiar de arma sa. Săriră îndată prietenii săi să-l ajute, nemîngîiați de această durere și de această sfișietoare nenorocire a lui; descălecă și don Quijote de pe Rocinante, sări să-l ajute și, cuprinzîndu-l în brațe, văzu că încă nu-și dăduse sufletul. Vrură să scoată șiful dintr-însul, dar preotul, care era și el acolo, își dete cu părerea să nu i-l scoată mai nainte de-a se spovedi, fiindcă ar fi murit chiar în clipa în care i l-ar fi scos. Și venindu-și Basilio puțin în fire, cu glas tînguitor și stins spuse:

— Dacă ai vrea, neîndurată Quiteria, măcar în această grea clipă de pe urmă a vieții mele să-mi dai mîna, pentru a-mi fi soție, tot m-aș mai mîngîia că fapta mea cea nebu-nească și-ar găsi o dezvinovățire, fiindcă printr-însa am atins fericirea de a fi al tău.

Auzind preotul vorbele astea, îi spuse să se îngrijească mai bine de mîntuirea sufletului decît de desfătările trupului și să ceară din adîncul cugetului iertare lui Dumnezeu pentru păcatele sale și pentru deznădăjduita-i hotărîre. La care Basilio răspunse că pentru nimic în lume nu s-ar spovedi dacă nu i-ar da mai înainte Quiteria mîna pentru a-i fi soție, că numai bucuria asta l-ar mai întări și l-ar mai ușura ca să se poată spovedi. Auzind don Quijote cererea celui ce trăgea să moară, spuse cu glas tare că Basilio nu cere decît un lucru drept și chibzuit și pe lîngă asta foarte ușor de îndeplinit, și că jupîn Camacho ar rămîne cu cîntea tot atît de neatînsă luînd-o pe doamna Quiteria ca văduvă a viteazului Basilio, ca și atunci cînd ar lua-o de lîngă părintele ei. La treaba asta nu trebuie altceva decît un *da*, a cărui rostire n-ar avea nici o urmare decît simpla-i rostire, căci patul de nuntă al acestei cununii va să fie mormîntul. Toate acestea le auzea Camacho și toate îl lăsau năuc și prostit, fără a ști nici ce să facă, nici ce să spună; dar erau atît de multe rugămințile prietenilor lui Basilio, care cereau să îngăduie ca frumoasa Quiteria să-i dea mîna muribun-dului spre a-i fi soție, pentru ca sufletul aceluia să nu fie

dat pierzării o dată ce-ar părăsi deznădăjduit această viață, încît îl înduplecară și aproape îl siliră să spună că dacă ar vrea Quiteria să-i dea mîna, el n-ar avea nimic împotriva, căci totul n-ar fi fost decît să mai amîne cu o clipă îndeplinirea voiei sale. Apoi se duseră cu toții la Quiteria, unii cu rugăminți, alții cu lacrimi, alții cu vorbe spuse la locul lor, ca s-o înduplece a da mîna bietului Basilio; iar ea, mai neîndurată decît o piatră și mai neclintită decît o statuie, părea că nici nu știe, nici nu poate, nici nu vrea să scoată un cuvînt; și nici n-ar fi răspuns nimic dacă preotul nu i-ar fi spus să se hotărăscă mai repede la ceea ce are de făcut, pentru că Basilio abia-și mai ține sufletul și nu mai e timp de pierdut cu șovăielile. Atunci, frumoasa Quiteria, fără a scoate un cuvînt, tulburată, mîhnită și cu inima strînsă, după cîte arăta, se duse în locul unde zăcea Basilio cu privirea rătăcită, cu răsufierea scurtă și grăbită, îngîinind printre dinți numele Quiteriei și făcîndu-i pe toți să vadă că acu-acu o să moară păgînește, iar nu creștinește. Dădu Dumnezeu de se apropie Quiteria de el și, căzînd în genunchi, îi ceru mîna prin semne și nu prin vorbe. Deschise ochii Basilio și, cătînd la ea cu luare-aminte, îi spuse:

— O, tu, Quiteria, care te-ai arătat, în sfîrșit, milostivă cu mine în clipa cînd milostivirea ta e menită să-mi slujească drept jungher pentru a-mi reteza firul vieții, căci eu n-am puterea nici să mă bucur de fericirea ce mi-o dăruî, alegîndu-mă ca al tău, și nici să înlătur durerea care atît de grabnic îmi va închide ochii, cu umbra înfricoșată a morții! Ceea ce te rog din suflet, stea a vitregei mele ursite, este ca mîna pe care mi-o ceri și pe care vrei să mi-o dai să nu-mi fie dată din milă și nici pentru a mă amăgi din nou, ci să mărturisești că, fără a-ți silnici vrerea, mi-o încredințezi și mi-o dai ca soțului tău legiuit; căci nu e drept ca într-o clipă de pe urmă ca asta să mă amăgești și să te folosești de prefăcătorie cu acela care numai adevăr a arătat față de tine.

Cîtă vreme spunea vorbele astea, îi slăbeau puterile văzînd cu ochii, și la fiecare leșin ai fi zis că-și dă și duhul. Qui-

teria, toată numai curăție și sfială, îl prinse de mîna pe Basilio și-i spuse :

— Nici o putere de pe lume n-ar fi în stare să-mi siluiască vrerea : așa că, de buna mea voie, și din tot sufletul îți dau mîna ca soață legiuită și o primesc pe a ta dacă și tu mi-o dai stăpîn pe judecată, iar nu fiindcă te-ar fi tulburat și ți-ar fi rătăcit mințile năpasta în care te-a aruncat fapta ta necugetată.

— Da, ți-o dau, răspunse Basilio, fără a fi nici tulburat, nici întunecat la minte, ci înțelegînd limpede că cerul a vrut să mi te dea, așa că mă dăruiesc și mă încredințez ție ca soț.

— Și eu ție ca soață, fie că vei mai trăi ani îndelungați, fie că-mi vei fi smuls din brațe ca să fii pus în mormînt.

— Pentru un rănit de moarte, spuse atunci Sancho, dă cam mult cu gura flăcăiandrul ăsta ! Ar trebui să se mai lase de tras clopotele și să-și îngrijească mai bine de suflet, care, după cîte văd eu, a ajuns numai pîn' la limbă, nu chiar pîn' la buze.

Fiind așa prinși de mîna Basilio și Quiteria, preotul, induioșat și înlăcrimat, le dete binecuvîntarea și rugă cerul ca sufletul proaspătului însurătel să aibă parte de odihna cea de veci ; care însurătel, de îndată ce primi binecuvîntarea, se ridică în picioare ușor ca un fulg și, cît ai clipi din ochi, își scoase șişul, căruia trupul său îi slujea drept teacă. Toți cei din jur rămaseră cu gura căscată, iar unii dintr-înșii, mai mult săraci cu duhul decît mîtoși, prinseră să strige din toate puterile :

— Minune, minune !

Dar Basilio răspunse :

— Nu, « minune, minune », ci dibăcie, dibăcie !

Năucit și tulburat, preotul se duse să-i pipăie rana cu amîndouă mîinile și văzu că șişul nu trecuse prin carnea și coastele lui Basilio, ci printr-o țevă de fier, pe care o umpluse cu sînge și o potrivise binișor în locul acela, iar singele îl pregătise în așa fel — după cum se află după aceea — ca să nu se închege. În cele din urmă, preotul,

cu Camacho și cu cei mai mulți de pe-acolo din preajmă își dădură seama că fuseseră păcăliți și luați în rîs. Mireasa nu se arătă cîtuși de puțin necăjită de această păcăleală, ba, dimpotrivă, cînd auzi spunîndu-se că acea cununie nu poate trece drept adevărată, fiind făcută cu înșelătorie, spuse că ea o întărește din nou, de unde încheiară cu toții că amîndoi fuseseră vorbiți să pună la cale cele întîmplate, de care lucru Camacho și cu prietenii lui se miniară într-ărită, încît vrură pe dată să se răzbune, și după ce traseră toți săbiile din teacă, năvăliră asupra lui Basilio, întru apărarea căruia ieșiră într-o clipă din teacă aproape tot atîtea alte săbii; și atunci, don Quijote, luîndu-le-o înainte călare, cu lancea sub braț și bine acoperit de pavăza sa, îi sili și pe unii și pe alții să-i facă loc. Sancho, pe care niciodată nu-l desfătau și nu-l înveseleau asemenea socoteli, se adăpostî după căzile din care-și scosese gustosul mezeli, gîndindu-se că acelui loc, pentru el ca și sfințit, o să i se dea cuvenita cinstire. Don Quijote rosti cu glas puternic:

— Opriți-vă, domniile-voastre, opriți-vă, că nu-i drept să vă răzbunați de jignirile aduse de dragoste! Și mai luați seama că dragostea și războiul înseamnă unul și același lucru; și așa cum în război e lucru îngăduit și obișnuit a te folosi de vicleșuguri și de curse pentru a-ți birui vrăjmașul, tot așa și-n luptele și-n întrecerile de dragoste se iau ca bune șiretenile și înșelăciunile ce le pui la cale pentru a-ți atinge ținta rîvnită, atunci cînd ele nu sînt spre ocară și spre necinstea făpturii îndrăgite. Quiteria era a lui Basilio și Basilio al Quiteriei, după dreapta și prielnică hotărîre a cerului. Camacho e avut și va putea să-și cumpere desfătările cînd, unde și cum i-ar pofti inima. Basilio n-are altceva pe lume decît mielușeaua asta, și nimeni n-are de ce să i-o ia, oricît ar fi de puternic, că pe doi pe care Dumnezeu îi unește nu poate omul să-i despartă; și cel care ar încerca s-o facă, mai întîi are de trecut prin vîrful acestei lînci.

Și spunînd acestea, o vîntură în mină atît de virtos și-atît de iscusit, că-i băgă în răcori pe toți cei ce nu-l cunoș-

teau; și atît de puternic se întipări în cugetul lui Camacho faptul de-a fi fost nesocotit de Quiteria, că și-o și șterse într-o clipă din minte, așa că prinseră și la el cuvintele de împăciuire ale preotului — om înțelept și de bună-credință — la auzul căror cuvinte și Camacho, și cei ce-i țineau partea se îmblinziră și se domoliră; și, ca dovadă, puseră cu toții săbiile înapoi în teacă, aruncînd vina mai mult pe ușurătatea Quiteriei decît pe dibăcia lui Basilio, și spunînd Camacho că dacă ea îl îndrăgea într-atîta pe Basilio ca fată, apoi tot așa l-ar fi îndrăgit și ca nevastă și că el ar trebui să mulțumească cerului mai mult acum că i-a luat-o decît atunci cînd i-o dăduse. O dată ce și Camacho, și ai săi se mîngîiaseră și se ostoiseră, se potoliră și toți cei ce erau de partea lui Basilio; iar Camacho cel avut, pentru a arăta că nu-l atinge cu nimic păcăleala și că n-o ia în seamă, porunci să-i dea înainte cu petrecerea, ca și cum s-ar însura cu adevărat; dar nu mai vrură să fie de față nici Basilio, nici soața lui și nici prietenii, așa că ei se duseră-n satul lui Basilio, că și pe săracii deștepți și de treabă are cine să-i urmeze, să-i cinstească și să-i ocrotească, tot așa cum și pe oamenii avuți are cine să-i lingusească și să le țină de urît. Îl luară cu ei și pe don Quijote, prețuindu-l ca pe-un viteaz și ca pe-un om de nădejde. Numai lui Sancho i se făcu negru înaintea ochilor vîzîndu-se pus în neputință de-a aștepta strălucitul ospăț și serbările lui Camacho, care ținură pînă noaptea tîrziu; și așa, posomorît și mîhnit, îl urmă pe stăpînu-su, care mergea cu ceata lui Basilio, părăsind olurile Egiptului¹, măcar că le mai purta încă în suflet, de unde mezelicul împruținat și aproape pe sfîrșite ce-l ducea în cratiță îi amintea mărirea și belșugul bunurilor pierdute de el; și așa, copleșit și dus pe gînduri — deși nu-i mai era foame — merse, fără a mai descăleca de pe măgar, pe urmele lui Rocinante.

¹ *Ollas de Egipto* sînt luate aici în sensul de « viață îmbelșugată » (vezi Partea I, capitolul XXII, p. 290, nota 1).

*Unde se povestește despre nemaiauzita aventură cu
peștera lui Montesinos, care se află în inima La
Manchei, aventură pe care don Quijote a dus-o cu
bine la capăt*

Mari și multe fură cinstirile cu care însurății îl copleșiră pe don Quijote, recunoscători pentru prietenia ce le-o arătase el apărându-le dreptul; și deopotrivă cu vitejia îi prețuiră și înțelepciunea, socotindu-l drept un Cid la luptă și un Cicero la vorbă. Bunul Sancho huzuri trei zile de pe urma însurăților, de la care află că faptul rănirii minci-noase nu fusese o înțelegere pusă la cale cu frumoasa Quiteria, ci numai o dibăcie de-a lui Basilio, care aștepta de la ea întocmai ceea ce s-a și văzut; mărturisi el, ce-i drept, că-și împărtășise gândul și unor prieteni de-ai săi, pentru ca la timpul potrivit să-i înlesnească cele ce avea de făcut și să-l ajute la păcăleală.

— Nu pot fi și nici nu trebuie numite păcăleli, spuse don Quijote, acelea ce urmăresc țeluri virtuozose, iar cununia unor îndrăgostiți este unul din țelurile cele mai alese; vă atrag, totuși, luarea-aminte că vrăjmașii cei mai mari ai dragostei sînt foamea și sărăcia necurmată; pentru că dragostea este toată numai bucurie, desfătare și mulțumire, mai ales cînd îndrăgostitul a izbutit să și-o aibă pe cea îndrăgită de el, dimpotrivă, lipsa și sărăcia sînt vrăjmașii ei cei mai vădiți; toate astea le-am spus fiindcă ar fi mai bine să se mai lase domnul Basilio de mînuirea meșteșugurilor în care-i atît de iscusit, meșteșuguri ce-i aduc într-adevăr faimă, dar nu-i fac și rost de arginți, și să se îngrijească să-și adune avere, prin mijloace îngăduite și vrednice, care nu le lipsesc niciodată celor chibzuiți și sîrguincioși. Săracul cu nume bun — dacă mai poate și un sărac să aibă nume bun — stăpînește o comoară ținînd nevastă frumoasă, pe care, însă, cînd o pierde, își pierde și-și îngroapă și bunul nume. Nevasta frumoasă și cinstită, al cărei bărbat e sărac,

vrednică-i de-a fi încununată cu laurul și cu finicul izbînzii și-al biruinței. Frumusețea, prin ea însăși, ademenește dorințele celor ce-o privesc și-o cunosc, așa cum asupra momelii celei îmbietoare se abat zgriptorii și zburătoarele văzduhului; dar dacă unei asemenea frumuseți i se adaugă lipsa și strîmtorarea, atunci se năpustesc asupra-i corbii, ulii și celelalte păsări prădalnice, și aceea care rămîne statornică la atîtea năvale merită din plin să se numească cunună a bărbatului ei. Uite, înțelepte Basilio, adause don Quijote, părerea nu știu cărui învățat era că în toată lumea asta nu se află decît o singură nevestă cinstită, și el povățuia pe fiecare să gîndească și să creadă că acea singură cinstită e a lui, și-atunci avea să trăiască mulțumit. Eu nu sînt înșurat, și pîn-acum nici nu m-am gîndit la așa ceva, și, cu toate astea, m-aș încumeta să dau sfaturi cui mi-ar cere de felul în care ar trebui să-și caute femeia cu care să se însoare. Întîi, l-aș sfătui să se uite mai mult la renumele decît la averea ei, căci femeia cinstită nu-și face nume bun doar fiind cinstită, ci și pîrînd cinstită; căci cu mult mai păgubită iese cinstea femeilor dintr-o ușurătate și neînfrînare fățișă decît din blestemățiile făptuite în taină. Dacă-ți aduci femeie cinstită-n casă, nu-i greu s-o păstrezi așa cum e, și chiar să-i și sporești cinstea; dacă-ți aduci însă una din acelea rele, la grele munci ai fi pus ca s-o îndrepti, pentru că nu se trece cu una, cu două de la o stare la alta. Nu zic c-ar fi cu neputință, dar socotesc că-i tare greu.

Le auzi Sancho pe toate astea și-și spuse-n sine:

— Stăpînul ăsta al meu, cînd spun și eu lucruri mai cu greutate și mai cu miez, îmi zice de obicei că aș putea să cuvîntez din amvon și să cutreier lumea asta mare propovăduind lucruri frumoase; și eu, la rîndul meu, spun de el, atunci cînd începe să înșire la cugetări și să dea la sfaturi, că nu numai într-un amvon, ci în douăzeci de amvoane ar putea să se urce și să bată toate răspîntiile, vorbind fiecăruia după nevoile lui. Bată-te norocul să te bată de cavalier rătăcitor, că multe mai știi! Eu credeam în sinea mea că de altceva nu știe decît de cavaleria lui rătăcitoare; cînd

colo, văd că nu-i lucru pe lumea asta asupra căruia să nu aştearnă cîte ceva din sacul lui cu înţelepciune.

Aceste vorbe le îngină Sancho ceva mai tare, aşa că, prinzînd stăpînu-su ceva din ele, îl întrebă:

— Ce tot descînţi tu acolo, Sancho?

— Nu spun nimic şi nici nu descînt de nimic, răspunse Sancho. Stam numai şi-mi spuneam în sinea mea că dac-aş fi putut s-aud ce-ai spus luminăţia-ta mai-nainte de-a mă fi însurat, poate c-aş fi spus şi eu acumă: boul cel neînjugat rumegă mai desfătat.

— Cum, Sancho? Atît de rea să fie oare Teresa ta?

— Nu-i prea rea, răspunse Sancho, dar nici prea bună nu-i; nu-i cel puţin bună cît aş fi vrut eu.

— Rău faci, Sancho, spuse don Quijote, că-ţi vorbeşti nevasta; căci, la urma urmei, e mama copiilor tăi.

— În asta nu-mi rămîne cu nimic datoare, răspunse Sancho, că şi ea mă vorbeşte cînd i se năzare, mai cu seamă cînd mă bănuieşte c-o înşel, că atunci nici Necuratul nu mai e-n stare s-o scoată cu ea la capăt.

Stătură — ca să nu mai lungim vorba — trei zile încheiate cu însurăţei, care-i ospătară şi-i slujiră împărăteşte. Ceru don Quijote licenţiatului celui meşter în mînuirea spadei să-i dea o călăuză care să-l ducă la peştera lui Montesinos, fiindcă tare mult ţinea să intre-ntr-însa, să vadă cu ochii lui dacă-s adevărate toate minunile ce se povesteau despre ea prin toate acele meleaguri. Licenţiatul îi spuse c-o să-i dea pe-un văr de-al lui, un student strălucit ce se dă-n vînt după cărţi cavaliereşti şi care foarte bucuros l-ar duce chiar pînă la gura peşterii şi i-ar arăta şi smîrcurile Ruiderei, vestite şi ele în toată La Mancha şi chiar în toată Spania; îi spuse c-o să-şi treacă de minune timpul cu el, deoarece tinerelel acesta se pricepe să scrie şi cărţi pe care le dă la tiparniţă şi le închină domnitorilor.

În cele din urmă sosi şi vărul, călare pe o măgăriţă borţoasă, al cărei oblînc era acoperit cu o scoarţă sau cu o pînză de sac, vîrstată în culori vii. Îl înşăuă Sancho pe Rocinante şi-şi pregăti măgarul, îşi umplu cu merinde desagii,

cărora le ținură tovărășie desagii vărului, căptușiți și ei zdravăn cu de-ale gurii, și după ce se încredințară lui Dumnezeu și-și luară rămas bun de la toți, se așternură pe mers, luînd-o pe drumul vestitei peșteri a lui Montesinos.

Pe drum îl întrebă don Quijote pe văr care îi erau îndeletnicirile, învățătura și munca. Vărul răspunse că învățătura îi era în limbile cele vechi, iar îndeletnicirile și munca sa erau de a alcătui cărți pentru a le da la tiparniță, toate de mare folos și de nu mai puțină desfătare pentru obște; că una dintre ele se numește *Cartea porturilor*, în care el zugrăvește șapte sute trei veșminte și porturi, cu culorile, numirile și semnele lor, de unde cavalerii de la curte pot să ia și să aleagă tot ceea ce poftesc cînd au nevoie pentru serbări sau pentru petreceri, fără să se mai milogească întrebînd pe la cutare sau cutare și fără să-și mai pună — vorba aceea — mintea la teasc pentru a le face să se potrivească cu simțirile și cu gîndurile lor.

— Căci și celui gelos, și celui disprețuit, și celui părăsit, și celui uitat, eu le dau straietele ce li se potrivesc ca turnate, nu ca picurate. Am și o altă carte, căreia o să-i zic *Meta-morfozele* sau *Ovidiu spaniol*, carte plină de lucruri noi și rare; pentru că într-însa, imitîndu-l în glumă pe Ovidiu, arăt cine a fost Giralda din Sevilla ¹ și îngerul de la Sfînta Magdalena ², cine Igheabul lui Vencinguerra din Cordoba ³, cine au fost taurii din Guisando ⁴, Sierra Morena, fîntînile

¹ Vezi nota 2 de la pag. 790.

² Biserica Sf. Magdalena din Salamanca avea, în loc de icoană de hram cu chipul sîntei, o sfîrlează pusă în vîrfurile turnului, înfățișînd un înger cu un vas de mir într-o mînă și cu părul Magdalenei într-alta, aluzie la balsamul cu care i-ar fi uns lui Cristos picioarele, spălate de ea, și la cosițele cu care i le-ar fi uscat.

³ *El caño de Vencinguerra* (Vicente Guerra), făcut de cavalerul Vicente Guerra care luase parte la recucerirea Córdobei de la mauri, era inițial un canal de scurgere în Guadalquivir a apelor de ploaie din Calle del Potro (Calea minzului), lîngă oborul de vite. Era de obicei plin de dejectiile caselor de pe uliță, și din toată mahalaua San Nicolás de la Ajarquia. Mai tirziu, asanat, canalul a fost cîntat de cordobezul Góngora într-o romanță.

⁴ Vezi nota 3 de la pag. 790.

Leganitos¹ și Lavapies din Madrid, fără să-mi scape nici cea a Păduchelui², a Jgheabului aurit³ și a Stareței⁴; și toate astea cu alegoriile, cu metaforele și cu prefacerile lor, în așa fel ca să te înveselească, să te prindă și să-ți dea totodată și învățătură. Am și o altă carte pe care o numesc *Adaos la Virgilio Polidoro*⁵, și care vorbește despre născocirea lucrurilor, carte plină de învățătură și de strădanie cărturărească; și-i zic așa fiindcă lucrurile cu miez lăsate la o parte de Polidoro sînt acum învederate de mine într-un stil plăcut. Virgilio uită, de pildă, să ne destăinuiască cine a fost cel dintîi de pe lume care a prins guturai, cine a fost cel dintîi care a folosit alifile pentru a se tămădui de sfrențe, și eu le lămuresc pe toate cu de-amănuntul și le întăresc prin deslușirile a peste douăzeci și cinci de cărturari, ca să vezi și domnia-ta cît de temeinic am muncit și cît de folositoare este o carte ca asta pentru toată lumea.

Sancho, care nu lăsase nimic să-i scape din vorbele vărului, îi spuse:

— Ia spune-mi, domnule, așa să te ajute Dumnezeu să-ți tipărești cărțile: poate ai ști să-mi spui — că dac-ai ști-o pe asta, apai le știi pe toate — cine a fost cel dintîi om care s-a scărpinat în cap? Că eu așa zic, că trebuie să fi fost părintele nostru Adam.

— Tot ce se poate, răspunse vărul, fiindcă nu mai încapе vorbă că Adam a avut și cap, și păr; și așa stînd lucrurile, și fiind cel dintîi om de pe lume, s-o fi scărpinat și el vreodată.

— Așa zic și eu, răspunse Sancho. Dar ia spune-mi acum: cine a făcut prima săritură-n aer?

— Drept să-ți spun, dragul meu, răspunse vărul, că acum chiar n-aș ști ce să-ți răspund pînă n-oi mai căuta prin căr-

¹ Fîntîna Leganitos (de fapt nu fîntînă, ci cișmea) se afla pe maidanul cu același nume, devenit mai apoi șosea și stradă a Madridului.

², ³, ⁴ Fîntîna Lavapies (Spală-Picioare), se prelungea prin două canale, unul numit al Păduchelui sau Canalul de Aur și altul zis al Stareței.

⁵ Virgilio Polidoro, literat italian din secolul al XV-lea, renumit prin tratatul său în opt cărți, intitulat *De rerum inventoribus* (Despre inventatorii lucrurilor), apărut în 1499.

țile mele; o să caut de îndată ce m-oi întoarce acolo unde am cărțile și, cînd ne-om vedea altă dată, am să te mulțumesc, că doar n-o să fie acum cea din urmă oară.

— Uite ce, domnule, nu te mai osteni cu treaba asta, că tocmai acum mi-a dat în minte dezlegarea la ce te-am întrebat: află că întâia săritură de pe lume a făcut-o Lucifer atunci cînd îi deteră vînt sau îl azvîrliră din cer, că a ajuns zburînd prin aer pînă-n adîncul genunilor.

— Ai dreptate, măi frate, zise vărul.

Iar don Quijote spuse și el:

— Nici întrebarea și nici răspunsul acesta nu-s de la tine, Sancho; pesemne că le-ai auzit și tu de la cineva.

— Nu mai vorbi, stăpîne, că, pe legea mea, dac-ar fi să tot întreb și să răspund, apăi n-aș mai mîntui nici pînă mîine. Și ca să întreb nerozii și să răspund bazaconii, n-am eu nevoie să umblu după ajutoare prin vecini.

— Ai spus, Sancho, mai multe decît știi, căci sînt unii oameni ce se trudesesc să afle și să adeverească anume lucruri care, după ce au fost aflate și adeverate, nu fac doi bani pentru judecată și pentru ținerea de minte.

Cu asta și cu alte vorbiri plăcute le trecu ziua, iar noaptea maseră într-un cătun, unde vărul îi spuse lui don Quijote că din acel loc și pînă la peștera lui Montesinos nu-s mai mult de două leghe, și că dacă-i hotărît să intre într-însa, are nevoie să ia cu dînsul și niște funii, pentru ca să se lege cu ele și să-și dea drumul, așa legat, pînă-n fundul peșterii. Don Quijote răspunse că de-ar fi să coboare și pînă-n fundul iadului, el tot vrea să vadă unde sfîrșește acea peșteră; cumpărare deci aproape o sută de stînji de funie, iar a doua zi, pe la ceasurile 2 după-amiază, ajunseră la peșteră, a cărei intrare e încăpătoare și largă, dar plină de tufe de ciulină, de smochini sălbatici, de tufișuri spinoase și de mărăcinișuri, și toate atît de dese și de încilcite, că o astupă și-o acoperă de sus pînă jos. Cînd deteră cu ochii de ea, descălecară vărul, Sancho și don Quijote, pe care ceilalți doi îndată-l și legară vîrtos cu funiile, și cîtă vreme îl încolăceau și-l încingeau, Sancho spuse:

— Ia seama, stăpine, la ce faci; vezi să nu te-ngropi de viu și nici să nu te scufunzi pe undeva unde să arăți a clondir pus la rece în vreun puț; că nu-i treaba luminăției-tale să fii scotocitorul acestei peșteri, care trebuie să fie mai amar-nică și decît o temniță de robi.

— Leagă tu numai, și taci din gură, răspunse don Quijote, căci o ispravă ca asta, să știi, Sancho dragă, numai pe mine mă aștepta.

Atunci călăuza spuse:

— Te rog din suflet, seniore don Quijote, să te uiți bine și să cați țintă cu o sută de ochi la ceea ce-i înăuntru, că poate or fi și ceva lucruri pe care să le pun în cartea metamorfozelor mele.

— N-ai nici o grijă, răspunse Sancho, toba-i în miini bune, care știu s-o bată.

După ce mai spuseră și astea și isprăviră să-l lege pe don Quijote — nu pe deasupra platoșei, ci pe deasupra pieptarului — don Quijote zise:

— Tare nesocotiți am mai fost că nu ne-am făcut rost de-un clopoțel, pe care să-l fi agățat lingă mine, chiar de funia asta, și după al cărui zvon să puteți ști dacă mai cobor încă și dacă mai sînt încă-n viață; dar acum, că tot nu mai e nimic de făcut, să ne încredințăm în mîna lui Dumnezeu, care mă călăuzește.

Și-ndată căzu-n genunchi și spuse în șoaptă o rugăciune îndreptată către cer, cerîndu-i lui Dumnezeu să-l ajute și să-i dea izbîndă temeinică în acea aventură, care se arăta a fi primejdioasă și ciudată; apoi îndată spuse cu glas tare:

— O, stăpină a faptelor și a gîndurilor mele, preastră-lucită și fără de seamăn Dulcinee din Toboso, dacă-i cu puțință să-ți ajungă pină la auz cererile și rugile acestui norocit îndrăgitor al tău, rogu-te, pe nemaiauzita ta frumusețe, să le ascuți, căci nu altceva te rog printr-însele decît să nu-mi tăgăduiești ajutorul și ocrotirea ta, de care am acuma atîta nevoie. Eu sînt gata să mă scufund, să mă îngrop și să mă adîncesc în prăpastia ce mi se deschide dinainte, numai ca să știe toată suflarea că dacă tu mă ajuți, nu se

află lucru pe lume pe care eu să nu mă-ncumet a-l încerca și a-l duce la bun sfârșit.

Și spunînd asta, se apropie de peșteră, unde văzu că numai folosindu-se de brațele sau de spada lui poate să-și dea drumul în jos și să-și facă loc pîn' la intrare; de aceea, punînd mîna pe paloș, începu să doboare și să mai reteze din acel mărăciniș, aflat la gura peșterii, la al cărui zgomot și vîjiiială zbucni din peșteră o mulțime nenumărată de corbi mari și de huhurezi; și erau atît de deși și zburau atît de repede, încît îl doborîră pe don Quijote la pămînt; și dacă ar fi crezut tot atît de mult și-n semne păgînești pe cît credea în creștineasca lui lege catolică, ar fi socotit aceasta drept prevestire rea și s-ar fi ferit să se închidă într-un asemenea loc. În cele din urmă se ridică și, văzînd că nu mai ieșeau de-acolo nici corbi și nici alte zburătoare de noapte, adică lilieci, care și ei ieșiseră, amestecîndu-se printre corbi, făcu semn către văr și către Sancho, care, dînd încet drumul la funie, îl lăsară în jos, să coboare înăuntrul peșterii celei înfricoșate; și-n timp ce intra, bine-cuvîntîndu-l Sancho și făcînd asupra-i la cruci cu nemiluita, spuse:

— Aibă-te Domnul în pază, și stîncă cea sfîntă din Fran-
cia¹, laolaltă cu Sfînta Treime din Gaeta², pe tine, floare,
caimac și spumă a cavalerilor rătăcitori! Te duci acolo
jos, tu, neînvinsul lumii, inimă de oțel, braț de aramă!
Încă o dată, dară, aibă-te Domnul în pază și întoarcă-te
slobod, teafăr și neprimejduit la lumina vieții acesteia pe
care o părăsești pentru a te îngropa în beznele ce le cauți.

Cam aceleași rugă și închinări fură aduse și de către văr.
Cobora don Quijote, strigîndu-le să mai dea drumul la
funie, să-i dea tot mai mult drumul la funie, în vreme ce

¹ *La Peña de Francia*: loc de pelerinaj între Salamanca și Ciudad Rodrigo, unde s-a găsit în anul 1409 o imagine a Fecioarei, venerată apoi în mănăstirea de dominicani ridicată acolo anume pentru asta.

² *La Trinidad de Gaeta*: mănăstire întemeiată de Ferdinand Catolicul în localitatea Gaeta din regatul Neapolelui, mănăstire vizitată adesea de călătorii pe mare.

ei n-o slobozeau decît puţin cîte puţin; şi cînd strigătele sale, gîtuite de pereţii peşterii, încetară să se mai audă, ei şi sfîrşiseră de desfăşurat toţi cei o sută de stînji de funie. Găsiră cu cale să-l ridice acum iar în sus pe don Quijote, fiindcă nu-l puteau coborî mai jos; cu toate astea, mai aşteptară preţ de vreo jumătate de ceas, după care timp prinseră să tragă-napoi funia, de astă dată cu multă uşurinţă şi fără să simtă pe ea nici o povară, semn care-i făcu să-şi închipuie că don Quijote rămăsese înăuntrul, şi fiind Sancho încredinţat de asta, lăcrima amarnic şi trăgea de zor, în nădejdea că poate s-a înşelat; dar cînd ajunseră să tragă, după socoteala lor, peste optzeci de stînji, simţiră deodată o greutate, de care lucru se bucurară peste poate. În cele din urmă, cînd nu mai rămaseră decît vreo zece stînji, îl zăriră desluşit pe don Quijote, căruia Sancho îl strigă, zicîndu-i:

— Fii de-o mie de ori binevenit, stăpîne, că noi şi începuserăm să credem că ai rămas acolo la clocit!

Dar don Quijote nu răspunse nici un cuvînt, şi cînd îl scoaseră cu totul afară, văzură că ţinea ochii închişi, pîrînd că doarme. Îl întinseră jos şi-l dezlegară, şi, cu toate astea, el tot nu se trezea. Dar atîta îl întoarseră şi pe-o parte şi pe alta, îl scuturară şi-l zgîlţiră, că după o bună bucată de timp îşi veni în simţiri, întinzîndu-şi oasele, ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un somn greu şi adînc; şi cătînd parcă năucit în toate părţile, spuse:

— Ierte-vă Domnul, dragii mei, că m-aţi smuls din viaţa şi priveliştea cea mai dulce şi mai desfătătoare din cîte i-a fost dat unei făpturi omeneşti să vadă şi să trăiască. Într-adevăr, acum abia îmi dau seama că toate bucuriile acestei vieţi trec ca umbra şi ca visul sau se ofilesc ca floarea cîmpului. O, nefericite Montesinos! O, Durandarte¹, răpus de umbra morţii! O, tu, Belerma cea fără de noroc! O, înlăcrămatule Guadiana şi voi, îndurerate fiice ale Rui-

¹ Vărul lui Montesinos, palatin de-al lui Carol cel Mare, mort, potrivit legendei, în lupta de la Roncesvalles, sub ochii vărului său.

derei, care arătați în apele voastre tot ce-au plîns frumoșii voștri ochi !

Cu multă luare-aminte ascultară vărul și cu Sancho vorbele lui don Quijote, pe care el le spunea ca și cum cu nespusă durere le-ar fi scos din adîncul inimii. Îl rugară fierbinte să-i facă și pe ei să priceapă cele ce spunea și să le spună ce văzuse în acel iad.

— Iad îi spuneți voi? zise don Quijote. Să nu-i mai spuneți așa, fiindcă nu e drept, după cum veți și vedea îndată.

Ceru să i se dea ceva de mîncare, fiindcă-i era o foame grozavă. Întinseră pînza de sac a vărului pe iarba cea verde, se repeziră la merindele din desagii lor și, așezîndu-se cîteșitrei laolaltă, întru bună dragoste și frăție, prînziră și cinară totodată. După ce fu ridicată învelitoarea, don Quijote de La Mancha spuse :

— Nimeni să nu se ridice și dați-mi, feții mei, ascultare.

Capitolul XXIII

Despre minunatele lucruri pe care neîntrecutul don Quijote spuse că le-a văzut în adîncă peșteră a lui Montesinos, lucruri a căror neputință de-a fi adevărate și a căror măreție fac ca această aventură să fie socotită drept apocrifă

Să fi fost cam pe la 4 ceasuri după-amiază, cînd soarele, ascuns printre nouri, cu slaba-i lucoare și cu razele sale cele blînde, îngădui lui don Quijote ca, scutit de arșită și zăduf, să povestească celor doi prealuminați ascultători¹ ai săi ceea ce văzuse în peștera lui Montesinos, și începu el astfel :

— La o adîncime cam de doisprezece pînă la paisprezece stînji, în această temniță subpămînteană se deschide la

¹ În original *clarisimos oyentes*, adică licențiatul și Sancho Panza. Efectul comic vine din nepotrivirea cu ei doi a acestei formule de orăție festivă, ce se folosea în universități.

dreapta o scobitură și-o încăpere în care ar intra un car mare, cu catiri cu tot. Prin câteva crăpături și desfundături, deschise pe fața pământului, și care răspund de departe pîn-acolo, pătrunde-năuntru o lumină slabă. Eu am zărit scobitura și încăperea asta tocmai cînd mi se urîse și mi se scribise să mă tot văd spînzurat și să tot cobor, legat de funie, prin acea împărăție a beznelor, fără să-mi știu și eu un drum anume, bine statornicit, așa că-mi pusei în gînd să intru în acea scobitură pentru a mă mai odihni puțin. V-am strigat să nu mai dați drumul la funie pînă ce nu vă voi spune; dar pesemne că nu m-ați auzit. Strînsei funia pe care mi-o slobozeai și, făcînd dintr-însa un colac sau o legătură, mă așezai pe ea dus pe gînduri, socotind în fel și chip cum să fac acuma să cobor la fund, cînd nu mai avea cine să mă ție de sus; și cum mă găseam eu prins în această grijă și încurcătură, deodată și fără voie mă cuprinse un somn din cele mai adînci, și cînd nici cu gîndul nu gîndeam, fără să știu cum și-n ce fel, mă trezii dintr-însul și mă văzui în mijlocul celei mai frumoase, mai dulci și mai desfătătoare pajiști pe care o poate făuri firea și-o poate zămisli cea mai iscusită închipuire omenească. Deschisei ochii, mi-i frecai și văzui că nu dormeam, ci că eram treaz cu adevărat. Cu toate astea, îmi dusei mîna la cap și la piept pentru a mă încredința dacă eu eram acela care stam acolo sau vreo nălucă amăgitoare care-mi luase chipul; dar atîngerea, simțirea, vorbele cu rost pe care le spuneam în sinea mea îmi dovediră că tot eu sînt cel ce eram atunci acolo, ca și cel ce sînt aici acuma. Îndată mi se arătă în fața ochilor un palat sau foișor împărătesc, strălucit de-ți lua ochii, ale cărui ziduri și ai cărui pereți păreau făuriți din cleștar străveziu și luminos, din care palat, deschizîndu-se cele două mari canaturi ale unei porți, văzui ieșind printr-însa și îndreptîndu-se spre mine un bătrîn cuvios, înveșmîntat într-o mantie de lînă vineție, pe care o tîra după el pe pămînt; îi încîngea umerii și pieptul o bantă așa cum poartă studenții, însă de atlas verde; capul îi era acoperit de-o cușmă neagră milaneză, iar barba albă colilie îi trecea de

briu; n-avea la el nici o armă, ci numai niște mătănii în mînă, cu boabele mai mari decît niște nuci obișnuite, iar cele înșirate din zece-n zece pentru *Tatăl nostru* erau și acelea cît niște ouă de struț obișnuite; portul, mersul, cucernicia și măreția făpturii sale, fiecare luate-n parte și toate laolaltă, treziră-n mine uimire și mirare. Cînd ajunse la mine, lucrul pe care-l făcu mai întîi fu să mă cuprindă strîns în brațe și apoi să-mi spună: «De-atît amar de ani, viteze don Quijote de La Mancha, de cînd hălăduim prin aceste pustietăți solomonite, așteptăm să te vedem, ca să dai de știre lumii ce cuprinde și închide într-însa adîncă peșteră în care ai intrat, numită peștera lui Montesinos, aventură ce-a rămas a fi săvîrșită numai de nebiruita-ți inimă și de neîntrecuta-ți bărbăție. Vino cu mine, prea-strălucite cavaler, fiindcă vreau să-ți arăt minunile pe care le ascunde acest castel străveziu, căruia eu îi sînt străjer și chelar pe vecie, căci nu altul sînt decît însuși Montesinos, de la care peștera își trage numele.» De cum îmi spuse că era Montesinos, îl și întrebai dacă-i adevărat ceea ce se povestește în lumea de-aci de sus, cum că el, cu un mic jungher, ar fi scos din miezul pieptului inima bunului său prieten Durandarte, ducînd-o domniței Belerma, așa cum îi lăsase vorbă răposatul, cu limbă de moarte. Îmi răspunse că-n toate n-am spus decît adevărul, afară numai de vorba cu jungherul, fiindcă n-a fost nici jungher, și nici mic, ci a fost numai un pumnal călit, mai ascuțit ca o sulă.

— Pumnalul ăla, spuse atunci Sancho, trebuie să fi fost făurit de Ramón de Hoces din Sevilla ¹.

— Asta nu știu, răspunse don Quijote. Nu cred, totuși, să vină de la acest armurier, fiindcă Ramón de Hoces e numai de ieri de-alaltăieri, pe cînd povestea cu Roncesvalles — unde se-ntîmplase toată năpasta aceea — a fost cu ani și ani în urmă; și dac-o fi sau n-o fi de la el pumnalul, asta n-are nici o însemnătate și nici nu întunecă, nici nu schimbă adevărul și cuprinsul poveștii.

¹ Probabil un armurier cunoscut în epocă.

— Aşa e, răspunse vărul. Zi domnia-ta înainte, seniore don Quijote, că te ascult cu o desfătare nespusă.

— Cu nu mai mică desfătare îmi spun şi eu povestea, răspunse don Quijote. Spun, aşadar, că preacinstitul Montesinos mă însoţi în palatul cel de cleştar, unde, într-o cămară scundă, din cale-afară de răcoroasă şi toată numai alabastru, se afla un mormînt de marmură, făurit cu mult meşteşug, deasupra căruia văzui un cavaler întins cît era el de lung şi întocmit nu din aramă, nici din marmură şi nici din iasp, aşa cum se obişnuieşte la alte morminte, ci de-a dreptul din carne şi oase. Mîna dreaptă — care, după cîte mi se păru, era cam păroasă şi vînoasă, semn că purtătorul ei avea putere, nu glumă — îi era pusă în dreptul inimii; iar Montesinos, mai înainte de-a apuca să-l întreb ceva, văzînd că-l privesc cu uimire pe cel de pe mormînt, îmi spuse: « Acesta-i prietenul meu Durandarte, floare şi oglindă a cavalerilor îndrăgostiţi şi viteji din timpul său; îl ţine aici vrăjit, ca şi pe mine şi ca pe mulţi alţii, Merlin ¹, acel solomonar din ţara Franciei, despre care se spune c-ar fi feciorul Necuratului; cît despre mine, eu nu ştiu dacă era sau nu feciorul Necuratului, ci numai atîta ştiu, că se pricepea la blestemăţii — cum vine vorba — chiar cu un dram mai mult decît Necuratul. În ce fel şi pentru ce ne-a vrăjit, nimeni nu ştie, dar o să se dovedească cu timpul, care timp, după cîte cred eu, nu-i prea departe. Ceea ce mă umple de uimire este că sînt încredinţat, ca şi de lumina zilei de-afară, că Durandarte şi-a dat duhul la mine-n braţe şi că, după moarte, i-am scos inima cu mîinile mele; şi cred că trăgea pe puţin vreo două ocale, că, după spusele învăţaţilor, acela ce are inima mai mare e înzestrat cu mai multă vitejie decît cel cu inima mică. Stînd dară aşa lucrurile şi dîndu-şi cu adevărat duhul acest cavaler, cum de se mai tînguie acum şi mai oftează cînd şi cînd, ca şi cum ar fi viu? »

¹ Merlin n-a fost francez, ci englez; confuzia vine din faptul că în unele cărţi de cavalerie i se spune « cel născut în Galia ». E vorba însă de Wallis (Gales), ţinut numit spaniolesce Găula.

Abia spuse acestea, că nefericitul Durandarte și scoase un strigăt, zicînd :

« O, tu, vere Montesinos !
Ruga mea din urmă fu
Ca atunci cînd mort zăcea-voi
Și cu inima oprită,
Să mi-o smulgi din piept, s-o duci
Unde-o fi atunci Belerma :
Cu pumnalul ori cu spada
Să mi-o scoți și să i-o dai ! »

Auzind vorbele acestea, preacinstitul Montesinos căzu în genunchi dinaintea cavalerului celui îndurerat și, cu ochii-n lacrimi, îi spuse : « Cavaliere Durandarte, scumpul meu văr, am făcut încă de mult tot ce mi-ai poruncit în rău ursita zi a despărțirii noastre. Ți-am scos inima cît am putut de bine, fără să-ți mai las nici atîtica din ea în piept, am șters-o de sînge cu un ștergăraș de horbotă și am purces într-un suflet cu ea către țara Franciei, după ce mai înainte te-am așezat în sînul pămîntului, și cu-atîtea lacrimi, c-ar fi ajuns să mă spăl pe mîini cu ele și să mă curăț de sîngele ce le pătase, tot umblînd prin măruntaiele tale ; și ca un semn mai mult al rîvnei mele, scumpe vere, e că-n primul cătun de care-am dat ieșind din Roncesvalles am presărat puțină sare pe inima ta, ca să nu miroasă rău și ca să ajungă dacă nu proaspătă, măcar uscată iască la domnița Belerma, pe care, laolaltă cu tine și cu mine și cu Guadiana, scutierul tău, și cu doamna Ruidera, dimpreună cu cele șase fice și cu cele două nepoate ale ei, și cu mulți alții din cunoscuții și din prietenii tăi, o ține înțeleptul Merlin aci, vrăjită de-atît amar de vreme. Și măcar că s-au scurs de-atunci mai bine de cinci sute de ani, nici unul din noi n-a răposat, lipsind numai Ruidera cu ficele și cu nepoatele ei, de care, de mult ce-au plîns, i s-o fi făcut milă lui Merlin și le-a prefăcut astfel în tot atîtea smîrcuri, care acum în lumea celor vii și în ținutul La Manchei sînt chemate smîrcurile Ruiderei ; mama și cu cele șase fete sînt stăpînite de regii

Spaniei, iar cele două nepoate, de către cavalerii unei preasfinte tagme, ce se cheamă a sfântului Ion. Guadiana, scutierul tău, plîngîndu-ți și el restriștea, a fost prefăcut într-un râu limpede, cu același nume, care, cînd a ajuns la fața pămîntului și a zărit soarele unui alt cer, a fost cuprins de-atîta durere că te-a părăsit, încît s-a cufundat din nou în măruntaiele pămîntului; dar fiindcă nu-i cu putință să se abată de la curgerea lui cea firească, mai iese cînd și cînd la lumină și se arată acolo unde soarele și oamenii pot să-l vadă. Pomenitele smîrcuri îi mai dăruiesc însă din apele lor, cu care ape și cu încă multe altele ce ajung pînă la el intră falnic și mare în Portugalia. Dar cu toate acestea, oriunde-ar curge, își arată de-a pururi mîhnirea și aleanul, și nu se socotește vrednic să crească în apele sale pești mai scumpi și mai de soi, ci numai din cei proști și fără gust, cu totul deosebiți de aceia ai dauritului Tajo; și ceea ce-ți spun eu acum, dragul meu văr, ți-am mai spus de-atîtea ori și, deoarece nu-mi răspunzi, îmi închipui că nu mă crezi au că nu mă auzi, care lucru numai Dumnezeu știe cîtă amărăciune îmi cășunează. Acuma, însă, o să-ți dau unele vești, care, măcar că nu slujesc să-ți ușureze durerea, nu ți-o vor spori totuși în nici un fel. Află că ai aici în fața ochilor — deschide-i numai și ai să-l vezi — pe acel mare cavaler despre care înțeleptul Merlin prorocise atîtea lucruri, pe acel don Quijote de La Mancha, zic, care din nou și cu mai multă strălucire decît în vremile de odinioară a reînviat de mult uitata cavalerie rătăcitoare și prin a cărui mijlocire și ajutor am putea fi și noi odată dezlegați de vrajă, căci marile fapte sînt pentru mari oameni păstrate. » « Și dacă n-o fi așa răspunse îndureratul Durandarte, cu glas stins și coborît, și dacă n-o fi așa, dragă vere, eu zic să avem răbdare și să mai amestecăm cărțile. »¹ Și întorcîndu-se

¹ În original *Paciencia y barajar*: proverb care se spunea în vremea lui Cervantes jucătorilor ce pierd. Hazul e că-l spune Durandarte, care murise de mult. Afară de aceasta, pe vremea lui Carol cel Mare nu existau cărți de joc. Xilografiera lor a avut loc cu cîteva secole mai tîrziu. În Spania au fost introduse în secolul al XVI-lea.

într-o rină, se cufundă iarăși în obișnuita-i tăcere, fără să scoată o vorbă. Se auziră într-acestea strigăte puternice și plînsete, însoțite de gemete adînci și de hohote îndurerate. Întorsei capul și, prin pereții de cleștar, văzui că în cămara de alături trecea un alai alcătuit din două șiruri de prea frumoase fete, toate în veșminte cernite și în cap cu turbane albe, așa cum poartă osmanlıii. În urma celor două șiruri venea o doamnă de neam ales — așa părea după măreția ei — și ea în veșmînt cernit, și pe deasupra cu vâl alb, atît de întins și de lung, încît mătura pămîntul. Turbanul îi era de două ori mai mare decît cel mai mare dintre turbanele fetelor; sprîncenele îi erau îmbinate, nasul cam cîrn, gura mare, buzele însă de-un roșu frumos; dinții, pe care-i descoperea din cînd în cînd, se arătau a fi rari și prost așezați, deși albi ca migdalele curățate; ținea în mîini o bucată de pînză subțire, și într-însa, după cît putui să deslușesc, o inimă adevărată, ajunsă iască, atît era de uscată și de zgîrcită. Îmi spuse Montesinos că toate fetele din alai erau slujitoarele lui Durandarte și ale Belermei, care stăteau și ele acolo, solomonite laolaltă cu cei doi stăpîni ai lor, și că aceea din urmă, cea care ținea în mîini inima în bucata de pînză, era domnița Belerma; îmi mai spuse că aceasta și slujitoarele ei se înșiruiau de patru ori pe săptămînă în acel alai și cîntau, sau, mai bine zis, boceau deasupra trupului și deasupra îndureratei inimi a lui Durandarte; și dacă Belerma mi se păruse cam slută sau nu chiar atît de frumoasă pe cît îi mersese vestea, asta se trăgea din nopțile triste și din zilele și mai triste pe care le petrecea fiind vrăjită, așa cum se putea vedea după cearcănele ei mari și după culoarea gălbejită a chipului; și că nici gălbejeala, nici cearcănele ei nu erau prilejuite de sorocul la lună, obișnuit la femei, că de-atîtea luni și chiar de-atîția ani nu-l mai avea și nu i se mai arăta, ci gălbejeala și cearcănele îi erau pricinuite de durerea ce-o simțea în inima sa pentru acea inimă pe care veșnic o ține în mînă, inimă ce-i reînnoiește și-i aduce în minte restriștea dragului ei cel nefericit; că dacă n-ar fi asta, abia de i-ar fi pe-o măsură în mîndrețe, gingășie

și vioiciune vestita Dulcinea din Toboso, atît de cîntată prin aceste ținuturi și chiar prin lumea întreagă. « Asta-i prea de tot, spusei eu atunci, seniore don Montesinos; povestește și domnia-ta ca lumea ce-ai de spus, fiindcă știi doar că orice asemănare supără, așa că n-ai de ce s-o asemeni pe una cu alta; Dulcinea din Toboso e cine e, și domnița doña Belerma e cine e sau cine-a fost, și cu asta să fim lămuriți. » La care el îmi răspunse: « Seniore don Quijote, iartă-mă; uite, mărturisesc c-am greșit și că n-am făcut bine spunîndu-ți că domnița Dulcinea abia că ar fi pe potriva domniței Belerma; căci era de ajuns să-mi fi dat seama, prin nu știu ce semne, că domnia-ta ești cavalerul ei, pentru a-mi mușca mai degrabă limba decît s-o asemăn cu altceva decît cu cerul. » După ce marele Montesinos m-a mulțumit cu acest răspuns, mi s-a mai potolit inima din tresărirea care o zguduise cînd am auzit că domnița mea era asemănată cu Belerma.

— Mă mir numai, spuse Sancho, cum de luminăția-ta n-ai sărit pe moșneag și nu i-ai muiat toate oasele, călcîndu-l în picioare, și nu i-ai smuls barba, fără a-i lăsa un fir de păr într-însa.

— Nu, dragă Sancho, răspunse don Quijote, nu mi-ar fi stat bine să fac una ca asta, fiindcă se cade să fim cu toții cuviincioși față de bătrîni, chiar dacă nu sînt cavaleri, și mai cu seamă față de cei ce sînt și se află vrăjiți; știu bine, de altfel, că nu ne-am rămas cu nimic datorî unul altuia, nici în celelalte întrebări și răspunsuri pe care le-am rostit în vorbirea noastră.

Atunci spuse și vărul:

— Mie nu-mi intră-n cap, seniore don Quijote, cum se face că numai în timpul atît de puțin cît ai stat acolo jos ai văzut atîtea lucruri și ai vorbit și răspuns cîte și mai cîte.

— Cît e de cînd am coborît? întrebă don Quijote.

— Ceva mai mult de-un ceas, răspunse Sancho.

— Nu se poate, răspunse don Quijote, fiindcă acolo m-a apucat noaptea și apoi s-au ivit zorile, și iarăși a înnoptat și s-au ivit zorile de trei ori în șir, în așa fel că, după soco-

teala mea, trei zile am stat în acele lăcașuri îndepărtate și ascunse vederii noastre.

— Adevăr trebuie că grăiești, stăpîne, zise Sancho, căci după cum toate lucrurile ce ți s-au întîmplat sînt numai prin vrajă, poate că ceea ce nouă ne pare doar un ceas, acolo trebuie să pară cît trei zile, cu nopțile lor cu tot.

— Așa o fi, răspunse don Quijote.

— Și te-ai ospătat cu ceva în tot timpul ăsta, dragă domnule? întrebă vărul.

— N-am pus o bucătură în gură, răspunse don Quijote, și nici foame nu mi-a fost, nici gînd de-așa ceva.

— Dar cei vrăjiți mănîncă? întrebă vărul.

— Nu mănîncă, răspunse don Quijote, și nici scîrnă nu prea au într-înșii, deși se zice că le cresc unghiile, barba și părul.

— Dar de dormit, dorm cumva solomoniții, stăpîne? întrebă Sancho.

— Nu, nici vorbă! răspunse don Quijote. Cel puțin în astea trei zile cît am stat cu ei, nici unul n-a închis ochii, și nici eu.

— Aci, spuse Sancho, se potrivește bine zicala: Spune-mi cu cine te-nsoțești ca să-ți spun cine ești! Luminăția-ta te însoțești cu solomoniții care țin post negru și stau în priveghi; păi, o dată ce te-ai însoțit cu ei, ce să mă mai mir că nici nu mănînci, nici nu dormi? Dar, stăpîne, să nu-ți fie cu bănat dacă o să-ți spun că din tot ce ne-ai înșîrat luminăția-ta aici, să mă ia Dumnezeu — că era să zic Dracu — dacă cred măcar atîtica!

— Dar de ce să nu crezi? spuse vărul. Era să se-apuce seniorul Don Quijote să mintă? Și chiar de-ar fi vrut, tot n-ar fi avut timp să alcătuiască și să ticluiască atîtea minciuni.

— A, eu nu cred că stăpînul meu minte, răspunse Sancho.

— Dacă nu crezi asta, atunci ce crezi? îl întrebă don Quijote.

— Cred, răspunse Sancho, că Merlin ăla sau vrăjitorii ăia care au vrăjit toată droaia de inși pe care luminăția-ta spui că i-ai văzut și-ai vorbit cu ei acolo jos ți-au vîrit în

închipuire sau în minte toată halimaua asta pe care ne-ai povestit-o dimpreună cu toată cealaltă ce ți-a mai rămas încă să ne-o povestești.

— S-ar putea, Sancho, să fie și cum zici tu, răspunse don Quijote, dar vezi că nu-i așa, pentru că toate cele povestite le-am văzut cu ochii mei și le-am atins cu miinile mele. Dar ce-ai să mai zici cînd o să-ți spun eu acumă că printre alte nenumărate lucruri și minuni ce mi le-a arătat Montesinos — pe care ți le-oi spune eu pe-ndelete și la timpul lor, povestindu-ți-le în răgazurile călătoriei noastre, că n-are rost să le spun pe toate aici — mi-a arătat, zic, trei fete de țară, care, prin acele cîmpii desfătătoare, săreau și săltau ca niște căprioare, și numai ce le-am văzut, c-am și recunoscut într-una din ele pe Dulcinea cea fără de seamă pe lume, iar în celelalte două, chiar pe țărăncile ce-o însoțeau și cu care-am vorbit aci la ieșirea din Toboso? L-am întrebat pe Montesinos dacă le cunoștea; mi-a răspuns că nu, dar își închipuia că trebuie să fie niște domnițe de neam ales, vrăjite și ele, căci numai de cîteva zile se iviseră prin cele pajiști; și mi-a mai spus să nu mă mir de asta, pentru că se mai aflau pe-acolo și alte multe domnițe din vremile de demult și din cele de față, vrăjite în felurite și ciudate chipuri, printre care cunoștea el pe crăiasa Ginevra și pe slujitoarea ei Quintañona, ce-i turna lui Lanzasote vin în pahar atunci cînd el s-a întors din Bretania.

Cînd îl auzi Sancho pe stăpînu-su c-o mai spune și pe-asta, îi veni să înnebunească sau să moară de rîs, căci, cum știa care-i adevărul cu mincinoasa vrăjire a Dulcinei, căreia el îi fusese vrăjitorul și tot el dase mărturie de acest lucru, sfîrși prin a se încredința cu totul că stăpînu-su era sărit din minți și nebun de-a binelea, așa că-i spuse:

— În rea zodie, și într-un ceas și mai rău, și-n amarnică zi ai coborît luminăția-ta, multiubite stăpîne, în ceea lume, și în neprielnică clipă te-ai întîlnit cu seniorul Montesinos, care ni te-a înapoiat în halul ăsta. Mult mai bine era să rămîi aici sus, cu mintea-ntreagă, așa cum ți-a hărăzit-o Dumnezeu, rostind vorbe cumpănite și dînd sfaturi

la fiece pas, decît să cobori și să ne înșiri acum cele mai mari prăpăstii ce-i pot trece cuiva prin minte!

— Te cunosc eu, Sancho, prea bine ca să mai iau în seamă vorbele tale.

— Și nici eu pe-ale luminăției-tale, răspunse Sancho, măcar să mă iei în spăngi, măcar să mă omori pentru cele ce ți-am spus și pentru cele ce ți le-oi mai spune, dacă n-ai de gînd să-ți schimbi și să-ți îndrepti vorbele. Dar acum, că sîntem încă-n bună pace, ia să-mi spui luminăția-ta: cum și după ce ai cunoscut-o pe domnița, stăpîna noastră? Și dacă ai vorbit cu ea, ce ți-a spus și ce i-ai răspuns?

— Am cunoscut-o, răspunse don Quijote, după straiere, care erau aceleași pe care le purta și atunci cînd mi-ai arătat-o tu. I-am vorbit, dar nu mi-a răspuns nici o vorbă, ba chiar mi-a și întors spatele și a luat-o la goană atît de repede, că nici săgeata n-ar fi ajuns-o. Am vrut să mă iau după ea, și aș fi făcut-o eu și pe asta dacă nu m-ar fi sfătuit Montesinos să nu mă mai ostenesc cu o asemenea treabă, fiindcă ar fi degeaba, și cu atît mai mult cu cît se apropia clipa în care trebuia să ies din prăpastie și să mă întorc. Mi-a mai spus că, atunci cînd o veni timpul, avea să mă învețe cum trebuiau dezlegați de vrajă el cu Belerma și cu Durandarte, dimpreună cu toți cei ce sălășluiau acolo; dar ceea ce m-a făcut să pătinesc mai mult decît tot ceea ce am văzut și am auzit de pe-acolo este că, pe cînd îmi spunea Montesinos vorbele astea, a venit lîngă mine, fără ca eu s-o fi văzut venind, una din cele două însoțitoare ale nefericitei Dulcinea și, cu ochii-n lacrimi, mi-a spus în șoaptă, cu glas tulburat: « Stăpîna mea, Dulcinea din Toboso, sărută mîinile luminăției-tale și te roagă fierbinte să-i dai de veste cum o duci și, fiind la mare strîmtoare, te mai roagă pe luminăția-ta din tot sufletul să fii atît de bun s-o împrumuți cu șase galbeni sau cît ai avea la luminăția-ta, că ea-ți dă zalog această fustă nouă de chembrică din mîna mea și se leagă să-ți înapoieze galbenii cît mai degrabă. » Am rămas năucit și trăsnit de o asemenea solie și, întorcîndu-mă către domnul Montesinos, l-am întrebat: « Este oare cu putință, domnule

Montesinos, ca vrăjiții de viță aleasă să îndure asemenea lipsuri? » La care el îmi răspunse: « Crede-mă, seniore don Quijote de La Mancha, că cele ce se cheamă lipsuri domnesc unde vrei și unde nu vrei; peste tot se întind și pe toți îi cuprind, și nici chiar pe vrăjiți nu-i iartă; și dacă domnița Dulcinea din Toboso trimite să-i împrumuți acești șase galbeni — și zălogul e bun, după câte se pare — n-ai decît să i-i dai, că fără doar și poate trebuie să fie la mare ananghie. » « Zălog n-o să iau eu, îi răspunsei, și nici n-o să-i dau ceea ce cere, fiindcă n-am la mine decît patru galbeni », pe care i-am dat — aceștia erau galbenii pe care mi-i dăduseși tu, Sancho, zilele trecute, ca să-i miluiesc pe calicii ce ne-ar ieși în cale. Și i-am zis: « Draga mea, spune-i stăpînei tale că mă doare-n suflet de strîmtorarea ei și c-aș vrea să fiu un Fúcar ¹ ca să i-o înlătur, și vestește-o că nu pot și nici nu mi-e îngăduit să mai am noroc în viață de vreme ce sînt lipsit de vederea ei desfătătoare și de vorba-i cea înțeleaptă; și că o rog fierbinte și din tot sufletul să fie atît de bună să se arate și să vorbească cu acest rob înlănțuit și nemîngîiat cavalier al ei. Să-i mai spui că tocmai atunci cînd nici cu gîndul n-o gîndi, va auzi spunîndu-se că eu m-am legat și am făcut o juruință, la fel cu aceea pe care a făcut-o marchizul de Mantua, și anume să-l răzbune pe nepotul său Baldovinos, atunci cînd l-a găsit trăgînd să moară în desișul pădurii; juruința a fost să nu mai mănînce pe față de masă — adăugînd la aceasta și alte canoane mai mărunte — pînă nu-l va răzbuna; și așa o să fac și eu, n-o să am, adică, odihnă și o să cutreier prin toate cele șapte părți ale lumii cu și mai mult sîrg decît infantele don Pedro de Portugalia ², pînă n-o voi

¹ Aluzie la ilustra familie de bancheri Fugger, originară din Elveția și stabilită la Augsburg, care l-au împrumutat în repetate rînduri, cu bani grei, pe regii Spaniei, de la Carol Quintul la Filip al IV-lea. Au intrat în literatura secolului de aur spaniol cu numele de Fúcar, ca sinonim al opulenței: « un Fúcar » înseamnă un nabab.

² Călător faimos, despre care s-a scris în 1570 cartea *Libro del infante don Pedro de Portugal, que anduvo las quatro partidas del mundo* (Cartea infantelui don Pedro de Portugal, care a cutreierat cele patru părți ale lumii) și pe care Cervantes le înmulțește pînă la șapte pentru efectul comic, căci e ca și cum s-ar vorbi de cele șapte sferturi ale sferei pămîntești.

dezlega pe Dulcinea de vrajă. » « Toate astea și încă multe altele mai ești dator luminăția-ta stăpînei mele, îmi răspunse fata. » Și luînd cei patru galbeni, în loc să-mi facă o plăciune, făcu o săritură de șase picioare înălțime.

— Sfinte Dumnezeule, strigă atunci Sancho, s-a mai văzut pe lume una ca asta? ! Să aibă oare vrăjitorii și vrăjile atîta putere încît să schimbe mintea chibzuită a stăpînului meu într-o sminteală atît de năstrușnică? Aman, stăpîne, stăpîne, vino-ți în fire, pentru Dumnezeu, gîndește-te la bunul nume al luminăției-tale și nu mai da crezare acestor năluciri ce ți-au scrîntit mințile și ți le-au întors pe dos.

— Fiindcă tu Sancho, mă-ndrăgești, de-aia-mi vorbești așa, spuse don Quijote; dar cum nu ești încercat în ale lumii, tot ce-i puțin mai greu de pătruns ți se pare cu neputință; va veni, însă, timpul — cum ți-am mai spus și altă dată — cînd îți voi povesti cîte ceva din cele ce-am văzut acolo jos, lucruri care te vor face și pe tine să crezi toate spusele mele de-acum, al căror adevăr nu îngăduie nici tăgadă, nici îndoială.

Capitolul XXIV

Unde se povestesc nenumărate nimicuri pe cît de nelalocul lor, pe atît de folositoare la înțelegerea așa cum trebuie a acestei mărețe povestiri

Spune cel ce a tălmăcit această măăiastră istorie din limba în care a fost scrisă de povestitorul dintîi al ei, Cide Hamete Benengeli, că ajungînd la capitolele întîmplării cu peștera lui Montesinos, se aflau însemnate pe marginea capitolului, de chiar mîna lui Hamete însuși, aceste vorbe:

« Nu poate să-mi intre în cap și nici nu pot să mă încredințez că viteazului don Quijote i s-a întîmplat întocmai tot ce se află scris în capitolul de mai înainte. Temeiul este că toate aventurile prin care trecuse el pîn-acum au fost de netăgăduit și vrednice de crezare; dar pe asta cu peștera nu găsesc nici o cale ca s-o socotesc adevărată, de vreme ce

trece cu mult dincolo de hotarele unei minți cumpănite. Ca să-mi treacă prin cap că don Quijote a mințit, cînd el este cel mai adevărat hidalgo și cel mai ales cavaler al vremii sale, e cu neputință; că nu ți-ar turna el o minciună nici să-l tai în bucăți. Pe de altă parte, mă gîndesc că el a spus și a înșirat această povestire cu toate amănuntele pomenite mai înainte, și că n-ar fi putut să născocească într-un timp atît de scurt o atît de întinsă urzeală de bazaconii; și dacă aventura asta e apocrifă, vina nu-i a mea, așa că o scriu și eu, fără să mai spun nici că-i mincinoasă, nici că-i adevărată. Tu, cititorule, dacă ești deștept, judecă așa cum ți se pare, că eu, la urma urmei, nici nu sînt dator și nici nu-mi stă-n putință să spun mai mult; deși se dă ca învederat că pe patul morții, cînd era aproape să-și dea duhul, don Quijote, zice-se, n-a mai recunoscut-o ca adevărată și a destăinuit că o născocise el, părăindu-i-se că se brodea și se potrivea de minune cu marile isprăvi pe care le citise în cărțile lui cele cu povești cavallerești. »

Și apoi urmează, spunînd :

Se minună vărul și de obrăznicia lui Sancho Panza, și de răbdarea stăpînului său, și gîndi că din bucuria de a și-o fi văzut, chiar și vrăjită, pe domnița Dulcinea din Toboso se trăgea toată acea blîndețe pe care o arăta el atunci; căci dacă n-ar fi fost așa, după vorbele și ocările pe care i le trîntise scutierul lui, ar fi meritat să-l ciomăgească bine de tot, căci i s-a părut într-adevăr că prea-și luase Sancho nasul la purtare cu stăpînu-su, căruia vărul îi spuse :

-- Eu, seniore don Quijote, socotesc cum nu se poate mai bine întrebuințată ziua pe care am petrecut-o cu domnia-ta, pentru că-n această zi am avut de cîștigat patru lucruri. Cel dintîi este faptul de a te fi cunoscut pe domnia-ta, ceea ce socotesc o mare fericire pentru mine. Al doilea lucru este de a fi aflat ce se ascunde în această peșteră a lui Montesinos, dimpreună cu prefacerile rîului Guadiana și ale smîrcurilor Ruiderei, ceea ce-mi va sluji pentru *Ovidiu spaniol*, la care tocmai lucrez. Al treilea lucru este că mi-am dat seama de vechimea cărților de joc, cel puțin că ele se foloseau și în

vremea împăratului Carol cel Mare, așa cum se poate înțelege din vorbele pe care domnia-ta zici că le-a spus Durandarte atunci cînd, după acel lung răstimp cît îi vorbi Montesinos, el se deșteptă spunîndu-i: « Să avem răbdare și să mai amestecăm cărțile. » Că doar nici cuvîntul ăsta, nici felul de a-l folosi nu le putuse el învăța de cînd era solomonit, ci numai de pe atunci cînd încă nu era și se afla în Francia, adică în vremea împăratului celui pomenit mai înainte, Carol cel Mare. Și adevărarea acestui lucru îmi vine tocmai la timp pentru cealaltă carte pe care o alcătuiesc, și anume *Adausul la Virgilio Polidoro*, în legătură cu născocirea lucrurilor în vechime; și cred că în cartea lui uită el să pună și născocirea cărților de joc, așa că o s-o pun eu într-a mea, căci e lucru de mare însemnătate, cu atît mai mult cu cît o să mă sprijin în asta pe-un nume atît de cinstit și de temeinic ca acela al cavalerului Durandarte. Al patrulea lucru este de a fi aflat în chip neîndoielnic obîrșia rîului Guadiana, necunoscută oamenilor pîn-acum.

— Domnia-ta ai dreptate, spuse don Quijote; aș vrea, însă, să știu numai, de-ar da Domnul să ți se-ngăduie să tipărești aceste cărți — lucru de care mă îndoiesc — cui te gîndești să le închini?

— Oameni de vază și de neam ales căroră să le pot închina cărțile mele se află destui în Spania, spuse vărul.

— Nu sînt mulți, răspunse don Quijote; și nu fiindcă nu merită acest lucru, ci fiindcă nu vor ei să-l îngăduie, ca să nu se îndatoreze, pare-se, cu răsplătirea ce se cuvine trudei și curteniei autorilor lor. Un singur om de viță aleasă¹ știu și eu care poate înlocui tot ce le lipsește celorlalți la un loc, și încă-i mai și întrece îndoit, și dacă m-aș încumeta să destăinuiesc tot ce-a făcut, mi-e că aș trezi pizma în mai bine de patru suflete mărinimoase; dar eu zic să amînăm vorba asta pentru un timp mai prielnic și să mergem să căutăm un loc unde să tragem la noapte.

¹ Aluzia aceasta vizibilă la contele de Lemos, viceregele Neapolelui, căruia-i și dedică Partea a II-a a lui *Don Quijote*, Cervantes o pune în gura eroului său, ca elogiul să nu vină de la beneficiarul generozității princiare, ci de la altcineva.

— Nu departe de-aici, răspunse vărul, se află o sihăstrie unde-și face veacul un sihastru de care se spune c-a fost oștean și căruia i-a mers vestea c-ar fi creștin cucernic și, pe lângă asta, înțelept și milostiv cum nu se mai află. Lângă sihăstrie mai are el și o colibă zidită pe cheltuiala lui; cu toate că-i cam micșoară, e totuși destul de încăpătoare ca să poată primi oaspeți într-însa.

— N-o fi avînd cumva și găini sihastrul ăla? întrebă Sancho.

— Puțini sihaștri sînt fără găini, răspunse don Quijote, că nu mai sînt aceștia de-acuma ca aceia din deșerturile Eghiptului, care se acopereau cu frunze de finic și se hrăneau cu rădăcini din pămînt. Și să nu se-nțeleagă că, lăudîndu-i pe aceia, nu-i laud și pe aceștia, ci vreau numai să spun că pocăința acestora de-acum nu ajunge nici pe departe pînă la asprul canon și la înfrînarea aceloră de-atunci; dar, cu toate astea, nu-nseamnă că n-ar fi cu toții buni, cel puțin așa-i socotesc eu; și chiar dacă e să luăm lucrurile în partea lor cea mai urîță, mult mai puțin rău săvîrșește fățarnicul¹ ce se preface că-i bun decît păcătosul pe față¹.

Cum stăteau vorbind așa, numai ce văzură că venea către locul unde se aflau ei un om pe jos, umblînd zorit și dînd bice unui catîr încărcat tot cu lănci și cu halebarde. Cînd ajunse în dreptul lor, le dete binețe și trecu mai departe. Don Quijote îi spuse:

— Ian ascultă, creștine, mai oprește-te puțin, fiindcă pare-se că mergi cu mai mult sîrg decît poate să îndure bietul catîr.

— Nu pot să mă opresc, domnule, răspunse omul, pentru că armele pe care vezi că le duc aici trebuie să slujească mîine, așa că sînt nevoit s-o iau la picior fără să mă mai

¹ Cervantes demască și în alte opere fățarnicia «sihaștrilor». «N-am să uit să vorbesc de pustnicii vicioși, care se retrag în pustie ca să se desfete mai abitir, cînd întovărășiți de „aproapea” pe care și-o aduc cu ei, cînd luîndu-și-o drept pustnică pe cea dintîi cu care i-a făcut să dea ochi steaua lor bună sau rea. . . » «Cu găinușele lor negre, ca să le facă supă albă, și cu Magdalena lor, prospectică și veșnic zîmbăreață, nu toată numai lacrimi ca aceea care se aruncă pocăită la picioarele lui Cristos. . . » (*Riconete y Cortadillo*.)

opresc; rămas bun, dară. Dacă-ai chef însă să afli pentru ce le duc, am de gând să poposesc la noapte la hanul de mai la deal de sihăstrie; și dacă ai același drum, ai să mă găsești acolo și o să-ți povestesc minuni, nu altceva; încă o dată, dară, bun rămas !

Și cu atîta zor își îmboldi catîrul, că nu mai avu vreme don Quijote să-l întrebe ce minuni mai erau și acelea pe care avea de gând să i le spună; și cum era el din fire dornic de-a ști și-l frămînta veșnic rîvna de-a afla lucruri noi, se hotărî să plece de îndată și să se ducă să mîie noaptea la han, fără să mai treacă pe la sihăstrie, unde ar fi vrut vărul să tragă.

Așa și făcură; încălecară și o luară cîteșitrei pe drumul ce ducea de-a dreptul la han, unde ajunseră către scăpătat.

Pe drum vărul îi spuse lui don Quijote că ar fi bine să treacă totuși și pe la sihăstrie, ca să mai tragă acolo cîte-o înghițitură de vin. Numai ce auzi Sancho una ca asta, că-și și îndreptă măgarul într-acolo, și același lucru îl făcură și don Quijote și vărul; dar pare-se că steaua nenorocoasă a lui Sancho rîndui în așa fel lucrurile ca sihastrul să nu fie acasă, precum le spuse o slujnicuță pe care-o găsiră în sihăstrie. Îi cerură vin din cel scump. Le răspunse că stăpînu-su n-are așa ceva; dacă ar vrea, însă, apă din cea ieftină, ea le-ar da cu dragă inimă.

— Dacă mi-ar fi fost mie de apă, răspunse Sancho, apăi, puțuri is cîte vrei pe drum, unde aș fi băut pe săturate. Alelei, tu, nuntă a lui Camacho și tu, belșug din casa lui don Diego, de cîte ori nu v-am dus eu dorul !

După aceste cuvinte, plecară din sihăstrie și deteră pîteni dobitoacelor către han, iar după cîtva timp zăriră un flăcăias care mergea nu prea grăbit înaintea lor, așa că-l ajunseră din urmă. Ținea o sabie pe umăr și, aninată de ea, o legăturică sau o boccea, unde-și avea, pare-se, straietele, pesemne niște nădragi scurți și umflați, o mîntăluță și ceva cămăși; pe el purta o dulamă de catifea cam ponosită, iar cămașa-i atîrna afară; ciorapii erau de mătase, iar ciubotele, boante la vîrfuri, așa cum se obișnuiește pe la curte; ca vîrstă, nu trecea de 18—19 ani, chipul îi era plin de veselie, iar făptura

lui toată părea să arate agerime; ca să-i mai treacă de urît la drum, cînta niște *seguidillas*¹. Cînd îl ajunseră, tocmai sfîrșea de cîntat una, care, după cum prinsese vărul, se încheia cu vorbele:

Mă împinge nevoia să mă duc la război;
De-aș avea bani acasă, m-aș întoarce-napoi.

Cel dintîi îi vorbi don Quijote, care-i spuse:

— Ușurel de tot te-ai mai așternut domnia-ta la drum, chipeșe domnișor. Și-ncotro, drăguțule? Să știm și noi, bineînțeles dacă vrei să ne spui.

La care flăcăul răspunse:

— M-am așternut atît de ușurel la drum de căldură și de sărăcie, iar locul încotro mă-ndrept e cîmpul de luptă.

— Cum de sărăcie? întrebă don Quijote. Hai, de căldură, mai zic și eu.

— Domnule, răspunse flăcăul, eu duc în bocceaua asta niște nădragi de catifea, soți cu dulama de pe mine; dacă-i hărtănesc pe drum, n-oi mai putea să fac față cu ei în oraș, și n-am cu ce să-mi cumpăr alții; și de asta, și ca să mă mai răcoresc puțintel, umblu așa cum mă vezi, pîn-oi ajunge din urmă niște companii de pedestrași aflate la mai puțin de douăsprezece leghe de-aci, unde-o să-mi iau slujba-n primire, și n-oi mai duce lipsă de dobitoace de povară ca să mă poarte de-acolo înainte pîn' la locul unde ne imbarcăm care, după cîte aud, trebuie să fie la Cartagena; și sînt mai bucuros să-l am de stăpîn și de domn pe rege, și să-l slujesc în războaie, decît pe cine știe ce zgîrie-brînză de la curte.

— Și-ți mai pică cumva din asta și ceva procopseală? întrebă vărul.

— Păi, dac-aș fi slujit pe vreun *grande* din Spania sau pe vreun alt om de vază, firește că mi-ar fi picat, că doar cu asta te alegi slujind pe cei de neam, să te vezi săltat din

¹ *Seguidilla*: cîntecel de tonalitate oarecum picarescă și care se insera între alte cîntece, dînd unor ritmuri mai grave un final ușurel. (De aici numele: *in seguidilla* = în continuare după. . .) Unele n-aveau decît două sau patru versuri.

sufrageria slugilor pînă la treapta de stegar sau căpitan sau să te pricopsești cu vreo leafă mai grasă; numai că eu, amărîtul de mine, am slujit doar pe la cei ce umblă după slujbe și pe la venetici, unde tainul și simbria mi-erău atît de subțirele și de ușurele că, pentru a-mi plăti scrobitul unui guler¹, mi se și ducea jumătate din ce cîștigam, că poți spune chiar că-i minune din cer ca vreun copil de casă, pripășit pe la oameni din ăștia, să se pricopsească, nu zic de-a binelea, dar măcar cît de cît.

— Dar ia spune-mi, dragul meu, pe tot ce ții mai mult în lume, întrebă don Quijote, e oare cu puțință că-n tot timpul cît ai slujit să nu te fi ales cu vreo haină din acelea cu fireturi?

— Două am căpătat, răspunse copilul de casă; dar așa cum aceleia ce se descălugărește mai înainte de a primi dezlegarea i se ia rasa și i se înapoiază straietele obișnuite, tot așa mă ușurau și pe mine de-ale mele stăpînii mei, de îndată ce-și încheiau socotelile de la curte și se întorceau pe la casele lor, luîndu-mi înapoi haina cu fireturi, pe care numai ca să se fălească mi-au dat-o.

— Strașnică *spilorceria*², vorba italianului! zise don Quijote. Dar cu toate astea, poți socoti ca un mare noroc că ai plecat de la curte cu un gînd atît de bun ca acela pe care-l ai, fiindcă nu se află pe lume lucru mai cinstit și mai folositor decît cel de a-l sluji mai întîi pe Dumnezeu și apoi pe rege, stăpînul și domnul nostru de-aici de pe pămînt, și mai cu seamă cînd e vorba de îndeletnicirea armelor, prin care se cîștigă, dacă nu mai multă avere, măcar mai multă cinste decît prin învățătură, așa cum am mai spus eu de-atîtea ori; și deși învățătura a statornicit mai multă bunăstare pe lume decît armele, totuși acestea au parcă un ceva ce nu se vede cu mult mai ales decît învățătura, care însușire, împreună cu acel ceva ce se vede al strălucirii aflătoare într-însele, fac ca

¹ Costul spălatului unui guler, cu scrobitul și călcatul lui cu tot, era (în listele rămase din 1601 la Valladolid) 26 de *maravedis*, scrie Rodriguez Marín, citind acte din Arhiva Istorică Națională a Spaniei.

² Calicenie (în limba italiană în original).

ele să întreacă orice alte îndeletniciri. Și ceea ce vreau să-ți spun eu acum a întipărește-ți bine-n minte, c-o să-ți fie de mare folos și-o să-ți aducă multă mîngîiere la toate trudele ce-o să le-nduri, și-o să-ți îndepărteze gîndul de la orice năpastă ce-ar putea să cadă asupra-ți, dintre care cea mai rea e moartea; și dacă această moarte ar fi să-ți aducă cînte, arunci cel mai bun lucru e să mori. L-au întrebat unii pe Iuliu Cezar — acel viteaz împărat roman — care-i cea mai bună moarte. El a răspuns că aceea la care nici nu gîndești, cea care te trăsnește din senin, fără s-o fi așteptat ¹; și măcar că răspunsese ca păgîn și străin de cunoașterea Dumnezeuului celui adevărat, cu toate astea, bine a grăit, căci moartea-l mîntuie pe om de orice caznă, și fie c-ai să mori în cea dintîi luptă și învîlmășeală, fie că te nimerește tunul, fie că te zvîrle fărîme-n văzduh vreo mină, ce-are de-a face? Tot că mori se cheamă, și s-a sfîrșit cu toată povestea; și după cum spune și Terențiu, mai bine-i șade oșteanului să cadă mort în luptă decît viu și nevătămat să dea bir cu fugiții ²; și cu atît mai multă faimă cîștigă oșteanul cel vrednic, cu cît dă mai multă ascultare căpeteniilor lui și celor ce-au drept să-i poruncească; și ia seama, fătul meu, că oșteanului mai bine-i miroase praful de pușcă decît moscul, și dacă te prinde bătrînețea în această preacinstită îndeletnicire, chiar de-ai fi și plin de răni, și schilodit, și ciuntit, cel puțin te prinde cu cînte, și încă cu atîta, că nici sărăcia nu ți-ar putea-o știrbi; și asta cu atît mai mult cu cît a și început să se dea poruncă de cum să fie ținuți și îngrijiți oștenii bătrîni și schilozi, căci nu-i bine să se facă cu ei ceea ce fac îndeobște cei care-i scutesc și-i slobozesc pe robii lor harapi tocmai cînd bieții oameni îmbătrînesc și nu mai pot sluji și, zvîrlindu-i pe ușa afară cu numele de oameni slobozi, îi fac robi ai foamei, de care aceștia nu mai scapă decît o dată cu moartea;

¹ Suetonius, în *Viața lui Cezar* (capitolul al LXXXVII-lea), relatează această replică.

² Aici Cervantes repetă ceea ce a anunțat în Prolog, volumul I, după ce mai formulase această idee și în Prologul volumului II, și în *Persiles și Sigismunda*, Cartea IV, cap. I.

și pînă una-alta, n-am de gînd să-ți spun mai mult decît să te urci pe spinarea calului acesta al meu pînă la han; acolo ai să cînezi cu mine, și pe mîine ai să-ți vezi mai departe de drum, pe care să ți-l dea Dumnezeu bun, pe potriva gîndurilor domniei-tale!

Copilul de casă nu primi să încalece pe spinarea calului, ci numai să cîneze cu don Quijote la han, și atunci zice-se că Sancho își spuse-n sinea sa:

«Bată-te sfîntul să te bată de stăpîn! E oare cu puțință ca un om care se pricepe să spună lucruri din astea, atît de multe și atît de chibzuite cum a spus acum, s-o ție una c-a văzut toate năzdrăvăniile acelea fără rost pe care le povestește despre peștera lui Montesinos? Fie și-așa; la urma urmei, treaba lui.»

Într-acestea sosiră la han pe înserate, și nu mică-i fu bucuria lui Sancho cînd văzu că stăpînu-su îl socotea han în lege, iar nu castel, așa cum avea el obiceiul. Nici nu intrară bine-n han, că și-ntrebă don Quijote pe hangiu de omul cu lăncile și cu halebardele; hangiuul îi răspunse că-i pe la grajd și dă nutreț catîrului; același lucru îl făcură cu măgarii lor și vărul și Sancho, dîndu-i lui Rocinante cea mai bună iesle și cel mai bun loc din grajd.

Capitolul XXV

Unde se arată pășania cu zbieretul de măgar și aceea hazlie cu păpușarul, dimpreună cu prorocirile cele de pomină ale maimuței ghicitoare.

Atîta vreme cît încă nu auzise și nu aflate minunățiile făgăduite de omul ce căra armele, don Quijote stătea — vorba aceea — ca pe jăratîc. Se duse să-l caute acolo unde-i zisese hangiuul că se află, îl găsi și-i spuse să-i povestească de îndată tot ce avea să-i spună în legătură cu ceea ce-l întrebases pe drum. Omul îi răspunse:

— Mai domol și nu așa de-a-n picioarele trebuie rostită povestirea minunățiilor mele. Lasă-mă, domnia-ta, dragă

domnule, să dau mai întâi de mâncare dobitoacelor, că o să-ți spun niște lucruri de-or să te lase cu gura căscată.

— Dacă-i numai de asta, răspunse don Quijote, o să-ți dau eu o mînă de ajutor la toate.

Și așa și făcu, începînd să deșerte orzul și să curețe ieszle, treburi de rînd pentru el, de pe urma cărora omul se simți dator să povestească cu tragere de inimă ceea ce hidalgul nostru îi cerea. Și așezîndu-se pe-o laviță, cu don Quijote lîngă el, și avîndu-i pe văr, pe paj, pe Sancho Panza și pe hangiu ca ascultători, omul începu să povestească așa:

— Poate știți cinstitele voastre fețe că într-un sat, cam la vreo patru leghe și jumătate de hanul ăsta, s-a întîmplat că unui *regidor*¹ de-al satului, prin dibăcia și tertipurile unei fete, slujnică la el — și asta-i o poveste lungă — i-a lipsit un măgar, și deși *regidor*-ul a făcut pe dracu-n patru ca să-l găsească, nu i-a fost cu puțință. Să fi trecut vreo cinci zile, dacă-i să ne luăm după vestea care umblă peste tot de cînd lipsea asinul, cînd, aflîndu-se *regidor*-ul păgubaș în dreptul unei răspîntii, un alt *regidor* din același sat îi spuse: « Fă cinste, cumetre, că ți s-a găsit măgarul. » « Fac, cumetre, și încă de-a mare, răspunse celălalt, dar ia s-auzim unde s-a găsit. » « În pădure, răspunse cel cu vestea aflării măgarului. Îl văzui azi-dimineață, fără de șa și fără de friie, și-atît de pierit, că ți se rupea inima uitîndu-te la el; vrui să-l mîn de dinapoi și să ți-l aduc, dar s-a făcut atît de sălbatic și de sperios, că de-n-dată ce-ajunsei la el, o și tuli în desișul cel mai ascuns al pădurii; dacă vrei să ne-ntoarcem amîndoi să-l căutăm, așteaptă numai să duc măgărița asta acasă, că mă-ntorc cît ai clipi. » « Mare bine mi-ai face, spuse cel cu măgarul, și-oi avea eu grijă să te răsplătesc pe potrivă. » Cu toate amănuntele astea și-n același fel în care povestesc eu, povestesc și toți aceia ce cunosc bine adevărul în întîmplearea asta. Așadar, cei doi *regidor*-i, pe jos și ținîndu-se de braț, se duseră-n pădure; și ajungînd ei în locul și prin colțul pe unde se așteptau să găsească asinul, ia-l de unde nu-i, și nici că se mai arătă el prin toate acele părți, deși

¹ Consilier comunal.

innebuniră căutîndu-l. Văzînd dară că nu-i chip să mai dea de el, spuse *regidor*-ul care-l văzuse către celălalt: « Uite ce, cumetre: mi-a dat mie-n gînd acuma un mijloc prin care am putea găsi, fără doar și poate, măgarul, cu toate că parcă-n pămînt a intrat, nu-n pădure! E vorba că eu mă pricep de minune să zbier ca asinul, și dacă te mai pricepi și dumneata cît de cît, apăi poți să zici că treaba s-a și făcut. » « Cît de cît spui, cumetre? îi întoarse celălalt vorba. Pe legea mea că nu mă-ntrece nimeni în asta, nici chiar măgarii înșiși! » « Om vedea noi acuma, răspunse *regidor*-ul cel de-al doilea, fiindcă m-am gîndit ca dumneata s-o iei printr-o parte a pădurii, iar eu prin cealaltă, în așa fel ca s-o cutreierăm și s-o batem cît îi de mare, și din cînd în cînd ai mai zbiera dumneata și-oi mai zbiera și eu, și nu se poate ca măgarul să nu ne-audă și să nu ne răspundă, dacă se află-n pădure. » La care stăpînul măgarului răspunse: « Eu zic, cumetre, că mijlocul ăsta-i minunat și vrednic de mintea dumitale cea isteată ». Și despărțîndu-se ei doi așa cum se vorbiseră, nu știu cum de se-ntîmplă că zbierau aproape deodată și, lăsîndu-se amăgiți unul de zbieretul celuilalt, începură să se caute, crezînd că și ieșise la iveală măgarul; și dînd, în cele din urmă, unul de altul, păgubașul zise: « Cum se face, cumetre, că nu măgarul meu a fost cel ce-a zbierat? » « N-am fost decît eu », răspunse celălalt. « Acum zic și eu, spuse stăpînul, că între tine, cumetre, și un măgar, nu-i nici o deosebire în ceea ce privește zbieretul, căci de cînd mama m-a făcut, nici c-am văzut și nici c-am auzit asemenea mai mare! » « Laudele și măgularile — răspunse cel ce pusese la cale căutarea — ți se potrivesc și ți se cuvin mai mult dumitale, căci, pe Dumnezeuul meu, care m-a zămislit, poți să întreci în zbierete de măgar și pe cel mai iscusit zbierător din lume! Pentru că zvonul glasului tău urcă-n slăvi, se prelungește atît cît trebuie, după o măsură potrivită, iar icniturele de la urmă îți sînt dese și repezite, așa că eu mă dau bătut, îți las ție cununa și-ți încredințez steagul biruinței în această neîntrecută măiestrie a dumitale. » « Atunci, răspunse stăpînul, m-oi socoti mai la preț de-acîi înainte

și m-oi ține că mă pricep și eu la ceva, o dată ce mi-e hărăzit să am un dar, căci deși credeam și mai înainte că zbier bine ca asinul, n-am știut totuși niciodată că ajung chiar pînă la desăvîrșirea de care spui. » « Și eu o să spun, răspunse celălalt, că se află pe lume daruri neobișnuit de mari care se pierd zadarnic, și că sînt prost întrebuițate de cei ce nu știu să se folosească de ele. » « Darurile noastre, răspunse stăpînul măgarului, în afară de prilejuri ca ăsta pe care-l avem acuma, nu ne pot sluji la nimic altceva; și chiar și la ăsta, Dumnezeu știe dacă ne-o fi de folos. » Spunînd astea, se despărțiră din nou, ca să se întoarcă la zbieretele lor, și la fiecă pas se înșelau și iar dădeau unul de altul, pînă cînd, ca să se-nțeleagă că erau ei, și nu măgarul, se vorbiră să zbiere de cite două ori la rînd. În felul ăsta, îngînîndu-și de fiecare dată zbieretul, bătură toată pădurea, fără ca măgarul cel pierdut să le răspundă măcar printr-un semn. Dar cum era să mai răspundă, sărmanul și nefericitul de măgar, cînd îl găsiră în desișul cel mai ascuns al pădurii, mîncat de lupi? Și văzîndu-l stăpînu-său, zise: « Mă miram eu de ce nu răspunde, că de n-ar fi murit, sau ne-ar fi răspuns auzindu-ne, sau n-ar mai fi fost el măgar; dar numai fiindcă te-am auzit, cumetre, cît de iscusit știi să zbieri, socotesc bine folosită toată truda pe care am îndurat-o căutîndu-l, măcar că l-am găsit mort ». « Să ne fie de bine, răspunse celălalt, căci de cîntă starețul frumos, nu-i nici călugărașul mai prejos. » Spunînd astea, amărîți și răgușiți de atîtea zbierete, se întoarseră la ei în sat, unde povestiră prietenilor, vecinilor și cunoscuților toate cite li se întîmplaseră cu căutarea măgarului, umflînd în vorbe fiecare din ei iscusința celuiilalt în a zbiera, fapt ce se află și se răspîndi și prin satele învecinate; iar Aghiută, care nu doarme, cum îi place lui să semene și să împrăstie peste tot zavistie și vrajbă, făcînd din ac baros și din țîntar armăsar, rîndui în așa fel lucrurile încît făcu ca oamenii de prin celelalte sate, ori de cite ori vedeau pe vreunul de la noi din sat, să zbiere ca măgarii, chip să-și bată joc de el pentru zbieretul *regidor*-ilor noștri. Prinseră asta pînă și dracii de ținci, ceea ce-i totuna cu a da apă la moară tuturor

tartorilor din iad, și vestea cu zbieretul se răspîndi de la un sat la altul în așa fel, că se cunosc și se deosebesc localnicii din satul cu pricina așa cum se cunosc și se deosebesc harapii de cei cu pielea albă; și pîn-acolo a ajuns năpasta acestei batjocuri, că deseori batjocoriții ieșeau înarmați, alcătuiind pîlcuri, ca să se războiască cu batjocoritorii, fără a-i putea domoli nici dracu, nici tat-su, nici teama, nici rușinea. Eu cred că mîine sau poimîine trebuie să porceadă la luptă oamenii de la mine din sat, care-s cei cu zbieretul, împotriva unui alt sat de la două leghe de-al nostru, care-i unul din acelea ce ne batjocoresc mai mult, și, pentru ca s-o pornim bine pregătiți, aduc lăncile și halebardele astea cumpărate pe care le-ai văzut. Și astea-s minunățiile de care-ți spusei că ți le-oi povesti; și dacă nu ți s-au părut minunății, apai altele nu mai știu.

Și cu asta puse creștinul capăt povestirii.

Într-acestea, intră pe ușa hanului un om îmbrăcat pe de-a-ntregul în piele de căprioară — și ciorapi, și nădragi, și pieptar — și cu glas tare spuse:

— Jupîne hangiu, ai o odaie? Că trebuie să pice aci maimuța proroacă și teatrul de păpuși cu scăparea din robie a Melisendrei.

— Ține-mă, Doamne, spuse hangiul, iată-l pe meșterul Pedro! Ne așteaptă o seară minunată!

Uitasem să spun că acel meșter Pedro avea ochiul stîng și aproape o jumătate din obraz acoperite cu un plasture de tafta verde, semn că toată acea parte trebuie să-i fi fost beteagă; iar hangiul îi dădu înainte, spunînd:

— Bine-ai venit, meștere Pedro! Dar unde-s maimuța și teatrul de păpuși, că nu le văd?

— Sosesc în curînd și ele — răspunse cel îmbrăcat pe de-a-ntregul în straie din piele de căprioară — numai că eu am luat-o mai-nainte, să văd dacă ai vreo odaie.

— Chiar și ducelui de Alba i-aș lua-o, ca s-o dau meșterului Pedro, răspunse hangiul. Să vie numai maimuța și teatrul de păpuși, că avem astă-seară lume berechet la han care o să plătească pentru a vedea jocul păpușilor și iscusințele maimuței!

— Doamne-ajută, răspunse cel cu plasturele, o să ieftinesc și eu prețul și m-oi socoti destul de plătit numai cu găzduirea, și-acum mă duc înapoi, ca să-ndrept într-aceia căruța cu care sosesc maimuța și jocul de păpuși.

Și pe dată și ieși din han.

Numaidecît îl întrebă atunci don Quijote pe hangiu ce soi de meșter era acel Pedro și ce fel de teatru de păpuși și ce fel de maimuță cară după el. La care hangiul îi răspunse :

— Țsta-i un păpușar vestit, care de mai multă vreme cutreieră La Mancha noastră pînă-n Aragón¹, și reprezintă un joc de păpuși cu scăparea din robie a Melisendrei de către vestitul don Gaiféros, care joc cuprinde una din istoriile cele mai strașnice și mai bine înfățișate din cîte s-au văzut de ani de zile prin părțile astea și chiar prin toată împărăția asta ! Mai are cu el și o maimuță înzestrată cu cea mai rară iscusință ce s-a văzut la maimuțe, și pe care nici chiar la oameni nu ți-o poți închipui ; pentru că, dacă o-ntreabă cineva ceva, ascultă cu luare-aminte la întrebare, și după aceea sare pe umerii lui stăpînu-su și, apropiindu-i-se de ureche, îi suflă răspunsul la ceea ce fusese întebată, iar meșterul Pedro îl spune apoi cu glas tare, și zice cu mult mai bine de lucrurile petrecute decît de cele ce au să se întîmple, și măcar că nu totdeauna o nimerește întocmai, totuși de cele mai multe ori nu greșește, încît îți vine să crezi că e dracu gol. Ia cîte doi reali de fiecare întebare, firește numai dacă maimuța răspunde, vreau adică să spun dacă răspunde stăpînu-su în locul ei după ce i-a șoptit ea la ureche ; se crede de-aceea că meșterul Pedro ăsta e putred de bogat, și-i un om *galante* și *buon compagno*², cum se spune-n Italia,

¹ Se numea, din secolul al XIII-lea, Mancha de Aragón sau Mancha del Monte Aragón lanțul care lega regiunea Chinchilla de provincia Valencia, partea orientală a teritoriului numit La Mancha cuprinzînd regiunile Quintanar, Belmonte și San Clemente de azi, pe atunci și Chinchilla, Albacete și Alhambra. Monte Aragón era un sat din această regiune, și n-are nimic de-a face cu regatul Aragónului.

² Om darnic, care lasă să treacă de la el, și bun tovarăș (în limba italiană în original). Clemencin imputa lui Cervantes că uită despre ce personaj e vorba, exprimîndu-se așa cum ar fi vorbit autorul, adică pune toscana — limba de cultură a epocii — în gura hangiului, căruia i s-ar fi potrivit mai bine jargonul numit « germania ».

și-o duce într-un trai cum nu s-a mai pomenit, vorbește mai avan decât șase și bea mai vîrtos decât doisprezece, totul numai de pe urma limbii lui, și a maimuței, și a teatrului de păpuși.

Într-acestea, se întoarce și meșterul Pedro, iar într-o căruță soseau teatrul cu păpuși și o maimuță mare, fără de coadă, cu bucle ca de pîslă, însă nu urîtă la față; și numai ce-o văzu don Quijote c-o și-ntrebă:

— Ia spune-mi, domnia-ta, doamnă ghicitoare: ce noroc ne pică? Ce-o să mai fie cu noi? Și iată aici cei doi reali ai mei, pe care poruncesc lui Sancho să-i dea meșterului Pedro.

Acesta răspunse în locul maimuței, zicînd:

— Domnule, acest dobitoc nu răspunde și nici nu vestește lucruri care au să se-ntîmple; despre cele petrecute știe el multe și știe cîte ceva și despre cele din clipa de față.

— La naiba, spuse Sancho, un ban nu dau ca să-mi spună ce mi s-a petrecut mai-nainte, pentru că cine poate ști asta mai bine decât mine? Și să plătesc ca să-mi spună ceea ce știu, mare gogomănie ar mai fi! Dar dacă știe și lucrurile din clipa de față, iată aici cei doi galbeni ai mei, și să-mi spună doamna maimuțoaică ce face acum nevastă-mea, Teresa Panza, și cu ce se îndeletnicește?

Nu vru meșterul Pedro să ia banii și spuse:

— Nu vreau să primesc răsplata dinainte, fără să te fi slujit mai întîi.

Și se bătu de două ori cu dreapta pe umărul stîng, iar maimuța dintr-o săritură se cocoță pe el și, apropiîndu-și gura de urechea stăpînului, clănțani din dinți cu mare zor; și după ce făcu treaba asta cît ai spune Crezul, dintr-o altă săritură fu iar jos, și-n acea clipă, iute ca fulgerul, căzu și meșterul Pedro în genunchi dinaintea lui don Quijote și, îmbrățișîndu-i picioarele, spuse:

— Îmbrățișez aceste picioare tot așa cum aș îmbrățișa stîlpii lui Hercule, o, strălucit reînvietor al de mult uitatei cavalerii rătăcitoare! Tu, niciodată îndeajuns de lăudate cavaler don Quijote de La Mancha, proptea a celor slabi.

sprijin al celor ce-s gata să cadă, braț al celor căzuți, toiag și mîngiere a tuturor nefericiților !

Rămase uimit don Quijote, buimăcit Sancho, uluit vărul, năucit pajul, prostit cel cu zbieretul, încremenit hangiul, și-ntr-un cuvînt înspăimîntați toți cei ce auziră vorbele păpușarului, care-i dete-nainte, zicînd :

— Și tu, cinstite Sancho Panza, cel mai ales scutier al celui mai ales cavaler din lume, bucură-te, căci buna ta Teresa e bine sănătoasă, și-n clipa asta dărește un caier de in, și, ca să-ți mai dau un semn, are la stînga ei un ulcior spart la gură, unde încape cam mulțisor vin, cu care se mai proslăvește cît lucrează.

— Asta ți-o cred și cu ochii-nchiși, răspunse Sancho, fiindcă-i femeie de treabă, și dacă nu s-ar tot teme c-o înșel, apai n-aș schimba-o nici pe uriașa Andadona, care, după spusele lui stăpînu-meu, a fost o muiere și jumătate, din care-ai fi avut cu ce te-alege ; și mai e Teresa mea una care nu rămîne ea în pierdere, chiar de-ar fi și-n paguba moștenitorilor ei.

— Acum zic și eu, spuse don Quijote, că cine-i tobă de carte și cine bate mult drumurile, acela multe vede și știe multe. Spun asta, fiindcă ce altă dovadă m-ar fi putut încredința că se află pe lume și maimuțe ghicitoare, cum am văzut eu acuma cu ochii mei ? Căci chiar eu sînt acel don Quijote de La Mancha, de care a pomenit dobitocul acesta cuminte, deși s-a cam întrecut puținel lăudîndu-mă ; dar oricum ar fi, dau mulțămîtă cerului că m-a înzestrat cu un suflet blînd și milostiv, veșnic gata să fac bine tuturor și rău nimănui.

— Dacă aș avea gologani, spuse copilul de casă, aș întreba-o pe doamna maimuță ce-are să mi se întîmple în călătoria pe care o fac.

La care răspunse meșterul Pedro, ce se ridicase acum de la picioarele lui don Quijote :

— Am mai spus o dată că acest biet dobitoc nu răspunde la ce-o să se-ntîmple, că de-ar răspunde, nu m-aș mai uita eu dacă ai sau nu bani, că, de dragul seniorului don Quijote care-i aici de față, aș lăsa la o parte toate cîștigurile de pe

lume. Și-acuma, fiindcă-i de datoria mea, și ca să vă fac și cheful, am să pregătesc și teatrul de păpuși și am să-i mulțumesc pe toți cîți sînt la han, fără de nici o plată.

Auzind una ca asta, hangiul, din cale-afară de bucuros, îi arată locul unde putea să-și așeze dulapul, și într-o clipă totul fu gata. Don Quijote nu era prea mulțumit de prorocirile maimuței, pentru că i se părea un lucru cam nelalocul lui ca o maimuță să ghicească atît lucrurile ce au să se-ntîmple, cît și cele petrecute; așa că, în timp ce meșterul Pedro își potrivea dulapul, don Quijote se dete împreună cu Sancho într-un ungher al grajdului și-i spuse, fără a fi auzit de nimeni:

— Uite ce, Sancho, m-am gîndit bine la ciudata iscusință a acestei maimuțe și socot, după mintea mea, că, fără nici o urmă de îndoială, meșterul Pedro acesta, stăpînu-su, o fi făcut în ascuns sau pe față un pact cu Necuratul.

— Dacă a făcut în ascuns un pat cu Necuratul, spuse Sancho, nici vorbă că patul o fi cum nu se poate mai spurcat; dar ce nevoie are meșterul ăsta, Pedro, de asemenea paturi?

— Nu mă-nțelegi, măi Sancho; nu vreau să spun decît că trebuie să fi făcut vreun legămînt cu Necuratul, ca acesta să insuflă maimuței iscusința asta, de pe urma căreia Pedro să-și cîștige traiul, ca apoi, după ce s-o înavuți, să-i dea sufletul, adică tocmai ceea ce cere acest vrăjmaș al omului; îmi vine să cred asta văzînd că maimuța nu răspunde decît la lucrurile petrecute sau la cele din clipa de față, căci înțelepciunea Diavolului nu poate să meargă mai departe; pe cele ce-au să vină nu le știe decît prin prepusuri, și nici asta totdeauna, pentru că numai lui Dumnezeu îi e dat să cunoască veacurile și clipele, și numai pentru el nu e nici trecut, nici viitor, ci totul ființează acum; și stînd lucrurile așa cum stau, e limpede că maimuța asta vorbește cu vorbele Diavolului și mă mir cum de nu l-a învinuit Sfîntul Oficiu și nu l-a cercetat și nu i-a smuls cu rădăcină cu tot mărturisirea în ce fel ghicește; pentru că nu mai încape îndoială că maimuța asta nu-i cititoare în stele, și nici stăpînu-su, nici ea nu tîlmăcesc și nici nu știu să tîlmăcească acele alcătuiuri de semne

aşa-zise astrologice¹, care sînt în aşa de mare măsură obișnuite acum în Spania, că nu găsești nici o mulierușcă, nici un copil de casă, nici un ciubotar căruia să nu-i fi intrat în cap că poate să alcătuiască un horoscop, ca și cum n-ar fi vorba decît să taie o pereche de cărți de joc, ajungînd astfel să păgubească cu minciunile și cu nepriceperea lor minunatul adevăr al științei. Știu eu o doamnă de neam mare care a întrebat odată pe unul din acești tălmăcitori de semne dacă cumva o cățelușă pitică de-a ei — din acelea ce le ții în brațe — ar fi să cadă grea și să fete, cîți și de ce culoare vor fi cățeei pe care i-o făta. La a cărei întrebare, dumnealui cititorul în stele, după ce-a făcut horoscopul, a răspuns c-o să rămînă grea cățelușă și-o să fete trei căței, unul verde, unul roșu, iar celălalt bălțat, însă numai dacă acea cățelușă ar fi să prindă plozi între unsprezece și douăsprezece ceasuri din zi sau din noapte și numai dacă ar fi într-o luni sau într-o sîmbătă; și de-aici ieși că peste două zile muri cățeaua de prea multă îndopătură, iar dumnealui tălmăcitorul se alese prin partea locului cu renumele de neîntrecut cititor în stele, așa cum se aleg toți sau cei mai mulți alcătuitori de horoscoape.

— Aș vrea, cu toate astea, spuse Sancho, ca luminăția-ta să-i spui meșterului Pedro să-și întrebe maimuța dacă-i adevărat ceea ce ți s-a întîmplat în peștera lui Montesinos; că eu, din parte-mi, socotesc — nu mi-o lua luminăția-ta în nume de rău — că n-a fost totul decît păcăleală și minciună, sau, hai să zicem, lucruri văzute în vis.

— S-ar putea să fie și așa cum zici, răspunse don Quijote. Voi face însă precum mă sfătuiești, fiindcă tot mi-a rămas și mie o fărîmă de îndoială.

Stînd ei așa de vorbă, veni și meșterul Pedro să-l caute pe don Quijote și să-i spună că păpușile erau pregătite și că să

¹ Astrologia era formal interzisă în Spania în timpul lui Cervantes, dimpreună cu ghicitul, aruncatul vrăjilor etc., toți practicienii acestor meserii fiind încadrați în același text de lege ca și ereticii. Legile care-o pedepseau însă căzuseră de mult în desuetudine, ba chiar era o profesie remuneratorie cea de astrolog. Horoscoapele se plăteau bine și erau căutate de popor și de nobili.

vină și luminăția-sa, să le vadă, că face să fie văzute. Don Quijote îi destăinui gândul și-l rugă să-și întrebe pe loc maimuța dacă unele lucruri ce i se întâmplaseră în peștera lui Montesinos fuseseră aievea sau visate, fiindcă lui i se păreau și una și alta. La care, meșterul Pedro, fără a scoate o vorbă, se duse să aducă maimuța și, așezînd-o în fața lui don Quijote și a lui Sancho, îi zise:

— Uite, doamnă maimuță, că acest cavaler vrea să știe dacă unele lucruri care i s-au întâmplat în peștera numită a lui Montesinos au fost mincinoase sau adevărate.

Și făcîndu-i semnul obișnuit, maimuța i se urcă pe umărul stîng, și, după ce-i vorbi, pare-se, la ureche, meșterul Pedro îndată zise:

— Maimuța spune că parte din lucrurile pe care luminăția-ta le-ai văzut sau ți s-au întâmplat în pomenita peșteră sînt mincinoase și parte adevărate; și că asta-i ceea ce știe, și nu altceva, în legătură cu această întrebare¹; și că dacă luminăția-ta ai vrea să știi mai multe, o să-ți răspundă vinerea viitoare la tot ce-o s-o întrebî, că pînă una-alta i s-a cam isprăvit darul, pe care n-o să-l recapete pînă vineri, așa precum spune.

— Nu spuneam eu, zise Sancho, că nu mă pot încredința c-ar fi adevărat nici jumătate din tot ce-ai povestit luminăția-ta, stăpîne, despre întâmplările din peșteră?

— Asta, Sancho, au să arate urmările, răspunse don Quijote, căci timpul, dezvăluitorul tuturor lucrurilor, nu lasă nici unul pe care să nu-l scoată la lumina soarelui, oricît ar fi el de ascuns în adîncul pămîntului; și pînă una-alta, fie-ne de ajuns asta. Haide-acum să vedem teatrul de păpuși al bunului meșter Pedro, care nădăjduiesc că trebuie să aibă cîte ceva nou de arătat.

— Cum « cîte ceva »? răspunse meșterul Pedro. Șaizeci de mii de noutăți cuprinde într-însul dulapul meu; îți spun eu, seniorul meu don Quijote, căci unul din lucrurile cele mai vrednice de-a fi văzute din cîte se află astăzi pe lume și

¹ Formulă tipică de încheiere a mărturiilor judiciare, scrise de grefieri.

*operibus credite, et non verbis*¹, să punem dară umărul la treabă, că se face tîrziu și mai avem multe de făcut, de spus și de arătat.

Don Quijote și cu Sancho îl ascultară și se duseră acolo unde se afla dulapul, gata așezat și deschis, plin peste tot de lumînările de ceară aprinsă, care-l făceau să arate frumos și strălucitor. Ducîndu-se acolo, meșterul Pedro intră înăuntrul dulapului, căci el era acela care trebuia să tragă sforile la păpuși, iar afară rămase un băiețandru, ajutor al meșterului Pedro, pentru a sluji de tălmăcitor și dezvăluitor al tainelor din acel dulap; ținea în mîină un bețigaș, cu care arăta păpușile ce ieșeau. După ce se așezară toți cîți se aflau în han, unii dintre ei stînd și-n picioare în fața dulapului, și după ce li se dădură lui don Quijote, lui Sancho, copilului de casă și vărului locurile cele mai bune, tălmăcitorul începu să spună ceea ce va auzi și va vedea cine se va întîmpla să asculte sau să citească ceea ce vine acum.

Capitolul XXVI

Unde urmează hazlia întîmplare cu păpușarul, dimpreună cu alte lucruri într-adevăr nostime cum nu se mai poate

Toți au tăcut, și tirieni și troieni deopotrivă...²

Vreau să spun că toți cei ce priveau scena erau cu ochii ațintiți către gura aceluia ce-i destăinuia minunățiile, cînd se auziră răsunînd în dulap o sumedenie de tobe, de surle și descărcături de tunuri, a căror zarvă se potoli curînd, și după aceea flăcăul, înălțînd glasul, spuse:

— Această istorie adevărată, care vi se înfățișează aci cinstitelor voastre fețe, este scoasă aidoma din hronicile

¹ « Dați crezare faptelor, și nu vorbelor » (din *Evangelia lui Ioan*). Pusă în gura lui Ginés de Pasamonte, formula *Evangeliei* devine hilară.

² Contragere a două versuri din *Eneida* lui Vergiliu: *Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur*. (Aplaudă tirienii și ca ei fac și troienii. I, 747) și *Conticuerunt omnes, intentique ora tenebant* (Au tăcut cu toții, ațintind privirile către el. II, 1).

Franciei și din cîntecele bătrînești ale Spaniei, care trec din gură-n gură la bărbați și la flăcăi pe aceste meleaguri. Se vorbește despre dezrobirea de către cavalerul don Gaiféros a soaței sale Melisendra, care pătimea prinsă în Spania, în puterea arapilor, în cetatea Sansueña, că așa se chema pe-atunci cetatea căreia astăzi îi zicem Zaragoza; ia vedeți colo, cinstitele voastre fețe, cum stă și joacă table don Gaiféros, așa cum spune și cîntecul:

Stă don Gaiféros, pătimeș, și joacă
Joc de noroc, uitînd de Melisendra...

Și acel chip, care se arată acolo cu coroana pe cap și cu schiptrul în mîini, este împăratul Carol Magnul, care trece drept părinte legiuit al Melisendrei și care, mîhnit de a vedea trîndăvia și nepăsarea ginerelui său, vine să-l mustre; și luați seama cu cită pornire și înverșunare îl muștră, de parc-ar vrea să-i care cu schiptrul vreo cîteva lovituri în cap, și sînt chiar unii povestitori care spun că l-a și izbit, și încă zdravăn; și după ce i-a spus mai multe lucruri în legătură cu primejdia ce i-ar amenința cîntea dacă nu încearcă să-și dezrobească soața, se zice că a mai adăugat:

Destule spusu-ți-am! Să-ți intre-n cap!

Mai priviți, cinstitele voastre fețe, și cum împăratul îi întoarce spatele și-l lasă deznădăjduit pe don Gaiféros, care, ia vedeți-l cum, scos din minți de mînie, zvîrle cît colo jocul și tablele și cum cere de zor armele, și lui don Roldán, văru-su, îi cere să-i dea împrumut spada lui, Durindana, și cum don Roldán nu vrea să i-o împrumute, dar în schimb se arată bucuros să-l însoțească în greua încercare pe care acela și-o ia asupra-și; viteazul cel obidit nu vrea însă să-i primească tovărășia; ba chiar spune că-i prea de ajuns el singur ca să-și scoată soața, măcar de s-ar afla ea și-n cele mai adînci străfunduri ale pămîntului; și spunînd el astea, intră să se armeze, pentru a se așterne de îndată la drum. Întoarceți-vă acum ochii către acel foișor ce se vede acolo, că se bănuiește c-ar fi unul din foișoarele palatului din

Zaragoza, căruia acum îi zicem Aljaferia; iar aceea domniță ce se arată în acel balcon, îmbrăcată arăpește, este Melisendra cea fără de seamăn pe lume, care ieșea adeseori să privească de-acolo drumul către Francia, și, gîndindu-se la Paris și la soțul ei, se mai mîngîia în greaua-i robie. Ia mai uitați-vă și la o altă împlinire ce se petrece acum, care nici că s-a mai văzut vreodată. Nu-l vedeți pe acel arap care, pe tăcute și pășind tiptil, cu degetul la gură, s-a apropiat pe la spate de Melisendra? Acum uitați-vă cum îi dă o sărutare drept pe buze, și vedeți și zorul ei de a scuipa și de a-și șterge gura cu mîneca albă a veșmîntului, și cum se jeluiește și-și smulge de ciudă mîndru-i păr, ca și cum el ar fi vinovat de această pîngărire. Uitați-vă și la acel arap încruntat ce stă în pridvor, care-i regele Marsilio al Sansueinei, și care, fiindc-a văzut nerușinarea celui alt arap, măcar că-i era rubedenie și prieten bun, porunci să-l aducă îndată ferecat, să-i tragă două sute de lovituri de harapnic și să-l mai și poarte pe ulițele cele mai umblate ale orașului, cu strigători dinainte-i și cu judecători în urma lui; și iată-i cum ies să îndeplinească porunca de osîndire, măcar că fapta abia fusese săvîrșită, căci la arapi nu merge ca la noi, cu citarea uneia din părți, cu anchetarea și cu detențiunea celeilalte.

— Copile, copile, spuse atunci cu glas tare don Quijote, mergi cu povestea ta drept înainte și lasă-ncolo ocoliturile și curmezișurile, că pentru a scoate un adevăr la lumină îi nevoie de dovezi peste dovezi.

Și spuse și meșterul Pedro dinăuntru:

— Fără atîtea floricele, băiete, și fă cum îți poruncește acest cavaler, că-i mai sănătos așa. Vezi-ți tu de cîntecul tău cel nemeșesugit și nu te mai băga și la contrapuncte, că de obicei lucrurile astea plesnesc de subțiri ce sînt.

— Așa oi face, răspunse băiatul. Și vorbi mai departe, spunînd: Omul ăsta, care se arată aici călare, învăluit într-o mantie gasconă, nu-i altul decît însuși don Gaiféros, pe care-l aștepta soața lui și care acum, răzbunată fiind de cutezanța arapului celui îndrăgostit, a ieșit cu fața mai senină și mai liniștită pe balconul turnului și vorbește cu soțul ei,

crezînd că-i vreun trecător, cu care a schimbat toate acele vorbe din cîntecul bătrînesc care spune :

Cavalere, dacă-ajungi în Francia,
Caută-l, te rog, pe don Gaiféros.

Care vorbe nu le mai spun eu acuma, fiindcă din prea multă poliloghie vine de obicei plictiseala ; ajunge numai să vedeți cum don Gaiféros destăinuie cine e și cum prin mișcările bucuroase pe care le face, Melisendra ne dă a înțelege că l-a cunoscut, și acum mai vedem cum coboară din balcon pentru a se sui pe calul soțului ei drag. Dar vai și-amar ! că un capăt al fustei i s-a agățat de una din gratiile balconului și a rămas aninată în aer, fără să poată ajunge la pămînt. Iată, însă, că cerul cel milostiv te scoate din nevoile cele mai grele, căci se apropie don Gaiféros și, fără să se mai uite dacă o să i se sfîșie sau nu strălucita îmbrăcăminte, o apucă pe Melisendra și trage cu putere de ea în jos, pîn' la pămînt, și apoi dintr-un salt o zvîrle de-a călare bărbătește pe calul său și-i poruncește să se ție bine și să-l înconjure pe la spate cu brațele în așa fel ca mîinile să i se unească pe pieptul lui, ca să nu cadă, căci domnița Melisendra nu prea era deprinsă cu asemenea călărie. Mai vedeți și cum nechezatul calului dă dovadă cît de mulțumit e el de falnica și mîndra povară a stăpînului și a stăpînei lui, pe care-i duce în spinare. Iată-i cum întorc spatele și ies din oraș și, veseli și bucuroși, iau drumul Parisului. Drum bun, o, tu, pereche fără de pereche de adevărați îndrăgostiți ! Ajungeți cu bine în multdorita voastră țară, fără ca soarta să vă aducă vreo tulburare în fericita-vă călătorie ! Ochii prietenilor și părinților voștri vadă trecîndu-vă în bucurie și pace deplină zilele — cît ale lui Nestor¹ de multe — ce vă mai rămîn din viață !

Aici înălță iarăși glasul meșterul Pedro și spuse :

— Mai domol, măi băiete, nu te repezi așa, că afectarea, fie ea cum o fi, tot păcătoasă rămîne !

Nu răspunse nimic tălmăcitorul, ci-i dete-nainte zicînd :

¹ Rege antic din Pilos, despre care legenda spune c-ar fi trăit trei veacuri.

— Numai că se mai găsiră și ochi din aceia care n-au de lucru și se-apucă să vadă totul, așa că văzură și coborîrea din foișor și suirea pe cal a Melisendrei și-atunci îi dădură de știre regelui Marsilio, care porunci să pună de îndată mîna toți pe arme; și iată-i cu ce zor îndeplinesc poruncile, că-i asurzit tot orașul de zvonul clopotelor care bat din toate clopotnițele moscheelor.

— Aici nu mai merge! spuse atunci don Quijote. Povestea asta cu clopotele e cît se poate de nelalocul ei, meștere Pedro, pentru că la arapi nici pomeneală de clopote, ci numai de darabane și de un soi de fluier care seamănă cu cele ciobănești ale noastre; și gîndul de a bate clopotele în Sansueña, nici vorbă că-i o bazaconie cît toate zilele!

Auzind astea, meșterul Pedro încetă cu sunatul și spuse:

— Nu te mai uita la nimicuri, seniore don Quijote, și nu mai lua lucrurile așa după buche, că nu le dai de rost. Nu se-nfățișează și pe-aci, pe la noi, comedii cită frunză și iarbă, pline cu duiumul de nepotrivelii și de bazaconii? Și cu toate astea, ele tot se joacă cu mare succes și sînt ascultate nu numai cu înțelegere, ci și cu desfătare. Zi, băiete, mai departe, și lasă-i să spună ce-or pofti, numai eu să-mi umplu chimirul, măcar de-ar fi la nepotrivelii cît nisipul mării.

— Asta așa e, răspunse don Quijote.

Iar băiatul spuse:

— Ian priviți cită și cît de strălucită călărime iese din cetate în urmărirea celor doi creștini îndrăgostiți, cite goarne mai sună, cite cimpoaie mai fluieră și cite darabane și dobe mai bubuie! Tare mi-e teamă c-or să pună mîna pe ei și-or să-i aducă înapoi legați cobză chiar de coada calului lor, ceea ce ar fi o priveliște groaznică.

Văzînd dară atîta păgînatate și auzind atîta hărmălaie, lui don Quijote îi dete prin gînd că n-ar fi rău să dea o mîna de ajutor celor ce fugeau și, ridicîndu-se-n picioare, spuse cu glas tare:

— N-o să îngădui de fel ca atîta vreme cît eu trăiesc și de față cu mine să se facă silnicie unui atît de viteaz cavaler și unui îndrăgostit atît de îndrăzneț ca don Gaiféros! Opri-

și-vă, lepădături ce sînteți, nu-l mai goniți și prigoniți ! Iar de nu, înseamnă că aveți să vă măsurați cu mine !

Zis și făcut ; scoase spada din teacă, ajunse, dintr-un salt, lingă dulap, fierbînd de o nemaivăzută minie, și începu să care o ploaie de izbituri asupra întregii păgînatăți de păpuși, doborînd pe unii, tăind capul la alții, schilodindu-l pe cutare, sfărîmîndu-l pe celălalt și, printre multe altele, repezi spada-n sus și-n jos cu atîta turbare, că dacă meșterul Pedro nu s-ar fi plecat, nu s-ar fi chircit și nu s-ar fi pitit, i-ar fi spintecat țeasta atît de ușor, de-ai fi zis că-i de turtă dulce. Meșterul Pedro striga cît îl ținea gura, zicînd :

— Oprește-te, luminăția-ta, seniore don Quijote, și ia seama că ăștia pe care-i dobori, îi stropșești și-i ucizi nu sînt arapi adevărați, ci numai niște biete chipuri de mucava ; ia te uită, păcatele mele, că-mi nimicește tot avutul și mă aduce la sapă de lemn !

Asta nu-l făcea însă pe don Quijote s-o slăbească cu directele, dublele și reversurile, care curgeau ploaie. Ca să nu mai lungim vorba, cît ai spune două Crezuri, ba nici atîta, dete cu totul scena de pămînt, făcu fărîme și fărîmițe toate sforile și păpușile de-acolo, rănindu-l de moarte pe regele Marsilio, iar împăratului Carol Magnul, crăpîndu-i coroana și capul în două. Se tulbură întregul divan al ascultătorilor, o zbughi maimuța pe acoperișul hanului, se înfricoșă vărul, se sperie pajul, și pînă și Sancho fu cuprins de-o spaimă grozavă ; căci, după cum jură el după ce se potoli urgia, nicio dată nu-l mai văzuse pe stăpînu-su mînat de-o minie atît de oarbă. După ce mîntui cu nimicirea întregului dulap, se mai potoli puțintel don Quijote și spuse :

— Tare-aș mai vrea să-i am acum în față pe toți aceia care nu cred și nici nu vor să creadă de cît folos sînt pe lume cavalerii rătăcitori ! Ia închipuiți-vă, de nu s-ar fi întîmplat să fiu și eu aici de față, ce s-ar fi petrecut cu bunul don Gai-féros și cu frumoasa Melisendra ! Nu mai încape vorbă că-n această clipă ar fi pus cîinii aceștia mîna pe ei și le-ar fi adus cine știe ce vătămare. Trăiască, așadar, cavaleria rătăcitoare, mai presus de tot ceea ce trăiește astăzi pe fața pămîntului !

— Deie Domnul să trăiască, zise atunci meșterul Pedro cu glas plîngăreț, și să mor eu că tot sînt atît de nenorocit, încît pot spune dimpreună cu regele don Rodrigo :

Ieri am fost stăpîn al Spaniei,
Și azi nici un meterez n-am
Să pot spune că-i al meu !

Nici jumătate de ceas nu-i, ba chiar nici un crîmpei de clipă de cînd mă vedeam stăpîn al regilor și al împăraților, fiindu-mi pline grajdurile, cu o sumedenie de cai, iar sipeturile și sacii cu nenumărate scule de preț, și acuma mă văd urgisit și obidit, calic și cerșetor, și, mai presus de toate, lipsit de maimuță, că, pe legea mea, pînă s-ajung să pun iarăși mîna pe ea, o să-mi iasă și ochii din cap, și toate astea se trag numai de la mînia nesăbuită a acestui senior cavaler, despre care se spune că-i ocrotește pe orfani și-i îndreaptă pe strîmbi și că face și alte fapte milostive, și numai față de mine a trebuit să-i iasă pe dos gîndul cel bun, așa să-mi ajute cerurile, pe care le binecuvîntez și le slăvesc în lăcașurile lor cele mai de sus ! Într-un cuvînt, tocmai Cavalerul Tristei Figuri a trebuit să fie acela care să preschimbe într-o atît de tristă figură jocul meu de păpuși !

Se-nduioasă Sancho Panza de vorbele meșterului Pedro și-i spuse :

— Nu mai plînge, meștere Pedro, și nu te mai jeli, că-mi rupi inima, pentru că-ți dau de știre că stăpînu-meu i-un creștin atît de catolic și de cinstit, încît, dacă-și dă seama că ți-a cășunat vreo pagubă, o ști el și-o binevoi să ți-o plătească, și încă să te mai și mulțumească pe deasupra.

— Să-mi plătească seniorul don Quijote o parte măcar din stricăciunile pe care mi le-a făcut, și tot m-aș mulțumi eu, iar luminăția-sa ar rămîne cu cugetul împăcat, că nu se poate mîntui omul care stăpînește cu silnicie un lucru străin, și nu i-l dă păgubașului înapoi.

— Așa e, spuse don Quijote, dar pîn-acuma nu mă știu să stăpînesc vreun lucru de-al dumitale, meștere Pedro.

— Cum de nu? răspunse meșterul Pedro. Dar rămășițele astea care zac pe acest pământ tare și sterp, cine altcineva mi le-a risipit și mi le-a nimicit decât puterea de nebiruit a acestui vajnic braț? Și ale cui altcuiva erau trupurile lor decât ale mele? Și cu ce altceva îmi scoteam eu plînea decît cu ele?

— Acuma chiar că sint cu totul încredințat, spuse don Quijote, de ceea ce am crezut eu adeseori, că vrăjitorii aceștia care mă prigonesc nu fac decât să-mi pună în fața ochilor înfățișările așa cum sînt și apoi mi le preschimbă și mi le prefac în ce vor ei. Adevărul adevărat vă spun, domnilor care mă auziți, că tot ce s-a petrecut aci mie mi-a părut că se petrece aievea, că Melisendra era Melisendra, don Gaiféros, don Gaiféros, Marsilio — Marsilio, și Carol Magnul — Carol Magnul. De aceea mi s-a și trezit mînia și, pentru a face ceea ce e de datoria unui cavaler rătăcitor, am vrut să dau o mîină de ajutor și să-i ocrotesc pe cei ce fugeau, și cu acest gînd bun am făcut și eu ceea ce-ați văzut; dacă a ieșit pe dos, vina nu-i a mea, ci a solomonarilor ce mă prigonesc; și pentru tot buclucul ce-a ieșit din greșeala mea, măcar că n-a purces dintr-un gînd rău, eu însumi o să mă osîndesc cu despăgubirea; să-mi spui, meștere Pedro, ce ceri pentru păpușile ciopîrțite, că eu mă prind să ți le plătesc îndată în bani buni, din aceia care umblă acum în Spania.

Meșterul Pedro făcu o plecăciune și-i spuse:

— Nici nu mă așteptam altfel din partea sufletului creștinesc al viteazului don Quijote de La Mancha, adevărat ocrotitor și sprijin al tuturor nevoiașilor și oropsiților ce rătăcesc pe lume; și aici, jupînul hangiu și cu marele Sancho vor fi mijlocitori și prețluitoari între luminăția-ta și mine, hotărînd împreună prețul după cîți bani fac sau ar fi făcut păpușile spintecate.

Hangiul și cu Sancho spuseră că se învoiesc la această treabă și îndată meșterul Pedro ridică de pe jos pe regele Marsilio al Zaragozei, care avea capul lipsă, și zise:

— Se și vede că-n nici un chip nu mai poate fi adus iarăși acest rege la starea lui de la început, așa că socotesc — fără

să mai despic firul în patru — să-mi dea, pentru moartea, sfîrșitul și capătul zilelor sale, patru reali și jumătate.

— Mai departe, spuse don Quijote.

— Iar pentru spintecătura asta de sus în jos, își urmă vorba meșterul Pedro, luînd în mînă pe spintecatul împărat Carol Magnul, n-ar fi prea mult să cer cinci reali și un sfert.

— Nu-i puțin, spuse Sancho.

— Dar nici mult, răspunse hangiu. Hai, însă, să facem pe din două și să spunem cinci reali.

— Dă-i pe toți cei cinci galbeni și-un sfert, spuse don Quijote, că doar nu într-un sfert mai mult sau mai puțin stă socoteala în această mare nenorocire; și vezi de te grăbește, meștere Pedro, că se apropie ceasul cinei și mă încearcă așa ca un început de foame.

— Pentru păpușa asta, spuse meșterul Pedro, care-i fără nas și cu un ochi lipsă și care nu-i alta decît frumoasa Melisendra, cer — ca să treacă de la mine — doi reali și douăsprezece *maravedis*.

— La dracu, spuse don Quijote, capul mi-l pun că Melisendra și cu al ei soț au și ajuns pîn-aproape de hotarele Franciei, pentru că bidiviul care-i ducea mi s-a părut că mai degrabă zbură decît alerga, așa că nu mai îmi vinde mie mîța drept iepure, arătîndu-mi aici o Melisendră fără nas, pe cînd cealaltă, dacă-i să privim bine lucrurile, stă acum în Franția și huzurește, dimpreună cu soțul ei, după pofta inimii! Fiecăruia să-i dea Dumnezeu ce-i al lui, jupîn meștere Pedro, dar să umblăm pe calea cea dreaptă și cu gînd cinstit; zi mai departe.

Meșterul Pedro, care văzu că don Quijote o scrîntea și că era cît pe ce să-l apuce iarăși sminteala de mai-nainte, nu vru să-l scape din mîini și-i spuse așa:

— Poate că n-o fi asta Melisendra, ci doar vreuna din fetele ce-o slujeau, așa că aș fi mulțumit și m-aș socoti plătit în lege cu șaizeci de parale.

În felul acesta cercetară ei și celelalte păpuși ciopîrțite, potrivit-se după aceea prețul de către cei doi judecători

aleși pentru descurcarea daraverei, care mulțumiră cîteșidouă părțile, și ajunseră la patruzeci de reali și trei sferturi; și, pe lîngă acești bani, pe care-i și scoase Sancho din pungă, mai ceru meșterul Pedro încă doi reali pentru toată truda ce-o mai avea încă de pățimit căutîndu-și maimuța.

— Dă-i, Sancho, spuse don Quijote, nu pentru maimuță, ci pentru crișmuță, fiindcă nu doi reali, ci două sute așa da eu bacșiș cui ar putea să-mi spună cu toată temeinicia că domnița doña Melisendra, dimpreună cu cavalerul don Gaiféros, se află acum într-adevăr în Francia între ai lor.

— Nimeni n-ar putea spune mai bine treaba asta decît maimuța mea, spuse meșterul Pedro, dar n-o să mai pună acum nici dracu mîna pe ea, deși-mi închipui că dragostea ei pentru mine, precum și foamea or s-o silească să mă caute la noapte și, cînd o lumina Dumnezeu de ziuă, om vedea noi.

Într-un cuvînt, tîmbălăul cu păpușile se potoli și toți cinară liniștiți și în bună tovărășie, pe seama lui don Quijote, care era darnic din cale-afară. Mai înainte de-a se crăpa de ziuă plecă cel ce ducea lăncile și halebardele; iar la revărsatul zorilor veni rîndul vărului și al pajului să-și ia bun rămas de la don Quijote, unul pentru a se întoarce în ținutul lui, iar celălalt pentru a-și vedea mai departe de drum; acestuia din urmă îi dete don Quijote ca ajutor doisprezece reali. Meșterul Pedro nu mai vru să-și bage iar capul sub evanghelie cu don Quijote, pe care acum îl cunoștea bine de tot, așa că se sculă pe mînecate și, strîngîndu-și sfărîmăturile jocului său de păpuși și luîndu-și și maimuța, plecă și el să-și caute norocul. Hangiul, care nu-l cunoștea pe don Quijote, rămase tot atît de uimit de scrîntelile ca și de mărinimia lui. La urmă, Sancho îl plăti împărătește din porunca lui stăpînu-su; și despărțindu-se de el cam pe la 8 ceasuri de dimineată, părăsiră hanul și se așternură la drum, unde-o să-i lăsam să umble, că așa se cuvine, pentru a avea prilejul să povestim și alte lucruri care ajută la luminarea acestei faimoase istorisiri.

Unde se povestește cine erau meșterul Pedro și cu maimuța lui, dimpreună cu neizbînda lui don Quijote în aventura cu zbieretul de măgar, aventură care n-a ieșit la capăt după vrerea și după gîndul lui

Cide Hamete, cronicarul acestei mărețe istorii, începe capitolul de față cu cuvintele ce urmează: « Jur ca un creștin catolic », la care tălmăcitorul spune că jurămîntul de creștin catolic al lui Cide Hamete, el fiind arap — cum chiar și era, fără doar și poate — nu vrea să zică altceva decît că așa cum creștinul catolic cînd jură, jură sau trebuie să jure adevărul, și să-l spună în tot ce-ar vorbi, tot așa și el spune adevărul, în tot ceea ce are de gînd să scrie despre don Quijote, și mai cu seamă acolo unde ar fi să spună cine era meșterul Pedro și cine maimuța ghicitoare, care, prin cele locuri, lăsase sate întregi minunate de ghicitul ei.

Zice apoi că cititorul primei părți din această istorie și-o fi aducînd bine aminte de acel Ginés de Pasamonte, pe care, printre alți robi la galără, l-a dezrobit don Quijote în Sierra Morena, binefacere care i-a fost prost mulțumită și și mai prost răsplătită de către această liotă netrebnică și nelegiuită. Acest Ginés de Pasamonte, căruia don Quijote îi zicea Ginesillo de Șterpelillo¹, a fost acela care i-a furat lui Sancho Panza măgarul, fapt care — nefiind spus în partea întîii, din vina zețarului, cînd și cum s-a întîmplat lucrul acela — a dat prilej de vorbe multora, care luau greșeala de tipar drept semnul scurtei țineri de minte a povestitorului. Dar, într-un cuvînt, Ginés a furat asinul pe cînd Sancho Panza sta tocmai călare pe el și dormea, și l-a luat folosindu-se de aceleași vicleșuguri și de aceleași iscusințe pe care le folosisc Brunelo cînd, fiind Sacripante la Albraca, i-a scos calul dintre coapse; și apoi — precum s-a povestit — Sancho își recăpătă măgarul. Dar Ginés acesta, temîndu-se să nu fie prins

¹ Numele de Ginesillo de Parapilla i-l dăduse ocnașului nu don Quijote, ci comisarul. Don Quijote voise doar să-l repete la minie și nu-l nimerise, spunîndu-i Parapillo.

de oamenii stăpînirii, care-l căutau, ca să-l pedepsească pentru nenumăratele sale ticăloșii și nelegiuiri — și erau atîtea și atît de mari, că el însuși a alcătuit cîta mai cartea ca să le povestească — se hotărî să treacă în regatul Aragónului și să-și acopere ochiul stîng, dedîndu-se îndeletnicirii de păpușar, pe care, dimpreună cu aceea de panglicar, o cunoștea cum nu se poate mai bine. Se întîmplă apoi că, de la niște creștini dezrobiți ce veneau din Berberia, cumpără acea maimuță, pe care o învăța ca, la un anumit semn, să i se cocoațe pe umăr și să-i șoptească sau să se facă a-i șopti ceva la ureche. După ce o făcu și pe asta, mai înainte de-a intra în satul unde se ducea cu teatrul lui de păpuși și cu maimuța, lua vești în cătunul cel mai apropiat — sau de la cine putea și el mai bine — ce lucruri mai deosebite se petrecuseră în satul cu pricina și în legătură cu ce inși; și întipăririndu-și toate astea bine în minte, cel dintîi lucru pe care-l făcea era să-și arate jocul de păpuși, care uneori era cu o poveste, alteori cu alta; toate erau însă vesele, pline de haz și binecunoscute pretutindeni. După ce mîntuia cu jocul de păpuși, arăta iscusințele maimuței lui, spunîndu-le celor din sat că ea ghicește tot ce s-a petrecut și tot ce-i în clipa de față, dar că în ghicitul celor ce au să vină îi lipsește dibăcia. Pentru răspunsurile la fiecă întrebare cerea cîte doi reali, și pe unele le lăsa și mai ieftin, după cum mirosea și el cam ce poate să-i pice de la cei care întrebau; și cum uneori mai dădea și pe la casele despre ai căror locuitori mai aflase cîte ceva, măcar că ei nu-l întrebau nimica pentru a nu-i plăti, el făcea semnul obișnuit maimuței și apoi zicea că maimuța îi spusese cutare și cutare lucru, care se potrivea întocmai cu ceea ce se întîmplase. Cu asta și-a cîștigat o nespusă încredere și toți alergau după el; alteori, cum era el băiat deștept, răspundea în așa fel că răspunsurile se loveau de minune cu întrebările; și cum nimeni nu-l supăra și nu-l lua de gît ca să spună în ce fel ghicea maimuța, pe toți îi ducea de nas și-și umplea punga. Așa că, de îndată ce păși pragul hanului, îi și recunoscă pe don Quijote și pe Sancho Panza, și dacă-i recunoscă, îi fu lesne să-i lase cu

gura căscată și pe don Quijote și pe Sancho Panza și pe toți cei ce se aflau pe-acolo ; ar fi plătit-o însă scump de tot dacă don Quijote și-ar fi lăsat mîna ceva mai jos atunci cînd a retezat capul regelui Marsilio și i-a nimicit toată călărimea, așa cum s-a spus în capitolul de mai înainte. Asta-i tot ce era de spus despre meșterul Pedro și despre maimuța lui.

Și acum, întorcîndu-mă la don Quijote de La Mancha, zic că, după plecarea lui de la han, se gîndi ca, mai înainte de a intra în cetatea Zaragozei, să vadă și el malurile rîului Ebru, dimpreună cu toate acele împrejurimi, căci lungul răstimp care mai rămînea pînă-n ziua întrecerilor cavale-rești îi îngăduia destulă vreme pentru de toate. Cu gîndul acesta, își urmă drumul înainte, mergînd el două zile încheiate fără să i se întîmple nimic vrednic de-a fi așternut pe hîrtie, pînă cînd, într-a treia zi, urcînd el o costișă, auzi o zarvă grozavă de darabane, de goarne și de archebuze. La început crezu că trecea prin partea locului vreun pîlc de oșteni, și pentru a-i vedea, dete pînteni lui Rocinante, urcă repede costișa pînă sus și, cînd ajunse în vîrfurile dîmbului, văzu la poalele lui, după cîte i se păru, mai bine de două sute de oameni, armați cu felurite soiuri de arme, lănci, baliste, pertizane, halebarde și sulite, apoi vreo cîteva archebuze și o sumedenie de paveze rotunde. Coborî mîgura și se apropie atît de mult de pîlcul de oșteni, încît zări deslușit steagurile, le deosebi culorile, își dete seama de semnele de pe ele, mai ales de unul care se afla pe un steag sau pe o flamură de atlas alb, pe care era zugrăvit, de ziceai că-i viu, un asin pitic ca aceia de Sardinia, cu capul în sus, cu gura deschisă și cu limba afară, ca și cum, după mișcările și înfățișarea lui, ar sta gata să zbieră ; în jurul său se vedeau scrise cu slove de-o șchioapă aceste două versuri :

Și n-au zbierat ei de pomană
Alcazii cei doi prin poiană !

Din steagul acesta trase don Quijote încheierea că oamenii de care se apropiase nu puteau fi alții decît cei din satul cu zbieretul, și așa-i spuse și lui Sancho, citindu-i și ceea ce

era scris pe steag. Îi mai spuse și că flăcăul care le dăduse de știre despre acea întâmplare greșise spunându-le că cei doi care zbieraseră erau *regidori*, fiindcă, dacă ar fi să se țină seama de versurile de pe flamură ei erau *alcazi*. La care Sancho Panza îi răspunse:

— Stăpîne, nu-i nici o greșeală în asta, căci s-ar putea foarte bine ca *regidorii* care-au zbierat pe-atunci să fi ajuns cu timpul *alcazi* la ei în sat, așa încît li se pot da amîndouă numirile; cu atît mai mult cu cît nu vatămă întru nimic adevărul povestirii dacă cei ce zbieraseră or fi fost *alcazi* sau *regidori* o dată ce tot i-adevărat c-au zbierat, căci tot atît de-anapoda e să zbiere un *alcade* ca și-un *regidor*.

În cele din urmă văzură și aflară cum satul luat în rîs ieșea să se războiască cu un altul, care își bătea joc de el mai amar-nic decît se cuvine și mai mult decît e îngăduit între bunii vecini. Don Quijote se dete mai aproape de ei, spre marea părere de rău a lui Sancho, căruia niciodată nu i-a plăcut să se bage în asemenea buclucuri. Oamenii din pîlcul armat îl primiră în mijlocul lor, crezînd că-i vreunul din aceia ce le țin partea. Ridicîndu-și viziera, don Quijote, cu mișcări alese și cu o înfățișare prietenoasă, înaintă pînă la steagul cu asinul, și acolo veniră în juru-i toți mai-marii oștirii, ca să se uite la el, uimiți, cu acea uimire care-i obișnuită la toți ce-l priveau pentru întîia oară. Don Quijote, care-i văzu că-și ațintesc ochii asupra-i cu atîta luare-aminte, fără ca nimeni să-i vorbească sau să-l întrebe ceva, vru să se folosească de tăcere și, întrerupînd-o pe-a sa, spuse cu glas tare:

— Oameni buni, vă rog cît pot de fierbinte să nu întrerupeți cuvîntarea pe care vreau să v-o țin pînă cînd nu vi s-o urî și nu vi s-o face lehamite de ea, căci dacă s-o întîmpla așa, n-aveți decît să-mi dați cel mai mic semn, și eu am să-mi și pun strajă gurii și-am să-mi mușc limba.

Cu toții îi spuseră atunci să vorbească ce-o pofti, că ei l-or asculta bucuroși. Don Quijote, cu această învoire, își urmă vorba și spuse:

— Eu, oameni buni, sînt cavaler rătăcitor, avînd ca îndeletnicire pe aceea a armelor și ca menire pe aceea de a-i

ajuta pe cei lipsiți de ajutor și de a-i sprijini pe nevolnici. Acum vreo câteva zile am aflat și eu de năpasta voastră, precum și de pricina ce vă îndeamnă să puneți, la tot pasul, mîna pe arme și să vă răzbunați asupra vrăjmașilor voștri; și gîndindu-mă în sinea mea, nu o dată, ci de mai multe ori, la treaba asta a voastră, găsesc, după legile duelului, că vă înșelați socotindu-vă jigniți, fiindcă nimeni de unul singur nu poate jigni un sat întreg, decît numai învinuindu-i pe toți locuitorii lui de trădare, pentru că nu știe anume cine a săvîrșit trădarea de care-l învinuiește. Ca pildă în asta îl avem pe don Diego Ordoñez de Lara ¹, care a chemat să se lupte cu el toată cetatea Zamorei, pentru că el nu știa că numai Vellido Dolfos săvîrșise trădarea de a-și ucide regele, așa că-i chemă pe toți la luptă, și toți trebuiră să răspundă chemării și să se bată; deși, ca să spun drept, seniorele don Diego a cam sărit peste cal și a întrecut mulțisor cele îngăduite în chemarea la luptă, căci nu avea de ce să se războiască nici cu morții, nici cu apele, nici cu vitele, nici cu cei ce-s gata să vină pe lume, nici cu celelalte mărunțișuri de care-i vorba acolo; dar ce să-i faci? cînd ai mînia de mamă, limba nu mai știe nici de tată, nici de povățuitor, nici de frîu care s-o stăpînească. Stînd dară așa lucrurile, că adică unul singur nu poate să jignească un regat, un ținut, o cetate, o obște și nici un sat întreg, e limpede atunci că nu mai e nevoie să ieși la luptă și să răzbuni o jignire ca asta, de vreme ce nici nu e jignire; căci tare ar mai avea haz ca la tot pasul să se ia la harță localnicii din Reloja ²

¹ Don Quijote își înșiră amintirile din romanele vechi ce vorbesc de sfidarea trimisă de don Diego Ordoñez de Lara locuitorilor Zamorei: « Eu vă provoc, zamorani, ca pe niște trădători dovediți, cu mari și mici, cu morți, cu vii; provoc ierburile cimpului, peștii riului, pîinea și peștele, apa rîurilor », spun versurile la care face aluzie textul.

² El *pueblo de Reloja*: aluzie la legenda despre sătucul Espartinas, din ținutul Andaluziei, ai cărei locuitori, după ce hotărîseră să pună un ceas (*reloj*) în turnul bisericii, se zice că au comandat la Sevilla « o ceasă » (*una reloja*) specificînd că vor să fie *prenaita* (gravidă), ca să-i poată vinde apoi cesulețele ce le-ar face (*los relojillos*), pentru a-și mai scoate din banii investiți în « ceasă ».

cu cei care au dat locului lor această poreclă sau la fel să facă oamenii de prin alte sate, porecliți cățelari¹, pătlăgicari², pui de chit³, săpunari⁴, precum și toți cei cu alte nume și porecle ce umblă prin gura copiilor și a celor ce-au căzut în mintea lor!⁵ Frumos ar mai fi, n-am ce zice, ca toate satele astea cu poreclă să dea buzna să se răzbune și să-și tot scoată și vîre săbiile-n teacă pentru te miri ce cîrcotă. Nu, nu, nici Dumnezeu nu îngăduie și nu vrea asta; bărbații înțelepți, obștiile cele bine chivernisite numai pentru patru lucruri au căderea să pună mîna pe arme, să tragă săbiile din teacă și să-și primejduiască fiii, viețile și avutul. Primul lucru este pentru a apăra legea cea catolică; al doilea, pentru a-și apăra viața, potrivit cu toate poruncile firești și dumnezeiești; al treilea, pentru a apăra cinstea lor, a familiei și a averii lor; al patrulea, pentru a-și sluji regele, aflat într-un război drept; și dacă ar fi să adăugăm și pe-al cincilea — pe care l-am putea socoti drept al doilea — pentru a-și apăra patria. Laolaltă cu aceste cinci pricini mai de frunte se pot aduna și altele care să fie drepte și chibzuite și care să te silească să pui mîna pe arme; dar să ridici armele pentru nimicuri, care seamănă mai mult a haz și a pierdere de vreme decît a jignire, asta ar însemna pentru cel ce ridică armele că nu-i în toate mințile; unde mai pui că faptul de a te răzbuna pe nedrept — că dreaptă nu poate fi nici o răzbunare, oricum ai lua-o — e pe de-a-ntregul împotriva sfintei legi pe care o mărturisim, lege care ne poruncește să facem bine pînă și vrăjmașilor noștri și să-i iubim pe cei ce ne urăsc, poruncă preasfîntă, care, deși pare anevoie de îndeplinit, nu este totuși așa decît pentru

¹ *Los cazoleros* erau locuitorii din Valladolid, orașul de unde sînt și cîinii dialogului celebru scris de Cervantes.

² *Los berenjeneros* erau toledanii.

³ *Los ballenatos*, adică madrilenii.

⁴ *Los jaboneros*, locuitorii din Sevilla.

⁵ În comediile epocii, la Tirso de Molina, de pildă, găsim scene în care călătorii de pe drumurile Spaniei se strigă unii pe alții după porecla satului sau orașului de unde sînt.

cei ce-și leagă viața mai puțin de Dumnezeu decât de lume și mai mult de trup decât de duh; pentru că Isus Cristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, care n-a mințit nicio dată și care nici n-a putut și nici nu poate să mintă, fiind legiuitorul nostru, a spus că jugul său e dulce și povara sa ușoară; așa că nu ne-ar fi poruncit el lucruri care să fie cu neputință de îndeplinit. De aceea, oameni buni, și după poruncile cele dumnezeiești, și după cele omenești, datori sînteți să vă potoliți.

« Să mă ia dracu, spuse atunci Sancho în sine, dacă stăpînu ăsta al meu nu-i tiolog! Și dacă nu e, atunci seamănă a tiolog de nici nu-l mai deosebești! »

Își mai trase puțin sufletul don Quijote și, văzînd că tot mai era ascultat, vru să-i dea înainte cu cuvîntarea lui, cum ar fi și făcut de altminteri, de n-ar fi fost la mijloc istețimea lui Sancho, care, văzînd că stăpînu-su se oprește, se îndesă el la vorbă în locul lui și zise:

— Stăpînul meu, don Quijote de La Mancha, care mai-nainte se numea Cavalerul Tristei Figuri, și acum se numește *Cavalerul Leilor*, e un hidalgo foarte învățat, care știe latinește și spaniolește ca un bacalaureat; și în tot ce vorbește și povățuiește, merge drept la țintă, ca un oștean din cei mai încercați, și știe pe degete toate legile și canoanele a ceea ce se cheamă duel, așa că n-aveți altceva mai bun de făcut decât să ascultați la ceea ce spune el și, dacă greșiți ascultîndu-l apăi pe mine să dați vina; cu atît mai mult cu cît de la sine se-nțelege că-i o nerozie să sări ca ars numai fiindcă auzi un zbieret de măgar, că eu mi-aduc aminte că de copil zbieram oricînd și ori de cîte ori aveam chef, fără să-mi mai astupe nimeni gura, și o făceam cu atîta iscusință și dibăcie, că atunci cînd zbieram eu, începeau să zbiere toți măgarii din sat, și pentru asta nu se chema că-s mai puțin fecior al părinților mei, care erau niște oameni cît se poate de cumsecade; și cu toate că pentru iscusința asta a mea eram pizmuț de vreo cinci din cei mai acătării oameni de la mine din sat, nu mă sinchiseam eu de asta nici cît negru sub unghie; și ca să vedeți că spun adevărul, așteptați

numai și ascultați, că meșteșugul ăsta este ca și al înotului: o dată deprins, nu se mai uită niciodată!

Și spunînd astea, își prinse nasul cu mîna și începu să zbiere atît de tare, că răsunară toate văile din apropiere; dar unul din cei ce se aflau pe lîngă el, crezînd că-i ia în rîs, ridică o prăjină ce-o avea în mînă și-l lovi atît de tare cu ea, încît Sancho nu se mai putu ține pe picioare și se prăvăli la pămînt. Don Quijote, văzîndu-l pe Sancho într-o atît de jalnică stare, năvăli cu lancea la oblînc asupra celuia ce-l lovise, dar săriră atîția care-i tăiară drumul, că nu-i fu cu putință să-l răzbune, cu atît mai mult că mai și ploua asupra-i o adevărată grindină de pietre și-l amenințau o sumedenie de baliste ațintite spre el, și nu mai puține arcebuze; îl întoarse de aceea-n hățuri pe Rocinante și, dîndu-i pînteni să alerge cît îl țineau bieteles lui puteri, o zbughi dintre ei și se încredință din toată inima lui Dumnezeu ca să-l scape din acea primejdie, fiindcă se temea la fiecare pas, să nu-i intre vreun glonte-n spinare și să-i iasă prin piept, și-n fiecare clipă răsuflea din adînc ca să vadă dacă mai are suflet în el; dar cei din pîlc se mulțumiră numai să-l vadă spălînd putina, fără să mai tragă. Pe Sancho, de îndată ce-și veni în fire, îl puseră pe măgar și-l lăsară s-o ia la sănătoasa după stăpînu-su; și măcar că el nu mai avea putere să-și mîne asinul, totuși acesta o luă pe urmele lui Rocinante, fără de care nu putea să trăiască nici o clipă. După ce se depărtase don Quijote o bună bucată, întoarse capul, îl văzu pe Sancho venind și-l așteptă, dîndu-și seama că nu-l urmărea nimeni. Cei din pîlc mai rămaseră pe-acolo pînă către înserat și, deoarece vrăjmașii lor nu le ieșiră împotriva, se întoarseră la ei în sat veseli și bucuroși; și dac-ar fi cunoscut ei străvechea datină a grecilor, ar fi ridicat în partea și prin locul acela un semn amintitor al izbînzii.

Despre unele lucruri pe care spune Benengeli că le va afla cel ce le va citi, dacă le citește cu luare-aminte

Cînd viteazul dă bir cu fugiții, înseamnă că a dibuit el vreo înșelăciune, și-atunci e mai bine ca bărbatul cel prevăzător să se cruțe pentru alte prilejuri. Acest adevăr își dovedi tăria și la don Quijote, care, dînd înapoi față de mînia satului și de gîndul rău al acelui pîlc pornit pe zaveră, o luă la fugă și, fără să-și mai amintească de Sancho și nici de primejdia în care îl lăsa, se depărtă atît cît i se păru de ajuns ca să se simtă ocrotit. Venea după el și Sancho, culcat de-a curmezișul pe asinul lui, așa cum s-a mai spus. Îl ajunse în cele din urmă, după ce-și mai venise în fire, dar era atît de înspăimîntat, de muiat și de snopit, încît, cînd îl ajunse, nu se mai putu ține și căzu de pe măgar la picioarele lui Rocinante. Descălecă don Quijote ca să-i oblojească rănile; dar aflîndu-l teafăr și nevătămat din creștet pînă-n tălpi, îi spuse mînios:

— În rău ceas, Sancho, ți-ai găsit și tu să zbieri. Cum de ți-a trăsнит prin cap c-ar fi nimerit să vorbești de funie în casa spînzuratului? La o cîntare de zbierete măgărești, ce alt ison voiai să iasă decît acela de prăjini în cap? Dă tu, Sancho, mulțumită lui Dumnezeu că te-au miruit numai cu un par, și nu te-au binecuvîntat cu vreun hanger.

— Nu mai e nevoie să răspund, spuse Sancho, fiindcă pare-mi-se că destul îți vorbesc coastele mele; să încălecăm și să ne depărtăm de-aci, că de zbieretele mele nimic n-oi pomeni, dar nu mi-oi astupa gura cînd e vorba să zic că dau și cavalerii rătăcitori bir cu fugiții și-i lasă pe bunii lor scutieri zobiți ca mălura sau ca grîul la măciniș, în puterea vrăjmașilor lor.

— Nu fuge cel ce se retrage, răspunse don Quijote; fiindcă trebuie să știi, Sancho, că vitejia care nu se sprijină pe temeiul prevederii se numește nesăbuiță, iar isprăvile celui nesăbuit trebuie puse mai curînd pe seama norocului decît

a curajului, așa că eu recunosc că m-am retras, dar nu și c-am fugit; și-n treaba asta m-am luat după mulți viteji, care s-au cruțat pentru prilejuri mai bune, și cu asemenea pilde sînt pline istoriile, pe care nu ți le mai înșir acum, fiindcă nici ție nu-ți sînt de folos și nici eu n-am chef să le povestesc.

Între timp Sancho se sui pe măgar, ajutat de don Quijote, care se urcă și el pe Rocinante și, teleap-teleap, se duseră să se adăpostească într-un crîng de plopî, ce se zărea cam la un sfert de leghe de-acolo. La răstimpuri mai scotea Sancho cîte-un oftat din fundul rărunchilor și cîte-un geamăt de durere; și întrebîndu-l don Quijote de pricina pătimirii lui atît de amarnice, el răspunse că de la noadă și pîn'la ceafă simțea o durere care-l înnebunea.

— Pricina acestei dureri trebuie să fie, nici vorbă, spuse don Quijote, că fiind lung și drept parul cu care te-au altoit, ți-a atins de sus pînă jos spinarea, unde intră toate părțile astea ce te dor; și dacă ți-ar fi atins dintr-însa mai mult, mai multe te-ar durea.

— Pe legea mea, spuse Sancho, că luminăția-ta m-ai scos dintr-o mare îndoială și mi-ai deslușit totul cu vorbe frumoase. Păcatele mele! Atît de tăinuită crezi că era pricina durerii, încît să mai fie nevoie să-mi spui că mă doare tot ceea ce mi-a atins parul? Dacă m-ar durea gleznele, atunci ar trebui poate să ghicești de ce mă dor; dar că mă doare unde m-a croit, asta nu-i mare pricopseală să ghicești! Pe cinstea mea, mărite stăpîne al meu, văd eu că de răul altuia iute te tămăduiești; și pe zi ce trece, tot mai mult îmi dau seama la cît de puțin mă pot aștepta din partea tovărășiei ce-o împart cu luminăția-ta; că dacă de-astă dată ai lăsat să mă ciomăgească, de alte și alte sute de ori o s-o pat iarăși ca atunci cînd cu azvîrlirea pe cergă și cu alte multe năzbîtii, că dacă acum a venit rîndul spinării, o să vie după aceea și rîndul ochilor din cap. Mult mai bine-aș face — dar asta-i, că sînt un nătărău și n-oi face nimic ca lumea cîte zile oi avea — mult mai bine-aș face, zic, să mă întorc la casa mea, și la muierea mea, și la odraslele

mele, și să le hrănesc și să le cresc cu ce s-o milostivi Dumnezeu să-mi dea, și nu să mă mai tot țin după luminăția-ta pe drumuri fără de drum și pe căi și cărări ce nu duc nicăieri, bînd ca vai de lume și mîncînd nici pe atît ! Ce să mai vorbim de dormit : numără, frate scutier, șapte coți de pămînt, și dacă poștești mai mult, mai ia încă o dată pe-atîta, că doar tu ții pîinea și cuțitul, și lungește-te după plac ! Arză-l-ar focul și praful să se-aleagă de cel dintîi ce se ținu de cavaleria rătăcitoare sau măcar de cel dintîi căruia-i dete-n gînd să fie scutier la asemenea zevzeci, cum trebuie să fi fost toți cavalerii rătăcitori de demult ! De cei de-acuma, nu zic nimic, căci, o dată ce și luminăția-ta ești unul dintr-înșii, sînt cuviincios față de ei, știind mai ales că luminăția-ta te pricepi ceva chiar mai mult decît Necuratul cînd e să vorbești și să cugești.

— Bucuros aș face o prinsoare cu tine, Sancho, spuse don Quijote, că atîta vreme cît tot turui cu gura fără ca nimeni să te oprească, nimic nu te doare în tot trupul. Vorbește, fătul meu, tot ce-ți trece prin gînd și tot ce-ți vine la gură, căci să știu eu că nu te mai doare nimic, aș socoti drept desfătare toată supărarea pe care mi-o cășunează obrăznicile tale ; și dacă atît de mult ții să te întorci la tine-acasă, la femeia ta și la odraslele tale, ferească sfîntul ca eu să mă împotrivesc ! Banii mei sînt la tine ; fă socoteală cît e de cînd am ieșit de la noi din sat pentru a treia oară, și mai fă socoteală și cam cît ai putea și ar trebui să cîștigi pe lună, și plătește-te cu chiar mîna ta.

— Cînd îl slujeam, răspunse Sancho, pe Toma Carrasco, părintele bacalaureatului Samsón Carrasco, pe care luminăția-ta îl cunoști prea bine, doi ducați cîștigam pe lună pe lingă mîncare ; de la luminăția-ta nu știu cît să cer, o dată ce mi-am dat seama că are mai mult de furcă scutierul unui cavaler rătăcitor decît acela ce slujește pe-un țaran ; că, la urma urmei, noi, cei care-i slujim pe țărani, oricît ne-am trudi în timpul zilei, oricît am fi de năpăstuiți, seara cel puțin cinăm bucate fierte și dormim în pat, în care eu n-am dormit, de cînd te slujesc pe luminăția-ta, decît în

scurtul răstimp cît am stat la conacul lui don Diego de Miranda, și n-am trăit apoi mai ca lumea decît cu gustarea pe care am scos-o din tingirile lui Camacho și cu ce-am mai avut și eu de mîncat, de băut și de dormit în casa lui alde Basilio; încolo, tot timpul am dormit pe pămînt tare și sub stele, supus la ceea ce se cheamă asprimile cerului, hrănindu-mă cu cîte o felie de brînză și cu cîte-un codru de piîne și bînd ba din apele rîurilor, ba din ale izvoarelor întîlnite în cale prin aste pustietăți pe care le batem.

— Recunosc, spuse don Quijote, că tot ceea ce spui i-adevărat. Cu cît crezi, dară, că trebuie să-ți dau mai mult decît ce-ți dădea Toma Carrasco?

— După cîte mă taie capul, spuse Sancho, cu doi reali mai mult, pe care i-ai adăuga luminăția-ta în fiecare lună, m-aș socoti plătit cum trebuie; asta cît privește simbria pentru ostenele mele; cît privește însă împlinirea cuvîntului și făgăduinței de a-mi da luminăția-ta să cîrmuiesc o insulă, ar fi drept ca să mai adaugi încă șase reali, care-n totul ar fi treizeci.

— Prea bine, răspunse don Quijote, și acum, potrivit simbriei pe care tu singur ți-ai hotărit-o, numărîndu-se acum douăzeci și cinci de zile de cînd am plecat de la noi din sat, fă, Sancho, socoteala după măsura simbriei, vezi cît îți dătoresc și plătește-te, cum ți-am mai spus, chiar cu mîna ta.

— Alelei, păcatele mele, spuse Sancho, ai greșit-o rău luminăția-ta, cu socoteala asta, căci întrucît privește făgăduința insulei, numărătoarea trebuie să se facă din ziua chiar în care luminăția-ta mi-ai făgăduit-o și pînă-n clipa de față!

— Dar cît e, Sancho, de cînd ți-am făgăduit-o? spuse don Quijote.

— Dacă țiiu eu bine minte răspunse Sancho, trebuie să fie peste douăzeci de ani, cu trei zile poate mai mult sau mai puțin.

Își dete don Quijote una zdravănă peste frunte și începu să rîdă cu poftă, spunînd:

— Păi n-am purces în Sierra Morena și în toate perindările noastre decît abia de două luni, și-mi spui tu, Sancho, că-s douăzeci de ani de cînd ți-am făgăduit ostrovul? Acum vād eu că vrei să se ducă pe simbriile tale toți banii pe care-i ai de la mine; și dacă așa stau lucrurile și te bucuri la ei, ți-i dau încă de pe-acuma, și să-i stăpînești sănătos, căci cu prețul de a mă vedea scăpat de-un scutier atît de ticălos, m-aș bucura și de-aș rămîne sărac și fără nici o lețcaie. Dar ia spune-mi, tu, cel ce încalci canoanele date pentru slujitorii cavaleriei rătăcitoare, unde ai văzut sau ai citit că vreun scutier al vreunui cavaler rătăcitor s-a tocmit cu stăpînul său: « Trebuie să-mi dai atîta pe lună ca să te slujesc »? Intră, intră tu numai, tîlharule, măscăriciule și căpcă-unule, că toate astea te arăți să fii, intră, zic, în *mare magnum*¹ al istoriilor lor; și dacă vei găsi că vreun scutier a spus și a gîndit ceea ce-ai spus tu acum, îți dau voie să mi-l piro-nești de frunte și, pe deasupra, să-mi mai dai și vreo patru sfîrle zdravene în față; întoarce dîrlogii sau căpăstrul asinului și du-te acasă, fiindcă un singur pas n-ai să mai faci de-acum înainte alături de mine! O, pîine mîncată de pomană! O, făgăduințe date cui nu trebuie! O, tu, făptură care ții mai mult de dobitoc decît de om! Tocmai acum, cînd aveam și eu de gînd să-ți fac o stare, și încă de-așa fel încît, în ciuda neveste-ti, să ți se spună « măria-ta », tu-ți iei tălpășița? Acum ți-ai găsit să pleci, cînd aveam și eu gîndul hotărît și statornic să te fac stăpînitorul celei mai mari insule de pe lume? La urma urmei, tu însuși ai spus de-atîtea ori că nu trebuie să dăm orzul pe . . . măgar ești, măgar rămîi și măgar ai să fii pîn'ți s-o tăia firul vieții, că, după mine, socotesc că mai degrabă-ți va ajunge viața la capătul ei cel de pe urmă decît să vezi și să-ți dai seama că ești un dobitoc.

Sancho îl privea țintă pe dón Quijote tot timpul cît acesta îl ocăra și-i păru atît de rău, că-i deteră lacrimile-n ochi și, cu glas tînguitor și stîns, îi spuse:

¹ « Marea cea mare », cu înțelesul de « drumul cel mare » (în limba latină în original).

— Stăpîne, recunosc că, pentru a fi măgar de-a binelea, nu-mi mai lipsește decît coada; dacă luminăția-ta vrei să mi-o pui, eu o s-o socotesc pusă la locul ei și-o să te slujesc ca măgar cîte zile oi mai avea de trăit. Iartă-mă, măria-ta, milostivește-te de neghiobia mea și ține-n seamă că sînt un nepriceput, și dacă spun și eu vrute și nevrute, asta-i mai mult din prostie decît din răutate; dar cine greșește și se-ndreptează, lui Dumnezeu i se-ncredințează.

— M-aș fi mirat eu, Sancho, să nu amesteci acolo și-un crîmpei de zicală în vorbirea ta. Bine, eu acuma te iert, cu învoiala însă să te îndrepti și să nu te mai arăți de-acunainte atît de dornic după cîștig, și să cauți să fii mai larg la inimă, să te întărești și să-ți faci curaj, nădăjduind la împlinirea făgăduințelor mele, fiindcă, chiar de zăbovesc, ele nu sînt totuși cu neputință.

Sancho răspunse că așa va face, chiar de-ar fi să-și ia puterile din însăși slăbiciunea lui. Spunînd astea, intrară în crîng, și don Quijote se așeză la piciorul unui ulm, iar Sancho la acela al unui fag, căci copacii de soiul ăsta și alții asemenea lor au totdeauna picioare și niciodată mîini. Sancho își trecu noaptea ca vai de mama lui, fiindcă prăjina care-l altoise se făcea simțită și mai tare pe frigul nopții senine. Don Quijote și-o petrecu cu veșnicele lui gînduri; dar cu toate astea, închiseră ochii și, pe mîncate, își urmară drumul, căutînd malurile vestitului Ebru, unde li se întîmplă ceea ce se va povesti mai jos.

Capitolul XXIX

Despre faimoasa întîmplare cu luntrea fermecată

Urmîndu-și calea în chip obișnuit, cam la două zile după ce ieșiră din crîng, don Quijote și cu Sancho ajunseră la rîul Ebru, iar vederea lui fu o nespusă desfătare pentru don Quijote; de aceea se și uită lung și privi frumusețea malurilor, limpezimea apelor, curgerea lor liniștită și mulțimea

fără de număr a undelor lui de cleștar, privește care-i reînnoi în minte atâtea gânduri de iubire; i se trezi mai cu seamă și-i veni în minte ceea ce văzuse în peștera lui Montesinos; fiindcă tot îi spusese maimuța meșterului Pedro că parte din acele lucruri erau adevărate și parte mincinoase, îi venea să creadă că-s mai multe cele adevărate decât cele mincinoase, cu totul altminteri decât Sancho, care le socotea pe toate drept curate minciuni. Cum rătăcea el în felul acesta, iată numai că i se ivi în fața ochilor o mică luntre — fără de visle și fără de cîrmă — care sta la țarm, pripornită de un copac de pe mal. Se uită don Quijote în toate părțile și nu văzu pe nimeni, și îndată, fără a mai sta pe gânduri, descălecă de pe Rocinante și-i porunci și lui Sancho să descălece de pe măgar și să lege zdravăn amîndouă dobitoacele unul lîngă altul de un plop sau de o salcie de pe-acolo. Îl întrebă Sancho care era pricina acelei descălecări pe nepusă masă și a acelei praponiri de copac. Răspunse don Quijote :

— Trebuie să știi, Sancho, că luntrea asta de-aici — nici nu mai încapе bănuială c-ar putea fi altfel — mă cheamă de-a dreptul și mă îmbie să intru într-însa și să merg cu ea să dau ajutor vreunui cavaler sau vreunui alt om de viță primejdut, care se află pesemne la mare strimtoare, fiindcă așa e tipicul cărților și istoriilor cavaleriești, precum și al vrăjitorilor care se amestecă în aceste istorii; că de se află vreun cavaler în vreo primejdie și nu poate scăpa din ea decât prin ajutorul altui cavaler — fie el și la trei mii de leghe depărtare unul de altul, și chiar mai mult — atunci vrăjitorii sau îl învăluie pe acesta din urmă într-un nour, sau îi pregătesc o luntre în care să intre, și în mai puțin de-o clipită îl înalță în văzduh ori îl duc pe mare acolo unde vor să-l aibă și unde-i nevoie de ajutorul lui; așa că și luntrea asta, dragă Sancho, pentru același țel se află aici pregătită. Așa-i de adevărat ce-ți spun, cum e acum ziuă, și pînă să nu apuce să ne piară luntrea din fața ochilor leagă-i pe măgar și pe Rocinante unul lîngă altul și să ne încredințăm în mîna lui Dumnezeu care ne călăuzește, că

n-o să-mi părăsesc eu gândul de-a intra în luntre nici să-mi ceară asta călugări de cei din .tagma desculților¹.

— Dacă așa stă treaba, răspunse Sancho, și luminăția-ta la tot pasul vrei să te ții de aceste — nu știu cum să le spun — bazaconii, nu-mi rămîne alta decît să ascult și să-mi plec capul, ținîndu-mă și eu de zicala: fă ce-ți spune stăpînul și așază-te cu el la masă; dar cu toate astea, ca să nu-mi fie cugetul apăsător, vreau să-ți spun dinainte că luntrea asta nu mi se pare a fi din alea fermecatele, ci a vreunor pescari de pe-aici de pe rîu, fiindcă din apele lui se pescuiesc cele mai minunate chepe de pe lume.

Spunea astea Sancho, în vreme ce lega dobitoacele, lăsîndu-le, cu adîncă strîngere de inimă, sub ocrotirea și sprijinul vrăjitorilor. Don Quijote îi spuse să nu se întristeze că lasă de izbeliște acele dobitoace, fiindcă solomonarul care pe ei i-ar purta pe drumuri și prin ținuturi aflate la distanțe atît de mari ar avea grijă și de ele, dîndu-le tot ce le trebuie.

— Nu-nțeleg ce-i aia « din straițe », spuse Sancho, că de cînd mă știu eu pe lume, o vorbă ca asta nici c-am mai auzit.

— Distanțe, răspunse don Quijote, adică depărtări mari; și nici nu-i de mirare că nu înțelegi vorba, că doar nu ești dator să știi latinește, ca unii ce se fălesc că știu, și cînd colo, habar n-au.

— Iată-i gata legați, răspunse Sancho. Ce-avem acum de făcut?

— Ce-avem de făcut? răspunse don Quijote. Să ne închinăm și să ridicăm ancora, vreau să spun să ne imbarcăm și să tăiem odgonul cu care-i legată luntrea asta. Și după ce, dintr-un salt, fu într-însa, îl urmă și Sancho, iar don Quijote reteză funia, și luntrea se depărtă încetul cu încetul de mal; și cînd Sancho se văzu cam la doi stînjeni în largul

¹ În original « *frailos descalzos* » : călugării franciscani, care umblau desculți ca să-și dovedească umilința și « căsătoria cu virtutea sărăciei ». « Desculții » erau de obicei buni predicatori și, făcînd apel la sentiment mai mult decît la judecată, găseau calea spre a-și convinge ascultătorii.

riului, începu să tremure, temîndu-se de pieire; dar nimic nu-l obidi mai mult decît să-și audă măgarul zbierînd și să-l vadă pe Rocinante cum luptă să se dezlege; și spuse către stăpînu-său:

— Măgarul zbiară cu inima frîntă de plecarea noastră iar Rocinante încearcă să se slobozească ca să se arunce după noi în apă. Vai, prietenii noștri dragi, rămîneți în pace, iar sminteala ce ne depărtează de voi, preschimbată în dezamăgire, întoarce-ne iarăși în preajma voastră!

Și într-acestea începu să se bocească atît de amarnic, că don Quijote, scîrbit și mîniat, îi zise:

— De ce ți-e frică, mișelească făptură? La ce te văicărești, inimă de turtă dulce? Cine te prigonește și cine te împilează, suflet de șoarece fricos? Sau ce-ți mai lipsește, nevoiașule înfundat în sinul belșugului? Umbli cumva pe jos și desculț prin munții Rifului? Da' de unde, că stai tolănit ca un pașă, aci în luntre. Și ești dus de curgerea măreață a acestui rîu desfătător, din care în curînd vom ieși în marea cea nețărmurită. Dar ce vorbesc? Om fi și ieșit și om fi străbătut pe puțin șapte-opt sute de leghe; și dac-aș avea aici un astrolab cu care să iau înălțimea stelei polare, ți-aș spune întocmai cît am mers, cu toate că sau nu mă pricep eu destul, sau am și trecut ori trecem în curînd peste linia echinoctială, care împarte și taie cei doi poli potrivit la distanță egală.

— Și cînd om ajunge la lenea aia de care spui lumină-ția-ta, întrebă Sancho, cît se cheamă că am mers?

— Mult, răspunse don Quijote, fiindcă din trei sute șazeci de grade cît cuprinde rotogolul apei și al uscatului, după calculul lui Ptolemeu, care a fost cel mai mare cosmograf din cîți se știe, înseamnă că am și făcut jumătate cînd vom ajunge la linia de care ți-am spus.

— Pe legea mea, stăpîne, că tare aleși martori mai îmi aduci la cele ce spui! Parcă de unul Cosma grasul ziceai, dimpreună cu calul lui Potoleu sau Potmoleu, sau mai știu eu cum naiba-i zice..

Rîse don Quijote de tălmăcirea pe care o dase Sancho numelui, calculului și socotelii cosmografului Ptolomeu și-i zise :

— Trebuie să știi, Sancho, că spaniolii și cei ce se îmbarcă la Cadix pentru a merge în Indiile Răsăritene iau drept semn după care să-și dea seama că au trecut de linia echinocțială de care ți-am spus faptul că tuturor celor de pe corabie le mor păduchii fără să le mai rămînă măcar de sămînță ; și atunci nici urmă de mișcător n-ai să mai găsești pe toată corabia, chiar de l-ai cîntări cu aur ; așa că poți și tu, Sancho, să-ți treci o mînă de-a lungul coapsei, și dacă vei prinde vreunul, vom ieși și noi din îndoiala asta, iar dacă nu, se cheamă că am trecut.

— Nimic nu cred eu din toate astea, răspunse Sancho, dar hai, totuși, să fac ce-mi poruncești luminăția-ta, măcar că nu știu ce nevoie mai e să fac toate încercările astea, atîta vreme cît văd cu ochii mei că nu ne-am depărtat nici cinci stînjeni de mal, iar de la zăvoi n-am coborît pe apă nici măcar doi stînjeni, fiindcă se mai află acolo Rocinante și cu măgarul, chiar în locul unde-i lăsarăm ; și dacă se vede atît de bine cum văd eu acuma, să mă lovească nevoia dacă nu ne mișcăm și nu înaintăm întocmai ca melcul !

— Fă, tu, Sancho, încercarea de care ți-am spus și nu te mai omorî cu ce nu-i de nasul tău, că tu habar n-ai ce-s alea coluri, paralele, zodiacuri, ecliptice, poli, solstiții, echinocții, planete, semne cerești, puncte, măsuri, din care se alcătuiesc sfera cerească și cea pămîntească ; că dacă ai avea habar de toate astea sau măcar de-o parte din ele, apăi ți-ai da limpede seama ce de paralele am tăiat, ce de semne cerești am văzut și ce de constelații am lăsat în urmă și le mai lăsăm încă și acuma. Și-ți mai spun încă o dată să te pipăi și să te cauți, că eu, din partea mea, socot că ești mai curat decît o coală de hîrtie netedă, din acelea albe.

Se pipăi Sancho și, ajungînd cu mîna încetișor și bîjbiind pînă la fluierul piciorului stîng, își înălță capul, îl privi pe stăpînu-su și spuse :

— Sau încercarea e înșelătoare, sau n-am ajuns nici pe departe acolo unde spui luminăția-ta.

— Dar de ce? întrebă don Quijote. Ai dat de unul?

— Ba chiar de unii! răspuse Sancho.

Și scuturându-și degetele, își spală toată mîna în undele pe care luneca liniștit luntrea în mijlocul rîului, fără ca nici o putere tainică și nici un vrăjitor ascuns s-o miște, ci numai firul apei, care în acea clipă era blindă și domoală. Într-acestea zăriră niște mori mari de apă în mijlocul rîului; numai ce le văzu don Quijote, că și spuse cu glas tare către Sancho:

— Vezi? Colo, fătul meu, se descoperă cetatea, castelul sau întăritura, unde trebuie să se afle vreun cavaler împilat sau vreo crăiasă, doamnă sau domniță aflată la strîmtoare, spre ajutorarea căroră sînt eu purtat pe-aici.

— Ce drac de cetate, fortăreață sau castel visezi luminăția-ta, stăpîne? spuse Sancho. Nu vezi nici atîta lucru că alea-s niște mori de apă care se află în mijlocul rîului și-n care se macină grîul?

— Ia taci, Sancho, spuse don Quijote, că deși par mori de apă, uite că nu sînt, și ți-am mai spus de-atîtea ori că vrăjile prefac și preschimbă toate lucrurile din starea lor firească; nu vreau să spun că le schimbă cu adevărat dintr-o stare în alta, ci numai fac să arate altfel, așa cum ne-a dovedit ceea ce-am văzut în schimbarea Dulcinei, singurul liman al nădejdlor mele.

Între timp, luntrea, intrată în mijlocul vârtejului din rîu, începu să meargă nu chiar atît de încet ca pînă acum. Văzînd că vine luntrea aceea pe rîu și că-i gata să fie luată de șuvoiul roților, mai mulți morari ieșiră de zor cu prăjini lungi ca s-o oprească; și cum ieșeau ei așa înălbiți, cu chipurile și cu straiele prăfuite de făină, nu te ademeneau de loc cu înfățișarea lor. Strigau cît îi lua gura, spunînd:

— Diavoli blestemați, unde vă duceți? Vi s-a urît cu viața? Ce, vreți să vă înecați sau să vă strivească roțile acestea?

— Nu ți-am spus eu, Sancho, zise atunci don Quijote, că am ajuns tocmai acolo unde mi-e dat să arăt cît e în

stare să facă vitejia brațului meu ? Ia te uită câți lotri și tâlhari îmi ies înainte, ia te uită câți căpcăuni îmi vin împotriva, ia te uită cîte priviri vrăjmașe vor să ne înspăimînte, dar o să vă arăt eu vouă, mișeilor !

Și, ridicîndu-se în picioare în luntre, începu cu strigăte puternice să-i amenințe pe morari, spunîndu-le :

— Lepădături ticăloase și nechibzuite, dați-i drumul și lăsați-l slobod pe insul ce-l țineți împilat în întăritura sau temnița voastră, fie el de neam mare sau om de rînd, de orice soi și de orice fel ar fi, că eu sînt don Quijote de La Mancha, numit și *Cavalerul Leilor*, după celălalt nume al meu, și mie mi-este hărăzit, prin pronia cerurilor celor mai de sus, să pun capăt cu bine acestei aventuri ! Și spunînd astea, puse mîna pe spadă și începu s-o vînture în aer împotriva morarilor, care, auzind, însă neînțelegînd toate acele scrînteli, se opinteau să oprească cu prăjinile lor luntrea, care mai-mai că intrase în vârtejul și în scocul roților. Căzu Sancho în genunchi și rugă cerul să-l mîntuiască dintr-o primejdie atît de vădită, cum de altfel îl și mîntui, prin dibăcia și prin iuțeala morarilor, care, împingînd cu prăjinile lor luntrea, o opriră, dar nu în așa fel ca să împiedice răsturnarea ei și să nu dea cu don Quijote și cu Sancho bîldîbic în apă.

Don Quijote, însă, nu păți nimic fiindcă știa să înoate ca un gînsac, măcar că greutatea armelor îl trase la fund de vreo două ori ; și dacă n-ar fi fost bieții morari, care se azvîrliră în apă și-i scoaseră, ținîndu-i zdravăn pe amîndoi, acolo ar fi fost Troia pentru ei. După ce-i aduseră pe uscat, mai mult murați decît morți de sete, Sancho, îngenunchind, cu mîinile împreunate și cu ochii ațintiți către cer, îi ceru lui Dumnezeu, într-o lungă și cucernică rugăciune, să-l mîntuie de-acî înainte de pornirile nesăbuite și de năzdrăvăniile stăpînului său.

Între timp, picară pe-acolo și pescarii stăpîni ai luntrii, pe care roțile morii o făcuseră țîndări ; și cînd o văzură sfărîmată, se năpustiră să-l dezbrace pe Sancho și să-i ceară lui don Quijote să le-o plătească ; acesta, foarte domol,

ca și cum nu i s-ar fi întâmplat nimic, spuse morarilor și pescarilor că el bucuros ar plăti luntrea, cu învoiala însă de a dezrobi fără răscumpărare pe insul sau pe înșii care se aflau asupriți acolo în castel.

— De ce înși și de ce castel vorbești, smintitule? întrebă unul din morari. Ai vrea poate să ne iei mușterili care vin să-și macine grâul la morile astea?

«Destul, își zise în sine don Quijote, văd că ar fi să vorbesc în deșert dacă aș mai încerca cu binele a le face pe lepădăturile acestea să săvârșească vreo faptă bună; pesemne că-n toată pățania asta s-or fi ciocnit între ei doi vrăjitori puternici, dintre care unul strică tot ce pune celălalt la cale; unul mi-a pregătit luntrea, iar celălalt mi s-a pus de-a curmezișul; Dumnezeu să-i dea de rost, că toată lumea asta e alcătuită din urzeli și din gânduri potrivnice unul altuia. Altceva nu mai am ce face!»

Și își urmă gândul cu glas tare, spunînd și privind către mori:

— Dragii mei, oricare ați fi voi cei ce zăceți închiși în această temniță, iertați-mă că, spre nefericirea mea și a voastră, nu vă pot scoate din restriște; pentru vreun alt cavaler o fi hărăzită și păstrată această încercare.

După ce spuse aceste cuvinte, se înțelese cu pescarii și le plăti pentru luntre cincizeci de reali, pe care Sancho îi dete cu inima îndoită foarte și spuse:

— Încă două călătorii din astea cu luntrea, și ni se duce tot avutul pe gîrlă.

Pescarii și morarii nu-și mai veneau în fire de mirare, uitîndu-se la cei doi înși atît de neasemănători — după cît se părea — cu ceilalți oameni, și nu ajungeau să priceapă pînă unde băteau vorbele și întrebările pe care le rostea don Quijote; și socotindu-i zănatici, îi lăsară în plata Domnului, morarii ducîndu-se pe la mori, iar pescarii către satele lor. Don Quijote și cu Sancho se întoarseră la dobitoacele lor — minte de dobitoace aveau și ei înșiși, judecînd după felul cum se purtasera — și așa se încheie și aventura cu luntrea fermecată.

Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote cu o frumoasă vânătoriță

Întristați și necăjiți, se întoarseră, cavaler și scutier, la dobitoacele lor; mohorit îndeosebi era Sancho, pe care îl frigea la inimă când trebuia să umble la punga cu bani, pârindu-i-se că ori de câte ori scotea ceva dintr-însa, luminile ochilor și le scotea. În cele din urmă, fără a schimba o vorbă între ei, încălecară și se depărtară de faimosul rîu, don Quijote cufundat în gîndurile sale de iubire, iar Sancho în acelea ale înălțării sale, care acum tare i se părea depărtată; pentru că, oricît ar fi fost el de sărac cu duhul, tot își dădea seama că isprăvile stăpînului său — toate sau cele mai multe dintr-însele — erau curate nerozii și căuta prilejul ca, fără să mai intre în socoteli și fără să-l mai vestească pe stăpînu-său, să se smulgă într-o bună zi de el și s-o întindă spre casă; soarta rindui însă lucrurile altfel decît avea el de gînd.

Se întîmplă, dară, că a doua zi, către asfințitul soarelui, pe cînd ieșeau ei dintr-o dumbravă, își aruncă ochii don Quijote pe o pajiște verde, și la capătul ei văzu lume multă. Și dîndu-se mai aproape, înțelese că erau vînători cu șoimi. Se apropie și mai mult, și printr-acea lume văzu o preafrumoasă doamnă călare pe-un bidiviu sau pe-un sireap alb ca neaua, împodobit cu hamuri verzi și cu o șa bătută în argint. Doamna era și ea îmbrăcată-n verde, și atît de strălucit și de bogat, încît părea că însăși strălucirea se întruchipase într-însa. Pe pumnul stîng ținea un șoim, semn ce-l făcu pe don Quijote să înțeleagă că era o mare doamnă, care trebuie să fi fost stăpîna întregului alai de vînătoare, cum și era de altfel; și atunci îi spuse lui Sancho:

— Du-te-ntr-un suflet, Sancho dragă, și spune-i acelei doamne cu bidiviul și cu șoimul că eu, *Cavalerul Leilor*, pentru marea ei frumusețe, îi sărut mîinile, și că dacă măria-sa îmi dă învoire, mă voi și duce să i le sărut și s-o slujesc,

atît cît îmi stă în putință și cît îmi poruncește înălțimea-sa. Dar ia seama, Sancho, cum vorbești și ferește-te de-a mai trînti vreo zicală din acelea de-ale tale în solia cu care te însărcinez.

— Ți-ai și găsit cine să le trîntească! răspunse Sancho. Să-mi spui mie una ca asta, ca și cum, la viața mea, asta ar fi cea dintîi solie pe care o aduc unei doamne alese și de neam mare.

— În afară de aceea pe care ai dus-o domniței Dulcinea, răspunse don Quijote, eu nu știu să mai fi dus tu vreuna, cel puțin de cînd ești scutier la mine.

— Asta-i adevărat, răspunse Sancho, dar pe bunul platnic cheazășia nu-l doare, și în casa care-i plină, repede gătești de cină; vreau să zic că mie n-ai ce să-mi spui și să mă dăscălești de nimic, că eu în toate sînt dat pe brazdă și la toate mă cam pricep puținel.

— Te cred, Sancho, spuse don Quijote. Du-te într-un ceas bun, și Domnul te călăuzească.

Plecă Sancho în goana mare, scoțîndu-l pe măgar din pasul lui obișnuit, ajunse acolo unde se afla frumoasa vînătoriță și, descălecînd, puse genunchiul la pămînt dinainte-i și zise:

— Frumoasă doamnă, cavalerul pe care-l vezi colo și care se numește *Cavalerul Leilor* e stăpînul meu, iar eu sînt scutierul său și mă numesc, după cum mi se spune acasă, Sancho Panza. Acest *Cavaler al Leilor*, care pînă nu de mult se numea al *Tristei Figuri*, trimite prin mine să ți se spună mării-tale să-i dai îngăduința ca, avînd învoirea, placul și încuviințarea înălțimii-tale, să vie și să-și strămute în fapt vrerea, care nu este alta — după cîte spune el și după cîte gîndesc și eu — decît să slujească mîndreții și frumuseții neîntrecute a mării-tale; că dacă i-ai da această îngăduință, ar face lucruri care să se reverse cu îmbelșugare în folosul luminăției-tale, iar el ar primi-o ca pe-o nemaiînchipuită cinste și milostivire din parte-ți.

— Nu mai încape vorbă, bunule scutier, răspunse doamna, că ți-ai îndeplinit solia cu tot rostul cerut de asemenea

solii; ridică-te în picioare, căci scutierul unui atît de vajnic cavaler cum este acela al *Tristei Figuri*, de care am auzit atîtea, nu-i drept să stea în genunchi; ridică-te, dragul meu, și du-te de spune stăpînului tău să vină, că și eu cu soțul meu, ducele, îl primim din toată inima pentru a-l sluji cu cele de cuviință într-o casă de vînătoare pe care o avem pe-aici, prin preajmă.

Se ridică Sancho, minunat atît de frumusețea preainaltei doamne, cît și de buna-creștere și curtenia ei, dar mai mult decît de toate, de faptul că ea auzise de stăpînul lui, *Cavalerul Tristei Figuri*; și dacă nu-l numise și *Cavalerul Leilor*, o fi poate fiindcă își pusese prea de curînd acest nume. Îl întrebă ducesa (al cărei nume încă nu se știe):

— Ia spune-mi, dragă scutierule, stăpînul acesta al tău nu e unul despre care se află tipărită o istorisire numită a *Iscusitului hidalgo don Quijote de La Mancha* și care are drept doamnă a inimii sale pe o anume *Dulcinea* din *Toboso*?

— Chiar el e, doamnă, răspunse Sancho, iar acel scutier al său, care intră sau trebuie să intre în istorisirea asta, și pe care-l cheamă Sancho Panza, sînt eu, afară numai dacă nu m-or fi schimbat în leagăn, vreau să zic, dacă nu m-or fi răsbotezat la tiparniță.

— De toate astea mă bucur foarte, spuse ducesa. Du-te, dragă Panza, și spune stăpînului tău că-i bineșos și bine-venit prin ținuturile mele și că nimic pe lume n-ar putea să-mi facă o mai mare bucurie.

Sancho, cu răspunsul acesta atît de îmbietor, se-ntoarse cum nu se poate mai voios la stăpînu-său, căruia îi povesti tot ce-i spusese preainalta doamnă, ridicînd în slăvi, cu vorbele lui din topor, neîntrecuta-i frumusețe, nespusa ei gingășie și curtenie. Don Quijote se înfipse țațoș în sa, se împlîntă bine în scări, își potrive viziera, dete pîteni lui Rocinante și, cu vrednică înfățișare, se duse să sărute mîinile ducesei, care trimisese să-l cheme pe soțul ei, ducele, și, pînă să sosească don Quijote, îi povesti cum a fost cu solia lui; și fiindcă citiseră amîndoi partea întîi a acestei

istorisirii și dintr-însa își dăduseră seama de firca trăsnită a lui don Quijote, îl așteptau cu o nespusă bucurie și cu dorința de a-l cunoaște, avînd de gînd să-i țină hangul scrîntelii lui și să-i cînte în strună la tot ce-o spune, purtîndu-se cu el — cîte zile avea să facă popas la ei — întocmai ca și cu un cavaler rătăcitor, după tot tipicul obișnuit în cărțile de istorii cavalierești pe care ei le citiseră, ba chiar le și îndrăgiseră foarte.

Într-acestea, se apropia și don Quijote, cu viziera ridicată. Și văzînd după mișcările lui că vrea să descalece, Sancho dete fuga să-i țină scările; dar atît de spart la fund îi fu norocul, că tocmai cînd să descalece, i se prinse așa de tare un picior într-o funie ce atîrna de la samar, că nu mai fu chip să și-l scoată, rămînînd așa aninat de un picior, cu gura și cu pieptul la pămînt. Don Quijote, căruia nu-i intra în obicei să descalece fără să i se țină scara, crezînd că Sancho și venise să i-o țină, sări dintr-o smucitură de pe cal, trăgînd după el și șaua lui Rocinante, care o fi fost slab prinsă în chingi, așa că și șaua și el bufniră la pămînt, nu fără rușinea sa și nu fără un sodom de sudălni stîlcite între dinți și îndreptate către amăritul de Sancho, care tot mai stătea cu piciorul prins în laț. Ducele porunci vînătorilor săi să sară într-ajutorul cavalerului și scutierului, și atunci vînătorii îl ridicară pe don Quijote, rău scuturat de pe urma căderii, și care, șontîc-șontîc, cum putea și el, se duse să-și plece genunchii dinaintea celor doi stăpîni; dar ducele nu-i îngădui în ruptul capului să îngenuncheze, ba chiar, coborînd el însuși de pe cal, se duse să-l îmbrățișeze pe don Quijote, spunîndu-i:

— Sînt mîhnit foarte, seniore *Cavaler al Tristei Figuri*, că primul pas pe care l-ai făcut la mine în ținut ți-a fost atît de neprielnic, precum s-a și văzut, dar nepăsarea scutierilor e de obicei pricină la năpaste și mai rele.

— Prilejul de a te vedea, viteazule prinț, răspunse don Quijote, e cu neputință a-mi fi neprielnic; chiar de nu mi s-ar fi oprit căderea decît în străfundul genunilor, slava de a te fi văzut ar fi fost de ajuns ca să mă ridic și să mă scoată

de-acolo. Scutierul ăsta al meu, bată-l Dumnezeu să-l bată, e mai priceput în a-și dezlega limba ca să îndruga la ocări decît în a lega și a strînge în chingi o șa ca să stea țeapănă! Dar oricum m-aș afla, căzut sau ridicat, pe jos sau de-a călare, de-a pururi voi fi preaplecatorul doamnei mele ducese, vrednica soață a înălțimii-tale și vrednică stăpîină a frumuseții și domniță a curteniei din întreaga lume.

— Ia-o mai domol, seniorele meu don Quijote de La Mancha, spuse ducele, fiindcă acolo unde stăpînește domnița doña Dulcinea din Toboso nu se cuvine a fi lăudate și alte frumuseți.

Acum tocmai se slobozise și Sancho din strînsoarea lațului, și aflîndu-se și el pe-acolo prin preajmă, mai înainte ca stăpînu-său să răspundă, zise:

— Nu se poate tăgădui, ci învedera că domnița mea Dulcinea din Toboso e cît se poate de frumoasă, dar nu știi de unde sare iepurele, fiindcă-am auzit spunîndu-se că aceea pe care atîția o numesc fire e ca un olar care făurește ulcioare de lut, și acela care făurește un ulcior frumos, apai tot atît de bine poate să făurească și două, și trei, și o sută. Spun asta pentru că doamna ducasă pre legea mea că nu rămîne mai prejos de stăpîna-mi, domnița Dulcinea din Toboso.

Se întoarse don Quijote către ducasă și-i spuse:

— Poți să-ți închipui, măria-ta, că nici un cavaler rătăcitor de pe lume n-a avut scutier mai limbut și mai hîtru decît cel pe care-l am eu, și înălțimea-ta te-ai încredința cu totul de acest lucru dacă ai binevoi numai cîteva zile să te lași slujită de mine.

La care ducesa îi răspunse:

— Faptul că-i mucalit îl ridică pe bunul Sancho la mare preț în ochii mei, fiindcă acesta-i semn că-i deștept, pentru că, seniore don Quijote, vorbele cu haz și de duh, după cum prea bine știi și domnia-ta, nu prind rădăcini în mințile adormite; și dacă Sancho al nostru e și hazliu și mucalit, socotesc atunci că-i și deștept.

— Și guraliv, adăugă don Quijote.

— Cu atît mai bine, zise ducele, deoarece multe lucruri de haz nu se pot spune doar în cîteva vorbe; şi ca să nu ne pierdem vremea cu asta, să vină vajnicul *Cavaler al Tristei Figuri*.

— Al *Leilor*, ar trebui să spui, înălţimea-ta, se vîri Sancho în vorbă, fiindcă acuma s-a mîntuit cu figura tristă!

— Bine, fie şi al *Leilor*. Şi ducele îşi urmă vorba: Să poftească, dară, seniorele *Cavaler al Leilor* la castelul meu de-aici din apropiere, unde i se va face primirea pe drept cuvenită unei atît de înalte feţe, primire pe care eu şi cu ducesa obişnuim s-o facem tuturor cavalerilor rătăcitori care se abat pe la noi.

În vremea asta, Sancho potrivise şi strînsese bine în chingi şaua lui Rocinante; şi urcîndu-se pe el don Quijote, iar ducele pe o mîndreţe de bidiviu, o luară între ei, la mijloc, pe ducesa şi o porniră către castel. Ducesa îi porunci lui Sancho să treacă lingă ea, fiindcă grozav o mai desfăta să-i audă vorbele cu miez. Sancho nu se lăsă mult rugat şi se băgă şi el printre cei trei, aşa că sfatul se ţinu acum în patru, spre marea bucurie a ducesei şi a ducelui, care socotiră drept un mare noroc să primească la ei în castel un asemenea cavaler rătăcitor şi un asemenea scutier rătăcit.

Capitolul XXXI

Unde se vorbeşte despre lucruri şi multe, şi mari

De bucurie, Sancho se credea într-al nouălea cer, văzînd — cel puţin lui i se părea — că are trecere în faţa ducesei, fiindcă socotea că în castelul ei o s-o ducă tot aşa de bine ca şi în casa lui don Diego sau în aceea a lui Basilio, ahtiat cum era el veşnic după trai bun, aşa că nu lăsa să-i scape prilejul cînd şi ori de cîte ori acesta îl îmbia la huzur.

Spune apoi povestea că, mai înainte de a ajunge la acea casă de vînătoare sau la acel castel, se depărtă ducele de ceilalţi şi dete porunci slujitorilor în ce chip să se poarte

cu don Quijote, căruia, de îndată ce ajunsese, dimpreună cu ducesa, la porțile castelului, îi ieșiră întru întâmpinare mai multe slugi sau rîndași la cai, îmbrăcați în vestminte lungi pîn' la pămînt — adică halate, cum li se spune — din atlas roșu-aprins din cel mai scump, și prinzîndu-l pe don Quijote în brațe, îi spuseră în taină :

— Du-te, măria-ta, s-o ajuți pe doamna ducesă să descalece.

Așa și făcu don Quijote, ceea ce aduse un schimb de vorbe curtenitoare între el și ducesă cu privire la ajutorul pe care voia să i-l dea ; în cele din urmă birui însă hotărîrea ducesei, care nu vru să coboare sau să se dea jos de pe bidiviu decît în brațele ducelui, spunînd că nu se simțea vrednică să încarce un atît de vajnic cavaler cu o atît de netrebnică povară. Veni atunci și ducele s-o ajute să descalece și, intrînd într-o mare curte închisă de ziduri, le ieșiră înainte două fetișcane frumoase, care așternură pe umerii lui don Quijote o mantie largă de porfiră din cea mai aleasă, și cît ai clipi se umplură pridvoarele curții cu slujitori și slujitoare de-ale celor doi stăpîni, strigînd în gura mare :

— Fii binevenit, tu, floare și spumă a cavalerilor rătăcitori !

Și toți laolaltă sau cei mai mulți dintr-înșii îi stropeau pe don Quijote, pe duce și pe ducesă din șipuri cu apă bine mirositoare, ceea ce îl umplu de uimire pe don Quijote ; și aceea fu cea dintîi zi în care el își dete seama și se încredință de-a binelea că-i un cavaler rătăcitor în lege, iar nu unul închipuit, văzînd că toți se poartă cu el în același chip în care citise el că se purta lumea cu asemenea cavaleri în veacurile de demult.

Sancho, lăsînd măgarul de izbeliște, se ținu scai de ducesă și intră cu ea în castel ; dar avînd muștrări de cuget că și-a părăsit măgarul în voia sortii, se duse la o cinstită dueña, care, dimpreună cu alte doamne, ieșise întru întâmpinarea ducesei, și-i spuse în șoaptă :

— Doamnă Gonzales, sau cum t-ei fi chemînd înălțimea-ta .

— Doña Rodriguez de Grijalba e numele meu, răspunse dueña. Ce-ți poștește inima, omul lui Dumnezeu ?

La care Sancho răspunse :

— Aș vrea ca luminăția-ta să fii atît de bună să ieși pe poarta castelului, unde ai să dai de-un măgar sur de-al meu ; fă-mi un bine și pune să-l ducă sau du-l luminăția-ta la grajd, că-i cam fricos sărăcuțul și în nici un chip n-o să-i fie la îndemînă să rămînă singur.

— Dacă o fi și stăpînul tot atît de mintos ca și sluga, răspunse dueña, apăi ne-am pricopsit ! Du-te-n păcatele, omule, tu și cu cei ce mi te-au mai adus pe-aici și vezi-ți singur de măgarul tău, că noi, doamnele din alai, care ne aflăm pe-aici prin casă, nu sîntem deprinse cu asemenea treburi.

— Dar adevărul curat, răspunse Sancho, e că l-am auzit pe stăpînu-meu — care-i priceput, nu glumă, în istorii cavalierești — spunînd, cînd îmi povestea de istoria lui Lanzarote, cum că atuncea

*.cînd se-ntoarse din Bretania,
Doamne se-ngrijeau de el,
Jupînițe de-armăsaru-i.*

Cît privește măgarul meu, poți fi încredințată că eu nu l-aș da nici pe calul seniorului Lanzarote !

— Ascultă, omule, răspunse dueña, dacă ești măscărici, ține-ți glumele pentru locul unde se potrivește și unde ți se plătesc, că de la mine n-ai să capeți decît cel mult o papară !

— Nici asta nu-i de lepădat, răspunse Sancho, că tare bine coaptă trebuie să mai fie acea papară, fiindcă, de te-ai apuca să joci cărți și tot de-atîtea ori ai cîștiga cît ți-e numărul anilor, apăi fără doar și poate că te-ai îmbogăți.

— Pui de curvă ce ești, spuse mînioasă foc dueña, dacă sînt sau nu bătrînă, de asta am să dau socoteală doar lui Dumnezeu, iar nu ție, ticălosule, mîrlanule !

Spuse asta atît de tare, că o auzi și ducesa, care, întorcîndu-se și văzînd-o pe dueña atît de încinsă și cu ochii aprinși de mînie, o întrebă cu cine se luase la harță.

— Uite cu cine, răspunse dueña, cu pramatia asta de om, ce m-a rugat să fiu atît de bună să mă duc să-i vîr în grajd

măgarul, care-i la poarta castelului, dindu-mi ca pildă că așa se făcea nu știu pe unde, că niște doamne din cele mari de îngrijeau de unul Lantarote, iar alte doamne aveau grijă de calul lui, și după toate, drept vorbă care să mă ungă, mi-a mai trântit-o și că-s babă.

— Asta aș socoti-o, răspunse ducesa, drept cea mai mare jignire care ar putea să mi se aducă ! Și vorbind către Sancho, îi spuse : Ia seama, Sancho dragă, că doña Rodriguez e tinerică de tot și că poartă acel vâl pe cap mai mult din datină și ca să se vadă că e și ea cineva decît din pricina anilor !

— Să nu mă bucur de cei pe care-i mai am de trăit, răspunse Sancho, dac-am spus asta ca s-o supăr ; am spus-o numai fiindcă îmi îndrăgesc pînă într-atîta măgarul, încît mi s-a părut că nu-l puteam încredința unei ființe mai milostive decît doña Rodriguez.

Don Quijote, care auzise totul, îi spuse :

— Sancho, astea sînt vorbe să le spui aici ?

— Stăpîne, răspunse Sancho, fiecăruia îi e îngăduit să vorbească de ce-l doare oriunde s-ar afla ; aici mi-am adus aminte de măgar, și aici am vorbit de el ; dacă la grajd mi-aș fi adus aminte, acolo aș fi vorbit.

La care ducele spuse :

— Dreptatea e în totul de partea lui Sancho și n-are de ce să fie învinovățit ; măgarului să i se dea tain după pofta inimii ; liniștește-te, dară, Sancho, că o să vedem de el nu mai puțin decît de tine însuși.

După aceste vorbe, plăcute tuturor, doar lui don Quijote nu, urcară sus în castel și îl poftiră pe don Quijote într-o odaie împodobită cu prea bogate pînze lucrate în fir și cu țesături bătute de aur ; șase fetișcane îi scoaseră armele și-i slujiră drept paji, fiind toate învățate și puse la cale de către duce și ducesă întru cele ce aveau de făcut, precum și în ce fel trebuiau să se poarte cu don Quijote, ca el să-și închipuie și să vadă că-i socotit drept un cavaler rătăcitor. După ce-și lepădă armele, don Quijote rămase în nădragii lui strîmți și în pieptarul lui din piele de căprioară, uscat, înalt, țepăn, cu obrajii scofîlciți de se atingeau între ei pe dinlă-

untru, înfățișare care — de n-ar fi ținut seama fetișcanele ce-l slujeau că trebuie să-și ascundă risul, că asta fu una din poruncile cele mai strașnice date de stăpînii lor — le-ar fi făcut să plesnească de rîs.

Îi cerură să se lase despuiat pentru a pune o cămașă pe el; dar don Quijote nu vru nici mort, spunînd că și cuviința îi șade tot atît de bine unui cavaler rătăcitor ca și vitejia. Le rugă totuși să-i dea lui Sancho cămașa, și, închizîndu-se cu el într-o odaie unde se afla un pat bogat, se despuie și își puse cămașa; și văzîndu-se singur cu Sancho, îi zise:

— Ia spune-mi, tu, măscărici nevîrstnic și gogoman bătrîn ce-mi ești, frumos îți șade să batjocorești și să jignești pe o dueña atît de venerabilă și atît de vrednică de cînstire ca aceea? Atunci tocmai ți-ai găsit tu să-ți amintești de măgar? Sau sînt aceștia oameni care să lase în voia soartei dobitoacele, cînd ei se poartă atît de frumos cu stăpînii lor? Pentru Dumnezeu, Sancho, mai stăpînește-te și nu-ți mai da în așa hal arama pe față, încît să vadă toată lumea cît de necioplit ești. Să-ți intre în cap, păcătosule, că cu atît se bucură un stăpîn de mai multă trecere, cu cît are slujitori mai de cînstă și de neam mai bun; și că unul din cele mai mari foloase pe care le au principii față de ceilalți oameni este că sînt slujiți de slujitori tot atît de aleși ca și ei înșiși. Nu-ți dai seama, nepricopsit ce ești — sau, mai bine zis, năpăstuit ce sînt — că dacă o să te dovedești un țărănoi din topor sau un caraghios fără minte, atunci o să se creadă și despre mine că sînt cine știe ce codoș sau sforar de bilci? Nu, nu, Sancho dragă, ferește-te, ferește-te cît poți de neajunsurile astea, că cine alunecă înspre a fi limbut și poznaș, la primul pas cade și ajunge un nenorocit de măscărici. Înfrînează-ți limba, cumpănește-ți și rumegă-ți vorbele mai înainte de a le da drumul din gură și gîndește-te că am ajuns într-un loc de unde — cu ajutorul lui Dumnezeu și prin vitejia brațului meu — vom pleca de trei și de cinci ori mai bogați în slavă și în avuție!

Sancho îi făgădui, pe ce-avea el mai sfînt, că mai degrabă are să-și coasă gura și are să-și muște limba decît să scoată o

singură vorbuliță nelalocul ei sau nu atît de cumpănită precît îi poruncise stăpînu-su, și-i spuse că să n-aibă nici o grijă cît privește treaba asta, că niciodată din pricina lui n-o să iasă la iveală cine erau ei.

Se îmbracă don Quijote, își încinse chinga de care atîrna spada, își aruncă pe umeri mantia de porfiră, își potrive în cap căciulița de atlas verde pe care i-o dăduseră fetișcanele și, așa gătit, intră în odaia cea mare, unde le găsi pe fetișcane rînduite în două șiruri — cîte într-o parte atîtea și în cealaltă — toate pregătite să-i toarne apă de spălat pe mîini, ceea ce și făcură, cu multe plecăciuni și închinăciuni. Apoi veniră doisprezece paji, dimpreună cu maestrul de ceremonii, ca să-l ducă la masă, unde stăpînii îl și așteptau. Aceștia îl așezară-n mijlocul lor și-l duseră în alai strălucit în cealaltă odaie, unde era așternută o masă bogată, numai cu patru tacîmuri. Ducele și ducesa veniră la ușă să-l întîmpine, însoțiți de o gravă față bisericească, din cele cu trecere pe la casele mărimilor; era un om din cei care, nefind de viță aleasă, nu izbutesc să-i învețe cum să se poarte ca atare pe aceia ce sînt; din cei ce vor ca mărișoria celor mari să aibă drept măsură micimea sufletelor lor; din cei care, vrînd să-i învețe a fi cumpătați pe inșii ce se lasă călăuziți de ei, îi fac mîrginiți, îi fac mici la suflet, dintre aceștia, zic, trebuie să fi fost duhovnicul cel plin de gravitate, care, dimpreună cu ducele și cu ducesa, ieși într-o întîmpinarea lui don Quijote. Schimbară ei la nesfîrșit vorbe pline de curtenie, și, în cele din urmă, punîndu-l pe don Quijote în mijlocul lor, se duseră să se așeze la masă. Ducele îl pofti pe don Quijote să stea în capul mesei; și măcar că don Quijote se împotrivi, ducele stăruî într-atîta, că el trebui să primească. Preotul se așeză în fața lui, iar ducele și cu ducesa pe cele două laturi. La toate astea era de față și Sancho, prost și năucit de a vedea cîtă cinste dădeau stăpînului său acele preaînalte gazde; și vîzînd nenumăratele ploconeli și rugăminți care se schimbau între duce și don Quijote pentru a-l face să stea în capul mesei, zise:

— Dacă luminățiile-voastre îmi dați îngăduința, o să vă povestesc o întâmplare petrecută la mine-n sat în legătură cu așezatul la masă.

Nici n-apucă bine Sancho să spună aste cuvinte, că pe don Quijote fu cît pe ce să-l lovească damblaua, crezînd, nici vorbă, că o să spună iarăși vreo nerozie. Se uită la el Sancho, îl înțelese și zise :

— Nu te teme, luminăția-ta, stăpîne, c-o să-mi nesocotesc fîgăduința sau c-o să spun lucruri ce nu se potrivesc a fi spuse, că doar n-am uitat povețele pe care mi le dăduși luminăția-ta adineauri, cînd cu vorbitul mult sau puțin, bun sau rău.

— Eu nu-mi amintesc de nimic, Sancho ! răspunse don Quijote. Spune ce vrei, numai nu te lungi la vorbă.

— Păi ceea ce vreau să spun e cît se poate de adevărat, că doar stăpînu-meu, don Quijote, care-i aci față, n-o să mă lase el să mint.

— Din partea mea, dragă Sancho, răspunse don Quijote, n-ai decît să minți cît vei pofti, că eu n-am să te opresc ; numai bagă de seamă la ce vorbești.

— Atîta am tot băgat și răs băgat de seamă, încît cînd îi vorba de asta, mă aflu la adăpost, așa cum se află totdeauna cel ce trage clopotele de primejdie, lucru care se va vedea îndată.

— Bine-ar fi, spuse don Quijote, ca măriile-voastre să-l dați afară de-aici pe nătărăul acesta, care o să spună o sumedenie de nerozii.

— Pe viața ducelui, spuse ducesa, că nici c-un pas n-o să se depărteze Sancho de-aici ! Eu țin mult la el, fiindcă știu că-i sclipitor de deștept.

— Sclipitoare zile să trăiești sfinția-ta că ai atîta încredere-n mine, măcar că nu-s vrednic, spuse Sancho, și povestea pe care vreau să v-o spun e asta : A poftit la el un hidalgo de la mine din sat, putred de bogat și de viță tare aleasă, că se trăgea din neamul Álamos din Medina del Campo, și s-a însurat cu doña Mencía de Quiñones, fata lui don Alonso de Marañon, cavaler din Ordinul de Santiago, care s-a înecat la Herradura și de pe urma căruia s-a stîrnit acum

vreo cîțiva ani pe la noi prin sat gîlceava aceea, în care, după cite-am mirosit eu, se băgase și stăpînu-meu și de unde a ieșit rănit deșucheatul acela de Tomasillo, feciorul lui alde Balbastro, potcovarul. Nu-i adevărul adevărat tot ce-am spus, stăpîne al meu? Spune, pe viața luminății-tale, ca să nu mă ia domnii ăștia drept un flecar mincinos!

— Pînă acuma, spuse preotul, te socotesc mai mult flecar decît mincinos, dar de-acu-nainte nu știu cum o să te socotesc. Tu, Sancho, dai atîtea mărturii și aduci atîtea dovezi, încît nu pot zice că nu-ți iese adevărul din gură; treci acum mai departe și scurtează-ți povestea că, așa cum ai luat-o, nici în două zile n-ai s-o mai mîntui.

— Ba să n-o scurteze cîtuși de puțin, spuse ducesa, că așa-mi place mie, și s-o povestească așa cum știe el, chiar de-ar ține și șase zile că, și atîtea de-ar fi, le-aș socoti drept cele mai frumoase zile pe care le-am trăit în viața mea.

— Zic, dară, cinstite fețe, urmă Sancho, că hidalgul ăsta — pe care-l cunosc ca pe palmele mele, că de la mine de-acasă și pînă la el nu-i decît o bătaie de pușcă — a poftit la el pe un țăran sărac, însă cinstit nevoie mare.

— Dă-i înainte odată, frate dragă, spuse atunci preotul, fiindcă în felul acesta n-ai să te mai oprești cu povestea ta pînă-n ceea lume!

— Cu voia lui Dumnezeu, nici jumătate din atîta cale nu-mi trebuie, răspuse Sancho. Și precum spuneam, a sosit țăranul acela în casa hidalgului celui avut care-l poftise, fie-i țărîna ușoară, că a răposat de mult, și pot să vă mai spun în legătură cu asta c-a murit ca un înger, că eu nu eram atunci pe-acolo, că tocmai pe vremea aceea mă dusesem la Tembleque la coasă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, fiule, întoarce-te degrabă din Tembleque și sfîrșește-ți povestea fără să-l mai îngropi pe hidalgo, dacă nu vrei să ne îngropi și pe noi.

— Lucrurile stau așa, răspuse Sancho, că fiind ei gata să se așeze la masă, parcă-i văd și-acuma mai bine ca oricînd.

Mare haz mai făceau ducele și ducesa de ciuda ce se vedea că-l cuprinsese pe bunul preot din pricina felului lăbărțat

și plin de poticneli cu care își înșira Sancho povestea, iar don Quijote își mistuia în el necazul și mînia.

— Zic așa, spuse Sancho, că fiind, cum am spus, amîndoi gata să se așeze la masă, țăranul o ținea morțiș ca hidalgul să stea în capul mesei, iar hidalgul o ținea și el morțiș ca țăranul să stea în acel loc, pentru că în casa lui trebuia să se facă așa cum poruncea el; dar țăranul, care se credea curtenitor și binecrescut, n-a vrut în ruptul capului, pînă cînd hidalgul, supărat, apăsîndu-l cu amîndouă mîinile de umeri, l-a așezat cu de-a sila și i-a spus: « Ci șezi odată, necioplitul, că unde vreau eu să mă așez, acolo să fie pentru tine capul mesei! » Asta-i dară povestea, și nu cred c-am nimerit-o prost spunînd-o aci.

Don Quijote făcea fețe-fețe, și cum era el smolit, parcă se albise la chip. Înălțimile-lor își ținură risul ca să nu-i dea prilej lui don Quijote să izbucnească, că ei înțeleseseră unde voise Sancho să bată; și ca să schimbe vorba și să-l împiedice pe Sancho de-a mai trînti și alte vorbe necugetate, îl întrebă ducesa pe don Quijote ce vești mai avea de la domnița Dulcinea și dacă-i trimisese în acele zile ceva daruri de pe la uriași sau de pe la țilhari, că nu se putea să nu fi biruit puzderie. La care don Quijote îi răspunse:

— Doamna mea, nefericirile mele, măcar că au avut început, nu vor avea niciodată sfîrșit. Uriași am biruit cîți vrei, și hoți, și țilhari i-am trimis, dar unde erau s-o găsească dacă e vrăjită și preschimbată în chipul celei mai slute țărănci ce se poate închipui?

— Nu știu, spuse Sancho, mie îmi pare cea mai frumoasă făptură de pe lume! Cel puțin în sprinteneală și în sărituri știu bine că n-ar întrece-o nici un jucător pe funie. Pe legea mea, mărită ducasă, că-ți sare de jos pe măgăriță întocmai ca mîța!

— Și cum, Sancho, chiar ai văzut-o vrăjită? întrebă ducele.

— Dac-am văzut-o? răspunse Sancho. Dar cine naiba altul decît mine a dat cel dintîi de ițele vrăjirii ei? Ea-i tot atît de vrăjită ca și tata!

Preotul, cînd auzi că se vorbește de uriași, de țilhari și de vrăji, își dete seama că acela trebuie să fie don Quijote de La

Mancha, a cărei poveste obișnuia s-o citească ducele, iar el îl muștrase de-atâtea ori, spunînd că-i o nerozie să citească asemenea nerozii; și adevărindu-i-se ceea ce doar bănuia, vorbi mînios foc către duce și-i spuse:

— Înălțimea-ta, domnul meu, o să dai seama lui Dumnezeu de ceea ce face ăst biet păcătos. Acest don Quijote sau don Găgăuță, sau cum păcatele mele l-o mai fi chemînd, îmi închipui că n-o fi chiar atît de besmetic cum vrei înălțimea-ta să fie, punîndu-i la îndemîină prilejuri de a-i tot da mereu înainte cu bazaconiile și cu deșertăciunile lui. Și îndreptîndu-și vorba către don Quijote, îi zise: Și ție, cap de găină, cine ți-a mai băgat în scăfîrlie că ești cavaler rătăcitor, că biruiești uriași și că fereci tîlhari? Du-te cu Dumnezeu și vezi, ține seama de ce-ți spun: întoarce-te acasă, crește-ți copiii, dacă-i ai, și nu mai tot umbla haihui prin lume, tăind ciînilor frunză și ajungînd de rîsul celor ce te cunosc și celor ce nu te cunosc. De unde, Doamne iartă-mă, ți s-a mai năzărit că au fost vreodată și că mai sînt încă pe lume cavaleri rătăcitori? Unde se află uriași în Spania sau hoți de codru în La Mancha, unde Dulcinei vrăjite și toată droaia de nerozii ce se povestesc despre tine?

Don Quijote ascultă cu luare-aminte vorbele acelui cucernic bărbat și, văzînd că tăcuse, fără a mai ține seama de cuviința datorată ducelui și ducesei, cu o înfățișare amenințătoare și cu chipul aprins de mînie, se ridică-n picioare și rosti.

Dar acest răspuns e vrednic de un capitol numai pentru el.

Capitolul XXXII

Despre răspunsul pe care l-a dat don Quijote celui ce-l muștrase, laolaltă cu alte întîmplări, și mai serioase, și mai hazlii

Don Quijote, ridicat deodată-n picioare și tremurînd tot din creștet pînă-n tălpi — tot numai argint-viu, — repezit la vorbă și bilbîit de mînios ce era, zise:

— Locul unde mă aflu și preainaltele gazde care sînt de față, precum și cinstirea pe care totdeauna am dat-o și o mai dau încă tagmei de care ții și sfinția-ta îmi leagă și-mi ferecă brațele dreptei mele mîinii; așa că, drept urmare a ceea ce am spus, și fiindcă știu, ceea ce, de altfel, toată lumea știe, că arma celor ce poartă rasă e aceeași ca și arma muierii, adică limba, voi intra și eu cu limba mea în luptă cinstită cu sfinția-ta, de la care aș fi așteptat mai degrabă povețe bune decît ocări nevrednice. Muștrările sfinte și însufleșite de gînduri bune se fac în alte împrejurări și în alte clipe; cel puțin faptul că m-ai certat de față cu lumea, și încă atît de aspru, a trecut cu mult dincolo de hotarele certării îngăduite, pentru că muștrarea cea bună se sprijină mai mult pe blîndețe decît pe asprime, și nu se cade nicidecum ca, fără să ai habar de păcatul pe care-l veștejești, să-l faci pe păcătos nici mai mult, nici mai puțin decît bezmetic și găgăuță. Dacă nu, ia spune-mi sfinția-ta, în numele căror fapte bezmetice, pe care le vei fi văzut la mine, mă osîndești și mă umpli de ocări și-mi poruncești să mă-ntorc acasă și să-mi văd de chivernisirea gospodăriei și a nevestei mele, fără să știi dac-o am, și-a copiilor mei, fără să știi dacă-i am? Nu-i oare cu mult mai rău să dai buzna prin casele oamenilor și să faci acolo pe stăpînul? Și nu-i cu mult mai rău ca, după ce-ai crescut ca învățacel între patru pereți, fără să fi văzut mai multă lume decît se află cuprinsă într-o împrejurime de vreo douăzeci-treizeci de leghe, să faci pe legiuitorul cavaleriei și să-ți dai cu părerea despre cavalerii rătăcitori? E cumva încercare deșartă sau e cumva timp pierdut acela pe care-l întrebuițezi ca să rătăcești prin lume, căutînd nu avuții pentru tine, ci o viață aspră, prin care cei buni urcă spre tronul nemuririi? Dacă m-ar lua drept găgăuță cavalerii cei slăviți, cei mari la suflet, cei de neam ales, aș socoti acest lucru ca o jignire de neiertat; dar pe faptul că mă iau drept nătăfleş cîrturarii, care-n viața lor n-au călcat și n-au bătut cărările cavaleriei, nu dau o para chioară: cavalier sînt și cavalier o să mor, de-o vrea Preainaltul! Unii o iau pe calea cea largă a trufiei deșarte,

alții pe aceea a ploconirii slugarnice și josnice, alții pe aceea a fățarniciei amăgitoare, iar cîte unii pe aceea a credinței celei adevărate; eu, însă, călăuzit de steaua mea, merg pe calea cea strîmtă a cavaleriei rătăcitoare, prin a cărei îndeletnicire nesocotesc bunurile lumești, nu însă și cinstea. Am răzbunat jigniri, am îndreptat strîmbătăți, am pedepsit cutezanțe, am biruit uriași și am doborît căpcăuni; sînt îndrăgostit, și nu din altă pricină decît că așa trebuie să fie cavalerii rătăcitori; și dacă sînt îndrăgostit, nu-s dintre aceia destrăbălați, ci dintre aceia platonici și înfrînați. Gîndurile mele le îndrept totdeauna către ținte înalte, care sînt acelea de a face bine tuturor și rău nimănui; dacă cel care cugetă aceste lucruri, dacă cel care le săvîrșește și dacă cel care se îndeletnicește cu ele merită a fi numit neghiob, s-o spună măriile-voastre, slăvite duce și ducese.

— Bine-ai grăit, pe legea mea, zise Sancho, dar nu mai spune alta nimic ca să te aperi, domnul și stăpînul meu, fiindcă nici nu e cu putință pe lumea asta să vorbească cineva mai bine, să cugete mai bine și să stăruie mai bine, și cu atît mai mult cu cît domnul acesta, tăgăduind — cum a și tăgăduit — că s-ar fi aflat pe lume și că se mai află încă și azi cavaleri rătăcitori, ce să te mai miri că n-are habar de nici unul din lucrurile pe care le-a rostit?

— Nu cumva, frate, spuse preotul, ești tu acel Sancho Panza despre care se spune cum că stăpînu-tău ți-a făgăduit o insulă?

— Ba chiar eu sînt, răspunse Sancho, și sînt unul care nu-i mai puțin vrednic de acea insulă decît oricare altul. Sînt din aceia despre care se poate spune: «Adună-te cu ai de treabă și ai să fii unul dintr-înșii»; și sînt din aceia despre care se mai poate spune: «Nu cu cin' te naști, ci cu cine paști»; și iarăși se mai poate spune despre mine: «Cine sub pom bun se-ntinde, bună umbră mi-l cuprinde»; eu m-am prins de-un stăpîn bun, și de luni de zile îl tot însoțesc la drum și, de-o vrea Dumnezeu, o s-ajung ca umbra lui; stăpînul numai să-mi trăiască și să-i trăiască și lui scu-tierul, că nici el n-o duce lipsă de împărății unde să poruncească, și nici eu de insule unde să ocîrmuiesc.

— Nu, nici vorbă, dragă Sancho, spuse atunci ducele, că, uite, eu, în numele seniorului don Quijote, îți încredințez cîrmuirea unei insule, pe care tot voiesc s-o dau și care nu-i de loc de lepădat.

— Du-te și aruncă-te în genunchi, Sancho, spuse don Quijote, și sărută-i picioarele înălțimii-sale pentru milostenia ce ți-a făcut-o.

Așa și făcu Sancho. Văzînd preotul una ca asta, se ridică de la masă, supărat foc, și spuse :

— Pe haina pe care o port, dacă nu era cît pe ce să zic că și înălțimea-ta ești tot atît de gogoman ca și păcătoșii aceștia ! Cum să nu fie ei smintiți dacă înțelepții stau și le cîntă în strună ? N-ai decît să rămii luminăția-ta cu ei, că atîta vreme cît or sta aici în casă, oi sta și eu la mine în casă, ca să mă scutesc de-a tot ocări ceea ce nu-i chip să lecuiesc !

Și fără să mai scoată o vorbă sau să mai guste o bucatură, plecă, fără să-l mai poată opri rugămințile stăpînilor, deși prea mult nu stărui ducele, căci îl împiedica hohotul de rîs în care-l făcuse să pufnească izbucnirea de mînie a preotului. Rîse el cît rîse, apoi spuse către don Quijote :

— Domnia-ta, domnule Cavalier al Leilor, ai răspuns din parte-ți cu atîta vrednicie, încît din treaba asta nu-ți mai rămîne nimic de răzbunat, că deși seamănă a jignire, nu-i de fapt cîtuși de puțin, fiindcă, tot așa cum nu pot vătăma muierile, nu pot nici preoții, lucru pe care domnia-ta îl știi prea bine.

— Așa e, răspunse don Quijote, iar temeiul stă în aceea că cel ce nu poate fi jignit nu poate nici el, la rîndul lui, să jignească pe nimeni. Cum femeile, copiii și preoții nu pot să se apere chiar cînd sînt atinși, se cheamă că ei nu pot fi înjosiți, fiindcă între jignire și înjosire e deosebirea aceasta, pe care înălțimea-ta o știi mai bine decît mine : înjosirea vine din partea aceluia care poate să facă acest lucru, și-l și face, ba îl și sprijină ; jignirea poate veni din partea oricui, fără să înjosească. Să dau o pildă : se află unul în drum fără să știe ce-l așteaptă ; vin zece la el, armați pînă-n dinți, și după ce-l lovesc, el pune mîna pe spadă și-și face datoria ;

dar mulțimea potrivnicilor i se pune în cale și nu-l lasă să-și înfăptuiască gândul, care este de a se răzbuna; omul acesta rămîne jignit, dar nu înjosit. Același lucru poate fi întărit printr-o altă pildă: e unul întors cu spatele, vine altul și-l lovește, și, după ce-i cară loviturile, fuge și nu mai așteaptă, iar celălalt îl urmărește, dar nu-l prinde; acesta care-a primit loviturile a suferit o jignire, dar nu o înjosire; fiindcă faptul de a înjosi trebuie sprijinit cu armele. Dacă acela care i-a dat loviturile, măcar că i le-a dat mișelește, ar fi pus mîna pe spadă și ar fi stat locului, ținînd piept vrăjmașului, cel lovit ar fi rămas și jignit, și înjosit totodată; jignit fiindcă a fost lovit pe la spate, înjosit pentru că acela care l-a lovit a sprijinit cu arma în mîna ceea ce făcuse, fără a mai fugi, ci rămînînd locului; așa că, după legile afurisitului de duel, eu pot fi jignit, dar nu înjosit, deoarece copiii și femeile nu pot să se răzbune; ei nu pot nici să fugă și n-au nici de ce să aștepte pe loc, și așa și cu slujitorii sfintei noastre legi; pentru că acestor trei feluri de oameni le lipsesc și armele de atac și cele de apărare; și chiar dacă pornirea lor firească i-ar îndemna să stea să se apere, ei tot nu înjosesc pe nimeni; de aceea, cu toate că am spus adineauri că aș putea fi înjosit, acum spun că nu, în nici un chip, pentru că cine nu poate primi înjosirea, cu atît mai puțin poate el înjosi pe altul; după care temeiuri eu nu trebuie să iau în nume de rău, și nici nu iau, cele ce mi-a spus creștinul acela; numai că aș fi vrut să mai aștepte nițeluș, ca să-l fac să înțeleagă greșeala în care cade cînd crede și spune că nu s-au aflat niciodată pe lume și nici nu se află nici acuma cavaleri rătăcitori, că dacă ar auzi una ca asta Amadís sau vreunul din cei mulți ca nisipul mării, cu care el se înrudește, știu că nu i-ar fi de loc moale sfînției-sale!

— Asta o jur și eu, și încă cum! răspunse Sancho. I-ar fi tras una cu spada de l-ar fi spintecat de sus pînă jos ca pe o rodie sau ca pe-un harbuz răscopt! Ți i-ai găsit tocmai pe ei, mititeii, să rabde o batjocură ca asta! Pe crucea mea că de-ar fi auzit Reinaldos de Montalbán palavrele acelui neisprăvit, nici vorbă că i-ar fi repezit una peste gură de i-ar

fi luat piuitul pe trei ani ! Să se fi luat numai la harță cu vreunul din ei, și-ar fi văzut el cum scăpa din mîinile lor

Se prăpădea de ris ducesa auzindu-l pe Sancho cum vorbește, și în sinea ei îl socotea mai hazliu și mai țicnit decît pe stăpînu-său, și mulți erau pe-atunci de-aceeași părere. În cele din urmă, don Quijote se potoli, prînzul se sfîrși și, după ce fu ridicată masa, veniră patru fetișcane, una cu un lighean de argint, alta cu un ibric tot de argint, și iarăși alta pe umăr cu două ștergare albe ca zăpada și scumpe foarte, iar a patra, cu mînecele sumese pînă la cot, ținea în mîinile-i dalbe (fiindcă nici nu puteau să fie decît dalbe) o bucată rotundă de săpun napolitan¹. Veni cea cu ligheanul și, cu o mișcare plină de gingășie și de îndemînare, înfipse ligheanul sub barba lui don Quijote; care, fără să scoată un cuvînt și minunîndu-se de-o asemenea ceremonie, crezu c-o fi obiceiul prin acele locuri ca lumea, după prînz, în loc să se spele pe mîini, să-și spele barba; așa că-și întinse și el barba cum se pricepu mai bine, și în acea clipă începu să plouă din ibric, iar fetișcana cu săpunul prinse degrabă să-i frece barba cu mîinile, scoțînd fulgi de zăpadă — că nu mai puțin albi erau clăbucii — și-i săpuni nu numai barba, ci și toată fața, precum și ochii supusului cavaler, și-i frecă atît de vîrtos, că el se văzu nevoit să-i închidă. Ducele și ducesa, care nu știau nimic de toată treaba asta, așteptau cu nerăbdare să vadă la ce capăt o ieși lăutul ăsta atît de neobișnuit. Fetișcana săpunăriță, după ce-i așternu pe față un strat de clăbuci de-o palmă, făcu chip că nu mai era apă și-i spuse aceleia cu ibricul să se ducă să-i aducă, c-o să fie atît de bun seniorele don Quijote să aștepte. Așa și făcu aceea, iar don Quijote rămase cu cea mai ciudată și mai caraghioasă mutră ce se poate închipui.

Îl priveau toți cei ce se aflau de față, care nu erau chiar puțini; și cînd îl vedeau întinzînd de-un cot grumazul pîrlit

¹ În original « *jabón napolitano* »: se folosea numai în case de principii și mari nobili și era preparat după o rețetă specială, cu lapte de capră și mirodenii, migdale amare și zahăr.

cam tăricel de soare, ținând ochii-nchiși și avînd barba totuna de clăbuc, numai printr-o minune aceia ar fi avut atîta stăpînire de sine ca să-și poată ține rîsul; fetele care făcuseră isprava erau cu ochii în pămînt, fără a îndrăzni să-și privească stăpînii; în sinea acestora se-mpletea mînia cu rîsul și nu știau cum să facă, dacă să pedepsească nesăbuiința fetelor sau să le răsplătească pentru desfătare, că le plăcea nespus să-l vadă pe don Quijote într-un asemenea hal. În cele din urmă veni și fata cu ibricul, și isprăviră cu lăutul lui don Quijote, și apoi aceea ce ținea ștergarele îl șterse și îl zvîntă încet cum nu se mai poate; și după ce făcură dinainte-i toate patru deodată o plecăciune și-o temenea pînă în pămînt, vrură să plece; ducele, însă, ca să nu prindă don Quijote firul șotiei, o chemă pe cea cu ligheanul și-i spuse:

— Vino de spală-mă și pe mine, dar ia seama să nu mai rămîi fără apă.

Fata, isteată și afurisită, veni și-i înfipse și ducelui ligheanul, așa ca lui don Quijote, și, dînd zor și celelalte, mi ți-l lăură și mi ți-l frecară vîrtos, și după ce-l șterseră și-l zvîntară, făcură temenelele și plecară. Mai tîrziu s-a aflat că ducele jurase că de nu l-ar fi lăut și pe el aidoma ca pe don Quijote, le-ar fi tras un perdaf ca acela pentru cutezanța lor, pe care ele o dreseră însă cu iscusință, săpunindu-l și pe el. Era numai ochi Sancho, privind tot tipicul după care se făcea acel lăut, și-și spuse în sinea lui:

— Bine-ar mai fi, Doamne, să fie prin partea locului obiceiul de-a li se spăla și scutierilor bărbile, așa cum li se spală cavalerilor! Pentru că, pe dumnezeul și pe sufletul meu, tare mai am nevoie! Și dacă mi-ar rade-o încet cu briciul, mare pomană și-ar mai face!

— Ce tot descînți tu acolo, Sancho, de unul singur? întrebă ducesa.

— Ia, spuneam și eu, stăpină, răspunse el, că pe la curțile altor domnitori am auzit mereu spunîndu-se că, după ridicarea mesei, se dă numai apă pentru mîini, dar nu și leșie pentru bărbi, și de-aia-i bine să trăiești mult, ca să vezi multe;

cu toate că se mai spune, pe de altă parte, că cel ce trăiește viață lungă, multe mai trebuie să îndure; să treci printr-un spălat ca ăsta, mai curînd desfătare se cheamă că e decît casnă.

— Să n-ai nici o grijă, Sancho, spuse ducesa, că mi-oi pune fetele să te spele și, la nevoie, să te și frece cu leșie.

— Mă mulțumesc numai cu spălatul bărbii, cel puțin deocamdată, deoarece, cu trecerea timpului, Dumnezeu știe ce-o mai fi.

— Maestresala¹, spuse ducesa, ia seama la ce te poștește Sancho și împlinește-i voia întocmai.

Maestrul de ceremonii răspunse că domnul Sancho va fi slujit întru totul după voie; și spunînd vorbele astea, se duse să mănînce și-l luă cu el și pe Sancho, în vreme ce ducele, ducesa și don Quijote rămaseră la masă și prinseră să vorbească despre multe și felurite lucruri, toate însă atingînd îndeletnicirea armelor și a cavaleriei rătăcitoare.

Ducesa îl rugă pe don Quijote — fiindcă tot părea el să aibă o bună ținere de minte — să-i înfățișeze și să-i zugrăvească frumusețea și trăsăturile domniței Dulcinea din Toboso, fiindcă, după cum umbla vestea despre frumusețea ei, era încredințată că trebuie să fie cea mai frumoasă făptură din lume și chiar din toată La Mancha.

Oftă din adînc don Quijote auzind ceea ce-i cerea ducesa și zise:

— De-aș putea să-mi scot inima și s-o pun dinaintea ochilor măriei-tale, aici pe masa asta, într-un taler, mi-aș scuti limba de truda de a spune ceea ce abia că se poate gîndi, fiindcă înălțimea-ta ai vedea-o pe ea toată zugrăvită-n inima mea; căci cum aș putea eu acum să-nfățișez și să zugrăvesc de-a fir-a-păr frumusețea Dulcinei cea fără de seamăn pe lume, cînd asta-i o povară vrednică de alți umeri decît de-ai mei, i-o încercare la care ar trebui să se străduiască pensula lui Parrasios, a lui Timantes și a lui Apeles², pentru

¹ Nume care se dădea majordomilor la casele mari.

² Parrasios, Timantes și Apeles — vestiți pictori greci din antichitate.

a o zugrăvi pe pînză, precum și dalta lui Lisip¹, pentru a o săpa în marmură și-n aramă, iar pentru a o slăvi, ar fi nevoie de retoricasca vorbă ciceroniană și demosteniană!

— Ce-i aceea « demosteniană », seniore don Quijote, întrebă ducesa, fiindcă-i o vorbă pe care n-am auzit-o de cînd mă știu pe lume?

— Retorica demosteniană, răspunse don Quijote, e totuna cu retorica lui Demostene, tot așa cum « ciceroniană » e totuna cu a lui Cicero, care au fost, ei amîndoi, cei mai mari oratori de pe lume.

— Așa-i, spuse ducele, și cu întrebarea asta nu prea te-ai arătat învățată. Cu toate acestea, ne-ar face o nespusă bucurie seniorele don Quijote dacă ar zugrăvi-o, fiindcă sînt încredințat că chiar și-ntr-o schiță cît de ușoară, și tot ar ieși în așa fel zugrăvită încît s-o pizmuiască pînă și cele mai frumoase femei de pe lume.

— Aș face, negreșit, acest lucru, răspunse don Quijote, de nu mi-ar fi șters-o cu totul din minte năpasta ce-a dat acum cîtăva vreme peste ea, năpastă care-i atît de mare, încît mai degrabă mi-ar veni s-o jelesc decît s-o zugrăvesc; fiindcă trebuie să știți măriile-voastre că ducîndu-mă mai zilele trecute să-i sărut mîinile și să-i primesc binecuvîntarea, îngăduința și încuviințarea pentru această a treia purcedere a mea la drum, am găsit-o cu totul alta decît cum o căutam; am găst-o vrăjită și preschimbată din prințesă în țărancă, din frumoasă în pocită, din înger în diavol, din miresmată în duhnitoare, din frumos cuvîntătoare în rostitoare de vorbe necioplite, din potolită în zvînturată și, ca să nu mai lungesc vorba, din Dulcinea din Toboso într-o mocîrțancă de Sayago.

— Sfinte Cristoase, strigă atunci ducele, cine-a fost acela care-a făcut atîta rău pe lume?! Cine i-a răpit frumusețea care-o fericea, gingășia care-i dădea farmec și cuviința care-i făcea faima?

¹ Celebru sculptor grec (secolul al IV-lea î.e.n.), cel mai mare după Phidias, născut la Sicion, devenit sculptor al curții regilor macedoneni Filip al II-lea, Alexandru cel Mare și Seleucus, inovator pe baza esteticii lui Policlet și sintetizator al epocii de aur a artei grece antice.

— Cine? răspunse don Quijote. Cine altul poate fi decât vreun vrăjitor plin de răutate, unul din cei mulți care mă pizmuiesc și mă prigonesc? Neamul acesta blestemat, pripășit pe lume numai ca să întunece și să nimicească isprăvile celor buni și să pună în lumină și să înalțe nelegiuirile celor răi! Vrăjitorii m-au prigonit, vrăjitorii mă prigonesc și vrăjitorii mă vor prigoni pînă vor da cu mine și cu înaltele mele fapte cavalești în adîncă genune-a uitării; și tocmai acolo mă vatămă și mă lovesc unde văd ei că mă doare mai mult; pentru că să-i răpești unui cavaler rătăcitor pe aleasa inimii, e ca și cum i-ai răpi ochii cu care vede, soarele care-l luminează și stîlpul de care se sprijină. Am spus-o de-atîtea ori, și-o mai spun și acuma, că un cavaler rătăcitor fără aleasa inimii lui e ca și un copac fără frunze, ca și o zidire fără tencuială, ca și o umbră fără trupul de unde își ia obîrșia.

— Nimic de zis la toate acestea, spuse ducesa; dar dacă totuși ar fi să dăm crezare istoriei ce s-a scris despre seniorele don Quijote și care-a ieșit de curînd la lumină prin părțile astea, bucurîndu-se de obșteasca prețuire a cititorilor, atunci am desprinde dintr-însa — dacă nu mă-nșală ținerea de minte — că domnia-ta n-ai văzut-o niciodată pe domnița Dulcinea și că această domniță nu se află pe lume, ci-i doar o femeie plăsmuită în închipuire și pe care domnia-ta ai zămislit-o și născut-o în minte, zugrăvind-o ca pe-o ființă înzestrată cu toată gingășia și desăvîrșirea ce ți-au venit la socoteală.

— Aici ar fi multe de zis, răspunse don Quijote; numai Dumnezeu unul știe dacă se află sau nu se află pe lume vreo Dulcinee, dacă e sau nu e o plăsmuire a închipuirii; și acestea sînt lucruri pe care ar fi mai bine să nu le luminăm pînă la capăt. Eu, unul, nici n-am zămislit-o și nici n-am născut-o pe domnița mea, de vreme ce mi-o închipui chiar așa cum trebuie să fie, ca pe o doamnă aleasă, care cuprinde în sine însușirile ce pot face să i se ducă vestea în cele patru vînturi, cum ar fi bunăoară o frumusețe fără de prihană, o fire așezată, fără de trufie, o inimă iubitoare, dar plină de cuviință, recunoscătoare datorită curteniei, curtenitoare datorită

bunci-creșteri, fiind, într-un cuvînt, de neam mare; căci, cînd e vorba de spiță aleasă, frumusețea strălucește și urcă o treaptă mai înaltă de desăvîrșire decît la frumoasele de neam prost.

— Așa e, spuse ducele, dar o să-mi îngăduie seniorele don Quijote să spun un lucru, silit fiind să-l spun de istoria isprăvilor domniei-tale, pe care am citit-o și de unde se desprinde că Dulcinea — fie, să zicem, că s-ar afla ea într-adevăr în Toboso sau afară din Toboso și c-ar fi frumoasă de pică, așa cum ne-o zugrăvești domnia-ta — nu poate totuși să se măsoare în ceea ce privește viața ei aleasă cu alde Oriana, ori Alastrajarea, ori Madasima, ori cu altele de felul acesta, de care sînt pline istoriile prea bine știute de domnia-ta.

— La asta pot să spun, răspunse don Quijote, că Dulcinea e fîca faptelor sale, că virtuțile dreg lipsurile nașterii și că mai mult preț trebuie să pui pe-un om de rînd, dar virtuos, decît pe-un păcătos de obîrșie aleasă; cu atît mai mult cu cît Dulcinea are o stemă care-o poate ridica pînă la treapta de crăiasă cu coroană și cu schiptru; căci vrednicia unei femei frumoase și virtuose e în stare de minuni și mai mari; și chiar dacă nu se văd, ea cuprinde, tănuite într-însa, comori din cele mai alese.

— Eu recunosc, seniore don Quijote, zise ducesa, că tot ceea ce vorbești domnia-ta este cît se poate de chibzuit și de bine cumpănit; și de aceea voi crede și voi face pe toți ai casei să creadă — și chiar și pe ducele, domnul meu, de-o fi nevoie — că Dulcinea se află într-adevăr în Toboso, că trăiește în zilele noastre și-i frumoasă și de neam ales, și-atît de plină de însușiri bune, încît chiar și un cavaler așa cum e don Quijote o slujește, că mai mult decît atîta nici nu pot și nici nu știu ce să mai spun ca s-o laud. Mi-e totuși cu neputință să nu spun că am ceva pe inimă și că-i cam port sîmbetele lui Sancho Panza. Cele ce m-apasă sînt spusele istoriei de care-am pomenit, și anume că Sancho Panza acesta, cînd s-a dus să-i înmîneze o scrisoare din partea domniei-tale, a găsit-o pe domnița Dulcinea vînturînd

un sac de griu, și, după toate, ca să dea mai multe amănunte, spune că mai era și din cel roșu; ceea ce mă face să pun la îndoială subțirimea neamului ei.

La care don Quijote răspunse:

— Cinstită doamnă, trebuie să știi măria-ta că toate sau mai toate lucrurile ce se petrec cu mine merg dincolo de hotarele obișnuite a ceea ce se întâmplă cu ceilalți cavaleri rătăcitori, fie că aceste lucruri sînt călăuzite de nepătrunsa hotărîre a ursitei, fie că sînt călăuzite de cîinoșenia vreunui vrăjitor plin de zavistie; și este lucru învederat că toți sau mai toți cavalerii rătăcitori, din cei cu nume mare, stăpînesc ba unul darul de-a nu putea fi vrăjit, ba altul pe acela de-a avea trupul de nestrăbătut, ca să nu poată fi rănit, așa cum a fost vestitul Roldan, unul din cei doisprezece mari seniori ai Franciei, despre care se povestește că nu putea fi rănit decît în talpa piciorului stîng, și și atunci numai cu vîrfurile unui ac gros, și nu cu vreun alt soi de armă; așa că Bernardo del Carpio, cînd l-a ucis la Roncesvalles, văzînd că nu putea să-l dovedească cu fierul, l-a ridicat de la pămînt în brațe și l-a înăbușit, amintindu-și atunci de moartea pe care i-a dat-o Hercule lui Anteon, acel crunt uriaș de care umbla vorba c-ar fi fiul Pămîntului. Din cele ce-am spus vreau să scot că s-ar putea să-mi fie și mie hărăzit vreunul din aceste daruri, nu de-a nu putea fi rănit, fiindcă de-atîtea ori am văzut, din pățite, că-i destul de moale carnea de pe mine și nicidecum de nerăzbătut; și nu mi-e dat nici darul de-a nu putea fi vrăjit, că m-am și văzut odată trîntit într-o cușcă, unde nici de s-ar fi nevoit toată suflarea omenească și n-ar fi putut să mă-nchidă de nu s-ar fi făcut treaba asta prin puterile vrăjilor! Dar de vreme ce am scăpat de vraja asta, sînt aplecat să cred că nici o alta n-ar mai putea pune stăpînire pe mine; și văzînd atunci vrăjitorii aceștia că față de mine nu pot folosi vicleșugurile lor blestемate, se răzbună pe făpturile la care țin eu cel mai mult și vor să-mi ia mie viața, înveninînd viața Dulcineii, ființa pentru care trăiesc eu; de aceea cred că atunci cînd scutierul meu i-a dus solia de la mine, au prefăcut-o în țărancă și i-au înfățișat-o prinsă

în treburi de rînd, cum ar fi vînturatul grîului; am mai spus eu, însă, că grîul acela nu era nici roșu și nici griu, ci erau boabe de mărgăritare turcești; și ca dovadă de adevărul celor pomenite, vreau să spun mărilor-voastre că trecînd mai deunăzi prin Toboso, n-am putut să găsesc nicăieri palatele Dulcinei; și că altă dată, în vreme ce Sancho, scutierul meu, a văzut-o cu înfățișarea ei cea adevărată, care-i cea mai frumoasă de pe lume, mie mi s-a părut o țarancă necioplită, slută și fără rost la vorbă, ea, care-i înțelepciunea însăși; și cum vrăjitul nu sînt eu, fiindcă, dacă ne gîndim bine, nici nu pot fi, atunci e ea cea vrăjită, cea înjosită, cea prefăcută, schimbată și preschimbată, căci, lovind într-însa, pe mine s-au răzbunat vrăjmașii mei, și pentru ea voi trăi eu veșnic înlăcrămat, pînă voi vedea-o iarăși în starea ei dinainte. Am spus toate acestea pentru ca nimeni să nu se mai bizuie pe spusele lui Sancho cu cernutul și cu vînturatul Dulcinei, că dac-au prefăcut-o pentru ochii mei, nu-i de mirare c-or fi preschimbat-o și pentru ochii lui. Dulcinea e de viță aleasă și de obîrșie înaltă și coboară dintr-unul din neamurile cele mai alese din Toboso, care neamuri sînt acolo multe, străvechi și cum nu se poate mai bune.¹ Cu temei putem spune că nu mică parte de faimă va avea Dulcinea cea fără de seamă pe lume, căci rămîne-va satul ei renumit și adesea pomenit în veacurile ce vor să vină, așa cum a rămas Troia prin Elena și Spania prin La Cava, și chiar cu mai multă îndreptățire, și cu mai mare slavă. Pe de altă parte, țin să luați seama, înălțimile-voastre, că Sancho Panza e unul din cei mai mucaliți scutieri care au slujit vreodată unui cavaler rătăcitor; prostia lui are cîteodată atîta ascuțime, încît îi

¹ Se pare că, după cum arată *Relațiile topografice*, ce se păstrează, la o întrebare făcută sub Filip al II-lea, în 1576, locuitorii din Toboso au răspuns că majoritatea populației erau *moriscos* (proveniți din mauri) și că nu se aflau printre ei nobili, cavaleri sau *hidalgos*, în afară de doctorul Zarco de Morales, «graduat al Colegiului Spaniolilor din Bologna, Italia». Rodríguez Marín vrea ca modelul Dulcinei să fi fost din Familia acestui Morales. Afirmația lui don Quijote că multe erau neamurile străvechi și mari din Toboso e o ironie a lui Cervantes.

aduce o nespusă desfătare nedumerirea dacă-i prost sau mintos; are în el şiretenii ce-l arată a fi pehlivan şi nesocotinţe ce-l dau de gol ca nătîng; se îndoieşte de toate şi le crede pe toate; cînd gîndeşti că-i gata să dea în gropi de netot ce-i, îţi azvîrle cîte-o vorbă înţeleaptă ce-l ridică în slava cerului. Ce mai vorbă lungă? Nu l-aş schimba pe-un alt scutier nici să mi se mai dea o cetate pe deasupra! Şi aşa stau şi mă-ntreb dacă o fi potrivit să-l trimitem la ocîrmuirea cu care măria-ta l-ai milostivit, cu toate că văd la el o oarecare tragere de inimă în a cîrmui, că dacă doar atîtica i s-o mai da mintea la rîndea, o s-o scoată la capăt cu orice soi de dregătorie tot atît de bine ca şi regele cu birul lui asupra vînzărilor; şi cu atît mai mult cu cît mai ştim şi din cele întîmplate, care sînt cîte vrei, că nu-i nevoie nici de multă iscusinţă, nici de multă carte ca să fii cîrmuitor, că sînt pe-aici cu sutele care abia de ştiu să citească şi ocîrmuiesc, totuşi, ca nişte lei. Vorba e să aibă gînduri bune şi să vrea să le iasă lucrurile bine, că niciodată nu vor duce lipsă de oameni care să-i povăţuiască şi să-i călăuzească în cele ce au de făcut, aşa cum se întîmplă cu cîrmuitorii cavaleri, nu cu cărturarii, care îşi lasă ajutoarele să judece în locul lor. Eu l-aş povăţui nici să nu ia mită, dar nici să nu-şi nesocotească drepturile, şi i-aş mai spune şi alte cîte ce-mi stau pe limbă şi care vor ieşi la timpul lor spre folosul lui Sancho şi spre binele insulei ce-o va avea de cîrmuit.

La asta tocmai ajunseseră cu vorba ducele, ducesa şi cu don Quijote, cînd auziră deodată zvon mare de glasuri şi-o hărmălaie de lume multă în palat, şi pe neaşteptate dete Sancho buzna în odaie, speriat cum nu se mai poate, avînd prins la gît un spălător de talere în loc de prosop, şi după el o droaie de slugi sau mai bine zis de linge-blide de pe la bucătărie, dimpreună cu alţi oameni de strînsură, dintre care unul ducea o copăiţă cu apă, a cărei culoare şi a cărei îndoielnică limpezime vădeau că slujise la spălatul vaselor; cel cu copaia îl urmărea şi fugea după el, căutînd cu tot dinadinsul să-i vîre şi să-i îndese copaia sub barbă iar o altă secătură se prefăcea că ar vrea să-l spele.

— Ce va să zică asta, oameni buni? întrebă ducesa. Ce va să zică asta? Ce-aveți cu creștinul acesta? Cum? Și nu țineț socoteală c-a fost ales cîrmuitor?

La care, coșcarul ce făcea pe bărbierul răspunse:

— Domnul ăsta nu vrea să se lase să-l spăl așa cum e obiceiul și cum a fost spălat și ducele, domnul meu, și domnul, stăpînu său.

— Ba vreau, răspunse Sancho, fierbînd de minie, dar aș vrea cu un ștergar curat, cu o leșie mai limpede și nu cu mîini atît de murdare, că doar nu-i atîta deosebire între mine și stăpînu-meu, ca pe el să-l spele cu apa îngerilor¹ și pe mine cu leșia dracilor! Datinile ținuturilor și ale palatelor domnești sînt bune atîta vreme cît nu te împovărează; dar obiceiul ăsta cu spălatul care se folosește pe-aici e mai afurisit chiar și decît al pocăiților acelora ce se plesnesc singuri². Eu sînt curat pe barbă și n-am nevoie de asemenea împrăspătări; și ăluia de s-o lega de mine ca să mă spele sau să-mi atingă măcar un fir de păr din cap, vreau să zic din barbă — ca să vorbesc mai cuviincios, așa cum se cuvine unde vorbesc — o să-i car un dupac de-o să-mi rămînă pumnul îngropat la el în țeastă! Că toate țormoniile și săpunelile astea seamănă mai mult a batjocuri decît a cinstiri de oaspeți.

Leșina de ris ducesa văzînd mînia lui Sancho și auzindu-i vorbele; dar lui don Quijote nu-i veni de loc la socoteală văzîndu-l atît de rău terfelit, cu ștergarul acela plin de dîre murdare și cu atîta sodom de lingăi de pe la bucătărie roată în jurul lui, așa că, făcînd o temenea adîncă către duce și ducesă, ca și cum le-ar cere îngăduința să vorbească, cu glas stăpînit spuse acelei liote:

¹ În original «*agua de angeles*»: apă de roze, la care s-au adăugat rădăcini de alte plante bine mirositoare, coajă de portocală, zahăr etc., macerate nouă zile, după care se adaugă garoafe... Rodríguez Marín citează o rețetă a epocii, aflată la Biblioteca Națională din Madrid, în care se recomandă modul de preparare a «apei îngerilor». «Leșia dracilor» e pusă pentru simetria efectului.

² În original «*los disciplinantes*»: autoflagelanții, fanatici religioși ce-ș administrează singuri, zilnic, spre «iertarea păcatelor», un număr de lovituri de bici, canonindu-și trupul ca să-și «salveze sufletul», obicei ce n-avea nici o atracție pentru bunul-simț popular reprezentat de Sancho.

— Aida, domnilor cavaleri, lăsați-mi însoțitorul în pace și luați cale întoarsă pe unde-ați venit sau prin alte părți, dacă aveți chef, că scutierul meu e tot atît de curat ca și oricare altul, și copăițele astea ale voastre sînt pentru el ca niște troace netrebnice și respingătoare; ascultați-mi povața și dați-i pace, căci nici lui, nici mie nu ne arde de glumă.

Sancho îi luă vorba din gură și glăsui el mai departe, spunînd :

— Las' numai să vie să-și facă de șagă cu ursul, că tot atît i-oi răbda eu cît i-acuma noapte ! Să aducă aici un pieptene sau ce-or vrea ei și să-mi ȣesale barba asta, și de-or scoate dintr-însa ceva care să nu semene a curăȣenie, apăi îi las să mă radă în cap pe jumătate ¹ !

Auzind una ca asta fără a se fi potolit încă din rîs, spuse și ducesa :

— Sancho Panza are dreptate în tot ce-a spus și va avea dreptate în tot ce va spune și de-acu încolo ; el e curat și, așa precum spune, n-are nevoie să se spele ; iar dacă obiceiurile de pe la noi nu-i sînt pe plac, făcă așa cum îi e voia ; cu atît mai mult cu cît voi, ca slujitori puși să faceți curăȣenie, ați fost prea lasă-mă-să-te-las și prea neprevenitori și, nu știu dacă să nu zic, prea neobrăzați aducînd unui astfel de om și unei astfel de bărbi, în loc de lighene și ibrice de aur curat și-n loc de ștergare nemȣești, copăi și troace de lemn, precum și ștergătoare de talere ; dar — ce mai vorbă — sînteți niște haini și niște neciopliți și, ca niște nelegiuți ce vă aflați, nu v-ați lăsat pînă nu v-ați dat pe față toată ciuda voastră pe scutierii cavalerilor rătăcitori.

Crezură împielitați de slujitori, și chiar și maestrul de ceremonii care era cu ei, că ducesa nu mai vorbea în glumă, așa încît îi scoaseră lui Sancho spălătorul de la gît și o șterseră cu toții, încurcați și aproape rușinați, lăsîndu-l astfel în pace ; iar el, vîzîndu-se în afară de primejdia aceea atît de cumplită — căci așa i se părea lui — se duse de căzu în genunchi dinaintea ducesei și-i spuse :

¹ În original «*rasquilar a cruces*» — așa erau tunși proștii satului și nebunii.

— De la marile doamne la mari milostiviri te poți aștepta. Asta pe care luminăția-ta mi-ai făcut-o mie nu poate fi cu mai puțin răsplătită decît cu dorința de-a mă vedea armat ca valer rătăcitor pentru a mă îndeletnici cîte zile oi avea cu slujirea unei doamne atît de slăvite; sînt țaran, Sancho Panza mă cheamă, sînt însurat, am copii și slujesc ca scutier; dacă prin vreunul din lucrurile astea pot să-ți fiu de folos măriei-tale, apai atunci mai puțină zăbavă oi pune eu în ascultare decît măria-ta în poruncă.

— Se vede cit de colo, Sancho, răspunse ducesa, că ai învățat să fii curtenitor la școala curteniei însăși; se vede cit de colo, vreau să zic, că ai crescut la sînul seniorului don Quijote, care trebuie să fie spuma tuturor purtărilor alese și floarea ceremoniilor sau a țormoniilor, cum spui tu; ferice de așa stăpîn și de-așa slugă, unul ca stea călăuzitoare a cavaleriei rătăcitoare, iar celălalt ca luceafăr al credinței scutierești; ridică-te, Sancho dragă, că eu îți voi răsplăti curtenia, făcîndu-l pe ducele, domnul meu, să pună în fapt cit mai degrabă cu puțință milostivirea făgăduită cu ocîrmuirea insulei.

Cu asta vorbirea lor luă sfîrșit, și don Quijote se duse să-și facă tabietul odihnindu-se, iar ducesa îl rugă pe Sancho, dacă cumva n-avea prea mare chef de dormit, să vină să-și petreacă după-amiaza cu ea și cu slujitoarele ei într-o cămară cit se poate de răcoroasă. Sancho îi răspunse că, deși obișnuia într-adevăr să doarmă vara cîte patru-cinci ceasuri, făcîndu-și astfel tabietul, totuși, pentru a-i răsplăti bunătatea, o să caute din răspuțeri ca în acea zi să nu doarmă nici un ceas și să rămînă ascultător la porunca ei; și se duse. Ducele dete noi porunci cum să se poarte slugile față de don Quijote, ca față de un valer rătăcitor, și să nu se abată nici cu atîtica de la tipicul după care, zice-se, se purta lumea cu cavalerii de odinioară.

Despre plăcuta convorbire pe care ducesa și cu slujitoarele ei au avut-o cu Sancho Panza, convorbire vrednică a fi citită și întipărită în minte

Spune, dară, povestea că Sancho nu-și făcu tabietul de a dormi în ziua aceea, ci, pentru a se ține de vorbă, se duse, după ce mîncă, s-o vadă pe ducesă, care, doritoare de a-l auzi vorbind, îl puse să șadă lingă ea pe-un jeț scund, deși Sancho, ca om cu obraz, nu voia să se-așeze; dar ducesa îi spuse să șadă ca un cîrmuitor și să-și dezlege limba ca un scutier, fiindcă pentru amîndouă aceste lucruri ar merita chiar jețul lui Cid Ruiz Diaz Campeador¹. Sancho strinse din umeri, ascultă și se așează, iar toate slujitoarele și dueñele ducesei făcură roată în jurul lui, cu luare-aminte și într-o liniște desăvîrșită, ca să asculte cele ce-o să spună el; dar cea dintîi vorbi ducesa, care spuse:

— Acum că sîntem numai între noi și nu ne-aude nimeni pe-aici, aș vrea ca domnul cîrmuitor să-mi alunge unele îndoieli ce mi-au încolțit în minte din istoria despre marele don Quijote, istorie care încă de pe-acum trece tipărită din mină-n mină; una din aceste îndoieli este că, deoarece bunul Sancho n-a văzut-o niciodată pe Dulcinea, vreau să zic pe domnița Dulcinea din Toboso, și nici nu i-a dus scrisoare din partea seniorului don Quijote, o dată ce cărțulia în care se afla această scrisoare rămăsese în Sierra Morena, cum de-a cutezat atunci să ticluiască răspunsul, precum și scornirea cu vînturatul griului, fiind totul numai păcăleală și minciună și lovind atît de mult în faima Dulcinei celei fără de seamăn pe lume, lucruri, toate astea, care nu se împacă cu vrednicia și cu credința bunilor scutieri?

La aceste vorbe, fără să răspundă nici cîrc, Sancho se ridică de pe jeț și, cu pași ușori, cu trupul dus înainte și cu degetul

¹ Aluzie la jețul pe care Cidul îl cîștigase o dată cu luarea Valenciei. Era de fildeș și aparținuse regelui arab al acestei provincii. Întors în Castilia după lupte, cronica spune că Cidul a vrut să-l cedeze, din modestie, regelui Alfonso, care i-a poruncit însă să se așeze el însuși pe acest trofeu al vitejiei sale.

pe buze, făcu ocolul odăii, uitîndu-se pe după perdele, și numai după ce mîntui cu treaba asta, se întoarse să se așeze și spuse :

— Acum, mărită stăpînă, fiindcă m-am încredințat că-n afară de cei de față nu stă nimeni pitit să ne-asculte, o să răspund, fără urmă de teamă și fără să-mi sară inima din loc, la ceea ce m-ai întrebat și la tot ce-ai să mă mai întrebi ; cel dintîi lucru pe care-l spun este că eu îl socotesc pe stăpînul meu don Quijote nebun de-a binelea, măcar că uneori spune lucruri care, după mintea mea cea proastă și chiar a tuturor a celor ce l-au auzit, sînt atît de-nțelepte și aduse pe-un făgaș atît de bun, că nici Necuratul însuși n-ar putea să le spună mai bine ; dar, vorbind cînstît și fără ocolișuri, eu sînt încredințat, cu toate astea, că nu-i în toate mințile ; și fiindcă mi-a intrat asta-n scăfîrlie, mă-ncumet să-l fac să creadă tot ceea ce n-are nici cap, nici coadă, cum a fost și povestea cu răspunsul la scrisoare sau cealaltă poveste de-acum vreo șase-șapte-opt zile — care, măcar că nu-i scrisă-n istoria tipărită, face totuși să fie știută — aceea cu vrăjirea stăpînei mele doña Dulcinea, despre care l-am făcut pe stăpînu-meu să creadă c-ar fi solomonită, lucru tot atît de adevărat cum îs eu popă.

Îl rugă ducesa să-i povestească cum a fost cu vrăjirea sau cu păcăleala aceea, iar Sancho îi povesti totul aidoma cum s-a întîmplat, ceea ce-i desfătă foarte pe cei de față, care ascultau ; și mergînd mai departe cu vorba, ducesa spuse :

— Din cele ce ne-a povestit bunul Sancho, simt că mi se tot zbate nestîmpărată o îndoială în suflet și parcă mi-ajunge la ureche o șoaptă și-mi spune : dacă don Quijote de La Mancha e nebun, netot și zănatic, iar Sancho Panza, scutierul lui, știe de asta și totuși îl slujește, și umblă după el, și se lasă ademenit de făgăduințele lui cele deșarte, atunci fără îndoială că el trebuie să fie și mai nebun și mai năuc decît stăpînu-său ; și stînd lucrurile așa cum stau, rău ai mai ieși la socoteală, doamnă ducesa, dacă i-ai da acestui Sancho Panza insula pe mînă s-o cîrmuiască, pentru că cel ce nu știe să se cîrmuiască pe sine, cum o să-i cîrmuiască pe alții ?

— Pe legea mea, stăpînă, spuse Sancho, că îndoiala asta e cu totul îndreptăţită; dar spune-i lumină-ia-ta acestei îndoieli să vorbească verde, sau cum o pofti, fiindcă eu tot îmi dau seama că spune adevărul, că dac-aş fi întreg la minte, l-aş fi lăsat hăt de mult în plata Domnului pe stăpînu-meu, dar asta-mi fu soarta şi asta-i steaua mea cea păcătoasă; nu mai pot altfel, trebuie să-l urmez, sîntem dintr-un sat, am mîncat pîinea lui, ţin la el, iar el mi-e recunoscător, mi-a dat măgarii lui, şi — ce mai calea-valea — eu sînt o fire credincioasă, aşa că-i cu neputinţă să ne despartă vreo altă întîmplare pe lume decît aceea cu sapa şi lopata; şi dacă înălţimea-ta n-ai mai voi să-mi dai pe mînă insula făgăduită, eu tot făptură a lui Dumnezeu se cheamă că sînt, şi s-ar putea ca, nedîndu-mi-o, să fiu mai cîştigat pentru mîntuirea sufletului; că aşa prost cum sînt, dar tot înţeleg zicala care spune: spre paguba lor le-au crescut furnicilor aripi; şi s-ar putea chiar mai degrabă s-ajungă în rai Sancho scutierul decît Sancho ocîrmuitorul, că tot atît de bună iese pîinea şi-aici ca şi-n Francia¹, şi noaptea toate mîţele sînt sure, şi prost trebuie s-o ducă cel ce pe la chindii e încă neprînzit; nu se află rînză cu o palmă mai mare decît alta, fiindcă, vorba aceea, ori cu paie, ori cu fîn, de umplut tot o umpli; şi pînă şi păsăruicile cîmpului îl au pe Dumnezeu ca hrănitor şi oblăduitor, şi mai cald ţin patru coţi de postav de Cuenca decît patru coţi de borangic de Segovia, şi cînd om părăsi lumea asta şi-om fi puşi în pămînt, pe-o cărare tot atît de strîmtă o trece şi domnitorul ca şi clăcaşul, şi trupul popii nu cere nici un pîcior de pămînt mai mult decît al paracliserului, măcar că unu-i mai înălţat în treaptă decît celălalt, că atunci cînd om intra-n groapă, ne-om mai potrivi noi şi ne-om mai strînge sau om fi potriviţi şi strînşi de alţii, vrem, nu vrem, şi, după aceea, somn uşor! Şi mă-ntorc

¹ În original «...tan bueno pan hacen aqui como en Francia...» (un fel de: «Ubi bene, ibi patria»): zicală care apare ca un reflex al utilitarismului, caracterizant pentru personaj, dar nu pentru ţăranii spanioli, căci e de invenţie cervantină (vezi *Persiles y Sigismunda*, Cartea III, cap. X), dar nu e trecută în nici un dicţionar de locuţiuni.

iarăși și zic că dacă măria-ta nu vrei să-mi dai insula fiindcă-s prea prost, oi ști eu să nu-mi fac sînge rău, ca un om deștept ce sînt. Am mai auzit spunîndu-se că după cruce stă ascuns Necuratul și că nu-i aur tot ce-ți ia ochii, și că de la noi, de la plug și de la jug l-au scos pe plugarul Wamba ca să-l facă rege al Spaniei, și dintre țesături de fir, desfătări și avuții l-au scos pe Rodrigo ca să fie mîncat de năpîrci (dacă spun drept stihurile cîntecelor bătrînești).

— Da' cum să nu spună drept, zise atunci doña Rodriguez, dueña, care era una dintre ascultătoare, că doar se și află un cîntec care spune că l-au aruncat de viu pe regele don Rodrigo într-o groapă plină cu broaște-rîioase, cu năpîrci și cu șopîrle, și că, după două zile, regele striga dinăuntru mormîntului, cu glas tînguitor și stins:

*« Mă mănîncă, fiare mă mănîncă,
Pe unde mai avan păcătuim ! »*

De aceea, multă dreptate are acest domn cînd spune că vrea mai bine să fie țaran decît rege dacă e să-l mănînce jivinele.

Ducesa nu-și mai putu ține rîsul ascultînd neroziile duenei sale și nici nu pregetă să se minuneze de vorbele și zicalele lui Sancho, căruia-i spuse:

— Știe prea bine bunul Sancho că dacă o dată făgăduiește un cavaler ceva, apai face tot ce-i stă-n putință ca să-și împlinească făgăduința, fie și cu prețul vieții. Ducele, soțul și stăpînul meu, măcar că nu intră în rîndul celor rătăcitori, nu-i totuși prin asta mai puțin cavaler, așa că-și va ține cuvîntul cu insula făgăduită, în ciuda zavistiei și a răutății lumii. Să aibă numai Sancho încredere că atunci cînd nici cu gîndul n-o gîndi s-o vedea întărit în scaunul de domnie al ostrovului și-al ținuturilor lui, și o pune mîna pe cîrmuire, pe care n-o s-o mai părăsească decît pentru o mai mare înălțare; ceea ce-l povățuiesc eu este să aibă grijă cum își ocîrmuiește supușii, fiindcă-i spun dinainte că toți sînt credincioși și cinstiți.

— În treaba asta de-a cîrmui bine, răspunse Sancho, nu-i nevoie să mă mai povăţuieşti, că eu de felul meu sînt bun la inimă şi mi-e milă de cei sărmani; că celui ce singur stă şi şi-i coace, nu-i mai furi tu pita şi colacii; şi pe crucea mea că pe mine n-au să mă îmbete cu apă chioară; sînt dulău bătrîn şi mă pricep eu la tot soiul de cuţu-cuţu ¹, şi ştiu să fiu cu ochii-n patru şi nu las să mi se arunce praf în ochi fiindcă ştiu eu mai bine unde mă strînge ciubota; vreau adică să spun că ălor buni le-oi deschide şi mîna şi inima, iar ălor răi, nici măcar piciorul şi uşa. Şi după cîte mi se pare mie, în îndeletnicirea asta de a cîrmui, totu-i numai începutul; că s-ar putea ca după cincisprezece zile de cîrmuire să mă descurc binişor în treaba asta şi să mă pricep la ale ei mai abitir decît la munca cîmpului, cu care-am crescut încă de pe cînd eram, uite, numai atîtica.

— Ai dreptate, Sancho, zise ducesa, fiindcă nimeni nu se naşte învăţat, şi doar din oameni se fac episcopii, şi nu din pietre. Dar ca să mă întorc la vorba noastră de adineauri cu vrăjirea domniţei Dulcinea, socotesc lucru neîndoişos şi mai limpede decît lumina zilei că acea trăsnaie ce-i dete-n gînd lui Sancho de a-i juca un renghi stăpînului său şi de a-l face să creadă că ţaranca cu pricina era Dulcinea şi că dacă stăpînu-său n-o cunoştea, era numai fiindcă fusese vrăjită, toată treaba asta a fost numai născocirea vreunuia din vrăjitorii ce-l prigonesc pe seniorele don Quijote; căci ştiu bine de tot şi de la cineva vrednic de crezare că ţaranca ce-a sărit pe măgăriţă era şi este Dulcinea din Toboso, şi că bunul Sancho, crezîndu-se păcălici, a ieşit el cel păcălit; şi de asta nu trebuie să ne îndoim mai mult decît de oricare alt lucru pe care nu l-am văzut niciodată; şi să ştie jupîn Sancho Panza că avem şi noi aici vrăjitori care ţin la noi şi care ne spun curat şi deschis ceea ce se-ntîmplă pe lumea asta, fără ocolişuri şi înşelăciuni; şi să mă creadă Sancho că ţaranca aceea săltăreaţă era şi mai este încă Dulcinea din

¹ Aluzie la proverbul: « *Al perro viejo no hay tus — tus...* » textual: « Nu-ţi merge să-nşeli cîinii bătrîni cu cuţu-cuţu ».

Toboso, care-i tot atît de vrăjită ca și maică-sa care-a făcut-o ; și cînd nici cu gîndul n-om gîndi, o s-o vedem iarăși cu chipul ei cel adevărat, și atunci o să-i cadă și lui Sancho de pe ochi solzii amăgirii în care trăiește.

— Se prea poate să fie totul așa cum zici, spuse Sancho Panza, și atunci mai că-mi vine să cred ceea ce povestește stăpînu-meu c-a văzut în peștera lui Montesinos, unde spune c-a zărit-o pe domnița Dulcinea din Toboso în același port și-n aceleași straie cu care-ți spusese c-a văzut-o îmbrăcată atunci cînd am vrăjit-o eu c-așa mi-a venit cheful, și totul trebuie să fi fost de-a-ndaratele, așa cum spui luminăția-ta, stăpînă. Fiindcă cu mintea mea cea proastă nici nu-i cu putință și nici nu trebuie să ne treacă prin gînd c-oi fi ticluit eu, cît ai bate din palme, un șiretlic atît de iscusit, și nici nu cred că stăpînu-meu e atît de smintit încît să se ia după prăpădita și amărita mea de vorbă și să creadă un lucru atît de nelalocul lui ; pentru asta, însă, n-ar trebui, stăpînă, să mă ții luminăția-ta de poamă rea, fiindcă o ciubotă ca mine n-are nici o îndatorire să intre în gîndurile și în urzelile vrăjitorilor celor mai năraviți în rele ; am ticluit și eu treaba asta numai ca să scap de muștruluiala stăpînului meu don Quijote, iar nu ca să-l jignesc, și dac-a ieșit pe dos, apai e un Dumnezeu în cer, care-l judecă pe fiecare după inima lui.

— Asta așa e, zise ducesa, dar ia spune-mi acuma, Sancho, ce-i cu peștera lui Montesinos, de care tot vorbești, că tare bucuroasă aș fi să știu !

Atunci Sancho Panza îi povesti de-a fir-a-păr tot ce s-a mai spus despre această întîmplare. După ce auzi povestea asta, ducesa zise :

— Din această întîmplare putem scoate că, de vreme ce mărutul don Quijote spune c-a văzut-o pe aceeași țărancă pe care a văzut-o și Sancho cînd ieșea din Toboso, fără nici o urmă de-ndoială că ea e Dulcinea și că bîntuiesc pe-aici vrăjitori din cale-afară de dibaci și de iscoditori.

— Asta spun și eu, zise Sancho, că dacă stăpîna mea Dulcinea din Toboso e vrăjită, paguba ei să fie, că n-o să m-apuc eu să mă iau la colți cu vrăjmașii stăpînului meu, care-or fi

mulți ai dracului și tare afurisiți! Adevărat e că aceea pe care am văzut-o era o țărăncă, și drept țărăncă am luat-o, și ca țărăncă am cîntărit-o; dacă ea era însă Dulcinea, apăi nu trebuie aruncată vina pe mine și nici pusă treaba asta pe socoteala mea, ce Dumnezeu! Aș, cînd colo, se sparg toate, una-două, în capul meu: ba că-i așa, ba că-i pe dincolo, că Sancho a spus, că Sancho a dres, că Sancho a sucit, că Sancho a-nvîrtit, ca și cum Sancho ar fi acolo un papugiu oarecare și n-ar fi tot unul cu însuși Sancho Panza, căruia îi merge prin cărți vestea-n toată lumea, după cîte-mi spuse Samson Carrasco, care-i încalte un om ce și-a luat bacalaureatul la Salamanca, și oameni ca ăștia nu pot minți decît atunci cînd au chef sau le vine lor la socoteală; așa că n-are de ce să mă ia nimeni la trei păzește; și de vreme ce am faimă bună, că, după cîte-l auzii spunînd pe stăpînu-meu, mai mult face bunul nume decît avuțiile fără de număr, făceți-mi numai rost de cîrmuirea asta, și ăți vedea minune, nu altceva, că cine-a fost bun ca scutier o să fie bun el și ca ocîrmuitor.

— Tot ce ne-a spus aici bunul Sancho, zise ducesa, sînt maxime catoniene sau sînt cel puțin scoase din chiar inima lui Micael Verino însuși¹, *florentibus occidit annis*². Într-un cuvînt, ca să vorbesc și eu după chipul lui Sancho, adesea sub o mantie roasă se ascunde un strașnic băutor³.

— Într-adevăr, stăpînă, răspunse Sancho, că la zilele mele n-am băut niciodată din răutate⁴; cu sete, da, se poate,

¹ Ducesa citează cuvintele unei epigrame compuse de poetul florentin Angelo Poliziano întru slava lui Michele Verino, autor al unei opere tipărite de mai multe ori sub titluri analoge ca: *De puerorum moribus disticha*, *Disticha moralia*, *Liber distichorum* (Cartea distihurilor morale sau despre obiceiurile copiilor).

² « A murit în floarea vîrstei » (în limba latină în original). Ducesa, dacă într-adevăr modelul ce i-a stat înaintea lui Cervantes este ducesa de Villahermosa, era o umanistă erudită care citea latinește la fel de bine ca italieneste și franțuzește.

³ « *Debajo de mala capa suele haber buen bededor* »: proverb fără echivalent românesc. Ceva cam ca: « Adesea sub sumanul rupt e unul priceput la supt ».

⁴ « *Que en mi vide he bebido de malicia* »: aluzie la compartimentarea teologală a păcatelor, cele de voie și cele fără de voie. A bea în chip premeditat, cu maliție, e viciu, în vreme ce a bea cînd îți vine chef doar, e un păcat fără de voie: înseamnă a ceda unei simple slăbiciuni omenești.

pentru că nu-s sămîntă de fărnîc; beau cînd am chef și chiar cînd n-am chef și cînd mi se dă de băut, ca să nu iasă că fac nazuri sau că sînt prost crescut, că dacă un prieten îți închină acolo o cană, poți să ai chiar inima aia de turc să nu bei în sănătatea lui? Dar îmi beau numai vinul, nu și mințile; asta cu atît mai mult cu cît scutierii cavalerilor rătăcitori beau de obicei aproape numai apă chioară, fiindcă veșnic cutreieră codrii, pădurile și pajiștile, munții și stîncile, fără să găsească un strop de vin, chiar de și-ar da și-un ochi în schimb.

— Eu cred ce-mi spui, răspunse ducesa, și, pînă una-alta, du-te tu, Sancho, și te odihnește, și vom vorbi noi după aceea mai pe îndelete, și vom rîndui lucrurile cît mai grabnic ca să-ți facem rost, cum spui tu, de ocîrmuire.

Sancho sărută din nou mîna ducesei și o rugă să se îndure a avea grijă de surul lui, fiindcă-i era drag ca lumina ochilor.

— Ce sur mai e și acesta? întrebă ducesa.

— E măgarul meu, răspunse Sancho, căci, ca să nu-i zic măgar, îi spun de obicei sur, și pe această dueña am rugat-o cînd am intrat aci-n castel să aibă grijă de el, dar ea mi s-a zburlit într-atîta, de parcă i-aș fi spus că-i pocită sau bătrînă, cînd pentru o dueña e mai potrivit și mai firesc să se-ngrijească de măgari decît să facă pe stăpîna prin odăi. Mamă, Doamne, ce nu le mai putea suferi pe cuconițele astea un hidalgo de la mine din sat!

— O fi fost vreun țărănoi, spuse doña Rodriguez, dueña, că dacă era să fie hidalgo și de neam mare, le-ar fi înălțat pînă la stele!

— Bine, spuse ducesa, să nu mai vorbim de asta. Doña Rodriguez să-și țină firea, și să fie pe pace și domnul Panza; să lase el pe seama mea îngrijirea surului că, dacă-i odorul lui Sancho, numai în lumina ochilor mei o să-l țin.

— E de-ajuns să fie ținut și-n grajd, răspunse Sancho, că-n lumina ochilor măriei-tale nu sîntem vrednici o clipă să stăm nici el, nici eu, și, decît să îngădui treaba asta, mai bine mi-aș înfige un jungher în trup; că deși stăpînu-meu spune că atunci cînd îi vorba de curtenie mai bine-i să sări peste șa

decît să te poticnești, totuși, în purtările frumoase față de făpturile asinești și cele măgărești trebuie să umbli cu cum-păna-n mîină și cu dreapta măsură.

— Sancho, spuse ducesa, ar trebui să-ți iei și surul unde te duci să ocîrmuiești, și acolo vei putea să-l îngrijești după pofta inimii, și chiar să-l și scutești de muncă.

— Să nu crezi luminăția-ta, doamnă ducasă, c-ai spus te miri ce, că nu un singur măgar am văzut eu dus la ocîrmuit, așa încît dacă l-oi mai duce și eu pe-al meu n-o să fie saftea.

Vorbele lui Sancho stîrniră iarăși rîsul și voia bună a ducesei și, după ce-l trimise să se odihnească, se duse să dea de veste ducelui despre cele ce se petrecuseră, și se vorbiră și puseră la cale între ei să-i joace lui don Quijote un renghi care să rămînă de pomină și să se lovească întocmai cu tipicul cavaleresc, după care tipic făcură pe socoteala lui multe șotii, atît de bine aduse și cu atîta iscusință ticluite, încît se numără printre cele mai minunate întîmplări ce le cuprinde această măreață istorie.

Capitolul XXXIV

Care povestește despre știrea primită asupra chipului cum urma să fie dezlegată de vrăji Dulcinea din Toboso, alcătuiind una din întîmplările cele mai faimoase din această carte

Mare mai era desfătarea ducelui și ducesei să stea de vorbă cu don Quijote și cu Sancho Panza; și punînd tot mai mult temei pe gîndul ce-i păștea de a le juca cîteva feste care să aibă o cît de slabă răsfringere și o brumă de asemănare cu aventurile cavaleriești, se folosiră de ceea ce don Quijote le povestise despre peștera lui Montesinos¹, ca să-i facă

¹ După cum a observat Clemencín, este aici o nouă inadvertență a lui Cervantes, dovedind graba cu care a fost scrisă Partea a II-a a lui don Quijote; nu don Quijote, ci Sancho povestise ducesei despre întîmplarea cu peștera lui Montesinos.

una care să rămînă de pomină, dar ceea ce-o uimea pe ducesă mai mult decît toate era că nerozia lui Sancho ajunsese pînă acolo încît să-l facă să ia drept adevăr pe care să jure vorba că Dulcinea ar fi fost vrăjită, cînd de fapt el era vrăjitorul și tartorul în toată tărășenia aceea; așa că, după ce deteră porunci slugilor în toate cele ce aveau de făcut, peste șase zile o porniră la vînătoare de sălbăticiuni, cu atita alai de vînători și de hăițași cît ar fi putut să ia cu sineși numai un rege încoronat. Îi dădură lui don Quijote o haină de vînătoare, iar lui Sancho una, verde, de postav foarte scump. Don Quijote nu vru s-o primească sub cuvînt că de la o zi la alta avea să se întoarcă iarăși la aspra îndeletnicire a armelor și că nu putea duce cu el dulapuri și sipeturi cu veștminte. Sancho însă primi haina pe care i-o dădură cu gîndul s-o vîndă la cel dintii prilej ce i s-o ivi. Sosînd, în sfîrșit, și ziua hotărîtă, se armă don Quijote și-și îmbracă Sancho haina cea nouă și, călare pe măgar, de care nu voia să se despartă nici în ruptul capului, măcar că-i aduseseră un cal, se amestecă și el în ceata vînătorilor. Ducea se înfățișă gătită de-ți lua ochii, iar don Quijote, ca un adevărat cavaler curtenitor și prevenitor ce era, îi ținu sireapul de căpăstru, deși ducele nu voia să-l lase; și în cele din urmă ajunseră într-o pădure așezată între doi munți foarte înalți, și după ce-și aleseră locurile de pîndă, cele de popas, precum și potecile, și după ce fură împărțiți oamenii pe la felurite locuri de pîndă, începu vînătoria cu mare zarvă, cu strigăte și cu o hărmălaie de glasuri de nu se mai puteau auzi unul pe altul, atît de lătratul ciinilor, cît și de zvonul cornurilor de vînătoare. Descălecă ducea cu o sulită ascuțită de vînătoare în mîină și se așternu la pîndă într-un loc unde știa ea că dădeau de obicei tîrcoale niște mistreți. Descălecară așijderea și ducele și don Quijote și veniră lingă ea; Sancho se dădu și el în dosul tuturor, fără să mai descalece de pe măgar, de care nu îndrăznea să se despartă ca să nu dea de vreun pocinog. Numai ce puseră însă piciorul pe pămînt și se rînduiră în șir, dîmpreună cu alte multe slugi de-ale lor, cînd, încolțit de ciini și hăituit

de vînători, văzură că venea înspre ei un mistreț cît toate zilele, scrișnind din dinți și din colți și cu rîtul în spumă, și de-ndată ce-l văzu, don Quijote, apucînd pavăza și punînd mîna pe spadă, păși înainte ca să-l întîmpine; la fel făcu și ducele cu sulita sa de vînătoare; dar cea care-ar fi luat-o înaintea tuturor era ducesa, de n-ar fi oprit-o ducele. Numai Sancho, cînd văzu el dihania cea grozavă, își părăsi măgarul și dădu să fugă cît îl țineau picioarele, și încercînd să se urce într-un stejar înalt, nu-i fu cu putință; căci, ajungînd el pe la jumătatea copacului și punînd piciorul pe-o ramură, de unde se străduia să se cațare pînă în vîrf, norocul îi fu atît de spart la fund și el atît de oropsit de soartă, că ramura se rupse, și în timp ce cădea, rămase-n aer, aninat de-un ciot al stejarului, fără să poată ajunge pîn' la pămînt; și văzîndu-se în halul ăsta și cu dolmanul lui verde sfișiat, și mai socotind el că dacă fiara aceea cumplită o ajunge pîn-acolo, l-o face fărîme, începu să scoată la răcnete și să ceară ajutor cu atîta foc, încît toți cei ce-l auzeau și nu-l vedeau credeau că se și află între fălcile vreunei jivine. În cele din urmă colțatul de mistreț căzu străpuns de ascuțiturile atîtor sulite de vînătoare ce-l întîmpinară; și întorcînd don Quijote capul la răcnetele lui Sancho — căci știa el după aceste răcnete că altul nu putea fi — îl văzu atîrnînd de stejar cu capul în jos și lingă el stînd asinul, care nu-l părăsise la aman; și mai spune Cide Hamete că rareori îl văzuse pe Sancho fără să-l vadă și pe asin, și pe asin fără să-l vadă și pe Sancho, atît de mare era prietenia și frăția care se păstra cu sfințenie între ei doi. Se duse acolo don Quijote și-l desprinse pe Sancho, care, văzîndu-se slobod și la pămînt, se uita la haina lui de vînătoare hărtănită și i se rupea inima, fiindcă așa credea el că-n dolmanul acela avea o moșie, nu alta.

Între timp încărcară mistrețul cel zdravăn pe spinarea unui catîr și, acoperindu-l cu tufe de rosmarin și cu rămurele de lămîiță, îl duseră cu tot alaiul cu care sînt duse prăzile cîștigate-n luptele biruitoare pînă la niște corturi ce fuseseră ridicate-n mijlocul pădurii, unde găsiră mesele așezate și

bucatele pregătite, atît de alese și atît de ademenitoare, încît vedeau prin înfățișarea lor avuția și subțirimea celor ce le dădeau. Sancho, arătînd ducesei rănile hainei lui rupte, zise :

— Dac-această vînătoare ar fi fost de iepuri sau de vrăbii, ar fi fost cruțat și dolmanul meu de-a se vedea-n halul ăsta ; eu nu pricep cum de le poate veni unora cheful să pîndească cîte-o jivină care, dacă pune laba pe tine, c-un singur colț te poate trimite în ceea lume ; îmi amintesc c-am auzit odată cîntîndu-se un cîntec vechi, care spune :

Fire-ai tu mîncat de urși

Ca Favila din poveste.

— Acesta era un rege got, spuse don Quijote, care, ducîndu-se la o vînătoare mare, a fost sfîșiat de-un urs.

— Păi tocmai asta spun și eu, răspunse Sancho, că n-aș vrea să se primejduiască astfel domnitorii și regii numai ca să-și facă un chef, pe care nici n-ar trebui să-l aibă, de vreme ce toată pricopseala lui e să ucidă un dobitoc care n-a făcut rău nimănui.

— Ba te-nșeli, Sancho, răspunse ducele, căci îndeletnicirea cu vînatul mare este mai potrivită și mai trebuincioasă decît oricare alta pentru regi și pentru domnitori. Vînătoreea este o icoană a războiului ¹ ; și se află-ntr-însa socoteli, vicleșuguri și curse pentru a-ți birui vrăjmașul, păzindu-te pe tine ; te obișnuiești prin ea să înduri geruri grozave și zădufuri înăbușitoare ; înlătură trîndăvia și somnul, unește puterile, agerește trupul celui ce-și trece timpul cu ea și, la urma urmei, este o treabă cu care te poți îndeletnici fără paguba nimănui și întru desfătarea multora ; și lucrul cel mai bun pe care-l are este că ea nu-i făcută pentru toți, precum celelalte soiuri de vînătoare, în afară de vînătoreea de păsări, care și ea e numai pentru regi și pentru marii seniori. Așa că, dragă Sancho, schimbă-ți părerea, și cînd vei fi cîrmuitor, îndeletnicește-te cu vînătoreea și-ai să vezi că-ți aduce foloase însutite.

¹ Ideea că vînătoreea e o « imagine a războiului » e frecventă în epocă, și apare mai ales la dramaturgii Secolului de Aur.

— A, asta nu, răspunse Sancho, un bun cîrmuitor să nu fie vîntură-țară, ci să stea acasă. Frumos i-ar mai șede a alerge jălbarii cu limba scoasă după el, iar el să stea să huzu-rească-n pădure? În felul ăsta s-ar duce pe copcă ocîrmuirea. Pe legea mea, stăpîne, că vînătoarea și desfătările ar trebui să vină la socoteală mai degrabă unui fluieră-vînt decît unui cîrmuitor. Cu ce-am eu de gînd să-mi mai trec timpul e doar cu cîte un joculeț de cărți, la care m-aș încinge pe la praznicele împărătești, și cu cîte-un joc de popice duminicile și-n sărbătorile mai mărunte, căci vînătorile și vînturătorile astea nici cu firea mea nu se potrivesc și nici cu cugetul meu nu se-mpacă.

— Deie Domnul, Sancho, să fie așa cum zici, că de la vorbă pîn' la faptă-i lungă calea.

— Fie ce-o fi, îi întoarse vorba Sancho, că pe bunul platnic zălogul nu-l doare; și mai cîștigat ești cu Dumnezeu într-ajutor decît sculat la cîntători; și stomahul duce picioarele, iar nu picioarele stomahul. Vreau să spun că dacă mă ajută Dumnezeu și eu fac cu gînd bun tot ce-i de nevoie, nu mai încape vorbă c-oî ocîrmui mai abitir decît un șoiman! Să-mi pună numai degetul în gură, și-or vedea ei dacă li-l strîng sau nu!

— Bată-te Dumnezeu și toți sfinții să te bată, Sancho, afurisitule, zise don Quijote, cînd o mai veni și ziua aia — așa cum am mai spus de-atîtea ori — să te văd și eu rostind, fără s-o-mpănezi cu zicale, o vorbă ca lumea și cu miez? Măriile-voastre, lăsați-l păcatelor pe neisprăvitul ăsta, c-o să vă macine sufletele, punîndu-vi-le nu între două, ci între două mii de zicale, pe care ți le trîntește atît de nimerite și atît de la locul lor, încît dă Doamne bine lui să le spună, sau mie, dacă m-aș potrivi, să-l ascult!

— Zicalele lui Sancho Panza, spuse ducesa, chiar dacă-s mai multe decît ale comendador-ului grec¹, totuși, prin

¹ « *El Comendador griego* » este Hernan Nuñez de Guzman, elenist învățat, profesor la Universitatea din Salamanca și comandor al Ordinului de Santiago — de unde porecla — titlul fiind completat cu profesia de elenist. A lăsat un manuscris cu o culegere de proverbe, mai mult de trei mii, publicate în 1555: *Refranes o proverbios en romance, que nuevamente coligio y glosó el Comendador...*

limpezimea lor bine încheată, nu sînt mai de lepădat decît acelea. Cît despre mine, pot să spun că-mi sînt mai pe plac decît multe altele, fie ele chiar mai bine alese sau mai bine potrivite.

Cu astea și cu alte vorbe cu care-și treceau timpul în chip desfătător ieșiră din cort în pădure și, cercetînd unele posturi de vînătoare și unele locuri de pîndă, le trecu ziua și se lăsă noaptea, care nu era chiar atît de senină și de liniștită cum te-ai fi așteptat de la zilele unui anotimp ca acela, fiindcă era în dricul verii; dar un fel de lucoare cețoasă, îndoielnică, pe care o aducea seara cu sine, venea să ajute gîndul ducelui și al ducesei; și numai cît începu să înnopteze, puțin după scăpătatul soarelui, că deodată se și auziră, din cele patru vînturi, o sumedenie de cornuri de vînătoare și alte muzici de război, ca și cum ar fi trecut prin pădure nenumărate pîlcuri de călărime. Lumina focului și zvonul muzicilor războinice aproape că orbiră ochii și asurziră urechile celor din preajmă și chiar ale tuturor celor ce se aflau în pădure. Îndată se auzi un sodom de strigăte de război, ca acelea ale arapilor cînd se-ncing la luptă; zvoniră goarneau și surlele, bubuiră darabanele, răsunară fluierale, aproape toate deodată, atît de stăruitor și de repede, că s-ar fi chemat să nu fie-n simțiri cel ce nu și le-ar fi pierdut la izbucnirea nedeslușită a atitor muzici. Ducele rămase trăsmit, ducesa uluită, don Quijote năucit, Sancho Panza lovit de tremurici, și pînă și cei ce știau dinainte pricina se spăimîntară. O dată cu teama puse stăpînire pe ei și tăcerea, și atunci le trecu pe dinainte un olăcar, îmbrăcat în drac, căruia drept trîmbiță îi slujea la suflat un coșcogeamite corn de bou, găunos pe dinăuntru, care scotea un zvon răgușit și înspăimîntător.

— Hei, frate olăcarule, spuse ducele, cine ești? Un'te duci? Și ce soi de ceată ostășească-i asta, care parc-ar străbate pădurea?

La care olăcarul, cu glas înfiorător, dar potolit, răspunse:

— Eu sînt Diavolul și umblu în căutarea lui don Quijote de La Mancha. Oamenii care vin pe-aici sînt șase cete de

vrăjitori, care, pe-un car al biruinței, o duc pe Dulcinea din Toboso, cea fără de seamă pe lume. Ea vine vrăjită, însoțită de vajnicul frînc Montesinos, ca să-l învețe cum trebuie să fie dezlegată de vrăji această domniță.

— Păi dac-ai fi Diavolul, așa cum spui și cum te arată și chipul, l-ai fi recunoscut pe cavalerul don Quijote de La Mancha, de vreme ce-l ai în față.

— Pe Dumnezeu și pe cugetul meu că nici nu mă uitam la el, răspuse Diavolul, căci am gîndurile împărțite în atîtea treburi, încît uitasem tocmai de treaba cea mai însemnată pentru care veneam.

— Nici vorbă, spuse Sancho, că diavolul ăsta trebuie să fie un om de treabă și-un bun creștin, fiindcă de n-ar fi așa, n-ar jura pe Dumnezeu și pe cugetul lui! Acum abia bag de seamă că pînă și-n iad se află lume cumsecade.

Apoi Diavolul, fără a descăleca, își aținti privirile la don Quijote și zise:

— La tine, Cavaler al Leilor — vedea-te-aș în ghearele lor! — mă trimite nefericele, dar viteazul cavaler Montesinos, poruncindu-mi să-ți spun din parte-i să-l aștepți chiar în locul unde-oi da de tine, căci el o aduce cu sine și pe aceea căreia i se zice Dulcinea din Toboso și are să-ți dea deslușiri de ceea ce trebuie să faci pentru a o dezlega de vrăji; și deoarece n-am venit pentru mai mult decît pentru atîta, nici n-o să stau mai mult decît am stat; rămîină dracii de teapa mea cu tine, iar îngerii cei buni cu aceste înalte fețe!

Și după ce spuse aste vorbe, suflă din uriașul lui corn de bou, întoarse spatele și-și luă tălpășița, fără să mai aștepte răspuns de la nimeni.

Din nou se minunară cu toții, mai cu seamă Sancho și cu don Quijote; Sancho fiindcă vedea că, în ciuda adevărului, o scoteau pe Dulcinea cu tot dinadinsul vrăjită; don Quijote fiindcă nu putea să se-ncredințeze dacă era sau nu adevărat ceea ce i se-ntîmplase în peștera lui Montesinos; și cum sta el cufundat în aste gînduri, ducele-i spuse:

— Ai domnia-ta de gînd s-aștepți, seniore don Quijote?

— Și de ce nu? răspunse el. Aici voi aștepta, neînfricat și neclintit, să știu de bine c-ar veni tot iadul să năvălească asupra-mi!

— Ba eu, de-oi vedea alt drac și-oi auzi alt corn ca al de-adineauri, tot atît oi aștepta și-aici cît aștept acum-a-n Flandra, spuse Sancho.

Între timp, noaptea se lăsă mai adînc și-ncepură să cutreiere multe lumini prin pădure, așa cum cutreieră pe cer suflările cele uscate ale pămîntului, care par ochilor noștri stele ce aleargă¹. Se mai auzi și o huruitură îngrozitoare, ca aceea făcută de roțile zdravene pe care le au de obicei carele cu boi, de al căror scîrțîit aspru și îndelung se spune că fug lupii și urșii dacă se află cumva pe-acolo pe unde trec ele. La toată această zarvă se mai adăuga o alta, care le spori cu mult pe toate, fiindcă-n așa fel era, încît părea că-ntr-a-devăr, din cele patru părți ale pădurii, se-ncegeau în același timp patru ciocniri sau bătălii; colo răsuna bubuitul puternic al unor tunuri înspăimîntătoare, dincolo se trăgea dintr-o puzderie de arcebuze, în apropiere se auzeau glasurile luptătorilor, în depărtare se ridicau iarăși strigătele arăpești de război. În cele din urmă, trîmbițele, coarnele de bou, cornurile de vînătoare, surlele, goarnele, darabanele, tunurile, arcebuzele și mai presus de toate înfiorătoarea huruitură a carelor alcătuiau toate laolaltă o larmă atît de nedeșlucită și de înspăimîntătoare, încît fu nevoie ca don Quijote să-și adune tot curajul pentru a o răbda; lui Sancho Panza curajul îi căzu-n ciubote și dete cu el leșinat în poalele ducesei, care-l primi într-însele și porunci să fie de zor stropit cu apă pe față.

Zis și făcut; iar el își veni în fire tocmai în clipa cînd trecea pe-acolo unul din carele cu roți scîrțîitoare.

Era tras de patru boi cu pas domol, acoperiți pe de-a-ntregul cu valtrapuri lungi, negre; de fiecare corn aveau legată cîte-o masala mare de ceară aprinsă, iar deasupra carului era potrivit

¹ În original « *estrellas que corren* »; stele căzătoare; meteoriți; explicația medievală a fenomenului era cea dată de Cervantes; se credea că exalațiile uscate ale solului se aprind în aer.

un jilț înalt, în care ședea un preacinstit moșneag, cu barba mai albă decît neaua însăși și lungă de-i ajungea pînă mai jos de briu; îmbrăcămintea lui era un halat larg de postav negru, care — ca tot ce era acolo — se putea lesne vedea și desluși datorită nenumăratelor lumînări de care era plin carul. Îl mînau doi draci pociți, îmbrăcați și ei tot în straie de postav și cu niște mutre atît de slute, încît Sancho, cînd îi privi o dată, închise ochii ca să nu-i mai vadă și-a doua oară. Cînd carul ajunse chiar în dreptul lor, se ridică de pe înaltu-i jilț preacinstitul bătrîn și, stînd în picioare, spuse cu glas tunător:

— Eu sînt înțeleptul Lirgandeo!

Și carul trecu mai departe, fără ca el să mai scoată o vorbă.

După aceasta trecu alt car, de același soi, cu alt moșneag în jilț, care, după ce opri carul, cu glas nu mai puțin pătrunzător decît celălalt, spuse:

— Eu sînt înțeleptul Alquife, marele prieten al Urgandei celei necunoscute.]

Și trecu mai departe.

Apoi, cu același alai, veni alt car; dar acum cel ce ședea în jilț nu mai era bătrîn ca și ceilalți, ci un cogeamite om zdravăn și cu căutătura cruntă, care, cînd ajunse-n dreptul lor, se ridică-n picioare, cum făcuseră și ceilalți, și spuse c-un glas mai înfundat și mai drăcesc:

— Eu sînt Arcalaus, vrăjitorul, vrăjmaș de moarte al lui Amadis de Gáula și al tuturor rubedeniilor lui.

Și trecu mai departe.

La o mică depărtare de acolo se opriră cele trei care și se curmă și hureitura supărătoare a roților lor; și-ndată nu se mai auzi alt zgomot decît zvonul iscat de-o muzică dulce și armonioasă, de care lucru se-nveseli Sancho, și-l luă ca semn bun, și spuse așa ducesei, de care nici cu un pas nu se depărta:

— Stăpînă, acolo unde-s muzici nu poate fi nimic rău.

— Și nici acolo unde ard făclii și-i lumină, răspunse ducesa.

La care Sancho răspunse :

— Strălucirea făcliilor aprinse purcede de la foc, iar lumina de la găteje, așa cum vedem în cele ce ne împresoară aici, care ar putea lesne să ne pîrjolească ; dar muzicile sînt totdeauna semn de desfătare și de sărbătoare.

— Să lăsăm timpul să vorbească, spuse don Quijote, care ascultase totul.

Și-a zis bine ce-a zis, așa cum o să ne arate capitolul care vine acum.

Capitolul XXXV

Unde-i vorba mai departe de știrea pe care a primit-o don Quijote în legătură cu dezlegarea de vrăji a Dulcineii, dimpreună cu alte minunate întîmplări

Cei de față văzură că, înaintînd după măsura desfătătoarei muzici auzite, venea înspre ei un car din acelea cărora li se zice de triumf, tras de șase catîri suri, acoperiți însă cu pînză albă de in, și pe fiecare dintr-înșii călărea cîte-un pocăit din cei cu lumina¹, îmbrăcat de asemenea-n alb și ținînd în mîna cîte-o masala mare de ceară aprinsă. Carul era de două și poate de trei ori mai mare decît cele ce trecuseră înainte, iar pe marginile și-n partea lui de deasupra stăteau alți doisprezece pocăiți, albi ca neaua, toți cu masalalele lor aprinse, privescîte care te minuna și te și înfiora în același timp ; și pe un jîlt măreț era așezată o zîină înfășurată-n văluri peste văluri de pînză argintie, pe care sclipeau presărați o puzderie de fluturi din lucrătură de aur, care o făceau să pară, dacă nu bogat, cel puțin arătos îmbrăcată ; avea fața

¹ « *Disciplinantes de luz* » erau cei ce făceau pocăință publică în procesiuni, purtînd făclii, spre deosebire de așa-numiții *disciplinantes de sangre*, care se autoflagelau, biciuindu-și trupul ca să-și mortifice « carnea păcătoasă », înroșind cu sîngele lor nu numai veșmintele albe ce purtau, ci și caldarîmul străzilor pe unde treceau. În anul 1568, *Analele Madridului*, scrise de Antonio de Leon Pinelo, notează că în Vinerea mare ieșiseră în procesiune mai mult de 2.000 de « disciplinanți ai singelui » și 400 de pocăiți cu luminări și facle.

acoperită cu un văl străveziu și subțire, care fără a opri privirea, lăsa să se vadă prin țesătura lui un prea frumos chip de fată, iar multele lumini îngăduiau să i se zărească frumusețea și vârsta, care după câte se arăta, nu ajungea pîn' la 20 de ani și nu cobora mai jos de 17; lîngă ea se afla un ins îmbrăcat într-un veșmînt din cele numite *rozagantes*, lung pîn' la pămînt, iar capul îi era acoperit cu un văl negru; dar în clipa cînd carul ajunsese în fața ducelui, ducesei și a lui don Quijote, amuți zvonul oboaielor, și apoi și al harfelor și lăutelor, care răsunau în car, și, ridicîndu-se-n picioare insul cel cu veșmîntul cernit, îl deschise larg din amîndouă părțile și, mai scoțîndu-și și vălul de pe chip, se arătă limpede a fi însăși făptura morții, descărnată și slută, la vederea căreia don Quijote se mohorî, Sancho se îngrozi și pînă și ducele și ducesa intrară nițeluș în răcori. Ridicîndu-se și stînd în picioare, această moarte vie, cu un glas adormit și cu o limbă nici ea prea trează, începu să spună așa:

« Eu sînt Merlin, de care mers-a vestea

Că i-a fost tată Diavolul el însuși.

(Minciună-ngăduită de istorie !)

Sînt rege-al vrăjitorilor, și mag,

Stăpîn pe tainele lui Zoroastru,

Emul epocii lui și-acelor veacuri

Ce-au cunoscut isprăvi nepieritoare

De cavaleri-eroi, rătăcitori,

Pe care-i am și i-am avut la suflet.

Deși se-ntîmplă-ades ca vrăjitorii,

Ori vracii ce fac farmece să fie

Tăioși și aspri, răi cu lumea-ntreagă,

Eu sînt din fire iubitor și blind,

Și-aș vrea să fac la toată lumea bine.

În umedepele peșteri ale Ditei,

Pe cînd eram cu mintea ațintită

La romburi cabalistice și semne,

M-ajunse-ndureratul glas al mîndrei,

Unicei Dulcinea din Toboso.

Aflai că plaza-rea a fermecat-o

Și-a preschimbat-o, din domniță-naltă,
Într-o țarancă slută. Potolindu-mi
Eu duhul și-nchizîndu-l în carcasa
Acestui înspăimîntător cadavru,
Am cercetat prin zeci de mii de cărți,
Bucoavne-a' diavoleștii mele arte,
Și-am dat de leacul ce se potrivește
Năpastei unei astfel de năpaste:

Tu, glorie a celor ce îmbracă
Tunici de-oțel și za de diamant,
Lumină, far și ghid, și stea polară
A celor ce, lăsînd pe alții-n puful
Și-n somnul trîndăviei rușinoase,
Se canonesc, muncind să poarte-n lume
Povara sîngerîndelor lor arme!

Eu ție-ți spun, bărbat ce-n veci nu fi-vei
Cum meriți lăudat! Viteze, ție,
Și preanțelepte, mare don Quijote,
Splendoare-a Manchei, Spaniei luceafăr,
Că spre-a se-ntoarce-n starea ei dintîi
Frumoasa fără de pereche-n lume,
Domnița Dulcinea din Toboso,
Va trebui să-și tragă singur Sancho
Trei mii trei sute bice pe-amîndouă
Vitezele lui buci de dindărăt,
Pe pielea goală, și-așa fel încît
Să-l usture, să-l doară și să-l ardă!
Cu asta și-ar afla pe dată nașul
Cei ce-au scornit vrăjitoria-ntreagă,
Iar eu pun capăt apariției mele.»

— La naiba, spuse atunci Sancho, nu trei mii de bice, dar chiar numai trei să fie, și așa am de gînd să mi le dau, cum am de gînd să bag de trei ori jungherul în mine! Găsi-te-ar dracii să te găsească cu leacul tău de-a dezlega de vrăji! Nu pricep de fel ce-au de-a face bucile mele cu vrăjile.

Pe legea mea că dacă domnul Merlin n-a găsit altă cale de-a o dezlega pe domnița Dulcinea, apăi din partea mea meargă și la groapă tot vrăjită !

— O să-ntorc eu foaia cu tine, don Mîrlane, îndopatule cu usturoi, zise don Quijote, și o să te leg de-un copac, gol pușcă, așa cum te-a făcut maică-ta, și-o să-ți dau nu trei mii trei sute, ci șase mii șase sute de gîrbace, atît de virtos plesnite pe piele, de-o să se-audă la trei mii trei sute de poște ! Și să nu-mi răspunzi acum nici o vorbă, că pe loc de trăsnesc !

Auzind acestea, Merlin spuse :

— Stai, că nu-i așa, pentru că bicele pe care o să le capete bunul Sancho trebuie să fie cu voia lui, iar nu cu de-a sila, și atunci cînd are el chef, că nu i se dă nici un soroc hotărît ; i se-ngăduie însă să-și răscumpere osînda, dacă vrea, și să împușineze pînă la jumătate numărul loviturilor, dar atunci să-i fie date de mîna altuia, chiar dacă acea mînă ar fi cam grea la izbit.

— Nici a altuia, nici a mea, nici grea, nici din greu, de mine n-o să se atingă nici o mînă, că doar n-oi fi fiind eu domniței Dulcinea din Toboso, tatu-su, ca să ispășească buclele mele pentru ceea ce au păcătuît ochii ei ! Seniorele stăpînul meu, da, mai zic și eu, fiindcă-i trup din trupul ei, că doar, una-două îi tot spune « viața mea », « sufletul meu », « întărirea și sprijinul meu » ! El poate și trebuie să se lase biciuit pentru ea și să facă pe dracu-n patru pentru dezlegarea ei. Dar să mă las eu biciuit ? Reanunț ¹ !

Numai ce mîntui Sancho cu vorbele astea, că se și ridică-n picioare zîna cea argintată, care stătea lîngă duhul lui Merlin, și, scoțîndu-și vâlul cel subțire de pe obraz, și-l descoperi, în așa fel că tuturor li se păru mai mult decît prea frumoasă, și, cu o îndrăzneală cam bărbătească și cu un glas nu din cele mai feciorelnice, agrăindu-l de-a dreptul pe Sancho, îi spuse :

¹ În original « *abernuncio* » : stîlcire a cuvîntului *abrenuncio*, compus de latiniști și neconform spiritului limbii.

— Scutier nepriceput ce ești, suflet de cîine, inimă de cremene, mațe pestrițe, dacă ți-ar fi poruncit, hoțule și neobrăzatule, să te azvirli dintr-un foișor înalt la pămînt, dacă ți s-ar fi cerut, dușman al neamului omenesc, să te lași mîncat de o duzină de broaște-riioase, de două duzini de șopîrle și de trei duzini de năpîrci, dac-ar fi căutat să te-nduplece să-ți ucizi muiera și copiii c-un hanger cumplit și tăios, n-ar fi fost de mirare să te-arăți năzuros și să faci pe grozavul ! Dar să te pui de pricină pentru trei mii trei sute de girbace, pe care orice copil de școală¹, cît ar fi el de prăpădit, le are ca tain în fiecare lună, este un lucru care uimește, uluiește și îngrozește toate inimile miloase ale celor ce ascultă și chiar ale tuturor acelora ce-or afla de treaba asta o dată cu trecerea timpului. Ațintește-ți, vită netrebnică și înrăită ce ești, ațintește-ți, zic, ochii ăștia ai tăi de buhă speriată în luminile ochilor mei, ca niște stele strălucitoare, și-i vedea vărsînd lacrimi dîră după dîră și șiroi după șiroi, pînă ce-or săpa brazde, drumuri și cărări în frumoasele plaiuri ale obrazilor mei. Înduioșează-te, iazmă vicleană și necurată, că vîrsta mea în floare, care-i încă la anii cu . sprezece, fiindcă am nouăsprezece ani și n-am împlinit douăzeci, se irosește și se ofilește sub scoarța ce mă înfățișează ca pe-o țărancă din topor ; și dacă acum nu par așa, este numai datorită deosebitei milostiviri de care m-a învrednicit domnul Merlin, care-i aici de față și care a făcut asta numai ca frumusețea mea să-ți moaie inima ; căci lacrimile unei frumoase îndurerate preschimbă colțurile de stîncă în puf și tigrii în miei. Mai biciuiește-ți osînză aia de pe tine, lighioană îndărătnică ce ești, și mai scoate-ți din piele

¹ « *Los niños de doctrina*:... erau copiii sărmani, fără părinți cele mai adesea, luați de călugări ca să fie crescuți și « învățați » (*para doctrinallos*), ca să se pregătească pentru a îndeplini oficii mărunte bisericești. Sistemul pedagogic medieval prevedea bătaia ca pe metoda cea mai eficace: « *La letra con sangre entra* » (« *Bucăa-ți intră-n cap numai prin sînge* »). Pajul care joacă aici rolul Dulcinei pare cuprins de o reală indignare, poate pentru că avusese el însuși parte de asemenea tratamente. Totuși, pentru un actor conștient că joacă rol de domniță, fie el chiar improvizat, limbajul e cam prea picaresc.

nepricopsitul tău de curaj, care nu te-ndeamnă la alta decât să te-ndopi și iar să te-ndopi, și slobozește gingășia trupului meu, blindețea firii mele și frumusețea chipului meu; și dacă nu vrei de hatîrul meu să te-ndupleci și s-ajungi la o socoteală chibzuită, fă cel puțin asta pentru bietul cavaler de lîngă tine, pentru stăpînu-tău zic, căruia-i și vād sufletul ajuns la înghițitoare, nici la zece degete de buze, suflet care nu așteaptă decât răspunsul tău aspru sau blind, fie pentru a ieși pe gură, fie pentru a se-ntoarce la loc în burtă.

Auzind vorbele astea, don Quijote își pipăi gîtlejul și, întorcîndu-se către duce, spuse:

— Pe legea mea, mărite domn, că adevăr a grăit Dulcinea, fiindcă-mi simt sufletul de-a curmezișul aci în gît, ca pe mărul lui Adam.

— La toate astea ce spui, Sancho? întrebă ducesa.

— Spun, stăpînă, răspunse Sancho, ceea ce am mai spus, că la gîrbace eu reanunț.

— Renunț se spune, Sancho, și nu așa cum spui tu, zise ducele.

— Mai lasă-mă păcatelor și măria-ta, răspunse Sancho, că nu-mi arde mie acuma să despîc firu de păr în patru și nici să-mi bat capul dacă-i o slovă mai mult sau mai puțin, fiindcă gîrbacele astea ce trebuie să mi se dea sau pe care trebuie să mi le dau m-au întors într-atîta pe dos, că nici nu mai știu ce spun și ce fac. Aș vrea, însă, să știu din partea stăpînei mele, domnița Dulcinea din Toboso, unde a-nvățat ea felul ăsta de a ruga pe cineva; vine de-mi cere să-mi sfîșii trupul cu biciul și mă face nesimțit și lighioană îndărătnică, dimpreună c-un potop de vorbe urîte, pe care dracu să i le rabde! Ce? Trupul meu e de fier? Sau mă-ncălzește pe mine dacă se dezleagă sau nu se dezleagă ea de vrăji? O vād eu aducîndu-mi plocon vreun coș cu albituri, cu cămăși, cu straie și cu încălțări — nu de alta, că eu nici nu le port — dar așa, ca să mă îmblînzească? Aș, că-mi trîntește ocară peste ocară, cu toate că știe zicala aceea ce se spune pe-aici, cum că un asin încărcat cu aur urcă lesne și un munte, și că darurile sparg și stîncile, și că la ceruri

rugi rostești, iar cu ciocanul tot lovești, și că mai mult face un « ia acuma » decît doi « o să-ți dau ». Iar seniorele stăpîn al meu, care ar fi trebuit să mă ia pe după gît și să mă giuguilească, pentru ca eu să mă înmoi cum îi lina și cum îi bumbacul dărăcit, zice c-o să pună mîna pe mine și-o să mă lege despuiat de-un copac și-o să-mi îndoiască numărul gîrbacelor. Ar fi trebuit să ție seamă acești burzuluiți stăpîni ai mei că nu numai unui scutier îi cer ei să se lase biciuit, ci și unui ocîrmuitor, ceea ce, vorba aia, pune vîrf la toate. Să-nvețe odată, să-nvețe dracului să știe cum să roage și cum să ceară și cum să fie cuviincioși, că nu-s toate vremile pe-o potrivă și nici omul nu-i mereu în toană bună. După ce că-mi vine să plesnesc de necaz cînd îmi văd dolmanul ăsta verde făcut ferfeniță, hop și ei să-mi ceară să mă las biciuit de bunăvoie, care-i tot atîta de voie și tot atîta de bună cît mi-e mie acum să mă preschimb în pupăză.

— Și totuși, dragă Sancho, zise ducele, dacă nu te înmoi mai ceva decît o smochină coaptă, n-ai să pui mîna pe ocîrmuire. Că bine mi-ar mai sta, n-am ce zice, să trimit celor din insula mea un ocîrmuitor hapsîn și cu inima de piatră, care nu se înduioșează la lacrimile domnițelor celor îndurerate și nici la rugămințile magilor și înțelepților bătrîni și cu scaun la cap, a căror vorbă e lege. Ca să nu mai lungesc vorba, Sancho, sau încuviințezi a fi biciuit, fie de tine, fie de altul, sau s-a zis cu ocîrmuirea ta!

— Stăpîne, răspunse Sancho, nu mi s-ar putea îngădui un soroc de două zile ca să mă mai gîndesc între timp ce-ar fi mai bine?

— Nu, nicidecum, spuse Merlin, aci pe loc și-n clipa aceasta trebuie să rămîni statornicit ce va ieși din astă treabă: sau se va-ntoarce Dulcinea în peștera lui Montesinos și la vechea ei înfățișare de țărancă, sau, așa cum arată acuma, va fi înălțată în slava cerului, unde va aștepta să se îplinească numărul gîrbacelor.

— Haide, dragă Sancho, zise ducesa, arată-te curajos și dovedește-te recunoscător pentru pîinea ce-ai mîncat-o de la don Quijote, pe care se cuvine să-l slujim și să-l mulțumim

cu toții pentru minunatele lui însușiri și pentru înaltele sale fapte cavalierești. Spune « da », băiete, că te lași biciuit, și ducă-se Necuratul pe pustii, iar frica la iepuri, căci o inimă bună biruie năpasta, așa cum prea bine știi și tu.

La vorbele astea, Sancho răspunse cu altele cam căzute din pod, pe care le grăi lui Merlin, întrebându-l:

— Ia spune-mi, luminăția-ta, domnule Merlin, când a trecut pe-aci Diavolul olăcar, a venit la stăpînu-meu c-o solie de la domnul Montesinos și i-a poruncit din partea lui să-l aștepte aci, că el o să vie să-l învețe ce-i de făcut ca s-o dezlege de vrăji pe domnița Dulcinea din Toboso, dar pîn-acum nu l-am văzut nici pe Montesinos și nici neam de neamul lui.

La care Merlin răspunse:

— Diavolul acela, dragă Sancho, e un ageamiu și-un mare zevzec! Eu l-am trimis să-l caute pe stăpînu-tău, dar nu cu vreo solie din partea lui Montesinos, ci din partea mea, fiindcă Montesinos se află la el în peșteră și așteaptă sau, mai bine zis, nădăduiește să fie dezlegat, că de-acum abia începe greul. Dacă-ți datorează ceva sau ai vreo daraveră cu el, ți-l aduc fedeleș dinainte, oriunde poștești, dar pînă una-alta, pune odată capăt gîlcevii și spune « da » la biciuire și crede-mă c-o să-ți fie de mare folos, atît pentru suflet, cît și pentru trup; pentru suflet, prin dragostea de aproapele cu care ai să faci lucrul ăsta; pentru trup, fiindcă știu că ai sînge cam prea mult și nu ți-ar strica să mai lepezi puținel.

— Da' mulți doftori mai sînt pe lume! Pînă și vrăjitorii sînt doftori! răspunse Sancho. Dar fiindcă toată lumea spune așa — cu toate că nu-nțeleg nimic din treaba asta — spun și eu că mă prind să-mi dau cele trei mii trei sute de gîrbace, cu învoiala ca să mi le dau unde și cînd am chef, fără să mi se hotărască zilele și timpul, c-o să caut eu să scap de datorie cît mai grabnic cu putință, ca să se bucure lumea de frumusețea domniței Dulcinea din Toboso, fiindcă, după cît arată, în ciuda a ceea ce credeam eu, e-ntr-adevăr frumoasă. Și să mai cădem și la altă învoială, și anume: ca eu să nu fiu dator să mă biciuiesc pînă la sînge, iar dacă unele gîrbace mi le-oi

da numai așa, ca pentru alungatul muștelor¹, să între totuși în socoteală. De asemenea, dacă mă-ncurc la numărătoare, domnul Merlin, care știe totul, trebuie să aibă de grijă să-mi numere loviturile și să-mi amintească de cele care mai lipsesc sau de cele care prisosesc.

— De cele care prisosesc n-am ce să-ți mai amintesc, răspunse Merlin, fiindcă de îndată ce ajung la numărul trebuincios, numaidecît, cît ai clipi din ochi, rămîne gata dezlegată domnița Dulcinea, și atunci pe loc vine recunoscătoare să-l caute pe bunul Sancho ca să-i mulțumească și chiar să-l răsplătească pentru fapta lui cea milostivă. Așa că să nu-ți stea pe inimă dacă lipsesc sau dacă prisosesc loviturile, fiindcă ferit-a sfîntul ca eu să-nșel pe cineva, fie chiar și c-un fir de păr din capul lui.

— Ei, fie atunci, cu Dumnezeu înainte, spuse Sancho, încuviințez și pacostea asta pe capul meu, vreau să zic că primesc canonul, cu învoielile pe care le-am spus.

Nu mai ce rosti Sancho aste din urmă vorbe, că și-ncepu să răsune iarăși zvonul oboaielor și începură din nou să se descarce nenumărate archebuze, iar don Quijote se agăță de gîtul lui Sancho și-i dete la sărutări cu nemiluita, pe frunte și pe obraji. Ducea și ducele și toți cei de față se arătară a fi mulțumiți cum nu se mai poate, iar carul începu să meargă, și cînd trecu în dreptul lor, frumoasa Dulcinea își plecă fruntea către stăpîni, iar în fața lui Sancho făcu o temenea adîncă.

Într-acestea se apropiau tot mai mult zorii cei veseli și rîzători; floricelele cîmpului se ridicau și-și înălțau capetele, iar cleștarele cele curgătoare ale pîraielor, murmurînd în pietrișul alb și sur, se duceau să-și dea birul rîurilor care le așteptau; pămîntul cel vesel, cerul cel limpede, aerul cel curat, lumina cea senină, fiecare-n parte și toate laolaltă vădeau îndeajuns că ziua care venea călcînd poalele zorilor va fi o zi însorită și luminoasă. Și mulțumiți de vînătoare și de faptul că le

¹ Bicele date cu mîna miloasă, care păreau mai curînd că vor să alunge muștele decît a fi împlînirea unei osînde, erau numite în derîdere *azotes de mosqueo*.

ieșise atît de bine și-n chip atît de fericit ceea ce-și pusese-ră-n minte, ducele și ducesa se-ntoarseră la castelul lor, cu gîndul de-a o ține mai departe cu păcălelile, căci nu se afla pentru ei lucru care să le dea mai mare desfătare.

Capitolul XXXVI

*Unde se povestește despre ciudata și nemaipomenita
aventură a dueñei Îndurerate, numită și contesa
Trifaldi, și despre un răvaș pe care Sancho Panza
l-a scris femeii sale, Teresa Panza*

Avea ducele un majordom mucalit și poznaș nevoie-mare care luase chipul lui Merlin, pregătise cu tot dichisul ei aventura pomenită mai-nainte, alcătuisese stihurile și pusese pe-un paj să ia chipul Dulcinei. În cele din urmă, la îndemnul stăpînilor lui, puse la cale o altă aventură, ticluită în chipul cel mai hazliu și mai năstrușnic din cîte-i pot da cuiva prin minte.

A doua zi ducesa îl întrebă pe Sancho dacă-și începuse canonul de pocăință pe care trebuie să-l facă pentru dezlegarea de vrăji a Dulcinei. Sancho spuse că da și că-n acea noapte își și arsesese cinci plesnituri. Îl întrebă ducesa cu ce și le dase. Sancho răspunse că și le dase cu mîna.

— Păi asta, răspunse ducesa, se cheamă mai mult să-ți tragi palme decît să-ți arzi gîrbace: după cîte socotesc eu, înțeleptul Merlin n-o să fie mulțumit dac-o iei așa moale; ar fi nevoie ca bunul Sancho să se plesnească c-un bici cu țepi sau cu noduri ¹, din acelea pe care să le simți zdravăn, fiindcă buchea poruncii trebuie scrisă cu sînge, și n-o să fie slobozită o doamnă de subțirimea Dulcinei pe-un preț atît de ieftin și pe-o nimica toată.

¹ *Disciplina de abrojos și disciplina de canelones*: variante ale biciuirii de sine. Autoflagelanții întrebuințau bice cu noduri uneori, sau cu capetele frînghiilor mai groase și răsucite, ori cu plumbi și țepi.

La care Sancho răspunse:

— Dă-mi atunci înălțimea-ta un bici sau un capăt de funie potrivit pentru treaba asta, că eu m-oi plesni cu el, numai să nu mă doară prea tare; fiindcă trebuie să-ți spun luminăției-tale că, așa țăran cum sînt, pielița mai mult de bumbac mi-e decît de trestie, și nu-mi vine la socoteală ca numai așa pentru folosul altuia să mă jupoi eu de viu.

— Prea bine, răspunse ducesa. Mîine ți-oi da un bici făcut parcă anume pentru tine și care se potrivește la frăgezimea pieleiței tale așa cum se potrivesc una cu alta două surori.

La care Sancho spuse:

— Mai trebuie să știi măria-ta, preaiubită stăpînă, că am scrisă o scrisoare către nevastă-mea, Teresa Panza, în care-i dau de știre de tot ce mi s-a întîmplat de cînd m-am despărțit de ea. O am aici în sîn și nu-i lipsește alta decît să-mi pun iscălitura. Aș vrea ca și înțelepciunea-ta s-o citești, fiindcă mi se pare că-i destul de potrivită cu un cîrmuitor, vreau adică să spun cu felul în care trebuie să scrie cîrmuitorii.

— Și cine a alcătuit-o? întrebă ducesa.

— Apăi cine altul s-o alcătuiască decît chiar eu, păcătosul de mine? răspunse Sancho.

— Și tot tu ai și scris-o? mai întrebă ducesa.

— Nici poveste! răspunse Sancho. Fiindcă eu nu știu nici să scriu, nici să citesc, măcar că știu să mă iscălesc.¹

— Ia s-o văd și eu, zise ducesa, fiindcă nici vorbă că-ntr-însa ți-ai arătat toată strălucirea și tot belșugul duhului tău.

Sancho scoase atunci din sîn un răvaș deschis, și luîndu-l ducesa, văzu că-ntr-însul spunea așa cum urmează:

SCRISOAREA LUI SANCHO PANZA CĂTRE TERESA PANZA, FEMEIA LUI

Dacă m-au biciuit bine, încaltea și bine călare am mers¹; dacă mi-e bine cu ocîrmuirea mea, apăi bine biciuit o plătesc. Vorbele astea pînă una-alta tu n-ai să le poți înțelege dragă

¹ Inadvertență a lui Cervantes, o dată mai mult. S-a afirmat în mai multe locuri totală neștiință de carte a lui Sancho, pentru ca acum să apară că se știa

Teresa; las', c-ai să afli tu alt'dată despre ce-i vorba. Află despre mine, Teresa, că mi-am pus în gând ca de-acum încolo tu să umbli în caleașcă, că așa se cade, fiindcă orice alt fel de umblet se cheamă că-i pe brînci. Ești nevastă de cîrmuitor, vezi dară să nu te calce nimeni pe bătătură. Îți trimit aci o haină verde de vînătoare, pe care mi-a dăruit-o stăpîna mea, ducesa; potrivește-o și tu în așa fel ca să slujească de fustă și de laibăr pentru fata noastră. Don Quijote, stăpînu-meu, după cîte am auzit spunîndu-se pe-aci prin ținut, e un nebun înțelept și un trăsnet plin de haz, și nici eu nu rămîn de căruță cînd e vorba de asta. Am fost în peștera lui Montesinos, și înțeleptul Merlin m-a ales pe mine s-o dezleg de vrăji pe Dulcinea din Toboso, căreia pe-acolo pe la noi i se zice Aldonza Lorenzo. În schimbul a trei mii trei sute de gîrbace, mai puțin cinci, pe care trebuie să mi le dau, ea o să rămînă dezlegată de vrăji ca și mine-sa care-a făcut-o. Nu mai spune asta la nimeni, fiindcă dacă ajungi cu socotelile tale în gura lumii, apăi unii au s-o ție că-i albă, alții că-i neagră. Peste cîteva zile oi purcede și eu la ocîrmuirea mea, unde mă duc cu-o strașnică nerăbdare de-a face bani, fiindc-am auzit că toți cîrmuitorii cei noi cu setea asta se duc: o să văd eu cam cum stau treburile pe-acolo și ți-oi da de știre dacă să vii și tu să stai cu mine sau nu. Asinul e bine sănătos și-ți trimite și ție sănătate; n-am de gând să-l las de lingă mine să știu bine că mă face și sultan. Ducesa, stăpîna-mea, îți sărută mîinile de-o mie de ori. Întoarce-i și tu îndoit sărutările de mîini, fiindcă nu se află lucru pe lume care să te ție mai puțin din cheltuială și să fie mai ieftin — după cîte spune stăpînu-meu — decît purtarea curtenitoare. N-a vrut Dum-

iscăli. La fel, în capitolul al XXIII-lea, Sancho explică de ce știe să-și scrie numele: « ...căci atunci cînd am fost staroste la mine-n sat, am deprins să fac niște buchii ca de pecete de saci, de care spunea lumea că zicea-n ele cum mă cheamă pe mine ». Dar ceva mai încolo (capitolul al II-lea) se contrazice, spunînd: « ...și-aș da-o asta sub iscălitură dacă aș ști să mă iscălesc ! »

¹ « Si buenos azotes me daban, bien caballero me iba » era o locuțiune scoasă din practicile osîndeii inchizitoriale: condamnatul, după biciuire, era purtat călare (dar de-a-ndoaselea, cu capul spre crupa calului), pînă la locul execuției, pe străzile orașului.

nezeu pîn-acum să-mi hărăzească vreun alt sipețel cu alți o sută de galbeni, ca acela de atunci; dar nu-ți face sînge rău, dragă Teresa, fiindcă cine trage clopotul a primejdie acela se află la adăpost, și ne-o ieși totul la socoteală din ce-o pica de la ocîrmuire; mi-a făcut numai inimă rea cînd am auzit că dacă-i simt o dată gustul, apăi o să-mi mănînc mîinile după ea, și dac-ar fi așa, păi nu m-ar ține prea ieftin treaba asta, deși, pe de altă parte, schilozii și ciungii o duc de minune cu pomana pe care o cerșesc, așa că, oricum am lua-o, tu tot bogată și norocoasă ai să fii. Domnul te dăruiască cu tot ce s-o putea, iar pe mine să mă ție sănătos ca să-ți fiu de folos. Dată din acest castel la 20 ale lui cuptor 1614.

Bărbatul tău cîrmuitorul,
Sancho Panza

După ce mîntui de citit scrisoarea, ducesa zise către Sancho:

— În două lucruri a cam luat-o razna bunul cîrmuitor: mai întii cînd spune sau dă să se-nțeleagă că i s-a dăruit ocîrmuirea asta numai în schimbul bicelor cu care trebuie să se plesnească, măcar că știe bine, și nici nu poate să tăgăduiască, că atunci cînd ducele, soțul meu, i-a făgăduit-o, nici prin vis nu-i năzărea cuiva că s-ar afla lovituri de bice pe lume, în al doilea rînd, cînd se arată în scrisoare prea iubitor de arginți, și n-aș vrea să fie hulpav, fiindcă lăcomia strică omenia, și cîrmuitorul lacom face să șchioapete dreptatea.

— Eu n-am vrut să iasă așa ceva, stăpînă, răspunse Sancho, dar dacă luminăției-tale ți se pare că scrisoarea asta nu-i tocmai cum trebuie să fie, n-ai decît s-o rupi și să faci alta, că dac-o lași în nădejdea minții mele celei proaste, apăi mi-e că și mai rău o să iasă decît așa.

— Nu, nu, răspunse ducesa, îi bună și asta, și-aș vrea s-o vadă și ducele.

Cu asta se încheie vorbirea lor și se duseră într-o grădină unde aveau să prînzească în acea zi. Ducesa arătă și ducelui scrisoarea lui Sancho, iar ducele făcu mare haz de ea. Prînziră,

și, după ce se strinse masa și-și mai trecură de urît o bună bucată de vreme cu vorbirea cea duhlie a lui Sancho, iată numai că se auzi pe neașteptate zvonul nespus de jalnic al unui fluier, precum și acela al unei darabane răgușite și stinse. Cu toții se arătară speriați la auzul acestei muzici nedeslușite, totodată războinice și jalnice, mai cu seamă don Quijote, care nu-și mai găsea astîmpăr pe scaun de tulburat ce era; cît despre Sancho, ce să mai vorbim, că spaima îl și mîna către adăpostul lui obișnuit, adică lîngă poalele sau fusta ducesei, fiindcă, de fapt și într-adevăr, zvonul muzicii care se auzea era jalnic și tînguitor din cale-afară. Și cum stăteau ei toți așa, cu sufletul la gură, numai ce văzură intrînd în grădină și luînd-o înainte doi oameni în veșminte cernite, atît de lungi și de întinse-n spate, că li se tîrau după ei pe pămînt: aceștia veneau bătînd în două darabane, învăluite și ele în zăbrănice negre. Lîngă ei pășea cel ce zicea din fluier, care era tot atît de negru și de spăimîntător ca și ceilalți. După ăștia trei venea o namilă de om, n-aș putea spune îmbrăcat, ci înfășurat într-un caftan negru ca smoala, ale cărui poale erau și ele lungi ca o zi de post. Pe deasupra caftanului îl încingea de-a curmezișul o chingă lată, neagră și ea, de care atîrna un iatagan cît toate zilele, cu canafurile și cu teaca negre. Fața îi era acoperită de un vâl negru străveziu, prin care i se întrevedea o barbă lungă, lungă și albă ca neaua. Își mișca pașii încet și grav, după zvonul darabanelor. Într-un cuvînt, făptura uriașă, boiul mîndru, veșmintele cernite, precum și alaiul lui ar fi putut și chiar a și putut să bage-n răcori pe toți cei ce-l vedeau fără să-l cunoască. Cu același umblet domol și plin de măreție, de care am pomenit, ajunse și căzu în genunchi în fața ducelui, care-l aștepta în picioare, dimpreună cu ceilalți ce se aflau pe-acolo. Ducele nu vru însă nici în ruptul capului să-l lase să vorbească pînă nu se ridică. Namila cea spăimîntătoare îi făcu pe voie și, cînd fu iarăși în picioare, își scoase vâlul de pe față și dete la iveală cea mai înfricoșătoare, cea mai lungă, cea mai albă și cea mai îmbelșugată barbă din cîte a putut ochi de om să vadă pîn-atunci, și-ndată-și desprinse

și-și smulse din adîncul pieptului său lat și umflat un glas pătrunzător și tunător și, ațintindu-și privirile în ochii ducelui, spuse :

— Preaînalte și preaputernice stăpîne, pe mine mă cheamă Trifaldin ¹ cel cu barba albă. Sînt scutierul contesei Trifaldi, căreia pe celălalt nume i se mai zice și Dueña Indurerată, din partea căreia vin la măria-ta cu-o solie, și anume ca luminăția-ta să fii atît de bun și să-i dai puțința și îngăduința să intre să-ți spună toată durerea ei, care-i cea mai năstrușnică și cea mai de necrezut din cîte au putut să-i vie-n minte celui mai îndurerat cuget de pe lume. Dar mai întîi aș vrea să știu dacă se află aici în castel viteazul și în veci nebiruitul cavalier don Quijote de La Mancha, în a cărui căutare vine ea pe jos și nemîncată din împărăția Candayei pînă-n ținutul vostru, lucru care poate și trebuie să fie pus sau pe seama unei minuni, sau a unei puteri vrăjitoarești; ea adastă acum la poarta acestei cetăți sau a acestui castel și nu așteaptă pentru a intra decît un semn de îngăduință din partea măriei-tale.

Zise. Apoi tuși, își netezi barba de sus pînă jos cu amîndouă mîinile și, liniștit întru totul, rămase să aștepte răspunsul ducelui, care fu acesta :

— Preabunule scutier Trifaldin cel cu barba albă, i-o bună bucată de vreme de cînd am aflat și noi de durerea doamnei contese Trifaldi, pe care vrăjitorii o fac să se numească acum Dueña Indurerată. Poți fără nici o grijă, minunate scutier, să-i spui să intre, că aici se află viteazul cavalier don Quijote de La Mancha, de la al cărui suflet mărinosos poate să se aștepte fără nici o îndoială la toată ocrotirea și la tot ajutorul, și mai poți să-i spui din parte-mi că dacă are nevoie și de sprijinul meu, apai n-o să-i lipsească,

¹ Truffaldin se numea un personaj din *Orlando innamorato* al lui Boiardo care apare și la Ariosto, în *Orlando furioso*, cu același nume, derivat din *trufar*, sinonim al lui *engăñar*, *burlar* (cel ce face farse, șotii). Cervantes, din amintirea acestui personaj, face Trifaldin, ca să i se potrivească numele cu cel al stăpînei sale, contesa Trifaldi, numită și ea așa pentru că avea trei vîrfuri la trenă (*falda*), adică o rochie cu trei cozi (vezi capitolul XXXVIII).

fiindcă-i de datoria mea să i-l dau, o dată ce sînt cavaler, deci un om căruia-i şade frumos şi i se cade să ajute pe orice femeie, dar mai cu seamă pe doamnele cele urgisite şi întristate, aşa cum trebuie să fie înălţimea-sa.

La auzul acestor vorbe, Trifaldin îşi plecă genunchiul pîn' la pămînt, şi după ce făcu semn aceluia cu fluierul, precum şi toboşarilor, să înceapă iarăşi, la acelaşi zvon şi-n acelaşi pas cu care intrase, luă calea-ntoarsă spre a ieşi din grădină, lăsîndu-i pe toţi uimiţi de ivirea şi de înfăţişarea lui. Şi întorcîndu-se ducele către don Quijote, îi spuse:

— Pînă la urmă, vestite cavaler, beznele răutăţii şi ale neştiinţei nu pot să ascundă şi să întunece lumina vitejiei şi a virtuţii. Spun asta fiindcă abia de sînt şase zile de cînd cinstita-ţi faţă se află aici în castel, că şi vin să te caute de peste nouă mări şi nouă ţări, şi nu în rădvane şi nici pe cămile, ci pe jos şi nemîncăţi, obidiţii şi năpăstuiţii, încredinţaţi c-or găsi în preaputernicu-ţi braţ leac pentru restriştile şi caznele lor, şi asta mulţumită numai măreţelor isprăvi făptuite de domnia-ta, a căror veste s-a răspîndit şi a cuprins toată faţa cunoscută a pămîntului!

— Tare-aş mai vrea, seniore duce, răspunse don Quijote, să fie aici de faţă acel blagoslovit preot care mai deunăzi la masă s-a arătat atît de înverşunat şi cu atîta pică pe cavalerii rătăcitori, ca să vadă şi el cu ochii lui dacă sînt sau nu sînt trebuincioşi pe lume asemenea cavaleri. Ar putea acum să pipăie chiar cu mîna lui faptul că cei din cale-afară de obijduiţi şi de nemîngîiaţi, cînd sînt în dricul nevoii şi le ajunge cuţitul la os, nu se duc să-şi caute leacul nici pe la casele cărturarilor, nici pe la acelea ale paracliserilor de ţară, nici la cavalerul care n-a izbutit măcar o singură dată să treacă dincolo de hotarele ţinutului său, nici la curteanul cel trîndav, căruia mai mult îi place să pescuiască veşti noi pentru a le spune mai departe şi a le povesti decît să încerce a săvîrşi el însuşi fapte şi isprăvi pentru ca alţii să le povestească şi să le scrie. Uşurarea obidiţilor, ajutorul nevoiaşilor, ocrotirea fecioarelor, mîngîierea vădanelor la nici un alt soi de oameni nu pot fi aflate mai bine decît la cavalerii

rătăcitori, și pentru faptul că sînt și eu unul din aceștia, nici nu știu cum să mai mulțumesc cerului, și socotesc drept binevenită orice năpastă și orice pacoste care ar da peste mine în această îndeletnicire atît de vrednică. Vie numai această doamnă și ceară de la mine tot ce i-o pofti inima că, prin puterea brațului meu și prin curajoasa hotărîre a neînfricatului meu cuget, eu i-oi găsi leacul.

Capitolul XXXVII

*Unde se merge mai departe cu faimoasa aventură a
dueñei Îndurerate*

Se bucurară la culme ducele și cu ducesa văzînd cît de bine se potrivea răspunsul lui don Quijote cu gîndul lor; atunci prinse și Sancho să spună:

— N-aș prea vrea ca astă dueña să fie piedică la făgăduita mea ocîrmuire, fiindcă l-am auzit spunînd pe-un spițer din Toledo, care vorbea ca un sticlete¹, că acolo unde-și vîră nasul dueñele, nu poate ieși nimic de doamne-ajută. Mamă, Doamne, ce le mai purta sîmbetele spițerul acela! De unde socot eu că dacă toate dueñele sînt uricioase și năzuroase, oricare le-ar fi soiul și firea, ce trebuie să fie acelea care mai sînt pe deasupra și îndurerate, așa cum zice-se că-i contesa asta... cum o cheamă? trei fleanduri, sau trei zdrențe?² Fiindcă pe-acolo, de pe unde-s eu de loc, fleandură și zdreanță, zdreanță și fleandură, tot un drac îi!

— Nu mai tot vorbi, dragă Sancho, zise don Quijote, că dacă această dueña vine ca să mă caute tocmai de peste nouă mări și nouă țări, nu trebuie să fie din acelea care intrau

¹ În original « *que hablaba como un silguero* » (adică la fel de bine cum cîntă un sticlete). În altă parte s-a spus (cap. XXXII) « guvernează ca niște șoimi », cu eludarea similară a unei trepte din raționamentul comparativ.

² În original « *condesa Tres Faldas o Tres Colas* »: *falda* și *cola* înseamnă coadă. S-a tradus așa pentru menținerea calamburului, aproximativ, în vorbirea lui Sancho, « trei falduri » sau « trei fleanduri » sunînd cam la fel.

în socoteala spițerului, cu atît mai mult că asta-i și contesă, și cînd contesele fac slujbe de dueña, apăi să știi c-or fi slujind numai la crăiese și la împărătese, fiindcă-n casa lor ele sînt întru totul stăpîne și se slujesc de alte dueñe.

La aceste vorbe, doña Rodriguez, care era de față, răspunse :

— Stăpîna mea, ducesa, are la ea în slujbă dueñe care-ar fi putut să ajungă și contese de le-ar fi zîmbit norocul ; dar dreptatea celui tare este lege peste țară ; și nimeni să nu mai cîrtească împotriva dueñelor, mai cu seamă cînd sînt fete bătrîne, că, deși eu nu mă număr în rîndul lor, îmi dau totuși seama și pot să cumpănesc cît de mult întrece o dueña fecioară pe o dueña văduvă, și cui ne tot înțeapă înfige-i-s-ar țeapa-n palmă.

— Cu toate astea, răspunse Sancho, e atît de mult de înțepat la dueñe, după cîte spune și bărbierul meu, încît mai bine să nu mai mestecăm în orez, chiar dacă se lipește de oală.

— Scutierii, răspunse doña Rodriguez, au fost totdeauna vrăjmașii noștri, căci, pîndind ca niște strigoi pe la ușile odăilor și dînd mereu cu nasul de noi, tot timpul cît nu se roagă — și care-i cam destulișor — și-l omoară cîrtind împotriva noastră, dezgropîndu-ne metehnele și îngropîndu-ne cîntea. Dar din parte-mi n-au decît să se spînzure, că-n ciuda lor noi tot o să trăim pe lume, și încă-n case bune, chiar de-am muri de foame și ne-am acoperi pielea cea subțire sau nesubțire, cum o fi ea, cu o rasă de călugăriță, așa cum se acoperă sau se astupă un morman de gunoi cu un covor frumos în ziua cînd se iese-n alai cu icoanele. Pe legea mea că dacă mi s-ar îngădui și aș avea timp, i-aș face să se încredințeze, nu numai pe cei de față ci și pe toți cîți trăiesc pe pămîntul ăsta, că nu se află virtute pe lume care să nu se găsească la o dueña.

— Eu socot, spuse ducesa, că buna mea doña Rodriguez are dreptate cu carul ; dar o să mai curgă încă multă apă pe gîrlă pînă să se recunoască dreptatea ei și a celorlalte dueñe,

pînă să facă de rîs părerea proastă a spițerului celui răutăcios și să stîrpească ceea ce-i adînc înrădăcinat în cugetul marelui Sancho Panza.

Sancho răspunse :

— De cînd mi s-a urcat la cap cu ocîrmuirea, nu mai văd lucrurile ca un scutier, și, cu toate astea, tot nu dau nici o ceapă degerată pe cîte dueñe s-or afla pe lume !

Ar fi lungit-o ei încă multă vreme cu gîlceava asta în jurul dueñelor de n-ar fi auzit că fluierul și darabanele începeau iarăși să răsune, din care lucru înțeleseseră că dueña Îndurerată se pregătea să intre. Îl întrebă ducesa pe duce dacă n-ar fi bine să-i iasă întru întîmpinare, deoarece era contesă și obraz subțire.

— Întrucît e contesă, răspunse Sancho mai înainte de-a da ducele răspunsul, socot că măriile-voastre ați face bine să-i ieșiți întru întîmpinare ; dar întrucît mai este și dueña, chitesc că nici cu un pas n-ar trebui să vă clintiți din loc.

— Cin' te pofteste pe tine să te-amesteci unde nu-ți fierbe oala, Sancho ? spuse don Quijote.

— Cine, stăpîne ? Iacă, eu mă poftesc, și pot să mă poftesc în bună pace, ca scutier ce-am învățat bunele rînduieli ale curteniei la școala luminăției-tale, care ești cel mai curtenitor și cel mai binecrescut cavaler din toți cei dedați la viața curtenească ; și cînd e vorba de asta, după cîte te-am auzit pe luminăția-ta spunînd, mai bine-i să sări peste șa decît să te poticnești. Mai mult, uite, nu spun, că doar n-o să vînd castraveți la grădinar !

— Așa-i cum zice Sancho, spuse ducele, să vedem numai cum arată contesa, și după asta om cumpăni noi și cîtă curtenie i se cuvine.

Într-acestea, intrară toboșarii și cel cu fluierul, ca și de prima dată. Și aici povestitorul puse capăt acestui scurt capitol și-l începu pe celălalt, istorisind mai departe aceeași aventură, care-i una dintre cele mai vrednice de luare-aminte din toată povestea.

*Unde se povestește ceea ce a destăinuit despre
vitrega-i soartă dueña Îndurerată*

În urma tarafului celui jalnic începură să intre-n grădină și să înainteze ca la vreo douăsprezece dueñe împărțite în două șiruri, toate îmbrăcate în rase largi, pare-se din mohair bine netezit, avînd pe cap niște văluri albe de taftă subțire și atît de lungi, încît nu mai lăsau să se vadă altceva decît poalele raselor lor negre. După ele venea contesa Trifaldi, ținută de mîna de scutierul Trifaldin, cel cu barba albă, și îmbrăcată într-un veșmînt negru din soiul cel mai ales de lînă pufoasă, neîncrêtită, care dacă s-ar fi încrêtit, fiecare cîrlionț ar fi fost cît un bob de năut din cel bun de Martos; coada sau poala — nu știu cum să-i mai zic — se sfîrșea în trei vîrfuri, ținute de mîinile a trei paji, și ei tot în straie cernite, alcătuiind o frumoasă figură geometrică cu acele trei unghiuri ascuțite, alcătuite din cîteșitrele vîrfurile cozii, după care înțeleseseră toți cei ce văzură poala tăiată în ascuțisuri că de la ea își trage numele contesa Trifaldi, ca și cum am spune contesa celor trei falduri; și așa și e, după cîte spune Benengeli, fiindcă pe numele ei cel adevărat o chema contesa Lupina, din pricină că pe la ea prin ținut se pripășiseră la lupi cu nemiluita, și dacă-n loc de lupi s-ar fi oploșit pe-acolo vulpi, ar fi chemat-o contesa Vulpina, căci așa-i datina prin acele părți, ca stăpînitorii să-și ia porecla numelui după lucrul sau după lucrurile care se găsesc mai din belșug în hotarele lor. Dar contesa asta, pentru a cinsti născocirea cea nouă a cozii de la veșmîntul ei, își schimbase numele de Lupina în acela de Trifaldi.¹ Cele douăsprezece dueñe, împreună cu stăpîna lor, veneau în pas de alai, avînd fețele acoperite cu niște văluri negre, însă nu străvezii, ca acela al lui Trifaldin, ci atît de dese, încît nimic nu se între-

¹ Cu privire la identitatea concretă a personajului care i-a servit lui Cervantes de model pentru contesa Trifaldi, Rodriguez Marín socotește că nu era alta decît ducesa de Osuna (contesa Lobuna sau Zorruna), care avea jos, pe blazonul casei, cele trei colțuri, cele trei franjuri ale contîilor de Ureña.

vedea în dosul lor. De îndată ce începu să se arate pîlcul acela de dueñe, ducele, ducesa și cu don Quijote se ridicară-n picioare, și la fel făcură și toți ceilalți cînd le zăriră lungul alai. Se opriră cele douăsprezece dueñe și lăsară între ele loc slobod, prin mijlocul căruia păși înainte Indurerata, mereu ținută de mîna de către Trifaldin. Care lucru văzîndu-l ducele, ducesa și cu don Quijote, înaintară și ei vreo doisprezece pași ca s-o întîmpine. Ea, după ce căzu în genunchi, cu un glas mai curînd din topor și răgușit ¹ decît subțire și gingaș, spuse :

— Rogu-vă pe măriile-voastre să nu dați atîta cinstire acestui slujitor al vostru. vreau adică să spun acestei slujitoare a voastră, fiindcă, după cit sînt de îndurerată, n-oi izbuti să răspund așa cum trebuie, din pricină că neobișnuita și nemaivăzuta-mi restriște mi-a luat mințile și mi le-a dus nu știu unde, dar pesemne că sînt tare departe, fiindcă cu cît le caut mai mult, cu atît le găsesc mai puțin.

— Cu mințile pierdute, răspunse ducele, ar fi, doamnă contesă, acela care nu ți-ar recunoaște, după făptură, înalta-ți obîrșie, căreia, și fără să se vadă, i se cuvine spuma curteniei și toată floarea ceremoniilor celor mai alese, și ridicînd-o de mîna, o duse s-o așeze pe un jîlt lingă ducesă, care o primi și ea cu multă cinste.

Don Quijote tăcea mîlc, iar Sancho murea să vadă și el chipul contesei Trifaldi și al vreuneia din multele dueñe; dar nu fu cu putință pînă cînd nu se descoperiră ele însele de la sine și de bunăvoie. Amuțiți cu toții și așternuți pe tăcere, așteptau și ei să vadă cine avea s-o rupă, și cea care o rupse fu dueña Indurerată cu aste vorbe :

— Sînt încredințată, arhiputernice ² domn, arhifrumoasă doamnă și arhiînțelepte mărimi de-aici de față, că arhidurerea

¹ Bilbiiala actorului care joacă rolul dueñei Dolorida este explicabilă prin faptul că e vorba de un bărbat, majordomul ducelui, cum se va vedea mai jos; de aceea spune « slujitor » și nu « slujitoare », și își ia seama amintindu-și ce rol joacă. De aceea se și spune că avea un glas « din topor și răgușit ».

² Superlativele care piperează cuvîntarea aceasta sînt, în spaniolește, toate cu sufixul *simo*. Se spune, astfel, « *Don Quijotísimo* », « *dolorísima* », « *dueñísima* » etc.

mea a găsit în arhiaselele voastre inimi o primire tot atît de binevoitoare pe cît de mărinimoasă și de milostivă, fiindcă ea-i atît de mare, încît poate să înduioșeze și pietrele, să înmoaie diamantele și să topească oțelul celor mai împietrite inimi de pe lume; dar mai-nainte ca vorbele-mi să ajungă pînă la locul auzului vostru — ca să nu zic pînă la urechile voastre — aș vrea să-mi dați și mie de știre dacă nu se află cumva în acest divan, în acest sobor și-n această adunare arhineprihănitul cavalier don Quijote din Arhi-La Mancha, împreună cu arhiscutierul său, Panza.

— Panza, zise Sancho mai-nainte ca vreun altul să răspundă ceva, se află aci de față, și de asemenea și don Arhiquijote, așa că poți, arhiîndurerată arhidoamnă, să spui tot ceea ce arhipoftești, că toți sîntem gata și arhipregătiți să te arhislujim.

Într-acestea se ridică și don Quijote și, îndreptîndu-și vorbele către Indurerata dueña, spuse:

— Nefericită doamnă, dacă durerile-ți pot întrevedea o zare de nădejde pentru a-ți găsi leacul în vitejia și puterile vreunui cavalier rătăcitor, apai aici îți stau la poruncă vitejia și puterile mele, care, măcar că slabe și mărginite, fi-vor totuși folosite întru totul în slujba înălțimii-tale. Eu sînt don Quijote de La Mancha, a cărui menire e să sară în ajutorul năpăstuiților de tot soiul; și, stînd lucrurile așa cum stau, nu mai e nevoie, doamnă, să-mi cîștigi buna voire sau să cauți vorbe ocolite, ci să spui verde și fără înconjur ce te doare, căci te-ascultă urechi care, chiar de nu s-or pricepe cum să-ți vină într-ajutor, vor ști măcar să te căineze.

Cînd auzi dueña Indurerată vorbele astea, făcu o mișcare de parc-ar fi vrut să se arunce la picioarele lui don Quijote, și chiar se și aruncă, și, căutînd să i le îmbrățișeze, spuse:

— Mă arunc dinaintea ăstor picioare și a ăstor țurloale, neînvînse cavalier, fiindcă ele sînt temeliiile și stîlpii cavaleriei celei rătăcitoare! Să sărut vreau aste picioare, de ai căror pași atîrnă și spînzură toată lecuirea nefericei mele. O, viteze rătăcitor, ale cărui isprăvi adevărate lasă cu mult în urmă și întunecă isprăvile închipuite ale unor cavaleri ca Amadis, Esplandián și Belianís! Și lăsîndu-l pe don Quijote, se

întoarce către Sancho, și prinzindu-l de mână, îi spuse: O, tu, cel mai credincios scutier din cîți au slujit vreodată pe vreun cavaler rătăcitor, atît în vremurile de-acum, cît și-n cele de demult, mai mare-n bunătate chiar decît barba lui Trifaldin, însoțitorul meu, care-i aici de față, poți să te mîndrești pe drept cuvînt că, slujindu-l pe marele don Quijote, slujești laolaltă toată mulțimea de cavaleri care au purtat arme pe lume. Te rog din adîncul inimii pe tot ceea ce datorești preacredincioasei tale bunătăți, să-mi fii mijlocitor pe lîngă stăpînul tău ca să vină pe dată în ajutorul acestei preamărite și preanefericite contese.

La care Sancho răspunse:

— Stăpînă, puțin îmi pasă mie dacă mi-o fi sau nu mi-o fi bunătatea tot atît de mare și de lungă ca barba scutierului luminăției-tale! Pe ceea ce pun eu preț este ca să-mi fie bărbos și mustăcios sufletul cînd o trece dincolo de viața cea pămîntească¹, că pe bărbile din lumea asta nu dau o para chioară! Dar și fără șiretlicurile și miorlăielile astea, eu tot o să-l rog pe stăpînu-meu — fiindcă știu că mă îndrăgește, și mai ales acum, cînd are nevoie de mine pentru o anume daraveră — să te ajute și să te sprijine pe luminăția-ta cu tot ce i-o sta în putință. Deșeartă-ți luminăția-ta oful, povestește-ni-l, și apoi las' pe noi, că ne-om înțelege cu toții pîn' la urmă.

Ducele și cu ducesa nu mai puteau de rîs la auzul acestor vorbe, ca oameni preveniți ce erau în toată pătărania asta, și lăudau în sinea lor iscusința și prefăcătoria contesei Trifaldi, care, după ce se întoarce să-și ia locul pe jeț, spuse:

— În vestita împărăție a Candayei, care se află între întinsa Trapobana și Marea Sudului, cu două leghe mai încolo de Capul Comorin, domnea regina doña Maguncia, văduva regelui Arhipiela, domnul și soțul ei, din a căror

¹ Locuțiune aluzivă, rememorînd cuvintele unui eunuc din clipa morții, cu sensul că nu corpul, ci sufletul trebuie să fie viteaz, bărbat; se pare că le-a rostit un gentilom din Avila, numit Ortiz, care a murit tînăr, student, după ce trăise ca un eunuc datorită unui accident care-l lipsise și de capilozitatea virilă a feței.

căsătorie se zămisli și se născu domnița Antonomasia, moștenitoarea împărăției, care domnița Antonomasia, mai-nainte pomenită, crescui și se împlini sub ocrotirea și învățătura mea, fiindcă eu eram cea mai veche și cea mai de seamă dueña a mamei mele. Se făcu, însă, că, trecînd zilele și luîndu-le altele locul, copila Antonomasia ajunse la vîrsta de patrușprezece ani și era de-o frumusețe atît de desăvîrșită, încît firea n-ar mai fi putut plăsmui nici cu atîtica ceva mai frumos decît ea. Dar nu vreau să spun prin asta că înțelepciunea ei ar fi fost mai prejos: era tot atît de înțeleaptă pe cît era de frumoasă, și era cea mai frumoasă din lume, și mai e și-acum încă, dacă nu cumva soarta cea pizmătareță și ursitoarele cele împietrite la inimă nu i-or fi tăiat firul vieții; dar nu cred să i-l fi tăiat, fiindcă doară n-o să îngăduie cerul să se facă pămîntului un rău atît de mare cum e acela de a se culege înainte de vreme ciorchinele celui mai frumos butuc de vie din lume. De această frumusețe, pe care neiscusita-mi limbă nu poate îndeajuns s-o slăvească, se îndrăgostiră nenumărați prinți, atît din cei băștinași, cît și din cei străini, printre care se încumetă să-și înalțe gîndul pînă la cerul unei atît de mari frumuseți și un cavaler mai mărunt, care hălăduia și el pe la curte, încrezător fiind în tinerețea și în făptura lui cea chipeșă, în iscusințele și farmecele cele multe ale ființei lui, precum și în vioiciunea și în frumoasa înzestrare a minții sale; fiindcă trebuie să mărturisesc măriilor-voastre, dacă nu vă plictisesc, că știa să atingă vioara de-o făcea să vorbească, nu altceva, și mai era pe deasupra și poet și mare dăntuitor, și se pricepea el să-ți meșterească o colivie de păsări, că numai de pe urma ăstui lucru, și ar fi putut să-și cîștige pîinea, dac-ar fi fost să ajungă la sapă de lemn, că toate aceste însușiri și farmece sînt de ajuns să doboare și-un munte, darămite pe-o gîngașă copilă! Dar toată mîndrețea și fâlnicia lui, toate farmecele și iscusințele sale n-ar fi fost bune aproape la nimica pentru a cuceri cetatea copilei mele dacă hoțul de el nu s-ar fi folosit de mijlocul de-a mă da mai întîi gata pe mine. Ticălosul și nelegiuitul de derbedeu a vrut mai întîi să-mi cîștige mie buna voire și să-mi trezească aplecarea

către el, pentru ca eu, ca un alcade din cei nevrednici, să-i încredințez cheile cetății ce-mi era dată-n pază. Ce mai încoace și-ncolo, cu nu mai știu ce giuvaeruri și flecuștețe pe care mi le-a dăruit mi-a sucit capul și a făcut din mine o cîrpă. Dar ceea ce l-a ajutat cel mai mult să mă smomească cu totul și să mă dea gata au fost niște stihuri cîntate, pe care le-am auzit eu odată noaptea pe cînd stam la o fereastră zăbreliată ce da într-o ulicioară unde se afla el; și stihurile, dacă nu mă-nșel, spuneau așa:

Răni de dulceă-mi inamică

Date-n suflet rău mă dor.

Chinul e-ndoit, căci mor

Fără să-i fi spus nimică. ¹

Versurile astea mi s-au părut ca niște boabe de mărgăritar, iar glasul lui ca un fagure de miere, și de-atunci, vreau adică să spun din clipa aceea, dîndu-mi seama de aleanul în care m-au cufundat versurile astea și altele la fel cu ele, m-am gîndit c-ar trebui să fie alungați poeții din obștile cele bine rînduite, așa cum da Platon povață ² — dacă nu toți, măcar poeții cei moleșitori — fiindcă ei scriu niște stihuri nu ca marchizul de Mantua, din acelea cu care-ți treci timpul și care-i fac să plîngă pe copii și pe muieri, ci atît de sfredeli-toare, încît, ca niște dulci spini ne străbat tot sufletul, și, ca niște fulgere, lasă-n noi o rană aprinsă, fără să ne ardă cîtuși de puțin veșmintele. Iar altă dată a cîntat:

Vin' tiptil, tu, moartea mea,

Ca să nu te simt că vii,

Căci plăcerea de-a muri

Viață iar ar fi să-mi dea. ³

¹ Copla aceasta este de fapt traducerea unui catren italian aparținînd lui Serafino Aquilano.

² Într-adevăr, Platon, în cartea sa intitulată *Republica* (*I Politeia*), condamnă artelile ca moleșitoare pentru spiritul civic.

³ Copla aceasta e opera unui comandor, Escrivá, publicată sub numele acesta în 1511 în *Cancionero general* al lui Hernando del Castillo. Cervantes o modifică puțin la rimele versurilor 2 și 3.

Și alte stihulețe și versulețe de soiul ăsta, care, cîntate, te vrăjesc, iar scrise, te lasă năuc. Darămite cînd mai prind să alcătuiască și acel soi de versuri folosite pe-atunci în Cândia și căroră poezii le zic *seguidillas*? Cînd le-auzi, să-ți sară inima din piept, nu alta, să rîzi de parc-ai fi gîdilă, să te furnice prin tot trupul și, în sfîrșit, să-ți umble ca argintul-viu prin toate mădulele. De aceea spun și eu, cînstite fețe, că asemenea stihuitori, pe bună dreptate, ar trebui să fie surghiuniți în Ostrovul Șopîrlelor¹. Dar nu ei sînt de vină, ci nătărăii care-i tîmîiază și proastele care-i cred. Și dac-aș fi fost eu o dueña de ispravă, așa cum se cădea să fiu, nu m-ar mai fi scos din minți meșteșugitele lor îmbinări de vorbe și n-aș mai fi crezut că-i adevărat cînd îi auzeam că spun: « Trăiesc murind, ard în ger, dîrdii în foc, nădăduiesc fără nădejde, plec și rămîn », și atîtea alte lucruri cu neputință, cam pe-același calapod, de care sînt pline scrierile lor. Darămite cînd mai stau de-ți fîgăduiesc și pasărea fenix din Arabia, coroana Ariadnei, caii soarelui, mărgăritarele din miazăzi, aurul Tibrului și mirodeniile Pancayeii? Aici dau ei cel mai mult drumul la peană, ca unii pe care nu-i ține mare lucru să fîgăduiască ceea ce nici nu le trece vreodată prin gînd și nici nu le stă în putință să îndeplinească.² Dar ce mai stau eu să bat cîmpii? Vai de păcatele mele, sărăcuța de mine! Ce sminteală sau ce nebunie m-o fi apucat de stau să povestesc greșelile altora, cînd am atîta de spus de-ale mele? Vai, înc-o dată, nefericita de mine, că nu versurile m-au dat gata, ci prostia mea! Nu cîntecele mi-au muiat inima, ci ușurătatea mea! Multa-mi nepricepere și puțina-mi luare-aminte au deschis drum și au netezit cărare pentru pașii lui don Clavijo, că acesta-i numele cavalerului cu

¹ « *Isla de los Lagartos* » era denumită orice țară fără delimitări geografice; denotație dată pentru a indica depărtarea și pustietatea.

² Critica aceasta atinge culteranismul sau cultismul, reflexul spaniol al conceptismului italian, curent derivat din Petrarca și care, la epigonii lui, duce la fastidioase repetiții de tropi tipici (« concepție »), de formule imagistice și stilistice prefabricate. Folosirea antinomiilor îngrămădite unele peste altele, ca mai sus, era procedeul uzual al conceptiștilor.

pricina. Așa că, fiind eu mijlocitoarea, a putut omul să ajungă nu o dată, ci de mai multe ori în odaia Antonomasiei cea amăgită nu de el, ci de mine, sub cuvînt c-o să-i fie bărbat în lege, fiindcă, așa păcătoasă cum sînt, dar tot nu i-aș fi îngăduit, fără să se-nsoare cu ea, nici să se-atingă de marginea tălpii condurilor ei. Nu, nu, asta, nu ! În orice treburi de-acest soi cu care am de-a face, cununia înainte de toate ! Numai că treaba de care-i vorba avea și ea un clenci, și anume că tinerii nu erau pe o potrivă, don Clavijo fiind doar un cavaler mărunt, pe cită vreme domnița Antonomasia era, după cum spusei, moștenitoarea împărăției. Prin prevăzătoarea mea dibăcie, toată încurcătura asta a rămas cîtva timp tăinuită și ascunsă, pînă cînd mi s-a părut mie că parcă așa un fel de umflătură a burții Antonomasiei o să ne dea pînă la urmă de gol. Să intrăm toți trei de frică-n pămînt, nu altceva ! Dar ne-a făcut să ridicăm iarăși capul hotărîrea ca, pîn-o ieși la iveală treaba asta necurată, don Clavijo s-o ceară de nevastă pe Antonomasia în fața vicarului, întemeiat fiind pe-o țidulă dată de prințesă, în care ea spunea cum că vrea să-i fie soată, și pe care eu cu mintea mea o ticluisem atît de bine, încît nici chiar virtutea lui Samson n-ar mai fi putut s-o darme. S-au pus la cale toate cele trebuincioase pentru asta, vicarul a citit țidula, a mai ascultat-o și pe prințesă, care i-a mărturisit adevărul, și el a trimis țidula la păstrare în casa unui judecător de la curte, om cu mare trecere.

Atunci prinse Sancho să zică :

— Cum, și în Candaya sînt judecători de curte, stihuitori și *seguidillas* ? Lucrul mă face să cred și chiar să și jur că toată lumea îi pe-aceeași croială. Dar dă-i zor, luminăția-ta, cucoană Trifaldi, că-i tîrziu și mor să știu cum o să iasă la capăt cu povestea asta cît o zi de post.

— Bine, o să mă zoresc, răspunse contesa.

*Unde contesa Trifaldi își spune mai departe povestea-
cea înfricoșată și vrednică de pomenire*

Fiece vorbă rostită de Sancho o desfăta pe ducesă tot atîta pe cît îl scotea din sărite pe don Quijote; și după ce porunci scutierului său să tacă odată, Indurerata își urmă mai departe povestea, spunînd:

— În cele din urmă, după mai multe întrebări și răspunsuri, văzînd că prințesa o tot ținea una și bună, fără să se abată nici cu atîta de la spusele ei de mai-nainte, vicarul a dat hotărîre prielnică lui don Clavijo și i-a încredințat fata drept soață legiuită, din care pricină regina Maguncia, mama prințesei Antonomasia, a fost într-atîta cuprinsă de năduf, că peste trei zile am și îngropat-o.

— Trebuie c-o fi murit de-ați îngropat-o, nici nu mai încape vorbă, spuse Sancho.

— Asta se-nțelege de la sine, răspunse Trifaldin, fiindcă în Candaya nu se-ngroapă viii, ci numai morții.

— Cu toate astea, s-a mai văzut, domnule scutier, răspunse Sancho, să fie îngropat cîte unul numai leșinat, crezîndu-se că-i mort; și, după cîte mă taie pe mine capul, crăiasa asta Maguncia ar fi făcut mai bine să leșine decît să moară, fiindcă dacă ești viu, poți îndrepta multe lucruri; și la urma urmei, n-a făcut nici prințesa chiar te miri ce prostie, pentru ca mîne-sa să și-o pună atît la inimă. Dacă s-ar fi măritat domnița asta cu vreun copil de casă sau cu vreo altă slugă de-a ei de pe la curte, așa cum au făcut multe altele, după cîte-am auzit spunîndu-se, atunci zic și eu că răul ar fi fost fără leac; că s-a măritat, însă, c-un cavaler atît de iscusit și de firoscos, cum ni l-a zugrăvit aci, chiar dac-a fost și asta, ce-i dreptul, tot o prostie, n-a fost, totuși, chiar atît de mare pe cît se arată; căci dacă-i să țin seamă de rînduielile stăpînului meu, care-i doar aici de față, și n-o să mă lase el să mint, după cum dintre oamenii cărturari se alege episcopii, tot așa dintre cavaleri, și mai cu seamă dacă sînt și rătăcitori, se pot alege regii și împărații.

— Ai dreptate, Sancho, spuse don Quijote, fiindcă un cavaler rătăcitor, să aibă el numai un dram de noroc, și poate trage nădejde să ajungă cît de curînd cel mai mare stăpînitor de pe lume. Dar las-o pe dueña Indurerată să spună mai departe ce-are de spus, fiindcă, după cîte bănuiesc eu, acum trebuie să vină partea cea amară a acestei povești, pîn-aici atît de dulce.

— Și încă ce amară, răspunse contesa, e atît de amară, încît, pe lîngă ea, fierea pare dulce, și laurul porcesc, o bună-tate. Cînd am văzut noi că-i moartă crăiasa — și nu leșinată — am îngropat-o și numai ce-am așternut pămînt deasupra-i, și numai ce ne-am luat de la ea cel din urmă rămas bun, că, *quis talia fando temperet a lacrymis*¹? se ivi călare pe-un cal de lemn, la mormîntul crăiesei Maguncia, uriașul Malambruno, văr de sînge al Magunciei, care, pe lîngă că era hain, mai era și vrăjitor, și care, pentru a răzbuna prin meșteșugurile sale moartea verei lui și pentru a pedepsi cutezanța lui don Clavijo și pentru a-și slobozi toată ciuda pe Antonomasia, deoarece călcase greșit, îi lăsă pe amîndoi vrăjiți deasupra mormîntului, pe ea preschimbată într-o maimuță de aramă, iar pe el, într-un crocodil înspăimîntător, făurit dintr-un soi de fier necunoscut, iar între ei doi se află un stîlp tot de fier, și pe el stau scrise în graiul siriatic niște slove, care, tălmăcite în candeycește, și acum în spaniolește, cuprind vorbele ce urmează: « Aști doi ibovnici cutezători nu și-or recăpăta chipul de mai-nainte, pînă ce viteazul din La Mancha n-o veni să dea piept cu mine într-o luptă crîncenă, căci numai pentru marea sa vitejie păstrează ursita această nemai-văzută aventură ». După ce făcu treaba asta, trase din teacă un iatagan mare și lat și, înșfăcîndu-mă de păr, se prefăcu că vrea să mi-l împlînte în gît și să-mi taie capul! Eu mă înspăimîntai, vorba mi se înecă în gîtlej și inima mi-era cît un purice; dar, cu toate astea, îmi făcui silă pe cît putui și eu și, cu glas tremurător și jalnic, îi spusei atîtea lucruri

...cine, spunînd astea, își poate ține lacrimile? Vers din Vergiliu la începutul cărții a II-a din *Eneida*. (În limba latină în original.)

și atît de drăgălașe, încît acestea-l îndemnară să nu mai pună-n fapt o pedeapsă atît de cumplită. În cele din urmă porunci să-i fie aduse dinainte toate dueñele din palat, care nu erau altele decît tot astea de-aici de față, și, după ce a umflat în vorbe vina noastră și a ocărit felul de-a se purta al dueñelor, viclenia lor cea afurisită și firea lor și mai afurisită, și, punîndu-le tuturor în spinare vina care era numai a mea, a spus că n-avea de gînd să ne pedepsească cu moartea, ci cu alte pedepse mai prelungite, de pe urma cărora să îndurăm o moarte neînteruptă și vrednică de plîns. Și chiar în clipa cînd puse capăt ăstor vorbe, simțirăm toate că ni se deschideau porii de pe față și că pe toată fața ne înțepau parcă niște vîrfuri de ace. Duserăm îndată mîinile la obraz și ne văzurăm în starea în care o să ne vedeți și voi acum.

Și cît ai clipi, Indurerata și cu celelalte dueñe își ridicară vălurile, care le ascundeau privirile, și-și arătară fețele, toate acoperite cu bărbi, care bălane, care negre, care albe și care abia încărunțite, la a căror vedere ducele și ducesa se arătară uimiți, don Quijote și cu Sancho, înmărmuriți, iar toți cei de față, năucii; și contesa Trifaldi spuse mai departe:

— În felul ăsta ne-a pedepsit nelegiuitul și împielitatul ăla de Malambruno, acoperind netezimea și frăgezimea chipurilor noastre cu asprimea ăstor perii; de s-ar fi milostivit cerul ca mai bine să ne fi retezat capetele cu iataganul lui cît toate zilele decît să întunece lumina obrazurilor noastre cu lîna asta care ne acoperă, căci dacă stăm și socotim bine, cinstite fețe — și lucrul pe care am să-l spun acum ar trebui să-l spun cu ochii numai fîntîni de lacrimi, dar gîndul la nefericirea noastră și mările de plîns care-au plouat pîn-acum dintr-înșii mi i-au lăsat lipsiți de izvoare și uscați cum îi spicul, așa că o spun fără să lăcrămez — spun dară că unde o să se mai poată duce o dueña cu barbă? Cărui tată sau cărei mame o să-i mai fie milă de ea? Cine o să-i mai dea o mîna de ajutor? Că dacă și atunci cînd are pielea netedă și obrazul canonit cu mii de soiuri de sulimanuri și dresuri, și abia de se găsește cine s-o îndrăgească, ce-o să se facă

cînd o să i se descopere obrazul preschimbat în pădure? Vai, dueñelor, soaþele mele! sub ce zodie nefericită am venit pe lume, şi-n ce ceas rău ne-au mai zămislit părinţii noştri! Şi spunînd vorbele astea, păru să cadă într-un leşin adînc.

Capitolul XL

*Despre lucruri care privesc şi ating această aventură
şi această poveste de pomină*

Pe drept cuvînt, toţi aceia care se desfată cu istorii ca aceasta ar trebui să se arate recunoscători lui Cide Hamete, povestitorul ei cel dintîi, pentru osîrdia ce a avut-o de-a ne povesti totul din fir-a-păr, fără să fie un lucruşor măcar, oricît de mărunţ, pe care să nu-l scoată la lumină şi să nu-l desluşască. Zugrăveşte gîndurile, dezvăluie nălucirile minţii, răspunde întrebărilor nerostite, lămureşte îndoielile, dezleagă nodul greutăţilor, mulţumeşte, mă rog, pînă la cel din urmă grăunte, chiar şi setea cea mai nesăţioasă de cunoaştere. O, preastrălucite povestitor! O, fericitul don Quijote! O, tu, vestită Dulcinee! O, hazosule Sancho Panza! De-aţi trăi, cu toţii laolaltă şi fiecare-n parte, un şir nesfîrşit de veacuri, întru desfătarea şi veselirea muritorilor!

Spune dară istoria că de-ndată ce o văzu Sancho pe Îndurerata leşinată, zise:

— Iacă, jur pe legea mea de om de treabă şi pe viaţa moşilor şi strămoşilor mei din neamul Panza, că de cînd mama m-a făcut, nici n-am auzit, nici n-am văzut, nici stăpînu-meu nu mi-a povestit şi nici prin minte nu i-a trecut vreo pătăranie de soiul ăsteia! Lua-te-ar mii de draci, ca să nu spun mai rău, vrăjitorule şi uriaşule Malambruno! Nu ţi-ai mai găsit şi tu altfel de pedeapsă să dai păcătoaselor ăstora decît să le faci bărboase? Cum adică, n-ar fi fost mai bine şi nu le-ar fi venit şi lor mai bine la socoteală să le iei jumătate din nas, să zicem jumătatea de sus, chiar dac-ar fi rămas gîngave dup-aceea, decît să le pui bărbi? Pot să

pun rămăşag că nici parale n-au să plătească pe cineva să le radă.

— Aşa şi e, domnule, răspunse una din cele douăsprezece, n-avem parale să ne dichisim, aşa că unele din noi ne mai ajutam, fără prea multă cheltuială, de nişte plasturi cu smoală, pe care ni le aşternem pe faţă, şi cînd tragem dintr-o dată cu putere de ele, rămînem rase şi netede ca fundul pivelor celor de piatră¹; că, deşi se găsesc prin Candaya femei din acelea ce umblă din casă-n casă ca să smulgă părul de pe negi, să împodobească sprîncenele şi să facă şi alte dichiseli muieresti, noi, dueñele stăpînei mele, n-am vrut nici-odată să le îngăduim în preajma noastră, fiindcă cele mai multe dintre ele cam miros a codoaşe, şi încă nu de cel mai bun soi², şi dacă nu ne vine într-ajutor seniorele don Quijote, apăi bărboase or să ne ducă la groapă.

— Mi-aş smulge eu însumi barba în ţara arapului³, zise don Quijote, dacă n-aş găsi leac pentru bărbile voastre!

În acea clipă contesa Trifaldi se deşteptă din leşinul ei şi zise:

— Răsunetul acestei făgăduinţe, viteze cavalier, a ajuns pînă la urechile mele în miezul leşinului, şi asta a fost destul ca să mă trezesc dintr-însul şi să-mi vin din nou în simţiri; aşa că iară şi iară te rog fierbinte, strălucite rătăcitor şi neîmblinzite cavalier, să faci în aşa fel ca milostiva-ţi făgăduinţă să se schimbe în fapt.

— Pentru mine nu va rămîne doar făgăduinţă, răspunse don Quijote. Să-mi spui, doamnă, numai ce am de făcut, căci curajul meu e gata oricînd să te slujească.

¹ Existau în epocă reţete farmaceutice de soluţii şi de creme epilatorii, ca de pildă cunoscutul « *pelador para quitar los pelos de la frente y cara, y de otra qualquiera parte* », copiat de Rodríguez Marín dintr-un *recetario* din secolul al XVI-lea şi citat în comentariul acestui punct al romanului dintr-un manuscris aflat la Biblioteca Naţională din Madrid.

² « *Las más oliscan a terceras, habiendo dejado de ser primas* » : joc de cuvinte. Tercera este mijlocitoarea (a treia între cei doi), prima este verişoară, dar şi înţia (ca rang), « cele mai multe miros a mijlocitoare, fiindcă le-au pierit mijloacele de-a fi ele înseşi supuse mijlocirii » (au devenit de-a treia, fiindcă nu mai pot fi de prima /categorie/ în amor).

³ Faptul de-a nu avea barbă era considerat, la mauri, o mare ruşine.

— Treaba stă așa, răspunse Îndureșata, că de-acî pînă-n împărăția Candayei, dacă mergi pe pămînt, faci cinci mii de leghe, cu toate că vreo două mai mult sau mai puțin nu intră la socoteală; dac-o iei, însă, prin aer și mergi de-a dreptul la țintă, faci numai trei mii două sute douăzeci și șapte. Trebuie să mai știi că, așa cum mi-a spus și Malambruno, cînd soarta mi-o scoate-n cale pe cavalerul nostru mîntuitor, el o să-i trimită un armăsar cu mult mai bun și mai puțin nărvaș decît gloabele de poștă, fiindcă n-o să fie altul decît însuși calul de lemn pe care viteazul Pierres a răpit-o pe frumoasa Magalona; și calul ăsta poate fi condus cu ajutorul unui cui de lemn pe care-l are-n frunte și care-i slujește de dîrlogi, și zboară prin văzduh cu atita ușurință, de parcă l-ar împinge toți dracii. Și, după cum umblă vorba din bătrîni, el ar fi fost făurit chiar de înțeleptul Merlin. L-a împrumutat prietenului său Pierres, care a făcut dimpreună cu el călătorii depărtate și a răpit-o, după cum spusei, pe frumoasa Magalona, purtînd-o-n văzduh pe spinarea calului și lăsîndu-i cu gura căscată pe toți cei ce se uitau la ei de jos, de pe pămînt; și nu-l împrumuta decît aceloră pe care-i îndrăgea el sau care-i plăteau mai mult, și de la marele Pierres încoace nu știm să-l mai fi călărit suflet de om. De atunci Malambruno, cu meșteșugurile lui, a pus mîna pe el și-l ține-n puterea sa, și-l folosește în călătoriile pe care le face la răstimpuri prin lumea largă, fiind azi aici, mîine-n Francia și poimîine la Potosi. Și ce-are bun calul ăsta e că nici nu mănîncă, nici nu doarme, nici nu strică potcoave, și, așa fără aripi cum se află, ține prin văzduh un buestru ca acela, de cine-l călărește poate să ducă-n mînă o cană cu apă plină ochi fără să i se verse o picătură, atît îi e de lin și de liniștit umbletul; pămîntul și frumoasele Magalona îi plăcea atît de mult să-l călărească.

La vorbele astea Sancho zise:

— Dacă-i vorba de umblat lin și liniștit, apăm asinul meu, măcar că nu umblă prin văzduh, ci doar pe pămînt, le-o ia înainte — pot să pun rămășag — la cîți buestrași s-or afla pe lume.

Riseră cu toții, iar Îndurerata urmă mai departe cu vorba.

— Și calul ăsta de care spun, dacă-i adevărat că Malambruno are de gând să pună capăt nefericei noastre, nici n-o să treacă jumătate ceas de la căderea nopții și o să fie aici de față, fiindcă Malambruno mi-a spus că semnul ce-o să mi-l dea după care eu să înțeleg că am găsit chiar pe cavalerul pe care-l căutam o să fie trimiterea neîntârziată și grabnică a calului oriunde m-aș afla.

— Și câți inși încap pe calul ăsta? întrebă Sancho.

Îndurerata răspunse:

— Doi inși, unul în șa, iar celălalt la spatele lui, și, de cele mai multe ori, acești doi inși sînt cavalerul și scutierul, atunci cînd nu se află și vreo domniță răpită.

— Aș mai vrea să știu, coană Îndurerato, spuse Sancho, cam cum îl cheamă pe calul ăsta.

— Numele lui, răspunse Îndurerata, nu este ca acela al calului lui Belerofonte, care se numea Pegas, nici ca acela al lui Alexandru cel Mare, pe nume Bucefal, nici ca acela al năbădăiosului Orlando, pe care-l chema Brillandoro, și nu-i zicea nici Bayarte, ca aceuia al lui Reinaldos de Montalbán, nici Frontino, ca aceuia al lui Rugero, nici Bootes, nici Peritoa, cum umblă vorba că-i cheamă pe caii soarelui, și nu-l cheamă nici Orelia, ca pe calul pe care nefericitul Rodrigo, cel din urmă rege al goților, a intrat în lupta în care avea să-și piardă și viața, și crăia.

— Pot să pun rămășag, spuse Sancho, că dacă nu i-a pus nici unul din numele astea vestite de cai atît de cunoscuți, apai nu i-o fi pus nici numele de Rocinante, care, fiind calul stăpînului meu, îi întrece pe toți cei ce-au fost pomeniți.

— Așa e, răspunse contesa cea bărboasă; totuși, numele, pe care îl poartă îi vine cum nici nu se poate mai bine, pentru că-l cheamă Lemnopiron Înaripatul¹, ceea ce se potrivește de minune cu faptul că-i de lemn, că are un piron sau un cui în frunte și că umblă ușor de parcă zboară, așa că, în privința numelui, poate să se ia la întrecere cu vestitul Rocinante.

¹ În original: «*Clavileño el Alijero*».

— Aşa nume mai zic şi eu, spuse Sancho. Dar cu ce soi de friu sau căpăstru îl mîni?

— Păi nu ți-am spus? răspunse contesa Trifaldi. Cu acel cui din frunte, pe care, dacă-l învîrte într-o parte sau într-alta cavalerul ce-l călăreşte, îl face să umble după cum poşteşte, sau prin văzduh sau atingînd şi aproape măturînd pămîntul sau ţinînd calea de mijloc, cale care trebuie urmată şi păstrată în toate treburile făcute cu socoteală.

— Tare-aş mai vrea să-l văd! răspunse Sancho. Dar dacă-i trece cuiva prin minte c-o să mă apuc eu să-l şi călăresc, fie pe şa, fie în spate, e ca şi cum l-ar bate gîndul să culeagă pere dintr-un ulm. Asta-i bună! Eu abia de mă țin pe asinul meu, stînd pe-o şa de nici mătasea nu-i așa de moale, şi ăştia vor acuma să călăresc o spinare de lemn tare, fără urmă de perine sau de velință pe ele! Nu, fără glumă, n-o să mă apuc să-mi stîlcesc oasele pentru nimeni pe lume, doar ca să-l scap de barbă! Bărbierească-se fiştecăre cum i-o veni mai bine la socoteală, că eu n-am de gînd să-l însoţesc pe stăpînu-meu într-o călătorie atît de lungă; şi asta cu atît mai mult cu cît, pentru rasul ăstor bărbi, nu-i așa mare nevoie de mine cum e pentru dezlegarea din vrăji a stăpînei mele Dulcinea.

— Ba este, om bun, răspunse contesa Trifaldi, şi încă atîta nevoie, încît, dacă nu iei şi dumneata parte la treaba asta, ştiu dinainte că n-o să facem nici o ispravă.

— Ei, drăcie cu pălărie, spuse Sancho, ce-au de-a face scutierii cu aventurile stăpînilor lor? Adică lor să li se ducă vestea de tot ce se-ntîmplă, şi ponosul să-l tragem noi? Aidade! Încaltea, de-ar spune şi povestitorii ăstor istorii așa: « Cavalerul cutare a dus la bun sfîrşit cutare aventură, dar cu ajutorul lui cutare, scutierul său, fără de care ar fi fost cu neputință s-o ducă la bun sfîrşit ». Dar ți-ai găsit biserică să te-nchini, că ei scriu cu zgîrcenie doar atît: « Don Paralipomenon, Cavalerul celor Trei Stele, a dus la bun sfîrşit aventura cu cei şase căpcăuni », fără să mai pome-nească de numele scutierului, care era de faţă la toate cele întîmplate, ca şi cum nici nu s-ar fi aflat pe lume. Şi atunci,

cinstite fețe, mă-ntorc iarăși și zic că stăpînu-meu poate să se ducă el și singur, și-i urez călătorie sprîncenată, că eu rămîn aci, în tovărășia stăpînei mele ducesa și — mai știi? — poate că atunci cînd s-o înapoia, o găsi cu mult mai bună starea domniței Dulcinea, pentru că mă gîndesc ca-n clipele cînd n-am nici o treabă și stau degeaba, să-mi trag la plesnituri cu toptanul, de să nu mai crească părul pe locul unde-am dat.¹

— Cu toate astea, tot o să trebuiască să-l însoțești, de-o fi nevoie, Sancho dragă, pentru că, uite, o să te roage lume cumsecade, zise ducesa. Nu se poate ca numai așa, din pricina fricii tale celei neroade, să rămînă împlănite fețele ăstor cucoane, fiindcă atunci nici vorbă că o să fie de rău!

— Ei drăcie cu pălărie, pentru a doua oară! răspunse Sancho. Hai, dacă s-ar face pomana asta cu niscai fete așezate sau cu niscai copile crescute în frica lui Dumnezeu, aș mai zice și eu să-și pună omul pielea la târbacă în orice munci; dar să le rabd eu doar ca să dau jos bărbile dueñelor! Atîta rău! Să știu de bine că le-oi vedea pe toate cu bărbii, de la cea mai mare pîn' la cea mai mărunță și de la cea mai sclifosită pîn' la cea mai socotită!

— Că rău mai ești cu dueñele, Sancho dragă, zise ducesa. Prea te ici și tu după spusele spițerului din Toledo, dar zău că n-ai dreptate, că, uite, și la mine-n casă sînt dueñe ce pot fi luate drept pildă; aici doar de față se afla și doña Rodríguez, despre care nici nu pot să spun altceva.

— Ba și altceva de-ai spune înălțimea-ta, spuse doña Rodríguez, Dumnezeu tot știe care-i adevărul în toate cele, și așa, bune sau rele, bărboase sau spîne, cum om fi noi, dueñele, ne-au făcut mamele noastre la fel ca și pe celelalte muieri; și dacă ne-a pus Dumnezeu pe lume, o fi știind el de ce, că eu în îndurarea lui mă-ncred, iar nu în barba unuia sau a altuia.

¹ În original «...que no me la cubra pelo...»: locuțiune echivocă; e vorba și de faptul că o cicatrice adîncă nu mai lasă părul să crească pe locul ei, și de imposibilitatea de a mai repara o pierdere gravă («...să n-o mai scot la capăt niciodată», s-ar traduce liber).

— Bine, acum să lăsăm astea, doamnă Rodríguez și doamnă Trifaldi, și celelalte care mai sînteți, zise don Quijote. Eu nădăjduiesc că cerul va privi cu milostivire durerile voastre și Sancho va face așa cum i-oi porunci eu; să vină numai Lemnopiron și să dau eu ochii cu Malambruno, fiindcă-s încredințat că nu se află brici pe lume care să vă radă mai lesne pe domniile-voastre decît cum o să-i radă spada mea capul de pe umeri lui Malambruno, că Dumnezeu, de, îi mai rabdă pe nelegiuîți, dar nici chiar așa, în vecii vecilor!

— Vai, spuse atunci Îndurerata, viteze cavalier, cu ochi buni privească-te pe măria-ta toate stelele ținuturilor cerești, și insuflă-ți în cuget putere și vitejie din belșug ca să fii pavază și adăpost al oropsitului și urgisitului neam al dueñelor, urît de spițeri, clevetit de scutieri, batjocorit de copiii de casă; că afurisită fie proasta care, în floarea vîrstei, nu s-a apucat mai degrabă călugăriță să se facă decît dueña; sărăcuțele de noi, dueñele, că deși coborîm de-a dreptul, după partea bărbătească, chiar din Hector troianul, nu se lasă stăpînele noastre pînă nu ne tutuiesc, ca și cum asta le-ar ajuta să ajungă regine. O, tu, uriașe Malambruno, care, măcar că vrăjitor, ești totuși om de cuvînt cînd ai făgăduit ceva, trimite-ni-l pe Lemnopiron cel fără de seamăn pe lume, ca să ni se mîntuie odată nefericirea! Că dacă mai vine și căldura, și noi tot cu bărbi sîntem, apăi vai de steaua noastră!

Vorbele astea le spuse contesa Trifaldi cu atîta foc, încît smulse lacrimi din ochii tuturor celor de față, și chiar și din ai lui Sancho, care se jurui în inima lui să-și însoțească stăpînul și pîn' la capătul cel mai dinafară al lumii dacă cu asta o face să pice lîna de pe acele preacinstite fețe.

Capitolul XLI

*Despre sosirea lui Lemnopiron dimprenă cu sfîrșitul
acestei aventuri prea lungite*

Într-acestea se lăsă și noaptea și, o dată cu ea, și clipa hotărîtă în care trebuia să sosească faimosul cal Lemnopiron,

a cărui întârziere îl făcuse pedon Quijote să-și piardă răbdarea, socotind că dacă Malambruno pregetă să i-l trimită, e sau fiindcă nu era el cavalerul pentru care se afla sortită acea aventură, sau fiindcă Malambruno nu cuteza să se măsoare cu el într-o luptă pe viață și pe moarte. Dar tocmai când se aștepta mai puțin, iată numai că intrară în grădină patru sălbatici, îmbrăcați cu toții în iederă verde și care duceau pe umerii lor un coșcogeamite cal de lemn. Îl puseră-n picioare pe pământ, și unul dintre sălbatici zise:

— Să se urce pe acest cal de lemn cavalerul care se va încumeta la o asemenea treabă.

— Eu, unul, nu mă urc, spuse Sancho, pentru că nici nu mă ncumet și nici cavaler nu sînt.

Dar sălbaticul urmă mai departe:

— Iar dacă are vreun scutier, acesta să i se așeze în spate și să se încreadă în viteazul Malambruno, fiindcă, în afară de spada lui, nici o altă spadă și nici o altă mișelie nu-i va face nici cel mai mic rău; și n-aveți alta de făcut decît să răsuciți cuiul de pe grumazul calului, că el vă va duce prin văzduh, acolo unde vă așteaptă Malambruno; pentru ca, însă, înălțimea prea mare și măreția drumului să nu vă dea amețeli, trebuie să stați cu ochii legați pînă cînd va necheza calul, căci asta fi-va semnul că i s-a sfîrșit călătoria.

Astea fiind spuse, îl părăsiră pe Lemnopiron și, plini de cuviință, plecară pe unde au venit. Îndurerata, de-ndată ce văzu calul, aproape plîngînd spuse către don Quijote:

— Viteze cavaler, Malambruno și-a îndeplinit făgăduințele, calul se află aici, bărbile ne cresc, și fiecare dintre noi, laolaltă cu fiecare fir de păr din bărbile noastre, te rugăm fierbinte să ne razi și să ne tunzi, fiindcă nu te ține altceva treaba asta decît să te sui pe cal, dimpreună cu scutierul tău, și, cu cugetul liniștit, să pui bun început acestei nemai-pomenite călătorii a voastre.

— Chiar așa o să și fac, doamnă contesă Trifaldi, și o s-o fac din toată inima și cu toată buna voire, fără să mă apuc să-mi caut vreo șa moale sau să-mi pun pintenii, ca să nu pierd vremea, atît de mare-i dorința ce-o am de-a

vă vedea rase și curățite de bărbi și pe domnia-ta, doamnă, și pe toate celelalte dueñe.

— Ba eu n-o să fac treaba asta, spuse Sancho, nici cu bună voire, nici cu rea voire, n-o s-o fac, și pace ! Și dacă pentru bărbieritul ăsta nu se poate altfel decît să mă urc eu pe spinarea calului, apăi n-are decît să-și caute stăpînu-meu alt scuțier pentru a-l însoți și cucoanele astea alt mijloc de a-și netezi fața, că eu doară nu-s vrăjitor ca să-mi ardă să umblu așa, haihui prin văzduh ! Și ce-au să zică și oamenii de pe la mine din ostrov cînd au să afle că ocîrmuitorul lor o ia razna pe coama vîntului ? Și pe lingă asta, fiind de-acîi și pînă-n Candaya vreo trei mii și nu mai știu cîte leghe, dacă obosește calul sau i se urăște uriașului, întîrziem cu întorsul vreo cinci șase ani ca nimica, și atunci pas să mai gălesc pe lume ostrov sau localnici de pe-acolo care să mă recunoască. Și apoi o vorbă din bătrîni spune că de-ți place zăbava, te-alegi doar cu pleava, și de capeți mioara, strînge-i frînghioara, de aceea, ierte-mă bărbile ăstor cucoane, dar la Roma sfîntului Petru îi priește, vreau adică să spun că mie-mi priește aici în casă, unde mi se aduce atîta cinstire și de la al cărei stăpîn mă aștept la un bine atît de mare cum e acela de a mă vedea cîrmuitor.

La care ducele spuse :

— Sancho dragă, insula pe care ți-am făgăduit-o nici nu se mișcă și nici nu fuge, are rădăcini atît de adînci, înfipte în străfundurile pămîntului, încît nimeni n-ar putea s-o smulgă sau s-o urnească din loc, oricît ar smuci-o ; și apoi știi tot atît de bine ca și mine că nu se află pe lume nici un soi de slujbă mai acătării care să nu se cîștige pe niscai dăjdii, unele mai de Doamne-ajută, altele mai de cum dă Dumnezeu ; ei bine, dajdia pe care ți-o cer eu în schimbul ocîrmuirii este să te duci dimpreună cu stăpînul tău don Quijote ca să încununezi și să duci la bun sfîrșit pătărania asta de pomină ; căci fie că t-ei întoarce călare pe Lemnopiron în scurta vreme pe care iuțeala lui ne face s-o nădăjduim, fie că steaua cea rea te-o mîna să te-ntorci pe jos ca un hagi, cerșind din han în han și din crîsmă-n crîsmă, ori-

cînd t-ei întoarce, ți-i găsi ostrovul acolo unde l-ai lăsat și pe locuitorii lui cu aceeași rivnă pe care au avut-o totdeauna de-a te primi ca ocîrmuitor, și aceeași fi-va și voia mea; și să nu pui la îndoială ăst adevăr, domnule Sancho, fiindcă s-ar chema atunci că aduci o grozavă jignire bunei mele voiri de a te sluji.

— Ajunge, stăpîne, zise Sancho, că eu nu-s decît un biet scutier și nu pot să duc în spate atîtea vorbe curtenitoare. Urcă-se, dară, stăpînu-meu, legați-mă la ăști ochi, încredințați-mă lui Dumnezeu și învățați-mă și pe mine dacă, atunci cînd om străbate ținuturile cele înalte, să mă încredințez tot celui Atotputernic sau mai bine să mă rog de îngerii să-mi vie într-ajutor.

La care contesa Trifaldi îi răspunse:

— Uite, Sancho, poți fără grijă să te încredințezi lui Dumnezeu sau cui poștești, fiindcă Malambruno, vrăjitor, vrăjitor, da-i totuși creștin, și-și face vrăjile cu mult scaun la cap și cu multă socoteală, așa ca să nu se pună rău cu nimeni.

— Ei, atunci, spuse Sancho, să-mi ajute Dumnezeu și Sfînta Treime din Gaeta!

— De la întîmplarea cea de pomină cu pivele, spuse don Quijote, mai că nu l-am mai văzut niciodată pe Sancho atît de fricos ca acum; noroc că eu nu mă iau după semne, cum fac alții, fiindcă atunci lipsa asta a lui de curaj ar putea face să-mi tresară și mie inima de frică. Dar vino-încoa' Sancho, deoarece, cu îngăduința ăstor cinstite fețe, vreau să-ți spun și eu două vorbe între patru ochi.

Și luîndu-l deoparte pe Sancho între niște pomi din grădină, și apucîndu-l de amîndouă mîinile, îi spuse:

— Acum vezi și tu, Sancho frățioare, ce călătorie lungă ne așteaptă, și numai Dumnezeu știe cînd ne-om întoarce dintr-însa și cînd ne-or mai îngădui treburile ceva tihnă și răgaz; așa că ar fi bine să te închizi acum la tine-n odaie, făcîndu-te că te duci să cauți ceva trebuincios pentru drum, și, pînă una-alta, să-ți arzi o bună parte din cele trei mii trei sute de gîrbace cu care ești dator, măcar, acolo, vreo

cinci sute, că dacă ți le dai, date rămîn, și lucrul început e pe jumătate sfîrșit.

— Zău că luminăția-ta trebuie să fii căzut în cap! spuse Sancho. Asta-i chiar vorba ăluia: după moarte, și bătaie; taman acum, cînd am de stat pe-o scîndură tare, ți-a venit chef luminăției-tale să-mi nenorocesc bucele? Nu, fără glumă, luminăția-ta nu ești în toate mințile! Mai bine să ne ducem noi acum ca să le radem odată pe duețele astea, și la întoarcere, uite, îți făgăduiesc — și doar știi cine sînt — c-o să dau tot zorul ca să scap de îndatorirea mea, așa încît luminăția-ta ai să rămîi mulțumit; iacă, altceva nici nu mai e nevoie să-ți spun.

Atunci don Quijote răspunse:

— Bine, dragă Sancho, cu făgăduința asta mi-ai mai luat o piatră de pe inimă, și cred c-ai să te ții de cuvînt, fiindcă, ce-i dreptul, deși cam prostălău, ești totuși integru.

— Nu sînt în negru ci în verde îmbrăcat, spuse Sancho, dar și bălțat să mă îmbrac, eu tot o să mă țiiu de cuvînt.

Și, cu vorbele astea, se întoarseră să încalece pe Lemnopiron, și în timp ce-l încăleca, don Quijote spuse:

— Leagă-te la ochi, Sancho, și suie-te, că cine a trimis după noi de peste nouă mări și nouă țări n-o avea de gînd să ne amăgească, că nu-i doară nici o scofală pentru el să păcălească pe acela ce se încrede într-însul; și chiar dacă totul ar ieși pe dos de cum mă aștept eu, slava de a fi pornit o ispravă ca asta nu ne-o va putea întuneca nici o mișelie de pe lume.

— Haide dară, stăpîne, spuse Sancho, căci bărbile și lacrimile ăstor cucoane îmi stau ca un cui în inimă, și n-oi pune dumicat în gură fără să-l înghit cu noduri pînă cînd nu le-oi vedea netezite de țepi, așa cum erau înainte. Suie-te și leagă-te la ochi luminăția-ta mai întîi, că dacă-i vorba să stau eu în spate, e la mintea omului că cel ce stă-n față trebuie să se urce mai întîi.

— Asta cam așa e, răspunse don Quijote, și scoțînd o basma din tașcă, o rugă pe Îndurerata să-l lege strîns tare la ochi.

Și nici n-apucă ea bine să i-o lege, că el și-o și dezlegă și zise :

— Dacă nu mă-nșel, am citit în Virgiliu despre acel idol al lui Pallas din Troia care nu era altceva decât un cal de lemn, adus de către greci drept jertfă zeiței, și care era îmborțosat cu niște cavaleri armați, ce-au adus după aceea pieirea Troiei; n-ar fi rău, dară, să văd mai întâi ce-are Lemnopiron ăsta în rînză.

— Dar n-ai de ce să te mai uiți, zise Îndurerata, că doar îs eu aicea, și știu că Malambruno n-are în firea lui nimic mișelesc sau hain. Suie-te, luminăția-ta, fără nici o frică, seniore don Quijote, și, uite, în capul meu să se spargă dacă ți s-o întîmpla vreun rău !

Lui don Quijote i se păru că orice-ar mai spune în legătură cu punerea-i la adăpost de primejdii ar fi spre paguba faimei lui celei vitejești, așa că, fără să mai scoată vreo vorbă de împotrivire, se sui pe Lemnopiron și-i atinse cuiul care se învîrtea ușor ; și cum n-avea scări și-i spînzurau picioarele, părea întocmai ca un chip de pe-o țesătură flamandă de perete, pe care-i zugrăvit sau cusut un alai de biruință din vechea Romă. Încet, încetinel și ca dus la tăiere se sui într-un sfîrșit și Sancho și-și potrivea șezutul cum se pricepu și el mai bine pe spinarea calului, o găsi cam tărișoară și cîtuși de puțin moale și-l rugă pe duce să-i dea, dacă se poate, să șadă pe-o pernuță sau pe-o pernă, fie chiar și din odaia ducesei sau de pe la patul vreunui paj, fiindcă spinarea celui cal ai fi zis că-i marmură, nu lemn. La care vorbe contesa Trifaldi îi răspunse că Lemnopiron nu suferea pe el nici un soi și nici un fel de podoabe, și că singurul lucru pe care-l putea face era să se așeze muiereste, de-a curmezișul, că așa n-avea să simtă chiar într-atîta tăria lemnului. Sancho făcu precum i se spuse, și încredințîndu-se lui Dumnezeu, se lăsă să-l lege la ochi ; dar îndată se și dezlegă și, privindu-i înduioșat și cu lacrimi în ochi pe toți cei din grădină, îi rugă să-l ajute în acea grea cumpănă și să spună pentru el de mai multe ori *Tatăl nostru* și *Ave Maria*, pentru ca Dumnezeu să le trimită și lor pe cineva să se roage pentru ei

cînd s-or vedea, ca și el acum, la aman. La care don Quijote spuse:

— Netrebnicule, ce, ești cu gitul în ștreang sau ești gata să-ți dai sufletul de te miorlăi atîta? Nu stai oare, făptură nelegiuită și mișelească ce ești, pe același loc pe care a stat și frumoasa Magalona, loc de pe care a coborît nu ca să intre în mormînt, ci ca să ajungă crăiasă a Franciei¹, dacă nu mint istoriile? Și eu, care merg alături de tine, nu pot oare să mă asemăn cu viteazul Pierres, care a apăsătorit cu trupul lui același loc pe care-l apăsător eu acum? Leagă-te la ochi, iepure fricos ce ești, și nici un cuvînt de teamă să nu-ți iasă din gură, cel puțin de față cu mine!

— Bine, legați-mă atunci la ochi, răspunse Sancho, și, o dată ce nu-i voie să mă-ncredințez lui Dumnezeu și nici să fiu încredințat de alții, vă mai prinde mirarea dacă mă tem că o bîntui pe-aci o întreagă ceată de draci, care o să nime-rească cu noi tocmai la Peralvillo²?

Se legară la ochi și, simțind don Quijote că stă pe cal chiar așa cum trebuie să stea, atinse cuiul, și numai ce puse degetele pe el, că de îndată toate dueșele și toți cîți erau de față ridicară glas, zicînd:

— Domnul să te călăuzească, viteze cavalier, Domnul fie cu tine, neînfricate scutier! Ați și început să străbateți văzduhul, pe care-l sfîșiați mai iute ca o săgeată, ați și început să uimiți și să minunați pe toți cîți vă privesc de jos de pe pămînt! Țin-te bine, viteze Sancho, că te cam legeni, vezi să nu cazi, căci căderea ta mai cumplită fi-va decît aceea a cutezătorului tînăr care a voit să mine calul părintelui său, soarele.

Sancho auzi vorbele astea și, strîngîndu-se de stăpînu-su și încolăcindu-l cu brațele, zise:

¹ Cervantes se înșală, ori îl face pe don Quijote să se înșele, căci Pierres de Provence, căsătorindu-se cu Magalona, a devenit rege al Neapolelui, și nu al Franței.

² Sat lângă Ciudad Real, unde « Sfînta Frăție » îi executa pe osîndiții la moarte, și-i săgeta cu arbaletetele.

— Stăpîne, cum de spun ăştia că zburăm atît de sus dacă glasurile lor ajung pîn'la urechile noastre, şi-ai zice că stau vorbind aici lingă noi?

— Nu te potriveşti, Sancho, spuse don Quijote, fiindcă, o dată ce treburile şi zborurile de soiul ăsta se întîmplă în afară de rînduiala obişnuită a lucrurilor, poţi şi de la o mie de leghe să vezi şi să auzi pe cine poftesci, şi să faci bine să nu mă mai strîngi atîta, că mă doborî! Chiar că nu ştiu de ce te mai tulburi şi de ce te mai sperii atîta, fiindcă eu, unul, m-aş încumeta să jur că de cînd mama m-a făcut n-am încălecat un cal cu pasul mai lin ca ăsta! Nu vezi că parcă nici nu ne-am mişcat din loc? Leapădă-ţi frica, deoarece lucrurile merg într-adevăr aşa cum trebuie, şi vîntul ne duce din spate.

— Ai dreptate, răspunse Sancho, fiindcă din partea asta mă bate un vînt atît de vîrtos, de parcă mi l-ar sufla cineva din o mie de foale.

Şi aşa şi era, căci nişte foale cît toate zilele erau suflate către ei ca să le facă vînt. Atît de minunat era pusă la cale aventura asta de către duce, ducesa şi majordomul lor, încît un lucruşor nu lipsea dintr-însa ca să-i scadă din desăvîrşire. Şi cînd simţi şi don Quijote acea suflare, zise:

— Fără nici o urmă de îndoială, Sancho, că trebuie să ajungem în curînd în al doilea ţinut al văzduhului, acolo unde se zămislesc grindina şi zăpezile; tunetele, fulgerele şi trăsnetele se zămislesc în ţinutul al treilea; şi dacă în felul ăsta o să tot urcăm, vom da degrabă de ţinutul focului, şi nu ştiu cum să mai potrivească cuiul ăsta ca să nu ne ridicăm tocmai pîn-acolo, unde vom arde ca şobolanii.

Într-acestea, ceilalţi le încălzeau de departe feţele cu nişte cîlţi atîrnaţi de-o prăjină, cîlţi din aceia ce se-aprind repede şi tot atît de repede se şi sting. Sancho, care simţi că-l ia cu cald, spuse:

— Să mor eu dacă n-am şi ajuns în ţinutul focului, sau cam pe-acolo, fiindcă mi s-a pîrlit o bună parte din barbă, şi tare-aş avea chef, stăpîne, să-mi scot legătura de la ochi ca să văd şi eu pe unde ne aflăm.

— Să nu faci una ca asta! răspunse don Quijote. Adu-ți aminte de povestea adevărată a licențiatului Torralva¹, pe care-l duseră dracii în zbor prin văzduh, cu ochii legați, călare pe-o prăjină, și în douăsprezece ceasuri ajunse la Roma și descălecă în Torre di Nona, care-i una din ulițele orașului, și văzu toată lupta și asaltul și moartea Bourbonului, iar a doua zi dimineață se și afla întors la Madrid, unde povesti tot ceea ce văzuse; și tot el spunea că pe cînd zbura prin văzduh, îi porunci Diavolul să deschidă ochii; el îi deschise și văzu, după cîte i se părea, că-i atît de aproape de trupul lunii, că putea s-o apuce cu mîna, și că nu îndrăzneă să privească-n jos pe pămînt de frică să nu amețească. Așa că, Sancho dragă, n-avem de ce să ne scoatem legăturile, fiindcă cel ce și-a luat asupra-și să ne ducă va da el socoteală de noi, și, cine știe? poate că ne tot facem vînt și ne tot ridicăm în înaltul cerului tocmai pentru ca să ne lăsăm de năprasnă asupra împărăției Candayei, așa cum se lasă șoimanul sau eretele asupra bitlanului, pe care cu atît mai vîrtos pune gheara, cu cît îl ia la ochi mai de sus, și deși nouă ni se pare că n-a trecut nici jumătate de ceas de cînd am plecat din grădina ducelui, crede-mă, totuși, că trebuie să fi făcut o bună bucată de drum.

— Nu știu ce e și ce nu e, răspunse Sancho, eu atîta pot să spun, că dacă domnița aceea Magallanes² sau Magalona s-a mulțumit ea cu spinarea calului ăstuia, apăi nu trebuie să fi avut carnea prea gîngășă.

Toate vorbele astea ale celor doi viteji le auzeau ducele, ducea și toți cei din grădină, ceea ce le dădea o nespusă

¹ *Călătoriile drăcești* ale licențiatului Torralba au făcut obiectul unui proces vestit în epocă, purtat în fața Sfîntului Oficiu, unde i s-au imputat și trecerile de la Roma la coasta spaniolă în cîteva ore, călare pe o trestie, și legăturile cu un anume Zeguiel, vrăjitor și alchimist, ce se intitula «înger căzut». Cervantes, umanist fin, nu putea socoti veridice asemenea născociri, pe care le demască în spusele lui Berganza despre vrăjitorie, în *Colocviul ciinilor*. În gura lui don Quijote, ele sînt însă nimerite.

² Sancho confundă numele eroinei legendare cu al navigatorului Magelan, portughezul Magalhaes sau Magallanes.

desfătare. Și vrînd să pună capăt acestei năstrușnice și binatecluite aventuri, deteră foc lui Lemnopiron pe la coadă cu niște cîlți aprinși; calul, care pe dinăuntru era dolidora de artificii, sări în văzduh, trăsînd de mama focului, și dete cu don Quijote și cu Sancho de pămînt, pe jumătate pirjoliți. Într-acestea, se și mistuise din grădină întreg pîlcul acela bărbos de dueñe, cu contesă cu tot; iar cei care rămăseseră acolo zăceau parcă fără simțire, lungiți la pămînt. Don Quijote și cu Sancho, deșălați, se ridicară de pe jos și, uitîndu-se-n toate părțile, rămaseră năuci cînd se treziră tot în grădina de unde plecaseră și cînd văzură zăcînd pe jos atîta sodom de lume; dar uimirea le crescă și mai mult cînd zăriră într-un capăt al grădinii o lance mare, înfiptă în pămînt, și atîrînd de ea și de două șireturi de mătase verde un pergamin alb și lucios, pe care stăteau scrise cu slove de aur vorbele astea:

« Strălucitul cavaler don Quijote de La Mancha a dus la capăt și la bun sfîrșit aventura cu contesa Trifaldi — după celălalt nume Dueña Îndurerată — și cu soațele ei, numai punîndu-și în gînd s-o înfăptuiască. Malambruno se arată mulțumit și recunoaște că voia i-a fost în totul împlinită; fețele dueñelor au rămas netede și curățite de bărbi, iar regele don Clavijo și regina Antonomasia și-au recăpătat înfățișarea de dinainte; și cînd și biciuirea scutierului fi-va împlinită, atunci și alba porumbiță vedea-se-va slobodă de ciumele acelea de zgripțori care o prigonesc și alerga-va în brațele dragului ei porumbel gunguritor, că așa este hotărit de către înțeleptul Merlin, baș-vrăjitor peste vrăjitori ».

După ce citi don Quijote slovele pergaminului, înțelese limpede că de dezlegarea Dulcinei era vorba, și dînd mulțumită cerului din adîncul inimii că datorită unei primejdii atît de mici a săvîrșit o faptă atît de mare, cum e aceea de a fi făcut să-și recapete netezimea de dinainte fețele preacinstitelor dueñe, care acum nu mai erau acolo, se duse pînă-n locul unde ducele și cu ducesa nu-și veniseră încă-n simțiri și, scuturîndu-l pe duce de mîna, îi spuse:

— Haide, seniore, curaj, curaj, că totul s-a sfârșit, aventura a și fost dusă la capăt fără a fi nimeni în pagubă, așa cum arată negru pe alb slovele de pe acel stîlp.

Ducele se dezmetici încetul cu încetul, ca unul care se trezește dintr-un somn greu, și cu aceeași încetineală se trezi și ducesa și toți cei ce zăceau lungiți prin grădină; și se arătară atît de mirați și de năuciți, încît ai fi putut să juri că li se întîmpla de-adevărat ceea ce ei atît de bine se pricepeau să arate în chip prefăcut. Citi ducele acele slove cu ochii pe jumătate lipiți de somn, și-apoi, cu brațele deschise, alergă să-l îmbrățișeze pe don Quijote, spunîndu-i că-i cel mai desăvîrșit cavaler din cîți s-au văzut în toate vremurile. Sancho tot da tîrcoale s-o caute pe Îndurerata spre a vedea cum arată la față fără barbă și dacă așa nebărboasă era tot atît de frumoasă precum te-așteptai de la sprințara-i făptură; i s-a spus, însă, că de-ndată ce Lemnopiron a pogorit, arzînd, din văzduh și s-a izbit de pămînt, toată ceata de dueñe, cu contesă cu tot, s-a făcut nevăzută, și că toate erau rase și fără urmă de miriște pe față. Îl întrebă ducesa pe Sancho cum i-a mers în acea lungă călătorie. La care Sancho răspunse:

— Eu, stăpînă, simții, după cîte-mi spunea și stăpînu-meu, că zburam prin ținutul focului, și vrui să mă dezleg nițeluș la ochi; dar stăpînu-meu, căruia-i cerui voie să mă dezleg, nu-mi încuviință treaba asta; eu, însă, care-s cam iscoditor din fire și mor să aflu tocmai ceea ce pentru mine-i oprit și neîngăduit, binișor și fără să mă vadă nimeni, depărtai puțintel în dreptul nasului băsmăluța care-mi era strînsă pe ochi și privii pe-acolo în jos spre pămînt, și mi se păru că tot pămîntul nu era mai mare decît un grăunte de muștar, iar oamenii care umblau pe el, ceva mai mari să fi fost decît alunele, ca să vezi cît de sus trebuie să fi mers în clipa aceea!

La care vorbe ducesa răspunse:

— Sancho dragă, ia seama la ce vorbești, că, după cît se arată lucrurile, tu n-ai văzut pămîntul, ci numai oamenii care umblau pe el; și-i limpede ca lumina zilei că dacă pămîntul ți s-a părut cît un grăunte de muștar și fiecă om

cît o alună, atunci un singur om ar fi acoperit întreg pămîntul.

— Ai dreptate, nimic de zis, răspunse Sancho, dar, cu toate astea, nu ştiu cum l-am zărit eu dintr-o parte, de s-a văzut în întregime.

— Uite ce, Sancho, spuse ducesa, dintr-o parte nu se vede în întregime lucrul pe care-l priveşti.

— Eu nu mă pricep la poveşti din astea cu privitul, răspunse Sancho. Ar trebui, eu atîta ştiu, ca măria-ta să ții socoteală că, odată ce-am zburat prin puterea vrăjilor, apăi tot prin puterea vrăjilor puteam să văd tot pămîntul şi toţi oamenii, de oriunde m-aş fi uitat la ei. Şi dacă nu crezi asta, apăi nici pe-atîta n-ai să mă crezi că, depărtîndu-mi puţin legătura în dreptul sprîncenelor, mă văzui atît de aproape de cer, încît între mine şi el nu era nici o palmă şi jumătate, şi pot să jur fără grijă, preacinstită stăpîină, că-i mare-al dracului! Şi nu ştiu cum s-a făcut c-am luat-o şi prin partea unde erau cele şapte căpriţe¹; şi, pe Dumnezeuul meu îţi spun, să n-am parte de suflet, că, fiind eu de copil păzitor de capre, de îndată ce le văzui, îmi veni un chef atît de grozav să rămîn o bucată de vreme cu ele, încît, dacă nu mi-aş fi făcut damblaua, cred c-aş fi plesnit, nu altceva! Stau eu ce stau de mă socot, şi ce crezi că fac? Fără să spun o vorbuliţă nimănui, nici chiar stăpînului meu, binişor şi-ncetişor, descalec de pe Lemnopiron şi rămîn ca la vreo trei sferturi de ceas cu căpriţele, care-s, ce să spun? micşunele, flori, nu altceva, iar Lemnopiron nu se clinti din loc nici cu un pas înainte.

— Şi-n timp ce bunul Sancho îşi trecea timpul cu caprele, întrebă ducele, cu ce-şi trecea timpul seniorele don Quijote?

La care don Quijote răspunse:

— Cum toate lucrurile şi toate întîmplările astea merg în afară de rînduirea cea obişnuită a lucrurilor, nu-i de mirare că Sancho spune ceea ce spune; cît despre mine,

¹ Constelaţia Pleiadelor, grup de 7 stele, este numită popular în Spania Căpriţele, iar la noi, Cloşca-cu-pui.

atîta pot să spun, că nu mi-am depărtat legătura de la ochi nici prin partea de sus, nici prin cea de jos, și că n-am văzut nici cerul, nici pămîntul, nici marea, nici țărmurile. Am simțit și eu, ce-i dreptul, c-am străbătut ținutul aerului și chiar c-am și atins ținutul focului, dar că l-am și străbătut, mi-e cu neputință să cred, căci o dată ce ținutul focului se află între cerul lunii și ținutul cel mai dinafară al aerului, noi nu puteam ajunge pînă la cerul unde se găsesc cele șapte căprițe, așa cum spune Sancho, fără să ne facem scrum, și de vreme ce n-am ars, Sancho sau minte, sau aiurează.

— Nici nu mint și nici nu aiurez, răspuse Sancho. Dacă nu mă credeți, n-aveți decît să mă întrebați cum arătau caprele alea, și după asta o să vă dați seama dacă spun sau nu adevărul.

— Ei hai, spune-ne, Sancho, cum arătau? zise ducesa.

— Două dintre ele, răspuse Sancho, sînt verzi, două roșii, două albastre și una-i bălțată.

— Țsta-i un soi nemaivăzut de capre, zise ducele, că pe la noi, prin ținutul pămîntului, nu prea dai de culori din astea, vreau adică să spun de capre cu culori din astea.

— Apăi fără doar și poate, răspuse Sancho, că s-or deosebi între ele caprele cerului de caprele pămîntului.

— Dar ia spune-mi, Sancho, întrebă ducele, printre caprele astea n-ai văzut cumva și vreun țap?

— Nu, stăpîne, răspuse Sancho; dar am auzit spunîndu-se că nici un țap nu poate să treacă dincolo de cornul lunii.

Nu mai ținea nimeni să-l întrebe de călătoria lui, fiindcă vedeau toți că Sancho era pus pe cutreierat prin toate cerurile, gata să dea vești de tot ce se petrecea pe-acolo, fără să se fi clintit măcar din grădină. Una peste alta, cam acesta a fost sfîrșitul aventurii cu dueña Îndurerată, de pe urma căreia ducele și cu ducesa au avut de ce rîde nu numai atunci ci toată viața lor, iar Sancho ar fi avut ce povesti și veacuri întregi dacă i-ar fi fost dat să trăiască atîta; și plecîndu-se don Quijote la urechea lui Sancho, îi spuse:

— Sancho, dacă vrei să te creadă lumea de tot ce spui c-ai văzut în cer, apai și tu să mă crezi pe mine de cele ce spun c-am văzut în peștera lui Montesinos; și, iacă, mai mult nu spun.

Capitolul XLII

Despre poveștele pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza mai înainte de-a se duce acesta să-și cîrmuiască insula, dimpreună cu alte lucruri bine chibzuite

Sfîrșitul cel bine izbutit și hazliu al aventurii cu Îndurerata îi mulțumi într-atîta pe duce și pe ducesă, încît își puseră-n gînd să-i dea înainte cu șotiile, văzînd că și-au găsit și omul care să le ia de bune; așa că, după ce se vorbiră și se-nțeleseră cu slugile și cu supușii lor cum să se poarte cu Sancho cîtă vreme va cîrmui ostrovul cel făgăduit, a doua zi, care fu aceea ce urmă după zborul lui Lemnopiron spuse ducele către Sancho să se gătească și să se pregătească, pentru a se duce să-și ia în primire ocîrmuirea, că supușii lui din insulă îl așteptau ca pe-o ploaie de primăvară, Sancho făcu o plecăciune și-i spuse:

— După ce coborîi din cer, și după ce, din înalta lui tărie privii pămîntul și văzui cît îi de mititel, mi se mai astimpără cheful, care mi-era atît de grozav, de-a fi cîrmuitor; căci ce scofală e să fii mai mare peste-un grăunte de muștar sau ce cinste și vrednicie e să ocîrmuiești vreo cincisase inși doar cit aluna de mari, căci, după cîte-mi pare, altceva nu mai era de văzut pe tot pămîntul! Dacă măria-ta te-ai milostivi să-mi dai o pîrticică doar din cer, fie chiar nu mai mare de-o jumătate de leghe, aș primi-o mai bucuros decît pe cel mai mare ostrov din lume.

— Uite, dragă Sancho, răspunse ducele, eu nu pot să dau nimănui o parte din cer, fie ea și cît un vîrf de ac, fiindcă numai lui Dumnezeu îi sînt hărăzite asemenea milostiviri și daruri; tot ce pot să-ți dau, îți dau, adică o insulă

de ți-e mai mare dragul, rotunjoară și frumușică și din cale-afară de rodnică și de îmbelșugată, pe care, dacă știi cum s-o chivernisești, poți să câștigi, o dată cu comorile pământului, și pe cele ale cerului.

— Fie, răspunse Sancho. Să-mi încapă numai insula pe mână, că m-oi strădui să fiu un cîrmuitor atît de destoinic, încît, în ciuda celor răi, să ajung la cer; și să știi că asta n-o fac fiindcă-mi ard călcîiele să-mi las casa sau să mă-ndes la măriri, ci numai din setea ce-o am de-a-ncerca și eu ce gust are să fi cîrmuitor.

— Păi dac-o guști o dată, zise ducele, ai să-ți lingi și degetele, Sancho, după ocîrmuire, că tare dulce mai e să poruncești și să fi ascultat. De bună seamă că atunci cînd o ajunge stăpînu-tău împărat — că de ajuns, ajunge el, fără doar și poate, așa cum se arată că merg lucrurile — n-o să-i mai smulgă nimeni, cu una, cu două împărăția și-o să-l doară din adîncul sufletului de tot timpul pe care l-a pierdut fără să împărățească.

— Stăpine, răspunse Sancho, eu cred că-i tare bine să poruncești, fie chiar și numai peste o turmă de oi.

— Da' strașnic am mai nimerit-o cu tine, Sancho, fiindcă vād că toate le știi! răspunse ducele. Și trag nădejde c-ai să fi un tot atît de grozav cîrmuitor, pe cît te-arată și judecata. Și acum de-ajuns cu asta; ia seama că, mîine chiar, trebuie să te duci să ocîrmuiești insula, iar astă-seară o să ți se pregătească straiele ce se cuvine să le-mbraci pentru acest lucru, precum și toate cele trebuincioase plecării.

— Las' să mă-mbrace cum poftesc, zise Sancho, că, oricum aș fi îmbrăcat, eu tot Sancho Panza rămîn.

— Asta așa e, spuse ducele, însă hainele trebuie să se potrivească totdeauna cu slujba și cu treapta pe care le ai, că n-ar fi la locul lui ca omul legilor să se-mbrace ostășește, și nici ostașul, preotește. Tu, Sancho, ai să mergi îmbrăcat pe jumătate ca un cărturar și pe jumătate ca un oștean, pentru că-n insula pe care ți-o dau e tot atîta nevoie de arme ca și de-nvățătură, și tot atîta nevoie de-nvățătură ca și de arme.

— Învățătură, răspunse Sancho, am eu ceva, fiindcă, deși nici măcar de az-buche n-am habar, mi-e de-ajuns să știu să fac crucea ¹ pentru a fi un bun cîrmuitor. Armele le-oi mînuî și eu pe cele ce mi le-or da pîn-oî cădea lungit, și, cu Dumnezeu înainte!

— C-o atît de bună ținere de minte, spuse ducele, n-o să greșească Sancho nici c-o iotă.

Într-acestea pică și don Quijote și, aflînd de ceea ce se petrecea, precum și de zorul cu care trebuia să plece Sancho la cîrmuirea lui, îl luă, cu îngăduința ducelui, de mîină și se duse cu dînsul în cămara lui, cu gîndul de a-l povățui cum e bine să se poarte în slujba ce-avea s-o aibă. După ce intrară-n odaie, trase ușa după el, zăvorînd-o, îl așeză aproape cu de-a sila pe Sancho lîngă dînsul și-i spuse cu vorbă domoală:

— Nici nu mai știu, dragă Sancho, cum să mulțumesc cerului că mai întîii și mai-nainte de-a da fericirea peste mine, ți-au ieșit ție sorții să-nțilnești și să dai de-un noroc atît de mare. Eu, care aveam de gînd, cînd mă voi înavuți, să te plătesc pentru slujbele tale, mă văd abia la începutul drumului meu către chiverniseală, cîtă vreme tu, mai înainte de vreme și împotriva rostului obișnuit după care merg lucrurile, îți vezi încununate năzuințele. Alții fac ochi dulci, stau pe la uși, se milogesc, se scoală pe mînecate, se roagă, stăruiesc și tot nu capătă ce-au ei în gînd; și vine altul care, fără să știe cum sau necum, se pomenește c-o slujbă și c-o cinste după care se băteau atîția; aici se potrivește și se prinde de minune vorba aceea, că un dram de noroc face mai mult decît un car de minte. Tu, care pentru mine ești, fără nici o urmă de îndoială, un prostănac, care nici prea de dimineață nu te scoli, nici pînă noaptea tîrziu nu trudești și nici vreo osteneală nu-ți dai, abia numai de-o adiere a cavaleriei rătăcitoare ce-ai fost atins, că, fără chiu și fără vai, te și trezești din senin cîrmuitor al unui ostrov.

¹ Înaintea primei litere din alfabet se punea o cruce numită de elevi « Christus ».

Toate astea ți le spun, Sancho, ca să nu pui pe socoteala vredniciei tale milostivirea primită, ci să mulțumești cerului, care rînduiește atît de frumos lucrurile, și apoi să mulțumești și măreției pe care o cuprinde-n sine îndeletnicirea cavaleriei rătăcitoare. Dacă te-ndeamnă inima să crezi cele ce-ți spun, atunci fii, fătul meu, cu luare-aminte la acest Catón¹ al tău, ce vrea să te povățuiască și să-ți fie cîrmă și călăuză, care să te îndrumeze și să te scoată la bun liman din marea cea involburată, unde ești gata să te avînți, căci slujbele și treptele cele mari nu sînt altceva decît o mare adîncă de griji. Mai înainte de toate trebuie să te temi de Dumnezeu, fiule, pentru că-n teama de el stă înțelepciunea; și dacă ești înțelept, nu poți greși niciodată. În al doilea rînd, să te veghezi pe tine însuși și să te străduiești a te cunoaște, fiindcă aceasta este cea mai anevoioasă cunoaștere din cîte se pot închipui. Din faptul de a te cunoaște va ieși acela de a nu te umfla asemeni broaștei care a vrut să fie pe potriva boului²; că dacă faci treaba asta, atunci gîndul c-ai păzit porcii la tine-n sat va fi ca picioarele cele urite ale păunului, care-i potolesc îngîmfarea cînd el, cu coada rotită, și le privește³.

— Asta-i adevărat, răspunse Sancho, însă numai cînd eram ȋnc păzeam porcii; cînd am ajuns și eu ceva mai răsărit, gîște păzeam, nu porci; dar asta, după cîte mi se pare, n-are nici în clin, nici în mînec cu ceea ce ne doare, că doar nu toți cei care ocîrmuiesc se trag din vișă de domnitori.

— E-adevărat ce spui, răspunse don Quijote, și tocmai de asta cei care nu-s din capul locului de neam mare trebuie să alătore la vrednicia slujbei pe care o-ndeplinesc și o dulce blindețe, care, însoțită de înțelepciune, să-i pună la adăpost de clevetirea cea răutăcioasă, de care nici o mărire nu scapă nepîngărită. Fii mîndru, Sancho, de obîrșia ta

¹ E vorba de Dionisio Catón, autor al unor distihuri morale adresate fiului său, scrise în latinește, *Dionysii Catonis Disticha de moribus ad filium*, carte foarte citită și frecvent retipărită în epocă.

² Fabula e în Esop și în Fedru.

³ Comparăția cu păunul e frecventă la scriitori moralisți ai epocii.

de rînd și nu te rușina să spui că te tragi din țărani; fiindcă văzînd că nu roșești de asta, nimeni n-o să se apuce să te rușineze, și-ți face mai mare cinste să fii un smerit virtuos decît un păcătos trufaș. Sînt nesfîrșit de mulți aceia care, trăgîndu-se dintr-un neam de rînd, s-au ridicat pînă la cea mai înaltă treaptă duhovnicească și împărătească, și, ca să te încredințez de acest adevăr, aș putea să-ți dau la pilde pînă ți s-ar urî. Să știi, Sancho, că dacă iei drept măsură virtutea și te mîndrești că faci fapte virtuozose, n-ai de ce să-i mai pizmuiești pe cei ce se trag din domnitori și din domni mari, pentru că obîrșia înaltă se moștenește, pe cînd virtutea se capătă, și virtutea are preț în ea însăși, pe cînd obîrșia înaltă, nu. Stînd, deci, lucrurile așa cum stau, dacă atunci cînd vei fi în ostrovul tău va veni să te vadă vreuna din rubedeniile tale, nu te uita de sus la ea și n-o jigni, ci, dimpotrivă, primește-o bine, găzduiește-o și ospăteaz-o, fiindcă prin asta te vei face plăcut lui Dumnezeu, care nu vrea să fie nesocotită nici una din făpturile lui, și-ți vei face și datoria față de firea cea înțeleaptă. Dacă aduci și pe nevastă-ta cu tine — fiindcă nu-i bine ca acela căruia i se încredințează pentru multă vreme o ocîrmuire să stea fără muierea lui — învaț-o, dăscălește-o și dezbar-o de firea ei cea necioplită, fiindcă cel mai adesea o femeie nătîngă și din topor duce de rîpă și face să se aleagă praful de tot ce-a înfiripat un ocîrmuitor înțelept. De-o fi să rămîi văduv — lucru ce se poate întîmpla — și de pe urma treptei tale înalte te vei alege cu o nevastă mai de neam, n-o lua în așa fel ca să-ți slujească de mreață și de nadă pentru a ajunge, vorba aceea, la n-am nevoie de pitac, dar tu zvîrle-mi-l în sac; fiindcă adevăr zic ție că de tot ce-o primi muierea judecătorului, o da socoteală bărbatul ei la judecata de apoi și o plăti împătrit după moarte trebile pe care nu și le-a pus la socoteală-n viață. Nu te lăsa niciodată călăuzit de ce-ți trăsnește prin cap, lucru ținut la mare preț numai de neajutorării la minte, care se cred firoSCOȘi. Să afle-n cugetul tău mai multă milă lacrimile săracului, dar nu să te aplece a le da și mai multă dreptate decît dovezilor temeinice ale

bogatului. Încearcă să descoperi adevărul, ascuns atît după făgăduințele și darurile bogatului, cît și după vaietele și rugămințile săracului. Dacă vrei să ții o cale cu adevărat dreaptă, nu descărca asupra vinovatului tot ce-i mai aspru-n legi, fiindcă judecătorul neîndurat nu-și cîștigă o faimă mai mare decît cel blînd. Dacă cumva se pleacă mai mult într-o parte cumpăna dreptății, vezi să nu fie pe talerul darurilor, ci pe talerul milei. Dacă ți s-o întîmpla să judeci plîngerea vreunui vrăjmaș de-al tău, îndepărtează-ți gîndul de la jignirea îndurată și îndreaptă-ți-l numai către adevărul lucrului ce trebuie judecat. Să nu te lași orbit de patima ta în socotelile altora, fiindcă greșelile pe care le săvîrșești din patimă de cele mai multe ori nici nu se mai pot îndrepta și, chiar de s-ar îndrepta, ar fi numai cu prețul trecerii de care te bucuri și poate chiar și al averii tale. Dacă ar veni vreo muiere frumoasă să-ți ceară dreptate, întoarce-ți ochii de la lacrimile ei și urechile de la vaietele ei și cumpănește pe-ndelete temeiul cererii ei dacă nu vrei ca mintea să ți se înece în plînsul ei, iar cîntea în tînguirile ei. Pe acela pe care ai de gînd să-l pedepsești cu fapta nu-l mai năpăstui și cu vorba, fiindcă îi e de-ajuns amăritului de el pedeapsa caznei pe care i-o dai, fără a mai fi nevoile să-i trîntești și ocări pe deasupra. Pe vinovatul ce cade sub osînda ta privește-l ca pe-un nefericit, bătut de toate vînturile firii noastre celei căzute-n păcat, și, pe cît îți stă-n putință, fără a aduce vreo vătămare celor potrivnici lui, arată-te milostiv și blînd, pentru că, deși însușirile lui Dumnezeu sînt toate pe o potrivă, mai mult se desprinde și străluce-n ochii noștri însușirea îndurării decît aceea a dreptății. Dacă urmezi, dragă Sancho, aceste povețe și aceste porunci, multe zile de trăit vei avea, veșnic fi-va renumele tău, îmbelșugată îți va fi răsplata, nemaiauzită fericirea; îți vei căpătui copiii după pofta inimii, vor căpăta nume mare și ei și nepoții tăi, vei trăi cu toată lumea în pace și bună voină, iar în ultimele clipe ale vieții te va găsi și clipa morții într-o bătrînețe senină și înaintată, iar strănepotii tăi ți-or închide ochii cu mîinile lor gingașe și plăpînde. Toate cele ce ți le-am

spus pîn-acum sînt învățăături menite să-ți împodobească sufletul; ascultă acum și pe cele ce trebuie să-ți slujească la împodobirea trupului.

Capitolul XLIII

*Despre al doilea rînd de povește pe care i le-a dat
don Quijote lui Sancho Panza*

Cine-i acela care să fi auzit vorbele de mai sus ale lui don Quijote și să nu-l socotească drept un ins cît se poate de înțelept și însuflețit de cele mai bune gânduri? Dar cum s-a mai spus de-atîtea ori de-a lungul acestei mărețe istorii, don Quijote înșira la bazaconii numai cînd era vorba de cavaleria rătăcitoare, pe cînd în celelalte rostiri ale sale se arăta înzestrat cu o minte atît de limpede și de cuprinzătoare, încît la tot pasul faptele îi dezmințeau judecata, și judecata, faptele; dar în acest al doilea rînd de învățăături pe care le dăde lui Sancho se arată iscusit foarte și-și ridică pe-aceeași culme atît înțelepciunea, cît și sminteala. Sancho era numai urechi ascultîndu-l și căuta să-și întipărească-n minte poveștele lui, ca unul care avea de gînd să le folosească și să facă, cu ajutorul lor, ca plodirea ocîrmuirii lui să sfîrșească printr-o naștere fericită. Urmă dară mai departe don Quijote și spuse:

— În ceea ce privește felul cum trebuie să te chivernisești pe tine și cum să-ți chivernisești casa, cel dintîi lucru ce te sfătuiesc e să fii curat și să-ți tai unghiile, făr-a le lăsa să crească, așa cum fac unii care cred, din prostie, că unghiile lungi le înfrumusețează mîinile, ca și cum scîrna și înnăditura asta, pe care nu și-o mai taie de fel, ar fi unghie ome-nească, și nu gheară de uliu din cei mîncători de șopîrle: nărav porcesc și din cale-afară de sucit. Să nu umbli, Sancho, descins și dezmățat, fiindcă neîngrijirea în îmbrăcăminte e semn de fire lășătoare, numai dacă, sub această neîngrijire și dezmățare, nu se strecoară vreun gînd ascuns, așa cum

se zice că era la Iuliu Cezar. Cumpănește cu grijă cam cât ți-ar aduce slujba asta, și dacă-ți îngăduie să le faci slugilor tale câte-o haină cu fireturi, fă-le-o mai degrabă gospodărească și trainică decît strălucită și împopoțonată, și împarte-o între slugile tale și calici; vreau să spun că dacă-ți dă mîna să îmbraci șase copii de casă, tu îmbracă numai trei și mai îmbracă și trei calici, așa că o să ai copii de casă și în cer și pe pămînt; că felul ăsta de a da haine cu fireturi n-o să le intre niciodată-n cap celor plini de deșertăciune. Să nu mănînci usturoi și nici ceapă¹, ca să nu dea de gol, prin izul lor, neamul tău cel prost; umblă încet, vorbește tacitos, dar nu în așa fel încît să pară că te asculți cum vorbești, fiindcă tot ceea ce-i nefiresc e rău. Prînzește puțin și cinează și mai puțin, căci sănătatea întregului trup se strujește în făurăria stomahului. Fii cumpătat la băutură, ținînd socoteală că vinul peste măsură nici nu păstrează tainele și nici nu se ține de cuvînt. Ia seama, Sancho, să nu mesteci cu amîndouă fălcile și nici să nu eructezi în fața nimănui.

— Nu știu ce-i aia « să eructez », spuse Sancho.

Și atunci don Quijote îi spuse:

— A eructa, dragă Sancho, vrea să zică a rîgii, și asta-i una din vorbele cele mai urite din graiul castilian, măcar că-i de-o mare însemnătate, așa că lumea subțire și-a găsit scăparea cu latineasca, și-n loc de « a rîgii », spune « a eructa », iar în loc de « rîgieli », spune « eructări »; și chiar dacă unii nu-nțeleg aceste vorbe, nu-i mare pagubă, căci obișnuința le va face cu timpul să intre-n grai, așa încît să se-nțeleagă ușor; și asta se cheamă a îmbogăți graiul, asupra căruia sînt atotputernice mulțimea și obișnuința.

— Într-adevăr, stăpîne, spuse Sancho, una din povețele și învățăturile pe care am de gînd să mi le întipăresc bine-n minte este să nu rîgii, fiindcă eu obișnuiesc să fac des treaba asta.

— Să eructezi, Sancho, nu să rîgii, spuse don Quijote.

¹ Opreliștea de a mîncă usturoi venea, la nobili, din dorința de a se deosebi de oamenii de rînd. Regina Isabela Catolica îl interzisese nu numai la curte, ci și în tabără, cînd lua parte la războaie.

— Să eructez oi spune de-acu-nainte, și pe legea mea că n-o să uit!

— De asemenea, Sancho, nu trebuie să mai amesteci în vorbirea ta tot puhoiul acela de zicale, așa cum ai tu obiceiul, că deși zicalele sînt învățături scurte, tu, de multe ori, le tragi atîta de păr, încît par mai degrabă aiureli decît învățături.

— La asta numai Dumnezeu poate să găsească leac, răspunse Sancho, fiindcă știu la zicale mai abitir decît o bucoavnă, și-atît de multe-mi vin de-a valma la gură cînd vorbesc, încît se iau la harță-ntre ele, vrînd să iasă toate deodată; limba însă le zvîrle afară pe cele ce-i vin mai întii în cale, fie că merg, fie că nu; dar oi avea grijă de-acu-nainte să le spun numai pe acelea ce se potrivesc cu vrednicia slujbei mele, că de este casa plină, repede-i gata de cină, și cine se tocmește nu se mai sfădește, și cine trage clopotul a primejdie, acela la bun adăpost se găsește, pentru că și cu nevasta beată și cu butia plină nu se poate.

— Dă-i înainte, Sancho băiete, toarnă, trîntește, înșiră la zicale, că nimeni nu te-ntrece: « Las' să mă bată mumă-mea, că eu bat titirezul ». Nici n-am apucat să-ți spun cum trebuie să te ferești de zicale, că tu-mi și trîntești într-o clipită un pomelnic întreg, care se lovește ca nuca-n perete cu ceea ce vorbim. Uite, Sancho, eu nu zic c-ar prinde rău o zicală la locul potrivit; dar înșirarea fără noimă a zicalelor și îngră-mădirea lor talmeș-balmeș fac să iasă o vorbire lîncedă și dezlînată. Cînd călărești, să nu-ți lași tot trupul pe oblînc și nici să nu ții picioarele bătoase, întinse stinghie și depărtate de burta calului, dar nici să nu stai flească pe cal, ca și cum ai umbla pe asinul tău, că după călărit se deosebește cavalerul de grăjdar.¹ Să fii cumpătat la dormit, fiindcă cel ce nu se scoală o dată cu soarele nu se bucură de zi; și ia seama, Sancho, că hărnicia e mama bunăstării, pe cînd trîndăvia, potrivnica ei, și niciodată n-a ajuns la ținta pe care și-o pune un gînd bun. Această din urmă povață pe

¹ Exact: « Chipul cum călăresc îi face pe unii cavaleri și pe alții grăjdari » (*caballerizos* e în spaniolește mai apropiat de *caballeros*, și în felul acesta calamburul e posibil).

care am de gînd să ți-o dau, măcar că nu-ți slujește la împodobirea trupului, vreau totuși să ți-o bagî bine-n cap, fiindcă cred că nu ți-o fi de mai puțin folos decît cele pe care ți le-am dat pîn-acum, și este asta: să nu te-apuci niciodată să te iei la ceartă în privința neamului ales al cutăruia ori cutăruia, sau, cel puțin, să nu-i asemeni între ei, fiindcă, vrei, nu vrei, dintre cei pe care-i asemeni, unul o să iasă mai de soi decît celălalt, și cel pe care îl vei coborî o să capete pică pe tine, iar cel pe care îl vei înălța n-o să te răsplătească cu nimic. Îmbrăcămintea să-ți fie niște nădragi strîmți, un mintean lung, o giubeică ceva și mai lungă; de *gregüescos*¹, nici povestă, pentru că nu stau bine nici cavalerilor și nici cîrmuitorilor. Pîn-acum, Sancho, numai lucrurile astea mi-au venit în gînd să ți le dau ca povețe; cu timpul, însă, și după cum s-or ivi prilejurile, ți-oi mai împărtăși și alte învățături, dacă tu ai să te-ngrijești să-mi dai de știre de starea în care te afli.

— Stăpîne, răspunse Sancho, îmi dau bine seama că toate cele ce mi-ai spus luminăția-ta sînt lucruri bune, sfinte și trebuincioase; dar ce folos dacă de nici unul din ele nu-mi aduc aminte? E drept că sfatul de a nu lăsa să-mi crească unghiile, precum și acela de-a mă-nsura a doua oară de mi s-o ivi prilejul, n-au să-mi iasă din cap, dar tot ghiveciul celălalt și toate acele urzeli încîlcite și harababuri de vorbe tot atît mi le-amintesc și mi le-oi aminti ca pe nourii de mai anțărt, așa că trebuie să le capăt scrise, și, fiindcă nici să citesc și nici să scriu nu știu, o să le dau duhovnicului meu ca să mi le amintească și să mi le vîre-n cap cînd o fi nevoie.

— Păcatele mele, răspunse don Quijote, că rău îi mai stă unui cîrmuitor să nu știe nici să scrie, nici să citească! Fiindcă trebuie să-ți între-n cap, Sancho, că un om care nu știe carte sau care-i stîngaci dovedește unul din astea două lucruri: sau că se trage dintr-un neam tare prost și de jos, sau că el însuși e atît de nedestoinic și de îndărătnic, încît nu s-au putut lipi de el nici buna-creștere, nici învățătura.

¹ Pantaloni bufanți foarte scurți cu mult deasupra genunchiului, purtați în secolele XVI și XVII.

Mare lipsă-i neștiința asta a ta de carte, și de aceea aș vrea ca să-nveți măcar să te iscălești.

— Să-mi iscălesc numele mă pricep eu că, atunci cînd am fost staroste la mine-n sat, am învățat să fac unele buchii, cum sînt acelea ale peceților de la sacii cu mărfuri, de care mi se zicea că însemnează numele meu; asta cu atît mai mult cu cît m-oi preface că-s ciung de mîna dreaptă și-oi pune pe altul să iscălească pentru mine, că la toate se găsește leac, numai la moarte nu; și avînd eu în mînă pîinea și cuțitul, oi face ce-oi pofti; cu atît mai mult cu cît acela care-i fecior de jude nu se sperie el de judecată, și fiind eu și cîrmuitor, care-i mai mult decît să fii judecător, să poftească numai să mă ia la vale și să mă poarte-n gură, c-or vedea ei pe dracu, or veni să tundă oile și or pleca ei tunși, că Dumnezeu știe el casa celuia pe care-l îndrăgește, și apoi bogatului și neroziile îi trec drept slove de evanghelie, și fiind eu bogat și mai fiind și cîrmuitor și totodată mărinimos, așa cum am de gînd să fiu, nici o greșeală de-a mea n-o să sară-n ochi; unge-te numai cu miere, și s-or strînge muștele ciotcă; atîtea parale faci cîte parale ai, spunea o bunică de-a mea, și bogatului să-i calci pe coadă nu faci bine.

— Trăsni-te-ar Dumnezeu să te trăsnească, măi Sancho! spuse atunci don Quijote. Lua-te-ar șaizeci de mii de draci, cu zicalele tale cu tot! De-un ceas le tot înșiri, turnîndu-mi pe gît cu fiecare din ele cîte-o înghițitură de otravă. Eu îți dau înscris că zicalele astea au să te ducă într-o bună zi la spînzurătoare; din pricina lor au să te răstoarne supușii tăi de la ocîrmuire ori au să urzească zavere împotriva-ți. Ia spune-mi, de unde le mai scoți, gugumanule? Și cum de le potrivești, zăpăcitule? Că pentru ca să spun și eu una și s-o potriveșc cum trebuie, mă trec toate nădușelile și mă opintesc de parc-aș săpa din greu.

— Pe legea mea, stăpîne, răspunse Sancho, că faci atita balamuc pentru un lucru de nimica. La ce dracu te mai tot perpelești pentru felul cum mă slujesc eu de avutul meu, că altul n-am, și nici vreo altă bogăție decît zicale și iar zicale, și chiar acum mi-au venit în minte vreo patru, care

s-ar potrivi aci ca turnate sau ca perele-n coș; dar n-o să le spun, fiindcă tăcerea e de aur, leită Sancho, care știe atît de bine să tacă.

— Acest Sancho nu ești tu, spuse don Quijote, fiindcă tu nu numai că nu știi să taci bine, dar știi să vorbești rău și să te încăpăținezi tot atît de rău; cu toate astea, aș vrea să aflu și eu care-s cele patru zicale ce ți-au venit în minte și care se potrivesc aici de minune, că eu îmi tot scormonesc mintea, pe care-o am destul de bună, și nu găsesc una.

— Care vrei să se potrivească aici mai bine, spuse Sancho, decît să nu-ți vîri policarul între două măsele ale minții? Și la « ieși afară » sau la « ce-ai de împărțit cu nevastă-mea? », n-ai ce să mai răspunzi; și dacă ulciorul izbește piatra sau dacă piatra izbește ulciorul, tot vai și-amar de ulcior; toate astea se potrivesc fir cu fir. Că nimeni să nu se ia la colți cu cîrmuitorul lui sau cu cel ce-i poruncește, fiindc-o ieși păgubit ca și cel ce pune degetul între două măsele de minte, ba încă pot și să nu fie de minte, destul că-s măsele, și la ceea ce spune cîrmuitorul n-ai ce să mai răspunzi ca și la « ieși afară » sau la « ce-ai de împărțit cu nevastă-mea? »; cît privește povestea cu piatra și cu ulciorul, apăi și-un orb ar vedea unde vrea să bată. Tot așa după cum, pentru acela ce vede gunoiul din ochiul altuia fără să vadă birna din ochiul lui, nu se poate să nu se zică: rîde dracu de porumbe negre și pe sine nu se vede; și luminăția-ta știi prea bine că mai priceput e nerodul la casa lui decît înțeleptul la casa altuia.

— A, asta nu, Sancho, răspunse don Quijote, fiindcă nerodul habar n-are de nimic, nici la casa lui și nici la a altuia, și asta din pricină că pe temelia neroziei nu se poate dura nici o zidire ca lumea; da' pînă una-alta, să lăsăm, Sancho, lucrurile așa cum sînt, că dacă-i ocîrmui prost, a ta o fi vina și a mea rușinea; mă mîngîi, totuși, că mi-am făcut datoria, povățuindu-te cu tot sîrgul și cu toată chibzuiala ce mi-au stat în puteri; cu asta mă spăl pe mîini și de îndatoririle, și de făgăduința mea; Dumnezeu să te călăuzească, Sancho, și să te ocîrmuiască în ocîrmuirea ta, iar mie

să-mi scoată piatra ce mi-a mai rămas pe inimă, că ai să-ntorci toată insula cu susu-n jos, lucru pe care aş putea să-l împiedic dacă destăinuiesc ducelui cine eşti şi-i spun că pinteocosul şi statu-palmă ăla de Sancho nu-i altceva decît un sac plin cu zicale şi cu blestemăţii!

— Stăpîne, răspunse Sancho, dacă socoţi luminăţia-ta că nu-i de mine ocîrmuirea, pe dată mă şi lepăd de ea, căci mai mult ţiu la o fărîmă din sufletul meu decît la tot trupul meu; şi tot atît de bine oi trăi eu ca Sancho, cu pită şi cu ceapă, cum oi trăi şi ca ocîrmuitor, cu prepelite şi cu claponi; cu atît mai mult cu cît, atunci cînd dorm, cu toţii sînt deopotrivă, şi cei mari, şi cei mici, şi cei calici, şi cei avuţi; şi dacă e să cîntăreşti bine lucrurile, apai ai vedea că numai luminăţia-ta mi-ai băgat în cap să cîrmuiesc, fiindcă altminteri tot atîta ştiam eu de cîrmuiri de ostroave cît ştie gîsca; şi dacă crezi că de-oi fi cîrmuitor m-o lua dracu, apai mai bine vreau să ajung ca Sancho în rai decît ca ocîrmuitor în iad.

— Pe Dumnezeuul meu, Sancho, răspunse don Quijote, că numai pentru vorbele astea din urmă pe care le-ai spus meriţi să fii cîrmuitorul a mii de insule! Eşti bine înzestrat din fire, lucru fără de care nu se află ştiinţă pe lume care să folosească la ceva; încredinţează-te lui Dumnezeu şi caută să nu greşeşti în ceea ce ai cu temei în gînd; vreau să spun că ţinta şi strădania ta neobosită să-ţi fie de a duce mereu la bun sfîrşit toate trebile ce ţi s-or ivi, căci cerul ajută totdeauna bunele năzuinţe; şi acum hai să ne ducem să mîncăm, fiindcă-mi închipui că măritele noastre gazde ne aşteaptă.

Capitolul XLIV

*Cum a fost ridicat Sancho Panza la scaunul ocîrmuirii
şi despre ciudata păţanie din castel a lui don Quijote*

Se spune că-n alcătuirea încă netălmăcită a acestei istorii, cînd a ajuns Cide Hamete să scrie capitolul de faţă, i-a pus în frunte un crîmpei pe care tălmăcitorul nu l-a mai trecut

întocmai în castiliană, și-n care povestitorul se dojenea oarecum pe sine că s-a-ncurcat c-o istorie atît de sărăcuță și de mărginită ca aceea a lui don Quijote, făr-a cuteza să se mai întindă și la alte vorbiri și povestiri lăturalnice mai adîncite și mai ademenitoare, și spunea că să-și înhame și mintea și mîna și peana ca să scrie numai despre un singur lucru și să vorbească prin gura numai a cîtorva inși, era o treabă urîcioasă, al cărui rod nu răsplătea cu nimica munca povestitorului, și că, pentru a se feri de ăst neajuns, se folosisse în partea întii de tertipul cîtorva povestiri cum e aceea cu Curiosul nestăpînit sau cu Căpitanul ostatic, care sînt parcă străine de miezul istorisirii, măcar că celelalte aventuri povestite acolo sînt lucruri întîmplate lui don Quijote însuși, așa că nu se putea să nu fie scrise. S-a mai gîndit, pe de altă parte — după cum spune el — că mulți cititori, prinși cu totul de isprăvile lui don Quijote, n-ar mai urmări cu luare-aminte acele povestiri, sau le-ar citi pe apucate, fără să ia seama la iscusința și la meșteșugul aflate-ntr-însele, și care ar sări cu mult mai mult în ochi dacă ar ieși la lumină ele singure, fără să se mai sprijine pe scrîntelile lui don Quijote și pe neroziile lui Sancho; așa că-n această a doua parte n-a vrut să mai vîre povestiri desprinse de întreg și numai lipite acolo, ci s-a folosit doar de cîteva crîmpeie lăturalnice, ce par și ele izvorîte din chiar întîmplările pe care le cuprinde istoria lui don Quijote, și și acestea cu măsură și cu vorbe puține, atît numai cît trebuie ca să se dea de știrea lor; și pentru că se mărginește și se închide în hotarele strîmte ale povestirii, măcar că-i înzestrat cu atîta iscusință, pricepere și judecată, încît poate vorbi de tot ce se află pe lume, cere să nu-i fie nesocotită truda și să i se aducă laude nu pentru ceea ce a scris, ci pentru ceea ce a lăsat afară din scrierea lui.

Și apoi își urmează povestea, spunînd că don Quijote, după ce isprăvi de mîncat în ziua în care-i dote lui Sancho povețele, pe la chindii le așternu în scris, pentru ca Sancho să caute pe cineva să i le citească; dar abia ce le scrise, că ele se și rătăciră și căzură-n mîinile ducelui, care i le arătă

și ducesei, și amîndoi se minunară din nou cum de un om atît de smintit ca don Quijote poate fi și atît de înțelept; și mergînd înainte cu șotiile lor, în seara aceea îl trimiseră pe Sancho cu alai mare în satul care trebuia să fie luat de el drept insulă. Se nimeri însă ca acela ce avea această însărcinare să fie un majordom de-al ducelui, deștept și duhliu nevoie mare, că nu se poate afla duh acolo unde nu-i și deșteptăciune, și care majordom era tocmai acela ce, schimbîndu-și înfățișarea, se prefăcuse c-ar fi contesa Trifaldi, treabă dusă la capăt cu iscusința de care spusei. Și cu aceste daruri firești, și mai fiind și dădăcit de stăpîinii lui cum trebuie să se poarte cu Sancho, îi ieși de minune ceea ce avea de îndeplinit. Spun, dară, că de îndată ce sosi clipa ca Sancho să dea ochi cu el, chipul lui i-l și aminti pe acela al contesei Trifaldi însăși și, întorcîndu-se către stăpînu-său, îi spuse:

— Stăpîne, sau că trebuie să mă ia dracu de-aici de unde mă aflu, și chiar în clipa asta, sau luminăția-ta trebuie să mărturisești că chipul ăstui majordom al ducelui, ce stă aici de față, este același cu chipul Îndureratei!

Îl privi țintă don Quijote pe majordom, și după ce se sătură de privit, spuse către Sancho:

— Nu mai e nevoie, Sancho, să te ia dracu, și anume chiar în clipa asta (că nu știu ce vrei să spui cu vorbele tale), fiindcă într-adevăr chipul majordomului este unul și același cu al Îndureratei; dar asta nu vrea să zică că majordomul este chiar Îndurerata, fiindcă dac-ar fi așa, lucrul ar veni în răspăr cu adevărul, și n-avem noi acum vreme să scoatem la lumină toate astea, că s-ar chema atunci să intrăm în hățișuri încurcate rău. Crede-mă, frățîne, că-i nevoie să ne rugăm din adîncul sufletului de Domnul nostru ca să ne scape de vrăjitorii și de solomonarii cei răi.

— Nu-i de șagă, stăpîne, răspunse Sancho, că mai adineauri îl auzii vorbind, și nu alta mi se păru decît că-mi țiue în urechi glasul contesei Trifaldi. Acuma, gata, n-o să mai spun nimic; dar n-o să-ncetez de-acinainte să fiu cu ochii-n patru, ca să văd dacă nu dau de vreun alt semn care să-mi întărească sau să-mi alunge bănuiala.

— Așa să faci, Sancho, spuse don Quijote, și să-mi dai și mie de știre tot ce-ai să dibuiești în socoteala asta și tot ce-o să ți se-ntîmple în ocîrmuirea ta.

Plecă, în sfîrșit, Sancho, însoțit de-un alai mare, îmbrăcat ca un cărturar, pe deasupra cu o giubeică largă, roșcată, făcînd ape, și țesută din păr de cămilă, iar pe cap cu o cușmuliță de aceeași culoare; călărea pe-un catîr cu scări scurte la șa, iar după el, din porunca ducelui, venea asinul, gătit cu harșale și cu hamuri de mătase bătute-n ținte scilpitoare. Întorcea Sancho capul la răstimpuri să-și privească asinul, în tovărășia căruia se simțea atît de mulțumit, că nu s-ar fi schimbat nici cu împăratul nemților !

Luîndu-și rămas bun de la duce și ducesă, le sărută mîinile și luă și blagoslovirea de la stăpînu-su, care i-o dete cu ochii-n lacrimi, iar Sancho o primi, umflîndu-și obrazii a bocet. Lasă-l, cinstite cititorule, pe bunul Sancho să se ducă cu Dumnezeu și într-un ceas bun și pregătește-te pentru două tainuri zdravene de rîs, pe care o să ți le pricinuiască știrea despre cum s-a purtat el la slujba lui; și între timp ascultă să afli ceea ce i s-a întîmplat stăpînului său chiar în acea noapte, căci chiar dacă n-ai să rîzi de asta, tot ai să-ți desprinzi măcar buzele, așa cum fac momițele cînd rîd, fiindcă întîmplările lui don Quijote nu pot pricinui decît sau minunarea, sau rîsul. Se povestește, dară, că de îndată ce plecă Sancho, don Quijote se simți de tot singur, și dacă i-ar fi fost cu putință să-l scoată din acea însărcinare și să-l ia de la ocîrmuire, ar fi făcut-o bucuros. Ducesa își dete seama de aleanul lui și-l întrebă de ce-i mîhnit, că dacă-i din pricina lipsei lui Sancho, apăi la scutieri, și la dueñe, și la slujitoare se găsesc cu duiumul la ea-n casă, care inși l-ar sluji în așa fel ca să-l mulțumească peste poate cu tot ce-i pofteste inima.

— Este drept, mărită doamnă, răspunse don Quijote, că simt lipsa lui Sancho; dar nu asta-i pricina cea mai de seamă care mă face să par mîhnit; și dintre atîtea îmbieri cu care înălțimea-ta mă învrednicești, primesc numai și aleg pe aceea a bunătății ce mi-o arăți, iar cît privește pe

celelalte, te rog din suflet pe înălțimea-ta să încuviințezi și să îngădui ca în odaia mea să fiu eu singur cel care să mă slujesc.

— Seniore don Quijote, zise ducesa, nu se poate o dată cu capul una ca asta, că au să te slujească patru slujitoare de-ale mele, frumoase ca niște flori.

— Pentru mine, răspunse don Quijote, n-au să fie ca niște flori, ci ca niște ghimpi ce-mi înțepă sufletul. Mai curînd or putea ele să zboare-n văzduh decît să intre la mine-n odaie sau să încerce ceva de soiul ăsta. Dacă măria-ta vrei să mă milostivești mai departe cu bunătatea ce mi-o arăți, fără ca eu să fiu vrednic, îngăduie-mi să urmez voia mea și să mă slujesc eu singur între cei patru pereți ai odăii mele, și să trag un zid la mijloc între dorințele mele și curăția mea sufletească; că nu vreau să pierd această frumoasă deprindere, folosindu-mă de mărinimia pe care înălțimea-ta binevoiești să mi-o arăți; și, ca să nu mai lungesc vorba, mai bucuros oi dormi îmbrăcat decît să încuviințez ca să mă dezbrace altcineva.

— Nu mai e nevoie să stărui, seniore don Quijote, răspunse ducesa, îți făgăduiesc că voi da porunci ca nici muscă să nu intre la domnia-ta în cămară, necum o fată; nu sînt eu omul care să fac să se năruie din pricina mea înfrînarea seniorelui don Quijote, căci, după cîte bag eu de seamă, cea care dintre multele domniei-tale virtuți strălucește mai tare este curăția. Dezbracă-te, domnia-ta, și îmbracă-te de unul singur așa cum ți-e obiceiul, în ce fel și cînd poțtești, că n-o să se apuce nimeni să te oprească, fiindcă la domnia-ta în odaie ai să găsești pînă și olurile trebuincioase celor ce dorm cu ușile încuiate, pentru ca nici o nevoie trupească să nu-i silească a le deschide. O mie de veacuri trăiască mărita Dulcinea din Toboso și răspîndit fie-i numele pe tot întinsul pămîntului, fiindcă s-a făcut vrednică a fi iubită de-un cavaler atît de viteaz și fără de prihană, iar prielnicia cerurilor coboare în inima lui Sancho Panza, cîrmuitorul nostru, rîvna de a mîntui cît mai repede cu biciuirea lui, pentru ca lumea să se bucure iarăși de frumusețea unei atît de mărite domnițe.

La care don Quijote spuse:

— Înălțimea-ta ai vorbit ca aceea care ești, căci în gura bunelor doamne nici o vorbă nu poate să fie rea; iar Dulcinea mai norocoasă fi-va și mai vestită pe lume prin faptul c-ai lăudat-o măria-ta decît de pe urma laudelor ce i le-ar putea aduce cei mai mari cuvîntători ai pămîntului.

— Prea bine atunci, seniore don Quijote, răspunse ducesa. Se apropie ceasul de cină, iar ducele ne-o fi așteptînd; vino domnia-ta să cinăm, și pe urmă să te culci devreme, căci călătoria pe care ai făcut-o ieri la Candaya n-a fost chiar atît de scurtă ca să nu te fi obosit cît de cît.

— Nu simt nici o oboseală, slăvită doamnă, răspunse don Quijote, și aș putea chiar să și jur înălțimii-tale că-n viața mea n-am călărit un dobitoc mai blînd și mai bun la pas decît Lemnopiron, și nu-nțeleg ce l-a putut îndemna pe Malambruno să se lipsească de-un cal atît de ușor și de plăcut și să-i dea foc cînd nici cu gîndul nu gîndeai.

— Aici s-ar putea crede, răspunse ducesa, că din căință pentru tot răul ce-l cășunase contesei Trifaldi și celor din preajma ei, precum și altor inși, și pentru blestemățiile pe care le-o fi săvîrșit ca vrăjitor și solomonar, a vrut să mîntuie o dată cu toate sculele îndeletnicirii lui și, ca pe-o sculă mai de frunte, care cel mai mult îl purta fără odihnă să rătăcească din țară-n țară, i-a dat foc lui Lemnopiron; iar cenușa calului ars și semnul de biruință al pergaminului vor rămîne ca o veșnică mărturie despre vitejia marelui don Quijote de La Mancha.

Don Quijote mulțumi din nou ducesei și, după ce cină, se retrase singur la el în cămară, făr-a îngădui nimănui să intre cu el să-l slujească, atît de mult se temea să nu-i iasă-n cale prilejuri care să-l îndemne sau să-l silească a-și pierde credința neprihănită ce o păstra domniței sale Dulcinea, avînd mereu întipărită-n minte virtutea lui Amadís, floare și oglindă a cavalerilor rătăcitori. Trase după el ușa, zăvorînd-o, și se dezbracă la lumina a două lumînări de ceară; dar cînd să se descalțe — vai! nefericire nevrednică de-un asemenea obraz! — îi scăpă, nu vreun oftat și nici altceva care să facă

de basm cuviința purtării lui, ci doar vreo două duzini de ochiuri de la un ciorap, care rămase astfel în chip de fereastră cu zăbrele. Se mîhni foarte bunul cavaler, și pentru-n scul de mătase verde, pe care să-l aibă acolo, ar fi dat bucuros zece dramuri de argint; zic de mătase verde, fiindcă ciorapii îi erau verzi.

Aci înalță strigare Cide Hamete Benengeli și zice scriind:

«Vai, sărăcie, sărăcie! Nu știu ce temei a putut să-l îndemne pe acel mare stihuitor din Córdoba ¹ să te numească *dar sfînt și neluat în seamă*; eu, măcar că maur, știu destul de bine, din legăturile pe care le-am avut cu creștinii, că sfințenia se întemeiază pe dragoste, smerenie, credință, ascultare și sărăcie; dar, cu toate astea, eu zic c-ar trebui să aibă mult har de la Dumnezeu acela care să fie mulțumit știindu-se sărac, numai dacă nu-i vorba de acel soi de sărăcie despre care unul din cei mai mari sfinți ai lor spune: «Stăpîniți toate lucrurile așa ca și cum nu le-ați avea» ²; și asta o numesc ei sărăcie cu duhul; dar tu, sărăcie de-al doilea fel (că de asta vorbesc eu), de ce-ți place să te legi mai mult de hidalgi și de cei din neam mare decît de cealaltă lume? De ce-i silești să-și lustruiască singuri încălțămîntea și faci ca bumbii mintenelor lor să fie unii de mătase, alții de păr de porc și ceilalți de sticlă? De ce gulerele lor trebuie să fie, cel mai adesea, boțite, iar nu scrobite și călcate cum trebuie? (De aci se poate vedea că e străveche folosința scrobелii și a gulerelelor cu deschizătura desăvîrșită.) Și urmă mai departe: Vai de păcatele celui de neam mare care-și pune cîntea la adăpost mîncînd pe sponci cu ușa închisă și făcînd pe fățarnicu-n uliță, unde iese cu scobitoarea-n

¹ Referire la poetul córdoban Juan de Mena, secretarul regelui Juan al II-lea (logofătul lui de lătinie, cum s-ar zice), care, între cele trei sute (*trescientos*), are o *copla* care sună așa:

O, viață aleasă, blîndă sărăcie,
Dar sfînt și nebăgat în seamă-al sorții!
Bogată e, nu-n lipsuri dusă, viața
Acelui ce de-avere se lipsește...

² Cuvinte din *Epistola către corintieni* a apostolului Pavel.

dinți, deși n-a mâncat nimic care să-l silească să și-i scobească; vai de păcatele aceluia, zic, a cărui cinste-i temătoare și care de la o leghe stă cu sufletul la gură să nu i se zărească cîrpeala ciubotei, petele de nădușeală ale pălăriei, firele destrămate ale giubeicii și foamea stomahului!»

Toate astea îi veniră-n minte lui don Quijote o dată cu scăparea ochiurilor de la ciorap; dar se mai liniști puțin văzînd că Sancho îi lăsase o pereche de cizme de drum, pe care se gîndi să și le pună a doua zi. În cele din urmă se culcă, îngîndurat și necăjit atît de lipsa lui Sancho, cît și de năpasta fără de scăpare cu ciorapii, ale căror ochiuri le-ar fi prins chiar și cu fire din mătase de altă culoare, care-i unul din semnele cele mai vădite de calicie din cîte se pot vedea la un hidalgo în tot timpul nesfîrșitei lui strîmtorări. Stinse luminările, dar nu putu să doarmă de zăduf; se sculă din pat și deschise puținel geamul unei ferestre zăbrebite, care da într-o grădină frumoasă și, deschizînd-o, ascultă el și auzi că umblau și vorbeau niște inși prin grădină; prinse să asculte cu luare-aminte, iar cei de jos ridicară glasul atît cît să poată el auzi aceste vorbe:

— Nu mai stărui să cînt, dragă Emerencia, fiindcă știi doar că, din clipa cînd a intrat străinul acesta aici în castel și de cînd ochii mei l-au privit, eu nu mă mai pricep să cînt, ci numai să plîng, cu atît mai mult cu cît somnul stăpînei mele îi mai degrabă ușor decît greu, și n-aș vrea să ne afle aici pentru nimic în lume! Și să zicem c-ar dormi și nu s-ar trezi, dar și atunci tot zadarnic mi-ar fi cîntul dacă doarme și nu se trezește să-l audă acest nou Eneas, care a sosit în ținuturile mele ca să-și ridă de mine.

— Să nu crezi una ca asta, dragă Altisidora, i se răspunse, fiindcă nici vorbă că și ducesa și toți cei ce se află aici în casă dorm duși, afară numai de stăpînul inimii tale și trezitorul sufletului tău, căci tocmai acum l-am auzit deschizînd geamul ferestrei cu zăbrele de la odaia lui și fără-ndoială că trebuie să fie treaz. Cîntă, draga mea îndurerată, cu glas coborît și dulce, însoțindu-te de zvonul harpei tale, și dacă ne-o auzi ducesa, om da vina pe căldura asta zăpușitoare.

— Nu aici stă greul, dragă Emerencia, răspunse Altisidora, ci-n aceea că n-aș vrea ca ăst cîntec să-mi dezvăluie inima și să fiu socotită drept o fată cu toane și ușuratică de către cei ce nu cunosc puterea nebiruită a dragostei; dar fie ce-o fi, că mai bine să rabd rușinea-n obraji decît rana-n inimă!

Și spunînd acestea, începu să atingă strunele harpei cum nu se poate mai dulce.

Auzind toate astea, don Quijote rămase ca trăsmit, pentru că-n acea clipă îi veniră-n minte o sumedenie de întîmplări de același soi, cu geamuri, ferestre cu zăbrele, grădini, muzici, vorbe de iubire și leșinuri, pe care el le citise în leșinatele lui cărți cu cavaleri. Pe dată își zise că vreo fetișcană din slujba ducesei prinsese drag de el și că cîntecul ei o silea să-și țină patima tănuită. Se temu ca ea să nu-l subjuge, dar își puse cu tărie-n gînd să nu se dea biruit; și încredințîndu-se cu tot ce-avea mai bun în suflet și-n cuget domniței Dulcinea din Toboso, se hotărî să asculte muzica și, pentru a da să se-nțeleagă că era acolo, se prefăcu a strănuta, de care lucru nu mică fu bucuria fetelor, că atîta așteptau și ele, ca don Quijote să le audă. După ce-și potrive și-și înstrună harpa, Altisidora începu să zică acest cîntec:

O, tu, cel care dormi în patu-ți
Între cearceafuri de olandă,
Și de cu seară pînă-n zori
Nu te trezești măcar o clipă,

Tu, cavalerul cel mai falnic
Pe care l-a născut La Mancha,
Mai pur, mai binecuvîntat
Decît e aurul Arabiei,

Ascult-o pe domnița tristă,
De neam prea bun, cu prea rea soartă,
Ce-n sorii ochilor tăi mîndri
Își simte inima scrumită.

Tu numai de-aventuri ai grijă,
Dar nu vezi cît rănești prin preajmă;
Și după ce rănești, nu vrei
Să lecuiești în vreun fel rana.

Hai, spune-mi, tinere viteaz
— Să-ți ție temerile cerul! —
Dac-ai crescut cumva prin Libia
Sau printre piscurile Jacăi,

De te-alăptară șerpii, care
Ți-ar fi fost doici cumva, ori dacă
Asprimi de codri te crescură
Și colți de stînci cu muchi tăioase.

Să fie mîndră Dulcinea,
Domniță fragedă și-avană,
Că te-a-mblinzit pe tine, fiară,
Sălbatic tigru de pustie.

Prin asta, faima ei se-ntinde
De la Henares la Jarama,
Din Tag și pîn' la Manzanares,
De la Pisuerga la Arlanza.

Ce drag mi-ar fi să schimb cu dînsa,
Mi-aș da și rochia cea mai scumpă
Din cîte mă-nveșmîntă-n aur,
Și ciucurii de diamante.

O, fericirea de-a-ți sta-n brațe,
Sau barem trează lîngă patu-ți,
Ca să te scarpin lin pe creștet
Și să te apăr de gînganii!

Dar cer prea mult, și nu sînt demnă
De-așa-nsemnată răsplătire.

Aş vrea să-ţi scarpin talpa numai,
Căci e de-ajuns pentru-o smerită!

Ce giuvaeruri nu ți-aş da!

Ce de pantofi de-argint şi aur,
Ce pantaloni damaschinaţi,
Ce guleraşe de olandă,

Ce bumbi de perle mari cît bobul,
Sau cît o nucă fiecare.
(Că numai fiindcă n-au pereche
Au fost numite solitare!)

Din piscul tău, de pe Tarpeia,
Nu te uita cum ard în flăcări
Nerone renviat în Mancha,
Şi nici nu-l aţîta prin furii.

Sînt o copilă, o fecioară,
Nici cincisprezece ani n-am încă:
Am paisprezece şi trei luni.
Îţi jur pe Dumnezeu, pe suflet!

Nu-s şchioapă, ciungă ori şoldită,
Mi-e boiul mîndru, şi statura.
Şi pletele-mi sînt ca şi crinii,
Cînd merg, cu ele-ating pămîntul.

Şi chiar de nasul mi-e cam cîrn,
Îmi e bărbia acvilină.
Mi-s dinţii ca nişte topaze,
Şi frumuseţea mea-i cerească.

Iar vocea, vezi, cînd mi-o asculţi,
E ca un ghiers de păsări, dulce,
Nu-s prea înaltă, ci-s mai scundă
Puţin decît o mijlocie.

Poți harurile mele toate
Să le socoți o pradă-a ta.
Sînt jupîniță-n casa asta
Și mă numesc Altisidora !

Și cînd ajunse la capăt cîntul adînc rănitei Altisidora, începu chinul multdoritului ei don Quijote, care, oftînd din greu, își spuse-n sinea sa :

« Ce nefericit cavalier rătăcitor mai sînt și eu, că nu se află pe lume fată care să mă privească și să nu mă îndrăgească ! Cît de vitreg mai e și norocul Dulcinei celei fără de asemănare, că nu-i lăsată să se bucure-n tihnă de nease-muita mea statornicie ! Ce-aveți de împărțit cu ea, crăieselor ? De ce o prigoniți, împărăteselor ? De ce vă-nversunați împotriva-i, codanelor de paisprezece-cincisprezece ani ? Lăsați-o, lăsați-o, nefericita de ea, să-și simtă biruința, să se bucure și să se mîndrească de soarta cu care iubirea a vrut s-o hărăzească, dîndu-i subjugată inima mea și încredințîndu-i sufletul meu ; să luați aminte, voi, roiuri întregi de îndrăgostite, că numai pentru Dulcinea sînt eu de aluat fraged și turtă dulce, iar pentru toate celelalte sînt de piatră ; pentru ea sînt miere, iar pentru voi, fiere ; pentru că numai Dulcinea mea este cea frumoasă, cea înțeleaptă, cea cinstită, cea fermecătoare și cea de neam bun, iar voi celelalte sînteți slutele, neroadele, ușuraticile și din neamul cel mai de rînd ; pentru ca să fiu al ei, și nu al alteia, m-a zămislit firea și m-a adus pe lume. Plîngă sau cînte Altisidora, deie-se de ceasul morții domnița din pricina căreia am fost supus la munci în castelul arapului celui vrăjit, că eu, mort-copt, tot al Dulcinei o să fiu, așa cum mă aflu : curat, cuviincios și cinstit, în ciuda tuturor puterilor vrăjitoarești de pe pămînt ! »

Și spunînd acestea, închise fereastra, izbînd-o, și, încludat și supărat, de parc-ar fi căzut o grea năpastă peste el, se culcă-n pat, unde-l vom părăsi pînă una-alta, pentru că ne cheamă marele Sancho, care vrea să pună început ocîrmuirii lui celei vestite.

*Despre felul cum marele Sancho Panza a pus stăpînire
pe insula lui și despre chipul în care a început să
diriguiască*

O, tu, neobosit descoperitor al antipozilor, făclie a lumii, ochi al cerului, blind străjuitor al cupelor răcoritoare ! Tîmbrius ici, Febus colo, arcaș dincoace, vraci dincolo, părinte al poeziei, născocitor al muzicii, tu, cel care pururea răsari și — oricît s-ar părea — niciodată nu asfințești. La tine vin, rugător, o, soare, cu ajutorul căruia omul zămislește pe om ; la tine vin, rugător, să-mi fii prielnic și să luminezi beznele minții mele, ca ea să poată depăna întocmai cum a fost cu ocîrmuirea marelui Sancho Panza, căci fără de tine mă simt vlăguit, amorțit și neajutorat.

Spun dară că, împreună cu tot alaiul lui, ajunse Sancho într-un sat de vreo mie de suflete și care era unul din cele mai mari pe care le stăpînea ducele. Îl deslușiră că se numea ostrovul Barataria¹, fie pentru că numele satului era Baratorio, fie pentru că ocîrmuirea dată lui Sancho era o păcăleală. Cînd ajunse la porțile tîrgușorului, care era încins cu ziduri, îi ieșiră întru întîmpinare mărimile locului ; clopotele începură să bată, iar localnicii își arătară cu toții obșteasca bucurie, și cu mare alai îl duseră pînă la biserica cea mare ca să aducă mulțumită lui Dumnezeu, și apoi, cu anume ceremonii caraghioase, îi încredințară cheile satului și-l primiră ca ocîrmuitor pe viață al insulei Barataria. Portul, barba, făptura dolofană și scundă a noului cîrmuitor îi umplură de uimire pe toți cei ce nu știau dedesubturile acestei socoteli și chiar și pe cei ce le știau, din care se aflau destui. În cele din urmă îl scoaseră din biserică

¹ *Barato* înseamnă în spaniolă farsă, glumă, păcăleală, șotie, fraudă, înșelăciune în contracte sau vinzări. « *Barataria, fraus, dolus in contrahibus vel venditionis* », scrie Ducange. Villanueva, în al său *Viaje literario* (tomul 7, cap. 53), citează un inscript mănăstiresc din 1168, prin care contele de Pallá își donează pămînturile aflate în insula *Paratavia* (de la *Parata* și *Via*) și presupune că Cervantes a voit să facă o analogie cu acest ostrov.

și-l duseră la scaunul judecății, pe care-l așezară, iar majordomul ducelui îi spuse :

— Mărite cîrmuitor, este o datină din bătrîni aci-n ostrov, și anume că acela că vine să st p neasc  acest faimos ostrov este dator să răspundă la o întrebare ce i se pune și care-i cam  nc lcit  și cam grea, și după răspunsul dat la ea, dibuie ob tea cam c t  i de mintos noul ei cîrmuitor ; și-n felul acesta, sau se bucură, sau se posomorăște de venirea lui.

Și-n timp ce majordomul spunea aceste vorbe către Sancho, el tot c ta la ni te slove de-o  chioap  ce stăteau scrise pe peretele din fa a jil ului lui. Și cum nu  tia să citească, întrebă ce erau zugrăvelile de pe acel perete. I se răspunse :

— Stăpîne, aici este scrisă și însemnată ziua în care luminația-ta pus-ai stăpînire pe acest ostrov, și epitaful zice a a : « Astăzi, în ziua cutare a lunii cutare și a anului cutare, a luat stăpînirea ăstui ostrov seniorele don Sancho Panza. St p neasc -l întru mul i ani ! »

— Și cui  i zice aici don Sancho Panza ?  ntreb  Sancho.

— Ap i măriei-tale, răspunse v taful, că-n această insulă n-a mai intrat nici un alt Panza în afară de cel ce stă așezat aici, pe scaun.

— Dar ia seama, fr  ioare, spuse Sancho, că eu n-am nici un don la numele meu și neam de neamul meu n-a avut ; Sancho Panza, numai at t mă cheamă, și Sancho îl chema și pe t t ne-meu, și tot Sancho și pe bunicu-meu, iar to i aveau drept nume Panza, fără codi e cu don și cu do e, și, după c te bag eu seamă, în insula asta trebuie că-s mai mul i doni dec t pietrele de pe drumuri ! Dar să nu mai vorbim de asta, Dumnezeu mă  n telege, și dac-o fi ca ocîrmuirea mea să dăinuiască c t de c t, ap i o să mai retez eu din donii   tia, că-s atât de mul i,  nc t au ajuns să- i între-n ochi ca   nt arii ! Dă-i drumul, majordomule, cu întrebările, c-oi răspunde și eu a a cum mă taie capul, fie c-oi posomori ob tea, fie că n-oi posomori-o.

Tocmai atunci intrară la judecată doi oameni, unul îmbrăcat ca un  ran, iar celălalt ca un croitor, fiindcă  inea-n mână o pereche de foarfece, iar croitorul spuse :

— Mărite cîrmuitor, eu și cu acest sătean venim înaintea luminăției-tale din pricină că creștinul ăsta a intrat ieri la mine-n dugheană, că eu — cu iertăciune de la cei de față — sînt croitor încercat, slavă Domnului, și, punîndu-mi în mînă o bucată de postav, m-a întrebât: «Jupîne, ajunge postavul ăsta ca să-mi faci din el o scufie?» Eu măsurai postavul și-i răspunsei că da; el trebuie să fi crezut, așa cel puțin cred eu — și cred bine ce cred — că oi fi pus gînd rău unei părți din postav, bănuiala venindu-i și de la cugetul lui cel necurat, și de la proasta faimă pe care o au croitorii, și-mi răspunse să văd dacă n-o ajunge și pentru două scufii; mirosii eu ce chitește omul și-i spusei că da; iar el, tare pe gîndul lui cel blestemat de la-nceput, a prins să-nșire mereu la noi cereri de scufii, și eu să-nșir mereu la da-uri, pînă cînd ajunserăm la cinci scufii; și acum, adineauri chiar, vine după ele, eu i le dau, dar el nu vrea să-mi plătească lucrul, ba, dimpotrivă, îmi cere să-i plătesc eu lui, sau să-i înapoiez postavul.

— Așa-i cum zice el, vericule? întrebă Sancho.

— Da, stăpine, răspunse săteanul, dar pune-l luminăția-ta să și arate cele cinci scufii pe care mi le-a făcut.

— Bucuros, răspunse croitorul. Și scoțînd cît ai clipi mîna de sub giubeică, arată într-însa cinci scufii, înfipte în cele cinci vîrfuri de la degetele mîinii, și spuse: Iată aici cele cinci scufii pe care mi le cere creștinul ăsta și, pe Dumnezeu și pe sufletul meu, că nu mi-a mai rămas nici atîtica din postav, și pot să dovedesc asta, arătîndu-mi lucrul unei întregi adunări de meșteri croitori.

Toți cei de față rîseră de mulțimea scufiilor și de ciudățenia gîlcevii. Sancho prinse să chibzuiască puțin și spuse:

— Pare-mi-se că-n pricina asta nu-i nevoie să umblăm cu amînări de azi pe mîine, ci să judecăm pe loc, după un județ de om cu socoteală, așa că hotărîrea mea este ca meșterul să piardă plata pentru lucru și săteanul postavul, iar scufiile să fie date osîndiților din temniță, și cu asta am pus cruce!

Hotărîrea aceasta îi făcu pe toți să pufnească de rîs; cu toate astea, însă, fu ascultată porunca ocîrmuitorului,

dinaintea căruia se înfățișară doi oameni în vîrstă, dintre care unul ținea-n mînă un băț de trestie în loc de toiag; iar cel fără de băț spuse:

— Stăpîne, eu l-am împrumutat acum cîtăva vreme pe creștinul ăsta cu zece scuzi de aur curat, pentru a-l mulțumi și a-i face un bine, cu învoiala ca să mi-i înapoieze cînd i i-oi cere; au trecut mai multe zile fără ca eu să i-i cer, pentru ca, înapoindu-mi-i, să nu-l las într-o nevoie și mai mare decît aceea ce căzuse pe capul lui atunci cînd l-am împrumutat; pîrîndu-mi-se, însă, că prea o face uitată cu înapoierea lor, i-i cerui o dată, și de două, și de nouă ori, dar el nu numai că nu mi-i înapoiază, dar mi-i și tăgăduiește și spune că n-a împrumutat niciodată de la mine acești zece scuzi și că, chiar dacă i-a împrumutat, mi i-a și dat înapoi; eu n-am martori nici că i i-am împrumutat, nici că mi i-a înapoiat, fiindcă nu mi i-a înapoiat; aș vrea de aceea să-l pui lumină-ția-ta să jure, și dacă o jura că mi i-a înapoiat, apai îl iert de datorie și aci, în fața oamenilor, și-n fața lui Dumnezeu! ¹

— Ce zici de treaba asta, cinstite uncheșule cu băț? spuse Sancho.

La care bătrînul zise:

— Eu, stăpîne, recunosc că mi i-a împrumutat; apleacă-ți, de aceea, luminăția-ta topuzul judecătoresc și, de vreme ce el se-ncrede în jurămîntul meu, oi jura și eu totul, cum mi i-a împrumutat și cum i i-am înapoiat cîstit, pe sfîntul adevăr.

Își plecă ocîrmuitorul topuzul ², iar bătrînul într-acestea dete bățul celui-lalt bătrîn, să i-l țină cîtă vreme o jura, ca și cum i-ar fi fost de mare încurcătură trestia aceea. Și apoi puse mîna pe crucea de pe topuz, spunînd că-ntr-adevăr

¹ Este ceea ce se chema în dreptul canonic *juramento decisorio* (jurămînt hotărîtor), pentru care una din părțile litigioase își lua obligația să se supună în cazul în care cealaltă parte jură adevărul celor susținute.

² Aplecarea toiagului (*la vara*) trebuia făcută conform unui ritual, pentru că împricinatul jura pe acest semn al autorității. În cazul că jurămîntul ar fi fost fals, el era conștient că riscă arderea pe rug, pentru că lua în deșert *crucea* sculptată sau gravată pe topuz.

îi împrumutase cei zece galbeni pe care i-i cerea, dar că el chiar cu mîna lui i-i dase înapoi în mîna, și, numai fiindcă acela nu-și mai aducea aminte, se trezea cînd și cînd să i-i tot ceară. Văzînd una ca asta, marele cîrmuitor îl întrebă pe împrumutător ce avea de răspuns la cele spuse de potrivnicul lui, iar celălalt îi zise că el ia de bune spusele datornicului său, fiindcă-l socotește om de omenie și bun creștin, și că el însuși trebuie c-o fi uitat cum și cînd a primit banii înapoi, și că de-acum înainte n-o să-i mai ceară nici-odată nimic. Datornicul își luă toiagul înapoi și, făcînd o temenea, ieși de la judecată.

Văzînd Sancho treaba asta, și că omul, fără să mai sufle o vorbă, și-a și luat tălpășița, și văzînd și răbdarea celui cu plîngerea, își plecă capul în piept și, ducîndu-și arătătorul mîinii drepte între sprîncene și pe muchea nasului, stete cîtva timp cufundat parcă-n gînduri, apoi ridică iar capul și dete poruncă să-l cheme îndărăt pe bătrînul cu bățul de trestie, care plecase. I-l aduseră și, de-ndată ce Sancho îl văzu, îi spuse :

— Dă-mi, creștine, bățul acela, că am nevoie de el.

— Bucuros, răspunse bătrînul. Iacă-tă-l aici, stăpîne !

Și i-l puse-n mîna. Îl luă Sancho și, dîndu-i-l celuiilalt moșneag, îi spuse :

— Du-te cu Dumnezeu, că acuma ești plătit.

— Eu, stăpîne ? răspunse moșneagul. Păi face bățul ăsta de trestie zece galbeni de aur ?

— Da ! spuse cîrmuitorul. Sau, de nu, se cheamă c-oi fi eu cel mai mare nerod de pe lume ! Și acuma o să se vădească dacă am sau nu glagore să cîrmuiesc și o împărăție-ntreagă !

Și porunci ca acolo, în fața tuturor, să se frîngă și să se desfacă bățul de trestie. Așa se și făcu, și-n golul dinăuntru al trestiei fură găsiți zece galbeni de aur. Cu toții rămaseră cu gura căscată și-l socotiră pe cîrmuitorul lor drept un nou Solomon. Îl întrebă cum de i-a venit în minte că cei zece galbeni se aflau în bățul de trestie, și el răspunse că, văzîndu-l pe bătrînul ce jura cum dă potrivnicului său bățul în timpul jurămîntului și cum se jură că i-i dase cinstit, pe sfîntul

adevăr, și cum, după ce a mîntuit cu juratul, i-a cerut îndărăt bățul, i-a venit în minte că înăuntrul trestiei trebuie să se fi aflat banii cu pricina. De unde putem trage învățătură că cei ce cîrmuiesc, chiar de-ar fi să fie și săraci cu duhul, tot îi mai îndrumează uneori Dumnezeu în județul lor; și cu atît mai mult cu cît el auzise pe preotul de la el din sat, care-i povestise o întîmplare la fel cu asta, și că el avea o ținare de minte atît de bună încît, dacă-i vorba să-și amintească de tot ce nu vrea să-i scape, apăsînd ținare de minte ca a lui nu se mai găsește în tot ostrovul. În cele din urmă, bătrînii, unul rușinat, iar celălalt plătit, plecară, și cei de față rămaseră minunați, iar cel însărcinat să scrie vorbele, faptele și toate mișcările lui Sancho nu știa ce să mai creadă, dacă să-l socotească și să-l ia de găgăuță sau de mintos.

Nici nu se mîntui bine cu pricina asta, cînd intră la judecată o femeie care ținea strîns, să nu-i scape, pe-un om care, după port, părea să fie vreun crescător de porci din cei cu dare de mînă; femeia venea strigînd cît o ținea gura și zicînd:

— Dreptate, mărite cîrmuitor, dreptate, că dacă n-o găsesc pe pămînt, o să mă duc și la cer s-o caut! Scumpul meu stăpîn și cîrmuitor, împielîțatul ăsta s-a năpustit asupra-mi în mijlocul cîmpului și s-a bucurat de trupul meu ca de-o fleandură nespălată și. aracan de mine! mi-a luat ceea ce păstrasem mai bine de douăzeci și trei de ani și ceea ce-mi păzisem și de arapi și de creștini, și de băștinași și de venetici, mereu tare ca lemnul de corn, rămînînd nevătămată ca sălămizdra-n foc sau ca lîna-n mărăcini, ca să vie acum creștinul ăsta și să mă pîngărească cu mîinile lui cele curate!

— Și asta rămîne de văzut, dacă o poamă ca acesta are sau nu mîinile curate, spuse Sancho.

Și întorcîndu-se către neguțătorul de porci, îl întrebă că ce are de spus și de răspuns la plîngerea muierii. Acela, din cale-afară de tulburat, răspunse:

— Luminate fețe, eu sînt un nevoiaș stăpîn de turme rîmătoare, și azi-dimineață tocmai ieșeam de-aici din sat, după ce vîndusem — ierte-mi-se vorba urîtă — patru porci,

care, cu birurile și cu alte bacșișuri, m-au făcut să rămîn în mînă cu te miri ce mai mult decît m-au ținut ei. Pe cînd mă-n-torceam la mine-n sat, îmi ieși-n cale creștina asta, iar Necuratul, care-n toate-și vîră coada și pe toate ți le coace, făcu-n așa fel ca să stăm puțin la hîrjoană împreună; îi plătii ceea ce i se cuvenea, dar ea, nemulțumită, se ținu scai de mine și nu m-a mai slăbit pînă nu m-a tîrît aici la judecată; zice c-am siluit-o, dar minte, și pot s-o dovedesc prin jurămîntul pe care-l rostesc sau pe care am de gînd să-l rostesc; și ăsta-i tot adevărul, fără să lipsească dintr-însul o iotă.

Atunci cîrmuitorul îl întrebă dacă n-avea cumva la el ceva bani de argint; el spuse că avea cam pîn' la douăzeci de ducați, pe care-i ținea-n sîn într-o pungă de piele. Sancho îi porunci să-i scoată și să-i dea pîrîsei, așa cum se găseau; el făcu întocmai, cu mîna tremurîndă; femeia îi luă, și după ce făcu în fața tuturor nenumărate plecăciuni, rugîndu-se de Dumnezeu pentru viața și sănătatea mărîtului stăpîn și cîrmuitor, care se îngrijește de orfanele nevoiașe și de fecioare, ieși de la judecată ținînd strîns punga cu amîndouă mîinile, fără să uite a-și arunca mai întîi o privire într-însa, ca să vadă dacă banii dinăuntru erau într-adevăr de argint. Numai ce ieși ea, că Sancho îi și spuse crescătorului de porci, căruia îi dăduseră lacrimile, în timp ce și ochii și inima i se duceau după punga lui:

— Măi om bun, ia-te după acea muiere și smulge-i punga din mîini, chiar dacă se împotrivește, și întoarce-te aici cu ea!

N-au fost astea vorbe cheltuite de pomană pe-un tîmpit și nici pe-un surd, că omul se și repezi ca fulgerul afară, dînd ascultare la ceea ce i se poruncise. Toți cei de față stăteau cu sufletul la gură, așteptînd să vadă cum avea să iasă cu pricina aceea; și nu trecu mult, că se și-ntoarseră neguțătorul și femeia, și mai strînși și mai îndesați unul în altul decît la început, ea cu fusta ridicată și strîngînd punga-n poală, iar omul luptîndu-se să i-o smulgă; dar nu era chip, așa cum o apăra femeia, care striga-n gura mare, spunînd:

— Dreptate de la Dumnezeu și de la oameni! Iote și luminăția-ta, stăpîne cîrmuitor, la neobrăzarea și la îndrăz-

ncala ăstui nelegiuit, care-n inima tîrgului și-n mijlocul drumului a vrut să-mi smulgă punga pe care luminăția-ta ai poruncit să mi-o dea!

— Și ți-a smuls-o? întrebă cîrmuitorul.

— Cum să mi-o smulgă, răspunse femeia, că mai curînd aş lăsa să-mi smulgă viața decît să-mi smulgă punga! Și-a și găsit în mine proasta! De alți dulăi mi-o fi mie teamă, dar nu de nepricopsitul și de neșesălatul ăsta! Nici clești și baroase, nici ciocane și barde n-ar fi în stare să mi-o scoată din unghii, nici chiar gheare de leu! Mai curînd las să-mi iasă sufletul din trup!

— Are dreptate, spuse omul, și mă dau bătut, ca fiind mai slab, fiindcă trebuie să mărturisesc că puterile mele sînt neîndestulătoare ca să i-o smulgă.

Și-i dete drumul.

Atunci cîrmuitorul spuse către femeie:

— Ia arată-mi punga, tu, fată cuminte și vajnică.

Ea i-o dete îndată, iar ocîrmuitorul o înapoie omului și-i spuse apoi celei silnicite, dar nu și siluite:

— Ian ascultă, femeia lui Dumnezeu, dacă aceeași vitejie și aceeași dîrzenie pe care le-ai arătat apărîndu-ți punga asta le-ai fi arătat — fie chiar și numai jumătate din atîta — cînd era vorba să-ți aperi trupul, apai nici puterile lui Hercule n-ar fi fost în stare să te dovedească! Du-te cu Dumnezeu, dar mai mult cu Dracu, și să nu te mai arăți în tot ostrovul ăsta și nici cale de șase leghe împrejur, fiindcă altfel te așteaptă două sute de gîrbace. Să piei numaidecît îți spun, hoțomanco, nerușinato și mincinoaso!

Se sperie femeia și ieși afară cu ochii-n pămînt și nemulțumită, iar cîrmuitorul spuse către neguțător:

— Măi, om bun, du-te cu Dumnezeu la tine-n sat, cu banii tăi, și de-acu-nainte, de nu vrei să-i pierzi, ia seama să nu-ți mai vie cheful să te hîrjonești cu nimeni.

Omul îi mulțumi cum se pricepu și el mai bine și plecă, iar cei din jur se minunară din nou de județul și de hotărîrile noului lor cîrmuitor. Toate acestea, după ce fură însemnate de hronicarul său, i se trimiseră în scris ducelui,

care le aştepta cu mare nerăbdare; şi aici îl părăsim pe bunul Sancho, căci grozav ne mai zoreşte stăpînu-su, tulburat de muzica Altisidorei.

Capitolul XLVI

*Despre grozava spaimă clopoţească şi pisicească trasă
de don Quijote în timpul poveştii lui de iubire cu
Altisidora cea îndrăgostită*

Îl lăsasem pe marele don Quijote cufundat în gîndurile pe care i le stîrnise cîntarea Altisidorei, fata cea îndrăgostită. Aşa îngîndurat se duse să se culce, dar pîrdalnicele acelea de gînduri parc-ar fi fost purici, nu altceva, aşa nu-l lăsau să închidă ochii şi nici să răsufle măcar; unde mai pui că la ele se adăuga şi ciuda pentru ciorapii lui cei deşiraţi; dar cum timpul e uşurel şi nu dă-n calea lui de hîrtoape ca să-l ţină-n loc, trecu în zbor, călărind pe ceasurile nopţii, şi curînd-curînd sosi şi ceasul dimineţii. Văzînd una ca asta, don Quijote se smulse din puful cel moale al aşternutului şi, scuturîndu-se de lene, se îmbracă cu straietele lui din piele de căprioară şi-şi încălţă şi cizmele de drum, ca să nu se vadă pocinogul pe care i-l făcuseră ciorapii. Îşi azvîrli pe umeri mantia-i de porfiră şi-şi puse pe cap o pălărie de catifea verde, împodobită cu tigheluri de argint; agăţă spada lui cea bună şi tăioasă de cureaua ce-i trecea peste umăr, luă cu el şi nişte mătănii mari de care nu se despărţea niciodată şi, măreţ şi ţanţoş, de parcă toată lumea era a lui, ieşi în pridvor, unde ducele şi cu ducesa erau gata îmbrăcaţi şi păreau să-l aştepte; şi cînd trecură printr-un alt pridvor, Altisidora şi cu cealaltă fată, prietena ei, stăteau dinadins acolo, aşteptîndu-l; de îndată ce Altisidora îl zări pe don Quijote, se făcu că leşină, iar prietena ei o prinse în poală, şi, cît ai bate din palme, o şi desfăcu la piept. Don Quijote, cînd văzu treaba asta, se duse la ele şi spuse:

— Las' că ştiu eu de unde se trag belelele astea.

— Ba eu habar n-am de unde, răspunse prietena, fiindcă Altisidora e doar fata cea mai zdravănă din toată casa, și eu n-am auzit-o scoțind nici măcar un « vai » de cînd o știu. Arză-i-ar focul să-i arză pe cîți cavaleri rătăcitori s-or afla pe lume dacă toți or fi cu inima împietrită ! Du-te odată de-acî, seniore don Quijote, că amărîta asta de copilică n-o să-și mai vie în fire cît ești luminăția-ta față !

La care don Quijote răspunse :

— Uite ce, domniță, ai grijă să mi se aducă la noapte o alăută la mine-n odaie, că voi alina-o cît mă voi pricepe și eu pe fata asta obidită, fiindcă, de pe la începutul dragostei, dezamăgirile grabnice sînt de obicei leacurile cele mai bune, și, spunînd astea, plecă și el, ca să nu mai ia aminte cei ce l-or vedea acolo.

Nici nu se depărtă bine don Quijote, cînd, venindu-și în simțiri Altisidora cea leșinată, spuse către prietena ei :

— Neapărat să i se aducă alăuta, fiindcă, nu mai încape vorbă, don Quijote vrea să ne cînte, și nu cred să fie de lepădat o asemenea cîntare, o dată ce-i a lui !

Numaidecît se și înființară la ducesă să-i dea de veste de cele petrecute și de alăuta pe care o cerea don Quijote ; iar aceasta, bucuroasă cum nu se mai poate, se vorbi cu ducele și cu slujitoarele ei să-i joace un renghi cavalerului, însă în așa fel ca să nu-l vatăme prea tare, ci mai mult să fie de haz ; și, bucuroși din cale-afară, așteptau cu toții lăsarea nopții, care sosi tot atît de repede cum sosise și ziua, pe care ducele și cu ducesa o petrecuseră în vorbiri plăcute cu don Quijote ; iar în acea zi ducesa trimisese pe un paj de-al ei — cel care-n pădure luase chipul Dulcinei vrăjite — la Teresa Panza, cu o scrisoare din partea soțului ei Sancho Panza și cu bocceaua de straie, pe care-o lăsase el să i-o trimită, poruncindu-i să-i aducă vești de-a fir-a-păr de tot ce se petrecea cu ea. După ce puse la cale treaba asta și se făcură și 11 ceasuri din noapte, găsi don Quijote o alăută la el în odaie. Începu să-i încerce strunele, deschise fereastra cea zăbreliată și auzi cum umblă cineva prin grădină ; încercă atunci iarăși alăuta și, după ce-o înstrună și el pe

cît îl tăia capul, tuși ca să-și dreagă vocea, scuipă și, cu un glas cam răgușit, dar totuși fără greșeli, începu să cînte acest cîntec, alcătuit de el însuși chiar în acea zi:

Sînt mari puterile iubirii,
Ce fetele din minți le scoate,
Unealta lor e trîndăvia
Și lincezeala neîntreptă.

Dar cînd cusutul și brodatul
Nu-ți dau răgaz să cazi pe gînduri,
Furișa dragostei otravă
Își află-n lucru lecuirea.

Acelor fete înțelepte
Ce năzuiesc să se mărite
Le este cîntea zestrea nunții
Și faima lor cea bună-n lume,

Ibovnicii de neam, curtenii
Și cavalerii cu renume,
O rup cu cele deșănțate,
Dar cu cînstitele se-nsoară.

O dragoste născută-n zori,
Cînd oaspetele place gazdei,
Se stinge-n așfințitul zilei,
Căci el să plece se grăbește.

Iubirile de-o zi, de-o noapte,
Ce astăzi vin și pleacă mîine,
Nu-și lasă-n inimi nici pecetea
Întipărită cu fier roșu.

De-ai să pictezi peste-o pictură,
Nu-ți iese reușit tabloul:
O strici pe cea de dedesubt
Și-a doua n-are temelie.

Pe Dulcinea de Toboso

O port în sufletu-mi pictată
Dintru-nceput, și n-o pot șterge
Și nici deasupra-i nu pictez.

Ce-i mai de preț într-un ibovnic

Statornicia e-n iubire.

Prin ea minuni Amorul face
Și te ridică pîn' la zei.

Aici tocmai ajunsese don Quijote cu cîntecul lui, pe care-l ascultau ducele, ducesa, Altisidora și aproape toată suflarea din castel, cînd, pe neașteptate, dintr-o cămăruță de la catul de deasupra, cineva slobozi, făcînd-o să cadă glonț pe fereastra lui don Quijote, o funie de care erau legați mai bine de-o sută de clopoței și, numaidecît dup-aceea, mai deșertă și-un sac mare plin cu mîțe, care-aveau și ele la gît clopoței ceva mai mici. Atît de grozavă fu larma clopoțelilor și-atît de asurzitor mieunatul mîțelor, încît pînă și ducele și ducesa se înfiorară, măcar că ei înșiși pusese ră la cale această păcăleală; iar lui don Quijote să-i vină rău de spaimă, nu altceva; întîmplarea făcu însă ca vreo două-trei mîțe să intre prin zăbrele la el în odaie, și cînd se văzură pisicile înăuntru, începură să dea din colț în colț, de-ai fi crezut că umblau pe-acolo o droaie de încornorați. Stinseră și lumînările care ardeau în iatac și căutau înnebunate vreun locșor pe unde să scape. Într-acestea, slobozirea și ridicarea funiei cu clopoțeii cei mari nu se mai curma de loc; cei mai mulți dintre slujitorii castelului, care habar n-aveau cum stăteau lucrurile, rămaseră buimaci și cu gura căscată. Don Quijote se ridică în picioare și, punînd mîna pe spadă, începu să tragă la lovituri printre zăbrele și să strige cît îl ținea gura:

— Afară cu voi, solomonari afurisiți, afară, lepădături vrăjitoarești, că eu sînt don Quijote de La Mancha, împotriva căruia nu se prind și n-au putere gîndurile voastre cele blestemate!

Apoi se-ntoarse către mîțele care alergau prin odaie și izbi în ele de mai multe ori; ele se repeziră atunci la zăbrele și ieșiră pe-acolo; una din ele, văzîndu-se, însă, prea de tot încolțită de izbiturile lui don Quijote, îi sări în față și-l apucă de nas cu ghearele și cu dinții; de durere, don Quijote începu să răcnească din răspuțeri. Ducele și cu ducesa, auzîndu-i strigătele și bănuind ei ce s-o fi întîmplat, alergară de zor către odaia lui, și după ce descuiară ușa cu o cheie potrivită, îl văzură pe bietul cavaler luptîndu-se cu înverșunare să-și smulgă pisica de pe față. Intrară cu lumînări înăuntru și văzură bătălia aceea nedreaptă între unul mai puternic și altul mai slab. Ducele sări să-i despartă, dar don Quijote strigă în gura mare:

— Să nu mi-l ia nimeni, lăsați-mă să dau piept cu acest demon, cu acest vrăjitor, cu acest farmazon, că l-oi face eu să simtă pe pielea lui cine-i don Quijote de la Mancha!

Dar mîța, mîță! Fără să se sinchisească cîtuși de puțin de amenințările lui, mîriia și se încleșta de el tot mai avan. În cele din urmă, însă, ducele i-o smulse de pe față și-i făcu vînt printre zăbrele. Don Quijote rămase cu fața ciuruită și cu nasul nici el prea teafăr; dar nu asta-l înciuda atîta, ci mai cu seamă faptul că nu-l lăsase să ducă la capăt lupta aceea pe viață și pe moarte cu nelegiuitul de vrăjitor. Puseră să aducă untdelemn de uns rănile, și însăși Altisidora, cu dalbele-i mînuțe, îl obloji peste tot unde era rănit, și în timp ce-l oblojea, îi spuse pe șoptite:

— Toate năpastele astea îți cad pe cap, cavaliere cu inima de piatră, ca pedeapsă pentru neîndurarea și îndărătnicia ta; dar-ar Dumnezeu să dea ca Sancho, scutierul tău, s-o facă uitată cu biciuitul lui, pentru ca niciodată să nu se mai dezlege de vrăji iubită aia a ta de Dulcinea, și tu să n-ajungi să te bucuri și să-mparți cu ea patul nuntirii voastre cel puțin atîta vreme cît oi trăi eu, care mă prăpădesc de dragul tău.

La toate astea o vorbă nu răspunse don Quijote, ci trase doar un of din adîncul rărunchilor; apoi se-ntinse-n pat cît era de lung, mulțumind ducelui și ducesei pentru bună-tatea lor, nu doar fiindcă i-ar fi fost frică de lepădătura aia

pisicească și vrăjitoarească cu clopoței, ci fiindcă-și dase seama de gîndul cel bun cu care-i săriseră ei într-ajutor. Ducele și cu ducesa îl lăsară să se odihnească și plecară destul de întristați din pricina proastei întorsături a păcălelii lor, fiindcă nu le dase prin minte că avea să se spargă atît de rău în capul lui don Quijote pătărania aceea, de pe urma căreia s-a ales cu cinci zile de pat, închis la el în odaie, unde-l pîndea o altă pătăranie, și mai pîperată decît cea dintîi, pe care, însă, povestitorul nu vrea să ne-o spună acuma, ca să se întoarcă la Sancho Panza, în a cărui ocîrmuire se arăta el pe cît de grijuliu, pe atît de caraghios.

Capitolul XLVII

*Unde se povestește mai departe cum o ducea Sancho
cu cîrmuirea lui*

Spune povestea că de la divanul judecății îl duseră pe Sancho într-un palat măreț, unde, într-o încăpere întinsă, era pregătită o masă împărătească, din cele mai strălucite; și de îndată ce Sancho intră în acea încăpere, începură să sune oboaiele, și-i ieșiră întru întîmpinare patru copii de casă, ca să-i toarne apă de clătît pe mîini, treabă pe care el o primi cu totul pătruns de însemnătatea ei. Muzica încetă, iar Sancho se așeză în capul mesei, fiindcă scaun nu era decît acolo, și nici vreun alt tacîm nu se afla pe toată masa. Se dete lîngă el, în picioare, un îns, care mai tîrziu se vădi a fi doftor și care ținea în mîna un bețigaș din os de chît. Slujitorii ridicară o față de masă albă și bogat țesută, cu care erau acoperite poamele, precum și o mare mulțime de talere cu tot felul de bucate. Unul, care arăta să fie student, blagoslovi masa, iar un copil de casă îi legă lui Sancho pe sub bărbie un ștergar cu horbote; un altul, care făcea slujba de sufragiu, îi puse dinainte un taler cu poame; dar abia ce puse o bucătură-n gură, că acela cu bețigașul lovi cu el în taler, și un slujitor i-l și luă din față cît te-ai șterge la

ochi; sufragiul îi aduse alt taler, cu alt fel de bucate. Sancho era gata să le-ncerce; dar mai-nainte de-a ajunge să le guste, bețișorul și atinsese talerul, și un copil de casă i-l și luă de dinainte, cu tot atîta zor ca și pe cel cu poamele. Văzînd Sancho una ca asta, rămase buimac, cătă la toți cei de față și întrebă dacă nu cumva mîncarea aceea trebuie să se mănînce așa cum se joacă fripta. La care cel cu bețișorul răspunse:

— Nu cum se joacă fripta, stăpîne, ci așa cum e obiceiul și datina și-n celelalte insule unde se află cîrmuitori. Eu, stăpîne, sînt doftor, și primesc simbrie aci-n ostrov ca să fiu doftorul cîrmuitorului ce-l stăpînește, și veghez asupra sănătății lui cu mult mai mult decît asupra sănătății mele, cercetînd zi și noapte și încercînd să-i pătrund complexiunea, ca să izbutesc a-l lecuî cînd va cădea bolnav, și lucrul cel mai de seamă pe care-l fac este să fiu și eu față la prînzurile și la cînele lui și să-l las să mănînce numai din ceea ce socot eu că-i prieste și să-l opresc de la ceea ce cred că trebuie să-i facă rău și să-i vatăme stomahul, așa că poruncii să-ți ia de dinainte talerul cu poame, fiindcă ele-s prea umede, și tot așa poruncii să-ți ia și talerul cu cealaltă mîncare, fiindcă-i prea fierbinte și fiindcă are-ntr-însa prea multe mirodenii, care fac să crească setea; și acela care bea mult ucide și nimicește umorile radicale¹, din care e alcătuită viața.

— Atunci blidul acela cu potîrnichi, care stau colo fripte și, pare-mi-se, minunat pregătite, nu mi-o face rău de fel.

La care doftorul răspunse:

— Atîta vreme cît trăiesc eu, măritul cîrmuitor n-o să mănînce dintr-însele.

— Dar de ce? spuse Sancho.

Iar doftorul răspunse:

— Pentru că învățătorul nostru, Hipocrates, stea călăuzitoare și luminează a meșteșugului doftoricesc, într-o cugetare a lui spune așa: *omnis saturatio mala, perdicis autem pessima*,

¹ *Humedo radical* se numea în medicina veche « subtila și balsamica umoare ce dă vigoare și elasticitate fibrelor care compun textura trupului » (după Clemencin).

care vrea să zică : orice îmbuibare strică, dar aceea cu potîr-nichi strică cel mai mult ¹.

— Dacă așa stau lucrurile, spuse Sancho, atunci să vadă domnul doftor care din bucatele de-aici de pe masă mi-ar prii cel mai mult și care mi-ar strica cel mai puțin, și să mă lase apoi să mănînc ca lumea dintr-însele, fără să mă mai tot pocnească cu bățu-n taler, căci, pe viața mea de cîrmuitor — deie Domnul să mă bucur cît mai mult de ea ! — sînt hămesit de foame, și faptul de-a fi oprit de la mîncare — oricît nu i-o fi pe plac domnului doftor și orice-ar spune el — mai degrabă o s-ajungă să-mi ia viața decît să mi-o lungească.

— Ai dreptate, stăpîne cîrmuitor, răspunse doftorul, și tocmai de-aceea socot eu că luminăția-ta n-ar trebui să mănînci din iepurele împănat ce se vede colo, fiindcă-i o mîncare din animal cu blană ; din vițelul acela — dacă n-ar fi fript și apoi dres, mai treacă-meargă, dar așa cum e, nici vorbă !

Atunci Sancho spuse :

— Tava aceea mare, care aburește mai încolo, pare-mi-se că-i cu ghiveci, și cum într-un ghiveci se află atîtea lucruri, e cu neputință să nu dau și de ceva care să-mi fie pe plac și să-mi facă bine.

— Absit² ! răspunse doftorul. Departe de noi un gînd atît de necurat ; nici nu se află pe lume mîncare mai vătămător alcătuită ca ghiveciul ; o fi ghiveciul bun pentru preoții din concilii sau pentru dascălii de pe la școlile înalte, sau pentru nunțile țărănești, dar n-are ce căuta pe mesele cîrmuitorilor, unde totul trebuie să fie ales și îngrijit ; și asta fiindcă totdeauna și pretutindeni și de către oricine au fost ținute la mai mare preț leacurile curate decît cele amestecate, deoarece la cele curate nu poți să greșești, pe cînd la cele amestecate, da, micșorînd sau mărind părțile lucrurilor din care ele-s alcătuite ; dar ceea ce știu că trebuie să mănînce acum seniorele cîrmuitor ca să-și păstreze sănătatea și să și-o și întărească

¹ Aforismul latin nu pomenește de potîrnicchi, ci de pîine : « Orice îmbuibare e dăunătoare, dar cea de pîine e mai rea decît toate ».

² Lipsească, fie departe (în limba latină în original).

ar fi un dram de pezmeți¹ uscați și câteva felioare subțiri de gutuie, fiindcă astea te dreg la stomah și ajută la mistuit.

Cînd o mai auzi Sancho și pe asta, se sprijini de spătarul jețului, îl privi țintă-n ochi pe doftor și, cu glas aspru, îl întrebă cum îl cheamă și unde a învățat. La care acela răspunse:

— Eu, seniore cîrmuitor, mă numesc doftorul Pedro Recio de Plaza și sînt de fel dintr-un sat numit Tirteafuera, care se află între Caracuel și Almodóbar del Campo, pe mîna dreaptă, și am diploma de doftor de la Universitatea din Osuna.

La care Sancho, scos cu totul din pepeni, îi răspunse:

— Atunci, domnule doftor Pedro Recio de Piață-Rea, de fel din Tirteafuera, sat care se afla pe mîna dreaptă cum vii de la Caracuel la Almodóbar del Campo, cu diplomă de la Osuna, piei din fața ochilor mei și car-te-afară² numai-decît! Dacă nu, pe soarele meu că pun mîna pe-o bîtă și, începînd ciomăgeala cu tine, n-o mai rămîne picior de doftor în toată insula, cel puțin de doftori din aceia de care-mi dau eu seama că nu fac o para chioară! Că pe doftorii înțelepți, mintoși și firoSCOși i-oi ține la mare cinste și i-oi slăvi ca pe niște arhangheli; și-ți mai spun înc-o dată să piei din ochii mei, Pedro Recio, că dacă nu, acu iau jețul pe care stau și ți-l fac țandări în cap, și de mi s-o cere socoteală la judecată, m-oi dezvinovăți spunînd că l-am slujit pe Dumnezeu, ucigînd un doftor păcătos, gealat al țării! Sau îmi dați să mănînc, sau, dacă nu, luați-mi dracului ocîrmuirea asta de pe cap, că o slujbă care nu dă de mîncare celui ce-o îndeplinește, o ceapă degerată nu face!

¹ În original: «*canutillos de suplicasiones*», «corăbioare», prăjiturile uscate, cam ca minciunelele noastre, delicatese pe care *Acordurile sălii alcazilor de casă și de curte regală* din 1592 le interziceau. Se numeau așa pentru aspectul lor pergamentos (suplici — cereri), dar li se zicea și *barquillos* (bărcuțe).

² Numele de Tirteafuera, satul menționat, și-l trage de la o exclamație uzuală veche: «*Tira-te-afuera!*» sau: «*Tiraos afuera!*» («*Îeși afară!*», «*Îeșiți afară!*»), ceea ce explică felul în care Sancho își apostrofază medicul: «*Car-te-afară!*»

O băgă pe mîneacă doftorul cînd îl văzu pe cîrmuitor atît de mînios şi era gata să facă pe « car-te-afară din odaie », dar tocmai în clipa aceea sună un corn de poştă şi, ducîndu-se sufragiul la fereastră, se întoarse zicînd :

— Un olac vine de la stăpînul meu, ducele ; se vede treaba c-aduce vreo veste de seamă.

Olacul intră tot o apă şi înspăimîntat şi, scoţînd din sîn o scrisoare, i-o dăte cîrmuitorului în mînă, care, la rîndul lui, i-o dăte tot în mînă majordomului, poruncindu-i să citească ce era scris deasupra şi unde zicea aşa : *Către don Sancho Panza, cîrmuitor al insulei Barataria, lui în mînă sau sfetnicului lui.* Auzind vorbele astea, Sancho spuse :

— Cine-i aici sfetnicul meu ?

Iar unul din cei ce se aflau pe-acolo răspunse :

— Eu, stăpîne, fiindcă ştiu să scriu şi să citesc şi mai sînt şi vizcain.

— Dacă mai eşti şi asta pe deasupra, spuse Sancho, poţi să fii sfetnic şi al împăratului ! Deschide scrisoarea asta şi ia vezi ce zice.

Aşa şi făcu sfetnicul cel nou-născut la această slujbă, şi după ce citi ceea ce zicea acolo, spuse că era o treabă de care nu se putea vorbi decît între patru ochi. Porunci Sancho să se golească încăperea de lume şi să nu rămînă-ntr-însa decît majordomul şi sufragiul ; iar ceilalţi, dimpreună cu doftorul, ieşiră afară ; şi îndată sfetnicul citi scrisoarea, care spunea aşa :

« Seniore don Sancho Panza, a ajuns la urechile mele ştirea că nişte vrăjmaşi de-ai mei şi-ai acestui ostrov au să dea asupră-i o năvală năprasnică, nu se ştie-n care noapte ; este bine, de aceea, să veghezi şi să stai pe picior de război, ca să nu te ia pe neaşteptate. Am mai aflat prin iscoade încercate c-au intrat aici în sat patru inşi străvestiţi ca să te omoare, fiindcă se tem de iscusinţa domniei-tale ; fii cu ochii-n patru şi ia seama la cine vine să-ţi vorbească şi nu mînca din ceea ce ţi se pune-n faţă. Eu o să am grijă să-ţi săr într-ajutor dacă te-oi vedea la ananghie, şi-n toate vei face aşa cum ne aşteptăm de la înţelepciunea domniei-tale.

Dată aci la 16 din luna lui gustar, ceasurile 4 dimineața.

Al domniei tale prieten,

Ducele »

Sancho rămase trăsnit, și tot așa se arătară a fi rămas și cei din jur; apoi, întorcându-se către majordom, îi spuse:

— Ceea ce trebuie să facem mai-nainte de toate, și încă fără zăbavă, este să-l băgăm la gros pe doftorul Recio, fiindcă dacă e cineva care umblă să mă omoare, să știți că nu-i altul decât el, și încă cu o moarte piezișă și mișească, cum e aceea prin foame.

— Nici eu n-aș crede de cuviință, spuse sufragiul, ca luminăția-ta să măninci ceva din tot ce se află aici pe masă, fiindcă mîncările astea au fost aduse-n dar de niște maici, și, vorba aceea, Necuratul după cruce se ascunde.

— Nu zic ba, răspunse Sancho, dar, pînă una-alta, dați-mi un codru de pîine și o oca, două de struguri, că-ntr-înșii n-o să poată pătrunde otrava, pentru că — ce să mai lungim vorba? — nu pot să stau așa fără să îmbuc nimic; și dacă-i vorba să fim gata de bătălia asta care ne amenință, apai trebuie să fim sătui, nu glumă, fiindcă burduhanul ține inima, iar nu inima burduhanul; iar dumneata, sfetnicule, răspunde stăpînului meu ducele c-are să i se îndeplinească tot ceea ce poruncește și întocmai cum poruncește, fără să lipsească o iotă; și-i vei mai spune din partea mea un sărut-mîna stăpînei mele ducesei, punînd acolo și c-o rog din suflet să nu uite să trimită c-un ceauș scrisoarea și bocceaua mea muierei mele Teresa Panza, c-oi socoti asta ca o mare milostivire față de mine și o să am eu grijă să-i fiu mulțumitor din toate puterile mele; și așa, în treacăt, poți să mai trîntești un sărut-mîna și stăpînului meu don Quijote de la Mancha, ca să vadă că nu-s nerecunoscător pentru pîinea ce-am mîncat-o de la el; iar dumneata, ca un bun sfetnic ce ești și ca un vizcain de isprăvă, poți să mai pui acolo tot ce poțestești și tot ce se mai potrivește; și acum, dați la o parte fețele astea de masă și aduceți-mi de mîncare, c-oi scoate-o eu la capăt cu toate iscoadele și cu toți ucigașii și vrăjitorii ce-or năvăli asupra-mi și asupra insulei.

Într-acestea, întră un copil de casă și zise :

— E aici un țăran cu treburi, care vrea să vorbească ceva cu măria-ta într-o daraveră, după cite spune el, de mare însemnătate.

— Ei, comedia dracului, spuse Sancho, și cu oamenii ăștia, care vin după treburi ! E oare cu puțință să fie ei atît de căzuți în cap încît să nu-și dea seama că asemenea cea-suri — cît e acum ? — nu sînt potrivite ca să mai vie după treburi ? Parcă noi cei ce ocîrmuim și judecăm nu sîntem și noi oameni din carne și oase și n-avem și noi nevoie să ne mai hodinim puțin atunci cînd sîntem osteniți, sau își închipuie că sîntem ciopliți din cremene ? Pe Dumnezeuul și pe sufletul meu că dacă mai ține ocîrmuirea asta a mea — da' n-o să mai ție, după cite văd eu — o să le viu eu de hac la mulți din ăștia ce vin după treburi ! Acum hai, spune-i creștinului ăluia să intre ; dar luați seama mai-nainte să nu fie vreuna din iscoadele sau vreunul din uci-gașii mei.

— Nu, stăpîne, răspunse copilul de casă, pare să fie un prostănac, căci, sau am eu orbul găinilor sau omul acesta-i bun ca pîinea caldă.

— N-ai de ce să te temi, spuse majordomul, c-aici doar sîntem și noi cu toții.

— Nu s-ar putea, sufragiule, spuse Sancho, ca acum, cît timp nu-i aici doftorul Pedro Recio, să mănînc și eu ceva care să simt că mă satură și mă hrănește, fie și numai un codru de piine și o ceapă ?

— Diseară, la cină, spuse sufragiul, o să-ți scoți paguba pentru tot ce n-ai mîncat acum, și-o să rămîi măria-ta mulțumit și sătul.

— Să dea Dumnezeu ! răspunse Sancho.

Și între timp întră și țăranul, care era destul de curățel și se vedea cît de colo că-i om cumsecade și bun la suflet. Cel dintîi lucru pe care-l spuse fu acesta :

— Cine de-aci e seniorele cîrmuitor ?

— Cine altul vrei să fie, răspunse sfetnicul, decît acela ce șade-n jilț ?

— Mă plec atunci în fața lui, spuse țăranul, și, căzînd în genunchi, îi luă mîna ca să i-o sărute.

Dar Sancho nu se lăsă și-i porunci să se ridice-n picioare și să-i spună ce vrea. Așa și făcu țăranul și apoi spuse :

— Eu, stăpîne, sînt țăran de fel din Miguel Turra, sat ce se află cam la două leghe de Ciudad Real.

— Oare ne-am mai pricopsit cu un alt Tîrteafuera? spuse Sancho. Zi, măi frate, fiindcă atîta pot și eu să-ți zic, că cunosc pe degete Miguel Turra și că nu-i prea departe de satul meu.

— Treaba stă așa, stăpîne, urmă mai departe țăranul, că eu, din mila lui Dumnezeu, sînt însurat în chip legiuit și-n fața sfîntei biserici catolice romane; am doi feciori studenți, mezinul e gata să ajungă bacalaureat, iar ăl mare, licențiat; sînt văduv, pentru că femeia mi-a răposat sau mai bine zis mi-a ucis-o un cîrpaci de doftor, care i-a dat curățenie pe cînd era grea, și dac-ar fi fost voia lui Dumnezeu ca ea s-ajungă să nască și pruncul să iasă fecior, l-aș fi pus să-nvețe ca să se facă doftor, spre a nu-i pizmui pe frații lui, bacalaureatul și licențiatul.

— În așa fel, spuse Sancho, că dacă nu ți-ar fi murit nevasta sau nu ți-ar fi omorît-o alții, n-ai mai fi acumă văduv.

— Nu, stăpîne, nici vorbă că nu, răspunse țăranul.

— Ne-am pricopsit, răspunse Sancho, dă-i drumu-nainte, frate dragă, că acumă ceasu-i mai mult de dormit decît de vorbit despre treburi.

— Zic dară, zise țăranul, că feciorul ăsta al meu care-i gata s-ajungă bacalaureat s-a îndrăgostit tot la noi în sat de-o tinerică, pe nume Clara Damblarina, fata lui Andres Damblarino, țăran putred de bogat; și numele acesta al Damblarinilor nu li se trage de la strămoși și nici de la vreo altă rubedenie, ci din faptul că toți cei din neamul lor sînt damblagii, și, ca să nu-și zică Damblagii, că prea sună urît, își spun Damblarini; și dacă-i vorba să spun adevărul, fata e ca un mîrgăritar turcesc, și, privită din dreapta, parc-ar fi o floare de cîmp, din stînga, mai puțin ceva, fiindcă-i lipsește ochiul de-acolo, pe care i l-a prăpădit vărsatul; și măcar că

ciupiturile de pe fața ei sînt multe și mari, feciorii care se topesc după ea spun că nu ciupituri sînt acelea, ci morminte în care-s îngropate sufletele celor ce-o îndrăgesc. I-atît de curată, încît, ca să nu se murdărească pe față, poartă nasul — ca să zic așa — suflecat, de parc-ar vrea să fugă de gură, și, cu toate astea, e minunată la înfățișare, fiindcă are gura mare, și dacă nu i-ar lipsi vreo zece-doisprezece dinți și măsele, ar putea să treacă și să fie socotită drept o culme printre fetele cele mai frumoase. Despre buze nici n-am ce să spun, fiindcă atît sînt de subțiri și de plăpînde, că dac-ar fi obiceiul să se depene buze, s-ar putea face dintr-însele o șuviță; dar cum sînt de-o cu totul altă culoare decît aceea pe care o au îndeobște buzele, par nemaivăzute, pentru că sînt tărcate cu siniliu, verde și vînat. — și să mă ierte măritul ocîrmuitor că-i zugrăvesc chiar așa, de-a fir-a-păr, trăsurile aceleia care, la urma urmei, trebuie să-mi fie fată și care nu mi se pare de loc urită.

— Zugrăvește-i tot ce poțesti, că pe mine mă desfătează zugrăveala, și dac-aș fi mîncat, nici n-aș putea să am o încheiere mai bună a prînzului decît chipul zugrăvit de tine.

— Voi face așa cum zici, ca să-ți fiu luminăției-tale pe plac, dar va veni vremea cînd vom fi și noi cineva, dacă acuma nu sîntem nimic. Și de aceea spun, stăpîne, că dac-aș putea să zugrăvesc gingășia și înălțimea trupului ei, apăi ar fi să te minunezi, nu altceva! Dar asta-i, că nu pot, din pricină că-i tare gheboasă și cocîrjată, încît unde-s genunchii, acolo-i și gura, și cu toate acestea, se vede lesne că, dac-ar putea să se ridice, ar izbi cu capu-n tavan, și de mult ar fi dat ea mîna ca soață bacalaureatului meu, dar greul e că nu poate s-o-ntindă, fiindcă-o are zgîrcită; cu toate astea, după unghiile ei lungi și scobite, se vede că-i de soi și binefăcută.

— Așa, zise Sancho, poți să spui acum, măi frate, c-ai zugrăvit-o pe de-a-ntregul, din creștet pînă-n tălpi. Ei, și acuma ce vrei? Dar spune verde, fără ocolișuri și vorbe lăaturalnice, fără să mai cîrpești și să mai nădești nimic.

— Aș vrea, stăpîne, răspunse țăranul, ca luminăția-ta să-ți faci pomană cu mine și să-mi dai o scrisoare binevoitoare

pentru cuscru-meu, rugîndu-l să fie atît de bun și să încuviințeze cununia asta, că doar sîntem pe-o potrivă, și cît privește darurile norocului și cît privește pe cele ale firii, căci, ca să spun drept, stăpîne, fecioru-meu e îndrăcit, și nu-i zi de la Dumnezeu în care să nu-l chinuiască de vreo trei-patru ori duhurile cele necurate; și fiindcă a căzut și el o dată-n foc, are obrazul zbîrcit ca un pergamin, iar ochii-i sînt cam lăcrămoși și-i cam curg; încolo, are un suflet de înger, și de nu i-ar veni să se plesnească și să-și dea pumni în cap, ar fi un sfînt.

— Și altceva ce mai vrei, măi creștine? spuse Sancho.

— Aș vrea eu și altceva, spuse țăranul, numai că nu mă-n cumet să spun. dar, hai, că n-o să las să-mi moară vorba-n gușă, iasă ce-o ieși! Uite, zic, stăpîne, c-aș vrea ca lumină-ția-ta să-mi dai cam între trei sute și șase sute de ducați, ca ajutor pentru zestrea bacalaureatului meu; zic ca ajutor, să-și așeze și ei casa, că, la urma urmei, or trăi de sine stătători, fără să mai stea la cheremul socrilor și al toanelor lor.

— Ia vezi dacă nu mai vrei și altceva, zise Sancho, să nu te oprească de a-mi spune nici sfîla, nici rușinea.

— Nu, firește că nu, răspuse țăranul.

Dar nici n-apucă să spună bine vorbele astea, că se și ridică ocîrmuitorul în picioare, apucă jețul pe care șezuse și-i spuse:

— La naiba, don Mocofane, necioplitul și mîrțohanule, că dacă nu speli putina și nu lipsești îndată din ochii mei, cu jețul ăsta îți crăp și-ți despice căpățîna! Pui de lele, lepădătură ce ești, care mi-ai stat aici ca să mi-l zugrăvești pe dracu gol! Acum, la ceasul ăsta, vii tu să-mi ceri șase sute de ducați? Da de unde să-i am eu, puchinosule? Și chiar de i-aș avea, de ce să ți-i dau ție, mehenghiule și zăpăcitul? Și ce-am eu de împărțit cu Miguel Turra și cu tot neamul Damblari-nilor? Ia-ți valea, îți spun, că dacă nu, pe viața stăpînului meu, ducele, c-oi face ce ți-am zis! Nu cred că ești din Miguel Turra, ci trebuie să fii vreun pișicher pe care numai Dracu mi l-a trimis aci ca să mă ispîtească. Ia spune-mi, nelegiuitule, nu-i nici jumătate zi de cînd ții cîrmuirea, și tu vrei să am șase sute de ducați?

Sufragiul îi făcu semn țăranului să iasă din odaie, iar acesta se strecură afară cu capu-n pământ, ca și cum s-ar fi temut ca ocîrmuitorul să nu-și pună-n fapt amenințarea, căci se pricepea de minune pehlivanul să-și ducă la îndeplinire însărcinarea.

Dar să-l lăsăm pe Sancho așa mînios cum este — și pacea coboare în juru-i — iar noi să ne-ntoarcem la don Quijote, pe care-l lăsarăm oblojit la față și îngrijindu-se să-și lecuiască rănile cele pisicești, de care nu se lecuî decît în opt zile; într-una din acele zile i se întîmplă ceea ce Cide Hamete făgăduiește să povestească întocmai și fără să-i scape o iotă din adevărul celor petrecute, așa cum obișnuiește el să povestească toate întîmplările din această istorie, oricît ar fi ele de mărunte.

Capitolul XLVIII

*Despre pățania lui don Quijote cu doña Rodriguez,
dueña ducesei, dimpreună cu alte întîmplări vrednice
de-a fi scrise și veșnic pomenite*

Posomorît și obidit mai era rănitul de moarte don Quijote, oblojit la față și însemnat nu de mina lui Dumnezeu, ci de ghearele unui motan, năpaste legate toate de cavaleria cea rătăcitoare. Șase zile-n șir stete el fără să iasă-n lume; iar într-una din nopțile ăstui răstimp, cum era el treaz și dezvelit și-i umbla gîndul la nefericirea lui și la Altisidora, care nu-l mai slăbea, auzi deodată că cineva îi deschide cu cheia ușa odăii, și într-o clipă își zise că domnița cea îndrăgostită vine să tăbărască asupra curăției lui sufletești și să-l aducă în starea de a-și călca credința pe care trebuia s-o păzească față de aleasa inimii lui, Dulcinea din Toboso.

— Nu, spuse el, dînd crezare închipuirii acesteia a lui (și-și spuse gîndul cu glas destul de tăricel), nu, nici cea mai mîndră arătare de pe pământ și n-o să fie-n stare să-mi abată proslăvirea față de aceea pe care o am săpată și întipărită

în fundul inimii și-n adîncul făpturii mele ! Fie c-ăi fi pre-schimbata, domnița mea, într-o țărancă ce duhnește a usturoi, fie într-o zîină a auritului Tajo, țesînd pînze urzite din aur și borangic, fie că te-or ține ferecată Merlin și Montesinos oriunde or pofti ei, pretutindeni tu tot a mea ești, și pretutindeni eu tot al tău am fost și voi fi.

Nici nu puse capăt ăstor vorbe, că ușa se și deschise. Don Quijote sări atunci în picioare pe pat, înfofolit de sus pînă jos într-o pătură de saia galbenă, cu o scufă pe cap, cu obrazul și cu mustățile oblojite, obrazul din pricina zgîrieturilor, iar mustățile ca să nu i se înmoaie și să-i cadă pe oală¹ ; în portul acesta, ai fi crezut că-i cea mai de spaimă arătare din cîte le poate mintea închipui. Își pironi ochii către ușă și, cînd se aștepta și el s-o vadă intrînd smerită pe îndurerata Altisidora, văzu că intră o preacinstită dueña, cu un vâl alb, tivit pe margini, și atît de lung, încît o acoperea și o înfășura din creștet pînă-n tălpi. Între degetele mîinii stîngi ținea un muc de luminare aprinsă, iar cu dreapta îi acoperea flacăra, să nu-i vină lumina-n ochii-i acoperiți de niște ochelari cît toate zilele. Venea călcînd încetișor și-și mișca pașii cu multă grijă. Don Quijote o privi, de la locul lui de pîndă, și cînd îi văzu înfățișarea și-i mai luă în seamă și muțenia, crezu că-i vreo strigoaică sau vrăjitoare, care venea așa îmbrăcată ca să pună cu el la cale cine știe ce tîrg necurat, și începu să-și facă la cruci pe nerăsuflăte. Arătarea pași mai aproape, și cînd ajunse cam prin mijlocul odăii, își ridică ochii și văzu focul cu care-și tot făcea la cruci don Quijote ; și dacă el rămase înfricoșat văzîndu-i făptura, apăi nici ea nu rămase mai puțin spăimîntată văzînd-o pe a lui, fiindcă de-ndată ce-l văzu atît de lung și de gălbejit, cu pătura aceea pe el și cu oblojelile care-l sluțeau, scoase un strigăt și spuse :

— Doamne ! Ce-mi văd ochii ?

¹ Într-altă parte a povestirii, Cavalerul Pădurii îl zugrăvește pe don Quijote cu mustățile mari, negre, căzute (pe oală, cum se spune popular), în maniera galică. Aici, în casa ducelui, îngrijirile pe care cavalerul și le profăra sînt mai atente, și el ține să-i stea musteața răsucită în sus.

Și de spaimă îi căzu și lumînarea din mînă, și, văzîndu-se pe-ntunerice, întoarse din călcîie, dînd să plece, dar așa, cu frica-n sîn cum se afla, se împiedică în poale și căzu lată pe dușumea. Don Quijote, înspăimîntat și el, prinse să-i spună :

— Rogu-te fierbinte, năluco, sau ce-i mai fi fiind, spune-mi cine ești și să-mi mai spui și ce vrei de la mine. Dacă ești cumva vreun suflet ce pătimește în focul cel curățitor de păcate, spune-mi, că eu oi face pentru tine tot ce-mi va sta în putință, fiindcă sînt creștin catolic și țin să fac bine la toată lumea, că doar de asta am intrat și eu în tagma cavalierilor rătăcitori, pe care o mărturisesc, și a cărei menire merge pînă la a face bine și sufletelor din purgatoriu.

Doamna cea adînc întristată, cînd auzi că el se roagă de ea ca de Maica Precista, înțelese după frica ei cîtă frică trebuie să-i fi fost și lui don Quijote, și atunci îi răspunse cu glas coborît și tînguitor :

— Seniore don Quijote — dacă cumva luminăția-ta ești cu adevărat don Quijote — eu nu sînt nălucă, nici arătare și nici suflet din purgatoriu, așa cum pesemne ți-ai dat cu gîndul, ci doña Rodriguez, dueña stăpînei mele ducesa, care viu și eu cu un necaz din acelea pe care luminăția-ta obișnuiești a le lecui.

— Ia spune-mi, doamnă Rodriguez, zise don Quijote, nu-mi vii cumva cu vreun codoșlic? Fiindcă dacă-i așa, uite, ți-o spun verde de la-nceput că nu pot fi de folos nimănui, și asta numai mulțumită frumuseții domniței Dulcinea din Toboso. Ce mai atîta vorbă, doamnă Rodriguez, dacă-mi chezășuiești că nu vii cu vorbe dulci și că nu ți-e gîndul la asta, apăi poți să te duci să-ți aprinzi lumînarea și pe urmă să te-ntorci; și atunci om sta noi de vorbă despre tot ce-i porunci și despre tot ce ți-o pofti inima, numai să fie așa cum ți-am spus: fără vorbe dulci de la nimeni.

— Eu, și vorbe dulci de la cineva, seniore don Quijote? răspunse dueña. Da' nu mă cunoști luminăția-ta cine sînt: doar n-am ajuns la o vîrstă atît de înaintată încît să mă țiiu de copilării din astea, căci, slavă Domnului, cu un picior în groapă nu sînt, și apoi mai am în gură toți dinții și toate

măselele, afară numai de cîteva lipsă, pe care mi le-au prăpădit niște pîrdalnice de guturaie¹, care bîntuie atît de des prin ținutul acesta al Aragónului. Dar așteaptă-mă nițeluș, că numai ce mă duc să-mi aprind lumînarea și mă și-ntorc într-o clipită ca să-ți povestesc luminăției-tale amarul meu, ca unuia ce știe să tămăduiască toate amarurile de pe lume.

Și, fără să mai aștepte răspuns, ieși din odaie, unde don Quijote rămase liniștit și dus pe gînduri, s-o adaste; dar îndată puseră stăpînire asupra-i mii de bănuieli în legătură cu acea nouă pătăranie; își zise că rău a făcut și că și mai rău a chibzuit punîndu-se în primejdia de a călca nestrămutata credință ce-o făgăduise alesei sale și-și spuse în sinea lui: « Mai știi dacă Împielîțatul, care-i dibaci și pehlivan nevoie-mare, n-o vrea să mă ducă acum la pierzanie cu o dueña, după ce-a văzut el că nu i-a mers cu împărătese, cu regine, cu ducese și cu contese? C-am auzit eu spunîndu-se de mai multe ori și de către mai mulți înțelepți că dacă-i dă mîna, mai degrabă cată să te momească el cu un ou decît cu un bou. Și cine știe dacă singurătatea, prilejul și liniștea asta de noapte nu mi-or trezi patimile cele adormite și nu m-or face ca tocmai acum, către sfîrșitul anilor mei, să cad acolo unde n-am lunecat niciodată? În împrejurări de soiul ăsta e mai bine să dai bir cu fugiții decît să aștepți bătălia. Dar pesemne că nu-s în toate mințile de vreme ce-mi trec prin gînd și mai stau să și spun asemenea nerozii, căci nu-i cu puțință ca o dueña înfocolită în văluri lungi și albe, și cu ochelari pe nas, să trezească sau să ațîțe vreun gînd păcătos nici în cel mai deșucheat suflet de pe lume. Au se află pe fața pămîntului vreo dueña care să nu fie pisăloagă, pungită la față și sclifosită? Departe, dară, de mine cu toată semînția dueñelor, semînție atît de netrebnică pentru orice soi de desfătare omenească. Cît de bine făcea doamna aceea despre

¹ « Troahna măselelor » se zice și la noi. De fapt, e legătura cauzală, observată în popor și verificată de medicina științifică, între o măsea stricată — focarul de infecție — și agresiunea săvîrșită de reumatismul a cărui origine poate fi caria dentară.

care umblă vorba că avea la ea în iatac două momii de cîrpe, avînd înfățișarea unor dueñe cu ochelarii pe nas și cu ghergheful în mînă, chip că lucrează ! Și, pentru a da o vrednică înfățișare încăperii, tot atît de bine slujeau acele momii ca și niște dueñe în carne și oase ! » Spunînd vorbele astea, sări din pat cu gîndul de a zăvorî ușa și de-a n-o lăsa pe doamna Rodriguez să intre ; dar pînă să ajungă s-o zăvorască, doamna Rodriguez se și înapoiase, ținînd în mînă o lumînare aprinsă de ceară albă, și cînd îl văzu mai de-aproape pe don Quijote, înfofolit în pătură, cu oblojelile pe față, cu scufa sau cu tichia pe cap, se sperie de-a doua oară și se dete cu vreo cîțiva pași înapoi, zicînd :

— Nu sînt cumva primejduită, seniore cavaler ? Fiindcă nu prea-mi miroase a gînd curat faptul că luminăția-ta te-ai dat jos din pat.

— Tocmai asta voiam și eu să te-ntreb, doamnă, răspunse don Quijote, și chiar te și-ntreb dacă nu mă aflu cumva în primejdie să dai năvală peste mine și să mă siluiești.

— De la cine sau cui ceri, seniore cavaler, această chezășie ? întrebă dueña.

— Dumitale și de la dumneata o cer, răspunse don Quijote, fiindcă nu sîntem nici eu de piatră, nici dumneata de lemn, nici acum nu-s ceasurile zece dimineața, ci-i miezul nopții, și poate chiar ceva și mai tîrziu, după cîte-mi dau cu gîndul, și ne aflăm și într-o odaie mai închisă și mai tănuită decît trebuie să fi fost peștera în care hainul și cutezătorul de Eneas s-a înfruptat din frumoasa și milostiva Didona. Dar dă-mi mîna, doamnă, că nu-mi trebuie altă chezășie mai de soi decît aceea pe care mi-o dau pe de o parte înfrînarea și curăția mea, iar pe de alta, aceste preacinstite văluri.

Și, spunînd asta, îi sărută dreapta și-i prinse stînga, pe care ea i-o dete cu aceleași ceremonii.

Cide Hamete face aici o paranteză și spune că, pe barba lui Mahomet, din cele două rînduri de straie pe care le avea, le-ar fi dat pe cele mai bune, numai să-i fi văzut pe cei doi inși cum pășeau așa înlănțuiți mînă-n mînă de la ușă către pat. În sfîrșit, don Quijote se vîrî iar în așternut, dar

doña Rodriguez rămase să șadă pe un jilt la o oarecare depărtare de pat, nepărăsindu-și nici ochelarii, nici luminarea. Don Quijote se ghemui și se acoperi tot, nelăsându-și afară decît fața; și după ce se potoliră amîndoi, cel dintîi ce întrepruse tăcerea fu don Quijote, care spuse:

— Acum, dragă doamnă Rodriguez, poți să-i dai drumul și să-ți deșerți sacul cu tot ce ai pe inimă și cu tot ce te roade pe dinlăuntru, că la toate te-oi asculta cu urechi neprihănite și te-oi ajuta cu fapte milostive.

— De asta sînt încredințată, răspunse dueña, căci de la o făptură atît de aleasă și de plăcută ca a luminăției-tale nici nu te puteai aștepta la altceva decît la un răspuns atît de creștinesc. Treaba stă așa, seniore don Quijote, că deși luminăția-ta mă vezi așezată pe jiltul ăsta, în mijlocul regatului Aragónului și în straiile unei biete dueña urgisite, eu sînt totuși de baștină din Oviedo, în ținutul Asturiei, și dintr-o spiță care se înrudește cu multe dintre cele mai bune neamuri de prin partea locului. Dar steaua mea cea rea și tînjeala pe care se puseseră părinții mei, sărăciți mai-nainte de vreme, fără să știe nici ei cum sau necum, m-au adus în cetatea de scaun, la Madrid, unde, și ca să-și ia de-o grijă și ca să preîntîmpine năpaste și mai mari, părinții mei mă băgară să slujesc cu acul la o doamnă de neam ales, și pot să te încredințez pe luminăția-ta că dacă-i vorba de horbote și de albituri, apăi de cînd sînt pe lume nu s-a găsit una să mă întreacă. Părinții mei mă lăsară acolo să slujesc și se-ntoarseră la ei în ținut, de unde, în cîțiva ani, trebuie c-or fi ajuns la cer, căci erau, pe lîngă multe altele, buni și catolici creștini. Rămăsei, dară, orfană și silită să trăiesc din simbria păcătoasă și din sărăcia de bacșișuri pe care le primesc de obicei prin palate slujitoarele de felul meu. Într-acestea, fără a-i da vreun prilej, mă îndrăgi un scutier de pe-acolo din casă, om nu tocmai tînăr, bărbos și arătos, dar mai cu seamă de obîrșie înaltă, fiindcă era din munți. Dragostea noastră n-a fost, pasămite, chiar atît de tăinuită încît să nu prindă de veste și stăpîna mea, care, ca să nu mai iasă vorbe, ne și cunună cu tot dichisul în fața sfîntei noaste

maici, biserica apostolicească română. Din această căsnicie se născu o fată, parcă pentru a-mi îngropa norocul — dacă noroc se mai poate chema și de ceea ce avui parte pîn-atunci — și asta nu fiindcă aș fi murit la facere, că doar am născut cu bine și la timp, ci pentru că, curînd după aceea, muri și bărbatu-meu de pe urma unei sperieturi pe care a tras-o, că dac-aș avea timp să-ți povestesc acum și treaba asta, sînt încredințată că luminăția-ta te-ai cruci, nu altceva! Și nici n-apucă să-și încheie vorba, că și izbucni într-un plîns amar-nic și spuse: Iartă-mă, seniore don Quijote, că nu mai sînt stăpînă pe mine, fiindcă, ori de cîte ori mi-aduc aminte de restriștea mea, îmi dau lacrimile. Vai, Doamne, cu cită iscusință o purta pe stăpînă-mea pe spinarea unui catîr zdravăn, negru ca pana corbului! Că pe-atunci nu se foloseau încă rădvane și nici lectici, așa cum se spune că-i obiceiul acum, așa că doamnele umblau de-a călare la spatele scutierilor lor. Lucrul acesta, cel puțin, nu pot să ți-l las nepovestit, ca să vezi și luminăția-ta cît de curtenitor și de prevenitor era bărbatu-meu, drăguțul de el. Cînd să dea în ulița Santiago din Madrid, care-i cam strîmtă, tocmai venea dintr-acolo un judecător de la curte, avînd dinainte-i doi aprozi. Și de-ndată ce drăguțul meu de scutier îl văzu, strînse de frîul catîrului, arătînd prin aceasta că vrea să se întoarcă spre a-l însoți. Stăpîna mea, care era la spatele lui, îi spuse printre dinți: « Ce faci, nenorocitul, nu vezi că într-acolo vreau eu să mă îndrept? » Judecătorul, ca om binecrescut, își opri calul și spuse: « Mergi, seniore, pe drumul pe care l-ai apucat, fiindcă eu sînt cel căruia i se cade s-o însoțească pe seniora doña Casilda », că așa o chema pe stăpîna mea. Totuși, bărbatu-meu, cu pălăria-n mînă, mai stăruia încă să-l însoțească el pe judecător. Văzînd una ca asta, stăpîna mea, grozav de mînioasă și de inciudată, scoase de la ea din toc un ac gros sau mai curînd, cred, o sulă și-l împunse atît de tare-n șolduri, încît bărbatu-meu scoase un răcnet ca acela, și nu știu cum se răsuci, că dădu cu stăpînă-sa de pămînt. Săriră îndată două slugi de-ale ei s-o ridice și la fel făcu și judecătorul, dimpreună cu aprozii. Se puse-n

fierbere toată Poarta Guadalajarei¹, vreau adică să spun toată mulțimea de gură-cască aflată pe-acolo. Stăpîna mea își urmă drumul pe jos, iar bărbatu-meu intră la un bărbier, unde i se spuse că-i erau străpunse măruntaiele dintr-o parte într-alta. Într-atît se răspîndi vestea despre această purtare aleasă a bărbatului meu, încît pînă și țîncii se țineau după el pe ulițe. Și de asta, și fiindcă avea și vederea cam scurtă, stăpîna mea se descotorosi de el; și nici nu mai încape vorbă că amărăciunea de pe urma acestui lucru — eu, cel puțin, sînt încredințată de asta — i-a pricinuit și răul morții. Rămăsei dară văduvă, de izbeliște, și cu fata pe cap, care se făcea din ce în ce mai frumoasă, ca spuma mării. În cele din urmă, cum îmi mersese vestea că-s neîntrecută la lucru de mină, stăpîna-mea de-acuma, ducesa, care se măritase de curînd cu ducele, stăpînul meu, își puse-n gînd să mă ia și pe mine cu dînsa aici în regatul Aragónului; și dacă mă lua pe mine, nu se putea să n-o ia și pe fie-mea, care zi de zi creștea tot mai mîndră, și, o dată cu ea, îi creșteau și farmecele, de-ai fi zis că adunase într-însa toată gingășia de pe lume. Cîntă ca o ciocîrlie, dănuie ca gîndul, joacă de nici nu mai știe de ea, scrie și citește ca un dascăl, socotește ca un avar. Barem de curățenia ei ce să mai vorbesc, că nici apa curgătoare nu-i mai curată decît ea! Și dacă nu mă-nșel, trebuie să aibă acum cam la șaisprezece ani, cinci luni și trei zile, o zi, acolo, mai mult sau mai puțin nu intră la socoteală. Ca să nu mai lungesc vorba, pe copila asta a mea o îndrăgi feciorul unui țăran putred de bogat, care-i de printr-un sat de-al ducelui, nu prea departe de-aici. Pînă-n cele din urmă, nici eu nu știu cum sau necum, se apropiară unul de altul; iar el, cu soșele, cu momele, că o s-o ia de nevastă, făcu ce făcu de-mi batjocori fata, și acum nu mai vrea să se ție de vorbă. Și cu toate că ducele știe, fiindcă m-am jeluît lui nu o dată, ci de nu știu cîte ori, și l-am rugat să-i poruncească acelui țăran să se însoare cu fie-mea, stăpînu-meu face totuși pe fudulul de urechi și abia de catadicsește să cate la vorba mea.

¹ Poartă la Madrid, situată pe Calle Mayor (Strada Mare).

Și pricina nu-i alta decât că tatăl înșelătorului e grozav de bogat și-l împrumută cu bani pe duce, ba uneori se mai și pune chezaș pentru potlogăriile lui, așa că, de ! stăpînu-meu nu vrea să-l nemulțumească sau să-l amărească în nici un fel. Aș vrea dară, scumpe domn, ca luminăția-ta să iei asupra-ți ștergerea acestei jigniri, fie prin rugăminți, fie pe calea armelor ; căci — după cum o omenire întreagă spune — luminăția-ta ai venit doară pe lume ca să ștergi jignirile, să îndrepti strîmbătățile și să-i ocrotești pe cei oropsiți. Gîndește-te și luminăția-ta că-i orfană, gîndește-te la gingășia ei, la tine-rețile ei și la toate părțile ei cele bune pe care am spus că le are ; căci, pe Dumnezeul meu, uite, să n-am parte de suflet dacă, dintre toate fetele care o slujesc pe ducesa, se găsește una singură care să ajungă măcar pînă la tălpile condurilor ei. Pînă și una căreia-i zice Altisidora și care trece drept cea mai isteață și cea mai frumoasă dintre ele, dacă stai s-o asemeni cu fie-mea, apăi îi rămîne hăt cu două poște-n urmă, pentru că trebuie să știi și luminăția-ta, domnul meu, că nu-i aur tot ce strălucește, și că Altisidora asta e mai mult înfumurată decât frumoasă și-i mai curînd zvăpăiată decât așezată ; și, colac peste pupăză, nu-i nici prea sănătoasă, fiindcă într-atîta îi duhnește răsuflarea, de nu poți o clipă măcar s-o rabzi lîngă tine ; și chiar și stăpîna-mea, ducesa . dar mai bine mă bat peste gură, că, vorba aceea, și pereții au urechi.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, doamnă doña Rodriguez, ce-are stăpîna mea ducesa ?

— Ei, dacă mă rogi atîta, spuse dueña, nu pot să nu-ți spun adevărul adevărat la cele ce mă întrebî. Vezi, luminăția-ta, seniore don Quijote, toată acea mîndrețe a stăpînei mele ducesa ? Toată acea netezime a chipului ei, de să zici că-i spadă șlefuită și lustruită, nu alta ? Cei doi obrăjori de lapte și de porfiră, de parcă pe unul îi stă soarele, iar pe celălalt luna ? Și acea gingășie a umbletului ei, care parcă nesocotește pămîntul, abia atingîndu-l, de-ți vine să crezi că numai sănătate răspîndește pe oriunde trece ? Ei bine, află luminăția-ta că, pentru asta, poate să-i mulțumească

mai întâi lui Dumnezeu și apoi celor două răni pe care și le-a făcut dinadins și la un picior și la celălalt și pe unde, ca prin niște fîntîni, i se scurg toate umorile rele ¹, de care, după cîte spun doftorii, este plină ochi.

— Maică Precistă! spuse don Quijote. Este oare cu putință ca stăpîna mea ducesa să aibă într-însa asemenea jghiaburi? Dar nici călugări din tagma desculților să fie, și tot nu i-aș crede de mi-ar spune una ca asta! Dacă, însă, doamna doña Rodriguez mi-o spune, apai așa o fi. Însă, din asemenea răni, și încă așezate în asemenea locuri, îmi închipui că nu sucuri rele, ci chihlibar topit trebuie să mustească. Acuma încep și eu să cred cu adevărat că-i mare lucru pentru sănătate să-ți dai cep cu izvoare din acestea.

Abia de apucă don Quijote să spună vorbele astea, și iată numai că ușile încăperii se deschiseră c-o izbitură zdra-vănă, care o sperie într-atîta pe doña Rodriguez, încît îi căzu lumînarea din mîină, și în odaie se făcu întuneric ca în gura lupului, cum spune vorba bătrînească. Îndată se pomeni biata femeie c-o înhață cineva cu amîndouă mîinile de gît, și încă atît de vîrtos, încît îi tăie răsufierea, în timp ce altcineva, cît ai clipi, îi ridică poalele fără să scoată o vorbă, și cu ceva — parc-ar fi fost un papuc — începu să-i care la lovituri, de-ți era mai mare mila; și măcar că don Quijote încerca și el această milă, nu s-ar fi mișcat totuși din pat nici în ruptul capului, căci habar n-avea ce drăcie o mai fi fost și aceea, și stătea cuminte, fără să crîcnească, temîndu-se chiar să nu-i vină și lui rîndul la scărmănătură; și nu s-a temut el degeaba, fiindcă după ce-o lăsară snopită pe dueña, care nici să zică « au » nu cuteza, gîzii cei muți se apropiară de don Quijote, îl scoaseră cu de-a sila din așternut și de sub pătură și mi ți-l pișcară și ciupiră atît de pe-ndelete și atît de avan, încît el n-avu încotro și trebui să se apere cu pumnii, și toate astea, într-o tăcere nemai-pomenită. Ținu bătălia preț de jumătate ceas, nălucile ieșiră, doña Rodriguez își trase poalele în jos și, jeluindu-și nefe-

¹ Procedeu terapeutic în timpul lui Cervantes.

ricirea, ieși și ea pe ușă afară, fără să-i spună o vorbă lui don Quijote, care, îndurerat și pișcat, încurcat și dus pe gânduri, rămase singur, unde l-om lăsa stăpînit de dorința de-a afla cine-o fi fost afurisitul de vrăjitor care-l necinstise într-atîta; dar treaba asta om spune-o cînd i-o veni și ei sorocul, fiindcă acum ne cheamă Sancho Panza, și așa cere și buna întocmire a povestirii.

Capitolul XLIX

Despre ceea ce i s-a întîmplat lui Sancho Panza pe cînd își cerceta ostrovul

Îl lăsarăm pe marele cîrmuitor scos din sărite și supărat foc cu săteanul acela șoltic, care i-l zugrăvise pe dracu și care, pus la cale de către majordom, iar acesta pus la cale de către duce, făceau haz amîndoi pe socoteala lui; dar el, măcar că nătăfleț, nedat la rîndea și burduhos, așa cum era, se ținea dîrz cu toți ceilalți și spuse către cei ce se aflau cu el, precum și către doftorul Pedro Recio, care, îndată după isprăvitul tăinuirii cu scrisoarea ducelui, se întoarse în odaie:

— Acum îmi dau și eu cu adevărat seama că judecătorii și cîrmuitorii sînt sau trebuie să fie de oțel ca să nu simtă pisălogeliile celor care vin cu treburi, că la tot ceasul și la orice timp li se abate mereu ca să-i ascuți și să-i împaci; și să se scufunde și pămîntul, că ei pas să cate la altceva decît la treburile lor; și dacă bietul judecător nu-i ascultă și nu-i împacă, fie pentru că nu poate, fie pentru că nu-i timpul potrivit să se ție de ei, îndată încep să-l clevească și să cîrtească împotriva-i, și să-i găsească nod în papură, și să se lege pînă și de neamurile lui. Mai stăi, netotule și smintitule de jălbar, și nu da așa buzna; așteaptă și tu să-ți vie timpul și rîndul ca să-ți spui păsul; nu mai tot pica la ceasul prînzului sau la acela al dormitului, că judecătorii sînt și ei din carne și oase, și trebuie să dea bir firii, ceea

ce ca cu socoteală le cere; numai eu nu-i dau firii mele să mănînce, și asta mulțumită domnului doftor Pedro Recio Tirteafuera, care-i aici de față și care vrea ca eu să mor de foame, și, colac peste pupăză, mai spune și că moartea asta e viață, că așa viață să-i dea Dumnezeu lui și la toți cei de teapa lui, vreau să zic la toți doftorii răi, că cei buni, dimpotrivă, de cununi de finic și de lauri sînt vrednici.

Toți cei ce-l cunoșteau pe Sancho se minunau auzindu-l că vorbește atît de ales și nu puteau să-și deslușească altfel faptul decît prin aceea că slujbele și cinurile cele înalte sau îți ascut mintea, sau ți-o tocesc cu totul. În cele din urmă, doftorul Pedro Recio din Tirteafuera îi făgădui c-o să-i dea în acea seară să cîneze, măcar că prin aceasta s-ar abate de la toate poruncile lui Hipocrates. Vorbele astea îl mulțumiră pe cîrmuitor, care acum aștepta cu mare înfrigurare să sosească odată seara și ceasul cinei; și deși timpul, după cît i se părea lui, parcă sta pe loc și nu mai avea de gînd să treacă odată, sosi totuși și clipa mult rîvnită de el, cînd îi deteră să mănînce o tocană de vacă cu ceapă și niște picioare fripte de vițel nu tocmai tînăr. Prinse să înfulece din toate astea mai abitir decît dacă i-ar fi dat prepelițe de Milano, fazani de Roma, vițel de Sorrento, potîrnichi de Morón, sau gîște de Lavájos, și-n timp ce mîncă, întorcîndu-se către doftor, îi spuse:

— Uite, domnule doftor, de-acum înainte să nu te mai îngrijești să-mi dai să mănînc lucruri de soi și bucate alese, fiindcă-ar fi să-mi scoți stomahul din țîțîni, că el e obișnuit numai cu carne de capră și de vacă, cu slănină, cu pastramă, cu napi și cu ceapă, și dacă-i dai cumva bucate mai acătării, le primește cu nazuri și citeodată chiar cu silă. Tot ce-ar avea mai bun de făcut sufragiul este să-mi dea ghiveciuri, deoarece, cu cît sînt mai amestecate, cu atît te îmbie mai mult mirosul lor, și într-însele poate să îndese și să vîre tot ce i-o pofti inima, numai să fie lucruri de mîncare, că eu tot mulțumit oi fi, și l-oi și răsplăti într-o bună zi; și să nu se joace nimeni cu mine, pentru că sau sîntem, sau nu sîntem ceea ce sîntem! Să trăim cu toții și să mîncăm

laolaltă în bună pace și prietenie, că atunci cînd Dumnezeu luminează de ziuă, pentru toți luminează; eu oi cîrmui ostrovul acesta fără să las să-mi scape nici atîtica din drepturile mele și, totodată, fără să fiu mituit; și toată lumea să deschidă bine ochii și să ia seama ce face, fiindcă eu vă spun de la bun început că nu-i de șagă, și să poștească numai cineva să mă întărite, că vede el pe dracu! Cine se mînjește cu miere, pe acela-l mîncă muștele.

— Firește, mărite cîrmuitor, spuse sufragiul, că lumină-ția-ta ai multă dreptate în tot ce-ai spus; și eu, iată, îți făgăduiesc în numele tuturor localnicilor din acest ostrov că au să te slujească pe lumină-ția-ta cu toată grija, dragostea și buna voință, pentru că felul blînd de a diriguia pe care lumină-ția-ta l-ai arătat încă de la început n-o să le dea prilej nici să facă și nici să gîndească vreun lucru care să se întoarcă spre răul lumină-ției-tale.

— Cred și eu, răspunse Sancho, și chiar că ar fi niște proști dac-ar face sau ar gîndi altcum. Și mai spun încă o dată să aibă grijă de hrana mea și-a măgarului meu, că asta-i treaba cea mai de seamă și care intră cel mai mult la socoteală. Și fiindcă tot e acum ceasul, hai să facem cercetări, că am de gînd să curăț această insulă de haimanale, de derbedei și de oameni fără căpătii, fiindcă trebuie să știți, fraților, că leneșii și neisprăviții sînt pentru obște ceea ce-s și trîntorii pentru stupi, că stau numai de mîncîncă miera pe care o pregătesc albinele cele harnice. Am de gînd să-i ocrotesc pe țărani, să păstrez drepturile hidalgilor și, mai presus de toate, să țiiu la mare preț credința și să-i cinstesc pe oamenii bisericii. Ce ziceți de toate astea, fraților? Nu vorbesc eu oare cu rost? Sau poate că spun prăpăstii?

— Ba vorbești atît de bine, lumină-ția-ta, spuse major-domul că stau și mă crucesc văzînd cum un om atît de fără carte ca lumină-ția-ta — fiindcă așa-mi zic eu, că n-ai carte de loc — să spună atîtea lucruri minunate și atît de pline de înțelepciune și de miez, lucruri străine de tot ceea ce se așteptau de la mintea lumină-ției-tale și cei ce ne-au trimis aici și cei ce te-am însoțit; în fiecare zi se tot văd lucruri noi

pe lume; păcălelile se schimbă-n adevăruri, iar păcălici rămîn ei cei păcăliți.

Se lăsă seara, și cîrmuitorul își luă cina cu îngăduința doftorului Recio. După ce se făcură toate pregătirile pentru cercetare, ieși el împreună cu majordomul, cu sfetnicul și cu sufragiul, apoi cu cronicarul, care avea de grijă să însemneze toate faptele lui Sancho, și cu o mulțime atît de mare de alguazili și de diaci, încît puteau să alcătuiască un adevărat pîlc de oaste. La mijloc mergea Sancho, cu topuzul lui judecătoresc, de-ți era mai mare dragul, și, după ce umblară ei o bucată prin sat, numai ce auziră izbituri de hangere; o luară într-acolo și, cînd ajunseră la locul cu pricina, văzură că erau doar doi oameni care se încăierau; aceștia, văzînd că vin oameni stăpînirii, se potoliră, iar unul din ei zise:

— Dreptate, în numele lui Dumnezeu și al regelui. Cum, să-ndur să fiu furat în ochii lumii aci-n sat și să sară pe mine să mă jefuiască în mijlocul drumului?

— Linișteți-vă, oameni buni, spuse Sancho, și povestiți-mi și mie din ce v-ați luat, că eu sînt cîrmuitorul.

Potrivnicul celui ce vorbise la-nceput spuse:

— Stăpîne cîrmuitor, o să spun eu cît pot mai pe scurt: Luminăția-ta trebuie să știi că jupînașul acesta a cîștigat mai adineauri, în casa asta de joc de peste drum, mai bine de o mie de reali, și numai Dumnezeu știe cum; și aflîndu-mă și eu pe-acolo, am făcut de mai multe ori, cînd jocul era îndoielnic, să se plece cumpăna către el, și asta în ciuda bunelor îndemnuri ale cugetului meu; el se ridică să plece cu cîștigul; și cînd mă așteptam și eu să mă omenească, acolo, măcar cu cîțiva reali, așa cum e obiceiul și datina să se dea oamenilor de ispravă ca mine, care stăm colo de față ca să ne aflăm în treabă și la bune și la rele, să-i sprijinim pe cei ce n-au dreptate și-n felul ăsta să-nlăturăm zurbalele, el puse banii la chimir și pe-aci ți-e drumul ¹.

¹ Era obiceiul ca la jocurile de noroc cel care cîștigă să dea celor ce slujesc, ori asistă, un procent.

Eu, cătrănit nevoie-mare, mă luai după el și, cu binișorul și vorbindu-i cu frumosul, i-am cerut să-mi dea și mie opt reali încaltea, că doar știe că-s om de treabă și că n-am nici o meserie și nici vreun câștig la viața mea, fiindcă părinții mei nu m-au învățat nici un meșteșug și nu mi-au lăsat nici o lețcaie; dar el, pișicherul, că-i mai hoțoman decît Cacus și mai coțcar decît Androdilla ¹, n-a vrut să-mi dea mai mult de patru reali, ca să vezi și luminăția-ta, stăpîne cîrmuitor, ce porc e și ce suflet de ciine are; dar, pe legea mea, că de n-ai fi venit luminăția-ta, l-aș fi făcut să-i iasă câștigul pe nas, ca să-l învăț eu minte cum să se poarte cu unul ca mine!

— Dar tu ce spui la toate astea? întrebă Sancho.

Iar celălalt răspunse că era adevărat tot ce spunea potrivnicul lui și că n-a vrut să-i dea mai mult de patru reali, fiindcă-i mai dase de nenumărate ori; și că cei ce trăiesc pe chilipir trebuie să fie și ei mai simțiți și să primească bucuroși ceea ce li se dă, fără să mai stea la tocmeală cu câștigătorii, afară numai dacă nu-s cu totul încredințați că aceia-s măsluitori și că e necinstit câștigul lor; și ca semn că el e un om cumsecade și nu se ține de furțișaguri, așa cum spunea celălalt — și nici că se poate dovadă mai bună — era că nici n-a vrut să-i dea nimic celuilalt, fiindcă numai măsluitorii sînt mereu birnici chibiților, care știu ce le poate pielea.

— Așa e, spuse majordomul, vezi și luminăția-ta, stăpîne cîrmuitor, ce-i de făcut cu oamenii ăștia.

— Ce-i de făcut, e limpede, răspunse Sancho. Tu, câștigătorule, cinstit sau necinstit, sau nici așa, nici așa, dă pe loc potrivnicului tău o sută de galbeni și, pe lingă asta, ai să mai dai încă treizeci pentru calicii din temniță; iar tu, cel fără meșteșug și fără de belșug, care umbli fără rost pe-aici prin ostrov, ia-ți de îndată cei o sută de galbeni și miine în zori cărăbănește-te de pe-aceste meleaguri într-un surghiun de zece ani, sub osînda ca, dacă-l calci, să ți-l

¹ Pungaș faimos în epocă.

împlinești pe ceea lume, că eu te-oi anina de-o spînzurătoare, sau dacă nu eu, te-o anina gealatul din porunca mea. Și nimeni nu crîcnească, c-o să-mi simtă mîna!

Scoase unul banii din pungă, celălalt îi luă, acesta din urmă plecă din insulă, cel dintîi se duse la el acasă, iar cîrmuitorul rămase locului spunînd:

— Sau nu-s eu bun la nimic, sau oi face de petrecanie caselor ăstora de joc, că, după cîte văd eu, tare mai sînt primejdioase!

— Acestei case de joc, cel puțin, spuse unul din diaci, n-o să-i poți luminăția-ta veni de hac, fiindcă-i ținută de un obraz înalt, care pierde în fiecare an cu mult mai mult decît ceea ce scoate din cărți; împotriva altor case de joc mai puțin simandicoase ai putea luminăția-ta să-ți arăți toată strășnicia, fiindcă astea-s și cele ce aduc mai mare pagubă și ascund cele mai mari blestemății, căci în casele hidalgilor și ale fețelor luminate nu cutează măsluitorii să se folosească de șiretlicurile lor; și o dată ce patima jocului a ajuns o îndeletnicire obștească, tot e mai bine să se joace prin casele ălor mari decît prin casa vreunui meseriaș, unde, de pe la miezul nopții încolo, pun mîna pe cîte-un amărit și-l jupoaie de viu.

— Apăi, diacule, zise Sancho, știu eu că în treaba asta ar fi multe de spus.

Și într-acestea veni un străjer care ducea legat cobză pe un băietan și spuse:

— Stăpîne cîrmuitor, băiețandrul ăsta venea către noi și, de îndată ce-a adulmecat el că-i cineva din partea stăpînirii, a și făcut cale-ntoarsă și a zbughit-o ca din pușcă, semn c-o fi vreun deocheat; eu m-am luat după el, și de n-ar fi fost să se poticnească și să cadă, apăi nu l-aș mai fi ajuns în vecii vecilor.

— De ce fugeai, măi omule? întrebă Sancho.

La care flăcăiandrul răspunse:

— Ca să fiu scutit, stăpîne, de nenumăratele întrebări pe care ți le tot pune stăpînirea.

— Cu ce te îndeletnicești?

- Sînt țesător.
 - Și ce țezi?
 - Vîrfuri pe lance, cu îngăduința luminăției-tale.
 - Da' mucalit mai ești mătăluță! Și zi, vrei să faci pe măscăriciul? Foarte bine. Și unde te duceai acum?
 - Stăpîne, mă duceam să iau aer.
 - Și unde se ia aer aici în insulă?
 - Acolo unde suflă.
 - Bun, ăsta-i un răspuns pe sprînceană, ești băiat deștept!
- Dar ia închipuie-ți că eu sînt aerul și că te suflu din spate, minîndu-te-n temniță. Pe el, băieți, legați-mi-l burduf și umflați-l, că l-oi face eu să doarmă acolo la noapte, fără aer.
- Vezi să nu! răspunse flăcăiandrul. Ai să mă faci luminăția-ta să dorm la noapte-n temniță cînd ai să mă faci popă.
 - Dar de ce să nu te fac să dormi în temniță? răspunse Sancho. N-am eu oare puterea să te ferec și să te desferec cînd și de cîte ori oi pofti?
 - Oricîtă putere ăi avea luminăția-ta, și tot n-ai destulă ca să mă faci să dorm în temniță.
 - Ei, asta-i bună! răspunse Sancho. Ia umflați-l pe loc, să vadă cu ochii lui cît de amarnic s-a-nșelat, și de-o umbla paznicul să se lase mituit de tine, c-un pas numai să-ți îngăduie să te depărtezi de temniță, că-l și trăsnesc c-o pedeapsă de două mii de galbeni.
 - Mofturi toate astea! răspunse flăcăul. Treaba stă așa, că nu m-o face să dorm în temniță nici toată omenirea cîtă se află acuma pe lume.
 - Ia spune-mi, împielîțatule, zise Sancho, ai cumva vreun heruvim cu puteri de-a te scoate de-acolo și de-a te desface din fiarele în care am eu de gînd să pun să te cet-luiască?
 - Uite ce-i, stăpîne cîrmuitor, răspunse băiatul rîzînd, să fim cu mintea la locul ei și să nu batem cîmpii. Ia închipuie-ți luminăția-ta că dai poruncă să m-arunce-n temniță și acolo mă ferecă-n fiare și-n lanțuri și mă mai vîră și-ntr-un beci, și i se dau paznicului pedepse grozave dacă mă lasă să ies, iar el îndeplinește întocmai porunca; și cu toate

astea, dacă eu n-am chef să dorm și-mi trăsnește să stau de veghe toată noaptea, fără să-mi dea somnu-n gene, ai fi luminăția-ta în stare, cu toată puterea ce-o ai, să mă faci să dorm dacă eu nu vreau?

— Nu, firește că nu, spuse sfetnicul. Uite că omul a știut să se descurce.

— Vrei adică să spui, zise Sancho, că nu de altceva n-ai dormi decît că așa ți-e voia, iar nu ca să te împotrivești voiei mele?

— Firește că da, stăpîne, nici gînd de altăceva.

— Du-te atunci cu Dumnezeu, zise Sancho, du-te să dormi la tine acasă și să-ți dea Domnul somn bun, că eu n-am de gînd să ți-l răpesc; însă te povățuiesc ca de-acunainte să nu-ți mai faci de joacă cu stăpînirea, că ai putea să dai de unii care să te facă să-ți simți joaca pe spinare.

Flăcăul se duse pe-aci-ncolo, iar cîrmuitorul își urmă mai departe cercetarea, și nu trecu mult, cînd iată că veniră doi străjeri, care duceau legat pe-un om, și spuseră:

— Stăpîne cîrmuitor, ăsta de-aci, care pare bărbat, nu-i bărbat, ci muiere — și nu-i urîtă de loc — dar umblă îmbrăcată în straie bărbătești.

Îi puseră în dreptul ochilor vreo două-trei felinare, la luminile cărora zăriră un chip de fată, așa, după cîte arăta, ca de vreo 16 ani sau poate ceva mai mult, cu părul strîns într-o plasă de aur și de mătase verde, frumoasă ca o mie de mărgăritare; o măsurară din creștet pînă-n tălpi și văzură că purta niște ciorapi de mătase roșie, cu legături de taftă albă, de care atîrnau ciucuri de aur și mărgăritare; avea îmbrăcați niște *gregüescos* dintr-o pînză verde cu fire de aur, și sub cazaca deschisă, din același pînzet, purta o giubeică dintr-o țesătură foarte scumpă, albă și aurie, iar încălțările îi erau albe și bărbătești; nu era încinsă cu spadă, ci cu un jungher foarte bogat, iar în degete avea multe inele din cele mai scumpe. Ce să mai spun? Fata plăcu tuturor, dar nici unul din cei ce o văzură n-o cunoștea, iar localnicii satului spuseră că nu le da prin gînd cine ar putea să fie, și tocmai cei care de obicei știau despre păcălelile ce tre-

buiau pregătite lui Sancho se minunară cel mai mult, pentru că împlinirea aceea neașteptată cu găsirea fetei nu intra în prevederile lor, așa că stăteau în cumpănă, așteptînd să vadă ce-o ieși de-aici. Sancho rămase înmărmurit de frumusețea copilei și o întrebă cine era, unde se ducea și ce prilej o îndemnase să se îmbrace cu acele straie. Ea, cu ochii-n pămînt și cu sficiune feciorelnică, răspunse:

— Nu pot, stăpîne, să spun în fața tuturor ceea ce țin atît de mult să rămînă-n taină; un lucru numai aș vrea să se știe, că nu sînt nici țilhar și nici alt soi de nelegiuit, ci o biată fată pe care puterea geloziei a împins-o să treacă dincolo de hotarele ce trebuie puse cuviinței.

Auzind aste vorbe, majordomul spuse către Sancho:

— Poruncește, stăpîne cîrmuitor, să se depărteze lumea, pentru ca această domniță să poată spune mai în voie ce are pe inimă.

Cîrmuitorul porunci întocmai, și atunci se depărtară cu toții, în afară de majordom, de sufragiu și de sfetnic. Văzînd că-s numai înde ei, fata urmă mai departe cu vorba, spunînd:

— Eu, domnilor, sînt fiica lui Pedro Pérez Mazorca, lînarul cel bogat de-aici din sat, care de obicei se abate des pe la noi pe-acasă ca să-l vadă pe tata.

— Nimic din ce spui dumneata, domnișoară, nu se lovește cu adevărul, zise majordomul, pentru că eu îl cunosc bine de tot pe Pedro Pérez și știu că n-are de loc copii, nici băieți, nici fete, cu atît mai mult cu cît spui că el este tatăl dumitale, ca să adaugi pe urmă că el vine des pe la voi pe-acasă ca să-ți vadă tatăl.

— Asta m-a izbit de la început și pe mine, zise Sancho.

— Vai, domnilor, sînt atît de zăpăcită, că nici nu mai știu ce vorbesc, răspunse fata. Adevărul e că eu sînt fata lui Diego de la Llana, pe care toate luminățiile-voastre trebuie să-l cunoască.

— Ei, așa mai merge, răspunse majordomul, că eu îl cunosc și pe Diego de la Llana și știu că-i un hidalgo cu trecere și bogat, că are un fecior și o fată și că, după ce-a

rămas vădov, nu-i nimeni aci-n tot satul care să poată spune c-a văzut-o la față pe fie-sa, fiindc-o ține zăvorîtă, de nu pătrunde pîn' la ea nici pasăre măiastră, și cu toate astea umblă vestea că-i frumoasă coz.

— Așa e, răspunse fata, și fiica asta a lui sînt eu; dacă vestea aceasta care umblă despre frumusețea mea e adevărată sau nu, vă veți fi dat seama, domnilor, fiindc-acum m-ați văzut.

Și-ndată începu să plîngă cu foc.

Văzînd una ca asta, sfetnicul se apropie de urechea majordomului și-i spuse încet de tot:

— Nici nu mai încape vorbă că ăstei biete fete i s-a întîmplat ceva grozav dacă, fiind ea dintr-un neam atît de mare, iese pe uliță îmbrăcată așa și la ceasurile astea.

— Să știi că da, răspunse majordomul, și cu atît mai mult cu cît bănuiala noastră se vede întărită de lacrimile ei.

Sancho o mîngîie cu vorba cum se pricepu și el mai bine și o rugă să le spună fără nici o sfiială ce i se întîmplase, că toți vor căuta din suflet s-o ajute pe orice cale cu putință.

— Treaba stă așa, domnilor, răspunse ea, că tatăl meu mă ține zăvorîtă de zece ani de zile, adică de cînd maică-mea zace în pămînt și-o mănîncă țărîna; la noi în casă se ține liturghia într-o capelă bogat împodobită, iar eu, în tot acest timp, n-am văzut decît soarele pe cer ziua și stelele noaptea, și nici nu știu ce-s acelea ulițe, piețe, biserici și nici chiar oameni, în afară de taică-meu, de-un frate de-al meu și de Pedro Pérez linarul, care, fiindcă intră atît de des la noi în casă, mi s-a năzărit să zic că-i tatăl meu, ca să nu spun numele celui adevărat. Înmormîntarea asta de vie și neîngăduința asta de a ieși din casă, măcar pînă la biserică, de mai multe zile și luni mă tot roade la inimă; simțeam nevoie să văd lumea sau încaltea satu-n care am venit pe lume, găsind cu cale c-o asemenea dorință nu s-ar împotrivi bunei-cuviințe pe care fetele de neam mare trebuie s-o păstreze și-n cugetul lor. Cînd auzeam spunîndu-se că se dădeau lupte de tauri, că se făceau jocuri cu azvîrlitul

lăncii sau se reprezentau comedii, îl întrebam pe frate-meu — care-i cu un an mai mic decît mine — să-mi spună și mie ce-s toate acele lucruri și încă multe altele pe care nu le-am văzut; frate-meu mi le zugrăvea cum se pricepea și el mai bine; dar totul nu făcea decît să-mi aprindă și mai mult dorul de a le vedea. În cele din urmă — ca să n-o mai lungesc cu povestirea pierzaniei mele — spun numai că l-am rugat pe fratele meu și i-am cerut. de nu i-aș mai fi cerut și de nu l-aș mai fi rugat niciodată.

Și se porni iarăși pe plîns.

Majordomul îi spuse:

— Zi mai departe, domniță, și spune pîn' la capăt ce ți s-a întîmplat, că vorbele și lacrimile domniei-tale ne țin pe toți cu sufletul la gură.

— Vorbe puține mai îmi rămîn de spus, dar lacrimi de vărsat multe, pentru că dorințele cele fără nădejde de împlinire nici nu pot avea alte urmări decît lacrimile.

Sufragiului îi mersese la inimă frumusețea fetei, ceea ce îl făcu să mai dea o dată felinarul în dreptul chipului ei, ca s-o vadă din nou, și i se păru că nu lacrimi erau cele pe care le plîngea ea, ci mărgăritărele sau rouă a luncilor, și le prețuia chiar mai mult decît atît, asemănîndu-le cu mărgărintele cele răsăritene, și ar fi dorit din inimă ca nefericirea să nu-i fie atît de mare cum o vădeau plînsul și oftările ei.

Cirmuitorul își pierdu răbdarea văzînd cît zăbovea fata cu povestea ei, care mergea ca melcul, și-i spuse s-o mîntuie odată și să nu-i mai țină pe loc, că era tîrziu și mai avea încă o bucată de mers prin sat. Ea, între sughițuri întrerupte și oftări frînte, spuse:

— Nu alta mi-e nefericirea și restriștea decît aceea că l-am rugat pe fratele meu să mă îmbrace bărbătește cu unul din veșmintele lui și să mă scoată într-o noapte ca să văd tot satul, cînd tata o dormi; înduioșat de rugămințile mele, primi să-mi împlinească voia, și, dîndu-mi aceste veșminte, iar el îmbrăcîndu-se cu altele de-ale mele, care-i stau ca turnate, fiindcă nu i-au dat încă tulleiele, și n-ai zice, văzîndu-l,

decît că-i o fată frumoasă foc, am ieşit de-acasă, să fie de-atunci un ceas sau cam pe-acolo, şi porniţi într-o goană tinerească şi necugetată, am făcut ocolul întregului sat, şi cînd să ne-ntoarcem acasă, văzurăm că vine o ceată mare de oameni, iar frate-meu îmi spuse: « Surioară dragă, ăştia trebuie să fie cei din rondul de noapte. Ia-ţi picioarele la spinare, pune-le aripi şi ia-te fuga după mine, să nu ne recunoască, fiindcă n-o să ne fie moale. » Şi spunînd asta, făcu cale-ntoarsă şi prinse nu să alerge, ci să zboare; eu nici că făcui vreo cinci-şase paşi, şi căzui lată de spaimă, şi atunci mă ajunse slujitorul stăpînirii, care mă aduse în faţa luminăţiilor-voastre, unde eu, din pricina nesocotinţei şi a toanelor mele, m-am făcut de minune faţă de atita lume.

— Spui drept, domnişoară, zise Sancho, că nu ţi s-a mai întîmplat încolo nimic şi nici vreo gelozie ceva nu te-a scos din casă, aşa cum ziceai cînd ai început să povesteşti?

— Nu mi s-a întîmplat nimic, şi nici gelozia nu m-a scos din casă, ci numai dorul de-a vedea lumea, de-a vedea adică doar uliţele ăstui sat.

În cele din urmă se dovedi că-i adevărat cele ce spunea fata o dată cu sosirea strajei ce-l aducea prins pe frate-său, pe care pusese mîna unul din străjeri atunci cînd el o luase la picior înaintea soru-si. Nu avea pe el decît o fustă bogat lucrată şi o mîntăluţă de damasc albastru, cu găitane de aur scump, pe cap n-avea nici tocă şi nici vreo altă podoabă, în afară doar de părul lui, numai inele de aur, atît era de bălai şi de cîrlionţat. Cîrmuitorul, majordomul şi sufragiul se deteră cu el la o parte şi, făr-a fi auziţi de soru-sa, îl întrebă cum de-a ajuns să se-mbrace-n acel port, iar el, tot atît de sfios şi de încurcat ca şi ea, povesti întocmai ceea ce povestise şi soru-sa, spre marea mulţumire a îndrăgostitului sufragiu. Dar cîrmuitorul le spuse:

— Văd, jupînaşilor, că aţi făcut o năzbitie cît voi de mare, dar ca să povestiţi nerozia şi nesăbuiinţa asta, nu mai era nevoie de atita vorbă lungă şi nici de atitea văicăreli şi ofuri,

că de-ați fi spus numai: « Sîntem cutărică și cutărică și am ieșit așa străvestiți din casa părintească ca să mai dăm cu nasul pe-afară și numai din dor de-a vedea fără nici un alt gînd », s-ar fi mîntuit cu toată povestea, fără-atîtea smiorcăieli și atîtea bizîieli, și c-o fi și-o păți.

— Asta așa e, răspunse fata, însă trebuie să știți, lumină-țiile-voastre, că m-am zăpăcit atît de tare, încît n-am mai fost în stare să mă port așa cum se cuvenea.

— Nu-i nici o pagubă din atîta lucru, răspunse Sancho. Hai să mergem și să vă lăsăm pe domniile-voastre la casa părintească, poate că tatăl vostru n-o fi prins încă de veste, și de-acu-nainte să nu mai faceți copilării de-astea și să nu vă mai arătați atît de dornici de-a vedea lumea, că fetele cuminți nu-s ulițarnice, iar muierea și găina se și pierd de cum au ieșit din ogradă; și aceea care-i dornică să vadă, tot pe-atîta dorește să fie și ea văzută; mai mult, uite, nu spun.

Băiatul mulțumi cîrmuitorului de bunătatea ce voia să le-o facă însoțindu-i pîn-acasă; și așa se-ndreptară într-acolo, că nu era departe de locul unde se aflau ei. Ajunseră-n sfîrșit acasă, și după ce băiatul azvîrli c-o pietricică în zăbreaua unei ferestre, ieși îndată o slujnică care-i aștepta și le deschise poarta, iar ei intrară, lăsîndu-i pe toți minunați atît de drăgălășenia și de frumusețea lor, cît și de focul ce-i apucase de-a vedea lumea noaptea și fără să iasă din sat; dar totul îl puseră pe seama vîrstei lor celei necoapte. Rămase sufragiul săgetat la inimă și-și puse-n gînd ca, a doua zi chiar s-o și ceară de nevastă de la taică-su, fiind încredințat că n-o să zică ba, o dată ce-l știa slujitor de-al ducelui; și chiar și lui Sancho îi veni cheful și-i intră în cap să-l însoare pe băiat cu Sanchica, fie-sa, și-și puse-n minte s-aducă vorba despre asta la timpul potrivit, făcîndu-și socoteala că nici un bărbat n-ar avea ceva împotrivă de-a lua pe fata unui cîrmuitor. Cu asta luă sfîrșit cercetarea din acea noapte, iar peste două zile se va sfîrși și cu ocîrmuirea lui Sancho, fapt care-i va curma și-i va risipi toate visurile, așa cum se va vedea mai departe.

Unde se dă pe față cine erau vrăjitorii și gealații care o bătuseră cu papucul pe doña Rodriguez și-l pișcaseră și zgîriaseră pe don Quijote, dimpreună cu întimplările prin care a trecut pajul ce-a adus răvașul la Teresa Panza, femeia lui Sancho Panza

Spune Cide Hamete, cercetătorul cel mai migălos al fiecărui firicel din această istorie adevărată, că în timp ce doña Rodriguez ieșea de la ea din odaie ca să se ducă în încăperea lui don Quijote, o altă dueña o și dibui, și cum dueñele se dau toate-n vînt să afle, să audă și să adulmece, se luă atît de încet după ea, încît buna doamnă Rodriguez nu putu s-o simtă; și de îndată ce-o văzu că intră în odaia lui don Quijote, ca să nu calce obiceiul obștesc pe care-l au toate dueñele de a umbla cu vorba, într-o clipă se și înființă la stăpîină-sa, ducesa, să-i servească vestea cum că doña Rodriguez se află la don Quijote în odaie. Ducesa îi spuse și ducelui treaba asta și-i ceru îngăduința să se ducă și ea, dimpreună cu Altisidora, să vadă cam ce-o fi vrînd acea dueña cu don Quijote. Ducele îi dete invoirea, și atuncea, pășind ele în vîrful picioarelor și ținîndu-și suflarea, ajunseră pînă la ușa odăii, și-atîta se lipiră de ușă, încît izbutiră să audă tot ce se vorbea înăuntru; și cînd auzi ducesa că doña Rodriguez dezvăluisese taina cu Aranjuezul coapselor ei cele bogate în fîntîni¹, nu-și mai putu ține firea, ca și Altisidora, de altminteri, și așa, cu o falcă-n cer și cu una-n pămînt și însetate de-a se răzbuna, mi ți-l pișcară pe don Quijote și mi-o snopiră pe dueña în felul cum s-a povestit mai-nainte; căci jignirile care ating de-a dreptul frumusețea și fumurile de ființe alese ale femeilor trezesc în mare măsură mînia întrînsele și le aprind dorința răzbunării.

¹ În original: «*El Aranjuez de sus fuentes*». Fuente, pe lîngă sensul de «izvor», «fîntînă» are și unul medical, de «rană deschisă». Se face aici un joc de cuvinte, căci *fuentes de Aranjuez* sînt havuzurile din grădina palatului Aranjuez de lîngă Madrid.

Ducesa povesti ducelui tot ceea ce se întâmplase, lucru de care el făcu mult haz, iar ducesa, mergînd mai departe cu gîndul de-a petrece pe socoteala lui don Quijote, îl porni pe acel paj¹ ce luase chipul Dulcineii în năzbîtia cu dezlegarea din vrăji — năzbitie pe care Sancho Panza, prins în treburile ocîrmuirii sale, o şi dase uitării — îl porni, zic, la Teresa Panza, femeia ocîrmuitorului, cu scrisoarea lui bărbatu-su, cu o alta de-a ei şi cu o salbă mare şi bogată de mărgean, trimisă-n dar. Povestea spune că pajul acesta, înţelept foarte, isteţ la minte şi cu gîndul de a-şi sluji stăpînii, purcese cît se poate de bucuros către satul lui Sancho; şi mai-nainte de-a intra în sat, văzu la malul unui rîu mai multe femei care spălau rufe; el le întrebă de nu ştiau să-i spună dacă stă acolo-n sat o femeie pe nume Teresa Panza, nevasta unuia Sancho Panza, scutier al unui cavaler căruia-i zice don Quijote de la Mancha; numai ce auzi întrebarea, că se şi ridică-n picioare o fetişcană care spăla şi-i spuse:

— Apăi Teresa Panza asta de care vorbeşti e mumă-mea, şi acel Sancho Panza îi tată-meu, iar cavalerul cu pricina e stăpînul nostru.

— Atunci hai cu mine, domnişoară, spuse copilul de casă, şi înfăţişează-mă mamei dumitale, fiindcă am adus o scrisoare şi un dar de la tăicuţu.

— Foarte bucuroasă ţi-o-i împlini voia, domnule, răspunse fetişcana, care arăta ca de vreo 14 ani sau cam pe-acolo. Şi lăsînd rufa ce-o spăla pe seama unei soaţe de-a ei, fără să-şi mai potrivească părul şi fără să se mai încalţe — căci era desculţă şi ciufulită — sări drept în faţa calului, pe care era încălecat pajul, şi spuse: Vino cu mine, lumină-ţia-ta, căci casa noastră se află chiar la intrarea-n sat, şi acolo stă mumă-mea, obidită foarte, fiindcă de-atita amar de vreme n-are nici o ştire de la taică-meu.

— Păi dacă-i vorba de ştiri, las', că-i aduc eu ştiri, făcu pajul, şi încă atît de bune, c-ar trebui să dea mulţămită lui Dumnezeu pentru ele.

¹ Inadvertenţă a lui Cervantes: îl mai pornise o dată, în capitolul XLVI, pe acelaşi paj.

Pină-n cele din urmă, tot sărind, alergînd și zburdînd, fata ajunsese-n sat dimpreună cu copilul de casă, și mai înainte de-a intra în casă, strigă de la poartă:

— Vino pîn-afară, mămucă, haide, vino, că, uite, a sosit un domn care aduce răvașe și alte cele de la tăicuțul meu cel bun!

La strigătele ei, Teresa Panza, mumă-sa, care tocmai torcea un caier de lînă, ieși afară cu o fustă cenușie pe ea. După cît era fusta de scurtă, parcă i-ar fi fost anume tăiată, ca pedeapsă, rușinoasă, mai sus de genunchi¹; mai avea pe ea un laibăr tot cenușiu și, încolo, numai cămașa. Nu era prea bătrînă, măcar că arăta să fi trecut de 40 de ani; cu toate acestea era sănătoasă, zdravănă, bine legată și pirlită de soare. Cînd o văzu pe fie-sa cu pajul călare, îi spuse:

— Ce s-a întîmplat, fato? Cine-i domnul ăsta?

— Este un slujitor al stăpînei mele, doña Teresa Panza, răspunse pajul. Și rostind aceste vorbe, se azvîrli de pe cal și se duse cu smerenie multă să îngenuncheze în fața doamnei Teresa, căreia-i zise: Dă-mi, luminăția-ta, mîna, stăpînă doña Teresa, ca soață legiuită a seniorului don Sancho Panza, ocîrmuitor investit cu toate puterile al insulei Barataria.

— Vai de mine, fugi de-acolo, domnule dragă, nu-mi mai vorbi mie așa, că nu-s eu nici cît negru sub unghie doamnă de curte, ci, ia, o biată țarancă, fată de clăcaș și nevastă de scutier rătăcitor, iar nu de ocîrmuitor, nici pomeneală de-așa ceva!

— Luminăția-ta, răspunse pajul, ești preavrednica soață a unui preearhivrednic cîrmuitor, și drept dovadă a ăstui adevăr, primește luminăția-ta acest răvaș și acest dar. Și pe dată scoase din tașcă o salbă de mărgean cu capetele de aur și i-o prinse în jurul gîtului, zicîndu-i: Scrisoarea asta este de la stăpînul ocîrmuitor, iar o alta, pe care o am la mine, dimpreună cu această salbă de mărgean, este de la stăpîna mea ducesa, care mă trimite la luminăția-ta.

Teresa rămase cu gura căscată, și la fel și fie-sa, care spuse:

— Gîtul să mi-l tai dacă nu intră-n povestea asta mîna seniorului don Quijote, stăpînul nostru, și trebuie c-o fi

¹ În vechime, și nu numai în Spania, se obișnuia să se aplice femeilor rău famate pedeapsa de-a li se scurta rochia pînă foarte sus, spre a se face, astfel, evidentă în mod public nerușinarea conduitei lor.

dat tăicuțului ocîrmuirea sau domnia pe care i-o făgăduise de-atîtea ori.

— Țsta și este adevărul, răspunse pajul, căci numai de pe urma seniorului don Quijote e acuma seniorele Sancho cîrmuitor al insulei Barataria, așa cum se va vedea din acest răvaș.

— Citește-mi-l luminăția-ta, mărite domn, spuse Teresa, că, deși la tors mă descurc eu bine, la citit nu mă pricep o boabă.

— Nici eu cu cititul nu mă-mpac, adause Sanchica, dar așteaptă-mă puțin aici, că mă duc să chem pe cineva care să-l citească, fie c-o fi chiar preotul, fie bacalaureatul Samsón Carrasco, care or veni bucuroși să afle vești de pe la tăicuțu.

— Nu-i nevoie să chemi pe nimeni, răspunse pajul, că la tors nu mă pricep eu, dar la citit mă descurc, și am s-o și citesc.

Și așa îi citi toată scrisoarea, care, fiindcă a fost mai înainte dată la iveală, nu se mai pomenește aici; și îndată scoase și cealaltă scrisoare, aceea din partea ducesei, care spunea așa :

« Prietenă Teresa ! Bunele însușiri ale inimii și ale minții soțului dumitale Sancho m-au îndemnat și m-au silit a-i cere soțului meu, ducelui, să-i dea ocîrmuirea unuia din multele ostroave ce le stăpînește. Sînt înștiințată că ocîrmuiește ca un șoiman, de care lucru sînt mulțumită peste poate, și la fel și ducele, stăpînul meu; de aceea, nici nu știu cum să mai mulțumesc cerului că l-am ales pentru o astfel de ocîrmuire, fiindcă doamna Teresa trebuie să știe că tare anevoie poți să dai de-un bun cîrmuitor pe lumea asta, și, așa să-mi facă Dumnezeu parte de cîte toate, cum ocîrmuiește de bine Sancho. Îți trimit aici, draga mea, o salbă de mărgean cu capetele de aur; aș fi fost și mai bucuroasă ca salba să fie din mărgăritare turcești, dar cine și-un os îți întinde, tot prieten se cheamă că-ți este. O să vină și timpul cînd o să ne cunoaștem și-o să ne vorbim, și mai departe are Dumnezeu grijă. Îmbrățișează-o din parte-mi pe Sanchica, fata dumitale, și spune-i de la mine să se pregătească, că am de gînd s-o mărit strălucit cînd nici cu gîndul

nu gîndește. Am auzit că pe la dumneata prin sat se găsesc ghinde mari și frumoase. Trimite-mi și mie vreo douăzeci-treizeci, că la mare preț le-oi ține, știind că-s date de mîna dumitale; scrie-mi cu de-amănuntul, înștiințîndu-mă de-ți merge bine; și dacă duci lipsă de ceva, apîi n-ai decît să deschizi gura, și pe loc am să te mulțumesc. Să mi te ție Dumnezeu! Scrisă din acest loc, prietena dumitale care te îndrăgește,

Ducesa »

— Vai, ce doamnă de treabă, ce-apropiată și ce neînfumurată! spuse Teresa după ce ascultă scrisoarea. Apîi doamne din astea sînt de mine, și nu cucoane de pe la noi din sat, care, fiindcă sînt cucoane, își închipuiesc că nici vîntul n-are voie să le sufle, și se duc cu atîta alai la biserică, de parc-ar fi crăiese, nu altceva, și li se pare că se necînstesc dacă se uită și ele la o țărancă; da' iată aici că această doamnă atît de cumsecade, măcar că-i ducesă, îmi zice « prietenă » și se poartă cu mine ca și cum aș fi pe potrivă cu ea; vedea-o-aș pe potrivă cu cea mai înaltă clopotniță din cîte se află în La Mancha! Iar în ce privește ghindele, apîi, domnule dragă, eu o să-i trimit stăpînei dumitale o baniță; și de mari și frumoase, vino numai să le vezi, că n-ai să te mai saturi să te minunezi de ele; dar, pînă una-alta, ai grijă, Sanchico, să se ospăteze dumnealui; vezi de calul ăsta, scoate ouă din coteț, taie slănină cîtă trebuie și să-i dăm să mănînce împărătește, căci face să-i dăm, și încă cum, atît pentru veștile bune ce ni le-a adus, cît și pentru obrazul lui cel ales; și într-acestea oi da și eu o raită pe la vecine, să le fac și pe ele părtașe de mulțumirea noastră; și pe la părintele m-oi duce, și pe la meșterul Nicolás, bărbierul, care sînt și au fost totdeauna atît de buni prieteni cu tată-tu!

— Oi face așa cum zici, mămucă, dar, uite, trebuie să-mi dai și mie jumătate din salba asta, că doar n-o cred atît de neroadă pe stăpîna mea, ducesa, încît să ți-o fi trimis ție pe toată.

— Apăi toată-i pentru tine, fato, răspunse Teresa, dar lasă-mă și pe mine s-o port la gît vreo cîteva zile, fiindcă, drept să-ți spun, parcă mă unge la inimă.

— Nu mai puțin o să vă bucurați, spuse pajul, cînd îți vedea și legătura pe care o am aci în sipet și-n care se află o haină din postavul cel mai scump, o singură zi doar purtată de cîrmuitor la vînătoare, și pe care o trimite pe de-a-n-tregul domniței Sanchica.

— O mie de ani să-mi trăiască, răspunse Sanchica, și tot atîta și cel ce mi-o aduce, ba, la nevoie, chiar și două mii de ani!

Într-acestea ieși și Teresa din casă, cu scrisorile și cu salba la gît, și umbla bătînd cu degetele în răvașe ca într-o darabană; și făcînd-o întîmplarea să se-ntîlnească cu preotul și cu Samsón Carrasco, începu să povestească, țopăind de bucurie:

— Pe legea mea că acum am pus cruce sărăciei, fiindcă avem și noi o mică ocîrmuire! Ia să-ndrăznească numai să se ia la colț cu mine chiar și cuconița din cel mai ales neam, că-i arăt eu, de să mă ție minte!

— Ce te-a apucat, Teresa Panza? Ce-i țicneala asta pe tine și ce-s cu hîrțiile acelea?

— De nici o altă țicneală nu-i vorba decît că răvașele astea sînt de la ducese și de la cîrmuitori, și salba mea de la gît e de mărgean scump, boabele după care spun *Ave Maria* și *Tatăl nostru* sînt de aur bătut, iar eu sînt ocîrmuitoare.

— Pe Dumnezeu sfîntul, Tereso, că nu te înțelegem de loc și habar n-avem ce ne tot îndrugi!

— Îndată o să vedeți cu ochii voștri, răspunse Teresa, și le întinse scrisorile.

Le citi preotul în așa fel ca să audă și Samsón Carrasco; iar Samsón și cu preotul se uitară unul la altul năuciți parcă de ceea ce citiseră; și o întrebă atunci bacalaureatul că cine a adus acele răvașe. Teresa răspunse că dacă ar veni cu ea acasă, l-ar vedea și pe olac, care era o cruce de voinic, și care-i mai adusesese și un alt dar, și mai de preț decît salba.

Îi luă preotul mărgeanul de la gît și după ce-l întoarse și pe față și pe dos, incredințindu-se că era într-adevăr un dar scump, prinse iarăși să se minuneze și spuse :

— Pe haina preotească pe care o port, zău că nu știu ce să mai zic și ce să mai cred cu scrisorile și cu darurile astea : pe de o parte, văd și pipăi scumpetea asta de salbă, iar pe de alta, citesc că o ducesă trimite ca să-i ceară Teresei vreo douăzeci-treizeci de ghinde.

— Ei, acum descurcă-te dacă-ți dă mîna ! spuse atunci Carrasco. Dar să lăsăm astea ; hai mai bine să mergem să-l vedem pe aducătorul acestor scrisori și ne-o scoate el din nedumerirea ce ne perpelește.

Așa și făcură, iar Teresa se-ntoarse acasă dimpreună cu ei. Îl găsiră pe paj vînturînd niște orz pentru cal, iar pe Sanchica tăind o bucată de slănină afumată ca s-o prăjească cu ouă din belșug și să-l ospăteze pe paj, care, cu înfățișarea și cu purtările sale alese, îi făcu pe noii-veniți să aibă despre el o părere cît se poate de bună ; și după ce, curtenitori, îi dădură binețe, iar el le răspunse la fel, îl rugă Samsón să le dea vești atît despre don Quijote, cît și despre Sancho Panza, fiindcă, deși citiseră scrisoarea lui Sancho și aceea a doamnei ducese, tot nedumeriți rămîneau și nu izbuteau să ghicească ce năzdrăvănie o mai fi aceea cu ocîrmuirea lui Sancho, și încă a unui ostrov, o dată ce toate, sau, hai, cele mai multe insule din Marea Mediterană sînt ale mării-sale. La care copilul de casă răspunse :

— Că seniorele Sancho Panza este cîrmuitor, nu mai încape nici o îndoială ; că o fi sau că n-o fi insulă ceea ce el ocîrmuiește, uite, aici nu mă bag ; destul, însă, să fie și-un sat de mai bine de-o mie de creștini ; cît privește povestea cu ghindele, vreau să vă spun că ducesa, stăpîna mea, i-atît de neînfumurată și de smerită, încît faptul că trimite să ceară ghindă de la o țarancă e o nimica toată, o dată ce i se mai întîmplă să trimită pe la cîte-o vecină și după un pieptene cu împrumut. Trebuie să știți domniile-voastre că doamnele din Aragón, oricît de ales le-o fi neamul, nu se

uită de sus și nu sînt așa de îngîmfate ca doamnele din Castilia; se poartă mai omenește cu lumea.

Tocmai cînd vorbeau ei așa mai în toi, iată numai că intră Sanchica, cu un ștergar plin cu ouă, și-l întrebă pe paj:

— Ia spune-mi, domnule, nu poartă cumva tăicuțu, de cînd e cîrmuitor, pantaloni prinși cu curelușe¹?

— Uite că n-am băgat de seamă, răspunse pajul, dar așa o fi purtînd.

— Vai, Doamne, răspunse Sanchica, ce-ar fi să-l văd pe tăicuțu cu pantaloni² din ăștia? Ce mai ziceți de asta, că de cînd m-am pomenit pe lume, mor să-l văd pe tăicuțu în pantaloni strîmți, prinși cu curelușe!

— Fără doar și poate, răspunse pajul, că ai să-l vezi și așa îmbrăcat dacă-ți dă Dumnezeu zile. Pe legea mea că două luni numai să-i mai ție ocîrmuirea, și o să umble și cu pălărie de vînătoare³.

Preotul și cu bacalaureatul văzură cît de colo că pajul vorbea numai ca să aibă de ce rîde; însă scumpetea salbei, precum și haina de vînătoare, pe care o trimisese Sancho și pe care Teresa le-o și arătase, îi descumpăneau cu totul și nu-și putură ține rîsul cînd o auziră pe Sanchica ce-i poftea inima și mai cu seamă cînd Teresa spuse:

— Vezi, părinte, de iscodește dacă nu se află cineva pe-aici care pleacă la Madrid sau la Toledo ca să-mi cumpere o rochie din acelea umflate și rotunde, croită cu tot dichisul, așa cum se poartă acum, și să fie din cele mai bune pe care le găsește; fiindcă trebuie cu tot dinadinsul să cinstesc ocîrmuirea omului meu pe cît mi-e cu putință; și, la o adică, de mi-o veni cheful, mi-oi lua valea la curtea lui Sancho și mi-oi porunci și eu o calească, așa cum au toate celelalte,

¹ În original «*calzas atacadas*»: pantaloni întregi, prinși de jiletcă cu niște curelușe, deosebiți de *medias calzas*, care se purtau pe atunci. Căzuseră în desuetudine la mijlocul secolului al XVI-lea și nu-i mai purtau decît dregătorii și unii hidalgi de modă veche.

² În original «*pedorreras*»: pantaloni ajustați, strîmți, purtați de scutieri.

³ În original «*papahigo*»: un fel de mască de acoperit fața, atașată pălăriei, ca să apere de vînt și de frig persoanele care plecau la drum sau la vînătoare.

fiindcă muiera care are de bărbat un cîrmuitor o fi în stare, ba bine că nu, să aibă și să ție pe cheltuiala ei o caleașcă.

— Mai e vorbă, mămuică? zise Sanchica. Dar-ar Dumnezeu să se-ntîmple asta azi, și oricît or spune cei ce m-or vedea așezată dimpreună cu mămuca, acolo în caleașcă: « Iote sărăcia dracului, fata mîrlanului de Sancho, cum mai umblă răsturnată în caleașcă, de să zici că-i nevasta papii, nu alta »! Dar vorba-i că aceia tot în mîzgă or să calce, în vreme ce eu oi merge-n caleașcă și cu tălpile pe deasupra pămîntului. Lovi-i-ar nevoia pe toți cîrtitorii cîți se află pe lume! Dar las' să rîdă fitecine, mie doar să-mi fie bine. Nu spun drept, mămuică?

— Și încă ce drept, fetico, răspunse Teresa, căci toate noroacele astea, ba încă unele și mai mari, mi le proorocise bunul meu Sancho! Și ai să vezi tu, fato, că nu se lasă el pînă nu mă face contesă, căci totul e să-nceapă numai să te calce norocul; și așa cum l-am auzit de-atîtea ori pe tată-tu — care nu numai ție, ci și zicalelor le e tată — cînd ești dăruit cu-o vacă, fugi cu funia de-o înșfacă; atunci cînd ești dăruit cu o cîrmuire, apucă vîrtos de ea; cînd ești dăruit cu un comitat, înfîge-te-n el, și cînd îți face cineva cuțu-cuțu cu vreun chilipir, înhață-l repede: să nu faci pe mortu-n păpușoi și pe fudulul de urechi cînd norocul și avuția vin să-ți bată-n ușă. Și puțin o să-mi pese dacă cel ce m-o vedea mîndră și gătită o spune: javra în nădragi de in nu-l mai știe pe vecin.

Auzind-o și pe asta, preotul zise:

— Îmi vine să cred că toți cei din neamul Panza au ieșit pe lume c-un sac de zicale-ntr-înșii: n-am văzut pe nici unul din ei care să nu le înșire cînd ți-e lumea mai dragă și cînd nici cu gîndul nu gîndești.

— Asta cam așa e, spuse pajul, fiindcă și seniorele cîrmuitor Sancho, una-două, le dă drumul; și cu toate că nu totdeauna sînt spuse cînd se potrivesc, le ascuți totuși bucuros, iar stăpîna mea ducesa și cu ducele le prețuiesc foarte.

— Poți să ne încredințezi, dragă domnule, spuse bacalaureatul, că este adevărată povestea asta cu ocîrmuirea lui

Sancho și că se află, într-adevăr, vreo ducesă pe lume care-i trimite daruri și-i scrie Teresei? Fiindcă noi, măcar că pipăim darurile și-am mai citit și scrisorile, uite că tot nu putem crede și bănuim c-o fi la mijloc tot vreo poznă de-a lui don Quijote, vecinul nostru, care-și închipuie că toate cele se fac și se desfac numai prin puterea vrăjilor; de aceea, mi-ar veni să-ți spun că vreau și eu să te ating și să te pipăi pentru a mă încredința dacă ești doar o nălucă de sol sau ești om în carne și oase.

— Cinstite fețe, răspunse pajul, altceva nu știu să vă spun despre mine decât aceea că sînt sol adevărat, că seniorele Sancho Panza e cîrmuitor în toată legea, că stăpînilor mei, ducele și ducesa, le stă-n putință să dea și au și dat o astfel de ocîrmuire și că într-însa, după cîte-i aud spunînd, Sancho acesta, de care-i vorba, se poartă cum nu se poate mai destoinic; acum, dacă-n treaba asta intră sau nu vreo vrajă, descurcați-vă domniile-voastre înde voi, că eu alta nu știu să vă spun, uite, mă jur pe viața părinților mei, că-s încă-n viață, și doar îi îndrăgesc și țin la ei ca la ochii din cap.

— Se prea poate să fie și așa cum zici, răspunse bacalaureatul, dar, totuși, *dubitat Augustinus*¹.

— Îndoiască-se cine-o pofti, făcu pajul, adevărul tot acela pe care l-am spus eu rămîne, și pîn' la urmă tot va pluti deasupra minciunii ca untdelemnul deasupra apei, iar dacă nu, *operibus credite, et non verbis*²: să vie cu mine unul din domniile-voastre, și atunci o vedea cu ochii ceea ce nu vrea să creadă cu urechile.

— Păi dacă-i vorba de plecat, asta mie mi se cuvine, spuse Sanchica. Ia-mă, mărite domn, pe calul luminăției-tale, că eu bucuroasă oi merge să-l văd pe taică-meu.

— Nu se cade ca fetele cîrmuitorilor să bată drumurile singure, ci numai însoțite de calești, de litiere și de-un mare număr de slugi.

¹ Augustinus se îndoiește (în limba latină în original). Este vorba de vestita îndoială metodică cu care sfîntul Augustin își începe unul din raționamentele sale: *dubito ergo cogito* (mă îndoiesc, deci gîndesc), originea ideii lui Descartes: *gîndesc, deci sînt*.

² Credeți faptelor, nu vorbelor (în limba latină în original).

— Pe legea mea, răspunse Sanchica, că tot atît de bine pot să merg călare pe-o măgăreață ca și-ntr-o caleașcă. Eu, și mofturoasă! Bine-ați mai brodit-o!

— Ia taci, fetico, zise Teresa, că nu știi ce vorbești! Dumnezeu-lui are dreptate: alte vremuri, alte fețe; cînd tată-tu îi Sancho, ești și tu Sancha, dar cînd e cîrmuitor, apai ești domniță; nu știu dacă am vorbit cum trebuie.

— Ba ai vorbit mai cu miez decît îți închipui, stăpînă Teresa, spuse pajul. Acum dați-mi să mănînc și pregătiți-mi îndată totul pentru plecare, fiindcă am de gînd să mă întorc chiar astă-seară.

La care preotul spuse:

— Vino, rogu-te, să te proslăvești la mine, căci Teresa mai mult gînduri bune are decît mijloace ca să slujească pe-un oaspete atît de ales.

Copilul de casă la început se cam codi; pîn'la urmă, însă, trebui să primească tot spre binele lui, iar preotul îl duse bucuros la el acasă, ca să aibă prilej să-l iscodească pe-ndelete despre don Quijote și despre isprăvile lui. Bacalaureatul fu gata să-i scrie Teresei răvașele de răspuns; dar ea nu vru ca bacalaureatul să-și bage nasul în treburile ei, fiindcă-l știa cam ghiduș, așa că dete un colac și două ouă unui copilandru de care se ajuta preotul la slujbă și care știa să scrie, iar el îi scrise două răvașe, unul către omul ei, iar celălalt către ducesa, răvașe alcătuite întocmai după vorbele Teresei și care nu sînt cele mai puțin hazlii din tot ce se află cuprins în această măreață istorie, așa cum se va vedea mai departe.

Capitolul LI

*Despre urmarea cîrmuirii lui Sancho Panza, dimpreună
cu alte întîmplări, să le zicem bune*

Se luminează de ziuă după noaptea-n care cîrmuitorul umblase să-și cerceteze ostrovul și pe care sufragiul o petrecuse fără să-nchidă un ochi, gîndul umblindu-i numai la chipul, la

gingăşia şi la mindreţea fetei celei străvestite, în vreme ce majordomul folosi timpul cît îi mai rămînea din acea noapte ca să scrie stăpînilor săi tot ce spunea şi dregrea Sancho Panza, minunat foarte atît de faptele, cît şi de spusele lui, fiindcă şi-n ceea ce vorbea şi-n ceea ce făcea el se amestecau semne vădite de înţelepciune cu altele de nerozie. Se sculă, în cele din urmă, şi seniorele cîrmuitor, şi din porunca doftorului Pedro Recio, i se aduse să mănînce puţină dulceaţă, însoţită de trei-patru înghiţituri de apă rece, lucruri pe care Sancho le-ar fi schimbat bucuros cu un codru de pîine şi cu un ciorchine de strugure; dar văzînd că merge nu cum îi voia, ci cum îi nevoia, trecu şi paharul acesta de la el, spre marea durere a sufletului şi spre ciuda burduhanului lui, luînd de bune spusele lui Pedro Recio, şi anume că bucatele puţine şi uşoare înviorează mintea şi că tocmai ele-s cele mai potrivite pentru înşii înălţaţi la treapta conducerii şi la slujbe de mare răspundere, fiindcă aceştia trebuie să se folosească nu atît de puterile trupului, cît de cele ale cugetului. De pe urma acestei sofisticării răbda bietul Sancho de foame, şi încă atît de vîrtos, încît în sinea lui afurisea şi cîrmuirea şi chiar şi pe acela ce-l blagoslovise cu ea. Dar cu toată foamea lui şi cu toată dulceaţa pe care o luase, se puse pe judecat şi-n acea zi, şi primul lucru ce se ivi fu o întrebare pe care o rosti un străin, de faţă fiind la treaba asta majordomul şi cu toţi ceilalţi ciraci. Şi întrebarea fu aşa:

— Stăpîne, un rîu cu apă multă despărţea două părţi ale aceleiaşi moşii — fii cu luare-aminte luminăţia-ta la cele ce-ţi spun, că lucrul e de mare însemnătate şi-i puţin cam încurcat; peste riul ăsta era un pod, iar la capătul podului, o spînzurătoare şi un fel de curte de judecată, unde se aflau de obicei patru judecători, care judecau după legea dată de stăpînul rîului, al podului şi al moşiei; iar legea era asta: dacă trece cineva dintr-o parte în alta a podului, trebuie să jure mai întîi încotro şi pentru ce se duce; şi dacă jură adevărul, să-l lase să treacă, iar dacă spune vreo minciună, să moară spînzurat, fără nici o îndurare, în spînzurătoarea care era acolo. Fiind ştiută această lege, precum şi aspra ei rîndu-

ială, veneau mulți pe-acolo, și după felul cum jurau, se putea vedea îndată că spuneau adevărul, așa că judecătorii îi lăsau slobod să treacă. Se întâmplă, însă, că, luînd unui om jurămîntul, acela jură și spuse-n jurămîntul lui că nu pentru altceva se ducea decît ca să moară atîrnat în spînzurătoarea care era acolo. Judecătorii steteră la cumpănă cînd auziră acest jurămînt și spuseră: « Dacă-l lăsăm pe omul ăsta să treacă slobod, se cheamă c-a mințit cînd a jurat, și atunci, după cum spune legea, trebuie să moară; și dacă-l spînzurăm, apăi el a și jurat că se duce să moară atîrnat în acea spînzurătoare, și o dată ce-a jurat adevărul, tot după aceeași lege, trebuie lăsat slobod ». Se cere acum luminăției-tale, mărite cîrmuitor, să spui ce să facă judecătorii ăstui om, că și acum mai stau încă la îndoială și nu știu cum s-o scoată la capăt. Și ajungînd și pîn' la urechile lor vestea despre mintea cea pătrunzătoare și luminată a înălțimii-tale, iată că mă trimiseră pe mine să te rog din partea lor ca să-ți dai și luminăția-ta cu părerea în treaba asta atît de încîlcită și de îndoielnică.

La care Sancho răspunse:

— De bună seamă că domnii ăștia judecători care te trimit la mine ar fi făcut mai bine să-și cruce atîta osteneală, fiindcă eu sînt mai degrabă greu de cap decît cu minte ascuțită; dar, cu toate astea, mai spune-mi o dată cum stă treaba, în așa fel ca s-o-nțeleg bine, că poate oi fi în stare să-i dau de rost.

Cel cu întrebarea îi mai spuse înc-o dată și înc-o dată ceea ce îi povestise la început, și atunci Sancho zise:

— După cît mă taie capul, treaba asta oi descurca-o eu într-o clipită, și e așa: va să zică, omul ăsta se jură că se duce să moară în spînzurătoare, și dacă moare-n felul ăsta, se cheamă c-a jurat adevărat, și după legea dată, drept e să fie slobod și să treacă podul; iar dacă nu-l spînzură, atunci a jurat mincinos, și, după aceeași lege, trebuie să-l spînzure.

— Întocmai așa cum spui luminăția-ta, mărite cîrmuitor, zise trimisul. Și cit privește tîlcul întreg și înțelegerea lucrului, n-a mai rămas nimic de deslușit și nu mai e nici o îndoială la mijloc.

— Acum uite ce zic eu, spuse Sancho, că o parte din omul ăsta, aceea care a spus adevărul, să fie lăsată să treacă, iar aceea care a mințit să fie spînzurată, și-n felul ăsta o să se împlinească întocmai ceea ce se cere pentru trecerea podului.

— Păi atunci, stăpîne cîrmuitor — răspunse cel ce întrebă — o să fie nevoie ca omul acela să se împartă în două părți, cea mincinoasă și cea care a spus adevărul; și dacă se împarte, vrea nu vrea, tot trebuie să moară; așa că nu se pune-n fapt nimic din ceea ce cere legea, și e neapărată nevoie ca ea să fie urmată întocmai.

— Ia stai puțin, jupîn cutare, răspunse Sancho, sau sînt eu lovit cu leuca-n cap, sau trecătorul ăsta de care vorbești trebuie cu aceeași îndreptățire și să moară și să trăiască, urmînd să treacă podul, pentru că dacă-l mîntuiește adevărul, minciuna îl osîndește în aceeași măsură. Și stînd lucrurile așa cum stau, eu sînt de părere să spui domnilor acelora ce te-au trimis la mine că, o dată ce au aceeași greutate și temeiurile de a-l osîndi și cele de a-l ierta, apîi să-l lase să treacă slobod, fiindcă totdeauna și mai de laudă e să faci bine decît să faci rău; și lucrul ăsta l-aș da iscălit cu numele meu, dac-aș ști să mă iscălesc¹; că acum eu n-am vorbit după capul meu, ci numai fiindcă mi-a venit în minte o învățătură pe care, dintre multe altele, mi-a dat-o stăpînul meu don Quijote în seara din ajunul venirii mele aici, ca să fiu cîrmuitorul acestei insule, și care învățătură spune că, atunci cînd dreptatea e îndoielnică, eu să plec cumpăna de partea milei; și a vrut Dumnezeu ca tocmai acum să-mi aduc aminte de lucrul ăsta, pentru ca el să pice la țanc în pricina de care-i vorba.

— Așa e, răspunse majordomul, sînt încredințat că nici Licurg însuși, cel ce-a dat legea lacedemonienilor, n-ar putea să dea o dezlegare mai dreaptă decît aceea pe care a dat-o marele Panza; și acum să punem capăt judecăților din dimi-

¹ În original: « *eo diera firmado de mi nombre si supiera fiermar* ». Amendat de Hartzenbusch: « *si supiera mejor firmar* » (« dacă aș ști să mă iscălesc mai bine »), căci Sancho a declarat în două rînduri (cap. XXXVI și XLIII) că știa totuși să se iscălească deși de scris nu învățase.

neapăta asta, iar eu oi orîndui ca stăpînul cîrmuitor să mănînce cu totul după pofta inimii.

— Asta vreau și eu, și pe bună dreptate, spuse Sancho. Dați-mi numai să mănînc, și pe urmă pot să plouă asupra-mi cu nemiluita daraverile și întrebările, că pe toate le-oi descurca eu cît ai clipi!

Majordomul se ținu de cuvînt, simțind el că prea-și încarcă cugetul dacă-l lasă pe-un cîrmuitor atît de înțelept să moară de foame, și asta cu atît mai mult cu cît avea de gînd s-o mîntuie cu el chiar în noaptea aceea, jucîndu-i cel din urmă renghi pe care primise poruncă să i-l joace. Întimplarea făcu apoi, că după ce mîncase în acea zi în răspăr cu regulile și aforismele doftorului Tirteafuera, cînd să se strîngă masa, intră un ceaș cu o scrisoare de la don Quijote pentru cîrmuitor. Porunci Sancho sfetnicului s-o citească mai întîi în gînd, și dacă nu dă într-însa de vreun lucru ce-ar trebui ținut în taină, s-o citească și cu glas tare. Așa și făcu sfetnicul, și după ce-o străbătu la început numai cu ochii, spuse:

— Poate fi citită fără grijă și cu glas tare, că ceea ce îți scrie luminăției-tale seniorele don Quijote face să fie tipărit și scris cu slove de aur, și spune așa:

SCRISOAREA LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA CĂTRE SANCHEO PANZA, OCÎRMUITOR AL INSULEI BARATARIA

« Cînd mă așteptam să aud vești despre trăsnelile și gugu-măniile tale, iată că-mi ajunse la urechi zvon despre înțelepciunea ta, pentru care lucru am mulțumit din suflet cerului, care știe să-i ridice din gunoaie pe săraci și din nerozi să facă firoșcoși. ¹ Spusu-mi-s-a că ocîrmuiești ca și cum ai fi om și că, așa cum ești, pari a fi mai curînd mieluşel, după smerenia cu care trăiești; aş vrea însă să ții seamă, dragă Sancho, că de multe ori se cuvine și-i de nevoie, pentru vrednicia slujbei pe care o ții, să mai calci peste smerenia inimii, pentru că înfățișarea îngrijită a omului pus în slujbe mari trebuie să se

¹ Aluzie la un pasaj din psalmul CXII: « *Suscitans a terra inopem et de stercore erigens pauperem* ». (« Care ridică pe cel neputincios de la pămînt, și înalță din gunoaie înălțat pe cel sărman ».)

potrivească cu cerințele acelor slujbe, iar nu cu aplecările lui de ins din prostime. Îmbracă-te ca lumea, că un băț gătit nu mai seamănă a băț; nu spun acuma să te apuci și să porți giuvaeruri și să te împopoțonezi, și nici, fiind judecător, să te-mbraci ostășește, ci să te-mpodobești doar cu haina pe care o cere slujba ta, numai să fie curată și cuviincioasă. Pentru a câștiga dragostea obștii pe care o cârmuiești, trebuie, printre altele, să faci două lucruri: mai întâi să fi prevenitor cu toată lumea, deși asta ți-am mai spus-o eu și altă dată; și-n al doilea rînd, să te-ngrijești să fie hrană din belșug, fiindcă nu se află nimic pe lume care să pună mai greua încercare sufletul nevoiașilor decît foamea și lipsa.

Să nu faci multe legi și, chiar de le faci, vezi să fie bune și mai cu seamă ai grijă să fie ascultate, și aduse la îndeplinire; fiindcă legile care nu-s ascultate, poți să le socotești ca și cum nici n-ar fi; ba încă mai trezesc și bănuiala că stăpînitorul care a avut atîta înțelepciune și vrednicie ca să le alcătuiască n-ar fi în stare să le facă și ascultate; iar legile care doar înspăimîntă și nu se îndeplinesc au soarta butucului, regele broaștelor, care la-nceput le-a speriat, și apoi, cu timpul, a ajuns într-atît de rîsul lor, încît broaștele se urcau pe el. Să fii părinte al virtuților și tată vitreg al păcatelor. Să nu fii totdeauna aspru și nici totdeauna blînd, ci să alegi mijlocul între aceste două capete, că aici stă culmea înțelepciunii. Să te duci să vezi temnițele, măcelăriile și piețele, fiindcă venirea cârmuitorului în asemenea locuri e de mare însemnătate; ea îi ușurează pe întemnițați, făcîndu-i să creadă că vor fi sloboziți în curînd, e sperietoare pentru casapi, care încep atunci să potrivească cîstit greutățile pe talerele cumpenei, și, din același temei, e sperietoare și pentru precupețele din piață. Nu te arăta — chiar dacă ești de fapt, ceea ce eu nu cred — hulpav, muieratic și lacom, fiindcă o dată ce norodul și cei ce au de-a face cu tine îți află o anume meteahnă, apai acolo au să tot bată ei, pînă ce te vor nărui în adîncul pierzării. Ia în seamă și iarăși ia în seamă, străbate cu mintea și iarăși străbate povețele și învățăturile pe care ți le-am dat în scris mai înainte să pleci de-aici către ocîrmuirea ta, și vei vedea cum ai să găsești într-

însele — dacă te iei după ele — un ajutor de preț, care să-ți ușureze neajunsurile și greutatea ce le întâmpină cîrmuitorii la tot pasul. Scrie stăpînilor tăi și arată-te recunoscător față de ei, fiindcă nerecunoștința e fiică a trufiei, care-i unul din cele mai mari păcate din cîte se cunosc; iar omul care-i recunoscător față de cei ce i-au făcut bine arată prin aceasta că va fi recunoscător și față de Dumnezeu, care i-a făcut atîta bine și care-l miluiește neîncetat.

Doamna ducesă a trimis un sol cu straiele tale și cu un alt dar la femeia ta, Teresa Panza; din clipă în clipă așteptăm răspuns. Eu am fost puțin cam în toane rele din pricina unor zgîrieturi cotoiești, care nu s-au potrivit tocmai bine pe nasul meu; dar nu-i nimic, că dacă se află pe lume vrăjitori care mă prigonesc, apăi mai sînt și din cei ce-mi iau apărarea. Dă-mi de știre de tot ce ți se-ntîmplă, că doar drumul pînă aici e destul de scurt; și asta cu atît mai mult cu cît am de gînd să curm o dată cu viața asta trîndavă pe care o trăiesc, fiindcă nu sînt făcut pentru ea. M-am încurcat într-o afacere care cred că-i va face pe duce și pe ducesă să nu mă mai aibă la inimă; și măcar că treaba asta o să-mi pricinuiască mult năduf, n-o să aibă, de fapt, nici o însemnătate, fiindcă, la urma urmei, sînt dator, mai înainte de toate, să-mi împlinesc chemarea, iar nu să le fac lor cheful, potrivit vorbei care spune: *AMICUS PLATO, SED MAGIS AMICA VERITAS*¹. Îți spun asta-n latinește fiindcă-mi închipui că, de cînd ești cîrmuitor, ai fi învățat și tu această limbă. Și rămii cu Dumnezeu, care să te aibă-n pază, așa ca nimeni să nu-ți facă vreun rău.

Prietenul tău,
DON QUIJOTE DE LA MANCHA"

Sancho ascultă cu luare-aminte scrisoarea, care fu lăudată și socotită drept înțeleaptă de către cei ce-o auziră; și îndată Sancho se ridică de la masă și, chemîndu-l pe sfetnic, se închiseră amîndoi la el în odaie și, fără să mai tărăgănească, vru să răspundă pe loc seniorelui don Quijote; și zise către

¹ « Mi-e prieten Platon, dar mai prieten sînt cu adevărul », maximă latină.

sfetnic să scrie întocmai ce-o spune el, fără să nădească altceva și fără să scoată nimic; și acela așa și făcu; iar scri-soarea de răspuns zicea așa:

SCRISOAREA LUI SANCHO PANZA CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

« Sînt atît de copleșit de treburile mele, încît nu mai am timp nici să mă scarpin în cap și nici să-mi tai unghiile, care mi-au crescut atît de lungi, încît numai Dumnezeu mai poate găsi aci leacul. Spun asta, scumpul meu stăpîn, pentru ca luminăția-ta să nu te miri că pîn-acum nu ți-am dat încă de știre dacă o duc bine sau rău cu ocîrmuirea mea, în care rabd de foame mai abitir decît atunci cînd băteam amîndoi codrii și coclaurile.

Îmi scrise mai deunăzi și ducele, stăpînul meu, dîndu-mi de știre c-au intrat la noi în ostrov niște iscoade ca să mă ucidă, dar pîn-acum n-am dat de altcineva decît de un anume doftor, plătit cu simbrie aci în sat ca să-i omoare pe toți cîrmuitorii cîți or veni; îl cheamă doftorul Pedro Recio și-i de fel din Tirteafuera, ca să vezi și luminăția-ta, după numele ăsta, dacă n-am dreptate să mă tem c-o să mor de mîna lui. Și doftorul ăsta — spune chiar el despre sine — nu îngrijește bolile cîte se află pe lume, ci li se pune doar de-a curmezișul ca să nu vie, iar leacurile pe care le folosește el sînt postul și iarăși postul, pînă ajungi doar piele și os, ca și cum slăbiciunea n-ar fi un rău cu mult mai mare decît frigurile. În sfîrșit, o să mă facă să mor de foame, dar eu de inimă rea o să mor, fiindcă-mi făceam ca omul socoteala să viu la ocîrmuirea asta ca să mănînc cald și să beau rece și să-mi odihnesc mădulele între cearceafuri de in și perne de puf; și, cînd colo, am venit să fac pocăință, de parc-aș fi pustnic; și cum n-o fac de bunăvoie, tare mă tem că pîn'la urmă tot o să mă ia dracu!

Pîn-acum n-am pus mîna pe nici un ban, nici pe dăruite, nici pe șterpelite, și nici nu mă taie capul cum vine treaba asta, fiindcă aici mi s-a spus că ocîrmuitorii care vin de obicei în acest ostrov, mai-nainte de a sosi-ntr-însul, primesc de la

localnici, fie în dar, fie cu împrumut, mulțime de bănet, și că asta ar fi datina obișnuită și în alte insule, nu numai aici.

Astă-noapte, mergînd în cercetare, am dat de-o fetișcană frumoasă coz, îmbrăcată în port bărbătesc, și de-un frate de-al ei în straie muieresti; de fată s-a îndrăgostit sufragiul meu, și-n mintea lui și-a ales-o de soață, după cîte spune el, iar eu mi l-am ales pe băiat de ginere; astăzi, și eu și el vom sta de vorbă cu tatăl amîndurora, un oarecare Diego de la Llana, hidalgo și creștin din moși-strămoși.

Eu mai dau cîte-o raită prin piață, așa cum mă povățuiești și luminăția-ta, și chiar ieri am găsit o precupeață care vindea alune noi, și am prins-o că amestecase un oboroc de alune noi cu un alt oboroc de alune vechi, găunoase și putrede; i le-am oprit pe toate pentru copiii de școală, care or ști ei să le deosebească, și am osîndit-o să nu mai pună cincisprezece zile piciorul în piață; mi s-a spus că cu dreptate am făcut ceea ce am făcut; atîta pot să-ți spun luminăției-tale, că nu se află pe lume ființe mai de ocară decît precupețele — după cum le-a și mers buhul pe-aici — fiindcă toate sînt nerușinate, tîlhăroaice și neobrazate, și așa cred și eu după cele ce-am văzut prin alte sate.

Sînt mulțumit foarte că doamna ducasă a scris nevaste-mi, Teresa Panza, și că i-a trimis darul de care spui luminăția-ta, și oi face tot ce-mi stă-n putință ca să mă arăt recunoscător cînd o veni timpul; sărută-i luminăția-ta mîinile din partea mea, spunîndu-i c-am zis eu că n-a azvîrlit darul pe gîrlă, așa cum s-o vădi prin fapte. Nu mi-ar veni bine ca luminăția-ta să te pui de price cu stăpînii ăștia ai mei; pentru că dacă luminăția-ta te strici cu ei, apăi e la mintea omului că lucrul o să se facă pe spinarea mea; și n-ar fi bine ca, o dată ce mă povățuiești să fiu recunoscător, tocmai luminăția-ta să nu fii așa față de niște oameni care ți s-au arătat atît de mărinimoși și care te-au găzduit împărătește la ei în castel.

Din vorba aceea cu piscăraia nu-nțeleg ce vrei să spui; dar îmi dau cu gîndul că trebuie să fie la mijloc vreunul din pocinoagele pe care ți le fac de obicei vrăjitorii cei răi; o să aflu cînd ne-om vedea. Aș vrea să-ți trimit ceva lumină-

ției-tale, dar nu știu ce-aș putea să-ți trimit, în afară doar de niște mațe pentru „clistir“, pe care aceștia de-aci din insulă le pregătesc, în chip cu totul ciudat, din bășici; de mi-o mai ține totuși cîtva timp ocîrmuirea asta, oi face pe dracu-n patru să-ți trimit ceva. Dacă-mi scrie nevastă-mea, Teresa Panza, plătește luminăția-ta poșta și trimite-mi scrisoarea, fiindcă ard de dorința de-a ști ce mai e cu casa mea, cu nevasta și cu copiii mei.

Și acum, Dumnezeu să te păzească de vrăjitorii cei cu gînduri rele, iar pe mine să mă scoată cu bine și cu pace din ocîrmuire; dar mă cam îndoiesc de treaba asta, fiindcă tare mă tem că n-oi lăsa ocîrmuirea decît o dată cu viața, după cum mă muncește de rău doftorul Pedro Recio.

Sluga luminăției-tale,

SANCHO PANZA, cîrmuitorul »

Sfetnicul pecetlui scrisoarea și o trimise îndată prin ceauș, și apoi, adunîndu-se laolaltă păcălicii lui Sancho, se vorbiră între ei cum să-i facă vînt de la ocîrmuire; și acea seară și-o petrecu Sancho alcătuiind la porunci în legătură cu buna chivernisire a ceea ce el credea că-i insulă și porunci să se mîntuie o dată cu trecerea lucrurilor de hrană prin mîinile mijlocitorilor, dar că se putea aduce vin acolo de pretutindeni, numai să se arate locul de unde venea, pentru ca să i se pună prețul după cît de mare îi era trecerea, bună-tatea și faima; iar acela care ar boteza vinul cu apă sau l-ar da sub un alt nume, ar urma să fie osîndit la moarte din această pricină¹; coborî prețurile la toate încălțările, mai cu seamă la conduri, socotind că erau din cale-afară de mari; puse bir pe simbriile slugilor, care prea se repezeau la cîștig; statornici pedepse cît se poate de grele pentru cei ce cîntau cîntece necuviincioase și cu măscări, atît în timpul nopții,

¹ Unii comentatori, ca Hartzenbusch, se îndoiesc că Sancho ar fi putut edicta o pedeapsă crudă ca asta pentru o atît de mărunță și de frecventă vinovăție, ca aceea de a boteza vinul cu apă. Este totuși un fapt istoric acela că, în 1585, alcazii curții au hotărît ca practicanților unor asemenea moravuri să li se tragă, de fiecare dată cînd vor fi dovediți, cîte o sură de bice, peste cele două mii de *maravedises* amendă.

cît și-n al zilei; porunci ca nici un cerșetor orb să nu mai cînte cîntece în care-i vorba de povești cu minuni dacă nu aduce mărturii vrednice de crezare că acele minuni sînt adevărate, socotind că cele mai multe din poveștile pe care le cîntă orbii nu-s altceva decît scorneli, răspîndite în paguba minunilor celor adevărate.

Puse început și întemeie slujba de alguazil al săracilor, nu ca să-i prigonească, ci ca să-i cerceteze dacă erau într-adevăr săraci, fiindcă în umbra schilodirii prefăcute și a rănii mincinoase, cei cu brațul zdravăn ajung niște tîlhari, iar cei teferi, niște bețivani. Într-un cuvînt, orîndui lucruri atît de bune, încît și-n ziua de astăzi se mai păstrează acolo-n sat și poartă numele de *Legile marelui cîrmuitor Sancho Panza*.

Capitolul LII

*Unde se povestește pățania celei de-a doua dueña
Îndurerată sau amărită, chemată pe celălalt nume
al ei doña Rodriguez*

Povestește Cide Hamete că, lecuindu-se don Quijote de zgîrieturile lui, socoti el că viața ce-o ducea acolo-n castel era potrivnică tuturor poruncilor cavaleriei pe care o mărturisea, așa că-și puse-n gînd să ceară învoire de la duce și ducese spre a pleca la Zaragoza, unde sorocul serbărilor de întrecere cavallerească se apropia și unde nădăjduia c-o să cîștige armele ce se cuceresc la o serbare de acest soi.

Și cum sta el așa, într-o bună zi, la masă cu ducele și cu ducesa, începînd să-și îndeplinească gîndul și să le ceară învoirea, iată numai că pe ușa odăii celei mari intrară pe neașteptate două femei — așa, cel puțin, se adeveri pînă la urmă — cernite din creștet pînă-n tălpi, iar una din ele, ajungînd pîn' la don Quijote, i se trînti dinainte cît era de lungă și, nemaidesprinzîndu-și buzele de picioarele lui, începu să scoată niște vaiete atît de jalnice, de adînci și de sfîșietoare, că-i lăsară uluiți pe toți cei ce-o auzeau și se uitau la ea;

și măcar că ducele și cu ducesa socotiră c-o fi iar vreun renga pe care slujitorii lor voiau să-l joace lui don Quijote, când văzură focul cu care femeia ofta, gema și lăcrăma, steteră în cumpănă, nemaștiind nici ei ce să creadă, pînă ce don Quijote, cuprins de milă, o ridică de jos și o puse să se descopere și să-și scoată vâlul de pe fața-i plinsă. Ea îl ascultă și se arătă a fi chiar una la care nimeni nu s-ar fi gîndit, căci chipul descoperit era acela al doînei Rodriguez, dueîna din casă; iar cealaltă femeie cernită era fie-sa, cea necinstită de către feciorul țaranului celui avut. Se mirară toți cei ce-o cunoșteau, dar mai cu seamă ducele și cu ducesa, fiindcă oricît o țineau ei de neroadă și de neajutorată la minte, tot n-ar fi zis că-i în stare de atîta sminteală. În cele din urmă, doîna Rodriguez, întorcîndu-se către stăpînii ei, le spuse:

— Fiți atît de buni, măriile-voastre, și îngăduiți-mi să stau puțin de vorbă cu acest cavaler, căci așa sînt silită să fac ca să ies cu bine din încurcătura în care m-a vîrit neobrăzarea unui blestemat de țărănoi.

Ducele îi spuse că-i dă încuviințarea și că poate să stea de vorbă cu don Quijote cît i-o pofti inima. Atunci ea, îndreptîndu-se și cu vorba și cu fața către don Quijote, îi zise:

— A și trecut un cîrd de vreme, viteze cavaler, de cînd te-am încunoștințat de jignirea pe care i-a adus-o și de purtarea haină pe care a avut-o un țaran netrebnic față de preascumpa și preaiubita mea fetișoară, care nu-i alta decît nenorocita ce-o vezi față, iar luminăția-ta mi-ai fîgăduit să-i iei partea, îndreptînd strîmbătatea ce i-a fost făcută; tocmai acum, însă, mi-a ajuns la urechi vestea că vrei să pleci de-aci din castel în căutare de isprăvi minunate — deie-ți Domnul din belșug! — așa că aș vrea ca, mai-nainte de-a țî se pierde urma pe drumuri, să-l chemi la luptă pe acest bătăran îndărătnic și să-l silești să se-nsoare cu fie-mea, întru împlinirea legămîntului făcut de a-i fi soț mai-nainte și pînă să nu-și facă de cap cu ea; că să mai aștept dreptate de la stăpînu-meu, ducele, e ca și cum aș cere gîrlei să curgă la deal, și asta din pricina pe care — cu cugetul curat —

ți-am destăinuit-o luminăției-tale. Așa că să-ți dea Dumnezeu sănătate și noroc, iar pe noi să nu ne lași de izbeliște.

La toate cele spuse, don Quijote răspunse cu multă cumpănire și cu întorsături de vorbe:

— Doamnă dragă, înfrinează-ți lacrimile, sau, mai bine zis, usucă-ți-le și înăbușă-ți oftările, că, uite, eu iau pe seama mea să fac dreptate fetei dumitale, căreia i-ar fi stat, totuși, mai bine să nu fie atît de flusturatică, încît să dea crezare unor făgăduințe de îndrăgostit, făgăduințe care, cel mai adesea, se dau lesne, însă se țin tare anevoie; de aceea, cu încuviințarea ducelui, stăpînul meu, oi purcede pe dată în căutarea acestui flăcău nelegiuit, l-oi găsi, l-oi chema la luptă și l-oi și trimite pe ceea lume dacă numai atîtica s-o codi să pună-n fapt cuvîntul dat, căci îndatorirea cea mai de frunte a îndelnicirii mele este să-i cruț pe cei smeriți și să-i pedepsesc pe cei trufași, adică, mai bine zis, să alerg întru ajutorul celor obijduiți și să arunc prăpădul asupra celor neînduplecați.

— Nu-i nici o nevoie, răspunse ducele, ca domnia-ta să te mai ostenești căutîndu-l pe bătăranul de care se plinge această cumsecade dueña și nu mai e nevoie nici să ceri de la mine îngăduința de a-l chema la luptă, fiindcă treaba e ca și făcută. Uite, iau pe seama mea să-l înștiințez de această chemare la luptă, să-l silesc s-o primească și, răspunzînd chemării, să vină aici la castel, unde vă voi da amîndurora cîmp de luptă, păzind toate legile care îndeobște trebuie păzite în împrejurări din astea, chezășuind, fără părînire, dreptul fiecăruia din voi, așa cum se cade să facă orice stăpînitor care încuviințează un loc de luptă acelorora ce se bat în hotarele ținuturilor lui.

— Cu o chezășie ca asta și cu buna încuviințare a măriei-tale, răspunse don Quijote, din această clipă vă vestesc că încetez pentru cîtva timp să mă mai socotesc hidalgo, mă plec și mă cobor pînă la starea păgubitorului, îngăduindu-i, astfel, dreptul de a se bate cu mine; de aceea, măcar că nu-i de față, îl chem la luptă și la războire pe temeiul că rău a făcut amăgînd pe această nenorocită, care a fost fată mare,

și acum, din vina lui, nu mai este, așa că trebuie sau să aducă la îndeplinire legământul făcut față de ea, de a-i fi bărbat cu cununie, sau să moară dînd piept cu mine.

Și îndată își și scoase o mănășă și o azvîrli în mijlocul odăii, iar ducele o ridică, zicînd că, așa cum a mai spus o dată, el primește chemarea la luptă în numele vasalului său, hotărînd totodată și sorocul luptei, în șase zile, iar locul, pe întinderea din fața castelului, armele fiind cele pe care le întrebuițează de obicei cavalerii, adică lance, pavăză și platoșă, dimpreună cu tot tacîmul de luptă, ales fără de nici o înșelătorie, viclenie sau rea-credință, cercetat și văzut de către martori; dar, mai-nainte de toate, e de trebuință ca doamna asta bună și cu fata ei cea rea să încredințeze păsul și dreptatea lor în mîinile seniorelui don Quijote, fiindcă altminteri nu s-o face nimic și nu se va ieși la nici o socoteală cu chemarea asta la luptă.

— Eu, una, le încredințez, răspunse doamna de casă.

— Apăi și eu, adăugă fata-n silă, toată plînsă și rușinată.

După ce-au pus ei așa totul la cale și după ce, în sinea lui, a chibzuit și ducele tot ce are de făcut într-o împrejurare ca aceasta, femeile cele cernite plecară, iar ducesa porunci ca, de-acu înainte, cei din preajmă să nu le mai socotească slujitoare, ci să vadă-ntr-însele niște doamne bătute de soartă, care-au venit să ceară dreptate la ea în casă; așa că le deteră o odaie deosebită și le slujiră ca pe niște străine, spre marea mirare a celorlalte slujnice, care nu mai știau unde or să ajungă cu nerozia și cu nerușinarea lor atît doña Rodriguez, cît și fata ei, cea care călcase strîmb.

Pe cînd stăteau așa lucrurile, ca pentru a înveseli și mai mult cheful și a da o bună încheiere mesei, iată numai că intră în odaie pajul, cel ce dusesese scrisorile și darurile către Teresa Panza, femeia cîrmuitorului Sancho Panza, a cărui sosire fu primită cu o nemaipomenită bucurie de către duce și ducesa, dornici să afle ce i se mai întîmplase în acea călătorie; la întrebările lor, copilul de casă răspunse că nu putea să le spună așa față cu toți și nici în două vorbe cele întîmplute și le ruga pe măriile-lor să aibă bunătatea de

a-i îngădui să le povestească totul mai târziu, între patru ochi, dar că, într-acestea, să-și treacă timpul cu scrisorile ce le adusesese; și scoțînd două răvașe, le dete ducesei în mînă: una din ele avea scris pe învelitoare: *Răvaș pentru stăpîna mea, ducesa cutare de nu știu unde*, iar cealaltă: *Bărbatului meu, Sancho Panza, cîrmuitor al ostrovului Barataria, hărăzească-i Domnul mai multe zile decît mie*. Ducea, vorba aceea, murea de nerăbdare să-și citească scrisoarea; și după ce-o deschise și-o citi în gînd, văzînd că putea s-o citească și cu glas tare, ca s-audă și ducele și cei din jur, citi așa cum o să ascultați:

RĂVAȘUL TERESEI PANZA CĂTRE DUCESĂ

«Mare bucurie mi-a mai făcut, stăpînă, răvașul pe care mi l-ai scris măria-ta, fiindcă, drept să-ți spun, cu mult foc îl mai așteptam.¹ Salba de mărgean e frumoasă de-ți ia ochii, dar nici haina de vînătoare a omului meu nu rămîne de căruță. Tot satul s-a bucurat din cale-afară că măria-ta l-ai făcut cîrmuitor pe Sancho, soțul meu, cu toate că nimeni nu vrea să creadă, mai cu seamă preotul, meșterul Nicolás, bărbierul, și cu Samsón Carrasco, bacalaureatul; dar mie puțin îmi pasă, căci dacă tot e să fie cîrmuitor, cum și este, de fapt, zică fitecine ce-o pofti; măcar că, la drept vorbind, de nu mi-ar fi venit salba de mărgean dimpreună cu haina, apăi nici eu n-aș fi crezut, fiindcă aici în sat toți îl țin pe omul meu de netot, și dacă-l scoți de la ocîrmuirea unei turme, nu poate să le intre-n cap la ce ocîrmuire o mai fi el bun. Eu, preaiubită stăpînă, cu voia luminăției-tale, mi-am pus în gînd să las să mai intre cîte-o zi bună și la mine-n casă; drept aceea, m-oi duce la Madrid să stau și eu răsturnată într-o caleașcă, numai așa, ca să le plesnesc ochii celor ce mă pizmuiesc, care sînt cîtă frunză și iarbă, așa că

¹ Clemencin se întreabă, pe drept cuvînt, cum putea Teresa Panza să aștepte cu atîta foc scrisoarea unei ducese de care nici nu auzise, nici nu aflase că-l găzduia bărbatul. Adevărul, restabilit de Rodríguez Marín, este că scribul care-i compusese Teresei scrisoarea folosește aici, din dorința de haz a autorului, o altă formulă de început de epistolă, tipică pentru confirmarea de primire a scrisorii de răspuns la o misivă a celui ce scrie acum.

măria-ta poruncește omului meu — rogu-te din suflet — să-mi trimită niște bănișori, dar ceva mai din gros, fiindcă la Madrid e o scumpete de speriat, pîinea te ține un real, iar ocaua de carne, treizeci de *maravedis*. E un prăpăd, nu altceva! Iar dacă nu vrea să plec, apăi să mă vestească la timp, fiindcă pe mine mă și ard tălpile să mă văd pe drum; prietenele și vecinele mele îmi spun că dacă eu și cu fie-mea om umbla cu alai și cu strălucire prin Madrid mai mult i s-o duce omului meu vestea de pe urma noastră decît nouă de pe urma lui, fiindcă nici nu se poate să nu întrebe atîta lume: „Da' cine-s cucoanele acelea din caleașcă?” iar un slujitor de-al meu o să răspundă: „, Femeia și cu fata lui Sancho Panza, cîrmuitor al ostrovului Barataria “, și-n felul ăsta și lui i-o merge vestea, și eu oi fi pusă la preț, că doară la Roma duc toate drumurile. Îmi pare cum nu se poate mai rău că anul ăsta nu s-a cules ghinda la noi în sat; cu toate astea, tot îți trimit mării-tale vreo jumătate de baniță de ghinde, alese și culese una cîte una de mine-n pădure, că mai mari n-am găsit; din parte-mi, ca ouăle de struț aș fi vrut să fie.

Să nu uiți înălțimea-ta să-mi scrii, că și eu oi avea grijă să-ți răspund, înștiințîndu-te de sănătatea mea și de tot ceea ce e de trebuință să te înștiințez de-aci din sat, unde eu rămîn rugîndu-mă de Domnul-Dumnezeul nostru ca pe măria-ta să te aibă-n pază, și nici pe mine să nu mă uite. Sancha, fata mea, și cu fecioru-meu îți sărută mîinile luminăției-tale.

Aceea care ține mai mult să te vadă decît să-ți scrie,
Slujitoarea mării-tale,

TERESA PANZA »

Mare fu desfătarea tuturor, mai cu seamă a ducelui și a ducesei, cînd auziră scrisoarea Teresei Panza; iar ducesa ceru lui don Quijote părerea dacă n-ar fi bine să deschidă și răvașul care venise pe numele cîrmuitorului, fiindcă-și închipuia c-o fi o minunăție. Don Quijote spuse că pentru

a-i vedea mulțumiți, o să-l deschidă chiar el și, deschizându-l, văzu că spune așa:

RĂVAȘUL TERESEI PANZA CĂTRE SANCHÓ PANZA, BĂRBATUL EI

« Scumpul și dragul meu Sancho, am primit răvașul tău, drept care te încredințez și, uite, mă și jur, ca o creștină catolică ce mă aflu, că nici două degete nu mai lipseau ca să innebunesc de veselie. Vezi tu, frățioare, când îmi fu dat s-aud că ești cîrmuitor, gîndeam c-o să cad moartă de mulțumire, căci doar știi și tu ce se tot spune, cum că bucuria neașteptată te duce tot atît de bine pe ceea lume ca și o mare restriște. Pe Sanchica, fie-ta, a și trecut-o udul de bucurie, fără ca ea măcar să simtă ceva. Cu toate că aveam dinaintea ochilor haina trimisă de tine, și la gît salba de mărgean trimisă de stăpîna-mea, ducesa, și în mînă scrisorile, iar pe aducătorul lor chiar în fața mea, cu toate astea, zic, mi se părea și mi se năzărea că tot ce vedeam și atingeam era doar în vis; căci cine s-ar fi gîndit că unui cioban la capre i-a fost dat să ajungă ocîrmuitor de ostroave? Știi și tu, frățioare, cum zicea maică-mea, că, cu cît trăiești, atîta vezi: spun asta fiindcă socot că, trăind încă, oi vedea și mai multe, căci așa-mi spune inima, că lucrurile or merge atît de departe, încît oi ajunge să te văd și împuternicit peste sărării sau strîngător de dăjdii, slujbe unde măcar că-l ia mama dracului pe cel ce nu știe să le descurce, se cheamă, totuși, că înoți în bani și că-i ai mereu pe mînă. Ducesa, stăpîna mea, o să-ți spună și ție că eu țin grozav de mult să mă duc la Madrid; chibzuiește dacă-i bine și spune-mi ce crezi că eu oi pune tot sîrgul să-ți aduc numai cînte, plimbîndu-mă în caleașcă.

Nici preotului, nici bărbierului, nici bacalaureatului și nici paracliserului nu le vine să creadă că ești diriguitor, și spun că totul este numai o tragere pe sfoară sau poate vreo treabă vrăjitorească, cum sînt toate acelea în care-i amestecat don Quijote, stăpînu-tu; și mai spune Samsón că vrea să umble după voi pînă v-o găsi, pentru ca ție să-ți scoată ocîrmuirea din cap, iar lui don Quijote, gărgăunii

din scăfîrlie; da eu de colo nu fac alta decît să le rid în nas, să mă uit la salba mea și să mă socotesc cum să scot o rochie pentru fată din haina aceea a ta pe care mi-ai trimis-o. Stăpinei mele, ducesa, i-am trimis niște ghindă; din partea mea, de aur aș fi vrut să fie. Vezi de-mi trimite și ceva salbe de mărgăritar, dacă s-or găsi din astea pe-acolo prin ostrov.

Să-ți spun și ce s-a mai întîmplat prin sat de cînd ești tu dus: Berrvueca și-a dat fata după un mîzgălici de zugrav, care s-a pripășit pe-aci pe la noi ca să zugrăvească ce i-o ieși în cale. I-a poruncit sfatul sătesc să zugrăvească armele mării-sale pe deasupra porților de la primărie, a cerut doi galbeni, i i-a dat dinainte, a lucrat și el acolo opt zile, după care n-a mai zugrăvit nimic; spunea că nu izbutește să zugrăvească atîtea nimicuri. A trebuit să dea banii înapoi, dar de însurat, tot s-a însurat, dîndu-se drept zugrav în toată legea; acum, ce-i drept, a azvîrlit bidineaua cît colo și a pus mîna pe sapă, așa că se duce și el la cîmp, ca orice om de omenie.

Feciorul lui Pedro Lobo s-a hirotonit diacon și și-a tuns păru-n creștet, cu gîndul să se facă popă; Minguilla, nepoata lui alde Mingo Silvato, a și aflat de asta și a făcut plîngere, fiindcă flăcăul îi făgăduise c-o s-o ia de nevastă; gurile rele spun c-a și rămas grea de la el, dar el tăgăduiește cu cerul și pămîntul.

Anul ăsta nu s-au făcut măslinile, iar oțet nu găsești un strop în tot satul.

Pe-aci a trecut un pîlc de oșteni, care-n drum au luat cu ei și trei fete de la noi din sat; nu-ți mai spun care sînt, fiindcă poate s-or întoarce și s-or găsi și proștii care să se-nsoare cu ele, așa pîngărite sau nepîngărite cum s-or afla.

Sanchica lucrează horbote cu iglița și cîștigă-n fiecă zi opt *maravedis* mari și lați, pe care-i pune-ntr-o pușculiță, ca să-și rotunjească zestrea; dar acuma, că-i fată de cîrmuitor, o să-i dai tu zestre, fără să se mai ostenească ea pentru asta.

Fîntîna din mijlocul satului a secat; stîlpul rușinii a fost lovit de trăsnet, trăsni-i-ar Dumnezeu să-i trăsnească pe toți stîlpii aceștia cîți sînt pe lume!

Âștept răspuns la răvașul ăsta, precum și hotărîrea ce-ai s-o iei cu plecarea mea la Madrid; și, acum, Dumnezeu să mi te ție mai multe zile decît pe mine, sau măcar tot atîtea, fiindcă n-aș vrea să te las fără mine pe lume.

Femeia ta,
TERESA PANZA »

Scrisorile au fost lăudate, răscitite, prețuite și preamărite. Ca să pună vîrf la toate astea, mai sosi și olacul ce aducea răvașul scris de Sancho către don Quijote, care răvaș fu și el citit față cu toți, ceea ce-i făcu pe mulți să se-ndoiască de nerozia cîrmuitorului. Ducesa se-ndepărtă de la masă pentru a afla de la paj ce i se întîmplase în satul lui Sancho, iar el îi povesti totul de-a fir-a-păr, fără a lăsa nici atîtica nepomenit; îi dăte ghindele și pe deasupra și o bucată de caș, de care Teresa spunea că-i o bunătate, nu alta, mai ceva decît brînzeturile de Tronchon. Ducesa primi darul bucu-roasă cum nu se mai poate, iar noi vom lăsa-o acum în ale ei, ca să povestim sfîrșitul ce-l avu ocîrmuirea marelui Sancho Panza, floare și oglindă a tuturor cîrmuitorilor de insule.

Capitolul LIII

Despre jalnicul sfîrșit și soroc pe care l-a avut ocîrmuirea lui Sancho Panza

Cine gîndește că rosturile acestei vieți rămîn mereu aceleași, scornire deșartă gîndește. S-ar părea mai curînd că totul merge în rotogol, vreau adică să spun că se rotește. După primăvară, vine vara, după vară, toamna, și după toamnă, iarna, și iarăși după iarnă, primăvara, și așa se învîrte timpul roată, fără de curmare. Numai viața omului gonește către capătul ei, mai zorită ca timpul, fără nădejde de reînoire decît numai în ceea lume, care n-are hotare s-o mărginească. Asta a spus-o Cide Hamete, filozof mahomedan. Căci mulți din cei lipsiți de lumina credinței și călăuziți

numai de lumina cea firească au fost în stare să înțeleagă goana și nestatornicia vieții pămîntești și dăinuirea vieții celei veșnice, pe care o așteptăm; dar aici vorbele povestitorului nostru sînt prilejuite de graba cu care s-a sfîrșit, s-a mistuit, s-a topit, a pierit parcă-n umbră și-n fum ocîrmuirea lui Sancho; în a șaptea zi a cîrmuirii lui, cum stătea el culcat în pat, nefiind sătul nici de pîine și nici de vin, ci numai de judecat și de dat hotărîri și de alcătuit rînduieli și legi, iată că-n ciuda și spre necazul foamei, somnul începea să-i dea în gene; dar tocmai în acea clipă auzi un huiet atît de grozav de clopote și de glasuri, încît nu părea, nici mai mult, nici mai puțin decît că se scufundă tot ostrovul. Se așeză pe pat în capul oaselor și ciuli urechile ascultînd, să vadă dacă-și poate da seama care să fie pricina unei atît de mari zurbale; dar nu numai că nu-i dete de rost, ci, mai unindu-se la larma glasurilor și a clopotelor și aceea a nenumărate goarne și darabane, rămase și mai nedumerit, și mai încolțit de frică și de spaimă, și, sărind în sus, își trase niște papuci în picioare, fiindcă dușumeaua era umedă, și, fără să-și mai ia pe el halatul de dimineață sau altceva de soiul ăsta, ieși pe ușa odăii lui; atunci îi fu dat să vadă venind prin niște galerii și îndreptîndu-se către el mai bine de douăzeci de inși, cu facile aprinse-n miini, strigînd cu toții cît îi ținea gura:

— La arme, la arme, mărite cîrmuitor, c-au năvălit în ostrov vrăjmașii cită frunză și iarbă și sîntem pierduți dacă iscusința și vitejia luminăției-tale nu ne sare într-ajutor!

Și făcînd tot tărăboiul, zarva și balamucul ăsta, veniră pînă-n locul unde se oprise Sancho, năucit și uluit de cele ce auzea și vedea; și cînd se apropiară de el, unul din ei zise:

— Armează-te de zor, luminăția-ta, dacă nu vrei să pieri și să se piardă și tot ostrovul ăsta.

— Să mă armez? răspunse Sancho. Da' ce știu eu de arme și de sărit într-ajutor? Lucrurile astea ar fi mai bine să le lăsați pe seama stăpînului meu, don Quijote, care, cît ai bate din palme, le descurcă și le pune pe picioare, dar eu,

păcatele mele, nu mă pricep nici cît negru sub unghie la toată halimaua asta!

— Vai de mine, stăpîne cîrmuitor, ce-i atîta nepăsare? Armează-te de zor, luminăția-ta, că, uite, îți aducem arme și de atac, și de apărare, și apoi să ieși aci în piață și să fii conducătorul și capul nostru, fiindcă de drept se și cuvine să fii, o dată ce ne ești cîrmuitor.

— Fie, armați-mă atunci, la noroc! răspunse Sancho.

Și pe dată îi aduseră două paveze — pe care le și aveau pregătite — și-i puseră peste cămașă, fiindcă nu l-au mai lăsat să-și îmbrace și alte straie, o pavază pe dinainte și alta-n spate și, prin niște spărturi pe care le făcuseră într-însele, îi scoaseră brațele afară și-l legară atît de vîrtos cu niște funii, încît rămase ca zidit și bătut în scînduri, drept ca un fus, fără a putea să-și îndoaie genunchii sau să facă un pas măcar. Îi puseră în mînă o lance, de care el se rezemă ca să se poată ține pe picioare. Cînd mi țî-l avură așa ferecat, îi spuseră să umble, să-i conducă la luptă și să-i încurajeze pe toți, fiindcă dacă-i el steaua călăuzitoare, lumina și lucea-fărul lor, o să le meargă treburile strună.

— Cum o să umblu, sărăcuț de maica mea, răspunse Sancho Panza, cînd nu pot să-mi urnesc oscioarele genunchilor, că mi le apasă scîndurile astea, care-mi sînt parcă cusute de mădulare? Ce-aveți mai bun de făcut e să mă luați în brațe și să mă așezați de-a curmezișul sau drept la vreo ferestruică, că eu o s-o apăr fie cu lancea asta, fie cu trupul meu.

— Hai, mișcă, stăpîne cîrmuitor, că mai mult teama decît scîndurile te-mpiedică să umbli! Sfirșește odată și mișcă-te, că-i tîrziu și vrăjmașii sporesc, și hărmălaia crește, și primejdia-i tot mai mare.

Mînat de îndemnurile și de muștrările lor, încercă bietul cîrmuitor să se miște, dar nu izbuti decît să cadă lat la pămînt, lovindu-se atît de zdravăn, încît crezu că se făcuse fărîme. Rămase așa ca o broască-țestoasă, închisă și acoperită de carapacele ei, sau ca o bucată de slănină pusă la teasc, sau, și mai bine, ca o luntre răsturnată pe nisip cu fundul în sus; și văzîndu-l pe jos în acel hal, păcălicilor săi nu numai că

nu li se făcu milă de el, dar mai și stinseră facele și-ncepură iarăși să-și umfle glasurile și să scoată la strigăte de luptă ca din gură de șarpe, călcînd peste bietul Sancho și cărîndu-i la izbituri cu nemiluita peste paveze, așa că dacă nu s-ar fi ghemuit și nu s-ar fi covrigat, vîrîndu-și capul între paveze, ar fi pățit-o rău de tot bietul cîrmuitor, pe care — așa închis la strîmtoare cum era — îl treceau toate căldurile și din tot sufletul se încredința lui Dumnezeu ca să-l scape din acea urgie. Unii tropăiau pe el, alții îi cădeau pe spinare, iar unul rămase o bună bucată de vreme cocoțat pe trupul lui, și de-acolo, ca dintr-un foișor de strajă, porunca oștilor și striga cit îl ținea gura :

— Încoace, ai noștri, că pe-aci vrăjmașii dau năvală mai din gros, apărați spărtura asta, închideți poarta aceea, dați drumul acelor scări, aduceți aruncătoarele de flăcări, smoală și rășină în căldări cu ulei fierbinte, astupați intrările ulițelor cu saltele !. . .

Ce să mai lungim vorba ? El înșira cu sîrg toate nimicurile, și sculele, și armele cu care se înfruntă de obcei iureșul dat împotriva unei cetăți ; iar stîlcitul de Sancho, care asculta și răbda totul, spunea în sinea lui :

« Dar-ar Dumnezeu să pierdem odată insula asta și să mă văd și eu sau mort, sau izbăvit dintr-o ananghie atît de cumplită ! »

Dar iată că cerul îi ascultă ruga, și cînd nici cu gîndul nu gîndea, auzi zvon de glasuri care ziceau :

— Biruință, biruință, i-am dovedit pe vrăjmași ! Ci haide, stăpîne cîrmuitor, ridică-te, lumineția-ta, și vino să te bucuri de izbîndă și să împarți prăzile care au fost luate vrăjmașilor prin vitejia acestui braț de neînvins.

— Ridicați-mă. . . spuse cu glas tînguitor canonitul de Sancho.

Îl ajutară să se ridice și, cînd se văzu pe picioare, zise :

— Dacă sînt eu acela care am biruit vreun vrăjmaș, apăi și de frunte vă las să mi-l țintuiți ; nu știu să împart nici o pradă de la vrăjmași, ci să cer și să mă rog de-un prieten — dacă mai am vreunul — să-mi dea o înghițitură de vin,

că mă usuc; și poate mi s-o mai zvînta și nădușeala asta, că sînt tot o apă.

Îl șterseră de nădușeală, îi aduseră vinul, îi dezlegară pavezele ce-l strîngeau, iar Sancho se așeză pe patul lui și căzu în nesimțire, fiindcă-l ajunsese și pe el tot ce îndurase de pe urma fricii, a spaimei și a caznei. Păcălicilor începu să le și pară rău, că prea se întrecuseră cu gluma; dar venirea în simțiri a lui Sancho le mai stîmpără remușcările pe care li le pricinuisese leșinul lui. Întrebă cît e ceasul, și îi răspunseră că se crapă de ziuă. El nu mai spuse nimic, și, fără a scoate o vorbă, începu să se îmbrace, cufundat cu totul în tăcere, iar toți ceilalți se uitau la el și așteptau să vadă ce voia să facă de se îmbrăca cu atîta zor. În sfîrșit, se îmbracă și, haida-hai, fiindcă era stîlcit și nu putea să umble prea repede, se duse la grajd, urmat de toți cei ce se aflau pe-acolo, și, apropiindu-se de asin, îl îmbrățișă și-i dete un sărut de împăcare pe frunte și, cu ochii-n lacrimi, îi spuse:

— Vino-ncoa', tu, însoțitor și frate al meu, cel ce-ai îndurat împreună cu mine toate ostenele și toate restriștile. Cînd îmi duceam traiul cu tine și nu eram muncit de nici un alt gînd decît acela ce mi-l pricinuia grija de a-ți potrive șaua și de a-ți da nutreț, fericite mai erau ceasurile, zilele și anii mei! Dar de cînd te-am lăsat pe tine și am urcat treptele deșertăciunii și ale trufiei, mi s-au cuibărit în suflet o mie de amaruri, o mie de poveri și patru mii de griji.

Și cît timp rostea vorbele astea, așeza totodată și samarul pe asin, fără ca nimeni să-i spună o vorbă. După ce isprăvi să înșeueze asinul, cu mare greutate și caznă se urcă și el călare și îndreptîndu-și de astă dată vorbele și gîndurile către majordom, către sfetnic, către sufragiu, către Pedro Recio, doftorul, și către alți mulți ce se aflau acolo de față, le zise:

— Dați-vă la o parte, jupînilor, și lăsați-mă să mă-ntorc la starea mea cea slobodă de mai-nainte; lăsați-mă să mă duc să-mi caut viața de odinioară, ca să înviez din moartea mea de-acum. Eu n-am venit pe lume ca să fiu cîrmuitor

și nici ca să apăr insule și cetăți de vrăjmași care umblă să năvălească asupra-le. Pe mine cu mult mai bine mă taie capul să ar și să săp, să retez și să îngrop vița decît să dau legi și să apăr ținuturi și împărății. Sfintului Petru la Roma îi priește, vreau adică să spun că fiștecare se simte bine îndeltnicindu-se cu meseria pentru care a fost făcut. Mai bine-mi șade mie cu o coasă-n mînă decît cu un topuz de cîrmuitor; mai bucuros sînt eu să-nfulec din ciorba mea pe săturate decît să stau la cheremul unui doftor încurcă-lume care mă lasă să mor de foame; și mai bucuros sînt să mă lungesc la umbra unui gorun vara și să mă-nfășur în cojocelul meu din piei de oaie iarna și să știu că-s slobod decît, apăsător de robia asta a ocîrmuirii, să dorm pe cearceafuri de in și să mă-mbrac în blănuri de jder. Voi rămîneți cu Dumnezeu și spuneți către duce, stăpînul meu, că gol-goluț am venit pe lume, gol-goluț mă aflu și acuma, nici nu cîștig și nici nu pierd nimica; vreau adică să spun că fără lețcaie am intrat aici să ocîrmuiesc și fără lețcaie mă și duc, cu totul altminteri decît cum pleacă ocîrmuitorii altor ostroave; și acum dați-vă la o parte și lăsați-mă să trec, că mă duc să mă oblojesc, fiindcă mi-or fi zobite toate coastele, mulțumită vrăjmașilor care au trecut astă-noapte peste mine.

— Nu se poate una ca asta, spuse doftorul Pedro Recio, că o să-ți dau să bei, luminăția-ta, un leac împotriva căzăturilor și a stîlcelilor, care, cît ai clipi, o să te facă iarăși teafăr și voinic ca mai-nainte; cît despre mîncare, uite, îți făgăduiesc luminăției-tale c-o să mă îndrept și-o să te las să mănînci din belșug din tot ce ți-o pofti inima.

— Prea tîrziu te trezești! răspunse Sancho. Tot atita chef am să mai rămîn aici cît mi-e mie acum să mă turcesc. Nu se mai prinde de mine a doua oară. Pe ce-am mai sfînt că o să mai păstrez eu cîrmuirea asta sau o să primesc vreo alta, chiar de mi-ar aduce-o pe tîpsie, cînd o să-mi văd ceafa! Eu sînt din neamul Panzilor, care-s cu toții îndărătnici, și dacă spun o dată că-i laie, apăi laie rămîne, chiar de-ar fi și de-o sută de ori bălaie și de s-ar da și lumea peste cap cît îi ea de mare. Rămîn aci în grajd aripile de furnică,

acelea care m-au înălțat în văzduh ca să mă mănince lăstunii și alte zburătoare, că eu o să-ncep iarăși să umblu pe pământ și să calc în voie cu toată talpa, căci dacă nu mi-or podobi piciorul conduri din piele de Córdoba, tot au să se găsească și pentru el cipici mai din topor, legați cu sfoară; fiecare mioară cu-a ei perechioară, și toți să se-ntindă cît li-i plapuma; și acum lăsați-mă să trec, că se face tîrziu.

La care majordomul zise:

— Stăpîne cîrmuitor, bucuroși te-om lăsa să pleci, măcar că ne doare inima să te pierdem, fiindcă destoinicia și purtarea creștinească a luminăției-tale ne îndeamnă să-ți dorim apropierea; dar se știe că orice cîrmuitor, mai-nainte de-a pleca din locul unde a cîrmuit, trebuie să dea întîi socoteală; dă și luminăția-ta socoteală pentru cele zece zile cîte sînt de cînd ții ocîrmuirea, și du-te apoi în pace cu Dumnezeu.

— Nimeni nu poate să-mi ceară socoteală, răspuse Sancho, decît acela căruia ducele, stăpînul meu, i-a dat poruncă să facă treaba asta; eu tot mă duc să mă văd cu el, așa că lui o să-i și dau socoteală așa cum se cuvine; cu atît mai mult cu cît, plecînd de aci gol-goluț, așa cum plec, nici nu-i nevoie de alt semn după care să se cunoască că am ocîrmuit ca un arhanghel.

— Pe Dumnezeu! meu că are dreptate marele Sancho, spuse doftorul Recio, și de aceea eu cred de cuviință să-l lăsăm să plece, fiindcă ducele o să se bucure nespus de mult cînd o să-l vadă.

Toți fură de aceeași părere și-l lăsară să plece, arătîndu-se mai întîi bucuroși să-l însoțească și să-i dea tot ce i-ar pofti inima pentru desfătarea trupului și pentru înlesnirea călătoriei. Sancho spuse că nu voia altceva decît puțin orz pentru măgar și o jumătate de bucată de brînză, cu o jumătate de piine pentru el, fiindcă o dată ce drumul era atît de scurt, nu-i trebuiau merinde mai multe și mai alese. Îl îmbrățișară cu toții și, lăcrămînd, îi îmbrățișă și el pe toți și-i lăsă minunați atît de vorbele lui, cît și de hotărîrea neclintită și înțeleaptă ce-o luase.

*Care vorbește despre lucruri în legătură cu povestea
aceasta și nu despre altele*

Ducele și cu ducesa hotărîră să îngăduie și să înlesnească lupta la care, din pricina mai-nainte pomenită, îl chemase don Quijote pe vasalul lor; și fiindcă flăcăul se afla în Flandra, unde fugise de frică să n-o aibă de soacră pe doña Rodriguez, se îngrijiră să pună-n locul lui pe-un slujitor gascon pe nume Tosilos, după ce mai întii îl dăscăliseră cum nici că se poate mai bine în tot ce avea de făcut. Peste două zile, ducele spuse lui don Quijote că peste alte patru zile îi va sosi potrivnicul și se va înfățișa pe cîmpul de luptă, armat ca un cavaler, și va încerca să dovedească cum că fata minte pe jumătate sau chiar pe de-a-ntregul dacă tot o mai ține încă morțiș că el a făcut legămînt să se-nsoare cu ea. Don Quijote primi veștile astea cu mare bucurie și-și făgădui în sinea sa să facă minuni de vitejie-n luptă, socotind un noroc orb faptul de a i se fi ivit prilejul să arate acelor mărimi pînă unde poate merge virtutea puternicului său braț; așa încît, bucuros și voios nevoie mare, aștepta să treacă și cele patru zile, care dac-ar fi să le măsurăm cu nerăbdarea lui, se scurgeau parcă-n patru sute de veacuri.

Noi, însă, să le lăsăm să se scurgă, așa cum am mai lăsat deoparte și alte lucruri, și să ne înturnăm spre a-l însoți pe Sancho, care, c-un ochi rîzînd și cu altul plîngînd, o pornise la drum călare pe măgar, ca să-și cate stăpînul, a cărui tovărășie îl fericea mai mult decît cîrmuirea tuturor insulelor de pe lume. Nici n-apucă el să se îndepărteze prea mult de ostrovul ocîrmuirii sale — că lui nici prin gînd nu i-a trecut să se încredințeze dacă o fi fost ostrov, cetate, moșie sau sat — cînd numai iată că întîmplarea făcu să zărească venind pe drumul pe unde mergea el, șase hagii, cu toiagurile lor, venetici din aceia care cer de pomană cîntînd¹; ajungînd

¹ Pe străinii care-și căutau în Spania norocul, vînzînd adeseori cuțite, sau ascuțind bricege la tocilă, ori jugănind boi, ori făcînd pe pelerinii, ca să poată cerși, poporul îi numea *franchotes*, pentru că majoritatea veneau pe uscat, de dincolo de Pirinei.

aceștia-n dreptul lui, se așezară-n rînd și, ridicînd glas cu toții de-a valma, începură să cînte-n graiul lor, așa că, din tot ce ziceau, Sancho nimic nu putu înțelege, fără numai o singură vorbă, pe care ei o rosteau răspicat, vorba « pomană », drept care își dăte seama că pomană cereau ei în cîntecul lor; și, cum, după spusele lui Cide Hamete, Sancho era milos lucru mare, scoase de la el din desagă o jumătate de pîine și o jumătate de bucată de caș, pe care și le pregătise ca merinde de drum, și le dăte lor, făcîndu-i să înțeleagă prin semne că altceva n-avea ce să le dea. Ei le primiră cît se poate de bucuroși și spuseră: « *Guelte, guelte* »¹.

— Măi oameni buni, răspunse Sancho, eu nu-nțeleg ce-mi tot cereți voi.

Atunci unul din ei scoase o pungă din sîn și i-o arătă lui Sancho, drept care înțelese că bani îi cereau; dar el, punîndu-și degetul gros pe beregată și deschizînd palma-n sus, le dăte să-nțeleagă că n-avea o para chioară, și, dînd pinteni asinului, o zbughi printre ei; dar cînd să dea să treacă, unul dintr-înșii, care-l măsurase cu multă luare-aminte, sări către el, îl cuprinse de mijloc și-i spuse cu glas tare și într-o spaniolească fără cusur:

— Ține-mă, Doamne! Ce-mi văd ochii? E oare cu puțință să-l îmbrățișez chiar pe scumpul meu prieten, pe bunul meu vecin Sancho Panza? Îl îmbrățișez, vezi bine, că doară nici nu visez și nici de băut n-am băut!

Se minună Sancho văzîndu-se chemat pe nume și îmbrățișat de către hagiul cel străin, și după ce, fără să scoată o vorbă, cătă la el cu multă luare-aminte, tot nu putu să-l recunoască. Văzînd, însă, cît era de mirat, hagiul îi spuse:

— Se poate una ca asta, Sancho fîrtate, să nu-ți mai recunoști tu vecinul, pe Ricote maurul, prăvăliaș la tine-n sat?

Atunci Sancho cătă la el cu și mai multă luare-aminte, începu să și-l amintească, pînă ce, la urmă, îl recunoscu pe de-a-ntregul, și, fără să mai descalece, îl cuprinse cu brațele în jurul gîtului și-i spuse:

¹ Adică: « *Geld, Geld* », în limba germană: « Bani, bani ».

— Da' cine naiba să te mai recunoască, Ricote tată, în portul ăsta de măscărici cu care umbli? Ia spune-mi, cine te-a mai făcut franțuz și pe tine, și cum de mai cutezi să te-ntorci în Spania, unde, de-or pune mina pe tine și te-or recunoaște, apăi vai de steaua ta?!

— Dacă tu nu mă vinzi, Sancho dragă, răspunse hagiul, sînt cu totul incredințat că-n portul ăsta nici dracu n-o să mă mai cunoască! Dar ia să ne dăm la o parte din drum către crîngul de plopî ce se zărește colo jos, unde au de gînd însoțitorii mei să ospăteze și să se hodinească, și ai mîncă și tu cu ei, că-s oameni tare de treabă; într-acestea, oi avea și eu prilejul să-ți povestesc toate cîte mi s-au întîmplat de cînd am plecat de la noi din sat, ca să mă supun poruncii de surghiun a mării-sale, care, după cîte ai auzit și tu, îi amenința atît de crunt pe cei de-un neam cu mine.

Sancho îi făcu pe voie și, după ce vorbi Ricote și cu ceilalți haggii, se abătură cu toții către crîngul de plopî ce se zărea, aflîndu-se astfel la o bună bucată de drumul mare. Haggii își azvîrliră toiegele, lepădară de pe ei mantalele sau pelerinele, ce le aveau și rămaseră numa-n nădragi și pieptare; toți erau tinerei și destul de chipeși, în afară de Ricote, care era un om mai trecut. Cu toții aveau desagi la ei, iar desagi, după cîte se părea, erau virtos îndesați, dacă nu cu alta, măcar cu bucate din cele ce-ți dau ghes cînd le vezi și care-ți fac o sete de te sting. Se trîntiră pe jos și așternură pe iarbă — care ținea loc de față de masă — piine, sare, cușite, nuci, felii de brînză, oase curățate de șuncă, pe care — dacă nu mai aveai ce să muști de pe ele — nu te oprea nimeni să le sugi. Mai așternură și o mîncare negricioasă căreia ei îi spun icre negre, mîncare pregătită din niște oușoare de pește și care te stîrnește strașnic la băut; nu duseră lipsă nici de măsline, care, măcar că uscate și fără de suc, erau totuși gustoase și bine păstrate; ceea ce, însă, puse cu adevărat vîrf aceluî ospăț fură șase burdufuri cu vin, fiecare din haggii scoțîndu-și-l pe-al său din desagă. Pînă și bunul Ricote, care, din maur ce era, se preschimbase în neamț sau în șonț, și-l scoase și el pe-al lui, care, ca mărime, putea să se ia la-ntre-

cere cu toate celelalte cinci burdufuri laolaltă. Prinseră să se ospăteze cu o neîntrecută desfătare, dar pe-ndelete, huzurind îndelung la fiecă bucatură, pe care o duceau la gură cu vârful cuțitului și numai câte puținel din fiecare mâncare, și apoi, în aceeași clipă, toți deodată ridicară brațele și burdufurile-n aer, gură-n gură cu ele și cu ochii pironiți în bolta cerească, ca și cum ar fi ochit cu puștile ceva aflat acolo sus; și-n felul acesta, clătinându-și capetele la dreapta și la stînga, semn că puneau la mare preț gustul ce-l simțeau, steteră o bună bucată, trăgînd sîngele burdufurilor în stomahurile lor. Pe toate le vedea Sancho și de nimic nu se plîngea; ba, dimpotrivă, ca să se-implinească zicala atît de bine știută de el, cu șchiopul de te însoțești, să șchiopătezi te-obișnuiești, ceru de la Ricote burduful, ochi și el către ceruri, la fel cu ceilalți, și nu cu mai puțină desfătare decît ei. De patru ori deteră prilej burdufurile să fie ridicate, dar a cincea oară nu mai fu cu puțință, căci rămăseseră uscate și secătuite cum îi tulpina rogozului, drept care se cam posomorî veselia lor de pîn-atunci. La răstimpuri, cite unul din ei îi mai strîngea mîna lui Sancho și-i spunea:

— Șpaniol și neamț, puni brieteni.

Iar Sancho răspundea:

— Puni brieteni, pe legea mea! și se pornea pe-un rîs în hohote, care-l ținea cite-un ceas încheiat, fără a-și mai aduce atunci aminte de nimic din ce i se întîmplase în ocîrmuirea lui, fiindcă asupra răstimpului cît ne îndeletnicim cu băutura și mîncarea, nu prea pot să pună grijile stăpînire.

În cele din urmă, isprăvirea vinului puse bun început unui somn care-i cuprinse pe toți, așa că adormiră pe aceleași mese și pe aceleași fețe de masă pe care se și ospătaseră; numai Ricote și cu Sancho rămaseră treji, fiindcă mîncaseră mai mult și băuseră mai puțin; și dîndu-se ei mai la o parte, se așezară la rădăcina unui fag, lăsîndu-i pe hagii cufundați într-un somn dulce, iar Ricote, fără a mai îndruga nimic în graiul lui cel arăpesc, spuse vorbele următoare în cel mai curat grai spaniolesc:

— Frate Sancho Panza, vecinul și prietenul meu, știi și tu prea bine că surghiunul și mazilirea poruncite de măriasa prin strigare obștească împotriva celor de-un neam cu mine ¹ i-au umplut de spaimă și de groază pe toți ai noștri; cel puțin pe mine mă cuprinsese o frică atât de grozavă, încât mi se părea că, încă mai înainte de-a se împlini sorocul îngăduit nouă spre a pleca din Spania, avea să și cadă cumplita pedeapsă asupra mea și a copiilor mei. Am găsit cu cale, dară, c-ar fi înțelept, după socoteala mea — ca omul, de! care știe că-n cutare clipă trebuie să lase-n plata Domnului casa unde trăiește și se-ngrijește și să-și cate alta unde să se mute — am găsit cu cale, zic, să plec de la mine din sat, eu singur, fără de-ai mei, și să merg să caut vreun loc unde-aș putea să-i duc cu mai multă înlesnire și fără de zorul cu care și-au uat tălpășița ceilalți; căci văzusem, după cum au văzut și toți bătrînii noștri, că poruncile acelea de surghiun nu erau amenințări goale, așa cum spuneau unii, ci legi adevărate, care trebuiau să fie puse-n fapt cînd avea să le vină sorocul; și cu atât mai mult mă sileam să mă încredințez de acest adevăr cu cît știam gîndurile cele josnice și nebunești urzite de ai noștri, care de-așa fel erau, încât mi se pare că numai un îndemn din ceruri l-a putut face pe măriasa să aducă la îndeplinire o hotărîre atât de bărbătească; și asta nu doară fiindcă-am fi fost cu toții vinovați, căci unii dintre noi erau creștini statornici și cu adevărat buni, însă dintre aceștia se aflau atât de puțini, încît nu se puteau împotrivi acelorora ce nu erau, și nu-i bine să-ți crești năpîrca la sîn, ținîndu-ți vrăjmașii lingă vatră. Ce să mai vorbesc? Pe bună dreptate fost-am osîndiți la pedeapsa surghiunului, blîndă și dulce, după socoteala unora, dar după socoteala noastră, cea mai cumplită ce ni se putea da. Oriunde ne-am afla, tot după Spania o să oftăm, căci, ce vrei? aicea doară am venit pe lume și asta-i țara noastră cea adevărată: nicăieri nu aflăm primirea pe care restriștea noastră o rîv-

¹ Ordinele de expulzare a maurilor din Spania au fost date din 1609 pînă în 1613 inclusiv

nește; și în Berberia și-n toate colțurile Africii, unde nădăjduiam și noi c-om fi primiți, ocrotiți și luați în brațe, tocmai acolo ne jignesc și ne necinstesc cel mai avan. Uite că, pînă ce nu l-am pierdut, n-am știut ce-i binele; și aproape la toți atît de mare ni-i focul de a ne-ntoarce în Spania, încît cei mai mulți — și să știi că-s puzderie — din cei ce știu spaniolește, așa cum știu eu, își lasă de izbeliște muierile și copiii prin cele străinătăți, pînă-ntr-atîta îndrăgesc ei Spania asta! Acum abia îmi dau seama și încerc pe pielea mea ceea ce atît de des se tot spune, și anume că tare-i dulce dragostea de țară. Am plecat, cum îți spun, de la noi din sat și am intrat în Francia, și măcar c-am fost destul de bine primiți pe-acolo, am vrut să mai văd tot ce se poate vedea. Am trecut în țara italianului și-apoi în a neamțului, unde mi s-a părut că pot trăi mai după voia inimii, fiindcă cei de pe-acolo nu stau să se uite la toate nimicurile; fiecare trăiește după cum îl taie capul, căci aproape în întreaga țară poți gîndi nestîinjenit tot ce poțestești. Am făcut rost de casă într-un sat de lîngă Augusta¹, m-am însoțit cu hagii aștia, că mulți dintr-înșii au obiceiul de vin în fiecare an în Spania ca să se-nchine la altarele de pe-aici din țară; acestea-s pentru ei o adevărată Indie și o țintă fără greș de procopseală și de ciștig. Cutreieră mai toată țara de-a lungul și de-a latul, și nu se află sat de unde să nu iasă, vorba aceea, mîncărică și băuturică, bez cite un real măcar, iar la sfîrșitul hagiălicului, ies din țară c-un prisos de mai bine de-o sută de scuzi, pe care-i preschimbă-n aur și-i vîră fie-n toiagurile lor găunoase, fie între peticele pelerinilor lor, și așa, cu tertipurile astea, sau cu cine știe ce altă dibăcie, în care-s mari tartori, trec aurul la ei în țară, cu toată strășnicia străjilor de pe la vămile și de prin porturile pe unde-s căutați și scotociți. Acuma, Sancho dragă, am și eu de gînd să-mi dezgrop comoara ce-am lăsat-o aici ascunsă-n pămînt, treabă pe care-o face-o

¹ *Augusta*: numele latin al orașului german Augsburg, sediul familiei Fugger, bancherii regilor Spaniei, care-și aveau spionii lor, deghizați în pelerini adeseori, pe tot teritoriul imperiului habsburgic.

fără de nici o primejdie, căci bănetul mi l-am îngropat afară din sat; apoi de la Valencia oi scrie sau chiar oi trece dincolo, să-mi ajung fata și nevasta, care știi și tu că se află în Alger, și, o dată ajuns lângă ele, oi cumpăni eu cum să fac să le trec în vreun port din Francia și de-acolo să le duc în țara neamțului, unde-om aștepta să vedem ce-o mai vrea Dumnezeu cu noi, fiindcă, la urma urmei, Sancho dragă, știu, așa cum mă vezi, că fie-mea, Ricota și nevastă-mea Francisca Ricota, sînt creștine catolice, și măcar că eu nu-s chiar pe de-a-ntregul, da' tot mai mult cu creștinii decît cu arapii mă dau, și-l rog mereu pe Dumnezeu să-mi deschidă ochii minții și să mă-nvețe cum trebuie să-l slujesc; dar marca mea nedumerire e că nu-mi pot desluși de ce mi-or fi plecat nevasta și fata în Berberia în loc să plece-n Francia, unde-ar fi putut să trăiască mai bine, după legea lor cea creștinească.

— Să vezi cum îi, dragă Ricote, răspunse Sancho, asta nu le-o fi stat lor în putere să aleagă, pentru că le-a luat cu el alde Juan Tiopleyo, fratele femeii tale; și cum ăsta o fi un maur din aceia pișicherii, le-a dus și el unde i-a căzut mai bine. Dar altceva vreau să-ți spun: eu socotesc că de-a surda mai umbli să cauți ceea ce-ai lăsat îngropat, pentru că așa ne-a ajuns la ureche că străjile au luat de la cumnatu-tu și de la nevastă-ta mărgăritare și bănet de aur cu duiumul, din cel pe care-l duceau cu ei pe ascuns.

— O fi și-așa cum zici tu, făcu Ricote, dar eu una știu, Sancho fîrtate, că ei de comoara mea îngropată nu s-au atins, fiindcă, de frică să nu se-ntîmple vreun pocinog, nici nu le-am destăinuit unde se află, așa că, Sancho dragă, dac-ai vrea tu să vii cu mine să m-ajuti s-o dezgrop și s-o pun la adăpost, ți-oi da și ție două sute de scuzi, cu care să te mai ajuti la nevoi, că doară ai destule, asta nu-i nici o taină pentru mine, știi și tu.

— Aș face bucuros treaba asta, răspunse Sancho, dar eu nu-s de felul meu apucător, căci dac-aș fi fost, apăi n-aș fi lăsat azi-dimineață să-mi scape din mîini o slujbă de pe urma căreia aș fi putut să-mi învelesc cu aur pereții casei

și, în mai puțin de șase luni, să mă ospătez din talere de argint; și de asta, și apoi și fiindcă socot c-ar fi din parte-mi necredință față de rege părtinirea vrăjmașilor lui, să știu bine nu că două sute de galbeni mi-ai da, câți mi-ai făgăduit, da' și patru sute să fie, și încă să mi-i plătești aici, peșin, și tot n-aș veni cu tine.

— Da' ce slujbă-i aceea pe care ai lăsat-o să-ți scape din mâini, Sancho dragă?

— Am lăsat să-mi scape cîrmuirea unei insule, răspunse Sancho. Da' ce insulă, că trei perechi de încălțări să strici, și tot n-ai să mai dai de una ca ea!

— Și unde se află insula asta? întrebă Ricote.

— Unde? îi întoarse vorba Sancho. La două leghe de-aici, și-i zice insula Barataria.

— Fugi de-aici, măi Sancho, că doară insulele se află acolo-n mijlocul mării, n-o să-mi spui mie c-or fi și pe uscat insule!

— Ba cum naiba să nu fie? Dacă-ți spun că azi-dimineață, chiar, am plecat de-acolo? Ieri încă, Ricote dragă, mă mai aflam în insulă și-o cîrmuiam după cheful meu, așa cum un țințaș își cîrmuiește săgeata; și, cu toate astea, tot am lăsat-o în plata Domnului, fiindcă mi se părea că-i slujbă primejdioasă aceea de cîrmuitor.

— Și ce-ai cîștigat în toată cîrmuirea asta? întrebă Ricote.

— Uite ce-am cîștigat, răspunse Sancho: faptul de a-mi fi dat seama că nu sînt bun să cîrmuiesc decît o turmă de capre și că avuțiile ce le cîștigi în cîrmuiri de soiul ăsta sînt spre paguba tihnei, a somnului și chiar și a hranei, fiindcă tare puțin trebuie să mai mănînce cîrmuitorii de insule, mai cu seamă aceia care au pe lingă ei cîte-un doftor ce veghează la sănătatea lor.

— Zău dacă-nțeleg ceva, măi Sancho, spuse Ricote, da' nu știu cum, tot ce spui parc-ar fi curată aiureală. Cum adică? Cine să se fi apucat să-ți dea ție insule să le ocîrmuiești? Nu se mai găseau pe lume oameni mai destoinici decît tine spre a fi cîrmuitori? Lasă prăpăstiile, Sancho, vino-ți în fire și gîndește-te dacă nu vrei să vii cu mine,

aşa cum ți-am mai spus — fiindcă, fără glumă, e atît de arătoasă, încît chiar că pot să-i zic comoară — și, precum ne-am înțeles, ți-oi da și ție ca să ai din ce să trăiești.

— Ți-am mai spus o dată că nu, răspunse Sancho. Tu mulțumește-te că n-am să te dau în vileag și vezi-ți cu Dumnezeu de drum, iar pe mine lasă-mă să-mi văd de-al meu, fiindcă eu asta știu: cîștigul cînstit se pierde numai el, dar cel necînstit se pierde și el și-l pierde și pe cîștigător.

— Bine, Sancho, atunci nu mai stărui, spuse Ricote. Dar ia spune-mi, tu te afli în sat cînd mi-au plecat de-acolo nevasta, fata și cumnatul?

— Da, mă aflam, răspunse Sancho, și pot chiar să-ți spun că așa de frumoasă ce s-a făcut fie-ta, că toți cîți se găseau prin sat au ieșit s-o vadă, și unul nu era care să nu zică că-i cea mai mîndră făptură de pe lume. Plîngea și-și îmbrățișa prietenele și vecinele, și pe cîți întîlnea, la toți le cerea să se roage pentru ea de bunul Dumnezeu și de sfînta lui maică, și astea le spunea cu atîta jale, de mi-au dat lacrimile pînă și mie, care altminteri prea plîngăcios nu sînt. Și pe legea mea că pe mulți îi păștea îndemnul s-o îndosească și să iasă s-o ia din drum; dar teama că prin asta ar călca porunca regească i-a ținut în loc; cel mai pățimaș dintre toți se arăta a fi don Pedro Gregorio, flăcăul acela bogat, ajuns la vîrsta bărbăției, pe care-l știi și tu și despre care umblă vorba c-o îndrăgește din cale-afară; și după ce-a plecat ea, apăi nici el nu s-a mai arătat pe la noi prin sat, și pe toți ne bate gîndul că s-o fi dus după ea s-o răpească; dar pîn-acum nimic nu mai știm de ce s-o fi întîmplat.

— Mereu am bănuît eu, spuse Ricote, că acest cavaler și-a pus ochii pe fie-mea; dar, încredințat de cumințenia Ricotei mele, niciodată nu m-a pus pe gînduri faptul că-l știam îndrăgit de ea; căci ai fi auzit și tu spunîndu-se, dragă Sancho, că arăpoaicele noastre numai rareori, ba poate chiar niciodată nu s-au avut bine cu creștini de viță veche; iar fata mea, care, după cîte socot eu, mai mult să fie bună creștină se îngrijea decît să se țină de dragoste,

nu s-o fi uitat ea, nici vorbă, la clopotele ce i le trăgea acest domnișor.

— Să dea Dumnezeu să fie așa cum zici, răspunse Sancho, fiindcă altfel amîndoi ar cădea prost; și acum, dragă Ricote, lasă-mă să plec, fiindcă vreau să ajung chiar astă-seară în locul unde se află stăpînul meu, don Quijote.

— Domnul te-nsoțească, Sancho fîrtate, că, uite, și ortacii mei prind să facă ochi, și e și timpul să ne urmăm drumul.

Și după ce se îmbrățișară, Sancho încălecă pe măgar, iar Ricote puse mîna pe toiag și se despărțiră.

Capitolul LV

*Despre lucruri întîmplate lui Sancho în drum,
dimpreună cu altele cum nu se poate mai minunate*

Faptul că Sancho se opri se cu Ricote nu-i dete răgaz să ajungă chiar în acea zi la castelul ducelui, fiindcă tocmai cînd mai avea el de mers doar vreo jumătate de leghe pîn-acolo, îl apucă noaptea, care se arăta cam întunecată și noroasă; cum era însă vară, nu-și puse el asta la inimă, așa că se abătu de la drumul mare, cu gîndul să aștepte zorile; dar steaua lui cea rea și afurisită făcu în așa fel că pe cînd își căuta un loc unde să poposească mai la largul lui, căzură, și el și asinul, într-o groapă adîncă și întunecoasă, de ziceai că-i iadul, care se căsca între niște ziduri bătrîne; și în timp ce cădea, Sancho se încredință din tot sufletul lui Dumnezeu, gîndind că n-o să se mai oprească decît în străfundurile prăpastiei; n-a fost însă să se întîmple așa, fiindcă la nici trei stînjeni adîncime măgarul dete de fund, iar Sancho se pomeni tot călare pe el, teafăr și nevătămat. Se pipăi de sus pînă jos și-și ținu suflarea, să vadă dacă era într-adevăr neatins sau dacă nu-și ciuruisese trupul pe vreun-deva; și cînd văzu că-i întreg, nevătămat și sănătos zdravăn, nu se mai sătura să tot aducă mulțumiri Domnului-Dumnezeului nostru pentru milostivirea de care l-a învrednicit,

fiindcă în timpul căderii era cu totul încredințat c-o să fie făcut mii de fărime. Mai pipăi el cu mâinile și pereții prăpastiei, pentru ca să vadă dacă n-ar putea ieși de-acolo fără ajutorul nimănui, însă își dăte seama că erau netezi oglindă și fără nici o ieșitură, din care pricină o cam băgă pe mîneacă, mai cu seamă cînd îl mai auzi și pe asin că zbiera a jale, de-ți rupea inima; și nici n-aveai de ce să te miri, fiindcă doar nu se tînguia de răsfaț, ci fiindcă, într-adevăr, nu-i prea era moale.

— Aman, spuse atunci Sancho, cîte întîmplări neașteptate nu se mai abat la fiecă pas peste cei ce trăiesc în astă lume păcătoasă! Cine ar fi spus că acela ce ieri, chiar, se mai vedea încă înscăunat ca ocîrmuitor al unui ostrov, poruncind slujitorilor și supușilor lui, să se vadă acum îngropat într-o prăpastie, făr-a avea în preajmă pe nimeni care să-l scoată și nici slujitor sau supus care să-i sară într-ajutor? Aici ni-e dat să pierim de foame, și eu și măgarul meu, dacă n-om muri cumva mai înainte, el de stîlcit și de zobit ce este, iar eu de inimă rea. De-aș fi fost și eu, înaltea, tot atît de norocos cum a fost stăpînu-meu, don Quijote de La Mancha, cînd a coborît și s-a lăsat în peștera acelui fermecat Montesinos, unde a găsit cine să-l primească în desfătări mai bine decît la el acasă, de parcă s-ar fi dus la masă întinsă și la pat așternut, nu altceva! Acolo a avut el vedenii frumoase și tihnite, pe cînd eu n-oi vedea aici, după cîte socotesc, decît broaște-rîioase și năpîrci. Sărăcuț de maica mea, unde m-au dus smintelile și aiurelile mele! De-aici, cînd o vrea Dumnezeu să fiu găsit, mi-or scoate oasele goale, albe și roase de vreme, și laolaltă cu ele și pe acelea ale drăguțului meu de asin, din care pricină vor da poate de rost cine sîntem măcar aceia care vor fi aflat că niciodată Sancho Panza nu se despărțea de măgarul lui și nici măgarul lui de Sancho Panza. Înc-o dată spun: vai de noi și de noi, că n-a vrut steaua noastră cea rea să murim la noi acasă și între ai noștri, unde, chiar și dacă nu s-ar fi găsit leac împotriva năpastei ce ne-a lovit, tot ar fi fost barem cine să ne jelească și, în clipa cea de pe urmă a vieții

noastre, să ne închidă ochii ! Vai, însoțitor și frate al meu, cât de rău te-am răsplătit pentru slujba ta cea bună ! Iartă-mă și roagă-te de soartă, așa cum te pricepi și tu, să ne scoată din greul ăsta cumplit în care ne aflăm, că eu îți făgăduiesc să-ți aștern pe cap o cunună de lauri, așa ca să te înfățișezi nici mai mult, nici mai puțin decît ca un poet încununat, și o să-ți mai îndoiesc și tainul.

În felul acesta se tînguia Sancho Panza, iar asinul lui îl asculta fără să scoată o vorbă, atît de mare era ananghia și strîmtorarea în care se afla sărmanul de el. În cele din urmă, după ce-și petrecu toată acea noapte în vaiete și-n tînguiri jalnice, iată că se făcu și ziuă ; la lumina și la strălucirea ei își dăde seama Sancho că era cu totul și cu totul cu neputință să iasă din acea crăpătură de pămînt fără a fi ajutat, și atunci începu să se vaiete și să strige, ca să vadă de n-o fi cineva pe aproape care să-l audă ; dar toate strigătele sale erau scoase de-a surda, pentru că prin acele împrejurimi nu era nimeni care să-l poată auzi, și atunci nu-i mai rămase alta decît să se socoată ca și mort. Asinul stătea cu burta-n sus, și Sancho îl întoarse în așa fel că îl puse iarăși pe picioare ; dar el abia că se ținea ; și scoțînd Sancho din desagi — care împărtășiseră cu ei soarta aceleiași căderi — un codru de pîine, îl dăde asinului său, căruia nu-i prinsese de loc rău, și-i spuse ca și cum asinul l-ar fi înțeles : « Cînd durerea se-ntețește, pîinea te mai amăgește ».

Tocmai atunci zări el într-un perete al prăpastiei o deschizătură în care ar fi încăput un om dacă s-ar fi încovoiat și s-ar fi chircit. Se duse Sancho Panza pînă la acea deschizătură și, cocîrjîndu-se, intră într-însa și văzu că pe dinăuntru era încăpătoare și lungă, și putu s-o vadă, fiindcă prin, hai să zicem, tavanul ei răzbătea o rază de soare care o lumina atît cît să se vadă toată. Totodată își mai dăde seama că ea se lărgea și se prelungea într-o altă hrubă încăpătoare ; văzînd Sancho una ca asta, se întoarse să iasă la lumină în locul unde se afla asinul, și luînd el o piatră, începu să dea la o parte pămîntul din jurul deschizăturii, în așa fel că, nu după mult timp, făcu loc pe unde să intre lesne asinul,

care și intră chiar, și apucându-l de căpăstru, o luă înainte prin acea hrubă, ca să vadă de n-o găsi vreo ieșire prin cealaltă parte; uneori umbla prin întuneric, iar alteori fără lumină, niciodată însă fără frică. «Pe Dumnezeu cel atotputernic — își spuse în sine — treaba asta, care pentru mine-i o adevărată pacoste, mai potrivită ar fi ca aventură pentru stăpînu-meu, don Quijote! El nici vorbă c-ar lua adîncimile și tainițele astea întunecate drept grădini înflorite și palate ale Galianei¹ și s-ar aștepta să iasă din beznele și din strîmtoarea asta în vreo pajiște smălțată de flori; dar mie, amărîtul de mine, neajutorat la minte și lipsit de curaj cum sînt, la fiecare pas îmi zvocotește inima că mi s-o căska pe neașteptate sub picioare vreo altă prăpastie și mai adîncă decît cealaltă care-i gata-gata să mă-nghită. Bun venit, năpastă, dacă vii singură!» În felul ăsta și cu asemenea gînduri să tot fi umblat, după socotelile lui, ceva mai mult de-o jumătate de leghe, cînd zări el o lucoare nedeslușită, ce părea să fie ca de zi, și care, căzînd prin nu știu ce deschizătură, îl întări în nădejdea că va da poate în vreo ieșire acel drum care lui i se părea că duce în ceea lume.

Aici Cide Hamete Benengeli îl părăsește pe Sancho și începe să povestească iarăși despre don Quijote, care, vesel și mulțumit, aștepta sorocul luptei ce trebuia s-o dea cu răpitorul cinstei pierdute de fiica doînei Rodriguez, căreia nădăjduia să-i îndrepte strîmbătatea și să-i șteargă crunta jignire pe care o îndurase. Întîmplarea făcu în așa fel că, ieșind el într-o dimineață să se încerce și să se pregătească pentru ceea ce avea de făcut a doua zi, cînd va fi să se vadă, după cîte gîndea el, în primejdie, avîntîndu-se cu Rocinante ca pentru a da iureș, calul ajunsese cu piciorul atît de-aproape de o groapă adîncă încît, dacă n-ar fi tras de dirlogi din răspuțeri, ar fi fost cu neputință să nu cadă-ntr-însa. Îl opri, dară, pe Rocinante, așa că nu căzu, și dîndu-se ceva

¹ Vechi edificiu pe malurile rîului Tago, lingă Toledo, pe pajiștea numită Grădina-Regelui. Numele vine de la o prințesă maură, îndrăgostită de somptuos. Despre cei care nu se mulțumesc cu locuința pe care o au se spune că «vor palatele Galianei».

mai înspre marginea gropii, câtă, fără să descalece, la acea crăpătură de pământ; și cum stătea el și se uita acolo, numai ce auzi niște strigăte de dinăuntru; și ascultînd cu luare-
aminte, putu să audă și să înțeleagă că acela ce scotea strigă-
tele zicea:

— Ei, acolo, sus, nu se află nici un suflet de creștin care să mă audă? Sau vreun cavaler milostiv care să se îndure de un păcătos îngropat de viu? De un deznădăjduit și des-
cîrmuit de cîrmuitor?

I se păru lui don Quijote că auzea glasul lui Sancho, ceea ce-l făcu să rămînă năucit și să i se taie răsuflarea, și ridicînd și el glasul cît putu de tare, zise:

— Cine-i acolo jos? Cine se tînguiește?

— Cine altul ar putea să fie și cine altul ar avea temei să se tînguiască, i se răspunse, dacă nu urgisitul de Sancho Panza, cîrmuitor — pentru păcatele sale și spre nenorocul lui — al ostrovului Barataria, fost scutier al vestitului cavaler don Quijote de La Mancha?

Cînd o mai auzi don Quijote și pe asta, se minună înc-o dată pe-atîta și se cruci și mai tare, trecîndu-i prin cap că Sancho ar fi murit și că, acolo jos, sălășluia întru munci sufletul lui; și, mînat de închipuirea asta, spuse:

— Din suflet te rog, pe tot ceea ce te pot ruga eu ca un creștin catolic ce mă aflu, să-mi spui cine ești; și dacă ești un suflet în cazne, să-mi spui ce vrei să fac pentru tine, fiindcă, o dată ce îndeletnicirea mea este să-i ocrotesc și să-i ajut pe nevolnicii din lumea asta, oi fi de folos și i-oî ajuta și pe oropsiții din ceea lume, care nu pot să se ajute singuri.

— Dacă lucrurile stau așa, i se răspunse, apoi luminăția-ta care-mi vorbești trebuie să fii stăpînu-meu, don Quijote de La Mancha, și nici glasul pe care-l aud nu poate fi al altuia.

— Don Quijote sînt, răspunse don Quijote, eu, cel care am menirea să-i ajut în nevoile lor și pe cei vii și pe cei morți; spune-mi, de aceea, cine ești, că nu-mi mai pot veni în fire de uimit ce sînt, fiindcă dacă ești scutierul meu Sancho Panza și ai murit, cum n-au pus mîna dracii pe sufletul tău, și prin milostivirea lui Dumnezeu te afli în focul cel

curățitor de păcate, sfânta noastră maică, biserica romană, are destule mijloace ca să te scoată din muncile în care te afli și, dimpreună cu ea, mă voi strădui și eu pentru acest lucru, atît cît averea mă ajută.

— Stăpîne don Quijote de La Mancha, i se răspunse, jur pe legea mea și pe nașterea cui poștești că eu sînt Sancho Panza, scutierul luminăției-tale, și că niciodată n-am murit, nici măcar o singură dată de cînd mă știu, ci doar întîmplarea a făcut ca, părăsindu-mi eu cîrmuirea pentru temeiuri și pricini care cer timp mai îndelung spre a fi povestite, să cad azi-noapte în groapa asta unde zac și eu și măgarul, care doar n-o să mă lase el să mint, și dacă vrei să ți-o dovedesc, uite-l chiar aici, poți să-l întrebi.

Și mai-mai îți vine să crezi că asinul o fi priceput cele ce spunea Sancho, fiindcă de-ndată începu să zbiere atît de virtos, încît răzbubua hruba.

— Strașnic martor! spuse don Quijote. Recunosc zbie-retul ăsta de parcă i-aș fi tată și-ți recunosc și ție glasul, dragul meu Sancho. Așteaptă tu numai, că m-oi repezi pînă la castelul ducelui, care-i pe-aci pe-aproape, și-oi aduce pe cineva ca să te scoată din groapa asta, unde te-or fi azvîrlit păcatele tale.

— Du-te, luminăția-ta, zise Sancho, și, pe unul Dumnezeu, întoarce-te repede, că nu mai pot răbda să mă știu aici îngropat de viu; mor de frică.

Îl lăsă don Quijote și se duse la castel, să povestească ducelui și ducesei pățania lui Sancho Panza, de care ei se minunară foarte, deși își deteră seama că trebuie să fi căzut într-o aripă a acelei hrube ce se săpase acolo de nu mai ținea minte nimeni cînd; dar nu putea ajunge la socoteală cum de-a lăsat el cîrmuirea fără ca să fi prins ei de veste de sosirea lui. În cele din urmă, după cîte se spune, aduseră funii și odgoane și, după multă trudă din partea a mai mulți oameni, îl scoaseră pe asin și pe Sancho Panza din acele bezne la lumina soarelui. Îl văzu un student și zise:

— În felul aceasta ar trebui să iasă din slujbele lor toți cîrmuitorii cei răi, așa cum iese păcătosul ăsta din fundul

prăpastiei, lihnit de foame, gălbejit și fără o para chioară, după câte-mi dau eu socoteala.

Îl auzi Sancho și spuse :

— Sînt vreo opt-zece zile, frate cîrtitorule, de cînd am intrat în slujbă ca să cîrmuiesc ostrovul ce mi-a fost încredințat, și-n tot acest timp nu m-am simțit sătul de pîine nici măcar un singur ceas. În zilele acestea am fost prigonit de doftori, iar vrăjmașii mi-au zdrobit oasele, și n-am avut prilejul să mă aleg cu nimica, nici pe cale cinstită, nici necinstită. Și stînd lucrurile așa cum stau, nu mi s-ar fi cuvenit, după câte socot eu, să fi ieșit de-acolo în halul ăsta, dar socoteala din tîrg nu se potrivește cu cea de-acasă, și Dumnezeu știe cel mai bine ceea ce-i spre folosul fiștecăruia ; și omul să se aștearnă după cum îi vremea ; și nimeni să nu spună : « N-oi bea din apa asta, că acolo unde se așteaptă să-i sfîrșie slănina, nu dă decît de bățul frigării ». Dumnezeu mă-nțelege ce vreau să spun, și cu asta, amin, mai mult nu spun, măcar că-mi stă pe limbă.

— Nu te supăra, Sancho, spuse don Quijote, și nu pune la inimă ce auzi, fiindcă dacă-i așa, nu mai isprăvești niciodată. Tu să fii cu cugetul împăcat, zică ei ce-or zice, fiindcă a căuta să legi limbile clevetitorilor, totuna e cu a căuta să pui poartă în cîmp deschis. Dacă ocîrmuitorul iese bogat din slujba lui, îi scot c-a fost un tilhar, și dacă iese sărac, c-a fost un nerod și-un smintit.

— Nici nu mai încape vorbă, răspunse Sancho, că de astă dată pot să mă socotesc mai degrabă nerod decît tilhar.

Vorbind ei tot așa, și înconjurați de copii și de multă altă lume, ajunseră la castel, unde, în niște pridvoare, stăteau ducele și cu ducesa, așteptîndu-i pe don Quijote și pe Sancho ; dar acesta din urmă nu vru să urce să-l vadă pe duce pînă ce mai întîi nu-și așeză măgarul în grajd, fiindcă spunea că petrecuse o noapte proastă din cale-afară la hanul unde trăsaseră ; și apoi se duse pînă sus să-i vadă pe stăpînii lui, dinaintea cărora căzu în genunchi și zise :

— Eu, stăpînii mei, numai fiindcă așa ați vrut măriilevoastre și fără nici o vrednicie de la mine, m-am dus să vă

cîrmuiesc insula Barataria, în care gol-goluț am intrat și gol-goluț mă aflu și acuma, vorba aceea, nici păgubit, nici procopsit. Dacăm cîrmuit bine sau rău, apăi martori am avut destui pe lingă mine care-or spune ce-or vrea să spună. Am luminat nedumeriri, am hotărît în pricini și m-am simțit mereu lihnit de foame, fiindcă așa a vrut vraciul Pedro Recio, de fel din Tirteafuera, doftor al cîrmuirii ostrovene. Au năvălit asupra-ne vrăjmașii noaptea și, după ce ne-au adus la mare strîmtoare, spun cei din ostrov c-au ieșit slobozi și biruitori mulțumită vitejiei brațului meu; deic-le Dumnezeu atîta sănătate cît de adevărat e ceea ce spun! Ca să nu mai lungesc vorba, în timpul ăsta am cum-pănit înde mine poverile ce trebuie să le poarte un cîrmuitor, precum și îndatoririle sale, și mi-am dat seama, cît mă privește, că nu le-ar putea ține umerii mei, că nu-s greutăți făcute pentru coastele mele și nici săgeți pentru tolba mea; așa că, mai-nainte ca ocîrmuirea să mă lase de căruță, am lăsat-o eu pe ea, și ieri dimineață am părăsit ostrovul așa cum l-am găsit, cu aceleași ulițe, case și acoperișuri pe care le avea cînd am intrat eu acolo. N-am împrumutat nimic de la nimeni și nici n-am cîștigat de la nimeni nimic; și măcar că nădăjduiam să fac niște legi folositoare, n-am făcut nici una, temîndu-mă că n-au să fie luate-n seamă, ceea ce-i totuna ori că le faci, ori că nu le faci. Am plecat, cum spun, din insulă, fără nici un alt însoțitor decît măgarul meu; am căzut într-o hrubă, am luat-o tot înainte printr-însa pînă ce, azi de dimineață, o dată cu lumina soarelui, i-am văzut și ieșirea; nu era însă prea lesne de ieșit, așa că, dacă nu mi l-ar fi adus cerul pe stăpînul meu don Quijote, acolo aș fi rămas în vecii vecilor. Așa că, stăpînii mei, duce și ducasă, aci se află cîrmuitorul vostru Sancho Panza, care doar în zece zile cît a ținut frînele cîrmuirii a izbutit să-și dea seama că nu face două parale ca ocîrmuitor, nu numai al unui ostrov, ci și al lumii întregi! Fiind încredințat de acest lucru, sărut picioarele luminățiilor-voastre și, făcînd și eu asemeni copiilor care-n jocul lor spun: « Sări tu și dă-mi-o

tu »¹, fac și eu o săritură de pe treapta cîrmuirii și trec iarăși în slujba stăpînului meu don Quijote, unde, la urma urmei, măcar că-mi mănînc pîinea tot cu frica-n sîn, mi-o mănînc încaltea pe săturate, și o dată ce-s sătul, puțin îmi pasă dacă m-am săturat cu morcovi sau cu potîrnichi.

Și cu asta puse capăt Sancho vorbirii sale îndelungi, ce-l făcuse tot timpul pe don Quijote să se îngrijoreze ca nu cumva să amestece într-însa o seamă de prăpăstii; și cînd îl văzu că-i pune capăt după ce spusese doar atît de puține, mulțumi cerului în sinea lui, iar ducele îl îmbrățișă pe Sancho și-i spuse că-i pare rău din adîncul sufletului că părăsise atît de repede cîrmuirea, dar că o să facă în așa fel c-o să-i dea, tot la el în ținut, o altă slujbă, mai puțin apăsătoare și mai mănoasă. Ducesa îl îmbrățișă și ea și dete porunci să i se poarte de grijă, fiindcă arăta să fie rău fărîmat, și hăcuit și mai rău.

Capitolul LVI

Despre grozava și nemaivăzuta bătălie ce s-a dat între don Quijote de La Mancha și slujitorul Tosilos, întru apărarea copilei celei batjocorite a doamnei Rodriguez

Nu se căiră cîtuși de puțin nici ducele și nici ducesa de păcăleala trasă lui Sancho Panza cu ocîrmuirea ce i-o dăduseră; și asta cu atît mai vîrtos cu cît chiar în ziua aceea sosi și majordomul lor, care le povesti de-a fir-a-păr aproape toate vorbele rostite și toate faptele săvîrșite de Sancho cît timp cîrmuise; în cele din urmă le istorisi — mai punînd și de la el — cum a fost cu năvala împotriva ostrovului, cu frica lui Sancho și cu plecarea lui, ceea ce nespus i-a desfătat pe stăpînii săi.

¹ « Salta tú y dámela tú »: expresie luată probabil dintr-un joc de copii, pe care jucătorii o rostesc atunci cînd cei din partida adversă ajung să recunoască la cine e obiectul ascuns pe care trebuiau să-l găsească.

După asta — urmează povestea — sosi și ziua sorocită pentru luptă; și după ce, nu o dată ci de-o sută de ori, îl dăscălise ducele pe slujitorul Tosilos cum s-o potrivească el ca să-l biruie pe don Quijote, fără să-l ucidă însă sau să-l rănească, porunci să scoată virfurile de fier de la lănci, spunînd către don Quijote că acel cuget creștinesc cu care el se fălește n-ar fi îngăduit să se pună-n joc și să se primejduiască pînă-ntr-atîta o viață de om; să fie, dară, mulțumit și cu-atîta, că-i pune la îndemină un loc pentru luptă la el în ținut, măcar că nici treaba asta nu se-mpacă cu poruncile Sfîntului Conciliu¹, care nu încuviințează înfruntările de acest fel, așa că n-ar vrea să fie împinsă prea departe o primejdie atît de mare. Don Quijote spuse că măria-sa n-are decît să rînduiască așa cum i-o veni lui mai bine toate lucrurile în legătură cu acea treabă, că el nici cu atîtica nu i-o ieși din vorbă.

Cînd sosi și ziua cea înfricoșată, pentru care ducele poruncise încă dinainte să se ridice pe întinderea din fața castelului un pod de lemn arătos, de unde să privească martorii, dimpreună cu cele două femei pîrîse, mumă și fată, iată că de prin toate satele și cătunele din preajmă se porni la lume cită frunză și iarbă, să vadă și ei o bătălie atît de neobișnuită, că alta la fel n-au mai văzut și n-au mai pomenit pe-acolo prin ținut nici viii și nici morții. Cel dintîi care intră pe cîmpul de luptă, împrejmuît de un gard, fu maestrul de ceremonii, care măsură acel cîmp și-l străbătu de-a lungul și de-a latul, ca nu cumva să fie puse-ntr-însul niscai curse sau cine știe ce alt lucru ascuns, de care să se-mpiedice luptătorii și să cadă. Intrară apoi cele două femei și se așezară-n jețurile lor, acoperite cu vâluri pînă peste ochi, ba, ce zic? pînă la piept chiar, arătîndu-se amîndouă cuprinse de jale adîncă; tocmai atunci se ivi și don Quijote pe cîmpul de luptă. Nu trecu mult și, însoțit de zvonul a sumedenii

¹ Aluzie la Conciliul din Trento, care a statornicit: « Împărații, regii, ducii, principii și toți domnii vremelnici care au făcut loc pe teritoriile lor, între creștini, monomahiei, să fie, prin aceasta însăși, de la sine excomunicați » (din sinul bisericii).

de surle și călare pe-un armăsar, sub copitele căruia tremura pământul, se arată de cealaltă parte a câmpului de luptă și marele slujitor Tosilos, cu viziera coifului trasă, iar el pe de-a-ntregul cetluit în platoșă puternică și lucitoare. Calul, bălțat și vînjos, părea să fie de Frizia; la cîteșipatru picioarele îi atîrnau smocuri dese de păr. Venea viteazul luptător bine dăscălit de către stăpînul lui cum să umble cu viteazul don Quijote de La Mancha. Ducele îi spusese dinainte ca, o dată cu capul, să nu-l ucidă, ci mai bine să facă în așa fel ca să nu se ciocnească chiar de la început, spre a ocoli primejdia uciderii lui don Quijote, fiindcă asta nici vorbă că s-ar fi întîmplat dac-ar fi dat din plin năvală unul asupra altuia. Străbătu câmpul de luptă și, ajungînd în dreptul celor două femei, o privi cîtva timp pe aceea care-l cerea de bărbat. Maestrul de ceremonii îl chemă pe don Quijote, care se și ivise pe acel cîmp, și, de față cu Tosilos, vorbi către cele două femei, întrebîndu-le dacă încuviințează ca don Quijote de La Mancha să se bată pentru dreptul lor. Ele spuseră că da și că tot ce va face el în acea împrejurare va fi pentru ele bine făcut, drept și legiuit.

Într-acestea, ducele și cu ducesa se așezară pe jilțuri într-un pridvor ce da spre marginea câmpului de luptă, loc înțesat de puzderie de oameni, care așteptau să li se-arate grozava și nemaivăzuta bătălie. Învoiala între cei doi vrăjmași era că dacă don Quijote biruia, potrivnicul lui trebuia să se-nsoare cu fata doamnei Rodriguez, iar de cădea biruit, celălalt rămînea dezlegat de legămîntul ce trebuia să-l aducă la îndeplinire, făr-a mai fi dator să mulțumească pe nimeni. Maestrul de ceremonii trase o despărțitură între ei și-l așeză pe fiecare dintr-înșii la locul unde trebuia să stea. Darabanele începură să bată, văzduhul se umplu de zvonul cel de surle, iar pământul se cutremură sub copitele cailor. Inimile mulțimii ațintite să privească erau într-o strînsă așteptare, unii temîndu-se de înfrîngere, iar alții așteptînd să iasă totul cu bine în acea luptă.

Don Quijote, încredințîndu-se din tot sufletul lui Dumnezeu, Domnul nostru, precum și domniței Dulcinea din

Toboso, adăsta să i se dea semnul hotărit ca să-nceapă năvala; cît privește pe slujitorul nostru, apăi cu altceva își muncea el mintea: nu se gîndea la alta decît la ce voi spune eu acum. Pasămite că atunci cînd stătea și se uita la vrăjmașa lui, i se păru că-i cea mai frumoasă femeie din cîte a văzut de cînd s-a pomenit el pe lume; iar copilul cel orb, căruia, cînd e vorba de treburi din astea, i se zice de obicei Cupidon, nu vru să piardă prilejul ce i se dăde de a-și arăta biruința asupra unei inimi de slujitor și de-a o scrie și pe ea în pomelnicul prăzilor lui; așa că, dîndu-se ușurel pe lîngă el, fără să-l vadă nimeni, îi slobozi pe la stînga pieptului o coșcogeamite săgeată de doi stînjeni, care-i străpunse inima dintr-o parte-ntr-alta, și isprava asta putu s-o facă-n bună pacc, fiindcă duhul dragostei e nevăzut, intră și iese pe unde pofteste, fără să-i ceară nimeni socoteală de faptele lui. Zic, dară, că atunci cînd deteră semn să se pornească năvala, slujitorul nostru era dus departe cu gîndul, nemailuînd aminte decît la frumusețea aceleia ce-i robise inima, așa că nu mai așteptă zvonul surlelor, cum făcu don Quijote, care nici că-l auzi bine, și se și repezi să dea năvală, și, gonind pe cît îi sta-n puteri lui Rocinante, se-n-dreptă asupra potrivnicului său; și văzîndu-l c-o pornește, bunul său scutier Sancho îi strigă cît îl ținea gura:

— Domnul să te călăuzească, floare și caimac al cavalerilor rătăcitori! Deie-ți Dumnezeu izbîndă, pentru că ai dreptatea de partea ta!

Și măcar că Tosilos îl văzu pe don Quijote tăbărînd asupră-i, nu se clinti nici c-un pas de la locul lui; ba, dimpotrivă, îl strigă mai să-și spargă pieptul pe maestrul de ceremonii, iar cînd acesta veni să vadă ce-i poftea inima, îi spuse:

— Domnule, așa-i că bătălia asta se dă ca să hotărască de mă-nsor sau nu mă-nsor cu acea domnișă?

— Așa e, fu răspunsul.

— Păi atunci, spuse slujitorul, nu vreau să-mi încarc cugetul, fiindcă l-aș împovăra foarte dac-aș merge mai departe în lupta asta, așa încît spun din capul locului că mă dau bătut și că pe loc vreau să mă-nsor cu acea domnișă.

Maestrul de ceremonii rămase cu gura căscată când auzi vorbele lui Tosilos, și cum era și el unul din cei puși la cale în urzeala acestei năzbîtii, chiar că nu mai știu ce să-i răspundă. Văzînd că vrăjmașul nu năvălește să-l întîmpine, se opri și don Quijote în toiul goanei. Ducele nu știa ce se-ntîmplase de nu mai purcedeau odată la luptă; numai că veni atunci maestrul de ceremonii și-l înștiință și pe el de spusele lui Tosilos, drept care ducele rămase nedumerit și foc de minios. Cîtă vreme se petrecea treaba asta, Tosilos se dete-n dreptul locului unde stătea doña Rodriguez și-i spuse cu glas tare:

— Eu, cucoană, vreau să mă-nsor cu fata dumitale și n-am nici un chef să capăt prin harță și bătaie ceea ce pot căpăta în bună pace și fără de primejduirea vieții.

Auzînd și preavrednicul don Quijote vorbele astea, spuse:

— Dacă așa stă treaba, apăi și eu, în ce mă privește, rămîn slobod și dezlegat de făgăduința mea. Cunune-se într-un ceas bun! Dacă Dumnezeu zice da, n-or să spună sfinții ba.

Într-acestea coborîse și ducele în cuprinsul din fața castelului și, ducîndu-se la Tosilos, îi zise:

— I-adevărat, cavaliere, că te dai bătut și că, îndemnat de cugetu-ți cîstit, vrei să te cununi cu fata asta?

— Da, doamne, răspunse Tosilos.

— Și bine face așa cum face, spuse atunci Sancho, căci ce vrei să dai chițcanului, dă mai bine-n dar motanului, și-ai scăpat de grijă.

Tosilos prinse să-și desfacă legătura chiverei și se ruga să-l ajute cineva grabnic la treaba asta, că i se tăia suflarea și nu putea să se mai rabde multă vreme ferecat în strîmtoarea acelei temnițe. I-o scoaseră la iuțeală, și-atunci rămase descoperit și-n văzul lumii chipul lui de slujitor. Văzînd una ca asta, doña Rodriguez și cu fie-sa prinseră să strige de mama focului:

— Asta-i curată înșelăciune, înșelăciune și nu alta! În locul soțului meu celui adevărat, ni l-au vîrît pe gît pe Tosilos, slujitorul ducelui, stăpînul nostru! Cerem dreptate în numele

lui Dumnezeu și-al regelui față de această nemaiauzită potlogărie, ca să nu zic de-a dreptul ticăloșie.

— Nu vă mai faceți sînge rău de-atîta lucru, cuconișelor, zise don Quijote, că asta nu-i nici potlogărie și nici ticăloșie; și chiar să și fie, tot nu poartă ducele nici o vină, ci numai afurisiții aceia de vrăjitori care mă prigonesc și care, pizmuindu-mi slava ce-aș fi dobîndit-o din această biruință, au preschimbât chipul soțului dumatăle în al aceuia de care spui că-i slujitorul ducelui. Ascultă-mi, dară, povața și, în ciuda răutății de care nu se mai lasă vrăjmașii mei, mărită-te după el, că, fără doar și poate, nu-i altul decît tot acela pe care vrei să-l iei de bărbat.

Cînd a mai auzit-o ducele și pe asta, cu toată mînia lui, era cît pe-acî să plesnească de ris.

— Sînt atît de nemaiauzite, zise el atunci, lucrurile care i se-ntîmplă seniorelui don Quijote, încît mai că-mi vine și mie să cred că slujitorul ăsta al meu nu este cine este. Dar ia să ne folosim și noi de-o șiretenie: să amînăm, dacă vreți, cu cincisprezece zile cununia, în care timp să-l ținem închis pe insul ăsta, care ne face să stăm în cumpănă, și într-acestea poate că și-o căpăta iarăși chipul de mai-nainte, că doar n-o ține cît lumea pica ce-o au vrăjitorii pe don Quijote, mai cu seamă cînd or vedea că nu le folosesc la nimic înșelăciunile și preschimbările astea.

— Vai de mine, mărite doamne, zise Sancho, păi a ajuns nărav și obicei la tîlharii ăștia să preschimbe dintr-unu-ntr-altul toate lucrurile ce-l privesc pe stăpînul meu! Pe-un cavaler ce l-a biruit mai deunăzi, și căruia-i zice Cavalerul Oglinzilor, l-au preschimbât în chipul bacalaureatului Samsón Carrasco, de fel de pe la noi din sat, cu care sîntem prieteni la cataramă, iar domniței Dulcinea din Toboso i-au dat chipul unei țărănci necioplite, drept care mă bate gîndul că și slujitorul ăsta slujitor o trăi și-o muri cîte zile va să mai aibă la viața lui.

Atunci spuse și fata doamnei Rodriguez:

— Fie cine-o fi acela ce mă cere de nevastă, că eu tot îi mulțumesc de asta, fiindcă mai bine-mi șade să fiu nevasta

legiuită a unui slujitor decît ibovnica și țiitoarea unui cavaler, cu atît mai mult cu cît cel care m-a batjocorit nici măcar cavaler nu-i.

Din toate cele spuse și întîmplate ieși, pînă la urmă, că Tosílos trebuia închis, ca să se vadă în ce s-o mai preschimba. Cu toții înălțară osanale biruinței lui don Quijote, măcar că cei mai mulți dintr-înșii rămaseră mîhniși și cuprinși de întristare văzînd că nu se făcuseră între ei fărîme potrivnicii cei așteptați cu atîta înfrigurare, întocmai ca și băietanii de pe ulițe, care se posomorăsc cînd osînditul pe care-așteaptă nu mai este spînzurat, pentru că l-au iertat fie pricinașii, fie judecătorii. Își văzu lumea de drum, se-ntoarseră ducele și cu don Quijote la castel, îl băgară în temniță pe Tosílos, rămaseră mulțumite cum nu se mai poate atît doña Rodriguez, cît și fie-sa, văzînd că, într-un fel sau într-altul, pricina lor tot cu o cununie o să se-ncheie, iar Tosílos, la rîndul lui, atîta aștepta și el.

Capitolul LVII

În care-i vorba de felul cum s-a despărțit don Quijote de duce și de ducesa și de cele ce i s-au întîmplat cu isteața și zvăpăiata aceea de Altisidora, slujitoarea ducesei

Don Quijote socoti c-ar fi timpul să se scuture odată de toată lincezeala ce se prinsese de dînsul cît hălăduise la castel, fiindcă-și zicea că lumea poate-i simțea amarnic lipsa, în vreme ce el se lăsa închis și dedat trîndăviei în huzurul și în desfătărilor fără de număr cu care-l copleșeau ducele și ducesa, ca pe-un adevărat cavaler rătăcitor ce era; și fiindcă mai gîndea el că va da odată și odată socoteală cerului pentru toată acea lincezeală și însingurare a lui, ceru într-o bună zi ducelui și ducesei încuviințarea de-a pleca. Ei i-o deteră, arătînd, însă, și cît de rău le părea de faptul că el avea de gînd să-i părăsească.

Ducesa îi dete lui Sancho răvașele de la muierea lui, iar el, vărsînd lacrimi asupra-le, spuse: « Cui i-ar fi trecut prin gînd că atît de mari așteptări ca acelea pe care știrea ocîrmuirii mele le-a trezit în inima nevastă-mi, Teresa, au să sfîrșească cu întoarcerea mea de-acuma la prăpăditele acelea de aventuri ale stăpînului meu, don Quijote de La Mancha? Cu toate astea, sînt mulțumit cînd văd că Teresa mea, trimițînd ducesei ghindele, a dovedit că este într-adevăr cine este, căci dacă mi-ar fi făcut supărarea de-a nu le trimite, s-ar fi arătat întru totul nerecunoscătoare. Ceea ce mă mai mîngîie este că darul ăsta nu se poate chema mită, fiindcă ocîrmuirea eu o aveam mai dinainte ca ea să-l trimită, și e doară la mintea omului ca aceia ce trag vreun folos de pe urma cuiva să se arate recunoscători, fie chiar și cu nimicuri de-un ban perechea. De altminteri, gol-goluț am intrat în ocîrmuire și gol-goluț am ieșit dintr-însa, așa că pot spune cu cugețul împăcat, ceea ce nu-i puțin lucru: gol-goluț am venit pe lume, gol-goluț mă aflu și-acuma, nici păgubit, nici procopsit.» Toate astea și le spunea înde sine Sancho în ziua plecării.

După ce-și luă, dară, bun rămas încă din ajun de la gazele lui, don Quijote se înfățișă într-o bună dimineață armat de drum în cuprinsul din fața castelului. De pe pridvoare îl urmărea cu privirea toată suflarea din castel, și pînă și ducele și ducesa ieșiră să-l vadă. Sancho, cu desagii, cu sipetul și cu merindele lui, se afla și el acolo, călare pe asin, mulțumit cum nu se mai poate, fiindcă majordomul ducelui — cel ce luase chipul contesei Trifaldi — îi dase o punguță cu două sute de scuzi de aur pentru nevoile drumului, și de asta nu știa încă nimic don Quijote. Și-n vreme ce căscau cu toții gura la dînșii, așa cum am mai spus, iată că, tocmai cînd nici cu gîndul nu gîndeau, dintre celelalte femei de casă și slujitoare care cătau la ei, ridică deodată glas afurisita și zvăpăiata de Altisidora și zise cu viers jalnic:

Cavaler haîn, ascultă:

stai pe loc și trage frîul,
nu tot da într-una pinteni
bietului tău cal de poștă.

Fugi de parc-aş fi o fiară
sau un şarpe veninos,
cînd eu sînt mioară blindă,
mieluşea nevinovată.

Ris îţi faci, căpcîn şi zmeu,
de fecioara cea mai mîndră,
ce-a trăit prin munţii Dianeî,
ce-o văzu prin codri Venus !

Crud Virén¹, fugar Enea,
Cu Varava deopotrivă !

Iei în ghearele proclete
a' sperjurei tale mîini
măruntaiele smeritei
care te-a-ndrăgit, sărmana !

Trei năframe-i iei, şi două
calţavete, ce piciorul
ei de marmură le-ncinse,
alb de lucitor, şi negru.

Iei şi două mii de-oftaturi,
ce-ar putea, de-ar fi de foc,
două mii de Troi s-aprindă,
de-ar fi două mii pe lume !

Crud Virén, fugar Enea,
Cu Varava deopotrivă !

Fi-ţi-ar împietrit scutierul,
Sancho, ca să nu-l îndupleci
Dulcinea să-ţi salveze
din vrăjirea-n care-i astăzi !

¹ Personaj din *Orlando Furioso*, care şi-a abandonat iubita, într-o insulă pustie.

E, sărmana, pedepsită
doar din vina ta, se știe :
că plătesc pe lume dreptii
ce-au păcătuît hainii.

De-azi isprăvile-ți viteze
doar nenorociri să-ți fie,
visurile doar coșmare,
lunecări, statornicia.

Crud Virén, fugar Enea,
Cu Varava deopotrivă !

Lumea-ntreagă te hulească,
din Granada pîn'la Loja,
din Sevilla la Marchena,
și din Londra-n Englitera ¹.

Dac-o fi să-ți joci norocul
la « o-sută-una »-n cărți,
rigi, birlici să te-ocolească,
de șeptari să nu ai parte.

Bătătura de-o să-ți tai,
să te tai pînă la sînge,
iar de-o fi să-ți scoți măsele,
să-ți rămînă-n gingii colți.

Crud Virén, fugar Enea,
Cu Varava deopotrivă !

În vreme ce adînc mîhnita Altisidora se jeluia în felul cum s-a spus, don Quijote căta lung la ea și, fără a-i răspunde o vorbuliță măcar, își întoarse fața către Sancho și-i spuse :
— Pe mormîntul părinților tăi, Sancho dragă, te rog din suflet să-mi spui adevărul curat ! Ia spune-mi : n-ai cumva

¹ Efectul comic rezultă din faptul că între localitățile citate distanța era foarte mică ; distanța de la Londra pînă în Anglia este, evident, un nonsens.

la tine cele trei năframe, precum și calțavetele de care vorbește fata asta îndrăgostită?

La care Sancho răspunse:

— Cele trei năframe le am, dar calțavetele, nici pome-neală de așa ceva!

Ducesa rămase uluită de cutezanța Altisidorei, fiindcă măcar c-o știa îndrăzneată, zurlie și nebunatică, tot nu se-aștepta să ajungă pînă-ntr-atîta cu îndrăzneala; și cum ea nu era pusă la cale cu șotia asta, mai tare o cuprinse mirarea.

Ducele, vrînd să împingă gluma și mai departe, zise:

— Nu-mi pare de fel cu socoteală, domnule cavaler, că, după ce te-ai bucurat la mine-n castel de buna primire ce ți s-a făcut, ai cutezat să răpești pe puțin trei năframe, dacă nu chiar și calțavetele slujitoarei mele. Asta dovedește că ești rău la inimă, lucru întru totul nepotrivit cu renumele ce-l ai. Înapoiază-i, dară, calțavetele, că dacă nu, te chem la luptă pe viață și pe moarte, fără a-mi mai fi teamă că tilharii aceia de vrăjitori mi-or preschimba și mi-or prefăce chipul, cum au făcut cu slujitorul meu Tosilos, cel care-a intrat cu dumneata la luptă.

— Ferească sfîntul, răspunse don Quijote, să ridic eu spada împotriva precavrednicei făpturi a mării-tale, de la care am primit atîtea dovezi de mărinimie! Năframele le-oi înapoia eu, fiindcă spune Sancho că le are la el; calțavetele, însă, e cu neputință, fiindcă nici eu și nici el n-am primit așa ceva, și dacă slujitoarea asta a mării-tale s-ar uita mai bine prin lăzile ei, nu mai încape vorbă că le-ar găsi. Eu, seniore duce, de cînd mă știu pe lume hoț n-am fost, și nici nu cred să fiu cîte zile-oi mai avea, fără numai dacă-și ia Dumnezeu harul de la mine. Fata asta — după cum ea însăși spune — vorbește ca o îndrăgostită ce este, lucru de care eu nu port nici o vină, așa că n-am de ce să-i cer iertare nici ei și nici mării-tale. Rogu-te, dară, să ai o părere mai bună despre mine și să-mi dai din nou învoirea de-a-mi vedea de drum.

— Aștearnă-ți-l Dumnezeu cu-atîta noroc, seniore don Quijote, spuse ducesa, încît să ne fie dat a auzi numai

vești bune despre marile-ți isprăvi, și acum du-te cu Dumnezeu, că de ce stai mai mult, de-aia ațîți tot mai avan focul din inimile fetelor ce te privesc, iar pe slujitoarea mea într-atît oi muștrului-o, încît i-o trece pofta să mai greșească de-acu înainte, fie cu ochii, fie cu vorba.

— Un singur lucru vreau să-ți mai spun, viteze don Quijote, spuse atunci Altisidora. Vreau să-ți cer iertare că te-am învinuit de furtul calțavetelor, fiindcă, uite, le am chiar pe picior, și m-am zăpăcit și eu, ca acela ce-și căuta măgarul în timp ce-l călărea.

— Păi n-am spus eu? zise Sancho. Eu, și să ascund lucruri furate! Dacăș fi vrut să fur, apăi la tot pasul mi s-ar fi ivit prilejuri în ocîrmuirea mea.

Don Quijote înclină capul, făcu o plecăciune către duce, către ducesă și către toți cei de față și, trăgînd de dirlogi ca să-l întoarcă pe Rocinante, ieși din castel, urmat de Sancho, și se-așternu la drum către Zaragoza.

Capitolul LVIII

Care vorbește despre felul cum l-au năpădit pe don Quijote atîtea aventuri, încît nu mai aveau loc una de alta

Cînd se văzu don Quijote în mijlocul cîmpului, slobod și scăpat de clopotele ce i le trăgea Altisidora, i se păru că mai trăiește o viață și că-și recapătă puterile, pentru a prinde din nou firul isprăvilor lui cavalerești; și întorcîndu-se către Sancho, îi zise:

— Libertatea, Sancho dragă, este unul din darurile cele mai binecuvîntate din cîte cerurile le-au hărăzit oamenilor; cu ea nu se pot asemăna nici comorile ce le ascunde pămîntul și nici acelea pe care le-nvăluie marea; pentru libertate, ca și pentru cinste, se poate și se și cade să-ți primejduiești și viața; iar, dimpotrivă, robia este cea mai cumplită năpastă ce poate da peste oameni. Spun asta, Sancho dragă, că doar

ai văzut și tu huzurul și belșugu-n care-am trăit în castelul acesta pe care l-am lăsat, dar în mijlocul acelor bucate ademenitoare de-ți lăsa gura apă cînd le vedeai, și al acelor băuturi răcoritoare ca zăpada, mie mi se părea că rabd de chinurile foamei, fiindcă nu mă bucuram de ele cu acea libertate cu care m-aș fi desfătut dac-ar fi fost ale mele, căci îndatoririle de a răsplăti binefacerile și milostivirile primite sînt lanțuri ce nu lasă cugetul să stea slobod și semeț. Ferice de-acela căruia cerul i-a dat un codru de pîine fără de îndatorirea ca el să mulțumească altcuiva decît tot cerului.

— Cu toate cele ce-mi spui luminăția-ta, tot nu-i frumos din parte-ne să rămînem nerecunoscători pentru cei două sute de galbeni pe care mi-i dete-ntr-o pungă majordomul ducelui și pe care-i port ca pe-o oblojeală și ca pe-o iarbă de leac în dreptul inimii, așa, pentru la o adică, fiindcă n-om găsi doară numai castele unde să fim omeniți, ci om mai da cîteodată și de hanuri, unde s-ar putea să ne vedem scuturați de ciomege.

Tot vorbind ei așa, mai de unele, mai de altele, își vedeau de drum cei doi rătăcitori, cavalerul și scutierul, cînd, după ce făcură cam vreo leghe și ceva, iată numai că zăriră pe iarba unei pajiști verzi ca la vreo doisprezece inși în port țărănesc, care stăteau pe glugile lor, așternute jos, și se ospătau. Lîngă ei aveau parcă niște cearceafuri, cu care era acoperit ceva ce se afla dedesubt: cearceafurile erau așternute ici și colo, în unele locuri înălțate în picioare, iar în altele, întinse pe jos. Cînd ajunse don Quijote în dreptul celor ce se ospătau, după ce le dete mai întii binețe, așa cum se cuvine, îi întrebă ce erau lucrurile acelea acoperite cu cearceafuri. Unul dintr-înșii răspunse:

— Domnule, sub cearceafurile astea se află niște icoane cioplite și dăltuite, care ne sînt de trebuință pentru o biserică ce-o clădim la noi în sat. Le ducem acoperite ca să nu li se ia poleiala, și le purtăm pe umeri ca să nu se spargă.

— Nu vă fie cu supărare, răspunse don Quijote, da, tare-aș ține să le văd și eu, fiindcă niște chipuri care sînt duse cu atîta grijă, nici vorbă că trebuie să fie o frumusețe.

— Și încă ce frumusețe! răspunse celălalt. Dacă nu mă crezi, să-ți spun numai cât fac, că nu-i unul din ele care să nu ne țină mai puțin de cincizeci de ducăți. Și ca să vezi luminăția-ta că nu mint, așteaptă numai puțin, și-ai să te-ncredințezi cu ochii.

Și, lăsându-și mîncarea, se ridică-n picioare și se duse să scoată învelitoarea de pe cel dintîi dintre chipuri, care-l înfățișa pe sfîntul Gheorghe călare, avînd la picioare un șarpe încolăcit, căruia-i trecea lancea prin gură, în felul fioros cu care se zugrăvește, de obicei, acest sfînt. Toată icoana ai fi zis că-i un jăratec de aur. Cînd o văzu, don Quijote zise:

— Acesta a fost unul dintre cei mai destoinici cavaleri rătăcitori pe care i-a avut oastea cea dumnezeiască. Îl chema sfîntul Gheorghe și, pe lîngă multe altele, mai era și ocrotitor al fecioarelor. Ia să vedem și astăaltă icoană.

Omul trase cearceaful de pe ea, și atunci se ivi chipul sfîntului Martin călare, care-și împărțea mantia cu un nevoiaș; numai ce-l văzu don Quijote, că și spuse:

— Și acesta a fost unul dintre cavalerii rătăcitori ai creștinătății și socot c-a fost mai mult mărinimos decît viteaz, așa cum poți și tu, Sancho, să-ți dai seama din aceea că-și împarte mantia cu un nevoiaș și-i dă o jumătate dintr-însa; și nici vorbă că trebuie să fi fost iarnă pe-atunci, fiindcă altminteri i-ar fi dat-o întreagă, după cât era de milostiv.

— Nu cred ca asta să fi fost pricina, spuse Sancho, ci s-o fi ținut și el de zicala care spune: nu da fără socoteală, că ajungi la rea tocmeală.

Rise don Quijote și ceru să fie scos și-un alt cearceaf, de sub care se ivi sfîntul ocrotitor al Spaniilor; era călare, cu paloșul însîngerat, zdrobindu-i pe mauri și călcînd peste capete; și cînd îl văzu, don Quijote zise:

— Țsta zic și eu că-i cavalier al oștii lui Cristos; îi zice sfîntul Diego Matamoros¹, unul dintre cei mai viteji sfinți

¹ « San Diego Matamoros »: numele andaluz al sfîntului Iacob (Santiago). I se atribuia izbînda în lupta cu maurii. De aici: Matamoros (« omoară mauri »).

și cavaleri pe care i-a avut lumea și pe care-i are acum cerul.

Apoi traseră și-un alt cearceaf și se văzu că acoperea căderea sfântului Pavel de pe cal, unde nu lipsea nici unul din amănuntele cu care se zugrăvește de obicei icoana ce înfățișează trecerea lui la credință. Când o văzu atât de viu plăsmuită, de-ai fi zis că Isus vorbea și că Pavel îi răspundea, don Quijote zise:

— Acesta a fost, la timpul său, cel mai mare vrăjmaș pe care l-a avut biserica Domnului-Dumnezeului nostru și cel mai mare apărător pe care-l va avea ea de-a pururi: cavaler rătăcitor în viață și sfânt statornic în moarte, lucrător neobosit în via Domnului, învățător al neamurilor, căruia-i slujiră drept școli cerurile însele, iar drept dascăl și propovăduitor, care să-l învețe, însuși Domnul nostru Isus Cristos.

Alte chipuri cioplite nu mai erau, așa că puse don Quijote să le acopere din nou și zise către cei ce le duceau:

— Iau ca semn bun, fraților, c-am văzut cele ce-am văzut, fiindcă sfinții și cavalerii ăștia s-au îndeletnicit cu ceea ce mă îndeletnicesc și eu, adică cu meșteșugul armelor; numai că între mine și ei e o deosebire: ei au fost sfinți și au luptat după chipul dumnezeiesc, pe câtă vreme eu sînt un păcătos și lupt după tipicul cel omenesc. Ei au cucerit cerul prin puterea brațelor, fiindcă și cerul se lasă cucerit în acest chip, pe cînd eu pîn-acuma nu știu încă ce-o să cuceresc prin puterea strădaniilor mele; dar dacă Dulcinea mea din Toboso ar fi mîntuită din pătimirile ei, ceea ce mi-ar îmbunătăți soarta și mi-ar lumina mintea, poate că mi-aș îndrepta și eu pașii pe-un făgaș mai bun decît acela pe care merg acum.

— Să te-audă Dumnezeu și s-asurzească Necuratul! zise atunci Sancho.

Se minunară oamenii atât de chipul, cît și de vorbele lui don Quijote, fără să-nțeleagă nici pe jumătate din ce voia el să spună. Mîntuiră cu ospățul, ridicară icoanele pe umeri, se despărțiră de don Quijote și-și văzură de

drum. Sancho, ca și cum nu l-ar mai fi cunoscut niciodată pe stăpînu-su, rămase iarăși uluit de cîte știa el, părăindu-i-se, fără îndoială, că nu se află istorie sau întîmplare pe lume pe care don Quijote să n-o știe pe degete sau să n-o aibă întipărită-n minte, și-i spuse:

— Cu-adevărat, stăpîne, că dacă ceea ce ni s-a întîmplat astăzi poate să se cheme aventură, apăi a fost cea mai lină și cea mai dulce din cîte le-am întîmpinat în tot timpul cutreierărilor noastre. Dintr-însa am ieșit fără ciomăgeli și fără să ne sară inima din loc, nici n-am pus mîna pe spade, nici n-am izbit pămîntul cu spinările noastre și nici n-am rămas flămînzi. Slavă Domnului că mi-a dat să văd cu ochii mei și una ca asta!

— Așa-i cum zici tu, Sancho, spuse don Quijote. Trebuie însă, să ții seamă că nu toate vremile sînt pe o potrivă și nu toate-și torc firul la fel, și ceea ce gloata numește de obicei « semne bune », închipuiri care nu se sprijină pe nici o lege a firii, sînt privite și judecate de către cei înțelepți numai ca întîmplări fericite. Unul din cititorii ăștia în semne se scoală o dată dis-de-dimineată, pleacă de-acasă, întîlnește în drum un călugăr din tagma preafericitului sfînt Francisc și, ca și cum i-ar fi ieșit în cale un balaur, face cale întoarsă și se înapoiază acasă. Un alt deștept varsă, din greșeală, puțină sare pe masă, și iată că i se varsă și lui aleanul în inimă, ca și cum firea ar fi datoare să dea semne de restriște ce vor să vină prin lucruri atît de neînsemnate ca acelea de care ți-am pomenit. Înțeleptul și creștinul adevărat nu caută să afle prin nimicuri din astea căile Domnului. Sosește Scipio în Africa și, sărind din corabie, se-mpiedică și cade, ceea ce oștenii lui iau drept semn rău; dar el, îmbrățișînd pămîntul, zice: « N-o să-mi mai poți scăpa, Africă, fiindcă te țin strînsă-n brațele mele »¹. Așa încît, dragă Sancho, faptul că mi-au ieșit în cale icoanele cioplite a fost pentru mine o preafericită întîmplare.

¹ Se pare că aceste cuvinte atribuite lui Scipio Africanul n-au realitate istorică.

— Aşa cred şi eu, răspunse Sancho, dar altceva aş vrea să-mi spui lumină-ia-ta: de ce spaniolii, cînd vor să dea vreo bătălie, chemîndu-l într-ajutor pe sfîntul Diego Matamoros, spun aşa: « Santiago, şi repede-te, Spanie »¹? Poate, oare, Spania, care-i pămînt, să se repeadă? că eu n-am mai văzut pămîntul repezindu-se, sau ce vrea să spună obiceiul ăsta?

— Da' nepriceput mai eşti, Sancho, răspunse don Quijote, ţin minte că pe acest falnic cavaler al crucii roşii l-a dăruit Dumnezeu Spaniei ca ocrotitor şi sprijin, mai cu seamă în luptele cele aprige pe care le-au dat spaniolii cu maurii, aşa că-l cheamă-ntr-ajutor şi-l strigă ca pe-un apărător al lor în toate bătăliile-n care ei, şi nu pămîntul Spaniei, se reped la luptă; şi nu o dată au fost văzuţi, aşa cum te văd, în aceste bătălii, doborînd, dînd iama, nimicind şi ucigînd pîlcurile cele arăpeşti. Şi ca să te-ncredinţez de acest adevăr, aş putea să-ţi dau mai multe pilde, istorisite în cronicile cele adevărate ale Spaniei.

Sancho, însă, schimbă vorba şi zise către stăpînu-su:

— Stau şi mă minunez, stăpîne, de îndrăzneala Altisidorei, slujitoarea ducesei! Da' grozav trebuie c-o mai fi rănit-o şi străpuns-o cel căruia-i zice Amor, de care se spune că-i un copil orb şi care, cu toate că-i urduros la ochi, sau, mai bine zis, că n-are vedere, îşi ia drept ţintă cîte-o inimă, fie chiar şi-o inimioară, de mi ţi-o nimereşte şi mi ţi-o străpunge dintr-o parte-ntr-alta cu săgeţile lui! Am mai auzit spunîndu-se că săgeţile astea de dragoste îşi pierd ascuţişul şi se tocesc de sfîciunea şi de curăţia fetelor, dar în Altisidora asta parcă mai mult se ascut decît se turtesc.

— Bagă-ţi bine-n cap, Sancho, că dragostea nu ţine seama de piedici şi nici nu stă să cumpănească lucrurile, ci face

¹ Strigătul de război: « Santiago, y cierra, España ! » îşi are obîrşia în bătălia de la Clavijo, unde se spune că apostolul Iacob, călare pe un cal alb, a luat parte el însuşi, ucigînd nenumăraţi mauri. Strigătul exista pe vremea cînd s-a compus epopeea spaniolă a Reconquistei, *El cantar de mio Cid*, în care El Apostol Santi Yague este de mai multe ori pomenit.

întocmai ca și moartea, care tot atît de bine dă năvala și-n palatele cele crăiești, și-n colibele cele nevoiașе ale cio-banilor, și cînd pune cu tot dinadinsul stăpînire pe-un suflet, cel dintîi lucru pe care-l face e să-i ia sfîciunea și rușinea, așa că Altisidora nu le mai avea cînd și-a destăinuit focul, care a trezit în cugetul meu mai mult tulburare decît milă.

— Asta-i de-a dreptul neomenie, zise Sancho, nerecunoștință strigătoare la cer! Cît despre mine, eu atîta pot să spun, că un singur cuvîntel drăgăstos pornit de la ea, și m-ar da gata, m-ar înrobi cu totul. Drac împielit! Ce inimă de piatră, ce rărunchi de aramă, ce suflet de tuci mai ai!¹ Dar nu-mi intră-n cap ce-o fi găsit fata asta la luminăția-ta, de să-i prindă inima și s-o înrobească într-atîta. Unde-i fâlnicia, unde-i strălucirea, unde-i gingășia, unde-i frumusețea, unde-s toate aceste daruri care, fie-n parte, fie laolaltă, au făcut-o să-și piardă capul? Căci, fără glumă, stau de multe ori și mă uit la luminăția-ta din creștet pînă-n tălpi, și mai mult lucruri care să te pună pe fugă văd decît din cele care să te facă iubeț; și o dată ce frumusețea e, după cîte am auzit, lucrul cel dintîi și cel mai de frunte care trezește dragoste, și o dată ce luminăția-ta n-ai nici de leac, chiar că nu mai știu la ce și-o fi pierdut sărmana de ea mințile.

— Ține-n seamă, Sancho, răspunse don Quijote, că se află două soiuri de frumusețe, una a sufletului, iar cealaltă a trupului. Aceea a sufletului sălășluiește și se arată în bunurile minții, în cînte, într-o purtare cuviincioasă, în mărinimie și în bună-creștere, și toate lucrurile astea pot să încapă și să-și găsească lăcaș și în sufletul unui om urît;

¹ Clemencin comentează: « Nu e verosimil ca Sancho să-și fi tratat stăpînul în acest fel », și presupune că exclamația aceasta trebuie să fi fost rostită ca în comediile epocii aparteurilor, fără ca stăpînul să audă mulțimea de injurii aruncate pe capul său și mai ales acel « *hi de puta* », care s-a tradus aici prin « drac împielit ». Rodríguez Marín crede, însă, că această exclamație injurioasă, tocită de atîta folosire, nu mai avea aceeași valoare semantică, ci era pur și simplu interjectivă.

și dacă-ți îndrepti gândul către această frumusețe, și nu către cea trupească, atunci și dragostea răsare, mai năvalnică și mai puternică. Eu, dragă Sancho, am ochi să văd că nu sînt frumos, dar tot atît de bine-mi dau seama că nici prea pocit nu sînt, și un bărbat, avînd darurile sufletești de care ți-am pomenit, e destul să fie ceva mai frumos decît dracu spre a fi îndrăgit.

Tot ținînd-o așa în vorbe și taclale, intrară într-o pădure aflată alături cu drumul, și dintr-o dată, fără să-și dea seama cum, se pomeni don Quijote prins într-un păinjenîș de fire verzi, care erau întinse de la un copac la altul, și, deoarece nu putea să se dumerească ce-o mai fi fiind și cu năzdrăvănia aceea, zise către Sancho :

— Tare-mi vine să cred, dragă Sancho, că povestea asta cu păinjenîșul de fire trebuie să fie una din cele mai necrezute aventuri ce se pot închipui. Gîtul să mi-l tai dacă vrăjitorii ce mă prigonesc nu vor să mă prindă-n această plasă și să mă oprească-n drum, ca răzbunare pentru asprimea cu care m-am purtat față de Altisidora. Să știe, însă, de la mine că păinjenîșul ăsta nu din fire verzi să fie, așa cum și este, da' și din diamantul cel mai vîrtos, mai tare și decît plasa în care zeul cel gelos al faurilor i-a prins pe Venus și pe Marte, și eu tot l-oi rupe, ca și cum ar fi din trestie uscată sau din firîșoare de bumbac !

Și tocmai cînd dote să treacă mai departe și să-l rupă pe de-a-ntregul, iată numai că dintr-o dată li se iviră dinainte, ieșind de după niște copaci, două păstorite frumoase coz — poate doar îmbrăcate ca păstorite — numai că cojoacele și fustele lor erau în fapt niște scumpeturi de veșminte din țesătură de aur din cea mai aleasă, purtau părul despletit pe umeri, și era atît de auriu, încît putea să se ia la întrecere chiar și cu razele soarelui, iar pe cap aveau cîte-o cunună împletită din dafin verde și din măcieș roșu. Vîrsta lor părea să nu coboare sub 15 ani și să nu treacă de 18. Vederea lor îl minună pe Sancho, îl uimi pe don Quijote și făcu soarele să se oprească din mers ca să cate la ele ; tusp patru rămaseră într-o tăcere plină de mirare. Pînă la urmă, tot

una din cele două ciobănițe rupse mai întâi tăcerea și-l agrăi astfel pe don Quijote:

— Oprește-ți pașii, cavaliere, și nu rupe plasa, căci nu întru a ta vătămare fost-a întinsă, ci întru veselirea noastră; și pentru c-ai să ne-ntrebi de ce am aninat-o și cine sîntem, iată că ți-oi spune în două vorbe. Într-un sat, cam la vreo două leghe de-aici, unde sălășluiesc mulți oameni de vază, și mulți hidalgi și bogătași, s-au vorbit între ei o seamă de prieteni și de rubedenii, ca toți laolaltă, feciori, femei și fete, vecini, prieteni și neamuri, să ne adunăm ca să petrecem în acest loc, care este unul din cele mai ademenitoare ce se află prin meleagurile noastre, și să alcătuim dimpreună o nouă și ciobănească Arcadie, noi, fetele, îmbrăcîndu-ne ca păstorițe, iar flăcăii, ca păstori. Am învățat și două ecloge, una de vestitul poet Garcilaso, iar cealaltă, de preastrălucitul Camões, chiar în graiul lui cel portughez, ecloge pe care nu le-am jucat încă, fiindcă abia ieri am sosit și noi pe-aici. Printre ramurile acestor copaci am și ridicat niște corturi din cele ce se cheamă de război, așezate pe malul unui rîu îmbelșugat în ape și care hrănește acele lunci; azi-noapte am aninat și noi plasele de copacii ăștia, ca să amăgim păsăruicile cele prostuțe, care, speriate de larma noastră, or veni să se prindă-ntr-însele. Dacă poștești, seniore, să fii oaspetele nostru, vei fi primit cu dărnicie și cu curtenie, fiindcă în acest lăcaș n-au ce căuta acumă nici restrîștea și nici aleanul.

Tăcu și nu mai scoase o vorbă, drept care don Quijote îi răspunse:

— Fără nici o îndoială, preafrumoasă domniță, că mai uimit și mai minunat nici Anteon¹ nu cred să fi rămas cînd dintr-o dată a văzut-o pe Diana scaldîndu-se în apele izvo-

¹ Anteon, pentru Acteon, a fost socotit de comentatori ca o greșeală a ediției princeps, pentru că nu e vorba de Anteu, gigantul, care s-a luptat cu Hercule, ci de Acteon, vînătorul care a surprins-o pe Diana în baie și a fost sfîșiat de propriii lui cîini, după ce fusese prefăcut în cerb de către zeiță. În epocă și alți poeți în afară de Cervantes vorbesc de vînătoarea lui Anteon, așa că nu e vorba de o greșeală, ci de un nume denaturat de tradiție.

rului decît cum am rămas eu de uluit văzîndu-ți frumusețea. N-am decît vorbe de laudă pentru felul cum vă treceți timpul, iar pentru poftirea ce mi-o faceți vă rămîn recunoscător; și dacă pot să vă slujesc la ceva, cu încredințarea că veți fi ascultate, n-aveți decît să-mi porunciți, fiindcă nu alta-i îndeletnicirea mea decît aceea de a mă arăta recunoscător și binefăcător cu orice fel de oameni, dar îndeosebi cu aceia de neam ales, cum sînteți domniile-voastre. Și chiar dacă păinjenişul ăsta de fire verzi, care s-o fi întinzînd numai pe-un loc mărginit, s-ar întinde pe tot rotundul pămîntului, eu aş căuta noi lumi pe unde să trec, numai spre a nu le rupe. Și ca să dați crezare vorbelor mele poate prea umflate, aflați că cel puțin făgăduința asta v-o face nu altul decît don Quijote de La Mancha, dacă v-o fi ajuns cumva la urechi acest nume.

— Vai, prietenă dragă, zise atunci cealaltă ciobăniță, ce noroc nemaipomenit a dat peste noi! Îl vezi pe cavalerul ăsta din fața noastră? Apăi află că este cel mai viteaz, cel mai îndrăgostit și cel mai cuviincios din cîți se află pe lume, asta numai dacă nu ne-o minți și nu ne-o amăgi o istorie a isprăvilor sale, care umblă tipărită din mină-n mină și pe care am citit-o și eu. Pot să pun prinsoare că creștinul ăsta care te-nsoțește este unul anume Sancho Panza, scutierul luminăției-tale, ale cărui vorbe de duh n-au pereche pe lume.

— Așa-i cum zici, spuse Sancho, că eu sînt scutierul acela hăzos, de care pomenești luminăția-ta, iar cavalerul acesta este stăpînul meu, însuși don Quijote de La Mancha, cel despre care se vorbește și se istorisește prin cărți.

— Vai, spuse cealaltă, să-l rugăm, surato, să rămînă, că părinții și frații noștri tare mult s-or desfăta cu el, fiindcă despre vitejia și curtenia lui am auzit și eu spunîndu-se tot ce mi-ai spus și tu; și, mai cu seamă, se zice de el că-i cel mai neclintit și cel mai statornic îndrăgostit din cîți se știe, și că aleasa lui este una pe nume Dulcinea din Toboso, căreia în toată Spania i se dă cununa frumuseții.

— Și pe bună dreptate i se dă, răspunse don Quijote, numai dacă nu-i pusă-n cumpănă această dreptate de către frumusețea-vă cea fără de seamăn pe lume. Nu vă mai dați osteneala, domnițele mele, să mă opriți, fiindcă îndatoririle de fiecă clipă ale îndeletnicirii mele nu-mi îngăduie să-mi aflu tihna nicăieri.

Într-acestea, veni în locul unde se aflau cei patru și fratele uneia dintre păstorițe, îmbrăcat și el ca păstor și tot atât de bogat și de strălucit ca și fetele; ele îi povestiră și lui că acela cu care stăteau de vorbă era viteazul don Quijote de La Mancha, iar celălalt, scutierul său, Sancho, de care știa și el, ca unul ce, de asemenea, le citise istoria. Chipeșul cioban se arătă gata să-l slujească și-l rugă să vină la el în cort, iar don Quijote trebui să-i facă pe voie și se duse. Se auzi într-acestea și bătaia pășărarilor, plasele se umplură de păsăruici de tot felul, care, amăgite de culoarea plaselor, cădeau tocmai în primejdia de care voiau să scape. Se adunară în acel loc mai bine de treizeci de inși, cu toții strălucit îmbrăcați ca păstori și ca păstorițe, și într-o clipă aflară cine era don Quijote și scutierul lui, drept care nu mică le fu bucuria, fiindcă știau și ei de aceia doi din istoria lor tipărită. Se duseră la corturi, și acolo găsiră așternute niște mese bogate, îmbelșugate și curate. Îl cinstiră pe don Quijote, dându-i locul cel de frunte la masă. Se uitau cu toții la el și nu le venea să creadă că-l văd aievea. În cele din urmă, după ce se strînseră fețele de masă, domol de tot don Quijote ridică glas și spuse:

— Dintre păcatele cele mai mari pe care le săvârșesc oamenii, deși unii spun că este trufia, eu zic că e nerecunoștința, dac-ar fi să mă iau după ceea ce se spune îndeobște, cum că de nerecunoscători geme iadul. Păcatul acesta, pe cât mi-a fost cu puțință, am căutat să-l ocolesc încă din clipa cind mi-a fost dat să mă folosesc de bunurile minții, și dacă nu pot să răsplătesc binele ce mi se face prin alt bine, pun cel puțin în locul lui dorința de a-l îndeplini, și dacă nici asta n-ajunge, apoi fac să-i meargă vestea, căci cine dă la iveală și face cunoscut binele pe care-l primește, acela l-ar

și răsplăti cu un alt bine de îndată ce-ar găsi prilejul; și fiindcă, de cele mai multe ori, cei ce primesc sînt mai prejos decît cei ce dau, iar mai presus de toți este însuși Dumnezeu, căci el e dătătorul cel peste fire, și darurile omului nu pot fi pe potrivă cu darurile lui Dumnezeu din pricina nemăsuratei depărtări ce-i desparte, se face că această strîmtorare și neajutorare a firii omenești este înlocuită întrucîtva prin recunoștință. Eu, dară, recunoscător pentru cinstirea ce mi s-a dat aici, și neputînd să întorc în aceeași măsură darul primit, în strîmtele hotare ale puterii mele dau și eu ce pot și ceea ce este al meu; așa încît vă înștiințez că timp de două zile încheiate, pe drumul mare ce duce la Zaragoza, voi susține că aste două domnițe străvestite-n straie ciobănești, ce stau aici față, sînt cele mai frumoase și mai cuviincioase din cîte se află pe lume, dacă nu ținem socoteală de neîntrecuta Dulcinea din Toboso, singura stăpînă a gîndurilor mele, și astea fie spuse fără supărarea nimănui din ciți și din cîte mă ascultă acum.

Auzind aceste vorbe, Sancho, care le ascultase cu luare-aminte, strigă în gura mare:

— Este oare cu putință să se mai afle oameni pe lume care să cuteze a spune și a jura că stăpînul acesta al meu e smintit? Spuneți și luminățile-voastre, seniorilor ciobani: Se află oare popă de țară, oricît ar fi el de înțelept și de cărturar, care să poată spune cele ce a spus stăpînul meu? Și se află oare cavaler rătăcitor, oricît ar fi el de vestit prin vitejia lui, care să poată făgădui ceea ce stăpînul meu a făgăduit aci?

Se-ntoarse, încins la față, don Quijote către Sancho și, minios foc, îi spuse:

— Este oare cu putință, Sancho, să se mai afle om pe tot rotundul pămîntului care să nu spună că ești un prost fără pereche, căptușit pe dinăuntru tot cu prostie? Cin' te pune să-ți vîri nasu-n treburile mele și să cercetezi dacă sînt înțelept sau smintit? Să taci și să nu-mi răspunzi o vorbă! Pune mai bine șaua pe Rocinante dacă e cumva deșălat! Să mergem ca să-mi pun în fapt făgăduința, căci

odată ce de partea mea e dreptatea, poți să-i și ții de învinși pe toți cei ce vor voi s-o tăgăduiască.

Și, cuprins de-o nespusă minie, se ridică din jilt și-i lăsă năuciți pe cei din jur, făcându-i să stea în cumpănă dacă să-l socoată nebun sau înțelept. Pînă la urmă umblară să-l înduplece să nu se mai apuce de-o treabă atît de nesăbuită, căci firea lui cea recunoscătoare ei o țineau drept un lucru știut de toată lumea, așa că nu mai erau de trebuință dovezi nouă spre a-și face cunoscut vrednicu-i suflet, de vreme ce ajungeau și acele dovezi despre care se vorbea în istoria faptelor sale. Cu toate astea, don Quijote nu se abătu de la gîndul său și, călare pe Rocinante, îmbrățișîndu-și pavăza și apucîndu-și lancea, se proțăpi în mijlocul drumului mare, care nu era prea departe de acea pajiște înverzită. Se luă după el și Sancho, călare pe asin, dimpreună cu toți cei din ceata ciobănească, dornici să vadă cum o să iasă cu îndrăzneța-i și nemaiauzita-i făgăduință. Proțăpit, dară, don Quijote în mijlocul drumului, așa cum am mai spus, izbi văzduhul cu aceste vorbe:

— O, voi, drumeți și călători, cavaleri, scutieri, oameni pe jos și de pe cal, care treceți pe acest drum sau va să treceți în astea două zile ce vin, aflați că don Quijote de La Mancha, cavaler rătăcitor, stă aici neclintit, să vestească că toate frumusețile și gingășiile pămîntului sînt întrecute de acelea ce-ncunună pe nimfele care sălășluiesc în aste pajiști și dumbrăvi, lăsînd-o la o parte pe doamna inimii mele, Dulcinea din Toboso ! Drept care, cel ce gîndește dimpotrivă să vină, că eu îl aștept aici !

De două ori făcu să răsune aceste vorbe, și de două ori rămaseră ele neauzite de nici un trecător ; dar soarta, care nu-și greșea socotelile, făcu în așa fel că nu trecu mult, și pe drum se ivi o sumedenie de oameni călări, unii din ei armați cu lănci, gonind în ceată strînsă și într-un zor nebun. Nici că-i zăriră bine cei ce se aflau cu don Quijote, că, făcînd cale-ntoarsă, se și depărtară din drum o bună bucată, fiindcă-și deteră seama că dac-ar mai fi stat la tocmeală, i-ar fi putut paște vreo primejdie. Numai don Quijote, cu inima

neînfrică, stete locului, în timp ce Sancho își făcu pavăză din dosul lui Rocinante. Se apropie și ceata de lăncieri, iar unul dintr-înșii, care venea în fruntea lor, se răsti puternic la don Quijote:

— Păzea din drum, împielitătule, c-au să te fărîme taurii ăștia!

— Huo, lepădăturilor, răspunse don Quijote, că nu mi-e mie frică de taurii voștri, fie ei și din cei mai de soi, pe care-i crește Jarama pe malurile ei. Recunoașteți, tîlharilor — așa, cu ochii-nchiși — că-i adevărat ceea ce-am povestit eu aici, că dacă nu, se cheamă s-aveți de furcă cu mine!

Nu mai avură timp nici văcarul să răspundă și nici don Quijote să se dea-n lături chiar dac-ar fi vrut, căci cireada de tauri sălbatici și de boi îmblînziți, dimpreună cu toată liota de văcari și de alți argați, care-i duceau să-i închidă în țarcul unui sat, unde a doua zi avea să fie luptă de tauri, trecură și peste don Quijote, și peste Sancho, și peste Rocinante, și peste asin, trîntindu-i la pămînt și făcîndu-i să se dea de-a rostogolul în țărînă. Sancho rămase stîlcit, don Quijote amețit, asinul frînt de șale, iar Rocinante n-avu nici el o soartă mai creștinească; pîn'la urmă se ridicară, însă, cu toții, iar don Quijote, într-un zor nebun, mai poticnindu-se, mai căzînd de-a binelea, începu să se ia fuga după toată cireada aceea, strigînd în gura mare:

— Opriți-vă și așteptați, lepădături și tîlhari ce sînteți, vă așteaptă doar un singur cavaler, care nu-i nici de-un soi și nici de-o părere cu aceia ce zic că vrăjmașului ce-o ia la sănătoasa să-i faci o punte de argint!

Asta nu-i opri, însă, pe alergătorii cei grăbiți, pentru care amenințările lui erau ca toba bătută la urechile surdului. Numai oboseala îl opri locului pe don Quijote și, mai mult mînios decît răzbunat, se așeză pe marginea drumului, așteptînd să-l ajungă Sancho cu Rocinante și cu măgarul. Ei îl ajunseră, încălecară și stăpîn și slugă și, fără să se mai întoarcă spre a-și lua rămas bun de la acea Arcadie închipuită și amăgitoare, mai mult rușinați decît mulțumiți, își văzură mai departe de drum.

Unde se povestește nemaipomenita întâmplare, ce poate fi luată și drept aventură, pe care a trăit-o don Quijote

Praful și oboseala cu care s-au ales don Quijote și Sancho de pe urma mojiției taurilor au mai pierit cu ajutorul unui izvor curat și limpede, aflat de ei într-un crîng răcoros, la marginea căruia — după ce lăsară slobozi de friu și de căpăstru pe asin și pe Rocinante — se așezară și cei doi oropsiți, stăpîn și slugă. Umblă Sancho pe la cămara desagilor lui și scoase de-acolo niște udătură, cum avea el obiceiul să spună. Se clăti în gură, se mai spală și don Quijote pe față și, cu răcoreala asta, mai prinseră parcă ceva viață la sufletul lor amărit. Don Quijote, de cătrănit ce era, nu punea nimic în gură, iar Sancho, ca om cu obraz ce se afla, nu îndrăznea să se atingă de bucatele ce-i stăteau dinainte, așteptînd să facă don Quijote începutul; dar văzînd că stăpînu-su, călătorit departe cu gîndurile, nu-și aducea de loc aminte să ducă pîinea la gură, lăsă rușinea la o parte și deschise el gura, nu ca să vorbească, ci ca să-și îndese burduhanul cu pîinea și cu brînză ce le avea la îndemînă.

— Ospătează-te, Sancho, fătul meu, spuse don Quijote, ține-ți viața, că ție ți-e mai dragă decît mie, și pe mine lasă-mă să mor sub povara gîndurilor celor negre și sub apăsarea restriștilor mele. Eu, Sancho dragă, am venit pe lume ca să trăiesc murind, iar tu ca să mori mîncînd. Și ca să vezi că așa e cum îți spun, uită-te numai la mine, cel tipărit în cărți, vestit în fapte de arme, cuviincios în purtările mele, cinstit de domnitori, îndrăgit de fecioare, și toate astea pentru ce? pentru ca, la urma urmei, cînd așteptam și eu ramuri de finic, biruințe și cununi, cîștigate și dobîndite pe drept în urma isprăvilor mele cele vitejești, să mă văd, așa cum m-am văzut azi-dimineață, călcat, rostogolit și strivit de picioarele unor dobitoace scîrbavnice și spurcate. Gîndul la treaba asta îmi tocește dinții, îmi înțepe-

nește fălcile, îmi înmoaie mîinile și-mi ia orice poftă de mîncare; drept care, îmi stă în minte să mă las să mor de foame — moartea cea mai cumplită dintre morți.

— Păi în felul ăsta, zise Sancho, dîndu-i zorit înainte cu înfulecatul, se cheamă că luminăția-ta nu te ții de zicătoarea care spune: « Nu muri încă, firtate, pîn' nu mînci pe săturate ». Mie, cel puțin, nici prin gînd nu-mi trece să-mi fac seama; ba, dimpotrivă, socot să fac și eu ca acel ciubotar care trage cu dinții de pielea ciubotei pîn' ce-o-ntinde cît îi e lui de trebuință; și-așa și eu, tot îmbucînd, oi trage de viața mea pîn' ce-o ajunge la capătul pe care i l-a hărăzit cerul. Și să știi de la mine, stăpîne, că nu se află sminteală mai mare decît aceea de-a-ți veni cheful să deznădăjduiești, așa cum ți-a venit luminăției-tale. Ascultă și la mine ce-ți spun și, după ce-i îmbuca ceva, lungește-te să tragi un pui de somn pe perina cea verde a ierbii, și ai vedea că la trezire ai să te simți ceva mai ușurat.

Așa și făcu don Quijote, fiindcă vorbele lui Sancho i se părură mai degrabă de înțelept decît de nebun, și-i spuse:

— Dragă Sancho, dacă-i vrea tu acum să faci de hatîrul meu ce ți-oi spune, apai să știi că și ușurarea îmi va fi mai temeinică și nici mîhnirea atît de cumplită; eu zic așa, că-n timp ce-oi ațipi puțin, ca să-ți ascult povața, tu să te duci ceva mai încolo, și după ce t-ei despuia, să iei dîrlogii lui Rocinante și să-ți arzi vreo trei-patru sute de lovituri ca arvună din cele trei mii și atîtea cîte trebuie să-ți tragi pentru dezlegarea din vrăji a Dulcinei, fiindcă-i mai mare păcatul ca biata domnița aceea să rămînă vrăjită numai din nepăsarea și din nesocotința ta.

— Aici ar fi multe de zis, spuse Sancho. Ia mai bine să tragem amîndoi un pui de somn ca acela, și pe urmă, ce-o vrea Dumnezeu! Dar să știi luminăția-ta că nu-i lucru de glumă să stea omul și, cu sînge rece, să-și ardă la bice cu nemiluita, mai cu seamă de-or cădea bicele pe-un trup prost îngrijit și hrănit și mai prost. Să aibă numai răbdare stăpîna mea Dulcinea, căci cînd nici cu gîndul n-o gîndi m-o vedea pe de-a-ntregul scrijelit de lovituri, că pînă mori,

tot trăiești: vreau adică să spun că viața o mai am încă și, o dată cu ea, și dorința de-a pune-n fapt cele ce-am făgăduit.

Mulțumindu-i, don Quijote mîncă puțintel, iar Sancho multicel, și se așternură să doarmă, lăsîndu-i de capul lor și fără nici o rînduială pe cei doi veșnici ortaci și prieteni, Rocinante și măgarul, să pască din iarba grasă de care era belșug în acea pajiște. Se treziră cam tîrzior, încălecară și-și urmară drumul, dînd zor să ajungă la un han care se zărea, pare-se, cam la o leghe depărtare de-acolo; spun că era han, fiindcă tot așa îi zicea și don Quijote, călcîndu-și obiceiul ce-l avea de-a le zice tuturor hanurilor castele. Ajunseră dară acolo și-l întrebă pe hangiu dacă putea să-i găzduiască. El le răspunse că da, și încă cu tot dichisul și cu tot rostul pe care le-ar afla și în Zaragoza. Descălecară, și Sancho își duse merindea într-o odaie, după ce hangiul îi dăde cheia de-acolo. Mîna dobitoacele la grajd, le dăde tainul și se întoarse să vadă ce-i mai porunceă don Quijote, care sta pe-o laiță; și din toată inima aducea Sancho mulțumită cerului că lui stăpînu-su nu i se mai părăsise castel acel han. Cînd sosi ceasul cinei, se duseră la ei în odaie, iar Sancho îl întrebă pe hangiu ce avea să le dea de mîncare. La care hangiul răspunse că orice le-o pofti inima, așa încît să ceară ce vor, că hanul lui e împodobit cu toate cele, de la păsărelele cerului, pînă la orătăniile pămîntului și peștii mării.

— Nu-i nevoie chiar de-atîta, răspunse Sancho, c-o să ne fie prea de-ajuns și-o pereche de pui fripți, fiindcă stăpînu-meu e om subțire și mănîncă puțin, și nici eu nu sînt din aceia care mănîncă de sting.

Hangiul îi răspunse că n-avea pui, căci pîrdalnicii ceia de ulii daseră iama-n ei.

— Atunci pune, jupîn hangiule, zise Sancho, să ne frigă o găină, da' vezi să fie fragedă.

— Găină, păcatele mele! răspunse hangiul. Ca să-ți spun drept, ieri tocmai am trimis peste cincizeci la oraș, de le-a vîndut; dar, în afară de găini, cere-mi domnia-ta tot ce-ți poștește inima.

— Dacă-i vorba pe-aşa, zise Sancho, apăi n-ai să-mi mai spui că n-ai niscăi friptură de viţel sau de ied.

— Chiar acum-acum n-am în casă, răspunse hangiu, fiindcă s-a isprăvit, dar săptămîna ailaltă o să am de-o să şi prisosească.

— Ne-am pricopsit de-a binelea! răspunse Sancho. Pot să pun atunci rămăşag că lipsa bucatelor ăstora e despăgubită cu prisosul de slănină şi de ouă ce l-ai fi avînd.

— Da' de la mîină pîn' la gură uită muşteriu! ăsta al meu, zău aşa! făcu hangiu. Nu ţi-am spus o dată, măi omule, că n-am nici pui, nici găini? Păi atunci de unde, păcatele mele, vrei să am ouă? Întreabă, dacă vrei, de alte bunătăţi, şi las-o mai încet cu găinile.

— Hai s-o sfîrşim dracului odată! zise Sancho. Spune-mi verde ce ai, şi nu mai tot da zor cu Doamne-ajută!

— Jupîne muşteriu, răspunse hangiu, ceea ce cu adevărat şi cu-adevărat am în casă sînt două picioare de vacă, da' atît de fragede, că poţi zice că-s picioruşe de viţel, da' atît de mari că poţi zice că-s picioare de vacă; sînt gătite la foc cu mazăre, cu ceapă şi cu slănină, şi într-una tot strigă: « Mănîncă-ne, mănîncă-ne! »

— Ale mele-s, le pun semn de pe-acuma, zise Sancho, nimeni să nu se-atingă de ele, că le-oi plăti mai bine decît oricare altul, fiindcă, pentru mine, nici că se află bucate mai gustoase pe lume, şi de-or fi picioruşe, mie totuna mi-e!

— N-avea grijă că nu ţi le ia nimeni, spuse hangiu, fiindcă ceilalţi muşterii ce-mi picară sînt obraze atît de subţiri, încît au cu ei şi bucătar, şi sufragiu, şi zaherea de bucate.

— Dacă-i vorba de obraz subţire, zise Sancho, apăi nimeni nu-i mai subţire decît stăpînu-meu; dar îndeletnicirea ce-o are nu-i îngăduie să ia cu el bucate alese şi vinaţuri; ne-aşternem colea la mijloc de pajişte şi ne săturăm cu ghindă dulce şi cu moşmoane.

Acestea fură vorbele schimbate de Sancho şi hangiu, fără ca Sancho să se mai lungească la sfat şi să-i răspundă

hanghiului, care îl și întrebase ce slujbă sau îndeletnicire avea stăpînu-su. Sosi, dară, și ceasul cinei, intră don Quijote la el în odaie, hangiul i-aduse mîncarea, așa cum era, și, fără multe mofturi, se așeză și el să se ospăteze.

În odaia alăturată, despărțită de-a cavalerului nostru numai c-un zid subțire, i se păru lui don Quijote c-aude pe cineva spunînd:

— Fă-mi hatîrul, seniore don Jerónimo, să n-am parte de viața domniei-tale, și hai să citim, pîn' ce ne-o aduce de cină, un alt capitol din cea de-a doua parte a lui *Don Quijote de La Mancha*¹.

Numai ce-și auzi numele don Quijote, că-ndată sări ca ars și, ciulind urechile, ascultă ce vorbeau călătorii aceia de el, și-l auzi pe don Jerónimo, cel pomenit mai înainte, că răspunde:

— De ce mai vrei domnia-ta, seniore don Juan, să citim bazaconiile astea, o dată ce acela ce-a citit partea-ntîi din istoria lui don Quijote de La Mancha nu mai poate, în ruptul capului, să simtă vreo desfătare citind-o pe asta de-a doua?

— Cu toate acestea, spuse don Juan, tot ar fi bine s-o citim, fiindcă nu se află carte, cît de proastă să fie, care să nu cuprindă-ntr-însa și cîte ceva bun. Cu ce nu mă-m-pac eu în partea asta a doua este că-l zugrăvește pe don Quijote lecuit cu totul de dragostea lui față de Dulcinea din Toboso.

Auzind una ca asta, don Quijote, cuprins de mînie și de ciudă, ridică glas și spuse:

— Oricui care-ar spune că don Quijote de La Mancha a uitat-o sau ar uita-o pe Dulcinea din Toboso, în luptă dreaptă eu l-aș face să-și dea seama că se depărtează mult de adevăr, fiindcă nici Dulcinea din Toboso, cea făr' de seamă pe lume, nu poate fi uitată, și nici în cugetul lui

¹ Aluzie la Partea a II-a, apocrifă, intitulată *Segundo tomo del ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha*, tipărită la Tarragona în 1614, sub numele fals Alonso Fernando de Avellaneda. Acest capitol se răfuiește, așadar, cu piratul literar.

don Quijote nu-și poate face lăcaș uitarea: statornicia e herbul lui, iar îndeletnicirea lui e s-o păstreze-ntr-însul cu inima ușoară și fără să-și facă nici o silă.

— Da' cine-i acela care răspunde la vorba noastră? se auzi din cealaltă odaie.

— Cine altul, răspunse Sancho, decît don Quijote de La Mancha în carne și oase, care va pune-n fapt cele ce-a spus, precum și cele ce-o mai avea de gînd să spună, fiindcă pe bunul platnic zălogul nu-l sperie.

Numai ce rosti Sancho vorbele astea, că și intrară pe ușa odăii lor doi cavaleri, așa arătau cel puțin, și unul dintr-înșii, cuprinzîndu-l cu brațele pe după gît pe don Quijote, îi zise:

— Nici înfățișarea domniei-tale nu-ți poate dezminți numele, și nici numele nu poate să nu-ți adeverească înfățișarea. Nu mai rămîne nici o urmă de îndoială, seniore, că domnia-ta ești adevăratul don Quijote de La Mancha, stea călăuzitoare și luceafăr al cavaleriei rătăcitoare, în ciuda și-n pofida aceluia ce-a vrut să-ți surpe numele și să-ți coboare faptele vitejești, așa cum a făcut ticluitorul acestei cărți pe care ți-o înfățișez.

Și după ce-i puse-n mînă o carte pe care o adusese ortacul lui, don Quijote, fără să scoată o vorbă, o luă și prinse s-o răsfoiască, iar după puțin i-o înapoie și zise:

— În cele cîteva clipe cît am frunzărit cartea, am găsit la ticluitorul ei trei lucruri vrednice de osîndire. Mai întîi unele vorbe pe care le-am citit în precuvîntare ¹; al doilea, graiul aragonez, fiindcă uneori scrie fără cuvinte de legătură ²; și-n al treilea rînd, ceea ce mai cu osebite îl arată nepriceput este că greșește și se depărtează de adevăr tocmai în partea cea mai de seamă a istoriei, fiindcă aici spune el că pe femeia lui Sancho Panza, scutierul meu, o cheamă Maria Gutierrez, și cînd colo n-o cheamă așa, ci Teresa

¹ Aluzie la cuvintele insultătoare din prologul volumului apocrif, în care falsul Avellaneda îl face pe Cervantes bătrîn, ciung și pizmaș.

² «*Sin artículos*»: aluzie la particularitatea dialectului aragonez, care elimină în chip negramatical legătura sintactică a cuvintelor.

Panza¹; și cine greșește când îi vorba de partea asta atât de însemnată, tare mă tem c-o greși și-n toate celelalte câte le cuprinde istorisirea.

La care Sancho spuse:

— Halal de-așa povestitor, n-am ce zice! O fi știind mai mult de-o groază de întâmplările noastre dacă femeii mele, Teresa Panza, îi zice Maria Gutierrez; mai ia o dată cartea, stăpîne, și vezi dacă mă pune și pe mine-ntr-însa și dacă nu m-a botezat cumva cu vreun alt nume.

— După cele ce te-am auzit vorbind, frățioare, trebuie neapărat că ești Sancho Panza, scutierul seniorelui don Quijote, zise don Jerónimo.

— Da, sînt, răspunse Sancho, și mă fălesc cu asta.

— Atunci, pe legea mea, zise cavalerul, că povestitorul ăsta nou nu te zugrăvește chiar atât de neted și de curat cum se arată a-ți fi făptura: te înfățișează mîncău, sărac cu duhul și cîtuși de puțin hazliu, cu totul altfel decît cum e zugrăvit Sancho din partea-ntîi a istoriei stăpînului tău.

— Ierte-l Dumnezeu! zise Sancho. Să mă fi lăsat mai bine acolo, în ungherul meu, fără să fi luat seama la mine; eu zic să nu se-apuce de tras clopotul cel ce nu se pricepe, fiindcă pe fiștecine-l prinde să stea la locul lui.

Cei doi cavaleri îl rugară pe don Quijote să treacă la ei în odaie ca să cineze-mpreună, căci știau ei că-n hanul acela nu prea se găseau bucate vrednice de-o față atât de simandicoasă ca a lui. Don Quijote, care era totdeauna cuviincios în purtări, le ascultă rugămîntea și cină cu ei. Rămase Sancho investit cu puteri depline asupra oalei, se așeză în capul mesei și, laolaltă cu el, și hangiul, care, nu mai puțin decît Sancho, se da-n vînt după piciorușele și picioarele lui.

În timpul cinei don Juan îl întrebă pe don Quijote ce vești mai are de la domnița Dulcinea din Toboso, dacă s-a măritat, dac-a și născut sau numai a rămas grea, ori

¹ Cervantes însuși, în capitolul VII al părții întîi, îl pusese pe Sancho să-și numească soția María Gutierrez, pentru ca mai tîrziu să-i spună tot el Teresa Panza. În schimb, Cervantes ar fi avut dreptate să-i impute falsului Avellaneda că-l numise pe don Quijote — Martín Quijada, în loc de Alonso Quejada.

dacă, rămînînd neîntinată și păstrîndu-și cinstea și curăția, își mai aducea aminte de gîndurile cele drăgăstoase ale seniorelui don Quijote.

La care el răspunse :

— Dulcinea s-a păstrat neprihănită, iar gîndurile mele de dragoste sînt mai statornice ca niciodată ; legăturile noastre au rămas curate ca și mai înainte, iar frumusețea ei s-a preschimbat în slutenia unei țărănci rufoase.

Și apoi de-a fir-a-păr îi povesti vrăjirea domniței Dulcinea, și ceea ce i se întîmplase lui în peștera lui Montesinos, dimpreună cu rînduiala dată de înțeleptul Merlin pentru dezlegarea din vrăji a Dulcinei, și care era biciuirea lui Sancho. Cum nu se poate mai mare fu desfătarea celor doi cavaleri, ascultîndu-l pe don Quijote cum își povestea întîmplările cele năzdrăvane ale istoriei lui, și tot atîta se minunară de prăpăstiile ce le spunea, cît și de felul cel ales cu care le povestea. Acu îl țineau de înțelept, și acu el o apuca razna și-l luau drept nebun, așa încît stăteau în cumpănă și nu mai știau pe ce treaptă să-l așeze între înțelepciune și sminteală.

Mîntui și Sancho cu cina și, după ce-l lăsă beat turtă pe hangiu, trecu în odaia unde era stăpînu-su, și cînd intră, spuse :

— Capul pe butuc mi-l pun, seniorilor, dacă ticluitoarul cărții acesteia pe care o aveți luminățile-voastre nu-mi caută ceartă cu lumînarea : dacă zice că-s mîncău, așa cum spuneți luminățile-voastre, nădăjduiesc, cel puțin, că nu mă face și bețiv.

— Ba te face, zise don Jerónimo, da' nu-mi mai aduc aminte în ce fel ; atîta știu, că folosește niște vorbe pe de-a-ntregul nepotrivite și, după toate, și mincinoase, precît îmi dau eu seama cînd mă uit la chipul bunului Sancho, care-i aici față.

— Credeți-mă pe cuvînt, luminățile-voastre, spuse Sancho, că Sancho și cu don Quijote din istoria asta trebuie c-or fi cu totul alții decît aceia care-s puși în istoria scrisă de Cide Hamete Benengeli, și care sîntem chiar noi, leiți-poleiți : stăpînu-meu viteaz, înțelept și îndrăgostit, iar eu nemeșteșugit în purtări, ghiduș și cituși de puțin lacom sau bețivan.

— Aşa cred şi eu, spuse don Juan şi, dac-ar fi cu putinţă, ar trebui să se dea porunci ca nimeni să nu mai cuteze a istorisi isprăvile marelui don Quijote, decît numai Cide Hamete, povestitorul lor cel dintîi, aşa cum şi Alexandru Machedon a poruncit ca nimeni să nu îndrăznească a-i zugrăvi chipul în afară de Apeles.

— Zugrăvească-mă cine-o pofti, zise don Quijote, numai să nu mă necinstească, fiindcă de multe ori şi răbdarea are margini, cînd vine unul şi toarnă asupra-ţi la ocări cu nemiluita.

— Seniorelui don Quijote, spuse don Juan, nu-i poate fi adusă nici o ocară pe care el să n-o poată răzbuna, numai dacă nu se apără de ea cu scutul răbdării, răbdare care, precît socot eu, e mare şi puternică.

Cu vorbe ca acestea şi cu altele de felul lor îşi trecură ei o mare parte din noapte; şi măcar că don Juan ar fi vrut ca don Quijote să citească mai mult din carte, ca să vadă ce-o să-i mai găsească împotrivă, nu putu totuşi s-o scoată cu el la capăt; don Quijote spuse c-o socotea drept citită şi c-o dovedea de la un capăt la altul plină numai de bali-verne, aşa că n-ar fi avut nici un chef să-l ştie pe ticluitorul ei bucurîndu-se c-o citise, dac-ar fi prins cumva de veste că-i căzuse şi lui în mîină; căci de la lucrurile necuviincioase şi ruşinoase trebuie să-ţi înlături şi gîndul şi, cu atît mai mult, ochii.

Cei doi cavaleri îl întrebă că încotro îşi hotărîse călătoria. El le răspunse că la Zaragoza, ca să fie şi el faţă la jocurile de arme ce se dădeau de obicei în fiecă an acolo-n oraş. Don Juan îi spuse că şi-n istoria cea nouă se povestea cum don Quijote — oricare ar fi acel don Quijote — se aflase şi el prin Zaragoza la un joc de aruncări cu lancea în inel, în a cărei zugrăvire lipseau cu totul şi darul născocirii şi cuvintele de duh¹ şi, mai cu seamă, straietele cele strălucite², dar în schimb neroziile se-nşirau cu carul.

¹ În original « *letras* »: adică versurile şi strigătele mucalite sau galante cu care ieşeau de obicei cavalerii la asemenea ocazii festive.

² În original « *las libreas de colores* » făceau parte din spectacol şi-i deosebeau, după tăietura şi asamblarea tonurilor, pe combatanţi.

— Țasta-i un temei îndestulător, răspunse don Quijote, ca nici să nu mai pun picioru-n Zaragoza; așa l-oi da de minciună în fața lumii întregi pe povestitorul acesta nou, și oricine o putea să se-ncredințeze că nu eu sînt don Quijotele acela cu care tot dă zor dumnealui.

— Și bine-ai să faci cum ai să faci, spuse don Jerónimo, căci și la Barcelona mai sînt jocuri de arme în care seniorele don Quijote ar putea să-și arate vrednicia.

— Așa mă bate gîndul să fac, zise don Quijote. Și acum dați-mi voie să mă duc la culcare, fiindcă e și timpul, iar domniile-voastre treceți-mă și socotiți-mă, rogu-vă, în rîndul celor mai buni prieteni și slujitori ce-i aveți.

— Și pe mine, făcu Sancho, că poate-oi fi și eu bun la ceva.

Cu aceste vorbe se despărțiră, iar don Quijote și cu Sancho se-ntoarseră la ei în odaie, lăsîndu-i pe don Juan și pe don Jerónimo uimiți foarte după ce văzuseră și ei tot amestecul pe care-l făcuse cavalerul nostru din înțelepciunea și din sminteala sa; și-acum rămaseră și ei încredințați că aceștia doi erau adevărații don Quijote și Sancho, iar nu aceia pe care-i înfățișa ticluitoarul cel aragonez.

Don Quijote se sculă pe mîncate și, ciocnînd în peretele subțire care-l despărțea de cealaltă odaie, își luă rămas bun de la prietenii săi. Sancho îl plăti domnește pe hangiu și-l sfătui sau să nu-și mai laude atîta îndestularea ospătăriei, sau să și-o îndestuleze mai ca lumea.

Capitolul LX

Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote în drum către Barcelona

Dimineața era răcoroasă și tot așa se arăta a fi și ziua în care don Quijote plecă de la han, după ce mai înainte ceru să i se lămurească drumul cel mai drept ce duce la Barcelona fără să treacă prin Zaragoza, că aprigă dorință mai

avea de a-l da de minciună pe acel nou povestitor, care, după câte se spunea, îl ponegrise atît de amarnic. Întîmplarea făcu că-n mai bine de şase zile nu i se ivi nimic vrednic de-a fi aşternut în scris, după care, însă, abătîndu-se de la drumul mare, îl apucă noaptea într-un desiş de goruni sau de arbori-de-plută, fiindcă aici Cide Hamete nu mai desluşeşte de-a fir-a-păr, aşa cum face el de obicei cînd povesteşte despre altele. Descălecară de pe dobitoacele lor şi stăpîn şi slugă şi, după ce se lungiră la rădăcinile copacilor, Sancho, care se ospătase bine în acea zi, intră, fără de nici o greutate, pe porţile somnului; don Quijote, însă, pe care, mai mult decît foamea, nălucirile acelea ale lui îl ţineau treaz, nu putea să dea ochii-n gene, rătăcind încoace şi-ncolo cu gîndul în nenumărate şi felurite locuri. Cînd i se părea că se află în peştera lui Montesinos, cînd că o vede ţopăind şi călărind măgăreaţa pe Dulcinea cea preschimbată în ţarancă, cînd parcă-i mai zvoneau în urechi vorbele înţeleptului Merlin, care-i destăinuiau căile şi mijloacele pe care trebuia să le folosească şi să le pună-n fapt ca s-o dezlege pe Dulcinea din vrăji. Îi venea să-şi smulgă părul din cap cînd vedea nepăsarea şi lipsa de dragoste creştinească a scutierului său Sancho, fiindcă, după câte socotea el, Sancho nu-şi dase decît vreo cinci gîrbace, număr prea mărunţ şi o nimica toată faţă de atîtea şi atîtea lovituri cîte mai rămineau încă nedate, lucru care-l întristă şi-l supără într-atîta, încît cuvîntă astfel în gîndul lui:

«Dacă Alexandru cel Mare a retezat nodul gordian spunînd: „Totuna-i să-l retez şi să-l dezleg“, ceea ce nu l-a împiedicat să rămînă stăpînul obştesc al întregii Asii, apăi acelaşi lucru ar putea să se întîmple şi acum cu dezlegarea Dulcinei dacă eu l-aş biciui pe Sancho fără voia lui; şi dacă preţul acestei lecuiri e ca Sancho să primească trei mii şi atîtea gîrbace, puţin îmi pasă mie de şi le dă singur sau i le dă altul, o dată ce lucrul de căpetenie e ca el să le primească, vină ele din partea cui or veni!»

Cu gîndul acesta se apropie de Sancho, după ce mai înainte avusese grijă să ia dirlogii de pe Rocinante, şi, potri-

vindu-i în așa chip ca să-l poată biciui cu ei, începu să-i desfacă briul, fiindcă, după câte umbla vorba, scutierul său n-avea altceva decît o bată care-i ținea nădragii; dar de-abia se apropiase don Quijote, că Sancho se trezi deodată și zise:

— Ce-i asta? Cine pune mina pe mine și mă descinge?

— Eu sînt, răspunse don Quijote, eu, care vreau să fac în locul tău ceea ce pe tine nu te-a tras inima, și în felul acesta să-mi lecuiesc amarul; vreau să te biciuiesc, dragă Sancho, și să te scap, în parte, de datoria de care ești legat. Dulcinea piere, tu trăiești în nepăsare, eu mor s-o văd delegată, așa că descinge-te tu de bunăvoie, fiindcă voia mea bună este să-ți dau aici, prin pustietățile astea, pe puțin vreo două mii de gîrbace.

— Nicidecum! zise Sancho. Las-o, luminăția-ta, mai domol, că dacă nu, pe Dumnezeuul meu c-oi face un tîmbălău de-o să m-audă și surzii! Gîrbacele de care m-am legat trebuie să-mi fie date de bunăvoie, și nu cu sila, și acum n-am nici un chef să mă las biciuit; destul că m-am prins față de luminăția-ta să mă biciuiesc pînă mi-oi tăbăci pielea atunci cînd mi-o veni pofta.

— N-o să mă las eu în nădejdea bunăvoirii tale, Sancho, fiindcă ești împietrit la inimă, și deși țăran, ai pielea subțire.

Și spunînd vorbele astea, se străduia și se lupta ca să-i desfacă briul. Văzînd Sancho Panza că se-ngroașă gluma, sări în picioare, îl înșfăcă pe stăpînu-su, îl cuprinse cu amîndouă brațele și, după ce-i puse o piedică, dete cu el de pămînt, răsturnîndu-l pe spate; îl apăsă cu genunchiul drept pe piept și-i ținu atît de vîrtos mîinile în mîinile lui, încît nu-l mai lăsă nici să se miște și nici să sufle.

Don Quijote îi spunea:

— Cum, vînzătorule ce ești, împotriva stăpînului și domnului tău legiuit te răzvrătești tu? Cutezi tu treaba asta față de acela a cărui pîine o mănînci?

— Eu regi nu scot și nici nu pun, ci m-ajut numai pe mine¹, pe care sînt singur stăpîn. Luminăția-ta să-mi fîgă-

¹ Modificare ad-hoc a spuselor lui Bernard du Guesclin, care l-a ucis pe Pedro I al Castiliei, spunînd: «Nu scot și nu pun regi, ci-l ajut pe seniorul meu».

duiești c-ai să te potolești și că n-ai să mai încerci niciodată de-acum înainte să mă biciuiești, și atunci te-oi lăsa slobod, să răsufli în voie; iar dacă nu,

Mori aici pe loc, proclete,
Dùșman crunt al doñei Sancha. ¹

Îi făgădui don Quijote și jură pe stăpîna gîndurilor lui că n-o să-i atingă nici măcar un fir de ață de pe straie și o să-l lase să se plesnească cu biciul cînd o avea chef, după voia și după bunul lui plac. Se ridică atunci Sancho, se depărtă o bună bucată de acel loc și, ducîndu-se să se rezeme la rădăcina altui copac, simți că-l atinge ceva pe cap. Și, ducînd mîinile la creștet, dete de două picioare de om în conduri și ciorapi. Se cutremură de spaimă și se duse la uu alt copac, dar i se întîmplă același lucru; atunci începu să strige, chemîndu-l pe don Quijote într-ajutor. Don Quijote nu întîrzie să vină și, întrebîndu-l ce i se întîmplase și de ce se temea, Sancho îi răspunse că toți copacii aceia erau plini de tălpi și de picioare omenești. Le pipăi și don Quijote și îndată își dete seama ce putea să fie și spuse către Sancho:

— N-ai de ce să te temi, fiindcă tălpile și picioarele ăstea care te ating, fără ca tu să le vezi, sînt, fără îndoială, ale unor hoți de drumul mare și ale unor tîlhari care-s spînzurați de copacii ăștia; fiindcă atunci cînd îi prinde potera, aici îi spînzură de obicei, cîte douăzeci și cîte treizeci laolaltă, de unde-mi dau eu cu socoteala că trebuie să fim aproape de Barcelona. ²

Și chiar așa era, cum bănuise el.

Cînd se lumineă de ziuă, ridicară ochii și văzură și ciorchinii care atîrnau din acei copaci, adică trupurile tîlharilor. Între timp crescuseră și lumina zilei și, dacă morții îi înspăimîntaseră, nu mai mică le fu spaima cînd văzură vreo patruzeci și mai bine de tîlhari vii, care-i împresurară pe neașteptate și le

¹ Aceste două versuri sînt dintr-o romanță despre infanția de Lara.

² Provincia Catalonia era bîntuită în epocă de briganzi mai mult decît alte regiuni și erau celebre spînzurătorile de lîngă Barcelona, care nu rămîneau niciodată fără leșuri proaspete.

spuseră în grai catalan să stea liniștiți și să nu miște pîn-o veni căpitanul lor. Don Quijote era pe jos, calul n-avea friul pus, lancea îi sta rezemată de-un copac, așa că, văzîndu-se fără nici o putință de apărare, crezu de cuviință c-ar fi mai bine să încrucișeze brațele și să plece capul, crușîndu-se pentru prilejuri și împrejurări mai prielnice. Tîlharii prinseră să purice toată încărcătura de pe asin, nelăsînd nici atîtica din cîte lucruri se aflau în desagi și în sipet; și-i căzu bine lui Sancho că-și pusese într-un chimir, cu care își încingea pîntecele pe sub cămașă, toți scuzii primiți de la duce, precum și cei luați de-acasă; dar cu toate acestea, oamenii aceia de treabă l-ar fi scotocit pe de-a-ntregul și i-ar fi dibăcit pînă și ceea ce și-ar fi ascuns el între piele și carne dacă n-ar fi picat tocmai atunci căpitanul lor, un om vînjos de vreo 34 de ani — după cîte arăta — mai mult înalt la stat, întunecat la privire și smolit la față. Călărea pe un sireap falnic și era îmbrăcat în zale de oțel și avea la șolduri patru pistoale din acelea căroră prin partea locului le zice *pedreñales*¹. Văzînd că scutierii lui — că așa sînt numiți cei ce se îndeletnicesc cu treaba asta — se pregăteau să-l jefuiască pe Sancho Panza, le porunci să se stîmpere, și îndată fu ascultat, așa încît chimirul lui Sancho scăpă cu zile. Se minună văzînd lancea rezemată de copac, scutul pe jos, iar pe don Quijote armat și dus pe gînduri, cu chipul cel mai mîhnit și mai plin de alean pe care ar fi putut să-l plăsmuiască mîhnirea însăși. Se apropie de el spunîndu-i:

— Nu mai fi atît de amărit, creștine, că doar n-ai căzut în miinile vreunui crunt Osiris², ci în acele ale lui Roque

¹ *Pedreñal* se numea o mică arcebuza, și mai tîrziu, prin extensie, un pistol.

² Osiris, întrebuițat aici în loc de Busiris, tiran al Siciliei, care sacrifică pe toți străinii debarcați pe insulă; confuzia între el și zeul egiptean o mai face o dată Cervantes în *Persiles și Sigismonda*. S-ar putea pune confuzia pe socoteala haiducului, om incult, care putea pronunța un nume drept altul, așa cum în *Rinconete și Cortadillo*, un alt personaj, Maníferro, pronunță Marion în loc de Arion și Arauz în loc de Euridice. Ar putea fi un procedeu literar dacă în *Persiles* n-ar fi chiar Cervantes cel care face confuzia.

Guinart¹, mâini ce sînt mai degrabă milostive decît neîndurate.

— Nu-s mîhnit, răspunse don Quijote, fiindc-am căzut în puterea ta, viteazule Roque, a cărui faimă nu cunoaște pe pămînt hotare s-o cuprindă, ci fiindcă nesocotința mea a fost atît de mare, încît oștenii tăi m-au prins fără friu, cînd eu sînt dator, după rînduiala cavaleriei celei rătăcitoare cu care mă îndeletnicesc, să trăiesc veșnic gata de luptă, trebuind să fiu în orice clipă straja mea însămi; fiindcă, ți-o spun s-o știi și tu, mărite Roque, că dacă m-ar fi găsit călare, armat cu lancea și cu scutul meu, nu le-ar fi fost prea lesne să mă dovedească, că eu sînt don Quijote de La Mancha, acela care a umplut toată lumea de zvonul isprăvilor sale.

Roque Guinart își dete îndată seama că don Quijote mai mult de sminteală decît de vitejie pătimea și, măcar că auzise de vreo cîteva ori de numele lui, niciodată nu socotise ca adevărate cele auzite despre el și nici nu voise să creadă că-ntr-un cuget de om pot prinde asemenea gărgăuni; drept aceea se bucură peste poate c-a dat de don Quijote, ca să pipăie și el îndeaproape ceea ce auzise numai de departe, și-i spuse:

— Viteze cavalier, nu-ți pune la inimă și nu te socoti nenorocos în starea în care te afli, fiindcă s-ar putea ca, tocmai prin poticnelile acestea soarta dumitale cea strîmbă să se îndrepteze, căci cerul, prin ocolișuri ciudate și nemai-auzite, pe care oamenii nu pot să le înțeleagă, îi ridică de obicei pe cei căzuți și-i înavuțește pe nevoiași.

Don Quijote era tocmai să-i mulțumească, cînd auziră la spatele lor un zgomot ca acela ce-l face tropăitul cailor, dar nu era decît unul singur, pe care venea călărind nebu-nește un tinerel de cel mult 20 de ani, îmbrăcat în damasc

¹ Faimosul haiduc Roque Guinart, erou al unei legende, era un om din popor, bun la inimă, ce conducea cam 200 de *forajidos*, recrutați în majoritate dintre osîndiții pe nedrept, scăpați de cazne, care luaseră calea codrului. Se bucura de simpatia întregii peninsule, și adeseori, era protegit de popor împotriva puterilor.

verde, cu găitane de aur, cu *grecuescos*, ciorapi lungi, pălărie impodobită cu pene, așa cum poartă valonii, cu cizmele lustruite și potrivite întocmai pe picior, cu jungherul și cu pintenii auriți, la fel ca și spada, avînd o muschetă mică-n mîini și două pistoale la șolduri. La tropotul calului, Roque întoarse capul și văzu făptura aceasta frumoasă, care, apropiindu-se de el, îi spuse:

— În căutarea ta venit-am, viteazule Roque, ca să aflu la tine dacă nu leac, cel puțin alinare în nefericirea mea. Și ca să nu te las atîta vreme nedumerit, fiindcă știu că nu m-ai cunoscut niciodată, am să-ți spun cine sînt: eu sînt Claudia Jerónima, fiica lui Simon Forte, prieten bun cu tine și vrăjmaș de moarte al lui Clauquel Torrellas, care ți-e și ție vrăjmaș, fiindcă face parte dintr-o ceată potrivnică; și trebuie să știi că acest Torrellas are un fecior pe care-l cheamă Vicente Torrellas, sau așa cel puțin îl chema pîn-acum vreo două ceasuri. Acesta, la rîndul lui, ca să n-o mai lungesc cu povestea nenorocului meu, o să-ți spun în două vorbe ce mi-a făcut. M-a văzut, mi-a spus vorbe dulci, l-am ascultat și l-am îndrăgit fără de știrea tatălui meu, fiindcă nu se află femeie pe lume, oricît ar fi ea de așezată și de cuminte, căreia să nu-i vină timpul de a-și pune-n fapt și de a-și stîmpăra pornirile-i arzătoare. În cele din urmă el a făgăduit să-mi fie soț, iar eu m-am legat să fiu a lui, fără să trecem mai departe la fapte; ieri însă am aflat că, uitîndu-și de legămîntul față de mine, umbla să se-nsoare cu alta și că azi-dimineață avea să se cunune; cînd am primit această veste, am văzut negru dinaintea ochilor, mi-am pierdut răbdarea și, fiindcă tot era dus taică-meu de-acasă, am găsit prilejul nimerit să mă-mbrac cu straiele ce mi le vezi și, grăbind pasul acestui cal, l-am ajuns pe don Vicente cam la o leghe depărtare de-acîi și, fără să mă mai aștern pe jeluit sau să ascult dezvinovățiri, am descărcat asupra-i muscheta asta și aceste două pistoale, așa că, după cîte socotesc, i-oi fi virît în trup mai bine de două gloanțe, deschizînd porți într-însul pe unde, înveșmîntată în sîngele lui, să iasă la lumină cîntea mea. L-am lăsat

acolo între slujitorii lui, care nici nu s-au încumetat și nici n-au putut să sară într-ajutorul lui, și acuma vin să-ți cer să mă treci în Franția, unde am niște neamuri la care o să stau, și totodată te mai și rog să-l aperi pe tatăl meu, pentru ca nu cumva toată liota de ciraci ai lui don Vicente să cuteze vreo răzbunare cumplită împotriva-i.

Roque, minunat de gingășia, de drăgălășenia, de boiul și de pățania frumoasei Claudia, îi spuse:

— Haide, domniță, să vedem dacă vrăjmașul ți-e într-adevăr mort, și pe urmă om căuta noi să descurcăm și ceea ce-ți stă mai mult la inimă.

Don Quijote, care fusese și el numai urechi la cele spuse de Claudia și la cele ce-i răspunse Roque Guinart, zise:

— Nu mai e nevoie să se ostenească nimeni ca s-o apere pe domnița din fața noastră, fiindcă treaba asta mi-o iau eu pe seamă; dați-mi numai calul și armele și așteptați-mă, că eu m-oi duce să-l caut pe acel cavaler și, viu sau mort, îl voi sili să-și țină legământul față de această frumoasă domniță.

— Puteți fi incredințați cu toții de cele spuse, zise Sancho, fiindcă stăpînu-meu are mină bună cînd îi vorba de măritiș, că numai acum cîteva zile l-a făcut să se-nsoare pe altul, care, tot așa, nu mai voia să-și țină vorba dată unei alte domnițe; și dacă n-ar fi fost ca vrăjitorii ce-l prigonesc să schimbe chipul adevărat al mirelui în acela al unei slugi, apăs în clipa asta domnița de care-i vorba n-ar mai fi domniță.

Roque, căruia-i era aminte mai mult să se gîndească la pățania frumoasei Claudia decît să asculte la vorbele cavalerului celui rătăcitor, nu le luă în seamă și, poruncind oamenilor lui să-i înapoieze lui Sancho tot ce-i luaseră de pe măgar, le mai porunci totodată să se și îndosească în locul unde trăsese în acea noapte; și plecă îndată cu Claudia, în mare grabă, să-l caute pe rănitul sau pe mortul don Vicente. Ajunseră la locul unde dăduse Claudia de el, dar nu găsiră acolo decît sînge curs proaspăt; rotindu-și însă privirile în toate părțile, zăriră pe creasta unei măguri niște oameni, și atunci își deteră cu socoteala — și așa și

era — că acolo o fi fost don Vicente, pe care-l duceau slugile lui, viu sau mort, fie ca să-l oblojească, fie ca să-l îngroape; se zoriră să-i prindă din urmă și, cum ei umblau ca melcul, îi ajunseră lesne. Îl găsiră pe don Vicente în brațele slugilor lui, pe care le ruga cu glas slăbit și stins să-l lase acolo să moară, fiindcă durerea rănilor nu-i îngăduia să meargă mai departe. Claudia și cu Roque săriră de pe cai și se apropiară de el; slugile se speriară de venirea lui Roque, iar Claudia se tulbură văzîndu-se în fața lui don Vicente; și, pe jumătate înduioșată, pe jumătate încă dirză, se duse la el și, prinzîndu-l de mîna, îi zise:

— Dacă tu mi-ai fi dat mîna asta, așa cum ne-am înțeles, nu te-ai fi văzut niciodată în starea în care te afli.

Cavalerul cel rănit deschise ochii, pe care-i ținea aproape închiși, și, recunoscînd-o pe Claudia, îi spuse:

— Îmi dau seama, frumoasă și amăgită domniță, că tu ai fost aceea care m-ai ucis, pedeapsă ce n-aș fi meritat-o și nici nu mi s-ar fi cuvenit dacă e să luăm în seamă gîndurile mele cele bune, cu care niciodată n-am vrut și nici n-am putut să te jignesc, așa cum nu te-am jignit nici cu faptele mele.

— Va să zică nu-i adevărat, spuse Claudia, că te duceai azi-dimineață să te cununi cu Leonora, fata lui Balvastro bogătașul?

— Firește că nu, răspunse don Vicente, numai steaua mea cea rea ți-o fi adus vestea asta, pentru ca tu, geloasă, să-mi iei viața. Dar o dată ce mi-o las în mîinile și-n brațele tale, pot să spun c-am avut o soartă norocoasă și, ca să te încredințez că-i adevărat ceea ce spun, uite, strînge-mi mîna și primește-mă ca soț dacă vrei, fiindcă n-am ce altă răsplată mai potrivită să-ți dau pentru jignirea pe care tu crezi că ți-am adus-o.

Claudia îi strînse mîna, dar i se strînse și ei inima atît de tare, încît își pierdu simțirile pe pieptul însîngerat al lui don Vicente, iar pe el îl cuprinse tremurul morții. Roque era încurcat și nu știa ce să facă. Slugile alergară să caute apă cu care să-i stropească și, după ce-o aduseră, o turnară

peste ei. Claudia își veni iarăși în simțiri; dar Vicente nu-și mai veni în fire din tremurul lui, fiindcă-și dote otpustul. Cînd văzu Claudia acest lucru și se încredință că dragul ei soț nu mai era printre cei vii, sfîșie văzduhul cu gemetele ei, izbi cerurile cu vaietele ei, își smulse părul și-l lăsa pradă vîntului, își sluți chipul cu mîinile ei, dînd astfel la iveală toată durerea ei și toată deznădejdea ce poate să cuprindă o inimă zdrobită.

— Vai, tu, femeie cruntă și nehibzuită, spuse ea, cu cîtă ușurătate te-ai pripit să-ți aduci la îndeplinire un gînd atît de blestemat! Vai, tu, pornire turbată a geloziei, la ce urmări deznădăjduite îi mîni pe cei ce te primesc în inimile lor! Vai, soțul meu drag, soarta-ți neferice, care a făcut să fii al meu, te-a azvîrlit din patul de nuntă în mormînt!

Atît de sfîșietoare și atît de neostoite erau tînguirile Claudiei, încît smulseră lacrimi pînă și din ochii lui Roque, ochi nedeprinși să le verse în nici o împrejurare. Plîngeau și slugile, iar Claudia leșina la tot pasul, și întreg cuprinsul acela părea o vale a plîngerii și un lăcaș al restriștii. În cele din urmă Roque Guinart porunci slugilor lui don Vicente să-i ducă trupul pînă-n satul unde trăia taică-său, sat care se afla pe-acolo prin apropiere, pentru ca să-l înmormînteze. Claudia îi spuse lui Roque că avea de gînd să intre într-o mănăstire, unde era stareță o mătușă de-a ei, și să-și ducă acolo zilele, cîte-o mai avea de trăit, însoțită de-un alt mire, mai vrednic și fără de moarte. Roque îi laudă gîndul cel bun și se arată bucuros să-i fie însoțitor pînă unde ar fi vrut ea, precum și să-l apere pe tatăl ei de neamurile lui don Vicente și chiar și de toată lumea dacă ar fi fost nevoie. Claudia nu primi însă nici în ruptul capului s-o însoțească și, mulțumindu-i cu vorba, cum se pricepea ea mai bine, pentru bunătatea lui, se despărți de el plîngînd. Slujitorii lui don Vicente plecară cu rămășițele lui pămîntești, iar Roque se întoarse la ai săi; acesta-i, dară, sfîrșitul poveștii de iubire a Claudiei Jerónima. Și ce să ne mai mirăm de asta cînd știm că urzeala jalnicei ei pățanii a fost țesută de pornirile cele nebiruite și neîndurate ale geloziei?

Îi găsi Roque Guinart pe scutierii lui acolo unde le poruncise să-l aștepte, iar pe don Quijote între ei, călare pe Rocinante, ținându-le o cuvîntare ca să-i înduplece să lase felul acesta de viață, atît de primejdios și pentru suflet și pentru trup; dar cum cei mai mulți dintre ei erau gasconi — oameni din topor și cu apucături rele — nu prea băgau la cap spusele lui don Quijote. De îndată ce sosi, Roque îl întrebă pe Sancho Panza dacă ai săi îi înapoiaseră toate sculele și odoarele pe care i le luaseră de pe măgar, și Sancho răspunse că da. Numai că-i mai lipseau trei năframe, care făceau cît trei cetăți.

— Ce tot îndrugi tu acolo, bre omule, zise unul din cei de față, că la mine sînt năframele acelea și nu fac nici trei parale?!

— Așa e, zise don Quijote, dar scutierul meu le prețuiește la cît a spus fiindcă mi le-a dat cine mi le-a dat.

Apoi Roque Guinart porunci să i le înapoieze pe loc și, punîndu-i pe ai săi să se așeze-n rînd, le porunci să scoată acolo, înaintea lui, toate veșmintele, giuvaerurile și galbenii, dimpreună cu tot ceea ce furaseră de la cea din urmă împărțire; și după ce prețui repede totul, socotind și preschimbînd în bani lucrurile ce nu puteau fi îmbucătățite, le împărți la întreaga lui ceată cu atîta dreptate și înțelepciune, încît nu păgubi pe nimeni nici cu atîtica și nu se abătu cîtuși de puțin de la legile bunei împărțeli. Cînd mîntui Roque și cu treaba asta, de pe urma căreia rămaseră cu toții mulțumiți, îndestulați și plătiți cum trebuie, spuse către don Quijote:

— Dacă nu stau cu ăștia să le măsoz totul, pînă la un ac, apăi nu mai am trai cu ei.

La care Sancho spuse:

— După cîte bag eu seama aici, dreptatea e un lucru atît de minunat, încît pînă și-ntre hoți trebuie folosită.

Un scutier, auzindu-l, ridică patul archebuzei, cu care fără îndoială că i-ar fi crăpat capul lui Sancho dacă Roque Guinart n-ar fi strigat la el să se oprească. Sancho o băgă atît de rău pe minecă, încît își puse-n gînd să facă pe mutul

cîtă vreme o rămîne printre oamenii aceia. Într-acestea pică și unul din scutierii care erau puși de strajă la drumul mare ca să pîndească lumea ce trecea pe-acolo și să dea de știre mai-marelui lor de cele ce se petreceau. Acesta spuse :

— Stăpînc, nu departe de-aci, pe drumul ce duce la Barcelona, vine o ceată mare de oameni.

La care Roque răspunse :

— Izbutit-ai oare să vezi dacă sînt din cei ce ne caută pe noi sau din cei pe care noi îi căutăm?

— N-avea grijă, sînt din cei pe care noi îi căutăm, răspunse scutierul.

— Ieșiți atunci cu toții, răspunse Roque, și să mi-i aduceți îndată, dar în așa fel ca să nu scape nici unul.

Oamenii o porniră, iar don Quijote, Sancho și cu Roque rămaseră singuri, așteptînd să vadă pe cine vor aduce scutierii, și-n răstimpul acesta spuse Roque către don Quijote :

— Năstrușnic mai trebuie să-i pară felul nostru de viață seniorelui don Quijote, care nu vede aici decît aventuri ciudate, întîmplări neobișnuite și toate pline de primejdii; și nici nu mă mir că așa îți par, fiindcă-ți mărturisesc cinstit că nici nu se află viață mai neliniștită și mai primejdioasă ca a noastră. Pe mine m-a împins la viața asta nu știu ce sete de răzbunare, în stare să scoată din făgașul lor firească și inimile cele mai blinde; eu, de felul meu, sînt o fire miloasă și bună; dar, după cum am spus, arzînd să mă răzbun pentru o jignire ce mă lovise, într-atîta mi s-au năruit bunele însușiri, încît mai dăinuiesc și acum în această stare, în ciuda și spre paguba a ceea ce gîndesc cu adevărat; și deoarece o prăpastie o cheamă pe alta și un păcat cheamă alt păcat, așa fel s-a înlănțuit șirul răzbunărilor, încît nu mi le iau asupra-mi numai pe ale mele, ci și pe ale altora; dar s-o îndura Dumnezeu de mine, că deși mă văd înfundat în hățișul rătăcirilor mele, tot nu pierd nădejdea de-a ieși cîndva la bun liman.

Se minună don Quijote auzindu-l pe Roque că rostește vorbe atît de cuminți și de la locul lor, fiindcă el credea

că printre cei care se îndeletnicesc cu furtul, cu omorul și cu jaful nu se poate afla nimeni care să vorbească cu atita miez, și-i răspunse :

— Domnule Roque, începutul tămăduirii stă în cunoașterea betesugului și în voia bolnavului de a lua leacurile pe care i le dă doftorul; domnia-ta ești bolnav, știi ce te doare, iar cerul, sau, mai bine zis, Dumnezeu, care-i doftorul nostru, ți-o da leacurile ce-au să te tămăduiască și care tămăduiesc de obicei încetul cu încetul, iar nu dintr-o dată și ca prin minune; și asta cu atât mai mult cu cât păcătoșii cei înțelepți sînt mai aproape de a se îndrepta decît cei întunecați la minte; și o dată ce domnia-ta ți-ai arătat înțelepciunea în vorbele pe care le-ai spus, nu mai trebuie alta decît să ai curaj și să aștepti ușurarea bolii de care suferă cugetul domniei-tale; și dacă vrei cumva să scurtezi drumul și să găsești lesne calea mîntuirii, vino numai cu mine, că eu te voi învăța să ajungi cavalier rătăcitor, în care îndeletnicire vei îndura atîtea amaruri și năpaste, încît, luîndu-le drept ispășire, cît ai bate din palme te vei vedea în cer.

Roque făcu haz de povața lui don Quijote, cu care schimbă vorba, istorisîndu-i jalnica poveste a Claudiei Jerónima, care-l mîhni pe Sancho cum nu se poate mai mult, fiindcă lui nu i se păruseră de loc de lepădat frumusețea, drăgălășenia și gingășia fetei. Într-acestea se întoarseră și scutierii aceia trimiși după pradă, aducînd cu ei doi cavaleri călare, doi hagio pe jos, o caleașcă în care erau niște femei, însoțite de vreo șase slugi pe jos și călare, la care se mai adăugau încă doi catîrgii, ce-i urmaseră pe cavaleri. Scutierii îi adunară pe toți aceștia la mijloc, păstrînd, și biruiții și biruatorii, o tăcere de moarte și așteptînd ca marele Roque Guinart să vorbească; acesta îi întrebă pe cavaleri cine erau, unde se duceau și cîți bani aveau asupra lor. Unul dintr-inșii răspunse :

— Domnule, noi sîntem doi căpitani din pedestrimea spaniolă, avem pilcurile noastre de oameni la Napoli, și acum ne ducem să ne imbarcăm în patru galere, care s-ar afla, zice-se, la Barcelona, cu poruncă să treacă în Sicilia;

avem la noi cam vreo două-trei sute de scuzi, cu care nouă ni se pare că sîntem bogați și fericiți, fiindcă obișnuita sărăcie a oștenilor nu ne-ngăduie s-avem comori mai mari.

Îi întrebă Roque și pe hagii același lucru ca și pe căpitani; ei îi răspunseră că se duceau să se îmbarce ca să treacă la Roma și că amîndoi laolaltă să tot fi avut vreo șaizeci de reali. Vru de asemenea să știe și cine erau cucoanele din caleașcă, unde se duceau și cîți bani aveau la ele; și atunci una din slugile călare zise:

— În caleașcă se află stăpîna mea, doña Guiomar de Quiñones, soția locțiitorului de rege din Napoli, dimpreună cu o copiliță de-a ei, cu o cămărășiță și cu o dueña; le însoțim șase slujitori, iar ca bani avem șase sute de scuzi.

— În așa fel, spuse Roque Guinart, că iată avem aici nouă sute de scuzi și șaizeci de reali; oștenii mei trebuie să fie la vreo șaizeci; ia vedeți cît vine fiecăruia din ei, că eu mă cam încurc la socoteli.

Auzindu-l că spune una ca asta, hoții ridicară glas zicînd:

— Trăiască întru mulți ani Roque Guinart, în ciuda vrăjmașilor care vor să-l piardă!

Căpitanii se arătară abătuți, doamna locțiitoare rămase mîhnită, iar hagii nu se bucurară nici ei de loc văzînd că li se înstrăinează averile. Așa îi ținu Roque cîțva timp pe frigare. Nu-l răbdă însă inima să le prelungească prea mult amărăciunea, care li se vedea cît de colo pe față, și, întorcîndu-se către căpitani, spuse:

— Domniile-voastre, domnilor căpitani, o să fiți atît de buni să-mi împrumutați șaizeci de scuzi, iar doamna locțiitoare, optzeci, ca să-i împac pe oamenii ăștia de la mine din ceată, fiindcă și popa trăiește din ce slujește, și apoi puteți să vă vedeți de drum, slobozi și nesupărați, cu o țidulă pe care o să v-o dau, pentru ca, de vă vor întîlni alte cete de-ale mele, răspindite de mine prin părțile astea, să nu vă facă nici un rău, că eu nu vreau să aduc supărare nici oștenilor și nici femeilor, oricare ar fi ele, dar mai cu seamă cînd sînt de neam mare.

Căpitanii nu mai sfîrșeau să-i tot mulțumească lui Roque cu vorbe frumoase pentru curtenia și mărinimia lui, fiindcă drept mărinimie luau ei faptul că-i lăsa să plece cu banii lor. Señora doña Guiomar de Quiñones vru să sară din caleașcă ca să sărute picioarele și mîinile marelui Roque; dar el nu încuviință treaba asta nici în ruptul capului; ba chiar el fu acela care le ceru iertare de supărarea ce le-o făcuse, silit fiind să îndeplinească întocmai îndatoririle slujbei sale celei nelegiuite. Doamna locțiitoare porunci unei slugi de-ale ei să dea pe loc cei optzeci de scuzi care-i veneau de plată, în vreme ce căpitanii și plătiseră cei șazeci ai lor; dar Roque le spuse să-și vadă de treabă și, întorcîndu-se către ai lui, le zise:

— Din scuzii ăștia le-ar veni cîte doi fiecareia dintre voi și mai rămîn încă douăzeci; zece din ei să-i dați acestor hagi, iar pe ceilalți zece acestui scutier de treabă, ca să poată spune și el lucruri bune despre pățania asta.

Și după ce i se aduse cele trebuincioase pentru scris, de care el era totdeauna nelipsit, Roque le dete o țidulă scrisă pentru conducătorii cetelor lui și, despărțindu-se de ei, îi lăsă slobozi și plini de uimire față de înălțimea-i de cuget, de mărinimia-i și de aleasa-i purtare, socotindu-l mai degrabă un Alexandru cel Mare decît un hoț de codru învechit în rele. Dar unul dintre scutieri spuse atunci în graiul lui gascon și catalan:

— Căpitanul ăsta al nostru face mai mult de popă decît de tîlhar! Dacă de-acu-nainte o vrea să se arate darnic, apăi să dea din punga lui, și nu dintr-a noastră!

Dar nu spuse nefericitul de el vorbele astea chiar atît de încet încît să nu-l audă Roque, care, punînd mîna pe spadă, îi despică capul aproape în două, spunîndu-i:

— Așa pedepsesc eu pe limbuții nerușinați.

Se speriară cu toții și nici unul din ei nu mai îndrăzni să spună nici cîrc, atît de mare era ascultarea lor față de el. Roque se dete la o parte și scrise o scrisoare către un prieten de-al lui din Barcelona, dîndu-i de știre că se afla cu el vestitul don Quijote de La Mancha — acel cavaler rătăcitor

despre care se spuneau atâtea lucruri — și încredințându-l că era cel mai hazliu și cel mai înțelept om din lume; totodată îi mai scria că peste patru zile, adică de sărbătoarea sfântului Ioan Botezătorul ¹, o să-i aducă pe țărmlul din fața orașului atît pe don Quijote, armat cu toate armele lui și călare pe calu-i Rocinante, cît și pe scutierul său Sancho, călare pe un măgar, și că să dea de veste lucrul ăsta și pe la prietenii lor, cei din grupul Niarro, ca să se desfăteze cu ei, că tare ar mai vrea să-i lipsească de mulțumirea asta pe cei din grupul Cadells ², potrivnicii lor, dar că era cu neputință, din pricină că atît trăsnaile și vorbele înțelepte ale lui don Quijote, cît și ieșirile pline de haz ale scutierului său Sancho Panza nu puteau să nu aducă obștească veselire la toată lumea. Trimise scrisoarea asta printr-unul din scutierii lui, care, schimbîndu-și straiile de tilhar cu altele de țăran, intră în Barcelona și dete scrisoarea în mîna aceluia la care fusese trimis.

Capitolul LXI

Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote la intrarea lui în Barcelona, dimpreună cu alte lucruri mai mult adevărate decît înțelepte

Trei zile și trei nopți rămase don Quijote la Roque, dar și trei sute de ani să fi rămas și tot n-ar fi încetat să se crucească și să se minuneze de felul lui de viață. Se sculau ai lui dis-de-dimineată într-un loc și mînceau cu totul în alt loc; uneori fugeau fără să știe de cine, alteori așteptau fără să știe pe cine. Dormeau de-a-n picioarele, întrerupîndu-și

¹ Hartzenbuch a stabilit că pentru a putea ajunge să se dateze scrisoarea, e necesar să se știe că sînt două sărbători ale sfîntului Ioan Botezătorul, el optînd pentru cea din 29 august.

² Bandele ce tilhăreau la drumul mare în Catalonia erau în acea vreme două: Los Niarros sau Nyerros și Los Cadells. Rocaguinarda aparținea celei dintîi.

somnul ca să se mute dintr-un loc într-altul. Nu făceau alta decît să pună iscoade, să asculte ce spun străjile, să sufle în fitilurile archebuzelor, deși aveau puține, pentru că toți se slujeau de pistoale. Roque își petrecea nopțile despărțit de ai lui, prin părți și prin locuri neștiute și nebănuite de ei, fiindcă multele strigări poruncite de locțiitorul de rege din Barcelona, în care se dădea un preț mare pe capul lui ¹, îl făcuseră să trăiască într-o veșnică îngrijorare și teamă, așa că nu mai îndrăznea să se-ncreadă în nimeni, temîndu-se ca nu cumva chiar ai lui să-l ucidă sau să-l predea puterii — viață cu adevărat amară și chinuită. În cele din urmă, luînd-o pe căi neumblate, pe cărări care tăiau drumurile și pe poteci tănuite, Roque, don Quijote și Sancho, dimpreună cu alți șase scutieri, plecară la Barcelona. Ajunseră pe țărnul din fața orașului în noaptea din ajunul Sfîntului Ioan și, după ce-i îmbrățișă Roque pe don Quijote și pe Sancho Panza, căruia-i dădu cei zece galbeni făgăduiți, fiindcă pîn-atunci nu i-i dase încă, îi părăsi cu mii de încredințări de prietenie, rostite și dintr-o parte și dintr-alta. Roque plecă, iar don Quijote rămase să aștepte ziua, așa călare cum se afla. Nu trecu însă mult, și începu să se arate prin pridvoarele răsăritului chipul dalbelor zori, veselind ierburile și florile, în loc să veselească auzul, deși chiar în acea clipă fu și auzul desfătut de zvonul a nenumărate oboaie și darabane, de clinchet de zurgălăi, de trap-trapul și de zdrang-zdrangul călăreților, care, după cît se părea, ieșeau din cetate. Zorile deteră locul lor soarelui, care, cu fața lui mai mare decît o pavază rotundă, se înălța încetul cu încetul de la marginea zării. Don Quijote și cu Sancho își rotiră privirile în toate părțile și zăriră marea, nemai-văzută de ei pîn-atunci; li se păru nesfîrșit de largă și de lungă, cu mult mai mare decît bălțile Ruiderei, pe care

¹ Faptul istoric real este că pe capul lui Perot Rocaguinarda se pusese un premiu de 1.000 de livre monedă barceloneză, în afară de faptul că denunțatorului i se promitea iertarea de orice crimă ce ar fi săvîrșit înainte de denunț, chiar de-ar fi fost să fie din însăși banda haiducului, ceea ce-l făcea să nu se simtă în siguranță nici între ortacii lui.

le văzuseră în La Mancha. Văzură și galerele oprite la țărm, care, după ce li se coborîră pinzele, se arătară pline de flamuri și de stegulețe ce filfîiau în vînt sau sărutau și netezeau fața apei; înăuntrul lor răsunau surle, goarne și oboaie, care, și de aproape și mai de departe, umpleau văzduhul de zvonuri cînd dulci, cînd războinice; începură să se miște și să închîpuie un fel de luptă pe apele cele liniștite, în timp ce cam același lucru îl făceau pe țărm o sumedenie de cavaleri, care ieșeau din cetate, călări pe cai mîndri și îmbrăcați în dulame scumpe. Oștenii de pe galere trăgeau nenumărate focuri, la care răspundeau cei ce se aflau pe ziduri și pe întăriturile cetății, iar tunurilor grele, care umpleau văzduhul cu un bubuit spăimîntător, le răspundeau gurile de foc de pe punțile galerelor. Veselia de pe mare, voioșia de pe uscat, aerul cel limpede, numai cînd și cînd întunecat de fumul armelor, păreau să semene și să zămislească o neașteptată bucurie în sufletele tuturor. Sancho nu izbutea să priceapă cum de puteau avea atîtea picioare matahalele acelea ce se mișcau pe mare. Într-acestea, cei îmbrăcați în dulame, scoțînd strigăte, zvoniri de lupte și chiote, ajunseră-n goana cailor la locul unde stătea mirat și năucit don Quijote; iar unul dintr-înșii, care era tocmai acela ce fusese înștiințat de către Roque, ridicînd glas, spuse către don Quijote:

— Fii binevenit în cetatea noastră, tu, oglindă, far, luceafăr și stea-călăuză a întregii cavalerii răătăcitoare în toată răspîndirea ei pe fața pămîntului! Fii binevenit, zic, viteze don Quijote de La Mancha, nu cel neadevărat, cel ticluit, cel apocrif, care ni s-a arătat zilele astea în istorii mincinoase, ci tu, cel adevărat, cel legiuit, cel nepreschimbat, pe care ni l-a zugrăvit Cide Hamete Benengeli, floare a povestitorilor!

Don Quijote nu răspunse nici o vorbă, dar nici cavalerii nu așteptară ca el să răspundă ceva, ci, sucindu-se și răsucindu-se dimpreună cu cei care-i urmau, începură să-l împresoare pe don Quijote cu șirurile lor într-o alcătuire întortocheată ca aceea a găoacei de melc; atunci, întorcîndu-se către Sancho, don Quijote spuse:

— Țștia ne-au cunoscut cît de colo ! Pot să pun prinsoare c-au citit istoria noastră și chiar și pe aceea a aragonezului, de curînd tipărită.

Cavalerul care-i vorbise se întoarse iarăși către don Quijote și-i spuse :

— Vino cu noi, seniore don Quijote, că toți sîntem slujitori ai domniei-tale și prieteni buni cu Roque Guinart.

La care don Quijote răspunse :

— Dacă curtenia naște curtenie, atunci curtenia domniei-tale, seniore cavaler, este fică sau rudă foarte apropiată cu aceea a marelui Roque. Du-mă unde vrei, că nu alta decît voia domniei-tale fi-va și voia mea, mai cu seamă dac-ai binevoi s-o folosești pentru a te sluji.

Cu vorbe nu mai puțin curtenitoare decît acestea îi răspunse și cavalerul și, punîndu-l la mijloc între ei toți, o porniră cu el către oraș, însoțiți fiind de zvonul oboaielor și al darabanelor ; dar cînd să între în oraș, Aghiuță, care-i bun numai la rele, și cu țîncii cei uliarnici, care-s mai răi decît Aghiuță, puseră la cale ca doi dintr-însii, mai șturlobatici și mai obraznici, să se strecoare prin toată acea lume și, ridicînd unul coada asinului, iar celălalt coada lui Rocinante, să le pună și să le vîre niște mănunchiuri de ciulină. Bietele dobitoace simțiră acești pîteni neobișnuiți și, strîngîndu-și cozile, ca să se avînte la fugă, își sporiră într-atîta durerea, încît, făcînd la sărituri cu nemiluita, deteră cu stăpînii lor de pămînt. Rușinat și făcut de minune, don Quijote se duse să scoată mănunchiul de sub coada telegarului său, și tot așa făcu și Sancho cu asinul lui. Cei ce-l însoțeau pe don Quijote ar fi vrut să pedepsească cutezanța țîncilor, dar n-a fost chip, fiindcă aceia se ascuseseră între miile de alți țînci care se luaseră după alaiul lor. Don Quijote și cu Sancho se întoarseră să se urce iarăși pe dobitoacele lor și, cu aceleași chiuituri și muzici, ajunseră la casa celui ce-i însoțea, care era mare și strălucită. Ce să mai vorbim ? Casă de cavaler avut, unde însă îl vom părăsi acuma pe don Quijote, fiindcă așa vrea Cide Hamete.

În care e vorba de întîmplarea cu capul fermecat, dimpreună cu alte nimicuri, ce se cer neapărat povestite

Don Antonio Moreno — că așa-l chema pe găzdașul lui don Quijote — cavaler avut, cu scaun la cap și care nu se da-n lături cînd era vorba de vreo glumă așezată și fără de urmări, văzîndu-l pe don Quijote la el în casă, se tot socotea în fel și chip cum să-i scoată la iveală scrinteala fără a-l vătăma cu ceva, fiindcă nu se mai cheamă glume acelea care dor și nici petrecanie aceea ce se face altuia spre ponos.

Mai-nainte de toate puse să i se scoată armele lui don Quijote și, așa, cu straiul lui cel strîmt din piele de căprioară (pe care l-am mai înfățișat și l-am mai zugrăvit și-n alte dăți), îl scoase la vedere într-un pridvor ce da pe-o uliță din cele mai umblate ale orașului, în văzul oamenilor și al țăncilor, care se zgîiau la el ca la urs. Cei cu dulămile trecură din nou călări prin fața lui, ca și cum numai pentru el și le-ar fi îmbrăcat, iar nu ca să cinstească acea zi de sărbătoare; iar Sancho era mulțumit peste poate, fiindcă-și zicea în sinea lui, fără să știe nici el cum sau necum, că a dat de altă nuntă a lui Camacho, de altă casă ca aceea a lui don Diego de Miranda și de alt castel ca acela al ducelui. În ziua aceea prînziră cu don Antonio și cu vreo cîțiva prieteni de-ai lui, cinstindu-l cu toții și purtîndu-se cu don Quijote așa cum se cuvine cu un cavaler rătăcitor, drept care, cavalerul, fudul nevoie mare, nici că-și mai încăpea în piele de mulțumire. Sancho turna atîtea ghiđușii, încît se uitau la el cu gura căscată toate slugile de prin casă și toți cîți îl ascultau. Și stînd ei așa la masă, spuse don Antonio către Sancho:

— Am auzit noi pe-aicea, Sancho fîrtate, că într-atîta te dai în vînt după *manjar blanco*¹ și după *albondi-*

¹ Fel de mîncare ales și gustos, compus din carne de pasăre, orez, lapte și zahăr, care se vindea și pe străzi.

guillas¹ că, dacă-ți prisosesc, le mai păstrezi în sin și pe-a doua zi.²

— Nu, mărite domn, lucrurile nu stau chiar așa, răspunse Sancho, fiindcă din fire sînt mai degrabă cumpătat decît lacom; că doar stăpînu-meu, don Quijote, care-i aci de față, știe el prea bine că numai cu un pumn de ghindă sau de nuci o ducem de obicei înde noi cîte opt zile încheiate. E drept că, dacă-mi pică o vițea, fug cu funia după ea, vreau adică să spun că mănînc ce mi se dă și mă folosesc de prilejuri așa cum vin; și oricare o fi acela ce-a spus că sînt un mîncău din cei lacomi, iar nu din cei curați, apai să știe că n-a nimerit-o, și i-aș spune eu și mai rău de n-aș ține-n seamă cinstitele bărbi ce stau la masă.

— Într-adevăr, spuse don Quijote, că măsura și curățenia lui Sancho la mîncare face să fie scrise și săpate în table de aramă, ca să rămînă de-a pururi întru pomenire pentru veacurile ce vor să vină. Adevărat că, atunci cînd i-e foame, zici că-i cam lacom, fiindcă înfulecă la iuțeală și mestecă cu cîteșidouă fălcile; însă felul curat de a mîncă nu și-l pierde niciodată, iar în vremea cît a fost cîrmuitor, a învățat să mănînce atît de simandicos, încît mîncă cu furculița pînă și strugurii, și chiar și boabele de rodie.

— Cum adică? făcu don Antonio. Fost-a oare Sancho cîrmuitor?

— Da, răspunse Sancho, peste un ostrov pe nume Barataria. Zece zile încheiate l-am ocîrmuit după pofta inimii. În acest timp mi-am pierdut toată tihna și mi-am dat seama că o para chioară nu fac toate ocîrmuirile de pe lume; am lăsat cîrmuirea, fugind de ea, și am căzut într-o groapă, unde ziceam cum că-s mort, și numai printr-o minune am mai ieșit de-acolo cu ceva suflet în mine.

¹ Mîncare foarte gustată în epocă, din piept de pasăre, amestecat cu mirodenii, cam în felul pîrjoalelor, în formă de nuci sau de mici ghiulele (*botdoques*).

² Pasajul se referă la capitolul XII al aceluia *Don Quijote* apocrif, în care don Carlos îi explică lui Sancho ce sînt *albondiguillas*, dîndu-i și o farfurie cu *manjar blanco*, gustată de Sancho cu atîta poftă, încît i s-a îngăduit să-și mai ia două, rezervă, pe a doua zi.

Don Quijote se apucă de istorisit de-a fir-a-păr toată povestirea cu ocîrmuirea lui Sancho, spre marea desfătare a celor ce-l ascultau.

După ce se strînse masa, îl luă de mînă don Antonio pe don Quijote și intră cu el într-o odaie lăturalnică, unde drept podoabă nu se afla altceva decît o masă, pare-se de jasp, după cum arăta, care se sprijinea pe un picior tot de jasp¹, iar pe masă era așezat un chip cioplit, din acelea înfățișate de la piept în sus, ca ale împăraților romani, și care ai fi zis că-i de aramă. Don Antonio străbătu în lung și-n lat toată odaia, dimpreună cu don Quijote, făcînd de mai multe ori ocolul mesei, după care spuse:

— Seniore don Quijote, fiindcă acum sînt încredințat că nu ne aude și nu ne ascultă nimeni și că ușa e încuiată, am de gînd să-ți povestesc una din cele mai de neînchipuite întîmplări sau, mai bine zis, ciudățenii din cîte-i pot trece cuiva prin minte, cu învoirea ca toate cele ce ți le-oi destăinui, domnia-ta să le îngropi în cele mai adînci ascunzători ale tainei.

— Iacă, ți-o jur, răspunse don Quijote, și ca să fi și mai încredințat de una ca asta, voi prăvăli chiar o lespede deasupra celor spuse; fiindcă să știi de la mine, seniore don Antonio — pasămite, îi și aflase numele — că vorbești cu acela care, măcar că are urechi să audă, nu are limbă să grăiască, așa că poți, fără nici o grijă, să torni în cugetul meu ceea ce păstrezi în cugetul domniei-tale, fiind încredințat că ți-ai azvîrlit taina în hăurile tăcerii.

— Bizuindu-mă pe această făgăduință a domniei-tale, răspunse don Antonio, am de gînd să te uluiesc cu cele ce-ai să vezi și-ai s-auzi, și totodată m-oi mai ușura și eu de povara ce m-apasă de a nu avea cui să-mi destăinui tainele, că nu sînt din acelea ce le poți încredința chiar oricui.

Don Quijote rămase năucit, așteptînd și el să vadă unde vrea să bată toată precuvîntarea asta. Într-acestea, don

¹ Calitățile magnetice ale jaspului erau cunoscute și în evul mediu, lapidariile epocii vorbind despre această piatră ca de o piatră a ghicitorilor.

Antonio, prinzîndu-i mîna, i-o preumblă pe capul de aramă, pe toată masa și pe piciorul de jasp, în care se sprijinea aceasta, și apoi zise :

— Acest cap, seniore don Quijote, a fost întocmit și făurit de unul din cei mai mari vrăjitori și solomonari din cîți s-au aflat vreodată pe fața pămîntului, unul care, după cîte știu, era leah de neamul lui și ucenic al vestitului Escotillo¹, de care se povestesc atîtea minunății. Vrăjitorul acesta a poposit aici la mine-n casă și, pentru o mie de scuzi, cîți i-am dat, a făurit ăst cap, care are puțința și darul de-a răspunde la tot ce l-ai întreba la ureche. A făcut el ce-a făcut, a cătat la bătaile vîntului, a mai zugrăvit niște slove de taină, și-a ațintit ochii la stele, a pîndit semnele bune, și, pînă la urmă, a ajuns la desăvîrșirea pe care i-om vedea-o noi mîine, că-n toate vinerile stă mut și, cum astăzi e vineri, n-avem încotro și trebuie să așteptăm pînă mîine. Într-acestea, domnia-ta poți să chibzuiești la ce vei vrea să-l întrebi, fiindcă, după cîte l-am încercat, știu că nu va spune decît adevărul curat în tot ce-o răspunde.

Don Quijote rămase uluit de darul și înzestrarea acelui cap și era cît pe-acî să nu-i dea crezare lui don Antonio; dar văzînd cît de puțin mai era pînă să facă încercarea, nu vru să-i mai spună alta decît că-i mulțumește fiindcă i-a dezvăluit o taină atît de mare.

Ieșiră din odaie, don Antonio încuie ușa cu cheia, și se înturnară în cămara unde rămăseseră ceilalți cavaleri. Într-acestea, Sancho le povestise cîte și mai cîte din aventurile și întîmplările prin care trecuse stăpînu-su.

În seara aceea îl scoaseră pe don Quijote la plimbare, fără arme, ci doar în straie de oraș, învelit într-o mantie largă de postav roșcat, care, pe-un timp ca acela, ar fi făcut să nădușească și gerul însuși. Puseră la cale dimpreună cu slugile lor să-l țină pe Sancho într-așa fel cu vorba încît

¹ Comentatorii lui Cervantes menționează mai mulți magicieni și astrologi cu numele de Escoto, dar este probabil că era un pseudonim al multora, ce se revendicau de la Duns Scott Erigena, filozoful medieval, zicîndu-și Escoto.

să nu-l lase să iasă din casă. Călărea don Quijote nu pe Rocinante, ci pe un catir mare, domol la pas și cum nu se poate mai împopoțonat. Îi îmbrăcăra mantia, iară pe spate, fără să vadă el, îi prinseră un pergamin pe care stătea scris: *Acesta este don Quijote de La Mancha*. Numai ce făcură ei cei dintii pași, că pergaminul și începu să bată la ochi tuturor celor ce veneau să-l vadă și, cum prindeau să citească: «Acesta este don Quijote de La Mancha», don Quijote se minuna foarte văzînd că toți cîți cătau la el îi spuneau pe nume și-l cunoșteau; și întorcîndu-se către don Antonio, care călărea alături de el, îi spuse:

— Mare mai e puterea pe care o cuprinde în sine cava-leria rătăcitoare, de vreme ce-l face cunoscut și vestit prin toate hotarele pămîntului pe cel ce se îndeletnicește cu ea; dacă nu mă crezi, apăi uită-te și domnia-ta, seniore don Antonio, că pînă și țîncii de-aici din oraș mă cunosc, măcar că nu m-au văzut de cînd sînt ei pe lume.

— Așa e, seniore don Quijote, răspunse don Antonio, că precum focul nu poate să stea pus sub obroc și pecet-luit, tot așa nici bărbăția nu poate să rămînă neștiută, și ceea ce se dobîndește prin îndeletnicirea armelor străluce și se înalță mai presus de orice pe lume.

Dar tot mergînd așa don Quijote, însoțit de osanalele mai-nainte pomenite, iacă numai că un castilian, care-i citise și el inscripția de pe spinare, ridică glas și spuse:

— Bată-te cucii să te bată de don Quijote de La Mancha! Cum păcatele? Pînă și-aicea ai mai ajuns, fără să te fi curățat de pe lume ciomăgelile cele fără de număr pe care ți le-au simțit coastele? Ești smintit de-a binelea, și de-ai fi măcar de unul singur, cetluit între zidurile smintelii tale, hai, mai treacă-meargă; dar ai darul de a-i sminti și a le lua mințile la toți cîți au de-a face și intră-n cîrd cu tine. De nu mă crezi, uită-te numai la coconașii ăștia care te însoțesc. Întoarce-te, bezmeticule, la tine-acasă și vezi-ți de gospodărie, de muiere și de plozi, și mai lasă-te de deșertăciunile astea, care-ți seacă mintea și-ți storc judecata.

— Măi vere, spuse don Antonio, vezi-ți de drum și nu mai da povețe cui nu ți le cere. Seniorele don Quijote de La Mancha e cît se poate de mintos, și-apoi nici noi, cei ce-l însoțim, nu sîntem niște ageamii. Bărbăției i se cuvine cinstire oriunde ar fi aflată, și acum du-te la toți dracii și nu-ți mai virî nasul unde nu-ți fierbe oala.

— Pe legea mea că domnia-ta ai dreptate, răspunse castilianul, fiindcă să dau povețe acestui creștin, se cheamă să trec funia prin urechile acului; dar cu toate astea, tot mă doare inima că priceperea cea desăvîrșită, pe care, zice-se, o are netotul ăsta în toate cele, o lasă el să se scurgă pe jghebul cavaleriei lui rătăcitoare; și dusul la toți dracii, cu care m-ai blagoslovit domnia-ta, să-mi fie parte și mie și la toți copiii copiilor mei dacă de-acu înainte — chiar de-ar fi să trăiesc mai mulți ani decît Matusalem — oi mai da cuiva povețe, chiar și de mi le-o cere.

Sfătuitorul se îndepărtă, iar ei își văzură înainte de plimbarea lor; dar atît se mai grămădeau țincii și ceilalți trecători să citească pisania, încît don Antonio n-avu încotro și trebui să i-o ia din spinare, chip că-i ia altceva.

Pe la aprinsul luminărilor se întoarseră acasă, unde se pregătea o petrecere simandicoasă, cu danț, pentru că soața lui don Antonio, care era o doamnă de neam mare, voioasă din fire și deșteaptă foc, poftise la ea și pe alte prietene de-ale ei să-i cinstească oaspele și să se desfăteze de nemai-pomenitele lui scrînteli. Veniră multe din ele, cinară împărătește, și cam pe la 10 ceasuri din noapte începu și danțul. Printre doamne se aflau și două poznașe din fire și bune de năzbîtii, care — măcar că la locul lor, nimic de zis — își îngăduiau totuși cam multe, dar nu de alta, ci numai ca glumele lor să descrețească frunțile și să alunge uritul. Acestea două într-atîta se tot îndeseau să-l poștească la danț pe don Quijote, încît îi moleșiră nu numai trupul, ci și sufletul din el. Chiar că făcea să-l vezi pe don Quijote cum arăta: lung, deșirat, uscat, gălbejit, strîns tare în straiul lui, neajutorat și, colac peste pupăză, cîtuși de puțin ușurel. Femeiuștile îi făceau ochi dulci — pe furiș, chipurile — iar

el — tot pe furiș, chipurile — cam strîmba din nas la stăruințele lor; văzînd, însă, că prea se arătau de tot galeșe cu el, ridică glas și zise:

— « *Fugite, partes adversae !* » ¹ Nu-mi tulburați liniștea, voi, gînduri vrăjmașe ! Doamnele mele, mai stîmpărați-vă văpăile dragostei, fiindcă aceea care-mi este stăpîna gîndurilor, Dulcinea din Toboso, cea fără de seamă pe lume, nu îngăduie să mă robească și să mă stăpînească alte gînduri decît cele îndreptate către ea.

Și, spunînd vorbele astea, se așeză pe jos în mijlocul odăii, moleșit și frînt de atîta dănțuială. Don Antonio porunci să fie dus la el în pat, iar cel dintîi care se înființă lingă el fu Sancho cu aceste vorbe:

— Alelei, stăpîne doamne, da' știi c-ai dănțuit, nu glumă ! Ce ? crezi că toți vitejii sînt și dănțuitori ? Eu îți spun așa, că dacă crezi una ca asta, te înșeli amarnic : sînt unii care se ncumetă mai degrabă să răpună un uriaș decît să facă o învîrtitură. De-ar fi fost să bați din picior după cîntec, apăi puteam să-ți țiu locul, că bat voinicește din picior, dar cînd e vorba de danț, apăi nu fac două parale !

Cu vorbe de-acestea și cu altele cam pe-acolo îi făcu Sancho să se strice de rîs pe toți cei strînși la sindrofie ; și-l culcă la pat pe stăpînu-su, înfofolindu-l zdravăn, ca să nădușească toată răceala prinsă la danț.

A doua zi găsi cu cale don Antonio că n-ar fi rău să facă încercarea cu capul fermecat, și, dimpreună cu don Quijote, cu Sancho, cu alți doi prieteni și cu cele două doamne ce-l munciseră pe don Quijote la danț și care rămăseseră în acea noapte să doarmă cu soața lui don Antonio, se închise în odaia unde se afla capul. Le destăinui darul ce-l avea, îi dădăci să țină taina și le spuse că aceea era cea dintîi zi cînd avea să fie pusă la încercare puterea acelui cap fermecat ; și în afară de cei doi prieteni ai lui Don Antonio, nimeni alt nu cunoștea dedesubtul vrăjii ; și de nu li-l destăinua

¹ « Fugiți, vrăjmași ! » Locuțiune folosită în exorcismele ce se făceau în fața altarului de către clericii care « alungau Diavolul ».

dinainte don Antonio prietenilor lui, apăi chiar și ei ar fi rămas cu gura căscată, așa cum s-a întâmplat cu toți ceilalți, fiindcă altfel nici nu se putea, cu atîta meșteșug și cu atîta dichis era pusă la cale toată treaba. Cel dintîi ce se dete către urechea capului fu însuși don Antonio, care, cu glas coborît, dar nu chiar atît de coborît ca să nu fie auzit de toți ceilalți, îi zise :

— Ia spune-mi, capule, în numele acelei puteri ce sălăș-luiește-n tine, la ce mă gîndesc eu acum?

Iar capul, fără să miște buzele, dar cu glas limpede și deslușit, așa ca să fie auzit de toți, îi răspunse aceste vorbe :

— Eu nu judec asupra gîndurilor.

Auzind una ca asta, rămaseră cu toții trăsniți, și cu atît mai vîrtos cu cît nicăirea în odaie și nici în jurul mesei nu vedeai țipenie de om care să fi putut răspunde.

— Cîți sîntem aici în odaie? întrebă iarăși don Antonio.

Și i se răspunse la fel de deslușit :

— Ești tu și cu soața ta, cu doi prieteni de-ai tăi și cu două prietene de-ale ei, apoi cu un cavaler vestit, pe nume don Quijote de La Mancha, și cu scutierul lui, căruia-i zice Sancho Panza.

Acum să te ții, ce se mai minunară ei iarăși; să te ții ce li se mai zburli la toți părul de frică, și încă ce frică ! Atunci, depărtîndu-se don Antonio de lîngă cap, spuse :

— Asta mi-e de-ajuns ca să-mi dau seama că n-am fost păcălit de cel ce mi te-a vîndut, o, tu, cap cuvîntător, cap meșter la răspunsuri și cap minunat ce ești ! Să vină altul și să-l întrebe ce i-o pofti inima.

Și cum femeile sînt de obicei zorite și puse să tot afle cîte ceva, cea dintîi care se înfință fu una din cele două prietene ale nevestei lui don Antonio, care întrebă așa :

— Ia spune-mi, capule, ce să fac ca să fiu mai frumoasă?

Și i se răspunse :

— Să fii mai așezată.

— Nu te mai întreb nimic ! spuse cea cu întrebarea.

Veni apoi la rînd prietena ei, care zise :

— Tare-aş mai vrea, capule, să ştiu dacă mă îndrăgeşte bărbatul sau nu.

— Vezi cum se poartă cu tine, şi ai să-ţi dai seama, fu răspunsul.

Femeia cea măritată se dete-naipo şi spuse:

— Păi un răspuns ca ăsta nici nu mai avea nevoie de întrebare, fiindcă, fără doar şi poate, felul cum se poartă cineva îi dă pe faţă şi gândurile.

Veni apoi unul din cei doi prieteni ai lui don Antonio şi întrebă:

— Cine-s eu?

— Ştii tu prea bine, fu răspunsul.

— Nu asta te întreb, răspunse cavalerul, ci să-mi spui numai dacă tu ştii cine sînt.

— Da, ştiu, spuse capul, eşti don Pedro Nariz.

— Mai mult nici nu vreau să ştiu, fiindcă asta mie de-ajuns ca să-mi dau seama, capule, că toate le ştii.

Şi dîndu-se îndărăt, veni în locul lui celălalt prieten şi întrebă:

— Ia spune-mi, capule, cam ce-i pofteste inima feciorului meu celui mare?

— Păi n-am mai spus, făcu capul, că eu nu judec asupra gândurilor? Dar, cu toate astea, pot să-ţi spun că ceea ce-i pofteste inima feciorului tău e să te-ngroape.

— Asta văd şi eu cu ochii mei, zise cavalerul, aşa că nu mai întreb nimic.

Veni apoi soaşa lui don Antonio şi spuse:

— Nici eu singură nu ştiu ce să te-ntreb, capule. Atît numai aş ţine să aflu, dacă m-oi mai bucura încă mulţi ani de scumpul meu bărbăţel.

Şi i se răspunse:

— Da, te vei bucura, pentru că sănătatea şi cumpătarea lui şi felul cum îşi duce traiul făgăduiesc mulţi ani de viaţă, pe care atîţia şi-o scurtează prin neînfrînare.

Veni apoi la rînd don Quijote şi zise:

— Ia spune-mi, tu, cel ce răspunzi, fost-au aievea au în vis cele ce povestesc eu că s-au petrecut cu mine în peştera

lui Montesinos? Să cred cu adevărat în biciuirea lui Sancho, scutierul meu? Va fi oare dusă la îndeplinire dezlegarea de vrăji a Dulcinei?

— Cît privește povestea cu peștera, fu răspunsul, apăi sînt multe de spus, că-i și de una, și de alta. Biciuirea lui Sancho o ieși ea la capăt, dar cam încet. Dezlegarea de vrăji a Dulcinei o să se împlinească întru totul.

— Mai mult nici că-mi trebuie să aflu, spuse don Quijote, că s-o văd eu numai dezlegată de vrăji pe Dulcinea, și atunci oi zice că-mi vin ca picate din cer toate noroacele ce mi le pot dori!

Cel din urmă la întreat fu Sancho, și întrebările lui glăsură așa:

— Nu cumva, capule, oi mai pune mîna și pe vreo altă cîrmuire? Oi scăpa oare de viața asta amărită de scutier? M-oi întoarce să-mi văd muiera și copiii?

La care i se răspunse:

— Ai să ocîrmuiești la tine-n casă, și dacă te-ntorci la vatra ta, o să-ți vezi și muiera și copiii, iar dacă t-ei lăsa de slujit, apăi t-ei lăsa și de scutierit.

— Firoscos răspuns, zău așa! zise Sancho. Păi asta puteam să mi-o spun eu și singur, și mi-o spunea întocmai și prorocul Perogrullo¹.

— Zevzecule, spuse don Quijote, ce vrei să-ți răspundă? Nu-i oare destul că răspunsurile date de acest cap se lovesc întru totul cu întrebările?

— Ba da, e destul, răspunse Sancho, dar țineam să mă deslușească mai bine și să-mi spună și el mai multe.

Cu vorbele astea se puse capăt și întrebărilor și răspunsurilor, dar nu se puse capăt și uimirii ce-i cuprinse pe toți, fără numai pe prietenii aceia doi ai lui don Antonio, care știau dedesubturile acestei trebi. Care treabă găsi cu cale Cide Hamete Benengeli s-o deslușească pe dată, ca să nu lase lumea nedumerită, făcînd-o să creadă că cine știe ce vrajă și ce taină nemaipomenită o fi fost ascunsă în acel

¹ Prezicător ce se bucura de-o faimă destul de proastă, căci dădea numai răspunsuri în doi peri sau spunea lucruri cunoscute.

cap. Drept care ne spune că don Antonio Moreno, după asemănarea cu un alt cap văzut de el la Madrid, pe care-l făurise un meșter în lucrarea aramei, se apucă de-și făcu și el unul în casă, ca să-și mai omoare timpul și să-i lase pe cei neștiutori cu gura căscată. Toată ticluiala asta venea cam așa: tăblia mesei era de lemn, dar zugrăvită și lustruită în așa fel încît să pară jasp, iar piciorul pe care se sprijinea era de același soi, avînd și patru gheare de zgripțor, care ieșeau în afară, ca să țină cu mai multă tărie greutatea. Capul, care arăta a efigie și a chip de împărat roman, cu o boială ca de aramă, era cu totul și cu totul gol pe dinăuntru, și așijderea și tăblia mesei, în care se prindea atît de bine, că nici urmă de înnădeală nu se zărea. Piciorul mesei, care răspundea cu pieptul și cu gîtlejul acelui chip, era și el tot gol; și toate astea răspundeau, la rîndul lor, cu o altă cămară, care se afla sub odaia cu capul. Prin tot golul acesta, alcătuit pe dinăuntru de piciorul mesei, de tăblie, de pieptul și de gîtlejul chipului de care am pomenit, trecea tocmai bine un jgheab de tinichea, pe care nimeni nu putea să-l dibăcească. În odaia de jos, care răspundea cu cea de sus, sta cu gura apropiată de jgheab cel ce trebuia să răspundă, în așa fel că — întocmai ca într-o țeavă de suflat — glasul cobora de sus în jos și suia de jos în sus, auzindu-se în vorbe deslușite și limpezi, de nu era chip să dai de urma șiretlicului. Cel cu răspunsurile la întrebări era un nepot de-al lui don Antonio, student cu mintea ageră și pătrunzătoare, căruia, spunîndu-i unchiu-su de mai-nainte cine avea să intre cu el în acea zi în odaia unde se afla capul, îi fu lesne să răspundă într-o clipită și fără greș la întrebarea dintîi; la celelalte întrebări răspunse mai pe ocolite, dar înțelepțește, ca un înțelept ce se afla. Și mai spune Cide Hamete că încă vreo zece-douăsprezece zile a mai ținut întocmirea asta năzdrăvană; zvonindu-se, însă, prin oraș că don Antonio avea la el în casă un cap fermecat, care dădea răspunsuri la toți cîți îl întrebau, îi fu teamă să nu ajungă treaba pînă la urechile străjilor celor neadormite ale credinței noastre și, după ce el însuși destăinuise dumnealor, inchizitorilor, cum stau

lucrurile, aceştia îi porunciră să nu împingă povestea mai departe şi să nimicească chipul, pentru ca mulţimea cea neştiutoare să nu se smintească. În mintea lui don Quijote şi a lui Sancho Panza a rămas însă că acel cap era fermecat şi meşter în răspunsuri, spre mulţumirea mai mult a lui don Quijote decît a lui Sancho.

Cavalerii din oraş, pentru a-i fi pe plac lui don Antonio şi pentru a-l cinsti pe don Quijote, şi totodată pentru a-i da prilej să-şi arate scrintelile, puseră la cale o întrecere în aruncarea cu lancea, care trebuia să fie peste şase zile, dar care nu se mai făcu din pricina unei întâmplări ce s-o povesti ceva mai încolo. Într-acestea, lui don Quijote îi veni cheful să se preumbe prin oraş, aşa, mai pe-ndelete şi pe jos, temîndu-se ca nu cumva să se ţină ţincii după el de-o umbla călare, drept care ieşi la plimbare, însoţit de Sancho şi de alte două slugi de-ale lui don Antonio. Şi-n timp ce don Quijote mergea pe-o uliţă, întâmplarea făcu de ridică ochii şi văzu scris cu slove de-o şchioapă deasupra unei porţi: *Aici se tipăresc cărţi*, de care lucru se bucură foarte, fiindcă pîn-atunci nu mai văzuse încă nici o tiparniţă, şi tare mult ţinea să ştie cum arată. Intră dară înăuntru, cu alaiul lui cu tot, şi văzu ba cum se tipărea într-o parte, ba cum se îndreptau greşelile într-alta, ici cum se făcea, colea cum se dregea, adică, pe scurt spus, toată acea rînduială care se vede prin tiparniţele cele mari. Cînd ajungea în dreptul vreunui săltar cu slove de plumb, întreba ce se trebăluia pe-acolo; după ce-l lămureau zeţarii, se minuna el ce se minuna şi trecea mai departe. Între altele, se opri iarăşi în faţa unui săltar şi întrebă ce se lucrează. Zeţarul îi răspunse:

— Seniore, cavalerul acesta, care-i aici de faţă (şi arată către un om falnic la stat şi la înfăţişare, care se ţinea măreţ), a tălmăcit o carte toscană în graiul nostru castilian, şi acum stau şi eu de-i culeg slovele pentru tipărire.

— Cum îi zice cărţii? întrebă don Quijote.

La care tălmăcitorul îi răspunse:

— Seniore, în toscană cărţii îi zice *Le bagatelle*.

— Și ce vrea să spună *Le bagatelle* în graiul nostru castilian? întrebă don Quijote.

— *Le bagatelle*, zise tălmăcitorul, e cum am spune noi în castiliană «nimicurile»; și măcar că această carte poartă un nume atît de puțin strălucit, cuprinde totuși și-nchide-ntr-însa lucruri din cele mai folositoare și mai pline de miez.

— Eu, zise don Quijote, cunosc ceva toscană și pot să mă laud că unele stihuri de Ariosto le știu ca pe apă. Dar ia zi-mi dumneata, domnule dragă — da' să nu crezi că spun asta ca să-ți pun învățătura la încercare, ci numai așa, ca să știu și eu, nu de alta — găsit-ai vreodată prin cartea dumitale vorba *pignata*?

— Cum să nu? De mai multe ori, răspunse tălmăcitorul.

— Și cum îi spui dumneata în graiul castilian? întrebă don Quijote.

— Păi cum vrei să-i spun altfel decît «oală»? răspunse tălmăcitorul.

— Pe legea mea, zise don Quijote, că bine mai știi graiul toscan! Pot să pun un bun rămășag că acolo unde vezi în toscană *piace*, dumneata pui în castiliană «place», și unde vezi *più*, treci «mai», iar pe *su* îl tălmăcești cu «sus», și pe *giù*, cu «jos».

— Nici vorbă că așa le tălmăcesc, spuse autorul, fiindcă asta chiar și înseamnă.

— M-aș încumeta să jur, zise don Quijote, că dumneata nu ești cunoscut pe lume, fiindcă lumea se leapădă totdeauna cînd e vorba să răsplătească mințile cele luminate și muncile cele vrednice de laudă. Ce de iscusințe nu se irosesc în felul ăsta! Ce de ființe frumos înzestrate nu rămîn date la o parte! Ce de daruri nu rămîn nesocotite! Dar, cu toate astea, așa mi se pare mie, ca să tălmăcești dintr-o limbă într-alta — doar de n-o fi vorba de limbile cele domnești, adică elineasca și latineasca — este ca și cum te-ai uita pe dos la țesăturile flamande de perete, unde, măcar că se zăresc chipurile, ele sînt totuși pline de fire, care le întunecă și nu ies la iveală cu toată netezimea și cu tot luciul

feței; iar tălmăcirea din limbile ușoare nu dă dovadă nici de minte aleasă și nici de dar al vorbirii, așa cum — la fel cu cel ce tălmăcește — nu dă dovadă nici cel ce trece pe o hîrtie ceea ce-i scris pe altă hîrtie. De aici n-am, însă, de gînd să scot încheierea că treaba asta a tălmăcitului n-ar fi vrednică de laudă, fiindcă omul se poate îndeletnici și cu alte lucruri mult mai rele și care-i aduc mai puține foloase. În socoteala asta nu intră cei doi tălmăcitori vestiți, unul învățatul Cristóbal de Figueroa¹ în al său *Pastor Fido*, iar celălalt, don Juan de Jáuregui², în a sa *Aminta*, unde ei izbutesc să te pună-n încurcătură cînd e vorba să alegi care-i tălmăcirea și care-i scrierea dintîi. Dar ia spune-mi, rogu-te, cartea asta o tipărești pe socoteala dumată, sau ți-ai vîndut drepturile la vreun librar?

— Pe socoteala mea o tipăresc, răspunse tălmăcitorul, și eu zic c-oi cîștiga pe puțin o mie de ducăți³ cu această tipărire dintîi, care o să fie la două mii de bucăți și o 'să se vîndă fiecare cu cîte șase reali cît te-ai șterge la ochi.

— Da' bine-ți mai faci dumneata socotelile, n-am ce zice! răspunse don Quijote. Se vede cît de colo că n-ai habar nici de învirtelile librarilor și nici de cîrdășia dintre ei! Eu, unul, capul mi-l pun că atunci cînd te vei vedea cu două mii de cărți în spinare, ai să te pomenesti atît de strivit, de-o să-ți vină să-ți iei cîmpii, nu alta, mai cu seamă dacă cartea e și cam încălțită, și nici cît de cît piperată.

— Da' ce-i fi vrînd dumneata, spuse tălmăcitorul, să i-o încredințez unui librar, care pe dreptul meu să-mi dea,

¹ Cristóbal Suarez de Figueroa, traducătorul tragicomediei pastorale a lui Guarini, intitulată *Pastor Fido* (*Păstorul credincios*), cu mare succes în epocă.

² Juan de Jáuregui, poet sevillan, a trăit un timp la Roma, unde a tradus comedia pastorală *Aminta* de Torquato Tasso, autor al unui portret celebru al lui Cervantes, căci era și pictor.

³ Dintre comentatori, Clemencín a fost primul care a arătat cît se înșela traducătorul, căci nu putea cîștiga 1.000 de galbeni (11.000 de reali) cel care vindea cu 6 reali 2.000 de bucăți, realizînd doar 12.000 de reali bruto, din care urmau să se scadă tiparul și hîrtia, ce s-ar fi urcat la peste 1.000 de reali, în afară de procentele date librarilor și diversele impozite. De aici replica iritată a lui don Quijote, care exprimă punctul de vedere al lui Cervantes, scriitor cu o experiență nefericită a cîștigurilor realizate din cărți.

acolo, trei *maravedís* și să mai și creadă că-mi face cine știe ce hatîr dacă mi-i dă? Eu nu-mi tipăresc cărțile ca să dobîndesc faimă pe lume, fiindcă destul au făcut lucrările mele să se-audă de mine; ciștig, asta caut, că fără de el o para chioară nu face bunul renume.

— Deie-ți Domnul cu găleata, răspunse don Quijote, și trecu mai departe la un alt săltar, unde văzu că se îndreptau greșelile de pe coala unei cărți, căreia-i zicea *Lumina sufletului*. Și dac-o văzu, zise: Așa cărți, măcar că-s cite vrei de soiul lor, trebuie să se tipărească, fiindcă mulți sînt și păcătoșii care le folosesc, și-i nevoie la nesfîrșit de lumină pentru atîția întunecați.

Trecu mai departe și văzu, tot așa, cum se îndreptau greșelile la altă carte; întrebă ce carte-i aceea, și află că-i zicea *A doua parte din iscusitul hidalgo Don Quijote de La Mancha*¹, alcătuită de un cutărică din Tordesillas.

— Am mai auzit eu de cartea asta, spuse don Quijote, și pe sfîntul adevăr că-mi ziceam înde mine cum c-a și fost arsă și făcută praf, ca o prostie nesăbuită ce este; dar las', c-o ajunge-o și pe ea Ignatul, ca pe orice rimător, căci poveștile cele mai mincinoase numai într-atît sînt bune și desfătătoare întrucît se apropie de adevăr sau de asemănarea cu adevărul, iar cele adevărate sînt cu atît mai bune cu cît tot mai adevărate sînt! și spunînd aste vorbe, ieși cam cu năduf la inimă din tiparniță.

Chiar în ziua aceea don Antonio făcu toate cele de trebuință pentru a-l duce să vadă galerele ce se aflau la țarm, de care lucru Sancho se bucură foarte, fiindcă de cînd se știa pe lume așa ceva nu mai văzuse el. Don Antonio îl vesti și pe căpitanul galerelor că-n acea seară o să-l ducă pe oaspetele lui să le vadă, pe vestitul don Quijote de La Mancha, de care auziseră și căpitanul și toți localnicii orașului; iar cele ce s-au întîmplat în galere se vor povesti în capitolul care vine acum.

¹ Cervantes transcrie inexact titlul ediției apocrife, care nu se cheamă *Segunda parte* (*A doua parte*), ci *Segundo tomo* (*Al doilea volum*).

Despre năpasta ce-a căzut pe capul lui Sancho cînd s-a dus să cerceteze galerele și despre nemaipomenita aventură a frumoasei arăpoaice

Multe socoteli își mai făcea don Quijote în legătură cu răspunsul capului fermecat, fără ca nici una din ele să dibuiască înșelăciunea, și toate se îndreptau către făgăduiala — pe care el o luase de bună — că Dulcinea va fi dezlegată de vrăji. Făcea el ce făcea și tot acolo îi mergea gîndul, și se bucura în sinea lui, socotind că-n curînd va vedea faptul dus la îndeplinire; cît privește pe Sancho, măcar că-i era urît să mai fie cîrmuitor, așa cum s-a mai spus, tare mai ținea totuși să poruncească iarăși și să fie ascultat; căci asta-i urmarea cea păcătoasă pe care o aduce cu sine deprinderea de a porunci, chiar dacă e numai o amăgire.

În sfîrșit, în acea seară don Antonio Moreno, gazda lui, și cei doi prieteni ai acestuia, dimpreună cu don Quijote și cu Sancho, se duseră la galere. Fiindcă fusese vestit căpitanul de venirea lor, care-i dădea fericitul prilej să-i vadă în fața ochilor pe mult vestiții don Quijote și Sancho, numai ce ajunseră la țărm, că toate galerele își și coborîră pinzele, iar oboaiele prinseră să răsune. De-ndată se lăsă pe apă o luntre așternută cu chilimuri scumpe și cu perne din catifea cîrmîzie, și de îndată ce don Quijote puse piciorul într-însa, pe galera cea mare fu descărcat tunul de dinainte, și același lucru se întîmplă și pe celelalte galere, iar cînd dete el să se urce pe scara din dreapta, toată suflarea de pe corabie îi ură bun-venit, strigînd: « Trăiască, trăiască, trăiască! » de trei ori, așa cum e datina cînd vreun om de vază vine să cerceteze galera. Îi dete mîna și căpitanul — că așa îi vom zice de-acu înainte — care era un cavaler de viță din Valencia, îl îmbrățișă și zise:

— Ziua asta o voi însemna cu o piatră albă, ca pe una din cele mai frumoase pe care socot că le-am avut de cînd trăiesc, deoarece mi-a fost dat să-l văd pe seniorele don

Quijote de La Mancha! Zi vrednică de pomenire, care ne va arăta cum acest cavaler cuprinde și adună într-însul toată vitejia cavaleriei celei răătăcitoare!

Cu alte vorbe, tot pe-atît de curtenitoare, îi răspunse și don Quijote, bucuros cum nu se mai poate că se vedea cîstit atît de domnește. Intrară cu toții pe la pupa galerei, care era minunat împodobită, și se așezară pe scaunele de pe margini. Conducătorul vislașilor trecu în față și făcu semn cu fluierul ca toată gloata să-și lepede straietele¹, care lucru se și îndeplini într-o clipă. Sancho rămase năucit cînd văzu atîta omenire despuiată, și mai cu seamă cînd văzu că se ridică pînzele cu atîta iuțeală, de-i venea să creadă că toți împielitații puneau mîna la treabă; dar toate astea erau floare la ureche față de ce voi spune acum.

Tocmai ședea Sancho pe un scăunaș de lingă vislașul încheietor din dreapta, care, pus dinainte la cale de ce avea să facă, mi-ți-l înhăță pe Sancho și, după ce-l ridică în brațe, îl azvîrli gloatei, aflată toată în picioare la pîndă; și atunci, începînd din dreapta galerei, se văzu bietul Sancho trecut și azvîrlit cu atîta iuțeală pe brațele acelei liote de pe-o bancă pe alta, de nu mai vedea înaintea ochilor și era încredințat — asta nici vorbă — că chiar tartorii iadului puseseră ghearele pe el; și nu mi-l slăbiră pînă nu făcură cu el înconjurul corăbiei prin stînga, după care-l azvîrliră iarăși la pupă. Acolo rămase, sărmanul, stîlcit, cu sufletul la gură și tot o apă, fără să-și poată da seama ce se petrecuse cu el.

Don Quijote, care-l văzuse pe Sancho cum zboară așa fără de aripi, îl întrebă pe căpitan dacă acestea erau ceremoniile care se obișnuiau față de cei ce puneau întîia oară piciorul pe galere, fiindcă dacă așa erau, el, căruia nu-i ardea să se țină de ele, n-avea chef să se lase muștruluit în halul ăsta, și se jura pe Dumnezeuul lui că de s-o apropia careva să-l înșface pentru a-l învîrți pe sus, apîi să știe că

¹ Era obiceiul, pe galere, ca vislașii să se dezbrace înainte de a începe vislitul, și se comanda cu strigătul: « *Ropa afuera!* »

și sufletul din el i l-o scoate în ghionți, și numai ce spuse vorbele astea, că se și ridică-n picioare, punînd mîna pe spadă. Tocmai în clipa asta coborîră pînza și, cu un zgomot asurzitor, lăsară să cadă de sus în jos prăjina de care era prinsă. Sancho crezu că se desprindea cerul din balamale și cădea pe capul lui, pe care și-l aplecă, mort de frică, vîrîndu-și-l între picioare. Dar nici don Quijote nu-și mai ținu firea, fiindcă se sperie și el, strînse din umeri și se schimbă la față. Gloată galeoșilor ridică prăjina cu aceeași iuțeală și cu același zgomot cu care o coborîse, și toate astea le făcu într-o tăcere de moarte, de ziceai că n-ar fi avut nici glas, nici suflare. Conducătorul vislașilor dete semn să se ridice ancora și, sărînd la mijlocul punții, prinse să mîngîie cu gîrbaciul sau cu biciul spinările gloatei. Cînd văzu Sancho cum se mișcau atîtea picioare roșii — fiindcă drept picioare luase el vîslele — își spuse înde sine :

« Astea mai zic și eu că-s lucruri vrăjite, iar nu celea de care-mi tot cîntă stăpînu-meu ! Ce-au făcut oare nenorociții ăștia de-i biciuiește-n așa hal ? Și cum de singur omul ăsta, care se-nvîrte pe-aici fluierînd, cutează să biciuiască atîta lume ? Acum sînt încredințat de-a binelea că ăsta-i curat iadul sau, hai, măcar purgatoriul. »

Don Quijote, care văzu luarea-aminte cu care Sancho căta la cele ce se petreceau, îi spuse :

— Vai, Sancho dragă, cît de ușor și la îndemîină ți-ar fi — numai de-ai vrea — să te despoi de la brîu în sus, să te-amesteci printre seniorii ăștia și să sfîrșești odată cu dezlegarea de vrăji a Dulcinei ! Fiindcă cu năpasta și cu pătîmirea atîtor inși nu ți-ai mai simți-o prea mult pe a ta, și unde mai pui că poate înțeleptul Merlin o socoti fiecare din bicele astea — că-s date de-o mîină zdravănă — cît zece din acelea pe care, pînă la urma urmei, tot trebuie să ți le dai tu.

Tocmai voia căpitanul să întrebe că de ce biciuri pome-nau ei sau de ce dezlegare de vrăji a Dulcinei era vorba, cînd corăbierul de veghe spuse :

— Monjuich ¹ dă semn că o corabie cu pînze se află în dreptul coastei dinspre partea de apus.

Cînd auzi căpitanul una ca asta, sări îndată pe punte și spuse :

— Haideți, copii, să nu ne scape ! Asta de care ne dă semn straja pesemne că-i o corabie cu corsari din Alger !

Cît ai clipi, se apropiară și celelalte galere de corabia cea mare ca să afle cele ce li se poruncea. Căpitanul hotărî ca două dintre ele să iasă în largul mării, iar el, dimpreună cu a treia galără, s-o ia de-a lungul coastei, pentru ca, în felul acesta, corabia să nu le poată scăpa. Vislașii puseră zdravăn mîinile pe vîsle, împingînd galerele cu atîta strășnicie, de ziceai că zboară. Cele ieșite în larg, după ce făcură două leghe bune, iată numai că zăriră o corabie, pe care o socotiră, după ochi, la vreo paisprezece-cincisprezece vîsle, și așa și era. Acea corabie, cînd zări și ea, la rîndul ei, galerele, o luă la sănătoasa cu gîndul și cu nădejdea ca, fiind ușoară, să scape ; însă căzu prost cu socotelile, pentru că galera cea mare întruchipa unul din cele mai ușoare vase din cîte pluteau pe mare, și-atît de tare se apropie de ea, încît pentru cei de pe corabie se arăta limpede ca lumina zilei că nu mai e chip să scape, așa încît conducătorul ei avea de gînd să lase vîslele-n plata Domnului și să se predea, ca să nu-l mai întărite pe căpitanul care conducea galerele noastre ; decît că soarta, care cu totul altminteri îl călăuzea, făcu în așa fel că, atunci cînd galera cea mare se apropiase atît de tare încît cei de pe corabie puteau auzi glasurile dintr-însa, care-i strigau să se predea, iată numai că doi *toraquis*, adică, cum am spune, doi turci chercheliți, din care se mai aflau încă vreo doisprezece pe corabie, sloboziră două descărcături de pușcă, drept care trimiseră pe ceea lume doi oșteni care se aflau pe galerele noastre.

Cînd văzu una ca asta, căpitanul jură să facă de petrecanie la toți cîți i-o prinde pe corabie, și se năpusti asupra-i cu toată înverșunarea, dar corabia îi alunecă pe sub vîsle.

¹ Postul de veghe de pe turnul Mont Juich trebuia să dea semnalul întregului oraș ori de cîte ori se vedea o ambarcație în dreptul coastei.

Galera, însă, înaintă cu repeziciune: cei de pe corabie se văzură pierduți; întinseră pînzele cîtă vreme galera cotea, și din nou, cu ajutorul pînzelor și al vîslelor, o luară la goană; dar strădania nu le aduse tot atîta folos cîtă pagubă le pricinui cutezanța, pentru că, ajungîndu-i galera cea mare cam pe la jumătate de leghe și ceva, trînti vîslele peste ei și-i prinse pe toți teferi, ca din oală. Sosiră într-acestea și celelalte două galere, și cîteșipatru se întoarseră cu prada la țarm, unde stătea să-i aștepte puzderie de omenire, nerăbdătoare să vadă ce-or aduce. Cînd ajunseră aproape de uscat, căpitanul avu de grijă să se azvîrle ancora și-și dete seama că pe țarm se afla și locțiitorul regelui în Barcelona. Porunci să se lase luntrea pe apă ca să-l aducă și puse să se coboare prăjina de care erau prinse pînzele, pentru a-i spînzura îndată pe conducătorul cel turcesc și pe ceilalți turci prinși pe corabie, care să fi fost cam la treizeci și șase de inși, toți niște vlăjgani, cei mai mulți dintr-înșii pușcași turci.

Căpitanul întrebă cine era conducătorul corăbiei, și atunci unul din cei prinși îi răspunse în grai castilian (mai tîrziu avea să iasă că acesta era un spaniol turcit):

— Flăcăiandrul acesta, stăpîne, pe care-l vezi aici, e conducătorul nostru, și arată către unul din cei mai frumoși și mai chipeși tineri din cîți ar putea să-i zugrăvească închipuirea omenească.

Vîrsta, după cîte arăta, nu-i era nici de 20 de ani. Căpitanul îl întrebă:

— Ia spune-mi, ciine nesăbuit, ce te-a îndemnat să-mi ucizi oștenii, de vreme ce tot vedeai că-i cu neputință să-mi mai scapi? Așa știi tu să aduci cinstire galerelor celor mari? Nu știi, oare, că nu se cheamă vitejie cutezanța? Nădejdea care începe să piară trebuie să-i facă pe oameni îndrăzneți, dar nu cutezători.

Conducătorul tocmai voia să răspundă, dar căpitanul nu putu s-audă în clipa aceea răspunsul, fiindcă se duse să-l primească pe locțiitorul regelui, care chiar atunci se urca pe galeră, și, o dată cu el, se mai urcară și niște slugi de-ale lui, dimpreună cu cîțiva inși din oraș.

— Bun a mai fost vînatul, căpitane! spuse locțiitorul.
— Pe-atît de bun, răspunse căpitanul, precum ai să-l vezi și înălțimea-ta îndată, atîrnat de prăjina asta.

— Cum așa? răspunse locțiitorul.

— Păi, împotriva oricărei legi și împotriva oricărei înțelegeri și orînduieli a războiului, răspunse căpitanul, mi-au ucis doi dintre cei mai buni oșteni care se aflau în galerele acestea, și atunci eu am jurat să-i spînzur pe toți cîți i-am prins, și mai cu seamă pe tinerelul ăsta, care-i conducătorul corăbiei, și arată către flăcăiașul care se și afla cu mîinile legate și cu ștreangul de gît, așteptîndu-și moartea.

Cătă locțiitorul la el și, văzîndu-l atît de chipeș, atît de arătos și atît de la locul lui, și fiindcă însăși frumusețea lui cheazășua pentru el în acea clipă¹, îi dete-n gînd să-l scape de la moarte, așa că-l întrebă:

— Ia spune-mi, conducător al corăbiei, ce ești tu din născare, turc, arap sau creștin turcit?

La care tînărul răspunse tot în grai castilian:

— Nu-s nici turc din născare, nici arap și nici creștin turcit.

— Atunci ce ești dară? întrebă locțiitorul.

— Femeie creștină sînt, răspunse tînărul.

— Femeie creștină? Și-ntr-un astfel de port și-ntr-o astfel de împrejurare? Da' ăsta-i un lucru de care mai degrabă să te crucești decît să-l crezi!

— Seniorilor, spuse flăcăul, lăsați pentru mai tîrziu punerea în fapt a uciderii mele, că doar n-o să fie mare pagubă dacă vă veți mai amîna răzbunarea atîta numai cît vă voi povesti și eu viața mea.

Cine să fi fost atît de împietrit la inimă încît să nu se-nmoaie la auzul acestor vorbe, măcar pîn-o fi să asculte ce avea de gînd să spună flăcăiașul cel întristat și urgisit? Căpitanul îi zise să spună ce-o pofti, dar să nu tragă nădejde că i-o veni iertarea de vina pe care și-o știe el prea

¹ Aluzie la o maximă aristotelică, după care frumusețea este cheazășia favorurilor.

bine. Dacă i se dete această îngăduință, tinărul începu să vorbească așa :

— Din nascare țin de acel neam mai mult nefericit decît cuminte, peste care a plouat zilele astea un potop de năpaste: sînt zămislită din părinți mauri. Mînată de șuvoiul restriștii ce-a căzut pe neamul meu, am fost dusă de niște unchi de-ai mei în Berberia, fără a-mi folosi la nimic destăinuirea că-s creștină, cum chiar și sînt, și încă nu din cele prefăcute și ticluite, ci din acelea adevărate și catolice. Față de cei puși să ne izgonească în surghiunul nostru cel amarnic nu mi-a fost de nici un ajutor mărturisirea acestui adevăr și n-au vrut să mă creadă nici unchii mei, care mi-au luat vorbele mele drept minciună și băsnire ca să rămîn în țara unde am văzut lumina zilei, așa că m-au dus cu ei mai mult cu sila decît de bunăvoie. Maică-mea a fost creștină, iar taică-meu, om înțelept, fost-a și el tot pe-atît de creștin: credința catolică am supt-o o dată cu laptele, și am fost crescută întru deprinderile cele bune. Nici după grai și nici după purtări — așa cel puțin cred eu — nu m-am dovedit cu nimic c-aș fi arăpoaică. Pe potriva acestor virtuți — fiindcă virtuți zic eu că sînt — și în pas cu ele îmi cresc și frumusețea, dacă poate fi într-adevăr vorba de așa ceva la mine; și deși cuminte foarte și tot închisă-n casă, se vede treaba că nu eram eu chiar atîta cît trebuia ca să nu fiu văzută de un tînăr senior, pe nume don Gaspar Gregorio¹, feciorul cel mare al unui cavaler ce stăpînește un sat vecin cu al nostru. Să m-apuc să mai înșir cum ne-am văzut, cum ne-am vorbit, cum am simțit că se topește după mine, și cum tot pe-atît m-am prins și eu în dragoste pentru el, prea s-ar lungi povestea, și asta tocmai acum, cînd stau cu frica-n sîn că între limbă și gîtlej stă gata să treacă funia cea neindurată, care mă amenință, așa c-am să povestesc numai cum don Gregorio și-a pus în gînd să ne-nsotească în surghiunul nostru. S-a amestecat, dară, cu maurii, care

¹ Pe iubitul fetei lui Ricote, Cervantes l-a numit, în capitolul LIV, don Pedro Gregorio. Aici e numit Gaspar Gregorio, iar mai departe Gaspar.

veneau de prin alte sate, fiindcă le ştia de minune graiul, şi-n timpul drumului s-a-mprietenit cu doi unchi de-ai mei, care mă duceau cu ei; căci taică-meu, om chibzuit şi prevăzător, de-ndată ce-a auzit întâia strigare care ne vestea surghiunul, a şi plecat din sat şi s-a dus să caute vreun loc de adăpost prin cele străinătăţi, unde să fim şi noi primiţi. A lăsat îngropate într-un loc, pe care numai eu îl ştiu, mulţime de mărgăritare şi de nestemate de mare preţ, dimpreună cu ceva bani în galbeni şi taleri de aur. Mi-a poruncit să nu m-ating sub nici un temei de comoara ce-o lăsa, dac-o fi să ne surghiunească, mai-nainte de întoarcerea lui. Am ascultat de porunca lui şi, dimpreună cu unchii mei, precum am spus, şi cu alte neamuri şi prieteni, am trecut în Berberia, iar locul unde ne-am statornicit a fost cetatea Algerului. Dar parcă-n iad ne-am fi statornicit, nu alta! Regele din Alger a aflat de frumuseţea mea şi mi-a mai mers faima pe lângă el că-s şi bogată, lucru care a fost, pe de o parte, spre norocul meu. M-a chemat la sine şi m-a întrebat din ce parte a Spaniei eram şi ce bani şi odoare aveam la mine. I-am spus din ce sat sînt şi cum că banii şi scumpeturile rămăseseră îngropate acolo, dar că destul de lesne s-ar putea pune mîna pe ele dacă m-aş întoarce chiar eu să le iau. Toate astea i le-am spus din grijă să nu-l orbească cumva frumuseţea mea, ci mai bine lăcomia lui. În vreme ce vorbeam noi astfel, îi ajunse la ureche cum că, o dată cu mine, mai sosi şi unul din flăcăiandrii cei mai chipeşi şi cei mai frumoşi din cîţi şi-i poate închipui mintea omenească. Pe dată am şi înţeles că era vorba de don Gaspar Gregorio, a cărui înfăţişare arătoasă întrece oricare altă frumuseţe vrednică de-a fi îndrăgită. M-am îngrozit la gîndul primejdiei ce-l păştea pe don Gregorio, fiindcă la varvarii aceia de turci se socoteşte ca mai mare lucru şi la mai mare preţ un fecior sau un flăcău arătos decît o femeie, de-ar fi ea şi picată din soare! De-ndată a poruncit regele să i-l aducă dinainte ca să-l vadă, şi m-a-ntrebat dacă adevărat era ceea ce i se spusese despre acel tinerel. Atuncia eu — parcă Dumnezeu mă luminase — i-am spus

că era adevărat; îi trăgeam, însă, luarea-aminte că nu era bărbat, ci femeie, ca și mine, și-l rugam cu cerul și pământul să-mi îngăduie a mă duce s-o îmbrac în portul ei cel firesc, pentru ca să-și arate din plin frumusețea și să se înfățișeze mai puțin stînjenită dinaintea lui. Mi-a spus că primea bucuros și c-a doua zi om vorbi noi cum să facem și să dregem ca să mă-ntorc în Spania pentru a dezgropa comoara cea tănuită. Am vorbit cu don Gaspar și i-am arătat primejdia care-l păstrea dacă s-o da drept bărbat; l-am îmbrăcat în straie de arăpoaică, și chiar în acea seară l-am dus dinaintea regelui, care, dacă l-a văzut, s-a minunat foarte și și-a pus în gînd să-l păstreze pentru a-l da în dar sultanului; vrînd, însă, să ocolească primejdia ce putea să-l amenințe în serai din partea femeilor lui, și temîndu-se pentru el, porunci să fie găzduit în casa unor arăpoaice de neam mare, care să-l țină la ele și să-l slujească; și acolo l-au și dus pe dată. Cît ne-a durut la inimă pe amîndoi — fiindcă nu pot să tăgăduiesc că mi-e drag — judece aceia care se-ndrăgesc cu foc și-s nevoiți să se despartă. Curînd a pus și regele la cale cele trebuincioase ca să mă-ntorc în Spania pe această corabie, avînd să mă-nsoțească și doi turci, de neamul lor, care n-au fost alții decît aceia care v-au ucis oștenii. A mai venit cu mine și spaniolul ăsta turcit — și arată către acela care întîiul vorbise — de care sînt bine încredințată că-i creștin tănuit și c-a venit mai mult cu gîndul să rămînă-n Spania decît să se mai întoarcă în Berberia. Ceilalți oameni de pe corabie sînt arapi și turci, care nu slujesc la alta decît să mîne la vîsle. Cei doi turci, hapsîni și neobrăzați cum sînt, făr-a ține seamă de porunca ce-o aveau, ca pe mine și pe turcitul ăsta să ne coboare pe uscat în straie creștinești — pe care le aveam la noi — de cum om da dintîi de vreun țarm spaniol, au vrut ca mai-nainte să dea tîrcoale coastei și — de-or putea — să pună mîna pe ceva pradă, temîndu-se că dacă mai-nainte ne-ar coborî pe noi, s-ar putea să cădem prost și să fim siliți a destăinui că ne așteaptă prin apropiere corabia lor, și atunci, dacă s-ar mai afla și niscai galere de-a lungul țarmului, acestea i-ar culege ca din oală.

Azi-noapte am dibuit și noi țărmlul acesta, și, fiindcă n-am prins de veste de aceste patru galere, am fost descoperiți și ni s-a întâmplat cele ce-ați văzut și domniile-voastre. În două vorbe asta e: don Gregorio a rămas între femei în straie femeiești, primejduit foarte de-a se pierde, iar eu mă văd cu mîinile legate, așteptînd sau, mai bine zis, temîndu-mă că mi s-o lua viața, care și așa a ajuns o povară pentru mine. Acesta e, seniorilor, sfîrșitul poveștii mele celei jalnice, poveste pe cît de-adevărată pe-atît de nefericită. Ceea ce vă rog este să mă lăsați să mor creștinește, căci, precum am spus, cu nimic nu m-am făcut vinovată de greșeala în care au căzut cei de-un neam cu mine.

Apoi tăcu, cu ochii plini de lacrimi duioase, cu care se mai însoțiră și alte multe lacrimi ale celor ce erau de față. Locțiitorul, înduioșat și cuprins de milă, fără s-o agrăiască cu o vorbă, se apropie de ea și, cu mîinile lui, dezlegă funia care strîngea mîinile cele frumoase ale arăpoaicei.

Și cită vreme arăpoaica cea creștinată își depăna nemai-auzita-i poveste, stătea cu ochii ațintiți la ea un hagiul bătrîn, care intrase în galeră atunci cînd intrase și locțiitorul; și numai ce puse capăt arăpoaica vorbirii ei, că el i se și aruncă la picioare, îmbrățișîndu-i-le, și-i spuse cu vorbe întrerupte de sughituri și de oftări fără de număr:

— O, Ana Felix, copila mea neferice, eu sînt părintele tău, Ricote, m-am întors să te caut, fiindcă nu puteam trăi fără de tine, care ești sufletul meu!

La auzul vorbelor sale, Sancho făcu ochi mari și ridică capul, lăsat pîn-atunci în jos, la gîndul năpastei sale cu azvîrlitul și, cătînd la hagiul, își dete seama că este Ricote în carne și oase, cel cu care se-ntîlnise în ziua în care-și lăsase păcatelor ocîrmuirea, și se încredință că tînăra arăpoaică era fata acestuia, care acum, slobozită, își îmbrățișa părintele, amestecîndu-și lacrimile cu ale lui. Atunci grăi Ricote către căpitan și către locțiitor:

— Înălțimile-voastre, aceasta e copila mea, mai năpăstuită prin pățaniile decît prin numele ei. Ana Felix o cheamă — i se mai spune și Ricota — vestită atît prin frumusețea

ei, cit și prin avuția mea. Eu mi-am lăsat pământul strămoșesc, ducându-mă să caut prin cele străinătăți pe cineva care să ne găzduiască și să ne primească și, după ce l-am aflat în țara nemțească, m-am întors în straiile astea de hagi, însoțit de alți nemți, ca să-mi caut copila și să-mi dezgrop bogățiile cele multe, pe care le lăsasem îndosite. Copila nu mi-am găsit-o, mi-am găsit, însă, comoara, pe care o am cu mine, și acum, iată, prin nemaiînchipuita întorsătură a lucrurilor, pe care ați văzut-o, mi-am găsit comoara ce mă înavușește mai presus de orice, adică pe mult îndrăgita mea copilă ! Dacă nevinovăția noastră și lacrimile ei, precum și ale mele, pot să lase neatins simțul dreptății voastre și, totodată, să deschidă și o ușă îndurării, folosiți-o față de noi, cărora niciodată nu ne-a stat în minte să vă aducem vreo vătămare și nici nu ne-am unit întru nimic cu gândul alor noștri, care pe bună dreptate au fost surghiuniți.

Atunci spuse și Sancho :

— Îl cunosc eu bine pe Ricote și știu că nu minte când spune că Ana Felix îi fata lui, dar în celelalte daraveri, cu dusul și venitul, și dacă are gând bun sau gând rău, aici nu mă bag.

În vreme ce toți cei de față se minunau de nemaipomenita întâmplare, căpitanul spuse :

— Una câte una, lacrimile tale văd eu că n-au să mă lase să-mi aduc jurământul la îndeplinire. Să trăiești, frumoasă Ana Felix, câți ani de viață ți-a hărăzit cerul și să-și ieie pedeapsă pentru vina lor făptașii cei neobrazăți și cutezători !

Și pe loc porunci să-i spînzure de prăjină pe cei doi turci care-i ucisese ră pe cei doi oșteni ai lui, dar locțiitorul îl rugă cu multă stăruință să nu-i spînzure, fiindcă fapta lor a fost mai mult ieșire din minți decît cutezanță. Căpitanul ascultă de rugămintea locțiitorului, deoarece cu sînge rece răzbunările nu se îndeplinesc așa cum trebuie. Se îngrijiră îndată în ce chip să-l scoată pe don Gaspar Gregorio din primejdia în care rămăsese. Pentru aceasta Ricote fu gata să dea două mii de taleri, pe care-i avea în mărgăritare și

în odoare. Se găsiră mai multe căi, dar nici una nu se dovedi atît de bună ca aceea pe care o găsisese turcitul cel mai înainte pomenit, și care era gata să se întoarcă în Alger într-o luntre mărunță, care să aibă pînă la șase vîsle, mînuite de vîslași creștini, fiindcă el se pricepea unde, cum și cînd putea și trebuia să se coboare pe uscat, și așijderea știa și casa unde se afla găzduit don Gaspar. Căpitanul și cu locțiitorul stăteau la îndoială dacă să se încreadă în turcit și dacă să-i dea pe mîna creștinii care să tragă la vîsle. Ana Felix dete cheazășie pentru el, și de asemenea și Ricote, părintele ei, care făgădui să plătească un preț de răscumpărare pentru creștini dac-or fi dați cumva pierzării.

Se opriră dară cu toții la acest gînd, și apoi coborî și locțiitorul, dar don Antonio Moreno luă cu el pe arăpoaică și pe tatăl ei, după ce locțiitorul îl struni să-i țină și să-i omenească cît o putea mai bine, fiindcă, din parte-i, și el era gata să trimită, pentru bunăstarea lor, tot ce-o avea în casă: iată pînă unde au ajuns bunăvoința și dragostea pe care frumusețea Anei Felix i le-a trezit în suflet.

Capitolul LXIV

Unde-i vorba despre aventura care l-a amărit pe don Quijote mai mult decît toate cîte i s-au întîmplat pîn-atunci

Soața lui don Antonio Moreno — așa spune povestea — se bucură nespus de mult văzînd-o la ea în casă pe Ana Felix. O primi, dară, cum nu se poate mai bine, îndrăgindu-i atît frumusețea cît și înțelepciunea, fiindcă și-n una și-n alta era desăvîrșită, și toată lumea din oraș, ca la chemarea clopotelor, alerga s-o vadă. Don Quijote spuse către don Antonio că lui nu-i plăcea felul cum puseseră la cale slobozirea lui don Gregorio, fiindcă tertipul părea să fie mai curînd primejdios decît bine chibzuit, și că ar fi bine să-l treacă pe el în Berberia, cu armele și cu calul lui, căci, în

ciuda întregii arăpimi, l-o scoate el de-acolo, așa cum făcuse don Gaiféros cu soața sa Melisendra.

— Ia seama, luminăția-ta, zise Sancho cînd auzi de treaba asta, că seniorele don Gaiféros de pe uscat a scos-o pe soața lui și tot pe uscat a dus-o și-n Francia; dar aici, dacă-l scoatem cumva pe don Gregorio, n-o să avem pe unde să-l ducem în Spania, pentru că-i marea la mijloc.

— Pentru toate se găsește leac, numai pentru moarte nu, răspunse don Quijote, căci, dac-o trage luntrea pe țarm, ne-om putea îmbarca într-însa, chiar de-ar fi să ne oprească-o lume-ntreagă!

— Frumos zugrăvești luminăția-ta treaba asta, nimic de zis, și o-nfățișezi ca pe-un lucru ușor, dar de la vorbă și pîn' la faptă îi cale lungă. Eu rămîn, de aceea, la cele ce spune turcitul, care-mi pare un om de nădejde și cu scaun la cap.

Dar Antonio spuse că dacă turcitul n-o duce treaba la bun sfîrșit, atunci au să se folosească de ceea ce-i dase în gînd marelui don Quijote și au să-l treacă-n Berberia. Două zile mai tîrziu plecă și turcitul într-o luntre ușoară, cu cîte șase vîsle de fiecare parte, însoțit fiind de-o ceată de oameni tot unul și unul, iar peste alte două zile plecară și galerele către Levant, după ce căpitanul îl rugă pe locțiitor să-i dea și lui de știre de ce-o avea să iasă cu dezrobirea lui don Gregorio, precum și de cele ce-o fi să se-ntîmple cu Ana Felix. Locțiitorul îi făgădui că va face așa cum l-a rugat. Și într-o dimineată, la Barcelona, ieșind don Quijote să se preumbe pe țarm, armat cu toate armele sale — pentru că, așa cum de-atîtea ori spunea el, armele erau podoabele lui, iar odihna lui era lupta, încît nu se despărțea o clipă de ele — văzu că vine către el un cavaler, armat așijderea pînă-n dinți, care avea zugrăvită pe pavază o lună strălucitoare și care, după ce ajunsese la o mică depărtare de el, așa ca să poată fi auzit, ridicînd glasul și îndreptîndu-și vorbele către don Quijote, zise:

— Slăvite cavaler și niciodată îndeajuns de lăudate don Quijote de La Mancha, eu, Cavalerul Albei Luni, ale cărui

nemaiauzite isprăvi îți vor fi ajuns la urechi, vin să mă lupt cu tine și să încerc puterea brațului tău, cu gândul să te fac să recunoști și să mărturisești că aleasa mea — oricine ar fi ea — e fără de asemănare mai frumoasă decât Dulcinea ta din Toboso! Care adevăr, dacă tu l-ai mărturisi de la bun început, te-ar cruța pe tine de moarte, iar pe mine de osteneala pe care mi-aș lua-o ca să te ucid; și dacă, dimpotrivă, ai alege lupta și eu te-aș birui, nu cer altă îndestulare decât aceea ca tu, punându-ți armele deoparte și încetînd de-a mai căuta aventuri, să te lași păgubaș și să te-ntorci la tine-n sat pe timp de un an, unde, fără a mai pune mîna pe spadă, să trăiești într-o pace netulburată și într-o tihnă prielnică, fiindcă asta ți-o fi de folos ca să-ți sporești averea și ca să-ți mîntuiești sufletul; iar dacă tu mă vei birui, atunci viața mea va fi în mîinile tale; tot ale tale vor fi, ca pradă de luptă, și armele și calul meu, iar faima isprăvilor mele va trece pe seama ta. Cumpănește ceea ce-ți împacă mai bine socotelile și dă-mi răspunsul pe loc, fiindcă toată ziua de azi e pusă de mine ca soroc să mîntui cu treaba asta.

Don Quijote rămase mut și înmărmurit atît de cutezanța Cavalerului Albei Luni, cît și de temeiul pentru care îl înfrunta. Și atunci, domol de tot, dar cu vorbă hotărîtă, îi răspunse:

— Cavaliere al Albei Luni, ale cărui isprăvi n-au ajuns pîn-acum la urechile mele, te voi pune să juri că n-ai văzut-o niciodată pe vestita Dulcinea, căci, dac-ai fi văzut-o, nici vorbă că te-ai fi ferit să-mi ceri ceea ce-mi ceri, fiindcă vederea ei te-ar fi încredințat că nu s-a aflat vreodată și nici nu se poate afla pe lume frumusețe care să se asemene cu a ei. Și așa, fără a spune că minți, ci numai că nu știi despre ce-i vorba, cu învoielile de care m-ai înștiințat, primesc înfruntarea dumitale, și chiar pe dată, ca să nu treacă ziua ce-ai sorocit-o; și din învoielile amintite scot afară numai pe aceea ca faima isprăvilor dumitale să treacă pe socoteala mea, fiindcă eu nu știu nici care sînt aceste isprăvi și nici cît sînt ele de mari; mă mulțumesc eu și cu ale mele, bune-rele, așa cum sînt. Alege-ți dumneata aici pe cîmp locul

pe care-l vrei, că și eu mi-l voi alege pe-al meu, și căruia din noi îi va ajuta Dumnezeu, îi va face și celălalt pe voie.

Cineva din oraș îl zărise pe Cavalerul Albei Luni și-i spuse locțiitorului că stătea de vorbă cu don Quijote de La Mancha. Locțiitorul, crezînd c-o fi iarăși vorba de vreo aventură pusă la cale de don Antonio Moreno sau de vreun alt cavaler din oraș, ieși îndată la țarm, dimpreună cu don Antonio și cu alți mulți cavaleri care-l însoțeau, tocmai în clipa cînd don Quijote îl întorcea din frîu pe Rocinante, ca să ia pe cîmp depărtarea trebuincioasă. Văzînd, dară, locțiitorul că amîndoi cavalerii aveau de gînd să se-ndrepte unul către altul spre a se-ncăiera, veni între ei, întrebîndu-i care era pricina ce-i îndemna să se bată așa pe neașteptate. Cavalerul Albei Luni îi răspunse că se băteau pe temeiul unei întîietăți în frumusețe, și-n două vorbe îi spuse același lucru pe care i-l spusese mai-nainte și lui don Quijote, dimpreună cu înțelegerea dintre ei în ce privește urmările luptei. Locțiitorul se apropie de don Antonio și-l întrebă pe șoptite dacă știe cumva cine-i Cavalerul acela al Albei Luni sau dacă nu era poate vreun renghi pe care voiau ei să i-l joace lui don Quijote. Don Antonio îi răspunse că habar n-avea cine era și că nici nu știa dacă lupta se dădea în glumă sau de-adevărat. Răspunsul acesta îl puse-n încurcătură pe locțiitor dacă să-i lase sau nu să meargă mai departe cu bătaia; deoarece însă nu-i intră în cap c-ar putea fi altceva decît o glumă, se depărtă spunînd:

— Domnilor cavaleri, dacă-n treaba asta nu se găsește nici o altă cale decît aceea de-a mărturisi sau de-a muri, și dacă seniorele don Quijote o ține că-i sucită, iar domnia-ta, cel cu Luna Albă, o ții că-i învîrtită, atunci, cu Dumnezeu înaintea, începeți!

Cu vorbe curtenitoare și așezate, Cavalerul Albei Luni mulțumi locțiitorului pentru îngăduința ce le-o dădea; și același lucru îl făcu și don Quijote, care, cerînd din adîncul inimii ajutor cerului, precum și Dulcinei, așa cum obișnuia la începutul oricăreia din luptele ce i le scotea prilejul în cale, se întoarse să mai ia puțină depărtare din cîmp, fiindcă

văzuse că la fel făcea și potrivnicul lui, și, fără a mai suna vreo trâmbiță sau vreo altă muzică de luptă, care să le dea semn că pot năvăli unul asupra altuia, își întoarseră, în aceeași clipă, caii din frâu; dar cum Cavalerul Albei Luni era mai iute de picior, făcu-n goană două treimi din drumul ce-i despărțea la-nceput, îl ajunsese pe don Quijote și, fără a-l atinge cu lancea, pe care o ridicase — după cât se pare — dinadins în sus, se repezi cu atîta putere într-însul, încît dete cu Rocinante și cu don Quijote de pămînt, pricinuindu-le o cădere primejdioasă. Într-o clipă fu pe el și, punîndu-i lancea în dreptul vizierei, îi spuse:

— Ești biruit, cavale, și chiar mort dacă nu mărturisești cele ce ne-am învoit înainte de a începe lupta!

Don Quijote, stîlcit și amețit, fără a-și ridica viziera, ca și cum ar fi vorbit dintr-un mormînt, spuse cu glas pierit și stins:

— Dulcinea din Toboso e cea mai frumoasă femeie din lume, iar eu cel mai nefericit cavaler de pe pămînt, și n-ar fi frumos ca slăbiciunea mea să vatăm acest adevăr! Înfîge, cavale, lancea și ia-mi și viața, o dată ce mi-ai luat cinstea.

— Asta n-o voi face niciodată! spuse Cavalerul Albei Luni. Trăiască, trăiască neatinsă faima despre frumusețea domniței Dulcinea din Toboso, că eu mă mulțumesc doar ca marele don Quijote să se-ntoarcă la el în sat pe timp de un an sau pe cîtă vreme i-oi porunci eu, așa cum ne-am înțeles mai-nainte de-a intra în luptă.

Toate astea le auzi locțiitorul, dimpreună cu alți mulți cavaleri ce se aflau acolo, și-l mai auziră și pe don Quijote răspunzînd că, deoarece nu-i cerea nimic care să fie spre paguba Dulcinei, va îndeplini întocmai toate celelalte învoieli, ca un cavaler cinstit și adevărat ce este. După ce Cavalerul Albei Luni îi smulse această făgăduință, întoarse calu-n frâu și, făcînd din cap o închinăciune către locțiitor, o porni călare într-un galop nu prea repede și intră în oraș. Locțiitorul îi porunci lui don Antonio să se ia după el și, facă ce-o face, să afle cine este. Îl ridicară pe don Quijote, îi descoperiră chipul și-l aflară galben și nădușit. Rocinante,

de stropșit ce era, nici nu putu cîțva timp să se miște. Sancho, posomorît și cătrănit nevoie mare, nu mai știa nici ce să spună, nici ce să facă. Îi părea că toată acea întîmplare se petrecea în vis și că toată acea urzeală cu cavalerul era treabă vrăjitoarească. Îl vedea pe stăpînu-su biruit și silit să nu mai pună mîna pe arme timp de-un an. Își închipuia întunecată lumina slăvitelor lui isprăvi, iar nădejtile ce și le pusese în noile lui făgăduințe și le închipuia risipite, așa cum se risipește fumul în vînt. Se temea să nu rămînă Rocinante schilod, iar stăpînu-su cu oasele sclintite, măcar că n-ar fi fost chiar atît de rău dacă sclintirea oaselor i-ar fi potrivit mintea la loc. În cele din urmă, cu o litieră de care poruncise locțiitorul să se facă rost, îl duseră-n oraș, și tot acolo se-ntoarse și locțiitorul, în setea lui de-a afla cine era Cavalerul Albei Luni, care atît de amarnic îl răpusese pe don Quijote.

Capitolul LXV

*Unde se dă de știre cine era Cavalerul Albei Luni,
dimpreună cu dezrobirea lui don Gregorio și cu
alte întîmplări*

Don Antonio Moreno goni de zor pe urmele Cavalerului Albei Luni și, dimpreună cu el, îl urmară și chiar îl urmăriră pe cavaler mai mulți băietani, pînă ce-l împresurară într-un han din oraș. Dornic de a-l cunoaște, intră și don Antonio în acel han. Cavalerul, după ce fu întîmpinat de un scutier, care-l primi și-l despovără de arme, intră într-o cămară joasă și, o dată cu el, intră și don Antonio, care murea de nerăbdare să afle cine era necunoscutul. Văzînd, dară, Cavalerul Albei Luni că celălalt nu-l mai slăbea, îi spuse:

— Îmi dau bine seama, seniore, ce vînt te-aduce pe-aici: vrei să știi cine sînt. Și fiindcă n-am temei să-ți ascund acest lucru, cît timp mi-o scoate armele slujitorul acesta al meu, ți-oi spune fără să mă abat nici cu atîtica de la adevărul

celor ce vei auzi. Trebuie să știi, seniore, că mie mi se spune « bacalaureatul Samsón Carrasco ». Sînt dintr-un sat cu don Quijote de La Mancha, a cărui nebulie și scrinteală ne rupe inima de milă celor ce-l cunoaștem, și, dintre toți, eu sînt acela care-l căinez cel mai mult. Și fiind încredințat că nu se va tămădui decît ducînd o viață tihnită, stînd la el în sat și-n casa lui, am găsit un tertip de a-l întoarce la acea viață; așa că să tot fie vreo trei luni de cînd i-am ieșit în cale străvestit în cavalier rătăcitor, dîndu-mă drept Cavalerul Oglinzilor, cu gîndul de-a mă lupta cu el și de a-l birui, fără să-i aduc nici o vătămare și statornicînd, drept învoială a luptei, ca biruitul să rămîină la voia biruitorului; și ceea ce aveam eu de gînd să-i cer, fiindcă-l și vedeam biruit, era să se-ntoarcă la el în sat și să nu mai iasă de-acolo un an încheiat, în care timp s-ar fi putut lecuî; dar soarta a vrut să potrivească altfel lucrurile, fiindcă el a fost acela care m-a biruit pe mine și m-a răsturnat de pe cal, așa că n-a avut urmări gîndul ce mi-l pusesem. El și-a văzut înainte de drum, iar eu m-am întors biruit, rușinat și stîlcit de căzătură, care a mai fost, pe deasupra, și primejdioasă; dar asta nu mi-a stins setea de a-l căuta din nou și de a-l birui, așa cum s-a văzut astăzi. Și cum el este atît de vajnic în a păzi poruncile cavaleriei celei rătăcitoare, nici nu mai încape vorbă că-și va ține legămîntul de a-mi îndeplini hotărîrea. Asta-i, seniore, toată întîmplarea, făr-a mai fi nevoie să spun o vorbuliță mai mult; te rog, însă, din suflet să nu mă dai de gol și să nu-i spui lui don Quijote cine sînt, pentru ca gîndul meu cel bun să prindă și pentru ca omul acesta să-și recapete mintea, pe care o are atît de bună cînd îl lasă țicnelile cavaleriei lui rătăcitoare.

— Vai, domnule, spuse don Antonio, ierte-te Dumnezeu pentru răul ce-l pricinuiești întregii lumi vrînd să faci iarăși înțelept pe nebunul cel mai hazliu de pe fața pămîntului! Dumneata nu-ți dai seama, domnule, că folosul ce l-ar aduce înțelepțirea lui don Quijote n-ar fi nici pe departe atît de mare ca desfătarea pe care o dă el cu trăsnaile lui? Dar eu socotesc că toată iscusința domnului bacalaureat

n-are să fie în stare să redea mințile unui om atât de înrădăcinat în nebunia lui; și dacă n-ar fi să păcătuiesc împotriva dragostei de aproapele, mai-mai că mi-ar veni să zic să nu se mai lecuiască niciodată don Quijote, fiindcă, o dată cu lecuirea lui, am pierde nu numai năzbîtiile sale cele pline de haz, ci și pe acelea ale lui Sancho Panza, scutierul său, că oricare din vorbele lui cele căzute din pod ar putea să prefacă aleanul însuși în voieșie. Cu toate astea, voi tăcea și nu-i voi spune nimic, ca să văd dacă am dreptate cînd zic că în deșert va fi toată osteneala domnului Carrasco.

Acesta răspunse că, de fapt, îi ieșise bine pîn-acum încercarea și că, după cum se arătau lucrurile, avea sorți de izbîndă; și după ce don Antonio se arătă bucuros să-l ajute în tot ce i-o cere, se despărți de el, iar Carrasco, punînd să-i încarce armele pe spinarea unui catîr, se urcă de îndată pe calul cu care intrase-n luptă și ieși chiar în acea zi din oraș, întorcîndu-se la el în sat, fără să i se întîmple nimic vrednic de-a fi povestit în această istorie adevărată.

Don Antonio povesti și el, la rîndul lui, locșitorului, ceea ce-i povestise Carrasco, lucru de care locșitorul nu se bucură de loc, fiindcă, o dată cu plecarea lui don Quijote, dusă era și desfătarea ce-ar fi putut să-i veselească pe toți aceia care auziseră de trăsările lui. Șase zile încheiate zăcu don Quijote la pat, întristat, mohorît, dus pe gînduri și cu inima strînsă, în vreme ce închipuirea, într-un necurmat du-te-vino, i se învîrtea numai în jurul nefericitei întîmplări a biruirii sale. Sancho, însă, îl îmbărbăta și, printre altele, îi spuse:

— Ține capul sus, stăpîne, și bucură-te, de poți, și dă mulțămită cerului că, deși ai fost doborît la pămînt, n-ai mai ieșit din treaba asta și cu vreo coastă frîntă; și-apoi trebuie să mai știi că nu dai niciodată fără să iei ceva în schimb și că nu totdeauna-i slănină acolo unde-i frigare; dă luminăția-ta o sfîrlă doftorului, că n-ai nevoie de el să te îngrijească în betșugul ăsta. Să ne-ntoarcem la noi acasă și să ne lăsăm păgubași de-a mai căuta aventuri pe unde și-a-nșărcat dracu copiii! Și dacă stăm strîmb și judecăm

drept, apăi din noi doi eu sînt cel păgubit, măcar că luminăția-ta ești cel stropșit. Eu, care, de cînd mi-am lăsat păcatelor ocîrmuirea, nu mai am nici un chef să fiu cîrmuitor, n-am pus cruce și gîndului de-a fi conte, lucru ce n-o să se-ntîmple niciodată dacă luminăția-ta n-ai mai fi rege, o dată ce te lași de îndeletnicirea cavaleriei rătăcitoare, așa că praful s-o alege de toate așteptările mele!

— Nu mai vorbi așa, Sancho. Vezi dară bine că plecarea mea acasă și șederea la mine-n sat n-o să țină mai mult de-un an, că îndată după aceea m-oi întoarce iarăși la vrednicele mele îndeletniciri și, slavă Domnului, că s-o mai găsi vreo crăiie care să-mi pice-n mîna și vreun comitat pe care să ți-l dăruiesc ție!

— Să te-audă Dumnezeu, spuse Sancho, și lovească-l pe Aghiuță surzenia, că eu totdeauna am auzit spunîndu-se că-i mai bună o nădejde grasă decît o avuție slabă.

Erau tocmai la vorbele astea cînd intră don Antonio, care, plin de voie bună, spuse:

— Bucură-te, seniore don Quijote, că don Gregorio și cu turcitul, care se dusesse după dînsul, sînt amîndoi la țarm. Ce spun la țarm? Sînt chiar la locțiitor acasă și or să pice aici dintr-o clipă într-alta.

Se bucură întrucîtva don Quijote și zise:

— Ca să spun drept, era cît pe ce să zic că m-aș fi bucurat să fi mers totul de-a-ndoaselea, lucru care m-ar fi silit să trec eu în Berberia, unde, prin puterea brațului meu, aș fi dezrobit nu numai pe don Gregorio, ci și pe toți creștinii prinși cîți se află acolo. Dar ce să mai vorbesc eu, nepri-copsitul de mine? Nu eu sînt oare înfrîntul? Nu eu sînt oare doborîtul? Nu eu sînt oare acela care nu mai poate pune mîna pe arme timp de un an încheiat? Atunci ce să mai stau să făgăduiesc marea cu sarea? De ce să mă mai fălesc, cînd ar trebui mai degrabă să pun mîna pe furca de tors decît pe spadă?

— Ia mai lasă cele gînduri, stăpîne! zise Sancho. Găina să trăiască, fie ea și cu țîfnă, azi e rîndul tău, mîine-i rîndul meu! Că atunci cînd îi vorba de lupte și de ciomăgeli,

apăi nu trebuie să le iei chiar tocmai pe tocmai, fiindcă cel ce cade astăzi poate să se ridice mâine, numai dacă nu socotește mai bine să rămînă-n pat, vreau adică să spun dacă nu se lasă pradă obidei, fără a mai prinde iarăși inimă pentru noi fapte vitejești. Și acum, scoală-te, luminăția-ta, ca să-l primești pe don Gregorio, fiindcă pare-mi-se c-aud treapăd pe-aici prin casă, și cred c-a venit el.

Și așa și era, fiindcă, după ce don Gregorio și cu turcitul daseră seamă locțiitorului de plecarea și de întoarcerea lor, lui don Gregorio fiindu-i dor s-o vadă pe Ana Felix, se duse dimpreună cu turcitul la don Antonio acasă; și măcar că, atunci cînd îl scoaseră din Alger, don Gregorio era îmbrăcat în straie muieresti, acum nu mai era, fiindcă-n luntre le schimbase cu acelea ale unui prins, care fugise dimpreună cu el. Dar, oricum ar fi fost îmbrăcat, tot arăta a om vrednic de-a fi îndrăgit, slujit și cinstit, fiindcă era frumos de pica și nu părea să aibă mai mult de 17—18 ani. Ricote și cu fie-sa îi ieșiră întru întîmpinare, tatăl cu lacrimi în ochi, iar fata cu o duioșie cuviincioasă. Nu se îmbrățișară unul pe altul, fiindcă acolo unde-i multă dragoste, mai intră la mijloc și puțină sfială. Frumusețea lui don Gregorio, alături de aceea a Anei Felix, îi minună cum nu se poate mai mult pe toți cei ce se aflau laolaltă acolo. Amîndoi îndrăgostiții își vorbiră numai prin graiul tăcerii, iar în locul limbii, ochii erau aceia prin care ei își destăinuiau gîndurile cele duioase și curate. Povesti turcitul prin ce tertipuri și prin ce mijloace izbutise să-l scoată de-acolo pe don Gregorio. Povesti și don Gregorio toate primejdiile și strîmtorările în care se văzuse, rămînînd cu acele muieri, și spuse totul în două vorbe, fără să mai înșire verzi și uscate, lucru prin care dovedi că înțelepciunea îi era cu mult mai coaptă decît vîrsta. În cele din urmă, Ricote îi plăti și-i îndestulă din gros atît pe turcit, cît și pe cei ce vîsliseră la luntre. Turcitul intră iarăși în sînul bisericii și se creștină din nou, și dintr-un mădular putred ce era, prin spăsire și prin pocăință, se preschimbă într-unul curat și sănătos. Peste două zile locțiitorul se sfătui cu don Antonio cum să facă și să dreagă

ca Ana Felix și cu taică-su să rămână în Spania, socotind ei că n-o fi moarte de om să rămână-n țară o creștină atît de adevărată ca fata aceea și un om, după cît pare, însuflețit de gînduri atît de bune ca tatăl ei. Don Antonio se arătă gata a se duce la curte ca să pună treaba asta la cale, fiindcă și așa tot trebuia el să se ducă neapărat acolo și pentru alte treburi, și spuse mai pe ocolite că la curte, fie prin hatîruri, fie prin plocoane, multe daraveri încurcate iau o întorsătură bună.

— Nu, spuse Ricote, care se afla și el de față la vorbirea asta, să nu ne bizuim pe hatîruri și pe plocoane, fiindcă dacă-i vorba de don Bernardino de Velasco, conte de Salazar, căruia măria-sa i-a încredințat sarcina surghiunirii noastre, apai la el nu merge nici cu rugăminți, nici cu făgăduințe, nici cu plocoane și nici cu înduioșări; fiindcă, deși-i adevărat că la el se îmbină și duhul îndurării cu cel al dreptății, totuși, văzînd că întregul trup al neamului nostru e putred și molipsit de rele, folosește față de el mai degrabă fierul roșu care arde decît irul care unge; și așa că, cu înțelepciune, cu pătrundere, cu vrednicie și cu frica ce ne-o stîrnește, a luat pe umerii săi puternici toată greutatea acestei mari sarcini ca s-o ducă la bun sfîrșit precum se cuvine, fără ca dibăciile, tertipurile, rugămințile și înșelăciunile noastre să-i fi putut adormi ochii aceia de Argus, ce-i ține veșnic de veghe ca să nu-i scape și să nu i se ascundă unul dintr-ai noștri, care, ca o rădăcină tăinuită, să ajungă cu timpul să încolțească și să dea rod otrăvit pentru Spania, curățită acum și scutită de îngrijorarea pe care i-o pricinau numărul nostru prea mare. Bărbătească e hotărîrea marelui Filip al III-lea și nemaiauzită îi e înțelepciunea de-a fi însărcinat cu acest lucru pe un om ca don Bernardino de Velasco!

— O dată ce, însă, tot mă duc la curte, spuse don Antonio, n-o să las nici un mijloc nefolosit și o să fac tot ce-mi stă-n putință ca să iasă treaba bine; facă apoi cerul mai mult, așa cum i-o fi voia. Don Gregorio o să vină cu mine, ca să-și liniștească părinții, care trebuie să fie tare amăriți de lipsa lui. Ana Felix o să rămână cu nevastă-mea la mine-n

casă sau o să stea într-o mănăstire, iar seniorele locțiitor regesc, știu dinainte, n-o să aibă nimic împotrivă ca bunul Ricote să rămână la el pînă cînd om vedea cum mi-o ieși mie cu treaba asta la curte.

Locțiitorul încuviință în totul cele spuse de don Antonio ; dar don Gregorio, aflînd despre ce era vorba, spuse că, o dată cu capul, nu putea și nici nu voia s-o părăsească iarăși pe doña Ana Felix ; fiindcă, însă, tot avea de gînd să-și vadă părinții și să găsească un mijloc de-a se întoarce la ea, căzu și el la învoială cu cele spuse. Ana Felix rămase dară să stea cu nevasta lui don Antonio, iar Ricote să fie găzduit la locțiitor acasă. Sosi, în sfîrșit, și ziua plecării lui don Antonio, iar peste alte două zile le veniră rîndul lui don Quijote și lui Sancho să plece, deoarece căderea lui don Quijote nu-i îngăduia să purceadă mai degrabă la drum. Despărțirea lui don Gregorio de Ana Felix a fost cu lacrimi, cu oftări, cu leșinuri și cu sughițuri. Ricote vru să-i dea lui don Gregorio o mie de galbeni, dacă avea nevoie ; dar el nu se atinse de nici unul și ceru cu împrumut lui don Antonio numai cinci galbeni, făgăduindu-i c-o să-i înapoieze cînd or fi la curte. O dată cu aceasta, don Quijote plecă dimpreună cu Sancho, așa cum s-a mai spus : don Quijote nearmat și îmbrăcat ca de drum, iar Sancho pe jos, fiindcă asinul era încărcat cu armele lui stăpînu-su.

Capitolul LXVI

*Unde e vorba de lucruri pe care o să le vadă cine
il va citi sau o să le audă cine îl va asculta citit cu
glas tare*

Cînd să iasă din Barcelona, don Quijote mai cătă o dată la locul unde căzuse și grăi așa :

— Aici a fost Troia ; aici, nefericirea, și nu mișelia mea, mi-a răpit slava cîștigată ; aici și-a arătat ursita față de mine toată nestatornicia ei ; aici s-au topit în umbră isprăvile

mele cele mai mari; aici, în sfîrșit, mi-a căzut răpus norocul, pentru a nu se mai ridica niciodată.

Auzindu-i vorbele, Sancho spuse:

— Stăpîne, inimilor celor bărbătești le stă în fire ca tot pe-atît să rabde la restriște pe cît se bucură la bine, și-n asta mă iau chiar după mine, care, după cum mă bucuram cînd eram cîrmuitor, tot așa nici acum nu jelesc cînd mă văd scutier, și încă pe jos. Fiindc-am auzit eu că aceasta căreia-i zice pe-aici bună ursită e o muiere beată și cu toane și, colac peste pupăză, mai e și oarbă, așa că nici nu vede ce face și nici nu știe pe cine doboară și pe cine înalță.

— Tare mai ești tu filozof, Sancho dragă, răspunse don Quijote, că tare înțelepțește vorbești! Cine te-o fi învățînd, zău, nu știu! Eu atîta pot să-ți spun, că nu se află nici o bună ursită pe lume și că toate cele petrecute aici pe pămînt, bune-rele cum or fi fiind, nu pică ele la întimplare, ci sînt hărăzite printr-o anume pronie cerească; de-aici vine și vorba, pe care o tot auzi, cum că fiștecare e meșterul bunei lui ursite. Eu am fost meșterul alei mele, dar nu cu destulă chibzuință, așa că mi-a ieșit prost cu ifosele mele, fiindcă putea să-mi treacă și mie prin minte că mortăciunea asta a mea de Rocinante nu era în stare să se-mpotrivească namilei aceleia zdravene de armăsar pe care venea Cavalerul Albei Luni. M-am încumetat totuși la luptă, am făcut și eu ce-am putut, am fost doborît și, măcar că mi-am pierdut cîntea, nu mi-am pierdut și nici nu pot să-mi pierd virtutea de a-mi ține cuvîntul dat. Cînd eram cavaler rătăcitor, semeț și viteaz, fapta și brațul meu stăteau chezașe isprăvilor mele; acum, că sînt scutier pe jos, am să fac ca vorbele mele să fie crezute, aducîndu-mi la îndeplinire făgăduința. Haide, dară, Sancho fîrtate, să mergem a ne petrece la noi în sat anul de catihisire, și-n această pustnicie om prinde puteri noi ca să ne-ntoarcem la de-a pururi neuitata de mine îndeltnicire a armelor.

— Stăpîne, răspunse Sancho, umblatul pe jos nu-i o desfătare chiar atît de mare încît să mă-ndemne și să-mi dea

ghes a merge așa zile-ntregi. Ia să lăsăm mai bine armele astea atârinate de un copac în locul vreunui spînzurat, să le iau eu locul pe spinarea asinului și, așa, cu picioarele ridicate de la pămînt, om face zilele de călătorie precum ai pofti și precum ai găsi cu cale luminăția-ta, fiindcă să crezi că mie-mi arde să umblu pe jos, și încă zile întregi, se cheamă să crezi moși-pe-groși.

— Că bine zici, Sancho, răspunse don Quijote. Să atîrnam armele mele ca trofeu, și în josul sau în jurul lor să săpăm în scoarța copacilor cele ce stăteau scrise pe trofeul armelor lui Roldán:

*Nimenea nu le-a mișca
Carele nu va putea
Cu Roldán a se bătea.*

— Parcă ți-a ieșit un sfînt din gură, răspunse Sancho, și de nu m-ar bate gîndul c-am avea nevoie de Rocinante în drum, bine-ar fi să-l lăsăm și pe el atîrnat.

— Vezi, însă, că nu vreau să aibă parte de spînzurătoare nici el și nici armele mele, ca să nu se spună pe urmă: bună slujbă, rea răsplată.

— Cu multă chibzuință ai grăit, luminăția-ta, fiindcă, după socoteala înțelepților, vina măgarului nu se cade s-o arunci pe șa; și fiindcă, în toată povestea asta, vina-i numai a luminăției-tale, n-ai decît să te pedepsești singur și să nu-ți mai verși focul nici pe armele astea, și așa destul de prăpădite și însîngerate, nici pe blîndețea lui Rocinante și nici pe gingășia picioarelor mele, cerîndu-le să umble mai mult decît se cuvine.

Tot vorbind ei și tăifăsuind în felul acesta, iată că le trecu toată ziua aceea și încă alte patru zile, fără a li se întîmpla nimic care să le tulbure drumul, cînd, în a cincea zi, dînd să intre într-un sat, numai ce aflară în fața unui han o sumedenie de oameni, care se mai proslăveau și ei pe-acolo, că doară era sărbătoare. Cînd ajunse don Quijote în dreptul lor, un țăran ridică glas și zise:

— Apăi unul din domnii aceștia doi, care-au sosit acum și nu cunosc părțile, ne-o spune cum să facem cu rămășagul nostru.

— Oi spune, nici nu mai încape vorbă, răspunse don Quijote, și încă după sfînta dreptate, dac-oi izbuti să pricep despre ce-i vorba.

— Uite, domnule dragă, răspunse țăranul, povestea stă așa: un gospodar de-aici din sat, gras de cîntărește o sută de ocale, l-a chemat la întrecere în alergare pe-un altul tot de-aici, care nu cîntărește decît patruzeci și două de ocale. Învoiala a fost ca ei să alerge pe o întindere de-o sută de pași, cu greutate pe potrivă; și dac-a fost întrebat burduhosul cum să se facă și să se dreagă ca să aibă amîndoi aceeași greutate, apăi a spus că celălalt, care cîntărește patruzeci și două de ocale, să-și pună cincizeci și opt de ocale de fier în spinare, și așa s-or lovi întocmai cele o sută de ocale ale slabului cu cele o sută ale grasului.

— A, asta nu, spuse atunci Sancho, mai-nainte ca don Quijote să răspundă, că doar mie, care numai de cîteva zile am încetat de-a fi cîrmuitor și jude, așa cum prea bine știe toată lumea, doar mie, zic, mi se cade să luminez îndoieli din astea și să-mi dau cu socoteala în orice pricină.

— Răspunde sănătos, Sancho dragă, zise don Quijote, că eu nici să dau firimituri la o mișă nu mai sînt bun, așa mi-e mîntea de tulburată și de întoarsă pe dos.

Cu această învoire, grăi Sancho în ăst fel către țăranii care se strînseseră în juru-i cu gurile căscate, adăstînd răspunsul din gura lui:

— Fraților, ce cere grasul nu-i cu socoteală și nu cuprinde nici urmă de dreptate; fiindcă dacă-i adevărat ce se tot spune, cum că cel chemat la luptă are dreptul să-și aleagă armele, apăi nu-i cu judecată să și le-aleagă celălalt, și încă în așa fel încît să-i pună potrivnicului bețe-n roate și să-l împiedice de-a ieși biruitor; așa că, după cîte mă taie pe mine capul, cel gras n-are decît să se rășluiască, să se descojească, să se rărească, să se turtească și să se netezească pîn' ce și-o

lepăda cincizeci și opt de ocale de osînză, fie dintr-o parte, fie din alta a trupului, cum o crede el de cuviință și cum i-o prii lui mai bine, și-n felul acesta, ajungînd să cîntărească numai patruzeci și opt de ocale, o să se cumpănească și-o să se lovească tocmai pe tocmai cu cele patruzeci și două de ocale ale slabului, pentru a putea să alerge pe potrivă.

— Fir-aș afurisit, spuse un țăran care ascultase răspunsul lui Sancho, dacă omul ăsta n-a grăit ca un sfînt și n-a judecat ca un episcop, însă firește că grăsunul n-o să se îndure să-și lepede un dram din osînză lui, darămite cincizeci și opt de ocale!

— Cea mai bună treabă ar fi să nu mai alerge de fel, răspunse un altul, pentru ca nici cel slab să nu se deșele de povară și nici cel gras să n-ajungă scîndură; ia mai bine să dăm jumătate din rămășag pe băutură și să-i luăm și pe dumnealor la crîșma aceea cu vin vîrtos, și cînd ne-o fi mai rău, așa să ne fie.

— Eu, domnilor, răspunse don Quijote, vă mulțumesc frumos, dar nu pot să mă opresc nici o clipă, și dacă mă arăt lipsit de curtenie, asta-i numai din pricina unor gînduri și întîmplări jalnice, care mă fac să-ntind pasul cît mai grabnic.

Și dînd pîteni lui Rocinante, își văzu mai departe de drum, lăsîndu-i pe toți minunați de-a fi văzut și de-a-și fi însemnat în minte atît înfățișarea lui cea ciudată, cît și înțelepciunea slugii, căci ca atare îl luară ei pe Sancho. Atunci un altul dintre țărani spuse:

— Dacă sluga e atît de firoascoasă, apăi ce trebuie să fie stăpînul! Eu pun prinsoare că dacă ăștia se duc să învețe la Salamanca, cît ai clipi ajung alcazi de curte, fiindcă totul pe lume e nimicnicie, fără numai învățatul și iară învățatul, și pe lîngă asta, să mai ai și hatîruri și noroc, și dacă-i așa, apăi cînd nici cu gîndul nu gîndești, te pomenești cu un schiptru în mînă sau cu o mitră pe cap.

Acea noapte și-o petrecură stăpîn și slugă în inima cîmpului, sub tăria cerului, iar a doua zi, urmîndu-și drumul mai

departe, văzură că venea spre ei un om pe jos, cu niște desagi de gît și cu o sulită sau cu o ghioagă în mînă — înfățișare leită de ceauș pe jos — care, de cum se apropie de don Quijote, iuți pasul și, aproape alergînd, ajunse la el și, îmbrățișîndu-l de coapsa dreaptă, fiindcă mai sus nu ajungea, îi spuse, arătîndu-se bucuros peste poate:

— Vai, seniorele meu don Quijote de La Mancha, cîtă bucurie o să simtă-n cuget stăpînul meu, ducele, cînd o prinde de veste că luminăția-ta te-ntorci la el la castel, unde se mai află încă, dimpreună cu stăpîna mea, ducesa!

— Nu te cunosc, frățioare, răspunse don Quijote, și nici n-oi ști cine ești dacă nu-mi spui.

— Eu, seniore don Quijote, răspunse ceaușul, sînt Tosilos, slujitorul ducelui, stăpînul meu, cel ce n-a vrut să se lupte cu luminăția-ta în pricina cu măritișul fetei aceleia a doînei Rodriguez.

— Sfinte Dumnezeule! spuse don Quijote. Este oare cu putință să fii tu acela pe care vrăjitorii, vrăjmașii mei, l-au preschimbat în slujitorul acesta de care spui, numai ca să-mi răpească cinstea acelei lupte?

— Nu mai vorbi, bunul meu domn, îi întoarse vorba ceaușul, că n-a fost nici o vrăjire la mijloc și nici o preschimbare de chipuri: nu altul decît eu, Tosilos slujitorul, am intrat în locul de luptă, și tot eu, același Tosilos slujitorul, am și ieșit de-acolo. Mi-am pus atunci în gînd să mă-nsor fără luptă, fiindcă-mi căzuse cu tronc fata; numai că mi-a ieșit socoteala pe dos, fiindcă nici n-ai apucat bine luminăția-ta să pleci de la noi din castel, și iată că ducele a și pus să mi se dea o sută de vergi, fiindcă n-am ascultat de poruncile ce mi le dăduse mai-nainte de-a intra în luptă, și toată povestea asta s-a sfîrșit cu călugărirea fetei și cu întoarcerea în Castilia a doînei Rodriguez, iar eu merg acum la Barcelona ca să duc locțiitorului un teanc de răvașe trimise de stăpînu-meu. Dacă luminăției-tale îți poștește inima o înghițitură de vin curat, măcar că-i cam caldichel, apăi am aici o tidvă plină cu din acela vîrtosul, dimpreună

că nu mai știu nici eu câte felii de brinză de Tronchon, tocmai bine să ațîțe și să trezească setea de-o fi dormind cumva.

— Primesc din capul locului această poftire, spuse Sancho, fără să mai stau să mă fandosesc. Ia toarnă, Tosilos fîrtate, așa ca să plesnească și să le sară ochii la toți vrăjitorii cîți or mai fi fiind ei prin toate Indiile !

— Ce mai încoace și-ncolo, spuse don Quijote, tu, Sancho, ești cel mai mare găman de pe lume și cel mai mare găgăuță de pe fața pămîntului, fiindcă nu-ți intră-n cap că ceașul ăsta e fermecat și că Tosilos ăsta e neadevărat. Rămîi, dară, cu el și îndoapă-te pe săturate, că eu o iau încet-încet înainte și te-oi aștepta să vii și tu.

Rîse slujitorul ce rîse, și după ce puse tidva la bătaie, desfăcînd totodată din desagi și feliile de brinză și mai scoțînd și-o pîine, se așeză dimpreună cu Sancho pe iarbă verde, și — în bună pace și frăție — făcură praf toate merindele, dînd desagilor de fund, și asta cu o poftă atît de neastîmpărată, că mai linseră și învelitorile răvașelor, numai fiindcă miroseau a brinză. Iar Tosilos spuse către Sancho :

— Nu mai încape vorbă, Sancho fîrtate, lui stăpîn-tu ăsta pesemne că-i lipsește o doagă.

— Cum îi lipsește ? răspunse Sancho. Nu-i lipsește nimic, fiindcă are cu ce să-și plătească orice datorie, mai cu seamă cînd, în loc de bani, plătește prin sminteli : doar îl văd și eu, că nu-s chior, și-i spun și lui că-i țicnit, dar ce folos ? Mai ales acum, că a fost biruit de Cavalerul Albei Luni, asta chiar că a pus vîrf smintelii.

Tosilos îl rugă să-i povestească și lui cele întîmplate ; dar Sancho îi răspunse că ar fi necuviincios din parte-i să-l lase pe stăpînu-su să-l aștepte, și că-n altă zi, de s-or întîlni, o avea vreme și pentru asta ; și ridicîndu-se, după ce-și scutură straiul și firimiturile din barbă, mîna înainte măgarul și, luîndu-și rămas bun, îl părăsi pe Tosilos și-l ajunse pe stăpînu-su, care stătea să-l aștepte la umbra unui copac.

Despre hotărîrea pe care a luat-o don Quijote de a se face păstor și de a duce o viață cîmpenească pînă va trece anul legămîntului său, dimpreună cu alte întîmplări într-adevăr cu haz și desfătătoare

Dacă pe don Quijote îl munceau destule gînduri încă mai-nainte de-a fi fost doborît, apăi cu mult mai multe începură să-l muncească după înfrîngerea lui. Stătea, după cum s-a spus, la umbra copacului, și acolo, ca muștele la miere, roiau în juru-i și-l înțepau gîndurile. Unele din ele îi umblau la dezlegarea Dulcinei, iar altele, la viața pe care avea s-o ducă cît timp o rămîne mazilit. Veni Sancho și aduse laudă firii celei mărinoase a slujitorului Tosilos.

— Cum e cu puțință, dragă Sancho, îi spuse don Quijote, ca să crezi totuși că acela-i cu adevărat slujitor? Pare-se că ți s-a și șters din minte faptul de-a fi văzut-o pe Dulcinea preschimbată și prefăcută în țărancă, iar pe Cavalerul Oglinzilor preschimbat în bacalaureatul Carrasco, isprăvi toate ale vrăjitorilor ce mă prigonesc. Dar ia spune-mi acum: întrebătu-l-ai oare pe Tosilos asta, de care spui, ce s-a ales de Altisidora; dacă mi-a plîns plecarea sau dacă a lăsat în mîinile uitării gîndurile cele drăgăstoase care o munceau cît timp mă aflam eu acolo?

— Cele ce-aveam eu în minte nu erau de-așa fel, răspunse Sancho, ca să-mi îngăduie să întreb nerozii. Dă-o-ncolo de treabă, stăpîne! Îți mai arde-acum luminăției-tale să-nțrebi de gîndurile altora? Și încă de gînduri de dragoste?

— Uite ce, Sancho, zise don Quijote, e o mare deosebire între faptele pe care le săvîrșești din dragoste și cele pe care le săvîrșești din recunoștință. Un cavaler poate foarte bine să nu fie îndrăgostit, dar nu poate — dacă cumpănim lucrurile cum trebuie — să fie nerecunoscător. După cît se pare, a ținut la mine Altisidora, mi-a dat trei năframe, cum știi și tu, a plîns la plecarea mea, m-a blestemat, m-a ocărit, s-a jeluît de față cu toată lumea, uitînd de orice rușine;

toate acestea sînt dovezi că murea după mine, fiindcă mînia îndrăgostiților izbucnește, de obicei, în blesteme. Eu n-am avut ce nădejdi să-i dau și nici cu ce comori s-o îmbii, fiindcă ale mele sînt încredințate Dulcinei, și apoi comorile cavalerilor rătăcitori sînt ca și acelea ale nălucilor¹, părelnice și amăgitoare; singurul lucru ce pot să i-l dau este aducerea-amine, fără să vatăm, totuși, cu nimic aducerea-amine de Dulcinea, față de care tu păcătuiești tot zăbovind să-ți tragi bice și să-ți pui la-ncercare trupul ăsta, mîncați-l-ar lupii să ți-l mănînce, că mai mult pentru viermi ține să se păstreze decît s-o lecuiască pe biata domniță!

— Stăpîne, răspunse Sancho, dacă-i vorba să spun adevărul, eu în ruptul capului nu pot să mă încredințez că plesnirea buclor mele are ceva de-a face cu dezlegarea vrăjiților; e ca și cum am zice: dacă te doare capul, frecă-te cu alifie la genunchi; eu, cel puțin, pot să jur că din cîte istorii ai citit luminăția-ta, din acelea unde-i vorba de cavaleria rătăcitoare, în nici una n-ai întîlnit pe vreunul care să se fi dezlegat de vrăji prin gîrbace; dar, o fi sau n-o fi așa cum gîndesc, eu tot o să mi le dau atunci cînd oi avea chef și cînd timpul mi-o prilejui să mă biciuiesc.

— Să dea Dumnezeu, răspunse don Quijote, și să-ți pice din cer harul ca să vii la gîndul cel bun și să-ți îndeplinești datoria ce-o ai de-a o ajuta pe stăpîna mea, care-i și a ta, o dată ce tu ești scutierul meu.

Vorbind ei așa înde ei, își vedeau înainte de drum, pînă cînd ajunseră prin aceleași locuri pe unde fuseseră trîntiți la pămînt de tauri. Don Quijote recunoscă locul și spuse către Sancho:

— Asta-i pajiștea în care dădurăm de vajnicii păstori și de gingașele păstorite, care-și puseseră-n gînd să aducă iarăși la viață și să ia drept pildă păstoreasca Arcadie, gînd

¹ În original «tesoro de duende»: comoară a strigoilor, în afară de accepția de comoară iluzorie, este o aluzie la focurile nălucitoare ce se spunea în vechime că apar pe locul unde sînt comorile. În realitate, e un fapt de observație curentă fosforescența oaselor moarte, și cele mai multe comori erau în morminte străvechi, dezgropate de ploii.

pe cât de nemaîntîlnit, pe atît de înţelept ; dacă n-ai, Sancho, nimic împotriva ca să-l urmărim şi noi, am putea să ne schimbăm în păstori, măcar pe cîtă vreme oi rămîne mazilit. Oi cumpăra cîteva mioare, precum şi toate celelalte lucruri trebuincioase pentru îndeletnicirea păstorească, şi, numindu-mă eu păstorul Quijotiz, iar tu păstorul Pancino, om răzbate munţii, dumbrăvile şi luncile, ici cîntînd, colo oftînd, sorbind din cleştarele cele curgătoare ale izvoarelor, ale limpezilor pîrîiaşe sau ale riurilor cu apă îmbelşugată. Ne-or da cu mîinile pline din preadulcele lor rod stejarii¹, ne-or da loc de hodină trunchiurile mult vîrtoase ale plutelor, umbră sălciile, mireasmă trandafirii, velinţe smălţate în mii de culori întinsele pajişti, boare plăcută aerul cel limpede şi curat, lumină — în ciuda beznelor nopţii — luna şi stelele, ne-or da cîntul desfătare, plînsul duiosie, Apolo versuri, dragostea născociri iscusite, prin care om ajunge nepieritori şi vestiţi nu numai în vremile de faţă, ci şi în cele ce au să vie.

— Pe legea mea, spuse Sancho, că asta-i viaţa care mi se potriveşte şi-mi tihneşte cel mai bine ! Şi cu atît mai mult cu cît bacalaureatul Samsón Carrasco şi cu meşterul Nicolás bărbierul, doar ce-or mirosi de departe cum stă treaba, c-au să le şi ardă tălpile să vie şi ei să se facă păstori dimpreună cu noi ; şi numai de nu i-ar veni şi popii cheful să intre şi el la tîrlă, după cît îi de vesel şi de hîtru.

— Prea bine-ai grăit, zise don Quijote, şi dac-o intra bacalaureatul Samsón Carrasco în tagma cea păstorească — cum o să şi intre, fără îndoială — o să se poată numi păstorul Samsónino sau, mai bine, păstorul Carrascon ; bărbierul Nicolás s-o putea numi Nicoloso, aşa cum străvechiul Boscán² se numea Nemoroso ; popii nu ştiu ce nume să-i punem, poate doar vreunul care să vină de la îndeletnicirea lui, şi atunci i-om zice păstorul Popandru. Păstoriţelor de care o să fim îndrăgostiţi le-om putea alege numele cum alegem perele din coş, şi fiindcă numele domniţei mele

¹ În Spania se află o varietate de stejar a cărui ghindă e comestibilă.

² Don Juan Boscán-Almogaver, poet spaniol (1495—1542), care a introdus în ţara sa formele şi genurile poeziei italiene, printre altele şi idila pastorală.

se potrivește tot atît de bine pentru o păstoriță ca și pentru o prințesă, nu mai am de ce să mă ostenesc să-i caut un altul care să-i vină mai bine; iar tu, Sancho, i-i pune alei tale ce nume ai poftă.

— Nici nu-mi trece prin gînd, răspunse Sancho, să-i pun alt nume decît Terezoaia, fiindcă ăsta se potrivește atît cu osînza de pe ea, cît și cu numele ei cel adevărat, căci o cheamă Teresa, și unde mai pui că atunci cînd oi cînta-o în versurile mele, oi putea mai bine să-mi destăinuiesc gîndurile cele neprihănite, fiindcă eu nu umblu să caut trufandale prin casele altora. Popa n-ar fi bine să-și aibă păstorița lui, fiindcă ar da o pildă proastă, iar cît privește pe bacalaureat, dacă vrea și el să aibă una, din partea mea n-are decît!

— Tiii, zise don Quijote, ce trai o să mai fie pe noi, dragă Sancho! Ce de zvonuri de fluier n-or să ne mai ajungă la urechi, ce de cimpoaie de Zamora, ce de zurgălăi, ce de dairale, ce de alăute! Darămite dacă printre zvonurile astea, mereu altele, s-ar mai auzi și acelea ale albogelor? Atunci chiar că nimic n-ar mai lipsi din toate muzicile cele păstorești.

— Ce-s alea alboge? întrebă Sancho. Că nici de auzit n-am mai auzit de așa ceva și nici de văzut n-am văzut de cînd mama m-a făcut!

— Albogele, răspunse don Quijote, sînt niște talgere întocmite după chipul unor sfeșnice de alamă și care, izbite una de alta, prin golul și prin locul liber dintre ele, fac să iasă un zvon care, chiar dacă nu-i din cele mai dulci și mai armonioase, cel puțin nu te supără la urechi și se potrivește minunat cu zvonurile cîmpenești ale cimpoiului și ale dairalei; și vorba asta *alboga* vine de la mauri, așa cum vin și toate celelalte vorbe care-n graiul nostru castilian încep cu *al*; de pildă: *almohaza*, *almorzar*, *alhombra*, *alguacil*, *alhucema*, *almacén*, *alcancia*¹ și altele de felul acesta, care nu trebuie să mai fie multe, și numai trei vorbe are graiul nostru din cele ce vin de la mauri și se sfîrșesc cu *i*, și acestea

¹ «Țesală»; «a dejuna»; «covor»; «aprod»; «levănțică»; «prăvălie»; «pușculiță».

sînt *borcegul*, *zaquizamí* și *maravedi*¹; căci *alheli* și *alfaqui*², atît din pricina lui *al*, cu care încep, cît și a lui *i*, cu care sfîrșesc, sînt cunoscutе ca venind de la arabi³. Acestea și le-am spus numai așa, în treacăt, fiindcă mi le-a trezit în minte prilejul de-a fi rostit cuvîntul *alboga*. Și o să ne ajute mult la desăvîrșirea îndeletnicirii noastre faptul că eu mai sînt și nițeluș poet, cum știi și tu; cît despre bacalaureatul Samsón Carrasco, ce să mai vorbim? el e mare meșter în versuri. Despre preot, uite, nu zic nimic, deși pot să pun rămășag că la viața lui o mai fi dibăcînd el și cîte-un versuleț, și la fel zic și despre meșterul Nicolás, și chiar nici nu mă îndoiesc de asta, fiindcă toți bărbierii, sau cea mai mare parte dintr-înșii, știu să cînte la gitară și se mai țin și de versuri. O să facem așa: eu o să mă plîng de lipsa iubitei, tu ai să slăvești credința statornică a dragostei tale, păstorul Carrasco o să facă pe îndrăgostitul nesocotit de draga lui, iar popa Popandru o să spună și el acolo ceva ce i s-o potrive mai bine, așa că lucrurile or merge cum nici nu se poate mai minunat.

La care Sancho răspunse:

— Dar mie, stăpîne, norocul mi-e atît de spart la fund, încît tare mă tem că n-o să mai apuc ziua în care să mă văd cu o asemenea îndeletnicire. Phii, ce de linguri de lemn lustruite n-oi avea eu de făcut cînd o să mă văd păstor! Ce-o să mai înfulec la papară și la smîntînă, ce de cununi și ce de mărunțișuri păstorești n-au să mai iasă din mîinile mele! Fiindcă dacă nu mi-e dat să cîștig faima de înțelept, barem s-o cîștig pe aceea de om iscusit. Sanchica, fata mea, o să ne-aducă de-ale gurii la tîrlă. Da' ia stai! că fata nu-i urîță de loc, și printre păstori se află mai mulți din cei blestemați decît din cei de treabă, și n-am chef s-o trimit să

¹ «Gheată»; «odăiță»; «pară».

² «Micșunea»; «jurist la arabi».

³ Cervantes deosebește aci pe *mauri*, cuceritorii arabi ai Maghreb-ului (în limba arabă *Occidentul*), adică ai Africii de nord și Spaniei, de ceilalți *arabi*. Probabil că între ei există anumite particularități lingvistice, care-i despart și pe care scriitorul le notează sub raportul influențelor lor deosebite asupra lexicului spaniol.

tundă oile și să mi se întoarcă ea tunsă, căci destrăbălarea și gândurile cele rele la fel bîntuiesc de obicei și la țară ca și la oraș, și la fel în colibeile ciobănești ca și-n palatele cele crăiești, și cine nu-i ispitit acela nici nu păcătuiește, și ceea ce ochii nu văd nici inima nu frînge, și mai din plin îi iese treaba tîlharului decît milogului.

— Mai scurteaz-o cu zicalele, Sancho, fiindcă oricare din cele pe care le-ai spus e de ajuns ca să-ți tălmăcească gîndul; și de-atîtea ori te-am povățuit să nu mai torni la zicale cu ghiotura și să te mai înfrînezi în înșirarea lor; dar, după cîte văd, totul a fost cuvîntare în deșert; și vorba aceea, de mă bate mama, eu bat titirezul.

— Cred, răspunse Sancho, că pot să spun și eu de lumină-ta: rîde dracu de porumbe negre și pe sine nu se vede. Stai de mă dojenești pe mine să nu-i mai dau zor cu zicalele, și lumină-ta le-nșirui pe ață cîte două deodată!

— Uite, Sancho, răspunse don Quijote, eu le rostesc atunci cînd li se ivește prilejul, așa că, spuse de mine, ele se potrivesc ca inelu-n deget, dar tu atîta le tragi de păr, încît nu se mai cheamă că le mîni înainte, ci că le tîrăști după tine; și dacă nu mă-nșel, ți-am mai spus eu și altă dată că zicalele sînt învățături scurte, scoase din viața și din cugetarea înțelepților noștri din vechime, iar zicala care nu-i spusă atunci cînd își are rostul, aduce mai degrabă a aiureală decît a învățatură. Dar să lăsăm astea și, fiindcă tot se înnoptează, să ne abatem o bucată de la drumul mare și să ne petrecem acolo noaptea asta, iar mîine, Dumnezeu cu mila.

Se deteră dară la o parte, cinară tirziu și prost, cu totul pe dos de cum ar fi vrut Sancho, căruia i se treziră-n minte toate neajunsurile cavaleriei celei rătăcitoare, neajunsuri îndurate de el prin codri și prin pustietăți, deși cînd și cînd mai dădea de belșug printr-unele case și castele, ca, de pildă, la don Diego de Miranda, la nunta lui Camacho cel avut sau la don Antonio Moreno; dar, pe de altă parte, se mai mîngîia și-și zicea că nu poate fi mereu zi și nici mereu noapte, cum era, de pildă, chiar aceea de-atunci, pe care el și-o petrecu dormind, iar stăpînu-su stînd de veghe.

Despre aventura cea porcească, întimplată cu don Quijote

Noaptea se lăsase cam întunecoasă, măcar că era lună pe cer, dar nu în partea de unde putea fi zărită, fiindcă uneori cuconița Diana mai dă tîrcoale și pe la Antipozi, lăsînd munții noștri negri tăciune și văile cufundate în beznă. Don Quijote dete firii omenеști cele cuvenite, dormind somnul dintîi, dar nemaîngăduindu-și-l și pe cel de-al doilea, cu totul pe dos decît Sancho, care de cînd e el pe lume n-a știut de vreun al doilea, fiindcă lui îi ținea somnul dintîi de cu seară și pînă dimineată, de unde se putea vedea că era sănătos tun și că nu prea știa el de griji. Pe don Quijote, însă, grijile-l țineau treaz, și-n așa fel, că-l trezi și pe Sancho și-i spuse:

— Tare mă mai minunez, măi Sancho, de firea ta cea nepăsătoare. Îmi dau cu gîndul că tu ești zidit din piatră sau din aramă vîrtoasă, fiindcă-n tine nu poate să pătrundă nici o înduioșare și nici o fărîmă de simțire. Eu veghez în vreme ce tu dormi, eu plîng în vreme ce tu cînti, eu leșin de nemîncare în vreme ce tu nici nu te mai poți mișca și gîfii de îmbuibare. Slujitorii cei buni se cade să împărtășească aleanul stăpînilor lor, să le simtă durerile, măcar așa, de ochii lumii. Ia te uită la seninătatea acestei nopți, la singurătatea ce ne înconjoară și care ne îmbie să mai strecurăm și ceva veghe în mijlocul somnului nostru. Ridică-te — îți zic pe ce ai mai scump — dă-te o bucată ceva mai încolo și, cu voie bună și cu acea bărbăție care-i șade frumos omului, dă-ți acolo vreo trei-patru sute de gîrbace ca arvună din cele ce le datorești pentru dezlegarea de vrăji a Dulcinei. Uite, te rog din tot sufletul, că doar nu mai vreau s-ajung cu tine la pumni, ca de cealaltă dată, fiindcă știu că-i ai grei. După ce ți le-i fi dat, apăi ne-om petrece ce ne-o mai rămîne din noapte, eu cîntînd depărtarea mea de Dulcinea, iar tu statornicia ta, și-om pune bun început încă de pe-acuma îndeletnicirii celei păstorești, pe care om duce-o la noi în sat.

— Stăpîne, răspunse Sancho, eu nu-s călugăr ca să mă scol în toiul somnului și să-mi car la gîrbace cu nemiluata,

și socot că-i și mai puțin cu puțință să trec de la culmea acelei usturimi, pricinuită de șfichi, la culmea desfătării întru cîntare. Lasă-mă păcatelor să dorm și nu-mi mai tot pune și luminăția-ta sula-n coaste cu biciuitul, fiindcă altminteri chiar că mă faci să jur să nu m-ating în vecii vecilor nici de-un fir de păr din straiul meu, necum de unul din cap!

— O, inimă împietrită! O, scutier neîndurat! O, piine prost dăruită și hatîruri nerecunoscute, hatîruri pe care ți le-am făcut și pe care mai am de gînd să ți le fac! Numai mulțumită mie mi te-ai pomenit cîrmuitor, și numai mulțumită mie te vezi acum cu nădejdea apropiată de-a fi conte sau cam pe-acolo, și nu va zăbovi ea împlinirea acelei nădejdi mai mult decît va zăbovi trecerea acestui an, căci eu *post tenebras spero lucem*¹.

— Nu pricep vorbele astea, răspunse Sancho. Eu atîta pricep, că-n vreme ce dorm, duse-s de la mine și teamă și nădejde și trudă și slavă. De bine aibă parte cel ce-a născocit somnul, mantie ce acoperă toate gîndurile omenești, mîncare ce potolește foamea, apă ce izgonește setea, foc ce încălzește frigul, frig ce domolește dogoarea și, la urma urmei, ban obștesc cu care se cumpără toate lucrurile, cumpănă și greutate care-l fac pe păstor deopotrivă cu regele, pe cel nerod deopotrivă cu cel înțelept. O singură meteahnă are somnul, după cîte am auzit și eu spunîndu-se, și anume că se aseamănă cu moartea, fiindcă între un om adormit și unul mort prea puțină-i deosebirea.

— Niciodată nu te-am mai auzit vorbind atît de ales ca acuma, Sancho dragă, spuse don Quijote, de unde mi se vădește că-i adevărată zicala pe care obișnuiești tu s-o spui cînd și cînd: nu cu cin' te naști, ci cu cine paști.

— Ei drăcie, stăpîne doamne, răspunse Sancho, nu eu sînt acum acel ce înșiră la zicători, fiindcă, una cîte una, le cam lași și luminăția-ta să-ți scape din gușă, și încă mai

¹ Frază pe care Cervantes a mai citat-o odată, în capitolul al XVII-lea. Era maxima înscrisă de editorul Juan de la Cuesta sub emblema lui cu șoim, și cititorul trebuie să-și aducă aminte că ea figurează pe pagina de titlu a ambelor părți ale romanului.

abitir decît mine, numai că ale mele s-or deosebi de-ale lui stăpînu-meu în aceea că luminăția-ta le spui cînd se potrivesc, și eu le spun într-aiurea! Dar, la urma urmei, tot zicale sînt.

Tocmai ajunseră aici cu vorba, cînd auziră un trosnet înfundat și un zgomot hîrșit care se răspîndi prin toate vîlcelele din jur. Don Quijote sări ca ars și puse mîna pe spadă, iar Sancho se ghemui sub burta asinului și-și puse de o parte tîrhatul cu arme, iar de alta șaua calului, dîrdîind de frică tot atît de tare pe cît de tulburat era și don Quijote. Zgomotul creștea clipă de clipă, apropiindu-se tot mai mult de cei doi înspăimîntați: de unul cel puțin, căci celuilalt doar i se știe bărbăția. Nu era altceva decît că niște oameni mînau vreo șase sute de porci și mai bine ca să-i vîndă la tîrg, și treceau cu ei pe la acele ceasuri din noapte; și atît era de tare buhnetul pe care-l scoteau și grohăitul și pufăitul, că le asurziră urechile lui don Quijote și lui Sancho, care nu se puteau dumeri ce să fie oare. Turma cea nenumărată și grohăitoare se năpusti valvîrtej și, fără să mai păstreze cuviința datorită față de mărimi, trecu peste capul amîndurora, dînd jos întăriturile de apărare ale lui Sancho și doborîndu-l nu numai pe don Quijote, dar mai trîntindu-l plocon deasupra și pe Rocinante. Zurbalîcul, grohăiturile, precum și iuțeala cu care năvăliră dobitoacele cele spurcate întoarseră totul cu susu-n jos, zvîrlind la pămînt și șa, și arme, și asin, și pe Rocinante, și pe Sancho, și pe don Quijote. Sancho se ridică el, cu chiu, cu vai, și ceru de la stăpînu-su spada ca să ucidă vreo cîteva perechi din acei jupîni porci care se arătaseră atît de neciopliți. Fiindcă acum se dumerise ce erau, don Quijote îi spuse:

— Lasă-i în plata Domnului, Sancho dragă, că jignirea asta e spășire pentru păcatul meu și-i dreaptă pedeapsă a cerului, fiindcă un cavaler biruit așa trebuie să pată: să-l mănînce lupii, să-l înțepe viespile și să-l calce porcii în picioare.

— Apăi pesemne că tot pedeapsă a cerului e, răspunse Sancho, ca și pe scutierii cavalerilor biruiți să-i piște muștele, să-i mănînce păduchii și să-i muncească foamea. Dacă noi,

scutierii, am fi feciorii cavalerilor pe care-i slujim, sau măcar neamuri din cele mai apropiate, mult n-ar lipsi și ne-ar ajunge și pe noi pedeapsa pentru păcatele lor pînă la al patrulea neam. Dar așa, ce-au de-a face acei din neamul Panza cu acei din neamul Quijote? Asta e! Ei, acum să ne-așternem iarăși și să tragem și noi un pui de somn în fărîma asta de noapte ce ne-a mai rămas, și-apoi o face Dumnezeu ziuă și ne-om descurca noi.

— Dormi tu, Sancho, răspunse don Quijote, că de asta ai venit tu pe lume, ca să dormi, fiindcă eu, care am venit pe lume ca să veghez, cîtă vreme mai e pîn' la ziuă oi da drumul gîndurilor ce mă macină și mi-oi vărsa focul într-un mădrigălaș, pe care, fără să știi tu, l-am alcătuit azi-noapte în minte.

— Eu, unul, așa zic, răspunse Sancho, că n-o fi cine știe ce scofală de gîndurile astea, care-ți îngăduie să mai faci și stihuri: stihuieste, luminăția-ta, cît ai pofti, că și eu oi dormi cît oi putea.

Și, nici una, nici două, se așternu la pămînt după pofta inimii și, ghemuindu-se, dormi ca un prunc după scaldă, fără să-l tulbure nici zălogiri, nici datorii și nici o durere de nici un soi. Don Quijote, rezimat de trunchiul unui fag sau al unui arbore-de-plută (căci Cide Hamete Benengeli nu deosebește ce fel de copac era), cîntă așa, însoțindu-se de însuși zvonul ofurilor lui:

Cînd mă gîndesc, Amòr,
La răul ce mi-l faci, atît mă doare,
C-aș vrea pe loc să mor,
Sfîrșit să dau durerii-ngrozitoare.

Dar cînd s-apuc pe calea
Ce-ar duce-n portul ăstei mări de chin,
Pe bucurii schimb jalea,
Și viață moartea-mi dă, s-o gust din plin.

Cînd viața prea m-apasă,
E rîndul morții să-mi dea iarăși viață.

O, soartă nemiloasă,

Cînd numai moartea să trăiesc mă-nvață! ¹

El însoțea fiecare vers cu o sumedenie de ofuri și cu un potop de lacrimi, ca omul, de! a cărui inimă era străpunsă de amarul înfrîngerii și de lipsa Dulcinei.

Într-acestea se luminează de ziuă, și soarele nimeri cu razele lui drept la Sancho-n ochi; atunci acesta se trezi și se dez-morți, scuturîndu-și și întinzîndu-și mădularele cele lenevoase. Își aruncă ochii la prăpădul pe care-l făcuseră porcii cu merindele lui, blestemă turma și spuse chiar și mai rău. În cele din urmă o porniră iarăși la drumul început, și pe-n-serate văzură că veneau spre ei ca la vreo zece inși de-a călare și vreo patru-cinci pe jos. Inima lui don Quijote tresări, iar a lui Sancho se făcu cît un purice, fiindcă oamenii care soseau purtau lănci și paveze și erau armați pînă-n dinți. Don Quijote se-ntoarse către Sancho și-i spuse:

— Măi Sancho, dac-aș putea eu acuma să mă slujesc de armele mele, și dacă legămîntul meu nu m-ar fi legat de mîini, apăi toată liota asta, care vine asupra noastră, mi-ar fi floare la ureche; dar poate c-o fi altceva decît ceea ce ne îngrijează.

Într-acestea se apropiară cei de-a călare și, ridicînd lăncile proțap, făcură roată în jurul lui don Quijote, fără să scoată o vorbă, și îndreptînd armele către spatele și pieptul lui, îl amenințară cu moartea. Unul din cei care mergeau pe jos, ducînd un deget la buze — semn că să-și țină gura — îl prinse pe Rocinante de dîrlogi și-l scoase din drum; iar ceilalți care umblau pe jos, mîinîndu-i înainte pe Sancho și pe măgar, și păstrînd cu toții o tăcere ca de vrajă, o luară pe urmele celui ce-l ducea pe don Quijote, care de vreo două-trei ori vru să întrebe unde-l duceau sau ce poșteau de la el; dar numai ce începea să miște buzele, că i le și

¹ Versurile acestea, care au fost socotite de Unamuno și de Cortezón drept ale lui Cervantes, expresie a sensibilității lui, sînt în realitate o traducere aproape literală a unui madrigal de Pietro Bembo, apărut în 1515. Luis de Barahona de Soto, prieten al lui Cervantes, a tradus acest madrigal din *Gli Asolani*, ca și portughezul Duarte Diaz. El a apărut deci în spaniolește, de la 1515 înainte, de mai multe ori.

îchideau cu fiarele lăncilor; și nici cu Sancho nu stăteau lucrurile mai bine, fiindcă, ori de câte ori numai ce încerca să vorbească, unul din cei care umblau pe jos mi țî-l și împungea cu o șpangă, și tot așa și pe asin, ca și cum ar fi vrut și el să vorbească. Se lăsă noaptea, ei întinseră pasul, iar spaima puse și mai grozav stăpînire pe cei doi prinși, mai cu seamă cînd îi auzeau pe ceilalți spunîndu-le la răstimpuri:

— Mișcați-vă, troglodiților!

— Tacă-vă gura, barbarilor!

— O s-o plătiți voi, canibalilor!

— Nu vă mai văicăriți, sciților, și nici ochii să nu-i deschi-deți, Polifemi ucigași, lei însetați de sînge!

Și le mai dădeau și alte numiri de acest, fel, cu care puneau la grea cumpănă auzul celor doi urgisiți, stăpîn și slugă. Sancho își zicea în sinea lui: «Auzi? Să ne facă pe noi logodiți? Să ne zică nouă „bărbierilor“ și „harabalelor“? I-auzi, noi și suciți! Noi și peruvieni ucigași! Nu mă dreg la inimă cîtuși de puțin poreclele astea, afurisit vînt mai bate în cuprînsul ăsta! Răul nu ne vine niciodată singur, întocmai ca și ciomegele pe cîine, și măcar de s-ar încheia numai cu ciomege primejdia acestei aventuri, bogată în vătămături.»

Don Quijote, buimăcit, nu se putea dumeri — oricît își muncea mintea — ce să fie toate acele numiri pline de ocări cu care se vedeau cinstiți, și din care numai un lucru vedea el limpede, că nimic bun nu-l așteaptă și că mult rău îl pîndește. Într-acestea ajunseră cam pe la ceasurile 1 din noapte la un castel, pe care don Quijote îl recunoscuse că era acela al ducelui, unde șezuseră ei doar cu puțin mai-nainte.

— Ferește-mă, Doamne! zise de cum recunoscuse lăcașul. Ce-o mai fi și asta? Casa de-aici, vezi bine, este toată numai curtenie și bună-cuviință, dar, pentru cei biruiți, binele se schimbă-n rău și răul în mai rău.

Intrară în curtea cea mare a castelului și o văzură împo-dobită și dichisită în așa fel, încît le crescuse uimirea și li se mări teama înc-o dată pe-atîta, așa cum se va vedea în capitolul care vine.

Despre cea mai ciudată și cea mai năzdrăvană întâmplare din câte s-au petrecut cu don Quijote de când ține toată această însemnată poveste

Călăreții descălecară și, dimpreună cu cei ce mergeau pe jos, puseră mîna pe Sancho și pe don Quijote, îi înșfăcăară și-i îmbrînciră în curtea castelului, în jurul căreia erau aprinse ca la vreo sută de lumînări, așezate în sfeșnicele lor, iar prin pridvoarele curții ardeau mai bine de cinci sute de candelă, așa încît, măcar că era noapte, și încă destul de întunecoasă, nici n-ai fi zis că nu-i ziuă. În mijlocul curții se ridica un catafalc înalt cam de doi coți și acoperit pe de-a-ntregul cu o perdea neînchipuit de mare din urșinic negru, în jurul căreia, pe treptele catafalcului, erau aprinse lumînări de ceară albă, înfipte în mai bine de-o sută de sfeșnice de-argint, iar sus pe catafalc se vedea zăcînd moartă o fetișcană atît de frumoasă, încît cu frumusețea ei făcea să pară frumoasă însăși moartea. Capul, încins cu o cunună împletită din tot soiul de flori miresmate, îi era culcat pe-o pernă țesută cu fir, iar mîinile îi stăteau încrucișate pe piept, avînd între ele o ramură de finic galben, semn al biruinței.¹ Într-o parte a curții se întocmise un loc mai ridicat, unde în două jilțuri ședeau doi inși, care, fiindcă purtau coroană pe cap și schiptru în mînă, arătau a fi fețe crăiești, fie de cele adevărate, fie de cele mincinoase. Lîngă locul acela ridicat, spre care urcai cîteva trepte, se mai aflau alte două jilțuri, unde cei ce aduseseră prinșii îi așezară pe don Quijote și pe Sancho Panza, și toate astea fără să scoată o vorbă, ba mai făcîndu-le semne celor doi să-și pună și ei lacăt gurii; dar, și fără de semnele astea, ei tot ar fi tăcut, fiindcă uimirea de cele ce vedeau le legase limbile. Într-acestea, însoțiți de alai mare, urcară pe locul cel ridicat doi inși de seamă,

¹ A îngropa o femeie cu ramuri de palmier era semn că moarta își păstrase virginitatea și, prin urmare, « triumfase » asupra ispitelor.

pe care don Quijote îi recunoscuse îndată a fi ducele și ducesa, găzduitorii lui; ei se așezară în două jilțuri neasemuit de bogate, lângă ceilalți doi, care arătau a fețe crăiești. Cine să nu se fi minunat de toate acestea, dacă mai pui și că don Quijote recunoscuse trupul cel neînsuflețit întins pe catafalc ca fiind al frumoasei Altisidora? Cînd să urce ducele și cu ducesa pe locul cel ridicat, don Quijote și Sancho se ridicară-n picioare și le făcură o temenea pîn' la pămînt, iar ei le mulțumiră cu o ușoară plecare a capului.

Într-acestea, străbătînd locul de-a curmezișul, veni pînă la Sancho un slujitor, care-i aruncă pe umeri o manta de mohair negru, zugrăvită pe de-a-ntregul cu limbi de foc, și, luîndu-i gluga din cap, îi puse-n schimb o tichie ascuțită, de soiul acelora pe care și le pun cei osîndiți de Sfîntul Oficiu, și-i spuse la ureche să nu deschidă gura, că altminteri i-o pune căluș, ba l-o trimite și pe ceea lume. Se uită Sancho la sine de sus pînă jos și se văzu arzînd în flăcări; dar cum flăcările nu-l pîrleau, nu dădea o para chioară pe ele. Își scoase tichia din cap, o văzu că-i zugrăvită cu draci și și-o puse iarăși pe cap, spunîndu-și înde sine: « Tot îi bine că nu mă ard nici flăcările și nu mă iau nici dracii ».

Căta și don Quijote la el, și măcar că era cu sufletul la gură de spaimă, nu-și mai putu ține rîsul văzînd cum arăta Sancho. În răstimpul acesta începu să se-audă, ieșînd parcă de sub catafalc, un zvon dulce și desfătător de flaute, care, nefînd întrerupt de nici un glas omenesc, fiindcă-n acel lăcaș tăcerea însăși păstra tăcere, răsuna cu atît mai lin și mai duios. Apoi se ivi pe neașteptate, lângă perna celei ce părea moartă, un flăcăiandru chipeș, în port roman, care, la zvonul unei harfe pe care o atîngea, cîntă cu viers limpede și nespus de dulce aceste două stanțe:

Cît timp își vine-n fire-Altisidora,
De don Quijote-ucisă, din cruzime,
Și cît întreaga Curte-i prinsă-n hora
Atîtor flori din nalta nobilime,
Stăpîină cît le este tot seniora

Ce umblă-n doliu astăzi după nime,
Să-i cînt aş vrea nefericirea, eu,
Cu ghiers mai dulce chiar decît Orfeu.

Şi datoria mea nu cred c-ar trece
Cu viaţa-mi deopotrivă, ci, supusă,
De-ar fi să-mi fie limba-n gură rece,
Tot înălţare-aş glas, să-ţi fie spusă
Înalta frumuseţe! Fă să-mi sece
În stînci de piept a vieţii dulce sursă,
Şi sufletul meu glas va da cîntării,
Să te evoc din apele uitării.¹

— Ajunge! spuse atunci unul din cei doi inşi care arătau a feţe crăieşti. Ajunge, cîntăreţule dumnezeiesc, fiindcă se cheamă să n-o mai mîntui în vecii vecilor dac-ar fi să ne înfăţişezi acum moartea şi drăgălăşenia Altisidorei, cea fără de seamăn pe lume, care nu-i moartă, aşa cum crede lumea cea nepricepută, ci vie atît în faima ce-i duce vestea, cît şi în caznele pe care trebuie să le îndure Sancho Panza, aflător aici faţă, spre a o reîntoarce la lumina cea pierdută a vieţii. Aşa că, o, tu, Radamante, care dimpreună cu mine sălăşluieşti ca judecător prin văgăunile cuprinse de bezne din Dite, fiindcă ştii tot ceea ce se află scris în gîndul Ursitei celei nepătrunse în legătură cu învierea acestei domniţe, spune şi dă îndată totul la iveală, ca să nu ni se mai amîne fericirea ce-o nădăjduim prin scularea ei din morţi.

Numai ce rosti vorbele acestea Minos², judecător şi ortac al lui Radamante, că Radamante se şi ridică în picioare şi spuse:

— Slujitori ai acestei case, haideţi cu toţii, cu mic, cu mare, veniţi unul după altul şi pecetluiţi-l pe Sancho cu cîte douăzeci şi patru de sfîrle pe obraz, iar în braţe cu cîte douăsprezece pişcături, şi-n şale cu cîte şase înţepături

¹ Ultima octavă a poeziei este luată întocmai din a doua eglogă a lui Garcilaso de la Vega, cea dedicată doînei Maria de la Cueva, contesă de Ureña.

² În mitologia greacă, Minos şi Radamante sînt judecători peste sufletele morţilor, în tartar sau infern.

de ace, că numai în această ceremonie stă mîntuirea Altisidorei.

Auzind Sancho una ca asta, rupse tăcerea și zise :

— Ba la toți dracii ! M-oi lăsa eu potcovit la nas și atîns la obraz atunci cînd mi-oi vedea ceafa ! Ei, drăcie afurisită ! Ce-are de-a face usturarea obrazului meu cu învierea fetei ăștia ? Iote-te, s-a-ndulcit ursul la miere ! N-au de lucru și-o vrăjesc pe Dulcinea, și-apoi îmi cară mie la gîrbace ca s-o dezlege de vrăji. Se apucă Altisidora de moare din cine știe ce beteșug pe care i l-o fi dat Dumnezeu, și le vine dumnealor damblaua s-o scoale din morți, cîstindu-mă cu douăzeci și patru de sfîrle, ciuruindu-mi trupul cu împunsături de ace și învinețindu-mi brațele de pișcături. Ehe, nu v-ați găsit în mine prostul, că eu sînt vulpe bătrînă, nu mă duceți voi cu fofîrluca !

— Vei muri ! strigă cu glas de tunet Radamante. Înmoaie-te, tigrule, smerește-te, trufașule Nemrod, rabdă și taci, că nu-ți cere nimeni vreun lucru cu neputință, și nu mai tot sta să-ntorci și pe față și pe dos greutățile acestei trebi. Haideți, vă spun, slujitori, aduceți-mi porunca la îndeplinire, că de nu, pe cîntea mea de om de omenie¹, o să vă afurisiți ceasul cînd ați venit pe lume.

Se iviră în acest răstimp, străbătînd curtea, cam la vreo șase dueșe, înșirate în alai una după alta, patru din ele cu ochelari, și toate cu dreapta ridicată-n sus, ieșindu-le din mîneacă cu vreo patru degete de la încheietură-n jos, ca să le facă mîna mai lungă, așa cum e portul acuma. Nici n-apucă să le vadă bine Sancho, că, mugind ca un buhai, spuse :

— M-oi lăsa bucuros să m-atingă o lume-ntreagă, dar să încuviințez eu să pună pe mine mîna dueșele, asta o dată cu capul, nu ! Să mi se zgirie obrazul de mîțe, așa cum s-a-n tîmplat cu stăpînu-meu chiar aici în castel, să mi se străpungă trupul cu vîrfuri de junghere tăioase, să mi se prindă brațele cu clește înroșit în foc, și eu toate le-oi răbda fără

¹ Jurămîntul « *por la fe de hombre de bien* » pe care-l face Radamante, judecător al infernului, vine în contradicție cu rolul, pe care slujitorul ducelui, uitînd că-l joacă, îl transformă prin această sacră indignare într-un rol pozitiv.

să crîcnesc și le-oi face cheful cuconilor ăstora, dar să pună mîna pe mine dueñele, n-o să încuviințez nici dacă mă iau toți dracii!

Rupse atunci și don Quijote tăcerea, agrăindu-l pe Sancho:

— Pune-ți în cumpănă răbdarea, fătul meu, și fă pe plac acestor seniori, și mai dă și mulțămită din belșug cerului că a revărsat astfel de daruri în făptura ta, care, mucenicindu-se, te învrednicește să dezlegi de vrăji pe cei vrăjiți și să învii pe cei morți.

Dueñele se și apropiaseră de Sancho, cînd el, ceva mai domolit și mai muiat, se așază cu nădejde-n jilț și-și întinse obrazul și barba către cea dintîi dintre ele, care-i trase o sfîrlă pecetluită cu nădejde și apoi îi făcu o temenea pînă-n pămînt.

— Mai puțină curtenie, cucoană, și mai puține dresuri de piele, că pe legea mea dacă nu-ți amiros mîinile a alifie cu oțet!¹

În cele din urmă, toate dueñele îl pecetluiră, și multe alte slugi de pe-acolo îl pișcară; dar ceea ce nu putu el în ruptul capului să rabde fu înteparea cu ace, încît sări din jilț supărat — așa cel puțin arăta — și, înșfăcînd o masala aprinsă care se afla pe-acolo pe lîngă el, începu să dea cu ea și în dueñe și în toți ceilalți gîzi ai lui:

— Afară cu voi, slujitori ai iadului, că doar n-oi fi de cremene ca să nu simt caznele astea atît de cumplite!

Într-acestea, Altisidora, care pesemne obosise să tot stea atîta vreme pe spate, se-ntoarse într-o rînă. Văzînd una ca asta, cei de față strigară aproape toți într-un glas:

— E vie Altisidora, Altisidora trăiește!

Radamante porunci lui Sancho să-și ostoiască mînia, că doar a fost atins țelul către care năzuiau.

Numai ce-o văzu don Quijote pe Altisidora mișcînd, că și căzu în genunchi dinaintea lui Sancho, spunîndu-i:

¹ Printre dresurile cu care se « dregeau » frumusețile pe cale de-a se trece era oțetul, cu care se spălau, după ce-l preparau cu ouă, miere și sucuri de plante, lapte de castraveți sau de pepene etc.

— Acum e clipa, fiule rupt din inima mea, că nu te mai numesc scutier al meu, acum e clipa să-ți dai vreo cîteva bice din cele pe care ești silit să ți le dai pentru dezlegarea de vrăji a Dulcinei. Acuma, zic, e clipa cînd darul ți-a ajuns la plinire și-n care poți săvîrși cu folos binele ce-l așteptăm de la tine.

La care Sancho răspunse:

— Adică după moarte, și bătaie, că așa-mi pare socoteala asta, mai degrabă decît miere după turtă dulce: bună treabă ar mai fi ca după ce-am răbdat de pișcături, sfîrle și înțepături de ace, să mai vie acum, colac peste pupază, și gîrbacele! Nu vă mai rămîne alta de făcut decît să luați un pietroi, să mi-l legați de gît și să dați cu mine-n gîrlă, lucru de care prea rău nu mi-ar părea, dacă-i vorba, pentru a lecui metehnele altora, să fiu eu țapul ispășitor. Da' mai lăsați-mă dracului în pace, că de nu, zvîrlu totul cît colo și las treburile baltă, de-ar fi să se facă și gaură-n cer!

Într-acestea, Altisidora se și așezase pe catafalc, și chiar în clipa aceea începură să răsune cimpoaiele, însoțite de flaute și de glasuri omenești, care chioteau:

— Trăiască Altisidora, Altisidora să trăiască!

Se ridicară-n picioare ducele și cu ducesa, craii Minos și Radamante, și toți, dimpreună cu don Quijote și cu Sancho, se duseră s-o întîmpine pe Altisidora și s-o coboare de pe catafalc, iar Altisidora, prefăcîndu-se slăbită, se închină dinaintea ducelui, a ducesei și a crailor și, cîtînd chior-chiorîș la don Quijote, îi spuse:

— Te ierte Domnul, cavalier fără inimă ce ești, căci din pricina neîndurării tale sălășluit-am în ceea lume mai bine, cred, de-o mie de ani: iar ție, o, tu, cel mai milostiv dintre scutierii pe care-i cuprinde fața pămîntului, ție-ți datorez viața ce-am recăpătat-o! De azi înainte, Sancho dragă, ale tale vor fi șase cămăși de-ale mele, pe care ți le las ca să-ți faci alte șase pentru tine, și dacă n-or fi toate-n bună stare, sînt cel puțin toate curate.

Sancho îi sărută mîinile pentru acest dar, stînd în genunchi și cu tichia-n mînă. Ducele porunci să i se ia tichia și să

i se dea înapoi gluga, și, tot așa, să i se pună straiul lui și să i se scoată mantia cu limbi de foc. Sancho se rugă de duce cu cerul și cu pământul să-i lase lui mantia și mitra, fiindcă-ar vrea să le ducă la el în sat ca semn și ca aducere-
aminte a acelei nemaiauzite întâmplări. Ducea răspunse că i le va lăsa, nici vorbă, că doar știe Sancho cât ține ea la el. Ducele porunci să se golească curtea și să meargă toți pe la cămărilor lor, iar don Quijote și cu Sancho să fie duși în odăile pe care le știau ei dinainte.

Capitolul LXX

Care vine după al șaizeci și nouălea și vorbește despre lucruri de care nu te poți lipsi pentru a da de rost acestei istorisirii

Noaptea aceea dormi Sancho într-un pat așezat pe roți, cu don Quijote în odaie, lucru de care bucuros s-ar fi lipsit el, de-ar fi putut, fiindcă era încredințat că stăpînu-su n-o să-l lase să doarmă, tot pisîndu-l cu întrebări și răspunsuri, și lui nu-i ardea de trîncănit, căci durerile caznelor de mai înainte îi mai stăruiau încă și nu-i lăsau limba slobodă, așa că mai la socoteală îi venea să doarmă singur într-o colibă decît cu altul în odaia aceea strălucită. Și, într-adevăr, atît de bine i se adevăra teama și atît de fără greș îi fu bănuiala, că stăpînu-su nici nu se virî bine-n pat și spuse:

— Ce mai zici, Sancho, de întâmplarea din astă-seară? Mare și năprasnică mai e puterea nesocotirii celei dîrze în ale dragostei, că doar cu ochii tăi ai văzut-o moartă pe Altisidora, și nu de alte săgeți, nici de altă spadă, nici de altă sculă de război și nici de otrăvuri ucigătoare, ci de aleanul pe care neînduplecarea și nesocotirea mea i l-au stîrnit.

— N-avea din parte-mi decît să moară sănătoasă cînd și cum ar fi poftit, răspunse Sancho, și să mă lase pe mine să-mi văd de necazurile mele, că doar nici n-am îndrăgostit-o

și nici n-am nesocotit-o eu vreodată de cînd mama m-a făcut! Eu, precum am mai spus și altă dată, nu pricep și nici nu poate să-mi intre-n cap cum sănătatea Altisidorei — fată mai degrabă năbădăioasă decît la locul ei — să aibă ceva de-a face cu caznele lui Sancho Panza. Acum abia mi se vădește limpede ca lumina zilei că se află vrăjitori și vrăji pe lume, de care să mă ferească Dumnezeu sfîntul, că eu, unul, nu știu să mă feresc. De-aia te și rog, ca pe Hristos, să mă lași, luminăția-ta, să dorm și să mă mai slăbești cu întrebările, dacă nu vrei să mă azvîrlu pe fereastră.

— Dormi liniștit, Sancho dragă, răspunse don Quijote, numai de te-or lăsa înțepăturile și pișcăturile primite-n dar, precum și sfîrlele cu care ai fost pecetluit.

— Nici o durere, răspunse Sancho, n-a ajuns să-mi fie mai de ocară decît aceea a sfîrlelor, și nu de alta, ci numai fiindcă mi-au fost trase de dueñe, vedea-le-aș să le văd în focul gheenei! Și iarăși mă-ntorc și te rog să mă lași, luminăția-ta, să dorm, căci somnul este alinare a restriștilor pentru aceia care le îndură cînd sînt treji.

— Amin, spuse don Quijote, și Domnul fie cu tine!

Îi cuprinse dară pe amîndoi somnul, și într-acestea, lui Cide Hamete — ticluitoarul acestei mari istorii — îi veni chef să aștearnă în scris și să povestească de unde și pînă unde le-a trăsnet ducelui și ducesei să țeasă toate firele năzbîtiei celeia mai înainte pomenite. Și spune cum că bacalaureatul Samsón Carrasco, căruia nu-i ieșise din minte că, atunci cînd s-a dat drept Cavalerul Oglinzilor, a fost biruit și doborît de don Quijote — biruire și doborîre care i-au năruit și i-au întors pe dos toate socotelile — a vrut să-și mai cerce o dată norocul, nădăjduind c-o scoate mai bine treaba la capăt decît de data trecută; și așa, după ce-l luă pe pajul care adusese răvașul și darul către Teresa Panza, femeia lui Sancho, și-l iscodi, să afle unde hălăduia don Quijote, își făcu rost de alte arme și de-un alt cal, și-și zugrăvi pe pavăză o lună albă, încărcînd totul pe spinarea unui catir, pe care-l mîna un alt țăran, iar nu Toma Cecial, scutierul

lui de odinioară, ca să nu fie recunoscut nici de Sancho și nici de don Quijote. Sosi apoi la castelul ducelui, care-l vesti de drumul și de calea pe care apucase don Quijote, cu gândul să fie față la întrecerile cavalierești din Zaragoza. Îi mai spuse și de isnoava pe care i-o făcuseră cu mijlocul dezlegării de vrăji a Dulcinei, care avea să fie dusă la îndeplinire pe socoteala buclor lui Sancho. În cele din urmă îi povesti și de renghiul pe care-l jucase Sancho lui stăpînu-su, făcîndu-l să creadă că Dulcinea era vrăjită și preschimbată în țărancă, și cum ducesa — soața lui — îl făcuse, la rîndul ei, pe Sancho să creadă că el era acela ce se înșela, fiindcă Dulcinea era cu adevărat vrăjită, lucru de care se strică de rîs și se minună foarte bacalaureatul, gîndindu-se atît la pehlivănia și nerozia lui Sancho, cît și la culmea smintelii lui don Quijote. Ducele îi ceru ca, dacă va fi să-l vadă pe don Quijote, fie că l-o dovedi, fie că nu, el tot să se-ntoarcă pe-acolo ca să-i povestească cele întîmplate. Așa și făcu bacalaureatul: purcese în căutarea lui, nu-l găsi în Zaragoza, o porni mai departe și i se întîmplă cele mai înainte pomenite. Se întoarce la castelul ducelui și-i povesti totul de-a fir-a-păr, dimpreună cu tocmelile luptei, precum și că don Quijote făcea acum cale-ntoarsă, spre a duce la îndeplinire — ca un bun cavaler rătăcitor ce se afla — legămîntul de a se reîntoarce pe un an la el în sat, în care răstimp, spunea bacalaureatul, poate că s-o lecui de sminteala lui, căci acesta era și temeiul ce-l îndemnase să se folosească de toate acele străvestiri, fiindcă era mai mare păcatul ca un hidalgo atît de dăruit de Dumnezeu să fie nebun. Cu vorbele astea se despărți de duce și se-ntoarce la el în sat, așteptîndu-l acolo pe don Quijote, care venea după el. De aici îi veni în gînd ducelui să-i joace acel renghi: atît era de mare desfătarea ce i-o dădeau năzdrăvăniile lui Sancho și ale lui don Quijote; și, cu o droaie de slujitori de-ai săi — care pe jos, care de-a călare — puse stăpînire din toate părțile pe drumurile mai apropiate și pe cele mai depărtate din jurul castelului pe unde-și dădea și el cu gîndul că s-o întoarce don Quijote, socotind ca oamenii lui să-l aducă cu binele sau cu sila la

castel de-o fi să dea de el; oamenii îl găsiră și-i deteră de veste și ducelui, care, pregătind din vreme toate cele trebuincioase, numai ce primi vorbă de sosirea lui don Quijote, că și porunci să se aprindă luminările și candelile din curte și să se întindă Altisidora pe catafalc, punînd la cale și celelalte ceremonii mai-nainte spuse, care păreau atît de firești și atît de bine ticluite, că de la ele și pîn' la adevăr cale lungă nu mai era. Și mai spune Cide Hamete că el îi socoate tot atît de zănatici și pe păcălici ca și pe păcăliți, și că ducele și ducesa nu erau nici la două degete depărtare de-a arăta și ei a zevzeci, o dată ce-și dădeau atîta osteneală ca să amăgească pe alți doi zevzeci, dintre care pe unul îl prindea ziua horăind, de puteai să tai lemne pe el, iar pe celălalt veghind cu tot soiul de gînduri pidosnice, și apucîndu-l, o dată cu ivirea zorilor, și cheful sculatului, căci perinile de puf care te îmbie la odihnă nu i-au stat niciodată la inimă lui don Quijote, fie el biruit, fie biruitor.

Altisidora — de care don Quijote era pe deplin încredințat că trecuse înapoi de la moarte la viață — punîndu-se la mintea stăpînilor ei, se încinse pe cap cu aceeași cunună pe care o purta pe catafalc și, îmbrăcată într-o cămașă de tafta albă, semănată cu flori de aur, cu părul răsfirat pe spate și sprijinindu-se de-un toiag de abanos negru din cel mai scump, intră în odaia lui don Quijote, care, tulburat și zăpăcit la ivirea ei, se ghemui și se acoperi aproape pe de-a-ntregul cu cearceafurile și cu învelitorile patului, amuțit de-a binelea și neînstare să arate față de ea nici cea mai mică urmă de curtenie. Se așeză Altisidora într-un jeț de lingă căpătîiul lui și, după ce scoase un oftat din adîncul rărunchilor, cu glas stins și dăulat îi spuse:

— Cînd femeile cele de neam mare și fetele cele cuminți își calcă cîntea-n picioare și dau îngăduință limbii să nesocotească legile bunei-cuviințe, atunci se cheamă că ele au ajuns la aliman. Sînt și eu, seniore don Quijote de La Mancha, una din acestea, obidită, biruită și îndrăgostită; totuși, atît de mult știu să și rabd și să-mi păstrez și cîntea încît, de răbdătoare și de cînstică ce sînt, inima mi s-a frînt

din pricina tăcerii și mi-a luat și viața. Cu gândul la neînduplecarea pe care mi-ai arătat-o — o, cavalerie împietrit la suflet, mai neîndurat decât stînca la jelană mea — am răposat acu două zile, sau am fost cel puțin luată drept răposată de către cei ce m-au văzut; și de n-ar fi fost ca zeul dragostei să se milostivească de mine și să-mi hărăzească leacul în caznele acestui scutier de ispravă, acolo aş fi rămas, pe ceea lume.

— Ar fi făcut mai bine zeul dragostei, spuse Sancho, să-ți hărăzească leacul în caznele măgarului meu, și i-aş fi mulțumit frumos. Dar ia spune-mi, cuconiță, așa să-ți faci parte cerul de-un ibovnic mai omenos decât stăpînu-meu, ia spune-mi, ce-ai văzut pe ceea lume? Ce-i pe-acolo prin iad? Căci cine moare deznădăjduit, vrea, nu vrea, de acel lăcaș trebuie să aibă parte.

— Ca să vă spun drept, răspunse Altisidora, eu nu cred să fi murit pe de-a-ntregul, fiindcă n-am intrat chiar în iad, căci dac-aş fi intrat acolo, apai nici vorbă că n-aş mai fi putut ieși, oricît aş fi vrut. Adevărul e că am ajuns numai pînă la poarta iadului, unde hălăduiau bătînd mînea vreo cinci-șase perechi de împielîțați, toți în ciorapi lungi și-n pieptare, cu gulere mari împodobite cu spițuri de Brabant lucrate-n igliță, la fel și îndoiturile mîneșilor, ce le slujeau de mîneșuțe, de unde le ieșeau afară vreo patru degete din braț, ca să le arate mai lungi mîinile, în care țineau niște bețe de foc cu care băteau mîingile. Ce m-a uimit mai mult este că-n loc de mîingi se slujeau de cărți, pline, pare-se, cu vînt și cu cîlți, lucru cu totul nemaivăzut și ciudat; dar nici asta nu m-a uimit atîta cît faptul că, fiind firesc la jucători ca acei ce cîștigă să se bucure și cei ce pierd să se amărăscă, acolo, în jocul acela, toți tolocăneau, toți bodogăneau și toți blestemau.

— Păi nici nu-i de mirare, răspunse Sancho, fiindcă dracii, joacă nu joacă, cîștigă nu cîștigă, mulțumiți tot nu pot fi vreodată.

— Așa o fi, răspunse Altisidora. Dar mai e ceva, care așijderea mă minunează — vreau adică să spun că mă minuna atunci

— și anume că la cea dintîi zvîrlitură nu mai rămînea o minge teafără și nici bună să mai slujească și-a doua oară, așa că luau una după alta la cărți cu nemiluita, și din cele noi și din cele vechi, să te crucești, nu alta! Uneia din ele, nouă să-ți ia ochii și frumos legată, îi traseră un bobîrnac de-i ieșiră mațele și i se făcură foile varză. Atunci zise un drac către altul: « Ia vezi ce carte-i aia? » Iar celălalt împlielit și îi răspunse: « Asta e *A doua parte din istoria lui Don Quijote de La Mancha*, nu aceea alcătuită de Cide Hamete, făuritorul ei dintîi, ci de un aragonez, care zice că-i de felul lui din Tortesillas ». « Fugi cu ea de-aci, făcu diavolul care întrebases, și azvîrle-o-n hăurile iadului, să n-o mai văd în ochi! » « Cum, chiar așa de proastă e? » răspunse celălalt. « Atît e de proastă, îi întoarse vorba cel dintîi, că să m-apuc eu însumi cu tot dinadinsul să fac una mai proastă, și tot n-aș izbuti! » Dracii își văzură mai departe de joc, dînd de-a azvîrlita și cu alte cărți, iar eu, fiindcă-am auzit pomenindu-se de numele lui don Quijote, la care țin și pe care-l îndrăgesc atîta, am avut grijă să nu-mi iasă din minte această vedenie din ceea lume.

— Păi chiar vedenie trebuie să fi fost, nici nu mai încapе vorbă, spuse don Quijote, fiindcă alt eu nu se mai află pe lume, și măcar că istoria asta umblă pe-aci din mînă-n mînă, în nici una nu se oprește, fiindcă toți îi dau cu piciorul. Eu nu mi-am ieșit din fire auzind că rătăcesc ca o arătare prin beznele hăurilor sau la lumina cea limpede de pe fața pămîntului, fiindcă nu sînt eu acela de care vorbește povestea aceasta. De-o fi ea bună, aidoma cu cele petrecute, și adevărată, i-o ține viața veacuri întregi; dar de-o fi proastă, apăi cale lungă n-o avea ea de la născare și pîn' la îngropare.

Altisidora sta tocmai să se mai plîngă încă de don Quijote, cînd el îi zise:

— De-atîtea ori ți-am mai spus, domniță, ce rău îmi pare că ți-ai îndreptat gîndurile către mine, fiindcă ale mele gînduri mai degrabă recunoștință pot să-ți aducă decît alinare. Eu am venit pe lume ca să fiu al Dulcinei din Toboso; și ursita — dac-o fi adevărat că se află așa ceva — ei m-a

hărăzit; să-mi treacă, dară, prin gând că vreo altă frumusețe ar putea să ia locul pe care ea-l păstrează la mine-n inimă, ar fi ca și cum mi-ar trece prin gând să aduc luna pe pământ. Deslușirea asta ți-e de ajuns ca să intri iarăși în hotarele cinstei tale, fiindcă nimeni nu-și poate lua pe seamă să aducă luna pe pământ.

Cînd auzi Altisidora una ca asta, arătîndu-se supărată și mînioasă foc, îi spuse:

— Pe Dumnezeu! meu, don Scrumbie-Afumată, inimă de iască, simbure de curmală, mai îndărătnic și mai țațoș decît mirlanul cînd stai să te rogi de el, că de m-oi repezi la tine, ochii ți-i scot, nu alta! N-ai crede cumva, don Snopitul și don Stilcitul de ciomege, că am murit eu de dragul tău? Tot ce-ai văzut aseară a fost doar ticluială, că nu sînt eu una din acelea care să lasă să mă doară nici cît negru sub unghie pentru niște pîrliți ca alde tine, darămite să mai și mor!

— Cred și eu, ba bine că nu, zise Sancho, căci treaba asta cu muritul din dragoste e ceva de să te strici de rîs. De spus, pot ei, îndrăgostiții, să spună, dar de făcut, asta s-o creadă Iuda!

Pe cînd stăteau ei așa de vorbă, iată că intră și acel meșter la harfă, cîntăreț și poet, care cîntase cele două stanțe pomenite mai nainte, și care acum, făcînd o plecăciune adîncă în fața lui don Quijote, îi spuse:

— Să mă socoți, seniore cavalier, și să mă înnumeri printre slujitorii cei mai credincioși pe care-i ai, fiindcă de multă vreme te-ndrăgesc cum nu se mai poate, atît pentru faima, cît și pentru isprăvile luminăției-tale.

Don Quijote îi răspunse:

— Să-mi spui mai întîi cine ești, pentru ca și curtenia mea să fie pe potrivă cu vrednicia domniei-tale.

Flăcăiandrul răspunse că era cîntărețul și slăvitorul Altisidorei din noaptea trecută.

— Nici vorbă, răspunse don Quijote, că viersul ți-e desăvîrșit; dar ceea ce ai cîntat domnia-ta nu mi se pare

chiar de tot potrivit, pentru că ce-au de-a face stanțele lui Garcilaso cu moartea acestei domnițe?

— Luminăția-ta, răspunse cîntărețul, să nu te prindă mirarea de asta, fiindcă la poezii cei necopți din vremea noastră așa-i năravul, ca fiștecarea să scrie ce-i trăsnește și să șterpească de pe la cine i se năzărește; și nu se află nerozie cîntată sau scrisă de ei care să nu fie pusă pe seama licenței poetice.

Don Quijote era tocmai gata să răspundă, dar fu împiedicat de venirea ducelui și a ducesei, care intrară la el să-l vadă; și între ei toți se încinse o vorbire lungă și desfătătoare, în care Sancho turnă atîtea ghidușii și atîtea vorbe de duh, că-i lăsă din nou minunați pe duce și pe ducesa, atît prin felul lui de găgăuță, cît și prin mintea lui cea firo-scoasă. Don Quijote îi rugă cu cerul cu pămîntul să-i îngăduie a pleca chiar în acea zi, deoarece cavalerilor celor biruiți, așa cum e el, le stă mai bine să șadă într-o cocină decît în palate din cele crăiești. Ei îi deteră bucuroși încuviințarea, iar ducesa îl întrebă dacă-și mai păstra Altisidora loc de cînte în cugetul lui. El îi răspunse:

— Să știi de la mine, mărită doamnă, că tot răul fetei ăștia de la lenevie se trage, și asta nu-și are leacul decît într-o muncă cîstită și fără preget. Mai adineauri îmi spunea că se poartă spițuri prin iad; cum ea trebuie că știe să le lucreze, apai să nu le mai lase din mîină, că dacă-i tot prinsă-n treabă să miște cirligele, atunci n-or mai juca în mintea ei chipul sau chipurile aceluia pe care-l îndrăgește; ăsta-i adevărul adevărat, asta mi-e părerea și asta mi-e povața.

— Și e și a mea, adăugă Sancho, fiindcă de cînd mama m-a făcut n-am văzut-o pe nici una din cele ce lucrează cu iglița să fi murit din dragoste; căci fetele cele vrednice au aminte mai degrabă să-și mîntuie trebile decît să se gîndească la dragostele lor. Și-n asta mă iau după mine, fiindcă atunci cînd stau de săp pămîntul, nu-mi mai aduc aminte de jumătatea mea, vreau adică să spun de Teresa mea, care mi-e mai dragă decît lumina ochilor.

— Că bine zici, spuse ducesa. De-acu înainte oi pune-o și eu pe Altisidora mea să-și facă de lucru cu ceva albituri, că-i pricepută-n asta ca nimeni alta.

— Nu mai e nici o nevoie, stăpînă, să mă folosesc de acest leac, răspunse Altisidora, fiindcă gîndul la neîndurarea pe care mi-a arătat-o derbedeul și nemernicul ăsta mi-o scoate acele gînduri din minte, fără să mă mai ajut de vreun alt meșteșug; și, cu îngăduința măriei-tale, vreau să și ies de-aci, ca să nu mai văd în fața ochilor nu zic făptura lui cea posomorită, cît mai degrabă mutra lui aia pocită și scîrbavnică!

— Asta se aseamănă, spuse ducele, cu ceea ce adesea se spune, cum că acel ce rostește ocări gata e să și ierte.

Altisidora făcu chip că-și șterge lacrimile cu o băsmă-luță și, închinîndu-se cu o plecăciune în fața stăpînilor ei, ieși din odaie.

— Rea ursită, sărmană fătucă, spuse Sancho, rea ursită, zic, îți menesc, că ai avut de-a face cu un suflet de turc și cu o inimă de cremene. Pe legea mea că de-ai fi avut de-a face cu mine, apăi alt cocoș îți cînta¹.

Cu asta vorbirea luă sfîrșit, don Quijote se îmbracă, cină apoi cu ducele și cu ducesa, și o porni la drum chiar în acea seară.

Capitolul LXXI

*Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu
scutierul său Sancho pe cînd făceau calea-ntoarsă
către satul lor*

Biruitul și obijduitul don Quijote mergea, pe de o parte, îngîndurat din cale-afară, iar pe de alta, bucuros cum nu se mai poate. Mîhnirea îi era pricinuită de înfrîngere, iar bucuria de darul tămăduitor al lui Sancho, așa cum și l-a

¹ «Ovo gallo te cantara» înseamnă, în vorbirea populară: «Te așteaptă o soartă mai bună».

dovedit prin învierea Altisidorei, deși nu era chiar cu totul încredințat că fata cea îndrăgostită fusese într-adevăr moartă.

— Stăpîne, chiar că sînt eu cel mai nenorocos vraci din cîți or fi pe lumea asta, unde se află doftori care, omorîndu-și bolnavii ce le sînt dați în grijă, mai și cer să fie plătiți din gros pentru munca lor, care nu-i alta decît că iscălesc o țidulă cu niscai leacuri, nici măcar acelea făcute de ei, ci de spițer; și iată-i pe bolnavi păcăliți. Iar eu, care, pentru sănătatea altora, am de îndurat sîngerări, bobîrnace, împunsături, înțepături și lovituri de bici, eu n-am de căpătat nici o lățcaie; dar să fiu eu afurisit că, dacă-mi mai cade pe mîna vreun bolnav, mai-nainte de a-l îngriji, trebuie să-mi îngrijească și să-mi ungă el mîna, că doar și popa trăiește din ce slujește, fiindcă nu-mi vine să cred că cerul mi-a hărăzit darul acesta, pe care-l am, doar ca să-l folosesc pentru alții și eu să rămîn cu buza umflată!

-- Ai dreptate, dragă Sancho, răspunse don Quijote. Eu, din parte-mi, atîta pot să-ți spun, că dacă voiai plăta pentru biciuirea ce trebuia s-o rabzi ca s-o dezlegi pe Dulcinea, apoi eu de mult ți-aș fi dat-o, și încă destul de bunicică; nu știu însă dacă, plătindu-te, s-ar mai prinde leacul, și n-aș vrea ca răsplata ce ți-aș da-o să împiedice tămăduirea ei. Cu toate astea, cred că n-avem nimic de pierdut dacă facem și noi o încercare; uite, Sancho, cumpănește bine cît vrei să ceri, și biciuiește-te pe loc; apoi plătește-te pe numărate și chiar cu mîna ta, fiindcă tot ai la tine banii mei.

La această îmbiere, deschise Sancho niște ochi cît cepele și niște urechi de-o palmă, încuviință în sinea lui să se biciuiască de bună voie și spuse către stăpînu-su:

— Așa mai zic și eu, stăpîne; iacă, dacă mă aleg și eu acolo cu cîte ceva, sînt gata să-ți fac pe plac luminăției-tale în tot ce-ți poștește inima, că numai dragostea de copii și de muierea mea mă-ndeamnă să mă arăt atît de hulpav. Ia spune-mi, luminăția-ta, cam cît mi-ai da de fiecare lovitură pe care mi-aș arde-o?

— Dragă Sancho, răspunse don Quijote, dac-ar fi să te plătesc chiar după cât ar face felul și însemnătatea acestui leac, apai nici comorile Venetiei¹ și nici aurul băilor de la Potosí n-ar fi de ajuns; socotește-te cam după câți galbeni am eu la tine și hotărăște singur prețul pentru fiecare lovitură.

— Loviturile, răspunse Sancho, sînt trei mii trei sute și nu mai știu cîte; din ele mi-am dat pîn-acum cinci, mai rămîn celelalte; să zicem că astea cinci alcătuiesc «nu mai știu cîte», și atunci rotunjim numărul lor la trei mii trei sute; punînd de fiecare un sfert de real — nu le las mai ieftin să știu de bine că s-ar da și lumea peste cap! — se ridică la trei mii trei sute de sferturi de real; dacă din trei mii scădem jumătate, mai rămîn o mie cinci sute de jumătăți de real, care fac șapte sute cincizeci de reali întregi; ceilalți trei sute fac o sută cincizeci de jumătăți de real, așa că vin șaptezeci și cinci de reali întregi, pe care, dacă-i punem la cei șapte sute cincizeci de dinainte, fac cu totul și cu totul opt sute cincizeci de reali.² Pe ăștia mi i-oi lua eu din ceea ce am la mine de la luminăția-ta și-oi intra și eu la mine-n casă bogat și mulțumit, măcar că tăbăcit nu glumă, fiindcă cine vrea să prindă pește³ iacă, mai mult nu spun!

— Sancho, binecuvîntatule! Sancho, drăguțule! strigă don Quijote. Cît de îndatorați față de tine om rămîne Dulcinea și cu mine cîte zile de viață ne-o mai hărăzi cerul! Dacă ea își capătă iarăși înfățișarea de dinainte — și nici că se poate să nu și-o capete — nefericirea ei se va socoti fericire, iar

¹ «*El tesoro de Venecia*»: locuțiune familiară pentru «comorile lui Cresus», culmea bogăției adică. Minele de la Potosí, contrar faimei lor de a deține aur, erau mine de argint.

² Calculul lui Sancho e cu totul fantezist, încît pe drept cuvînt comentarii lui *Don Quijote* au arătat, ajunși la acest punct, că nu-i nici o mirare dacă, făcînd asemenea contabilitate, Cervantes a ajuns la pușcărie pentru nereguli în scrise.

³ Proverbul întreg este: «*No se toman truchas a bragas en jutas*» (Nu poți prinde păstrăvi cu pantalonii nesuflecați). Sancho se oprește, rușinîndu-se să spună partea a doua a proverbului, căci «*a bragas en jutas*» înseamnă avînd pantalonii pe fund.

biruirea mea, preafericită biruință; și gîndește-te, Sancho, cînd găsești cu cale să-ți începi biciuirea, că dacă faci treaba asta mai repede, uite, îți mai dau încă o sută de reali pe deasupra.

— Cînd? răspunse Sancho. Apăi negreșit chiar în noaptea asta; ai numai luminăția-ta grijă să ne-o petrecem pe cîmp, sub tăria cerului, că mi-oi pune eu pielea la saramură.

Sosi în sfîrșit și noaptea, pe care don Quijote o așteptase cu o nerăbdare atît de grozavă, încît îi venea să creadă că se sfărîmaseră roțile carului lui Apolo și că ziua se prelungea mai mult decît de obicei, așa cum se întîmplă cu îndrăgostiții care niciodată nu-și potrivesc nerăbdarea după măsura timpului. În cele din urmă se înfundară între niște copaci plăcuți ce se aflau nu departe de drum, unde, după ce scoaseră șaua de pe Rocinante și samarul de pe asin, se întinseră pe iarbă verde și cinară din merindele lui Sancho, care, făcînd din căpăstrul și din legăturile măgarului un gîrbaci zdravăn și mlădios, se dete deoparte, cam la douăzeci de pași de stăpînu-su, între niște fagi. Don Quijote, care-l văzu că se duce la treabă cu atîta curaj și cu atîta bărbăție, îi spuse:

— Ia seama, fîrtate, să nu te faci fărîme, dă și tu răgaz loviturilor, să se mai aștepte una pe alta, n-o lua la goană nebunește, așa ca la jumătatea drumului să ți se taie răsuflarea; vreau adică să spun să nu fi atît de neîndurat în loviturile ce ți le arzi, încît să-ți dai duhul mai-nainte de-a ajunge la numărul care trebuie; și, ca să nu pierzi nici pe-o carte prea mare, nici pe una prea mică, iată, eu o să stau aici deoparte și o să număr pe mătăniile astea ale mele loviturile pe care ai să ți le dai. Aibă-te cerul în pază pe potrivea gîndului tău celui bun.

— Bunul platnic de nici un zălog nu se sperie, răspunse Sancho; eu am de gînd să mă lovesc în așa fel încît, fără a-mi lua viața, să mă doară totuși, fiindcă-n asta zic eu că stă tot rostul minunii.

Se despuie cît ai clipi pînă la brîu și, înșfăcînd biciul, începu să se croiască, iar don Quijote începu și el să numere loviturile. Să-și fi tot dat Sancho cam între șase și opt lovi-

turi, cînd i se păru că prea se-ngroașă gluma și că o lăsase prea ieftin cu prețul, și mai oprindu-se puțin, să răsuflă, spuse către stăpînu-său că-și făcuse prost socoteala, fiindcă fiecare din loviturile acelea făcea nu un sfert, ci o jumătate de real.

— Dă-i tu nainte, Sancho dragă, și n-o lăsa baltă, îi zise don Quijote, c-oi îndoi și eu prețul la care ne-am tocmit!

— Dacă-i așa, zise Sancho, atunci cu Dumnezeu înainte, las' să și plouă loviturile!

Dar coșcarul de el nu și le mai croia acum pe spinare, ci plesnea în copaci, scoțînd din cînd în cînd niște gemete de parcă la fiecare lovitură și-ar fi dat și sufletul. Don Quijote, mînat de-o grijă duioasă, și anume de frică să nu moară Sancho, așa încît, din nesăbuiința lui, să i se ducă așteptările pe apa sîmbetei, zise:

— Pentru numele lui Dumnezeu, Sancho dragă, să ne oprim aici unde-am rămas, fiindcă nu-mi pare de loc ușor! leacul ăsta, și apoi graba strică treaba, că doară nici Domnu n-a zidit lumea într-o singură zi. Dacă am numărat cum trebuie, apăi ți-ai ars pîn-acum mai bine de-o mie de lovituri; destul pentru astăzi, că și măgarul, ca să vorbim mai din topor, rabdă să fie încărcat, dar nu și să fie strivit.

— Nu, nu, stăpîne, răspunse Sancho, nu vreau să se spună despre mine: la plăcinte înainte, la război înapoi; mai stai, luminăția-ta, încă puțin la o parte și lasă-mă să-mi mai ard încă o mie de lovituri măcar, că-n două rînduri din astea om fi gata cu toată treaba, ba încă ne mai și prisoșește.

— Dacă ai chiar atîta tragere de inimă, spuse don Quijote, apăi Domnul cu tine, dă-i drumul, că, uite, eu mă trag la o parte.

Se-ntoarse Sancho la treaba lui cu atîta curaj, încît jupui de scoarță o sumedenie de copaci, atît de mare era învîșunarea cu care se biciuia; și ridicînd glas, în timp ce dădea o lovitură de moarte unui fag, strigă:

— Aci o să piară Samsón și toți cîți sînt de partea lui!

Sări don Quijote ca ars la zvonul glasului celui jalnic, precum și al loviturii date de năprasnicul gîrbaci, și, smul-

gîndu-i lui Sancho din mîna căpăstrul răsucit care-i sluzea de bici, îi spuse:

— Ferească Sfîntul, Sancho scumpule, ca, dintr-un chef de-al meu, tu să-ți pierzi viața de care ai atîta nevoie ca să porți de grijă muierii și copiilor tăi; las' să aștepte Dulcinea un prilej mai prielnic, că eu am să mă mulțumesc cu nădejdea de-a o vedea repede mîntuită și-oi aștepta să prinzi puteri noi pentru ca să se-ncheie și treaba asta, spre mulțumirea tuturor.

— Ei, dacă așa ți-e voia, stăpîne, răspunse Sancho, să fie într-un ceas bun; pune-mi numai giubeica luminăției-tale pe umeri, fiindcă sînt tot o apă și n-am poftă să răcesc, că asta-i primejdia ce-i paște de obicei pe aceia ce nu-s încă deprinși să facă pocăință.

Don Quijote, ascultîndu-l, rămase gol și-l acoperi pe Sancho, care dormi buștean pînă ce-l trezi soarele.

Și-ndată o porniră iar la drum, pînă cînd poposiră deo-camdată într-un sat ce se afla cam la trei leghe de locul acela. Descălecară dinaintea unui han, pe care don Quijote îl luă drept atare, iar nu drept castel cu tainițe adînci, cu turnuri zimțate și cu punți ce se ridică; căci, după înfrîngerea lui, vorbea cu mai mult scaun la cap despre toate lucrurile, așa cum se va vedea îndată. Fură găzduiți într-o cămară joasă, căreia-i slujeau drept velințe de pereți niște bucăți vechi de piele zugrăvită¹, așa cum e obiceiul la țară. Pe una din ele, o mîna lipsită de orice măiestrie zugrăvise răpirea Elenei, atunci cînd cutezătorul oaspete îi furase lui Menelau nevasta, iar pe cealaltă zugrăvise istoria Didonei și a lui Eneas, ea cocoțată pe un turn înalt și făcînd cu o jumătate de cearceaf semne oaspetelui fugar, care-și lua vlea pe mare într-o corabie sau într-un caic. La cele două istorii, lui don Quijote nu-i scăpă din vedere că Elena nu

¹ În original « *guadamec* »: numele andaluz al reliefurilor în piele policromă, cu care se împodobesc pereții vara, în locul covoarelor de iarnă. Rareori figurative, cele mai adesea cu arabescuri complicate, aceste ornamente sînt de origine arabă; cuvîntul provine de la Gadames, numele unui oraș din Tripoli, unde se lucrau în special.

prea mergea în silă, fiindcă ridea pe înfundate ca o drăcoaică; dar în schimb, ochii frumoasei Dido se arătau vărsind lacrimi cît nuca de mari. Văzînd toate acestea, don Quijote spuse:

— Aceste două domnițe au fost atît de nefericite numai fiindcă nu s-au născut în vremea noastră, iar eu sînt și mai nefericit decît ele fiindcă nu m-am născut în vremea lor, căci dacă mi-ar fi căzut în mînă acești domni, nici Troia n-ar mai fi fost pîrjolită și nici Cartagina nimicită, pentru că, numai prin faptul că l-aș fi ucis pe Paris, ar fi fost înlăturate atîtea restriști.

— Pot să pun prinsoare, zise Sancho, că n-o trece multă vreme și n-ai să mai găsești crișmă, dugheană, han sau bărbierie unde să nu fie zugrăvită istoria isprăvilor noastre; dar tare-aș mai vrea să le zugrăvească mîinile altui meșter decît acela care le-a zugrăvit pe-astea.

— Ai dreptate, Sancho, zise don Quijote, fiindcă zugravul ăsta este ca Orbaneja, un pictor care trăia la Ubeda și care, cînd era întrebat ce zugrăvește, răspundea: « Ce-o vrea să iasă ». Și dacă zugrăvea cumva vreun cocoș, scria dedesubt: *acesta-i cocoș*, ca să nu creadă lumea c-ar fi fiind cumva vulpe. La fel mi se pare mie, dragă Sancho, și zugravul sau povestitorul — fiindcă, la urma urmei, totuna e — care a dat la iveală istoria noului don Quijote, aceea ce-a ieșit de curînd, unde a zugrăvit sau a scris și el ce-o vrea să iasă; sau o fi ca și stihuitorul acela numit Mauleón, care trăia cu ani în urmă la Madrid și care răspundea pe nerăsuflăte la tot ce era întrebat, și, fiind o dată întrebat ce vrea să zică *Deum de Deo*¹, răspunse: « *De unde să dau?* » Dar să lăsăm astea; spune-mi mai bine, Sancho, dacă ai de gînd să-ți mai tragi la noapte și un al doilea tain de plesne și să-mi mai spui dacă vrei să faci treaba asta între patru pereți sau sub tăria cerului.

¹ Fragment din Crez, utilizat numai de biserica romană și inexistent în versiunea bisericii răsăritene: *Dumnezeu din Dumnezeu* (în limba latină în original).

— Pe legea mea, stăpîne, răspunse Sancho, că pentru plesniturele ce am de gînd să mi le ard, mi-e totuna dacă-s în casă sau pe cîmp; dar, cu toate astea, parcă mai bine mi-ar cădea să fie între copaci, fiindcă, nu ştiu cum, ei parcă-mi țin isonul și mă ajută de minune să-mi îndur caznele.

— Nu se poate una ca asta, dragă Sancho, răspunse don Quijote, ci, ca să-ți mai tragi și tu sufletul, e mai bine să aminăm treaba pentru cînd om ajunge la noi în sat, că cel mai tîrziu poimîine o să fim acolo.

Sancho îi răspunse că bucuros i-ar face pe voie, dar că el ar vrea să mîntuie mai repede cu daravera asta acum, cînd tot s-a pornit pe treabă, și să bată fierul cît îi cald, fiindcă zăbava îi de multe ori primejdioasă, și că, pe lîngă rugăciuni, mai trebuie să dai și din mîini, și că mai mult face un « ia acuma » decît doi « las', c-o să-ți dau », și că să nu lași vrabia din mîină pentru cioara de pe gard.

— Mai scurteaz-o, Sancho, cu zicalele, pentru numele lui Dumnezeu, că pare-mi-se te-ntorci iarăși la *sicut erat*¹. Vorbește și tu limpede, spune verde ce ai de spus și nu-ți mai incîlci vorba, că doar nu o dată te-am tot învățat treaba asta, și ai să vezi atunci că sporești totul însutit.

— Nu ştiu ce soartă afurisită mă paște, răspunse Sancho, că nu pot să scot o vorbă cu miez fără să nu innădesc și o zicală, și nu se află zicală care să nu-mi pară că-i vorbă cu miez; o să mă-ndrept, totuși, dac-oi putea!

Și cu aceasta luă sfîrșit pentru atunci vorbirea lor.

Capitolul LXXII

*Despre felul cum don Quijote și Sancho au ajuns
la ei în sat*

Toată ziua aceea don Quijote și Sancho rămaseră acolo-n sat la han, așteptînd amîndoi să se lase noaptea, unul pentru

¹ Locuțiunea completă este: « *Sicut erat in principio* » (« Așa cum era la început »), fragment din liturghia latină (în limba latină în original).

a duce la bun sfârșit în câmp deschis îndatorirea ce-o avea de-a se biciui, iar celălalt pentru a vedea odată și odată mintuită treaba asta, fiindcă de ea era legată și împlinirea năzuinței lui. Într-acestea sosi la han un drumeț călare, dimpreună cu vreo trei-patru slujitori, dintre care unul spuse către cel ce semăna a le fi stăpîn:

— Aici ai putea luminăția-ta să te odihnești cîteva ceasuri după masă, seniore don Alvaro Tarfe. Hanul arată a fi curățel și răcoros.

Auzind don Quijote vorbele astea, zise către Sancho:

-- Ascultă, Sancho, cînd am frunzărit cartea aceea cu partea a doua din istoria mea, pare-mi-se c-am dat acolo-n treacăt de numele acesta al lui don Alvaro Tarfe.

— Tot ce se poate, răspunse Sancho. Să-l lăsăm să descalece, și-apoi l-om întreba noi.

Cavalerul descălecă, și hanğița îi dete o cămară joasă, față-n față cu aceea a lui don Quijote, cămară împodobită și ea cu bucăți de piele pictată, cam de-același soi cu cele aflate la don Quijote în odaie. Călătorul cel proaspăt sosit își îmbracă un strai ușor și, ieșind în tinda cea încăpătoare și răcoroasă a casei, pe unde se preumbla don Quijote, îl întreabă:

— Unde călătorești domnia-ta, seniore cavaler?

Iar don Quijote îi răspunse:

— Ia, într-un sat de pe-aici din preajmă, de unde sînt și eu de fel; dar domnia-ta unde călătorești?

— Eu, seniore, răspunse cavalerul, mă duc la Grenada, că de pe-acolo sînt.

— Din frumos loc mai ești, nimic de zis, răspunse don Quijote. Dar ia spune-mi, rogu-te, numele dumitale, căci faptul de a-l ști — așa cel puțin socot eu — are pentru mine mare însemnătate, mai mare decît aș putea, cu una cu două, să spun.

— Numele meu este don Alvaro Tarfe, răspunse oaspetele. La care don Quijote răspunse:

— Socotesc negreșit că domnia-ta trebuie să fii acel don Alvaro Tarfe de care-i vorba în a doua parte din *Istoria*

lui *Don Quijote de La Mancha*, de curînd tipărită și dată la lumina lumii de către un povestitor din zilele noastre.

— Chiar eu sînt acela, răspunse cavalerul, iar cu pomenitul don Quijote, personajul cel mai de frunte al pomenitei istorii, am fost cît se poate de bun prieten, că doar eu sînt acela ce l-am scos de la el din sat sau, hai, cel puțin l-am îndemnat să vină la niște întreceri ce se țineau la Zaragoza, unde mă duceam și eu; și spun, pe sfîntul adevăr, că i-am dat multe dovezi de prietenie și l-am și scăpat de gîde, care era cît pe ce să-i mîngîie spinarea, fiindcă prea fusese din cale-afară de cutezător.

— Dar ia spune-mi, seniore don Alvaro, semăn eu cît de cît cu pomenitul don Quijote de care spui domnia-ta?

— Aș, da' de unde, răspunse călătorul, cîtuși de puțin!

— Și don Quijote ăsta, spuse don Quijotele nostru, nu era el cumva însoțit de un scutier pe nume Sancho Panza?

— Ba da, era, răspunse don Alvaro, și, măcar că trecea drept tare hazos, nu l-am auzit niciodată spunînd vreo vorbă duhlie, care-ntr-adevăr să aibă haz.

— Te cred, și încă cum, spuse atunci Sancho, că doar nu-i dat oricui să spună vorbe de duh! Și Sancho ăsta, de care spui luminăția-ta, înălțate cavalerie, trebuie să fie un mare ticălos, un mare dobitoc și un mare tilhar, toate de-a valma, fiindcă adevăratul Sancho Panza sînt eu, care am la haz și de vînzare! De nu mă crezi, iacă, fă luminăția-ta o încercare: ia-te după mine măcar un an de zile, și ai să vezi cum semăn la tot pasul vorbe de duh, și încă atît de năstrușnice și de multe, că cel mai adesea, fără să știu nici eu ce-mi toacă gura, îi fac de se țin cu mîna de burtă pe toți cîți mă ascultă! Iar adevăratul don Quijote de La Mancha, viteazul, înțeleptul, îndrăgostitul, desferecătorul strîmbătăților, ocrotitorul nevîrstnicilor și al orfanilor, apărătorul vădanelor, frumosul după care mor copilele, cel ce-o are drept singură aleasă a inimii pe *Dulcinea* din Toboso, cea fără de seamăn pe lume, este cavalerul ce se află aici față și care mi-e stăpîn. Oricare alt don Quijote

și oricare alt Sancho Panza nu-s altceva decît înșelătorie și aiureală !

— Pe Dumnezeuul meu că te cred, răspunse don Alvaro, fiindcă mai mult haz ai avut tu, frățioare, în cele cîteva vorbe pe care le-ai rostit, decît celălalt Sancho Panza în toate cîte am auzit eu ieșindu-i din gură, și doar au fost cită frunză și iarbă ! Mai degrabă a mîncău arată acela decît a meșter la vorbă, și mai degrabă a nerod decît a om de duh ; și sînt pe de-a-ntregul încredințat că acei vrăjitori care-l prigonesc pe don Quijotele cel bun au ținut să mă prigonească și pe mine cu don Quijotele cel rău. Dar nici eu singur nu știu ce să mai spun, fiindcă m-aș încumeta să și jur că l-am lăsat închis la Toledo-n balamuc, ca să se lecuiască, și acum iată că-mi răsare aici un alt don Quijote, măcar că e cu totul deosebit de-al meu.

— Eu, spuse don Quijote, nu știu dacă sînt sau nu bun ; atîta știu numai, că nu sînt eu cel rău : ca dovadă de asta, țin să știi și domnia-ta, seniorele meu don Alvaro Tarfe, că de cînd m-am pomenit pe lume, nu mi-a călcat o singură dată picioru-n Zaragoza ; ba, dimpotrivă, fiindcă mi-a ajuns la ureche cum că don Quijotele ăsta scornitul s-a aflat și el la jocurile de întrecere din acel oraș, dinadins n-am vrut s-o pornesc și eu într-acolo, tocmai ca să-l dau de minciună în văzul lumii, așa că m-am dus frumușel la Barcelona, arhivă a curteniei, adăpost al străinilor, spital al săracilor, vatră a vitejilor, răzbunătoare a nedreptăților, recunoscătoare prin aceeași iubire față de cei care-i arată prietenie nestrămutată, și neîntrecută pe lume în frumusețea privilegiilor. Și măcar că întîmplările prin care-am trecut în Barcelona nu mi-au adus multă bucurie, ci, dimpotrivă, multă obidă, le îndur, totuși, fără să crîcnesc, numai fiindcă mi-a fost dat să văd orașul. Ca să nu mai lungesc vorba, seniore don Alvaro Tarfe, eu sînt don Quijote de La Mancha, cavalerul despre care s-a dus vestea, iar nu nepri-copsitul acela care a vrut să mă prade de numele meu și să se fudulească cu gîndurile mele. De aceea te rog fierbinte, pe datoria domniei-tale de cavaler, să fii atît de bun și să

dai o mărturie în fața judecătorului de-aici din sat cum că de cînd te știi pe lume nu m-ai văzut niciodată pîn-acuma și că nici eu nu sînt don Quijotele cel tipărit în partea a doua, nici acest Sancho Panza, scutierul meu, nu este cel pe care l-ai cunoscut domnia-ta.

— Așa am să și fac, și chiar foarte bucuros, răspunse don Alvaro, oricîtă uimire îmi stîrnește faptul de a vedea în același timp doi doni Quijoți și doi Sanchi, pe cît de asemenea la nume pe atît de deosebiți la faptă! Și iată că mai spun o dată și mărturisesc sus și tare cum că n-am văzut ceea ce am văzut și nici că s-a petrecut cu mine ceea ce s-a petrecut.

— Nu mai încape vorbă, zise Sancho, că și luminăția-ta trebuie să fii vrăjit, ca stăpîna mea Dulcinea din Toboso, și de s-ar milostivi cerul ca dezlegarea de vrăji a luminăției-tale să mă ție alte trei mii și atîtea de gîrbace cît mă ține dezlegarea de vrăji a Dulcinei, apăi eu mi le-aș da bun bucuros, fără de nici o plată.

— Nu pricep ce socoteală-i asta cu gîrbacele, spuse don Alvaro.

Sancho îi răspunse c-ar fi prea lung să-i povestească, dar dac-or lua-o cumva pe-același drum, i-o povesti el. Îi ajunse într-acestea și ceasul prînzului, așa că se ospătară laolaltă don Quijote și don Alvaro Tarfe. Întîmplarea făcu de intră în han și alcadele satului dimpreună cu un notar, dinaintea cărui alcade, don Quijote ceru printr-o jalbă ca — așa cum cerea dreptul lui — don Alvaro Tarfe, cavalerul ce se afla acolo față, să dea mărturie dinaintea înălțimii-sale cum că nu-l cunoștea pe don Quijote de La Mancha, care se afla și el acolo față, și că nu el era acela despre care se vorbea într-o istorie scoasă la tipar și căreia-i zicea: *Partea a doua din Don Quijote de La Mancha, alcătuită de un anume Avellaneda, de fel din Tordesillas*. Judecătorul — ca să nu ne mai întindem la vorbă — întări după lege cele spuse. Mărturia fu dată cu toate cele de trebuință într-o împrejurare ca asta, lucru de care don Quijote și Sancho rămaseră mulțumiți peste poate, ca și cum o

mărturie ca aceea ar fi avut cine știe ce însemnătate pentru ei și n-ar fi vădit îndeajuns deosebirea dintre cei doi doni Quijoți și cei doi Sanchi atât faptele, cât și vorbele lor. Mai multe cuvinte curtenitoare, prin care se arătau gata a se sluji unul pe altul, se schimbă între don Alvaro și don Quijote, de unde ieși într-atât la iveală înțelepciunea marelui cavaler din La Mancha, încât îl scoase pe don Alvaro Tarfe din greșeala în care stăruise pîn-atunci; ba începu chiar și el să creadă că o fi fost poate vrăjit, de vreme ce atîngea cu mîna lui doi doni Quijoți atât de neasemănători unul cu celălalt.

În faptul serii plecară și ei de-acolo din sat; și cam la vreo jumătate de leghe de han se rămureau două drumuri, unul care ducea către satul lui don Quijote și altul care se deschidea încotro trebuia s-o apuce don Alvaro. În acest scurt răstimp îi povesti don Quijote tot necazul cu biruirea lui, precum și vrăjirea Dulcinei, dimpreună cu mijlocul de-a o tămădui, lucruri ce toate îl umplură iarăși de uimire pe don Alvaro, care, după ce-i îmbrățișă pe don Quijote și pe Sancho, o luă pe drumul lui; iar don Quijote o luă și el pe-al lui, și acea noapte și-o petrecu între alți copaci, pentru a da puțință lui Sancho să-și ducă la capăt spășirea; iar Sancho o duse la capăt întocmai ca și noaptea trecută, adică pe socoteala scoartelor de fagi, cu mult mai virtos decît pe-a spinării lui, de care avu atîta grijă, că gîrbacele nici măcar o muscă n-ar fi putut să alunge, chiar de i s-ar fi așezat pe umăr. O singură lovitură nu lăsă amăgitul don Quijote să-i scape de la numărătoare, și făcu el socoteala că, dimpreună cu cele din noaptea trecută, erau trei mii și douăzeci și nouă de bice. Ai fi zis că și soarele se sculase pe mînecate ca să vadă această jertfire, și la lumina lui o porniră iarăși la drum, vorbind înde ei despre amăgirea lui don Alvaro și despre cît de bine chibzuit era faptul de a-i lua mărturie în fața judecătorului, și încă după toate cele cerute de lege.

Merseră ei așa o zi și o noapte, fără să li se întîmple nimic vrednic de-a fi povestit, în afară numai că Sancho își duse

biciuirea la bun sfârșit, lucru de care don Quijote rămase mulțumit cum nu se mai poate, așteptînd revărsarea zorilor ca să vadă de nu i s-o ivi în cale Dulcinea, domnița lui, gata dezlegată de vrăji; și-n tot lungul drumului căta cu luare-aminte la fiecă femeie ce-i ieșea în cale ca să vadă de nu i se arăta cumva Dulcinea din Toboso, fiindcă era sfînt pentru el că făgăduințele lui Merlin nu puteau să mintă; stăpîniți de aceste gînduri și așteptări, suiră creștetul unei măguri, de unde zăriră satul lor, la a cărui vedere Sancho căzu în genunchi și zise:

— Deschide-ți ochii, vatră mult rîvnită, și privește cum se întoarce la tine Sancho Panza, fiul tău, dacă nu grozav de bogat, măcar grozav biciuit. Deschide-ți brațele și primește-l și pe fiul tău don Quijote, care, dacă vine biruit de braț străin, vine și biruitor asupra lui însuși, lucru care, după cîte mi-a spus tot el, este cea mai mare biruință ce poate fi rîvnită. Aduc bani cu mine, căci de m-au plesnit cu nădejde girbacele, apăi și domnește fost-am răsplătit.

— Mai lasă-te de prăpăstiile astea, zise don Quijote, și haide într-un ceas bun să intrăm la noi în sat, unde om da apă la moara închipuirii noastre și om statornici în ce fel să ne îndeletnicim în viața păstorească.

Cu aceste vorbe coborîră măgura și se îndreptară către satul lor.

Capitolul LXXIII

Despre semnele menitoare ce le avu don Quijote intrînd la el în sat, dimpreună cu alte întîmplări care împodobesc această istorie și o fac vrednică de crezare

Cînd să intre-ntr-însul, după cîte spune Cide Hamete văzu don Quijote că-n aria satului se luau la încăierare doi băietani, iar unul dintr-înșii spuse către celălalt:

— Nu te mai osteni, Periguillo, că n-ai s-o mai vezi cîte zile ăi avea!

Îl auzi don Quijote și spuse către Sancho :

— Îți dai tu seama, dragul meu, ce-a spus flăcăul acela? Că n-ai s-o mai vezi câte zile ăi avea!

— Ei și? răspunse Sancho. Ce-mi pasă mie ce-a spus flăcăul acela?

— Cum, îi luă vorba don Quijote, tu nu vezi că, dacă potrivesc acea vorbă la gândul meu, vrea să zică că eu n-o s-o mai văd niciodată pe Dulcinea?

Sancho vru tocmai să-i răspundă, cînd îi pieri vorba din gură văzînd că peste cîmp se îndrepta înspre ei, mîncînd pămîntul, un iepure luat la goană de mai mulți copoi și vînători; înspăimîntat din cale-afară, iepurele veni să se chincească și să se pitească între picioarele măgarului. Sancho îl prinse de viu cu mîna și i-l dete plocon lui don Quijote, care una o ținea :

— *Malum signum, malum signum*¹, iepure fugind, copoi urmărindu-l, Dulcinea nu se mai arată!

— Da' prăpăstios mai ești și luminăția-ta! spuse Sancho. Ia să zicem că iepurele sau iepuroaica asta e Dulcinea din Toboso și că copoii ăștia care o pun pe goană sînt vrăjitorii cei blestemați, care au preschimbat-o în țărancă! Ea fuge, eu o prind și o-ncredințez mîinilor luminăției-tale, care o ții în brațe și o alinți; ce semn rău o mai fi și ăsta și ce menire rea poți scoate de-aci?

Cei doi băietani puși pe harță se apropiară și ei să vadă iepurele, și atunci Sancho îl întrebă pe unul dintr-înșii pentru ce se încăierau. Iar cel care spusese: « N-ai s-o mai vezi câte zile ăi avea » răspunse că el îi luase celuilalt o colivie cu greieri, pe care n-avea de gînd să i-o mai înapoieze cît o trăi. Scoase Sancho un real de la tașcă și-l dete flăcăului în schimbul coliviei, pe care i-o puse lui don Quijote în mîna și-i spuse :

— Iată aici, călcate-n picioare și date peste cap, meniurile acestea rele, care acum, după câte socotesc eu cu mintea mea cea proastă, tot atît mai au de-a face cu treburile noastre

¹ Semn rău, semn rău (în limba latină în original).

cît și cu vîrcolacul din lună ! Și dacă-mi aduc eu bine amînte, l-am auzit pe preotul de la noi din sat spunînd că nu-i nici creștinește și nici înțelepțește să te iei după nimicurile astea ; și chiar și luminăția-ta mi-ai spus mai deunăzi și mi-ai dat să înțeleg că toți acei creștini care mai cred încă în prevestiri nu-s altceva decît niște proști ; dar nici nu face să ne mai pierdem vremea cu asta ; mai bine să ne vedem înainte de drum și să intrăm la noi în sat.

Sosiră între timp și vînătorii, care-și cerură iepurele, iar don Quijote li-l dade ; trecură mai departe și, cînd să intre-n sat, deteră, într-o mică liveadă, de preot și de bacalaureatul Carrasco, care se rugau. Și trebuie să știți că Sancho așternuse pe spinarea asinului și pe tarhatul armelor — în loc de cioltar — mantia lui de mohair, presărată cu flăcări de foc, pe care o-mbrăcase în castelul ducelui în noaptea cînd și-a venit în simțiri Altisidora. Totodată îi mai pusese surului și tichia cea ascuțită pe cap, străvestindu-l și gătindu-l în chip atît de ciudat cum nu s-a mai pomenit niciodată măgar de cînd îi lumea lume. Cei doi drumeți fură îndată recunoscuți de către preot și de către bacalaureat, care veniră înspre ei cu brațele deschise. Descălecă don Quijote și-i îmbrățișă pe amîndoi din toată inima, iar haimanalele de ținci, cărora nimic nu le scapă, își și puseseră ochii pe tichia măgarului și se grămădiră ciotcă să-l vadă, spunîndu-și unul altuia :

— Ian veniți, băieți, să-l vedeți pe măgarul lui Sancho Panza mai gătît decît un ginere, și pe zmirțogul lui don Quijote, și mai jigărit decît cum a plecat !

În cele din urmă, cu țincii roată-n jurul lor și-n tovărășia preotului și-a bacalaureatului, intrară-n sat și o luară înspre casa lui don Quijote, unde le găsiră în poartă pe chelăreasă și pe nepoată, care și prinseseră de veste de sosirea lor. Știrea ajunsese de asemenea și la urechile Teresei Panza, femeia lui Sancho, care, despletită și pe jumătate despuiată, ținînd-o de mină pe Sanchica, fata ei, alergă să-și vadă omul, și văzîndu-l nu chiar atît de bine înțolit cum își închipuia ea că trebuie să fie un cîrmuitor, îi spuse :

— Cum de vii în halul ăsta, bărbate, că, pare-mi-se, vii pe jos și deșălat și semenii mai degrabă a descîrmuit decît a cîrmuitor?

— Taci din gură, Tereso, răspunse Sancho, că nu tot ce zboară se mănîncă. Hai mai bine acasă, c-ai să auzi minuni, nu altceva! Destul că am bani, și asta e ce ne doare mai mult, bani cîștigați numai prin dibăcia mea și fără să dau pe nimeni de pagubă.

— Dacă vii cu sunători, dragă bărbățele, puțin îmi pasă de felul în care ai pus mîna pe ei, fiindcă, oricum i-i fi cîștigat, tot nu ești tu cel dintîi pe lume cu asta.

Sanchica îl îmbrățișă pe tatu-su și-l întrebă dacă i-a adus și ei ceva, fiindcă-l aștepta ca pe iarbă de leac; și agățîndu-i-se ea de-un capăt al briului, iar nevastă-sa prinzîndu-l de mîna și mai trăgînd fata și asinul de căpăstru, se duseră la casa lor, lăsîndu-l pe don Quijote într-a sa, în puterea nepoatei și a chelăresei și-n tovărășia preotului și a bacalaureatului. Don Quijote, fără să mai țină seama nici de ceasuri și nici de soroace, se-nchise între patru pereți cu bacalaureatul și cu preotul, și-n două vorbe le povesti înfrîngerea lui precum și îndatorirea pe care și-o luase de-a nu ieși de la el din sat preț de-un an încheiat, îndatorire pe care avea de gînd s-o păzească întocmai, fără să se abată de la ea nici cu o iotă, ca un adevărat cavaler rătăcitor ce se află, silit la acestea de canoanele și de legile cavaleriei celei rătăcitoare; și că-l munea gîndul să se facă-n acel an păstor și să trăiască în singurătatea cîmpurilor, unde, cu totul și cu totul liber, o putea să dea drumul în voie gîndurilor lui de dragoste, ținîndu-se de cîinstita îndeletnicire păstorească; îi rugă, totodată, dacă nu-s opriți de treburi mai însemnate, să-i țină și ei tovărășie, că el avea să cumpere niște oi, o turmă destul de mare, ca să se poată chema pe drept cuvînt, cu toții, păstori; și le și dete de știre că ceea ce era mai de frunte în toată treaba se și făcuse, fiindcă le puseseră la fiecare dintr-înșii niște nume care cădeau ca turnate. Preotul îi ceru atunci să li se spună și lor. Răspunse don Quijote că el avea să se

numească păstorul Quijotiz, bacalaureatul — păstorul Carrascón, popa — păstorul Popandru, iar Sancho Panza — păstorul Pancino. Rămăseră cu toții încremeniți cînd își deteră seama de noua sminteală a lui don Quijote; dar, ca să nu le mai scape înc-o dată și s-o tulească iarăși din sat cu aiurelile lui cele cavaleresti, căzură la învoială cu ceea ce pusese el la cale și încuviințară trăsnaia asta ca pe un lucru înțelept, arătîndu-se gata să-l însoțească în noua lui îndeletnicire.

— Și cu atît mai mult, spuse Samsón Carrasco, cu cît eu — după cum știe o lume întreagă — sînt un poet din cei mai vestiți, așa că la tot pasul oi alcătui stihuri păstorești sau curtene, sau cum mi-o veni mie mai bine la socoteală, ca să ne mai treacă de urît prin acele plaiuri pe care le-om avea de bătut; și lucrul cel mai de seamă, domnii mei, este ca fiecare să aleagă numele păstoritei pe care are de gînd s-o cînte în versurile lui; și să nu lăsăm un copac, oricît ar fi trunchiul de virtos, unde să nu-i fie tăiat și săpat numele, așa cum e obiceiul și datina la păstorii cei îndrăgostiți.

— Să știi că-i cît se poate de nimerită treaba asta, răspunse don Quijote, măcar că eu, din parte-mi, sînt scutit de-a mai căuta un nume de păstoriță închipuită, o dată ce am la îndemîină numele Dulcineii din Toboso, cea fără de seamăn pe lume, fala tuturor țărmurilor, podoaba acestor plaiuri, stîlpul frumuseții, zămislită numai din gingășie, în sfîrșit, o făptură căreia i se potrivesc de minune toate laudele, oricît ar fi ele de răsunătoare.

— Așa e, spuse preotul; iar noi, ceilalți, care mai sîntem, ne-om căuta și noi pe-aici păstorițe mai acătării, cu care, dacă nu ne-o sta bine, cel puțin nu ne-o merge rău.

La care Samsón Carrasco mai sări și el cu vorba și spuse:

— Și dacă n-om ști ce nume să le punem, le-om da și noi din cele scrise și tipărite, de care-i plină lumea, nume ca alde Filida, alde Amarilis, Diana, Flérída, Galatea și Belisarda, că o dată ce tot le scot la vînzare pe piață, le-om putea cumpăra și noi și le-om face ale noastre. Dacă pe aleasa sau, mai bine zis, pe păstorița mea ar chema-o cumva Ana,

eu i-aş zice Anarda, de i-ar fi numele Francisca, i-aş spune Francenia, şi de-ar fi Lucia, aş chema-o Lucinda, fiindcă, la urma urmei, tot un drac e; iar dac-o fi să intre şi Sancho Panza în frăţia noastră, ar putea s-o cînte pe nevastă-sa, Teresa Panza, dîndu-i numele de Teresina.

Făcu haz don Quijote de această strîmbare a numelui, iar preotul nu mai prididea să-i tot laude preacinstitul şi preacuvînciosul lui gînd, şi din nou se arată gata să-i ţină tovărăşie tot timpul cît l-o avea slobod de îndatoririle sale cele mai arzătoare. Cu vorbele astea se despărţiră de el, după ce-l rugară şi-l povăţuiră să-şi vadă de sănătate şi să se îngrijească cît mai bine.

Făcu soarta în aşa fel încît nepoata şi chelăreasa auziră vorbirea celor trei, aşa că, îndată după plecarea preotului şi a bacalaureatului, intrară amîndouă la don Quijote în odaie, şi nepoata îi zise:

— Ce te-a apucat iarăşi, unchiule? Tocmai acum, cînd credeam şi noi că te-ai întors ca să rămîi acasă şi să-ţi petreci aici o viaţă tihnită şi cinstită, iată că ţi se năzare să te vîri în alte încurcături şi să te faci « ciobănaş la oi m-aş duce . . . »? Dar calul bătrîn într-adevăr că nu se mai învaţă în buestru . . .

La care mai sări şi chelăreasa cu gura şi spuse:

— Da' cum ai putea luminăţia-ta să rabzi pe cîmp vîpiile verii, gerurile iernii şi urletul lupilor? Nu, ce să mai vorbim, asta-i treabă şi îndeletnicire de om zdravăn, care o duce la tăvăleală şi care-i crescut pentru aşa ceva încă din scutece şi din faşă; şi dacă-i de ales între două rele, apai tot mai bine-i să fii cavaler rătăcitor decît păstor. Uite, stăpîne, ascultă-mi şi mie povaţa, că doar nu ţi-o dă vreo fiinţă îmbuibată cu bucate şi cu vin, ci una postită şi care numără peste cincizeci de ani ca vîrstă: rămîi aici acasă, vezi-ţi de gospodărie, spovedeşte-te des, miluieşte-i pe calici, şi asupră-mi cadă păcatul de nu ţi-o fi bine.

— Ia mai tacă-vă gura, copilelor, le răspunse don Quijote, că ştiu eu destul de bine ce mi se cade să fac. Duceţi-mă la culcare, că nu prea mă simt în apele mele şi să fiţi încredinţate că, ori de-aş fi cavaler rătăcitor, ori de-aş fi păstor,

vouă n-o să uit niciodată să vă dau toate cele de trebuință, așa cum o să vedeți în fapt!

Iar bunele copile — că bune erau, nici vorbă — îl duseră pînă la pat, unde-i dară să mănînce și-l îngrijiră cum se pricepeau și ele mai bine.

Capitolul LXXIV

Despre felul cum a căzut don Quijote la pat, despre testamentul pe care și l-a făcut și despre moartea lui

Deoarece lucrurile omenești nu dăinuiesc veșnic ci coboară necurmat de la obirșii pînă ce ajung la capătul lor cel din urmă — și asta se întîmplă îndeosebi cu viețile oamenilor — și deoarece viața lui don Quijote n-avea nici un înscris din partea cerului ca să-și oprească curgerea, îi sosi și lui sorocul și veleatul tocmai cînd nici cu gîndul nu gîndea, pentru că, fie din aleanul pe care i-l pricinuia faptul de-a se vedea biruit, fie din lucrarea cerului, căruia așa îi era voia, prinse niște friguri ce-l ținură șase zile la pat, în care timp veniră de mai multe ori să-l vadă prietenii: preotul, bacalaureatul și bărbierul; iar Sancho Panza, bunul lui scutier, nici că i se mai urni de la căpătii. Toți aceștia, crezînd că-l ținea în acea stare numai amărăciunea de-a se vedea biruit și de-a nu-și vedea împlinit gîndul îndreptat către slobozirea și dezlegarea Dulcinei, încercau în fel și chip să-l înveselească, spunîndu-i bacalaureatul să prindă curaj și să se scoale pentru a-și începe îndeletnicirea păstorească, că el îi și turnase o eglogă, care le lasă de căruță pe toate cîte le alcătuisese Sanazaro, și că și cumpărase cu banii lui doi cîini strașnici, ca să le păzească turma, unul pe nume Barcino, iar celălalt Butrón, pe care i-i vinduse un neguțător de oi din Quintanar. Dar, cu toate astea, pe don Quijote nu-l slăbea aleanul. Prietenii chemară doctorul, acesta îi luă pulsul, care nu prea-l mulțumi, și spuse că, pentru la o adică, să-și vadă mai bine de mîntuirea

sufletului, că de aceea a trupului, cam slabă nădejde. Don Quijote ascultă aceste vorbe cu cugetul liniștit; dar nu tot astfel le ascultară chelăreasa, nepoata și scutierul lui, care începură să se bocească de-ți rupeau inima, ca și cum l-ar și fi avut mort dinainte. Doftorul își dete cu socoteala că-l copleșeau amărăciunea și năduhul. Don Quijote îl rugă să-l lase singur, fiindcă voia să ațipească puțin. Ceilalți îl ascultară, și el dormi fără vise, cum vine vorba, șase ceasuri încheiate, așa încît chelăreasa și cu nepoata crezură c-o să-și dea otpustul în somn. Se trezi după răstimpul pomenit și, strigînd cu glas tare, zise:

— Binecuvîntat fie atotputernicul Dumnezeu, care mi-a făcut un atît de mare bine! Într-adevăr că îndurările sale sînt fără de margini și nici nu le cîrmă, nici nu le abat din drum păcatele oamenilor.

Nepoata luă aminte la vorbele unchiului și i se părură mai cu miez decît cele pe care le spunea el de obicei — cel puțin în timpul bolii — și-l întrebă:

— Ce vrei să spui cu vorbele astea, unchiule? Ne dai ceva nou de veste? De ce fel de îndurări vorbești, sau de ce păcate ale oamenilor?

— Nepoată, răspunse don Quijote, îndurările sînt acelea pe care le-a vădit acum cu mine Dumnezeu, pe care, după cum am spus, nu-l opresc păcatele mele. Mintea mi-e acum deschisă și limpede, fără umbrele întunecate ale eresurilor pe care le așternuse deasupra-i vătămătoarea și îndelunga citire a blestematelor cărți de povești cavalierești. Acum îmi dau seama de bazaconiile și de minciunile lor și nu-mi pare rău de altceva decît că mi-au căzut atît de tîrziu solzii de pe ochi și nu mai am timp să-mi răscumpăr fapta, citind alte cărți, care să-mi fie adevărată lumină pentru suflet. Eu, dragă nepoată, simt că mă aflu-n pragul morții; aș vrea să mor în așa fel ca să se știe că viața nu mi-a fost chiar atît de anapoda, încît să las după mine faima de smintit; și, măcar că altceva decît un smintit nici n-am fost, n-aș vrea totuși să întăresc acest adevăr prin moartea mea. Cheamă-i, fată dragă, pe bunii mei prieteni, pe preot, pe

bacalaureatul Samsón Carrasco și pe meșterul Nicolás, bărbierul, fiindcă vreau să mă spovedesc și să-mi fac testamentul.

Dar nepoata fu cruțată de această osteneală, o dată cu intrarea celor trei prieteni. Numai ce-i văzu don Quijote, că le și spuse :

— Fericiți-mă, dragii mei, că eu nu mai sînt acum don Quijote de La Mancha, ci Alonso Quijano¹, ale cărui apucături blajine îmi făcuseră renumele de cel Bun. Acuma îl dușmănesc de moarte pe Amadís de Gaula, dimpreună cu toată droaia nesfîrșită a neamului lui; acum mi-e urît de toate istoriile lumești cu cavaleri rătăcitori; acum îmi dau seama de nerozia mea și de primejdia în care m-a aruncat citirea acestor cărți; acuma, din mila lui Dumnezeu, venindu-mi mintea la cap, mă îngrozesc de ele.

Cînd cei trei o mai auziră și pe asta, crezură, fără doar și poate, că-l lovisе vreo nouă scrînteală. Și atunci Samsón îi spuse :

— Tocmai acum, seniore don Quijote, cînd am primit veste că Dulcinea a fost dezlegată de vrăji, tocmai acum vii și domnia-ta, așa, dintr-o dată, cu de-alde astea? Și tocmai acum, cînd sîntem gata-gata să ne facem păstori, ca să ne ducem viața numai într-un cîntec, ca niște pașale, tocmai acuma vrei domnia-ta să te faci sihastru? Nu mai vorbi prăpăstii, pentru numele lui Dumnezeu, vino-ți în fire și lasă-le-ncolo de aiureli !

— Fie ca pe cele de pîn-acum, răspunse don Quijote, care-au fost, spre paguba mea, adevărate aiureli, să mi le-ntoarcă moartea, cu ajutorul cerului, spre folosul meu. Eu, domnilor, simt că mă apropii cu pași repezi de moarte; lăsați gluma la o parte și aduceți-mi un duhovnic ca să mă spovedească și un notar ca să-mi scrie testamentul, căci în clipe de grea cumpănă ca aceasta, nu-i de glumit cu sufletul omului; așa că vă rog fierbinte ca, în timp ce părintele mă spovedește, voi să vă duceți după notar.

¹ Don Quijote își zice aici Alonso Quijano, și nu Quejana, Quesada, Quijada sau Quijana, cum și-a spus în alte părți. În capitolul XLIX al Părții I afirmase că descinde în linie dreaptă bărbătească din Gutiérrez Quijada.

Se uitară unul la altul nedumeriți de vorbele lui don Quijote, și, deși cu oarecare îndoială, sfîrșiră totuși prin a-l crede; iar unul din semnele după care înțelesesă că nu mai avea mult de trăit fu faptul că se schimbase atît de lesne dintr-un smintit într-un om în toate mințile, pentru că, pe lîngă vorbele pomenite, mai rosti el și multe altele, atît de frumos spuse, atît de creștinește și cu atîta miez, încît toate astea îi scoaseră din îndoială și-i făcură să creadă că era într-adevăr cu mintea-ntreagă. Preotul spuse celorlalți să iasă și, rămînînd singur cu don Quijote, îl spovedi. Bacalaureatul se duse după notar, și nu după mult timp se-ntoarse, dimpreună cu acesta și cu Sancho Panza, care Sancho — știind acum, din veștile date de bacalaureat, în ce stare se află stăpînu-su — cînd văzu că nepoata și cu chelăreasa erau plînse, începu și el să scîncească și să lăcrămeze. Luă sfîrșit și spovedania, și preotul ieși zicînd:

— Într-adevăr că trage să moară și într-adevăr că-i în toate mințile Alonso Quijano cel Bun. Putem acum să intrăm ca să-și facă testamentul.

Veștile acestea nu mai putură să țină tot plinul din ochii chelăresei, ai nepoatei și ai lui Sancho Panza, bunul său scutier, încît le smulseră zăgazurile lacrimilor din pleoape și ale nenumăratelor oftaturi din adîncul rărunchilor; fiindcă, într-adevăr, așa cum s-a mai spus de cîteva ori, atîta vreme cît don Quijote fusese cu adevărat Alonso Quijano cel Bun, și chiar și de cînd și-a luat numele de don Quijote de La Mancha, se arătase totdeauna om cu fire împăciuitoare și cu purtări blinde, și de aceea era îndrăgit foarte nu numai de cei din casă, ci și de toți cîți îl cunoșteau. Intră notarul, laolaltă cu ceilalți; și după ce scrise începutul testamentului, în care don Quijote își încredința sufletul lui Dumnezeu, dimpreună cu toate acele cuvinte creștinești ce-s de trebuință, cînd să ajungă la împărțeala moștenirii, spuse:

— Este de asemenea voia mea ca Sancho Panza, pe care în sminteala mea mi l-am făcut scutier, să nu fie tras la

răspundere și să nu dea seamă de niște bani aflați la el — fiindcă între noi doi au fost niște socoteli și înțelegeri — ci, dacă, după ce s-o plăti dintr-înșii cu ceea ce-i dătoresc, mai prisosește ceva, să-i rămână și ăstia tot lui, că nu cred să mai fie cine știe cîți, și să-i stăpînească sănătos. Și dacă, așa după cum atunci cînd eram nebun voiam să-i dau cîrmuirea unui ostrov, aș mai putea și acum, cînd sînt în toate mințile, să-i dau cîrmuirea unei împărății, apai i-aș da-o, fiindcă e vrednic de asta cu vîrf și îndesat, atît prin curăția inimii lui, cît și prin credința ce mi-a arătat-o ! Și întorcîndu-se către Sancho, îi zise: Iartă-mă, dragul meu, de prilejul pe care ți l-am dat de a părea tot atît de smintit ca și mine, făcîndu-te să cazi și tu în greșeala mea, și anume în credința că s-au aflat și că se mai află încă pe lume cavaleri rătăcitori !

— Vai ! răspunse Sancho bocîndu-se. Nu muri, stăpîne, ci ascultă povața mea și mai trăiește încă ani mulți, fiindcă cea mai mare nebunie pe care poate s-o facă un om în viața lui este să se lase să moară așa din senin, fără să fie ucis de nimeni și fără să-i curme viața nici o altă mîină decît aceea a aleanului. Hai, nu mai fi așa leneș și scoală-te odată din patul ăsta să mergem la cîmp îmbrăcați în păstori, precum ne-am înțeles ; poate că pe după vreun tufiș om da și de domnița doña Dulcinea, dezlegată de vrăji, și apoi, dacă o s-o vezi, asta o să fie de-ajuns ca să te tîmăduiești. Și dacă mori cumva de inimă rea că te-ai văzut biruit, aruncă vina pe mine, spunînd c-ai fost doborît numai fiindcă l-am strîns eu prost în chingi pe Rocinante ; și asta cu atît mai mult cu cît trebuie c-ai văzut prin cărțile cu istorii cavaleriești ale luminăției-tale că-i un lucru obișnuit să se doboare cavalerii unii pe alții și că cel ce-i biruit astăzi poate fi biruitor mîine.

— Așa e, zise Samsón, și bunul Sancho chibzuiește cum nu se poate mai cu cap în treaba asta.

— Luați-o mai cu binișorul, domnilor, spuse don Quijote, fiindcă-n cuiburi de mai an nu prinzi pui de ciocîrlan ; fost-am cît am fost don Quijote de La Mancha ; acuma

sînt Alonso Quijana cel Bun. Fie ca pocăința și cugetul meu deschis să mă facă iarăși vrednic în ochii domniilor-voastre, așa cum eram mai înainte; și acum, domnule notar, dă-i drumul mai departe. De asemenea, las toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare nepoatei mele Antonia Quijana, care-i aici de față, scoțînd mai întîi din grosul acestei averi banii trebuincioși pentru aducerea la îndeplinire a altor moșteniri pe care le las; și cea dintîi dorință care vreau să-mi fie împlinită este să se plătească simbria pe care o datoresc chelăresei mele încă de cînd a început să mă slujească, și să i se mai dea pe deasupra încă douăzeci de galbeni pentru un rînd de straie. Îi las să aibă-n grijă aducerea la îndeplinire a testamentului pe părintele și pe domnul bacalaureat Samsón Carrasco, care sînt aici de față. Mai îmi este de asemenea voia ca, dacă Antonia Quijana, nepoata mea, ar vrea să se mărite, apîi să se mărite numai cu un bărbat despre care mai întîi s-a încredințat că nu știe ce sînt acelea cărți cu istorii cavalierești; și dacă se vădește că are știre de ele, și nepoată-mea tot mai vrea să se mărite, și chiar se și mărită cu el, să piardă atunci tot ce i-am lăsat moștenire, avere pe care cei ce-mi aduc testamentul la îndeplinire pot s-o împartă atunci în milostenii, cum vor găsi ei mai bine cu cale. De asemenea îi mai rog din suflet pe acești domni ce se îngrijesc de testamentul meu că dacă vreo întîmplare norocoasă le-ar scoate-n cale pe povestitorul despre care se spune c-a alcătuit o istorie răspîdită pe-aici, purtînd numele de *A doua parte din isprăvile lui Don Quijote de La Mancha*, să-l roage cît se poate de stăruitor din partea mea să mă ierte, fiindcă, fără să vreau, i-am dat prilejul să scrie atît de multe și atît de mari nebunii cîte a scris, căci mor cu cugetul încărcat că l-am făcut să le scrie.

Cu aceste vorbe închise don Quijote testamentul și, cuprinzîndu-l o sfîrșeală, căzu înapoi în așternut cît era el de lung. Se speriară cu toții și săriră să-l ajute, și timp de trei zile cît mai trăi el după ziua în care-și făcu testamentul, la tot ceasul își pierdea simțirile. Toți cei din casă

erau cu sufletul la gură; lucrul acesta nu-i împiedica însă pe nepoată să mănînce, pe chelăreasă să bea în sănătatea unuia și a altuia și pe Sancho să mai huzurească și el, căci gîndul moștenirii mai șterge întrucîtva sau mai stîmpără în cugetul moștenitorului mîhnirea pe care-i firesc s-o lase după el răposatul.

Sosi, în sfîrșit, și clipa cea de pe urmă a lui don Quijote, după ce primise toate tainele și după ce osîndise cu multe și înțelepte vorbe cărțile cu istorii cavalierești. Se află și notarul față, și spuse că el nu citise niciodată în vreo carte cu istorii cavalierești ca un cavaler rătăcitor să fi murit în patul lui atît de liniștit și atît de creștinește ca don Quijote, care, în mijlocul jelei și al lacrimilor celor ce se aflau acolo, își dăte duhul, vreau adică să spun că se săvîrși din viață. Cînd preotul văzu că nu mai sufla, ceru notarului să-i dea o întărire scrisă cum că Alonso Quijana cel Bun, cunoscut îndeobște sub numele de don Quijote de La Mancha, se săvîrșise din această viață și murise de moarte bună; și spuse că-i cerea anume mărturia aceasta ca să-l împiedice pe oricare alt povestitor, în afară numai de Cide Hamete Benengeli, să-l reînvie în chip mincinos și să toarne la istorii nesfîrșite cu isprăvile lui. Astfel se stinse din viață ISCUȘITUL HIDALGO DE LA MANCHA, al cărui loc de obîrșie n-a vrut Cide Hamete să-l spună deslușit, tocmai pentru a lăsa toate cetățile și satele din La Mancha să se sfădească între ele, fiecare dintrînsele vrînd să-l înfieze și să-l facă al ei, așa cum se sfădiră și cele șapte cetăți ale Greciei pentru Homer. Nu mai sînt trecute aici nici jelaniile lui Sancho, ale nepoatei și ale chelăresei lui don Quijote și nici nemaiauzitele epitafuri de la mormîntul său, afară numai de epitaful lui Samsón Carrasco, care-i acesta:

Zace-aici hidalgul care,
De viteaz ce-a fost, a-nvîns
Moartea însăși, ce, se pare,
Că viața de i-a stîns,
Să-l ucidă nu-i în stare.

Om cu suflet drept și bun,
Lumii fost-a sperietoare.
Și rămas-a-n veci atare
Cum zicalele o spun:
« Mort cuminte, viu nebun. »

Iar preaițeleptul Cide Hamete zise către pana lui:

« Dragă penișoară, bine sau prost tăiată cum vei fi, de-acum înainte ai să stai agățată de cinghelul acesta și de firul acesta de aramă, unde ai să viețuiești multe veacuri, în afară numai dacă nu te-or desprinde de-acolo ca să te pîngărească niscai povestitori îngîmfați care se țin de furțișaguri. Dar, mai înainte de-a ajunge la tine, poți să-i previi și să le spui cum t-ei pricepe și tu mai bine:

Hai, tăceți! Tăceți, netrebnici!
Nu v-atingeți nici c-un deget.
Căci isprava asta, rege,
Pentru mine-a fost menită!

Pentru mine doar s-a născut don Quijote, și eu pentru el; el s-a priceput să săvîrșească isprăvi, iar eu să i le scriu; noi doi numai sîntem făcuți unul pentru altul, în ciuda și spre năduhul așa-zisului povestitor din Tordesillas, care cutează și poate c-o mai cuteza să scrie cu pană de struț prost cioplită și neșlefuită isprăvile viteazului meu cavaler, că aceasta nu-i povară pentru umerii lui și nici lucru de povestit pentru mintea lui cea înțepenită; pe care să-l previi — dacă vei ajunge cumva să-l cunoști — să lase osemintele trudite — acum oale și ulcele — ale lui don Quijote să hodinească în mormînt și să nu mai umble, împotriva tuturor rînduie-lilor față de răposați din Castilia cea bătrînă, să i le ia de-acolo și să i le scoată din groapă, unde el zace de-a binelea, întins în tot lungul lui, aflat în neputință de-a mai purcede la o a treia călătorie și de a-și mai lua pe seamă o nouă plecare, căci, pentru a face de minune nenumăratele perindări făcute de nenumărați cavaleri rătăcitori, sînt de-ajuns și cele două pe care le-a făcut el, întru desfătarea și veselirea

acelora la ale căror urechi au ajuns atît prin aceste ținuturi cît și prin alte împărății, și cu asta îți vei împlini creștineasca îndatorire de a da povață bună cui îți vrea răul; iar eu voi rămîne mulțumit și mîndru de-a mă fi aflat cel dintîi care s-a bucurat pe de-a-ntregul de rodul scrierilor tale, așa cum mi-a fost și gîndul, căci nu altul fostu-mi-a el decît să fac de ocară în ochii oamenilor istoriile cele mincinoase și pline de prăpăstii din cărțile cu cavaleri, pe care întîmplările adevăratului meu don Quijote le-au și imbrîncit să se poticnească, așa că, fără nici o urmă de îndoială, vor ajunge să cadă cu totul. Bun rămas! »

CAPODOPERA LUI CERVANTES

Don Quijote este, din întreaga literatură universală, opera care a cunoscut cea mai largă răspîndire, numărul versiunilor ei în diferite limbi depășind de mult cifra de 1.200. Nici o operă literară nu s-a bucurat de atîtea comentarii și exegeze ca *Don Quijote*, și totuși, nici o capodoperă nu continuă încă să fie atît de greșit înțeleasă de către marea masă a cititorilor ca *Don Quijote*. Cu o surprinzătoare intuiție a destinului operei sale, Cervantes însuși vorbește, prin gura unui personaj, despre cartea sa, pe care « copiii o au pe vîrful limbii, flăcăii o citesc, bărbații în putere o înțeleg, bătrînii o slăvesc ». Dar gradul de seriozitate a receptării acestei cărți nu este în funcție numai de vîrstă (ci, bineînțeles, și de gradul de inițiere literară a cititorului); sensul receptării ei a variat în timp, de-a lungul secolelor. Dacă secolul al XVII-lea a savurat-o cu hohote de rîs copios, iar secolul următor a citit-o cu zîmbetul grațios și « superior » al epocii luminilor, secolul al XIX-lea a considerat-o cu pasiunea sentimentală a romanticilor care-i aplicau o înțelegere idealistă. Numai aparatul științific al criticii secolului nostru, după îndelungate cercetări, meditări și dispute, a valorificat din plin sensul operei și semnificația ei istorico-literară.

Imaginea nouă, astfel obținută, a unui *Don Quijote* de dimensiunile celor mai înalte creații literare ale omenirii, este chemată să înlocuiască azi, în conștiința cititorilor maturi, vechea imagine, minoră și falsă, a unei simple cărți hazlii, cu un erou pur și simplu ridicol. Aniversarea a 350 de ani de la moartea lui Cervantes trebuie să contribuie la înțelegerea dreaptă a sensului eroului și a semnificației operei.

Don Quijote este, în primul rînd, cartea Spaniei din jurul anului 1600. Este oglinda critică a unei stări de lucruri. Este cartea dezamăgirii unei Spanii care, încheindu-și la această dată cea mai grandioasă, cea mai fantastică, dar și cea mai nebunească epopee pe care a trăit-o un popor al omenirii moderne, își privește parcă retrospectiv trecutul, faptele glorioase, visurile și nebuniile, recunoscîndu-se în figura cavalerului din Mancha. Descoperirea Americii și a noilor drumuri maritime, cantitățile imense de aur pe care i le varsă noul continent, impetuoasa expansiune colonială fac din Spania stăpîna lumii. În realitate însă, « colosul spaniol » stă cu picioarele pe un teren inconsistent și nesigur : în interior situația este deplorabilă, absolutismul n-a realizat unificarea națională și politică a întregii țări, o imensă parte a venitului național este absorbită de cheltuielile militare, repartitia foarte inegală a bogățiilor provenite din colonii avantajează doar nobilimea, afluența metalelor prețioase scumpește brusc produsele, aurul spaniol se scurge în afara țării pentru importul articolelor de lux, industria națională concurată de piața externă este foarte redusă, schimburile comerciale între provincii sînt aproape nule, gospodăria rurală decade prin ruina țărănimii în profitul marilor latifundiari, campaniile militare și mirajul îmbogățirii în Lumea Nouă sustrag muncii productive o imensă cantitate de mină de lucru, burghezia rămîne o clasă neconsolidată economic și social, absolutismul regal se sprijină doar pe puterea armată și pe biserică, pe ordinul iezuiților și pe tribunalul Inchiziției, adică tocmai pe forțele de autoritate

ale vechii lumi medievale care, în planul vieții culturale, firește că vor persecuta orice manifestări de gândire liberă, înaintată, umanistă. Și totuși, regele Spaniei — asemenea eroului lui Cervantes — nu ține seama nici de aceste date ale realității, nici de necesitățile fundamentale ale țării, nici de posibilitățile sale materiale efective, visînd în schimb un absurd, un anacronic vis medieval-cavaleresc. Spania deține 70% din producția mondială a aurului și stăpînește teritorii de o întindere nemaicunoscută de pe vremea lui Alexandru Macedon. Dar Filip al II-lea nu se mulțumește cu atît, vrea mai mult: vrea un imperiu catolic, visează monarhia universală și, în timp ce conquistadorii devastează cele două Americi, soldații săi dictează în Italia, iar trupele sale îngenunchează Flandra.

Dar iată că înfrîngerea « Invincibilei Armate » (înfrîngere ajutată și de furtună) pune capăt aventurilor și visurilor sale nesăbuite: « Aici a fost Troia — exclama și don Quijote; aici nefericirea, și nu mișelia mea, mi-a răpit slava cîștigată; aici și-a arătat ursita față de mine toată nestatornicia ei; aici s-au topit în umbră isprăvile mele cele mai mari; aici, în sfîrșit, mi-a căzut norocul, pentru a nu se mai ridica niciodată.» Cuvintele acestea pe care le rostește don Quijote în fața mării, definitiv înfrînt de Cavalerul Lunii Albe, nu par a fi, oare, înseși cuvintele Spaniei în fața catastrofei sale decisive? Amărăciunea deziluziei Spaniei străbate și capodopera lui Cervantes, în care patriotismul întristat al autorului își bate joc de himerele eroului său, dar, în același timp, compătîmindu-l chiar dacă nu-l aprobă, nu poate să nu-l iubească pe acest nobil cavaler pe care adesea îl ridiculizează.

A trage însă din constatarea că *Don Quijote* este cartea Spaniei epocii concluzia că opera sa ar fi doar o operă intenționat simbolică, o operă « cu cheie », înseamnă a nu pricepe (cum atîția interpreți n-au priceput) întreg acel proces atît de complex și de ascuns, ale cărui resorturi intime estetice creației nu le-a lămurit și probabil că nu le va putea lămuri îndeajuns niciodată. O capodoperă

literară este un diamant cu infinite răsfrîngerî, variînd mereu după luminile pe care cercetătorul le proiectează asupra ei, sau după unghiul vizual în care se plasează cititorul. În cazul capodoperei lui Cervantes hotărît că atît cercetătorul cît și cititorul nu pot să nu constate că pornirile în lume ale Cavalerului Tristei Figuri, visurile lui mărețe și eroismul acțiunilor sale cu tot sensul lor fals, sfidarea pe care cavalerul rătăcitor obsedat grav de ideea misiunii lui o aruncă trecătorilor inofensivi, asalturile lui bruște și brutale, apoi decepțiile, înfrîngerile, umilirile, întoarcerea acasă și în fine duiosul său sfîrșit — toate acestea sînt înseși gesturile Spaniei din acea epocă.

Ramiro de Maeztu găsește încă un fapt în sprijinul analogiei dintre atitudinea lui don Quijote și aceea a Spaniei din acel timp, amintind că anul apariției lui *Don Quijote* este și anul în care a fost reprezentat pentru prima oară *Hamlet* (în versiunea amplificată). Semnificația acestor opere, fiecare în cadrul său istoric, poate fi descifrată în reacția spontană pe care trebuie s-o fi manifestat publicul contemporan din cele două țări în fața respectivilor eroi. *Hamlet* este eroul a cărui inițiativă este paralizată de îndoiala excesivă. Dimpotrivă, don Quijote este eroul a cărui viață e agitată de o excesivă sete de acțiune. Spectatorul lui *Hamlet* este nerăbdător să-l vadă acționînd; cititorul lui don Quijote dorește să-l vadă renunțînd la aventurile care-i sînt atît de fatale, îndemnîndu-l parcă la odihnă. Tragedia lui Shakespeare predica, așadar, nerăbdarea și acțiunea într-un moment cînd Anglia urma să devină cel mai mare imperiu colonial; romanul lui Cervantes încheie prin a elogia odihna, într-un moment cînd Spania urma să înceteze de a mai stăpîni cel mai mare imperiu. Astfel, *Hamlet* a fost cartea Angliei și a viitorului ei, precum *Don Quijote* a fost cartea Spaniei și a viitorului ei. În jurul lor s-au cristalizat destinele celor două țări. Viitorul lor se presimțea din aceste două cărți. Și presimțirea s-a confirmat; căci Anglia și-a cîștigat un imperiu, în timp ce Spania și l-a pierdut pe al său.

Don Quijote: o imagine amplă, realistă, critică a Spaniei. O imagine a unei Spanii din care Cervantes respinge cu hotărâre aspectele spiritului de dominație universală, de persecuție religioasă și rasială, aspectele Inchiziției, misticismului și rugurilor, pentru a reține și exalta caractere proprii poporului său și anume: eroismul, pasiunea, simțul onoarei și generozitatea.

Dar, dacă în *Don Quijote* recunoaștem oglinda Spaniei din acea vreme, nu putem să nu vedem în ea și cartea dezamăgirii unui om. Viața lui Cervantes a fost un lung șir de deziluzii. Reprezentant strălucit al Renașterii — « cel mai sănătos și mai echilibrat dintre geniile Renașterii », cum îl califică Menéndez y Pelayo, — în Cervantes se întâlnește contemplativul cu omul de acțiune, mintea pătrunzător critică cu pasiunea idealului, îndrăgostitul literelor cu acela al armelor.

Și primul ideal pe care Cervantes l-a urmărit în viață a fost idealul militar. Eroul de la Lepanto, elogiât de Don Juan de Austria, se întoarce din bătălie fără brațul stâng; după cinci ani de captivitate arabă în Alger se înapoiază în patrie. Dar Spania nu mai are nevoie de el, iar Cervantes e silit să părăsească armata și să renunțe la acest ideal.

Se dăruiește acum idealului literelor. Scrie un roman pastoral, scrie versuri, scrie drame, scrie comedii — convins fiind că adevărata lui vocație este teatrul. Dar scrisul nu-i aduce nici protecția celor mari, nici glorie, nici — mai ales — bani destui pentru a putea duce o viață demnă. Trebuie să renunțe și de astă dată.

Nu-i mai rămîne decît să încerce un ultim ideal: acela de a cîștiga bani. Devine întîi comisar pentru aprovizionarea « Invincibilei Armate »; peste un an, însă, « Invincibila Armată » pierе în valuri. Apoi, perceptor de biruri mai mulți ani — dar ce indelețnicire ticăloasă, să fii silit să storci birul de la bietul contribuabil sărăcit! Și apoi, cîteva luni de închisoare, pentru fraudele săvîrșite de un ajutor al său. A treia înfrîngere, a treia renunțare.

Aşadar: la 30 de ani — deziluzia vieţii militare; la 40 de ani — deziluzia vieţii literare; la 50 — deziluzia vieţii practice; iată bilanţul unei vieţi. Pentru posteritate însă, bilanţul n-a fost deficitar, pentru că Cervantes l-a transfigurat artistic într-o mare operă.

Don Quijote este şi cartea unei victime a vieţii — dar fără fiere şi fără lacrimi; a unui dezamăgit, dar la care dezamăgirea nu apare ca sentimentul unui otrăvit de viaţă, a unui mizantrop, a unui cinic sau a unui revoltat; dacă poate fi vorba aici de o revoltă, apoi este revolta sub forma umorului împotriva propriei sale iluzionări, împotriva iluziei de a nu fi putut sau de a fi crezut că nu trebuie să-şi ajusteze idealurile după măsura vremurilor, a situaţiilor şi a oamenilor. Totuşi, prin vâlul acestei conştiinţe melancolice transpare optimismul unui om echilibrat, sentiment ce antrenează opera în tonalitatea majoră a credinţei ferme într-un ideal şi în ritmul dinamic al elanului unor aspiraţii etice şi sociale superioare.

Desigur că această atitudine — fundamentală în *Iscusitul hidalgo Don Quijote de La Mancha* — se regăseşte, în proporţii şi intensităţi diferite, de-a lungul întregii sale opere literare.

O operă variată şi întinsă — de poet, dramaturg şi prozator. Mai întâi, Cervantes a scris numeroase poezii ocazionale, fără să depăşească — cu rare excepţii — nivelul unui inteligent versificator. Singur recunoştea că «Cerul n-a vrut să-mi dăruiască harul de poet»; totuşi, Cervantes înscrie momente de autentic lirism, apropiat de simplitatea, fineţea şi căldura poeziei populare, în strofele intercalate în nuvela *Țigăncușa* sau în comedia *Pedro de Urdemalas*; de asemenea, sensibilitatea sa lirică se exprimă fericit în tonalitatea emoțională a unor amintiri personale inserate în ampla sa *Călătorie spre Parnas*, poem alegoric apărut cu doi ani înaintea morţii autorului.

În primele lui piese — *Asediul Numanciei*, *Viața la Alger* — Cervantes, spre deosebire de școala lui Lope de Vega, pare a da mai multă importanță caracterelor și pasiunilor decât intrigii. Fervoarea patriotică în prima piesă, emoția

intimă generată de fapte trăite personal în a doua, conferă valoare și interes literar acestor producții. Cervantes rămîne însă, ca dramaturg, autorul a opt comedii, dintre care *Pedro de Urdemalas*, cu numeroasele ei situații și personaje luate din lumi diferite, este un model de comedie picarescă. Alături de aceasta stau — ca viziune realistă, ironică pînă la incisiv, a tipurilor și moravurilor, apoi ca ritm dinamic, ca umor volubil, ca spontaneitate și colorit popular al dialogului — cele opt savuroase interludii (« entremeses »), gen în care nici un alt scriitor spaniol nu l-a egalat pe Cervantes: dovadă — *Bătrînul gelos* sau, mai cu seamă, *Judecătorul de divorțuri*.

În sfîrșit — prozatorul Cervantes. Prozatorul care, plătind tribut modei arcadice a timpului, începe prin a scrie romanul pastoral *Galatea*: nu mai convențional, nu mai artificial decît alte producții pastorale similare semnate de scriitori spanioli și străini dintre cei mai iluștri. Dimpotrivă, în cadrele unui gen atît de convențional, Cervantes aduce un simț al lucrului văzut și reține din genul pastoral acel motiv artistic prin intermediul căruia se traduce visul renașcentist-utopic al « epocii de aur » al unei umanități libere, drepte, neviciate, vis care va reveni — ca o reconfortantă iluzie de tinerețe — în cîteva momente din *Don Quijote*. Să amintim și acel amestec de roman bizantin și roman cavaleresc care este *Persiles* și *Sigismunda* și să ajungem la celebra culegere de douăsprezece *Nuvele exemplare*.

Creatorul genului « nuvelă » în Spania este într-adevăr Cervantes. Le denumește « exemplare » pentru a le sublinia caracterul realist din care se degajă o concluzie morală asupra societății și se sugerează un plan de conduită — și, prin aceasta, pentru a le distinge de mult răspînditele nuvele italiene care aveau cele mai adeseori un caracter pur distractiv, frivol, licențios. « Am găsit în nuvelele lui Cervantes o adevărată comoară », exclama Goethe. O comoară în care, alături de *Ilustra spălătoare de vase* și de *Gelosul din Estremadura* — subtilă împletire a unei gîndiri platonice de cea mai pură esență umanistă cu observația cea

mai lucidă a tipurilor și moravurilor — apare admirabilul cvarțet: pitoreasca, suava, romantica nuvelă *Țigăncușa*; *Rinconete* și *Cortadillo* cu excelentul său tablou social și moral al Sevillei, oraș în care Cervantes a stat trei ani; picarescul *Dialog al câinilor*, savuros și acid album de caractere și obiceiuri contemporane; în sfârșit, *Licențiatul Vidriera*, ciudată nuvelă — prefigurare parcă a gustului suprarealist! — în care motivul renașcentist al nebunului disimulat « *raisonneur* » este dublat de ceea ce va deveni peste secole motivul pirandellian al « pierderii identității ».

Se obișnuiește să se spună că Cervantes, chiar dacă n-ar fi scris decât *Nuvelele exemplare*, ar fi rămas totuși în istoria literaturii. Într-adevăr; și nu numai în istoria literaturii spaniole, ci și în istoria generală a literaturii Renașterii europene. *Don Quijote*, însă, îl aduce în rîndul primilor dintre cei mai mari scriitori ai tuturor timpurilor.

Intenția primordială a autorului, mărturisită încă în prefață și repetată de-a lungul operei, este « de a dărîma cu toată priceperea această uriașă clădire înălțată din mulțimea cărților asupra cavalerismului ». Dar dacă Cervantes nu și-ar fi depășit cu mult intenția, cartea sa ar fi rămas o simplă curiozitate a vremii.

De fapt, în secolul al XVI-lea, producția romanului cavaleresc luase proporțiile unei adevărate industrii literare. Succesul imens de care se bucura această literatură la modă — căreia i se reproșa că rătăcește mințile și inimile prin descrierea largă a pasiunilor — alarma oficialitățile laice și bisericești. Astfel în Spania, o lege din 1552 interzice imprimarea și difuzarea romanelor cavalerești în Indiile occidentale. Trei ani mai târziu cortesurile se pronunță împotriva lor, hotărînd să fie arse în piață. Conciliul din Trent le condamnă de asemenea cu asprime — fără să mai vorbim de erasmiștii spanioli care se declarau împotriva acestei maladii endemice. Totuși, în ciuda acestor dispoziții, abundenta producție de romane cavalerești nici

măcar nu scade ! Iată însă, că în ianuarie 1605, apare o simplă parodie (cel puțin în aparență) a acestui gen, intitulată *Iscusitul hidalgo don Quijote de La Mancha* (al cărei succes fără precedent este atestat de apariția a 6 ediții în primul an), și numai decît, autorul ei se dovedește a fi mai tare decît toate conciliile, cortesurile și ordonanțele regale. Căci, după *Don Quijote*, în Spania nu s-a mai tipărit nici un nou roman cavaleresc, iar dintre cele vechi doar o singură reimprimare.

Ceea ce este paradoxal e faptul că vigurosul exterminator nu era convins, deplin și fără rezerve, de nocivitatea acestui gen literar. Este adevărat că Cervantes îl condamnă, ridiculizîndu-l, fiindcă înstrăinează publicul de la realitățile și cerințele vremii, dirijîndu-i atenția și atitudinea într-o direcție falsă — aceea a trecutului ireversibil și a desprinderii de viață. În felul acesta, autorul nu se angajează exclusiv într-o polemică literară. Căci « Cervantes nu concepe literatura pur și simplu ca „literatură“, ci ca un element de viață, ca o forță ideologică influențînd activ acțiunile sociale ale poporului. Încît, Cervantes a văzut clar și rolul social al literaturii » (G. Lukács).

Nu este mai puțin adevărat, însă, că atitudinea autorului este ceva mai complicată. Pentru că Cervantes nu proscribe toate romanele cavalierești. Dacă le-ar fi condamnat în bloc și fără rezerve, ar fi dat dovadă de un dogmatism rezonabil (în măsura în care dogmatismul poate fi rezonabil). Dar Cervantes se declară admirator al unora dintre ele. Ceea ce nu admite el în această prolixă producție de romane cavalierești monotone și stereotipe este, în primul rînd, minciuna și imoralitatea — adică inconsecvența practică a eroilor cu idealurile nobile pe care le afișează ei, și pe care le implică instituția cavalerismului. Cervantes reține și admiră tot ce e frumos, nobil și uman în cavalerism, respingînd doar ceea ce este himeric, imoral, vulgar și fals în formele de degenerare ale idealului cavaleresc. Astfel că opera lui Cervantes, cum spunea Menéndez y Pelayo, « n-a fost operă de antiteză, nici operă de negație seacă și prozaică,

ci de purificare și de împlinire. N-a venit să distrugă un ideal, ci să-l transfigureze și să-l exalte. »

Cervantes apreciază acele romane cavalierești care « seamănă mai mult a adevăr și ne place cu atît mai mult cu cît se apropie de ceea ce e cu putință ». Concepția literară a autorului se exprimă ferm: literatura trebuie să fie « în același timp folositoare și plăcută. Dar aceste culmi nu pot fi atinse de către acela care se îndepărtează prea mult de adevăr și ia în derîdere natura, iar opera lui nu poate fi trainică. » În același capitol, teoretizînd asupra structurii compoziționale a « noii epopei », cu alte cuvinte asupra romanului realist modern, Cervantes anticipează caracterul compozit al genului prefigurat de opera sa: « pentru că structura fărîmițată a acestor cărți îngăduie ca autorul să se poată arăta și epic, și liric, și tragic, și comic, întrunind în sine toate însușirile pe care le cuprind desfătătoare și dulcile discipline ale poeziei și retoricii, pentru că epica poate fi scrisă foarte bine și în proză, ca și în vers ». Așadar, condiția literaturii, potrivit concepției sale realiste, exprimate cu ocazia aprecierii teatrului contemporan (« imitația naturii este primul lucru pe care-l cauți într-o piesă »), este să fie « oglindă a vieții umane, pildă de moravuri și icoană a adevărului » (I, 48).

Critica de fond adusă de Cervantes romanelor cavalierești pe care le respinge este dublată de o critică a compoziției lor literare, compoziție lipsită de un stil îngrijit, de o armonie de ansamblu, de o coerență a părților, de o decență a expresiei, și mai ales de o disciplinare a imaginației și de verosimilitate. Aceste două cerințe din urmă, implicînd însuși spiritul de analiză inaugurat de Renaștere, implicînd netolerarea mitului și atașarea de observația realului, sînt tot atîtea elemente ce stau la baza romanului modern, gen pe care l-a anunțat opera lui Cervantes.

« Dacă El Greco ar fi citit *Don Quijote* — spunea odată Lucian Blaga — ce minunat portret i-ar fi făcut ! » Cred

însă că o asemenea întâlnire ar fi fost de prisos; căci cititorul care a pătruns sensul acestui personaj întâlnește chipul lui don Quijote în atâtea ipostaze diferite printre figurile pictorului toledan, figuri emaciate, severe, consumate de propria lor pasiune și de o voință inflexibilă.

Poate că nu există un singur erou în întreaga literatură universală care să fi fost mai nedreptățit de înțelegerea greșită de către marele public ca don Quijote. În fond, don Quijote este un delirant, e adevărat — un obsedat, un maniac; dar reducerea lui la această unică trăsătură bufonă nu este admisibilă decât cel mult cititorilor care îl cunosc din edițiile pentru copii. Alonzo Quijano, devenit don Quijote, este un pasionat al romanelor de cavalerie, deviat de lectura lor, în primul rând însă pătruns de valoarea înaltei lor moralități ideale. Don Quijote este obsedat de ideea reînvierii cavalerismului răătăcitor, așa după cum Cardenio e obsedat de ideea dragostei, iar Sancho Panza de ideea parvenirii și a câștigului. În definitiv, față de obsesiile celorlalți doi, mania lui don Quijote este socialmente superioară, întrucât eroul e obsedat de ideea pe care ar trebui să fie fondată însăși ordinea lumii: dreptatea socială și înlăturarea asupririi. « Eu am venit pe lume să înlătur nedreptățile . . . , să vin în ajutorul celor slabi și năpăstuiți », repetă mereu eroul.

Este țelul de viață al unui suflet funciarmente nobil, în care nu e nimic meschin, nimic interesat. Chiar « faima » pe care o urmărește eroul nu este pentru el un scop; adevăratul scop al vitejiei lui, pe care o vrea fără seamăn, este binefacerea faptei sale. Și obsesia lui nu se epuizează în fantezie: acest pasionat al faptei pornește la acțiune. Esența quijotismului constă în fidelitatea eroului față de înalta datorie pe care singur și-a impus-o; și aceasta, cu prețul acceptării unei vieți de castitate, de onoare, de caritate, a unei vieți grele, plină de privațiuni și întâlnind la tot pasul înfringeri, suferințe, umiliri. Este, în această supunere stoică la nenorocire, cu totul altceva decât un simplu senti-

ment de mîndrie tipică unui hidalgo castilian; este acea demnitate umană (de care dă dovadă atît eroul cît și părintele său, Cervantes), acea demnitate de a nu voi să se degradeze printr-o lamentație în fața nenorocirilor întîmpinate, ci să le înfrunte cu tărie.

Don Quijote nu urmărește să ajungă nici împărat, nici măcar duce; trăiește numai pentru ceilalți, luptă și suferă numai ca să nimicească răul, să facă să triumfe adevărul și dreptatea pe pămînt. Mania eroului, atît sub raportul scopului ce-l obsedează, cît și al mijloacelor cavalierești la care recurge, nu are din punct de vedere moral nimic reprobabil: dimpotrivă, se apropie mai mult de virtutea înțelepților și a oamenilor mari. « Aventurile lui don Quijote — scrie Cervantes — nu pot fi întîmpinate decît prin admirație sau prin rîs. » Pînă aici, i se cuvine eroului prima parte a alternativei; a doua, rîsul, intervine numai din momentul în care, trecînd la realizarea practică a obsesiei sale, el cade în iluzie, în percepție falsă a realității. Cu aceasta, însă, am ajuns la un punct important în înțelegerea caracterului eroului nostru.

N-am putea afirma că don Quijote ar fi un « iluzionat voluntar » (asta ar însemna o contradicție în termeni), dar este cert că don Quijote refuză realitatea, preferă să-și creeze un univers moral propriu — singurul în care i se pare lui posibilă realizarea de sine, realizarea idealului său de ordin social. Don Quijote este îndrăgostit de himerica Dulcinee cu o pasiune nu platonice, ci teoretică, de principiu, cum o practicau și trubadurii, așa că nu-l supără prea mult ideea că obiectul însuși al acestei pasiuni de principiu ar putea să nu existe realmente. Cuvintele pe care i le spune lui Sancho sînt semnificative în acest sens:

«Așa e, că nu toți poeții ce vor fi avînd iubite, sub vreun nume pe care li-l pun ei după bunul lor plac, le au într-adevăr! Crezi tu că atîtea Amarilide, Filide, Silvii, Diane, Galatei și cîte altele... au fost într-adevăr femei în carne

și oase?... Aș, de unde! Cei mai mulți și le închipuie doar ca să dea versurilor lor o temă, și pentru ca să fie ei ținuți drept îndrăgostiți... așa că la fel îmi ajunge mie să gîndesc și să cred că neasemuita Âldonza Lorenza e frumoasă și cinstită... Îmi închipui că tot ceea ce spun e așa cum spun și mi-o zugrăvesc în închipuire așa cum mi-o doresc eu...».

Don Quijote este prezentat de Cervantes ca un erou stăpînit de o psihoză intermitentă. Patologic, cazul lui don Quijote nu poate fi încadrat precis în nici o entitate clinică; dar, în definitiv, pentru criticul literar problema așa-zisei «nebunii» a lui don Quijote este o problemă falsă. Criticul literar trebuie să cerceteze valoarea personajului ca un dat artistic; iar dacă va coborî la sensurile pe care el le implică — nu va putea să nu recunoască intenția autorului de a arăta că numai un nebun (ca să întrebuițăm totuși un termen pe cît de abuziv pe atît de vag) poate, la un grad de intensitate maximă, să creadă, să îndrăznească și să acționeze împotriva oricăror obstacole. Putea oare să facă asta un speculativ, un rafinat sceptic și nu lipsit de oarecare cruzime, ca Hamlet? Nu! În primul rînd pentru că prințul Danemarcei nu credea în posibilitatea binelui, în condițiile create a căror forță îl depășeau, era sceptic în privința posibilității restaurării binelui de către un singur om. De aceea, în *Hamlet* compătimim drama protagonistului-victimă, dar în *Don Quijote* simpatizăm cordial eroul; de aceea, spre deosebire de generosul erou al lui Cervantes — cum spunea Turgheniev într-un celebru eseu — pe Hamlet nu-l poți iubi, pentru că nici el nu iubește pe nimeni, în mod individual.

Astfel circumscrisă psihoza donquijotească, cu alte cuvinte implicînd atîtea valori morale (generozitate, curaj, modestie, claustrare, puritate, dezinteres, acțiune, stoicism, și în genere idealul său de a se realiza în bine și frumos), această psihoză devine o sumă de virtuți. Cu excepția, bineînțeles, a cazurilor (rare, de altfel), cînd, fără voia cavalerului, obsesia lui devine vătămătoare celorlalți. Ratarea mărețelor

isprăvi — cum le vede eroul în delir — și în același timp ridicolul său, se datorește în principal neadecvării faptei la necesitate, a intenției la posibilitățile reale, a idealului la circumstanțele materiale concrete. Această inadecvare compromite toate bunele intenții ale lui don Quijote, îl compromite atît pe eroul devenit ridicol, cît și faptele lui care se dovedesc a fi nu numai ineficace, ci adeseori chiar în detrimentul celor pe care cavalerul rătăcitor vrea să-i ajute.

Privit sub un alt unghi, viciul quijotismului constă în tendința eroului de a reînvia o practică specifică unui îndepărtat trecut, de a încerca aplicarea moralității romanelor cavalești la realitățile și în condițiile lumii moderne. În felul acesta, problema revine la tema luptei dintre cele două lumi — medievală și modernă. O temă care l-a preocupat și pe celălalt uriaș contemporan, englez — dar atît căile urmate cît și concluziile lor (cum arată G. Lukács) sînt diferite. Ca și Cervantes, Shakespeare denunță feudalismul degenerat, creînd caractere tragice (ca Richard al III-lea) sau comice (ca Falstaff); dar în timp ce Shakespeare realizează în personajele sale negative decăderea morală a unor caractere specific medievale, Cervantes este preocupat în primul rînd să mențină și să elogieze virtuțile cele mai înalte și cele mai progresiste ale epocii cavalerismului. La Shakespeare, dezintegrarea clasei cavalești se manifestă prin alterări individuale de caracter, prin meschinărie și cruzime, sau prin lașitate și trîndăvie; la Cervantes, această clasă cade singură în desuetudine prin anacronismul său, prin inevitabilele schimbări istorice, prin inadaptabilitatea sa la noile condiții. Numai aceste cauze îl fac ridicol pe don Quijote, ale cărui trăsături pozitive de caracter degenerază, cînd eroul trece la acțiune, în fals și comic. Dar Cervantes subliniază ansamblul de virtuți ale eroului său — firește cu corectivul de a fi adaptate necesității, posibilităților și realității, căci, în concepția autorului, ceea ce servește progresul social sînt tocmai aceste virtuți proprii cavalerului său — una din cele mai splendide exemple de umanitate pe care le-a creat literatura tuturor timpurilor.

De aceea, este de-a dreptul surprinzător cum, neglijându-se textul capodoperei lui Cervantes, trecându-se cu o superficialitate inadmisibilă peste desele și întinsele momente de luciditate ale eroului, peste categoricele, explicitele delimitări din partea autorului ale psihozei lui don Quijote — este surprinzător cum, neaprofundându-se personajul, sau măcar considerându-l în ansamblul manifestărilor sale, eroul lui Cervantes a putut deveni sinonim cu ideea de ridicol. Fără îndoială că acest proces de transmutație a unui nume propriu într-un adjectiv cu sens peiorativ s-a operat pornindu-se de la imaginea trunchiată a eroului, așa cum nu putea să apară decît dintr-o versiune pentru copii a romanului.

În realitate, don Quijote este un personaj de o structură complexă, un om care îți « scapă printre degete ca un țipar », cum se exprimă un alt personaj. « Dacă stai cu dînsul de vorbă — spune preotul, exprimînd părerea tuturor oamenilor de bun-simț din jurul cavalerului — despre alte lucruri, vorbește cu foarte mult bun simț și arată că are judecată limpede și că-i un om cu scaun la cap, în așa fel încît, afară de prilejurile cînd vine vorba de isprăvile lui cavale-rești, nu s-ar găsi nimeni care să-l socotească decît ca pe un om foarte cu minte».

În aceste intervale de luciditate (de fapt, ca să ne apropiem mai mult de esența eroului, ar trebui mai degrabă să vorbim de « intervalele lui de delir »), în aceste momente de calm don Quijote crește pînă la dimensiunile superioare ale înțelepciunii, ale bunului-simț și clarviziunii în problemele și domeniile cele mai diverse. Elocința eroului se desfășoară cu o limpezime de logică și cu o puritate de expresie care situează aceste pasaje printre paginile cele mai frumoase ale prozei Renașterii. Sînt pasaje care îmbogățesc cartea cu adevărate tezaure de gîndire, care întregesc fizionomia spirituală a eroului, și care, în același timp, pun în adevărata ei lumină personalitatea acestui ilustru reprezentant al culturii Renașterii. Atitudinea și cultura umanistă a lui Cervantes se manifestă în special în aceste discursuri

ale Cavalerului Tristei Figuri, în care Cervantes își expune ideile asupra celor mai variate subiecte, dar, în același timp, în care autorul se arată a fi cel mai puțin moralizator și cel mai puțin abstract dintre scriitori.

« Umanismul », atîta timp contestat, al acestui mare scriitor, a fost definitiv pus în lumină (în ultimul timp, și în mod magistral, de Americo Castro). Cervantes a încetat de mult de a mai fi considerat un « geniu incult ». Dacă prin « cultură » înțelegem acea erudiție a cărei formă de manifestare este pedantismul, desigur că nu ambiționa să devină un asemenea « om cult » cel care, în prologul romanului său (ca și în nuvela *Dialogul cîinilor*), se declara împotriva acestui pedantism. Dar studiul atent al operei sale a arătat că Cervantes cunoștea pe Lucian, pe Vergiliu, sau pe Heliodor (care îi inspiră acel roman *Persiles și Sigismunda*, testamentul său literar, pe care autorul îl socotea cea mai bună operă a sa), și desigur că și pe alți scriitori antici, deși din traduceri spaniole. În schimb, Cervantes citea în original pe italieni (Tasso, Guarini, Bembo, Poliziano, Pulci, Boiardo), mai ales pe Ariosto și cu deosebită predilecție pe Baldasare Castiglione, ale cărui dizertații din *Curteanul* se resimt categoric în *Don Quijote*, și al cărui profil i-a inspirat figura atît de frumoasă a lui don Diego de Miranda din *Don Quijote* — singurul personaj care nu-și bate joc de bietul cavalier.

În general, cultura lui Cervantes s-a alimentat cu operele scriitorilor antici și italieni, cu proverbe și povestiri populare, cu *Romancero* și nuvele italiene, cu romane pastorale și picaresci. Cervantes era un cititor pasionat, dar nesistematic și esențialmente antipedantesc. Nefiind un spirit speculativ, nu se afiliază unui curent de idei; deși, altminteri, dintre umaniști pare a fi cunoscut platonismul unui Leon Hebreo (a se vedea, de pildă, admirabila carte a patra din *Galatea*). De asemenea, caracteristică este acea nedeliberată, instinctivă atitudine umanistă a lui Cervantes de a-și lua

ca materie de studiu propriul său eu, asemenea unui Montaigne.

În afară însă de urme și atitudini, umanismul lui Cervantes se manifestă în abordarea directă a unor teme specifice gândirii Renașterii. Astfel, de pildă, acea doctrină a naturii concepută ca putere divină ce creează pe om (doctrină fundamental anticreștină), pe care o susține scriitorul vorbind în repetate rînduri despre « natura, majordomul lui Dumnezeu ». Acest cult al naturii explică și gustul său pentru genul literar al pastoralei, concepută ca mijloc de evadare din obositoarea și viciata societate; precum și acel pasaj din *Don Quijote* (prefigurînd preceptul de mai târziu al lui J. J. Rousseau: « natura este bună ») în care elogiază miticul trecut, fără proprietate privată, abuzuri, nedreptăți, acel trecut apropiat de natură, cînd omenirea nu era supusă eticii arbitrare pe care e fondată societatea. În aceeași ordine umanistă se înscrie și faimosul discurs al lui don Quijote despre arme și litere, aducînd în discuție o temă frecventă în scrierile oamenilor Renașterii: problema preeminenței profesiei militare sau aceea a omului de litere, problemă în care Erasm înclina în favoarea celei de-a doua, în timp ce Castiglione pare a înclina spre prima. La umaniștii spanioli ambele cariere stau pe plan egal; iar dacă omul Renașterii și eroul de la Lepanto o prețuiește totuși mai mult pe prima (deși îi păstrează cea mai înaltă considerație și celei de-a doua), este pentru că războiul, prin grelele încercări la care îl supune pe ostaș, e cea mai aspră școală de caracter; și pentru că armele au drept scop principal de a asigura însăși condiția de dezvoltare a literelor: pacea. « Pacea aceasta este adevărata țintă a războaielor. »

Astfel întregită, figura lui don Quijote se realizează ca o obiectivare a spiritului autorului său. Cervantes, care în construcția figurii lui don Quijote a utilizat atitudini, aspirații și concepții proprii, atîtea elemente de autobio-

grafie spirituală, o spune clar, la sfârșitul cărții, în acea confesiune scurtă, dar impresionantă prin frumusețea ei simplă și sinceră: «Da, numai pentru mine s-a născut don Quijote, și eu pentru el. El a știut să săvârșească, iar eu să scriu. Noi doi, una sîntem.»

Dar, în afară de aceste dizertații, ceea ce îl ridică definitiv pe erou deasupra ridicolului este profesiunea sa de credință de pe patul morții: «Viața mea — recunoaște eroul, precum va recunoaște și cititorul — viața mea n-a fost atît de păcătoasă încît lumea să aibă dreptul să mă socotească nebun». În acest ultim și cel mai frumos capitol al cărții, găsim justificarea cea mai convingătoare a măreției sale morale. «Am fost nebun, și acum iată-mă întreg la minte», rostește muribundul adresîndu-se prietenilor săi. «Mă puteți ferici, prieteni, căci nu mai sînt don Quijote de La Mancha, ci Alonzo Quijano, pe care blîndețea pornirilor lui l-au făcut să mai fie numit și cel Bun.» Așadar, eroul nu se simte un învins cu adevărat, cîtă vreme pentru supraviețuitori rămîne amintirea, nu a faimosului don Quijote de La Mancha, ci a lui Alonzo Quijano cel Bun. Vindecăt de rătăcirea lui, eroul rămîne încredințat, ca și pînă acum, că valoarea supremă a vieții este bunătatea. Iată un fapt ce pune în adevărata sa lumină sensul unui personaj, caracterul unui scriitor și semnificația unei cărți, unde — caz unic în literatura universală — întîlnim mai bine de 600 de personaje, dintre care însă nici unul nu este cu adevărat odios.

O trăsătură genială a cărții este dată de faptul că, în loc de un protagonist, Cervantes a imaginat doi, de dimensiuni morale diferite, dar cu un relief identic. Sancho Panza nu mai este scutierul insignifiant din vechile romane cavalierești, nici personajul simplu din popor care în teatrul spaniol al epocii deține poziția criticii democratice — ci un personaj pus, aproape de la începutul romanului, alături de eroul principal.

Una din vechile erezii cu privire la capodopera lui Cervantes a fost considerarea acestor doi eroi ca termeni antinomici. Antagonismul don Quijote—Sancho Panza, redus pe plan moral la antagonismul idealism—realism, utopie—simț practic, curaj—lașitate, credință—scepticism, ș.a.m.d., nu este valabil decât pentru primele capitole ale cărții. După care, aceste etichetări se alterează, antagonismul se estompează, termenii adeseori se inversează, și în curînd opoziția celor doi eroi se dovedește a fi falsă. Este adevărat că un asemenea joc facil de simetrii poate fi tentant; dar, la o privire cît de puțin atentă, se vede că acest simplificator și simplist exercițiu duce de-a dreptul la o denaturare a sensului celor doi eroi și la o subestimare a valorii operei.

Desigur că, inițial, intenția lui Cervantes a fost ca, prin contrast, figura lui Sancho să dea relief moral lui don Quijote, să-i pună în evidență psihoza, să aducă configurația elementară a bunului-simț rustic și să obțină acel efect de umor democratic care este unul din apanajele literaturii spaniole din epoca ei de aur. Dar, pe măsură ce acțiunea înaintează, asistăm la un fenomen de a cărui subtilitate nu sînt capabili decât marii scriitori — și anume, la un adevărat proces de osmoză spirituală ce are loc între cavalier și scutierul său. Viața lor comună, de aventuri, privațiuni, suferințe, umiliri, precum și reciproca lor cunoaștere profundă, duce atît la donquijotizarea lui Sancho, cît și la sanchizarea lui don Quijote — ca să întrebuițăm termenii lui Salvador de Madariaga, autorul acestei fine observații. Începînd din partea a doua a romanului, don Quijote înclină spre o viziune mai practică, spre un bun-simț mai apropiat de realitate, chiar spre o potolire a entuziasmului său frenetic. În același timp, sub influența cavalierului, asistăm la donquijotizarea lui Sancho, pe de-o parte în sensul că ajunge să se contamineze de mania stăpînului său, pe de altă parte în sensul unei înălțări morale a rusticului scutier. Sancho Panza știe că don Quijote este un maniac, dar îl admiră pentru că este un erou și un înțelept; la rîndul său, don Quijote vede că Sancho este un necioplît, dar

il iubește pentru că este un om devotat și de bun-simț. Această amalgamare ce s-a operat între cavaler și scutier s-a petrecut în urma unei simpatii reciproce atât de profunde, încît ei ajung să constate și să declare că sînt «făcuți din același aluat». Și cei doi nu vor acționa decît împreună, într-un cuplu de-acum înainte nedisociabil, evoluînd în fața cititorului în acel joc armonic de atitudini pe care-l creează echilibrul nestabil. «Așa că-i cu neputință, spune Sancho, să ne despartă vrea altă întîmplare pe lume decît aceea cu sapa și lopata.»

Dacă n-ar trebui să arătăm la ce concluzii a putut duce considerarea celor doi eroi văzuți ca figuri antagoniste, nu ne-am opri asupra diferitelor interpretări ce s-au dat operei lui Cervantes.

În mîna acestor comentatori, don Quijote a devenit succesiv simbolul înțelepciunii, al lui Ignățiu de Loyola, chiar al lui Isus Christos, iar Dulcinea — simbolul sufletului obiectivat al cavalerului, simbolul gloriei sau al Fecioarei Maria. Pentru altă categorie de comentatori, cartea lui Cervantes este o satiră politică cu tendințe antimonarhice, sau o satiră socială generală, sau (ca pentru autorul lui *Robinson Crusoe*) o satiră la adresa comandantului «Invincibilei Armate»; sau una îndreptată contra aristocrației conservatoare (în timp ce Sancho Panza urma să reprezinte, firește, poporul), sau o satiră împotriva scriitorilor contemporani, ba chiar o invectivă teribilă contra Bibliei! Alții au văzut în ea un atac contra Inchiziției; alții, un stufos tratat filozofic; alții, un sistem de filozofie politică urmărind reforma generală a Spaniei. Un critic englez crede că Cervantes a intenționat să scrie un studiu, profund meditat, asupra nebuniei și a diferitelor cazuri de nebuni; pentru Byron, Cervantes a urmărit și a reușit să compromită și să distrugă idealurile și virtuțile cavalești; pentru criticii romantici germani cuplul eroilor se reduce la antagonismul dintre idealism și materialism, altruism și egoism, gîndire

și bunul-simț comun; pentru Heine, opera este « cea mai formidabilă satiră împotriva entuziasmului omenesc » (Sancho Panza rămânând personificarea « minții pozitive »), în timp ce pentru critica psihologistă don Quijote devine tipul gânditorului exaltat, iar scutierul său — tipul rezonabil și practic.

Poate că încercarea de a analiza, chiar și succint, cele două personaje și interrelația lor intimă, a fost întrucîtva în măsură să arate unilateralitatea, simplismul și adeseori falsitatea totală a unor asemenea interpretări. În majoritate, viciul lor constă în pseudoantagonismul don Quijote — Sancho Panza. În realitate, după cum observă Giovanni Papini, « adevărata contrafigură a lui don Quijote, anti-don Quijote prin excelență, nu este Sancho Panza, ci bacalaureatul Samsón Carrasco, tipul vicleanului malițios, al omului mediocru și al intelectualului semidoct, care ține cu orice preț să-l vindece pe cavaler și să-l convertească la mediocritatea « înțeleaptă » a unei vieți liniștite și « cuminți ». Personajul opus lui don Quijote este deci acest Samsón Carrasco, « simbol veșnic viu », cum se exprimă Papini, « al miciei burghezii semidocte și dușmane oricărei cutezanțe, adevărata contraatitudine și adevăratul asasin al sufletului și trupului nemuritorului don Quijote ».

Figura mucalitelui scutier avea, în intenția inițială a lui Cervantes, rostul de a furniza o resursă de umor. În genere, aceste surse de umor în romanul marelui spaniol sînt multiple, dar aproape toate se reduc la categoria incongruității — dacă în acest termen înglobăm înțelesul de contrast, de incompatibilitate, disproporție și dezacord.

Este, dintru început, umorul derivat din incongruitatea temei, a temei cavalerului ce caută să reînvie o instituție medievală într-o lume modernă. Este, apoi, umorul pe care îl sugerează incongruitatea scenei — acest peisaj dezolant, pietros, sterp, uscat de arșița soarelui din Mancha, scenă în care se desfășoară o acțiune dinamică ce pune în mișcare

idealuri atât de pasionate. Apoi, firește, puternice efecte de umor provoacă violentul contrast inițial dintre caracterele celor doi protagoniști. O varietate mai fină, dar succulentă, de umor verbal, o furnizează în special limbajul pitoresc, jocurile de cuvinte și debitul uimitor de zicători și proverbe, fluent pînă la incontinență, al lui Sancho. În fine, efectele cele mai directe de umor, în varietăți de grotesc, burlesc, ridicol și pînă la sarcasm, le obține Cervantes din exploatarea incongruității situațiilor în care se plasează singur don Quijote, situații despre care am vorbit mai înainte. Burlescul aventurilor cavalerului rătăcitor este ceea ce aprecia publicul cititor al veacului al XVII-lea; este de asemenea ceea ce i-a asigurat largă popularitate de-a lungul veacurilor, dar la care nu se poate rezuma și cititorul avizat care vrea să se pătrundă de marea valoare a acestei capodopere, de înaltul ei mesaj artistic, de apelul la generozitate, la pace, la libertate, la dreptate, la înlăturarea asupririi, cu alte cuvinte, de însăși sensul ei progresist.

Dar capodopera lui Cervantes este unică și din punctul de vedere al compoziției.

Privită sub acest raport, cartea este o istorie completă a unui caz moral, epuizînd în dezvoltarea sa nașterea, evoluția și sfîrșitul maniei lui don Quijote. La început, autorul pare a se conduce după modelul romanelor cavalerești; în curînd însă, pasionat de figura eroului său, în ființa căruia încorporează atîtea elemente personale, de autobiografie spirituală cum spuneam, rapsodul se lasă dominat de lumea propriei sale ficțiuni. Și astfel, întregul roman crește fără un plan definit.

Ca formă, romanul surprinde prin puterea inventivității autorului, prin mersul simplu al povestirii, condusă de un fir central slab: și totuși, părțile se țin într-o unitate echilibrată în virtutea vervei de povestitor a autorului, a firescului caracterelor și a exuberanței comicului, temperat din loc în loc de momente serioase, dacă nu chiar grave. Firul

central al povestirii este adesea întrerupt de episoade suplimentare, uneori lungi, adevărate nuvele (mai ales în partea întâi), ceea ce dă romanului aspectul unei rapsodii întocmite atît spre plăcerea autorului de a se opri oricînd din drum asupra unor lucruri ce-l atrag, cît și spre relaxarea cititorului a căruî atenție se mai odihnește, părăsind pentru un moment ritmul viu al aventurilor iscusitului hidalgo.

Romanul lui Cervantes este de o structură foarte complexă. Întîlnim aici parodia romanului cavaleresc alături de episodul pastoral, nuvela psihologică în gen italian alături de episoade sentimentale, aventura contemporană alături de cîteva cadre picaresci, elemente de poezie cultă alături de abundente elemente folclorice, sau pasaje de critică literară și estetică alături de cele de politică sau de morală — ca să nu mai vorbim de bogatul umorism care își găsește expresia într-o serie de varietăți ale comicului. O mulțime de elemente eterogene, deci, dar pe care geniul lui Cervantes le organizează într-un ansamblu de o armonie desăvîrșită și într-un tot de o bogăție impresionantă.

Cele două părți ale romanului — partea a doua a apărut la zece ani după prima — sînt angajate într-o unitate generală incontestabilă, păstrîndu-se de la început pînă la sfîrșit o coherență a acțiunii și o constanță a caracterelor. Am arătat însă că această constanță a caracterelor protagoniștilor este relativă, în sensul că la Cervantes ea trebuie căutată în însuși principiul lor intern de evoluție, în sensul acelei osmoze spirituale, în sensul donquijotizării lui Sancho și a sanchizării lui don Quijote. În felul acesta cele două părți ale romanului, deși nu sînt nici inconsecvente nici dispartate, își păstrează totuși fiecare un anumit profil propriu. Astfel, în afară de acea osmoză despre care am vorbit, și ale cărei rezultate se manifestă îndeosebi în partea a doua, în această parte se exprimă mai din plin — dar pe un teren mai concret — și facultatea inventivă a autorului. De asemenea și facultatea sa descriptivă — deși nu atît a descrierii de amploare, cît de detaliu. Căci descriptivul lui Cervantes este prin excelență de detaliu, bazat pe obser-

vația minuțioasă, pe precizia conturului, pe atenția dată adevărului obișnuit, banal.

Din același punct de vedere al compoziției, cu totul remarcabil este un ingenios artificiu la care recurge autorul. O dată cu partea a doua, Cervantes imaginează că partea întâi a fost publicată și este cunoscută chiar și personajelor romanului, încât acestea îl recunosc numai decît pe faimosul cavaler și pe scutierul său. Din acest artificiu, din acest curios joc de oglinzi, de multă finețe și spirit, rezultă un foarte ciudat efect de perspectivă, care îi dă posibilitate autorului ca, prin intermediul propriilor sale personaje, să-și critice, să-și explice sau să ia apărarea operei sale.

Toate aceste note particulare ale celor două părți ale romanului au dus la întrebarea care din ele este superioară. Opiniile s-au împărțit, cum s-a întîmplat și în cazul lui *Faust*. Dacă ni s-ar permite o comparație sub raportul compoziției, am recunoaște că partea a doua din *Don Quijote* este întrucîtva stufoasă și bogată în sugestii multiple și chiar în anumite artificii, ca și *Faust II* — deși opera scriitorului Renașterii este în ansamblu mai echilibrată, mai unitară și mai consecventă decît opera lui Goethe.

Canavaua romanului lui Cervantes este dintre cele mai largi din întreaga istorie a romanului. Aproape toate tipurile Spaniei epocii sînt reprezentate aici, de la curtea ducală pînă la sclavii galerelor. Toată galeria aceasta de tipuri dă o mare bogăție de colorit cărții, bogăție de colorit la care contribuie și varietatea specificului condițiilor sociale, precum și varietatea tonului narației, care parcurge toate gamele, de la sublim pînă la farsă și de la oribil pînă la burlesc.

Dar prezentarea acestei imense fresce sociale, cu mijloace realiste pe care Cervantes le-a deprins desigur și la școala prozei picarești (a cărei filozofie pesimistă însă el a refuzat-o întotdeauna), nu este de loc făcută într-un spirit obiectivist. Firește că rigorile cenzurii îi impuneau lui

Cervantes să-și mascheze vederile democratice și progresiste. Totuși, atitudinea critică față de realitățile contemporane este destul de limpede în opera celui mai dotat cu simț critic dintre scriitorii spanioli ai timpului.

Astfel, într-o epocă atât de efervescentă, când Spania ducea lupte continue în America de Sud, când se gîdea să distrugă «eretica Anglie», când aroganța ei militară revolta Italia, când ducea lupte crude cu Țările-de-Jos, când, în fine, Spania proiecta o mare cruciadă împotriva turcilor, iată că Cervantes nu găsește de cuviință să laude o singură dată măcar războaiele Spaniei, de cucerire și de «apărare a dreptei credințe». Oare asta nu înseamnă o atitudine clară împotriva politicii aroganților «regi catolici»? Căci, pe de altă parte, dacă Cervantes elogia totuși meșteșugul armelor în primul rînd, este pentru a sublinia că armele «au drept scop și obiect pacea, cel mai mare bine pe care și-l pot dori oamenii în viața astă».

«Epoca de aur», despre care don Quijote vorbește cu atîta entuziasm, ce altceva este dacă nu o critică aspră la adresa realităților timpului său? «Totul pe atunci era pace, prietenie, înțelegere, vorbește don Quijote. Nu exista ipocrizia, minciuna, asuprirea. Singură dreptatea stăpînea, fără să fie tulburată de glasul momelii și al corupției, care astăzi o asuprește și caută s-o nimicească. Legea bunului plac nu încolțise încă în mintea judecătorilor... Astăzi, în vremea noastră dezvățată... lenea biruie asupra sîrguinței, trîndăvia asupra muncii, păcatul asupra virtuții, neobrăzarea asupra vitejiei...».

Declinul general al Spaniei este judecat cu multă pătrundere de Cervantes. «Numai acele neamuri par mari și vestite care se arată ca atare prin virtutea, avuția și mărinimia stăpînilor lor.» Dar cîrmuitorii Spaniei, despre care Sancho spune că n-ar da pe ei «nici o ceapă degerată», nu se gîdesc decît să fure și să risipească avuțiile țării, în loc să le «cheltuiască cu folos pentru cei mulți», cum

se exprimă don Quijote. Și «sînt cu sutele, continuă scutierul, dintre cei care nu știu nici măcar să citească și care, totuși, cîrmuiesc ca niște vulturi hrăpăreți»; în locul oricăror virtuți, aceștia afișează aroganța lor nobiliară, uitînd că «adevărata noblețe se sprijină pe virtute . . . Căci sîngele se moștenește, continuă don Quijote, pe cîtă vreme virtutea se cucerește, și virtutea prețuiește mai mult decît sîngele». În felul acesta judecată aristocrația, este explicabil de ce dintre sutele de personaje ale romanului, toate reliefate și vii, singurele lăsate intenționat șters și mișcîndu-se ca niște marionete, sînt tocmai ducele și ducesa. Tocmai ducele și ducesa, prezenți în mai bine de douăzeci de capitole ale romanului!

Desigur că și celălalt stîlp al statului, biserica, are o comportare nu mai puțin condamabilă. Aici însă, autorul trebuie să fie mai prudent căci Inchiziția nu doarme! Totuși, poziția critică a lui Cervantes este destul de lămurită. Nu este oare semnificativ faptul că nici una din figurile ecleziastice din roman nu este arătată niciodată în postură de adevărat preot, și că nici una nu face vreodată uz de argumentația teologică sau morală? Dar nu numai atît: Cervantes vorbește despre «mulți teologi care nu fac două parale în fața altarului»; alții sînt «mici la suflet», îndemnînd pe cei avuți «spre zgîrcenie», deși clericii sînt «oameni care nu-și uită niciodată de burtă» în fine, continuă don Quijote, «toți acei care poartă fuste (adică sutane) nu au altă armă, întocmai ca și femeile, decît limba». Dacă la toate aceste ieșiri mai adăugăm aluziile și ironiile la adresa călugărilor sau a superstițiilor religioase, precum și predilecția autorului pentru zicala (pe care o repetă de trei ori în decursul romanului) că «în dosul crucii se ascunde diavolul», trebuie să recunoaștem că cenzura n-a fost destul de vigilentă . . .

Dar adevăratul democratism al lui Cervantes se revelează în atenția pe care o acordă figurilor din popor, atît de numeroase și variate, prezentate obiectiv, și cu defectele lor, dar și cu frumoasele însușiri sufletești

care, predominînd, atrag simpatia categorică a autorului asupra lor.

Ajuns la sfîrșit, ultima impresie care-l urmărește pe cititorul lui *Don Quijote* este aceea a tonului general al cărții.

De-a lungul celor 165 de zile în spațiul cărora se desfășoară aventurile Cavalerului Tristei Figuri — timp suficient de abil proporționat naturii evenimentelor pentru ca ritmul acțiunii să nu pară nici prea lent, nici prea rapid; de-a lungul peripețiilor și a tiradelor cavalerului și scutierului său; de-a lungul replicilor și dialogurilor care prin natura lor de maieutică socratică amintesc *Colocviile* lui Erasm; în fine, de-a lungul efectelor de contrast, marcate cu vigoare, dar și cu un desăvîrșit simț al măsurii — străbate un realism optimist, cu totul străin de amărăciunea lui Quevedo, de asprimea și cinismul din *Lazarillo de Tormes*, sau de pesimismul sumbru al lui Mateo Alemán — ca să amintim cele mai mari momente ale prozei picarești spaniole — tonul dominant este acela al umanistului perfect echilibrat care caută, pentru înfrîngerea și deziluziile sale, să răspundă destinului prin stoicismul demnității umane, prin luminile înțelepciunii sale umaniste, prin denunțarea prudentă a scăderilor vremii și oamenilor, și printr-un umor copios, variat, tonifiant și uneori nu lipsit de o fină causticitate.

Prin toate aceste eminente calități, pe care desigur că nu le-am putut epuiza aici și cărora nici nu le-am putut sublinia îndeajuns valoarea și semnificația, Cervantes ocupă unul din primele locuri în istoria universală a literaturii, punînd în același timp bazele unui gen literar nou. Căci, arătînd în numeroase ocazii superioritatea mentală și morală a eroilor săi asupra claselor conducătoare, elogiînd și efortul acestor eroi de a se înălța deasupra unei vieți de mediocritate prozaică (caractere de bază ale « romanului burghez » de mai târziu), cu alte cuvinte: ridicînd cazurile vieții de toate zilele (cum spunea Menéndez y Pelayo) « la demni-

tatea epopeei », autorul lui *Don Quijote* « a dat cel dintâi model al romanului realist modern ».

Istoria vieții romanului lui Cervantes de-a lungul a trei secole și jumătate ne oferă cazul rarism al unei capodopere literare care, variind desigur în interpretări, a rămas însă permanent în atenția publicului și a oamenilor de litere din țările vest-europene de veche cultură — privilegiu de care nu s-a bucurat nici Lope de Vega, nici Calderón și nici chiar Shakespeare !

Secolele au primit și au interpretat capodopera lui Cervantes în mod diferit. Spania secolului al XVII-lea a receptat-o — cu excepția inteligentului Quevedo — ca pe o carte de divertisment, o parodie a romanelor cavalierești, un roman comic, caricatural, amuzant. Deși, pînă la moartea scriitorului, în Spania apar doar opt ediții ale primei părți a romanului și trei a celei de-a doua — pentru ca, în următorii 90 de ani (aproape un secol !), să se publice abia zece ediții. În străinătate, prima traducere apare în Anglia (1612), cunoscută, se pare, și de Shakespeare, despre care se crede că ar fi colaborat la două piese, pierdute, inspirate de episoade din *Don Quijote*. Apoi, celelalte prime traduceri: în Franța (1614), în Germania (1621) și în Italia (1622). În privința difuziunii europene a romanului lui Cervantes, primul rol l-a avut Franța, unde, pînă azi, au apărut aproape 60 de traduceri diferite.

După care, influența operei nu întîrzie să se afirme.

În Anglia — unde de altmînteri terenul era pregătît înainte de apariția lui *Don Quijote*, tipul spaniolului fantast fiind realizat, printre alții, și de Shakespeare în figura lui Armado din *Chinurile zadarnice ale iubirii* — dramaturgii Beaumont și Fletcher utilizează într-o comedie datul parodic al romanului lui Cervantes, creînd primul don Quijote englez, urmat apoi de celebrul *Hudibras* al lui Samuel Butler. Daniel Defoe gustă cartea lui Cervantes, pe care o consideră însă că a avut un rol nefast asupra spiritului

spaniol, compromițându-l în fața întregii lumi prin comportamentul său ridicol. Romanul lui Sterne, *Tristram Shandy*, este impregnat de reminiscențe din *Don Quijote*, reminiscențe perceptibile și în capodoperele lui Swift și Fielding, *Călătoriile lui Gulliver* și *Tom Jones*. Într-un alt roman al său, *Joseph Andrews*, Fielding — autor al comediei *Don Quijote în Anglia* — specifică chiar în titlu că romanul «este scris în imitarea lui Cervantes, autorul lui *Don Quijote*». Reminiscențe cervantine clare apar și în romanul lui Smollett, *Aventurile lui Sir Launcelot Greaves*, sau, în secolul următor, în *Documentele postume ale clubului Pickwick*.

Franța epocii clasicismului — țară care nu uita vechile ranchiune și conflicte cu Spania — receptează cu satisfacție *Don Quijote* ca pe o satiră a militarismului fanfaron și ridicol spaniol. Ch. Sorel se inspiră din el în romanul său burlesc *Păstorul extravagant*; pe scenă hidalgoul castilian apare ca erou a cel puțin trei comedii, într-una din ele interpretat de însuși Molière. Racine, Boileau, La Fontaine îl citează, pentru ca, în «Veacul luminilor», capodopera lui Cervantes să fie citită cu pasiune sau măcar cu interes de Montesquieu, Diderot, d'Holbach, Helvétius, d'Alembert și, firește, Voltaire. În secolul următor, romanticii, începînd cu Chateaubriand, învăluiesc figura Cavalerului Tristei Figuri în delicia melancoliei și ale unei «veselii crude»: Byron afirmase că «dintre toate romanele acesta este cel mai trist». Pentru Vigny, don Quijote rămîne o victimă și un erou, demn de compătimire și de admirație, în timp ce pentru Victor Hugo, romanul este o parodie a celor două aspecte eterne ale omului — sublimul și grotescul. Și seria marilor admiratori francezi ai lui *Don Quijote* continuă, de la Stendhal, Flaubert, Mérimée, Rimbaud sau Anatole France și pînă azi.

Germania începe să-i facă eroului lui Cervantes o primire strălucită o dată cu scriitorii «Aufklärung»-ului, care-l dau drept «exemplu de primejdia lipsei de rațiune, ca istoria unui individ care se izbește de realități pentru

că se lasă condus de imaginație » (P. Hazard) — și continuă cu generația romanticilor care-l interpretează ca un mit literar de adîncă umanitate și de mare profunzime filozofică, declarîndu-l pe Cervantes egalul lui Shakespeare. Pentru A. W. Schlegel, cartea e un simbol al « eternei lupte dintre proza și poezia vieții ». Schelling afirmă că « nu există pînă în prezent decît două romane: *Don Quijote* de Cervantes și *Wilhelm Meister* de Goethe ». Cu superlative întîmpină opera și Jean-Paul Richter, și Schopenhauer; iar Heine declară categoric: « Autorul lui *Hamlet* și cel al lui *Don Quijote* sînt cei mai mari doi poeți pe care i-au dat timpurile moderne ». Karl Marx, care citea cu deosebită predilecție *Don Quijote* în original, îi pune pe Cervantes și pe Balzac deasupra tuturor romancierilor; iar Fr. Engels îl situa în seria celor mai iluștri « poeți cu tendință ». În Rusia, Pușkin are pentru scriitorul spaniol un adevărat cult. Turgheniev, pentru care eroul lui Cervantes reprezintă triumful binelui asupra individualismului egoist, i-a dedicat un celebru eseu. Mai tîrziu, Lunacearski va consacra lui *Don Quijote* pagini de interpretare în sensul idealurilor socialiste. Urmele unor influențe ale romanului se pot găsi în *Suflete moarte* a lui Gogol, în anumite opere ale lui Tolstoi, « și mai ales la Dostoievski, care după noi este poate în romanul universal geniul cel mai apropiat de Cervantes », afirmă Valbuena Prat, gîndindu-se, desigur, la prințul Mișkin din *Idiotul*, dar și la celălalt celebru personaj de structură donquijotescă, Alioșa Karamazov.

Dar, am putea încheia această schiță a vieții în *aeternum* a lui don Quijote fără să amintim cîteva din seria iluștrilor erudiți și esești spanioli ai secolului nostru, exegeții și interpreții săi — Menéndez y Pelayo, Azorin, Ortega y Gasset, Salvador de Madariaga, Ramiro de Maeztu, Rodríguez Marín? Sau pe ilustratorii săi, începînd cu Coypel, care în 1714 execută cartoanele pentru tapiseriile manufacturii Gobelins, urmat de Gustave Doré și mai ales de Honoré Daumier, urmat apoi de Picasso, Kukriniksî și Salvator Dali? Sau, pe compozitorii mai cunoscuți care

au adus mitul nemuritorului erou în compozițiile lor: Telemann, Paisiello, Salieri, Mendelssohn-Bartholdy, Richard Strauss, Massenet, Manuel de Falla sau Jacques Ibert?

În cultura română Cervantes își face intrarea datorită lui Ion Eliade Rădulescu.

În 1839 acesta publică în *Curierul românesc* traducerea (după versiunea franceză a lui Florian) primelor 14 capitole din *Don Chișot de la Manșa*, pentru ca în anul următor opera să apară în două volume. În același an apare în *Curierul de ambe sexe*, tradusă tot de Eliade, nuvela *Curiosul stravan-gant*, extrasă din prima parte a romanului *Don Quijote*, nuvelă care mai apare și în *Convorbiri literare* din 1881, cu titlul *Curiosul nepriceput*, în prima traducere românească după textul original al lui Cervantes, datorită lui St. G. Virgolici; a treia versiune a acestei opere apare în *Românul* din 1911, sub titlul *Curiosul pedepsit*, ca o adaptare făcută de I. L. Caragiale (publicată și în volumul *Reminiscențe*, 1915). În revistele românești au mai apărut traduse și alte nuvele, inclusiv din seria *Nuvelelor exemplare*: *Cele două fete* (1874), *Isabella spaniola englesă* (1876), *Captivul* (1883) — nuvelă inserată în partea a doua a romanului *Don Quijote* și tradusă din limba spaniolă de St. G. Virgolici, apoi *Senora Cornelia* (1901; o altă traducere, din 1932) și *Ciîinii din Valladolid* (1909) — aceasta din urmă fiind tradusă cu titlul *Dialogul ciîinilor*, împreună cu nuvela *Căsătoria pe furate*, din original, de Ion Frunzetti (în culegerea *Proza satirică spaniolă*, 1955).

Seria studiilor și articolelor dedicate lui Cervantes o inaugurează tot Eliade Rădulescu, în *Curierul de ambe sexe* (1842). După ce într-un număr din *Familia* (1866) apare un articol despre Cervantes, nesemnat, Virgolici publică un studiu asupra scriitorului spaniol în *Convorbiri literare* (1868). Să mai amintim, în seria referințelor, studiul lui O. Densușianu (*Viața nouă*, 1906), articolele scrise cu ocazia tricentenarului morții lui Cervantes (1916) semnate

de Al. Ciura, N. Iorga, E. Lovinescu, D. Caracostea, Ramiro Ortiz și alții; sau studiile și articolele publicate mai târziu de I. Pillat, T. Vianu, G. Călinescu, Iorgu Iordan etc. O monografie i-a consacrat lui Cervantes Al. Popescu-Telega (1944), autor și al unui laborios studiu despre *Cervantes și Italia* (1936).

Influența lui Cervantes asupra unor scriitori români este o problemă nestudiată încă. Menționăm deocamdată versurile acelei *Viziuni a lui Don Quijote*, scrise de Eminescu în 1877, și în special influența romanului lui Cervantes asupra lui I. Budai-Deleanu, în cunoscutul episod al lui Becicherec Iștoc din *Țiganiada*. În secolul nostru, don Quijote va deveni protagonistul piesei (cu titlul dat de numele eroului) lui Mihail Sorbul (1925).

După traducerea lui Eliade din 1840, prima traducere după textul original al lui *Don Quijote* o începe Virgolici care, în 1880, publică în *Convorbiri literare* primele 38 de capitole din cele 52 ale părții întâi. În afara unor versiuni prescurtate pentru copii, *Don Quijote* nu va mai apare în limba română pînă la traducerea (din 1936) făcută de Al. Iacobescu din limba franceză. Urmează în 1944 și 1945, cele două volume (însușind partea întâi a romanului), în traducerea din spaniolă a lui Al. Popescu-Telega; iar în 1957, ediția prescurtată, dar tot după original, a lui Ion Frunzetti și Edgar Papu, pentru ca, acum, aceiași traducători să prezinte cititorilor români prima traducere integrală făcută după textul original al acestei mari capodopere a literaturii universale.

OVIDIU DRIMBA

CUPRINSUL

PARTEA ÎNTÎI

	<u>Pag.</u>
Notă asupra ediției	5
Cuvînt înainte (María Teresa León).....	7

PARTEA ÎNTÎI

Ducelui de Béjar	55
Prolog	57
Versuri preliminare	67
<i>Capitolul I</i> — Care povestește despre firea și felul de viață al vestitului hidalgo don Quijote de La Mancha	77
<i>Capitolul II</i> — Care povestește cea dintîi plecare din satul său a iscusitului don Quijote.....	85
<i>Capitolul III</i> — Unde ni se povestește chipul hazliu în care don Quijote a fost armat cavaler.....	93
<i>Capitolul IV</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat cavalerului nostru după plecarea de la han	101
<i>Capitolul V</i> — Unde se povestesc mai departe nenorocirile cavalerului nostru	109
<i>Capitolul VI</i> — Despre marea și plina de haz rînduială pusă de preot și de bărbier în biblioteca iscusitului nostru hidalgo	114
<i>Capitolul VII</i> — Cea de a doua plecare a bravului nostru cavaler, don Quijote de La Mancha.....	126
<i>Capitolul VIII</i> — Despre biruința viteazului don Quijote în înfricoșătoarea și nemaiînchipuita aven-	

tură a morilor de vînt, dimpreună cu alte isprăvi vrednice de fericită amintire.....	132
<i>Capitolul IX</i> — În care își află încheierea și capătul nemaipomenita bătălie dintre voinicul vizcain și viteazul cavaler din La Mancha	142
<i>Capitolul X</i> — Despre duhlia convorbire a lui don Quijote cu Sancho Panza, scutierul său.....	149
<i>Capitolul XI</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu niște păstori de capre.....	156
<i>Capitolul XII</i> — Despre ceea ce povesti un păstor de capre celor care erau cu don Quijote..	164
<i>Capitolul XIII</i> — Unde ia sfîrșit povestea păstoritei Marcela și se întîmplă multe altele	172
<i>Capitolul XIV</i> — Unde sînt scrise stihurile deznădăjduite ale răposatului păstor și alte întîmplări neașteptate	184
<i>Capitolul XV</i> — Unde se povestește aventura nefericită în care a intrat don Quijote, dînd peste niște yangheji neomenoși	195
<i>Capitolul XVI</i> — Ce i s-a întîmplat iscusitului hidalgo la hanul pe care îl luase drept castel.....	204
<i>Capitolul XVII</i> — Unde urmează povestirea nenumăratelor cazne ce îndurară viteazul don Quijote și bunul său scutier Sancho Panza la hanul pe care îl luaseră, spre nenorocul lor, drept castel	213
<i>Capitolul XVIII</i> — În care se povestesc convorbirile lui Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote, și alte aventuri, vrednice de-a fi pomenite....	224
<i>Capitolul XIX</i> — Despre înțeleptele gînduri pe care Sancho le-a împărtășit stăpînului său și despre aventura lor cu un răposat, împreună cu alte neobișnuite întîmplări	237
<i>Capitolul XX</i> — Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură dusă la capăt fără nici o primejdie de vestitul	

	Pag.
și viteazul don Quijote de La Mancha, unicul pe lume care-ar fi putut-o sfârși într-așa chip.....	246
Capitolul XXI — Care vorbește de aventura năzdrăvană și de bogatul câștig al coifului lui Mambrino, dimpreună cu altele, întâmplăte neînfrișului nostru cavaler	263
Capitolul XXII — Despre felul cum slobozi don Quijote o mulțime de nenorociți, duși fără voia lor acolo unde n-aveau nici un chef să se ducă.....	277
Capitolul XXIII — Despre ceea ce i s-a întâmplat vestitului don Quijote în Sierra Morena, aventură dintre cele mai rare din cîte se povestesc în această istorie adevărată	292
Capitolul XXIV — Unde urmează aventura din Sierra Morena	306
Capitolul XXV — Care înșiră lucrurile ciudate ce i s-au întâmplat în Sierra Morena viteazului cavaler de La Mancha, precum și chipul în care a imitat el penitența lui Beltenébros	317
Capitolul XXVI — Unde urmează povestirea subtilităților de îndrăgostit pe care le-a făcut don Quijote în Sierra Morena	337
Capitolul XXVII — În ce fel și-au dus la capăt planurile preotul și bărbierul, dimpreună cu alte lucruri vrednice a fi povestite în această măreață istorie.....	346
Capitolul XXVIII — Care povestește despre noua și plăcuta aventură a preotului și bărbierului în Sierra Morena	366
Capitolul XXIX — Care povestește despre hazliul tertip ce-l găsiră, dimpreună cu rînduiala cuvenită, pentru a-l scoate pe îndrăgostitul nostru cavaler din aspra pocăință cu care îi plăcuse să se canonească.....	383
Capitolul XXX — Care povestește despre înțelepciunea frumoasei Dorotea și altele multe dătătoare de mari desfătări și de plăcută zăbavă.....	397

	<u>Pag.</u>
Capitolul XXXI — Despre convorbirea plină de haz dintre don Quijote și Sancho Panza, scutierul său, dimpreună cu alte întâmplări	410
Capitolul XXXII — Care povestește tot ce i s-a întâm- plat la han întregii trupe a lui don Quijote.....	421
Capitolul XXXIII — În care se povestește nuvela Curiosului nestăpînit	429
Capitolul XXXIV — Unde continuă nuvela Curiosului nestăpînit	454
Capitolul XXXV — În care se vorbește de viteaza și nemaiauzita bătălie a lui don Quijote cu niște burdu- furi de vin roșu și ia sfîrșit nuvela Curiosului nestă- pînit	478
Capitolul XXXVI — Care vorbește de alte întâmplări neobișnuite petrecute la han	488
Capitolul XXXVII — În care se povestește mai departe istoria slăvitei infante Micomicona, dimpreună cu alte vesele pătăranii	499
Capitolul XXXVIII — În care e vorba de ciudata cuvî- tare a lui don Quijote despre arme și litere.....	511
Capitolul XXXIX — Unde robul își povestește întîm- plările vieții	515
Capitolul XL — Unde continuă povestea robului...	527
Capitolul XLI — Unde tot despre întîmplările robului se povestește	542
Capitolul XLII — Care povestește ceea ce s-a mai întîmplat la han, dimpreună cu multe alte lucruri vrednice a fi știute	566
Capitolul XLIII — Care povestește istoria plăcută a argatului de la catîri și alte întîmplări ciudate de la han	575
Capitolul XLIV — Unde urmează povestirea nemai- auzitelor întîmplări de la han.....	587

<i>Capitolul XLV</i> — Unde ajunge să se spulbere orice îndoială cu privire la coiful lui Mambrino și la samar, și pe lângă asta se povestesc o seamă de alte pățanii, aidoma cum s-au petrecut	597
<i>Capitolul XLVI</i> — Despre vrednica de pomenit aventură cu patrula de arcași și despre înfricoșătoarea minie a bunului nostru cavaler don Quijote.....	606
<i>Capitolul XLVII</i> — Despre chipul straniu în care se văzu legat de farnece don Quijote de La Mancha, dimpreună cu alte faimoase întâmplări.....	616
<i>Capitolul XLVIII</i> — Unde canonicul vorbește mai departe despre cărțile de cavalerie și despre alte lucruri vrednice de mintea lui ascuțită.....	629
<i>Capitolul XLIX</i> — Unde se povestește înțeleapta convorbire dusă de Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote	639
<i>Capitolul L</i> — Despre înțeleapta gîlceavă dintre don Quijote și canonic, dimpreună cu alte întâmplări..	648
<i>Capitolul LI</i> — Care cuprinde cele povestite de păstorul de capre tuturor celor care-l însoțeau pe don Quijote	656
<i>Capitolul LII</i> — Despre încăierarea lui don Quijote cu păstorul de capre și despre aventura nemaiauzită cu autoflagelanții, pe care o duse la bun sfîrșit cu sudoarea frunții lui.....	662
Versuri de încheiere..	673

PARTEA A DOUA

Închinare către contele de Lemos.....	679
Precuvîntare către cititor	681
<i>Capitolul I</i> — Despre ceea ce au pățit preotul și bărbierul cu don Quijote în legătură cu boala acestuia.....	687
<i>Capitolul II</i> — Care vorbește de nemaiauzita gîlceavă a lui Sancho Panza cu nepoata și cu chelăreasa	

lui don Quijote, dimpreună cu alte întâmplări
hazlii 700

Capitolul III — Despre vorbirea cea hazlie care s-a
ținut între don Quijote, Sancho Panza și baca-
laureatul Samsón Carrasco 705

Capitolul IV — Unde Sancho Panza răspunde la îndoi-
elile și întrebările lui Samsón Carrasco, impre-
ună cu alte întâmplări vrednice de-a fi cunos-
cute și povestite 714

Capitolul V — Despre înțeleapta și hazlia vorbire care
s-a ținut între Sancho Panza și nevastă-sa,
Teresa Panza, și despre alte întâmplări vrednice
de fericită pomenire 721

Capitolul VI — Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don
Quijote cu nepoata și cu chelăreasa lui; acesta
este unul din capitolele cele mai de seamă din
toată povestea 728

Capitolul VII — Despre ceea ce s-a întâmplat între don
Quijote și scutierul său, dimpreună cu alte
vestite întâmplări 735

Capitolul VIII — Unde se povestește ceea ce i s-a
întâmplat lui don Quijote ducându-se s-o vadă
pe doamna sa, Dulcinea din Toboso..... 743

Capitolul IX — Unde se povestește ceea ce se va vedea
într-însul 752

Capitolul X — Unde se vorbește despre dibăcia folo-
sită de Sancho pentru a o vrăji pe domnița
Dulcinea și despre alte întâmplări pe cât de
caraghioase, pe atât de adevărate.. 757

Capitolul XI — Despre ciudata întâmplare a vitea-
zului don Quijote cu carul, sau căruța « Ala-
iului morții » 767

Capitolul XII — Despre ciudata aventură a viteazului
don Quijote cu vajnicul Cavaler al Oglin-
zilor 775

<i>Capitolul XIII</i> — Unde urmează întîmplarea cu Cavalerul Pădurii, dimpreună cu înțeleapta, nemai- auzita și desfătătoarea sfătuire dusă între cei doi scutieri	782
<i>Capitolul XIV</i> — Unde se arată mai departe pățania cu Cavalerul Pădurii	790
<i>Capitolul XV</i> — Unde se povestește și se face cunoscut cine era Cavalerul Oglinzilor și scutierul său..	802
<i>Capitolul XVI</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu un cavaler înțelept din La Mancha	805
<i>Capitolul XVII</i> — Unde se povestește cea din urmă și cea mai înaltă treaptă pe care a ajuns și a putut să ajungă curajul nemaiauzit al lui don Quijote în pățania cu leii, dusă la bun sfîrșit	816
<i>Capitolul XVIII</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote în castelul sau casa Cavalerului cu Mantia Verde, împreună cu alte lucruri nemaiauzite	828
<i>Capitolul XIX</i> — Unde se povestește pățania păsto- rului îndrăgostit, dimpreună cu alte întîm- plări cu adevărat hazlii..	838
<i>Capitolul XX</i> — Unde-i vorba de nunta lui Camacho cel avut și de ceea ce s-a întîmplat cu Basilio cel sărac	847
<i>Capitolul XXI</i> — Unde se povestește mai departe des- pre nunta lui Camacho, dimpreună cu alte întîmplări pline de miez....	858
<i>Capitolul XXII</i> — Unde se povestește despre nemaiau- zita aventură cu peștera lui Montesinos, care se află în inima La Manchei, aventură pe care don Quijote a dus-o cu bine la capăt....	866
<i>Capitolul XXIII</i> — Despre minunatele lucruri pe care neîntrecutul don Quijote spuse că le-a văzut în	

adîncă peșteră a lui Montesinos, lucruri a
căror neputință de-a fi adevărate și a căror mă-
reție fac ca această aventură să fie socotită
drept apocrifă

875

Capitolul XXIV — Unde se povestesc nenumărate
nimicuri pe cît de nelalocul lor, pe atît de folo-
sitoare la înțelegerea așa cum trebuie a acestei
mărețe povestiri

887

Capitolul XXV — Unde se arată pățania cu zbieretul
de măgar și aceea hazlie cu păpușarul, dimpre-
ună cu prorocirile cele de pomină ale maimuței
ghicitoare

895

Capitolul XXVI — Unde urmează hazlia întîmplare cu
păpușarul, dimpreună cu alte lucruri într-a-
devăr nostime cum nu se mai poate

906

Capitolul XXVII — Unde se povestește cine erau
meșterul Pedro și cu maimuța lui, dimpreună
cu neizbînda lui don Quijote în aventura cu
zbieretul de măgar, aventură care n-a ieșit la
capăt după vrerea și după gîndul lui . . .

916

Capitolul XXVIII — Despre unele lucruri pe care
spune Benengeli că le va afla cel ce le va citi,
dacă le citește cu luare-aminte

924

Capitolul XXIX — Despre faimoasa întîmplare cu
luntrea fermecată

929

Capitolul XXX — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui
don Quijote cu o frumoasă vînătoriță

937

Capitolul XXXI — Unde se vorbește despre lucruri
și multe, și mari

942

Capitolul XXXII — Despre răspunsul pe care l-a dat
don Quijote celui ce-l muștrase, laolaltă cu
alte întîmplări, și mai serioase, și mai hazlii . . .

951

Capitolul XXXIII — Despre plăcuta convorbire pe
care ducesa și cu slujitoarele ei au avut-o cu

Sancho Panza, convorbire vrednică a fi citită și întipărită-n minte	968
Capitolul XXXIV — Care povestește despre știrea primită asupra chipului cum urma să fie delegată de vrăji Dulcinea din Toboso, alcătuind una din întâmplările cele mai faimoase din această carte	976
Capitolul XXXV — Unde-i vorba mai departe de știrea pe care a primit-o don Quijote în legătură cu dezlegarea de vrăji a Dulcinei, împreună cu alte minunate întâmplări.	985
Capitolul XXXVI — Unde se povestește despre ciudata și nemaipomenita aventură a duenei Îndurerate, numită și contesa Trifaldi, și despre un răvaș pe care Sancho Panza l-a scris femeii sale, Teresa Panza	994
Capitolul XXXVII — Unde se merge mai departe cu faimoasa aventură a duenei Îndurerate.....	1001
Capitolul XXXVIII — Unde se povestește ceea ce a destăinuit despre vitrega-i soartă dueña Îndurerată.....	1004
Capitolul XXXIX — Unde contesa Trifaldi își spune mai departe povestea-i cea înfricoșată și vrednică de pomenire	1012
Capitolul XL — Despre lucruri care privesc și ating această aventură și această poveste de pomină..	1015
Capitolul XLI — Despre sosirea lui Lemnopiron, împreună cu sfârșitul acestei aventuri prea lungite	1021
Capitolul XLII — Despre povețele pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza mai înainte de-a se duce acesta să-și cîrmuiască insula, împreună cu alte lucruri bine chibzuite....	1034
Capitolul XLIII — Despre al doilea rînd de povețe pe care i le-a dat don Quijote lui Sancho Panza	1040

<i>Capitolul XLIV</i> — Cum a fost ridicat Sancho Panza la scaunul ocîrmuirii și despre ciudata pățanie din castel a lui don Quijote	1046
<i>Capitolul XLV</i> — Despre felul cum marele Sancho Panza a pus stăpînire pe insula lui și despre chipul în care a început să diriguiască..	1058
<i>Capitolul XLVI</i> — Despre grozava spaimă clopoțească și pisicească trasă de don Quijote în timpul poveștii lui de iubire cu Altisidora cea îndrăgostită	1066
<i>Capitolul XLVII</i> — Unde se povestește mai departe cum o ducea Sancho cu cîrmuirea lui	1071
<i>Capitolul XLVIII</i> — Despre pățania lui don Quijote cu doña Rodriguez, dueña ducesei, dimpreună cu alte întîmplări vrednice de-a fi scrise și veșnic pomenite	1081
<i>Capitolul XLIX</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui Sancho Panza pe cînd își cerceta ostrovul	1091
<i>Capitolul L</i> — Unde se dă pe față cine erau vrăjitorii și gealații care o bătuseră cu papucul pe doña Rodriguez și-l pișcaseră și zgîriaseră pe don Quijote, dimpreună cu întîmplările prin care a trecut pajul ce-a adus răvașul la Teresa Panza, femeia lui Sancho Panza	1104
<i>Capitolul LI</i> — Despre urmarea cîrmuirii lui Sancho Panza, dimpreună cu alte întîmplări, să le zicem bune	1114
<i>Capitolul LII</i> — Unde se povestește pățania celei de-a doua dueña Îndurerată sau amărită, chemată pe celălalt nume al ei doña Rodriguez	1124
<i>Capitolul LIII</i> — Despre jalnicul sfîrșit și soroc pe care l-a avut ocîrmuirea lui Sancho Panza ..	1132
<i>Capitolul LIV</i> — Care vorbește despre lucruri în legătură cu povestea aceasta și nu despre altele	1139

<i>Capitolul LV</i> — Despre lucruri întâmplate lui Sancho în drum, dimpreună cu altele cum nu se poate mai minunate	1148
<i>Capitolul LVI</i> — Despre grozava și nemaivăzută bătălie ce s-a dat între don Quijote de la Mancha și slujitorul Tosilos, întru apărarea copilei celei batjorite a doamnei Rodriguez	1156
<i>Capitolul LVII</i> — În care-i vorba de felul cum s-a despărțit don Quijote de duce și de ducesă și de cele ce i s-au întâmplat cu isteța și zvăpăiata aceea de Altisidora, slujitoarea ducesei	1162
<i>Capitolul LVIII</i> — Care vorbește despre felul cum l-au năpădit pe don Quijote atâtea aventuri, încît nu mai aveau loc una de alta	1167
<i>Capitolul LIX</i> — Unde se povestește nemaipomenita întâmplare, ce poate fi luată și drept aventură, pe care a trăit-o don Quijote	1181
<i>Capitolul LX</i> — Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote în drum către Barcelona	1190
<i>Capitolul LXI</i> — Despre ceea ce i s-a întâmplat lui don Quijote la intrarea lui în Barcelona, dimpreună cu alte lucruri mai mult adevărate decît înțelepte	1205
<i>Capitolul LXII</i> — În care e vorba de întâmplarea cu capul fermecat, dimpreună cu alte nimicuri, ce se cer neapărat povestite	1209
<i>Capitolul LXIII</i> — Despre năpasta ce-a căzut pe capul lui Sancho cînd s-a dus să cerceteze galerele și despre nemaipomenita aventură a frumoasei arăpoaice	1224
<i>Capitolul LXIV</i> — Unde-i vorba despre aventura care l-a amărit pe don Quijote mai mult decît toate cîte i s-au întâmplat pîn-atunci . . .	1235
<i>Capitolul LXV</i> — Unde se dă de știre cine era Cavalerul Albei Luni, dimpreună cu dezrobirea lui don Gregorio și cu alte întâmplări	1240

<i>Capitolul LXVI</i> — Unde e vorba de lucruri pe care o să le vadă cine îl va citi sau o să le audă cine îl va asculta citit cu glas tare	1246
<i>Capitolul LXVII</i> — Despre hotărîrea pe care a luat-o don Quijote de a se face păstor și de a duce o viață cîmpenească pînă va trece anul legămîntului său, dimpreună cu alte întîmplări într-adevăr cu haz și desfătătoare.	1253
<i>Capitolul LXVIII</i> — Despre aventura cea porcească, întîmplată cu don Quijote	1259
<i>Capitolul LXIX</i> — Despre cea mai ciudată și cea mai năzdrăvană întîmplare din cîte s-au petrecut cu don Quijote de cînd ține toată această însemnată poveste	1265
<i>Capitolul LXX</i> — Care vine după al șaizeci și nouălea și vorbește despre lucruri de care nu te poți lipsi pentru a da de rost acestei istorisiri	1271
<i>Capitolul LXXI</i> — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu scutierul său Sancho pe cînd făceau calea-ntoarsă către satul lor	1279
<i>Capitolul LXXII</i> — Despre felul cum don Quijote și Sancho au ajuns la ei în sat	1286
<i>Capitolul LXXIII</i> — Despre semnele menitoare ce le avu don Quijote intrînd la el în sat, dimpreună cu alte întîmplări care împodobesc această istorie și o fac vrednică de crezare	1292
<i>Capitolul LXXIV</i> — Despre felul cum a căzut don Quijote la pat, despre testamentul pe care și l-a făcut și despre moartea lui	1298
Postfață (Capodopera lui Cervantes)	1307

Redactor responsabil: CONSTANȚA TĂNĂSESCU
Tehnoredactor: AURICA IONESCU

*Dat la cules 30.06.1965. Bun de tipar 23.12.1965.
Apărut 1966. Tiraj 5140 ex. legate $\frac{1}{2}$ Hîrtie specială
țigarete de 50 g/m². Format 720 × 880/32. Coli ed. 73,34.
Coli tipar 42,25. A. nr. 9289. C.Z. pentru bibliotecile
mari 86. C.Z. pentru bibliotecile mici 86—31 = R.*

Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică» Calea
Șerban Vodă Nr. 133, București, R. S. România

